ספרי׳ — אוצר החסידים — ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

היכל תשיעי

שער שלישי

דבר מלכות

מאמרי דא״ח, שיחות ואגרות קודש

מאת

כבוד קדושת

אדמו״ר מנחם מענדל שליט״א

שניאורסאהן

מליובאוויטש

•

הוצאת ספרים
קרני הוד תורה
קה״ת
ליובאוויטש

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים״

770 איסטערן פּאַרקוויי סניף אה״ק כפר חב״ד ברוקלין, נ.י.

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה

הי׳ תהא שנת נפלאות בכל

צדי״ק שנה להולדת כ״ק אדמו״ר שליט״א

הוספות כמפורט בתוכן עניינים

סדר הנחת תפילין

אף על פי שיכולים להניח תפילין במשך כל היום כולו (מנץ החמה או עלות השחר, עד צאת הכוכבים או שקיעת החמה), הרי הזמן המובחר להנחת תפילין הוא בזמן תפילת שחרית, כמנהג ישראל שמניחים תפילין ומתפללים בהם.

משיחת י"א שבט תשכ"ח

טוב להרגיל עצמו לומר . . . נוסח זה מודה וכו' ועל ידי זה יזכור את ה' הניצב עליו:

מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ מֶלֶךְ חַי וְקַיָּם, שֶׁהֶחֱזַרְתָּ בִּי נִשְׁמָתִי בְּחֶמְלָה. רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ:

ברכות הנחת תפילין

הברכה הראשונה (באמירתה מכוונים הן על התפילין של יד והן על התפילין של ראש) נאמרת לפני הידוק הרצועה על שריר הקיבורת של היד השמאלית (איטר, הכותב ביד שמאל מניח את התפילין על יד ימין) באופן שהתפילין נוטות לעבר הגוף!

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ תְּפִלִּין:

הברכה השניה נאמרת (רק אם דיבר בין הנחת תפילין של יד לשל ראש) לפני הידוק הרצועה על הראש.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין:

ברכת התורה

צריך ליזהר בה מאוד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיברך.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

קריאת שמע

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, יְיָ אֶחָד:

בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאָהַבְתָּ אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל לְבָבְךָ, וּבְכָל נַפְשְׁךָ, וּבְכָל מְאֹדֶךָ: וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם, עַל לְבָבֶךָ: וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ, וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ, וּבְשָׁכְבְּךָ, וּבְקוּמֶךָ: וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ, וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ: וּכְתַבְתָּם עַל מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ, וּבִשְׁעָרֶיךָ:

וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם, לְאַהֲבָה אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ, בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם: וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ, וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ: וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ, וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ: הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם, וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם: וְחָרָה אַף יְיָ בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת־יְבוּלָהּ, וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְיָ נֹתֵן לָכֶם: וְשַׂמְתֶּם אֶת דְּבָרַי אֵלֶּה עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם, וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם: וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ, וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ, וּבְשָׁכְבְּךָ, וּבְקוּמֶךָ: וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ, וּבִשְׁעָרֶיךָ: לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְיָ לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם, כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ:

וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל־כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם, וְנָתְנוּ עַל־צִיצִת הַכָּנָף פְּתִיל תְּכֵלֶת: וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת, וּרְאִיתֶם אֹתוֹ, וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יְיָ, וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם, וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם: לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי, וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם: אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים, אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם: אֱמֶת:

נכון לומר קודם התפילה:

הֲרֵינִי מְקַבֵּל עָלַי מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ:

מצוה להתפלל בתפילין את כל תפילת שחרית כולל שיעור תהלים כפי שמתחלק לימי החודש.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ: אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ, יֵשְׁבוּ יְשָׁרִים אֶת־פָּנֶיךָ:

כדאי שלכל ילד, בן או בת - גם קטני קטנים - וגם המבוגרים יהיה סידור (תפילה) פרטי משלו - לומר תפילה להשם, חומש - חמישה חומשי תורה (או ספר אחר של תורה) משלו ללמוד בו כל יום תורה, וכן להבדיל קופת צדקה משלו - שלתוכה נותן צדקה (לבד משבת ויום טוב), מכספו הפרטי (שניתן לו מהוריו או שקיבל כפרס . . שבן יכול היה לקנות חיי נפשו, ולהשתמש בו לצרכיו האישיים, ושיכתבו על זה "להשם הארץ ומלואה" (או בראשי תיבות "לה"ו") בצירוף שמם - ודברים אלו יהיו ברשותו ואחריותו וניחם בחדרו, במקום בולט - את הקופה יש לקבוע בחדר על ידי מסמר וכדומה, ועל ידי זה החדר כולו ייהפך ל"חדר ובית של צדקה".

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מזמורי תהלים

קכג

המשורר מקונן על זמן ארוך ורב שעברו כבר בגלות:

א שִׁיר הַמַּעֲלוֹת אֵלֶיךָ נָשָׂאתִי אֶת עֵינַי
הַיֹּשְׁבִי בַּשָּׁמָיִם: ב הִנֵּה כְעֵינֵי עֲבָדִים אֶל
יַד אֲדוֹנֵיהֶם כְּעֵינֵי שִׁפְחָה אֶל יַד גְּבִרְתָּהּ
כֵּן עֵינֵינוּ אֶל יְיָ אֱלֹהֵינוּ עַד שֶׁיְּחָנֵּנוּ: ג חָנֵּנוּ
יְיָ חָנֵּנוּ כִּי רַב שָׂבַעְנוּ בוּז: ד רַבַּת שָׂבְעָה
לָּהּ נַפְשֵׁנוּ הַלַּעַג הַשַּׁאֲנַנִּים הַבּוּז לִגְאֵי
יוֹנִים:

קכד

א שִׁיר הַמַּעֲלוֹת לְדָוִד לוּלֵי יְיָ שֶׁהָיָה לָנוּ יֹאמַר־נָא
יִשְׂרָאֵל: ב לוּלֵי יְיָ שֶׁהָיָה לָנוּ בְּקוּם עָלֵינוּ אָדָם:
ג אֲזַי חַיִּים בְּלָעוּנוּ בַּחֲרוֹת אַפָּם בָּנוּ: ד אֲזַי הַמַּיִם
שְׁטָפוּנוּ נַחְלָה עָבַר עַל־נַפְשֵׁנוּ: ה אֲזַי עָבַר עַל־
נַפְשֵׁנוּ הַמַּיִם הַזֵּידוֹנִים: ו בָּרוּךְ יְיָ שֶׁלֹּא נְתָנָנוּ טֶרֶף
לְשִׁנֵּיהֶם: ז נַפְשֵׁנוּ כְּצִפּוֹר נִמְלְטָה מִפַּח יְקוּשִׁים
הַפַּח נִשְׁבָּר וַאֲנַחְנוּ נִמְלָטְנוּ: ח עֶזְרֵנוּ בְּשֵׁם יְיָ עֹשֵׂה
שָׁמַיִם וָאָרֶץ:

תחילת קידוש לבנה: **יום שני בערב, ו' טבת**

אגרות קודש

ב"ה, ט"ו כסלו, תשי"ח
ברוקלין.

שלום וברכה!

במענה למכתבו מיום 1.12, מאשר קבלת מכתב ברכת השנה ושואל, אולי הי' המכתב מיועד לאיש אחר, אשר שמו כשמו, כיון שעד עתה לא עמד בקשור מכתבים לכאן.

והנה אף כי צדק בדבריו אלו בכל זה כיון שהכל בהשגחה פרטית, הנה יהי רצון אשר תקויימנה הברכות בתוך ברכות שאר בני ישראל המאחלים זה לזה, וכידוע סיפור רבנו הזקן בעל התניא והשו"ע אשר אבינו שבשמים, בראותו היחס הטוב וברכות הטובות שמאחלים בני ישראל זה לזה, מוסיף בברכותיו נוסף על מה שמקיים הברכות האמורות, וכדוגמא באב לבנים בבני אדם אשר קירוב הדעת שבין הבנים גורם לנחת רוח הכי גדול, ומוסיף האב במתנותיו לבניו אלו.

תקותי, אשר כיון שכלשונו במכתבו "עליתי ארצה לפני עשר שנים", בטח משתדל ככל היכולת והתלוי בו, שתהי' זה עלי' אמיתית ז.א. עליית הנשמה על ידי שמתקרבת יותר ויותר למטרת העלי' זהו השם יתברך נותן התורה והמצוה, אשר אין סוף הוא ובלי גבול, ועל ידי אורח חיים מתאים להוראתו בתורתו (לשון הוראה) מתעלים במסילה העולה אליו, והרי גם בפי כל עמי הארץ נקראת ארץ זו, ארץ הקדושה על שם בית המקדש ומקומות הקדושים ומאורעות הקדושים שאירעו בה, וקדושה כמבואר בתורה ע"י שחיים בה חיי תורה.

בברכה לבשו"ט בכל האמור,

בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א
מזכיר

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

תוכן עניינים

מאמרי ושיחות הרבי

מאמר דא"ח
ד"ה ויחי יעקב בארץ מצרים
שבת פרשת ויחי, י"א טבת, ה'תשכ"ז 5

התוועדויות
שיחת שבת פרשת ויחי,
י"א טבת, ה'תשכ"ז 12
משיחות ש"פ ויחי
(ועשרה בטבת יהפך לשמחה) ה'תנש"א 22

לקוטי שיחות
פרשת ויחי, כרך כ, ב 34
פרשת ויחי, כרך כ, ג 40

שיעורים יומיים ע"פ תקנת רבותינו נשיאינו

חומש יומי - פרשת ויחי 49
לוח לתהלים היומי 74
תניא יומי 75
לוח 'היום יום' 87

רמב"ם
הלכה יומית לעיון ברמב"ם 90
שלושה פרקים ליום 94
פרק אחד ליום 163
ספר המצוות 179

לימוד מחולק לפי ימים

משניות עם ביאור קהתי - מסכת סנהדרין 184
גמרא עם ביאור - מסכת סנהדרין 194
שולחן ערוך הרב - לפי לוח 'רב יומי' 227

מתורת רבותינו נשיאי חב"ד

אדמו"ר הזקן
שולחן ערוך עם הערות וציונים 227
שולחן ערוך לפי לוח 'רב יומי' 227
תורה אור 230

אדמו"ר האמצעי
תורת חיים 235

אדמו"ר ה'צמח צדק'
דרך מצוותיך 236

אדמו"ר מוהר"ש
תורת שמואל תרל"ג 237

אדמו"ר מוהרש"ב
ספר המאמרים - המשך תער"ב 238

אדמו"ר מוהריי"צ
ספר המאמרים - תרפ"ט 239
לקוטי דיבורים - בלה"ק 241
רשימת אדמו"ר מוהריי"צ 243
אגרות קודש - כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ 244

הוספות

ילקוט לוי יצחק על התורה 45
נקודות משיחות קודש בעניני גאולה ומשיח 47
נביאים וכתובים 182
עין יעקב - מסכת ברכות 192
נקודה משיחת קודש מעובדת 245
חומש לקריאה בציבור 246
קריאת התורה למנחה בשבת קודש 252
לוח זמנים 254
סדר מצות הדלקת נרות לערב שבת קודש 255

דברי התורה שאנו מקבלים באדיבות המוציאים לאור,
שייכים אליהם ואסור בהחלט לעשות בהם שימוש מסחרי

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מאמר דא"ח

בס"ד. שבת פרשת ויחי, י"א טבת, ה'תשכ"ז

(הנחה בלתי מוגה)

1 **וַיִּחְיוּ** יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם שְׁבַע עֶשְׂרֵה שָׁנָה וַיְהִי
2 יְמֵי יַעֲקֹב שְׁנֵי חַיָּיו שֶׁבַע שָׁנִים וְאַרְבָּעִים
3 וּמְאַת שָׁנָה[1]. וְצָרִיךְ לְהָבִין, לְשֵׁם מַה הֵצְרַךְ
4 הַכָּתוּב לְפָרֵשׁ מִסְפַּר הַשָּׁנִים שֶׁחַי יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ
5 מִצְרַיִם, וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר לִפְנֵי־זֶה שֶׁבְּעָמְדוֹ לִפְנֵי
6 פַּרְעֹה הָיָה יַעֲקֹב בֶּן שְׁלוֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה[2], וְכֵיוָן
7 שֶׁכָּל שְׁנוֹת חַיָּיו הָיוּ קמ"ז, הֲרֵי מֵעַצְמוֹ מוּבָן
8 שֶׁחַי בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם י"ז שָׁנָה[3]. וְגַם צָרִיךְ לְהָבִין
9 כְּלָלוּת הָעִנְיָן שֶׁהַכָּתוּב מַבְדִּיל אֶת הַשָּׁנִים שֶׁחַי
10 יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מִכָּל שְׁאָר שְׁנוֹת חַיָּיו[4],
11 שֶׁמִּזֶּה מוּבָן שֶׁשָּׁנִים אֵלּוּ הָיוּ מִבְּחַר שְׁנוֹת חַיָּיו[5],
12 דִּלְכְאוֹרָה, אֵיךְ יִתָּכֵן שֶׁיַּעֲקֹב אָבִינוּ, בְּחִיר
13 הָאָבוֹת[6], יִהְיוּ מִבְּחַר שְׁנוֹת חַיָּיו י"ז שָׁנָה שֶׁגָּר
14 בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם, עֶרְוַת הָאָרֶץ[7] (כְּפִי שֶׁשָּׁאַל הַ"צֶּמַח
15 צֶדֶק' אֶת זְקֵנוֹ אַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן[8]). גַּם צָרִיךְ לְהָבִין[4] מַה שֶּׁנֶּאֱמַר בְּמִנְיַן שְׁנוֹת חַיֵּי
16 יַעֲקֹב שֶׁבַע שָׁנִים וְאַרְבָּעִים וּמְאַת שָׁנָה, לָמָּה הִבְדִּיל מִסְפַּר הַמּוּעָט דְּשֶׁבַע
17 שָׁנִים מִמִּסְפַּר הַמְּרֻבֶּה דְּאַרְבָּעִים וּמְאַת שָׁנָה, וְלֹא אָמַר שֶׁבַע וְאַרְבָּעִים וּמְאַת
18 שָׁנָה, וְגַם לָמָּה הִקְדִּים אֶת הַמִּסְפַּר הַמּוּעָט לַמִּסְפַּר הַמְּרֻבֶּה, דְּלֹא כְּמוֹ בְּמִסְפַּר
19 שְׁנֵי חַיֵּי אַבְרָהָם, מְאַת שָׁנָה וְשִׁבְעִים שָׁנָה וְחָמֵשׁ שָׁנִים[9], וְכֵן בְּיִצְחָק, מְאַת
20 שָׁנָה וּשְׁמוֹנִים שָׁנָה[10], שֶׁמַּקְדִּים אֶת הַמִּסְפַּר הַמְּרֻבֶּה לַמִּסְפַּר הַמּוּעָט[11].

ביאור בדרך אפשר

1 **וַיִּחְיוּ יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם שְׁבַע עֶשְׂרֵה שָׁנָה וַיְהִי יְמֵי יַעֲקֹב**
2 **שְׁנֵי חַיָּיו שֶׁבַע שָׁנִים וְאַרְבָּעִים וּמְאַת שָׁנָה**[1]. **וְצָרִיךְ לְהָבִין,**
3 א. **לְשֵׁם מַה הֵצְרַךְ הַכָּתוּב לְפָרֵשׁ מִסְפַּר הַשָּׁנִים שֶׁחַי יַעֲקֹב**
4 **בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם, וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר לִפְנֵי־זֶה שֶׁבְּעָמְדוֹ לִפְנֵי**
5 **פַּרְעֹה הָיָה יַעֲקֹב בֶּן שְׁלוֹשִׁים**
6 **וּמְאַת שָׁנָה**[2], **וְכֵיוָן שֶׁכָּל**
7 **שְׁנוֹת חַיָּיו הָיוּ קמ"ז, הֲרֵי**
8 **מֵעַצְמוֹ מוּבָן שֶׁחַי בְּאֶרֶץ**
9 **מִצְרַיִם י"ז שָׁנָה**[3]? ב. **וְגַם**
10 **צָרִיךְ לְהָבִין כְּלָלוּת הָעִנְיָן**
11 **שֶׁהַכָּתוּב מַבְדִּיל אֶת הַשָּׁנִים**
12 **שֶׁחַי יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מִכָּל**
13 **שְׁאָר שְׁנוֹת חַיָּיו**[4], **שֶׁמִּזֶּה**
14 **מוּבָן שֶׁשָּׁנִים אֵלּוּ הָיוּ מִבְּחַר**
15 **שְׁנוֹת חַיָּיו**[5], **דִּלְכְאוֹרָה, אֵיךְ**
16 **יִתָּכֵן שֶׁיַּעֲקֹב אָבִינוּ, בְּחִיר**
17 **הָאָבוֹת**[6] [=מובחר שבאבות], **יִהְיוּ**
18 **מִבְּחַר שְׁנוֹת חַיָּיו י"ז שָׁנָה**
19 **שֶׁגָּר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם, עֶרְוַת**
20 **הָאָרֶץ**[7] **(כְּפִי שֶׁשָּׁאַל הַ"צֶּמַח**
21 **צֶדֶק' אֶת זְקֵנוֹ אַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן**[8]
22 – כמסופר ב"לוח היום יום...": בהיות
23 ה'צמח צדק' ילד ולמד את הפסוק
24 "ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה
25 שנה" תרגם לו מורו – על פי פירוש
26 בעל הטורים – יעקב אבינו חי את י"ז
27 שנותיו הטובות ביותר במצרים. כשבא
28 הביתה מה"חדר" שאל את זקנו,
29 אדמו"ר הזקן: היתכן שיעקב אבינו,
30 בחיר האבות, יהיו מבחר שנות חייו י"ז
31 שנה שגר בארץ מצרים, ערות
32 הארץ?). ג. **גַּם צָרִיךְ לְהָבִין**[4]
33 **מַה שֶּׁנֶּאֱמַר בְּמִנְיַן שְׁנוֹת חַיֵּי**
34 **יַעֲקֹב שֶׁבַע שָׁנִים וְאַרְבָּעִים**
35 **וּמְאַת שָׁנָה, לָמָּה הִבְדִּיל** בתיבת "שנים" את **מִסְפַּר הַמּוּעָט**
36 **דְּשֶׁבַע שָׁנִים מִמִּסְפַּר הַמְּרֻבֶּה דְּאַרְבָּעִים וּמְאַת שָׁנָה, וְלֹא**
37 **אָמַר שֶׁבַע וְאַרְבָּעִים וּמְאַת שָׁנָה, וְגַם לָמָּה הִקְדִּים אֶת**
38 **הַמִּסְפַּר הַמּוּעָט לַמִּסְפַּר הַמְּרֻבֶּה, דְּלֹא כְּמוֹ בְּמִסְפַּר שְׁנֵי חַיֵּי**
39 **אַבְרָהָם, מְאַת שָׁנָה וְשִׁבְעִים**
40 **שָׁנָה וְחָמֵשׁ שָׁנִים**[9], **וְכֵן**
41 **בְּיִצְחָק, מְאַת שָׁנָה וּשְׁמוֹנִים**
42 **שָׁנָה**[10], **שֶׁמַּקְדִּים אֶת הַמִּסְפַּר**
43 **הַמְּרֻבֶּה לַמִּסְפַּר הַמּוּעָט**[11]**?**
44 בהמשך המאמר יתבאר ענין "ויחי
45 יעקב", מבחר שנותיו, על־פי עניינו
46 הפנימי של "יעקב" שהוא מורה על
47 ירידת הנשמה ממקורה בעולם
48 האצילות הנקרא "יו"ד" עד לעולם הזה
49 התחתון הנקרא "עקב".
50 ארבעת העולמות: אצילות, בריאה,
51 יצירה ועשי'. נרמזו בד' אותיות שם
52 הוי' (מלשון מהוה). יו"ד – עולם
53 האצילות. ה"א – עולם הבריאה. וא"ו
54 – עולם היצירה. ה"א – עולם העשי'.
55 ובכוחות הנפש (וכן בספירות שבכל
56 עולם): יו"ד – חכמה. ה"א – בינה.
57 וא"ו – ששת המידות (חסד, גבורה,
58 תפארת, נצח, הוד ויסוד). ה"א –
59 מלכות.

---

1) ריש פרשתנו. 2) ויגש מז, ט. 3) ראה גם אוה"ח כאן. 4) ראה גם רד"ה ויחי יעקב תרכ"ח (סה"מ תרכ"ח ע' נ). 5) ע"פ פי' בעה"ט. 6) שעה"פ תולדות כז, כה. וראה ג"כ ב"ר פע"ו, א. זח"א קיט, ב. קמז, ב. 7) מקץ מב, ט. שם, יב. וראה קה"ר פ"א, ד. 8) אגרות־קודש אדמו"ר מוהריי"צ ח"ה ע' שעג (נעתק ב"היום יום" יח טבת). וראה לקו"ש ח"י ע' 160 ואילך. 9) חיי שרה כה, ז. 10) וישלח לה, כח. 11) ראה גם אוה"ח כאן – הובא באוה"ת ריש פרשתנו (שנב, ב). רד"ה ויחי יעקב תרנ"ב (סה"מ תרנ"ב ע' יג).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ב) **וְהָעִנְיָן** הוּא, דְּהִנֵּה, יַעֲקֹב הוּא יו״ד עָקֵב[12], הַיו״ד קָאֵי עַל הַנְּשָׁמָה כְּפִי שֶׁהִיא לְמַעְלָה, בִּבְחִינַת טְהוֹרָה הִיא[13], דְּהַיְנוּ בְּעוֹלַם הָאֲצִילוּת[14], שֶׁעִנְיָנוֹ בַּסְּפִירוֹת הוּא סְפִירַת הַחָכְמָה, אוֹת יו״ד שֶׁל שֵׁם הֲוָיָ׳. וְעָקֵב, שֶׁהוּא סוֹף הָרֶגֶל, מוֹרֶה עַל יְרִידַת הַנְּשָׁמָה עַד לַמַּדְרֵגָה הַיּוֹתֵר תַּחְתּוֹנָה, בְּחִינַת עָקֵב, וְהַיְנוּ, שֶׁתְּחִלָּה הִיא יְרִידַת הַנְּשָׁמָה בְּעוֹלַם הָאֲצִילוּת גּוּפָא מִסְּפִירַת הַחָכְמָה לְסְפִירַת הַמַּלְכוּת, שֶׁנִּקְרֵאת עָקֵב[15], וְאַחַר כָּךְ הִיא הַיְרִידָה לָעוֹלָמוֹת בְּרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה, שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן בְּרָאתָהּ יְצַרְתָּהּ וּנְפַחְתָּהּ, שֶׁהֵם כְּנֶגֶד ג׳ הָאוֹתִיּוֹת הו״ה דְּשֵׁם הֲוָיָ׳, שֶׁעַל־יָדוֹ הוּא עִנְיָן הַהִתְהַוּוּת, כַּיָּדוּעַ שֶׁכְּלָלוּת עִנְיָן הַהִתְהַוּוּת וּכְלָלוּת עִנְיָן הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת הוּא צִמְצוּם וְהִתְפַּשְׁטוּת הַמְשָׁכָה וְהִתְפַּשְׁטוּת[16], וְגַם יְרִידָה זוֹ הִיא עַל־יְדֵי סְפִירַת הַמַּלְכוּת שֶׁבְּכָל עוֹלָם, שֶׁזֶּהוּ בְּחִינַת עָקֵב, וְעַד לִירִידָה בִּבְחִינַת עָקֵב מַמָּשׁ, דְּהַיְנוּ בָּעוֹלָם הַזֶּה הַגַּשְׁמִי שֶׁאֵין תַּחְתּוֹן לְמַטָּה הֵימֶנּוּ. וְעַל־זֶה נֶאֱמַר וַיְחִי יַעֲקֹב, הַיְנוּ, שֶׁיְּרִידַת הַנְּשָׁמָה מִבְּחִינַת יו״ד – חכמה שבעולם האצילות לִבְחִינַת עָקֵב – עולם הזה הגשמי (יַעֲקֹב) הִיא בִּכְדֵי שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה יִהְיֶה עִנְיָן וַיְחִי, הַיְנוּ, שֶׁדְּוָקָא עַל־יְדֵי יְרִידָתָהּ לְמַטָּה בָּאָה הַנְּשָׁמָה לְמַדְרֵגַת יְרִידָה זוֹ, וְעַל־זֶה הַיְנוּ, שֶׁדְּוָקָא עַל־יְדֵי יְרִידָתָהּ לְמַטָּה בָּאָה הַנְּשָׁמָה לְמַדְרֵגַת יְרִידָה זוֹ, דְּלִכְאוֹרָה, הֲרֵי אַדְרַבָּה, שֶׁדְּוָקָא לְמַעְלָה הוּא אֲמִתִּית עִנְיָן הַחַיּוּת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[17] חַי הֲוָיָ׳ גּוֹ׳ אֲשֶׁר עָמַדְתִּי לְפָנָיו, דְּקָאֵי עַל הַנְּשָׁמָה בִּהְיוֹתָהּ לְמַעְלָה, קֹדֶם יְרִידָתָהּ לְמַטָּה.

ביאור בדרך אפשר

ב) וְהָעִנְיָן הוּא, דְּהִנֵּה, יַעֲקֹב הוּא יו״ד מורכב מאותיות יו״ד שלכך נקרא ״עקב״ על שם ״וידו אוחזת בעקב עשו״, הַיו״ד קָאֵי [=מוסב] עַל הַנְּשָׁמָה כְּפִי שֶׁהִיא לְמַעְלָה, בִּבְחִינַת טְהוֹרָה הִיא[13] כמו שאומרים בתפילה: אלוקי, נשמה שנתת בי טהורה היא. הנשמה כמו שהיא בשורשה הראשון נמצאת במצב של ״טהורה״, דְּהַיְנוּ בְּעוֹלַם הָאֲצִילוּת[14], שֶׁעִנְיָנוֹ בַּסְּפִירוֹת הוּא סְפִירַת הַחָכְמָה (עשר הספירות הן כנגד ארבע העולמות: חכמה – אצילות. בינה – בריאה. מידות – יצירה. מלכות – עשי׳), אוֹת יו״ד שֶׁל שֵׁם הֲוָיָ׳. וְעָקֵב, שֶׁהוּא סוֹף הָרֶגֶל, מוֹרֶה עַל יְרִידַת הַנְּשָׁמָה עַד לַמַּדְרֵגָה הַיּוֹתֵר תַּחְתּוֹנָה, בְּחִינַת עָקֵב, וְהַיְנוּ, שֶׁתְּחִלָּה הִיא יְרִידַת הַנְּשָׁמָה בְּעוֹלַם הָאֲצִילוּת גּוּפָא [=עצמו] מִסְּפִירַת הַחָכְמָה לְסְפִירַת הַמַּלְכוּת, ספירה התחתונה שֶׁנִּקְרֵאת עָקֵב[15], וְאַחַר כָּךְ הִיא הַיְרִידָה לָעוֹלָמוֹת בְּרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה, שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן המשך תפילת ״אלוקי נשמה שנתת בי טהורה היא״ (המתארת סדר ירידת הנשמה): אתה בְּרָאתָהּ יְצַרְתָּהּ וּנְפַחְתָּהּ, שֶׁהֵם כְּנֶגֶד ג׳ הָאוֹתִיּוֹת הו״ה דְּשֵׁם הֲוָיָ׳, שֶׁעַל־יָדוֹ הוּא עִנְיָן הַהִתְהַוּוּת, כַּיָּדוּעַ שֶׁכְּלָלוּת עִנְיָן הַהִתְהַוּוּת וּכְלָלוּת עִנְיָן הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת העולמות הן בדוגמת שלשלת, שכל טבעת אחוזה בטבעת עליונה ממנה, וכך כל עולם יורד ונמשך מהעולם שמעליו. הנה כללות התהוות עולמות אלו הוּא עַל־יְדֵי ד׳ אוֹתִיּוֹת שֵׁם הֲוָיָ׳, שֶׁעִנְיָנָם הוּא צִמְצוּם וְהִתְפַּשְׁטוּת הַמְשָׁכָה וְהִתְפַּשְׁטוּת[16], וְגַם יְרִידָה זוֹ הִיא עַל־יְדֵי סְפִירַת הַמַּלְכוּת שֶׁבְּכָל עוֹלָם, שֶׁזֶּהוּ בְּחִינַת עָקֵב, וְעַד לִירִידָה בִּבְחִינַת עָקֵב מַמָּשׁ, דְּהַיְנוּ בָּעוֹלָם הַזֶּה הַגַּשְׁמִי שֶׁאֵין תַּחְתּוֹן לְמַטָּה הֵימֶנּוּ. וְעַל־זֶה נֶאֱמַר וַיְחִי יַעֲקֹב, הַיְנוּ, שֶׁיְּרִידַת הַנְּשָׁמָה מִבְּחִינַת יו״ד – חכמה שבעולם האצילות לִבְחִינַת עָקֵב – עולם הזה הגשמי (יַעֲקֹב) הִיא בִּכְדֵי שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה יִהְיֶה עִנְיָן וַיְחִי, הַיְנוּ, שֶׁדְּוָקָא עַל־יְדֵי יְרִידָתָהּ לְמַטָּה בָּאָה הַנְּשָׁמָה לְמַדְרֵגַת וַיְחִי. וְצָרִיךְ לְהָבִין, אֵיךְ אֶפְשָׁר שֶׁעַל־יְדֵי יְרִידָתָהּ לְמַטָּה יִהְיֶה אֵצֶל הַנְּשָׁמָה עִנְיָן וַיְחִי (עַל־דֶּרֶךְ קֶשְׁיַת הַ׳צֶּמַח צֶדֶק׳ הַנַּ״ל), דְּלִכְאוֹרָה, הֲרֵי אַדְרַבָּה, שֶׁדְּוָקָא לְמַעְלָה הוּא אֲמִתִּית עִנְיָן הַחַיּוּת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[17] חַי הֲוָיָ׳ גּוֹ׳ אֲשֶׁר עָמַדְתִּי לְפָנָיו, דְּקָאֵי עַל הַנְּשָׁמָה בִּהְיוֹתָהּ לְמַעְלָה, קֹדֶם יְרִידָתָהּ לְמַטָּה.

12) פרדס שער כג (שער ערכי הכינויים) בערכו. עץ חיים שער ג (שער סדר האצילות) פ״ב. תו״א ויצא כא, א. וישב כז, ב. כט, א. 13) ברכת ״אלקי נשמה״. 14) ראה לקו״ת פ׳ ראה כז, א. ובכ״מ. 15) פרדס שם. 16) ראה לקו״ת בשלח א, א. ובכ״מ. 17) מלכים־א יז, א. וראה סה״מ ה׳ש״ת ע׳ 13. ובכ״מ.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

ג) **וְיוּבָן** בְּהַקְדִּים[18] הַבִּאוּר בְּמַאֲמַר הַמִּשְׁנָה[19] יָפָה שָׁעָה אַחַת בִּתְשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים בָּעוֹלָם הַזֶּה מִכָּל חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא, וְהֵינוּ, שֶׁאַף־עַל־פִּי שֶׁנֶּאֱמַר (בְּהֶמְשֵׁךְ מִשְׁנָה זוֹ גּוּפָא) יָפָה שָׁעָה אַחַת שֶׁל קוֹרַת רוּחַ בָּעוֹלָם הַבָּא מִכָּל חַיֵּי הָעוֹלָם הַזֶּה, מִכָּל־מָקוֹם, יָפָה שָׁעָה אַחַת בִּתְשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים בָּעוֹלָם הַזֶּה (לֹא רַק מִכָּל חַיֵּי הָעוֹלָם הַזֶּה, וְלֹא רַק מִשָּׁעָה אַחַת שֶׁל קוֹרַת רוּחַ בָּעוֹלָם הַבָּא, אֶלָּא גַּם) מִכָּל חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. וְצָרִיךְ לְהָבִין[20], הֲלֹא יָדוּעַ שֶׁכְּלָלוּת הָעֲבוֹדָה דְּתוֹרָה וּמִצְוֹת (תְּשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים) הוּא כְּדֵי לַעֲשׂוֹת לְבוּשִׁים לַנְּשָׁמָה שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה תּוּכַל לֵהָנוֹת מִזִּיו הַשְּׁכִינָה בְּגַן־עֵדֶן, כמו שיתבאר להלן, התורה ומצוות שמקיימים בעולם־הזה נותנים לנשמה ״כלים״ שתוכל ליהנות מזיו השכינה בגן־עדן, כִּדְאִיתָא [=כמובא] בַּדּוֹהַר[21] בְּפֵרוּשׁ הַכָּתוּב[22] וְאַבְרָהָם זָקֵן בָּא בַּיָּמִים, שאינו מובן כפל הלשון ״זקן״ ו״בא בימים״ [וְכֵן בְּדָוִד כְּתִיב[23] וְהַמֶּלֶךְ דָּוִד זָקֵן בָּא בַּיָּמִים, שֶׁבְּהֶמְשֵׁךְ לָזֶה נֶאֱמַר[24] וַיִּקְרְבוּ יְמֵי דָוִד לָמוּת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּהַפְטָרָה (של פרשת ויחי), עַל־דֶּרֶךְ מַה שֶּׁנֶּאֱמַר בַּפָּרָשָׁה[25] וַיִּקְרְבוּ יְמֵי יִשְׂרָאֵל לָמוּת], מבואר בזוהר שאברהם בא בְּאִינּוּן יוֹמִין עִלָּאִין כוי״ [=באותם ״ימים״ עליונים], שֶׁהֵם הַלְּבוּשִׁים דְּתוֹרָה וּמִצְוֹת, שֶׁלֹּא הָיָה לְבוּשָׁא דְּחַסְרָא כוי״. [=לא היה לאברהם לבושים חסרים או פגומים]. וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב רַבֵּנוּ הַזָּקֵן בְּאִגֶּרֶת הַקֹּדֶשׁ[26] בתניא שֶׁעִנְיַן הֶכְרֵחַ וְצֹרֶךְ לְבוּשִׁים אֵלּוּ מְבֹאָר בַּזֹּהַר[27], כִּי אִי אֶפְשָׁר לְשׁוּם נִבְרָא לְהַשִּׂיג שׁוּם הַשָּׂגָה בַּבּוֹרֵא – כיון שהנברא הוא בעל־גבול אין בכוחו להשיג שום השגה בבורא שהוא ״אין סוף״ ובלי גבול, וְגַם אַחֲרֵי אֲשֶׁר הֵאִיר ה' מֵאוֹרוֹ יִתְבָּרֵךְ כוי״ וצמצם אורו הגדול על־מנת שיוכלו הנבראים ליהנות מאורו בגן־עדן לֹא יָכְלָה הַנֶּפֶשׁ אוֹ הָרוּחַ לְמִסְבָּל הָאוֹר כִּי טוֹב כוי״ – אין בכוח הנשמה לשאת את האור הגדול הזה, אִם לֹא שֶׁמִּבְּחִינַת אוֹר זֶה עַצְמוֹ תִּשְׁתַּלְשֵׁל וְתִתְמַשֵּׁךְ מִמְּנוּ אֵיזוֹ הֶאָרָה כוי״ עַד שֶׁיִּבָּרֵא מִמְּנָּהּ לְבוּשׁ אֶחָד נִבְרָא מֵעֵין מַהוּת אוֹר זֶה, שֶׁדַּרְכּוֹ תּוּכַל לֵהָנוֹת מִזִּיו אוֹר זֶה, כְּמִשַּׁל הָרוֹאֶה בַּשֶּׁמֶשׁ דֶּרֶךְ עֲשָׂשִׁית זַכָּה וּמְאִירָה כוי״ כך התורה ומצוות שלפנינו הם ״לבושים״, מעין האור שמתגלה בגן עדן, שלבושים אלו משמשים כמסך המגן על העיניים שדרכו יוכלו לחזות באור השמש. ולכן, על ידי שהנשמה מקיימת מצוות בעולם־הזה בכוחה ליהנות מזיו השכינה בגן עדן. וּלְפִי זֶה נִמְצָא שֶׁכָּל עִנְיַן הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת אֵינוֹ עִנְיָן עִקָּרִי אֶלָּא רַק כְּמוֹ דָּבָר טָפֵל, שֶׁתַּכְלִיתוֹ שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה תְּקַבֵּל הַנְּשָׁמָה אֶת הַגִּלּוּי דְּעוֹלָם הַבָּא. וְעַל־פִּי־זֶה אֵינוֹ מוּבָן אֵיךְ אֶפְשָׁר לוֹמַר יָפָה שָׁעָה אַחַת בִּתְשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים אַחֲרֵי אֲשֶׁר הֵאִיר ה' מֵאוֹרוֹ יִתְבָּרֵךְ כוי״ לֹא יָכְלָה הַנֶּפֶשׁ אוֹ הָרוּחַ לְמִסְבָּל הָאוֹר כִּי טוֹב כוי״, אִם לֹא שֶׁמִּבְּחִינַת אוֹר זֶה עַצְמוֹ תִּשְׁתַּלְשֵׁל וְתִתְמַשֵּׁךְ מִמְּנוּ אֵיזוֹ הֶאָרָה כוי״ עַד שֶׁיִּבָּרֵא מִמְּנָּהּ לְבוּשׁ אֶחָד נִבְרָא מֵעֵין מַהוּת אוֹר זֶה, שֶׁדַּרְכּוֹ תּוּכַל לֵהָנוֹת מִזִּיו אוֹר זֶה, כְּמִשַּׁל הָרוֹאֶה בַּשֶּׁמֶשׁ דֶּרֶךְ עֲשָׂשִׁית זַכָּה וּמְאִירָה כוי״. וּלְפִי זֶה נִמְצָא שֶׁכָּל עִנְיַן הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת אֵינוֹ עִנְיָן עִקָּרִי אֶלָּא רַק כְּמוֹ דָּבָר טָפֵל, שֶׁתַּכְלִיתוֹ שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה תְּקַבֵּל הַנְּשָׁמָה אֶת הַגִּלּוּי דְּעוֹלָם הַבָּא. וְעַל־פִּי־זֶה אֵינוֹ מוּבָן אֵיךְ אֶפְשָׁר לוֹמַר יָפָה שָׁעָה אַחַת בִּתְשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים

---

18) בהבא לקמן – ראה ד"ה ויחי יעקב תרכ"ח. 19) אבות פ"ד מי"ז. 20) ראה גם תו"א חיי שרה טז, א. 21) ראה זח"א רכד, א. וראה שם קכט, א. 22) חיי שרה כד, א. 23) מלכים־א א, א. 24) שם ב, א. 25) מז, כט. 26) סכ"ט. 27) ח"ב רי, ב. רכט, ב.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

טוֹבִים בָּעוֹלָם הַזֶּה מִכָּל חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא, הֲלֹא כָּל עִנְיַן הַתְּשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים הוּא טָפֵל לְהַגְּלוּי דְּעוֹלָם הַבָּא?

אַךְ הָעִנְיָן הוּא, דְּבֶאֱמֶת הִנֵּה עִקַּר קִבּוּל הַשָּׁכָר אֵינוֹ בְּגַן־עֵדֶן, כִּי אִם לֶעָתִיד לָבֹא בְּעוֹלָם הַתְּחִיָּה, לִנְשָׁמוֹת בְּגוּפִים דַּוְקָא, וְהַיְנוּ, שֶׁהַגְּלוּי דְּגַן־עֵדֶן הוּא רַק זִיו תּוֹרָתָם וַעֲבוֹדָתָם, דְּהַיְנוּ זִיו וְהֶאָרָה בִּלְבַד, וְלֹא עֶצֶם הַמִּצְוָה, וְאִלּוּ עִקַּר שְׂכַר הַמִּצְוָה, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן שְׂכַר מִצְוָה[28], שֶׁשְּׂכַר הַמִּצְוָה הִיא הַמִּצְוָה עַצְמָהּ[29], דְּהַיְנוּ עֶצֶם הָאוֹר שֶׁנִּמְשָׁךְ עַל־יְדֵי הַמִּצְוָה, יִתְגַּלֶּה לֶעָתִיד לָבוֹא בָּעוֹלָם־הַזֶּה דַּוְקָא, וְהַיְנוּ, שֶׁבָּעוֹלָם הַבָּא נֶהֱנִים מִזִּיו הַשְּׁכִינָה[30], זִיו וְהֶאָרָה בִּלְבַד, לְפִי שֶׁגַּם עוֹלָם הַבָּא נִקְרָא בְּשֵׁם עוֹלָם, מִלְּשׁוֹן הֶעְלֵם[31], וְאִלּוּ גִּלּוּי הָעַצְמוּת הוּא בָּעוֹלָם הַזֶּה דַּוְקָא[32].

[אָמְנָם, בִּכְדֵי שֶׁלֶּעָתִיד לָבֹא תּוּכַל הַנְּשָׁמָה לְקַבֵּל אֶת עֶצֶם הָאוֹר שֶׁנִּמְשָׁךְ עַל־יְדֵי הַמִּצְוָה, צְרִיכָה לְקַבֵּל תְּחִלָּה אֶת הַהֶאָרָה וְהַזִּיו שֶׁמִּתְגַּלֶּה בְּגַן־עֵדֶן. אַךְ לִהְיוֹתָהּ בִּבְחִינַת נִבְרָא שהנשמה היא בבחינת ׳נברא׳ וכמ״ש ״אתה בראתה וכו׳״, כנ״ל, לֹא תּוּכַל לְקַבֵּל גִּלּוּי הָאוֹר שֶׁבְּגַן־עֵדֶן כִּי אִם עַל־יְדֵי לְבוּשֵׁי הַמִּצְוֹת, וּמִכָּל־מָקוֹם, הַמִּצְוֹת עַצְמָם הֵם גְּבוֹהִים יוֹתֵר מֵהַזִּיו הַנִּמְשָׁךְ עַל־יָדָם בְּגַן־עֵדֶן, כִּי עִקָּרָם הוּא בִּשְׁבִיל גִּלּוּי עֶצֶם הָאוֹר לֶעָתִיד לָבֹא].

ד) **וְעַל־פִּי־זֶה** יוּבָן הָעִנְיָן דְּוַיְחִי יַעֲקֹב, שֶׁאֲמִתִּית עִנְיַן הַחַיִּים הוּא בְּיַעֲקֹב, יו״ד עָקֵב, שֶׁהוּא עִנְיַן יְרִידַת הַנְּשָׁמָה לְמַטָּה כְּדֵי לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה וּמִצְוֹת (תְּשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים), כֵּיוָן שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה נִמְשָׁךְ עִקַּר הַשָּׂכָר שֶׁהוּא עִנְיַן גִּלּוּי הָעַצְמוּת. וְזֶהוּ גַּם מַה שֶּׁכָּתוּב וַיְחִי יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם שְׁבַע עֶשְׂרֵה שָׁנָה, שֶׁמְּפָרֵשׁ אֶת מִסְפַּר הַשָּׁנִים שֶׁחַי בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם, וְאֵינוֹ כּוֹלֵל אוֹתָם עִם שְׁאָר שְׁנוֹת חַיָּיו, אֶלָּא מְחַלֵּק אוֹתָם בִּפְנֵי עַצְמָם, דְּכֵיוָן שֶׁאֲמִתִּית עִנְיַן הַחַיִּים הוּא דַּוְקָא עַל־יְדֵי הַיְרִידָה לָעוֹלָם הַזֶּה, הִנֵּה בָּעוֹלָם הַזֶּה גּוּפָא הֲרֵי זֶה בְּמִצְרַיִם דַּוְקָא, הֶחֵל מֵהַמֵּיצָרִים וּגְבוּלִים דְּסֵדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת, שֶׁהוּא בְּחִינַת

ביאור בדרך אפשר

הַמִּצְוֹת עַצְמָם הֵם גְּבוֹהִים יוֹתֵר מֵהַזִּיו הַנִּמְשָׁךְ עַל־יָדָם בְּגַן־עֵדֶן, כִּי עִקָּרָם הוּא בִּשְׁבִיל גִּלּוּי עֶצֶם הָאוֹר לֶעָתִיד לָבֹא]. לסיכום, קיום המצוות מהווה הכנה לקבלת הגילוי בגן־עדן. אך במצוות עצמם מלובש האור שיתגלה לעתיד לבוא, שהוא למעלה מהזיו המאיר בגן־עדן.

---

28) אבות פ״ד מ״ב. 29) תניא פל״ט. 30) ראה ברכות יז, א. 31) לקו״ת שלח לז, ד. ובכ״מ. 32) ראה גם תניא ספ״ד. לקו״ת דברים א, ב.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מִצְרַיִם (מִלְּשׁוֹן מֵיצָרִים וּגְבוּלִים) דִּקְדֻשָּׁה, וְעַד לְמִצְרַיִם כִּפְשׁוּטוֹ, מִצְרַיִם דִּלְעֻמַּת־זֶה, וְהַיְנוּ, שֶׁדַּוְקָא עַל־יְדֵי בְּרוּר הַמַּטָּה שֶׁאֵין לְמַטָּה הֵימֶנּוּ, נַעֲשֶׂה אֲמִתִּית הָעִנְיָן דְּוַיְחִי יַעֲקֹב, וּבְאֹפֶן דִּשְׁבַע עֶשְׂרֵה שָׁנָה, בְּגִימַטְרִיָּא טוֹב. וּבָזֶה יוּבָן גַּם הַטַּעַם שֶׁבְּמִסְפַּר כְּלָלוּת שְׁנֵי חַיֵּי יַעֲקֹב מַבְדִּיל וּמַקְדִּים אֶת הַמִּסְפָּר הַמּוּעָט, כִּי, עִנְיָן הַמְּעוּט מוֹרֶה עַל הַיְרִידָה לִפְעֹל אֶת בְּרוּר הַמַּטָּה דַּוְקָא, שֶׁזֶּהוּ הָעִקָּר, וְעַל־יְדֵי־זֶה דַּוְקָא נַעֲשֶׂה אֲמִתִּית הָעִנְיָן דְּוַיְחִי יַעֲקֹב.

ה) **וְזֶהוּ** גַּם מַה שֶּׁכָּתוּב וַיְהִי יְמֵי יַעֲקֹב שְׁנֵי חַיָּיו שֶׁבַע שָׁנִים וְאַרְבָּעִים וּמְאַת שָׁנָה, שֶׁבְּמִסְפָּר זֶה מְרֻמָּז כְּלָלוּת עִנְיָן הָעֲבוֹדָה. וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה, שֶׁבַע שָׁנִים מוֹרֶה עַל הָעֲבוֹדָה בְּשֶׁבַע הַמִּדּוֹת שֶׁצָּרִיךְ לְבָרְרָם וּלְשַׁנּוֹתָם, שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן (שֶׁבַע) שָׁנִים, מִלְּשׁוֹן שִׁנּוּי, הַיְינוּ לְשַׁנּוֹתָם וּלְהָפְכָם לְקְדֻשָּׁה. וְזֶהוּ שֶׁהַכָּתוּב מוֹנֶה וּמַקְדִּים שֶׁבַע שָׁנִים בִּפְנֵי עַצְמָם, לְפִי שֶׁהַתְּחָלַת וְעִקַּר הָעֲבוֹדָה (עֲבוֹדַת הַבֵּינוֹנִים, כַּמְּבֹאָר בְּתַנְיָא[33] שֶׁהִיא מִדַּת כָּל אָדָם) הוּא עִנְיָן בֵּרוּר וְזִכּוּךְ הַמִּדּוֹת, וְכַמְּבֹאָר בְּמָקוֹם אַחֵר[34] שֶׁעִיקַּר הָעֲבוֹדָה בִּזְמַן הַזֶּה הִיא בְּעִנְיַן כִּיבּוּשׁ שֶׁבַע עַמְּמִין, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן הָעֲבוֹדָה דְּבֵרוּר הַמּוּחִין יִהְיֶה לְעָתִיד לָבֹא, שֶׁאָז יִהְיֶה גַּם כִּיבּוּשׁ ג׳ הָעַמְּמִין דְּקִנִּי קְנִיזִּי וְקַדְמוֹנִי, שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְבָרְרָם בַּזְּמַן הַזֶּה. וְעַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה בְּבֵירוּר שֶׁבַע הַמִּדּוֹת, שֶׁבַע שָׁנִים, בָּאִים לְאַרְבָּעִים וּמְאַת שָׁנָה, דְּמִסְפַּר ק"מ הוּא ב׳ פְּעָמִים שִׁבְעִים, הַיְינוּ, שֶׁנּוֹסֵף עַל הַמִּסְפָּר דְּשֶׁבַע שָׁנִים יֶשְׁנוֹ גַּם הַמִּסְפָּר דְּשִׁבְעִים, שֶׁמּוֹרָה עַל שֶׁבַע הַמִּדּוֹת כְּפִי שֶׁהֵם כְּלוּלִים מֵעֶשֶׂר, שֶׁהוּא עִנְיָן הַמְּשֻׁכַּת הַמּוּחִין בַּמִּדּוֹת, וּבָזֶה גּוּפָא ב׳ פְּעָמִים שִׁבְעִים, שֶׁעוֹלֶה ק"מ.

ביאור בדרך אפשר

1 מִצְרַיִם (מִלְּשׁוֹן מֵיצָרִים וּגְבוּלִים) דִּקְדֻשָּׁה – תוכן זה של
2 'מצרים' – מלשון 'מיצר וגבול', קיים גם בקדושה, בכך שכל העולמות לגבי
3 אור־אין־סוף הם בבחינת 'גבול ומיצר', וְעַד לְמִצְרַיִם כִּפְשׁוּטוֹ,
4 מִצְרַיִם דִּלְעֻמַּת־זֶה – לעומת הקדושה, וְהַיְנוּ, שֶׁדַּוְקָא עַל־יְדֵי
5 בְּרוּר הַמַּטָּה שֶׁאֵין לְמַטָּה
6 הֵימֶנּוּ, נַעֲשֶׂה אֲמִתִּית הָעִנְיָן
7 דְּוַיְחִי יַעֲקֹב, וּבְאֹפֶן דִּשְׁבַע
8 עֶשְׂרֵה שָׁנָה, בְּגִימַטְרִיָּא טוֹב.
9 וּבָזֶה יוּבָן גַּם הַטַּעַם שֶׁבְּמִסְפַּר
10 כְּלָלוּת שְׁנֵי חַיֵּי יַעֲקֹב מַבְדִּיל
11 וּמַקְדִּים אֶת הַמִּסְפָּר הַמּוּעָט,
12 כִּי, עִנְיָן הַמְּעוּט מוֹרֶה עַל
13 הַיְרִידָה לִפְעֹל אֶת בְּרוּר
14 הַמַּטָּה דַּוְקָא, שֶׁזֶּהוּ הָעִקָּר,
15 וְעַל־יְדֵי־זֶה דַּוְקָא נַעֲשֶׂה
16 אֲמִתִּית הָעִנְיָן דְּוַיְחִי יַעֲקֹב.
17 לסיכום, "ויחי יעקב" – החיות
18 האמיתית של יעקב, נשמות ישראל.
19 "בארץ מצרים" – דווקא למטה, על ידי
20 קיום המצוות, נעשית חיות באופן
21 הטוב ביותר: "שבע עשרה שנה" –
22 בגימטריא טוב.
23 ה) וְזֶהוּ גַּם מַה שֶּׁכָּתוּב וַיְהִי
24 יְמֵי יַעֲקֹב שְׁנֵי חַיָּיו שֶׁבַע
25 שָׁנִים וְאַרְבָּעִים וּמְאַת שָׁנָה,
26 שֶׁבְּמִסְפָּר זֶה מְרֻמָּז כְּלָלוּת
27 עִנְיָן הָעֲבוֹדָה [עבודת הנשמה –
28 יו"ד, בירידתה למטה – עקב].
29 וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה, שֶׁבַע
30 שָׁנִים מוֹרֶה עַל הָעֲבוֹדָה
31 בְּשֶׁבַע הַמִּדּוֹת שֶׁצָּרִיךְ לְבָרְרָם
32 וּלְשַׁנּוֹתָם – לגלות הטוב הטמון
33 במידות, ולבער את הרע, שֶׁזֶּהוּ
34 עִנְיָן (שֶׁבַע) שָׁנִים, 'שנה'
35 מִלְּשׁוֹן שִׁנּוּי, הַיְינוּ לְשַׁנּוֹתָם
36 וּלְהָפְכָם לְקְדֻשָּׁה, כמו במידת
37 החסד, שהיא תשוקה לדברים גשמיים,
38 בירור המידה היא בזה שמשתמש
39 בכוח התשוקה שבנפש לאהבת ה'.
40 וְזֶהוּ שֶׁהַכָּתוּב מוֹנֶה וּמַקְדִּים
41 שֶׁבַע שָׁנִים בִּפְנֵי עַצְמָם, לְפִי

ביאור בדרך אפשר

42 שֶׁהַתְּחָלַת וְעִקַּר הָעֲבוֹדָה (עֲבוֹדַת הַבֵּינוֹנִים, כַּמְּבֹאָר
43 בְּתַנְיָא[33] שֶׁהִיא מִדַּת כָּל אָדָם, בשונה מעבודת הצדיקים ש"אין כל
44 אדם זוכה לזה") הוּא עִנְיָן בֵּרוּר וְזִכּוּךְ הַמִּדּוֹת, וְכַמְּבֹאָר
45 בְּמָקוֹם אַחֵר[34] שֶׁעִיקַּר הָעֲבוֹדָה בִּזְמַן הַזֶּה הִיא בְּעִנְיַן
46 הַמִּדּוֹת, שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן הפנימי של
47 כִּיבּוּשׁ שֶׁבַע עַמְּמִין [=כיבוש
48 שבע אומות בזמן הכניסה לארץ
49 ישראל], מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן הָעֲבוֹדָה
50 דְּבֵרוּר הַמּוּחִין הִיא עֲבוֹדָה
51 קָשָׁה, שֶׁלָּאוֹ כָּל מוֹחָא סָבִיל
52 דָּא [=אין כל אחד מסוגל לעבודה
53 זו], וְעִיקַּר הָעִנְיָן דְּבֵרוּר
54 הַמּוּחִין יִהְיֶה לְעָתִיד לָבֹא,
55 שֶׁאָז יִהְיֶה גַּם כִּיבּוּשׁ ג׳
56 הָעַמְּמִין דְּקִנִּי קְנִיזִּי וְקַדְמוֹנִי,
57 שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְבָרְרָם בַּזְּמַן
58 הַזֶּה. וְעַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה
59 בְּבֵירוּר שֶׁבַע הַמִּדּוֹת, שֶׁבַע
60 שָׁנִים, בָּאִים לְאַרְבָּעִים וּמְאַת
61 שָׁנָה, דְּמִסְפַּר ק"מ הוּא ב׳
62 פְּעָמִים שִׁבְעִים, הַיְינוּ,
63 שֶׁנּוֹסֵף עַל הַמִּסְפָּר דְּשֶׁבַע
64 שָׁנִים יֶשְׁנוֹ גַּם הַמִּסְפָּר
65 דְּשִׁבְעִים, שֶׁמּוֹרָה עַל שֶׁבַע
66 הַמִּדּוֹת כְּפִי שֶׁהֵם כְּלוּלִים
67 מֵעֶשֶׂר – כל מידה כלולה מעשר
68 ספירות, שֶׁהוּא עִנְיָן הַמְּשֻׁכַּת
69 הַמּוּחִין בַּמִּדּוֹת שהמידות
70 מתנהגים על־פי הוראת המוח, ואינם
71 פועלים באופן טבעי, למשל: אינו
72 עושה צדקה רק מפני טבעו הטוב אלא
73 מצד הוראת המוח, וּבָזֶה גּוּפָא ב׳
74 פְּעָמִים שִׁבְעִים, שֶׁעוֹלֶה
75 ק"מ.

---

33) רפי"ד. 34) מאמרי אדה"ז תקס"ה ח"ב ע' תת ואילך. ע' א'מט ואילך. מאמרי אדמו"ר האמצעי דברים ח"א ע' ד ואילך. ועוד.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

וְהָעִנְיָן בְּזֶה, כְּפִי שֶׁמְּבָאֵר כְּבוֹד קְדוּשַׁת אַדְמוֹ"ר מַהַר"ש (שֶׁהַשָּׁנָה [=תשכ"ז. שנת אמירת המאמר] **הִיא שְׁנַת הַמֵּאָה לִשְׁנַת נְשִׁיאוּתוֹ הָרִאשׁוֹנָה) בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל וַיְחִי יַעֲקֹב דִּשְׁנַת תרכ"ח[35], בְּהֶקְדֵּם הַקּוּשִׁיָּא הַיְדוּעָה[36] בְּנוֹגֵעַ לְדָוִד שֶׁשְּׁנוֹת חַיָּיו הָיוּ בְּמִסְפָּר שִׁבְעִים שָׁנָה, שֶׁמְּצִינוּ[37] שֶׁאָדָם הָרִאשׁוֹן נָתַן לוֹ שִׁבְעִים שָׁנָה (וְלָכֵן חָסְרוּ שִׁבְעִים שָׁנָה מִשְּׁנוֹתָיו שֶׁל אָדָם הָרִאשׁוֹן שֶׁרָאוּי הָיָה לִחְיוֹת אֶלֶף שָׁנִים, שֶׁנֶּאֱמַר[38] כִּי בְּיוֹם אֲכָלְךָ מִמֶּנּוּ מוֹת תָּמוּת, וְיוֹמוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה אֶלֶף שָׁנִים, שֶׁנֶּאֱמַר[39] כִּי אֶלֶף שָׁנִים בְּעֵינֶיךָ כְּיוֹם אֶתְמוֹל גוֹ'), וּכְמוֹ כֵן מְצִינוּ[40] שֶׁהָאָבוֹת נָתְנוּ לוֹ שִׁבְעִים שָׁנָה (אַבְרָהָם נָתַן לוֹ ה' שָׁנִים, שֶׁנֶּחְסְרוּ מִשְּׁנוֹתָיו שֶׁהָיוּ צְרִיכִים לִהְיוֹת ק"פ, יַעֲקֹב נָתַן לוֹ כ"ח שָׁנִים שֶׁנֶּחְסְרוּ מִשְּׁנוֹתָיו שֶׁהָיוּ צְרִיכִים לִהְיוֹת קע"ה כִּשְׁנֵי חַיֵּי אַבְרָהָם, וְיוֹסֵף נָתַן לוֹ ל"ז שָׁנִים שֶׁנֶּחְסְרוּ מִשְּׁנוֹתָיו שֶׁהָיוּ צְרִיכִים לִהְיוֹת קמ"ז כִּשְׁנֵי חַיֵּי יַעֲקֹב), וְלִכְאוֹרָה, כֵּיוָן שֶׁחַי רַק שִׁבְעִים שָׁנָה, לָמָּה הֵצְרַךְ ב' פְּעָמִים שִׁבְעִים שָׁנָה, הֵן שִׁבְעִים שָׁנָה שֶׁל אָדָם הָרִאשׁוֹן וְהֵן שִׁבְעִים שָׁנָה שֶׁל הָאָבוֹת. אַךְ הָעִנְיָן הוּא, שֶׁשִּׁבְעִים שָׁנָה הוּא עִנְיָן הַמְּשֻׁכָּת הַמּוֹחִין בַּמִּדּוֹת כַּנַּ"ל, וּב' פְּעָמִים שִׁבְעִים הֵם ב' הַדְּרָגוֹת שֶׁבְּהַמְּשֻׁכַּת הַמּוֹחִין בְּמִדּוֹת, וְהוּא עִנְיָן דַּעַת־עֶלְיוֹן וְדַעַת־תַּחְתּוֹן, שֶׁהֵם ב' אוֹפַנֵּי רְאִיַּת הָעַיִן (עַיִן מִסְפָּרוֹ שִׁבְעִים), עַיִן שֶׁלְּמַעְלָה וְעַיִן שֶׁלְּמַטָּה. וְזֶהוּ הַחִלּוּק שֶׁבֵּין ע' שָׁנָה דְּאָדָם הָרִאשׁוֹן לְע' שָׁנָה דְּהָאָבוֹת, שֶׁע' שָׁנָה דְּאָדָם הָרִאשׁוֹן הוּא עִנְיָן דַּעַת־תַּחְתּוֹן, עַיִן שֶׁלְּמַטָּה כיון ששבעים שנה אלו נתן לו אדם הראשון, במצבו כפי שהיה לאחר חטא עץ הדעת, וְע' שָׁנָה דְּהָאָבוֹת אשר התחילו במעשיהם הטובים לתקן חטא עץ הדעת, האירה בהם הראי' והסתכלות בעצמותו יתברך, הוּא עִנְיָן דַּעַת־עֶלְיוֹן, עַיִן שֶׁלְּמַעְלָה. וְזֶהוּ שֶׁגַּם אָדָם הָרִאשׁוֹן וְגַם הָאָבוֹת נָתְנוּ לְדָוִד ע' שָׁנָה, שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה הָיְתָה אֶצְלוֹ לֹא רַק הַמְּשֻׁכַּת דַּעַת־תַּחְתּוֹן אֶלָּא גַּם הַמְּשֻׁכַּת דַּעַת־עֶלְיוֹן. וּמִכָּל־מָקוֹם הָיוּ שְׁנוֹת חַיָּיו שִׁבְעִים שָׁנָה בִּלְבַד, כִּי, עִקַּר עִנְיָנוֹ שֶׁל דָּוִד, סְפִירַת הַמַּלְכוּת, הוּא עִנְיָן דַּעַת־תַּחְתּוֹן, וּמַה**

ביאור בדרך אפשר

1 **וְהָעִנְיָן בְּזֶה, כְּפִי שֶׁמְּבָאֵר כְּבוֹד קְדוּשַׁת**
2 **אַדְמוֹ"ר מַהַר"ש (שֶׁהַשָּׁנָה הִיא שְׁנַת**
3 **הַמֵּאָה לִשְׁנַת נְשִׁיאוּתוֹ הָרִאשׁוֹנָה) בְּדִבּוּר**
4 **הַמַּתְחִיל וַיְחִי יַעֲקֹב דִּשְׁנַת תרכ"ח[35], בְּהֶקְדֵּם**
5 **הַקּוּשִׁיָּא הַיְדוּעָה[36] בְּנוֹגֵעַ לְדָוִד שֶׁשְּׁנוֹת חַיָּיו הָיוּ**
6 **בְּמִסְפָּר שִׁבְעִים שָׁנָה, שֶׁמְּצִינוּ[37] שֶׁאָדָם הָרִאשׁוֹן**
7 **נָתַן לוֹ שִׁבְעִים שָׁנָה (וְלָכֵן חָסְרוּ שִׁבְעִים שָׁנָה**
8 **מִשְּׁנוֹתָיו שֶׁל אָדָם הָרִאשׁוֹן שֶׁרָאוּי הָיָה לִחְיוֹת**
9 **אֶלֶף שָׁנִים, שֶׁנֶּאֱמַר[38] כִּי בְּיוֹם אֲכָלְךָ מִמֶּנּוּ מוֹת**
10 **תָּמוּת, וְיוֹמוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה אֶלֶף שָׁנִים, שֶׁנֶּאֱמַר[39]**
11 **כִּי אֶלֶף שָׁנִים בְּעֵינֶיךָ כְּיוֹם אֶתְמוֹל גוֹ'), וּכְמוֹ כֵן**
12 **מְצִינוּ[40] שֶׁהָאָבוֹת נָתְנוּ לוֹ שִׁבְעִים שָׁנָה (אַבְרָהָם**
13 **נָתַן לוֹ ה' שָׁנִים, שֶׁנֶּחְסְרוּ מִשְּׁנוֹתָיו שֶׁהָיוּ צְרִיכִים**
14 **לִהְיוֹת ק"פ, יַעֲקֹב נָתַן לוֹ כ"ח שָׁנִים שֶׁנֶּחְסְרוּ**
15 **מִשְּׁנוֹתָיו שֶׁהָיוּ צְרִיכִים לִהְיוֹת קע"ה כִּשְׁנֵי חַיֵּי**
16 **אַבְרָהָם, וְיוֹסֵף נָתַן לוֹ ל"ז שָׁנִים שֶׁנֶּחְסְרוּ**
17 **מִשְּׁנוֹתָיו שֶׁהָיוּ צְרִיכִים לִהְיוֹת קמ"ז כִּשְׁנֵי חַיֵּי**
18 **יַעֲקֹב), וְלִכְאוֹרָה, כֵּיוָן שֶׁחַי רַק שִׁבְעִים שָׁנָה,**
19 **לָמָּה הֵצְרַךְ ב' פְּעָמִים שִׁבְעִים שָׁנָה, הֵן שִׁבְעִים**
20 **שָׁנָה שֶׁל אָדָם הָרִאשׁוֹן וְהֵן שִׁבְעִים שָׁנָה שֶׁל**
21 **הָאָבוֹת. אַךְ הָעִנְיָן הוּא, שֶׁשִּׁבְעִים שָׁנָה הוּא עִנְיָן**
22 **הַמְּשֻׁכַּת הַמּוֹחִין בַּמִּדּוֹת כַּנַּ"ל, וּב' פְּעָמִים**
23 **שִׁבְעִים הֵם ב' הַדְּרָגוֹת שֶׁבְּהַמְּשֻׁכַּת הַמּוֹחִין**
24 **בְּמִדּוֹת, וְהוּא עִנְיָן דַּעַת־עֶלְיוֹן וְדַעַת־תַּחְתּוֹן, שֶׁהֵם ב' אוֹפַנֵּי רְאִיַּת הָעַיִן (עַיִן**
25 **מִסְפָּרוֹ שִׁבְעִים), עַיִן שֶׁלְּמַעְלָה וְעַיִן שֶׁלְּמַטָּה. וְזֶהוּ הַחִלּוּק שֶׁבֵּין ע' שָׁנָה דְּאָדָם**
26 **הָרִאשׁוֹן לְע' שָׁנָה דְּהָאָבוֹת, שֶׁע' שָׁנָה דְּאָדָם הָרִאשׁוֹן הוּא עִנְיָן דַּעַת־תַּחְתּוֹן,**
27 **עַיִן שֶׁלְּמַטָּה, וְע' שָׁנָה דְּהָאָבוֹת הוּא עִנְיָן דַּעַת־עֶלְיוֹן, עַיִן שֶׁלְּמַעְלָה. וְזֶהוּ שֶׁגַּם**
28 **אָדָם הָרִאשׁוֹן וְגַם הָאָבוֹת נָתְנוּ לְדָוִד ע' שָׁנָה, שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה הָיְתָה אֶצְלוֹ לֹא**
29 **רַק הַמְּשֻׁכַּת דַּעַת־תַּחְתּוֹן אֶלָּא גַּם הַמְּשֻׁכַּת דַּעַת־עֶלְיוֹן. וּמִכָּל־מָקוֹם הָיוּ שְׁנוֹת**
30 **חַיָּיו שִׁבְעִים שָׁנָה בִּלְבַד, כִּי, עִקַּר עִנְיָנוֹ שֶׁל דָּוִד, סְפִירַת הַמַּלְכוּת, הוּא עִנְיָן**

31 המשכת המוחין במדות כנ"ל, וב' פעמים שבעים הם ב'
32 הדרגות שבהמשכת המוחין במדות, והוא ענין דעת־עליון
33 ודעת־תחתון דעת עליון – גילוי עצמותו יתברך שהוא קדוש ומובדל מכל
34 העולמות וכולם לגביו כאין ואפס ממש. דעת תחתון – התבוננות בעולמות
35 ונבראים שגם בהם נמצא כח הבורא,
36 כמו שנאמר: "שאו מרום עיניכם וראו
37 מי ברא אלה", שהם ב' אופני
38 ראית העין (עין מספרו שבעים), עין שלמעלה ועין
39 שלמטה. וזהו החילוק שבין ע' שנה דאדם
40 הראשון לע' שנה דהאבות, שע' שנה דאדם הראשון הוא ענין דעת־תחתון, עין שלמטה, וע' שנה דהאבות הוא ענין דעת־עליון, עין שלמעלה. וזהו שגם אדם הראשון וגם האבות נתנו לדוד ע' שנה, שעל־ידי־זה היתה אצלו לא רק המשכת דעת־תחתון אלא גם המשכת דעת־עליון. ומכל־מקום היו שנות חייו שבעים שנה בלבד, כי, עקר ענינו של דוד, ספירת המלכות, הוא ענין דעת־תחתון, ומה

35) סה"מ תרכ"ח ע' נז. 36) ראה סהמ"צ להצ"צ מצות מינוי מלך פ"ב. וראה גם ד"ה להבין כו' דאדם קדמאה שאל ע' שנין תרכ"ח (סה"מ תרכ"ח ע' סב). 37) במדב"ר פי"ד, יב. יל"ש בראשית רמז מא. ועוד. 38) בראשית ב, יז. 39) תהלים צ, ד. 40) זח"א קסח, א.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

שֶׁנִּמְשַׁךְ אֶצְלוֹ דַּעַת עֶלְיוֹן (ע' שָׁנָה דְּהָאָבוֹת) הֲרֵי זֶה רַק דַּעַת־עֶלְיוֹן כְּפִי שֶׁנִּמְשַׁךְ וּמִתְלַבֵּשׁ בְּדַעַת־תַּחְתּוֹן, אֲבָל לֹא דַּעַת־עֶלְיוֹן כְּפִי שֶׁהוּא מִצַּד עַצְמוֹ שהרי, גם מי שאינו שייך להשגה בדעת עליון צריך להתבונן מדי פעם באופן הביטול של דעת עליון [למרות שאינו שייך לעבודה זו לאמיתתה] על־מנת שעבודתו בדעת־תחתון תהיה כראוי (ראה קונטרס עץ־החיים לאדמו"ר הרש"ב נ"ע ע' 31 ואילך).

אָמְנָם שְׁנוֹת חַיֵּי יַעֲקֹב הָיוּ קמ"ז שָׁנָה, כִּי, לְאַחֲרֵי הָעֲבוֹדָה בְּבֵרוּר ז' הַמִּדּוֹת הָיְתָה אֶצְלוֹ הַמְשָׁכַת הַמּוֹחִין בְּמִדּוֹת (ע' שָׁנָה) בְּאֹפֶן שֶׁנִּמְשַׁךְ גַּם דַּעַת־עֶלְיוֹן כְּפִי שֶׁהוּא מִצַּד עַצְמוֹ, וְלָכֵן חַי עוֹד ק"מ שָׁנָה, ב' פְּעָמִים ע' שָׁנָה, דְּהַיְנוּ, הֵן דַּעַת־תַּחְתּוֹן וְהֵן דַּעַת־עֶלְיוֹן.

וְעִנְיָן זֶה יִתְגַּלֶּה לֶעָתִיד לָבֹא, בִּתְחִיַּת הַמֵּתִים, שֶׁאָז יִהְיֶה עִקַּר הָעִנְיָן דְּקִבּוּל הַשָּׂכָר (כַּנַּ"ל), שֶׁזֶּהוּ מַה שֶּׁכָּתוּב[41] כִּי עַיִן בְּעַיִן יִרְאוּ, ב' פְּעָמִים עַיִן, שֶׁהָרְאִיָּה דְּעַיִן הַתַּחְתּוֹן תִּהְיֶה כְּמוֹ הָרְאִיָּה דְּעַיִן הָעֶלְיוֹן, בְּאֹפֶן דְּיָשָׁר יֶחֱזוּ פָּנֵימוֹ[42] [=האור יתגלה למטה באופן ישר כפי שהוא למעלה ללא שינויים], **שֶׁכָּל הָעִנְיָנִים לְמַטָּה יִהְיוּ כְּמוֹ לְמַעְלָה, כְּפִי שֶׁיִּהְיֶה בְּקָרוֹב מַמָּשׁ, עַל־יְדֵי מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ.**

ביאור בדרך אפשר

דַּעַת־תַּחְתּוֹן, וּמַה שֶׁנִּמְשַׁךְ אֶצְלוֹ דַּעַת עֶלְיוֹן (ע' שָׁנָה דְּהָאָבוֹת) הֲרֵי זֶה רַק דַּעַת־עֶלְיוֹן כְּפִי שֶׁנִּמְשַׁךְ וּמִתְלַבֵּשׁ בְּדַעַת־תַּחְתּוֹן, אֲבָל לֹא דַּעַת־עֶלְיוֹן כְּפִי שֶׁהוּא מִצַּד עַצְמוֹ. אָמְנָם שְׁנוֹת חַיֵּי יַעֲקֹב הָיוּ קמ"ז שָׁנָה, כִּי, לְאַחֲרֵי הָעֲבוֹדָה בְּבֵרוּר ז' הַמִּדּוֹת הָיְתָה אֶצְלוֹ הַמְשָׁכַת הַמּוֹחִין בְּמִדּוֹת (ע' שָׁנָה) בְּאֹפֶן שֶׁנִּמְשַׁךְ גַּם דַּעַת־עֶלְיוֹן כְּפִי שֶׁהוּא מִצַּד עַצְמוֹ, וְלָכֵן חַי עוֹד ק"מ שָׁנָה, ב' פְּעָמִים ע' שָׁנָה, דְּהַיְנוּ, הֵן דַּעַת־תַּחְתּוֹן וְהֵן דַּעַת־עֶלְיוֹן.

וְעִנְיָן זֶה יִתְגַּלֶּה לֶעָתִיד לָבֹא, בִּתְחִיַּת הַמֵּתִים, שֶׁאָז יִהְיֶה עִקַּר הָעִנְיָן דְּקִבּוּל הַשָּׂכָר (כַּנַּ"ל), שֶׁזֶּהוּ מַה שֶּׁכָּתוּב[41] כִּי עַיִן בְּעַיִן יִרְאוּ, ב' פְּעָמִים עַיִן, שֶׁהָרְאִיָּה דְּעַיִן הַתַּחְתּוֹן תִּהְיֶה כְּמוֹ הָרְאִיָּה דְּעַיִן הָעֶלְיוֹן, בְּאֹפֶן דְּיָשָׁר יֶחֱזוּ פָּנֵימוֹ[42], שֶׁכָּל הָעִנְיָנִים לְמַטָּה יִהְיוּ כְּמוֹ לְמַעְלָה, כְּפִי שֶׁיִּהְיֶה בְּקָרוֹב מַמָּשׁ, עַל־יְדֵי מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ.

תחתון. אלא שאצל דוד האירה בעיקר דרגת 'דעת תחתון', ואילו יעקב חי בפועל ק"מ שנה.

41) ישעי' נב, ח. 42) תהלים יא, ז. וראה לקו"ת פ' ראה כג, ד.

המשך ביאור למס' סנהדרין ליום ראשון עמ' א

שנינו במשנה: **הַמֶּלֶךְ לֹא דָן כו'** ולא דנין אותו, לא מעיד ולא מעידין אותו.

הגמרא מבארת באיזה מלך מדובר: **אָמַר רַב יוֹסֵף, לֹא שָׁנוּ אֶלָּא** במלך **מַמְלְכֵי יִשְׂרָאֵל, אֲבָל מַלְכֵי בֵּית דָּוִד דָּן וְדָנִין אוֹתָן, דִּכְתִיב** (ירמיה כא כב) **'בֵּית דָּוִד כֹּה אָמַר ה' דִּינוּ לַבֹּקֶר מִשְׁפָּט'**, ומוכח שיכולים הם לדון, ומוכח שגם דנים אותם, **דְּאִי לֹא דַּיְינִינַן לֵיהּ** – שאם אין דנים אותם, **אִינְהוּ הֵיכִי דַּיְינִי** – כיצד הם דנים אחרים, **וְהָכְתִיב** (צפניה ב א) **'הִתְקוֹשְׁשׁוּ וְקוֹשׁוּ'**, ויש לפרשו לשון היקש והשוואה, והכוונה להשוואת המעשים וישור הדרך כדעת הקב"ה, **וְאָמַר רֵישׁ לָקִישׁ** שממה שאמר הכתוב 'התקוששו' בעצמכם ואחר כך 'קושו' אחרים, לימדך הכתוב שקַשֵּׁט וִיפֵּה את **עַצְמְךָ** תחילה **וְרַק אַחַר כָּךְ קַשֵּׁט וִיפֵּה** את **הַאֲחֵרִים**, כלומר, שאין לו לאדם לשפר אחרים קודם שהוא משפר את עצמו, ועל כן מי שאינו נידון בבית דין, אל לו לדון אחרים. מבררת הגמרא: **אֶלָּא מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל** שאינם דנים ושאין דנים אותם, **מַאי טַעֲמָא לֹא.** מבארת הגמרא: גזרו חכמים כן **מִשּׁוּם מַעֲשֶׂה שֶׁהָיָה, דְּעַבְדֵיהּ דְּיַנַּאי מַלְכָא קְטַל נַפְשָׁא** – שעבדו של ינאי המלך הרג נפש, **אָמַר לְהוּ שִׁמְעוֹן בֶּן שְׁטַח** נשיא הסנהדרין **לַחֲכָמִים** [־חכמי הסנהדרין] **תְּנוּ עֵינֵיכֶם בּוֹ** ונדונֻנוּ, ולא תחניפו למלך ולא תשאו פניו שלא לדונו. **שָׁלְחוּ לֵיהּ** לינאי המלך, **עַבְדְּךָ קְטַל נַפְשָׁא.** **שַׁדְּרֵיהּ לְהוּ** – שלח אותו אליהם, שידונוהו. **שָׁלְחוּ לֵיהּ** שוב, **תָּא אַנְתְּ נַמִּי לְהָכָא** – בוא אף אתה לכאן, שהרי לגבי שור שנגח אדם, 'וְאִם שׁוֹר נַגָּח הוּא מִתְּמֹל שִׁלְשֹׁם וְהוּעַד בִּבְעָלָיו' **אָמְרָה תּוֹרָה** (שמות כא כט), ולמדנו **שִׁבְּא בַּעַל הַשּׁוֹר וְיַעֲמוֹד עַל** [־עם] **שׁוֹרוֹ** בבית דין, והוא הדין בעבדו, שהוא כשורו וחמורו והפסד ממון הוא לו, שיש לדונו בפני בעליו. **אֲתָא וִיתִיב** – בא ינאי המלך וישב בפניהם. **אָמַר לֵיהּ שִׁמְעוֹן בֶּן שְׁטַח, יַנַּאי הַמֶּלֶךְ, עֲמוֹד עַל רַגְלֶיךָ וְיָעִידוּ בְּךָ** את אותה עדות על עבדך, **וְדַע כִּי לֹא לְפָנֵינוּ אַתָּה עוֹמֵד, אֶלָּא לִפְנֵי מִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם אַתָּה עוֹמֵד, שֶׁנֶּאֱמַר** (דברים יט יז) **'וְעָמְדוּ שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר לָהֶם הָרִיב וְגו' לִפְנֵי ה'. אָמַר לוֹ** ינאי המלך, **לֹא** אעשה כדברים **שֶׁתֹּאמַר אַתָּה, אֶלָּא** כְּמַה **שֶׁיֹּאמְרוּ חֲבֵרֶיךָ,** שאעמוד רק אם יאמרו לי הם לעשות זאת.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

התוועדויות

בס"ד. שיחת ש"פ ויחי, י"א טבת, ה'תשכ"ז.

בלתי מוגה

א. פותחין בדבר מלכות[1] – דבר מלכות של הקב"ה, מלכו של עולם – היא התורה.

וכיון שהתורה ניתנה למטה, בזמן ובמקום, הרי מובן, שהפתיחה בתורה צריכה להיות בפרשת השבוע שקורין באותו זמן (אף שישנם פרשיות נוספות בתורה).

ובפרשת השבוע גופא – שיש בה כו"כ פסוקים, ובכל פסוק ישנם כו"כ תיבות – צריכה להיות הפתיחה בהתחלת הפרשה, שזהו הפסוק הראשון שבפרשה, ובפסוק הראשון גופא (שיש בו כו"כ תיבות) – בתיבה הראשונה שבפסוק [וכמבואר במ"א[2] שכל הפרשה קשורה עם התיבה הראשונה שבפרשה, אשר על שמה נקראת הפרשה כולה], ובתיבה הראשונה גופא (שיש בה כו"כ אותיות) – באות הראשונה. והיינו, שהענין ד"פותחין בדבר מלכות" צ"ל בפתיחת (התחלת) ה"דבר מלכות" גופא, ועד להפתיחה דהפתיחה.

וכיון שתושב"כ ותושבע"פ באים בחדא מחתא [וכמבואר באגה"ק[3] ש"רצון העליון ב"ה המלובש בתרי"ג מצות שבתורה שבכתב .. אינו מתגלה אלא בתורה שבע"פ", וכפי שרואים זאת במוחש, הן בנוגע להבנת כוונת הדברים בתושב"כ, שזהו בקו ד"עשה טוב", והן בנוגע לשלילת פירושים שאינם אמיתיים, שזהו בהקו ד"סור מרע"] – הרי מובן שהענין ד"פותחין בדבר מלכות", בהתחלת הפרשה, הוא הן בנוגע לתושב"כ, והן בנוגע לתושבע"פ, היינו, התחלת הפרשה בתושב"כ כפי שנתבארה בתושבע"פ, כדלקמן.

ב. התחלת הפרשה היא: "ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה וגו'".

וצריך להבין: מדוע הוצרך הכתוב לומר "ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה" – הרי כבר נאמר לפנ"ז[4] שבבוא יעקב מצרימה אמר לפרעה (במענה לשאלתו "כמה ימי שני חייך") "ימי שני מגורי שלושים ומאת שנה", וא"כ, כאשר נאמר בהמשך הכתוב הסך־הכל של שני חיי יעקב, "ויהי ימי יעקב שני חייו שבע שנים וארבעים ומאת שנה", אזי מובן מאליו שיעקב חי בארץ מצרים שבע עשרה שנה?!

ויובן ע"פ המבואר בתושבע"פ – כידוע הסיפור אודות רבינו הזקן ונכדו הצ"צ (כפי שכבר נדפס[5]), שכאשר הצ"צ למד בילדותו את הכתוב "ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה", תירגם לו מורו – ע"פ פי' בעל הטורים – שיעקב אבינו חי את י"ז מבחר שנותיו בארץ מצרים.

וכיון שי"ז שנה אלו היו מבחר שנותיו, לכן נימנו בפני עצמם, ועד שפעלו גם על כל שאר שנותיו.

והמשך הסיפור הוא, שכשבא הצ"צ הביתה מהחדר, שאל את זקנו אדמו"ר הזקן: היתכן שיעקב אבינו, בחיר האבות[6], יהיו מבחר שנות חייו י"ז שנה שגר בארץ מצרים, "ערות[7] הארץ"?!

כלומר: הן אמת שבגשמיות היו י"ז שנים אלו הטובות ביותר, שהרי עד אז היו ליעקב כו"כ צרות, "צרת לבן צרת עשו וכו'"[8], ואילו במצרים חי במנוחה, והתפרנס ע"י יוסף, כמ"ש[9] "ויכלכל יוסף גו'",

1) ראה סה"ש תש"ח ע' 224. וש"נ.
2) ראה גם שיחת ש"פ ויחי תשכ"ה בתחלתה (תו"מ חמ"ב ע' 97). וש"נ.
3) סכ"ט (קנ, ב).
4) ויגש מז, ח־ט.
5) ראה אג"ק אדמו"ר מוהריי"צ ח"ה ע' שעג (נעתק ב"היום יום" יח טבת). נתבאר בלקו"ש ח"י ע' 160 ואילך.
6) שעה"פ תולדות כז, כה. וראה ג"כ ב"ר פע"ו, א. זח"א קיט, ב. קמז, ב.
7) מקץ מב, ט. יב. וראה קה"ר עה"פ (א, ד) והארץ לעולם עומדת.
8) פרש"י מקץ מג, יד.
9) ויגש מז, יב.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

אבל, כל זה שייך רק אצל אדם שעיקר חייו הוא בשייכות לעניני הגוף, משא"כ אצל אדם כמו יעקב, שעיקר חיותו היא הנשמה, ורק לאח"ז באים עניני הגוף, ויתירה מזה, שהנשמה מתגברת על הגוף, ועד שהגוף אינו תופס מקום אצלו כלל, וא"כ, איך אפשר לומר שהשנים המובחרות שלו היו בארץ מצרים, ערות הארץ?!

והגע עצמך: קודם בואו לארץ מצרים, חי יעקב בארץ ישראל, ארץ הקודש, ובודאי הי' נקל לנשמה לפעול כל עניני הקדושה שלה בארץ ישראל יותר מאשר בארץ מצרים?!

ובפרט שבארץ ישראל גופא היו השנים שבהם ישב יעקב במנוחה ולמד תורה בבית מדרשם של שם ועבר[10], ובודאי היו שנים אלו מבחר שנותיו. וא"כ, איך יתכן לומר שמבחר שנותיו של יעקב היו י"ז השנים שחי בארץ מצרים?!

ועל זה ענה לו רבינו הזקן: כתיב[11] "ואת יהודה שלח לפניו אל יוסף להורות לפניו גשנה", ואיתא במדרש[12] — מובא ברש"י[13] — להתקין לו בית תלמוד, שתהא שם תורה ושיהיו השבטים הוגים בתורה. "להורות לפניו גשנה" — שכאשר לומדים תורה, אזי מתקרבים להקב"ה ("גשנה" — מלשון הגשה וקירוב). ואז, הנה גם במצרים נעשה "ויחי" ("געלעבט").

עד כאן היא הפתיחה בדבר מלכות מתושב"כ ומתושבע"פ.

ג. ובענין זה יש הוראה — כמו כל ענין בתורה, שאינו סתם סיפור שאירע בעבר ולא נוגע עתה, אלא מהוה הוראה לכל זמן ולכל מקום. ובפרט כאשר מדובר אודות ענין שאירע אצל האבות, "אין קורין אבות אלא לשלשה"[14], ובנוגע להאבות גופא — יעקב, בחיר שבאבות, והרי "מעשה אבות סימן לבנים"[15], הוראה וסלילת דרך בנוגע להנהגת כל אחד מישראל. וכידוע גם פתגם רבינו הזקן[16] שצריכים לחיות עם הזמן, דהיינו, עם פרשת השבוע. וכיון שכן, הרי בודאי שצריכים ללמוד הוראה בחיים מהפסוק הראשון שבו היא פתיחת הפרשה.

וההוראה היא:

לא די בכך שיהודי לומד תורה ומתעלה ביראת שמים כו' בהיותו במעמד ומצב של מנוחה — שהרי בשביל זה לא הי' צורך בירידת הנשמה למטה, אלא הי' מספיק עבודת הנשמה כפי שהיתה קודם ירידתה למטה; וכיון שהנשמה ירדה למטה, ל"בירא עמיקתא"[17], שזוהי ירידה גדולה, ודוקא עי"ז באה הנשמה לעלי' גדולה ביותר שלא היתה יכולה להגיע אלי' לולי הירידה, הרי מובן, שדוקא ע"י הירידה למצרים, "ערות הארץ", באה הנשמה לתכלית העילוי והשלימות.

[וזהו הביאור ששנותיו המובחרות של יעקב (שפעלו גם על כל שאר שנותיו) היו בארץ מצרים — כי דוקא שם נשלם תכלית הענין של ירידת הנשמה למטה].

וענין זה נעשה עי"ז שיודעים שגם כאשר נמצאים בארץ מצרים, "ערות הארץ", הנה לכל לראש צריך "להתקין בית תלמוד (ישיבה) שמשם תצא הוראה" — הוראה דייקא, כי התורה אינה רק ענין של לימוד, הבנה והשגה, אלא היא גם מורה־דרך בחיים בנוגע לפועל, כיון שעיקר הלימוד הוא להביא לידי מעשה, והיינו, שמבלי הבט על כך שנמצאים בארץ עשירה שמשבירה בר לכל הארצות, לא צריכים להישקע ("ווערן פאַרזונקען") בזה, אלא לידע, שהעיקר הוא "בית תלמוד", כך, שגם כאשר חיים בארץ מצרים ועסוקים בעניני מצרים, חדורים בעניני "בית תלמוד .. הוראה".

10) ראה פרש"י תולדות כה, כז.
11) ויגש מו, כח.
12) תנחומא באבער, יל"ש עה"פ.
13) ושם: "להתקין .. שמשם תצא הוראה".
14) ברכות טז, ב.
15) ראה תנחומא לך לך ט. ב"ר פ"מ, ו. רמב"ן לך לך יב, ו. ועוד.
16) סה"ש תש"ב ע' 29 ואילך (נעתק ב"היום יום" ב חשון).
17) ע"פ ל' חז"ל — חגיגה ה, ב.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

וכאשר מתנהגים באופן כזה, הנה לא זו בלבד שלא צריכים להיות נתונים תחת מרות חוקי מצרים, אלא אדרבה, שנעשים אלו שקובעים את החוקים – כפי שהי' אצל יוסף, שהי' "מושל (ושולט) בכל ארץ מצרים"[18], וכולם הוצרכו לציית לציוויים שלו.

וזהו גם אופן ההנהגה שצ"ל במדינה שבה נמצאים אנו עתה, שהיא בבחינת "המשביר לכל עם הארץ"[19], וכל המדינות זקוקות אלי' מצד ריבוי העשירות שבה – שצריכים לידע שאין להישקע בעניני המדינה, אלא לכל לראש יש "להתקין בית תלמוד שמשם תצא הוראה", שכן, עיקר ענינו של יהודי הוא לימוד התורה, ובאופן שאין זה ענין של לימוד בלבד, אלא גם ענין של הוראה כיצד להתנהג בעניני העולם.

וה'נתינת כח' לעבודה זו היא מהאבות, כאמור לעיל ש"מעשה אבות סימן לבנים", והיינו, שהאבות הם המחנכים של בנ"י, שהרי תפקידו של האב הוא לחנך את בניו.

ועי"ז נעשה אמיתית ענין החיים, כמ"ש[20] "ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים כולכם היום", והיינו, שע"י ההנהגה ע"פ התורה, שנקראת "תורת חיים", ומצוותי' שעליהם נאמר[21] "וחי בהם", מתאחדים עם "אלקים חיים"[22].

* * *

ד. נוסף על הפתיחה בדבר מלכות בפסוק הראשון של הפרשה, צ"ל גם הפתיחה בתיבה הראשונה של הפרשה – "ויחי", והיינו, שכל עניני התומ"צ שנעשים ע"י יהודי צריכים להיות מתוך חיות.

והענין בזה:

יהודי יכול לטעון ש"המעשה הוא העיקר"[23], וכיון שהנהגתו במעשה בפועל היא באופן שמקיים תומ"צ, לא נוגע אם קיום התומ"צ הוא מתוך חיות, או שהחיות שלו היא בענינים אחרים, כמו כדור רגל ("פוטבאָל"[24]), קריאת עיתונים, או אפילו ענינים שכליים יותר, ואילו בנוגע לעניני התומ"צ מסתפק בקיום במעשה בפועל בלבד, ללא חיות. ומוסיף לטעון, שגם אז הרי הוא במעמד ומצב שאינו רוצה ואינו יכול להיות נפרד מאלקות (כפתגם רבינו הזקן[25]), וכפס"ד הרמב"ם[26] שרצונו הפנימי של כל אחד מישראל הוא לקיים את רצון הקב"ה.

ועל זה באה ההוראה מפתיחת הפרשה – שקיום התומ"צ צריך להיות באופן של "ויחי יעקב", מתוך חיות ולהט ("קאָך"), ולא מספיק קיום המצוות באופן של "מצות אנשים מלומדה"[27], ללא חיות. שכן, נוסף לכך שחסר החיות בקיום המצוה, יכול להיות שבכלל לא יקיים את המצוה כדבעי, אלא להיפך כו', ולכן, יש צורך שאופן העבודה יהי' מתוך חיות.

ובפרטיות יותר – לימוד התורה מתוך חיות; וכיון ש"גדול תלמוד שמביא לידי מעשה"[28], הרי מובן שהחיות בלימוד התורה פועלת חיות גם בקיום המצוות. ועד שענין החיות צ"ל החל מ"ראשית העבודה ועיקרה ושרשה", שזהו"ע ה'קבלת עול' (כדברי רבינו הזקן בתניא[29]), כיון שענין החיות הוא יסוד בעבודה.

---

18) ויגש מה, ח־כו.
19) מקץ מב, ו.
20) ואתחנן ד, ד.
21) אחרי יח, ה.
22) ראה אבות דר"נ ספל"ד.
23) אבות פ"א מי"ז.
24) ראה לקו"ש חי"ד ע' 436 הערה 5.
25) ראה אג"ק אדמו"ר מוהריי"צ ח"ד ע' שפד (נעתק ב"היום יום" כה תמוז). שם ע' תקמז (נעתק ב"היום יום" כא סיון). ועוד.
26) הל' גירושין ספ"ב.
27) ישעי' כט, יג. וראה תניא פל"ט (נג, ב). ובכ"מ.
28) קידושין מ, ב. וש"נ.
29) רפמ"א.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ה. וכאשר ההנהגה היא באופן ד"ויחי יעקב", אזי פועלים שגם "בארץ מצרים" ("ערות הארץ") ישנו מבחר שנות חייו (כפי' הבעה"ט), וכמרומז גם במ"ש "ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה", בגימטריא "טוב" (ולא רק ברמז, כבתושב"כ, אלא טוב הגלוי, כפי שנתגלה בתושבע"פ),

ויתירה מזה – לא רק י"ז, "טוב" פעם אחת, אלא טוב כפול – כמרומז בתיבת "ויחי", בגימטריא ל"ד, ב"פ טוב (י"ז), ובלשון חז"ל: "הוכפל בו כי טוב"[30], "טוב לשמים וטוב לבריות"[31].

ואין זה באופן ש"טוב לבריות" הו"ע בפ"ע ו"טוב לשמים" הו"ע בפ"ע, אלא באופן ששניהם הם ענין אחד, והיינו, שלא די בכך שמצד טבעו הטוב עושה טובה לזולתו, אלא ההנהגה ד"טוב לבריות" צריכה להיות בגלל היותו "טוב לשמים" – כי, כאשר "טוב לבריות" הו"ע בפ"ע שנעשה מצד טבעו הטוב כו', הנה במקרה שעי"ז יחסר אצלו, ובשביל זה יצטרך לוותר על מציאותו כו', אזי ימנע מעשיית הטוב; משא"כ כאשר ה"טוב לבריות" קשור עם "טוב לשמים", אזי יעשה זאת גם כאשר צריך לוותר על מציאותו, כיון שהתורה מצווה אותו לעשות זאת, ודוקא באופן כזה יכול להיות אמיתית הענין ד"טוב לבריות".

וזהו גם מה שמצינו בגמרא[32] בנוגע למצות צדקה, שלא די בנתינה כשלעצמה, אלא צריך להיות גם הענין ד"המפייסו",

– ואילו כאשר חסר הענין ד"המפייסו", הרי זה ע"ד שמצינו בגמרא במסכת קידושין[33] בנוגע לכיבוד אב: "יש מאכיל לאביו פסיוני וטורדו מן העולם, ויש מטחינו בריחים ומביאו לחיי העולם הבא" –

והרי ענין זה יכול להיות רק מצד "טוב לשמים", מצד תורה, שאז הנתינה היא מתוך שמחה וטוב לבב.

וע"י עבודה זו זוכים להצלחה בכל עניני טוב, עד לטוב כפשוטו בגשמיות, ובאופן דמוסיף והולך ומוסיף ואור.

* * *

ו. נוסף על הפתיחה בתיבה הראשונה שבפרשה, ישנה גם הפתיחה של הפתיחה – האות הראשונה של התיבה הראשונה שעל שמה נקראת כל הפרשה – האות ו' של "ויחי":

אות ו' מורה על ענין ההוספה, כפי שמצינו בגמרא[34] (והובא בפירוש רש"י בכ"מ[35]) ש"וא"ו מוסיף על ענין ראשון".

[ולהעיר: לכאורה הי' מקום לומר, שהוא"ו ד"ויחי" אינה מורה על הוספה, אלא ענינה הוא להפוך תיבת "יחי" מלשון עתיד ללשון עבר[36]. אבל, אי משום הא, הי' הכתוב יכול לומר מלכתחילה בלשון עבר: יעקב חי במצרים כו' (ללא צורך בתוספת וא"ו כדי להפוך מעתיד לעבר). ועכצ"ל, שהאות ו' ד"ויחי" מורה גם על ענין של הוספה].

וענינו בעבודה – שיהודי צריך תמיד להוסיף בקדושה.

ז. ובהקדמה:

יהודי יכול לטעון ולשאול[37]: מדוע יש לו מניעות ועיכובים והעלמות והסתרים על קיום התומ"צ, הן

30) ב"ר פ"ד, ו. הובא בפרש"י עה"ת בראשית א, ז.
31) קידושין מ, א.
32) ב"ב ט, ב.
33) לא, סע"א ואילך.
34) פסחים ה, א. וש"נ.
35) לך לך יז, ט. ויקרא א, יו"ד. ועוד.
36) ראה ספר ערוגת הבשם (בדקדוק) להר"ש ארקוואלטי (ויניציאה, שס"ב) פ"ב אות ב. ספר הבחור המאמר הראשון העיקר הרביעי ס"ג ואילך. ספר מסלול מסלת הפעלים נתיב ז סמ"ז ואילך. ועוד.
37) ראה גם תו"מ חמ"ז ע' 290 הערה 5. וש"נ.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מבפנים, מצד ה"א־ל זר אשר בקרבך"[38], והן מבחוץ, מצד העולם?! — הוא מוכן למלא את רצונו של הקב"ה, אבל מדוע צריך הדבר להגיע לו בקושי?!

והמענה על זה — שכל הכוונה של ירידת הנשמה למטה היא להבקיע ולבטל ("דורכברעכן") את ההעלמות וההסתרים, ולברר את הגוף ונפש הבהמית וחלקו בעולם, שכן, דוקא כאשר יש העלמות והסתרים כו', וע"י העבודה מתגברים עליהם ומהפכים אותם כו', אזי נעשית הוספה בקדושה — שזהו הרמז בוא"ו המוסיף, שעבודתו של יהודי היא להוסיף בקדושה.

כוונת ירידת הנשמה היא — לא רק שהנשמה לא תתקלקל כו', אלא תישאר כמו שהיתה קודם ירידתה,

— הן אמת שגם ענין זה בלבד הו"ע גדול, וכדברי הגמרא[39] "שתהא יציאתך מן העולם כביאתך לעולם", אבל אעפ"כ, לא זו היא כוונת הירידה, ואם לא יתוסף מאומה אצל הנשמה ע"י ירידתה למטה, לא הי' צורך כלל בירידת הנשמה למטה, ומוטב הי' שתשאר הנשמה למעלה, ללא העלמות והסתרים כו' —

אלא כוונת הירידה היא — בכדי שהנשמה תגיע למדרגה נעלית יותר מכמו שהיתה קודם ירידתה, והיינו לפי שע"י העבודה למטה נעשה ענין של הוספה — להפוך את הלעו"ז ולהוסיף אותו למחנה הקדושה, שזהו כללות ענין בירור הגוף ונה"ב, כמ"ש[40] "בכל לבבך", "בשני יצריך"[41], היינו, שגם היצה"ר יתברר ויתהפך ויסייע בעבודה, ולא רק בנוגע לעצמו, אלא גם שלא להתפעל מההעלמות וההסתרים שבעולם, ולברר את חלקו בעולם.

ח. ובזה גופא צריכה להיות הוספה על הוספה — שלא להסתפק בעבודה דאתמול, אלא בכל יום צריך להתוסף יותר מכמו שהי' עד היום, והיינו, שעבודתו של יהודי צריכה להיות תמיד באופן של הוספה, שזהו ענינו של הוא"ו שמוסיף על ענין ראשון.

וכפי שרואים גם בימי חנוכה — דמיני' אזלינן — שבכל יום צריך להוסיף באור:

אף שבלילה הראשון נחשבת הדלקת נר אחד להנהגה של "מהדרין מן המהדרין", הנה למחרת אינו יכול להסתפק בכך, אלא צריך להדליק שני נרות, ורק אז יחשב ל"מהדרין מן המהדרין". ובלילה השלישי — לא מספיקה גם הדלקת שני נרות, אלא צריך להדליק שלשה נרות, ואם ידליק רק שני נרות, כמו אתמול, אינו נחשב ל"מהדרין מן המהדרין", אף שאתמול נחשב ל"מהדרין מן המהדרין" ע"י הדלקת שני נרות[42].

ולכאורה: איך יתכן הדבר — צועק ככרוכיא — הרי אתמול נחשבה לו הדלקת שני נרות להנהגה של "מהדרין מן המהדרין", ומדוע כשמדליק היום אותם שני נרות, אינו נחשב ל"מהדרין מן המהדרין"?!

אך הענין הוא — שהעבודה צריכה להיות באופן של הוספה, וא"ו מוסיף על ענין ראשון, והיינו, שבכל יום צריכה להיות הוספה על העבודה שהיתה עד עתה.

ט. ויש לבאר גם השייכות של הפתיחה בוא"ו המוסיף בהתחלת התיבה הראשונה לכללות התיבה — "ויחי" — שאמיתית ענין החיות ("יחי") שצריכה להיות בקיום התומ"צ (כנ"ל בארוכה) היא דוקא כאשר ישנו הענין דוא"ו המוסיף ("ויחי"), שזהו"ע ההוספה בעבודה.

וכפי שרואים במין הצומח, שיש בו תמיד ענין של צמיחה והוספה, וכן הוא במין החי, שכלול בו גם מעלת הצומח (שהרי "יש בכלל מאתיים מנה"[43]), שיש בו תמיד ענין של צמיחה והוספה, מבלי להסתפק במה שישנו עד עתה, ולא כמו מין הדומם, שנשאר תמיד במציאותו (אא"כ יש סיבות מן הצד כו').

38) ראה שבת קה, ב.
39) ב"מ קז, א.
40) ואתחנן ו, ה.
41) ברכות רפ"ט. ספרי ופרש"י עה"פ.
42) ראה גם לקו"ש ח"י ע' 127.
43) ב"ק עד, א. ב"ב מא, ב.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ויש להביא דוגמא לדבר מחיי הגוף בגשמיות – כמ"ש הרמב"ם[44] שחולי הנפש הוא כמו חולי הגוף:

כל אדם זקוק בכל יום מחדש ללחם ומים, ולעולם לא ימאס לו הדבר. ולכאורה: כבר אכל לחם ושתה מים אתמול ושלשום, וכל ימיו, במשך שבעים שנה, וא"כ, מדוע חוזר ואוכל ושותה גם היום?!

ובכן: כאשר ישאלו אדם שאלה כזו, ישיב, שלא נוגע לו כל השאלות שהם באופן של "לומדות"... המציאות בפועל היא שעכשיו הוא רעב וצמא, ולכן צריך לאכול ולשתות, ואינו יכול להסתפק בכך שאכל ושתה במשך שבעים שנה!...

וכך צריך להיות גם ברוחניות, בנוגע לקיום התומ"צ – שיהודי צריך להרגיש שהתומ"צ הם "לחם חוקו", כך, שזהו ענין שנוגע לקיומו, ולולי זאת ה"ה רעב וצמא, וכשם שמרגיש שזקוק ללחם ומים בגשמיות בכל יום מחדש, כך גם בנוגע לקיום התומ"צ, ש"בכל יום יהיו בעיניך כחדשים"[45].

ואין זה באופן שרק כאשר מתחיל להניח תפילין הרי זה דבר מיוחד עם כל החגיגה והטקס כו' ("מיטן גאַנצן פּאַראַד און צערעמאָניע"), משא"כ למחרת, לאחרי חודש, או לאחרי עשר שנים כו', אלא אדרבה: כיון שזוהי חיותו, כמו לחם ומים, הרי זה צריך להיות בכל יום מתוך חיות מחודשת.

ולא עוד אלא שעניני התומ"צ צריכים להיות באופן של הוספה – כמו בחיי הגוף, שכאשר הגוף הוא קטן, אזי מספיקה עבורו כמות קטנה של אכילה ושתי', וככל שהולך וגדל, זקוק הוא לכמות גדולה יותר של אכילה ושתי', ואינו יכול להתקיים ע"י מנת מזון קטנה שהספיקה לו בקטנותו, ואם יסתפק בכך, אזי יחלש כו'; וכן הוא בנוגע לענין האכילה ושתי' של הנשמה, שזהו"ע התומ"צ[46], שתמיד צריך להוסיף בזה עוד יותר.

וכללות הענין בזה – שקיום התומ"צ צריך להיות באופן ש"באהבתה תשגה תמיד"[47], והיינו, שאע"פ שזהו אצלו ענין תמידי, הרי זה באופן שנמצא בתנועה של "תשגה", שזהו מלשון שגעון[48], שזהו"ע שלמעלה מטעם ודעת.

י. ויש להוסיף, שהפתיחה בהתחלת הפרשה שבה מסיימים ספר בראשית, קשורה גם עם התחלת ספר בראשית, שהרי נעוץ סופן בתחלתן[49]:

בהתחלת ספר בראשית נאמר "בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ", ופירש רש"י, "בראשית, בשביל ישראל שנקראו ראשית", והיינו, שתכלית כוונת בריאת העולם היא שבנ"י יבררו את העולם – "לתת להם נחלת גוים"[50], ויפעלו שהעולם יהי' קשור עם אלקות.

וענין זה נעשה ע"י "ויחי יעקב בארץ מצרים גו'", כאמור לעיל, שגם בהיותו בארץ מצרים לא מתפעל יהודי מההעלם וההסתר כו', ועובד עבודתו באופן שגם בארץ מצרים הרי הוא במעמד ומצב ד"ויחי", שמקיים תומ"צ מתוך חיות, ובאופן של הוספה, כנ"ל בארוכה.

והוראה זו שייכת לכאו"א מישראל – שלכן נאמר "ויחי יעקב", ולא "ויחי ישראל", והיינו, שגם מי שלא הגיע עדיין למדריגת "ישראל", שזהו השם שניתן ע"י העבודה ד"שרית גו' ותוכל"[51], אלא הוא רק במדריגת "יעקב", שזהו השם שניתן מיד בעת הלידה, עוד לפני העבודה – הנה גם אצלו יכולה להיות העבודה באופן ד"ויחי", ככל פרטי הענינים שנתבארו לעיל.

וכאמור, שע"י עבודה זו מגלים אלקות בעולם, כך שהעולם רואה ש"ברא אלקים את השמים ואת הארץ".

* * *

44) הל' דעות רפ"ב. שמונה פרקים פ"ג.
45) ראה שו"ע אדה"ז או"ח סס"א ס"ב. וש"נ.
46) קה"ר פ"ב, כד. וש"נ.
47) משלי ה, יט. וראה עירובין נד, ריש ע"ב.
48) ראה פרש"י עירובין שם.
49) ספר יצירה פ"א מ"ז.
50) תהלים קיא, ו.
51) וישלח לב, כט.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

יא. מאמר (כעין שיחה) ד"ה ויחי יעקב גו'.

* * *

יב. נהוג בשנים האחרונות ובחדשים האחרונים ללמוד בעת ההתוועדות פסוק חומש עם פירוש רש"י, על יסוד הכלל שכותב רש"י[52] "אני לא באתי אלא לפשוטו של מקרא", וכפי שרואים בפועל במנהג ישראל, שלימוד פירוש רש"י מתחיל זמן קצר מיד לאחרי שהילד מתחיל ללמוד חומש, וזהו לימודו הראשון בתורה שבע"פ.

ויש נקודה נוספת בפירוש רש"י – שלא דובר אודותה ולא שמים לב לזה – שמלבד זאת שענינו של רש"י הוא לפרש לילד את פירוש הפסוק, הרי הוא גם מחנך אותו כיצד להתנהג:

בפירושו מראה רש"י את קדושת התורה – שכל תיבה בתורה היא בתכלית הדיוק, ללא ייתור כו', כפי שמפרש בגלוי פירושה של כל תיבה ותיבה, כך, שכל הענינים מכוונים לאמיתתם, ולא רק בדרך הרמז הדרוש והסוד, אלא גם בדרך הפשט (שזהו עיקר חידושו של רש"י), שמכוון כנגד עולם העשי' (כידוע שפרד"ס הם כנגד אבי"ע[53]), וענינו בעבודה – גודל החשיבות של ענין המעשה. וענין זה משפיע על חינוך הילד – לידע שהעיקר הוא שכל הענינים יבואו לידי מעשה.

ונקודה נוספת – שרש"י עצמו מדייק בכל תיבה שכותב בפירושו באופן שלא תוסף ולא תגרע, ומזה לומד הילד, שגם הוא צריך לדייק בכל תיבה, ולא לדבר דיבורים מיותרים.

ואע"פ שלכאורה מה איכפת אם הילד ידבר דיבורים מיותרים, בה בשעה שבלאה"כ אין דיבורו תופס מקום, ומה גם ש"דברים בטלים" של קטן הם בהיתר (כמובן מדברי רבינו הזקן בתניא[54]: "ועל דברים בטלים בהיתר, כגון ע"ה שאינו יכול ללמוד כו'") – מלמד ומחנך רש"י שגם ילד קטן צריך להזהר ולדייק בדיבורו.

ולכל לראש – כדברי הגמרא[55]: "קטן .. יודע לדבר, אביו לומדו .. תורה[56] צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב", והיינו, שמיד כשיודע לדבר, עוד קודם שהגיע לחינוך, צריך כבר ללמוד תורה, ובתור הקדמה ללימוד התורה צריך להיות אצלו הענין של יראת שמים – "ראשית חכמה יראת ה'"[57], ומיד בהתחלת הלימוד לומדים עמו "בראשית ברא אלקים וגו'", היינו, שידע שכל דבר שבעולם הוא אלקות, כך שבראותו אבן, יודע שישנו כח אלקי שמחי' ומהוה אותו בכל עת ובכל שעה ובכל רגע[58].

וכל זה למה – בגלל שהתורה היא "מורשה קהלת יעקב", שזהו"ע של ירושה, ובנוגע לירושה לא נוגע מעמדו ומצבו של מקבל הירושה; אפילו אם לא עמל ולא יגע בזה כלל, אם הוא רק בנו של הקב"ה – שזהו כל ילד יהודי – אזי בדרך ממילא יורש הכל!

ולכן, גם בהיותו ילד קטן, צריך ללמדו, שכל דבר שרואה, עליו לידע שזהו אלקות.

וכללות ההוראה בזה – שיהודי לא יחשוב שהתקשרותו עם אלקות היא רק בשעת התפלה ולימוד התורה, אבל בשעה שעסוק בעניני העולם, שבהם לא נראה אלקות, אינו קשור עם אלקות, אלא כפי שרואים בפירוש רש"י, שגם בפשט, ענינים פשוטים – כמו עניני העולם – ישנה קדושת התורה, וכל פרט הוא בדיוק.

וכן גם ההוראה האמורה, שאפילו ילד – כולל[59] גם "ילדים" בעלי זקן שיבה... – צריך לדייק ולהזהר בדבריו, כשם שרש"י מדייק בפירושו שלא להוסיף תיבה מיותרת, שזהו כללות ענין החינוך שמעניק רש"י בפירושו.

---

52) בראשית ג, ח.
53) נסמן בלקו"ש חכ"א ע' 36 הערה 57.
54) פ"ח.
55) סוכה מב, א.
56) ברכה לג, ד.
57) תהלים קיא, יו"ד.
58) ראה תניא שעהיוה"א בתחלתו. וש"נ.
59) ראה גם לעיל ע' 349. וש"נ.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

וכיון שהתורה כללות ופרטות נאמרה[60], הנה בפירוש רש"י גופא ישנם פרטים נוספים בענין החינוך שבאים לידי ביטוי בפירוש כל פסוק בפני עצמו.

יג. הביאור בפירוש רש"י: על הפסוק[61] "וישתחו ישראל", "תעלא בעידני' סגיד לי'", ועל הפסוק[62] "ויתחזק ישראל", "אמר אע"פ שהוא בני, מלך הוא, אחלק לו כבוד, מכאן שחולקין כבוד למלכות",

— שההשתחוואה ליוסף בתור "תעלא בעידני'" היתה [לא מטעם כבוד מלכות (דא"כ, הי' צריך לעשות זאת מיד כשבא יוסף לפניו[63]), וגם לא כדי שיתרצה למלא בקשתו (ולכן לא הוצרך רש"י לפרש "תעלא בעידני' כו'" בנוגע להשתחוואת יעקב לעשו, או השתחוואת אברהם לבני חת[64]), אלא] בהמשך לשבועה למלא בקשתו (אף שבודאי הי' יוסף מקיים ציווי אביו גם ללא שבועה[65]), כיון שיוסף הי' זקוק לתוקף מיוחד שיוכל להתגבר על רצונו של פרעה שיקבר במצרים[66], ולכן, כדי לחזקו עוד יותר, השתחווה אליו, כדי לעורר אצלו מדת ההתנשאות שירגיש עצמו כ"מלך" בענין זה, ששום דבר לא יוכל לעמוד כנגדו, וימלא בקשתו מתוך התחכמות יתירה כמו שועל ("תעלא") הפיקח שבחיות;

ואילו חלוקת כבוד למלכות, למדים ממ"ש "ויתחזק גו' וישב על המטה" ("מכאן שחולקין כבוד כו'"), ועל זה אין צורך בהשתחוואה (ובפרט בנדו"ד, שההשתחוואה היא היפך כיבוד אב[67]) —

הוגה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א, ונדפס בלקו"ש חל"ה ע' 211 ואילך.

יד. וממשיך רש"י: "על ראש המטה", "הפך עצמו לצד השכינה .. שהשכינה למעלה מראשותיו של חולה" — שפירוש זה הוא בהמשך להפירוש ד"תעלא בעידני' סגיד לי'", היינו, שהשתחווה ליוסף, אלא ש"הפך עצמו לצד שכינה";

ומפרש רש"י פירוש נוסף — "ד"א על ראש המטה, על שהיתה מטתו שלימה, ולא הי' בה רשע, שהרי

60) ראה חגיגה ו, סע"א ואילך. וש"נ. וראה גם לעיל ע' 240. וש"נ.

61) פרשתנו מז, לא.

62) שם מח, ב.

63) ויש לומר, שעצם העובדה (שם מז, כט) ד"ויקרא לבנו ליוסף וגו'" (למי שהי' יכולת בידו לעשות — פרש"י) היא חלוקת כבוד למלכות.

64) שזהו פלא גדול יותר מאשר השתחוואת יעקב לעשו — שהרי עשו הי' אחיו הגדול, והיתה לו זכות אבות, וגם הזכות של מצות כיבוד אב (תנחומא ס"פ קדושים. דב"ר פ"א, טו), משא"כ בני חת, שהם גוים פשוטים, ואעפ"כ השתחווה אברהם אליהם (בפשש"מ — ב"פ, וע"פ המבואר במדרשי חז"ל — יותר מב"פ).

65) ובמכ"ש ממה שמצינו באברהם בנוגע לתרח, "שלא .. יאמרו לא קיים אברהם את כבוד אביו שהניחו זקן והלך לו" (פרש"י ס"פ נח), ועאכו"כ כשמדובר אודות יעקב, ובנוגע לקיום ציווי מפורש (פרשתנו שם): "אל נא תקברני במצרים", וכפי שרש"י מבאר טעם הדבר — "סופה להיות עפרה כנים ומרחשין תחת גופי, ושאין מתי חוץ לארץ חיים אלא בצער גלגול מחילות, ושלא יעשוני מצרים ע"ז".

66) וכפי שמצינו שלבן לא רצה שיעקב יעזוב אותו, באמרו "נחשתי ויברכני ה' בגללך", "שעל ידך באה לי ברכה" (ויצא ל, כז ובפרש"י), וכן בנדו"ד, "מכיון שבא יעקב למצרים באה ברכה לרגליו ("מברכתו של יעקב ואילך הי' פרעה בא אל נילוס והוא עולה לקראתו ומשקה את הארץ") .. וכלה הרעב" (פרש"י ויגש מז, י־יט), ולכן בודאי לא הי' פרעה רוצה שיוציאו את יעקב ממצרים.

ויתירה מזה י"ל, שגם יוסף מצד עצמו, להיותו "מושל בכל ארץ מצרים", באופן ש"משאו ומתנו באמונה", הי' לו לדאוג לטובת המדינה, ולהשאיר במצרים את יעקב שלרגליו באה ברכה למצרים.

67) ועפ"ז יש לבאר מה שהוצרך רש"י להביא ראי' ממשה ואליהו ("וכן משה חלק כבוד למלכות, וירדו כל עבדיך אלה אלי, וכן אליהו, וישנס מתניו וגו'") — דלכאורה הרי זה דבר הפשוט, ואם יש צורך בראי', מדוע לא הביא ראי' מהציווי (פ' שופטים יז, טו) "שום תשים עליך מלך", "שתהא אימתו עליך" (סנהדרין כב, א (במשנה). וש"נ) — כי, כאן מדובר אודות חלוקת כבוד גם כאשר יש סיבה שלא לחלוק כבוד, כבנדו"ד, שחלוקת כבוד ע"י יעקב ליוסף היא היפך כיבוד אב, ואעפ"כ, "חולקין כבוד למלכות", היינו, שמצד מעלת המלכות כשלעצמה*, יש לחלוק כבוד. ועל זה מביא ראי' ממשה ואליהו, שגם שם היתה סיבה שלא לחלוק כבוד: במשה — כיון שפרעה, שהודה בעצמו ש"אני ועמי הרשעים" (וארא ט, כז), לא הניח לו להוציא את בנ"י ממצרים, באמרו "אל תוסף ראות פני וגו'" (בא יו"ד, כח); ובאליהו — כיון שאחאב הי' עובד ע"ז, כפי שאליהו עצמו הוכיחו על זה כו'.

*) שזוהי המעלה היחידה שהיתה ליוסף על יעקב, משא"כ בנוגע לכל שאר המעלות, שהיו גם אצל יעקב, ובאופן נעלה יותר מאשר אצל יוסף, שלכן רצה יוסף שיעקב יברך את בניו.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

יוסף מלך הי', ועוד, שנשבה לבין הגוים, והרי הוא עומד בצדקו", היינו, שהשתחוואה זו היתה (לא ליוסף, אלא) להקב"ה, בתור שבח והודי' על שהיתה מטתו שלימה.

וצריך להבין: מהו הקושי בפירוש הראשון שבגלל זה לא מסתפק רש"י בו, אלא צריך לפרש פירוש נוסף, ואעפ"כ, עיקר הפירוש בפשוטו של מקרא הוא הפירוש הראשון דוקא?

טו. ויש לומר הביאור בזה:

רש"י בא לבאר שאלה שמתעוררת בפשוטו של מקרא: הן אמת שמצדו של יעקב יש סיבה להשתחוות ליוסף כיון ש"תעלא בעידני' סגיד לי'", אבל אעפ"כ, השאלה היא על יוסף: כיצד הניח שיעקב אביו ישתחווה אליו?!

ה'בן חמש למקרא' אמנם לא יודע מהסיפור אודות מהר"ם מרוטנבורג, שלא רצה לדור ביחד עם אביו, כיון שלא רצה שאביו יכבד אותו[68], אבל אעפ"כ, מובן בפשטות, שיוסף הי' צריך למנוע את השתחוואת אביו אליו.

בשלמא בנוגע לבני חת שהניחו לאברהם להשתחוות להם – הרי היו רשעים, וכן עשו שהניח ליעקב להשתחוות אליו – הרי הי' רשע; אבל יוסף שהי' צדיק, כיצד הניח שיעקב אביו ישתחווה אליו?!

ועל זה מתרץ רש"י בהמשך פירושו על התיבות "על ראש המטה" – "הפך עצמו לצד השכינה":

יעקב ידע שיוסף לא יניח לו להשתחוות אליו, ולכן "הפך עצמו לצד השכינה", כדי שיוסף – וכל הנמצאים מסביבו – יוכל לחשוב שמשתחווה (לא ליוסף, אלא) לשכינה, ובמילא לא ימנע ממנו השתחוואה זו; אבל לאמיתו של דבר השתחווה יעקב ליוסף, כי אם נתכוין להשתחוות לשכינה, הי' צריך להשתחוות מיד בתחילה, וכיון שהשתחווה רק לאחרי שיוסף נשבע שיקיים בקשתו, עכצ"ל, שהשתחוואה זו היתה ליוסף ("תעלא בעידני' סגיד לי'"), כדי להוסיף בחיזוק הענין ע"י התעוררות מדת ההתנשאות של מלך (כנ"ל סי"ג), ורק "הפך עצמו לצד השכינה".

טז. אמנם, פירוש זה אינו מספיק, כי:

כיון שכל ענין ההשתחוואה ליוסף היא כדי להוסיף בחיזוקו שיוכל לעמוד בקיום הבקשה, הרי בשעה ש"הפך עצמו לצד שכינה", בטלה התועלת שבהשתחוואה זו, כיון שיוסף הי' יכול לחשוב שמשתחווה לשכינה, ולא אליו?!

ולכן מפרש רש"י פירוש נוסף – שהשתחוואה זו היתה (לא ליוסף, אלא) להקב"ה, בתור שבח והודי' "על שהיתה מטתו שלימה .. שהרי יוסף .. עומד בצדקו", עד כדי כך שמוכן לקבל על עצמו לקיים בקשת אביו למרות כל הקשיים שבדבר (אף שעוד מקודם לכן ידע אודות צדקותו של יוסף, שהרי בכה על ביהמ"ק[69], ושלח את בניו ללמוד תורה אצלו[70]).

אבל אעפ"כ, פירוש זה רחוק יותר מפשוטו של מקרא, כי, העיקר חסר מן הספר, שהרי לא נאמר בכתוב שיעקב השתחווה להקב"ה. ואין לומר שנרמז במ"ש "על ראש המטה", "שהשכינה למעלה מראשותיו של חולה", כמו בפירוש הא', כי משמעות התיבות "על ראש המטה" בפירוש הב' היא "על שהיתה מטתו שלימה", ובפשטות הכתובים אי אפשר להשתמש באותם תיבות על ב' ענינים שונים.

* * *

68) רא"ש קידושין ספ"א (סנ"ז). וראה תו"מ חמ"א ס"ע 229.

69) פרש"י ויגש מה, יד.

70) פרש"י פרשתנו מח, א.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

יז. מצד קוצר הזמן, היו צריכים לסיים כבר את ההתוועדות, אבל, כיון שעוררו אודות פירוש רש"י בברכת יעקב להשבטים, על הפסוק[71] "כי באפם הרגו איש", שיש בו כמה ענינים בלתי מובנים, ידובר על זה עתה בקיצור – רק הקושיות, והתירוצים יתבארו בעזה"י בהתוועדות הבאה.

וכיון שע"פ הסדר תתקיים ההתוועדות בעוד שבועיים, בשבת מברכים, אולי יחשבו ויתפסו לבד את התירוצים, ושוב לא יהי' צורך לגלות זאת בהתוועדות.

[הביאור בפירוש רש"י הנ"ל[72] – הוגה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א, ונדפס בלקו"ש ח"ה ע' 251 ואילך].

* * *

יח. לאחרי הסיום של ספר בראשית, שנקרא "ספר הישר"[73], כיון שמדובר בו אודות האבות "שנקראו ישרים"[74] – נכנסים להתחלת ספר שמות, שהוא "ספר הגאולה"[75], שכן, אף שבתחילתו מסופר אודות ענין הגלות, הרי לאח"ז נעשה ענין הגאולה, ועד לסיום הספר שבו מדובר אודות בנין המשכן.

ובהתחלת ספר זה כותב רש"י שבנ"י "נמשלו לכוכבים", והרי תכונת הכוכבים היא שאין בהם שינויים, ועומדים תמיד באותו מעמד ומצב, הן ביום והן בלילה, והם קטנים (בהשוואה לשמש ולירח), שזהו"ע הביטול.

והענין בזה – שמבלי הבט על כך שבנ"י הם "המעט מכל העמים"[76], עומדים הם בכל התוקף ללא שינויים, מבלי להתפעל מחשכת הגלות,

ועד שמבטלים את ה"רגע קטן"[77] של הגלות, ופועלים את הגאולה,

– שאודותה מדובר כבר בסיום ספר בראשית: "ויאמר יוסף .. ואלקים פקד יפקוד אתכם", כך, שסופו של ספר בראשית נעוץ בתחלתו של ספר שמות –

ע"י משיח צדקנו, יבוא ויגאלנו.

71) פרשתנו מט, ו.
72) משיחת ש"פ וארא, מבה"ח שבט.
73) יהושע יו"ד, יג.
74) ע"ז כה, רע"א.
75) רמב"ן ס"פ פקודי.
76) ואתחנן ז, ז.
77) ישעי' נד, ז.

המשך ביאור למס' סנהדרין ליום שני עמ' א

הגמרא דוחה את תמיהת רבא, ואומרת שיש לשאול על דברי עולא באופן אחר: **מאי קושיא**, **דילמא מידי דהוה** – שמא דינה של מיטה זו שוה למה ששנינו **אמטה** – אודות מיטה המיוחדת להניח עליה **כלים** ולא לשינה, **דקתני** בברייתא, **אם היתה מיוחדת לכלים, אינו צריך לכפותה**, ובדומה לכך ערסא דגדא שאין צריך לכפותה, לפי שאינה עשויה לשינה, ועל כן אפשר שזהו דרגש. **אלא אי קשיא הא קשיא**, ששנינו בברייתא על דברי חכמים האומרים שדרגש אין צריך לכפותו אלא זוקפו, **רבן שמעון בן גמליאל אומר**, **דרגש** דינו שהאבל **מתיר** את **הקרביטין** – הלולאות שבו, **והוא** [המשכב שעליו שוכבים, הקשור בהן] **נופל מאיליו** ממסגרת העץ שבו, והרי זה ככפיית המיטה. ומעתה קשה, **אי סלקא דעתך** דרגש הוא **ערסא דגדא**, **קרביטין מי אית ליה** – האם יש לו לולאות, הלא הוא עשוי כשאר מיטות, שאין להן קרביטין, ועל כרחך שאין זה דרגש. **אלא כי אתא** – כשבא **רבין** מארץ ישראל לבבל, **אמר**, **אמר לי** הוא **מרבנן** [־אותו חכם] **ורב תחליפא שמיה** [־שמו], **דהוה שכיח בשוקא דגילדאי** – שהיה מצוי הרבה בשוק הרצענין העוסקים בעורות, **ואמר ליה**, **מאי דרגש**, **ערסא דצלא** – מיטה של עור מתוח הקשור בארוכות המיטה, שתולים רצועות בשפתו, וכשרוצים להציעו במיטה, קושרים אותו בארוכות המיטה על ידי לולאות, וכשמתירים אותן נופל. ודין הכפייה בה שונה, כיון שדרכה שלא היו רגליה עולות מעליה גם כלפי מעלה, ואם יכפו אותה יהיה העור מונח על הארץ ויתקלקל מלחלוח הקרקע, ובזה נחלקו תנא קמא ורבן שמעון בן גמליאל, שלתנא קמא זוקפה על דפנותיה, ואילו רבן שמעון בן גמליאל אומר שמתיר את הלולאות והעור נופל מאליו.

הגמרא מבארת במה שונה דרגש מכל מיטה: **אמר רבי ירמיה**, **אמר רבי יוחנן**, **דרגש**

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

בס"ד. משיחות ש"פ ויחי (ועשרה בטבת יהפך לשמחה) ה'תנש"א.

א. סיום וחותם ספר בראשית, ספר ראשון[1] **שבתורה — שלאח"ז מכריזים "חזק חזק ונתחזק" (כמנהג ישראל**[2] **בסיום וחותם כל הספרים, החל מספר הראשון, ספר בראשית), שרומז על החיזוק וההתחזקות**[3] **דבנ"י בכל עניניהם — הוא בפרשת ויחי, "ויחי יעקב"**[4].

והענין בזה:

בנוגע ל"(ויחי) יעקב" מצינו עילוי גם לגבי אברהם ויצחק — כדאיתא בגמרא[5] **"יעקב אבינו לא מת . . וכי בכדי ספדו ספדנייא וחנטו חנטייא וקברו קברייא . . מקרא אני דורש, שנאמר**[6] **ואתה אל תירא עבדי יעקב נאום ה' ואל תחת ישראל כי הנני מושיעך מרחוק ואת זרעך מארץ שבים, מקיש הוא לזרעו, מה זרעו בחיים אף הוא בחיים" — "ויחי יעקב", "חי הוא לעולם"**[7].

וכיון שחז"ל למדו ש"יעקב אבינו לא מת" ("ויחי יעקב") מזה שהכתוב "מקיש הוא לזרעו, מה זרעו בחיים אף הוא בחיים" (ולא מהכתוב בפרשתנו[8] **בנוגע ליעקב עצמו "ויגוע ויאסף אל עמיו", "ומיתה לא נאמרה בו"**[9]**) — מובן, שהענין ד"ויחי יעקב" ("יעקב אבינו לא מת") תלוי ב"זרעו", שעי"ז ש"זרעו בחיים" "אף הוא בחיים".**

וי"ל שזהו הטעם שענין זה נאמר ביעקב ("יעקב אבינו לא מת"), ולא באברהם ויצחק — כי, "זרעו בחיים" שייך ביעקב שזרעו בשלימות ("מטתו שלימה"[10]**), משא"כ אברהם ויצחק שיצאו מהם ישמעאל ועשו**[11]**, ולכן, גם הענין ד"הוא בחיים" (שנעשה עי"ז ש"זרעו בחיים") שייך ביעקב דוקא**[12].

וההסברה בזה[13] **— מדתו של יעקב היא מדת האמת, כמ"ש**[14] **"תתן אמת ליעקב"**[15]**, ותכונת האמת שנמשכת וחודרת בכל הדרגות (מלמעלה מעלה עד למטה מטה) בכל התוקף והשלימות, ולכן "זרעו (שכולל זרעו וזרע זרעו עד סוף כל הדורות**[16]**) בחיים", ועי"ז מתגלה הנצחיות דחיי יעקב (גם בעולם הזה**[17]**), "אף הוא בחיים".**

ועפ"ז מובן תוכן החיזוק וההתחזקות **("חזק חזק ונתחזק") דבנ"י שבסיום וחותם ספר בראשית, ספר** ראשון **(ובמילא גם** החיזוק הראשון **והעיקרי) שבתורה — הסך־הכל (סיום וחותם) דספר בראשית שבו מסופר תולדות חייהם של** האבות**[18], אשר "מעשה אבות סימן (ונתינת־כח) לבנים"**[19] **— "ויחי** יעקב**", "מה זרעו בחיים אף הוא בחיים" — שבזה מרומז ש"זרעו" של יעקב,** כאו"א מבנ"י**, האנשים והנשים והטף,** עד סוף כל הדורות**[20], בכל הזמנים**

---

1) כמרומז בשמו — "בראשית" — מלשון ראשית (ראשון).

2) ראה שו"ע או"ח סו"ס קלט ובנ"כ. הנסמן בלקו"ש חכ"ה ע' 474.

3) וג"פ ("חזק חזק ונתחזק") — שהחיזוק גופא הוא באופן של חזקה, "בתלת זימני הוי חזקה" (ב"מ קו, רע"ב. וש"נ).

4) להעיר שבכ"מ נקראת הפרשה בשם "ויחי יעקב" (רמב"ם בסדר תפלות כל השנה בסוף ספר אהבה).

5) תענית ה, ב.

6) ירמי' ל, יו"ד.

7) פרש"י תענית שם.

8) מט, לג.

9) כפירוש רש"י על הפסוק (פשוטו של מקרא) "ויגוע ויאסף, ומיתה לא נאמרה בו, ואמרו חז"ל יעקב אבינו לא מת" — שכוונתו למארז"ל בתענית שם, אלא שבתענית למדו זה מהפסוק ("מקרא אני דורש") ש"מקיש הוא לזרעו". וראה גם תוד"ה יעקב תענית שם: "וכן משמע מדכתיב ויגוע ולא כתיב וימת".

10) פרש"י פרשתנו מז, לא.

11) פסחים נו, א.

12) ראה חדא"ג מהרש"א לתענית שם: "מש"ה נקט יעקב (טפי מאברהם ויצחק) כמו שהוזכר בקרא בהקישא, דלא שייך אלא ביעקב להקישו לזרעו, משא"כ באברהם ויצחק משום זרעו ישמעאל ועשו".

13) ראה גם לקו"ש חכ"ו ע' 8. וש"נ.

14) מיכה בסופו.

15) ראה תורת לוי"צ לתענית שם (ס"ע ז') ש"אמ"ת ליעק"ב הוא תיבות יעק"ב ל"א מ"ת".

16) ובזה גופא — כל אחד ואחד מישראל, שהרי, אם חסר ח"ו אצל אחד מישראל (בדור אחד), אין זה אמת.

17) שהרי בנוגע לעוה"ב אין חידוש בדבר. וראה חדא"ג מהרש"א שם: "אם שלא מת בנפש . . אמאי נקט יעקב טפי מאברהם ויצחק".

18) "ספר הישר", "ספר אברהם יצחק ויעקב שנקראו ישרים" (ע"ז כה, א).

19) ראה תנחומא לך לך ט. ב"ר פ"מ, ו.

20) ראה אגה"ק ס"ז: "נשמתו (של יעקב). . כלולה מכל הנשמות שבישראל מעולם ועד עולם".

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

והמצבים ובכל המקומות, הוא "בחיים", חיים אמיתיים, כמ"ש[21] "ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים"[22], ע"י תורתו, "תורת חיים"[23], ומצוותי' עליהם נאמר[24] "וחי בהם".

ב. לכאורה יש מקום לשאלה: הרי מצינו בדברי ימי ישראל בכל הדורות (וגם בדורנו זה) שיש כמה מבנ"י שלא רואים אצלם בגלוי ההנהגה ע"פ התומ"צ בחיי היום־יום, וא"כ, איך אומרים ש"זרעו (כל זרעו[25]) בחיים"?

והמענה לזה — מפורש בדברי הגמרא:

לאחרי שהגמרא אומרת ש"יעקב אבינו לא מת" — באה שאלה: "וכי בכדי ספדו ספדנייא כו'", כלומר, איך אפשר לומר ש"יעקב אבינו לא מת", הרי בפועל ובגלוי "ספדו ספדנייא וחנטו חנטייא וקברו קברייא". והתירוץ על זה — "מקרא אני דורש, שנאמר ואתה אל תירא עבדי יעקב נאום ה' ואל תחת ישראל כי הנני מושיעך מרחוק ואת זרעך מארץ שבים, מקיש הוא לזרעו, מה זרעו בחיים אף הוא בחיים", כלומר, כיון ש"מקרא אני דורש", כן הוא האמת (ש"הוא בחיים"), וזה ש"חנטו חנטייא כו'" — "נדמה להם שמת, אבל חי הוא"[7].

ומזה מובן גם בנוגע ל"זרעו בחיים" — שכיון שמפורש בקרא[26] שהמעמד ומצב דבנ"י בכל הדורות (עד לדור האחרון של הגלות שבהם תקויים ההבטחה "כי הנני מושיעם מרחוק ואת זרעך מארץ שבים") הוא באופן ש"זרעו בחיים", בודאי כן הוא האמת, ואם ישנם כאלה שטוענים שיש כמה מבנ"י שאינם מתנהגים ע"פ תומ"צ בחיי היום־יום — אין זה אלא ש"נדמה להם" שחסר ח"ו בהענין ד"זרעו בחיים", אבל האמת היא ש"זרעו בחיים".

זאת ועוד: כיון ש"מה זרעו בחיים אף הוא בחיים", הרי, הטענה שיש חלישות וחסרון בהענין ד"זרעו בחיים" (וי"ל — אפילו באחד מזרעו[25]), היא פגיעה, רחמנא ליצלן, בהענין ד"הוא בחיים", בחיים דיעקב!

21) ואתחנן ד, ד.

22) ראה זהר פרשתנו (רטז, א): "ויחי יעקב . . ועמך כולם צדיקים . . מ"ט בגין דמתדבקין בגופא דמלכא דכ' ואתם הדבקים גו' חיים" (הובא באוה"ת פרשתנו ע' שנד).

23) ראה אבות דר"נ ספל"ד.

24) אחרי יח, ה.

25) ראה לעיל הערה 16.

וההסברה בזה (שבכל מעמד ומצב "זרעו בחיים" ועי"ז "אף הוא בחיים") — ע"פ מארז"ל[27] "אע"פ שחטא ישראל[28] הוא", וכפס"ד הרמב"ם[29] "מי שתקפו יצרו הרע לבטל מצוה או לעשות עבירה . . הוא רוצה להיות מישראל ורוצה הוא לעשות כל המצות ולהתרחק מן העבירות, ויצרו הוא שתקפו", היינו, שהנהגתו בפועל היפך התורה אינה אלא ענין חיצוני מפני ש"תקפו יצרו הרע", ואילו רצונו הוא "להיות מישראל . . לעשות כל המצות כו'", ולכן, מבלי הבט על מעמדו ומצבו בפועל ובגלוי, "ישראל הוא", ויש לו שייכות לכל התורה כולה[30], כמ"ש[31] "תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב" — "ירושה" אינה תלוי' בהנהגתו של היורש, כי־אם במציאותו בתור יורש, להיותו מזרעו של יעקב[32] ("קהלת יעקב").

ג. ויש לומר, שענין זה מרומז בסיום וחותם פרשת "ויחי יעקב" — "ויישם בארון במצרים"[33]:

"בארון במצרים" — היו "עצמות יוסף" כל זמן שהיו בנ"י במצרים, ובצאתם ממצרים כתיב[34] "ויקח משה את עצמות יוסף עמו כי השבע השביע את בני ישראל לאמר פקוד יפקוד אלקים אתכם והעליתם את עצמותי מזה אתכם", כמ"ש בסוף פרשתנו[35] "וישבע יוסף את בני ישראל לאמר פקוד יפקוד אלקים אתכם והעליתם את עצמותי מזה".

26) ולא רק באופן של דרש ("מקרא אני דורש") — שהרי, הדרש הוא "מקיש הוא לזרעו", היינו, שהדרש מלמדנו ש"אף הוא בחיים" כמו ש"זרעו בחיים", אבל בנוגע ל"זרעו" אין צורך בדרש, כיון שמפורש בקרא.

27) סנהדרין מד, רע"א.

28) "ישראל" דייקא — שם המעלה דיעקב, ע"ש "כי שרית עם אלקים ועם אנשים ותוכל" (וישלח לב, כט), נוסף לכך שגם השם "יעקב" הוא אותיות יו"ד עקב, שרומז שגם במעמד ומצב של "עקב" (ועד ש"ידו אוחזת בעקב עשו") נמשך וחודר היו"ד — אות ראשונה (ראש התיבה) דשם הוי', "חלק הוי' עמו יעקב חבל נחלתו" (האזינו לב, ט), ועד שזוהי מציאותו של יהודי — יו"ד.

29) הל' גירושין ספ"ב.

30) ומרומז גם ב"ישראל (הוא)" — ר"ת יש ששים ריבוא אותיות לתורה (מגלה עמוקות אופן קפו).

31) ברכה לג, ד.

32) להעיר, שיעקב ענינו תורה, כמ"ש "ויקם עדות ביעקב ותורה שם בישראל" (תהלים עח, ה).

33) ראה גם לקו"ש חכ"ה ע' 476 ואילך. חכ"ו ע' 85 ואילך.

34) בשלח יג, יט.

35) נ, כה.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ויש לומר ע"ד הרמז – ש"עצמות יוסף" רומז על העצמיות ("עצמות" מלשון עצם הדבר[36]) דבנ"י (כל ישראל נקראים ע"ש יוסף, כמ"ש "נוהג כצאן יוסף"[37]), והפירוש ד"ויישם בארון במצרים" הוא, שגם במעמד ומצב ד"מצרים", שיש "מצירים לישראל"[38] (החל וכולל המיצר ד"תקפו יצרו הרע"), נמצא העצם דבנ"י ("עצמות יוסף") בשלימות – "בארון", כמו דבר שמונח בתוך ארון סגור מכל הצדדים ששום דבר אינו יכול לפגוע בו.

ועוד:

ארונו של יוסף קשור עם ארון הברית, כמארז"ל[39] "כל אותן שנים שהיו ישראל במדבר היו שני ארונות הללו . . מהלכין זה עם זה", ויש לומר הרמז בזה – שהארון המגין על העצם דבנ"י הוא ארון הברית, שבו נמצאים הספר־תורה והלוחות, "חרות על הלוחות"[40], אותיות החקיקה, ש"הם מיני' ובי' והן דבר אחד ממש עם האבן שנחקקו בו", עד שאי אפשר להפריד ביניהם[41], היינו, שהקשר של יהודי עם התורה הוא באופן שהתורה חקוקה בו ומתאחדת עמו למציאות אחת, ומבלי הבט על מעמדו ומצבו בגלוי (גם כאשר שייכותו לארון הברית היא בהעלם[42]) לא שייך להפריד ח"ו בין יהודי לתורה, כיון שזוהי מציאותו האמיתית, ובלשון הזהר[43] "ישראל אורייתא וקב"ה כולא חד".

ד. ומזה למדים הוראה בנוגע להאופן שבו נעשה החיזוק דבנ"י ("חזק") במצרים, בזמן הגלות, "כל המלכיות (גליות) נקראו ע"ש מצרים"[38], עד לגלות זה האחרון, שמצד קושי ואריכות הגלות שלא בערך לשאר הגליות, יש צורך בחיזוק גדול יותר:

החיזוק דבנ"י בזמן הגלות נעשה ע"י ההכרזה "ויחי יעקב", ש"יעקב אבינו לא מת . . מה זרעו בחיים אף הוא בחיים", כלומר, הדגשת מעלתו האמיתית של כאו"א מישראל (זרעו של יעקב) מצד מציאותו ש"ישראל הוא", שלכן, מבלי הבט על מעמדו ומצבו בגלוי יכול וצריך לגלות את מעלתו האמיתית (עי"ז שישוב בתשובה, ויקיים התורה ומצוותי' במעשה בפועל) – שעי"ז מחזקים ומעודדים את רוחו לבוא למעמד ומצב של חיים ("זרעו בחיים") אמיתיים גם בפועל ובגלוי.

לעומת זאת, כשמדגישים ומבליטים את החסרון של אלה מבנ"י שלעת־עתה אינם מקיימים תומ"צ, ולא עוד אלא שמוסיפים בהפחדות ואיומים בעונשים קשים, ר"ל היל"ת – לא זו בלבד שלא זו הדרך לפעול בהם (ובכלל) חיזוק בעניני יהדות, תורה ומצוותי', אלא אדרבה, עי"ז מחלישים את רוחם, ויתירה מזה, מרחיקים אותם מתשובה, תורה ומצוותי', כנראה במוחש (ובפרט בדורנו זה) שהדרך היחידה לקרב לבם של בנ"י לאביהם שבשמים היא ההוכחה בדרכי נועם ודרכי שלום[44], מתוך אהבת ישראל דוקא – "יוכיחן[45] משה שאוהבן"[46].

ובהדגשה יתירה בנוגע לדורנו זה – שאלה שלעת־עתה אינם מקיימים תומ"צ הם "תינוקות שנשבו", ודינם מפורש בפס"ד הרמב"ם[47] ש"בני התועים האלה ובני בניהם שהדיחו אותם אבותם

36) כמו בגוף האדם – שעצם מבנה הגוף הוא (לא הבשר והגידים כו') ע"י העצמות.
37) תהלים פ, ב ובפרש"י.
38) ב"ר פט"ז, ה.
39) סוטה יג, סע"א.
40) תשא לב, טז.
41) לקו"ת ר"פ בחוקותי ור"פ חוקת. ובכ"מ.
42) להעיר מהענין דגניזת הארון (רמב"ם הל' ביהב"ח רפ"ד. וראה לקו"ש חכ"א ע' 156 ואילך).
43) ח"ג עג, א.

44) להעיר מפרטי דיני תוכחה – רמב"ם הל' דיעות פ"ו ה"ז ואילך. שו"ע אדה"ז (או"ח סקנ"ו ס"ז ואילך. חו"מ הל' אונאה ס"ל).
45) דב"ר פ"א, ד.
46) ראה גם קדושת לוי פ' בראשית (ד"ה רבותינו ז"ל אמרו) בפירוש מארז"ל (ב"ר ספ"ב) "במעשיהן של צדיקים חפץ ואינו חפץ במעשיהן של רשעים", ש"מעשיהן של רשעים" רומז על עבודת ה' בשנאה וכעס על עוברי רצונו ית', ואעפ"כ, "חפץ יותר במעשיהם של צדיקים שיקרבו כל העולם כולו לעבוד את הבורא ע"י דברי נועם . . ולא ע"י כעס . . כי דרכו ומדתו של השי"ת הוא טוב, וחפץ שהכל יקרבו אליו ע"י טוב". ושם פ' חוקת (ד"ה ודברתם אל הסלע): "יש שני בחינות במוכיח . . אחד שמוכיח בדברים טובים, דהיינו, שאומר לכל איש ישראל גודל מעלתו ומקום מקור מחצב נשמתו . . וגודל הנחת רוח להבורא יתברך ממצות כל איש ישראל . . ויש שמוכיח . . בדברים קשים ובדברי ביושים . . והחילוק שביניהם, זה שמוכיח . . בטוב מעלה את נשמת ישראל למעלה מעלה ומספר תמיד בצדקת ובגדלות ישראל כמה גדול כחם למעלה, וראוי הוא להיות מנהיג על ישראל, וזה שמוכיח את ישראל בדברים קשים אינו בבחי' הזאת".
47) הל' ממרים פ"ג ה"ג.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ונולדו בין הקראים וגדלו אותם על דעתם[48], הרי הוא כתינוק שנשבה ביניהם וגדלוהו[49] ואינו זריז לאחוז בדרכי המצוות, שהרי הוא כאנוס, ואע"פ ששמע אח"כ [שהוא יהודי וראה היהודים ודתם, הרי הוא כאנוס, שהרי גדלוהו על טעותם]. . לפיכך ראוי להחזירם בתשובה ולמשכם בדברי שלום עד שיחזרו לאיתן התורה".

ה. וענין עיקרי בשלילת הדיבור בסגנון של הפחדות ואיומים, ובפרט בדברים מבהילים ביותר, שאין לחזור עליהם בדיבור משום הציווי המפורש בתורתנו "אל תפתח פה כו'"[50] (נוסף על האמור לעיל בנוגע להיפך התועלת בקירוב לבם של ישראל לאביהם שבשמים) — שזהו היפך האמת (ע"פ תורת־אמת), היפך כבודו של הקב"ה, והיפך כבודן של ישראל.

היפך האמת:

פס"ד מפורש ברמב"ם[51] ש"שקול זה (חשבון העוונות והזכיות) אינו לפי מנין העוונות והזכיות אלא לפי גודלם, יש זכות שהוא כנגד כמה עוונות וכו', ואין שוקלין אלא בדעתו של א־ל דעות, והוא היודע היאך עורכין הזכיות כנגד העוונות".

ובנוגע לענינו: כיון שאלה שאינם מקיימים תומ"צ בדורנו הם "כתינוק שנשבה . . שהוא כאנוס" — הרי "אונס רחמנא פטרי"[52]; ולאידך, כאשר אותם "תינוקות שנשבו" מקיימים אפילו מצוה אחת בלבד (ועאכו"כ כמה מצוות, והעידו חז"ל[53] שאין לך אדם מישראל שלא קיים כו"כ מצוות[54]), ה"ז חשוב ויקר ביותר וביותר אצל הקב"ה!

ועוד וג"ז עיקר: דוקא בדורנו זה גדולה ביותר ההתעוררות של אותם "תינוקות שנשבו" לשוב לדרך התומ"צ, עד כדי כך, שעשרות אלפי יהודים התקרבו ונעשו שומרי תומ"צ בפועל ממש, ומוסיף והולך ביתר שאת וביתר עוז.

ומי הוא זה ואי זה הוא אשר ימלאו לבו לשקול בדעתו (דעת בשר־ודם) חשבון העוונות, ולא עוד אלא להעלות על דל־שפתיו שבגלל שבדורנו זה ישנם כו"כ מישראל שלעת־עתה אינם מקיימים תומ"צ לכן יבואו עונשים הכי מבהילים[55], ר"ל היל"ת — היפך "דעתו של א־ל דעות" המפורשת בתורה שיהודים אלה דינם "כתינוק שנשבה . . שהוא כאנוס", ש"רחמנא פטרי"!

היפך כבודו של הקב"ה:

תיאורו של הקב"ה כמי שיושב ומחשב חשבון העוונות וממתין (ר"ל ור"ל) עד שתתמלא הסאה, ואינו זז משם עד שגובה עבור כל העוונות, וחוזר ומתחיל חשבון חדש של עוונות וממתין ר"ל ור"ל עד שתתמלא הסאה כו' — הוא היפך הכבוד כלפי מעלה, כיון שזהו כמשל מלך אכזרי שמחכה ורוצה להפרע... בה בשעה שהמציאות היא להיפך ממש — שהקב"ה הוא "אב הרחמים", כמפורש בריבוי פסוקים ומאמרי חז"ל, החל מי"ג מדות הרחמים: "ה'[56] ה' (מדת רחמים ב' פעמים דוקא — לפני ולאחרי שחטא[57]) א־ל (אף זו מדת רחמים[58]) רחום וחנון ארך אפים ורב חסד וגו' נושא עון ופשע וחטאה".

עיקר התעסקותו של הקב"ה היא (לא בחשבון העוונות, אלא) להוסיף ולהרבות שמחות בישראל — כמארז"ל[59] "מה הוא (הקב"ה) עושה מאותה שעה (לאחרי ששת ימי בראשית) ועד עכשיו . . יושב ומזווג זיווגים", שיתוסף שמחות חתן וכלה (כולל התכלית ד"פרו ורבו", השמחה דלידת בנים[60] ובנות), הקשורה עם שמחת הגאולה[61] (שאז יהיו

48) "ונולדו במינות וגידלו אותם עליו" (דפוס רומי וכת"י תימן).

49) "כתינוק שנשבה לבין הגוים וגידלוהו הגוים על דעתם שהוא אנוס" (שם).

50) ראה לקמן ס"ו.

51) הל' תשובה פ"ג ה"ב.

52) ב"ק כח, סע"ב. וש"נ.

53) ראה חגיגה בסופה. ובכ"מ.

54) ראה תו"א מקץ לא, ג: "אין לך אדם מישראל שלא כיבד את המקום בכך (כנבוכדנצר שהחל ג' פסיעות לכבוד השי"ת) וכל טוב עוה"ז כדאי הוא לו". וראה גם אגרת השמד להרמב"ם פ"ג.

55) ובנוגע להענינים המבהילים שהיו בדור האחרון — ברור ופשוט שאין זה עונש, כדלקמן ס"ז.

56) תשא לד, ו־ז.

57) פרש"י עה"פ — מר"ה יז, ב.

58) פרש"י עה"פ — ממכילתא בשלח טו, ב.

59) ב"ר פס"ח, ד.

60) כולל גם השמחה דהכניסה לבריתו של אברהם אבינו (ראה שבת קל, א).

61) ועד"ז בנוגע ל"פרו ורבו" — "אין בן דוד בא עד שיכלו כל נשמות שבגוף", "אוצר ששמו גוף" (יבמות סב, סע"א. וש"נ).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הנישואין דהקב"ה וכנס"י[62]), כמ"ש בברכת נישואין: "מהרה כו' ישמע בערי יהודה ובחוצות ירושלים קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה"[63].

ועוד:

גם בשעה שהקב"ה מעניש על חטאים (לאחרי שמאריך אף וגבה דילי'[64]) — אין העונש בתור נקמה ח"ו, אלא לטובת האדם, כדי לנקותו ולטהרו מלכלוך החטא[65], ובלשון רבינו הזקן[66]: "כמו אב רחמן חכם וצדיק המכה בנו . . כמשל מלך גדול ונורא הרוחץ בכבודו ובעצמו צואת בנו יחידו מרוב אהבתו".

ויתירה מזה: אע"פ שהעונש הוא לטובת האדם, "מרוב אהבתו" של המלך "לבנו יחידו", הרי, כיון שהעונש (הרחיצה מלכלוך החטא) גורם צער לבנו יחידו, מצטער הקב"ה על זה וצועק "אוי לי כו'"[67], "בזמן[68] שאדם מצטער שכינה . . אומרת קלני מראשי קלני מזרועי"[69], "עמו אנכי בצרה"[70], "בכל[71] צרתם לו צר"[72] ("בכל זמן שהיו בצרה הי' לו צר"[73]).

והיפך כבודן של ישראל:

כיון שבנ"י הם בניו של הקב"ה, כמ"ש "בנים אתם לה' אלקיכם"[74], ויתירה מזה "בני בכורי ישראל"[75], והקב"ה אוהבם, כמ"ש "אהבתי אתכם אמר ה'"[76],

62) שמו"ר ספט"ו.
63) ע"פ ירמי' לג, יו"ד־יא.
64) ירושלמי תענית פ"ב ה"א.
65) ראה כוזרי מאמר שני פמ"ד. עיקרים מאמר רביעי. פל"ח. לקו"ת קרח נג, ד. מטות פו, ב. לקו"ש חכ"ב ע' 71 ואילך. וש"נ.
66) אגה"ק סכ"ב.
67) ירמי' יו"ד, יט. פתיחתא דאיכ"ר כד.
68) חגיגה טו, ב. וש"נ.
69) ושם: "כך הקב"ה מצטער (גם) על דמן של רשעים שנשפך".
70) תהלים צא, טו. וראה תענית טז, א.
71) ישעי' סג, ט. תענית שם. מכילתא ס"פ בשלח.
72) ובפרש"י עה"פ: "לא (באל"ף) צר", "לא היצר להם כפי מעלליהם שהיו ראויין ללקות, כי מלאך פניו, הוא מיכאל שר הפנים ממשמשי לפניו, הושיעם תמיד בשליחותו של מקום" ("באהבתו ובחמלתו גו'").
73) מצו"ד עה"פ.
74) פ' ראה יד, א.
75) שמות ד, כב.
76) מלאכי א, ב.

"כי נער ישראל ואוהבהו"[77], וכתורת הבעש"ט[78] שאהבת הקב"ה לכאו"א מישראל היא גדולה יותר מאהבת הורים זקנים לבנם יחידם שנולד להם לעת זקנתם — אינו סובל דיבורים שהם היפך שבח בניו, ולא עוד אלא שהדיבור היפך שבח בניו פוגע בו (בהקב"ה) כביכול, כמ"ש ברור ומפורש "הנוגע בכם נוגע בבבת עינו"[79].

ועד כדי כך, שאפילו בנוגע לנביאי ישראל, ש"רוח ה' דבר בם ומלתו על לשונם"[80], "אין הקב"ה רוצה במי שאומר דילטוריא על ישראל"[81], ועד שנענשו על שאמרו דילטוריא על ישראל, כמו: ישעי' הנביא, גדול שבנביאים[82] (כבן כרך שראה את המלך[83]), שכאשר אמר "ובתוך עם טמא שפתיים אנכי יושב"[84], "אמר לו הקב"ה, ישעי', בנפשך אתה רשאי לומר כי איש טמא שפתים אנכי ניחא, שמא ובתוך עם טמא שפתיים אנכי יושב, אתמהא, תא חמי מה כתיב תמן, ויעף[85] אלי אחד מן השרפים ובידו רצפה . . רוץ פה, רצוץ פה למי שאמר דלטוריא על בני"[86], וכיו"ב בשאר נביאי ישראל.

ו"אם כך נענשו עמודי עולם . . כשנשאו בעדת ישראל מעט דברים, כל־שכן קל מקלי עולם יתיר לשונו על קהלות ישראל . . לקרוא אותם פושעים ורשעים" (כלשון הרמב"ם[87], וכמ"ש לפנ"ז[88] "האדם אין ראוי לו לדבר ולדרוש באזני העם עד שיחזור מה שרצונו לדבר פעם ושתים ושלש וארבע וישנה אותו היטב ואח"כ ידבר . . מה שיחוק האדם בידו ויכתבהו על הספר, ראוי לו שיחזירהו אלף פעמים אילו יתכן זה, וזה האיש . . כתב אלו הענינים הנכבדים בטופס . . ומסרו ביד

77) הושע יא, א.
78) כש"ט הוספות סקל"ג.
79) זכרי' ב, יב.
80) ע"פ ש"ב כג, ב.
81) שהש"ר פ"א, ו (א). וראה זו"ח נח כג, סע"א ואילך.
82) יל"ש ישעי' רמז שפה.
83) חגיגה יג, ב.
84) ישעי' ו, ה.
85) שם, ו.
86) שהש"ר שם. וראה בארוכה אגרת השמד פ"ב.
87) באגרת השמד שם.
88) שם פ"א.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

איש שישוט בם בכל עיר ובכל מדינה, והאפיל בם לבות בני אדם, שלח חושך ויחשיך".

ו. ועוד בחומר ושלילת הדיבור אודות ענינים של עונש ח"ו – מצד האזהרה המפורשת בתורתנו הקדושה "תורת אמת": "אל תפתח פה לשטן":

איתא בגמרא[89] "לעולם אל יפתח אדם פיו לשטן . . מאי קראה, שנאמר[90] כמעט כסדום היינו[91], מאי אהדר להו נביא, שמעו[92] דבר ה' קציני סדום", "שהדיבור גם בדרך הדמיון מעורר את מדת הדין עד שהשטן מקטרג . . שראוי לכך, וז"ש כמעט כסדום היינו וגו', שאמר כן בדרך הדמיון לענין העונש, ומדת הדין אהדר לי' דראוי לכך כו'"[93].

ומזה מובן לאידך – ובמכ"ש וק"ו, שהרי "מדה טובה מרובה כו'"[94] – עד כמה צריכים להשתדל בלימוד זכות על בנ"י:

אם בדברים בלתי־רצויים "הדיבור גם בדרך הדמיון מעורר את מדת הדין עד שהשטן מקטרג כו'" (אף שבודאי אין הקב"ה שומע את דבריו של השטן, ואדרבא כמ"ש[95] "יגער ה' בך השטן") – בדברים טובים, לימוד זכות על בנ"י (שרצונו וחפצו של הקב"ה שילמדו זכות על בניו), בודאי ובודאי שדיבור זה פועל פעולתו שהקב"ה יקבל הלימוד זכות[96], כפי שמצינו בגדעון, ש"בימיו[97] היו ישראל בצרה והי' הקב"ה מבקש אדם שילמד עליהם זכות . . כיון שנמצא זכות בגדעון שלמד עליהם זכות[98], מיד נגלה עליו המלאך[99], שנאמר וירא אליו מלאך ה' ויאמר לו לך בכחך זה, בכח זכות שלמדת על בני", "אמר הקב"ה, יש בך כח ללמד סניגוריא על ישראל, בזכותך הם נגאלים"[100].

ומצינו בדברי ימי ישראל בכל הדורות שגדולי ישראל השתדלו והרבו בלימוד זכות על בנ"י, גם כשהיו בשפל המצב כו', עד שהי' צורך ב"דיבור בדרך דמיון" כדי למצוא עליהם לימוד זכות, ועאכו"כ בנדו"ד, שאין צורך לחפש לימוד זכות, ובודאי שאין צורך ב"דיבור בדרך דמיון", כיון שהמציאות בפועל היא שהחסרון בקיום התומ"צ אינו אלא מפני האונס דתינוק שנשבה, ולאידך, במצב כזה גדולה ביותר המעלה והחשיבות דכל מצוה, אפילו מעשה אחד, דיבור אחד או מחשבה אחת, ועאכו"כ התעוררות גדולה של אלפים ואלפים מישראל שנתקרבו ליהדות, ומוסיף והולך (כנ"ל ס"ו).

ולכל לראש – ה'לימוד זכות' בנוגע לקירוב וזירוז הגאולה – שכיון שכבר "כלו כל הקיצין"[101], עוד בזמן הגמרא, ועאכו"כ לאחרי אריכות וקושי הגלות במשך יותר מאלף ותשע מאות שנה ועדיין לא בא... ובנוגע לתשובה ("אין הדבר תלוי אלא בתשובה"[101]) – כבר עשו תשובה, שהרי אין לך אדם מישראל שלא הרהר תשובה (לא רק פעם אחת, אלא) כמה פעמים במשך ימי חייו, שעי"ז נעשה "בשעתא חדא וברגע חדא"[102] מרשע גמור צדיק גמור, כפס"ד הגמרא[103] שהמקדש את האשה "על מנת שאני צדיק (גמור[104]) אפילו רשע גמור מקודשת שמא הרהר תשובה" – הרי בודאי ובודאי שמשיח צדקנו צריך לבוא תיכף ומיד ממש, אשר כדאי הוא לימוד זכות זה לגאול את ישראל, ובפרט

---

89) ברכות יט, סע"א. כתובות ח. ב. וראה רמ"א יו"ד סשע"ו ס"ב. שו"ע אדה"ז חו"מ הל' שמירת גוף ונפש סי"ב.

90) ישעי' א, ט.

91) ויש לומר, שישעי' אמר זה כדי שילמדו מזה הזהירות שלא לפתוח פה – ע"ד מארז"ל (ע"ז ד, סע"ב ואילך) "לא דוד ראוי לאותו מעשה . . אלא . . שהקים עולה של תשובה".

92) שם, יו"ד.

93) חדא"ג מהרש"א כתובות שם.

94) סוטה יא, א. וש"נ.

95) זכרי' ג, ב. וראה לקמן ס"ז.

96) אפילו כשנגזרה גזירה – כמארז"ל (שבת סג, א. וש"נ) "אפילו הקב"ה גוזר גזירה הוא מבטלה", בשביל דבריו של הצדיק שמלמד זכות.

97) תנחומא שופטים ד.

98) באמרו: "ויש ה' עמנו ולמה מצאתנו כל זאת ואי' כל נפלאותיו אשר ספרו לנו אבותינו הלא ממצרים העלנו ה' ועתה נטשנו ויתננו בכף מדין" (שופטים ו, יג), "אם צדיקים היו אבותינו יעשה לנו בזכותם, ואם רשעים היו, כשם שעשה להם נפלאותיו חנם כן יעשה לנו, ואי' כל נפלאותיו" (פרש"י עה"פ).

99) כ"ה (נגלה עליו המלאך) במדרש תנחומא שלפנינו, אבל בפסוק נאמר "ויפן אליו ה' גו'", ובפרש"י: "הקב"ה בעצמו". וכ"ה ביל"ש שבהערה הבאה: "דין הוא שאגלה אני בכבודי עליו".

100) יל"ש שופטים רמז סב.

101) סנהדרין צז, ב.

102) זח"א קכט, סע"א.

103) קידושין מט, ב. רמב"ם הל' אישות פ"ח ה"ה. טושו"ע אה"ע סל"ח סל"א.

104) ע"פ גירסת האור זרוע סקי"ב.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שנוסף על ה'לימוד זכות', ה"ז גם פס"ד של כו"כ רבנים ומורי־הוראה בישראל, וכיון שהתורה "לא בשמים היא"[105], הרי פס"ד זה בב"ד של מטה מחייב כביכול ומזכה גם את ב"ד של מעלה, וכן יקום!

ז. ויש להוסיף, שביטול הפתחון־פה דהשטן וה'לימוד זכות' על בנ"י מודגש ביותר בקשר ובשייכות לדורנו זה:

בנבואת זכרי' (שקורין בהפטורה דשבת חנוכה) כתיב[95] "ויאמר ה' אל השטן יגער ה' בך השטן ויגער ה' בך הבוחר בירושלים הלא זה אוד מוצל מאש", כלומר, הקב"ה בעצמו גוער בשטן שרוצה לקטרג על בנ"י, להיותו "הבוחר בירושלים", ע"ש יראה וע"ש שלם[106], שלימות היראה[107], שזוהי מציאותו האמיתית של כאו"א מישראל שנבחר ע"י הקב"ה ("אתה בחרתנו מכל העמים"), ומוסיף הקב"ה בגערתו על השטן — "הלא זה אוד מוצל מאש", "כלומר[108] לא נשתייר מישראל כי־אם מעט, כאוד שניצל משריפה, ואתה בא לקטרג עליהם שאשחיתם"?!...

ובנוגע לענינו:

דורנו זה, שארית הפליטה מהשואה שבה נהרגו על קידוש השם ששה מליון יהודים, השם יקום דמם, הוא בבחינת "אוד מוצל מאש", "כאוד שניצל משריפה". וחלילה וחס לקטרג עליהם, ועאכו"כ בקטרוג חמור, שהנהגתם עלולה להביא שואה נוספת, ר"ל היל"ת, "לא תקום פעמיים צרה"[109].

דבר זה חמור שבעתיים — כשהקטרוג על דורנו זה, "אוד מוצל מאש", נעשה תוך כדי חילול כבודם של הקדושים שנהרגו על קידוש השם, ע"י הצדקת השואה בכך שנתמלאה הסאה של העוונות.

ובהקדמה:

ישנם ענינים בלתי־רצויים שאינם באים בתור עונש על עוונות, כי־אם מפני שכך גזר הקב"ה, ללא טעם והסברה כלל בשכל וחכמת התורה. ובלשון חז"ל (בנוגע להריגתו של רבי עקיבא שסרקו בשרו במסרקות של ברזל, ועד"ז כל עשרה הרוגי מלכות) "שתוק כך עלה במחשבה לפני"[110], "גזירה היא מלפני"[111] (ולא נאמר על זה "מי חשיד קב"ה דעביד דינא בלא דינא"[112]). ואבוהון דכולהו — גזירת ברית בין הבתרים, כמ"ש[113] "ידוע תדע כי גר יהי' זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה", שאין זה בגלל עוונות, אלא שכך גזר הקב"ה[114].

ובנדו"ד: השמדת ששה מליון יהודים באכזריות הכי גדולה ונוראה — שואה איומה שלא היתה (ולא תהי' ר"ל) דוגמתה במשך כל הדורות — לא יכולה להיות בתור עונש על עוונות, שכן, אפילו השטן עצמו לא יוכל למצוא חשבון עונות בדור ההוא שיהי' בו כדי להצדיק ח"ו עונש חמור כזה!

אין לנו שום הסבר וביאור (ע"פ חכמת התורה) כלל וכלל על השואה, כ"א רק ידיעת העובדה ש"כך עלה במחשבה לפני", ואשר "גזירה היא מלפני" [אף שבודאי לא באופן של חפץ (פנימיות הרצון) ח"ו, כאמור בתורה, "שכינה מה אומרת קלני מראשי כו'", כי אם, ש"ברגע קטן עזבתיך"[115]], ובודאי ובודאי לא ההסבר דעונש על עוונות[116].

105) נצבים ל, יב. וראה ב"מ נט, ב.
106) תוד"ה הר — תענית טז, א (מב"ר פנ"ו, יו"ד).
107) לקו"ת ראה כט, ד. דרושי ר"ה ס, ב. שה"ש ו, ג. ובכ"מ.
108) פי' מהר"י קרא עה"פ.
109) ל' הכ' — נחום א, ט (וראה לקו"ש חכ"ג ע' 306 הערה 55. וש"נ).

110) מנחות כט, ב.
111) נוסח הפיוט בסדר העבודה דתפלת יוהכ"פ.
112) ברכות ה, ב.
113) לך לך טו, יג.
114) ראה שמו"ר פ"ה, כב: "וישב משה אל ה' ויאמר ה' למה הרעותה לעם הזה . . כך אמר (משה) לפני הקב"ה, נטלתי ספר בראשית וקראתי בו וראיתי מעשיהן של דור המבול היאך נדונו מדת הדין היתה, ומעשה דור הפלגה . . היאך נדונו ומדת הדין היתה, העם הזה מה עשו שנשתעבדו מכל הדורות שעברו".
115) ישעי' נד, ז.
116) להעיר ממ"ש אדהאמ"צ בשער התשובה (ה, א) ש"האר"י ז"ל . . אמר בפירוש שבזמנו דווקא בטלו השמדות שהי' בכל משך הזמן הזה ערך ת"ק שנה ("משנת גזרת תתנ"ו שבימי רש"י עד גירוש פורטגאל בזמן רנ"ב"), וכל אותן שקידשו השם אלפים ורבבות בכל דור כמבואר בס' שבט יהודה מכל פרטי השמדות שהי' בכל שנה בזמן ת"ק שנה הנ"ל . . הכל הי' מנשמות שהיו בזמן בית ראשון", ש"היו אנשים גדולים . . נשמות גבוהות", ו"היו עובדים את ה' . . רק בעון פלילי דע"ז דבקו בו, ולא הי' לכל הדורות הללו . . עלי' ותיקון עד בזמן הפלסופים שבזמן רש"י והרמב"ם עד האר"י ז"ל", ד"לפי שהיו מוסיפים יניקה לע"ז כתרין דקליפה ע"כ התיקון הי' במס"נ על קה"ש באמונה פשוטה שהיא נגד סברת שכל האנושי . . אך בזמן האר"י

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ואדרבה: כל אלה שנהרגו בשואה הם קדושים (כפי שנקראים בפי כל ישראל) כיון שנהרגו על קדושת השם[117] (בגלל היותם יהודים)[118], והשם ינקום דמם (כפי שמוסיף כל יהודי שמזכיר קרבנות השואה), ובנוסח התפלה ד"אב הרחמים": "קהלות הקודש שמסרו נפשם על קדושת השם . . וינקום נקמת דם עבדיו השפוך, ככתוב בתורת משה . . כי דם עבדיו יקום . . ובכתבי הקודש נאמר . . יודע בגוים לעינינו נקמת דם עבדיך השפוך", היינו, שהקב"ה מעיד עליהם שהם "עבדיו"[119] (שמציאותו של העבד היא מציאות האדון[120]), ומבטיח ש"ינקום נקמת דם עבדיו השפוך", כיון ששפיכת דמם הוא היפך חפצו...

ועד כדי כך גדלה מעלתם מצד הריגתם על קדושת השם [אפילו לולי עבודתם בקיום התומ"צ[121], ועאכו"כ בהוספה על גודל מעלתם בקיום התומ"צ, שהרי (בעיקר) מסלתה ומשמנה של היהדות התורנית ניספו בשואה] — ע"ד מרז"ל[122] בכיו"ב "אין כל ברי' יכולה לעמוד במחיצתן"[123].

ומושלל מלהשתמש בשואה בתור הפחדה בנוגע לעונש על עוונות, ובפרט בנוגע לדורנו זה, "אוד מוצל מאש", שארית הפליטה מהשואה הנוראה, אשר בהנהגתו בחיים ע"פ הוראת תורת־חיים ממשיך בדרך החיים של דור הקדושים לאורך ימים ושנים טובות, בבחינת "זרעו בחיים אף הוא בחיים".

ובודאי שדברי שטנה אלה לא יעשו שום רושם כלל וכלל, ויקויים המשך הכתוב: "ראה העברתי מעליך עוונך והלבש אותך מחלצות . . וישימו הצניף הטהור על ראשו"[124], ובהמשך הענין: "וישב המלאך הדובר בי ויעירני . . ויאמר אלי מה אתה רואה ואומר ראיתי והנה מנורת זהב כולה וגו'"[125] — שרואים בפועל ובגלוי שלימות מעלתם כולה של בנ"י כולם[126] שמאירים ב"נר מצוה ותורה אור"[127].

ח. ויש לקשר האמור לעיל עם ענין שהזמן גרמא (נוסף על הקשר והשייכות לפרשת השבוע) — עשרה בטבת:

"בחודש העשירי בעשור לחודש . . סמך מלך בבל אל ירושלים"[128], ובלשון הרמב"ם[129]: "עשירי בטבת שבו סמך מלך בבל נבוכדנאצר הרשע על ירושלים והביאה במצור ובמצוק" — המאורע הראשון שהביא להשתלשלות המאורעות דשאר הצומות הקשורים עם החורבן והגלות (י"ז תמוז — שבו הובקעה העיר, ותשעה באב — שבו נחרב ביהמ"ק, וצום גדלי' — שבו נהרג גדלי' ונכבה גחלת ישראל הנשארת כו'), ולכן יש בו חומר לגבי שאר התעניות, ש"אפילו[130] הי' חל בשבת לא היו יכולין לדחותו ליום אחר, מפני שנאמר בו[125] בעצם היום הזה"[131].

וצריך להבין:

למה נאמר בכתוב זה[132] (והועתק ברמב"ם[133]) "סמך מלך בבל אל ירושלים", "סמך" דייקא, שהוא גם מלשון עזר וסיוע, כמו "סומך נופלים" —

ז"ל שהי' מבחי' התיקון ונגלה אליו חכמת הקבלה האמיתית, בטלו השמדות ולא יהי' עוד". ומכאן הוכחה נוספת (באם יש צורך) שההשמדות דהשואה הו"ע בפ"ע, שאינו בגדר עונש ותיקון, כבפנים.

117) ראה יל"ש תהלים רמז תשא: "אליך ה' נפשי אשא, זה דורו של שמד שנתמשכנו על קדושת השם".

118) ראה שו"ת חת"ס יו"ד סשל"ג. אה"ע ח"ב סקל"ב. ועוד.

119) ראה סנהדרין מז, סע"א: "באו גוים בנחלתך גו' נתנו נבלת עבדיך מאכל לעוף השמים בשר חסידך לחיתו ארץ, מאי עבדיך ומאי חסידך . . חסידך ממש, עבדיך הנך דמחייבי דינא דמעיקרא, וכיון דאיקטול קרי להו עבדיך" (וראה רמ"א יו"ד סו"ס שעו, ובנו"כ שם). וראה גם אגרת השמד שם.

120) ראה קידושין כג, ב. ובפי' הרשב"א שם.

121) ראה הערה הקודמת.

122) פסחים נ, א. וש"נ.

123) ולהעיר ממ"ש במגיד מישרים (ר"פ תצוה) שהבית־יוסף הי' ראוי לזכות למסור נפשו על קידוש השם, אלא שבגלל סיבה נענש ולא זכה לכך (וראה בארוכה לקו"ש חכ"א ע' 176 ובהערות שם). וראה יונת אלם פכ"ב: "כל הצדיקים המתים צריכים להתמרק בנהר דינור, חוץ מן הנהרגין על קדושת השם".

124) זכרי' ג, ד־ה.

125) שם ד, א ואילך.

126) ראה בארוכה לקו"ת ר"פ בהעלותך. ובכ"מ.

127) משלי ו, כג.

128) יחזקאל כד, א־ב.

129) הל' תעניות פ"ה ה"ב.

130) אבודרהם הל' תעניות, הובא בב"י לטואו"ח סתק"נ.

131) ראה בארוכה לקו"ש חכ"ה ע' 267. ועוד.

132) דלא כבשאר הכתובים: "בא נבוכדנאצר מלך בבל . . על ירושלים" (מ"ב כה, א. ירמי' נב, ד).

133) שמכל הפסוקים בחר להביא הפסוק שבו נאמר הלשון "סמך", אף שלא מעתיק לשון הכתוב, כי אם, בשינוי והוספה.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

בה בשעה שמדובר אודות המצור על ירושלים, התחלת (שכולל כל ההמשך ד)החורבן והגלות?!

ויש לומר הביאור בזה:

בפסוק זה (ביחזקאל) — שעיקרו (לא סיפור המאורע, שכבר סופר לפנ"ז, במלכים וירמי', אלא כתיבת המאורע לדורות, "כתב לך את שם היום הזה את עצם היום הזה" — נתבאר התוכן (הפנימי) דכללות ענין החורבן והגלות, שאינו (עונש לשם נקמה ח"ו) אלא בשביל עלי' גדולה יותר, שזהו התוכן ד"סמך . . אל ירושלים", מלשון "סומך נופלים" — שיתוסף בירושלים (שרומז גם על בנ"י, כנ"ל ס"ז) עילוי גדול יותר ויותר שלא בערך לגבי המעמד ומצב שלפנ"ז.

וזהו גם הפירוש ורמז ד"סמך מלך בבל אל ירושלים"[134] — שגם הפעולה של מלך בבל, נבוכדנאצר הרשע, שעשה מצור על ירושלים ("הביאה במצור ובמצוק"), היא עזר וסיוע ("סומך נופלים") לישראל, כי מלך בבל [נוסף לכך שמצד עצמו אינו יכול לעשות מאומה כיון שאינו אלא "כגרזן ביד החוצב"[135]] אינו יכול לעשות מצור על ירושלים. ירושלים היא עירו של הקב"ה, "עיר אלקינו"[136], "קרית מלך רב"[137], ועיר הבירה של בנ"י, "קרית חנה דוד"[138], בניו של הקב"ה, ומובן וגם פשוט, שמלך בבל אינו יכול לפגוע ח"ו אפילו בחומת ירושלים, ועאכו"כ בירושלים עצמה, ובבית המקדש, ובהכרח לומר שפעולתו של מלך בבל היא עזר וסיוע לבנ"י.

אלא, שבימים ההם הי' העזר והסיוע באופן שבגלוי ובחיצוניות הי' מצור, עד לחורבן וגלות, כדי לתקן החטא וכו', אבל בימינו אלה, שמאז כלה חמתו בביהמ"ק, ולאחרי "מעשינו ועבודתינו כל זמן משך הגלות"[139], ולאחרי כל הגזירות והשמדות ר"ל ור"ל שסבלו בנ"י באריכות וקושי הגלות האחרון, ובפרט גזירת השואה בדור האחרון, בודאי נעשה הצירוף והזיכוך בשלימות, "די והותר" — נעשה הענין ד"סמך מלך בבל" אך ורק באופן של טוב הנראה ונגלה לעיני בשר, ובלשון חז"ל[140] שהקב"ה אומר לישראל "בני אל תתייראו, כל מה שעשיתי[141] לא עשיתי אלא בשבילכם . . הגיע זמן גאולתכם"!

ובדורנו זה (ובפרט בשנה זו, "הי' תהא שנת נפלאות אראנו") צריכה להיות עיקר ההדגשה בתענית דעשרה בטבת — שענינו (ככל התעניות) "לעורר הלבבות לפתוח דרכי תשובה"[142] — בהענין ד"סומך נופלים", לחזק ולעודד את רוחם של בנ"י ע"י הדגשת מעלתו של כאו"א מישראל, ואהבת הקב"ה אליו באיזה מעמד ומצב שהוא, שלכן, מבלי הבט על מעמדו ומצבו עד עתה, יכול וצריך לקיים תומ"צ בשלימות, כולל ובמיוחד — החיזוק והעידוד ע"י האמונה בביאת המשיח ובטחון גמור ש"הנה זה (משיח צדקנו) בא"[143], וההוספה בהכנה לביאתו ע"י התשובה וקיום התומ"צ, ובלשון ההכרזה דכ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו: "לאלתר לתשובה לאלתר לגאולה"[144], "שובה ישראל עד ה' אלקיך, והכן עצמך ובני ביתך לקבל פני משיח צדקנו הבא בקרוב ממש"[145].

ט. וענין זה (הדגשת מעלתם של ישראל ואהבת הקב"ה אליהם, והאמונה בביאת המשיח) מודגש בכללות ההנהגה דיום התענית (כולל ובמיוחד עשרה בטבת, שהוא הראשון (בסדר המאורעות) לד' התעניות) — בקריאת התורה, בהפטורה ובתפלה:

בקריאת התורה:

ביום התענית קוראין בתורה[146] (בשחרית ובמנחה) י"ג מדות הרחמים, שעל זה ביארו ופירשו

134) ובהדגשה יתירה בלשונו של הרמב"ם — "סמך מלך בבל נבוכדנאצר הרשע על ירושלים והביאה במצור ובמצוק".
135) ראה סהמ"צ להצ"צ מצות מילה פ"ג. ד"ה מים רבים תשי"ד פ"ד. ובכ"מ.
136) תהלים מח, ב.
137) שם, ג.
138) ישעי' כט, א.
139) תניא רפל"ז.

140) יל"ש ישעי' רמז תצט.
141) כולל גם הפעולה דמלך בבל שאינו אלא כגרזן ביד החוצב בו.
142) רמב"ם הל' תעניות רפ"ה.
143) שה"ש ב, ח. וראה שהש"ר עה"פ (פ"ב, ח (ב)).
144) אג"ק שלו ח"ה ס"ע שסא ואילך. שעז ואילך. תח ואילך. ועוד.
145) "היום יום" — ט"ו טבת.
146) נוסף על אמירתן בציבור בתפלה (בשחרית ובמנחה), כבכל יום שאומרים תחנון, ועאכו"כ ביום התענית, שמעלת היחיד היא כמו מעלת הציבור (כמובן ממ"ש בהפטורה "דרשו ה' בהמצאו

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

חז"ל[147] "מלמד שנתעטף הקב"ה כשליח צבור והראה לו למשה סדר תפלה, אמר לו כל זמן שישראל חוטאין יעשו לפני כסדר הזה[148] ואני מוחל להם", "ברית כרותה לי"ג מדות (אם יזכירום ישראל בתפילת תעניתם) שאינן חוזרות ריקם, שנאמר[149] (בהמשך קריאת התורה דיום התענית) הנה אנכי כורת ברית".

וסיום וחותם הקריאה: "נגד כל עמך אעשה נפלאות[150] אשר לא נבראו בכל הארץ ובכל הגוים וראה כל העם וגו'"[149] — "נפלאות אראנו".

בהפטורה:

בהתחלת ההפטורה דיום התענית נאמר[151] "דרשו ה' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב", שהקב"ה "מצוי" ו"קרוב" לכאו"א מישראל, כולל זה שאומרים לו "יעזוב (לשון עתיד) רשע דרכו וגו'"[152], ובידעו שהקב"ה "מצוי" ו"קרוב" (גם) אליו, אזי "יעזוב רשע דרכו וגו' וישוב אל ה' וירחמהו כי ירבה לסלוח".

וממשיך בכתוב[153] "כי לא מחשבותי מחשבותיכם ולא דרכיכם דרכי נאום ה'":

אם יבוא בשר־ודם ויאמר שצריכים לומר לרשע דברים קשים, לעשות את חשבון העוונות ולהסיק שהעונש על זה הוא כך וכך — אומר הנביא בשמו של הקב"ה "לא מחשבותי מחשבותיכם", "אין שוקלין (חשבון העוונות) אלא בדעתו של א־ל דעות והוא היודע כו'", ולא ע"פ דעתו ומחשבתו של בשר־ודם; "ולא דרכיכם דרכי", דרכיו של הקב"ה, "אב הרחמים", הם "דרכי נועם ודרכי שלום", בסבר פנים יפות, שמחה וטוב לבב[154].

והמשך ההפטורה — "כה[155] אמר ה' שמרו משפט ועשו צדקה כי קרובה ישועתי לבוא וצדקתי להגלות":

דבריו של הקב"ה ("כה אמר ה'") לעורר את ישראל לקיום התומ"צ ("שמרו משפט ועשו צדקה") אינם ע"י איומים ר"ל ור"ל של עונש, אלא "שמרו משפט ועשו צדקה כי קרובה ישועתי לבוא וצדקתי להגלות", כלומר, כיון שתיכף ומיד באה הגאולה האמיתית והשלימה, צריכים להתכונן אלי' עי"ז ש"שמרו משפט ועשו צדקה", ולכן, "אשרי אנוש יעשה זאת גו' שומר שבת מחללו ושומר ידו מעשות כל רע"[156] — שגם הדרך ל"סור מרע" היא ע"י הדגשת הטוב והחיוב שבדבר, "אשרי אנוש יעשה זאת וגו'".

וסיום ההפטורה בענין הגאולה — "והביאותים אל הר קדשי ושמחתים בבית תפלתי עולותיהם וזבחיהם לרצון על מזבחי"[157], לא רק באופן ד"ונשלמה פרים שפתינו"[158], אלא גם (ובעיקר) הקרבת הקרבנות כפשוטם, וחותם: "נאום אד' ה' מקבץ נדחי ישראל עוד אקבץ עליו לנקבציו"[159], שגם אלה שהם "נדחי ישראל" (ברוחניות) מקבצם הקב"ה, ולא רק בתור חלק מכלל ישראל ("נדחי ישראל"), אלא גם הקיבוץ דכל יחיד ויחיד ("עוד אקבץ עליו לנקבציו")[160], וכמ"ש[161] "ואתם תלוקטו לאחד אחד בני ישראל".

ובתפלה:

לכל לראש — בתפלה המיוחדת שמוסיפים ביום התענית — אמירת הסליחות (וכן ברכת עננו[162]), שבהתחלת הסליחות דעשרה בטבת אומרים

קראוהו בהיותו קרוב", שביום התענית הקב"ה "מצוי" ו"קרוב" גם להיחיד, כמו בעשרת ימי תשובה (ר"ה יח, א. וש"נ)), וביתר שאת וביתר עוז בציבור.

147) ר"ה יז, ב.

148) ומנהג ישראל שלפני השליח־ציבור (בעל־קורא) מכריזים כל הקהל — כל יחיד ויחיד — י"ג מדה"ר בקול רם, ואח"כ חוזר גם השליח־ציבור.

149) תשא לד, יו"ד.

150) "פי' למעלה מן הטעם ודעת, וכמו שאמר דוד ליהונתן נפלאתה אהבתך וגו', כי ע"י יגמה"ר שהמשיך משה רבינו ע"ה נעשה כביכול כריתת ברית והתקשרות להקב"ה עם ישראל לעורר את האהבה, וסלחת כו', שלא יהיו עונותיכם מבדילין כו' כי חלק ה' עמו" (לקו"ת נצבים מד, ב).

151) ישעי' נה, ו.

152) שם, ז.

153) שם, ח.

154) להעיר מהמשך ההפטורה — "כי בשמחה תצאו ובשלום תובלון" (שם, יב).

155) שם נו, א.

156) שם, ב.

157) שם, ז.

158) הושע יד, ג.

159) ישעי' שם, ח.

160) ראה שיחת צום גדלי' שנה זו ס"ד.

161) שם כז, יב.

162) שבה מבקשים "אל תפן אל רשענו . . הי' נא קרוב לשועתנו . . טרם נקרא אליך עננו".

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הפסוקים "כי עם ה' החסד והרבה עמו פדות"[163], "פדה אלקים את ישראל מכל צרותיו"[164], "והוא יפדה את ישראל מכל עוונותיו"[165].

והביאור בסדר הפסוקים כפי שנקבעו ב'סליחות' בסדר זה דוקא — שב' הפסוקים "כי עם ה' החסד גו' והוא יפדה את ישראל גו'" אינם נאמרים בסמיכות זל"ז, כסדרם בספר תהלים, אלא מפסיקים ביניהם בפסוק "פדה אלקים את ישראל מכל צרותיו" — שמבקשים מהקב"ה (ובטוחים שהקב"ה שהוא "שומע תפלה" ימלא הבקשה) שתחילה יפדה את ישראל מ"כל צרותיו"[166], ולכל לראש מהצרה הכי גדולה דהגלות, ואח"כ "והוא[167] יפדה את ישראל מכל עוונותיו", היינו, שיגאל את ישראל (אפילו) לפני שיעשו תשובה[168], "גם העון לא יעכב הגאולה כי הוא יפדה את ישראל מן העוונות"[169],

ובלשון הכתוב בפסוקי "מי א־ל כמוך"[170] (שמכוונים כנגד י"ג מדה"ר[171]) — "מי א־ל כמוך נושא עון ועובר על פשע לשארית נחלתו לא החזיק לעד אפו כי חפץ חסד הוא": "לשארית נחלתו", "אותם שישארו מחבלי המשיח"[172] (ובסגנון דלעיל: "אוד מוצל מאש") — "אינו עומד על הפשע להשגיח בו לשלם עליו גמול, אלא עובר על הפשע והולך להלאה כאילו לא יראנה"[172], "אותם שישארו בבוא הגואל . . אע"פ שיהיו חייבים שלא יצאו מהגלות לרוע מעשיהם שעשו, לא יפנה לעד אל מעשיהם, כי חפץ חסד הוא . . וחסדו יגבר על חטאיהם כשיגיע זמן הגאולה"[173],

ועאכו"כ לאחרי ש"כלו כל הקיצין", וגם עשו תשובה (כנ"ל ס"ו), הרי בודאי שתיכף ומיד צ"ל קיום בקשת בנ"י "פדה אלקים את ישראל מכל צרותיו"[174].

ונוסף לזה, גם בתפילה שמתפללים בכל יום (שביום התענית, "יום רצון לה'"[175], ניתוסף בה עילוי גדול יותר[176]) — הנה:

תפילת העמידה (עיקר התפילה) היא באופן של סמיכת גאולה לתפילה[177] (ע"ד הענין ד"סומך נופלים"),

והתחלתה במעלתם של ישראל — החל מההקדמה "אד'[178] שפתי תפתח ופי יגיד תהלתך"[179], שהקב"ה הוא הפותח שפתיו של האדם, ועד "שה'[180] מדבר בו ממש ע"י פיו של האדם . . (ש)הפה הוא רק הכלי שיומשך על ידו ויתגלה ("ופי יגיד", "יגיד הוא לשון המשכה") דיבורו ית'"[181],

ולאחרי הקדמה זו מתחילים התפילה ב"אלקינו ואלקי אבותינו אלקי אברהם אלקי יצחק ואלקי יעקב", ה"אבות" דכאו"א מישראל, ולכן, ו"מביא גואל לבני בניהם",

---

163) תהלים קל, ז.
164) שם כה, כב.
165) שם קל, ח.
166) ויש לומר, שזהו גם הפירוש בפסוק "כי עם ה' החסד והרבה עמו פדות" — "הרבה גו' פדות" דייקא, כלומר, פדות מכל הצרות, ולכל לראש מצרת הגלות (דאל"כ אין זה "הרבה גו' פדות"), ואח"כ "והוא יפדה את ישראל מכל עונותיו", כבפנים.
167) "והוא" (לשון נסתר) דייקא, כי סדר זה (הפדי' מהגלות ואח"כ הפדי' מהעוונות) הוא מצד דעתו ומחשבתו של הקב"ה, ש"לא מחשבותי מחשבותיכם", בהעלם (לשון נסתר) מדעתו ומחשבתו של בשר־ודם.
168) ראה אכי"ר בסופו (פ"ה, כא): "אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה, רבש"ע, שלך הוא, השיבנו. אמר להם, שלכם הוא, שנאמר שובו אלי ואשובה אליכם נאום ה'. אמרה לפניו, רבש"ע, שלך הוא, שנאמר שובנו אלקי ישענו, לכך נאמר השיבנו ה' אליך ונשובה" (וראה גם מדרש תהלים פה, ושם מסיים: "אלא שנינו כאחד, שנאמר שובנו אלקי ישענו").
169) מצו"ד עה"פ.
170) מיכה ז, יח ואילך.
171) זח"ג קלא, ב. סידור אדה"ז בסדר תשליך.
172) מצו"ד עה"פ.
173) רד"ק עה"פ.
174) ולאח"ז תהי' גם התשובה בתכלית השלימות — כמרומז בדיוק הלשון "יפדה . . עוונותיו", די"ל שרומז גם על פדיית העוונות להוציאם מלעו"ז ולהעלותם לקדושה — "זדונות ("עוונותיו", ש"עון" הוא במזיד (יומא לו, ב)) נעשו לו כזכיות" (שם פו, ב), ויתירה מזה: "זכיות" ממש, ועד לסוג נעלה יותר של "זכיות" (ראה דרמ"צ קפו, א ואילך. ועוד), "כזכיות" (בכ"ף הדמיון) למעליותא.
175) ישעי' נח, ה. וראה אגה"ת ספ"ב.
176) ע"ד מארז"ל (זבחים צא, רע"א) "אטו שבת למוספין אהנאי לתמידים לא אהנאי" (בתמי').
177) ברכות ד, ב.
178) תהלים נא, יז.
179) שהיא חלק מהתפלה — "כיון דתקינו רבנן למימר ה' שפתי תפתח כתפלה אריכתא דמיא (ברכות שם).
180) לקו"ת שה"ש מא, א. ובכ"מ.
181) ולהעיר, שכיון שבטלה תקנת עזרא שבעל קרי אסור בתפלה עד שיטבול והעמידו הדבר על הדין שמותר בתפלה בלא טבילה (שו"ע אדה"ז או"ח ר"ס פח) — נמצא, שהענין ד"אד' שפתי תפתח ופי יגיד תהלתך", "שה' מדבר בו ממש", הוא גם במעמד ומצב שלפני הטהרה, מצד מעלתו של כאו"א מישראל בכל מעמד ומצב שהוא.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

וגם בהמשך התפילה מבקשים כמ"פ על הגאולה – "ברוך אתה ה' גואל ישראל"[182], "ברוך אתה ה' בונה ירושלים", "ברוך אתה ה' מצמיח קרן ישועה", "ברוך אתה ה' המחזיר שכינתו לציון".

ולאחרי התפלה אומרים בנפילת אפים "לדוד[183] אליך ה' נפשי אשא"[184], ומסיימים בפסוק "פדה אלקים את ישראל מכל צרותיו", ולאח"ז מוסיפים הפסוק "והוא יפדה את ישראל מכל עוונותיו"[185], ובסדר זה דוקא, "פדה אלקים את ישראל מכל צרותיו", ואח"כ "והוא יפדה את ישראל מכל עוונותיו", כנ"ל.

י. ויה"ר – והוא העיקר – שמהדיבור, התפילה והבקשה על הגאולה, נבוא להקיום במעשה בפועל באופן של סמיכת גאולה לתפלה, סמיכות ממש ללא הפסק כלל.

ובפשטות – שתיכף ומיד ממש יקויים מ"ש בסוף פרשת השבוע: "ויאמר יוסף[186] . . אלקים פקד יפקוד אתכם והעלה אתכם מן הארץ הזאת אל הארץ אשר נשבע לאברהם ליצחק וליעקב"[187], ובאופן ד"ויחי יעקב", "אף הוא בחיים" בפועל ובגלוי, כיון ש"הקיצו ורננו שוכני עפר"[188], ויעקב (ו"תולדות יעקב יוסף"[189], וכל הצדיקים) עמהם, ו"כשהוא מקבץ את ישראל מארץ שבים . . יביאנו בגולה כדי לגאול את בניו"[7].

וכאמור, תיכף ומיד ממש, בזמן ההכנה להקריאה (במנחה) "ואלה שמות בני ישראל"[190], "על שם גאולת ישראל נזכרו כאן, ראובן, שנאמר[191] ראה ראיתי את עני עמי. שמעון, ע"ש וישמע אלקים את נאקתם[192] . . אשר, ע"ש שהיו מאשרין אותן כל שומעי גאולתן וגדולתן, דכתיב[193] ואשרו אתכם כל הגוים כי תהיו אתם ארץ חפץ אמר ה' צבאות. יוסף, ע"ש שעתיד הקב"ה להוסיף ולגאול את ישראל . . כשם שגאל אותם ממצרים, דכתיב[194] והי' ביום ההוא יוסיף ה' שנית ידו וגו'"[195] – שנזכרים כאן על שם גאולת ישראל בפועל ממש, ותיכף ומיד ממש.

---

182) לאחרי הבקשה "סלח לנו כו' ברוך אתה ה' חנון המרבה לסלוח", "והרי ספק ברכות להקל משום חשש ברכה לבטלה, אלא אין כאן שום ספק כלל, מאחר שבקשנו סלח לנו מחל לנו, ואילו לא היינו חוזרים וחוטאים היינו נגאלין מיד, כמו שאנו מברכים בא"י גואל ישראל" (אגה"ת פי"א).

183) תהלים מזמור כה.

184) זח"ב רב, ב. אבודרהם. סידור האריז"ל. ועוד.

185) ראה שער הכולל פי"א ס"ח: "בסידור האריז"ל זלקווא לא נמצא זה הפסוק בסיום נפ"א, ואדמו"ר הוסיפו* מטעם המבואר בפע"ח שער נפ"א פ"ב".

*) להעיר, שהוספת פסוק זה בסיום נפ"א נמצא גם בסידור בית תפלה וסדר דברי הימים להר' משה זכות – אמסטרדם תע"ב.

186) ורומז גם על יוסף שבדורנו – כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו.

187) נ, כד.

188) ישעי' כו, יט.

189) וישב לז, ב.

190) ר"פ שמות.

191) שם ג, ז.

192) שם ב, כד.

193) מלאכי ג, יב.

194) ישעי' יא, יא.

195) שמו"ר פ"א, ה.

בכל מאורע שמתאספים יחדיו לברך מישהו, חתן כלה, בר מצווה וכיוצא-בזה, יקשרו זאת עם נתינת צדקה ולימוד תורה לזכות המתברכים

משיחת י"ט כסלו, ה'תשכ"ט

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לקוטי שיחות

פרשת ויחי

כרך כ, ב

מתורגם ללשון הקודש

א.

"וישאו אותו בניו"

על הפסוק[1] "וישאו אותו בניו" – שבני יעקב נשאו ארונו של יעקב "ארצה כנען" – מבאר רש"י[2] את הסדר שבו הם נשאו את הארון: "קבע להם מקום ג' למזרח וכן לארבע רוחות, וכסדרן למסע מחנה של דגלים נקבעו כאן", ולאחר מכן ממשיך רש"י ואומר, שיעקב ציוה: "לוי לא ישא שהוא עתיד לשאת את הארון, ויוסף לא ישא שהוא מלך, מנשה ואפרים יהיו תחתיהם"[3].

יש להבין: כיצד מתאימה ההוראה "יוסף לא ישא" עם הנאמר במפורש בפסוק[4], שיעקב השביע את יוסף "ונשאתני ממצרים" – שהחובה של נשיאת ארונו של יעקב מוטלת בעיקר על יוסף, ועליו, לכאורה, לעשות בודאי ככל יכולתו בענין זה – כולל פעולה של "נשאתני" כפשוטה[5]?

גם לגבי לוי דרוש הסבר: נשיאת ארון העדות על ידי לוי תתקיים בעתיד[6] הרחוק, לאחר התקופה של "ועבדום וענו אותם..."[7], שנוסף על כך מדובר שם על צאצאיו, ולא על לוי עצמו[8], אלא על דור שלפני "ודור רביעי"[9], אשר הם ישאו את הארון. מדוע, אפוא, יטלו ממנו את האפשרות של נשיאת ארונו של אביו, והרי נשיאת ארון המת בכלל היא מצוה,[10], ובמיוחד – ארונו של אביו[11]?

1) פרשתנו נ, יג.

2) והוא מתנחומא במדבר יב. תנחומא באבער שם. במדב"ר פ"ב, ח (והתחלת לשון רש"י "קבע להם מקום" תוכנה נמצא גם בב"ר פ"ק, ב). והובא בקיצור בפרש"י במדבר ב, ב. ומסיים שם "כדאי' בתנחומא בפ' זו" (וראה גם פרש"י הוריות ו, ב: וכן מצינו במדרש תנחומא). וראה הערה הבאה.

3) בפרש"י פרשתנו כמה שינויים: א) במדרש נזכר תחלה ובפרטיות סדר ומקום טעינת המטה דכל שבט, גם דבנימין אפרים ומנשה* (מן המערב), ואח"כ ממשיך "יוסף אל יטעון .. לוי אל יטעון כו'". משא"כ בפרש"י שאינו מזכיר מנשה ואפרים בתחילת הענין, אלא מקדים "לוי לא ישא .. יוסף לא ישא", ואח"כ מסיים "מנשה ואפרים יהיו תחתיהם". ב) במדרש מקדים "יוסף אל יטעון" לפני "לוי אל יטעון", ואילו בפרש"י מקדים "לוי לא ישא" לפני "יוסף לא ישא". ג) במדרש מבאר הטעם "יוסף לא יטעון למה שהוא מלך ואתם צריכים לחלוק לו כבוד, לוי אל יטעון למה שעתידין** לישא את הארון ומי שטוען את ארונו של חי העולמים לא ישא ארונו של מת". ואילו בפרש"י מקצר: לוי לא ישא שהוא עתיד לשאת את הארון ויוסף לא ישא שהוא מלך. ד) בפרש"י הלשון "לא ישא" ובמדרש "אל יטעון". ואכ"מ***. וראה לקמן בפנים ובהערה 15.

4) פרשתנו מז, ל.

5) ראה פענח רזא פרשתנו נ, יו"ד בהגהה.

6) וכלשון רש"י "שהוא עתיד לשאת את הארון", ועד"ז בתנחומא שם "שעתידים לישא את הארון". אבל בתנחומא באבער ובמדב"ר שם ליתא "עתיד" "עתידין". וראה הערה 8.

7) לך טו, יג.

8) ול' רש"י "שהוא עתיד לשאת" צ"ל הכוונה על השבט. ועד"ז הוא בתנחומא באבער ובבמדב"ר שם (אבל שם "שהוא טוען**** את הארון", בלשון הווה). ולפי"ז פי' "שהוא" בלוי אינו כפירוש "שהוא מלך שקאי על יוסף עצמו.

9) לך שם, טז. וראה פרש"י שם.

10) ראה ברכות יז, ב (במשנה) "נושאי המטה וחלופיהן כו' פטורים (מן הק"ש כו'), "שעוסק במצוה פטור מן המצוה" (ש"ך יו"ד ר"ס שנח). וראה מרדכי הובא בב"י או"ח ר"ס עב. שו"ע אדה"ז שם ס"א. ובירושלמי ברכות פ"ג סה"א (הובא בשו"ע יו"ד שם ס"ג) הכתפים אסורים כו' ונמצא מתעכב במצוה. ולהעיר מפרש"י ברכות שם ד"ה וחלופיהן "שכן דרך שמתחלפין לשאת לפי שהכל חפצין לזכות בו". וברע"ב למשנה שם "שהכל רוצים לזכות במצוה".

וראה פי' עה"ת לרבינו יוסף בן דוד מסרגוסה – תלמיד הר"ן (ירושלים תשל"ג): שמענו שרש חמישי, שהוא ראוי לשאת את המת על הכתף, וכמו שמצינו כאן, דכתיב וישאו אותו בניו*****. וכבר למדנו שיש לגוף דמיון מה עם נשיאת הארון שבו הלוחות שהוא על הכתף, דכתיב בכתף ישאו. וראה מעבר יבק שפתי רננות (מ"ג) פט"ו מתיקונים. – וראה רמב"ם הל' אבל פ"ד ה"ב: וסובלין את המת על הכתף עד בית הקברות (וראה שו"ת כתב סופר יו"ד סי' קעה).

11) דנוסף על המפורש בקרא זהירותם בקבורת המת אפילו דישמעאל (ח"ש כה, ט) ועשו (וישלח לה, כט) – הרי השבטים קיימו כל התורה כולה עד שלא נתנה (ראה לעיל ע' 221. וש"נ).

*) כ"ה בתנחומא שם בסדר זה "בנימין אפרים ומנשה", וכן – נמנו לבסוף. אבל בתנחומא באבער שם ובבמדב"ר שם: "אפרים ומנשה ובנימין", ולאח"ז "דן אשר ונפתלי יטענו מן הצפון". ולכאורה כצ"ל, כסדרם בהדגלים במדבר ב, ח ואילך.

**) כ"ה בתנחומא שם. ובתנחומא באבער ובמדב"ר בשינוי לשון ראה לקמן הערה 6, 8.

***) בנוגע לשינוי הסדר בפרש"י (שינוי הב') הי' אפ"ל בפשטות דבמדרש מקדים יוסף, שפשוט ומובן יותר מה שלא יטענו – "שהוא מלך", משא"כ לוי שרק (בניו) עתידין לישא את הארון. ובפרש"י מונה אותם כסדר תולדותם, לוי ואח"כ יוסף. ולכן גם מקדים רש"י מנשה לפני אפרים (אף שבסדר הדגלים (שרש"י מביא) אפרים קודם למנשה – כי הוא בעתיד ובזה יעקב עצמו הקדים אפרים לפני מנשה (פרשתנו מח, יד"כ ובפרש"י שם)). וראה לקמן הערה 66.

****) בתנחומא שם: לוי אל יטעון (בל' יחיד) למה שעתידין (ל' רבים) לישא את הארון (וממשיך בל' יחיד) ומי שטוען כו'.

*****) ועד"ז כתב בדרשת אבן שוועיב ס"פ ויחיו בשם הרמב"ן: לפי דרכנו למדנו עשרה דברים בענין המת מזה הסיפור של יעקב כו' והחמישי נשיאת על הכתף דכתיב וישאו אותו בניו.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ב.
מנשה ואפרים – שלוחים

ביאור הדברים הוא:

רש"י בעצמו מבהיר זאת, בהוסיפו ש"מנשה ואפרים יהיו תחתיהם"[12]. בכך מתכוון רש"י להבהיר, שלא זו בלבד שמנשה ואפרים ישאו את הארון במקום לוי ויוסף כדי להשלים את המספר של י"ב נושאי הארון[13], אלא שהם יהיו "תחתיהם" – במקומם, שלוחים שלהם[14]. כלומר, הענין שלוי ויוסף לא נשאו את ארונו של יעקב התבטא רק באופן גופני – בידיהם ממש, אך הם קיימו את המצוה של נשיאת ארון יעקב על ידי שלוחיהם כמותם ממש[15].

לפי זה יובן ענין נוסף: רש"י פותח את פירושו במילים "וישאו אותו בניו, ולא בני בניו" וממשיך ואומר שמנשה ואפרים נשאו את ארון יעקב?

ואמנם, רש"י מבאר בתחילת פירושו "שכך ציום – אל ישא מטתי לא איש מצרי ולא אחד מבניהם שהם מבנות כנען", ומנשה ואפרים היו בני אסנת – אך בכל זאת צריך היה יעקב להדגיש את ההוראה הזאת באופן חיובי, כפי שמסיים רש"י "אלא אתם"[16].

אך כיון שמנשה ואפרים נשאו את ארון יעקב "תחתיהם" – רק כשלוחים של לוי ויוסף – הרי התקיים בכך הציווי "וישאו אותו בניו" – "אתם". כלומר, נשיאתם את הארון מתייחסת למשלחים, ללוי וליוסף, כפי שקובע הכלל, שרש"י מביאו גם בפירושו על התורה[17], "שלוחו של אדם כמותו"[18].

ג.
"לוי לא ישא..."

אך יש להבין בפנימיות הענינים: מובן, שמנשה ואפרים יכולים להיות במקום יוסף, כי בנים הם במקום אביהם. אך מהו הקשר של מנשה ואפרים אל לוי, שהם יהיו תחתיו?

כדי להבין זאת יש להקדים ולציין את שאלת המפרשים[19] על דברי רש"י "לוי לא ישא שהוא עתיד לשאת את הארון" – והרי נאמר שמשה נשא את ארונו של יוסף, כנאמר במפורש בתורה[20] "ויקח משה את עצמות יוסף עמו...", ומשה הרי היה משבט לוי[21], ואף מבני קהת שהיו נושאי הארון[22].

ד.
לוי ויוסף – מעל לשעבוד

ההסבר לכל זה הוא: ידוע, שהשעבוד במצרים התחיל לאחר פטירת יעקב, כדברי רש"י בתחילת הפרשה "שכיון שנפטר יעקב אבינו נסתמו עיניהם ולבם של ישראל מצרת השעבוד[23] שהתחילו לשעבדם".

כלומר: שהותו של יעקב במצרים מנעה את "צרת השעבוד", היא לא אפשרה את ענין הגלות במצרים, והיתה רק הירידה מכנען.

בתקופת חיי יעקב, לא חסר לישראל דבר במצרים.

---

12) שאינו במדרש, כנ"ל הערה 3.

13) דלכאורה אינו נוגע שיהיו יב דוקא, משא"כ בהדגלים.

14) להעיר מלשון רש"י במדבר ג, ח "באים תחתיהם בשליחותם".

15) ואולי י"ל שזה נרמז בההוספה בתנחומא שם: "(יוסף אל יטעון למה שהוא מלך) ואתם צריכים לחלוק לו כבוד" – ע"י שנעשים שלוחיו ובפרט בענין של "יטעון" (ולא "ישא") – ד"יטעון" מורה על טירחא במשא כבד וכיו"ב. והיינו כי רק טעינת הארון בגופם ממש לא הי', אבל קיימו (מצות) נשיאת הארון, ע"י שלוחם כמותם)*. ודוחק.

16) כי אף שכבר אמר יעקב (פרשתנו מח, ה) שני בניך גו' לי הם אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי, הרי פרש"י "בחשבון שאר בני הם ליטול חלק בארץ איש כנגדו" (וראה מפרשי רש"י בארוכה). אבל אינם כבנים לשאר ענינים.

17) בא יב, ו. אמור כד, יב. וראה לקו"ש [המתורגם] חלק ז ע' 171 ואילך ובהערה 30 שם.

18) ואף שאין שליחות לב"נ, ולכמה דיעות לא יצאו בנ"י אז מכלל ב"נ – הרי דעת כמה פוסקים דב"נ נעשה שליח לב"נ כמותו. וגם לדעת החולקים י"א דקודם מ"ת דהכל בגדר ב"נ כולם שוים דיש שליחות מאדם לחבירו – ראה בכ"ז לקו"ש [המתורגם] חט"ו ע' 42, וש"נ.

19) חזקוני הובא בריב"א כאן. מושב זקנים כאן.

20) בשלח יג, יט.

21) במפרשים הנ"ל תירצו: הוא נשא את עצמו ולא שמשה נשאו. וצ"ע המקור, איפה מרומז זה.

22) מלשון המכילתא בשלח שם (ועד"ז בסוטה ט, ב) "יוסף זכה לקבור את אביו (וראה בגמ' שם (יג, א) "אמרו הניחו לו כבודו במלכים יותר מבהדיוטות") מי לנו גדול כיוסף שלא נתעסק בו אלא משה", משמע לכאורה, שגם יוסף נשא ארונו של יעקב, שפשיטא שג"ז נכלל בנתעסק בקבורתו. וכמו משה שהוא נשא ארונו של יוסף. וראה פני דוד (להחיד"א) ר"פ בשלח. ואכ"מ.

23) אבל השעבוד בפועל לא הותחל רק אחרי מיתת לוי, כבפרש"י וארא ו, טז (הובא לקמן בפנים). וראה מפרשי רש"י (רא"ם גו"א, דברי דוד, משכיל לדוד ועוד) התחלת פרשתנו. לקו"ש [המתורגם] חט"ו ע' 460 הערה 14.

---

*) ואולי י"ל דלפי המדרש היו נושאים אותו על הכתף (וראה רמב"ם הל' אבל שם), ולכן הלשון שם "והאיך צום כו' יטענו מטתו כו'". משא"כ לפרש"י שנשאו אותו בידיהם כתב הל' "ישא". וראה כ"מ לרמב"ם שם.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ואדרבה "ואתנה לכם את טוב ארץ מצרים... חלב הארץ"[24].

מכך מובן, שהוצאתו של יעקב ממצרים כדי לקוברו בארץ ישראל, היוותה[25] שלב נוסף, ואפשרה את קיום גלות ושעבוד מצרים.

לפי זה מובן מדוע לא השתתפו לוי ויוסף בפועל בנשיאת ארונו של יעקב ממצרים:

הנקודה המשותפת שאנו מוצאים אצל לוי ויוסף היא, ששניהם היו מעל לשעבוד במצרים, ושניהם מנעו את שעבוד מצרים.

על יוסף נאמר במדרש[26]: "כל זמן שיוסף היה קיים, לא היה להם משוי של מצרים, מת יוסף נתנו עליהם משוי[27], לפיכך כתיב[28] הבאים, כאילו אותו היום נכנסו למצרים".

ועל לוי אומר רש"י[29] "למה נמנו שנותיו של לוי, אלא להודיע כמה ימי השעבוד, שכל זמן שאחד מן השבטים קיים לא היה שעבוד[30], שנאמר[31] וימת יוסף וכל אחיו, ואחר כך ויקם מלך חדש[32], ולוי האריך ימים על כולם"[33].

ויותר מכך, אפילו לגבי שבט לוי אנו רואים, שאף לאחר שכבר התחיל השעבוד וקושי השעבוד אצל כל ישראל, הרי "מלאכת שעבוד מצרים לא היתה על שבטו של לוי"[34].

ה.
"ויקח משה..." – גאולה

לפי זה מובן מדוע "לוי לא ישא" ו"יוסף לא ישא" ארונו של יעקב: כיון שנשיאת ארון יעקב ממצרים גרמה וקשורה לענין השעבוד, אין מתאימה פעולה זו ללוי וליוסף, שמנעו את שעבוד מצרים.

דבר זה נרמז בטעמים שצויינו לעיל – "לוי לא ישא שהוא עתיד לשאת את הארון, ויוסף לא ישא שהוא מלך":

ואומרים המפרשים[35], שמלאכת השעבוד לא חלה על שבטו של לוי משום שהם היו עתידים לשאת את הארון – "שבטו של לוי חכמים היו ולא רצו לעשות עבודה לפי שידעו שעתידין לשאת את הארון ומתוך כך היו בני חורין"[36]. הפעולה של "לשאת את הארון" לא אפשרה את השעבוד[37].

וכיון שיוסף "הוא מלך", אין למצרים שליטה עליו, ולהיפך: הוא שולט על מצרים, וברור שלא ייתכן אצלו שעבוד מצרים.

לעומת זאת, הענין של "ויקח משה את עצמות יוסף עמו" היה, להיפך, תנאי ופרט בגאולה – "כי השבע השביע... פקוד יפקוד אלקים אתכם והעליתם את עצמותי מזה אתכם"[38], ולכן קשור ענין זה דוקא לשבט לוי, ואדרבה, לראשו של שבט לוי, למשה רבינו, גואלם של ישראל.

ו.
כיצד לא חל השעבוד על כולם?

לפי זה צריך להבין מצד שני: אם לוי ויוסף לא נשאו את ארון יעקב ממצרים, משום שזה ההיפך ממהותם, מדוע היה צורך בשלוחים במקומם – "מנשה ואפרים יהיו תחתיהם"? וכיצד ייתכן שיהיו להם שלוחים כמותם?!

כדי להבין זאת יש להקדים ולציין קושיא נוספת: כיון שנגזר בברית בין הבתרים "גר יהיה זרעך בארץ לא להם

24) ויגש מה, יח.

25) ראה זח"א רכב, סע"א: כיון דיעקב הוה ידע דבנוי ישתעבדון בגלותא תמן במצרים אמאי לא אתקבל תמן בגין דיגין זכותיה על בנוי אמאי בעא לאסתלקא מתמן והא כתיב (תהלים קג, יב) כרחם אב על בנים אן הוא רחמנותא.

26) שמו"ר פ"א, ד. תנחומא שמות ג.

27) ולא שעבוד. ראה לעיל הערה 23. מפרשי המדרש שם. לקו"ש [המתורגם] ח"ו ע' 27.

28) ריש פ' שמות.

29) וארא ו, טז.

30) שמו"ר פ"א, ח.

31) שמות א, ו.

32) שם, ח.

33) דמכיון שכל הענינים אינם באקראי ח"ו הרי מובן דזה ש"לוי האריך ימים על כולם" "וכל זמן שהי' לוי קיים לא נשתעבדו ישראל למצרים כו' ומשמת לוי התחילו המצרים לשעבדם" (סדר עולם רבה פ"ג), הוא מפני שענינו של לוי שולל (יותר משאר השבטים) שעבוד מצרים.

34) פרש"י שמות ה, ד. וראה שמו"ר פ"ה, טז. תנחומא וארא ו.

35) תוס' (הדר זקנים) שמות א, יג. חזקוני שם ה, ד. וראה רבותינו בעה"ת שם: וכן איתא במדרש כו'.

36) תוס' (הדר זקנים) שם.

37) וראה מדרש תלפיות אות יוד ענף יעקב מש"ך: צוואת יעקב שלוי לא ישא ארונו לפי שלעתיד במדבר יהא* ארון השכינה וכל המקבל עליו עול תורה פורקים ממנו עול דרך ארץ ולכן לא נשתעבד לוי במצרים.

38) בשלח שם.

*) כ"ה לפנינו, והוא טה"ד דמוכח וצ"ל "יישא". וכ"ה בילקוט דוד פרשתנו בשם הש"ך.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה"[39] – וכיצד יתכן אפוא ששבט מסויים לא נכלל בשעבוד[40]?

יותר מכך: ההבטחה "ואחרי כן יצאו ברכוש גדול" היתה כרוכה בקיום השעבוד, כפי שמביא רש"י[41] "שלא יאמר אותו צדיק אברהם ועבדום וענו אותם קיים בהם, ואחרי כן יצאו ברכוש גדול – לא קיים בהם"[42].

ז.
שבט לוי – תפקיד מיוחד בשעבוד

ויש לומר, שההסבר לכך הוא:

שבט לוי לא השתעבד במלאכה, לא משום שהם לא נכללו בגלות מצרים, אלא פרט זה עצמו הוא חלק מאופן השעבוד של ישראל:

תכלית שעבוד מצרים איננה ח"ו להרע לישראל, אלא המטרה היא "ואנכי אעלך"[43] – המעלה הנובעת מכך – מצרים היתה "כור הברזל"[44], כפי שכור כפשוטו מזכך, כך גם היא הביאה לידי זיכוך ישראל.

אך מפני קושי השעבוד יכול היה להיות, שלא זו בלבד שישראל לא יגיעו, משום השעבוד, למעלה זו, כי אם להיפך – הם ישתקעו יותר ח"ו במצרים ערות הארץ[45].

לפיכך היה הכרחי שסוג מסויים של יהודים ישאר מעל לשעבוד, והם ישפיעו על כל ישראל, שישיגו את המטרה של "ירדנו, ועבדום" – "אעלך, יצאו ברכוש גדול".

וזה היה תפקידם של בני שבט לוי, כפי שמבאר הרמב"ן[46], ש"מנהג בכל עם להיות להם חכמים מורי תורתם, ולכן הניח להם פרעה שבט לוי שהיו חכמיהם וזקניהם והכל סיבה מאת ה'".

לפי זה יוצא, שאין לומר שלא כל היהודים נטלו חלק בשעבוד מצרים[47] – בני ישראל הגיעו למצרים כעם אחד[48], מציאות אחת – וכדיוק בלשון הפסוק[49]: "כל הנפש (בלשון יחיד) .. הבאה מצרימה (שבעים)".

אלא, היתה כאן כעין "שותפות" כיצד לעבור את השעבוד, כאשר כל "שותף" מבצע את חלקו גם למען ה"שותף" האחר. ויותר מכך – כאברי הנפש והגוף, אשר מילוי תפקידו של כל איבר בפני עצמו מתבצע עבור הנפש כולה ובשליחותה.

חלק מן היהודים בצעו את מלאכת השעבוד בפועל, כנדרש כדי להגיע למעלה המיוחלת, ושבט לוי השתתף בכך על ידי נתינת כוח, בהיותם "מורי (לכל בני ישראל) תורה"[50], שלא לשקוע ח"ו בשעבוד הקשה, ואדרבה – להשיג על ידי השעבוד את המעלה.

ובדומה לכך היה גם לאחר מתן תורה, במדבר, ואחר כך בכניסתם לארץ:

לשבט לוי אין חלק ונחלה בארץ ישראל[51], אלא "הובדל לעבוד את ה' לשרתו ולהורות דרכיו הישרים ומשפטיו הצדיקים לרבים"[52] – "הוי' הוא נחלתו"[53] וזה התבטא, כפשוטו, בעבודתם ושירותם במשכן, כולל נשיאת הארון,

אשר נבע מכך "שכולם היו זקוקים לצרכי המקדש, אלא שהלויים באים תחתיהם בשליחותם"[54]. והעבודה של

39) לך טו, יג.

40) כמו שהקשה בגו"א שם.

41) פרש"י בא יא, ב. מברכות ט, סע"א ואילך.

42) ברמב"ן במדבר (ג, יד) שמפני דשבטו של לוי לא הי' בשעבוד מלאכת מצרים היו פרים ורבים כדרך כל הארץ ולא הי' בהם הברכה דכאשר יענו אותו כן ירבה וכן יפרוץ. אבל רש"י בפירושו עה"ת (ויצא כט, לד) פירש "שהארון הי' מכלה בהם" (אבל ראה גו"א לבוש האורה לפרש"י שם).

בפרשת דרכים דרוש ד (וראה שם דרוש ה. חדושי הגאונים לסוטה שם מספר מצודת דוד (חדושי אגדות אלטונא תצו*)) דשבט לוי לא הי' בשעבוד לא היו בכלל החן ובמילא לא קבלו ביזת מצרים. אבל ראה רש"י בא יג, יג (מבכורות ה, ב) שאין לך אחד מישראל שלא נטל כו' טעונים מכספם ומזהבם של מצרים. ובבכורות שם: שאין לך כל אחד ואחד מישראל כו'.

43) ויגש מו, ד.

44) ואתחנן ד, כ.

45) מקץ מב, ט. יב. ובקה"ר פ"א, ד (בסופו): כל מה שברא הקב"ה באדם ברא בארץ כו' אדם יש לו ערוה והארץ יש לה ערוה שנאמר לראות את ערות הארץ באתם. וראה פרש"י לך יב, יט. אחרי יח, ג.

46) שמות ה, ד. בחיי שם. וראה חזקוני עה"פ.

47) להעיר משל"ה (שיא, רע"א): שבט לוי לא היו בגלות כו' רצה להשתתף בצרת הציבור מה עשה קרא שמות לבניו ע"ש הגלות כו'.

48) כדיוק הכתוב (שמות א, ט־יב) הנה עם בנ"י רב גו' לו פן ירבה גו' וישימו עליו גו' – ל' יחיד (אף ד"בני ישראל" – רבים).

49) ויגש מו, כז. וראה פרש"י שם, כו.

50) ראה רמב"ם ספ"א מהלכות ע"ז: ויעקב אבינו למד בניו כולם והבדיל לוי ומינהו ראש והשיבו בישיבה ללמד כו' וצוה את בניו שלא יפסיקו מבני לוי ממונה אחר ממונה כדי שלא תשכח הלמוד כו' חוץ משבט לוי שעמד במצות אבות.

51) שופטים יח, א־ב. רמב"ם הל' שמיטה ויובל פי"ג ה"י.

52) רמב"ם שם הי"ב.

53) שופטים שם, ב.

54) פרש"י במדבר ג, ח. וראה לקו"ש חי"ג ע' 12 ואילך.

*) ובמצודת דוד שם: דאיתא בגמרא שאותן ישראל שלא היו בשעבוד לא לקחו מן הביזה.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הפיכת העולם לדירה לו יתברך תוך כדי הימצאות בעולם עצמו נעשתה על ידי שאר שבטי ישראל.

ולכן זכה גם שבט לוי למעלות וליתרונות אשר נגרמו על ידי "ועבדום וענו אותם".

ח.
מנשה ואפרים – "תחתיהם"

לפי זה ניתן להבין מדוע היו זקוקים יוסף ולוי לכך ש"מנשה ואפרים יהיו תחתיהם" בנשיאת ארונו של יעקב:

למרות שהם עצמם אינם נושאים את ארונו של יעקב ממצרים, כדלעיל, בכל זאת הם היו צריכים להעביר את הכח של היותם מעל לשעבוד מצרים, אל יתר השבטים. וזאת, על ידי כך ששלוחיהם ישתתפו בנשיאת ארונו של יעקב.

ולכן בחר יעקב במנשה ובאפרים להיות "תחתיהם" – כי הם מהוים את ה"המשך" של יוסף ולוי, הכוח מאת יוסף ולוי, הנעלים משעבוד מצרים, יורד למטה לעבודה שבתוך הגלות.

ובמיוחד כפי שזה בפשטות, מנשה ואפרים נולדו בארץ מצרים לפני שיעקב הגיע לשם[55].

וכיון שיוסף ולוי הם שני אופנים שונים בהעדר הקשר לשעבוד מצרים, כדלהלן, לכן היו גם "שלוחים" נפרדים עבורם – מנשה ואפרים.

ט.
מנשה – עבודת יוסף; אפרים - עבודת לוי

ההסבר לכך הוא: נאמר "אלה תולדות יעקב יוסף"[56]. ומוסבר על כך[57] שהענינים של יעקב יורדים למטה על ידי יוסף. אצל יוסף, גם כאשר "הורד מצרימה"[58], מאירה דרגתו של יעקב בגלוי. וכיון שבעבודתו גלויה השפעתו של יעקב הנעלית ממצרים, לכן מצד יוסף אין מקום להעלם ולהסתר של מצרים, הוא שולט על מצרים ואינו מאפשר את ההעלם וההסתר של גלות מצרים, כדלעיל.

לעומת זאת, בני שבט לוי, לא שלטו במצרים. הם היו בזמן של גלות מצרים ואף בזמן של השעבוד הקשה ביותר, אך למרות זאת הם לא "נבלעו" בכך, ואדרבא, משבט לוי שאבו בני ישראל כח להתגבר על קושי השעבוד, ואף להשיג את יתרון האור מן החושך[59], עד אשר על ידי משה ואהרן, שהם משבט לוי היתה גאולתם של כל ישראל – לוי נותן את הכוח לשנות את הגלות.

ומשני ענינים אלו נובעים, על ידי שלוחיהם – שני אופני העבודה[60]:

מנשה נקרא כך "כי נשני אלקים את כל עמלי ואת כל בית אבי"[61]. שם זה מזכיר שהוא נמצא במקום המשכיח "את כל בית אבי", ולכן הוא צריך "לקפוץ"[62] משם. זה מבטא את תשוקתו והחלטיותו לא לשכוח, אלא להיות קשור ל"בית אבי".

זוהי דרך של עבודה רוחנית, שבה עמלים לא להיות מושפעים מהסביבה, על ידי שמירה על קשר ל"בית אבי".

יהודי המצוי בגלות מזכיר לעצמו תמיד שהוא במצב העלול להשכיח ממנו את "בית אבי", ועל ידי כך אין הוא שוכח. הוא חש שאין זה מקומו, אלא מקומו הטבעי הוא בבית אביו המלך.

זוהי עבודתו של יוסף, שבהימצאו במצרים היתה ניכרת אצלו השפעתו של יעקב – "בית אבי" – הנעלית מן הגלות ומן ההעלם וההסתר של מצרים.

ויש לומר, שלכן טען יוסף[63] "לא כן אבי, כי זה (מנשה) הבכור שים ימינך על ראשו", מצד עבודתו של יוסף הרי עיקר העבודה היא עבודתו של מנשה[64].

ואילו אפרים נקרא כך "כי הפרני אלקים בארץ עניי"[65] – המעלה באה ונובעת מעבודת שבט לוי, אשר בכחם ובשליחותם הפכו ישראל את חושך הגלות[66], "וכאשר יענו אותו כן ירבה וכן יפרוץ"[67].

---

55) פרשתנו מח, ה. וראה בהנסמן לקמן הערה 60.
56) וישב לז, ב. וראה פרש"י שם.
57) ראה בכ"ז לקו"ש [המתורגם] חט"ו ע' 473 ואילך. וש"נ.
58) וישב לט, א.
59) קהלת ב, יג.
60) ראה בארוכה לקו"ש שם ע' 470 ואילך. וש"נ.
61) מקץ מא, נא.
62) רש"י וישלח לב, לג.
63) פרשתנו מח, יח.
64) ראה נועם אלימלך פרשתנו מח, יג.
65) מקץ שם, נב.
66) ומה שהקדים רש"י מנשה לאפרים – ומקדים לוי לפני יוסף – יש לומר (בהמשך להמבואר בפנים): כי לוי ויוסף הם למעלה מן הגלות, ומהם באה הנתינת כח להעבודה בגלות. ומכיון שסוף מעשה במחשבה תחלה, לכן מקדים לוי (שעל ידו מגיעים לתכלית הכוונה, להפוך את הגלות עד שבאה הגאולה בפועל); משא"כ בנוגע למנשה ואפרים, שהו"ע העבודה בפועל בגלות, מקדים רש"י מנשה לאפרים, כי בעבודה בפועל – מתחלה באה העבודה דמנשה נשני אלקים גו' (אתכפיא), ואח"כ אפרים (הפרני גו', אתהפכא). וראה לקמן בפנים סעיף יו"ד ובהנסמן בהערה 60.
67) שמות א, יב. וראה לעיל הערה 42.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

י.
כל יהודי הוא יוסף ולוי

נאמר[68] "נוהג כצאן יוסף" – עם ישראל מכונים בשם יוסף[69] וכן בקשר ללוי אומר הרמב"ם[70], שבדומה לשבט לוי, כך "כל איש ואיש .. אשר נדבה רוחו .. הרי זה נתקדש .. ויהיה ה' חלקו ונחלתו...".

כי לכל יהודי ניתן הכוח, של יוסף ולוי, להתעלות מעל לגלות. לא זו בלבד שהגלות אינה שולטת על היהודי, אלא להיפך – היהודי נעשה בעל הבית והשליט על הגלות. ובכך יש שתי דרגות:

תחילת מגיעים לדרגה של "יוסף שהוא מלך" בהווה: נעמדים הרבה מעל לגלות, ואין מתפעלים ונבהלים כלל מן הנסיונות והקשיים של הגלות.

ולאחר מכן, "עתיד" – מגיעים לאופן הנעלה יותר – "לוי שהוא עתיד לשאת את הארון": על ידי כך שזוכים למעלת התורה – "לוחות", תורה אור, הופכים את חושך הגלות לאור: יתרון האור מן החושך[71], ו"יגיה חשכי"[72], שזה יהיה בגלוי בביאת משיח צדקנו, כאשר יקויים היעוד "ולילה כיום יאיר"[73], במהרה בימינו ממש.

(משיחת ש"פ וארא תש"מ)

68) תהלים פ, ב.
69) רש"י ומצו"ד שם.
70) סוף הל' שמיטה ויובל.
71) וראה לקו"ש ח"י ע' 163 ואילך בביאור מרז"ל שיהיו השבטים הוגים בתורה.
72) תהלים יח, כט. נתבאר בדרושי חנוכה (תו"א ד"ה כי אתה נרי וביאורו. שערי אורה ד"ה כתיב כי אתה נרי. אוה"ת שם).
73) תהלים קלט, יב.

המשך ביאור למס' סנהדרין ליום שני עמ' ב

תיעשה מלחמה בעמלק. וַעֲדַיִין אֵינִי יוֹדֵעַ אִם אחר שהעמידו להם מלך, עליהם לִבְנוֹת לָהֶם בֵּית הַבְּחִירָה תְּחִלָּה אוֹ שעליהם לְהַכְרִית זַרְעוֹ שֶׁל עֲמָלֵק תְּחִלָּה, כְּשֶׁהוּא [־כשהפסוק] אוֹמֵר (דברים יב יא) 'וְהֵנִיחַ לָכֶם מִכָּל אֹיְבֵיכֶם וגו' מִסָּבִיב וְיָשַׁבְתֶּם בָּטֶח, וְהָיָה הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹקֵיכֶם בּוֹ' וגו', שנזכר בנין בית המקדש אחר שנחו ממלחמותיהם, הֲוֵי אוֹמֵר שעליהם לְהַכְרִית זַרְעוֹ שֶׁל עֲמָלֵק תְּחִלָּה.

וְכֵן בְּדָוִד הוּא [־הפסוק] אוֹמֵר (שמואל ב' ז' א) 'וַיְהִי כִּי יָשַׁב הַמֶּלֶךְ דָּוִד בְּבֵיתוֹ וַה' הֵנִיחַ לוֹ מִסָּבִיב מִכָּל אֹיְבָיו', וּכְתִיב – ונאמר שם בסמוך (שם ז' ב) וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל נָתָן הַנָּבִיא רְאֵה נָא אָנֹכִי יוֹשֵׁב בְּבֵית אֲרָזִים וגו' וַאֲרוֹן הָאֱלֹקִים יֹשֵׁב בְּתוֹךְ הַיְרִיעָה', נמצא שכאשר נח ממלחמותיו אז החל לעסוק בבנין בית המקדש, והרי זו ראיה נוספת שמלחמת עמלק קודמת לבנין בית המקדש.

הגמרא מביאה את השינויים שהיו במלכותו של שלמה: אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, בַּתְּחִילָּה, קודם שנשא נשים נכריות, מֶלֶךְ שְׁלֹמֹה אפילו עַל הָעֶלְיוֹנִים – צבא מעלה שבשמים, שֶׁנֶּאֱמַר (מלכים־א כט כג) 'וַיֵּשֶׁב שְׁלֹמֹה עַל כִּסֵּא ה' לְמֶלֶךְ', וּלְבַסּוֹף, אחר שנשא אותן, מֶלֶךְ עַל הַתַּחְתּוֹנִים בלבד, דהיינו רק בארץ, שֶׁנֶּאֱמַר עליו (מלכים־א ה ד) 'כִּי הוּא רוֹדֶה בְּכָל עֵבֶר הַנָּהָר מִתִּפְסַח וְעַד עַזָּה', ולא יותר, שאינו מולך עוד בשמים.

הגמרא מביאה מחלוקת בכוונת הפסוק שמלך 'מתפסח ועד עזה': נחלקו רַב וּשְׁמוּאֵל בפירוש הפסוק, חַד אָמַר, תִּפְסַח נמצאת בְּסוֹף הָעוֹלָם מצידו האחד, וְעַזָּה נמצאת בְּסוֹף הָעוֹלָם מצידו האחר, ונמצא שמלך על כל העולם, וְחַד אָמַר, תִּפְסַח וְעַזָּה בַּהֲרֵי חֲרָדֵי הֲווֹ יָתְבוּ – היו ישובות יחדיו, סמוכות זו לזו, וּכְשֵׁם שֶׁמֶּלֶךְ עַל תִּפְסַח וְעַל עַזָּה כָּךְ מֶלֶךְ עַל כָּל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ, וכך מתפרש הפסוק, 'כי הוא רודה בכל עבר הנהר כפי שהוא רודה מתפסח ועד עזה'.

הגמרא מביאה את המשך דברי ריש לקיש אודות מלכות שלמה: וּלְבַסּוֹף, לֹא מֶלֶךְ שלמה אֶלָּא עַל יִשְׂרָאֵל בלבד, שֶׁנֶּאֱמַר (קהלת א יב) 'אֲנִי קֹהֶלֶת הָיִיתִי מֶלֶךְ עַל יִשְׂרָאֵל' וגו', ולא על אומות העולם. וּלְבַסּוֹף לֹא מֶלֶךְ שלמה אֶלָּא עַל הָעִיר יְרוּשָׁלַיִם בלבד, שֶׁנֶּאֱמַר (קהלת א א) 'דִּבְרֵי קֹהֶלֶת בֶּן דָּוִד מֶלֶךְ בִּירוּשָׁלִָם'. וּלְבַסּוֹף לֹא מֶלֶךְ שלמה אֶלָּא עַל מִטָּתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (שיר השירים ג ז) 'הִנֵּה מִטָּתוֹ שֶׁלִּשְׁלֹמֹה' וגו', ומשמע שרק המיטה היא לשלמה. וּלְבַסּוֹף, כשהשליכו אשמדאי מכסאו, לֹא מֶלֶךְ אֶלָּא עַל מַקְלוֹ, שהוא לבדו נותר בידו, שֶׁנֶּאֱמַר (קהלת ב י) 'וְזֶה הָיָה חֶלְקִי מִכָּל עֲמָלִי', שהוא מקלו, לדעה אחת להלן.

הגמרא מביאה מחלוקת אודות הדבר שעליו אמר שלמה שהיה חלקו מכל עמלו: נחלקו רַב וּשְׁמוּאֵל בפירוש הפסוק, חַד אָמַר, הכוונה לַמַּקְלוֹ שנותר לו מכל עמלו, וְחַד אָמַר, הכוונה לגוּפוֹ – בגדו, שהוא זה שנותר לו.

הגמרא מביאה מחלוקת אודות שיבת שלמה למלכותו. מבררת הגמרא: הֲדַר אוֹ לָא הֲדַר – חזר שלמה למלכותו אחר שנדחה ממנה או לא חזר. נחלקו רַב וּשְׁמוּאֵל בדבר, חַד אָמַר, הֲדַר – חזר שלמה למלכותו, וְחַד אָמַר, לָא הֲדַר – לא חזר שלמה עוד למלכותו. מפרשת הגמרא, מַאן דְּאָמַר – זה שאמר לָא הֲדַר – שלא חזר שלמה למלכותו, סובר שהיה מתחילה מֶלֶךְ וְלאחר מכן הֲדְיוֹט, ככל אדם, וּמַאן דְּאָמַר – וזה שאמר הֲדַר – חזר שלמה למלכותו, לדעתו היה שלמה מֶלֶךְ וְלאחר מכן הֲדְיוֹט וְשוּב חזר להיות מֶלֶךְ.

שנינו במשנה שהמלך פּוֹרֵץ גדרותיהם של נכסי אחרים בשביל לַעֲשׂוֹת לוֹ דֶּרֶךְ ואין ממחה בידו, דרך המלך אין לו שיעור, וכל העם בוזזין ונותנין לו והוא נוטל חלק בראש.

הגמרא מפרשת את הדין האמור במשנה שהמלך נוטל חלק בראש הביזה: תָּנוּ רַבָּנַן, אוֹצְרוֹת מְלָכִים שהגיעו ליד ישראל במלחמותיהם, ניתנים לַמֶּלֶךְ, וּשְׁאָר הַבִּיזָה שֶׁבּוֹזְזִין מן האויבים, דינה שינתן ממנה מֶחֱצָה לַמֶּלֶךְ וּמֶחֱצָה לָעָם.

הגמרא מבארת את הברייתא: אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי לְרַב דִּימִי, וְאָמְרִי לָהּ – ויש אומרים שאמר זאת לְרַב אֲחָא, בִּשְׁלָמָא – מובן הוא דבר זה שאמרה הברייתא שאוֹצְרוֹת מְלָכִים ניתנים לַמֶּלֶךְ, שכן הוא אוֹרְחָא דְּמַלְכָא – דרכו של דבר, דהיינו שכן ראוי להיות שינתנו למלך, משום שאוצרות מלכים הם, אֶלָּא מה שאמרה שְׁאָר בִּיזָה שֶׁבּוֹזְזִין גם היא ניתנת מֶחֱצָה לַמֶּלֶךְ וּמֶחֱצָה לָעָם, מְנָלָן – מה מקור הדבר. השיב לו רב דימי, ויש אומרים רב אחא, דִּכְתִיב – שנאמר בפסוק (דברי־הימים א' כט כב) אודות משיחת שלמה למלך,

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לקוטי שיחות

פרשת ויחי

כרך כ, ג

מתורגם ללשון הקודש

א.
יולדו על ברכי יוסף

בסוף הפרשה[1] מצטט רש"י את המילים "(גם בני מכיר... יולדו) על ברכי יוסף", ומפרש: "כתרגומו, גדלן בין ברכיו".

בפשטות מסבירים, שקשה לרש"י הביטוי "יולדו על ברכי יוסף" – כיצד ייתכן לומר ש"בני מכיר" נולדו "על ברכי יוסף"? לכן מפרש רש"י, שכוונת הפסוק איננה שהם נולדו "על ברכי יוסף", אלא ש"גדלן בין ברכיו".

אך יש להבין: הסבר זה עצמו, שכוונת הפסוק היא "גדלן...", ניתן לפרש בשני אופנים:

א) כפי שמסביר אבן־עזרא, שהמשמעות של "יולדו" כאן היא "גודלו".

ב) כפי שאומר התרגום על "יולדו על ברכי יוסף" – "אתילידו ורבי יוסף", שמכך מובן[2] שהמילים "ורבי יוסף" אינן קשורות לפירוש של "יולדו" אלא למילים "על ברכי יוסף"[3], וכמו מקרא קצר. והמשמעות היא: "ובני מכיר... יולדו (ולאחר מכן) ויהיו על ברכי ("ורבי") יוסף" – הוא גדלם.

רש"י אינו סובר כדעת האבן־עזרא[4], אלא כפי שהוא אומר במפורש "כתרגומו". ולכן (א) הוא איננו מצטט ב"דיבור המתחיל" את המילה "יולדו", שהרי הוא מפרש רק את המילים "על ברכי יוסף". (ב) הוא אומר "גדלן" (ולא "גודלו", המתאים ל"יולדו").

ותמוה: מדוע מסביר רש"י "כתרגומו", שלפי זה יש לומר בדוחק שהפסוק הוא כ"מקרא קצר", ואינו מסביר שהמשמעות של "יולדו" כאן היא "גודלו"?

ואין להשיב, שלפי הפשט קשה לפרש ש"יולדו" משמעותו "גודלו", כי אנו מוצאים שרש"י עצמו מפרש בפרשת במדבר[5] "ואלה תולדות אהרן ומשה" – "ונקראו תולדות משה לפי שלמדן תורה .. שכל המלמד את בן חבירו תורה, מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו".

רואים, ש(גם) לפי הפשט יכולה להיות המשמעות של "לידה" באופן של "למדן תורה" – לידה ברוחניות, ועל־אחת־כמה־וכמה בענייננו, שהוא גדלם[6] בכל התחומים של גידול בנים, ולא רק בתחום אחד של לימוד תורה.

ב.
"על ברכי" – גידול הילדים

ההסבר לכך הוא:

בפרשת ויצא[7] נאמר "ותאמר (רחל)... בא אליה (בלהה) ותלד על ברכי". על כך מפרש רש"י: "על ברכי – כתרגומו ואנא ארבי". שם אין אפשרות להסביר שהמשמעות של "ותלד" היא "ואנא ארבי" – כי המילה "ותלד" שם איננה יכולה להתפרש כאמורה לגבי רחל.

הכרחי לומר, שהענין של "ואנא ארבי" נכלל במילים "על ברכי" כשלעצמן. כלומר, פירוש המילה "ותלד" היא לידה כפשוטה, כפי שאכן מפורש שם בתרגום – "ותלד – ותליד" – בלהה תלד את הילד, אשר יהיה "על ברכי" – "אנא ארבי".

וכיון שבפרשתנו כתוב ביטוי דומה – "יולדו על ברכי", אין מקום לומר, שכאן יהיה הפירוש "ורבי יוסף" קשור למילה "יולדו", ולא למילים "על ברכי יוסף" כשלעצמן.

לפיכך אומר רש"י, שכאן, כבפרשת ויצא, פירוש

---

1) נ, כג.

2) ראה גם לקמן סעיף ב.

3) ובפרט שלא תרגם התבות "על ברכי" (כפשוטן) – ראה לקמן סוף סעיף ג.

4) וצ"ע בבאר יצחק לפרש"י כאן, שכתב "גם הראב"ע ז"ל הסכים לפירוש זה כי פעל ילד שבכתוב שלפנינו הוא מענין גדול .. ולא מענין לידה".

5) ג, א.

6) ראה שמות ב, י. רות ד, יז. וראה רש"י לעיל (וישב לז, יו"ד ד"ה הבוא) "שגדלתו כאמו". ועוד.

7) ל, ג.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

המילה "יולדו" הוא כפשוטו, ו"על ברכי יוסף" – "כתרגומו".

ג.
כתרגומו או כפשוטו?

אך צריך להבין את האריכות בלשון רש"י בפירושו כאן:

א) דרכו של רש"י[8] בכמה מקומות היא, שבאמרו "כתרגומו" הוא מסתפק בכך וסומך על הלומדים שיעיינו בעצמם בדברי התרגום. ואף כאשר הוא מצטט גם את לשון התרגום, אין הוא מפרשו, וכפי שרואים בפירושו הנ"ל שבפרשת ויצא לגבי המילים "על ברכי", ששם הוא אומר "כתרגומו ואנא ארבי".

ואין מובן: מדוע צריך רש"י כאן בפרשתנו להסביר את פירוש התרגום בלשון הקודש – "גדלן..."?

ועוד: אם פירוש התרגום דורש הסבר בלשון הקודש – צריך היה רש"י לנהוג כך כבר לפני כן, בפרשת ויצא[9]?

ב) אף אם נמצא הסבר לצורך של רש"י לבאר את המילה "ורבי" – "גדלן", בכל זאת אין מובן: לשם מה הוא צריך לצטט ולהוסיף לכך את המילים "בין ברכיו"?

ג) והתמיהה על כך קשה יותר: ההוספה "בין ברכיו" סותרת לכאורה את "תרגומו":

בביאור של "על ברכי יוסף" אין התרגום אומר "ורבי יוסף על רכובי"[10] וכדומה. מכך מובן[11], שלפי התרגום, המשמעות של "על ברכי" איננה במובן הגשמי כפשוטו, אלא זהו ביטוי המבטא את העובדה שהוא גדלם.

יוצא, שבתוספת המילים "בין ברכיו", המדגישה ש"גדלן" היה "בין ברכיו", הרי זה בפירוש רש"י כפשוטו, ולא "כתרגומו"[12]:

לכאורה, ניתן היה להשיב, שרש"י רוצה להבהיר זאת, שגם לפי "תרגומו", הרי המשמעות של "על ברכי יוסף" היא כפשוטו בהתאם ל"ורבי", כי כאשר מגדלים ילד מחזיקים אותו לעתים קרובות, כפי שרואים במוחש, "על ברכיו".

וכך ניתן היה להסביר גם מדוע משנה רש"י מלשון הפסוק "על ברכי יוסף", ואומר "בין ברכיו"[13] – כי גידול הילד אינו כולל רק את הגיל שבו מחזיקים אותו "על ברכיו", אלא גם את הגיל המאוחר יותר, והתקופה הארוכה יותר, כאשר הילד הוא "בין ברכיו".

אך עדיין אין מובן, כדלעיל: אם רש"י צריך להבהיר, ש(א) גם לפי תרגומו צריך לפרש "על ברכיו" בגשמיות, (ב) שהמשמעות של "על" היא "בין" – צריך היה רש"י לעשות זאת לפני כן, בפרשת ויצא, ולא רק כאן, בפרשת ויחי.

ד.
רש"י שולל את פירוש תרגום יונתן

ההסבר לכך הוא:

בהוסיפו את המילים "גדלן בין ברכיו" רוצה רש"י לשלול את הפירוש של תרגום יונתן "כד אתילידו גזירינון יוסף". כלומר[14], שברית המילה שלהם נעשתה על ברכי יוסף – שהוא היה הסנדק. ולכאורה, יש לפירוש זה מקור גם בדרך הפשט, כי:

א) לפי זה מפורשות המילים "על ברכי יוסף" כפשוטן ממש – שהוא החזיקם על ברכיו.

ב) גם המילה "יולדו" ברורה יותר לפי פירוש זה.

לפי תרגום אונקלוס ניתן לשאול: כיצד מתאים להזכיר כאן את ענין הלידה – "אתילידו", והרי כאן יש לציין רק שיוסף גדלם, בדומה לנאמר לגבי אפרים, ששם אין נאמר שיוסף "ראה" כיצד נולדו "לאפרים בני שלשים", אלא שהוא ראה אותם באופן סתמי. ואילו לפי תרגום יונתן, ש"על ברכי יוסף" מדבר על זמן הברית, מתאים יותר להשתמש במילה "יולדו", כי הברית סמוכה ביותר לזמן הלידה[15].

---

8) בהבא לקמן – ראה "כללי רש"י" (קה"ת תש"מ) פרק יו"ד כלל 5, 9 ואילך. וש"נ.

9) וכן פ' תולדות כו, כב. ועוד. ולהעיר מלך לך יז, א. ואכ"מ.

10) ראה תיב"ע פרשתנו מח, יב. ת"א (ותיב"ע) תבוא כח, לה.

11) ובפרט שת"א ענינו תרגום המלות, משא"כ תיב"ע ות"י שרגילים לפרש תוכן הכתוב (וגם מביאים ממדרשי חז"ל).

12) ואין לומר שכוונת רש"י בזה לומר ש"גדלן" אינו הפירוש ד"בין ברכיו", כ"א דתיבת "יולדו" שלפנ"ז (כפי הראב"ע. ומ"ש רש"י "כתרגומו" הוא רק בנוגע לכללות הפירוש. ודוחק) – כי: א) א"כ הו"ל לרש"י לכתוב בקיצור: יולדו – גודלו (ועוד שהו"ל להעתיק בהד"ה גם תיבת "יולדו"). ב) דוחק לומר שהפירוש ב"יולדו על ברכי יוסף" – "גדלן כו'" – הוא באופן שונה מ"על ברכי" שבפ' ויצא, כנ"ל סעיף ב.

13) כ"ה בדפוס א' וב' דרש"י ודפוסי רש"י שלפנינו. ובאחדים מכת"י רש"י שתח"י – "על ברכיו".

14) פי' הב' בפי' יונתן כאן. ועד"ז פי' במדרש שכל טוב כאן. וראה מדרש תהלים (באבער) מזמור לה בסופו. יל"ש תהלים שם.

15) להעיר מהרמב"ם במו"נ ח"ג ספמ"ט שהטעם שמילה בשמיני מפני שעד עבור ז' ימים הוא כאילו עדיין בבטן.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ג) ועיקר: סביר יותר להסביר שיוסף היה סנדק בברית של "בני מכיר", מאשר לומר שבהיותו משנה למלך ובהיותו עסוק בניהול המדינה, ובלעדיו "לא ירים איש את ידו ואת רגלו"[16], הוא יתמסר בעצמו לגידול ניניו.

ולפיכך, למרות שבפרשת ויצא מפרש רש"י "על ברכי – כתרגומו ואנא ארבי", ניתן היה לחשוב שכאן צריך לפרש את "יולדו על ברכי יוסף" כפירושו של תרגום יונתן.

וכדי לשלול פירוש זה, אין רש"י מסתפק באמרו רק "כתרגומו", אלא הוא מוסיף לבאר את תוכן הפירוש של "תרגומו" – "גדלן...", כדי להדגיש, שההכרח לבאר כאן "כתרגומו" איננו רק משום ביאור המילים "על ברכי יוסף", אלא גם משום תוכן הפסוק, כפי שיוסבר להלן.

ה.

"גם בני מכיר..." – חידוש נוסף

נאמר בתורה "וירא יוסף לאפרים בני שלשים, גם בני מכיר בן מנשה יולדו על ברכי יוסף", ומהדגשת הפסוק "גם בני מכיר..." מובן, שיש בכך חידוש של "וירא יוסף לאפרים בני שלשים" –

ואין מובן: העובדה שיוסף זכה לראות בחייו "בני שלשים" מאפרים מוכיחה על תקופת חיים ארוכה יותר מאשר העובדה ש"בני מכיר בן מנשה" נולדו בחייו, שהרי (א) אלה הם רק "בנים שניים"[17], (ב) ממנשה, אשר היה מבוגר מאפרים[18]?

אך לפי תרגום אונקלוס מובן הדבר: את "בני שלשים" לאפרים זכה יוסף רק לראות, בהיותם קטנים ביותר. ואילו לגבי "בני מכיר בן מנשה" החידוש הוא, שיוסף גדלם[19], עד גיל מבוגר יותר.

וכדי להדגיש יותר, שמדובר אודות גידול הילדים עד גיל מבוגר, שלא כן "בני שלשים" לאפרים, מוסיף רש"י שהמשמעות של "על ברכי יוסף" היא "בין ברכיו" – כלומר, כדלעיל, בגיל מבוגר יותר[20].

ו.

יום המילה – כניסת הנפש הקדושה לגוף

מן הפסוק "יולדו על ברכי יוסף" – הן כפירוש תרגום יונתן, והן כפירוש תרגום אונקלוס ורש"י – ניתן להסיק מסקנות בחלק ההלכה שבתורה, ומהן:

אדמו"ר הזקן אומר בשולחן ערוך[21] שתחילת כניסת נפש הקדושה בגוף היא בשעת המילה, ולכן "הנזהר מנגיעת הקטן מיום המילה ואילך קדוש יאמר לו".

לדין זה בשולחן ערוך של אדמו"ר הזקן אין מסומן המקור. ופעם הסבירו[22], שיתכן לומר שהמקור לכך הוא בספר "סדר היום"[23], ולפני כן במנורת המאור[24] (לרבי ישראל אלנקאווה) וראשית חכמה, הפוסקים כדעה[25] ש"קטן מאימתי בא לעולם הבא... משעה שנימול".

לפי זה יש לומר שדין זה קשור למקור מוקדם יותר – תרגום יונתן שהוזכר לעיל על "יולדו על ברכי יוסף" – "כד אתילידו גזירנון יוסף". יוצא, שהברית – "גזירנון" – היא בזמן של "אתילידו". ולכאורה, אמנם, זמן הברית סמוך ללידה, אך לא בדיוק באותה זמן – "כד אתילידו"?

ועל־פי דברי אדמו"ר הזקן הנ"ל ניתן להבין, שאז הוא זמן כניסת הנפש הקדושה לגוף, שזה בדומה ללידה.

ז.

אותו סנדק אצל כמה אחים

ענין נוסף בהלכה שניתן ללמוד מדברי תרגום יונתן הנ"ל:

מנהג ישראל[26] הוא שאין מכבדים אותו אדם בסנדקאות אצל שני אחים. ההסבר לכך הוא: המילה

---

16) מקץ מא, מד.

17) רשב"ם כאן. וראה גם תוס' (הדר זקנים), פענח רזא, ריב"א עה"ת, רלב"ג, בחיי ועוד כאן.

בחזקוני כאן: גם לרבות על אפרים .. יוסף לא ראה לאפרים רק בני בנים ולמנשה ראה הוא בנים לבני בניו, ע"ש – אבל לכאורה אינו כפירוש הפשוט ב"לאפרים בני שלשים", וכמו שנקטו בפשיטות כל מפרשים הנ"ל.

18) ב(רוב) מפרשים שבהערה הקודמת (ובבאר מים חיים (לאחי המהר"ל) לפרש"י כאן) תירצו שקמ"ל שנתקיימה הברכה (פרשתנו מח, יט) "ואולם אחיו הקטן יגדל ממנו" (וראה גם מדרש לקח טוב ושכל טוב כאן) – אבל לפרש"י שם, אין הכוונה בברכה זו לריבוי דורות בנים.

19) בבחיי כאן, ד"מלת גם יורה כי הבנים כולם בני אפרים ובני מנשה כולם נתגדלו בביתו של יוסף כו'" – אבל בפשטות "יולדו על ברכי יוסף" קאי רק על בני מכיר בן מנשה. וראה בבחיי כאן בסיום דבריו (הטעם למה הזכיר "בני מכיר"). אבי עזר לראב"ע כאן.

20) להעיר ממש"נ (פרשתנו מח, יב) "ויוצא גו' מעם ברכיו" – ואפרים ומנשה היו אז יותר מבני י"ט (ראה מקץ מא, נ).

21) או"ח מהד"ת סו"ס ד.

22) לקו"ש [המתורגם] ח"ג ע' 18.

23) בפירוש המשנה "בן ה' למקרא".

24) פ' גידול בנים (ס"ע קלא). הועתק בראשית חכמה בסופו בדפוס אמשטרדם רמו, סע"ב. – מנוה"מ לרי"א נדפס בשנת תרפ"ט־צ"ב.

25) סנהדרין קי, ב. וכן משמע בשו"ע יו"ד סרס"ג ס"ה. וראה לקו"ש שם ע' 54 הערה 10.

26) רמ"א יו"ד סרס"ה סי"א.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הושוותה לעבודת הקטורת, ולגבי הקטורת נאמר[27] "מעולם לא שנה אדם בה"[26].

ועל כך שואלים[28] מן הנאמר בתרגום יונתן: הרי כאן נאמר ש"בני מכיר" "גזירינון יוסף", שיוסף היה הסנדק אצל בני מכיר – בלשון רבים?

ויש לומר, שזוהי אסמכתא לדברי ה"חתם סופר"[29], שמרא דאתרא יכול לשמש סנדק אצל כמה ילדים של אותם הורים, ובדומה להקטרת הקטורת, שהדין "חדשים לקטורת"[30] אמור רק לגבי כהנים אחרים, אך לא בקשר לכהן הגדול, שיכול היה להקטיר את הקטורת בכל עת שרצה[31].

ולכן נהג כך יוסף, שהיה "השליט על הארץ"[32] – בדומה למרא דאתרא.

ח.
חובת אבי הסב ללמוד תורה עם ניניו

לפי תרגום אונקלוס ופירוש רש"י ניתן ללמוד מפסוק זה הלכה בהלכות תלמוד תורה:

מן הפסוק[33] "והודעתם לבניך ולבני בניך" לומדים[34] אודות חובת לימוד תורה לא רק עם הבן, אלא גם עם הנכד. ואילו לגבי הנין קובעת ההלכה[35] שאדם חייב ללמד את ניניו רק במקרה שהוא "חכם" החייב ללמד תלמידים בכלל, שאז עליו להקדים את "יוצאי יריכו" לתלמידים אחרים. אך אם יש בעיר "גדולים בחכמה ממנו", שאז אין הוא חייב ללמד תלמידים באופן כללי, אין קיימת חובה על אבי הסב ללמד את ניניו.

אך לפי תרגום אונקלוס ופירוש רש"י, שיוסף גדל את בני מכיר בן מנשה – ששם בפשטות הכוונה היא גם ובעיקר[36] שהוא למדם תורה[37] – אין משתמע כך:

בפשטות מובן, שיוסף לא היה חייב ללמד תלמידים באופן כללי, כי (א) יהודה ניהל שם ישיבה – "ואת יהודה שלח... להורות לפניו גושנה"[38], וסביר להניח שיהודה, אשר ניהל ישיבה שנים כה רבות, היה "גדול בחכמה ממנו"[39]. (ב) כיון שיוסף היה משנה למלך היה טרוד בעניני המדינה של ארץ מצרים, כולל עניני יעקב וביתו, כלשון ההלכה עוסק בצרכי ציבור באמונה, הרי הוא פטור[40] מללמד תלמידים[41].

מדוע, אפוא, למד יוסף בעצמו עם בני מכיר[42], בני בן בנו[43]?

מכך רואים, שרש"י בפירושו על התורה סובר, שגם על אבי הסב חלה חובה ללמוד תורה עם ניניו, כשם שהסב חייב ללמוד עם נכדיו[44]. ולכן למד יוסף בעצמו עם ניניו.

ט.
"מה זרעו בחיים אף הוא בחיים"

מכך נלמדת הוראה למעשה[45], שכאשר יהודי זוכה לראות בחייו נינים הוא חייב ללמוד עמהם תורה בעצמו.

---

27) יומא כו, א. רמב"ם הל' תמידין ומוספין פ"ד ה"ז.

28) הגהות יד שאול לשו"ע יו"ד שם. ועיי"ש תירוצו עפמ"ש בנודע ביהודה מהד"ק יו"ד ספ"ו.

29) שו"ת חאו"ח סי' קנח־ט.

30) לשון המשנה יומא שם. הובא ברמ"א הנ"ל.

31) יומא יד, א. רמב"ם הל' כלי המקדש פ"ה הי"ב.

32) מקץ מב, ו.

33) ואתחנן ד, ט.

34) קידושין ל, א. רמב"ם הל' ת"ת פ"א ה"ב. טושו"ע יו"ד סרמ"ה ס"ג. הל' ת"ת לאדה"ז פ"א ס"ח.

35) עיין בכל זה – הל' ת"ת לאדה"ז שם סעיף ח־ט. וש"נ.

36) ראה לקו"ש [המתורגם] ח"ט ע' 40 הערה 31.

37) מה שלא נעשה כל זה ע"י אביהם וכו' – מובן בפשטות שאינה דומה יכולת יוסף השליט על הארץ ליכולתם וכן בנוגע לתורה (ובפרט ע"פ פרש"י (וישב לז, ג) כל מה שלמד כו').

38) ויגש מו, כח ובפרש"י שם (מתנחומא וב"ר עה"פ).

39) אבל ראה הערה 37.

40) להעיר דעוסק בצ"צ דוחה לימוד התורה כו' – שהרי תורתו אומנתו מפסיק לק"ש (או"ח סק"ו) ועוסק בצ"צ לא מפסיק (או"ח ס"ע). וראה שמו"ר פ"ו, ב (וש"נ): חכם המתעסק בצ"צ כו' וכולן נשתכחו ממני כו'. סנה' (יז, א): הטל עליהן צ"צ והן כלין מאליהן.

ובכל אופן צ"ע בירושלמי ברכות (רפ"ה. רמב"ם הל' תפלה פ"ו ה"ח) "העוסק בצ"צ כעוסק בד"ת" (ולא יותר מזה). וכן צ"ע בשו"ע אדה"ז או"ח סו"ס צג (ועיין במ"מ שם) שלא פירש שאפילו תורתו אומנותו – עוסק בצ"צ עדיף.

41) ראה הל' ת"ת לאדה"ז שם בקו"א סק"א (ע' 4 [1652]), דגם בבן בנו צ"ע במי שאין לו פנאי אם נפטר מחמת עסק פרנסתו (ולא דמי לאביו כו'), ע"ש.

42) ובפרט שאין לו ליקח המצוה ממכיר אביהם שמחוייב בזה לכל הדיעות (ראה לקו"ש ח"ט שם), אבל ראה הערה 37.

43) להעיר מרש"י פרשתנו (מח, א) דאפרים הי' רגיל לפני יעקב בתלמוד.

44) ראה ש"ך יו"ד ר"ס רמה בשם הכס"מ (ריש הל' ת"ת) "ואפשר דגם לבן בנו חייב להשכיר לו מלמד והוא הדין לבן בן בנו". וכבר העירו (המקנה קידושין שם. "קובץ" וטורי אבן לרמב"ם שם) שבכס"מ שם איתא רק "ובן בן בנו נ"ל פשוט דקודם לבן חבירו", ולא קאי בחיוב לשכור לו מלמד (ההבדל השני שברמב"ם שם – ע"ש בכס"מ). וראה הל' ת"ת לאדה"ז שם ס"ח־ט. קו"א הנ"ל בארוכה. ואכ"מ.

45) אף שפסק הלכה (בהל' ת"ת שם) אינו כן – מ"מ מקום להחמיר כו', ובפרט שכ"ה דעת הש"ך (ועוד).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ואם הוא אינו יכול ללמוד אתם בעצמו, משום שאין בכחו לעשות זאת, או אין הוא מסוגל ומתאים לכך וכדומה – עליו לתת סכום כסף גדול[46] להחזקת הישיבה שבה לומדים ניניו.

ובמיוחד לפי מאמר חז"ל[47] לגבי יעקב: "מה זרעו בחיים אף הוא בחיים", כאשר המשמעות של "זרעו" איננה רק בנים ובני בנים, אלא כל יוצאי חלציו, כולל ניניו. ואם כך עליו לעשות הכל כדי שיוצאי חלציו יחיו בחיים אמיתיים, ילמדו תורה, כי בכך תלויה חיותו שלו עצמו – "אף הוא בחיים".

(משיחת ש"פ ויחי תשכ"ה)

46) כמו לדיעה הא' (הל' ת"ת שם ס"ח) גבי בן בנו שבזה "כל אדם צריך להחמיר לעצמו" (שם סוס"ט).

47) תענית ה, ב.

המשך ביאור למס' סנהדרין ליום רביעי עמ' ב

לעבוד במקדש, ואין צריך להמתין לכך זמן רב.

מקשה הגמרא: **הָתָם נַמִּי** – הלא גם שם, לגבי שתיית יין, **אֶפְשַׁר דְּנָיֵים פּוּרְתָּא** – יוכל הכהן לנום מעט, שעל ידי כך יפוג יינו, **וְעָיֵיל** – ויכנס למקדש לעבוד, **דְּאָמַר רַב אֲחָא,** לגבי מי ששתה יין ונשתכר, שהליכה בדֶּרֶךְ בשיעור מִיל, **וְשֵׁינָה כָּל שֶׁהוּא** [־אפילו מועטת], **מְפִיגִין אֶת** השפעת **הַיָּיִן.** דוחה הגמרא: **וְלָאו אִיתְּמַר עֲלַהּ** – האם לא נאמר על דבריו של רב אחא שאינם בכל אופן שהוא, **שֶׁאָמַר רַב נַחְמָן אָמַר רַבָּה בַּר אֲבוּהּ, לֹא שָׁנוּ** שדרך מיל ושינה כלשהי מפיגים את היין, **אֶלָּא כְּשֶׁשָּׁתָה כְּדֵי** [־כשיעור] **רְבִיעִית** הלוג יין, **אֲבָל שתה יוֹתֵר מִכְּדֵי רְבִיעִית, כָּל שֶׁכֵּן דְּהליכה בדֶּרֶךְ טוֹרַדְתּוֹ וְכֵן שֵׁינָה מְשַׁכַּרְתּוֹ,** וכיון שיש לחשוש שישתו יותר מרביעית יין ולא יוכלו להפיג את יינם, על כן אסרום חכמים ביין לעולם.

רב אשי מביא הסבר אחר לחילוק בין איסור שתיית יין לאיסור פריעת ראש: **רַב אַשִּׁי אָמַר, שְׁתוּיֵי יַיִן דְּמַחְלִי עֲבוֹדָה** – שאם עבדו במקדש חיללו ופסלו את העבודה, **גָּזְרוּ בְּהוּ רַבָּנַן** שלא ישתו יין, שבמהרה יבנה המקדש ויש לחשוש שמא יעבדו בו ועבודתם תפסל, אולם **פְּרוּעֵי רֹאשׁ דְּלֹא מַחְלִי עֲבוֹדָה, לֹא גָּזְרוּ בְּהוּ רַבָּנַן.**

הגמרא מקשה על דברי רב אשי שאמר שפרוע ראש שעבד, עבודתו כשרה ואינה מחוללת: **מֵיתִיבִי, וְאֵלּוּ שֶׁבְּמִיתָה** בידי שמים וכו' **פְּרוּעֵי רֹאשׁ וּשְׁתוּיֵי יַיִן** [שעבדו במקדש] וכו', וקשה, **כִּשְׁלָמָא שְׁתוּיֵי יַיִן** שעבדו עונשם הוא מיתה **דִּכְתִיב** (ויקרא י ט) 'יַיִן וְשֵׁכָר אַל תֵּשְׁתְּ אַתָּה וּבָנֶיךָ וְלֹא תָמוּתוּ', ומשמע שאם ישתו ויעבדו כשהם שתויים, יענשו במיתה בידי שמים, **אֶלָּא פְּרוּעֵי רֹאשׁ מְנָא לָן** שעונשם במיתה. על כרחך תאמר שהוא משום **דְּאִיתְּקַשׁ** – שיש היקש בין **שְׁתוּיֵי יַיִן לְפְרוּעֵי רֹאשׁ, דִּכְתִיב** (יחזקאל מד כ) 'וְרֹאשָׁם לֹא יְגַלֵּחוּ וּפֶרַע לֹא יְשַׁלֵּחוּ' (**וּכְתִיב**) (שם פסוק כא) 'יַיִן לֹא יִשְׁתּוּ' וְגוֹ', ונסמכו זה לזה להקיש ולומר, **מָה שְׁתוּיֵי יַיִן** שעבדו במקדש עונשם **בְּמִיתָה** בידי שמים, **אַף פְּרוּעֵי רֹאשׁ** שעבדו במקדש עונשם **בְּמִיתָה** בידי שמים, ועל כן מנתה הברייתא גם את פרועי ראש בין חייבי מיתה. הגמרא מסיימת את הקושיא: **וּמִינַּהּ** – ומהלכה זו תלמד לענין שאלתנו, שכיון שהוקשו פרועי ראש לשתויי יין, מעתה יש להקישם גם לענין חילול העבודה, ונאמר **מָה שְׁתוּיֵי יַיִן דְּמַחְלִי** [־מחללים] **עֲבוֹדָה, אַף פְּרוּעֵי רֹאשׁ דְּמַחְלִי** [־מחללים] **עֲבוֹדָה,** וקשה על רב אשי שאמר שאין פרועי ראש מחללים את העבודה. מסיקה הגמרא: **קַשְׁיָא** – אכן קשה דבר זה על דברי רב אשי.

לעיל הובאו פסוקים מיחזקאל שמהם נלמדים דיני פרועי ראש לענין עבודה במקדש. הגמרא מברר אם אכן המקור הוא רק מפסוקים אלו: **אָמַר לֵיהּ רָבִינָא לְרַב אַשִּׁי, הַאי** – דין זה שפרוע ראש במיתה, שנלמד מפסוקי יחזקאל, **עַד דְּלָא אֲתָא** [־עד שלא בא] **יְחֶזְקֵאל** ולימדו, **מַאן אָמְרָהּ** – מי אמרו, והיאך ידעו אותו עד אותה עת. אמר לו רב אשי, **וְלִיטַעֲמִיךְ** – ולדעתך, **הָא** [־דין זה] **דְּאָמַר רַב חִסְדָּא, דְּבָר זֶה** שכהן ערל פסול לעבודה, **מִתּוֹרַת מֹשֶׁה רַבֵּינוּ לֹא לְמַדְנוּ,** שלא נאמר בתורה דבר בענין זה, **עַד שֶׁבָּא יְחֶזְקֵאל וְלִימְּדָנוּ,** שנאמר ביחזקאל (מד ט) 'כָּל בֶּן נֵכָר עֲרֵל לֵב וְעֲרֵל בָּשָׂר לֹא יָבֹא אֶל מִקְדָּשִׁי לְשָׁרְתֵנִי', ופירוש הפסוק הוא שגם 'בן נכר ערל לב', דהיינו מי שנתנכרו מעשיו לאביו שבשמים ונערל ליבו, וגם 'ערל בשר', שלא מל, ואפילו לא יכל למול כגון שמתו אחיו לאחר שנימולו ונמצא שהמילה סכנה היא לו, פסולים הם לעבודה במקדש. ויש לשאול גם כאן, וכי **עַד דְּלֹא בָא יְחֶזְקֵאל מַאן אָמְרָהּ. אֶלָּא** על כרחך תאמר שלא נתחדש זאת ביחזקאל אלא **שֶׁנֶּאֱמְרָה גְּמִירִי לָהּ** – קבלוה כהלכה למשה מסיני, **וַאֲתָא יְחֶזְקֵאל וְאַסְמְכַהּ אַקְרָא** – ובא יחזקאל וכתב אותה בפסוקיו, **הָכָא נַמִּי** לגבי דין פרועי ראש, **גְּמָרָא גְּמִירִי לָהּ, וַאֲתָא יְחֶזְקֵאל וְאַסְמְכַהּ אַקְרָא.** (**וְכִי גְּמִרִי** – ומה שנמסר בַּהֲלָכָה למשה מסיני לגבי פרועי ראש שיהיה דינם כשתויי יין, לא נמסר כן אלא **לְמִיתָה** בידי שמים, שבזה יהיו שוים, אבל **לַאֲחוֹלֵי עֲבוֹדָה** – לגבי שתתחלל ותפסל עבודתם, **לֹא גְּמִירִי** – על זה לא נמסרה ההלכה, ואין שתויי יין מחללים עבודה).

הובא לעיל לגבי תספורת כהנים הפסוק 'כְּסוֹם יִכְסְמוּ אֶת רָאשֵׁיהֶם', ויש ללמוד ממנו את צורת התספורת. הגמרא מבררת איזו היא. שואלת הגמרא: **מַאי** – מהי כוונת הכתוב (שם מד ב) 'כָּסוֹם יִכְסְמוּ אֶת רָאשֵׁיהֶם', ולאיזו צורת תספורת כוונתו. משיבה הגמרא: **תָּנָא** בברייתא, תספורת זו המוזכרת בפסוק, היתה **כְּמִין תִּכְפּוֹרֶת לוּלְיָינִית.** מבררת הגמרא: **מַאי תִּכְפּוֹרֶת לוּלְיָינִית, אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, תִּכְפּוֹרְתָא יְחִידָאָה** – תספורת נאה שאין כמותה. מבררת הגמרא עוד: **הֵיכִי דָּמֵי** – כיצד היתה נראית, **אָמַר רַב אַשִּׁי, רֹאשׁוֹ שֶׁל שִׂיעֹר זֶה בְּצַד עִקָּרוֹ** [־שורשו] **שֶׁל שִׂיעֹר זֶה.** הגמרא מביאה דברים בענין זה: **שָׁאֲלוּ אֶת רַבִּי, אֵיזֶהוּ תִּכְפּוֹרֶת שֶׁל כֹּהֵן גָּדוֹל. אָמַר לָהֶן, צְאוּ וּרְאוּ מִתִּכְפּוֹרֶת שֶׁל בֶּן אֶלְעָשָׂה** [שהיה חתנו של רבי]. **תַּנְיָא** בברייתא, **רַבִּי אוֹמֵר, לֹא עַל חֹנֶם פִּיֵּיס בֶּן אֶלְעָשָׂה אֶת מָעֹתָיו, אֶלָּא** הוציאם ובזבזם **כְּדֵי לְהַרְאוֹת בּוֹ תִּכְפּוֹרֶת שֶׁל כֹּהֵן גָּדוֹל,** שלשם כך שילם ממון רב שילמדוהו את אותה תספורת כיצד היתה נראית והיאך היתה נעשית.

הדרן עלך כהן גדול

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ילקוט לוי יצחק על התורה

שמות ל, יח - ועשית כיור[1] נחשת וכנו נחשת לרחצה ונתת אתו בין אהל מועד ובין המזבח ונתת שמה מים

נ

ביאור ענין המזבח והכיור בעבודת ה'

בעבודה[2] ענין המזבח והכיור[3] – שהם היו תחלת הכלים בהכניסה לחצר המשכן – הוא:

בהמזבח הי' אש בוער[4] תמיד, ובהכיור היו מים, היינו רצוא[5] ושוב, גבורות וחסדים, ועיין בלקוטי תורה בד"ה[6] זאת חקת התורה דרוש הראשון, והסדר הוא מתחלה רצוא ואח"כ שוב. זהו שבסדר עמידתן, הוא, מתחלה המזבח ואח"כ הכיור.

אך באמת כדי לעבוד במזבח צ"ל מתחילה הקידוש במי הכיור, הוא, כמו שאברהם שוב מים, הוא קודם ליצחק[7] רצוא אש, ואי אפשר להתעורר ברצוא אם לא שיש מתחלה שוב, וכמו[8] משכני אחריך נרוצה, ועיין בלקוטי

---

1) ראה הביאור בלקוטי לוי יצחק, אגרות קודש ע' שצ טעם דמצות כיור וכַּנו בא מיד אחר מצות מחצית השקל וז"ל: פרשת הכיור כתובה אחר מצות מחצית השקל, שברום המעלות מצות מחצית השקל שנותנים אותו **כל העובר על הפקודים**, הנה בחי' נה"י דעתיק, מנו"ה השערות דא"א **פקודים**, ויסוד בחי' **כל העובר**, ועיין בטעמי מצות ר"פ תשא עיי"ש, לכן סמכו למצות השקל פרשת הכיור עיי"ש.

2) בסימן זה יבוארו, "**ארבע**" שאלות ודיוקים:

א) ביאור טעם "**סדר**" עמידת כלי המשכן בכניסת האדם, מתחלה הי' המזבח החיצון, ואח"כ הכיור וכנו?

ב) בהמשך לשאלה א', הרי בעבודת ה"כהנים", מתחלה היו צריכים לקדש ידים ורגלים ממי הכיור, ואח"כ ה"עבודה במזבח", וא"כ ה"**כיור**" הי' צ"ל תחילה בכניסת הכהנים?

ג) למה הי' קידוש ממי הכיור רק ה"**ידים ורגלים**" דוקא?

ד) דיוק, בהמזבח הי' "**אש**", ובהכיור הי' "**מים**"?

3) בעבודה . . והכיור: פי', בעבודת האדם לה' יתברך.

4) צו ו,ו.

5) אש בחי' גבורות – רצוא. מים בחי' חסדים – שוב. ראה הביאור בהערה 5.

6) לקוטי תורה פ' חוקת נו, ב וז"ל: שכללות ענין המצות הוא שעי"ז נמשך לאדם בחי' ומדרגת מ"ש בחיות הקדש והחיות רצוא ושוב וזהו מ"ש באברהם הלוך ונסוע והוא מ"ש בס"י ואם רץ לבך שוב לאחד, רץ לבך כי בינה ליבא שע"י ההתבוננות בגדולת ה' איך כי ביו"ד נברא העוה"ב שאפילו עוה"ב שהוא תענוג אין קץ וכמאמר מוטב דלידייניה כו' נמשך רק מאות א' דכלא חשיב ממש לגבי עצמות א"ס ב"ה וזהו כי עמך מקור חיים שבחי' מקור חיים ג"ע ועוה"ב הוא רק עמך בחי' טפל כו' ובטל לגבי מהו"ע ית' ועי"ז יומשך הרצוא והתשוקה אליו ית' ממש ליכלל וליבטל בו ית' וכמ"ש מי לי בשמים ועמך לא חפצתי כו' פי' אפילו בחי' ג"ע שנק' עמך מקור חיים לא חפצתי רק אליו ית' ממש, ורצוא זה נק' רץ לבך שהוא בחי' יסוד האש שבלב, ואח"כ שוב לאחד ונמשך מחמת ההתבוננות בסכ"ע אשר אין לפניו מעלה ומטה ועולמות העליונים עם העשייה גשמיות שוין אצלו ית' כמ"ש את השמים ואת הארץ אני מלא א"כ לא שייך רצוא ועליה כי הוא נמצא למטה כמו למעלה וכל העליות ילכו מחיל אל חיל זהו שייך רק בבחי' ממכ"ע כו' ואדרבה בחי' גילוי זה דסובב כל עלמין יהיה לע"ל למטה דוקא, וזהו ולא תוסיף קום שא"צ עליות כי יהיה הגילוי למטה ע"י קיום התורה ומצות בעשייה ולכן נמשך מזה בחי' שוב והוא בחי' יראה וביטול שלמעלה מבחי' אהבה והוא בחי' יסוד המים שבמוח חכמה כח מ"ה שלמעלה מבחי' בינה ליבא כו'. ועמ"ש מזה [לקו"ת ואתחנן ד, א ואילך] בד"ה וידעת היום.

אך איך יבא האדם לבחי' זו הוא ע"י קיום המצות דכתיב מימינו אש דת, ימינו הוא בחי' מים וגם אש דת שכלולים מב' בחי' אלו ועי"ז יבא האדם לבחי' רצוא ושוב שהן בחי' אש ומים כו' שהן כללות התורה שעד"ז הוסדו כל המצות שהוא רק שיהיה בחינת העלאת מ"ן דהיינו אתעדל"ת והמשכת מ"ד בחי' אתעדל"ע. והנה מצות פרה אדומה הוא כללות ענין זה דבחי' הרצוא ושוב, הרצוא זהו ענין שריפת הפרה לאפר. והשוב זהו ענין ונתן עליו מים חיים אל כלי. ולכן נאמר בה דייקא זאת חקת התורה עיי"ש.

ראה גם אור התורה דברים (כרך ו) ע' ב'שמז.

7) **יצחק בחי' גבורה, "אש"**: ראה פרדס שער (כג) ערכי הכינויים פ"ג. מאמרי אדמו"ר הזקן פרשיות ח"ב עמוד תקפ, ובהנסמן שם. תורת חיים תולדות קמז, ג. שם, ד. לקוטי שיחות חלק ה עמוד 357 ואילך. חלק כ עמוד 101 ואילך.

8) שיר השירים א, ד.

לכאורה הכוונה כאן: הרי ידוע שא"א שיהי' אתעדל"ת בלי שיהי' אתעדל"ע מקודם, וע"כ כאן, בתחילה בא אברהם – "שוב", המשכה מלמעלה, וזהו האתעדל"ע, ואח"ז בא יצחק שהוא גבורה, "רצוא" – מלמטלמ"ע.

וע"כ, מובן מש"כ 'משכני אחריך נרוצה' – ש"משכני" הוא ההמשכה מלמע', המעורר את האדם, וזה פועל שיהי' "אחריך נרוצה", ההעלאה מלמטלמ"ע.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

תורה בד"ה[9] אדם כי יקריב כו'.

והקידוש הי' בידים ורגלים שהם הקצוות החיצונים שמהם יש יניקה ללעומת זה כמו שמלאך המות מהלך בצידי הרחובות[10] דוקא, וכמו שמאברהם ויצחק בחי' ידים[11] יצאו ישמעאל ועשו, וירכי יעקב נצח[12] והוד בהם הי' הפגם ולכן אותם צריכים לרחוץ.

לקוטי לוי יצחק, אגרות קודש עמוד שצג

9) לקוטי תורה פ' ויקרא ב, ג וז"ל: וזהו כמ"ש משכני אחריך נרוצה פי' כאשר תמשכני באתעדל"ע אזי מיד אחריך נרוצה, אבל אם לא יתאמץ לעבוד עבודתו לברר נה"ב אזי אף שנמשך אתעדל"ע לעורר הנה"א לא יהיה לזה קיום והתמדה. אבל כאשר מיד שאדם העליון יקריב מכם קרבן דהיינו כשיהי' אתעדל"ע לעורר אתעדל"ת. אזי תיכף ומיד תתחילו גם אתם להקריב את קרבנכם מן הבהמה כו' אזי יהיה דבר המתקיים, עיי"ש. וראה שם סע"ד ואילך.

10) בבא קמא ס, ב. וראה ילקוט לוי יצחק על התורה חלק א סימן יב.

11) ראה תורת מנחם – ספר המאמרים ה'תשכ"ט ע' כא וז"ל: בציור גוף האדם שנעשה בצלם שלמעלה כמ"ש נעשה אדם בצלמנו כדמותנו, וכתיב נעשה אדם נעשה לשון רבים כמו שנתבאר במאמרים הקודמים*, גם בו ישנם ג' קוין, יד ימין ורגל ימין שהוא בדוגמת קו הימין שלמעלה, יד שמאל ורגל שמאל שהוא דוגמת קו השמאל שלמעלה, ראש גוף ויסוד שהוא דוגמת קו האמצעי שלמעלה. הנה בקו הימין וקו השמאל ישנם שינויים, שאינו דומה ידים לרגלים ובפרט לצפרנים שהם רק טפלים להאדם, משא"כ בקו האמצעי הרי ידוע בענין אין קישוי אלא לדעת (יבמות נג, סע"ב) אשר מיד שמתעורר בדעתו שבמוחו הנה באותו הרגע מתעורר היסוד כו' כמבואר בהוספות לתו"א (קה, סע"ג ואילך). דכמו"כ הוא גם בג' הקוין שלמעלה, אשר ב' הקוין ימין ושמאל, חד אריך וחד קציר, הם מתמעטים ומשתנים כו', משא"כ קו האמצעי, חד ביניוני, שהוא מראשו ועד סופו בשוה. וזהו מעלת יעקב קו האמצעי שלימו שבאבהן**, שהיתה מטתו שלימה. דאברהם יצא ממנו ישמעאל ויצחק יצא ממנו עשו, עיי"ש.

וראה לקוטי תורה שיר השירים ט, ד. סידור עם דא"ח קפז, ד. (מובא לקמן סי' עח הערה 22).

*) תורת מנחם – ספר המאמרים ה'תשכ"ח ע' שה. ה'תשכ"ט ע' ז.

**) תו"כ בחוקותי כו, מב. ויק"ר פל"ו, ה. פסחים נו, א. ספרי ואתחנן ו, ד. ועוד.

12) ראה דרך מצותיך יב, א ואילך.

המשך מעמוד 223

[־כחוש] בֶּן הַמֶּלֶךְ בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר הֲלוֹא תַגִּיד לִי, וַיֹּאמֶר לוֹ אַמְנוֹן אֶת תָּמָר אֲחוֹת אַבְשָׁלֹם אָחִי אֲנִי אֹהֵב, וַיֹּאמֶר לוֹ יוֹנָדָב שְׁכַב עַל מִשְׁכָּבְךָ וְהִתְחָל וגו' וּבָא אָבִיךָ לִרְאוֹתֶךָ', היינו שיעץ לו שיעשה עצמו כחולה. והמשך הפסוק עַד ׳וְאָמַרְתָּ אֵלָיו תְּבֹא נָא תָּמָר אֲחוֹתִי וְתַבְרֵנִי לֶחֶם וְעָשְׂתָה לְעֵינַי אֶת הַבְּרִיָּה לְמַעַן אֶרְאֶה וְאֹכַלְתִּי מִיָּדָהּ׳, היינו שתעשה לו מאכל. ונאמר שם שכך עשה אמנון, ׳וַיִּשְׁכַּב אַמְנוֹן וַיִּתְחָל, וַיָּבֹא הַמֶּלֶךְ לִרְאֹתוֹ, וַיֹּאמֶר אַמְנוֹן אֶל הַמֶּלֶךְ תְּבוֹא נָא תָּמָר אֲחֹתִי וּתְלַבֵּב לְעֵינַי שְׁתֵּי לְבִבוֹת, וְאֶבְרָה מִיָּדָהּ, וַיִּשְׁלַח דָּוִד אֶל תָּמָר הַבַּיְתָה לֵאמֹר לְכִי נָא בֵּית אַמְנוֹן אָחִיךְ וְעֲשִׂי לוֹ הַבְּרִיָּה, וַתֵּלֶךְ תָּמָר בֵּית אַמְנוֹן אָחִיהָ וְהוּא שֹׁכֵב וַתִּקַּח אֶת הַבָּצֵק וַתָּלָשׁ וַתְּלַבֵּב לְעֵינָיו וַתְּבַשֵּׁל אֶת הַלְּבִבוֹת, וַתִּקַּח אֶת הַמַּשְׂרֵת וַתְּצוֹק לְפָנָיו׳, אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, שֶׁעָשְׂתָה לוֹ מֵינֵי טִיגּוֹן.

עוד נאמר שם שלאחר מכן מיאן אמנון לאכול, והוציא כל איש מעליו, ואז החזיק בה בעל כרחה ושכב עמה. ולאחר מכן נאמר (שם טו) וַיִּשְׂנָאֶהָ אַמְנוֹן שִׂנְאָה גְּדוֹלָה מְאֹד כִּי גְדוֹלָה הַשִּׂנְאָה אֲשֶׁר שְׂנֵאָהּ מֵאַהֲבָה אֲשֶׁר אֲהֲבָהּ. מבררת הגמרא: מַאי טַעְמָא שנא אותה לאחר ששכב עמה. אָמַר רַבִּי יִצְחָק, נִימָא [־שערה] נִקְשְׁרָה לוֹ באותו מקום, וַעֲשָׂאָתוּ שערה זו לאמנון כְּרוּת שָׁפָכָה. שואלת הגמרא: וְכִי נִקְשְׁרָה לוֹ השערה מאליה, אֵיתִי מַאי עֲבָדָה – היא מה עשתה, ולמה שנאה עבור זאת. משיבה הגמרא, אֶלָּא אִימָא – אמור שכך היה, שקִשְׁרָה לוֹ תמר בכוונה נִימָא, וַעֲשָׂאָתוּ בכך כְּרוּת שָׁפָכָה, ועל כן שנאה.

הגמרא מבררת כיצד יתכן שאירע דבר זה. מקשה הגמרא: אִינִי – האם ניתן לומר כן שמהשערות שלה בא לידי כך, וְהָא – והרי דְּרֵשׁ רָבָא, מַאי דִּכְתִיב בפסוק (יחזקאל טז יד) המשבח את ישראל ואומר ׳וַיֵּצֵא לָךְ שֵׁם בַּגּוֹיִם בְּיָפְיֵךְ׳, בא הפסוק לומר שֶׁאֵין לָהֶן לִבְנוֹת יִשְׂרָאֵל לֹא שַׁעַר בֵּית הַשְּׁחִי – תחת אצילי הידים, וְלֹא שער בֵּית הָעֲרָוָה, וזהו יופיין שיצא לו שם ופרסום בין העמים. ואם כן לא היה לתמר שער באותו מקום, ואיך נקשרה לו שערה והזיקתו. מתרצת הגמרא: שָׁאנֵי – שונה תָּמָר משאר בנות ישראל, דְּכַת יָפַת תּוֹאַר הֲוַאי [־היתה], כאמור לעיל, ועל כן היתה כשאר הגויות שיש להן שער באותו מקום.

עוד נאמר שם בהמשך על מה שהיה אחר ששכבה אמנון (שם יט), ׳וַתִּקַּח תָּמָר אֵפֶר עַל רֹאשָׁהּ (ואת כתונת) [וּכְתֹנֶת] הַפַּסִּים אֲשֶׁר עָלֶיהָ קָרָעָה וַתָּשֶׂם יָדָהּ עַל רֹאשָׁהּ וַתֵּלֶךְ הָלוֹךְ וְזָעָקָה׳, תָּנָא מִשְּׁמֵיהּ דְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה, גֶּדֶר גָּדוֹל גָּדְרָה תָּמָר בְּאוֹתָהּ שָׁעָה בדמעתה ובזעקתה ובכך שנהגה עצמה בבזיון, שעל ידי כך נשאו שאר נשים קל וחומר בעצמן וְאָמְרוּ, אם לִבְנוֹת מְלָכִים אירע כָּךְ, שקרה קלקול זה, לִבְנוֹת הֲדִיוֹטוֹת עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שעשוי לקרות כן, וכן אִם לַצְּנוּעוֹת אירע כָּךְ, לַפְּרוּצוֹת עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שיכול הדבר לקרות, ויש איפוא להיזהר מלבוא לידי כך.

הגמרא מבארת מהו הגדר שגדרו בעקבות מעשה זה: אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, בְּאוֹתָהּ שָׁעָה גָּזְרוּ

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

נקודות משיחות קודש בעניני גאולה ומשיח

עֲבוֹדַת פָּרָה אֲדֻמָּה עַל יְדֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֵן

לֶעָתִיד לָבֹא כָּל פְּרָטֵי עֲבוֹדַת פָּרָה אֲדֻמָּה יִהְיוּ עַל יְדֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֵן עַצְמוֹ - כִּי:

הַטַּעַם לְכָךְ שֶׁעֲשִׂיַּת הַפָּרָה הָיְתָה עַל יְדֵי אֶלְעָזָר בֶּן אַהֲרֹן, מִצְוָתָהּ בִּסְגָן, הוּא, מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ סִבָּה הַמְעַכֶּבֶת אֶת עֲשִׂיַּת הַפָּרָה עַל יְדֵי אַהֲרֹן, שֶׁאֵין קָטֵגוֹר נַעֲשֶׂה סָנֵגוֹר כוּ'.

אָמְנָם, לֶעָתִיד לָבוֹא, שֶׁאָז יֻשְׁלַם לְגַמְרֵי הַתִּקּוּן עַל חֵטְא הָעֵגֶל. כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב "אֶת רוּחַ הַטֻּמְאָה אַעֲבִיר מִן הָאָרֶץ", לֹא שַׁיָּךְ טַעַם זֶה, וּבְמֵילָא, בְּוַדַּאי יַעֲשֶׂה אַהֲרֹן אֶת הַפָּרָה, שֶׁהֲרֵי, כֹּהֵן גָּדוֹל, "כָּל עֵת שֶׁיִּרְצֶה לְהַקְרִיב מַקְרִיב כָּל מַה שֶּׁיִּרְצֶה", וּפְשִׁיטָא - כְּפִי שֶׁמֵּבִין גַּם בֶּן חָמֵשׁ לַמִּקְרָא - שֶׁאַהֲרֹן לֹא יַוֹתֵר, חַס וְשָׁלוֹם, עַל הָעֲבוֹדָה דַּעֲשִׂיַּת הַפָּרָה, שֶׁכֵּן, לַמְרוֹת עַנְוְתָנוּתוֹ כוּ', יִרְצֶה שֶׁעֲבוֹדַת הַפָּרָה תִּהְיֶה בְּתַכְלִית הַשְּׁלֵמוּת עַל יְדֵי עֲבוֹדָתוֹ בְּאֹפֶן דְּ"לֹא שִׁנָּה" (בְּאֹפֶן נַעֲלֶה יוֹתֵר מֵהֶעְדֵּר הַשִּׁנּוּי בַּעֲבוֹדַת שְׁאָר הַכֹּהֲנִים).

(תורת מנחם תשמ"ז ח"ב ע' 671, ש"פ תשא תשמ"ז. מתוך "לקראת שבת")

אֵיךְ מְחַנְּכִים יֶלֶד יְהוּדִי?

עַל הַפָּסוּק "אַל תִּגְּעוּ בִּמְשִׁיחָי" אָמְרוּ חֲז"ל: "אֵלּוּ תִּינוֹקוֹת שֶׁל בֵּית רַבָּן". וְהִנֵּה, נוֹסָף לַפֵּרוּשׁ בַּמְּפָרְשִׁים "שֶׁדֶּרֶךְ תִּינוֹקוֹת לְמָשְׁחָן בְּשֶׁמֶן" (רַשִׁ"י), אוֹ "עַל שֵׁם גְּדֻלָּתָן וַחֲשִׁיבוּתָן כִּדְאָמְרִינַן 'לְמִשְׁחָה - לִגְדֻלָּה' [שֶׁמִּשִׁיחָה הִיא לְשׁוֹן גְּדוּלָּה" (מַהַרְשָׁ"א) - יֵשׁ לְבָאֵר זֹאת בְּקֶשֶׁר לְ'מָשִׁיחַ':

חִנּוּכָם שֶׁל יַלְדֵי יִשְׂרָאֵל תִּינוֹקוֹת שֶׁל בֵּית רַבָּן צָרִיךְ לִהְיוֹת בְּאֹפֶן כָּזֶה שֶׁהַתִּינוֹקוֹת, גַּם קְטַנִּים בְּיוֹתֵר - שֶׁהֲרֵי "תִּינוֹק" הוּא מִלְּשׁוֹן יוֹנֵק - יִהְיוּ חֲדוּרִים לְגַמְרֵי בְּתוֹךְ תּוֹכָם עִם הָעִנְיָן וְהַנְּקֻדָּה שֶׁל "מָשִׁיחַ". כָּךְ, שֶׁכַּאֲשֶׁר רַק נוֹתְנִים מַבָּט עַל יֶלֶד יְהוּדִי, מָה רוֹאִים? - אֶת מָשִׁיחַ!

(ע"פ התוועדויות תשנ"ב ח"א ע' 148-9. מתוך "לקראת שבת")

לִחְיוֹת בְּלִי אֹכֶל, וְלֶאֱכֹל לֹא כְּדֵי לִחְיוֹת!

מִדִּבְרֵי אַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן בְּלִקּוּטֵי תּוֹרָה (רֵישׁ פָּרָשַׁת צַו) נִרְאֶה שֶׁסְּעוּדַת הַלְוָיָתָן לֶעָתִיד לָבֹא, תִּתְקַיֵּם בְּתוֹךְ תְּקוּפַת "הָעוֹלָם הַבָּא". וְעַל כָּךְ יֵשׁ לִתְמֹהַּ, שֶׁהֲרֵי חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא הֵם חַיִּים לְלֹא אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה. כִּדְבְרֵי חֲז"ל (בְּרָכוֹת יז, א) "הָעוֹלָם הַבָּא אֵין בּוֹ לֹא אֲכִילָה וְלֹא שְׁתִיָּה", וּמַה מָּקוֹם אָז לִסְעוּדָה גַּשְׁמִית?

וְהַבֵּאוּר: דִּבְרֵי חֲז"ל אֵלּוּ אֵין כַּוָּנָתָם שֶׁהַמְּשָׁג שֶׁל אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה הוּא בִּלְתִּי אֶפְשָׁרִי בִּתְקוּפַת הָעוֹלָם הַבָּא. כָּל כַּוָּנַת חֲז"ל הִיא, שֶׁבִּתְקוּפָה זוֹ לֹא יִהְיֶה צֹרֶךְ בַּאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה; בְּעוֹד שֶׁבַּזְּמַן הַזֶּה אָדָם אֵינוֹ מְסֻגָּל לְהִתְקַיֵּם לְלֹא מָזוֹן וּמַשְׁקֶה, הֲרֵי לֶעָתִיד לָבוֹא הַגּוּף לֹא יִזְדַּקֵּק לִחְיוֹת מֵאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה, וְיִהְיֶה נִזּוֹן מִזִּיו הַשְּׁכִינָה. עִם זֹאת, יִתָּכֵן שֶׁבִּפְעַל כֵּן יֹאכְלוּ וְיִשְׁתּוּ, לֹא לְמַטָּרוֹת שֶׁל קִיּוּם הַגּוּף, אֶלָּא לְמַטָּרוֹת חֲשׁוּבוֹת אֲחֵרוֹת.

(ע"פ אגרות קודש ח"ב, עמ' עו, סוף הערה 23. מתוך "לקראת שבת")

הַחִבּוּר שֶׁל בָּתֵּי הַכְּנֶסֶת לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ

בִּירוּשָׁלַיִם הַבְּנוּיָה לֶעָתִיד יִהְיוּ מְחֻבָּרִים לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ כָּל הַמְּקוֹמוֹת שֶׁל בָּתֵּי הַכְּנֵסִיּוֹת שֶׁהָיוּ בָּעוֹלָם הַזֶּה. נִמְצָא עַתָּה בַּגָּלוּת בֵּית הַכְּנֶסֶת הֲרֵי הוּא מְקוֹם הַמִּקְדָּשׁ גּוּפֵיהּ דְּלֶעָתִיד.

וְיֵשׁ לוֹמַר שֶׁחִבּוּר הַבָּתֵּי כְּנֵסִיּוֹת שֶׁבְּכָל אֶרֶץ הָעַמִּים ("מִקְדָּשׁ מְעַט") לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ דְּלֶעָתִיד יִהְיֶה בְּהֶתְאֵם וּלְפִי עֵרֶךְ חִלּוּקֵי הַדְּרָגוֹת שֶׁבֵּינֵיהֶם שֶׁבָּתֵּי כְּנֵסִיּוֹת הַמְיֻחָדִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם מַעֲלָה יְתֵרָה לְגַבֵּי שְׁאָר בָּתֵּי כְּנֵסִיּוֹת (כְּמוֹ "בֵּי כְּנִישְׁתָּא דְּהוּצַל וּבֵי כְּנִישְׁתָּא דְּשָׁף וְיָתִיב בִּנְהַרְדְּעָא" בֵּית רַבֵּנוּ שֶׁבְּבָבֶל) יִהְיוּ קוֹדְמִים בְּהַחִבּוּר לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ שֶׁיִּהְיוּ מְחֻבָּרִים מַמָּשׁ לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ (נוֹגְעִים וּדְבוּקִים בּוֹ לְלֹא הֶפְסֵק בֵּינֵיהֶם) וְעַל יָדָם וּבְאֶמְצָעוּתָם יִהְיוּ מְחֻבָּרִים לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ כָּל שְׁאָר בָּתֵּי כְּנֵסִיּוֹת שֶׁבְּאֶרֶץ הָעַמִּים.

(קונטרס 'בית רבנו שבבבל סעיף ג'. מתוך "לקראת שבת")

חוֹבָה לַעֲסֹק בַּהֲפָצָה בְּעִקְבְּתָא דִּמְשִׁיחָא

וּבְיִחוּד בַּתְּקוּפָה דְּעִקְבְּתָא דִּמְשִׁיחָא, שֶׁהִנֵּה זֶה עוֹמֵד אַחַר כָּתְלֵנוּ וְכָל אֶחָד וְאֶחָד צָרִיךְ לִהְיוֹת מוּכָן בְּכָל יוֹם שֶׁיָּבוֹא, הֲרֵי מֻכְרָח לַעֲשׂוֹת כָּל אֶחָד וְאֶחָד כָּל הַתָּלוּי בּוֹ, וּכְדִבְרֵי מַלְכָּא מְשִׁיחָא, שֶׁכְּשֶׁיָּפוּצוּ מַעְיָנוֹתֶיךָ חוּצָה, קָאָתֵי, וח"ו וח"ו לְהַאֲרִיךְ אֶת הַגָּלוּת, אֲפִלּוּ לְשָׁעָה הֲכִי

מהדורה להדפסה ושימוש א"ש בלבד

קַלָּה עַל יְדֵי הֶעְדֵּר הָעֲשִׂיָּה בַּהֲפָצָה הָאֲמוּרָה, וַאֲפִלּוּ עֲשִׂיָּה שֶׁלֹּא בְּמִלּוּאָהּ, שֶׁהֲרֵי זֶהוּ גָּלוּת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְגָלוּת כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר גָּלוּ לֶאֱדוֹם שְׁכִינָה עִמָּהֶם.

(אג"ק חלק יט עמ' תכב)

מָלֵךְ הַמָּשִׁיחַ יִלְחֹם אוֹ לֹא?

"וְיִלְחֹם מִלְחֲמוֹת ה'" (רַמְבַּ"ם הִלְכוֹת מְלָכִים פֶּרֶק יא הֲלָכָה ד) - כִּבּוּשׁ וְהַנְחָלַת הָאָרֶץ לֶעָתִיד לָבֹא יִהְיֶה לְלֹא מִלְחָמָה וְכִלְשׁוֹן רַשִׁ"י (דְּבָרִים א, ח, ד"ה בֹּאוּ וּרְשׁוּ) "אֵין מְעַרְעֵר בַּדָּבָר אֵינָם צְרִיכִים לְמִלְחָמָה" וּמַה שֶּׁהוּבָא בָּרַמְבַּ"ם שֶׁ"מָּשִׁיחַ יִלְחֹם מִלְחֲמוֹת ה'", יֵשׁ לוֹמַר:

א) בְּסֵפֶר הַ'יָּד' הוּא סֵפֶר הֲלָכָה מוּבָא מַה שֶּׁהוּא וַדַּאי בְּאֵיזֶה מַצָּב שֶׁיִּהְיֶה אֲפִלּוּ אִם לֹא זָכוּ חַס וְשָׁלוֹם, אַךְ וַדַּאי שֶׁבְּמַצָּב שֶׁל זָכוּ יִהְיֶה זֶה בְּאֹפֶן נַעֲלֶה יוֹתֵר.

ב) מֵהֶמְשֵׁךְ לְשׁוֹן הָרַמְבַּ"ם "וְנִצַּחַ כָּל הָאֻמּוֹת שֶׁסְּבִיבָיו" מַשְׁמָע שֶׁעִקָּרוֹ שֶׁל מִלְחָמָה זוֹ אֵינָהּ בִּשְׁבִיל כִּבּוּשׁ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אֶלָּא "כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ פְּנוּיִין בַּתּוֹרָה" לְלֹא נוֹגֵשׁ וּמְבַטֵּל עַל יְדֵי הַכְנָעַת הַגּוֹיִים מִסָּבִיב לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.

(לקוטי שיחות חכ"ד ע' 19. מתוך "לקראת שבת")

כְּשֶׁהַגּוּף יַקְרִין עַל הַנְּשָׁמָה

עִם כָּל מַעֲלוֹתֶיהָ שֶׁל הַנְּשָׁמָה עַל הַגּוּף, הִנֵּה יֶשְׁנָהּ גַּם מַעֲלָה בַּגּוּף עַל הַנְּשָׁמָה בְּכָךְ שֶׁהַ'בְּחִירָה' בְּעַם יִשְׂרָאֵל הָיְתָה דַּוְקָא בְּגוּפָם (וְזֹאת כִּי בְּנִשְׁמָתָם הֲרֵי אֵין כָּל צֹרֶךְ 'לִבְחֹר' שֶׁהֲרֵי בְּרוּרָה מַעֲלַת נִשְׁמוֹתֵיהֶן שֶׁל יִשְׂרָאֵל עַל נַפְשׁוֹת אֻמּוֹת הָעוֹלָם).

לֶעָתִיד לָבֹא יִהְיֶה עִלּוּי בַּנְּשָׁמָה, וּבִשְׁתַּיִם:

א. תִּתְגַּלֶּה שֹׁרֶשׁ הַנְּשָׁמָה שֶׁהִיא מֻשְׁרֶשֶׁת בְּעַצְמוּתוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה.

ב. הַנְּשָׁמָה תְּקַבֵּל גַּם מִמַּעֲלָתוֹ שֶׁל הַגּוּף, עִנְיַן הַ'בְּחִירָה', כִּי מַעֲלָה זוֹ תֶּרְגַּשׁ גַּם בַּנְּשָׁמָה.

(ע"פ מאמר ד"ה כל ישראל תשל"ג. מתוך "לקראת שבת")

אגרות קודש

ב"ה, י"ז כסלו, תשי"ח
ברוקלין.

הרה"ג הרה"ח אי"א נו"נ עוסק בצ"צ
מו"ה יצחק שי' הכהן

שלום וברכה!

במענה למכתבו אודות חגיגת הבר מצוה של בנם שי'.

הנה יעיין בזהר חדש בראשית ט"ו ד, סיבת חגיגה זו שמזה פשוט מתי זמנה הוא, ואם ברצון מי שהוא לעשות איזה חגיגה מקודם לזה מאיזה סיבה שתהי', הרי מהיכי תיתי, אם יתוסף עי"ז בלימוד התורה וקיום המצות, ולמה יגרע זה הדרך להחזקת היהדות מדרכים אחרים.

בברכה,

בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א
מזכיר

מהדורת הלכה לפסח ושימוש אישי בלבד

חומש יומי

פרשת ויחי

~ יום ראשון ה׳ טבת ~

מז (כח) **וַיְחִי יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם שְׁבַע עֶשְׂרֵה שָׁנָה וַיְהִי יְמֵי־יַעֲקֹב שְׁנֵי חַיָּיו שֶׁבַע שָׁנִים וְאַרְבָּעִים וּמְאַת שָׁנָה:**

כח וַחֲיָא יַעֲקֹב בְּאַרְעָא דְּמִצְרַיִם שְׁבַע עֶשְׂרֵי שְׁנִין וַהֲווֹ יוֹמֵי יַעֲקֹב שְׁנֵי חַיּוֹהִי מְאָה וְאַרְבְּעִין וּשְׁבַע שְׁנִין:

רש״י◄ **וַיְחִי יַעֲקֹב •** לָמָּה פָּרָשָׁה זוֹ סְתוּמָה? לְפִי שֶׁכֵּיוָן שֶׁנִּפְטַר יַעֲקֹב אָבִינוּ, נִסְתְּמוּ עֵינֵיהֶם וְלִבָּם שֶׁל יִשְׂרָאֵל מִצָּרַת הַשִּׁעְבּוּד, שֶׁהִתְחִילוּ לְשַׁעְבְּדָם. דָּבָר אַחֵר: שֶׁבִּקֵּשׁ לְגַלּוֹת אֶת הַקֵּץ לְבָנָיו וְנִסְתַּם מִמֶּנּוּ (בב״ר).

~ נקודות משיחות קודש ~

לְגַלּוֹת אֶת הַטּוֹב גַּם בְּעֶרְוַת הָאָרֶץ

וַיְחִי יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם שְׁבַע עֶשְׂרֵה שָׁנָה (מז, כח)

לא חַי יָמִים טוֹבִים בְּלֹא צַעַר אֶלָּא . . י״ז שָׁנָה בְּמִצְרַיִם (בעל הטורים)

סִפֵּר כ״ק אַדְמוּ״ר מוֹהָרַיי״צ נ״ע מִלְּיוּבַאוִויטְש (׳אגרות קודש׳ חלק ה, עמוד שעג) שֶׁבְּהִיוֹת אַדְמוּ״ר בַּעַל הַ״צֶּמַח צֶדֶק״ נ״ע יֶלֶד, שָׁאַל אֶת זְקֵנוֹ אַדְמוּ״ר הַזָּקֵן נ״ע, הֵיתָכֵן שֶׁיַּעֲקֹב אָבִינוּ, בְּחִיר הָאָבוֹת, יִהְיוּ מִבְּחַר שְׁנוֹת חַיָּיו, י״ז הַשָּׁנִים שֶׁגָּר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם — ״עֶרְוַת הָאָרֶץ״?

וַיַּעֲנֵהוּ אַדְמוּ״ר הַזָּקֵן: כְּתִיב (ויגש מו, כח) ״וְאֶת יְהוּדָה שָׁלַח לְפָנָיו אֶל יוֹסֵף לְהוֹרוֹת לְפָנָיו גֹּשְׁנָה״, וְאִיתָא בַּמִּדְרָשׁ (תנחומא וילקוט שמעוני על הפסוק) ״אָמַר רַבִּי נְחֶמְיָה, לְהַתְקִין לוֹ בֵּית תַּלְמוּד״, שֶׁתְּהֵא שָׁם תּוֹרָה וְשֶׁיִּהְיוּ הַשְּׁבָטִים הוֹגִים בַּתּוֹרָה. וּכְשֶׁלּוֹמְדִים תּוֹרָה מִתְקָרְבִים לַה׳, וְאָז יְכוֹלִים לִהְיוֹת גַּם בְּמִצְרַיִם בְּמַעֲמַד וּמַצָּב דְּ״וַיְחִי״. עַד כָּאן הַסִּפּוּר.

וּמִזֶּה הוֹרָאָה לְכָל אֶחָד בַּעֲבוֹדָתוֹ לְקוֹנוֹ, דְּגַם כְּשֶׁנִּמְצָאִים בְּמָקוֹם כָּזֶה שֶׁהוּא ״עֶרְוַת הָאָרֶץ״, וְלִכְאוֹרָה אֵין רוֹאִים שָׁם טוֹב וּקְדֻשָּׁה, הִנֵּה עַל־יְדֵי לִמּוּד הַתּוֹרָה, יְכוֹלִים לְגַלּוֹת אֶת הַ״טּוֹב״ גַּם בַּמָּקוֹם הַהוּא.

(על־פי לקוטי־שיחות חלק כה, עמוד 450 ואילך - מתוך ׳לקראת שבת׳)

(כט) **וַיִּקְרְבוּ יְמֵי־יִשְׂרָאֵל לָמוּת וַיִּקְרָא לִבְנוֹ לְיוֹסֵף וַיֹּאמֶר לוֹ אִם־נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ שִׂים־נָא יָדְךָ תַּחַת יְרֵכִי וְעָשִׂיתָ עִמָּדִי חֶסֶד וֶאֱמֶת אַל־נָא תִקְבְּרֵנִי בְּמִצְרָיִם:**

כט וּקְרִיבוּ יוֹמֵי יִשְׂרָאֵל לְמִמָּת וּקְרָא לִבְרֵהּ לְיוֹסֵף וַאֲמַר לֵהּ אִם כְּעַן אַשְׁכַּחִית רַחֲמִין בְּעֵינָיךְ שַׁוִּי כְּעַן יְדָךְ תְּחוֹת יַרְכִּי וְתַעְבֵּד עִמִּי טִיבוּ וּקְשׁוֹט לָא כְּעַן תִּקְבְּרִנַּנִי בְּמִצְרָיִם:

רש״י◄ **וַיִּקְרְבוּ יְמֵי־יִשְׂרָאֵל לָמוּת •** (ב״ר) כָּל מִי שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ: ׳קְרִיבָה לָמוּת׳, לֹא הִגִּיעַ לִימֵי אֲבוֹתָיו. (יצחק חי ק״פ וְיַעֲקֹב קמ״ז. בְּדִוּד נֶאֱמַר: ׳קְרִיבָה׳, אָבִיו חַי ת׳ (ס״א פ׳) שָׁנִים וְהוּא חַי ע׳). **וַיִּקְרָא לִבְנוֹ לְיוֹסֵף •** לְמִי שֶׁהָיָה יְכֹלֶת בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת. **שִׂים־נָא יָדְךָ • וְהִשְׁבַּע. חֶסֶד וֶאֱמֶת •** חֶסֶד שֶׁעוֹשִׂין עִם הַמֵּתִים הוּא חֶסֶד שֶׁל אֱמֶת, שֶׁאֵינוֹ מְצַפֶּה

פירוש רבי סעדיה גאון (פרוייקט רס״ג)

(כח) וְחַי יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם שְׁבַע עֶשְׂרֵה שָׁנָה, וַאֲזַי הִגִּיעַ סְכוּם גִּילוֹ בְּחֶשְׁבּוֹן שְׁנוֹת חַיָּיו לְמֵאָה וְאַרְבָּעִים וְשֶׁבַע שָׁנָה.

(כט) וְכַאֲשֶׁר הִתְקָרֵב מוֹעֵד יִשְׂרָאֵל לָמוּת, קָרָא לִבְנוֹ יוֹסֵף וְאָמַר לוֹ: אִם מָצָאתִי חֵן אֶצְלְךָ הַצְבַּע בְּיָדְךָ אֶל בְּרִיתִי, וַעֲשֵׂה לִי חֶסֶד וּצְדָקָה (הטבה ללא תמורה) בְּכָךְ שֶׁלֹּא תִטְמֹן אוֹתִי בְּמִצְרַיִם.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לְתַשְׁלוּם גְּמוּל. אַל־נָא תִקְבְּרֵנִי בְּמִצְרָיִם • סוֹפָהּ לִהְיוֹת עֲפָרָהּ כִּנִּים (וּמְרַחֲשִׁין תַּחַת גּוּפִי). וְשֶׁאֵין מֵתֵי חוּצָה לָאָרֶץ חַיִּים, אֶלָּא בְּצַעַר גִּלְגּוּל מְחִלּוֹת. וְשֶׁלֹּא יַעֲשׂוּנִי מִצְרַיִם עֲבוֹדַת־אֱלִילִים (ב"ר).

(ל) וְשָׁכַבְתִּי עִם־אֲבֹתָי וּנְשָׂאתַנִי מִמִּצְרַיִם וּקְבַרְתָּנִי בִּקְבֻרָתָם וַיֹּאמַר אָנֹכִי אֶעֱשֶׂה כִּדְבָרֶךָ:

ל וְאִשְׁכּוּב עִם אֲבָהָתַי וְתִטְלְנַנִי מִמִּצְרַיִם וְתִקְבְּרִנַנִי בִּקְבֻרְתְּהוֹן וַאֲמַר אֲנָא אֶעְבֵּד כְּפִתְגָמָךְ:

רש"י ◄ וְשָׁכַבְתִּי עִם־אֲבֹתַי • יָ"וֹ זוֹ מְחֻבָּר לְמַעְלָה לְתְחִלַּת הַמִּקְרָא: "שִׂים נָא יָדְךָ תַּחַת יְרֵכִי" וְהִשָּׁבַע לִי, וַאֲנִי סוֹפִי לִשְׁכַּב עִם אֲבוֹתַי וְאַתָּה תִּשָּׂאֵנִי מִמִּצְרַיִם. וְאֵין לוֹמַר: "וְשָׁכַבְתִּי עִם אֲבֹתַי", הַשְׁכִּיבֵנִי עִם אֲבוֹתַי בַּמְּעָרָה, שֶׁהֲרֵי כְּתִיב אַחֲרָיו: "וּנְשָׂאתַנִי מִמִּצְרַיִם וּקְבַרְתַּנִי בִּקְבֻרָתָם". וְעוֹד, מָצִינוּ בְּכָל מָקוֹם לְשׁוֹן 'שְׁכִיבָה עִם אֲבוֹתָיו', הֵיא הַגְּוִיעָה וְלֹא הַקְּבוּרָה, כְּמוֹ: (מלכים א ב) "וַיִּשְׁכַּב דָּוִד עִם אֲבוֹתָיו", וְאַחַר־כָּךְ: "וַיִּקָּבֵר בְּעִיר דָּוִד".

(לא) וַיֹּאמֶר הִשָּׁבְעָה לִּי וַיִּשְׁבַּע לוֹ וַיִּשְׁתַּחוּ יִשְׂרָאֵל עַל־רֹאשׁ הַמִּטָּה:

לא וַאֲמַר קַיֵּם לִי וְקַיֵּים לֵהּ וּסְגִיד יִשְׂרָאֵל עַל רֵישׁ עַרְסָא:

רש"י ◄ וַיִּשְׁתַּחוּ יִשְׂרָאֵל • תַּעֲלָא בְּעִידָנֵיהּ סְגִיד לֵיהּ. עַל־רֹאשׁ הַמִּטָּה • הָפַךְ עַצְמוֹ לְצַד הַשְּׁכִינָה, מִכָּאן אָמְרוּ שֶׁהַשְּׁכִינָה לְמַעְלָה מֵרַאשׁוֹתָיו שֶׁל חוֹלֶה (שבת י נדרים מ). דָּבָר אַחֵר: "עַל רֹאשׁ הַמִּטָּה", עַל שֶׁהָיְתָה מִטָּתוֹ שְׁלֵמָה וְלֹא הָיָה בָּהּ רָשָׁע, שֶׁהֲרֵי יוֹסֵף מֶלֶךְ הוּא, וְעוֹד שֶׁנִּשְׁבָּה לְבֵין הַגּוֹיִם, וַהֲרֵי הוּא עוֹמֵד בְּצִדְקוֹ.

מח (א) וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיֹּאמֶר לְיוֹסֵף הִנֵּה אָבִיךָ חֹלֶה וַיִּקַּח אֶת־שְׁנֵי בָנָיו עִמּוֹ אֶת־מְנַשֶּׁה וְאֶת־אֶפְרָיִם:

א וַהֲוָה בָּתַר פִּתְגָמַיָּא הָאִלֵּין וַאֲמַר לְיוֹסֵף הָא אֲבוּךְ שְׁכִיב מְרָע וּדְבַר יָת תְּרֵין בְּנוֹהִי עִמֵּהּ יָת מְנַשֶּׁה וְיָת אֶפְרָיִם:

רש"י ◄ וַיֹּאמֶר לְיוֹסֵף • אֶחָד מִן הַמַּגִּידִים, וַהֲרֵי זֶה מִקְרָא קָצָר. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: אֶפְרַיִם הָיָה רָגִיל לִפְנֵי יַעֲקֹב בְּתַלְמוּד, וּכְשֶׁחָלָה יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן, הָלַךְ אֶפְרַיִם אֵצֶל אָבִיו לְמִצְרַיִם לְהַגִּיד לוֹ. וַיִּקַּח אֶת־שְׁנֵי בָנָיו עִמּוֹ • כְּדֵי שֶׁיְּבָרְכֵם יַעֲקֹב לִפְנֵי מוֹתוֹ.

(ב) וַיַּגֵּד לְיַעֲקֹב וַיֹּאמֶר הִנֵּה בִנְךָ יוֹסֵף בָּא אֵלֶיךָ וַיִּתְחַזֵּק יִשְׂרָאֵל וַיֵּשֶׁב עַל־הַמִּטָּה:

ב וְחַוִּי לְיַעֲקֹב וַאֲמַר הָא בְּרָךְ יוֹסֵף אֲתָא לְוָתָךְ וְאִתְקַף יִשְׂרָאֵל וִיתִיב עַל עַרְסָא:

רש"י ◄ וַיַּגֵּד • הַמַּגִּיד לְיַעֲקֹב, וְלֹא פֵּרַשׁ מִי, וְהִרְבֵּה מִקְרָאוֹת קִצְרֵי לָשׁוֹן. וַיִּתְחַזֵּק יִשְׂרָאֵל • אָמַר: 'אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא בְּנִי, מֶלֶךְ הוּא, אֶחֱלֹק לוֹ כָּבוֹד', מִכָּאן שֶׁחוֹלְקִים כָּבוֹד לַמַּלְכוּת. וְכֵן מֹשֶׁה חָלַק כָּבוֹד לַמַּלְכוּת: "וְיָרְדוּ כָל עֲבָדֶיךָ אֵלֶּה אֵלַי" (שמות יא), וְכֵן אֵלִיָּהוּ: "וַיְשַׁנֵּס מָתְנָיו וְגוֹ'" (מלכים א יח).

(ג) וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־יוֹסֵף אֵל שַׁדַּי נִרְאָה־אֵלַי בְּלוּז בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַיְבָרֶךְ אֹתִי:

ג וַאֲמַר יַעֲקֹב לְיוֹסֵף אֵל שַׁדַּי אִתְגְּלִי לִי בְּלוּז בְּאַרְעָא דִכְנָעַן וּבָרִיךְ יָתִי:

פירוש רבי סעדיה גאון (פרוייקט רס"ג)

(ל) אֶלָּא אִם אֶצְטָרֵךְ אֶל אֲבוֹתַי אֲזַי שָׂא אוֹתִי מִמִּצְרַיִם וּטְמֹן אוֹתִי בִּמְקוֹם קְבוּרָתָם, אָמַר: אֲנִי אֶעֱשֶׂה כַּאֲשֶׁר אָמַרְתָּ.

(לא) אָמַר: הִשָּׁבַע לִי! וְלָכֵן נִשְׁבַּע לוֹ, וְהִשְׁתַּחֲוָה יִשְׂרָאֵל עַל קְצֵה הַמִּטָּה בְּתוֹדָה.

(א) וְהָיָה אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה נֶאֱמַר לְיוֹסֵף: הִנֵּה אָבִיךָ חוֹלֶה. אֲזַי לָקַח אֶת שְׁנֵי בָנָיו עִמּוֹ, אֶת מְנַשֶּׁה וְאֶת אֶפְרַיִם.

(ב) אַחֲרֵי זֹאת הוּבָא לִידִיעַת יַעֲקֹב וְנֶאֱמַר לוֹ: הִנֵּה בִנְךָ יוֹסֵף בָּא אֵלֶיךָ, וּלְכָךְ חִזֵּק יִשְׂרָאֵל אֶת עַצְמוֹ וְיָשַׁב עַל הַמִּטָּה.

(ג) וְאָמַר יַעֲקֹב לְיוֹסֵף: דַּע כִּי הַכֹּל־יָכוֹל, הַמְסַפֵּק חֶסְרוֹנָם שֶׁל כָּל הַנִּמְצָאִים כֻּלָּם, נִגְלָה אֵלַי בְּלוּז, בְּאֶרֶץ כְּנַעַן, וְהִשְׁרָה אֶת בִּרְכָתוֹ בְּתוֹכִי.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(ד) וַיֹּאמֶר אֵלַי הִנְנִי מַפְרְךָ וְהִרְבִּיתִךָ וּנְתַתִּיךָ לִקְהַל עַמִּים וְנָתַתִּי אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת לְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ אֲחֻזַּת עוֹלָם:

ד וַאֲמַר לִי הָא אֲנָא מַפֵּישׁ לָךְ וְאַסְגִּנָּךְ וְאֶתְּנִנָּךְ לְכִנְשַׁת שִׁבְטִין וָאֶתֵּן יָת אַרְעָא הָדָא לִבְנָיִךְ בַּתְרָךְ אַחֲסָנַת עָלָם:

רש"י ◄ **וּנְתַתִּיךָ לִקְהַל עַמִּים** • בִּשְׂרַנִי שֶׁעֲתִידִים לָצֵאת מִמֶּנּוּ עוֹד קָהָל וְעַמִּים, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאָמַר לִי: "גּוֹי וּקְהַל גּוֹיִם", "גּוֹי", אָמַר לִי עַל בִּנְיָמִין, "קְהַל גּוֹיִם", הֲרֵי שְׁנַיִם לְבַד מִבִּנְיָמִין, וְשׁוּב לֹא נוֹלַד לִי בֵּן. לִמְדַנִי, שֶׁעָתִיד אֶחָד מִשִּׁבְטַי לֵיחָלֵק, וְעַתָּה, אוֹתָהּ מַתָּנָה אֲנִי נוֹתֵן לְךָ.

(ה) וְעַתָּה שְׁנֵי־בָנֶיךָ הַנּוֹלָדִים לְךָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם עַד־בֹּאִי אֵלֶיךָ מִצְרַיְמָה לִי־הֵם אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה כִּרְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן יִהְיוּ־לִי:

ה וּכְעַן תְּרֵין בְּנָיִךְ דְּאִתְיְלִידוּ לָךְ בְּאַרְעָא דְּמִצְרַיִם עַד מֵיתִי לְוָתָךְ לְמִצְרַיִם דִּילִי אִנּוּן אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה כִּרְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן יְהוֹן קֳדָמַי:

רש"י ◄ **הַנּוֹלָדִים לְךָ וְגוֹ'** • לִפְנֵי בּוֹאִי אֵלֶיךָ, כְּלוֹמַר שֶׁנּוֹלְדוּ מִשֶּׁפָּרַשְׁתָּ מִמֶּנִּי עַד שֶׁבָּאתִי אֶצְלְךָ. **לִי־הֵם** • בְּחֶשְׁבּוֹן שְׁאָר בָּנַי הֵם, לִטֹּל חֵלֶק בָּאָרֶץ אִישׁ כְּנֶגְדּוֹ.

(ו) וּמוֹלַדְתְּךָ אֲשֶׁר־הוֹלַדְתָּ אַחֲרֵיהֶם לְךָ יִהְיוּ עַל שֵׁם אֲחֵיהֶם יִקָּרְאוּ בְּנַחֲלָתָם:

ו וּבְנָיִךְ דִּי תּוֹלִיד בַּתְרֵיהוֹן דִּילָךְ יְהוֹן עַל שׁוּם אֲחוּהוֹן יִתְקְרוֹן בְּאַחֲסָנָתְהוֹן:

רש"י ◄ **וּמוֹלַדְתְּךָ וְגוֹ'** • אִם תּוֹלִיד עוֹד, לֹא יִהְיוּ בְּמִנְיַן בָּנַי אֶלָּא בְּתוֹךְ שִׁבְטֵי אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה יִהְיוּ נִכְלָלִים, וְלֹא יְהֵא לָהֶם שֵׁם בַּשְּׁבָטִים לְעִנְיַן הַנַּחֲלָה, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁנֶּחְלְקָה הָאָרֶץ לְמִנְיַן גֻּלְגֻּלּוֹתָם, כִּדְכְתִיב: "לָרַב תַּרְבּוּ נַחֲלָתוֹ", וְכָל אִישׁ וְאִישׁ נָטַל בְּשָׁוֶה חוּץ מִן הַבְּכוֹרוֹת, מִכָּל־מָקוֹם לֹא נִקְרְאוּ שְׁבָטִים אֶלָּא אֵלּוּ (לְהַטִּיל גּוֹרָל הָאָרֶץ לְמִנְיַן שְׁמוֹת הַשְּׁבָטִים, וְנִשְׂיא לְכָל שֵׁבֶט וְשֵׁבֶט, וּדְגָלִים לָזֶה וְלָזֶה).

(ז) וַאֲנִי בְּבֹאִי מִפַּדָּן מֵתָה עָלַי רָחֵל בְּאֶרֶץ כְּנַעַן בַּדֶּרֶךְ בְּעוֹד כִּבְרַת־אֶרֶץ לָבֹא אֶפְרָתָה וָאֶקְבְּרֶהָ שָׁם בְּדֶרֶךְ אֶפְרָת הִוא בֵּית לָחֶם:

ז וַאֲנָא בְּמֵיתִי מִפַּדָּן מֵיתַת עָלַי רָחֵל בְּאַרְעָא דִּכְנַעַן בְּאָרְחָא בְּעוֹד כְּרוּבָא דְּאַרְעָא לְמֵיעַל לְאֶפְרָת וּקְבַרְתַּהּ תַּמָּן בְּאֹרַח אֶפְרָת הִיא בֵּית לָחֶם:

רש"י ◄ **וַאֲנִי בְּבֹאִי מִפַּדָּן וְגוֹ'** • וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאֲנִי מַטְרִיחַ עָלֶיךָ לְהוֹלִיכֵנִי לְהִקָּבֵר בְּאֶרֶץ כְּנַעַן וְלֹא כָּךְ עָשִׂיתִי לְאִמְּךָ, שֶׁהֲרֵי מֵתָה סָמוּךְ לְבֵית־לֶחֶם. **כִּבְרַת־אֶרֶץ** • מִדַּת אֶרֶץ, וְהֵם אַלְפַּיִם אַמָּה, כְּמִדַּת תְּחוּם שַׁבָּת, כִּדְבְרֵי רַבִּי מֹשֶׁה הַדַּרְשָׁן. וְלֹא תֹּאמַר שֶׁעִכְּבוּ עָלַי גְּשָׁמִים מִלְּהוֹלִיכָהּ וּלְקָבְרָהּ בְּחֶבְרוֹן. עֵת הַגָּרִיד הָיָה, שֶׁהָאָרֶץ חֲלוּלָה וּמְנֻקֶּבֶת כִּכְבָרָה. **וָאֶקְבְּרֶהָ שָׁם** • וְלֹא הוֹלַכְתִּיהָ אֲפִלּוּ לְבֵית־לֶחֶם לְהַכְנִיסָהּ לָאָרֶץ, וְיָדַעְתִּי שֶׁיֵּשׁ בְּלִבְּךָ עָלַי, אֲבָל דַּע לְךָ שֶׁעַל־פִּי הַדִּבּוּר קְבַרְתִּיהָ עָלַי רָחֵל בְּאֶרֶץ כְּנַעַן בַּדֶּרֶךְ, כַּאֲשֶׁר נוֹתַר מִיל מִן הַמֶּרְחָק עַד הַכְּנִיסָה לְאֶפְרָת, וּלְכָךְ טָמַנְתִּי אוֹתָהּ שָׁמָּה בְּדֶרֶךְ אֶפְרָת הִיא בֵּית לֶחֶם, וְלֹא נוֹלַד לִי אַחֲרֵי זֹאת עוֹד.

פירוש רבי סעדיה גאון (פרוייקט רס"ג)

(ד) וְאָמַר לִי: הֲרֵינִי חוֹנֵן אוֹתְךָ בִּפְרִי בָטֶן וּמַרְבֶּה אוֹתְךָ, וְאֶעֱשֶׂה מִמְּךָ קְבֻצַּת אֻמּוֹת וְאֶתֵּן אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת לְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ קִנְיָן לְעוֹלְמֵי עַד.

(ה) וְכָעֵת שְׁנֵי בָנֶיךָ שֶׁנּוֹלְדוּ לְךָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם עַד אֲשֶׁר בָּאתִי אֵלֶיךָ לְמִצְרַיִם, שְׁנֵיהֶם יִהְיוּ מְיֻחָסִים אֵלַי לִהְיוֹת אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה כְּדֶגֶמֶת רְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן.

(ו) וְהַיְלוּדִים אֲשֶׁר תּוֹלִיד אַחֲרֵיהֶם יִהְיוּ מְיֻחָסִים אֵלֶיךָ, וְעַל שְׁמוֹת אֲחֵיהֶם יִהְיוּ מוּסָפִים בִּקְבִיעַת נַחֲלָתָם.

(ז) וְאוּלָם אֲנִי, בְּעֵת בּוֹאִי מִפַּדַּן מֵתָה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

~ נקודות משיחות קודש ~

תְּכוּנַת הַיִּתּוּר שֶׁל 'עֲקֶרֶת הַבַּיִת'

פֵּירֵשׁ רַשִׁ"י "עַל־פִּי הַדִּבּוּר קִבַּרְתִּיהָ שָׁם שֶׁתְּהֵא לְעֶזְרָה לְבָנֶיהָ, כְּשֶׁיִּגָּלֶה אוֹתָם נְבוּזַרְאֲדָן כּוּ' יָצָאת רָחֵל עַל קִבְרָהּ וּבוֹכָה וּמְבַקֶּשֶׁת עֲלֵיהֶם רַחֲמִים כּוּ', וְהַקָּבָּ"ה מְשִׁיבָהּ יֵשׁ שָׂכָר לִפְעוּלָּתֵךְ".

וְיֵשׁ לְבָאֵר מַה שֶּׁרָחֵל נִקְבְּרָה בַּדֶּרֶךְ וְלֹא יַעֲקֹב אָבִינוּ, דְּהִנֵּה עַל רָחֵל אָמַנוּ, כּוֹתֵב רַשִׁ"י (וַיֵּצֵא לא, ד ד"ה וַיִּקְרָא) "הִיא הָיְתָה עֲקֶרֶת הַבַּיִת". וְכֵן אִיתָא בַּמִּדְרָשׁ (בְּרֵאשִׁית רַבָּה פע"א, ב) "רָחֵל הָיְתָה עִיקָּרוֹ שֶׁל בַּיִת".

וְהִנֵּה מָצִינוּ בְּנוֹגֵעַ לִנְשֵׁי יִשְׂרָאֵל, שֶׁפְּטוּרוֹת מִמִּצְוֹת־עֲשֵׂה שֶׁהַזְּמַן גְּרָמָא (מִשְׁנָה קִידּוּשִׁין כט, א), וְכֵן פְּטוּרוֹת מִתַּלְמוּד תּוֹרָה (קִידּוּשִׁין שם, ב). וּמְבוֹאָר בָּרֵאשׁוֹנִים (אבודרהם סדר תפלות של חול. כלבו ר"ס ע"ג) שֶׁהוּא מִפְּנֵי שֶׁעַל הַנָּשִׁים מֻטָּלִים צָרְכֵי הַבַּיִת, וְלָכֵן פְּטוּרוֹת מִדְּבָרִים אֵלּוּ.

וְנִמְצָא, שֶׁלַּנָּשִׁים יֵשׁ תְּכוּנָה נִפְלָאָה שֶׁל יִתּוּר, שֶׁכְּדֵי שֶׁיּוּכְלוּ לְשַׁמֵּשׁ בְּתַפְקִידָן כְּ"עֲקֶרֶת הַבַּיִת", הֲרֵי הֵן מְנוּתָּרוֹת עַל עֲבוֹדַת הַשֵּׁם־יִתְבָּרֵךְ שֶׁיֵּשׁ בָּהּ קְדוּשָׁה גְּלוּיָה, כְּמוֹ לִימוּד הַתּוֹרָה וְקִיּוּם מִצְוֹת־עֲשֵׂה, וּבִמְקוֹם זֶה עוֹבְדוֹת אֶת ה' עַל־יְדֵי הָעִיסּוּק בְּצָרְכֵי הַבַּיִת. מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן הָאֲנָשִׁים, עֲבוֹדָתָם אֶת הַקָּבָּ"ה הִיא בְּעִיקָּר בִּדְבָרִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם קְדוּשָׁה גְּלוּיָה.

וְעַל־פִּי־זֶה יֵשׁ לְבָאֵר מַה שֶּׁרָחֵל אִמֵּנוּ נִקְבְּרָה בַּדֶּרֶךְ וְלֹא יַעֲקֹב אָבִינוּ, כִּי רַק לְרָחֵל שֶׁהִיא "עֲקֶרֶת הַבַּיִת" יֵשׁ מַעֲלָה זוֹ, לִהְיוֹתָהּ מְנוֹתֶּרֶת בְּמֶשֶׁךְ מֵאוֹת וְאַלְפֵי שָׁנִים עַל הַקִּבּוּרָה בְּמָקוֹם שֶׁל קְדוּשָׁה גְּלוּיָה - מְעָרַת הַמַּכְפֵּלָה, כְּדֵי שֶׁכְּשֶׁיִּהְיוּ יִשְׂרָאֵל בְּמַעֲמָד וּמַצָּב בִּלְתִּי רָצוּי, עַד כְּדֵי כָּךְ שֶׁיִּתְחַיְּבוּ גָּלוּת - "תְּהֵא עֶזְרָה לְבָנֶיהָ"!

(עַל־פִּי 'לִקּוּטֵי שִׂיחוֹת' ח"ל עמ' 239 וְאִילָךְ - מִתּוֹךְ 'לִקְרַאת שַׁבָּת')

(ח) וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת־בְּנֵי יוֹסֵף וַיֹּאמֶר מִי־אֵלֶּה:

ח וַחֲזָא יִשְׂרָאֵל יָת בְּנֵי יוֹסֵף וַאֲמַר מַן אִלֵּין:

רש"י◄ וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת־בְּנֵי יוֹסֵף • בִּקֵּשׁ לְבָרְכָם, וְנִסְתַּלְּקָה שְׁכִינָה מִמֶּנּוּ, לְפִי שֶׁעָתִיד יָרָבְעָם וְאַחְאָב לָצֵאת מֵאֶפְרַיִם, וַיֵּהוּא וּבָנָיו מִמְּנַשֶּׁה. וַיֹּאמֶר מִי־אֵלֶּה • מֵהֵיכָן יָצְאוּ אֵלּוּ שֶׁאֵינָן רְאוּיִין לִבְרָכָה?.

(ט) וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל־אָבִיו בָּנַי הֵם אֲשֶׁר־נָתַן־לִי אֱלֹהִים בָּזֶה וַיֹּאמֶר קָחֶם־נָא אֵלַי וַאֲבָרְכֵם:

ט וַאֲמַר יוֹסֵף לַאֲבוּהִי בְּנַי אִנּוּן דִּיהַב לִי יְיָ הָכָא וַאֲמַר קָרֵבְנּוּן כְּעַן לְוָתִי וְאֵבָרְכִנּוּן:

רש"י◄ בָּזֶה • הֶרְאָה לוֹ שְׁטַר אֵרוּסִין וּשְׁטַר כְּתֻבָּה, וּבִקֵּשׁ יוֹסֵף רַחֲמִים עַל הַדָּבָר, וְנָחָה עָלָיו רוּחַ הַקֹּדֶשׁ. וַיֹּאמֶר קָחֶם־נָא אֵלַי וַאֲבָרְכֵם • זֶהוּ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (הושע יא):

"וְאָנֹכִי תִּרְגַּלְתִּי לְאֶפְרַיִם, קָחָם עַל זְרוֹעֹתָיו", אָנֹכִי תִּרְגַּלְתִּי רוּחִי בְּיַעֲקֹב בִּשְׁבִיל אֶפְרַיִם, עַד שֶׁלְּקָחָם עַל זְרוֹעוֹתָיו.

~ יום שני ו' טבת ~

(י) וְעֵינֵי יִשְׂרָאֵל כָּבְדוּ מִזֹּקֶן לֹא יוּכַל לִרְאוֹת וַיַּגֵּשׁ אֹתָם אֵלָיו וַיִּשַּׁק לָהֶם וַיְחַבֵּק לָהֶם:

י וְעֵינֵי יִשְׂרָאֵל יְקָרָן מִסֵּיבוּ לָא יְכִיל לְמֶחֱזֵי וְקָרִיב יָתְהוֹן לְוָתֵהּ וְנַשִּׁיק לְהוֹן וְגַפִּיף לְהוֹן:

(יא) וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל אֶל־יוֹסֵף רְאֹה פָנֶיךָ לֹא פִלָּלְתִּי וְהִנֵּה הֶרְאָה אֹתִי אֱלֹהִים גַּם אֶת־זַרְעֶךָ:

יא וַאֲמַר יִשְׂרָאֵל לְיוֹסֵף לְמֶחֱזֵי אַפָּיךָ לָא סְבָרִית וְהָא אַחֲזִי יָתִי יְיָ אַף יָת בְּנָיךָ:

פירוש רבי סעדיה גאון (פרוייקט רס"ג)

(ח) וְכַאֲשֶׁר רָאָה יִשְׂרָאֵל אֶת שְׁנֵי בְּנֵי יוֹסֵף, אָמַר: מִי הֵם אֵלֶּה?

(ט) אָמַר לוֹ יוֹסֵף: הֵם שְׁנֵי בָּנַי אֲשֶׁר אֶת שְׁנֵיהֶם חָנַנִי ה' בַּמָּקוֹם הַזֶּה. אָמַר: קַרֵּם אֶת שְׁנֵיהֶם אֵלַי כְּדֵי שֶׁאַשְׁרֶה אֶת הַבְּרָכָה בָּהֶם.

(י) וְעֵינֵי יִשְׂרָאֵל כָּבֵד כָּבְדוּ מֵהַזִּקְנָה הַמַּפְלֶגֶת, לֹא יָכֹל לְהִסְתַּכֵּל לְרָחוֹק, וּלְכָךְ הוּא קִרֵּם אֶת שְׁנֵיהֶם אֵלָיו, וְנָשַׁק לָהֶם וְחִבֵּק אוֹתָם.

(יא) אָמַר יִשְׂרָאֵל לְיוֹסֵף: לְהַבִּיט אֶל פָּנֶיךָ לֹא קִוִּיתִי וְהִנֵּה כְּבָר הֶרְאָה לִי ה'

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רש"י◄ **לא פִּלַּלְתִּי•** לֹא מְלָאַנִי לִבִּי לַחֲשֹׁב מַחֲשָׁבָה שֶׁאֶרְאֶה פָּנֶיךָ עוֹד. **פִּלַּלְתִּי•** לְשׁוֹן מַחֲשָׁבָה, כְּמוֹ: (ישעיה טז) "הָבִיאִי עֵצָה, עֲשִׂי פְּלִילָה".

(יב) **וַיּוֹצֵא יוֹסֵף אֹתָם מֵעִם בִּרְכָּיו וַיִּשְׁתַּחוּ לְאַפָּיו אָרְצָה:**

יב וְאַפִּיק יוֹסֵף יָתְהוֹן מִן קֳדָמוֹהִי וּסְגִיד עַל אַפּוֹהִי עַל אַרְעָא:

רש"י◄ **וַיּוֹצֵא יוֹסֵף אֹתָם•** לְאַחַר שֶׁנִּשְׁקָם, הוֹצִיאָם יוֹסֵף מֵעִם בִּרְכָּיו, כְּדֵי לְיַשְּׁבָם זֶה לְיָמִין וְזֶה לִשְׂמֹאל, לִסְמֹךְ יָדָיו עֲלֵיהֶם וּלְבָרְכָם. **וַיִּשְׁתַּחוּ לְאַפָּיו•** כְּשֶׁחָזַר לַאֲחוֹרָיו מִלְּפְנֵי אָבִיו.

(יג) **וַיִּקַּח יוֹסֵף אֶת־שְׁנֵיהֶם אֶת־אֶפְרַיִם בִּימִינוֹ מִשְּׂמֹאל יִשְׂרָאֵל וְאֶת־מְנַשֶּׁה בִשְׂמֹאלוֹ מִימִין יִשְׂרָאֵל וַיַּגֵּשׁ אֵלָיו:**

יג וּדְבַר יוֹסֵף יָת תַּרְוֵיהוֹן יָת אֶפְרַיִם בִּימִינֵהּ מִסְּמָאלָא דְיִשְׂרָאֵל וְיָת מְנַשֶּׁה בִּסְמָאלֵהּ מִימִינָא דְיִשְׂרָאֵל וְקָרִיב לְוָתֵהּ:

רש"י◄ **אֶת־אֶפְרַיִם בִּימִינוֹ מִשְּׂמֹאל יִשְׂרָאֵל•** הַבָּא לִקְרַאת חֲבֵרוֹ, יְמִינוֹ כְּנֶגֶד שְׂמֹאל חֲבֵרוֹ, וְכֵן שֶׁיְּהֵא הַבְּכוֹר, מְיֻמָּן לִבְרָכָה.

(יד) **וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל אֶת־יְמִינוֹ וַיָּשֶׁת עַל־רֹאשׁ אֶפְרַיִם וְהוּא הַצָּעִיר וְאֶת־שְׂמֹאלוֹ עַל־רֹאשׁ מְנַשֶּׁה שִׂכֵּל אֶת־יָדָיו כִּי מְנַשֶּׁה הַבְּכוֹר:**

יד וְאוֹשִׁיט יִשְׂרָאֵל יָת יְמִינֵהּ וְשַׁוִּי עַל רֵישָׁא דְאֶפְרַיִם וְהוּא זְעֵירָא וְיָת סְמָאלֵהּ עַל רֵישָׁא דְמְנַשֶּׁה אַחְכִּימִנּוּן לִידוֹהִי אֲרֵי מְנַשֶּׁה בּוּכְרָא:

רש"י◄ **שִׂכֵּל אֶת־יָדָיו•** כְּתַרְגּוּמוֹ: 'אַחְכִּימִנּוּן', בְּהַשְׂכֵּל וְחָכְמָה, הִשְׂכִּיל אֶת יָדָיו לְכָךְ וּמִדַּעַת, כִּי יוֹדֵעַ הָיָה כִּי מְנַשֶּׁה הַבְּכוֹר, וְאַף־עַל־פִּי־כֵן לֹא שָׁת יְמִינוֹ עָלָיו.

~ נקודות משיחות קודש ~

מְנַשֶּׁה וְאֶפְרַיִם – עֶבֶר וְהֹוֶה

וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל אֶת־יְמִינוֹ וַיָּשֶׁת עַל־רֹאשׁ אֶפְרַיִם וְהוּא הַצָּעִיר וְאֶת־שְׂמֹאלוֹ עַל־רֹאשׁ מְנַשֶּׁה (מח, יד)

בְּפָרָשָׁתֵנוּ מְסַפֵּר שֶׁיַּעֲקֹב אָבִינוּ, בְּבָרְכוֹ אֶת בְּנֵי יוֹסֵף, שִׂכֵּל אֶת יָדָיו וְהִנִּיחַ אֶת יְמִינוֹ עַל רֹאשׁ אֶפְרַיִם הַצָּעִיר מִמְּנַשֶּׁה. וְעַל תְּמִיהַת יוֹסֵף, הֵשִׁיב יַעֲקֹב שֶׁאֶפְרַיִם "יִגְדַּל מִמֶּנּוּ" (מִמְּנַשֶּׁה).

דָּרוּשׁ בֵּאוּר: הַטַּעַם שֶׁהַבְּכוֹר מְקַבֵּל בְּרָכָה גְּדוֹלָה יוֹתֵר, הוּא מִצַּד שֶׁיֵּשׁ לוֹ מַעֲלָה לְגַבֵּי שְׁאָר אֶחָיו, וּמִכֵּיוָן שֶׁאֶפְרַיִם "יִגְדַּל מִמֶּנּוּ", מִדּוּעַ נִקְבַּע מִלְּמַעְלָה שֶׁמְּנַשֶּׁה יִהְיֶה הַבְּכוֹר, לְכְאוֹרָה הָיָה צָרִיךְ לִהְיוֹת שֶׁאֶפְרַיִם יִהְיֶה הַבְּכוֹר?

וְהַהַסְבָּרָה בָּזֶה:

הַשֵּׁמוֹת שֶׁיּוֹסֵף קָרָא לְבָנָיו, מְבַטְּאִים אֶת אֹפֶן עֲבוֹדָתוֹ בִּהְיוֹתוֹ בְּמִצְרַיִם:

מְנַשֶּׁה הוּא מִלְּשׁוֹן "כִּי נַשַּׁנִי אֱלֹקִים אֶת כָּל עֲמָלִי וְאֶת כָּל בֵּית אָבִי". מְנַשֶּׁה הִזְכִּיר לְיוֹסֵף אֶת הֶעָבָר שֶׁאִבֵּד כְּתוֹצָאָה מִגָּלוּתוֹ. כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשְׁכַּח חָלִילָה אֶת עָבָרוֹ וְיִחָלֵשׁ בַּעֲבוֹדַת ה', הוּא קָרָא אֶת שֵׁם בְּנוֹ 'מְנַשֶּׁה'.

וְאִלּוּ אֶפְרַיִם הוּא מִלְּשׁוֹן "כִּי הִפְרַנִי אֱלֹקִים בְּאֶרֶץ עָנְיִי". זֶהוּ שֶׁבַח וְהוֹדָאָה עַל הַיִּתְרוֹן וְהָעִלּוּי שֶׁנִּפְעַל בּוֹ בַּעֲבוֹדָתוֹ בְּמִצְרַיִם. לָכֵן קָבַע יַעֲקֹב שֶׁאֶפְרַיִם "יִגְדַּל" מִמְּנַשֶּׁה: כִּי דַּוְקָא עַל־יְדֵי הַפְּרִיָּה בְּמִצְרַיִם, שֶׁצֵּאֶצָאֵי יַעֲקֹב מוֹסִיפִים בָּאוֹר גַּם בִּמְקוֹם

פירוש רבי סעדיה גאון (פרוייקט רס"ג)

גַּם אֶת שׁוֹשַׁלְתְּךָ.

(יב) אַחֲרֵי זֹאת הוֹצִיא אוֹתָם יוֹסֵף מֵעִם בִּרְכָּיו, וְהִשְׁתַּחֲוָה עַל פָּנָיו עַל הָאָרֶץ.

(יג) אַחֲרֵי זֹאת לָקַח אֶת שְׁנֵיהֶם וְהִשְׁאִיר אֶת אֶפְרַיִם בְּצַד יְמִינוֹ מֵעִם שְׂמֹאל יִשְׂרָאֵל, וְאֶת מְנַשֶּׁה בְּצַד שְׂמֹאלוֹ לִימִין יִשְׂרָאֵל, וְקִרֵּב אֶת שְׁנֵיהֶם אֵלָיו.

(יד) וְהוֹשִׁיט יִשְׂרָאֵל יַד יְמִינוֹ וְשָׂם אוֹתָהּ עַל רֹאשׁ אֶפְרַיִם וְהוּא הַקָּטָן וְאֶת יַד שְׂמֹאלוֹ עַל רֹאשׁ מְנַשֶּׁה, אֲחָזָם בְּיָדָיו בְּחָזְקָה, אִם כִּי מְנַשֶּׁה הַבְּכוֹר.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הַחֹשֶׁךְ, מִתְגַּלָּה שְׁלֵמוּתוֹ שֶׁל יַעֲקֹב, וְהַיִּתְרוֹן שֶׁבִּירִידָה לַגָּלוּת, וְלָכֵן הָעֲבוֹדָה הָרְצוּיָה מִצַּד יַעֲקֹב הִיא ״אֶפְרַיִם״ הוֹסָפָה בָּאוֹר גַּם בְּמָקוֹם הַחֹשֶׁךְ.

וְאִלּוּ בַּעֲבוּר יוֹסֵף ״מְנַשֶּׁה הַבְּכוֹר״, כִּי בַּעֲבוֹדָתוֹ הָאִישִׁית הָיָה עָלָיו לִנְקֹט תְּחִלָּה בְּקַו שֶׁל ״סוּר מֵרָע״ וּשְׁמִירָה מִפָּנָיו עַל־יְדֵי זִכְרוֹן עֲבָרוֹ – שֶׁלֹּא שָׁכַח אֶת בֵּית אָבִיו. וְלָכֵן, אֶת בְּנוֹ הַבְּכוֹר, שֶׁנּוֹלַד וְסִמֵּל אֶת תְּחִלַּת עֲבוֹדָתוֹ, קָרָא מְנַשֶּׁה. רַק לְאַחַר מִכֵּן הָיָה יָכוֹל לְהַתְחִיל בְּ״עֲשֵׂה טוֹב״, פְּעֻלָּה בַּגָּלוּת – וְלִקְרֹא לִבְנוֹ הַשֵּׁנִי ״אֶפְרַיִם״.

וְלָכֵן נִקְבַּע מִלְּמַעְלָה שֶׁמְּנַשֶּׁה יִהְיֶה הַבְּכוֹר; כִּי עַל אַף הַמַּעֲלָה בַּעֲבוֹדַת אֶפְרַיִם, כְּשֶׁמְּדַבֵּר בְּלֵדָה וְהִתְגַּלּוּת, הַיְינוּ, סֵדֶר הָעֲבוֹדָה בְּפֹעַל, הַדָּבָר הָרִאשׁוֹן הוּא ״סוּר מֵרָע״ – ״מְנַשֶּׁה״, וְרַק אַחַר־כָּךְ יָכוֹל לִהְיוֹת ״וַעֲשֵׂה טוֹב״ – אֶפְרַיִם, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן מִצַּד לְמַעְלָה שֶׁאֶפְרַיִם יוֹתֵר נַעֲלֶה.

(על־פי לקוטי־שיחות חלק טו, עמוד 432 - מתוך ׳לקראת שבת׳)

(טו) וַיְבָרֶךְ אֶת־יוֹסֵף וַיֹּאמַר הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר הִתְהַלְּכוּ אֲבֹתַי לְפָנָיו אַבְרָהָם וְיִצְחָק הָאֱלֹהִים הָרֹעֶה אֹתִי מֵעוֹדִי עַד־הַיּוֹם הַזֶּה:

טו וּבְרִיךְ יָת יוֹסֵף וַאֲמַר יְיָ דִּי פְּלָחוּ אֲבָהָתַי קֳדָמוֹהִי אַבְרָהָם וְיִצְחָק יְיָ דְּזַן יָתִי מִדְּאִיתְנִי עַד יוֹמָא הָדֵין:

(טז) הַמַּלְאָךְ הַגֹּאֵל אֹתִי מִכָּל־רָע יְבָרֵךְ אֶת־הַנְּעָרִים וְיִקָּרֵא בָהֶם שְׁמִי וְשֵׁם אֲבֹתַי אַבְרָהָם וְיִצְחָק וְיִדְגּוּ לָרֹב בְּקֶרֶב הָאָרֶץ:

טז מַלְאָכָא דִּי פְרַק יָתִי מִכָּל בִּישָׁא יְבָרֵךְ יָת עוּלֵמַיָּא וְיִתְקְרֵי בְּהוֹן שְׁמִי וְשׁוּם אֲבָהָתַי אַבְרָהָם וְיִצְחָק וּכְנוּנֵי יַמָּא יִסְגּוּן בְּגוֹ בְנֵי אֶנָשָׁא עַל אַרְעָא:

רש״י◄ הַמַּלְאָךְ הַגֹּאֵל אֹתִי • מַלְאָךְ הָרָגִיל לְהִשְׁתַּלֵּחַ אֵלַי בְּצָרָתִי, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: ״וַיֹּאמֶר אֵלַי מַלְאַךְ הָאֱלֹהִים בַּחֲלוֹם: יַעֲקֹב וְגוֹ׳ אָנֹכִי הָאֵל בֵּית אֵל״.

יְבָרֵךְ אֶת־הַנְּעָרִים • מְנַשֶּׁה וְאֶפְרַיִם. וְיִדְגּוּ • כַּדָּגִים הַלָּלוּ שֶׁפָּרִים וְרָבִים, וְאֵין עַיִן הָרָע שׁוֹלֶטֶת בָּהֶם.

~ יום שלישי ז׳ טבת ~

(יז) וַיַּרְא יוֹסֵף כִּי־יָשִׁית אָבִיו יַד־יְמִינוֹ עַל־רֹאשׁ אֶפְרַיִם וַיֵּרַע בְּעֵינָיו וַיִּתְמֹךְ יַד־אָבִיו לְהָסִיר אֹתָהּ מֵעַל רֹאשׁ־אֶפְרַיִם עַל־רֹאשׁ מְנַשֶּׁה:

יז וְחָזָא יוֹסֵף אֲרֵי שַׁוִּי אָבוּהִי יַד יְמִינֵהּ עַל רֵישָׁא דְּאֶפְרַיִם וּבְאִישׁ בְּעֵינוֹהִי וּסְעַד יָדָא דְּאָבוּהִי לְאַעֲדָאָה יָתַהּ מֵעַל רֵישָׁא דְּאֶפְרַיִם לְאַנָּחוּתַהּ עַל רֵישָׁא דִּמְנַשֶּׁה:

רש״י◄ וַיִּתְמֹךְ יַד־אָבִיו • הֵרִימָהּ מֵעַל רֹאשׁ בְּנוֹ וּתְמָכָהּ בְּיָדוֹ.

(יח) וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל־אָבִיו לֹא־כֵן אָבִי כִּי־זֶה הַבְּכֹר שִׂים יְמִינְךָ עַל־רֹאשׁוֹ:

יח וַאֲמַר יוֹסֵף לְאָבוּהִי לָא כֵן אַבָּא אֲרֵי דֵּין בּוּכְרָא שַׁו יְמִינָךְ עַל רֵישֵׁהּ:

פירוש רבי סעדיה גאון (פרוייקט רס״ג)

(טו) וּבֵרֵךְ אֶת יוֹסֵף וְאָמַר לוֹ: ה׳ אֲשֶׁר הִתְהַלְּכוּ עִמּוֹ אֲבוֹתַי בְּצִיָּתְנוּתָם לוֹ, אַבְרָהָם וְיִצְחָק, הוּא ה׳ אֲשֶׁר רוֹעֶה אוֹתִי מֵאָז הֱיוֹתִי עַד הַיּוֹם הַזֶּה.

(טז) עַל יְדֵי מַלְאָךְ גָּאַל אוֹתִי מִכָּל רַע, הוּא יְבָרֵךְ אֶת אֵלֶּה שְׁנֵי הַנְּעָרִים הַבּוּרִים, וּשְׁנֵיהֶם יִקָּרְאוּ בִּשְׁמִי וּבְשֵׁם אֲבוֹתַי אַבְרָהָם וְיִצְחָק, וְיִצְמְחוּ בְּרִבּוּי בָּאָרֶץ.

(יז) וְכַאֲשֶׁר רָאָה יוֹסֵף כִּי אָבִיו כְּבָר שָׂם אֶת יָדוֹ הַיְמָנִית עַל רֹאשׁ אֶפְרַיִם, הֵרַע לוֹ הַדָּבָר, וּלְכָךְ נִצְמַד אֵלֶיהָ כְּדֵי לַהֲסִירָהּ מֵעַם רֹאשׁ אֶפְרַיִם אֶל רֹאשׁ מְנַשֶּׁה.

(יח) וְאָמַר אֵלָיו: לֹא כָּכָה, הוֹי, אָבִי! הֲרֵי זֶה הַבְּכוֹר, שִׂים יְמִינְךָ עַל רֹאשׁוֹ!

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(יט) וַיְמָאֵן אָבִיו וַיֹּאמַר יָדַעְתִּי בְנִי יָדַעְתִּי גַּם־הוּא יִהְיֶה־לָּעָם וְגַם־הוּא יִגְדָּל וְאוּלָם אָחִיו הַקָּטֹן יִגְדַּל מִמֶּנּוּ וְזַרְעוֹ יִהְיֶה מְלֹא־הַגּוֹיִם:

יט וְסָרֵיב אָבוּהִי וַאֲמַר יְדַעְנָא בְּרִי יְדַעְנָא אַף הוּא יְהֵי לְעַמָּא וְאַף הוּא יִסְגֵּי וּבְרַם אָחוּהִי זְעֵירָא יִסְגֵּי מִנֵּהּ וּבְנוֹהִי יְהוֹן שַׁלִּיטִין בְּעַמְמַיָּא:

רש״י ◄ יָדַעְתִּי בְנִי יָדַעְתִּי • שֶׁהוּא הַבְּכוֹר. גַּם־הוּא יִהְיֶה־לָּעָם וְגוֹ׳ • שֶׁעָתִיד גִּדְעוֹן לָצֵאת מִמֶּנּוּ, שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עוֹשֶׂה נֵס עַל־יָדוֹ. וְאוּלָם אָחִיו הַקָּטֹן יִגְדַּל מִמֶּנּוּ • שֶׁעָתִיד יְהוֹשֻׁעַ לָצֵאת מִמֶּנּוּ, שֶׁיַּנְחִיל אֶת הָאָרֶץ וִילַמֵּד תּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל. וְזַרְעוֹ יִהְיֶה מְלֹא־הַגּוֹיִם • כָּל הָעוֹלָם יִתְמַלֵּא בְּצֵאת שִׁמְעוֹ וּשְׁמוֹ, כְּשֶׁיַּעֲמִיד חַמָּה בְּגִבְעוֹן וְיָרֵחַ בְּעֵמֶק אַיָּלוֹן.

~ נקודות משיחות קודש ~

וְאוּלָם אָחִיו הַקָּטֹן יִגְדַּל מִמֶּנּוּ וְזַרְעוֹ יִהְיֶה מְלֹא הַגּוֹיִם (מח, יט) יֵשׁ לִשְׁאֹל: מַדּוּעַ לֹא בֵּרַךְ יַעֲקֹב אֶת מְנַשֶּׁה, הַבְּכוֹר, בִּבְרָכָה זוֹ עַצְמָהּ — שֶׁיִּגְדַּל מֵאָחִיו הַקָּטָן. וְהָעִנְיָן, דְּהִנֵּה ׳בְּרָכָה׳ פֵּרוּשָׁהּ ׳הַמְשָׁכָה׳ (כְּמוֹ ״הַמַּבְרִיךְ אֶת הַגֶּפֶן בָּאָרֶץ״), הַיְינוּ שֶׁעִנְיָנָהּ לְהַמְשִׁיךְ דָּבָר מִמְּקוֹרוֹ, וְלֹא לְחַדֵּשׁ דָּבָר שֶׁאֵינוֹ קַיָּם בַּמָּקוֹר. לָכֵן לֹא הָיָה יָכוֹל לִפְעֹל בִּבְרָכָתוֹ שֶׁמְּנַשֶּׁה יִגְדַּל מֵאֶפְרַיִם, מִכֵּיוָן שֶׁלֹּא כָּךְ הוּא הַמַּצָּב בַּמָּקוֹר.

(לִקוּטֵי שִׂיחוֹת, כְּרַךְ י׳, עמ׳ 38)

(כ) וַיְבָרְכֵם בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר בְּךָ יְבָרֵךְ יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר יְשִׂמְךָ אֱלֹהִים כְּאֶפְרַיִם וְכִמְנַשֶּׁה וַיָּשֶׂם אֶת־אֶפְרַיִם לִפְנֵי מְנַשֶּׁה:

כ וּבְרִיכְנוּן בְּיוֹמָא הַהוּא לְמֵימַר בָּךְ יְבָרֵךְ יִשְׂרָאֵל לְמֵימַר יְשַׁוִּינָךְ יְיָ כְּאֶפְרַיִם וְכִמְנַשֶּׁה וְשַׁוִּי יָת אֶפְרַיִם קֳדָם מְנַשֶּׁה:

רש״י ◄ בְּךָ יְבָרֵךְ יִשְׂרָאֵל • הַבָּא לְבָרֵךְ אֶת בָּנָיו, יְבָרְכֵם בִּבְרָכָתָם וְיֹאמַר אִישׁ לִבְנוֹ: ״יְשִׂימְךָ אֱלֹהִים כְּאֶפְרַיִם וְכִמְנַשֶּׁה״. וַיָּשֶׂם אֶת־אֶפְרַיִם • בִּבְרָכָתוֹ, לִפְנֵי מְנַשֶּׁה, לְהַקְדִּימוֹ בַּדְּגָלִים וּבַחֲנֻכַּת הַנְּשִׂיאִים.

(כא) וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל אֶל־יוֹסֵף הִנֵּה אָנֹכִי מֵת וְהָיָה אֱלֹהִים עִמָּכֶם וְהֵשִׁיב אֶתְכֶם אֶל־אֶרֶץ אֲבֹתֵיכֶם:

כא וַאֲמַר יִשְׂרָאֵל לְיוֹסֵף הָא אֲנָא מָאִית וִיהֵי מֵימְרָא דַּיְיָ בְּסַעְדֵּכוֹן וְיָתִיב יָתְכוֹן לְאַרְעָא דַּאֲבָהַתְכוֹן:

(כב) וַאֲנִי נָתַתִּי לְךָ שְׁכֶם אַחַד עַל־אַחֶיךָ אֲשֶׁר לָקַחְתִּי מִיַּד הָאֱמֹרִי בְּחַרְבִּי וּבְקַשְׁתִּי:

כב וַאֲנָא יְהָבִית לָךְ חוּלַק חַד יַתִּיר עַל אַחָיךָ דִּי נְסִיבִית מִידָא דֶּאֱמוֹרָאָה בִּצְלוֹתִי וּבְבָעוּתִי:

רש״י ◄ וַאֲנִי נָתַתִּי לְךָ • לְפִי שֶׁאַתָּה טוֹרֵחַ לְהִתְעַסֵּק בִּקְבוּרָתִי, וְגַם אֲנִי נָתַתִּי לְךָ נַחֲלָה שֶׁתִּקָּבֵר בָּהּ, וְאֵי זוֹ? זוֹ שְׁכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: (יהושע כד) ״וְאֶת עַצְמוֹת יוֹסֵף אֲשֶׁר הֶעֱלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם קָבְרוּ בִּשְׁכֶם״. שְׁכֶם אַחַד עַל־אַחֶיךָ • שְׁכֶם מַמָּשׁ, הִיא תִּהְיֶה לְךָ חֵלֶק אֶחָד יְתֵרָה עַל אַחֶיךָ. בְּחַרְבִּי וּבְקַשְׁתִּי • כְּשֶׁהָרְגוּ שִׁמְעוֹן וְלֵוִי אֶת אַנְשֵׁי שְׁכֶם, נִתְכַּנְּסוּ כָּל סְבִיבוֹתֵיהֶם לְהִזְדַּוֵּג לָהֶם, וְחָגַר יַעֲקֹב כְּלֵי מִלְחָמָה כְּנֶגְדָּן. דָּבָר אַחֵר: ״שְׁכֶם אַחַד״, הִיא הַבְּכוֹרָה, שֶׁיִּטְּלוּ בָּנָיו שְׁנֵי חֲלָקִים, וּ׳שְׁכֶם׳, לְשׁוֹן חֵלֶק הוּא, כְּתַרְגּוּמוֹ, וְהַרְבֵּה

פירוש רבי סעדיה גאון (פרוייקט רס״ג)

(יט) וְסֵרַב אָבִיו וְאָמַר: כְּבָר יָדַעְתִּי הוֹי, בְּנִי שֶׁלִּי! הֲרֵי זֶה יִרְבֶּה גַּם כֵּן וְתִהְיֶה מִמֶּנּוּ אֻמָּה, וְאוּלָם אֲנִי יָדַעְתִּי כִּי אָחִיו הַקָּטָן יִרְבֶּה יוֹתֵר מִמֶּנּוּ וְיִהְיוּ תּוֹלְדוֹתָיו בְּדוֹמֶה לִמְלֹא הָאֻמּוֹת.

(כ) וְכַאֲשֶׁר הִשְׁרָה אֶת בִּרְכָתוֹ בִּשְׁנֵיהֶם בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם, אָמַר: בְּךָ יִתְבָּרְכוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בַּאֲמִירַת מִקְצָתָם לְמִקְצָתָם: יַעֲשֶׂה ה׳ אוֹתְךָ כְּדֶגֶמֶת אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה, וְכָךְ הִקְדִּים אֶת אֶפְרַיִם לְמְנַשֶּׁה.

(כא) וְאָמַר יִשְׂרָאֵל לְיוֹסֵף: הֲרֵינִי מֵת. וִיהִי ה׳ עִמָּכֶם וְיַחֲזִיר אֶתְכֶם אֶל אֶרֶץ אֲבוֹתֵיכֶם.

(כב) וַאֲנִי כְּבָר נָתַתִּי לְךָ חֶלְקָה יְתֵרָה עַל אַחֶיךָ אֲשֶׁר לָקַחְתִּי מִיַּד הָאֱמוֹרִיִּים בְּחַרְבִּי וּבְקַשְׁתִּי.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

יֵשׁ לוֹ דּוֹמִים בַּמִּקְרָא: "כִּי תְשִׁיתֵמוֹ שֶׁכֶם", תָּשִׁית שׂוֹנְאַי לְפָנַי לַחֲלָקִים. (שם ס) "אַחַלְקָה שְׁכֶם", (הושע ו) "דֶּרֶךְ יִרְצְחוּ־שֶׁכְמָה", אִישׁ חֶלְקוֹ, (צפניה ג) "לְעָבְדוֹ שְׁכֶם אֶחָד". אֲשֶׁר לָקַחְתִּי מִיַּד הָאֱמֹרִי • מִיַּד עֵשָׂו, שֶׁעָשָׂה מַעֲשֵׂה אֱמוֹרִי. דָּבָר אַחֵר: שֶׁהָיָה צָד אָבִיו בְּאִמְרֵי פִיו. בְּחַרְבִּי וּבְקַשְׁתִּי • הִיא חָכְמָתִי וּתְפִלָּתִי (וְעַיֵּן בָּרָא"ם שֶׁכָּתַב דְּאִי־אֶפְשָׁר לְפָרֵשׁ עַל חַרְבָּם שֶׁל שִׁמְעוֹן וְלֵוִי, דְּהָא לֹא עָשׂוּ מִדַּעְתּוֹ, שֶׁהֲרֵי כָּעַס עֲלֵיהֶם עַל זֶה. וְלַעֲנִיּוּת דַּעְתִּי, בְּלָאוֹ־הָכֵי אִי־אֶפְשָׁר לְפָרֵשׁ עֲלֵיהֶם, דְּמַה נְּתִינַת טַעַם יְהִיֶה עַל שֶׁנָּתְנוּ לִיוֹסֵף מִפְּנֵי שֶׁלְּקָחוּהוּ שִׁמְעוֹן וְלֵוִי בְּחַרְבָּם וּבְקַשְׁתָּם, וַהֲלֹא אַדְרַבָּא, מִזֶּה הַטַּעַם רָאוּי שֶׁיִּנָּתֵן לְשִׁמְעוֹן וְלֵוִי, וְלֹא לְיוֹסֵף, וְדוֹק).

~ יום רביעי ח' טבת ~

מט (א) וַיִּקְרָא יַעֲקֹב אֶל־בָּנָיו וַיֹּאמֶר הֵאָסְפוּ וְאַגִּידָה לָכֶם אֵת אֲשֶׁר־יִקְרָא אֶתְכֶם בְּאַחֲרִית הַיָּמִים:

א וּקְרָא יַעֲקֹב לִבְנוֹהִי וַאֲמַר אִתְכַּנָּשׁוּ וַאֲחַוִּי לְכוֹן יָת דִּי יְעַרַע יָתְכוֹן בְּסוֹף יוֹמַיָּא:

רש"י ◄ **וְאַגִּידָה לָכֶם •** (ב"ר) בַּקֵּשׁ לְגַלּוֹת אֶת הַקֵּץ, וְנִסְתַּלְּקָה מִמֶּנּוּ שְׁכִינָה, וְהִתְחִיל לוֹמַר דְּבָרִים אֲחֵרִים.

(ב) הִקָּבְצוּ וְשִׁמְעוּ בְּנֵי יַעֲקֹב וְשִׁמְעוּ אֶל־יִשְׂרָאֵל אֲבִיכֶם:

ב אִתְכַּנָּשׁוּ וּשְׁמָעוּ בְּנֵי יַעֲקֹב וְקַבִּילוּ אוּלְפַּן מִן יִשְׂרָאֵל אֲבוּכוֹן:

(ג) רְאוּבֵן בְּכֹרִי אַתָּה כֹּחִי וְרֵאשִׁית אוֹנִי יֶתֶר שְׂאֵת וְיֶתֶר עֹז:

ג רְאוּבֵן בּוּכְרִי אַתְּ חֵילִי וְרֵישׁ תָּקְפִּי לָךְ הֲוָה חָזֵי לְמִסַּב תְּלָתָא חוּלְקִין בְּכֵירוּתָא כְּהֲנָתָא וּמַלְכוּתָא:

רש"י ◄ **וְרֵאשִׁית אוֹנִי •** הִיא טִפָּה רִאשׁוֹנָה שֶׁלּוֹ, שֶׁלֹּא רָאָה קֶרִי מִיָּמָיו (ב"ר). **אוֹנִי •** כֹּחִי, כְּמוֹ: (הושע יב) "מָצָאתִי אוֹן לִי", (ישעיה מ) "מֵרֹב אוֹנִים", "וּלְאֵין אוֹנִים". **יֶתֶר שְׂאֵת •** רָאוּי הָיִיתָ לִהְיוֹת יָתֵר עַל אַחֶיךָ בִּכְהֻנָּה, לְשׁוֹן נְשִׂיאוּת כַּפַּיִם. **וְיֶתֶר עֹז •** בְּמַלְכוּת, כְּמוֹ: (שמואל א ב) "וְיִתֵּן עֹז לְמַלְכּוֹ", וּמִי גָּרַם לְךָ לְהַפְסִיד כָּל אֵלֶּה?.

(ד) פַּחַז כַּמַּיִם אַל־תּוֹתַר כִּי עָלִיתָ מִשְׁכְּבֵי אָבִיךָ אָז חִלַּלְתָּ יְצוּעִי עָלָה:

ד עַל דַּאֲזַלְתָּא לְקֶבֶל אַפָּיךְ הָא כְּמַיָּא בְּרַם לָא אַהֲנֵיתָא חוּלָק יַתִּיר לָא תִּסָּב אֲרֵי סְלֵקְתָּא בֵּית מִשְׁכְּבֵי אָבוּךְ בְּכֵן אֲחֵלְתָּא לְשׁוּוּיֵי בְּרִי סְלֵקְתָּא:

רש"י ◄ **פַּחַז כַּמַּיִם •** הַפַּחַז וְהַבֶּהָלָה אֲשֶׁר מִהַרְתָּ לְהַרְאוֹת כַּעַסְךָ, כַּמַּיִם הַלָּלוּ הַמְמַהֲרִים לִמְרוּצָתָם, לְכָךְ. **אַל־תּוֹתַר •** אַל תַּרְבֶּה לִטֹּל כָּל הַיְתֵרוֹת הַלָּלוּ שֶׁהָיוּ רְאוּיוֹת לְךָ, וּמַהוּ הַפַּחַז אֲשֶׁר פָּחַזְתָּ?. **כִּי עָלִיתָ מִשְׁכְּבֵי אָבִיךָ, אָז חִלַּלְתָּ •** אוֹתוֹ שֵׁם שֶׁעָלָה עַל יְצוּעַי, וְהִיא הַשְּׁכִינָה, שֶׁהָיָה דַּרְכָּהּ לִהְיוֹת עוֹלָה עַל יְצוּעַי. **פַּחַז •** שֵׁם דָּבָר הוּא, לְפִיכָךְ טַעֲמוֹ לְמַעְלָה וְכֻלּוֹ נָקוּד פַּתָּ"ח, וְאִלּוּ הָיָה לְשׁוֹן עָבָר, הָיָה נָקוּד חֶצְיוֹ קָמַ"ץ וְחֶצְיוֹ פַּתָּ"ח וְטַעֲמוֹ לְמַטָּה. **יְצוּעִי •** לְשׁוֹן מִשְׁכָּב, עַל שׁוּם שֶׁמַּצִּיעִים אוֹתוֹ עַל־יְדֵי לְבָדִין וּסְדִינִין, וְהַרְבֵּה דּוֹמִים לוֹ: (תהלים סג) "אִם־זְכַרְתִּיךָ עַל־יְצוּעָי", (שם קלב) "אִם־אֶעֱלֶה עַל־עֶרֶשׂ יְצוּעָי".

פירוש רבי סעדיה גאון (פרוייקט רס"ג)

(א) אַחֲרֵי זֹאת קָרָא יַעֲקֹב לְבָנָיו וְאָמַר: הִתְאַסְּפוּ כְּדֵי שֶׁאוֹדִיעַ לָכֶם מַה יִּגִּיעֲכֶם בְּאַחֲרִית הַיָּמִים.

(ב) הֵאָסְפוּ וְשִׁמְעוּ אֶת הַדָּבָר, הוֹי, בְּנֵי יַעֲקֹב! וְקַבְּלוּ מִיִּשְׂרָאֵל אֲבִיכֶם.

(ג) הוֹי, רְאוּבֵן! אַתָּה בְּכוֹרִי וְכֹחִי וְהָרִאשׁוֹן לְהֶשֵּׁגַי, מֵעָדָף בְּנִכְבָּדוּת וּמֵעָדָף בְּיֶקֶר.

(ד) וְכָעֵת בִּלְגִימַת מַיִם לֹא תֵּעָדֵף לִהְיוֹת הָרִאשׁוֹן כִּי עָלִיתָ אֶל מְקוֹם שְׁכִיבַת אָבִיךָ בָּעֵת הַהִיא. מִכֹּחַ שֶׁחִלַּלְתָּ אֶת מִטָּתִי נֶחְלַצְתָּ.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(ה) **שִׁמְעוֹן וְלֵוִי אַחִים כְּלֵי חָמָס מְכֵרֹתֵיהֶם:**

ה שִׁמְעוֹן וְלֵוִי אַחִין גַּבְּרִין גְּפָרִין בְּאַרַע תּוֹתָבוּתְהוֹן עֲבָדוּ גְבוּרָא:

רש"י ◄ **שִׁמְעוֹן וְלֵוִי אַחִים • בְּעֵצָה אַחַת עַל שְׁכֶם וְעַל יוֹסֵף:** "וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל אָחִיו וְגוֹ' וְעַתָּה לְכוּ וְנַהַרְגֵהוּ", מִי הֵם? אִם תֹּאמַר: רְאוּבֵן אוֹ יְהוּדָה, הֲרֵי לֹא הִסְכִּימוּ בַּהֲרִיגָתוֹ. אִם תֹּאמַר: בְּנֵי הַשְּׁפָחוֹת, הֲרֵי לֹא הָיְתָה שִׂנְאָתָן שְׁלֵמָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהוּא נַעַר אֶת־בְּנֵי בִלְהָה וְאֶת־בְּנֵי זִלְפָּה וְגוֹ'", יִשָּׁשְׂכָר וּזְבוּלוּן לֹא הָיוּ מְדַבְּרִים בִּפְנֵי אֲחֵיהֶם הַגְּדוֹלִים מֵהֶם, עַל־כָּרְחָךְ שִׁמְעוֹן וְלֵוִי הֵם, שֶׁקְּרָאָם אֲבִיהֶם "אַחִים". **כְּלֵי חָמָס • אֲמָנוּת זוֹ שֶׁל רְצִיחָה, חָמָס הוּא בְּיֶדְכֶם,** מִבִּרְכַּת עֵשָׂו הִיא זוֹ. אֲמָנוּת שֶׁלּוֹ הִיא, וְאַתֶּם חֲמַסְתֶּם אוֹתָהּ הֵימֶנּוּ. **מְכֵרֹתֵיהֶם • לְשׁוֹן כְּלֵי זַיִן.** סַיִף בְּלָשׁוֹן יְוָנִי מכי"ר (תנחומא). דָּבָר אַחֵר: "מְכֵרֹתֵיהֶם" (ב"ר) **בְּאֶרֶץ** מְגוּרָתָם נָהֲגוּ עַצְמָן בִּכְלֵי חָמָס, כְּמוֹ: (יחזקאל טו) "מְכֹרֹתַיִךְ וּמֹלְדֹתַיִךְ", וְזֶה תַּרְגּוּם שֶׁל אוּנְקְלוֹס.

(ו) **בְּסֹדָם אַל־תָּבֹא נַפְשִׁי בִּקְהָלָם אַל־תֵּחַד כְּבֹדִי כִּי בְאַפָּם הָרְגוּ אִישׁ וּבִרְצֹנָם עִקְּרוּ־שׁוֹר:**

ו בְּרָזְהוֹן לָא הֲוַת נַפְשִׁי בְּאִתְכַּנְּשֵׁהוֹן לִמְהַךְ לָא נְחָתִית מִן יְקָרִי אֲרֵי בְּרָגְזֵהוֹן קְטָלוּ קְטוֹל וּבִרְעוּתְהוֹן תַּרָעוּ שׁוּר סַנְאָה:

רש"י ◄ **בְּסֹדָם אַל־תָּבֹא נַפְשִׁי •** (ב"ר) זֶה מַעֲשֶׂה זִמְרִי, כְּשֶׁנִּתְקַבְּצוּ שִׁבְטוֹ שֶׁל שִׁמְעוֹן לְהָבִיא אֶת הַמִּדְיָנִית לִפְנֵי מֹשֶׁה, וְאָמְרוּ לוֹ: 'זוֹ אֲסוּרָה אוֹ מֻתֶּרֶת'? אִם תֹּאמַר אֲסוּרָה, בַּת יִתְרוֹ מִי הִתִּירָהּ לְךָ? אַל יִזָּכֵר שְׁמִי בַּדָּבָר, שֶׁנֶּאֱמַר: "זִמְרִי בֶּן־סָלוּא נְשִׂיא בֵית־אָב לַשִּׁמְעוֹנִי" וְלֹא כָּתַב בֶּן יַעֲקֹב. **בִּקְהָלָם •** כְּשֶׁיַּקְהִיל קֹרַח, שֶׁהוּא מִשִּׁבְטוֹ שֶׁל לֵוִי, אֶת כָּל הָעֵדָה עַל מֹשֶׁה וְעַל אַהֲרֹן. **אַל־תֵּחַד כְּבֹדִי •** שָׁם אַל יִתְיַחֵד עִמָּהֶם שְׁמִי, שֶׁנֶּאֱמַר: "קֹרַח בֶּן־יִצְהָר בֶּן־קְהָת בֶּן־לֵוִי", וְלֹא נֶאֱמַר: 'בֶּן יַעֲקֹב', אֲבָל בְּ'דִבְרֵי הַיָּמִים' כְּשֶׁנִּתְיַחֲסוּ בְּנֵי קֹרַח עַל הַדּוּכָן, נֶאֱמַר: (דברי הימים א ו) "בֶּן־קֹרַח, בֶּן־יִצְהָר, בֶּן־קְהָת בֶּן־לֵוִי בֶּן־יִשְׂרָאֵל". **אַל־תֵּחַד כְּבֹדִי •** כָּבוֹד לְשׁוֹן זָכָר הוּא, וְעַל־כָּרְחָךְ אַתָּה צָרִיךְ לְפָרֵשׁ כִּמְדַבֵּר אֶל הַכָּבוֹד וְאוֹמֵר: אַתָּה, כְּבוֹדִי, אַל תִּתְיַחֵד עִמָּהֶם, כְּמוֹ: (ישעיה יד) "לֹא־תֵחַד אִתָּם בִּקְבוּרָה". **כִּי בְאַפָּם הָרְגוּ אִישׁ •** אֵלּוּ חֲמוֹר וְאַנְשֵׁי שְׁכֶם, וְאֵינָן חֲשׁוּבִין כֻּלָּם אֶלָּא כְּאִישׁ אֶחָד. וְכֵן הוּא אוֹמֵר בְּגִדְעוֹן: (שופטים ח) "וְהִכִּיתָ אֶת מִדְיָן כְּאִישׁ אֶחָד", וְכֵן בְּמִצְרַיִם: "סוּס וְרוֹכְבוֹ רָמָה בַיָּם", זֶהוּ מִדְרָשׁוֹ. וּפְשׁוּטוֹ: אֲנָשִׁים הַרְבֵּה קוֹרֵא אִישׁ, כָּל אֶחָד לְעַצְמוֹ, 'בְּאַפָּם הָרְגוּ' כָּל 'אִישׁ' שֶׁכָּעַסוּ עָלָיו, וְכֵן: (יחזקאל יט) "וַיִּלְמַד לִטְרֹף טֶרֶף אָדָם אָכָל". **וּבִרְצֹנָם עִקְּרוּ־שׁוֹר •** רָצוּ לַעֲקֹר אֶת יוֹסֵף שֶׁנִּקְרָא שׁוֹר, שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּכוֹר שׁוֹרוֹ הָדָר לוֹ". "עִקְּרוּ", אשריטו"ר בְּלַעַ"ז, לְשׁוֹן (הושע יא) "אֶת סוּסֵיהֶם תְּעַקֵּר".

~ נקודות משיחות קודש ~

אֵלּוּ חֲמוֹר וְאַנְשֵׁי שְׁכֶם – אַךְ לֹא שְׁכֶם עַצְמוֹ

כִּי בְאַפָּם הָרְגוּ אִישׁ

אֵלּוּ חֲמוֹר וְאַנְשֵׁי שְׁכֶם (מט, ו. ובפירוש רש"י)

יֵשׁ לְעַיֵּן, דְּמֵאַחַר שֶׁפֵּרֵט רַשִׁ"י אֶת חֲמוֹר לְבַדּוֹ, אַף שֶׁנִּכְלַל כְּבָר בְּ"אַנְשֵׁי שְׁכֶם", אִם־כֵּן מַדּוּעַ לֹא פֵּרֵט גַּם אֶת שְׁכֶם, שֶׁהֲרֵי הָיָה לוֹ חֵלֶק עִקָּרִי בַּמַּעֲשֶׂה?

וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהָא גּוּפָא מַשְׁמִיעֵנוּ, שֶׁתּוֹכַחַת יַעֲקֹב הָיְתָה רַק עַל הֲרִיגַת חֲמוֹר וְאַנְשֵׁי שְׁכֶם, וְלֹא עַל הֲרִיגַת שְׁכֶם עַצְמוֹ.

דְּהִנֵּה הַתּוֹכֵחָה עַל הֲרִיגַת אַנְשֵׁי שְׁכֶם, הָיְתָה מִשּׁוּם שֶׁעַל־יְדֵי הֲרִיגָתָם "עֲכַרְתֶּם אוֹתִי לְהַבְאִישֵׁנִי בְּיוֹשֵׁב הָאָרֶץ גו'" (וישלח לד, לה). אַךְ זֶהוּ רַק עַל הֲרִיגַת אַנְשֵׁי שְׁכֶם, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן הֲרִיגַת שְׁכֶם עַצְמוֹ הָיְתָה מֻתֶּרֶת וּמְחֻיֶּבֶת גַּם אֵצֶל הָאֻמּוֹת, שֶׁהֲרֵי "הָאֻמּוֹת גָּדְרוּ עַצְמָם מִן הָעֲרָיוֹת כו'" (רש"י וישלח שם, ז), וְאִם־כֵּן הָיָה עַל שְׁכֶם חִיּוּב מִיתָה, גַּם עַל־פִּי דִּינֵי הָאֻמּוֹת.

וּמִכֵּיוָן שֶׁבַּהֲרִיגַת שְׁכֶם עַצְמוֹ לֹא הָיָה שוּם חִסָּרוֹן, לֹא הָיָה זֶה גּוֹרֵם "לְהַבְאִישֵׁנִי בְּיוֹשֵׁב הָאָרֶץ", וְעַל כֵּן לֹא הוֹכִיחָם יַעֲקֹב עַל זֶה.

(על־פי לקוטי־שיחות חלק ה, עמוד 251 ואילך - מתוך 'לקראת שבת')

פירוש רבי סעדיה גאון (פרוייקט רס"ג)

(ה) שִׁמְעוֹן וְלֵוִי שְׁנֵי אַחִים, בִּכְלֵי הָעֹשֶׁק מִלְּאוּ חוֹבָתָם.

(ו) בְּהִסְתּוֹדְדוּתָם לֹא נִכְנְסָה נַפְשִׁי וּבְהִתְקַהֲלוּתָם לֹא נִכְלְלָה עַצְמִיּוּתִי, כִּי בְּכַעַסָם הֵמִיתוּ אֲמָה וּבִרְגִיעָתָם תָּלְשׁוּ חוֹמָה.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(ז) **אָרוּר אַפָּם כִּי עָז וְעֶבְרָתָם כִּי קָשָׁתָה אֲחַלְּקֵם בְּיַעֲקֹב וַאֲפִיצֵם בְּיִשְׂרָאֵל:**

ז ליט רָגְזְהוֹן אֲרֵי תַקִּיף וְחֵמַתְהוֹן אֲרֵי קַשְׁיָא אֲפַלְגִנּוּן בְּיַעֲקֹב וְאֵבַדְרִנּוּן בְּיִשְׂרָאֵל:

רש"י◄ **אָרוּר אַפָּם כִּי עָז.** אֲפִלּוּ בִּשְׁעַת תּוֹכֵחָה לֹא קִלֵּל אֶלָּא אֶת אַפָּם, וְזֶהוּ שֶׁאָמַר בִּלְעָם: "מָה אֶקּוֹב לֹא קַבֹּה אֵל". **אֲחַלְּקֵם בְּיַעֲקֹב.** אַפְרִידֵם זֶה מִזֶּה, שֶׁלֹּא יְהֵא לֵוִי בְּמִנְיַן הַשְּׁבָטִים, וַהֲרֵי הֵם חֲלוּקִים. דָּבָר אַחֵר: אֵין לְךָ עֲנִיִּים וְסוֹפְרִים וּמְלַמְּדֵי תִּינוֹקוֹת אֶלָּא מִשִּׁמְעוֹן, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ נְפוּצִים, וְשִׁבְטוֹ שֶׁל לֵוִי עֲשָׂאוֹ מְחַזֵּר עַל הַגְּרָנוֹת לִתְרוּמוֹת וּלְמַעֲשְׂרוֹת, נָתַן לוֹ תְּפוּצָתוֹ דֶּרֶךְ כָּבוֹד.

(ח) **יְהוּדָה אַתָּה יוֹדוּךָ אַחֶיךָ יָדְךָ בְּעֹרֶף אֹיְבֶיךָ יִשְׁתַּחֲוּ לְךָ בְּנֵי אָבִיךָ:**

ח יְהוּדָה אַתְּ אוֹדִיתָא וְלָא כְּהֵיתְתָא כָּף יוֹדוּן אַחָיךָ יָדְךָ תִּתְקֵף עַל בַּעֲלֵי דְבָבָךְ יִתְבַּדְּרוּן סַנְאָךְ יְהוֹן מְחַזְּרִין קֳדָל קֳדָמָךְ וִיהוֹן מְקַדְּמִין לְמִשְׁאַל בִּשְׁלָמָךְ בְּנֵי אָבוּךָ:

רש"י◄ **יְהוּדָה אַתָּה יוֹדוּךָ אַחֶיךָ.** לְפִי שֶׁהוֹכִיחַ אֶת הָרִאשׁוֹנִים בְּקִנְטוּרִים, הִתְחִיל יְהוּדָה לִסּוֹג לַאֲחוֹרָיו (שֶׁלֹּא יוֹכִיחֻנוּ עַל מַעֲשֵׂה תָּמָר), וּקְרָאוֹ יַעֲקֹב בְּדִבְרֵי רִצּוּי: 'יְהוּדָה, לֹא אַתָּה כְּמוֹתָם' (ב"ר). **יָדְךָ בְּעֹרֶף אֹיְבֶיךָ.** בִּימֵי דָוִד: (שמואל ב כב) "וְאוֹיְבַי, תַּתָּה לִי עֹרֶף". **בְּנֵי אָבִיךָ.** עַל שֵׁם שֶׁהָיוּ מִנָּשִׁים הַרְבֵּה, לֹא אָמַר: 'בְּנֵי אִמֶּךָ', כְּדֶרֶךְ שֶׁאָמַר יִצְחָק.

(ט) **גּוּר אַרְיֵה יְהוּדָה מִטֶּרֶף בְּנִי עָלִיתָ כָּרַע רָבַץ כְּאַרְיֵה וּכְלָבִיא מִי יְקִימֶנּוּ:**

ט שִׁלְטוֹן יְהֵי בְּשֵׁרוּיָא וּבְסוֹפָא יִתְרַבָּא מַלְכָּא מִדְּבֵית יְהוּדָה אֲרֵי מִדִּין קַטְלָא בְּרִי נַפְשָׁךְ סָלְקְתָּא יְנוּחַ יִשְׁרֵי בִּתְקוֹף כְּאַרְיָא וּכְלֵיתָא וְלֵית מַלְכוּ דִּתְזַעְזְעִנַּהּ:

רש"י◄ **גּוּר אַרְיֵה.** עַל דָּוִד נִתְנַבֵּא: בִּתְחִלָּה, 'גּוּר': (שמואל ב ה) "בִּהְיוֹת שָׁאוּל מֶלֶךְ עָלֵינוּ, אַתָּה הָיִיתָ הַמּוֹצִיא וְהַמֵּבִיא אֶת יִשְׂרָאֵל", וּלְבַסּוֹף, 'אַרְיֵה', כְּשֶׁהִמְלִיכוּהוּ עֲלֵיהֶם, וְזֶהוּ שֶׁתִּרְגֵּם אוּנְקְלוֹס: 'שִׁלְטוֹן יְהֵי בְּשֵׁרוּיָא', בִּתְחִלָּתוֹ. **מִטֶּרֶף.** מִמַּה שֶּׁחֲשַׁדְתִּיךָ בְּ"טָרוֹף טֹרַף יוֹסֵף, חַיָּה רָעָה אֲכָלָתְהוּ", וְזֶהוּ יְהוּדָה שֶׁנִּמְשָׁל לְאַרְיֵה. **בְּנִי עָלִיתָ.** סִלַּקְתָּ אֶת עַצְמְךָ וְאָמַרְתָּ: "מַה־בֶּצַע וְגוֹ'", וְכֵן בַּהֲרִיגַת תָּמָר, שֶׁהוֹדָה: "צָדְקָה מִמֶּנִּי", לְפִיכָךְ. **כָּרַע רָבַץ וְגוֹ'.** בִּימֵי שְׁלֹמֹה: (מלכים א ה) "אִישׁ תַּחַת גַּפְנוֹ וְגוֹ'".

(י) **לֹא־יָסוּר שֵׁבֶט מִיהוּדָה וּמְחֹקֵק מִבֵּין רַגְלָיו עַד כִּי־יָבֹא שִׁילֹה וְלוֹ יִקְּהַת עַמִּים:**

י לָא יַעֲדֵי עָבֵד שָׁלְטָן מִדְּבֵית יְהוּדָה וְסַפְּרָא מִבְּנֵי בְנוֹהִי עַד עָלְמָא עַד דְּיֵיתֵי מְשִׁיחָא דְּדִילֵהּ הִיא מַלְכוּתָא וְלֵהּ יִשְׁתַּמְּעוּן עַמְמַיָּא:

רש"י◄ **לֹא־יָסוּר שֵׁבֶט מִיהוּדָה.** מִדָּוִד וָאֵילָךְ, אֵלּוּ רָאשֵׁי גָּלִיּוֹת שֶׁבְּבָבֶל, שֶׁרוֹדִים אֶת הָעָם בַּשֵּׁבֶט, שֶׁמְּמֻנִּים עַל־פִּי הַמַּלְכוּת (סנהדרין ה). **וּמְחֹקֵק מִבֵּין רַגְלָיו.** תַּלְמִידִים, אֵלּוּ נְשִׂיאֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. **עַד כִּי־יָבֹא שִׁילֹה.** מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ, שֶׁהַמְּלוּכָה שֶׁלּוֹ, וְכֵן תִּרְגֵּם אוּנְקְלוֹס. וּמִדְּרַשׁ אַגָּדָה: "שִׁילוֹ", שַׁי לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: (תהלים עו) "יוֹרִילוּ שַׁי לַמּוֹרָא". **וְלוֹ יִקְּהַת עַמִּים.** אֲסִיפַת הָעַמִּים, שֶׁהַיּוּ"ד עִקָּר הִיא בַּיְסוֹד,

פירוש רבי סעדיה גאון (פרוייקט רס"ג)

(ז) וּלְכָךְ רָאוּי לְתוֹכָחָה כַּעֲסָם, עַד כַּמָּה עָז הוּא, וְקִנְאָתָם – עַד כַּמָּה קָשָׁה הִיא, אֲפַלֵּג אוֹתָם בְּבֵית יַעֲקֹב וַאֲפַזֵּרֵם בְּבֵית יִשְׂרָאֵל.

(ח) וְאַתָּה, הוֹי, יְהוּדָה! יַמְלִיכוּךָ אַחֶיךָ וְיָדְךָ בְּעֹרֶף אוֹיְבֶיךָ, וְיִהְיוּ נְתוּנִים לְמָרוּתְךָ בְּנֵי אָבִיךָ.

(ט) נִהְיֵיתָ, הוֹי, יְהוּדָה! כְּמוֹ גּוּר אַרְיֵה כִּי אַתָּה הִצַּלְתָּ אֶת בְּנֵי מִן הַהֲרִיגָה, אֲשֶׁר אִם הִשְׁתַּטַּח וְרָבַץ כְּאַרְיֵה אוֹ כְּלָבִיאָה, אָז מִי יוּכַל לְקוֹמֵם אוֹתוֹ.

(י) לֹא יָסוּר שַׁרְבִּיט הַמְּלוּכָה מִיהוּדָה, וּמְחוֹקֵק חֻקִּים מִצִּיּוּת לִפְקֻדָּתוֹ עַד בִּיאָתוֹ שֶׁל מִי שֶׁהוּא לוֹ, וְאֵלָיו יִתְחַבְּרוּ הַגּוֹיִים.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

כְּמוֹ: "יִפְעָתֶךָ", וּפְעָמִים שֶׁנּוֹפֶלֶת מִמֶּנּוּ, וְכַמָּה אוֹתִיּוֹת מְשַׁמְּשׁוֹת בְּלָשׁוֹן זֶה, וְהֵם נִקְרָאִים 'עִקָּר נוֹפֵל', כְּגוֹן נו"ן שֶׁל נוֹגֵף, וְשֶׁל נוֹשֵׁךְ, וְאָל"ף שֶׁבְּ"אַחְוָתִי בְּאָזְנֵיכֶם" (איוב יג). וְשֶׁבְּ"אִבְחַת־חָרֶב" (יחזקאל כא) (וְהוּא לְשׁוֹן חֶרֶב וּפֵרוּשׁוֹ: 'אֵימַת חֶרֶב', וְהוּא לְשׁוֹן זַיִן), (מלכים ב ד) "וְאָסוּךְ שָׁמֶן". אַף זֶה, "יִקְהַת עַמִּים", אֲסִיפַת עַמִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: (ישעיה יא) "אֵלָיו גּוֹיִם יִדְרֹשׁוּ", וְדוֹמֶה לוֹ: (משלי ל) "עַיִן תִּלְעַג לְאָב וְתָבֵז לִיקְהַת אֵם", לְקִבּוּץ קְמָטִים שֶׁבְּפָנֶיהָ מִפְּנֵי זִקְנָתָהּ, וּבַגְּמָרָא: 'דְּיָתְבֵי וּמַקְהוּ אִקְהֲתָא בְּשׁוּקֵי דְּנַהַרְדְּעָא [דְּפוּמְבְּדִיתָא]', בְּמַסֶּכֶת יְבָמוֹת (דף קי). וְיָכֹל הָיָה לוֹמַר: קְהִיַּת עַמִּים.

(יא) אֹסְרִי לַגֶּפֶן עִירוֹ וְלַשֹּׂרֵקָה בְּנִי אֲתֹנוֹ כִּבֵּס בַּיַּיִן לְבֻשׁוֹ וּבְדַם־עֲנָבִים סוּתוֹ:

יא יַסְחֵר יִשְׂרָאֵל לְקַרְתֵּהּ עַמָּא יִבְנוּן הֵיכְלֵהּ יְהוֹן צַדִּיקַיָּא סְחוֹר סְחוֹר לֵהּ וְעָבְדֵי אוֹרַיְתָא בְּאוּלְפַּן עַמֵּהּ יְהֵי אַרְגְּוָן טַב לְבוּשׁוֹהִי כְּסוּתֵהּ מֵילָא מֵילָא צְבַע זְהוֹרִי וְצִבְעוֹנִין:

רש"י◄ **אֹסְרִי לַגֶּפֶן עִירֹה•** נִתְנַבֵּא עַל אֶרֶץ יְהוּדָה שֶׁתְּהֵא מוֹשֶׁכֶת יַיִן כְּמַעְיָן, אִישׁ יְהוּדָה יֶאֱסֹר לַגֶּפֶן עַיִר אֶחָד, וְיִטְעֶנֶנּוּ מִגֶּפֶן אַחַת וּמִשּׂוֹרֵק אֶחָד, בֶּן אֲתוֹן אֶחָד. **שֹׂרֵקָה•** זְמוֹרָה אֲרֻכָּה, קוריי"ר בְּלַע"ז. **כִּבֵּס בַּיַּיִן•** כָּל זֶה לְשׁוֹן רִבּוּי יַיִן. **סוּתֹה•** לְשׁוֹן מִין בֶּגֶד הוּא, וְאֵין לוֹ דִּמְיוֹן בַּמִּקְרָא. **אֹסְרִי•** כְּמוֹ אוֹסֵר, דֻּגְמָתוֹ: (תהלים קיג) "מִקִּימִי מֵעָפָר דָּל", (שם קכג) "הַיּוֹשְׁבִי בַשָּׁמָיִם", וְכֵן: "בְּנִי אֲתֹנוֹ", כְּעִנְיָן זֶה. וְאוּנְקְלוֹס תִּרְגֵּם בַּמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ: "גֶּפֶן", הֵם יִשְׂרָאֵל. "עִירֹה", זוֹ יְרוּשָׁלַיִם. "שֹׂרֵקָה", אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל (ירמיה ב) "וְאָנֹכִי נְטַעְתִּיךְ שׂוֹרֵק". **בְּנִי אֲתֹנוֹ•** יִבְנוּן הֵיכְלֵהּ, לְשׁוֹן: "שַׁעַר הָאִיתוֹן" בְּסֵפֶר יְחֶזְקֵאל (מ), וְעוֹד תִּרְגְּמוּ בְּפָנִים אֲחֵרִים: "גֶּפֶן", אֵלּוּ צַדִּיקִים. "בְּנִי אֲתֹנוֹ", עַבְדֵי אוֹרַיְתָא בְּאֵלֶּפֶן, עַל שֵׁם: "רוֹכְבֵי אֲתוֹנוֹת צְחוֹרוֹת". "כִּבֵּס בַּיַּיִן", יְהֵא אַרְגְּוָן טַב לְבוּשׁוֹהִי, שֶׁצִּבּוּעוֹ דּוֹמֶה לְיַיִן, וְצִבְעוֹנִין הוּא לְשׁוֹן "סוּתֹה", שֶׁהָאִשָּׁה לוֹבַשְׁתָּן וּמִסִּיתָה בָּהֶן אֶת הַדָּבָר לִיתֵּן עֵינָיו בָּהּ. וְאַף רַבּוֹתֵינוּ פֵּרְשׁוּ בַּגְּמָרָא, לְשׁוֹן הֲסָתַת שִׁכְרוּת בְּמַסֶּכֶת כְּתֻבּוֹת (דף קיא): 'וְעַל הַיַּיִן, שֶׁמָּא תֹּאמַר אֵינוֹ מַרְוֶה? תַּלְמוּד־לוֹמַר: "סוּתֹה"'.

(יב) חַכְלִילִי עֵינַיִם מִיָּיִן וּלְבֶן־שִׁנַּיִם מֵחָלָב:

יב יְסַמְּקוּן טוּרוֹהִי בְּכַרְמוֹהִי יְטוּפוּן נַעֲוֹהִי בַּחֲמַר יְחַוְּרָן בִּקְעָתֵהּ בְּעִיבּוּר וּבְעֶדְרֵי עָנָא:

רש"י◄ **חַכְלִילִי•** לְשׁוֹן אָדֹם, כְּתַרְגּוּמוֹ, וְכֵן: (משלי כג) "לְמִי חַכְלִילוּת עֵינַיִם", שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ שׁוֹתֵי יַיִן, עֵינֵיהֶם מַאֲדִימִין. **מֵחָלָב•** מֵרֹב חָלָב, שֶׁיְּהֵא בְּאַרְצוֹ מִרְעֶה טוֹב לְעֶדְרֵי צֹאן, וְכֵן פֵּירוּשׁ הַמִּקְרָא: אָדֹם עֵינַיִם יְהֵא מֵרֹב יַיִן, "וּלְבֶן־שִׁנַּיִם" יְהֵא מֵרֹב חָלָב. וּלְפִי תַּרְגּוּמוֹ: עֵינַיִם, לְשׁוֹן הָרִים, שֶׁמִּשָּׁם צוֹפִים לְמֵרָחוֹק. וְעוֹד תִּרְגְּמוּ בְּפָנִים אֲחֵרִים: לְשׁוֹן מַעְיָנוֹת וְקִלּוּחַ הַיְּקָבִים: נַעֲוֹהִי, יְקָבִים שֶׁלּוֹ, וְלָשׁוֹן אֲרַמִּי הוּא בְּמַסֶּכֶת עֲבוֹדָה זָרָה (דף עד): 'נַעֲוָה אַרְתָּחוּ'. יְחַוְּרָן בִּקְעָתֵהּ, תִּרְגֵּם: "שִׁנַּיִם", לְשׁוֹן: שִׁנֵּי הַסְּלָעִים.

(יג) זְבוּלֻן לְחוֹף יַמִּים יִשְׁכֹּן וְהוּא לְחוֹף אֳנִיֹּת וְיַרְכָתוֹ עַל־צִידֹן:

יג זְבוּלֵן עַל סְפַר יַמַּיָּא יִשְׁרֵי וְהוּא יְכַבֵּשׁ מְחוֹזִין בִּסְפִינַן וְטוּב יַמָּא יֵיכוֹל וּתְחוּמֵהּ יְהֵי מָטֵי עַל צִידוֹן:

רש"י◄ **זְבוּלֻן לְחוֹף יַמִּים•** עַל חוֹף יַמִּים תִּהְיֶה אַרְצוֹ. **חוֹף•** כְּתַרְגּוּמוֹ: 'סְפַר', מרק"א בְּלַע"ז, (יבמות מח) וְהוּא יִהְיֶה מָצוּי תָּדִיר עַל חוֹף אֳנִיּוֹת, בְּמִקּוֹם הַנָּמָל שֶׁאֳנִיּוֹת מְבִיאוֹת שָׁם פְּרַקְמַטְיָא, שֶׁהָיָה זְבוּלֻן עוֹסֵק בִּפְרַקְמַטְיָא וּמַמְצִיא מָזוֹן לְשֵׁבֶט יִשָּׂשכָר, (תנחומא) וְהֵם עוֹסְקִים בַּתּוֹרָה. הוּא שֶׁאָמַר מֹשֶׁה: (דברים לג) "שְׂמַח זְבוּלֻן בְּצֵאתֶךָ וְיִשָּׂשכָר בְּאֹהָלֶיךָ", זְבוּלֻן יוֹצֵא בִּפְרַקְמַטְיָא, וְיִשָּׂשכָר עוֹסֵק בַּתּוֹרָה בָּאֹהָלִים. **וְיַרְכָתוֹ עַל־צִידֹן•** סוֹף גְּבוּלוֹ יִהְיֶה סָמוּךְ לְצִידוֹן. **וְיַרְכָתוֹ•** סוֹפוֹ, כְּמוֹ: "וּלְיַרְכְּתֵי הַמִּשְׁכָּן".

פירוש רבי סעדיה גאון (פרוייקט רס"ג)

(יא) קוֹשֵׁר אֶל גֶּזַע הַגֶּפֶן אֶת חֲמוֹרוֹ הַצָּעִיר, וְאֶל נְטִיעַת הַגֶּפֶן הַחֲדָשָׁה אֶת הַיָּלוּד מֵאֲתוֹנוֹ, רוֹחֵץ בַּיַּיִן אֶת מַלְבּוּשׁוֹ וּבְדַם הָעֲנָבִים אֶת כְּסוּתוֹ.

(יב) סַסְגּוֹן (וּפֵּה) הָעֵינַיִם יוֹתֵר מִן הַמַּשְׁקָאוֹת הַחֲרִיפִים, וּלְבֶן הַשִּׁנַּיִם — יוֹתֵר מִתּוֹצֵר הֶחָלָב.

(יג) וּזְבֻלוּן בְּקִרְבַת חוֹף הַיָּם יָגוּר וּבְחוֹפוֹ סְפִינוֹת, וּקְצֵה תְּחוּמוֹ מַגִּיעַ עַד צִידוֹן.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(יד) יִשָּׂשׂכָר חֲמֹר גָּרֶם רֹבֵץ בֵּין הַמִּשְׁפְּתָיִם:

יד יִשָּׂשׂכָר עַתִּיר בְּנִכְסִין וְאַחֲסַנְתֵּהּ בֵּין תְּחוּמַיָּא:

רש"י◄ יִשָּׂשׂכָר חֲמֹר גָּרֶם • חֲמוֹר בַּעַל עֲצָמוֹת, סוֹבֵל עַל תּוֹרָה כַּחֲמוֹר חָזָק שֶׁמַּטְעִינִין אוֹתוֹ מַשָּׂא כָּבֵד. רֹבֵץ בֵּין הַמִּשְׁפְּתָיִם • כַּחֲמוֹר הַמְּהַלֵּךְ בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה, וְאֵין לוֹ לִינָה בַּבַּיִת, וּכְשֶׁהוּא רוֹצֶה לָנוּחַ, רוֹבֵץ בֵּין הַתְּחוּמִין, בִּתְחוּמֵי הָעֲיָרוֹת שֶׁהוֹלִיךְ שָׁם פְּרַקְמַטְיָא.

(טו) וַיַּרְא מְנֻחָה כִּי טוֹב וְאֶת־הָאָרֶץ כִּי נָעֳמָה וַיֵּט שִׁכְמוֹ לִסְבֹּל וַיְהִי לְמַס־עֹבֵד:

טו וַחֲזָא חוּלָקָא אֲרֵי טַב וְיָת אַרְעָא אֲרֵי מְעַבְּדָא פֵּירִין וּיְכַבֵּשׁ מָחוֹזֵי עַמְמַיָּא וּיְשַׁיֵּצִי יָת דַּיָּרֵיהוֹן וּדְאִשְׁתַּאֲרוּן בְּהוֹן יְהוֹן לֵהּ פַּלְחִין וּמַסְקֵי מַסִּין:

רש"י◄ וַיַּרְא מְנֻחָה כִּי טוֹב • רָאָה לְחֶלְקוֹ אֶרֶץ מְבֹרֶכֶת וְטוֹבָה לְהוֹצִיא פֵּרוֹת. וַיֵּט שִׁכְמוֹ לִסְבֹּל • עֹל תּוֹרָה. וַיְהִי • לְכָל אֶחָיו יִשְׂרָאֵל. לְמַס עוֹבֵד • לִפְסֹק לָהֶם הוֹרָאוֹת שֶׁל תּוֹרָה וְסִדְרֵי עִבּוּרִין, שֶׁנֶּאֱמַר: (דברי הימים א יב) "וּמִבְּנֵי יִשָּׂשׂכָר יוֹדְעֵי בִינָה לָעִתִּים, לָדַעַת מַה־יַּעֲשֶׂה יִשְׂרָאֵל, רָאשֵׁיהֶם מָאתַיִם", מָאתַיִם רָאשֵׁי סַנְהֶדְרָאוֹת הֶעֱמִיד, וְכָל אֲחֵיהֶם עַל־פִּיהֶם. וַיֵּט שִׁכְמוֹ • הִשְׁפִּיל שִׁכְמוֹ, כְּמוֹ "וַיֵּט שָׁמַיִם", "הַטּוּ אָזְנְכֶם". וְאוּנְקְלוֹס תִּרְגֵּם בְּפָנִים אֲחֵרִים: "וַיֵּט שִׁכְמוֹ לִסְבֹּל", מִלְּחָמוֹת וְלִכְבּוֹשׁ מְחוֹזוֹת, שֶׁהֵם יוֹשְׁבִים עַל הַסְּפָר וְיִהְיֶה הָאוֹיֵב כָּבוּשׁ תַּחְתָּיו לְמַס עוֹבֵד.

(טז) דָּן יָדִין עַמּוֹ כְּאַחַד שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל:

טז מִדְּבֵית דָּן יִתְבְּחַר וִיקוּם גַּבְרָא בְּיוֹמוֹהִי יִתְפְּרַק עַמֵּהּ וּבִשְׁנוֹהִי יְנוּחוּן כַּחֲדָא שִׁבְטַיָּא דְּיִשְׂרָאֵל:

רש"י◄ דָּן יָדִין עַמּוֹ • יִנְקֹם נִקְמַת עַמּוֹ מִפְּלִשְׁתִּים, כְּמוֹ: "כִּי יָדִין ה' עַמּוֹ". כְּאַחַד שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל • כָּל יִשְׂרָאֵל יִהְיוּ כְּאֶחָד עִמּוֹ וְאֶת כֻּלָּם יָדִין, וְעַל שִׁמְשׁוֹן נִבָּא נְבוּאָה זוֹ. וְעוֹד יֵשׁ לְפָרֵשׁ: "כְּאַחַד שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל", כַּמְיֻחָד שֶׁבַּשְּׁבָטִים, הוּא דָּוִד שֶׁבָּא מִיְּהוּדָה.

(יז) יְהִי־דָן נָחָשׁ עֲלֵי־דֶרֶךְ שְׁפִיפֹן עֲלֵי־אֹרַח הַנֹּשֵׁךְ עִקְּבֵי־סוּס וַיִּפֹּל רֹכְבוֹ אָחוֹר:

יז יְהֵי גַּבְרָא דְּיִתְבְּחַר וִיקוּם מִדְּבֵית דָּן אֵימָתֵהּ תִּתְרְמֵי עַל עַמְמַיָּא וּמְחָתֵהּ תִּתְקֵף בִּפְלִשְׁתָּאֵי כְּחֵיוֵי חוּרְמָן יִשְׁרֵי עַל אָרְחָא וּכְפִתְנָא יִכְמוֹן עַל שְׁבִילָא יְקַטֵּל גִּבָּרֵי מַשְׁרַיַת פְּלִשְׁתָּאֵי פָּרָשִׁין עִם רַגְלָאִין יְעַקֵּר סוּסָן וּרְתִכִּין וִימַגֵּר רוֹכְבֵיהוֹן לַאֲחוֹרָא:

רש"י◄ שְׁפִיפֹן • הוּא נָחָשׁ, וְאוֹמֵר אֲנִי שֶׁקְּרוּי כֵּן עַל שֵׁם שֶׁהוּא נוֹשֵׁף, כְּמוֹ: (בראשית ג) "וְאַתָּה תְּשׁוּפֶנּוּ עָקֵב". הַנֹּשֵׁךְ עִקְּבֵי־סוּס • כָּךְ דַּרְכּוֹ שֶׁל נָחָשׁ, וְדִמָּהוּ לְנָחָשׁ "הַנּוֹשֵׁךְ עִקְּבֵי סוּס". וַיִּפֹּל רֹכְבוֹ אָחוֹר • שֶׁלֹּא נָגַע בּוֹ, וְדֻגְמָתוֹ מָצִינוּ בְּשִׁמְשׁוֹן: (שופטים טז) "וַיִּלְכֹּד וְגוֹ' אֶת שְׁנֵי עַמּוּדֵי הַתָּוֶךְ וְגוֹ' וְשֶׁעַל הַגַּג מֵתוּ". וְאוּנְקְלוֹס תִּרְגֵּם: 'כְּחֵיוֵי חוּרְמָן', שֵׁם מִין נָחָשׁ שֶׁאֵין רְפוּאָה לִנְשִׁיכָתוֹ, וְהוּא צִפְעוֹנִי, וְקָרוּי חוּרְמָן עַל שֵׁם שֶׁעוֹשֶׂה הַכֹּל חֵרֶם. 'וּכְפִתְנָא', כְּמוֹ פֶּתֶן, 'יִכְמוֹן', יֵאָרֵב.

(יח) לִישׁוּעָתְךָ קִוִּיתִי יְהוָה:

יח לְפוּרְקָנָךְ סַבְּרִית יְיָ:

רש"י◄ לִישׁוּעָתְךָ קִוִּיתִי ה' • נִתְנַבֵּא שֶׁיִּנָּקְרוּ פְּלִשְׁתִּים אֶת עֵינָיו, וְסוֹפוֹ לוֹמַר: (שם) "זָכְרֵנִי נָא וְחַזְּקֵנִי נָא אַךְ הַפַּעַם".

פירוש רבי סעדיה גאון (פרוייקט רס"ג)

(יד) וְיִשָּׂשׂכָר כְּמוֹ עַצְמִיּוּת נִפְרֶדֶת שׁוֹכֵן בֵּין שְׁנֵי תְּחוּמִים.

(טו) אַחֲרֵי כֵן רָאָה אֶת הַמְּנוּחָה עַד כַּמָּה הִיא טוֹבָה בְּיוֹתֵר וְאֶת הָאָרֶץ עַד כַּמָּה הִיא נְעִימָה בְּיוֹתֵר, וַאֲזַי הוֹשִׁיט אֶת צַוָּארוֹ לְמַשָּׂא וְנַעֲשָׂה כִּמְשָׁרֵת חוֹבָה.

(טז) וְדָן יָדִין אֶת דִּין עַמּוֹ בְּשֵׁם כָּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל כְּאֶחָד.

(יז) וְיִהְיֶה דָּן כְּמוֹ הַנָּחָשׁ עַל הַדֶּרֶךְ וּכְמוֹ הַשְּׁפִיפוֹן עַל הַמִּסְלָה, הַנּוֹשֵׁךְ עֲקֵב הַסּוּס וַיִּפֹּל הָרוֹכֵב עָלָיו לְאָחוֹר.

(יח) וְאָמַר: תִּקְוָתִי הִיא לִתְשׁוּעָתְךָ, אֲהָהּ, אֱלֹהַי!

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

~ יום חמישי ט' טבת ~

(יט) **גָּד גְּדוּד יְגוּדֶנּוּ וְהוּא יָגֻד עָקֵב:**

יט מִדְּבִית גָּד מַשְׁרַיִת מְזַיְנִין כַּד יַעַבְרוּן יָת יַרְדְּנָא קֳדָם אַחֵיהוֹן לִקְרָבָא וּבְנִכְסִין סַגִּיאִין יְתוּבוּן לְאַרְעֲהוֹן:

רש"י◄ **גָּד גְּדוּד יְגוּדֶנּוּ•** כֻּלָּם לְשׁוֹן 'גְּדוּד' הֵם, וְכָךְ חִבְּרוּ מְנַחֵם. וְאִם תֹּאמַר: אֵין 'גְּדוּד' בְּלֹא ב' דָּלֶתִי"ן, יֵשׁ לוֹמַר 'גְּדוּד', שֵׁם דָּבָר, צָרִיךְ שְׁנֵי דָּלֶתִי"ן, שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ תֵּבָה בַּת שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת לְהִכָּפֵל בְּסוֹפָהּ, וְאֵין יְסוֹדָהּ אֶלָּא שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת. וְכֵן אָמַר: (משלי כו) "כַּצִּפּוֹר לָנוּד", מִגִּזְרַת: (איוב ז) "וְשָׂבַעְתִּי נְדוּדִים". (שופטים ה) "שָׁם נָפַל שָׁדוּד", מִגִּזְרַת: "יָשׁוּד צָהֳרָיִם". אַף 'יָגוּד', 'יְגוּדֶנּוּ' וּ'גְדוּד', מִגִּזְרָה אַחַת הֵם. וּכְשֶׁהוּא מְדַבֵּר בִּלְשׁוֹן 'יִפְעַל' אֵינוֹ כָּפוּל, כְּמוֹ: יָגוּד, יָנוּד, יָרוּם, יָשׁוּד, יָשׁוּב. וּכְשֶׁהוּא מִתְפַּעֵל, אוֹ מַפְעִיל אֲחֵרִים, הוּא כָּפוּל, כְּמוֹ: יִתְגּוֹדֵד, יִתְנוֹדֵד, יִתְרוֹמֵם, יִתְבּוֹלֵל, יִתְעוֹדֵד. וּבִלְשׁוֹן 'מַפְעִיל': (תהלים קמו) "יָתוֹם וְאַלְמָנָה יְעוֹדֵד", (ישעיה מט) "לְשׁוֹבֵב יַעֲקֹב אֵלָיו", (שם נח) "מְשׁוֹבֵב נְתִיבוֹת". אַף "יְגוּדֶנּוּ" הָאָמוּר כָּאן, אֵינוֹ לָשׁוֹן שֶׁיַּפְעִילוּהוּ אֲחֵרִים, אֶלָּא כְּמוֹ יָגוּד הֵימֶנּוּ, כְּמוֹ: (ירמיה י) "בָּנַי יְצָאוּנִי", יָצְאוּ מִמֶּנִּי. "גָּד גְּדוּד יְגוּדֶנּוּ", גְּדוּדִים יָגוּדוּ הֵימֶנּוּ, שֶׁיַּעַבְרוּ הַיַּרְדֵּן עִם אֲחֵיהֶם לַמִּלְחָמָה כָּל חָלוּץ עַד שֶׁנִּכְבְּשָׁה הָאָרֶץ. **וְהוּא יָגוּד עָקֵב•** כָּל גְּדוּדָיו יָשׁוּבוּ עַל עֲקֵבָם לְנַחֲלָתָם שֶׁלָּקְחוּ בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן, וְלֹא יִפָּקֵד מֵהֶם אִישׁ. **עָקֵב•** בְּדַרְכָּם וּבְמִסְלוֹתָם שֶׁהָלְכוּ, יָשׁוּבוּ, כְּמוֹ: (תהלים עז) "וְעִקְּבוֹתֶיךָ לֹא נוֹדָעוּ", וְכֵן (שיר השירים א) "בְּעִקְבֵי הַצֹּאן", בִּלְשׁוֹן לַעַ"ז תרציא"ס.

(כ) **מֵאָשֵׁר שְׁמֵנָה לַחְמוֹ וְהוּא יִתֵּן מַעֲדַנֵּי־מֶלֶךְ:**

כ דְּאָשֵׁר טָבָא אַרְעֵהּ וְהוּא מְרַבְּיָא בְּתַפְנוּקֵי מַלְכִין:

רש"י◄ **מֵאָשֵׁר שְׁמֵנָה לַחְמוֹ•** מַאֲכָל הַבָּא מֵחֶלְקוֹ שֶׁל אָשֵׁר יְהֵא שָׁמֵן, שֶׁיִּהְיוּ זֵיתִים מְרֻבִּים בְּחֶלְקוֹ וְהוּא מוֹשֵׁךְ שֶׁמֶן כְּמַעְיָן, וְכֵן בֵּרְכוֹ מֹשֶׁה: "וְטֹבֵל בַּשָּׁמֶן רַגְלוֹ", כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ בְּ'מְנָחוֹת' (דף פה): פַּעַם אַחַת הֵצְרְכוּ אַנְשֵׁי לוּדְקִיָּא לְשֶׁמֶן וְכוּ'.

~ נקודות משיחות קודש ~

מֵאָשֵׁר שְׁמֵנָה לַחְמוֹ (מט, כ) מְבֹאָר בְּ'לִקּוּטֵי לֵוִי יִצְחָק', שֶׁגְּאֻלַּת מִצְרַיִם הָיְתָה עַל־יְדֵי בְּחִינַת 'אָשֵׁר', שֶׁהֲרֵי שָׂרַח בַּת אָשֵׁר הֶרְאָתָה לְמֹשֶׁה הֵיכָן יוֹסֵף קָבוּר, וְאָז לָקַח אֶת עַצְמוֹת יוֹסֵף, וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל יָצְאוּ מִמִּצְרַיִם, וּבְלִי זֶה לֹא יָכְלוּ לָצֵאת, שֶׁהֲרֵי הִשְׁבִּיעַ אוֹתָם יוֹסֵף עַל כָּךְ. וְיֵשׁ לְהוֹסִיף, שֶׁאַף הַגְּאֻלָּה הָעֲתִידָה תָּבוֹא עַל־יְדֵי בְּחִינַת 'אָשֵׁר' (כִּימֵי צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אַרְאֶנּוּ נִפְלָאוֹת), הַיְינוּ הֲפָצַת מַעְיְנוֹת פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה, הַ'שֶּׁמֶן' שֶׁבַּתּוֹרָה, שֶׁהוּא עִנְיָנוֹ שֶׁל אָשֵׁר.

(לִקּוּטֵי שִׂיחוֹת, כרך כו, עמ' 316)

(כא) **נַפְתָּלִי אַיָּלָה שְׁלֻחָה הַנֹּתֵן אִמְרֵי־שָׁפֶר:**

כא נַפְתָּלִי בְּאַרַע טָבָא יִתְרְמֵי עַדְבֵּהּ וְאַחֲסַנְתֵּהּ תְּהֵי מְעַבְּדָא פֵּירִין יְהוֹן מוֹדַן וּמְבָרְכִין עֲלֵיהוֹן:

רש"י◄ **אַיָּלָה שְׁלֻחָה•** זוֹ בִּקְעַת גִּינוֹסָר, שֶׁהִיא קַלָּה לְבַשֵּׂל פֵּרוֹתֶיהָ, כְּאַיָּלָה זוֹ שֶׁהִיא קַלָּה לָרוּץ, "אַיָּלָה שְׁלֻחָה", אַיָּלָה מְשֻׁלַּחַת לָרוּץ. **הַנֹּתֵן אִמְרֵי־שָׁפֶר•** כְּתַרְגּוּמוֹ. דָּבָר אַחֵר: עַל מִלְחֶמֶת סִיסְרָא, נִתְנַבֵּא: (שופטים ד) "וְלָקַחְתָּ עִמְּךָ עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים אִישׁ מִבְּנֵי נַפְתָּלִי וְגוֹ'" וְהָלְכוּ שָׁם בִּזְרִיזוּת, וְכֵן נֶאֱמַר שָׁם לְשׁוֹן שִׁלּוּחַ

פירוש רבי סעדיה גאון (פרוייקט רס"ג)

(יט) וְגָד, כָּל גְּדוּד שֶׁיִּתְאַגֵּד עָלָיו לְמִלְחָמָה, אֲזַי הוּא יִרְדְּפֶנּוּ לְהַחֲזִירוֹ עַל עִקְּבוֹתָיו.

(כ) וְאָשֵׁר, מְזוֹנוֹ שָׁמֵן וְהוּא יִתֵּן מַטְעַמֵּי הַמְּלָכִים.

(כא) וְנַפְתָּלִי כְּמוֹ אַיָּלָה הַנִּשְׁלַחַת הַמְּבִיאָה אֶת הָאִמְרוֹת הַטּוֹבוֹת.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

"בְּעֵמֶק שֵׁלַח בְּרִגְלָיו". הַנּוֹתֵן אִמְרֵי־שָׁפֶר • עַל־יָדָם שָׁרוּ דְּבוֹרָה וּבָרָק - שִׁירָה. וְרַבּוֹתֵינוּ דְּרָשׁוּהוּ עַל יוֹם קְבוּרַת יַעֲקֹב: כְּשֶׁעָרְעֵר עֵשָׂו עַל הַמְּעָרָה, בְּמַסֶּכֶת סוֹטָה (דף יג), וְתַרְגּוּמוֹ: 'יִתְרְמֵי עַדְבֵּיהּ', יִפֹּל חֶבְלוֹ וְהוּא יוֹדֶה עַל חֶלְקוֹ אֲמָרִים נָאִים וְשֶׁבַח.

(כב) בֵּן פֹּרָת יוֹסֵף בֵּן פֹּרָת עֲלֵי־עָיִן בָּנוֹת צָעֲדָה עֲלֵי־שׁוּר:

כב בְּרִי דְּיִסְגֵּי יוֹסֵף בְּרִי דְּיִתְבָּרַךְ כְּגֹפֶן דִּנְצִיב עַל עֵינָא דְּמַיָּא תְּרֵין שִׁבְטִין יִפְקוּן מִבְּנוֹהִי יְקַבְּלוּן חוּלָקָא וְאַחֲסַנְתָּא:

רש"י◄ בֵּן פֹּרָת • בֵּן חֵן, וְהוּא לָשׁוֹן אֲרַמִּי: אַפְּרָיִן נִמְטַיֵּהּ לְרַבִּי שִׁמְעוֹן, בְּסוֹף 'בָּבָא מְצִיעָא' (דף קיח). בֵּן פֹּרָת עֲלֵי־עָיִן • חִנּוּ נָטוּי עַל הָעַיִן הָרוֹאָה אוֹתוֹ. בָּנוֹת צָעֲדָה עֲלֵי־שׁוּר • בָּנוֹת מִצְרַיִם הָיוּ צוֹעֲדוֹת עַל הַחוֹמָה לְהִסְתַּכֵּל בְּיָפְיוֹ, וּ'בָנוֹת' הַרְבֵּה, "צָעֲדָה" כָּל אַחַת וְאַחַת בְּמָקוֹם שֶׁתּוּכַל לִרְאוֹתוֹ מִשָּׁם (דִּבֵּר אַחֵר, כֵּן צָרִיךְ לוֹמַר, כִּי לְפָרוּשׁ רִאשׁוֹן הוּא שׁוּר, חוֹמָה וְקַל־לָהֲבִין). "עֲלֵי־שׁוּר", עַל רְאִיָּתוֹ, כְּמוֹ: (במדבר כד) "אֲשׁוּרֶנּוּ וְלֹא קָרוֹב", וּמִדְּרָשֵׁי אַגָּדָה יֵשׁ רַבִּים, וְזֶה נוֹטֶה לְיַשֵּׁב הַמִּקְרָא. פֹּרָת • תָּי"ו שֶׁבּוֹ הוּא תִּקּוּן הַלָּשׁוֹן, כְּמוֹ: (קהלת ג) "עַל־דִּבְרַת בְּנֵי הָאָדָם". שׁוּר • כְּמוֹ לָשׁוּר, דָּבָר אַחֵר: "עֲלֵי־שׁוּר", בִּשְׁבִיל לָשׁוּר. וְתַרְגּוּם שֶׁל אוּנְקְלוֹס: "בָּנוֹת צָעֲדָה עֲלֵי־שׁוּר", 'תְּרֵין שִׁבְטִין יִפְּקוּן מִבְּנוֹהִי וְכוּ', וְכָתַב "בָּנוֹת" עַל שֵׁם בָּנוֹת מְנַשֶּׁה, בָּנוֹת צְלָפְחָד, שֶׁנִּטְלוּ חֵלֶק בִּשְׁנֵי עֶבְרֵי הַיַּרְדֵּן. 'בְּרִי דְּיִסְגֵּי יוֹסֵף', "פֹּרָת", לְשׁוֹן פְּרִיָּה וּרְבִיָּה. וְיֵשׁ מִדְּרָשֵׁי אַגָּדָה בּוֹ הַמִּתְיַשְּׁבִים עַל הַלָּשׁוֹן: בְּשָׁעָה שֶׁבָּא עֵשָׂו לִקְרַאת יַעֲקֹב, בְּכֵלָּן קִדְּמוּ הָאִמָּהוֹת לָלֶכֶת לִפְנֵי בְּנֵיהֶם לְהִשְׁתַּחֲווֹת, וּבְרָחֵל כְּתִיב: "נִגַּשׁ יוֹסֵף וְרָחֵל וַיִּשְׁתַּחֲווּ". אָמַר יוֹסֵף: רָשָׁע זֶה, עֵינוֹ רָמָה, שֶׁמָּא יִתֵּן עֵינָיו בְּאִמִּי', יָצָא לְפָנֶיהָ וְשִׁרְבֵּב קוֹלָתוֹ לְכַסּוֹתָהּ, וְהוּא שֶׁבֵּרְכוֹ אָבִיו: "בֵּן פֹּרָת", הִגְדַּלְתָּ עַצְמְךָ, יוֹסֵף, "עֲלֵי־עָיִן" שֶׁל עֵשָׂו, לְפִיכָךְ זָכִיתָ לִגְדֻלָּה. בָּנוֹת צָעֲדָה עֲלֵי־שׁוּר • לְהִסְתַּכֵּל בְּךָ בְּצֵאתְךָ עַל מִצְרַיִם. וְעוֹד דְּרָשׁוּהוּ לְעִנְיָן שֶׁלֹּא יִשְׁלֹט בְּזַרְעוֹ עַיִן הָרַע, וְאַף כְּשֶׁבֵּרַךְ מְנַשֶּׁה וְאֶפְרַיִם, בֵּרְכָם כְּדָגִים, שֶׁאֵין עַיִן הָרַע שׁוֹלֶטֶת בָּהֶם.

(כג) וַיְמָרְרֻהוּ וָרֹבּוּ וַיִּשְׂטְמֻהוּ בַּעֲלֵי חִצִּים:

כג וְאִתְמַרְרוּ יָתֵהּ וְנַקְמוּהִי וְאָעִיקוּ לֵהּ גֻּבְרִין גִּבָּרִין בַּעֲלֵי פַלְגּוֹתָא:

רש"י◄ וַיְמָרְרֻהוּ וָרֹבּוּ • וַיְמָרְרוּהוּ אֶחָיו, וַיְמָרְרוּהוּ פּוֹטִיפַר וְאִשְׁתּוֹ לְאָסְרוֹ, לְשׁוֹן: "וַיְמָרְרוּ אֶת חַיֵּיהֶם". וָרֹבּוּ • נַעֲשׂוּ לוֹ אֶחָיו אַנְשֵׁי רִיב, וְאֵין הַלָּשׁוֹן הַזֶּה לְשׁוֹן פָּעֳלוֹ, שֶׁאִם־כֵּן הָיָה לוֹ לִינָּקֵד: וָרָבוּ, כְּמוֹ: "הֵמָּה מֵי מְרִיבָה אֲשֶׁר רָבוּ וְגוֹ'", וְאַף אִם לְשׁוֹן רְבִית חִצִּים הוּא, כֵּן הָיָה לוֹ לִינָּקֵד. וְאֵינוֹ אֶלָּא לְשׁוֹן פָּעֳלוֹ, כְּמוֹ: (ירמיה ב) "שֹׁמוּ שָׁמַיִם", שֶׁהוּא לְשׁוֹן הוּשְׁמוּ, וְכֵן "רֹמוּ מְעַט", שֶׁהוּא לְשׁוֹן הוּרְמוּ, אֶלָּא שֶׁלְּשׁוֹן הוּרְמוּ וְהוּשְׁמוּ, עַל־יְדֵי אֲחֵרִים. וּלְשׁוֹן שֹׁמוּ, רֹמוּ, רֹבּוּ, מֵאֲלֵיהֶם הוּא, הֵם מְשׁוֹמְמִים אֶת עַצְמָם, נִתְרוֹמְמוּ מֵעַצְמָם, נַעֲשׂוּ אַנְשֵׁי רִיב. וְכֵן: "דֹּמוּ יוֹשְׁבֵי אִי", כְּמוֹ נָדַמּוּ, וְכֵן תִּרְגֵּם אוּנְקְלוֹס: 'וְנַקְמוּהִי'. בַּעֲלֵי חִצִּים • שֶׁלְּשׁוֹנָם כְּחֵץ, וְתַרְגּוּמוֹ: 'מָרֵי פַלְגּוֹתָא', לְשׁוֹן: "וַתְּהִי הַמֶּחֱצָה", אוֹתָן שֶׁהָיוּ רְאוּיִים לַחֲלֹק עִמּוֹ נַחֲלָה.

(כד) וַתֵּשֶׁב בְּאֵיתָן קַשְׁתּוֹ וַיָּפֻזוּ זְרֹעֵי יָדָיו מִידֵי אֲבִיר יַעֲקֹב מִשָּׁם רֹעֶה אֶבֶן יִשְׂרָאֵל:

כד וְתָבַת בְּהוֹן נְבִיאוּתֵהּ עַל דְּקַיָּם אוֹרַיְתָא בְּסִתְרָא וְשַׁוִּי בְּתוּקְפָא רוּחֲצָנֵהּ בְּכֵן יִתְרְמָא דְּהַב עַל דְּרָעוֹהִי וְאַחֲסִין מַלְכוּתָא וּתְקִיף דָּא הֲוַת לֵהּ מִן קֳדָם אֵל תַּקִּיפָא דְּיַעֲקֹב דִּי בְּמֵימְרֵהּ זַן אֲבָהָן וּבְנִין זַרְעָא דְּיִשְׂרָאֵל:

רש"י◄ וַתֵּשֶׁב בְּאֵיתָן קַשְׁתּוֹ • נִתְיַשְּׁבָה בְּחֹזֶק. קַשְׁתּוֹ • חָזְקוֹ. וַיָּפֻזוּ זְרֹעֵי יָדָיו • זוֹ הִיא נְתִינַת טַבַּעַת עַל יָדוֹ, לְשׁוֹן: "זָהָב מוּפָז". זֹאת הָיְתָה לוֹ מִידֵי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא שֶׁהוּא "אֲבִיר יַעֲקֹב", וּמִשָּׁם עָלָה

פירוש רבי סעדיה גאון (פרוייקט רס"ג)

(כב) וְיוֹסֵף הוּא בֵּן הַנּוֹתֵן פֵּרוֹת כְּמוֹ עֲנַף עֵץ פּוֹרֶה הַנָּטוּעַ עַל מַעְיַן מַיִם, אֲשֶׁר לוֹ עוֹרְקִים שֶׁנִּמְשְׁכוּ עַל חוֹמָה. (כג) וּמִרְרוּ אוֹתוֹ וְהִתְרַבּוּ עָלָיו, וְאִיְּמוּ עָלָיו בַּעֲלֵי הַחִצִּים. (כד) וּלְכָךְ נִצְּבָה קַשְׁתּוֹ בְּחָזְקָה, וּבָלְטוּ שְׁרִירֵי זְרוֹעוֹתָיו מִצִּיתָנוּתוֹ לְבַעַל הַכֹּחַ וְהַיְכֹלֶת הַבִּלְתִּי מֻגְבָּל שֶׁהוּא אֱלֹהֵי יַעֲקֹב. וּמִשָּׁם (במצרים) רָעָה (כלכל ופרנס) אֶת עֶצֶם יִשְׂרָאֵל (אביו ובני משפחתו).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לִהְיוֹת ״רֹעֶה אֶבֶן יִשְׂרָאֵל״, עִקָּרָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, לְשׁוֹן אֶבֶן הָרֹאשָׁה, לְשׁוֹן מַלְכוּת. וְאוּנְקְלוֹס, אַף הוּא כָּךְ תִּרְגְּמוֹ: וַתֵּשֶׁב, ׳וְתָבַת בְּהוֹן נְבִיאוּתֵהּ׳ הַחֲלוֹמוֹת אֲשֶׁר חָלַם לָהֶם ׳עַל דְּקַיָּם אוֹרַיְתָא בְּסִתְרָא׳, תּוֹסֶפֶת הוּא, וְלֹא מִלְּשׁוֹן עִבְרִי שֶׁבַּמִּקְרָא, ׳וְשַׁוִּי בְּתֵקְפָא רוּחֲצָנֵהּ׳, תַּרְגּוּם שֶׁל ״בְּאֵיתָן קַשְׁתּוֹ״, וְכָךְ לְשׁוֹן הַתַּרְגּוּם עַל הָעִבְרִי: וַתֵּשֶׁב נְבוּאָתוֹ בִּשְׁבִיל שֶׁאֵיתָנוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא הָיְתָה לוֹ לְקֶשֶׁת וּלְמִבְטָח. ׳בְּכֵן יִתְרְמָא דְּהַב עַל דְּרָעוֹהִי׳, לְכָךְ: ״וַיָּפֹזוּ זְרֹעֵי יָדָיו״, לְשׁוֹן פָּז. **אֶבֶן יִשְׂרָאֵל**• לְשׁוֹן נוֹטְרִיקוֹן: אָב וּבֵן, ׳אַבָּהָן וּבְנִין׳: יַעֲקֹב וּבָנָיו.

(כה) **מֵאֵל אָבִיךָ וְיַעְזְרֶךָּ וְאֵת שַׁדַּי וִיבָרְכֶךָּ בִּרְכֹת שָׁמַיִם מֵעָל בִּרְכֹת תְּהוֹם רֹבֶצֶת תָּחַת בִּרְכֹת שָׁדַיִם וָרָחַם:**

כה מֵימַר אֱלָהָא דְּאָבוּךְ יְהֵי בְּסַעְדָּךְ וְיָת שַׁדַּי וִיבָרְכִנָּךְ בִּרְכַן דְּנַחֲתָן מִטַּלָּא דִּשְׁמַיָּא מִלְּעֵלָּא בִּרְכַן דְּנַגְדַּן מִמַּעֲמַקֵּי אַרְעָא מִלְּרָע בִּרְכָתָא דְּאָבוּךְ וּדְאִמָּךְ:

רש״י◄ **מֵאֵל אָבִיךָ**• הָיְתָה לְךָ זֹאת, וְהוּא יַעְזְרֶךָ. **וְאֵת שַׁדַּי**• וְעִם הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא הָיָה לִבְּךָ, כְּשֶׁלֹּא שָׁמַעְתָּ לְדִבְרֵי אֲדוֹנָתְךָ, וְהוּא יְבָרֲכֶךָ. **בִּרְכֹת שָׁדַיִם וָרָחַם**• ׳בִּרְכָתָא דְּאַבָּא וּדְאִמָּא׳, כְּלוֹמַר יִתְבָּרְכוּ הַמּוֹלִידִים וְהַיּוֹלְדוֹת, שֶׁיִּהְיוּ הַזְּכָרִים מַזְרִיעִים טִפָּה הָרְאוּיָה לְהַרְיוֹן, וְהַנְּקֵבוֹת לֹא יִשַּׁכְּלוּ אֶת רֶחֶם שֶׁלָּהֶן, לְהַפִּיל עֻבָּרֵיהֶן. **שָׁדַיִם**• ״יָרֹה יְיָרֶה״ מְתַרְגְּמִינַן: ׳אִישְׁתְּדַאי יִשְׁתְּדֵי׳, אַף ״שָׁדַיִם״ כָּאן, עַל שֵׁם שֶׁהַזֶּרַע יוֹרֶה כְּחֵץ.

(כו) **בִּרְכֹת אָבִיךָ גָּבְרוּ עַל־בִּרְכֹת הוֹרַי עַד־תַּאֲוַת גִּבְעַת עוֹלָם תִּהְיֶיךָן לְרֹאשׁ יוֹסֵף וּלְקָדְקֹד נְזִיר אֶחָיו:**

כו בִּרְכָתָא דְּאָבוּךְ יִתּוֹסְפָן עַל בִּרְכָתָא דִּילִי בָּרִיכוּ אֲבָהָתַי דַּחֲמִידוּ לְהֶן רַבְרְבַיָּא דְּמִן עָלְמָא יֶהֱוֵין כָּל אִלֵּין לְרֵישָׁא דְּיוֹסֵף וּלְגַבְרָא פְּרִישָׁא דַּאֲחוֹהִי:

רש״י◄ **בִּרְכֹת אָבִיךָ גָּבְרוּ וְגוֹ׳**• הַבְּרָכוֹת שֶׁבֵּרְכַנִי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, גָּבְרוּ וְהָלְכוּ עַל הַבְּרָכוֹת שֶׁבֵּרַךְ אֶת הוֹרַי. **עַד־תַּאֲוַת גִּבְעַת עוֹלָם**• לְפִי שֶׁהַבְּרָכוֹת שֶׁלִּי גָּבְרוּ עַד סוֹף גְּבוּלֵי גִּבְעוֹת עוֹלָם, שֶׁנָּתַן לִי בְּרָכָה פְּרוּצָה בְּלִי מֵצָרִים, מַגַּעַת עַד אַרְבַּע קְצוֹת הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וּפָרַצְתָּ יָמָּה וָקֵדְמָה וְגוֹ׳״ מַה שֶּׁלֹּא אָמַר לְאַבְרָהָם אָבִינוּ וּלְיִצְחָק. לְאַבְרָהָם אָמַר לוֹ: ״שָׂא נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה וְגוֹ׳ כִּי אֶת כָּל הָאָרֶץ אֲשֶׁר־אַתָּה רֹאֶה לְךָ אֶתְּנֶנָּה״, וְלֹא הֶרְאָהוּ אֶלָּא אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּלְבַד. לְיִצְחָק אָמַר לוֹ: ״כִּי־לְךָ וּלְזַרְעֲךָ אֶתֵּן אֶת־כָּל־הָאֲרָצוֹת הָאֵל וַהֲקִימֹתִי אֶת־הַשְּׁבוּעָה וְגוֹ׳״, זֶהוּ שֶׁאָמַר יְשַׁעְיָה: ״וְהַאֲכַלְתִּיךָ נַחֲלַת יַעֲקֹב אָבִיךָ״, וְלֹא אָמַר: ׳נַחֲלַת אַבְרָהָם׳. **תַּאֲוַת**• אשמול״ץ, כָּךְ חִבְּרוּ מְנַחֵם בֶּן סָרוּק. **הוֹרַי**• לְשׁוֹן הַשָּׁמַיִם בָּעֶלְיוֹנִים, אֶת בִּרְכַּת מֵי הַתְּהוֹם הַשּׁוֹכְנִים בַּתַּחְתּוֹנִים, אֶת בִּרְכַּת הַשָּׁדַיִם לַהֲנָקָה וְהַבֶּטֶן לְהוֹלָדָה. (כו) וּבִרְכוֹת אָבִיךָ תִּתְוַסְּפֶנָה אֶל בִּרְכוֹת קוֹדְמַי וְאֶל תּוֹחֶלֶת מְרוֹמֵי הַזְּמַן לְעוֹלָם וָעֶד, תִּהְיֶנָה כֻּלָּן עַל רֹאשׁ יוֹסֵף וְעַל דְּמוּת הַמַּדִּיר עַצְמוֹ מֵאֶחָיו.

פירוש רבי סעדיה גאון (פרוייקט רס״ג)

(כה) אֲבַקֵּשׁ מִשְּׁאֵלָה מִבַּעַל הַכֹּחַ וְהַיְכֹלֶת שֶׁל אָבִיךָ כִּי יַעֲזֹר לְךָ, וּמִן הַמְסַפֵּק חֶסְרוֹנָם שֶׁל כָּל הַנִּמְצָאִים כֻּלָּם כִּי יִתֵּן בְּרָכָה עָלֶיךָ, אֶת בִּרְכַּת

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

~ יום שישי י׳ טבת ~

(כז) **בִּנְיָמִין זְאֵב יִטְרָף בַּבֹּקֶר יֹאכַל עַד וְלָעֶרֶב יְחַלֵּק שָׁלָל׃**

כז בִּנְיָמִין בְּאַרְעֵהּ תִּשְׁרֵי שְׁכִנְתָּא וּבְאַחֲסַנְתֵּהּ יִתְבְּנֵי מַקְדְּשָׁא בְּצַפְרָא וּבְפַנְיָא יְהוֹן מְקָרְבִין כַּהֲנַיָּא קָרְבָּנָא וּבְעִדַּן רַמְשָׁא יְהוֹן מְפַלְגִין מוֹתַר חוּלְקְהוֹן מִשְּׁאַר קָדְשַׁיָּא׃

רש״י ◄ **בִּנְיָמִין זְאֵב יִטְרָף•** זְאֵב הוּא אֲשֶׁר יִטְרָף, נִבָּא עַל שֶׁיִּהְיוּ עֲתִידִין לִהְיוֹת חַטְפָנִין: (שופטים כא) ״וַחֲטַפְתֶּם לָכֶם אִישׁ אִשְׁתּוֹ״, בְּפִילֶגֶשׁ בַּגִּבְעָה. וְנִבָּא עַל שָׁאוּל שֶׁיִּהְיֶה נוֹצֵחַ בְּאוֹיְבָיו סָבִיב, שֶׁנֶּאֱמַר: (שמואל א יד) ״וְשָׁאוּל לָכַד הַמְּלוּכָה בְּיִשְׂרָאֵל, וַיִּלָּחֶם בְּמוֹאָב, וּבְאֱדוֹם וְגוֹ׳, וּבְכָל אֲשֶׁר יִפְנֶה יַרְשִׁיעַ״. **בַּבֹּקֶר יֹאכַל עַד•** לְשׁוֹן בִּזָּה וְשָׁלָל, הַמִּתְרַגֵּם ׳עֲדָאָה׳, וְעוֹד יֵשׁ לוֹ דּוֹמֶה בִּלְשׁוֹן עִבְרִית: (ישעיה לג) ״אָז חֵלֵק עַד־שָׁלָל״, וְעַל שָׁאוּל הוּא אוֹמֵר, שֶׁעָמַד בִּתְחִלַּת בֹּקֶר (סִפְרִים אֲחֲרִים: פִּרְיוֹתָן) וּזְרִיחָתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל. **וְלָעֶרֶב יְחַלֵּק שָׁלָל•** אַף מִשְּׁתִשְׁקַע שִׁמְשָׁן שֶׁל יִשְׂרָאֵל עַל־יְדֵי נְבוּכַדְנֶצַּאר, שֶׁיִּגְלֵם לְבָבֶל. **יְחַלֵּק שָׁלָל•** מָרְדְּכַי וְאֶסְתֵּר שֶׁהֵם מִבִּנְיָמִין יְחַלְּקוּ אֶת שְׁלַל הָמָן, שֶׁנֶּאֱמַר: ״הִנֵּה בֵּית הָמָן נָתַתִּי לְאֶסְתֵּר״, וְאוּנְקְלוֹס תִּרְגֵּם עַל שְׁלַל הַכֹּהֲנִים בְּקָדְשֵׁי הַמִּקְדָּשׁ.

(כח) **כָּל־אֵלֶּה שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל שְׁנֵים עָשָׂר וְזֹאת אֲשֶׁר־דִּבֶּר לָהֶם אֲבִיהֶם וַיְבָרֶךְ אוֹתָם אִישׁ אֲשֶׁר כְּבִרְכָתוֹ בֵּרַךְ אֹתָם׃**

כח כָּל אִלֵּין שִׁבְטַיָּא דְּיִשְׂרָאֵל תְּרֵין עֲסַר וְדָא דְּמַלִּיל לְהוֹן אֲבוּהוֹן וּבָרִיךְ יָתְהוֹן גְּבַר דִּי כְּבִרְכָתֵהּ בָּרִךְ יָתְהוֹן׃

רש״י ◄ **וְזֹאת אֲשֶׁר־דִּבֶּר לָהֶם אֲבִיהֶם וַיְבָרֶךְ אוֹתָם•** וַהֲלֹא יֵשׁ מֵהֶם שֶׁלֹּא בֵּרְכָם, אֶלָּא קִנְטְרָן? אֶלָּא כָּךְ פֵּרוּשׁוֹ: ״וְזֹאת אֲשֶׁר־דִּבֶּר לָהֶם אֲבִיהֶם״, מַה שֶּׁנֶּאֱמַר בָּעִנְיָן. יָכֹל שֶׁלֹּא בֵּרַךְ לִרְאוּבֵן, שִׁמְעוֹן וְלֵוִי? תַּלְמוּד־לוֹמַר: ״וַיְבָרֶךְ אוֹתָם״, כֻּלָּם בְּמַשְׁמַע. **אִישׁ אֲשֶׁר כְּבִרְכָתוֹ•** בְּרָכָה הָעֲתִידָה לָבֹא עַל כָּל אֶחָד וְאֶחָד. **בֵּרַךְ אֹתָם•** לֹא הָיָה לוֹ לוֹמַר, אֶלָּא ״אִישׁ אֲשֶׁר כְּבִרְכָתוֹ בֵּרַךְ אוֹתוֹ״. מַה תַּלְמוּד־לוֹמַר: ״בֵּרַךְ אֹתָם״? לְפִי שֶׁנָּתַן לִיהוּדָה גְּבוּרַת אֲרִי, וּלְבִנְיָמִין חֲטִיפָתוֹ שֶׁל זְאֵב, וּלְנַפְתָּלִי קַלּוּתוֹ שֶׁל אַיָּלָה, יָכֹל שֶׁלֹּא כִּלְּלָן כֻּלָּם בְּכָל הַבְּרָכוֹת? תַּלְמוּד־לוֹמַר: ״בֵּרַךְ אֹתָם״.

(כט) **וַיְצַו אוֹתָם וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אֲנִי נֶאֱסָף אֶל־עַמִּי קִבְרוּ אֹתִי אֶל־אֲבֹתָי אֶל־הַמְּעָרָה אֲשֶׁר בִּשְׂדֵה עֶפְרוֹן הַחִתִּי׃**

כט וּפַקֵּד יָתְהוֹן וַאֲמַר לְהוֹן אֲנָא מִתְכְּנֵשׁ לְעַמִּי קְבָרוּ יָתִי לְוַת אֲבָהָתִי בִּמְעַרְתָּא דִּי בַחֲקַל עֶפְרוֹן חִתָּאָה׃

רש״י ◄ **נֶאֱסָף אֶל־עַמִּי•** עַל שֵׁם שֶׁמַּכְנִיסִין הַנְּפָשׁוֹת אֶל מְקוֹם גְּנִיזָתָן, שֶׁיֵּשׁ ׳אַסִיפָה׳ בְּלָשׁוֹן עִבְרִי שֶׁהִיא לְשׁוֹן הַכְנָסָה, כְּגוֹן: (שופטים יט) ״וְאֵין אִישׁ מְאַסֵּף אוֹתָם הַבַּיְתָה״, (דברים כב) ״וַאֲסַפְתּוֹ אֶל תּוֹךְ בֵּיתֶךָ״, (ויקרא כג) ״בְּאָסְפְּכֶם אֶת תְּבוּאַת הָאָרֶץ״, הַכְנָסָתָם לַבַּיִת מִפְּנֵי הַגְּשָׁמִים. בְּאָסְפְּכֶם אֶת־מַעֲשֵׂיכֶם. וְכָל ׳אַסִיפָה׳ הָאֲמוּרָה בְּמִיתָה, אַף הִיא לְשׁוֹן הַכְנָסָה. **אֶל־אֲבוֹתָי•** עִם אֲבוֹתַי.

פירוש רבי סעדיה גאון (פרוייקט רס״ג)

(כז) וּבִנְיָמִין טוֹרֵף כְּמוֹ זְאֵב, לִפְנֵי הָנֵץ הַחַמָּה יֹאכַל בִּזָּה, וּבְצֵאת הַכּוֹכָבִים יְחַלֵּק שָׁלָל.

(כח) כָּל אֵלֶּה הִנָּם כָּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל, שְׁנֵים עָשָׂר. וְהִנֵּה מַה שֶּׁאָמַר לָהֶם אֲבִיהֶם וְהִשְׁרָה אֶת בִּרְכָתוֹ בְּתוֹכָם, כָּל אִישׁ בְּהֶתְאֵם לָרָאוּי לוֹ, בֵּרְכָם.

(כט) אַחֲרֵי זֹאת צִוָּה אוֹתָם וְאָמַר לָהֶם: אֲנִי מִצְטָרֵף אֶל עַמִּי טִמְנוּ אוֹתִי עִם אֲבוֹתַי.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(ל) בַּמְּעָרָה אֲשֶׁר בִּשְׂדֵה הַמַּכְפֵּלָה אֲשֶׁר־עַל־פְּנֵי מַמְרֵא בְּאֶרֶץ כְּנָעַן אֲשֶׁר קָנָה אַבְרָהָם אֶת־הַשָּׂדֶה מֵאֵת עֶפְרֹן הַחִתִּי לַאֲחֻזַּת־קָבֶר׃

ל בְּמְעַרְתָּא דִּי בַחֲקַל כַּפֶּלְתָּא דִּי עַל אַפֵּי מַמְרֵא בְּאַרְעָא דִכְנָעַן דִּי זְבַן אַבְרָהָם יָת חַקְלָא מִן עֶפְרֹן חִתָּאָה לְאַחֲסָנַת קְבוּרָא׃

(לא) שָׁמָּה קָבְרוּ אֶת־אַבְרָהָם וְאֵת שָׂרָה אִשְׁתּוֹ שָׁמָּה קָבְרוּ אֶת־יִצְחָק וְאֵת רִבְקָה אִשְׁתּוֹ וְשָׁמָּה קָבַרְתִּי אֶת־לֵאָה׃

לא תַּמָּן קְבָרוּ יָת אַבְרָהָם וְיָת שָׂרָה אִתְּתֵהּ תַּמָּן קְבָרוּ יָת יִצְחָק וְיָת רִבְקָה אִתְּתֵהּ וְתַמָּן קְבָרִית יָת לֵאָה׃

(לב) מִקְנֵה הַשָּׂדֶה וְהַמְּעָרָה אֲשֶׁר־בּוֹ מֵאֵת בְּנֵי־חֵת׃

לב זְבִינֵי חַקְלָא וּמְעַרְתָּא דִּי בֵהּ מִן בְּנֵי חִתָּאָה׃

(לג) וַיְכַל יַעֲקֹב לְצַוֹּת אֶת־בָּנָיו וַיֶּאֱסֹף רַגְלָיו אֶל־הַמִּטָּה וַיִּגְוַע וַיֵּאָסֶף אֶל־עַמָּיו׃

לג וְשֵׁיצֵי יַעֲקֹב לְפַקָּדָא יָת בְּנוֹהִי וּכְנַשׁ רַגְלוֹהִי לְעַרְסָא וְאִתְנְגִיד וְאִתְכְּנִישׁ לְעַמֵּהּ׃

רש״י ◄וַיֶּאֱסֹף רַגְלָיו• הִכְנִיס רַגְלָיו. וַיִּגְוַע וַיֵּאָסֶף• וּמִיתָה לֹא נֶאֱמְרָה בּוֹ, וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה: יַעֲקֹב אָבִינוּ לֹא מֵת (תענית ה)◆

נ (א) וַיִּפֹּל יוֹסֵף עַל־פְּנֵי אָבִיו וַיֵּבְךְּ עָלָיו וַיִּשַּׁק־לוֹ׃

א וּנְפַל יוֹסֵף עַל אַפֵּי אָבוּהִי וּבְכָא עַלּוֹהִי וּנְשַׁק לֵהּ׃

(ב) וַיְצַו יוֹסֵף אֶת־עֲבָדָיו אֶת־הָרֹפְאִים לַחֲנֹט אֶת־אָבִיו וַיַּחַנְטוּ הָרֹפְאִים אֶת־יִשְׂרָאֵל׃

ב וּפַקִּיד יוֹסֵף יָת עַבְדּוֹהִי יָת אַסְוָתָא לְמֶחְנַט יָת אָבוּהִי וְחָנְטוּ אַסְוָתָא יָת יִשְׂרָאֵל׃

רש״י ◄לַחֲנֹט אֶת־אָבִיו• עִנְיַן מִרְקַחַת בְּשָׂמִים הוּא◆

(ג) וַיִּמְלְאוּ־לוֹ אַרְבָּעִים יוֹם כִּי כֵן יִמְלְאוּ יְמֵי הַחֲנֻטִים וַיִּבְכּוּ אֹתוֹ מִצְרַיִם שִׁבְעִים יוֹם׃

ג וּשְׁלִימוּ לֵהּ אַרְבְּעִין יוֹמִין אֲרֵי כֵּן שְׁלִימוּ יוֹמֵי חֲנֻטַיָּא וּבְכוֹ יָתֵהּ מִצְרָאֵי שַׁבְעִין יוֹמִין׃

רש״י ◄וַיִּמְלְאוּ־לוֹ• הִשְׁלִימוּ לוֹ יְמֵי חֲנִיטָתוֹ, עַד שֶׁמָּלְאוּ לוֹ אַרְבָּעִים יוֹם. וַיִּבְכּוּ אֹתוֹ וְגוֹ׳• אַרְבָּעִים לַחֲנִיטָה וּשְׁלֹשִׁים לִבְכִיָּה, לְפִי שֶׁבָּאָה לָהֶם בְּרָכָה לְרַגְלוֹ, שֶׁכָּלָה הָרָעָב וְהָיוּ מֵי נִילוּס מִתְבָּרְכִין◆

(ד) וַיַּעַבְרוּ יְמֵי בְכִיתוֹ וַיְדַבֵּר יוֹסֵף אֶל־בֵּית פַּרְעֹה לֵאמֹר אִם־נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֵיכֶם דַּבְּרוּ־נָא בְּאָזְנֵי פַרְעֹה לֵאמֹר׃

ד וַעֲבָרוּ יוֹמֵי בְכִיתֵהּ וּמַלִּיל יוֹסֵף עִם בֵּית פַּרְעֹה לְמֵימָר אִם כְּעַן אַשְׁכַּחִית רַחֲמִין בְּעֵינֵיכוֹן מַלִּילוּ כְעַן קֳדָם פַּרְעֹה לְמֵימָר׃

פירוש רבי סעדיה גאון (פרוייקט רס״ג)

(ל) בַּמְּעָרָה הַכְּפוּלָה שֶׁבַּכְּפָר אֲשֶׁר נֹכַח מַמְרֵא בְּאֶרֶץ כְּנַעַן, אֲשֶׁר קָנָה אוֹתָהּ אַבְרָהָם מִן עֶפְרוֹן הַחִתִּי לַאֲחֻזַּת קֶבֶר.

(לא) שָׁמָּה נִטְמַן אַבְרָהָם וְשָׂרָה אִשְׁתּוֹ, שָׁמָּה נִטְמַן יִצְחָק וְרִבְקָה אִשְׁתּוֹ, וְשָׁמָּה טָמַנְתִּי אֶת לֵאָה.

(לב) קְנִיַּת הַכְּפָר וְהַמְּעָרָה אֲשֶׁר בּוֹ מִבְּנֵי חֵת.

(לג) וְכַאֲשֶׁר נִפְנָה יַעֲקֹב מִצַּוָּאָתוֹ לְבָנָיו, אָסַף אֵלָיו אֶת רַגְלָיו אֶל הַמִּטָּה. אָז גָּוַע וְהִגִּיעַ אֶל עַמּוֹ.

(א) וּלְכָךְ נָפַל יוֹסֵף עַל פְּנֵי אָבִיו וּבָכָה עָלָיו וְנִשַּׁק אוֹתוֹ.

(ב) וּפָקַד יוֹסֵף עַל עֲבָדָיו הָרוֹפְאִים כִּי יַחְנְטוּ אֶת אָבִיו, וּלְכָךְ חָנְטוּ הָרוֹפְאִים אֶת יִשְׂרָאֵל.

(ג) עַד כִּי נִשְׁלְמוּ לוֹ אַרְבָּעִים יָמִים כִּי כָּכָה הָיוּ נִשְׁלָמִים יְמֵי הַחֲנָטִים, וּבָכוּ עָלָיו הַמִּצְרִיִּים שִׁבְעִים יָמִים.

(ד) וְכַאֲשֶׁר עָבְרוּ יְמֵי הַבֶּכִי עָלָיו, דִּבֵּר

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(ה) אָבִי הִשְׁבִּיעַנִי לֵאמֹר הִנֵּה אָנֹכִי מֵת בְּקִבְרִי אֲשֶׁר כָּרִיתִי לִי בְּאֶרֶץ כְּנָעַן שָׁמָּה תִּקְבְּרֵנִי וְעַתָּה אֶעֱלֶה־נָּא וְאֶקְבְּרָה אֶת־אָבִי וְאָשּׁוּבָה׃

ה אַבָּא קַיִּים עָלַי לְמֵימַר הָא אֲנָא מָאִית בְּקִבְרִי דְּאַתְקֵנִית לִי בְּאַרְעָא דִכְנַעַן תַּמָּן תִּקְבְּרֻנַנִי וּכְעַן אֶסַק כְּעַן וְאֶקְבַּר יָת אַבָּא וְאֵיתוּב׃

רש״י ◄ אֲשֶׁר כָּרִיתִי לִי • כִּפְשׁוּטוֹ, כְּמוֹ: (שמות כא) ״כִּי־יִכְרֶה אִישׁ״. וּמִדְּרָשׁוֹ עוֹד מִתְיַשֵּׁב עַל הַלָּשׁוֹן, כְּמוֹ: ״אֲשֶׁר קָנִיתִי״, (ר״ה כו) אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא: כְּשֶׁהָלַכְתִּי לִכְרֵכֵי הַיָּם, הָיוּ קוֹרִין לִמְכִירָה, כִּירָה.

וְעוֹד מִדְּרָשׁוֹ לְשׁוֹן כֶּרִי דְּגוּר, שֶׁנָּטַל יַעֲקֹב כָּל כֶּסֶף וְזָהָב שֶׁהֵבִיא מִבֵּית לָבָן וְעָשָׂה אוֹתוֹ כֶּרִי, וְאָמַר לְעֵשָׂו: ׳טֹל זֶה בִּשְׁבִיל חֶלְקְךָ בַּמְּעָרָה׳.

(ו) וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה עֲלֵה וּקְבֹר אֶת־אָבִיךָ כַּאֲשֶׁר הִשְׁבִּיעֶךָ׃

ו וַאֲמַר פַּרְעֹה סַק וּקְבוֹר יָת אָבוּךְ כְּמָא דְקַיִּים עָלָךְ׃

רש״י ◄ כַּאֲשֶׁר הִשְׁבִּיעֶךָ • וְאִם לֹא בִּשְׁבִיל הַשְּׁבוּעָה, לֹא הָיִיתִי מַנִּיחֲךָ, אֲבָל יָרֵא לוֹמַר: ׳עֲבֹר עַל הַשְּׁבוּעָה׳! שֶׁלֹּא יֹאמַר: אִם כֵּן, אֶעֱבֹר עַל הַשְּׁבוּעָה שֶׁנִּשְׁבַּעְתִּי לְךָ, שֶׁלֹּא אֲגַלֶּה עַל לְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ, שֶׁאֲנִי מַכִּיר עֹדֶף עַל שִׁבְעִים לָשׁוֹן, וְאַתָּה אֵינְךָ מַכִּיר בּוֹ, כְּדְאִיתָא בְּמַסֶּכֶת סוֹטָה (דף לו).

(ז) וַיַּעַל יוֹסֵף לִקְבֹּר אֶת־אָבִיו וַיַּעֲלוּ אִתּוֹ כָּל־עַבְדֵי פַרְעֹה זִקְנֵי בֵיתוֹ וְכֹל זִקְנֵי אֶרֶץ־מִצְרָיִם׃

ז וּסְלִיק יוֹסֵף לְמִקְבַּר יָת אָבוּהִי וּסְלִיקוּ עִמֵּהּ כָּל עַבְדֵי פַרְעֹה סָבֵי בֵיתֵהּ וְכֹל סָבֵי אַרְעָא דְמִצְרָיִם׃

(ח) וְכֹל בֵּית יוֹסֵף וְאֶחָיו וּבֵית אָבִיו רַק טַפָּם וְצֹאנָם וּבְקָרָם עָזְבוּ בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן׃

ח וְכֹל בֵּית יוֹסֵף וַאֲחוֹהִי וּבֵית אָבוּהִי לְחוֹד טַפְלְהוֹן וְעָנְהוֹן וְתוֹרֵיהוֹן שְׁבָקוּ בְּאַרְעָא דְגֹשֶׁן׃

(ט) וַיַּעַל עִמּוֹ גַּם־רֶכֶב גַּם־פָּרָשִׁים וַיְהִי הַמַּחֲנֶה כָּבֵד מְאֹד׃

ט וּסְלִיקוּ עִמֵּהּ אַף רְתִכִּין אַף פָּרָשִׁין וַהֲוָה מַשְׁרִיתָא סַגִּיאָה לַחֲדָא׃

(י) וַיָּבֹאוּ עַד־גֹּרֶן הָאָטָד אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַّרְדֵּן וַיִּסְפְּדוּ־שָׁם מִסְפֵּד גָּדוֹל וְכָבֵד מְאֹד וַיַּעַשׂ לְאָבִיו אֵבֶל שִׁבְעַת יָמִים׃

י וַאֲתוֹ עַד בֵּית אִדְרֵי דְאָטָד דִּי בְּעִבְרָא דְיַרְדְּנָא וּסְפָדוּ תַּמָּן מִסְפֵּד רַב וְתַקִּיף לַחֲדָא וְעָבַד לַאֲבוּהִי אֶבְלָא שַׁבְעָא יוֹמִין׃

רש״י ◄ גֹּרֶן הָאָטָד • מֶקֶף אֲטָדִין הָיָה. וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ: (סוטה יג) עַל שֵׁם הַמְּאֹרָע, שֶׁבָּאוּ כָּל מַלְכֵי כְּנַעַן וּנְשִׂיאֵי יִשְׁמָעֵאל לְמִלְחָמָה, וְכֵיוָן שֶׁרָאוּ כִּתְרוֹ שֶׁל יוֹסֵף תָּלוּי בַּאֲרוֹנוֹ שֶׁל יַעֲקֹב, עָמְדוּ כֻּלָּן וְתָלוּ בּוֹ כִּתְרֵיהֶם, וְהִקִּיפוּהוּ כְּתָרִים כְּגֹרֶן הַמֶּקֶף סְיָג שֶׁל קוֹצִים.

פירוש רבי סעדיה גאון (פרוייקט רס״ג)

יוֹסֵף עִם בֵּית פַּרְעֹה לֵאמֹר: אִם מָצָאתִי חֵן אֶצְלְכֶם דַּבְּרוּ אֶל פַּרְעֹה וְאִמְרוּ לוֹ:

(ה) חָרֵי אָבִי כְּבָר בִּקֵּשׁ מִמֶּנִּי שֶׁאֶשְׁבַּע לוֹ וְאָמַר לִי: חָרִינִי מֵת, טְמֹן אוֹתִי בְּקִבְרִי אֲשֶׁר חֲצַבְתִּיהוּ עֲבוּרִי בְּאֶרֶץ כְּנַעַן, שָׁמָּה טְמֹן אוֹתִי. וְכָעֵת אֶעֱלֶה, אֶטְמֹן אֶת אָבִי וְאָשׁוּב.

(ו) אָמַר פַּרְעֹה: עֲלֵה, טְמֹן אֶת אָבִיךָ כַּאֲשֶׁר הִשְׁבִּיעֲךָ.

(ז) וּלְכָךְ עָלָה יוֹסֵף לִטְמֹן אֶת אָבִיו, וְעָלוּ עִמּוֹ כָּל שָׂרֵי צְבָא פַּרְעֹה וַחֲכְמֵי בֵיתוֹ וְכָל חַכְמֵי אֶרֶץ מִצְרַיִם.

(ח) וְכָל בֵּית יוֹסֵף וְאֶחָיו וּבֵית אָבִיו, מִלְּבַד תִּינוֹקוֹתֵיהֶם וְצֹאנָם וּבְקָרָם, הִשְׁאִירוּם בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן.

(ט) וְעָלוּ עִמּוֹ גַּם כֵּן הַסּוּסִים וְהַפָּרָשִׁים וְהָיָה הַמַּחֲנֶה עָצוּם מְאֹד.

(י) וְהִגִּיעוּ עַד גֹּרֶן הָאָטָד אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן (המערבי), אֲזַי הִסְפִּידוּהוּ שָׁמָּה הֶסְפֵּד גָּדוֹל וְעָצוּם מְאֹד, וְעָשָׂה לְאָבִיו אֵבֶל שִׁבְעַת יָמִים.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(יא) וַיֵּרֶא יוֹשֵׁב הָאָרֶץ הַכְּנַעֲנִי אֶת־הָאֵבֶל בְּגֹרֶן הָאָטָד וַיֹּאמְרוּ אֵבֶל־כָּבֵד זֶה לְמִצְרָיִם עַל־כֵּן קָרָא שְׁמָהּ אָבֵל מִצְרַיִם אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן:

יא וַחֲזָא יָתֵב אַרְעָא כְּנַעֲנָאָה יָת אֶבְלָא בְּבֵית אִדְרֵי דְאָטָד וַאֲמָרוּ אָבֵל תַּקִּיף דֵּין לְמִצְרָאֵי עַל כֵּן קְרָא שְׁמַהּ אָבֵל מִצְרַיִם דִּי בְּעִבְרָא דְיַרְדְּנָא:

(יב) וַיַּעֲשׂוּ בָנָיו לוֹ כֵּן כַּאֲשֶׁר צִוָּם:

יב וַעֲבָדוּ בְנוֹהִי לֵהּ כֵּן כְּמָא דִי פַקֵּדְנוּן:

רש״י◄ כַּאֲשֶׁר צִוָּם • מַהוּ אֲשֶׁר צִוָּם?.

(יג) וַיִּשְׂאוּ אֹתוֹ בָנָיו אַרְצָה כְּנַעַן וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ בִּמְעָרַת שְׂדֵה הַמַּכְפֵּלָה אֲשֶׁר קָנָה אַבְרָהָם אֶת־הַשָּׂדֶה לַאֲחֻזַּת־קֶבֶר מֵאֵת עֶפְרֹן הַחִתִּי עַל־פְּנֵי מַמְרֵא:

יג וּנְטָלוּ יָתֵהּ בְּנוֹהִי לְאַרְעָא דִכְנַעַן וּקְבָרוּ יָתֵהּ בִּמְעָרַת חֲקַל כַּפְלְתָּא דִי זְבַן אַבְרָהָם יָת חַקְלָא לְאַחְסָנַת קְבוּרָא מִן עֶפְרֹן חִתָּאָה עַל אַפֵּי מַמְרֵא:

רש״י◄ וַיִּשְׂאוּ אֹתוֹ בָנָיו • וְלֹא בְּנֵי בָנָיו, שֶׁכָּךְ צִוָּם: ׳אַל יִשָּׂא מִטָּתִי לֹא אִישׁ מִצְרִי וְלֹא אֶחָד מִבְּנֵיכֶם, שֶׁהֵם מִבְּנוֹת כְּנַעַן, אֶלָּא אַתֶּם׳, (ב״ר) וְקָבַע לָהֶם מָקוֹם: שְׁלֹשָׁה לְמִזְרָח וְכֵן לְאַרְבַּע רוּחוֹת, וּכְסִדְרָן לְמַסַּע מַחֲנֶה שֶׁל דְּגָלִים נִקְבְּעוּ כָּאן. לֵוִי לֹא יִשָּׂא, שֶׁהוּא עָתִיד לָשֵׂאת אֶת הָאָרוֹן, וְיוֹסֵף לֹא יִשָּׂא, שֶׁהוּא מֶלֶךְ, מְנַשֶּׁה וְאֶפְרַיִם יִהְיוּ תַּחְתֵּיהֶם. וְזֶהוּ: ״אִישׁ עַל־דִּגְלוֹ בְּאֹתֹת״, בְּאוֹת שֶׁמָּסַר לָהֶם אֲבִיהֶם לִישָׂא מִטָּתוֹ.

~ נקודות משיחות קודש ~

שִׁעְבּוּד מִצְרַיִם בְּמִיתַת יַעֲקֹב

וַיִּשְׂאוּ אֹתוֹ בָנָיו אַרְצָה כְּנַעַן וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ (נ, יג)

עַל הַפָּסוּק ״וַיִּשְׂאוּ אוֹתוֹ בָּנָיו״ מְפָרֵשׁ רַשׁ״י הַסֵּדֶר בִּנְשִׂיאַת אֲרוֹנוֹ שֶׁל יַעֲקֹב, וּמְסַיֵּם ״לֵוִי לֹא יִשָּׂא שֶׁהוּא עָתִיד לָשֵׂאת אֶת הָאָרוֹן, וְיוֹסֵף לֹא יִשָּׂא שֶׁהוּא מֶלֶךְ, מְנַשֶּׁה וְאֶפְרַיִם יִהְיוּ תַּחְתֵּיהֶם״.

וְצָרִיךְ בֵּאוּר הַטַּעַם שֶׁלֵּוִי לֹא יִשָּׂא, הֲרֵי נְשִׂיאַת הָאָרוֹן הוּא עִנְיָן שֶׁבֶּעָתִיד הָרָחוֹק, וּבְזֶה גּוּפָא לֹא עַל־יָדוֹ אֶלָּא עַל־יְדֵי בָּנָיו, וּמַדּוּעַ יִקְחוּ מִמֶּנּוּ בִּגְלַל זֶה אֶת הַמִּצְוָה דִּנְשִׂיאַת אֲרוֹנוֹ שֶׁל אָבִיו?

הַהַסְבָּרָה בָּזֶה:

בְּמִיתָתוֹ שֶׁל יַעֲקֹב הִתְחִיל הַשִּׁעְבּוּד בְּמִצְרַיִם, כְּפִי שֶׁרַשׁ״י כּוֹתֵב בִּתְחִלַּת הַפָּרָשָׁה ״שֶׁכֵּיוָן שֶׁנִּפְטַר יַעֲקֹב אָבִינוּ, נִסְתְּמוּ עֵינֵיהֶם וְלִבָּם שֶׁל יִשְׂרָאֵל מִצָּרַת הַשִּׁעְבּוּד שֶׁהִתְחִילוּ לְשַׁעְבְּדָם״. וּמִזֶּה מוּבָן שֶׁהוֹצָאָתוֹ שֶׁל יַעֲקֹב מִמִּצְרַיִם לִקְבוּרָה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, גָּרְמָה שֶׁיּוּכַל לִהְיוֹת גָּלוּת וְשִׁעְבּוּד מִצְרַיִם.

וּמִטַּעַם זֶה לֹא נָשָׂא לֵוִי אֶת הָאָרוֹן, שֶׁכֵּן לֵוִי הָיָה לְמַעְלָה מֵהַשִּׁעְבּוּד, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב רַשׁ״י ״לְמָה נִמְנוּ שְׁנוֹתָיו שֶׁל לֵוִי אֶלָּא לְהוֹדִיעַ כַּמָּה יְמֵי הַשִּׁעְבּוּד, שֶׁכָּל זְמַן שֶׁאֶחָד מִן הַשְּׁבָטִים קַיָּם לֹא הָיָה שִׁעְבּוּד . . וְלֵוִי הֶאֱרִיךְ יָמִים עַל כֻּלָּם״. וִיתֵרָה מִזּוֹ: אֲפִילוּ בְּנוֹגֵעַ לְשֵׁבֶט לֵוִי ״מְלֹאכֶת שִׁעְבּוּד מִצְרַיִם לֹא הָיְתָה עַל שִׁבְטוֹ שֶׁל לֵוִי״.

וְעִנְיָן זֶה קָשׁוּר עִם זֶה שֶׁעָתִיד לָשֵׂאת אֶת הָאָרוֹן, שֶׁכֵּן ״שִׁבְטוֹ שֶׁל לֵוִי . . לֹא רָצוּ לַעֲשׂוֹת עֲבוֹדָה לְפִי שֶׁיָּדְעוּ שֶׁעָתִידִין לָשֵׂאת אֶת הָאָרוֹן, וּמִתּוֹךְ כָּךְ הָיוּ בְּנֵי חוֹרִין״ (תוספות (הדר זקנים) שמות א, יג).

(על־פי לקוטי־שיחות חלק כ, עמוד 235 - מתוך ׳לקראת שבת׳)

(יד) וַיָּשָׁב יוֹסֵף מִצְרַיְמָה הוּא וְאֶחָיו וְכָל־הָעֹלִים אִתּוֹ לִקְבֹּר אֶת־אָבִיו אַחֲרֵי קָבְרוֹ אֶת־אָבִיו:

יד וְתָב יוֹסֵף לְמִצְרַיִם הוּא וַאֲחוֹהִי וְכָל דִּסְלִיקוּ עִמֵּהּ לְמִקְבַּר יָת אָבוּהִי בָּתַר דִּקְבַר יָת אָבוּהִי:

פירוש רבי סעדיה גאון (פרוייקט רס״ג)

(יא) וְכַאֲשֶׁר רָאָה יוֹשֵׁב הָאָרֶץ הַכְּנַעֲנִי אֶת הָאֵבֶל בְּגֹרֶן הָאָטָד, אֲזַי אָמְרוּ: זֶהוּ אֵבֶל עָצוּם לַמִּצְרִים, לָכֵן נִקְרָא בְּשֵׁם ׳אֵבֶל הַמִּצְרִיִּים׳ אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן.

(יב) וְעָשׂוּ בָנָיו לוֹ כְּכָל אֲשֶׁר צִוָּה אוֹתָם.

(יג) וְנָשְׂאוּ אוֹתוֹ בָנָיו עַד אֶרֶץ כְּנַעַן, וְטָמְנוּ אוֹתוֹ בִּמְעָרַת הַכְּפוּלָה אֲשֶׁר קָנָה אוֹתָהּ אַבְרָהָם לַאֲחֻזַּת קֶבֶר מִן עֶפְרוֹן הַחִתִּי לְנֹכַח מַמְרֵא.

(יד) אַחֲרֵי זֹאת חָזַר יוֹסֵף אֶל מִצְרַיִם, הוּא וְאֶחָיו וּשְׁאַר הָעוֹלִים עִמּוֹ לִטְמוֹן אֶת אָבִיו, אַחַר שֶׁטָּמְנוּ.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רש״י◄ **הוּא וְאֶחָיו וְכָל־הָעֹלִים אִתּוֹ.** בַּחֲזָרָתָן כָּאן, הִקְדִּים אֶחָיו לַמִּצְרִים הָעוֹלִים אִתּוֹ, וּבַהֲלִיכָתָן הִקְדִּים מִצְרִים לְאֶחָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וַיַּעֲלוּ אִתּוֹ כָּל עַבְדֵי פַרְעֹה וְגוֹ׳״ וְאַחַר־כָּךְ: ״כָּל בֵּית יוֹסֵף וְאֶחָיו״, אֶלָּא לְפִי שֶׁרָאוּ הַכָּבוֹד שֶׁעָשׂוּ מַלְכֵי כְּנַעַן, שֶׁתָּלוּ כִּתְרֵיהֶם בַּאֲרוֹנוֹ שֶׁל יַעֲקֹב, נָהֲגוּ בָּהֶם כָּבוֹד.

(טו) **וַיִּרְאוּ אֲחֵי־יוֹסֵף כִּי־מֵת אֲבִיהֶם וַיֹּאמְרוּ לוּ יִשְׂטְמֵנוּ יוֹסֵף וְהָשֵׁב יָשִׁיב לָנוּ אֵת כָּל־הָרָעָה אֲשֶׁר גָּמַלְנוּ אֹתוֹ:**

טו וַחֲזוֹ אֲחֵי יוֹסֵף אֲרֵי מִית אֲבוּהוֹן וַאֲמָרוּ דִּלְמָא יִסְתַּר לָנָא דְּבָבוּ יוֹסֵף וַאֲתָבָא יָתִיב לָנָא יָת כָּל בִּישְׁתָּא דִּי גְמַלְנָא יָתֵהּ:

רש״י◄ **וַיִּרְאוּ אֲחֵי־יוֹסֵף כִּי־מֵת אֲבִיהֶם.** מַהוּ ״וַיִּרְאוּ״? הִכִּירוּ בְּמִיתָתוֹ אֵצֶל יוֹסֵף, שֶׁהָיוּ רְגִילִים לִסְעֹד עַל שֻׁלְחָנוֹ שֶׁל יוֹסֵף וְהָיָה מְקָרְבָן בִּשְׁבִיל כְּבוֹד אָבִיו, וּמִשֶּׁמֵּת יַעֲקֹב לֹא קֵרְבָן (ב״ר). **לוּ יִשְׂטְמֵנוּ.** שֶׁמָּא יִשְׂטְמֵנוּ, ׳לוּ׳ מִתְחַלֵּק לְעִנְיָנִים הַרְבֵּה: יֵשׁ ׳לוּ׳ מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן בַּקָּשָׁה וּלְשׁוֹן ׳הַלְוַאי׳, כְּגוֹן: ״לוּ יְהִי כִדְבָרֶךָ״, ״לוּ שְׁמָעֵנִי״, ״וְלוּ הוֹאַלְנוּ״, ״לוּ מַתְּנוּ״. וְיֵשׁ ׳לוּ׳ מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן ׳אִם׳ וְ׳אוּלַי׳, כְּגוֹן: ״לוּ חָכְמוּ״, ״לוּ הִקְשַׁבְתָּ לְמִצְוֹתַי״, ״וְלוּ אָנֹכִי שֹׁקֵל עַל־כַּפַּי״. וְיֵשׁ ׳לוּ׳ מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן ׳שֶׁמָּא׳: ״לוּ יִשְׂטְמֵנוּ״, וְאֵין לוֹ עוֹד דּוֹמֶה בַּמִּקְרָא, וְהוּא לְשׁוֹן ׳אוּלַי׳, כְּמוֹ: ״אֲלַי לֹא־תֵלֵךְ הָאִשָּׁה אַחֲרַי״, לְשׁוֹן ׳שֶׁמָּא׳ הוּא. וְיֵשׁ ׳אוּלַי׳ לְשׁוֹן בַּקָּשָׁה, כְּגוֹן: ״אוּלַי יִרְאֶה ה׳ בְּעָנְיִי״, ״אוּלַי יָשִׁיב ה׳ אוֹתִי״, חֲרֵי הוּא כְּמוֹ: ״לוּ יְהִי כִדְבָרֶךָ״. וְיֵשׁ ׳אוּלַי׳ לְשׁוֹן ׳אִם׳: ״אוּלַי יֵשׁ חֲמִשִּׁים צַדִּיקִם״.

(טז) **וַיְצַוּוּ אֶל־יוֹסֵף לֵאמֹר אָבִיךָ צִוָּה לִפְנֵי מוֹתוֹ לֵאמֹר:**

טז וּפַקִּידוּ לְוָת יוֹסֵף לְמֵימַר אָבוּךְ פַּקֵּד קֳדָם מוֹתֵהּ לְמֵימַר:

רש״י◄ **וַיְצַוּוּ אֶל־יוֹסֵף.** כְּמוֹ ״וַיְצַוּם אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל״, צִוָּה לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן לִהְיוֹת שְׁלוּחִים אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, אַף זֶה: ״וַיְצַוּוּ״ אֶל שְׁלוּחָם, לִהְיוֹת שָׁלִיחַ אֶל יוֹסֵף לוֹמַר לוֹ כֵּן. וְאֶת מִי צִוּוּ? אֶת בְּנֵי בִלְהָה, שֶׁהָיוּ רְגִילִין אֶצְלוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וְהוּא נַעַר אֶת בְּנֵי בִלְהָה״. **אָבִיךָ צִוָּה.** (ב״ר. יבמות סה) שִׁנּוּי בַּדָּבָר מִפְּנֵי הַשָּׁלוֹם, כִּי לֹא צִוָּה יַעֲקֹב כֵּן, שֶׁלֹּא נֶחֱשַׁד יוֹסֵף בְּעֵינָיו.

(יז) **כֹּה־תֹאמְרוּ לְיוֹסֵף אָנָּא שָׂא נָא פֶּשַׁע אַחֶיךָ וְחַטָּאתָם כִּי־רָעָה גְמָלוּךָ וְעַתָּה שָׂא נָא לְפֶשַׁע עַבְדֵי אֱלֹהֵי אָבִיךָ וַיֵּבְךְּ יוֹסֵף בְּדַבְּרָם אֵלָיו:**

יז כְּדֵין תֵּימְרוּן לְיוֹסֵף בְּבָעוּ שְׁבוֹק כְּעַן לְחוֹבָא אַחָיךְ וְלַחֲטָאֲהוֹן אֲרֵי בִישְׁתָּא גְּמָלוּךְ וּכְעַן שְׁבוֹק כְּעַן לְחוֹבָא עַבְדֵי אֱלָהָא דְּאָבוּךְ וּבְכָא יוֹסֵף בְּמַלָּלוּתְהוֹן עִמֵּהּ:

רש״י◄ **שָׂא נָא לְפֶשַׁע עַבְדֵי אֱלֹהֵי אָבִיךָ.** אִם אָבִיךָ מֵת, אֱלֹהָיו קַיָּם וְהֵם עֲבָדָיו.

(יח) **וַיֵּלְכוּ גַּם־אֶחָיו וַיִּפְּלוּ לְפָנָיו וַיֹּאמְרוּ הִנֶּנּוּ לְךָ לַעֲבָדִים:**

יח וַאֲזָלוּ אַף אֲחוֹהִי וּנְפָלוּ קֳדָמוֹהִי וַאֲמָרוּ הָא אֲנַחְנָא לָךְ לְעַבְדִּין:

רש״י◄ **וַיֵּלְכוּ גַּם־אֶחָיו.** מוּסָף עַל הַשְּׁלִיחוּת.

פירוש רבי סעדיה גאון (פרוייקט רס״ג)

(טו) וְכַאֲשֶׁר רָאוּ אֲחֵי יוֹסֵף כִּי אֲבִיהֶם כְּבָר מֵת, אָמְרוּ: כְּדֵי שֶׁלֹּא יְאַיֵּם עָלֵינוּ יוֹסֵף, וִיחַיֵּב אוֹתָנוּ בִּגְמוּל הָרַע אֲשֶׁר הֵבִיאוּנוּ עָלָיו.

(טז) וְלָכֵן בִּקְשׁוּ מִמִּי שֶׁאָמַר לְיוֹסֵף: חֲרֵי אָבִיךָ צִוָּה עָלֵינוּ טֶרֶם מוֹתוֹ לֵאמֹר.

(יז) כָּךְ אִמְרוּ לְיוֹסֵף: אֲהָהּ, יוֹסֵף! כַּפֵּר לְפֶשַׁע אַחֶיךָ וְלַעֲבֵרָתָם כִּי הֵבִיאוּ עָלֶיךָ רַע, וְכָעֵת נְבַקֵּשׁ מִשְּׁאָלָה כִּי תִּסְלַח פֶּשַׁע עַבְדֵי אֱלֹהֵי אָבִיךָ, וּבָכָה יוֹסֵף בְּעֵת שֶׁדִּבְּרוּ אִתּוֹ בַּדָּבָר הַזֶּה.

(יח) וּבָאוּ אֶחָיו גַּם כֵּן, וְנָפְלוּ בֵּין יָדָיו (לפניו) וְאָמְרוּ: הִנֵּה אֲנַחְנוּ לְךָ עֲבָדִים.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(יט) וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יוֹסֵף אַל־תִּירָאוּ כִּי הֲתַחַת אֱלֹהִים אָנִי׃

יט וַאֲמַר לְהוֹן יוֹסֵף לָא תִּדַּחֲלוּן אֲרֵי דַּחֲלָא דַיְיָ אֲנָא׃

רש״י◄ כִּי הֲתַחַת אֱלֹהִים אָנִי • שֶׁמָּא בִּמְקוֹמוֹ אֲנִי? בִּתְמִיהָה, אִם הָיִיתִי רוֹצֶה לְהָרַע לָכֶם, כְּלוּם אֲנִי יָכוֹל? וַהֲלֹא אַתֶּם כֻּלְּכֶם חְשַׁבְתֶּם עָלַי רָעָה, וְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא חְשָׁבָהּ לְטוֹבָה, וְהֵיאָךְ אֲנִי לְבַדִּי יָכֹל לְהָרַע לָכֶם?.

(כ) וְאַתֶּם חְשַׁבְתֶּם עָלַי רָעָה אֱלֹהִים חְשָׁבָהּ לְטוֹבָה לְמַעַן עֲשֹׂה כַּיּוֹם הַזֶּה לְהַחֲיֹת עַם־רָב׃

כ וְאַתּוּן חַשַׁבְתּוּן עֲלַי בִּישָׁא מִן קֳדָם יְיָ אִתְחַשְׁבַת לְטָבָא בְּדִיל לְמֶעְבַּד כְּיוֹמָא הָדֵין לְקַיָּמָא עַם סַגִּי׃

... ביום י״ז תמוז ותשעה־באב יש לומדים (אף שמעטים הם ביותר – ולא נתפרסם כלל וכלל) בתורה (בנביאים) פרשת היום על־דבר ״צום הרביעי״ ו״צום החמישי״ (על־דרך שבכל יום אומרים שירו של יום וכיוצא־בזה), ויתירה מזה – התורה היא נצחית גם לעתיד־לבוא, כולל חלקים אלו בנביאים המדברים על־דבר הצומות; אלא **שבתורת אמת** ותורה **אור** – מאיר בגלוי הטוב שבכל דבר, היינו הטוב שבצומות אלו, כפי שייהפכו לששון ולשמחה ולמועדים **טובים** לעתיד־לבוא, ואדרבה – על־ידי הלימוד בנוגע להירידה לפי שעה, הרי־זה מגדיל השמחה וה׳יום טוב׳.

(משיחת שבת פרשת פינחס ה׳תשמ״ח – הערה 36)

הפטרה לתענית ציבור

בישעיה פרק נה

ו דִּרְשׁוּ יְהוָה בְּהִמָּצְאוֹ קְרָאֻהוּ בִּהְיוֹתוֹ קָרוֹב׃ ז יַעֲזֹב רָשָׁע דַּרְכּוֹ וְאִישׁ אָוֶן מַחְשְׁבֹתָיו וְיָשֹׁב אֶל־יְהוָה וִירַחֲמֵהוּ וְאֶל־אֱלֹהֵינוּ כִּי־יַרְבֶּה לִסְלוֹחַ׃ ח כִּי לֹא מַחְשְׁבוֹתַי מַחְשְׁבֹתֵיכֶם וְלֹא דַרְכֵיכֶם דְּרָכָי נְאֻם יְהוָה׃ ט כִּי־גָבְהוּ שָׁמַיִם מֵאָרֶץ כֵּן גָּבְהוּ דְרָכַי מִדַּרְכֵיכֶם וּמַחְשְׁבֹתַי מִמַּחְשְׁבֹתֵיכֶם׃ י כִּי כַּאֲשֶׁר יֵרֵד הַגֶּשֶׁם וְהַשֶּׁלֶג מִן־הַשָּׁמַיִם וְשָׁמָּה לֹא יָשׁוּב כִּי אִם־הִרְוָה אֶת־הָאָרֶץ וְהוֹלִידָהּ וְהִצְמִיחָהּ וְנָתַן זֶרַע לַזּוֹרֵעַ וְלֶחֶם לָאֹכֵל׃ יא כֵּן יִהְיֶה דְבָרִי אֲשֶׁר יֵצֵא מִפִּי לֹא־יָשׁוּב אֵלַי רֵיקָם כִּי אִם־עָשָׂה אֶת־אֲשֶׁר חָפַצְתִּי וְהִצְלִיחַ אֲשֶׁר שְׁלַחְתִּיו׃ יב כִּי־בְשִׂמְחָה תֵצֵאוּ וּבְשָׁלוֹם תּוּבָלוּן הֶהָרִים וְהַגְּבָעוֹת

עטרת מרים

ו דִּרְשׁוּ יְהוָה בְּהִמָּצְאוֹ בְּעוֹד הוּא מָצוּי בְּפִם קְרָאֻהוּ בִּהְיוֹתוֹ קָרוֹב׃ ז יַעֲזֹב רָשָׁע דַּרְכּוֹ בְּמַעֲשֶׂה וּבְפֶה וְאִישׁ אָוֶן מַחְשְׁבֹתָיו הָרָעוֹת וְיָשֹׁב וְיָשׁוּב אֶל־יְהוָה וִירַחֲמֵהוּ וְאֶל־אֱלֹהֵינוּ וְיֵשׁ תִּקְוָה כִּי־יַרְבֶּה לִסְלוֹחַ׃ ח כִּי לֹא מַחְשְׁבוֹתַי מַחְשְׁבוֹתֵיכֶם כִּי אֲנִי מְרַבֶּה לִסְלוֹחַ וְלֹא יִשָּׁאֵר אֶצְלִי מֵהֶעָוֹן דָּבָר וְלֹא דַרְכֵיכֶם דְּרָכָי דֶּרֶךְ בָּשָׂר־וָדָם לַעֲנוֹשׁ אֶת הַמּוֹרֵד בּוֹ וְאֵין מוֹעִיל תְּשׁוּבָה וּפִיּוּם, אֲבָל דַּרְכִּי לֹא כֵן הִיא נְאֻם יְהוָה׃ ט וְאֵין כָּאן רַק הֶבְדֵּל בִּפְחוֹת וְיֶתֶר, אֶלָּא כִּי כְּמוֹ גָּבְהוּ שָׁמַיִם מֵאָרֶץ כֵּן גָּבְהוּ בְּהֶבְדֵּל רַב דְּרָכַי מִדַּרְכֵיכֶם וּמַחְשְׁבֹתַי מִמַּחְשְׁבֹתֵיכֶם כִּי דֶּרֶךְ בָּשָׂר־וָדָם שֶׁלֹּא יִמְחוֹל כְּלָל וּכְלָל, וְדַרְכִּי לִמְחוֹל מִכֹּל וָכֹל׃ י כִּי כַּאֲשֶׁר יֵרֵד הַגֶּשֶׁם וְהַשֶּׁלֶג מִן־הַשָּׁמַיִם וְשָׁמָּה לֹא יָשׁוּב רִיקָם כִּי אִם־הִרְוָה אֶת־הָאָרֶץ וְהוֹלִידָהּ מוֹצִיא הַצֶּמַח מֵהַגַּרְעִין בְּעוֹמֶק הָאָרֶץ וְהִצְמִיחָהּ הַצֶּמַח מִמַּעַל לָאָרֶץ וְנָתַן זֶרַע לַזּוֹרֵעַ וְלֶחֶם לָאֹכֵל׃ יא כֵּן יִהְיֶה דְבָרִי אֲשֶׁר יֵצֵא מִפִּי לֹא־יָשׁוּב אֵלַי רֵיקָם כִּי אִם־עָשָׂה אֶת־אֲשֶׁר חָפַצְתִּי וְהִצְלִיחַ אֲשֶׁר שְׁלַחְתִּיו שֶׁבְּוַדַּאי תִּתְקַיֵּם הַבְטָחָתִי׃ יב וְזוֹהִי הַהַבְטָחָה כִּי־בְשִׂמְחָה תֵצֵאוּ מִן הַגָּלוּת וּבְשָׁלוֹם תּוּבָלוּן תּוּבְאוּ לְאַרְצְכֶם, הֶהָרִים וְהַגְּבָעוֹת יִפְצְחוּ

עטרת מרים

מִמַּחְשְׁבֹתֵיכֶם כִּי דֶּרֶךְ בָּשָׂר־וָדָם שֶׁלֹּא יִמְחוֹל כְּלָל וּכְלָל, וְדַרְכִּי לִמְחוֹל מִכֹּל וָכֹל׃ י כִּי כַּאֲשֶׁר יֵרֵד הַגֶּשֶׁם וְהַשֶּׁלֶג מִן־הַשָּׁמַיִם וְשָׁמָּה לֹא יָשׁוּב רִיקָם כִּי אִם־הִרְוָה אֶת־הָאָרֶץ וְהוֹלִידָהּ וְהִצְמִיחָהּ הַצֶּמַח מִמַּעַל לָאָרֶץ וְנָתַן זֶרַע לַזּוֹרֵעַ וְלֶחֶם לָאֹכֵל׃ יא כֵּן יִהְיֶה דְבָרִי אֲשֶׁר יֵצֵא מִפִּי לֹא־יָשׁוּב אֵלַי רֵיקָם כִּי אִם־עָשָׂה אֶת־אֲשֶׁר חָפַצְתִּי וְהִצְלִיחַ אֲשֶׁר שְׁלַחְתִּיו׃ יב כִּי־בְשִׂמְחָה תֵצֵאוּ וּבְשָׁלוֹם תּוּבָלוּן הֶהָרִים וְהַגְּבָעוֹת

פירוש רבי סעדיה גאון (פרוייקט רס״ג)

(יט) אָמַר לָהֶם יוֹסֵף: אַל תִּפְחֲדוּ, אֲנִי יְרֵא ה׳ בְּתוֹכְכֶם.

(כ) אַתֶּם שִׁעַרְתֶּם אוֹדוֹתַי רַע וַה׳ שִׁעֵר טוֹבָה, כְּדֵי שֶׁיֵּצֵא לַפֹּעַל אֲשֶׁר אַתֶּם רוֹאִים הַיּוֹם שֶׁיִּחְיוּ אֲנָשִׁים רַבִּים.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

עטרת מרים

לִפְנֵיכֶם רִנָּה דֶּרֶךְ מָשָׁל, וְכָל־עֲצֵי הַשָּׂדֶה יִמְחֲאוּ־כָף יַפּוּ בְּכַפֵּיהֶם לִשְׁמוֹחַ, גַּם זֶה עִנְיַן מְלִיצָה: יג תַּחַת בִּמְקוֹם הַנַּעֲצוּץ הָרְשָׁעִים יַעֲלֶה בְרוֹשׁ יִמְשְׁלוּ צַדִּיקִים וְתַחַת הַסִּרְפָּד וְנַעֲצוּץ הֵם מִינֵי קוֹצִים יַעֲלֶה הֲדַס וְהָיָה הַדָּבָר הַזֶּה לַיהוָה לְשֵׁם גְּבוּרָה לְאוֹת עַד עוֹלָם לֹא יִכָּרֵת: א אָמַר לִבְנֵי הַגָּלוּת כֹּה אָמַר יְהוָה שִׁמְרוּ מִשְׁפָּט בֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ וַעֲשׂוּ צְדָקָה בֵּין אָדָם לַמָּקוֹם, כִּי־קְרוֹבָה יְשׁוּעָתִי לָבוֹא עַל יְדֵי זֶה וְצִדְקָתִי לְהִגָּלוֹת וְרַק הַתְּשׁוּבָה מְעַכֶּבֶת בִּיאַת הַמָּשִׁיחַ: ב אַשְׁרֵי אֱנוֹשׁ יַעֲשֶׂה־זֹּאת אֶת הָאֲמוּר לְמַטָּה וּבֶן־אָדָם יַחֲזִיק בָּהּ שֹׁמֵר שַׁבָּת מֵחַלְּלוֹ מִלְּחַלְּלוֹ וְשֹׁמֵר יָדוֹ מֵעֲשׂוֹת כָּל־רָע: ג וְאַל־יֹאמַר בֶּן־הַנֵּכָר הַנִּלְוָה אֶל־יְהוָה לְהַאֲמִין בּוֹ לֵאמֹר הַבְדֵּל יַבְדִּילַנִי יְהוָה מֵעַל עַמּוֹ בְּעֵת יְקַבְּלוּ הַטּוֹבָה וְלֹא אֶקַּבֵּל עִמָּהֶם, וְאִם כֵּן לָמָּה אֶצְדַּק וְאַל־יֹאמַר הַסָּרִיס הֵן אֲנִי עֵץ יָבֵשׁ וְאֵינִי מְגַדֵּל פְּרִי, וְלֹא יִשָּׁאֵר שְׁמִי לְזִכָּרוֹן וְעַל מָה אֲיַשֵּׁר דַּרְכִּי: ד כִּי־כֹה | אָמַר יְהוָה לַסָּרִיסִים אֲשֶׁר יִשְׁמְרוּ אֶת־שַׁבְּתוֹתַי וּבֶחָרוּ בַּאֲשֶׁר

עטרת מרים

חָפַצְתִּי וּמַחֲזִיקִים אוֹחֲזִים בִּבְרִיתִי בְּתוֹרָתִי: ה וְנָתַתִּי לָהֶם בְּבֵיתִי בַּהֵיכָל וּבְחוֹמֹתַי בְּמוֹשַׁב הַסַּנְהֶדְרִין וְהַזְּקֵנִים יָד מְקוֹם מַעֲלָה וּשְׁבָח וָשֵׁם שֶׁיְּזַכּוּר לְטוֹבָה, וְהוּא דָּבָר טוֹב יוֹתֵר מִזִּכָּרוֹן הַבָּא מִבָּנִים וּמִבָּנוֹת שֵׁם לְטוֹבָה עַד עוֹלָם אֶתֵּן־לוֹ אֲשֶׁר לֹא יִכָּרֵת שְׁמוֹ: ו וּבְנֵי הַנֵּכָר וּבְנֵי הָעַמִּים הַנִּלְוִים עַל־יְהוָה אֶל ה׳ לְשָׁרְתוֹ וּלְאַהֲבָה אֶת־שֵׁם יְהוָה לִהְיוֹת לוֹ לַעֲבָדִים כָּל מִי בָהֶם אֲשֶׁר שֹׁמֵר שַׁבָּת מֵחַלְּלוֹ וּמַחֲזִיקִים בִּבְרִיתִי בְּתוֹרָתִי: ז כְּשֶׁיָּבוֹאוּ לְהִתְגַּיֵּר: וַהֲבִיאוֹתִים אֶת הָעוֹשִׂים כָּל אֵלֶּה אֶל־הַר קָדְשִׁי אֶל בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וְשִׂמַּחְתִּים אֲשַׂמְּחֵם בְּבֵית תְּפִלָּתִי בְּבֵית הַמּוּכָן לְהִתְפַּלֵּל שָׁם לְפָנַי, עוֹלֹתֵיהֶם וְזִבְחֵיהֶם יִהְיוּ מְקֻבָּלִים לְרָצוֹן עַל־מִזְבְּחִי כִּי בֵיתִי בֵּית־תְּפִלָּה יִקָּרֵא יִהְיֶה מוּכָן לְכָל־הָעַמִּים: ח נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוֹה מְקַבֵּץ הַמְקַבֵּץ נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל עוֹד אֲקַבֵּץ גֵּרִים עָלָיו עַל יִשְׂרָאֵל לִהְיוֹת נוֹסָפִים לְנִקְבָּצָיו מִיִּשְׂרָאֵל:

יִפְצְחוּ לִפְנֵיכֶם רִנָּה וְכָל־עֲצֵי הַשָּׂדֶה יִמְחֲאוּ־כָף: יג תַּחַת הַנַּעֲצוּץ יַעֲלֶה בְרוֹשׁ וְתַחַת הַסִּרְפָּד יַעֲלֶה הֲדַס וְהָיָה לַיהוָה לְשֵׁם לְאוֹת עוֹלָם לֹא יִכָּרֵת: א כֹּה אָמַר יְהוָה שִׁמְרוּ מִשְׁפָּט וַעֲשׂוּ צְדָקָה כִּי־קְרוֹבָה יְשׁוּעָתִי לָבוֹא וְצִדְקָתִי לְהִגָּלוֹת: ב אַשְׁרֵי אֱנוֹשׁ יַעֲשֶׂה־זֹּאת וּבֶן־אָדָם יַחֲזִיק בָּהּ שֹׁמֵר שַׁבָּת מֵחַלְּלוֹ וְשֹׁמֵר יָדוֹ מֵעֲשׂוֹת כָּל־רָע: ג וְאַל־יֹאמַר בֶּן־הַנֵּכָר הַנִּלְוָה אֶל־יְהוָה לֵאמֹר הַבְדֵּל יַבְדִּילַנִי יְהוָה מֵעַל עַמּוֹ וְאַל־יֹאמַר הַסָּרִיס הֵן אֲנִי עֵץ יָבֵשׁ: ד כִּי־כֹה | אָמַר יְהוָה לַסָּרִיסִים אֲשֶׁר יִשְׁמְרוּ אֶת־שַׁבְּתוֹתַי וּבָחֲרוּ בַּאֲשֶׁר חָפַצְתִּי וּמַחֲזִיקִים בִּבְרִיתִי: ה וְנָתַתִּי לָהֶם בְּבֵיתִי וּבְחֹמֹתַי יָד וָשֵׁם טוֹב מִבָּנִים וּמִבָּנוֹת שֵׁם עוֹלָם אֶתֶּן־לוֹ אֲשֶׁר לֹא יִכָּרֵת: ו וּבְנֵי הַנֵּכָר הַנִּלְוִים עַל־יְהוָה לְשָׁרְתוֹ וּלְאַהֲבָה אֶת־שֵׁם יְהוָה לִהְיוֹת לוֹ לַעֲבָדִים כָּל־שֹׁמֵר שַׁבָּת מֵחַלְּלוֹ וּמַחֲזִיקִים בִּבְרִיתִי: ז וַהֲבִיאוֹתִים אֶל־הַר קָדְשִׁי וְשִׂמַּחְתִּים בְּבֵית תְּפִלָּתִי עוֹלֹתֵיהֶם וְזִבְחֵיהֶם לְרָצוֹן עַל־מִזְבְּחִי כִּי בֵיתִי בֵּית־תְּפִלָּה יִקָּרֵא לְכָל־הָעַמִּים: ח נְאֻם אֲדֹנָי יְהוֹה מְקַבֵּץ נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל עוֹד אֲקַבֵּץ עָלָיו לִנְקְבָּצָיו:

זכריה פרק ח

א וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה צְבָאוֹת לֵאמֹר: ב כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת קִנֵּאתִי לְצִיּוֹן קִנְאָה גְדוֹלָה וְחֵמָה גְדוֹלָה קִנֵּאתִי לָהּ: ג כֹּה אָמַר יְהוָה שַׁבְתִּי אֶל־צִיּוֹן וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלִָם וְנִקְרְאָה יְרוּשָׁלִַם עִיר־הָאֱמֶת וְהַר־יְהוָה צְבָאוֹת הַר הַקֹּדֶשׁ: ד כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת עֹד יֵשְׁבוּ זְקֵנִים וּזְקֵנוֹת בִּרְחֹבוֹת יְרוּשָׁלִָם וְאִישׁ מִשְׁעַנְתּוֹ בְּיָדוֹ מֵרֹב יָמִים: ה וּרְחֹבוֹת הָעִיר יִמָּלְאוּ יְלָדִים וְיַלְדוֹת מְשַׂחֲקִים בִּרְחֹבֹתֶיהָ: ו כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת כִּי יִפָּלֵא בְּעֵינֵי שְׁאֵרִית הָעָם הַזֶּה בַּיָּמִים הָהֵם גַּם־בְּעֵינַי יִפָּלֵא נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת: ז כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת הִנְנִי מוֹשִׁיעַ אֶת־עַמִּי מֵאֶרֶץ מִזְרָח וּמֵאֶרֶץ מְבוֹא הַשָּׁמֶשׁ: ח וְהֵבֵאתִי

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

אֹתָם וְשָׁכְנוּ בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלִַם וְהָיוּ־לִי לְעָם וַאֲנִי
אֶהְיֶה לָהֶם לֵאלֹהִים בֶּאֱמֶת וּבְצִדְקָה: ט כֹּה־
אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת תֶּחֱזַקְנָה יְדֵיכֶם הַשֹּׁמְעִים
בַּיָּמִים הָאֵלֶּה אֵת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה מִפִּי
הַנְּבִיאִים אֲשֶׁר בְּיֹום יֻסַּד בֵּית־יְהוָה צְבָאוֹת
הַהֵיכָל לְהִבָּנוֹת: י כִּי לִפְנֵי הַיָּמִים הָהֵם שְׂכַר
הָאָדָם לֹא נִהְיָה וּשְׂכַר הַבְּהֵמָה אֵינֶנָּה וְלַיּוֹצֵא
וְלַבָּא אֵין־שָׁלוֹם מִן־הַצָּר וַאֲשַׁלַּח אֶת־כָּל־
הָאָדָם אִישׁ בְּרֵעֵהוּ: יא וְעַתָּה לֹא כַיָּמִים
הָרִאשֹׁנִים אֲנִי לִשְׁאֵרִית הָעָם הַזֶּה נְאֻם יְהוָה
צְבָאוֹת: יב כִּי־זֶרַע הַשָּׁלוֹם הַגֶּפֶן תִּתֵּן פִּרְיָהּ
וְהָאָרֶץ תִּתֵּן אֶת־יְבוּלָהּ וְהַשָּׁמַיִם יִתְּנוּ טַלָּם
וְהִנְחַלְתִּי אֶת־שְׁאֵרִית הָעָם הַזֶּה אֶת־כָּל־אֵלֶּה:
יג וְהָיָה כַּאֲשֶׁר הֱיִיתֶם קְלָלָה בַּגּוֹיִם בֵּית יְהוּדָה
וּבֵית יִשְׂרָאֵל כֵּן אוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם וּהְיִיתֶם בְּרָכָה
אַל־תִּירָאוּ תֶּחֱזַקְנָה יְדֵיכֶם: יד כִּי כֹה אָמַר
יְהוָה צְבָאוֹת כַּאֲשֶׁר זָמַמְתִּי לְהָרַע לָכֶם
בְּהַקְצִיף אֲבֹתֵיכֶם אֹתִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וְלֹא
נִחָמְתִּי: טו כֵּן שַׁבְתִּי זָמַמְתִּי בַּיָּמִים הָאֵלֶּה
לְהֵיטִיב אֶת־יְרוּשָׁלִַם וְאֶת־בֵּית יְהוּדָה אַל־
תִּירָאוּ: טז אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּ דַּבְּרוּ
אֱמֶת אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ אֱמֶת וּמִשְׁפַּט שָׁלוֹם
שִׁפְטוּ בְּשַׁעֲרֵיכֶם: יז וְאִישׁ | אֶת־רָעַת רֵעֵהוּ
אַל־תַּחְשְׁבוּ בִּלְבַבְכֶם וּשְׁבֻעַת שֶׁקֶר אַל־תֶּאֱהָבוּ
כִּי אֶת־כָּל־אֵלֶּה אֲשֶׁר שָׂנֵאתִי נְאֻם־יְהוָה:
יח וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה צְבָאוֹת אֵלַי לֵאמֹר: יט כֹּה־
אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת צוֹם הָרְבִיעִי וְצוֹם הַחֲמִישִׁי
וְצוֹם הַשְּׁבִיעִי וְצוֹם הָעֲשִׂירִי יִהְיֶה לְבֵית־יְהוּדָה
לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה וּלְמֹעֲדִים טוֹבִים וְהָאֱמֶת
וְהַשָּׁלוֹם אֶהֱבוּ: כ כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת עֲוֹד
אֲשֶׁר יָבֹאוּ עַמִּים וְיֹשְׁבֵי עָרִים רַבּוֹת:
כא וְהָלְכוּ יֹשְׁבֵי אַחַת אֶל־אַחַת לֵאמֹר נֵלְכָה
הָלוֹךְ לְחַלּוֹת אֶת־פְּנֵי יְהוָה וּלְבַקֵּשׁ אֶת־יְהוָה
צְבָאוֹת אֵלְכָה גַּם־אָנִי: כב וּבָאוּ עַמִּים רַבִּים
וְגוֹיִם עֲצוּמִים לְבַקֵּשׁ אֶת־יְהוָה צְבָאוֹת
בִּירוּשָׁלִַם וּלְחַלּוֹת אֶת־פְּנֵי יְהוָה: כג כֹּה אָמַר
יְהוָה צְבָאוֹת בַּיָּמִים הָהֵמָּה אֲשֶׁר יַחֲזִיקוּ עֲשָׂרָה
אֲנָשִׁים מִכֹּל לְשֹׁנוֹת הַגּוֹיִם וְהֶחֱזִיקוּ בִּכְנַף אִישׁ
יְהוּדִי לֵאמֹר נֵלְכָה עִמָּכֶם כִּי שָׁמַעְנוּ אֱלֹהִים
עִמָּכֶם:

~ שבת קודש י"א טבת ~

(כא) וְעַתָּה אַל־תִּירָאוּ אָנֹכִי אֲכַלְכֵּל אֶתְכֶם וְאֶת־
טַפְּכֶם וַיְנַחֵם אוֹתָם וַיְדַבֵּר עַל־לִבָּם:

כא וּכְעַן לָא תִּדְחֲלוּן אֲנָא אֲזוּן יָתְכוֹן וְיָת טַפְלְכוֹן וְנַחֵם יָתְהוֹן וּמַלֵּל תַּנְחוּמִין עַל לִבְּהוֹן:

פירוש רבי סעדיה גאון (פרוייקט רס"ג)

(כא) וְכָעֵת אַל תִּפְחֲדוּ, אֲנִי אֲסַפֵּק מָזוֹן לָכֶם וּלְטַפְּכֶם, וַאֲזַי נִחֵם אוֹתָם וְטִפֵּל בָּהֶם בְּרֹךְ וּבַעֲדִינוּת.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רש"י◄ **וַיְדַבֵּר עַל־לִבָּם** • דִּבְרִים הַמִּתְקַבְּלִים עַל הַלֵּב: עַד שֶׁלֹּא יְרַדְתֶּם לְכָאן, הָיוּ מְרַגְּנִים עָלַי שֶׁאֲנִי עֶבֶד, וְעַל־יְדֵיכֶם נוֹדַע שֶׁאֲנִי בֶּן חוֹרִין, וַאֲנִי הוֹרֵג אֶתְכֶם? מַה הַבְּרִיּוֹת אוֹמְרוֹת? כַּת שֶׁל בַּחוּרִים רָאָה וְנִשְׁתַּבַּח בָּהֶן, וְאָמַר אַחַי הֵם, וּלְבַסּוֹף הָרַג אוֹתָם, יֵשׁ לְךָ אָח שֶׁהוֹרֵג אֶת אֶחָיו? דָּבָר אַחֵר: עֲשָׂרָה נֵרוֹת לֹא יָכְלוּ לְכַבּוֹת נֵר אֶחָד וְכוּ׳.

(כב) וַיֵּשֶׁב יוֹסֵף בְּמִצְרַיִם הוּא וּבֵית אָבִיו וַיְחִי יוֹסֵף מֵאָה וְעֶשֶׂר שָׁנִים:

כב וַיִּתֵּיב יוֹסֵף בְּמִצְרַיִם הוּא וּבֵית אָבוּהִי וַחֲיָא יוֹסֵף מְאָה וַעֲסַר שְׁנִין:

(כג) וַיַּרְא יוֹסֵף לְאֶפְרַיִם בְּנֵי שִׁלִּשִׁים גַּם בְּנֵי מָכִיר בֶּן־מְנַשֶּׁה יֻלְּדוּ עַל־בִּרְכֵּי יוֹסֵף:

כג וַחֲזָא יוֹסֵף לְאֶפְרַיִם בְּנִין תְּלִיתָאִין אַף בְּנֵי מָכִיר בַּר מְנַשֶּׁה אִתְיְלִידוּ וְרַבִּי יוֹסֵף:

רש"י◄ **עַל־בִּרְכֵּי יוֹסֵף** • כְּתַרְגּוּמוֹ, גִּדְלָן בֵּין בִּרְכָּיו.

~ נקודות משיחות קודש ~

גַּם בְּנֵי מָכִיר . . יֻלְּדוּ עַל בִּרְכֵּי יוֹסֵף (נ, כג) **כַּד אִתְיְלִידוּ גְּזִירִינוּן יוֹסֵף** (תַּרְגּוּם יוֹנָתָן בֶּן עֻזִּיאֵל) הַיְינוּ שֶׁיּוֹסֵף הָיָה הַסַּנְדָּק שֶׁל בְּנֵי מָכִיר, שֶׁנִּמּוֹלוּ עַל בִּרְכָּיו (פִּרוּשׁ יוֹנָתָן). וְהִקְשׁוּ עַל כָּךְ, הֲרֵי מִנְהַג יִשְׂרָאֵל הוּא שֶׁלֹּא לְכַבֵּד אָדָם אֶחָד בְּסַנְדְּקָאוּת שֶׁל שְׁנֵי אַחִים, בְּדוֹמֶה לַקְּטֹרֶת, שֶׁ"מֵעוֹלָם לֹא שָׁנָה אָדָם בָּהּ" (יוֹמָא כו, א). וְיֵשׁ לְתָרֵץ עַל־פִּי חִדּוּשׁוֹ שֶׁל הַ"חֲתַם סוֹפֵר", שֶׁ"מְּרָא דְּאַתְרָא" יָכוֹל לְשַׁמֵּשׁ כְּסַנְדָּק עֲבוּר יוֹתֵר מֵאָח אֶחָד, כְּשֵׁם שֶׁהַכֹּהֵן הַגָּדוֹל יָכוֹל לְהַקְטִיר קְטֹרֶת כִּרְצוֹנוֹ. וְאַף כָּאן: יוֹסֵף הָיָה הַשַּׁלִּיט עַל הָאָרֶץ, ״מְּרָא דְּאַתְרָא״, וְלָכֵן הֵתַּר לוֹ לִהְיוֹת סַנְדָּק לִשְׁנֵי אַחִים.

(לקוטי שיחות, כרך כ, עמ' 247)

(כד) וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל־אֶחָיו אָנֹכִי מֵת וֵאלֹהִים פָּקֹד יִפְקֹד אֶתְכֶם וְהֶעֱלָה אֶתְכֶם מִן־הָאָרֶץ הַזֹּאת אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב:

כד וַאֲמַר יוֹסֵף לַאֲחוֹהִי אֲנָא מָאִית וַיְיָ מִדְּכַּר דְּכִיר יָתְכוֹן וְיִסַּק יָתְכוֹן מִן אַרְעָא הָדָא לְאַרְעָא דִּי קַיִּם לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב:

(כה) וַיַּשְׁבַּע יוֹסֵף אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר פָּקֹד יִפְקֹד אֱלֹהִים אֶתְכֶם וְהַעֲלִתֶם אֶת־עַצְמֹתַי מִזֶּה:

כה וְאוֹמִי יוֹסֵף יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמֵימַר מִדְּכַּר דְּכִיר יְיָ יָתְכוֹן וְתַסְּקוּן יָת גַּרְמֵי מִכָּא:

(כו) וַיָּמָת יוֹסֵף בֶּן־מֵאָה וְעֶשֶׂר שָׁנִים וַיַּחַנְטוּ אֹתוֹ וַיִּישֶׂם בָּאָרוֹן בְּמִצְרָיִם:

כו וּמִית יוֹסֵף בַּר מְאָה וַעֲסַר שְׁנִין וַחַנָטוּ יָתֵהּ וְשָׂמוּהִי בְּאָרוֹנָא בְּמִצְרָיִם: חזק

חֲזַק חֲזַק וְנִתְחַזֵּק

פ"ה פסוקים פ"ה אל פה סימן חסלת פרשת ויחי

פירוש רבי סעדיה גאון (פרוייקט רס"ג)

(כב) וְכָךְ שָׁהָה יוֹסֵף בְּמִצְרַיִם הוּא וּבֵית אָבִיו, וְחַי מֵאָה וְעֶשֶׂר שָׁנִים.

(כג) עַד אֲשֶׁר רָאָה יוֹסֵף לְאֶפְרַיִם בְּנֵי דוֹר שְׁלִישִׁי, וְגַם בְּנֵי מָכִיר בֶּן מְנַשֶּׁה נוֹלְדוּ עַל בִּרְכָּיו.

(כד) וְאָמַר יוֹסֵף לְאֶחָיו: אֲנִי מֵת, וַה׳ עָתִיד לִזְכֹּר אֶתְכֶם, וַיַּעֲלֶה אֶתְכֶם מִן הָאָרֶץ הַזֹּאת אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה׳ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב.

(כה) וְהִשְׁבִּיעַ יוֹסֵף אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר: בְּעֵת שֶׁיִּזְכֹּר ה׳ אֶתְכֶם, אֲזַי הַעֲלוּ אִתְּכֶם אֶת עַצְמוֹתַי מִפֹּה.

(כו) וְכָךְ מֵת יוֹסֵף בֶּן מֵאָה וְעֶשֶׂר שָׁנִים, וְחָנְטוּ אוֹתוֹ וְהוּשַׂם בְּתֵבָה בְּמִצְרַיִם.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שיעור יומי לשבת קודש י"א טבת ושנים מקרא ואחד תרגום - נ - פרשת ויחי

~ נקודות משיחות קודש ~

הַכֹּחַ שֶׁלֹּא לְהִתְפָּעֵל מֵחֹשֶׁךְ הַגָּלוּת

וַיֵּישֶׁם בָּאָרוֹן בְּמִצְרָיִם: (סיום פרשתנו)

יָדוּעַ הַכְּלָל דְּ"מְסַיְּימִין בְּטוֹב" (עיין תוספות סוף נדה, ועוד), וְאִם־כֵּן תָּמוּהַּ, מַדּוּעַ סִיּוּם סֵפֶר בְּרֵאשִׁית הוּא בָּזֶה שֶׁיּוֹסֵף נִקְבַּר בְּמִצְרַיִם, הֲרֵי לְכְאוֹרָה זֶהוּ הֵיפֶךְ הַשֶּׁבַח, שֶׁלֹּא זָכָה יוֹסֵף לִיקָּבֵר מִיַּד בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְנִשְׁאַר בְּמִצְרַיִם?

וְיֵשׁ לוֹמַר בָּזֶה עַל־פִּי מַה שֶּׁכָּתַב בַּשַּׁ"ךְ עַל הַתּוֹרָה (פרשתנו מז, כט), שֶׁהַטַּעַם לְזֶה שֶׁנִּקְבַּר יוֹסֵף בְּמִצְרַיִם וְלֹא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הוּא, כִּי יַעֲקֹב אָמַר לְיוֹסֵף "אַתָּה צָרִיךְ שֶׁתָּגֵן עֲלֵיהֶם כוּ' וְאַתָּה צָרִיךְ לִמְשֹׁךְ לָהֶם חֵן וָחֶסֶד כָּל זְמַן שֶׁהֵם בַּגָּלוּת, וְלָלֶכֶת עִמָּהֶם וּלְמָשְׁכָם בַּמִּדְבָּר".

וְנִמְצָא, שֶׁאֲדַרְבָּה, מִקְּבוּרַת יוֹסֵף בְּמִצְרַיִם שֶׁאֲבוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עִדּוּד וְחִזּוּק, דְּאַף שֶׁהָיוּ בְּתוֹךְ גָּלוּת קָשָׁה, הִנֵּה בְּיָדָעָם שֶׁיּוֹסֵף הַצַּדִּיק נִמְצָא אִתָּם בְּצָרַת גָּלוּתָם, נִתְעוֹדְדוּ מִזֶּה שֶׁלֹּא לְהִתְפָּעֵל מֵהַסְּבִיבָה, וְלִהְיוֹת חֲזָקִים בִּדְבֵקוּתָם לְהַקָּבָּ"ה.

וְעַל־פִּי־זֶה יֵשׁ לְבָאֵר מַה שֶּׁעַל אַף גֹּדֶל הַמַּעֲלָה שֶׁל קְבוּרָה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, מִכָּל־מָקוֹם נִטְמְנוּ כַּמָּה וְכַמָּה מְרוֹצֵי יִשְׂרָאֵל דַּוְקָא בְּחוּץ לָאָרֶץ, כִּי עַל־יְדֵי־זֶה שֶׁנִּשְׁאֲרוּ בַּגָּלוּת יַחַד עִם צֹאן מַרְעִיתָם, הִנֵּה מִזֶּה שׁוֹאֲבִים עִדּוּד וְחִזּוּק בַּעֲבוֹדַת ה'.

וְזֶהוּ שֶׁסִּיּוּם סֵפֶר בְּרֵאשִׁית הוּא בַּפָּסוּק "וַיִּישֶׁם בָּאָרוֹן בְּמִצְרָיִם", וְתֵכֶף מַכְרִיזִים "חֲזַק חֲזַק וְנִתְחַזֵּק", שֶׁהוּא הַחֹזֶק שֶׁמְּקַבְּלִים מֵרוֹצֵי יִשְׂרָאֵל, בִּהְיוֹתֵנוּ בְּמֵצַר הַגָּלוּת, עַד אֲשֶׁר יָבוֹא הַגּוֹאֵל בִּמְהֵרָה בְּיָמֵינוּ.

(על־פי לקוטי־שיחות כרך כה, עמוד 474 ואילך - מתוך 'לקראת שבת')

ההפטרה לציבור ולשמו"ת לקמן עמודים רנ - רנא

אגרות קודש

ב"ה, ט"ו כסלו, תשי"ח
ברוקלין.

שלום וברכה!

במענה למכתבו מועש"ק.

בכלל תיקון דבר בלתי רצוי צריך להיות לכל לראש באותו הענין, וכיון שהמעוות הי' בהנוגע לשבת, עליו לקבל על עצמו בהחלטה תקיפה להיות מכאן ולהבא זהיר בשמירת שבת ועניני' בתכלית, ובכדי לדעת ההלכות שלה, מובן שצריך להעשות בקי בהלכות שבת שבהנוגע לפועל עכ"פ, ולכן יבחור בקיצור שולחן ערוך הסימנים דהלכות שבת שנוגעים לפועל וילמדם כמה פעמים עד שיהי' בקי בהם.

וכיון שלכל דבר צריכים לסייעתא דשמיא ובפרט למי שחטא ורוצה בתשובה שלימה, צריך להוסיף בלימוד תורתנו הק' בהתמדה ושקידה שעל ידי זה מתוסף בעזר נותן התורה ומצוה המצוה.

בברכה,

בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לוח תהלים

יום ראשון, ה' טבת > מפרק כט עד סוף פסוק לד

יום שני, ו' טבת > מפרק לה עד סוף פרק לח

יום שלישי, ז' טבת > מפרק לט עד סוף פרק מג

יום רביעי, ח' טבת > מפרק מד עד סוף פרק מח

יום חמישי, ט' טבת > מפרק מט עד סוף פרק נד

יום שישי, י' טבת > מפרק נה עד סוף פרק נט

שבת קודש, י"א טבת > פרק כ, מפרק ס עד סוף פרק סה

ממכתבי כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ

...בראשית שנת תרפ"ז באתי בבקשה לכללות אנ"ש שי' אשר יקבעו, שבבתי־הכנסת אחר תפילת שחרית בכל מנין מתפללים יאמרו שיעורי תהלים (כמו שנחלק לימי החודש), ולאמר אחר זה קדיש כנהוג. ובקשתי זאת **בתקפה עומדת**, לזכות הרבים, (וראוי הי' לעשות כן בכל בית כנסת, כי איננו ענין פרטי של מפלגת החסידים יחיו בפרט), ובגלל זאת יתברכו ממקור הברכות בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר...

(ט"ו סיון, תרפ"ח)

שמעתי מזקני ארץ שבימיהם היה המנהג שכל אחד היה אומר בכל יום את הקאפיטל [פרק] תהילים לפי שנות חייו. למשל אם מלאו לו כ' שנה ונכנס לשנת הכ"א היה אומר פרק כ"א בתהילים וכן היו אומרים גם את התהילים לפי שנות בניו ובנותיו שזוהי סגולה שלא ייצאו לתרבות רעה...

(תמוז תרס"ו)

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

תניא יומי

~ יום ראשון ה' טבת ~

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 22, אך מי שהוא... עד עמ' יב, לנצח.

אַךְ מִי שֶׁהוּא בְּזוֹלְלֵי בָשָׂר וְסוֹבְאֵי יַיִן, – הוא זולל בשר וסובא יין, כדי **לְמַלֹּאת תַּאֲוַת גּוּפוֹ וְנַפְשׁוֹ הַבְּהֵמִית, שֶׁהוּא** – התאוה, **בְּחִינַת יְסוֹד הַמַּיִם מֵאַרְבַּע יְסוֹדוֹת הָרָעִים שֶׁבָּהּ** – שבנפש הבהמית, **שֶׁמִּמֶּנּוּ מִדַּת הַתַּאֲוָה** – כמו שהוסבר בפרק הראשון, שמארבעה היסודות הרעים של הנפש הבהמית, באות כל המדות הרעות, ותאוה באה מיסוד המים, **הִנֵּה עַל יְדֵי זֶה יוֹרֵד חִיּוּת הַבָּשָׂר וְהַיַּיִן שֶׁבְּקִרְבּוֹ,** – שאכל ושתה, **וְנִכְלָל לְפִי שָׁעָה בְּרַע גָּמוּר שֶׁבְּשֶׁלֶשׁ קְלִפּוֹת הַטְּמֵאוֹת,** – שאין בהן טוב כלל, **וְגוּפוֹ** – של האדם שאכל ושתה לשם תאוה, **נַעֲשֶׂה לָהֶן** – לקליפות, **לְכוּשׁ וּמֶרְכָּבָה** – כמו מרכבה שהיא בטלה לגמרי לרוכב עליה, כך גם כאן, נעשה גופו של האדם, בשעת מעשה, כלבוש לקליפה, וכמרכבה – בטל לקליפה, אבל זהו רק **לְפִי שָׁעָה. עַד אֲשֶׁר יָשׁוּב הָאָדָם וְיַחֲזֹר לַעֲבוֹדַת ה' וּלְתוֹרָתוֹ,** – שכן, כשאדם עושה תשובה וחוזר לתורה ולעבודת השם, נפרדת החיות מהקליפות וחוזרת ועולה לקדושה, **כִּי לְפִי שֶׁהָיָה בְּשַׂר הֶתֵּר וְיַיִן כָּשֵׁר,** – והאדם בתאוותו הורידם לשלש הקליפות הטמאות לגמרי, **לָכֵן יְכוֹלִים לַחֲזֹר וְלַעֲלוֹת עִמּוֹ** – יחד עם אותו אדם שאכל ושתה אותם, **בְּשׁוּבוֹ לַעֲבוֹדַת ה',** – שהרי, הוא מנצל אז את הכוח שניתווסף לו מהאכילה ומהשתיה, ובאמצעותו הוא לומד תורה ועובד את השי"ת. **שֶׁזֶּהוּ לְשׁוֹן "הֶתֵּר" וּ"מֻתָּר",** – דבר שמותר לאכלו או לעשותו נקרא "היתר" או "מותר", שמשמעותם המילולית – התרת קשר, **כְּלוֹמַר שֶׁאֵינוֹ קָשׁוּר וְאָסוּר בִּידֵי הַחִיצוֹנִים** – שאינו קשור בידי הקליפות, הנקראות "חיצונים", מפני שהן מחוץ לרשות הקדושה. דבר של היתר אינו נמצא ברשות הקליפות ה"חיצונים" ואינו קשור בידיהן עד כדי כך – **שֶׁלֹּא יוּכַל לַחֲזֹר וְלַעֲלוֹת לַהּ'.** – דבר של "היתר", אם כי הוא נובע מ"קליפה", יכול לחזור ולהתעלות בקדושה. **רַק** – ברם, גם כשהחיות חוזרת לקדושה, על־ידי שהאדם חוזר בתשובה, **שֶׁהָרְשִׁימוּ מִמֶּנּוּ נִשְׁאָר בַּגּוּף,** – כשאדם אכל דבר המותר לשם תאוה, ובשעת מעשה נעשה הדבר רע גמור, הרי באותה שעה זה נעשה חלק מגופו – ולכן גם כשאותו אדם חוזר לתורה ולעבודת השם, ומעלה אתו גם את החיות – נשאר עדיין "רושם" מהרע בגופו, **וְעַל כֵּן צָרִיךְ הַגּוּף לְחִבּוּט הַקֶּבֶר,** – אחרי מותו, **כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר לְקַמָּן**[4]**.** – שחיבוט הקבר הוא כמו כל העונשים שלמעלה הבאים כדי לזכך את הנשמה, וחיבוט הקבר מכוון במיוחד לזכך את האדם מאותו "רושם" שנשאר בגופו מהתענוגים הגופניים שלא לשם שמים. כאמור, החיות שבאכילה ושתיה לשם תאוה, נכללת, לפי שעה, ברע גמור של שלש הקליפות הטמאות לגמרי, עד שהאדם יעשה תשובה, **וְכֵן הַחִיּוּת שֶׁבְּטִפּוֹת זֶרַע שֶׁיָּצְאוּ מִמֶּנּוּ בְּתַאֲוָה בַּהֵמִית, שֶׁלֹּא קִדֵּשׁ עַצְמוֹ בִּשְׁעַת תַּשְׁמִישׁ עִם אִשְׁתּוֹ טְהוֹרָה.** – שגם אז נכללת החיות, לפי שעה, ברע גמור של שלש הקליפות הטמאות לגמרי, עד שהאדם יחזור בתשובה. ברם, כל האמור הוא בשעה שהדבר עצמו מותר בעשיה, אלא שהוא עושה זאת לשם תאוה ולא לשם שמים, **מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּמַאֲכָלוֹת אֲסוּרוֹת וּבִיאוֹת אֲסוּרוֹת, שֶׁהֵן** – בהיות הם עצמם דברים אסורים, **מִשֶּׁלֹּשׁ קְלִפּוֹת הַטְּמֵאוֹת לְגַמְרֵי – הֵם אֲסוּרִים וּקְשׁוּרִים בִּידֵי הַחִיצוֹנִים** – בידי הקליפות שמחוץ לרשות הקדושה, **לְעוֹלָם, וְאֵין** – החיות שבדברים אלה, **עוֹלִים מִשָּׁם** – מהקליפות, **עַד כִּי יָבֹא יוֹמָם**

ליקוטי אמרים

אך מי שהוא בזוללי בשר וסובאי יין למלאת תאות גופו ונפשו הבהמית שהוא בחי' יסוד המים מארבע יסודות הרעים שבה שממנו מדת התאוה הנה ע"י זה יורד חיות הבשר והיין שבקרבו ונכלל לפי שעה ברע גמור שבשלש קליפות הטמאות וגופו נעשה להן לבוש ומרכבה לפי שעה עד אשר ישוב האדם ויחזור לעבודת ה' ולתורתו כי לפי שהיה בשר היתר ויין כשר לכך יכולים לחזור ולעלות עמו בשובו לעבודת ה' שזהו לשון היתר ומותר כלומר שאינו קשור ואסור בידי החיצונים שלא יוכל לחזור ולעלות לה' רק שהרשימו ממנו נשאר בגוף ועל כן צריך הגוף לחיבוט הקבר כמ"ש לקמן מה שאין כן במאכלות אסורות וביאות אסורות שהן משלש קליפות הטמאות לגמרי הם אסורים וקשורים בידי החיצונים לעולם ואין עולים משם עד כי יבא יומם ויבולע המות

4. פרק ח.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

— שהקליפות תיעלמנה, **וְיִבְלַע הַמָּוֶת לָנֶצַח, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[5]: **"וְאֶת רוּחַ הַטֻּמְאָה אַעֲבִיר מִן הָאָרֶץ"**; — כשהקליפות תיבטלנה, יעלו מהן ממילא ניצוצות הקדושה, **אוֹ** — אפשר הדבר, שגם עתה תצא החיות של הדברים האסורים מהטומאה ותעלה לקדושה, **עַד שֶׁיֵּעָשֶׂה תְּשׁוּבָה גְּדוֹלָה כָּל כָּךְ שֶׁזְּדוֹנוֹת נַעֲשׂוּ לוֹ כִּזְכֻיּוֹת מַמָּשׁ, שֶׁהִיא תְּשׁוּבָה מֵאַהֲבָה מֵעֲמָקָא דְּלִבָּא** — כשהתשובה היא מעומק הלב, **בְּאַהֲבָה רַבָּה וַחֲשִׁיקָה** — מתוך חשק, **וְנֶפֶשׁ שׁוֹקֵקָה לְדָבְקָה בּוֹ יִתְבָּרֵךְ, וְצָמְאָה נַפְשׁוֹ לַה' כְּאֶרֶץ עֲיֵפָה וְצִיָּה,** — הצמאה למים, כך גם נפשו צמאה להשי"ת, **לִהְיוֹת כִּי עַד הֵנָּה** — עד שעשה תשובה, **הָיְתָה נַפְשׁוֹ בְּאֶרֶץ צִיָּה וְצַלְמָוֶת, הִיא הַסְּטָרָא אָחֳרָא, וּרְחוֹקָה מֵאוֹר פְּנֵי ה' בְּתַכְלִית,** — נפשו רחוקה בתכלית מהאור האלקי הפנימי, **וְלָזֹאת** — ולכן, בשעה שעושה תשובה מתוך אהבה רבה, **צָמְאָה נַפְשׁוֹ** — להשי"ת, **בְּיֶתֶר עֹז** — חזק יותר, **מִצְּמָאוֹן נַפְשׁוֹת הַצַּדִּיקִים,** — שלא חטאו אף פעם. שכן, צדיקים קרובים תמיד אל הקב"ה, והם דומים למי שנמצא תמיד במקום של מים, שם צמאונו אינו חזק כל כך, ואילו מי שנמצא במדבר שממה, מקום שאין בו מים — צמאונו למים הוא חזק בהרבה. כך גם צמאונו של ה"בעל תשובה" לאלקות חזק בהרבה מכפי שהדבר הוא ב"צדיק", **כְּמַאֲמָרָם זַ"ל:** — כמו שאומרים חכמינו ז"ל[6]: **"בְּמָקוֹם שֶׁבַּעֲלֵי תְשׁוּבָה עוֹמְדִים כּוֹ"**. — במדריגה בה עומדים בעלי־תשובה, אין ביכולת צדיקים גמורים לעמוד שם. שכן, כאמור חסר בצדיקים אותו צמאון לאלקות, כפי שהוא בבעלי־תשובה, שהיו לפני זה רחוקים מאד. **וְעַל תְּשׁוּבָה מֵאַהֲבָה רַבָּה זוֹ אָמְרוּ** — חכמינו ז"ל[7]: **שֶׁ"זְּדוֹנוֹת נַעֲשׂוּ לוֹ כִּזְכֻיּוֹת",** — חטאיו נהפכים למצוות, וכל כך למה? — **הוֹאִיל וְעַל יְדֵי זֶה בָּא לְאַהֲבָה רַבָּה זוֹ.** — על־ידי אותן עבירות שהרחיקו אותו מהקב"ה, הוא הגיע, כשעשה תשובה, לאהבה גדולה זו. העבירות פעלו בו אותה פעולה כמו מצוות, הן הביאו אותו לאהבה גדולה יותר להקב"ה. על־כל־פנים מהאמור מובן, שגם כעת, לפני היעלמות הקליפות וביטול הרע, ישנה דרך להעלות לקדושה את החיות שבדברים האסורים, וזאת על־ידי תשובה הבאה מאהבה רבה להקב"ה. **אֲבָל תְּשׁוּבָה שֶׁלֹּא מֵאַהֲבָה זוֹ, אַף שֶׁהִיא תְּשׁוּבָה נְכוֹנָה, וְה' יִסְלַח לוֹ,** — על העבירות שעבר, **מִכָּל מָקוֹם לֹא נַעֲשׂוּ לוֹ** — העבירות, **כִּזְכֻיּוֹת,** — כמצוות, **וְאֵין עוֹלִים מֵהַקְּלִפָּה לְגַמְרֵי עַד עֵת קֵץ,** — הגלות, **שֶׁיִּבְלַע הַמָּוֶת** — הקליפות הנקראות מות, **לָנֶצַח.** — למדנו, הרי, שהחיות שבמאכלים אסורים וביאות אסורות, אינה יכולה להינתק לגמרי מהקליפות, אלא על־ידי תשובה הנובעת מתוך אהבה רבה, או כשהקליפות תתבטלנה ותיעלמנה לגמרי. להלן בא רבנו הזקן לומר שקיים איסור אחד שהחיות שלו יכולה לעלות לקדושה גם שלא על־ידי תשובה הנובעת מאהבה רבה, אלא כשעושה תשובה נכונה מתוך כוונה רבה בקריאת שמע שעל המטה:

ליקוטי אמרים

לנצח כמ"ש ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ או עד שיעשה תשובה גדולה כל כך שזדונות נעשו לו כזכיות ממש שהיא תשובה מאהבה מעומקא דלבא באהבה רבה וחשיקה ונפש שוקקה לדבקה בו ית' וצמאה נפשו לה' כארץ עיפה וציה להיות כי עד הנה היתה נפשו בארץ ציה וצלמות היא הסטרא אחרא ורחוקה מאור פני ה' בתכלית ולזאת צמאה נפשו ביתר עז מצמאון נפשות הצדיקים כמאמרם ז"ל במקום שבעלי תשובה עומדים כו' ועל תשובה מאהבה רבה זו אמרו שזדונות נעשו לו כזכיות הואיל ועל ידי זה בא לאהבה רבה זו אבל תשובה שלא מאהבה זו אף שהיא תשובה נכונה וה' יסלח לו מכל מקום לא נעשו לו כזכיות ואין עולים מהקליפה לגמרי עד עת קץ שיבולע המות לנצח.

~ יום שני ו' טבת ~

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' יב, אך החיות... עד עמ' 24, בשר ודם.

ליקוטי אמרים

אך החיות שבטפות זרע שיצאו ממנו לבטלה אף שירדה ונכללה בשלש קליפות הטמאות הרי זו עולה משם בתשובה נכונה ובכוונה עצומה בקריאת שמע

אַךְ הַחַיּוֹת שֶׁבְּטִפּוֹת זֶרַע שֶׁיָּצְאוּ מִמֶּנּוּ לְבַטָּלָה, אַף שֶׁיָּרְדָה וְנִכְלְלָה בְּשָׁלֹשׁ קְלִפּוֹת הַטְּמֵאוֹת – הֲרֵי זוֹ עוֹלָה מִשָּׁם בִּתְשׁוּבָה נְכוֹנָה, — "רגילה" אך כנה, **וּבְכַוָּנָה עֲצוּמָה בִּקְרִיאַת שְׁמַע שֶׁעַל הַמִּטָּה, כַּנּוֹדָע מֵהָאָר"י**

5. זכרי' יג, ב. 6. ברכות לד, ב. 7. ראש השנה כט, א.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ז"ל, — ש"כוונה" בקריאת שמע שעל המטה מסוגלת לתקן חטא זה, **וּמְרֻמָּז בַּגְּמָרָא**[8]**:** — האומרת: **"כָּל הַקּוֹרֵא קְרִיאַת שְׁמַע עַל מִטָּתוֹ כְּאִלּוּ אוֹחֵז חֶרֶב שֶׁל שְׁתֵּי פִּיּוֹת כּוֹ"**, — ושתי פיות אלו הן כדי, **לְהַרֹג גּוּפוֹת הַחִיצוֹנִים** — של הקליפות, **שֶׁנַּעֲשׂוּ לְבוּשׁ לַחַיּוּת שֶׁבַּטִּפּוֹת,** — הריגת גופות הקליפות נעשה על־ידי אחת הפיות מהחרב של קריאת שמע שעל המטה, **וְעוֹלָה הַחַיּוּת מֵהֶם,** — על ידי הפה השני של החרב, **כַּיָּדוּעַ לְיוֹדְעֵי חֵן.** — (חכמה נסתרה), חכמת הקבלה. **וְלָכֵן לֹא הֶזְּכַּר עָוֹן זֶרַע לְבַטָּלָה בַּתּוֹרָה בִּכְלַל בִּיאוֹת אֲסוּרוֹת, אַף שֶׁחָמוּר מֵהֶן,** — אף שבפרט מסויים חמור עון זרע לבטלה מביאות אסורות, **וְגָדוֹל עֲוֹנוֹ, בִּבְחִינַת הַגְּדֻלּוֹת וְרִבּוּי הַטֻּמְאָה וְהַקְּלִפּוֹת שֶׁמּוֹלִיד וּמַרְבֶּה** — את הקליפות, **בִּמְאֹד מְאֹד בְּהוֹצָאַת זֶרַע לְבַטָּלָה, יוֹתֵר מִבִּיאוֹת אֲסוּרוֹת.** — כלומר בכמות הוא יוצר על־ידי עבירה זו הרבה יותר קליפות מאשר על־ידי ביאות אסורות, **רַק שֶׁבְּבִיאוֹת אֲסוּרוֹת מוֹסִיף כֹּחַ וְחַיּוּת בְּקִלְפָּה טְמֵאָה בְּיוֹתֵר, עַד שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהַעֲלוֹת מִשָּׁם הַחַיּוּת בִּתְשׁוּבָה,** — בתשובה רגילה, (**הגהה** — ב"הגהה" הבאה, מסביר רבנו הזקן, מדוע בביאות אסורות אי אפשר להעלות את החיות מהקליפות, רק על־ידי תשובה הנובעת מאהבה רבה, ואילו בזרע לבטלה אפשר לעשות זאת גם על־ידי "תשובה נכונה": **מִפְּנֵי שֶׁנִּקְלְטָה בִּיסוֹד דְּנוּקְבָא דִּקְלִפָּה** — שכן, בביאות אסורות, נקלטה החיות ב"יסוד" ה"נקבה" של הקליפה, **הַמְקַבֶּלֶת וְקוֹלֶטֶת הַחַיּוּת מֵהַקְּדֻשָּׁה,** — שכן, כשם שהדבר בצד הגשמי של עבירה זו, כך גם ברוחניות, נקלטת החיות ב"נקבה" של הקליפה, **מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּזֶרַע לְבַטָּלָה,** — שונה הדבר בזרע לבטלה, **שֶׁאֵין שָׁם בְּחִינַת נוּקְבָא דִּקְלִפָּה,** — לא קיימת כלל, במובן הגשמי של העבירה, בחינת "נקבה" של קליפה, **רַק שֶׁכֹּחוֹתֶיהָ וְחֵילוֹתֶיהָ** — של הקליפה, **מַלְבִּישִׁים,** — ומקיפים, **לַחַיּוּת שֶׁבַּטִּפּוֹת, כַּיָּדוּעַ לְיוֹדְעֵי חֵן** — ליודעי חכמת הקבלה): **אֶלָּא אִם כֵּן יַעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה מֵאַהֲבָה רַבָּה כָּל כָּךְ, עַד שֶׁזְּדוֹנוֹת נַעֲשׂוּ לוֹ כִּזְכֻיּוֹת.** — ומשום כך לא נזכר בתורה, חטא זה, של זרע לבטלה, בכלל ביאות אסורות, שכן, בהוצאת זרע לבטלה אפשר לאדם להעלות את החיות לקדושה על־ידי "תשובה נכונה", רגילה אך כנה, ו"כוונה" בקריאת שמע שעל המטה, גם בלי תשובה הנובעת מאהבה רבה. **וּבָזֶה יוּבַן מַאֲמַר רַז"ל:** — על יסוד מה שאמרנו שבביאות אסורות, אפשר להציל את החיות מהקליפות על־ידי תשובה מאהבה רבה, יובן מאמר רבותינו ז"ל[9]: **"אֵיזֶהוּ מְעֻוָּת שֶׁלֹּא יוּכַל לְתִקָּן**[10] **— זֶה שֶׁבָּא עַל הָעֶרְוָה וְהוֹלִיד מַמְזֵר", שֶׁאָז** — כשכבר הוליד ממזר, **גַּם אִם יַעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה גְּדוֹלָה כָּל כָּךְ** — כגון תשובה מאהבה רבה, **אִי אֶפְשָׁר לוֹ לְהַעֲלוֹת הַחַיּוּת לִקְדֻשָּׁה, מֵאַחַר שֶׁכְּבָר יָרְדָה לָעוֹלָם הַזֶּה וְנִתְלַבְּשָׁה בְּגוּף בָּשָׂר וָדָם:** — של הממזר שנולד. זאת אין גם בכוח תשובה מאהבה רבה לבטל, ולכן זוהי עבירה שאי אפשר לתקן. למרות זאת, מוסבר במקום אחר, שכשהתשובה היא חזקה באופן מיוחד, בכוחה להביא לידי כך שהממזר ימות, כלומר שגוף הבשר ודם — יתבטל. כפי שידוע[11] הסיפור בגאון החסיד רבי יוסף מבישנקוביץ שרבנו הזקן ציווה עליו להיעשות ל"בעל עגלה": כשהתאכסן רבי יוסף, באחת מנסיעותיו, באכסניה מסוימת, ערך "תיקון חצות" והתפלל מתוך בכי רב — נכח שם באותה שעה יהודי אחד, שסטה מן הדרך הישרה, התחתן עם גויה ונולד להם ילד. בכיותיו של רבי יוסף חדרו כל כך ללבו ונפשו של אותו יהודי, עד שהחליט מעומק לבו לחזור לדרך היהדות. תשובתו של אותו יהודי היתה גדולה כל כך, שהביאה לידי כך שהממזר שנולד לו — טבע.

ליקוטי אמרים

שעל המטה כנודע מהאר"י ז"ל ומרומז בגמרא כל הקורא קריאת שמע על מטתו כאלו אוחז חרב של שתי פיות כו' להרוג גופות החיצונים שנעשו לבוש לחיות שבטפות ועולה החיות מהם כידוע לי"ח. ולכן לא הוזכר עון זרע לבטלה בתורה בכלל ביאות אסורות אף שחמור מהן וגדול עונו בבחי' הגדלות ורבוי הטומאה והקליפות שמוליד ומרבה במאד מאד בהוצאת זרע לבטלה יותר מביאות אסורות רק שבביאות אסורות מוסיף כח וחיות בקליפה טמאה ביותר עד שאינו יכול להעלות משם החיות בתשובה* אא"כ יעשה תשובה מאהבה רבה כל כך עד שזדונות נעשו לו כזכיות ובזה יובן מאמר רז"ל איזהו מעוות שלא יוכל לתקון זה שבא על הערוה והוליד ממזר שאז גם אם יעשה תשובה גדולה כל כך אי אפשר לו להעלות החיות לקדושה מאחר שכבר ירדה לעולם הזה ונתלבשה בגוף בשר ודם:

הגה"ה

(מפני שנקלטה ביסוד דנוקבא דקליפה המקבלת וקולטת החיות מהקדושה משא"כ בזרע לבטלה שאין שם בחי' נוקבא דקליפה רק שכחותיה וחיילותיה מלבישים לחיות שבטפות כידוע לי"ח):

---

8. ברכות ה, א. 9. חגיגה ט, א. 10. קהלת א, טו. 11. הקדמת כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע לספר "פוקח עורים".

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

~ יום שלישי ז' טבת ~

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 24, פרק ח ועוד... עד עמ' יג, הקדוש.

פֶּרֶק ח. וְעוֹד זֹאת בְּמַאֲכָלוֹת אֲסוּרוֹת, שֶׁלְּכָךְ נִקְרָאִים בְּשֵׁם "אִסּוּר", — כלומר קשור, **מִפְּנֵי שֶׁאַף מִי שֶׁאָכַל מַאֲכָל אִסּוּר בְּלֹא הוֹדַע** — מבלי לדעת, וכוונת האכילה היתה, **לְשֵׁם שָׁמַיִם, לַעֲבֹד ה' בְּכֹחַ אֲכִילָה הַהִיא,** — לו היה זה מאכל של היתר, היתה האכילה עצמה מפרידה את הטוב מהרע; כפי שכבר הוסבר, שעל־ידי אכילה לשם שמים נפרד הטוב מן הרע שבחיות המאכל. ברם, כאן מדובר על אכילת מאכל של איסור לשם שמים, **וְגַם פָּעַל וְעָשָׂה כֵּן, וְקָרָא וְהִתְפַּלֵּל בְּכֹחַ אֲכִילָה הַהִיא** — שבאם היה המדובר ביחס לאכילת דבר המותר, ובכוח אותה אכילה הוא לומד ומתפלל — היתה החיות של המאכל עולה לקדושה, בהיות המאכל מנוצל ללימוד ולתפלה; **אֵין הַחִיּוּת שֶׁבָּהּ עוֹלָה וּמִתְלַבֶּשֶׁת בְּתֵבוֹת הַתּוֹרָה וְהַתְּפִלָּה כְּמוֹ הַהֶתֵּר,** — וכל כך למה? **מִפְּנֵי אִסּוּרָהּ** — כלומר, מפני התקשרות מאכל זה **בִּידֵי הַסִּטְרָא אָחֳרָא מִשְּׁלֹשׁ קְלִפּוֹת הַטְּמֵאוֹת.** — לגמרי, שאינה מרשה לחיות שבמאכל להתעלות לקדושה. **וַאֲפִלּוּ הוּא אִסּוּר דְּרַבָּנָן,** — שהחכמים אסרו לעשותו, ואין הוא איסור מדאורייתא, **שֶׁחֲמוּרִים דִּבְרֵי סוֹפְרִים יוֹתֵר מִדִּבְרֵי תּוֹרָה כו'**[1]. — וממילא, גם דבר שחכמים אסרוהו קשור בקליפות הטמאות לגמרי, ואי אפשר להעלותו לקדושה, גם אם השתמש בו לשם שמים, מבלי שידע שהדבר אסור. **וְלָכֵן, גַּם הַיֵּצֶר הָרַע וְכֹחַ הַמִּתְאַוֶּה לַדְּבָרִים הָאֲסוּרִים, הוּא שֵׁד מִשֵּׁדִין נִבְרָאִין,** — שד של גוי, **שֶׁהוּא יֵצֶר הָרַע שֶׁל אֻמּוֹת הָעוֹלָם, שֶׁנִּפְשׁוֹתֵיהֶם מִשְּׁלֹשׁ קְלִפּוֹת הַטְּמֵאוֹת.** — ולכן מתאווים הם, והיצר הרע שלהם, לדברים אסורים, המקבלים חיותם משלש הקליפות הטמאות [הערת כ"ק רבינו: "שבהם מדובר בזח"ג רנג ועוד"]. **מַה שֶּׁאֵין כֵּן הַיֵּצֶר הָרַע וְכֹחַ הַמִּתְאַוֶּה לְדְבָרִים הַמֻּתָּרִים לְמַלֹּאת תַּאֲוָתוֹ,** — למרות שהוא עושה זאת כדי למלא תאות נפשו, וכפי שכבר הוסבר, "יורד" על־ידי כן גם הדבר המותר, אל הרע שמשלש הקליפות הטמאות לגמרי; ברם, למרות זאת **הוּא שֵׁד מִשֵּׁדִין יְהוּדָאִין**[2], — יצר־הרע "יהודי", **לְפִי שֶׁיָּכוֹל לַחֲזֹר לִקְדֻשָּׁה כִּדְלְעֵיל**[3]. — שגם כשאכל כדי למלא תאות נפשו, אך, מכיון, שמדובר במאכל של היתר, מתעלה החיות לקדושה, כשהאדם חוזר ללמוד תורה ולעבוד את השי"ת; ואילו היצר־הרע לדבר של איסור, אינו יצר־הרע יהודי כלל, אלא יצר־הרע זר. יצר־הרע זה מקבל האדם, בגלל השתקעותו בתאוות "מותרות", על ידן הוא מתגשם, ונוצר בו רצון לדבר של איסור, דבר שאינו טבעי ליהודי. **אַךְ מִכָּל מָקוֹם,** — גם במאכלים של היתר, כשאכל אותם כדי למלא תאות נפשו, שקיימת עדיין האפשרות להחזירו לקדושה, אבל **קֹדֶם שֶׁחָזַר לִקְדֻשָּׁה,** — לפני חזרת האדם בתשובה, **הוּא סִטְרָא אָחֳרָא וּקְלִפָּה. וְגַם אַחַר כָּךְ,** — אף לאחר שהאדם חזר בתשובה והחזיר את חיות המאכל לקדושה, **הָרְשִׁימוּ מִמֶּנּוּ** — הרושם מכך, **נִשְׁאָר דָּבוּק בַּגּוּף,** — האדם, **לִהְיוֹת כִּי מִכָּל מַאֲכָל וּמַשְׁקֶה** — שאדם אוכל ושותה, **נַעֲשֶׂה תֵּכֶף דָּם וּבָשָׂר מִבְּשָׂרוֹ.** — ומכיון שבשעה שאכל לשם תאוה — כשהדבר היה רע — ניתוסף בגופו דם ובשר — נשאר בו "רושם" מכך, גם לאחרי שחזר בתשובה והחזיר את חיות המאכל לקדושה. **וְלָכֵן צָרִיךְ הַגּוּף לְחִבּוּט הַקֶּבֶר**[4], — שהוא עונש מיוחד לגוף, **לְנַקּוֹתוֹ וּלְטַהֲרוֹ מִטֻּמְאָתוֹ שֶׁקִּבֵּל** — הגוף, **בַּהֲנָאַת עוֹלָם הַזֶּה וְתַעֲנוּגָיו מִטֻּמְאַת קְלִפַּת נֹגַהּ וְשֵׁדִין יְהוּדָאִין.** — היצר־הרע היהודי המגרה את האדם לתענוגים מותרים. **אֶלָּא אִם כֵּן מִי שֶׁלֹּא**

ליקוטי אמרים

פרק ח ועוד זאת במאכלות אסורות שלכך נקראים בשם איסור מפני שאף מי שאכל מאכל איסור בלא הודע לשם שמים לעבוד ה' בכח אכילה ההיא וגם פעל ועשה כן וקרא והתפלל בכח אכילה ההיא אין החיות שבה עולה ומתלבשת בתיבות התורה והתפלה כמו ההיתר מפני איסורה בידי הס"א משלש קליפות הטמאות ואפי' הוא איסור דרבנן שחמורים דברי סופרים יותר מדברי תורה כו' ולכן גם היצר הרע וכח המתאוה לדברים האסורים הוא שד משדין נוכראין שהוא יצר הרע של אומות עו"ג שנפשותיהם משלש קליפות הטמאות משא"כ היצה"ר וכח המתאוה לדברים המותרים למלאת תאותו הוא שד משדין יהודאין לפי שיכול לחזור לקדושה כדלעיל. אך מ"מ קודם שחזר לקדושה הוא ס"א וקליפה וגם אח"כ הרשימו ממנו נשאר דבוק בגוף להיות כי מכל מאכל ומשקה נעשה תיכף דם ובשר מבשרו ולכן צריך הגוף לחיבוט הקבר לנקותו ולטהרו מטומאתו שקיבל בהנאת עולם הזה ותענוגיו מטומאת קליפת

---

1. משנה סנהדרין פ"ח, ב. במדבר רבה יד, יב. 2. זהר חלק ג. רנג, א. רעז, א. 3. פרק ז. 4. ראה זוהר חלק ב. קנא, א. ובמיוחד רבי חיים וויטאל בסוף ספר הגלגולים, וספר הכוונות נה, ב.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

נֶהֱנֶה מֵעוֹלָם הַזֶּה כָּל יָמָיו — או שאכן לא נהנה באמת, או שהנאתו לא היתה מהעולם־הזה, משום שכל מה שעשה היה רק לשם מצוה וקדושה, **כְּרַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ.** — רבי יהודה הנשיא שאמר[5] בשעת הסתלקותו, שלא נהנה מהעולם־הזה אף לא באצבע קטנה. הרי, מי שלא נהנה מהעולם־הזה בכל משך ימי חייו, הוא אינו זקוק לעונש זה של חיבוט הקבר כדי לנקות את גופו; ואילו מי שאינו בדרגה כזו — זקוק גופו לעונש "חיבוט הקבר", כדי לנקותו מהטומאה שנדבקה בו, על־ידי הנאות העולם־הזה ותענוגיו. להלן, מסביר רבנו הזקן ענין לבוש הדיבור, כשמדברים דיבורים מותרים שלא לשם שמים:

ליקוטי אמרים

נוגה ושדין יהודאין אא"כ מי שלא נהנה מעוה"ז כל ימיו כרבינו הקדוש.

~ יום רביעי ח' טבת ~

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' יג, ועל דברים... עד עמ' 26, שעסקו בהן.

וְעַל דְּבָרִים בְּטֵלִים בְּהֵתֵר, — כשאין איסור בדיבורם, **כְּגוֹן עַם הָאָרֶץ שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִלְמֹד** — שכן, מי שיכול ללמוד, מוטלת עליו תמיד חובת מצות־העשה של "ודברת בם ולא בדברים בטלים"[6], הוא חייב תמיד לדבר רק דברי תורה ולא דברים בטלים, ולגביו יש משום איסור לדבר דברים בטלים. ואילו, עם הארץ, שאינו יכול ללמוד, יש שהדברים בטלים שלו אינם באיסור. ואף הוא **צָרִיךְ לְטַהֵר נַפְשׁוֹ מִטֻּמְאָה זוֹ דִּקְלִפָּה זוֹ, עַל יְדֵי גִּלְּגוּלָהּ בְּכַף הַקֶּלַע**[7], — ביחס לעונש זה של "כף הקלע" מובא הביטוי, שקולעים את האדם מקצה אחד של העולם לקצה השני, או מארץ ישראל לחוץ לארץ. הרעיון הגלום בכך הוא: מעבירים את הנפש מקיצוניות לקיצוניות, בתחלה רואה הנפש את האמת ואת הגדלות שבקדושה ובאלקות, ומיד "זורקים" אותה, למחשבות ולדיבורים, שחשבה ודיברה בעולם־הזה; ויש בכך משום צער גדול לנשמה[8], **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר פָּרָשַׁת בְּשַׁלַּח דַף נט. אֲבָל לְדִבּוּרִים אֲסוּרִים, כְּמוֹ לֵיצָנוּת וְלָשׁוֹן הָרַע וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם, שֶׁהֵן מִשְּׁלֹשׁ קְלִפּוֹת הַטֻּמְאוֹת לְגַמְרֵי — אֵין כַּף הַקֶּלַע [לְבַדּוֹ] מוֹעִיל לְטַהֵר וּלְהַעֲבִיר טֻמְאָתוֹ מֵהַנֶּפֶשׁ, רַק צְרִיכָה לֵירֵד לְגֵיהִנֹּם.** — שהוא עונש חמור יותר, ומשום כך הוא משפיע יותר לנקות את הנפש. **וְכֵן מִי שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה וְעוֹסֵק בִּדְבָרִים בְּטֵלִים — אֵין כַּף הַקֶּלַע לְבַדּוֹ מוֹעִיל לְנַפְשׁוֹ לְמָרְקָהּ וּלְזַכְּכָהּ, רַק** — היא זקוקה **לְעֲנָשִׁים חֲמוּרִים שֶׁמַּעֲנִישִׁים עַל בִּטּוּל תּוֹרָה בִּפְרָטוּת, מִלְּבַד עֹנֶשׁ הַכְּלָלִי לְכָל בִּטּוּל מִצְוֹת עֲשֵׂה מֵחֲמַת עֲצֻלּוּת בְּגֵיהִנֹּם שֶׁל שֶׁלֶג, כַּמְּבֹאָר בְּמָקוֹם אַחֵר**[9]. — אדם נענש על עבירותיו "מדה כנגד מדה", חומרת העונש כחומרת החטא, ולכן: על עבירה שנעשתה מתוך חום וחמימות — מענישים ב"גיהנום של אש", ועל קרירות בקיום מצוה — ב"גיהנום של שלג"[10]. הרי, נוסף על העונש שמענישים על ביטול מצות תלמוד תורה, כעונש שמענישים על ביטול כל מצות־עשה — קיים עונש מיוחד על "ביטול תורה". **וְכֵן הָעוֹסֵק בְּחָכְמוֹת אֻמּוֹת הָעוֹלָם — בִּכְלַל**

ליקוטי אמרים

ועל דברים בטלים בהיתר כגון ע"ה שאינו יכול ללמוד צריך לטהר נפשו מטומאה זו דקליפה זו ע"י גלגולה בכף הקלע כמ"ש בזהר פ' בשלח דף נ"ט. אבל לדיבורים אסורים כמו ליצנות ולשון הרע וכיוצא בהם שהן משלש קליפות הטמאות לגמרי אין כף הקלע [לבדו] מועיל לטהר ולהעביר טומאתו מהנפש רק צריכה לירד לגיהנם. וכן מי שאפשר לו לעסוק בתורה ועוסק בדברים בטלים אין כף הקלע לבדו מועיל לנפשו למרקה ולזככה רק עונשים חמורים שמענישים על ביטול תורה בפרטות מלבד עונש הכללי לכל ביטול מ"ע מחמת עצלות בגיהנם של שלג כמבואר במ"א וכן העוסק בחכמות

---

5. כתובות קד, א. **6.** יומא יט, ב. **7.** ראה שבת קנב, ב. **8.** כדאי להוסיף כאן, מה שאמר כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע באחת משיחותיו הקדושות, שאמירת דברי תורה בעל פה, למשל: לומר בעל פה מלות החומש, תהלים, משניות או תניא - נוסף שבכך מקיימים מצות תלמוד תורה ומטהרים את האויר - זה עוזר לאדם להיפטר מעונש כף הקלע. **9.** לקוטי תורה להאריז"ל בתחילת פרשת שמות. ראה גם זוהר חלק א. סב, ב; רלז, ב; חלק ב. קנ, א-ב. **10.** יש שרוצים ללמוד כאן, שבגיהנם של שלג יש משום רפואה לקרירות הנפש, כמו שעל-ידי שפשוף שלג על אבר קפוא, עוזר להחזרת הילוך הדם הרגיל. ברם, הרבי מפקפק בנכונות פירוש זה, ואומר שבלקוטי תורה להאריז"ל לא משמע כך. הוא העיר: "צע"ג אם נכון הוא; וא"כ למה גוזלין השלג כו' שבל"ת שם".

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

דְּבָרִים בְּטֵלִים יֵחָשֵׁב לְעָנְיַן עָוֹן בִּטּוּל תּוֹרָה, — שגם בלימוד חכמות כלליות עוברים על חטא ביטול תורה, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּהִלְכוֹת תַּלְמוּד תּוֹרָה**[11]. **וְעוֹד זֹאת יְתֵרָה טֻמְאָתָהּ שֶׁל חָכְמַת הָאֻמּוֹת עַל טֻמְאַת דְּבָרִים בְּטֵלִים, שֶׁאֵינוֹ מַלְבִּישׁ וּמְטַמֵּא** — על־ידי דברים בטלים, **רַק הַמִּדּוֹת,** — שהן **מִיסוֹד הָרוּחַ הַקָּדוֹשׁ שֶׁבְּנַפְשׁוֹ הָאֱלֹהִית,** — שכן, גם הנפש האלקית מורכבת מארבעה יסודות רוחניים: אש, רוח, מים, עפר. המדות, כאהבה, פחד וכדומה, באות מיסוד הרוח — ועל ידי דברים בטלים הוא משקיע בהם את שבע המדות של הנפש האלקית, הנובעות מיסוד הרוח שבה, ומלכלך אותן, **בְּטֻמְאַת קְלִפַּת נֹגַהּ שֶׁבִּדְבָרִים בְּטֵלִים, הַבָּאִים מִיסוֹד הָרוּחַ הָרַע שֶׁבְּקִלְפָּה זוֹ בְּנַפְשׁוֹ הַבְּהֵמִית כִּדְלְעֵיל,** — כמו שהוסבר בפרק הראשון. **וְלֹא בְּחִינַת חָכְמָה־בִּינָה־דַּעַת שֶׁבְּנַפְשׁוֹ,** — דברים בטלים אינם מטמאים את השכל שבנשמה, **מֵאַחַר שֶׁהֵם דִּבְרֵי שְׁטוּת וּכוֹרוּת, שֶׁגַּם הַשּׁוֹטִים וְעַמֵּי הָאָרֶץ יְכוֹלִים לְדַבֵּר כֵּן.** — אין הוא משקיע את שכלו בדברים בטלים, וממילא אינו מטמא את השכל של נפשו האלקית. **מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּחָכְמַת הָאֻמּוֹת,** — שונה הדבר ביחס לחכמות אומות העולם, שבהתעסקותו בהן **הוּא מַלְבִּישׁ וּמְטַמֵּא בְּחִינוֹת חָכְמָה־בִּינָה־דַּעַת** — השכל, **שֶׁבְּנַפְשׁוֹ הָאֱלֹהִית בְּטֻמְאַת קְלִפַּת נֹגַהּ שֶׁבְּחָכְמוֹת אֵלּוּ, שֶׁנָּפְלוּ שָׁמָּה** — אותן חכמות "נפלו" לתוך קליפת נוגה, **בִּשְׁבִירַת הַכֵּלִים** — בתהליך של "שבירת הכלים" בראשית הבריאה, **מִבְּחִינַת אֲחוֹרַיִם שֶׁל חָכְמָה דִּקְדֻשָּׁה, כַּיָּדוּעַ לְיוֹדְעֵי חֵן.** — ליודעי חכמה נסתרה (חכמת הקבלה), שבה מתבאר התהליך האמור ואופן הנפילה. ובכן, כשלומדים חכמות כלליות, מטמאים את השכל של הנפש האלקית, וזה גרוע מדברים בטלים, על־ידם הוא מטמא רק את המדות ולא את השכל. **אֶלָּא אִם כֵּן עוֹשֶׂה אוֹתָן** — את החכמות, **קַרְדּוֹם לַחֲתֹךְ בָּהֶן, דְּהַיְינוּ כְּדֵי לְהִתְפָּרְנֵס מֵהֶן בְּרֶוַח לַעֲבֹד ה', אוֹ שֶׁיּוֹדֵעַ לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן לַעֲבוֹדַת ה' אוֹ לְתוֹרָתוֹ,** — למשל: הוא לומד חכמת החשבון, כדי להבין היטב את דיני קידוש החודש, וכדומה. **וְזֶהוּ טַעֲמוֹ שֶׁל הָרַמְבַּ"ם וְרַמְבַּ"ן זַ"ל וְסִיעָתָן שֶׁעָסְקוּ בָּהֶן:** — בחכמות אומות העולם, שכן, הם ידעו לנצל חכמות אלו בעבודת השם ובתורה. בהקשר להאמור בפרק זה, שדבר של איסור, גם אם איסורו הוא מדרבנן בלבד, קשור בשלש הקליפות הטמאות לגמרי, ואי אפשר להעלותו לקדושה, גם אם הוא אוכל אותו מבלי שידע שהדבר הוא של איסור, ואף כשזה נאכל לשם שמים, ובכוח אותה אכילה הוא לומד ומתפלל — כדאי להביא כאן את הסיפור הבא: חסיד אחד התאונן פעם בפני רבנו הזקן, שלחתנו נופלות מחשבות ופקפוקים בעניני אמונה. אמר לו רבנו הזקן: חתנך נכשל בשתיית חלב עכו"ם, שיהודי לא היה נוכח בשעת החליבה. ואף שהוא חשב שזהו חלב יהודי, ונוסף על כך חלב עכו"ם הוא איסור מדרבנן בלבד — הזיק לו הדבר ברוחניות, ומכאן ספיקותיו באמונה. רבנו הזקן נתן לו "תיקון", שעזר לו להירפא ממחלתו הרוחנית.

ליקוטי אמרים

אומות עובדי גלולים בכלל דברים בטלים יחשב לענין עון ביטול תורה כמ"ש בהלכות תלמוד תורה ועוד זאת יתרה טומאתה של חכמת האומות עובדי גלולים על טומאת דברים בטלים שאינו מלביש ומטמא רק המדות מיסוד הרוח הקדוש שבנפשו האלהית בטומאת קליפת נוגה שבדברים בטלים הבאים מיסוד הרוח הרע שבקליפה זו בנפשו הבהמית כדלעיל ולא בחי' חב"ד שבנפשו מאחר שהם דברי שטות וכורות שגם השוטים וע"ה יכולים לדבר כן. משא"כ בחכמת האומות עובדי גלולים הוא מלביש ומטמא בחי' חב"ד שבנפשו האלהית בטומאת קליפת נוגה שבחכמות אלו שנפלו שמה בשבירת הכלי' מבחי' אחוריים של חכמה דקדושה כידוע ליודעי חן אלא א"כ עושה אותן קרדום לחתוך בהן דהיינו כדי להתפרנס מהן בריוח לעבוד ה' או שיודע להשתמש בהן לעבודת ה' או לתורתו וזהו טעמו של הרמב"ם ורמב"ן ז"ל וסיעתן שעסקו בהן:

~ יום חמישי ט' טבת ~

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 26, פרק ט והנה... עד עמ' 26, שבמוחין.

פֶּרֶק ט בפרקים הקודמים הסביר רבנו הזקן את פרטי הנפש האלקית שבכל אחד מישראל, על עשרת כוחותיה ושלשה לבושיה. את פרטי הנפש הבהמית, הנפש שמהקליפה, שבכל אחד מישראל, על עשרת כוחותיה ושלשה לבושיה. בפרק

11. פרק ג, סעיף ז. "הלכות תלמוד תורה" הוא הספר הראשון שנדפס מרבנו הזקן, בשנת תקנ"ד, בשקלוב, ולאחר מכן - צורף ונכלל בשולחן ערוך שלו.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

התשיעי, יסביר את המלחמה המתחוללת באדם בין שתי נפשות אלו:

וְהִנֵּה, מְקוֹם מִשְׁכַּן נֶפֶשׁ הַבְּהֵמִית שֶׁמִּקְלִפַּת נֹגַהּ בְּכָל אִישׁ יִשְׂרָאֵל הוּא בַּלֵּב, — שם, בלב, מתגלה הנפש הבהמית, להשפיע על הגוף, שכן, כפי שהוזכר בפרקים הקודמים, מורכבת הנפש הבהמית בעיקר מ"מדות" — ככעס, תאוה, התפארות וכדומה, ומקומן של מדות אלו, הוא בלב, **בֶּחָלָל שְׂמֹאלִי** — שבלב, **שֶׁהוּא מָלֵא דָם, וּכְתִיב[1]: "כִּי הַדָּם הוּא הַנֶּפֶשׁ".** — שמכאן מובן, שהנפש נמצאת בחלל השמאלי שבלב, המלא דם, **וְלָכֵן,** — בגלל מיקומה של הנפש הבהמית בלב, **כָּל הַתַּאֲווֹת וְהִתְפָּאֲרוּת וְכַעַס וְדוֹמֵיהֶן** — וכל שאר המדות, **הֵן בַּלֵּב, וּמֵהַלֵּב הֵן מִתְפַּשְׁטוֹת בְּכָל הַגּוּף. וְגַם עוֹלֶה לַמֹּחַ שֶׁבָּרֹאשׁ[2], לְחַשֵּׁב וּלְהַרְהֵר בָּהֶן וּלְהִתְחַכֵּם בָּהֶן,** — אחרי שמתעוררת תאוה בלבו, היא עולה אל מוחו, לחשוב ולהתחכם איך להגיע למימוש תאותו זו[3], **כְּמוֹ שֶׁהַדָּם מְקוֹרוֹ בַּלֵּב, וּמֵהַלֵּב מִתְפַּשֵּׁט לְכָל הָאֵבָרִים, וְגַם עוֹלֶה לְהַמֹּחַ שֶׁבָּרֹאשׁ.** — כשם שהדם מקורו בלב, ומשם הוא מתפשט לכל שאר חלקי הגוף, כך גם נפש זו — המלובשת בדם האדם — מקורה בלב, ומהלב היא מתפשטת לכל שאר חלקי הגוף. **אַךְ מְקוֹם מִשְׁכַּן נֶפֶשׁ הָאֱלֹהִית הוּא בְּמֹחִין שֶׁבָּרֹאשׁ,** — מיקומה של הנפש האלקית הוא במוח שבראש, כפי שהוזכר בפרקים הקודמים, שעיקר מהותה של הנפש האלקית הוא ה"שכל", ומקום ה"שכל" הוא בראש, **וּמִשָּׁם** — מהמוח שבראש, **מִתְפַּשֶּׁטֶת לְכָל הָאֵבָרִים, וְגַם בַּלֵּב** — שוכנת ומתגלה הנפש האלקית **בֶּחָלָל הַיְמָנִי** — שבלב, **שֶׁאֵין בּוֹ דָם, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב[4]: "לֵב חָכָם לִימִינוֹ".** — "חכם" רומז לנפש האלקית, בניגוד לנפש הבהמית (היצר הרע), הנקראת "כסיל". "לימינו" — החלל הימני שבלב. כאן, כמו בנפש הבהמית, הוא מבדיל בין הלב לשאר האברים: לאחרי שהוא מציין, שהנפש האלקית מתפשטת בכל האברים, הוא מוסיף במיוחד "וגם בלב" — שכן, הנפש האלקית לא רק שהיא מתפשטת בלב כמו בשאר האברים, אלא היא גם מתגלה בלב, כלומר: במדות. **וְהִיא** — כיצד מתגלה הנפש האלקית שמהמוח — בלב? — על־ידי **אַהֲבַת ה' כִּרְשָׁפֵי שַׁלְהֶבֶת מִתְלַהֶבֶת בְּלֵב מַשְׂכִּילִים** — המשתמשים בכוח חכמתם, **הַמְבִינִים וּמִתְבּוֹנְנִים** — ומשתמשים גם ב"כוח הבינה", להבין כל דבר לפרטיו, **בְּדַעְתָּם אֲשֶׁר בְּמֹחָם** — הם משתמשים גם "בכוח הדעת", להתעמק ולהרגיש את מה שהם מבינים; כלומר, הם משתמשים לשם כך בכל שלשת הכוחות: חכמה, בינה ודעת, **בִּדְבָרִים הַמְּעוֹרְרִים אֶת הָאַהֲבָה.** — בגדולת השי"ת, כפי שהוסבר בפרק השלישי, שההתבוננות בגדולת השי"ת, מעוררת אהבה אליו. הרי, אהבה זו בלב היא התפשטות הנפש האלקית מהמוח: ההתבוננות במוח מביאה את האהבה בלב. **וְכֵן** — משל פנימי יותר, לרגש הלב הנובע מהמוח שבראש, **שִׂמְחַת לֵבָב בִּתְפִאֶרֶת ה' וַהֲדַר גְּאוֹנוֹ,** — גם שמחת־לב זו, שהיא רגש פנימי יותר מאשר אהבה, בא מהמוח אל הלב, **כַּאֲשֶׁר עֵינֵי הֶחָכָם** — הנפש האלקית, **אֲשֶׁר בְּרֹאשׁוֹ, בְּמֹחַ חָכְמָתוֹ וּבִינָתוֹ, מִסְתַּכְּלִים** — במבט פנימי, **בִּיקָרָא דְּמַלְכָּא** — בכבודו של המלך, הקב"ה, **וְתִפְאֶרֶת גְּדֻלָּתוֹ** — שהיא, **עַד אֵין חֵקֶר** — אי אפשר לחקרו עד לשרשו, **וְאֵין סוֹף וְתַכְלִית,** — הוא אין־סופי ובלתי מוגבל, **כַּמְבֹאָר בְּמָקוֹם אַחֵר.** — הוא מתבונן בגדולת הקב"ה **בעיני** שכלו. כלומר: לא רק שהוא מבין בשכלו את גדולתו של הקב"ה, כי אם, הבנתו היא בצורה של ראיה — כאילו הוא רואה בעיניו — הרי, ראיה שכלית זו, מעוררת שמחה בלב. וגם שמחה זו נובעת מהמוח. **וְכֵן שְׁאָר מִדּוֹת קְדוֹשׁוֹת שֶׁבַּלֵּב,** — כמו יראת ה' וכדומה, **הֵן מֵחָכְמָה־בִינָה־דַּעַת שֶׁבְּמֹחִין.** — שבמוח.

ליקוטי אמרים

פרק ט והנה מקום משכן נפש הבהמית שמקליפת נוגה בכל איש ישראל הוא בלב בחלל שמאלי שהוא מלא דם וכתיב כי הדם הוא הנפש ולכן כל התאות והתפארות וכעס ודומיהן הן בלב ומהלב הן מתפשטות בכל הגוף וגם עולה למוח שבראש לחשב ולהרהר בהן ולהתחכם בהן כמו שהדם מקורו בלב ומהלב מתפשט לכל האברים וגם עולה להמוח שבראש. אך מקום משכן נפש האלהית הוא במוחין שבראש ומשם מתפשטת לכל האברים וגם בלב בחלל הימני שאין בו דם וכמ"ש לב חכם לימינו והיא אהבת ה' כרשפי שלהבת מתלהבת בלב משכילים המבינים ומתבוננים בדעתם אשר במוחם בדברים המעוררים את האהבה. וכן שמחת לבב בתפארת ה' והדר גאונו כאשר עיני החכם אשר בראשו במוח חכמתו ובינתו מסתכלים ביקרא דמלכא ותפארת גדולתו עד אין חקר ואין סוף ותכלית כמבואר במקום אחר וכן שאר מדות קדושות שבלב הן מחב"ד שבמוחין.

---

1. דברים יב, כג. 2. הוא משתמש בביטוי "עולה למוח שבראש" - כי יש בכך משום עליה למדות, כשמהן נובעת המחשבה והשכל - אם כי, שה"שכל" בא כאן רק לשם ביצוען של המדות - שהרי, עצם מהות השכל, הוא למעלה ממהות המדות. כך להלן בקשר ל"דם", הוא אומר שהדם עולה למוח, שכן, גם לדם יש בכך משום עליה, שהדם המזוקק ביותר עולה למוח. 3. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "וכמובן - הטעם על הדגשת המוח בפ"ע - הוא ע"ד שפי' לקמן בנה"א". 4. קהלת י, ב.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

~ יום שישי י' טבת ~

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 26, אך הנה כתיב... עד עמ' 28, שבזוה"ק.

אַךְ הִנֵּה כְתִיב[5]**: "וּלְאֹם מִלְּאֹם יֶאֱמָץ"**, – [כ"ק רבינו מעיר כאן: "אך כו' – פי' דב' הנפשות אין ענינם שכל א' עוסק בשלו ואין לו עסק והתענינות בפעולות הב', כ"א לאום מלאום יאמץ כו'"] – פסוק זה נאמר על יעקב ועשו, שברוחניותם של בני ישראל רומז יעקב – על הנפש האלקית, ועשו – על הנפש הבהמית, והם עומדים במלחמה תמידית, כשאחד מהם מתחזק ומתאמץ להתגבר על השני. **כִּי הַגּוּף נִקְרָא "עִיר קְטַנָּה"**[6], **וּכְמוֹ שֶׁשְּׁנֵי מְלָכִים נִלְחָמִים עַל עִיר אַחַת, שֶׁכָּל אֶחָד רוֹצֶה לְכָבְשָׁהּ** – גם נגד רצונה, **וְלִמְלֹךְ עָלֶיהָ,** – ולהגיע למלוכה עליה, שהיא ברצון, כלומר בהסכמת וברצון תושבי העיר. **דְּהַיְנוּ לְהַנְהִיג יוֹשְׁבֶיהָ כִּרְצוֹנוֹ וְשֶׁיִּהְיוּ סָרִים לְמִשְׁמַעְתּוֹ בְּכָל אֲשֶׁר יְגַזֵּר עֲלֵיהֶם,** – כשם שהדבר הוא במלחמה בין שני מלכים על כיבושה של עיר אחת, **כָּךְ שְׁתֵּי הַנְּפָשׁוֹת, הָאֱלֹהִית וְהַחִיּוֹנִית הַבְּהֵמִית שֶׁמֵּהַקְּלִפָּה,** – הנפש הבהמית שמהקליפה המחיה את הגוף שהיא הצד המנוגד לאלקות וקדושה, **נִלְחָמוֹת זוֹ עִם זוֹ עַל הַגּוּף וְכָל אֵבָרָיו,** – הגוף הוא ה"עיר הקטנה" והאברים – ה"תושבים", **שֶׁהָאֱלֹהִית** – הנפש האלקית, **חָפְצָה וּרְצוֹנָהּ שֶׁתְּהֵא הִיא לְבַדָּהּ הַמּוֹשֶׁלֶת עָלָיו** – על הגוף, **וּמַנְהִיגָתוֹ, וְכָל הָאֵבָרִים יִהְיוּ סָרִים לְמִשְׁמַעְתָּהּ** – כלומר, שהאברים יתנהגו בפועל לפי הוראות הנפש האלקית, **וּכְטֵלִים אֶצְלָהּ לְגַמְרֵי,** – לא רק שהאברים יתנהגו בפועל כדרישת הנפש האלקית, אלא שימסרו את רצונם לנפש האלקית. ויותר מכך רוצה הנפש האלקית: **וּמֻרְכָּבָה אֵלֶיהָ,** – שהאברים יהיו בטלים אליה כמו "מרכבה" לגבי הרוכב עליה, שאין לה רצון עצמי כלל. כלומר, לא כמו בהתבטלות סתם, שיש לה רצון עצמי, אלא שהיא מבטלת אותו, כי אם שלאברים לא יהיה רצון עצמי כלל, וכל רצונם יהיה אך ורק רצונה של הנפש האלקית, **וְיִהְיוּ לְבוּשׁ לְעֲשֹׂר בְּחִינוֹתֶיהָ** – של הנפש האלקית, **וְג' לְבוּשֶׁיהָ** – מחשבה, דיבור ומעשה, **הַנִּזְכָּרִים לְעֵיל**[7], **שֶׁיִּתְלַבְּשוּ כֻּלָּם** – כוחותיה ולבושיה של הנפש האלקית יתלבשו, **בְּאֵבְרֵי הַגּוּף, וְיִהְיֶה הַגּוּף כֻּלּוֹ מָלֵא מֵהֶם לְבַדָּם,** – שכן, יתכן, שהאברים אכן יתלבשו בכוחות ולבושי הנפש האלקית, אבל לפעמים יתלבשו גם בכוחות ובלבושי הנפש הבהמית, לכן הוא אומר: שהגוף כולו יהיה מלא אך ורק בכוחות ולבושי הנפש האלקית, ולא ישאר מקום כלל לכוחות ולבושי הנפש הבהמית, **וְלֹא יַעֲבֹר זָר** – הנפש הבהמית נקראת "זר", **בְּתוֹכָם** – באברים, **חַס וְשָׁלוֹם,** – עד כאן דובר בצורה כללית, שרצונה של הנפש האלקית הוא שכל הגוף יהיה מלא רק ממנה. להלן, יבואו הדברים בפירוט יותר: **דְּהַיְנוּ, תְּלַת מֹחִין שֶׁבְּרֹאשׁ** – שלשת המוחין שבראש, חכמה, בינה, דעת, **יִהְיוּ מְמֻלָּאִים מֵחָכְמָה־בִינָה־דַּעַת שֶׁבְּנֶפֶשׁ הָאֱלֹהִית, שֶׁהִיא חָכְמַת ה' וּבִינָתוֹ,** – להתחכם ולהבין גדולתו של הקב"ה, **לְהִתְבּוֹנֵן בִּגְדֻלָּתוֹ אֲשֶׁר עַד אֵין חֵקֶר וְאֵין סוֹף,** – לגדולתו, ואי אפשר לחקרו לתכליתו, **וּלְהוֹלִיד מֵהֶן,** – מהחכמה ובינה, **עַל יְדֵי הַדַּעַת,** – על ידי התעמקות בכוח הדעת, עד להרגשת השכל, שעל־ידי־כך מולידים, **הַיִּרְאָה** – מהקב"ה, **בְּמֹחוֹ וּפַחַד ה' בְּלִבּוֹ,** – כפי שהוזכר בפרק השלישי, שעל־ידי ההתבוננות וההתעמקות בגדולתו של הקב"ה, נולדת יראה במוח – הביטוי "יראה" נאמר, כשהדבר ממנו יראים נמצא מרחוק, הוא רק מבין אותו בשכלו – ופחד בלב – הביטוי "פחד" נאמר, כשהדבר ממנו מפחדים נמצא קרוב אליו, רואים אותו ומתמלאים ממנו פחד בלב. כך גם כאן: מההתבוננות וההתעמקות בגדולתו של הקב"ה, מתעוררת תחלה יראה במוח, ולאחר מכן פחד בלב, **וְאַהֲבַת ה' כְּאֵשׁ בּוֹעֶרֶת בְּלִבּוֹ**

ליקוטי אמרים

אך הנה כתיב

ולאום מלאום יאמץ כי הגוף נקרא עיר קטנה וכמו ששני מלכים נלחמים על עיר אחת שכל אחד רוצה לכבשה ולמלוך עליה דהיינו להנהיג יושביה כרצונו ושיהיו סרים למשמעתו בכל אשר יגזור עליהם. כך שתי הנפשות האלהית והחיונית הבהמית שמהקליפה נלחמות זו עם זו על הגוף וכל אבריו שהאלהית חפצה ורצונה שתהא היא לבדה המושלת עליו ומנהיגתו וכל האברים יהיו סרים למשמעתה ובטלים אצלה לגמרי ומרכבה אליה ויהיו לבוש לעשר בחינותיה וג' לבושיה הנ"ל שיתלבשו כולם באברי הגוף ויהיה הגוף כולו מלא מהם לבדם ולא יעבור זר בתוכם ח"ו דהיינו תלת מוחין שבראש יהיו ממולאים מחב"ד שבנפש האלהית שהיא חכמת ה' ובינתו להתבונן בגדולתו אשר עד אין חקר ואין סוף ולהוליד מהן על ידי הדעת היראה במוחו ופחד ה' בלבו ואהבת ה' כאש בוערה בלבו

5. בראשית כה, כג. 6. ראה קהלת ט, יד; נדרים לב, ב. 7. בפרקים ג וד'.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

— כן נולדת, על־ידי ההתבוננות וההתעמקות בגדולתו של הקב"ה, אהבה בוערת בלב, **כְּרִשְׁפֵּי שַׁלְהֶבֶת, לִהְיוֹת נִכְסְפָה וְגַם כָּלְתָה נַפְשׁוֹ בַּחֲשִׁיקָה וַחֲפִיצָה** — כדי, **לְדָבְקָה בּוֹ בְּאֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא בְּכָל לֵב וָנֶפֶשׁ וּמְאֹד** — בשלשת הבחינות: בכל לבבך, בכל נפשך ובכל מאדך, כמו שנאמר בפסוק[8], "בכל לבבך" — שהלב יהיה ממולא באהבה להקב"ה, "בכל נפשך" — שאהבה זו תעבור את גדות הלב ותתפשט בכל שאר האברים, שכולם יתנהגו בהתאם לדרישות אותה אהבה. כגון: כשהאהבה להקב"ה מגיעה גם ברגלי האדם — רצות אז הרגלים במהירות לקיים מצוה, ו"בכל מאדך" — עד למסירות נפש, בגלל אהבתו אל הקב"ה הוא מוכן למסור את נפשו, **מֵעֶמְקָא דְּלִבָּא** — מעומק הלב, **שֶׁבְּחָלָל הַיְמָנִי,** — שם משכן הנפש האלקית, וצורת האהבה להקב"ה שהנפש האלקית רוצה בה, היא: **שֶׁיִּהְיֶה תּוֹכוֹ רָצוּף אַהֲבָה**[9] — תחלה האהבה היא עדיין רק על ה"סף" ואינה ממלאה את כל החלל, **מָלֵא** — שיהיה גם מלא כולו, ככלי כשהוא ממולא במים, הרי כל חלל הכלי מלא במים, כך יהיה כל חלל הלב ממולא באהבת השם, **וְגָדוּשׁ** — לא רק שיהיה מלא, אלא גם גדוש ועובר על גדותיו, לא רק בחלל הימני שבלב, אלא, **עַד שֶׁתִּתְפַּשֵּׁט גַּם לֶחָלָל הַשְּׂמָאלִי** — שבלב, מקומה של הנפש הבהמית ושל היצר־הרע, וזאת כדי **לְאַכַּפְיָא לְסִטְרָא אָחֳרָא יְסוֹד הַמַּיִם הָרָעִים שֶׁבָּהּ,** — לכפות את ה"סטרא אחרא", הצד האחר שלא מן הקדושה, שהיא יסוד ה"מים הרעים" שבנפש הבהמית, **שֶׁהִיא הַתַּאֲוָה שֶׁמִּקְלִפַּת נֹגַהּ,** — כמוסבר בפרק הראשון, שמיסוד המים שבנפש הבהמית, באה מדת התאוה לתענוגים גופניים, שהם מקליפת "נוגה", **לְשַׁנּוֹתָהּ וּלְהַפְכָהּ מִתַּעֲנוּגֵי עוֹלָם הַזֶּה לְאַהֲבַת ה',** — שבמקום שעד עתה התאוותה הנפש הבהמית לתענוגים גשמיים שמהעולם־הזה — תתאוה ותאהב מעתה אלקות וקדושה. **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב: "בְּכָל לְבָבְךָ"** — וחכמינו ז"ל דורשים[10], ממה שלא נאמר בכל **לבך** כי אם **לבבך**, בשתי "בית"ים, **"בִּשְׁנֵי יְצָרֶיךָ"**. — ביצר־הטוב וביצר־הרע, שלא רק היצר־הטוב יאהב את הקב"ה, אלא גם היצר־הרע. וזאת רוצה הנפש האלקית לבצע בגוף, שאהבתו להקב"ה תהיה במדריגה כזו, שתפעל גם על הנפש הבהמית, להפוך אותה, שבמקום לתענוגי העולם־הזה, תהיה לה אהבה להקב"ה: **וְהַיְנוּ, שֶׁיַּעֲלֶה וְיָבֹא וְיַגִּיעַ לְמַדְרֵגַת אַהֲבָה רַבָּה** — דרגה גדולה מאד באהבה, **וְחִבָּה יְתֵרָה מִמַּדְרֵגַת אַהֲבָה עַזָּה כְּרִשְׁפֵּי אֵשׁ,** — שנזכר לעיל. **וְהִיא** — אהבה רבה זו, **הַנִּקְרֵאת בַּכָּתוּב**[11]**: "אַהֲבָה בַּתַּעֲנוּגִים", לְהִתְעַנֵּג עַל ה' מֵעֵין עוֹלָם הַבָּא;** — העולם־הבא הרי מבוסס על תענוג באלקות, **וְהָעֹנֶג הוּא בְּמֹחַ** — של **חָכְמָה וָשֵׂכֶל, הַמִּתְעַנֵּג בְּהַשְׂכָּלַת ה' וִידִיעָתוֹ, כְּפִי הַשָּׂגַת שִׂכְלוֹ וְחָכְמָתוֹ;** — כפי גודל ההשגה, כך גודל התענוג. **וְהוּא** — האהבה בתענוגים, **בְּחִינַת הַמַּיִם וְזֶרַע אוֹר זָרוּעַ שֶׁבִּקְדֻשַּׁת נֶפֶשׁ הָאֱלֹהִית, הַמְהַפֶּכֶת לְטוֹב אֶת בְּחִינַת הַמַּיִם שֶׁבַּנֶּפֶשׁ הַבְּהֵמִית, שֶׁמֵּהֶם** — מבחינת ה"מים" שבנפש הבהמית, **בָּאוּ תַּאֲווֹת תַּעֲנוּגֵי עוֹלָם הַזֶּה מִתְּחִלָּה;** — לפני שהנפש הבהמית נהפכה לאהוב את ה'. **וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּעֵץ חַיִּים שַׁעַר נ פֶּרֶק ג בְּשֵׁם הַזֹּהַר, שֶׁהָרַע נֶהְפַּךְ לִהְיוֹת טוֹב גָּמוּר כְּמוֹ יֵצֶר טוֹב מַמָּשׁ,** — וכיצד אפשרי הדבר? — **בַּהֲסִיר "הַבְּגָדִים הַצּוֹאִים" מִמֶּנּוּ,** — על־ידי הסרת הבגדים הצואים של רוח התענוג של הנפש הבהמית, **שֶׁהֵם תַּעֲנוּגֵי עוֹלָם הַזֶּה שֶׁהוּא מְלֻבָּשׁ בָּהֶם.** — הנפש הבהמית כשלעצמה היא רק "כוח המתאוה", כוח חזק של תאוה, שאפשר להטותו לאיזה צד שהוא. אלא, בהיות הנפש הבהמית מלובשת בגוף, נוטה כוח זה ומתאוה לתענוגות העולם־הזה. ותאוות העולם־הזה, בהן הוא משוקע, נעשות "לבושים" לכוח המתאוה. ועל־ידי פעולת הנפש האלקית על הנפש הבהמית, להפוך את תענוגי העולם־הזה לאהבת ה' — מתפשט כוח המתאוה של

ליקוטי אמרים

כרשפי שלהבת להיות נכספה וגם כלתה נפשו בחשיקה וחפיצה לדבקה בו בא"ס ב"ה בכל לב ונפש ומאד מעומקא דלבא שבחלל הימני שיהיה תוכו רצוף אהבה מלא וגדוש עד שתתפשט גם לחלל השמאלי לאכפיא לס"א יסוד המים הרעים שבה שהיא התאוה שמקליפת נוגה לשנותה ולהפכה מתענוגי עולם הזה לאהבת ה' כמ"ש בכל לבבך בשני יצריך והיינו שיעלה ויבא ויגיע למדרגת אהבה רבה וחיבה יתרה ממדרגת אהבה עזה כרשפי אש והיא הנקראת בכתוב אהבה בתענוגים להתענג על ה' מעין עולם הבא והענג הוא במוח חכמה ושכל המתענג בהשכלת ה' וידיעתו כפי השגת שכלו וחכמתו והוא בחי' המים וזרע אור זרוע שבקדושת נפש האלהית המהפכת לטוב את בחי' המים שבנפש הבהמית שמהם באו תאות תענוגי עוה"ז מתחלה וכמ"ש בע"ח שער נ' פרק ג' בשם הזהר שהרע נהפך להיות טוב גמור כמו יצר טוב ממש בהסיר הבגדים הצואים ממנו שהם תענוגי עוה"ז שהוא מלובש בהם וכן שאר כל המדות שבלב שהן ענפי

---

8. דברים ו, ה. **9.** שיר השירים ג, י. **10.** ברכות נד, א. **11.** שיר השירים ז, ז. רבנו הזקן דן כאן במדריגות שונות באהבה. על מדריגות אלו ואחרות של אהבה, הוא דן להלן בהרחבה בפרקים טו, טז, יח, מ, מא, מו, מט.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הנפש הבהמית, מלבושיו המלוכלכים, ומתלבש בלבושים טובים, לרצות, ובחזקה, דברים של קדושה ואלקות. הנפש האלקית רוצה, איפוא, שהאדם, על־ידי שכלו, יוליד יראה מהקב"ה ואהבה אליו, שתהיינה במדה כזו, שגם הנפש הבהמית, תיהפך לאהבת ה'. **וְכֵן** — כמו כן רוצה הנפש האלקית, שגם **שְׁאָר כָּל הַמִּדּוֹת שֶׁבַּלֵּב, שֶׁהֵן עִנְּפֵי הַיִּרְאָה וְהָאַהֲבָה, יִהְיוּ לַה' לְבַדּוֹ.** — כל האמור, מדובר שהמוח והלב יהיו ממולאים מהנפש האלקית. זאת ועוד, רוצה הנפש האלקית: **וְכָל כֹּחַ הַדִּבּוּר שֶׁבְּפֶה, וְהַמַּחֲשָׁבָה שֶׁבְּמֹחַ, יִהְיוּ מְמֻלָּאִים מִן לְבוּשֵׁי הַמַּחֲשָׁבָה וְהַדִּבּוּר שֶׁל נֶפֶשׁ הָאֱלֹהִית לְבַדָּהּ, שֶׁהֵן** — לבושי המחשבה, דיבור ומעשה, של הנפש האלקית, **מַחֲשֶׁבֶת ה' וְתוֹרָתוֹ,** — כלומר, לחשוב בגדולת ה' ובתורתו — "לבוש המחשבה", **לִהְיוֹת שִׂיחָתוֹ כָּל הַיּוֹם, לֹא פָּסִיק פּוּמֵיהּ מִגִּרְסָא.** — שפיו לא יחדל מלימוד תורה — "לבוש הדיבור", **וְכֹחַ הַמַּעֲשֵׂי שֶׁבִּידָיו וּשְׁאָר רְמ"ח אֵבָרָיו** — של הגוף, **יִהְיֶה כְּמַעֲשֵׂה הַמִּצְוֹת לְבַד,** — כלומר, שכל כוח המעשה, בידיו ובשאר אבריו, ינוצל לקיום מצוות בלבד, **שֶׁהוּא** — כוח המעשה, **לְבוּשׁ הַשְּׁלִישִׁי שֶׁל נֶפֶשׁ הָאֱלֹהִית.** — זאת אומרת, שהנפש האלקית תמשול בגוף כולו. שהגוף עם כל אבריו, יהיו ממולאים אך ורק בשכל ובמדות של הנפש האלקית, ובלבושי המחשבה, דיבור ומעשה שלה. **אַךְ נֶפֶשׁ הַבְּהֵמִית שֶׁמֵּהַקְּלִפָּה, רְצוֹנָהּ לְהֵיפֶךְ מַמָּשׁ,** — היא רוצה את ההיפך מן הנפש האלקית — שהיא תמשול בגוף ושהגוף יהיה ממולא רק ממנה. ברם רצונה זה של הקליפה, הוא: **לְטוֹבַת הָאָדָם שֶׁיִּתְגַּבֵּר עָלֶיהָ וְיַנְצְחֶנָּה,** — את הקליפה. כלומר: הקליפה איננה רוצה כלל שהאדם יתפתה ממנה, להיפך היא רוצה שהאדם יתגבר עליה וינצח אותה, **כְּמְשַׁל הַזּוֹנָה שֶׁבַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ**[12]: — כמשל המובא ב"זוהר" במלך ששכר זונה שתנסה לפתות את בנו לדבר עבירה. כוונתו האמיתית של המלך היא, שבנו יוכיח את חכמתו וגבורתו ולא יתפתה מהזונה. ומובן, הרי, שגם הזונה עצמה רוצה שרצונו של המלך יתבצע, ושהבן יגלה את חכמתו וגבורתו ולא יתפתה ממנה. אלא, מאחר שתפקידה לפתות את בן המלך — הרי שעליה לעשות עבודתה באמונה. כך גם הקליפה עצמה רוצה שהאדם יתגבר עליה ולא ירשה שהיא תמשול בו, וכל הנסיון הזה של פיתוי האדם — הוא רק לטובתו.

ליקוטי אמרים

היראה והאהבה יהיו לה' לבדו וכל כח הדבור שבפה והמחשבה שבמוח יהיו ממולאים מן לבושי המחשבה והדבור של נפש האלהית לבדה שהן מחשבת ה' ותורתו להיות שיחתו כל היום לא פסיק פומיה מגירסא וכח המעשיי שבידי' ושאר רמ"ח אבריו יהיה במעשה המצות לבד שהוא לבוש השלישי של נפש האלהית אך נפש הבהמית שמהקליפה רצונה להפך ממש לטובת האדם שיתגבר עליה וינצחנה כמשל הזונה שבזה"ק:

להבנת הדברים המובאים בפרק זה, על הפיכת הרע שבנפש הבהמית, לטוב ולקדושה — כדאי להוסיף דברי כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ מליובאוויטש נשמתו עדן, ב"מאמר ההסתלקות", שזהו הסבר הדבר שהמשכן הוקם מקרשים של עצי שטים. "שטים" — מלשון "שטות", שלא על־פי שכל. ישנה "שטות" של "לעומת זה", שכנגד הקדושה, והיינו — מה שאדם שקוע בתאוות שהן למטה מן ההגיון, כמו שהגמרא אומרת[13] "אין אדם עובר עבירה אלא אם כן נכנס בו רוח שטות". וישנה "שטות" של קדושה — ההתמסרות לעניני קדושה למעלה מכפי שהשכל מכתיב, כמו שהגמרא אומרת[14] "אהני' לי' שטותי' לסבא" (="שטותו" של הסבא הועילה לו). זוהי עבודת המשכן שעל כל יהודי לכונן בקרבו, כמו שכתוב[15] "ושכנתי בתוכם", וכמו שכ"ק רבינו התבטא במאמר יו"ד שבט, שעל־ידי המשכן שכל יהודי מקים בקרבו — הולך ומוקם המשכן והמקדש הכללי והשראת השכינה בכל העולם. כיצד נעשה הדבר? — על־ידי הפיכת ה"שטות" של הנפש הבהמית ל"שטות" של קדושה, להתמסר לעניני קדושה, למעלה מהבנת השכל.

בתורת החסידות מוסבר מאמר חכמינו ז"ל[16] "טוב זה יצר טוב, מאד זה יצר הרע" — כשהופכים את הנפש הבהמית והיצר־הרע ל"טוב" — הרי זה "טוב מאד", טוב זה הוא למעלה מהטוב של היצר־טוב.

~ שבת קודש י"א טבת ~

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 28, פרק י והנה... עד עמ' טו, שאינו גמור.

פֶּרֶק י. אחרי שרבנו הזקן הסביר בפרק התשיעי, את המלחמה המתנהלת בין הנפש האלקית לבין הנפש הבהמית, על השליטה בגופו של יהודי — הוא בא להסביר בפרק העשירי: כשאדם לוחם בנפשו הבהמית ומשליט עליה את הנפש

12. זהר חלק ב קסג, א. 13. סוטה ג, א. 14. כתובות יז, ב. 15. שמות כה, ח. 16. בראשית רבה ט, ט. קהלת רבה ג, טו.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ליקוטי אמרים

פרק י והנה כשהאדם מגביר נפשו האלהית ונלחם כל כך עם הבהמית עד שמגרש ומבער הרע שבה מחלל השמאלי כמ"ש ובערת הרע מקרבך ואין הרע נהפך לטוב ממש נקרא צדיק שאינו גמור וצדיק ורע לו דהיינו שיש בו עדיין מעט מזער רע בחלל השמאלי אלא שכפוף ובטל לטוב מחמת מיעוטו ולכן נדמה לו כי ויגרשהו וילך לו כולו לגמרי אבל באמת אלו חלף והלך לו לגמרי כל הרע שבו היה נהפך לטוב ממש. וביאור הענין כי הנה צדיק גמור שנהפך הרע שלו לטוב ולכן נקרא צדיק וטוב לו הוא ע"י הסרת הבגדים הצואים לגמרי מהרע דהיינו למאוס מאד בתענוגי עוה"ז להתענג בם בתענוגות בני אדם למלאת תאות הגוף בלבד ולא לעבודת ה' מפני היותם נמשכים ונשפעים מהקליפה וס"א וכל מה שהוא מהס"א הצדיק גמור הוא שונאו בתכלית השנאה מחמת גודל אהבתו לה' וקדושתו באהבה רבה בתענוגים וחיבה יתרה הנ"ל כי הם זה לעומת זה

האלקית, והרע שבו נהפך לטוב — הוא נקרא "צדיק", ושני אופנים בכך, אחד למטה מהשני: — אופן אחד, שהרע כולו נהפך לטוב, ואז הוא "צדיק גמור", ונקרא "צדיק וטוב לו" — צדיק שיש בו רק טוב. — אופן שני, ומדריגה יותר נמוכה, שהרע שבו עדיין לא נהפך כל כולו לטוב, ואז הוא "צדיק שאינו גמור", ונקרא "צדיק ורע לו" — צדיק שיש בו עדיין משהו מן הרע. התארים הכפולים — "צדיק גמור — צדיק וטוב לו", ו"צדיק שאינו גמור — צדיק ורע לו" — הנם תארים שווים באותן המדריגות של ה"צדיק": "גמור" ו"אינו גמור", מתארים עד היכן הגיע ה"צדיק" באהבת ה' (שבגלל כך הוא נקרא צדיק), אם האהבה היא במלואה או לא; ואילו התארים "טוב לו" ו"רע לו" — מתארים, עד כמה נהפכה **הנפש הבהמית** מ"רע" ל"טוב", אם היא נהפכה כל כולה, או ששמץ מן הרע עדיין נשאר בה. מובן מאליו שמדובר כאן אודות הרע שבנפש, ולא אודות הרע הבא לידי ביטוי במחשבה, בדיבור או במעשה. וכך אומר רבנו הזקן:

וְהִנֵּה, כְּשֶׁהָאָדָם מַגְבִּיר נַפְשׁוֹ הָאֱלֹהִית וְנִלְחָם כָּל כָּךְ עִם — הנפש **הַבְּהֵמִית, עַד שֶׁמְּגָרֵשׁ וּמְבַעֵר הָרַע שֶׁבָּהּ מֵחֲלָל הַשְּׂמָאלִי,** — שבלב, מיקומו הראשי של ה"רע", **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[1]**: "וּבַעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ",** — בכך מדגישה התורה, שעל כל יהודי לשרש כליל את הרע שבקרבו, כלומר: לא רק שיתגבר על הרע בהתגלותו, שהנפש הבהמית לא תחשוב, לא תדבר ולא תעשה מעשים של רע, אלא שאף "יעבד" את הרע הפנימי שבכוחות הנפש הבהמית, שלא יתאווה כלל לדבר שיש בו משהו מן הרע. **וְאֵין הָרַע נֶהְפַּךְ לְטוֹב מַמָּשׁ** — אלא, שהרע עדיין לא נהפך כולו לטוב, אילו היה הרע נהפך כולו לטוב, היה אז **כל כולו** של כוח־התאוה, נמשך, אך ורק, לאלקות ולקדושה, במקום התאוה לרע, **נִקְרָא "צַדִּיק שֶׁאֵינוֹ גָּמוּר" וְ"צַדִּיק וְרַע לוֹ".** — והוא מסביר מיד: **דְּהַיְנוּ,** — המשמעות של "ורע לו": **שֶׁיֵּשׁ בּוֹ עֲדַיִן מְעַט מִזְעָר רַע בֶּחָלָל הַשְּׂמָאלִי, אֶלָּא** — מדוע אין מעט רע זה בא לידי ביטוי ברגש התאוה וכדומה? **שֶׁכָּפוּף** — אותו מעט רע, **וּבָטֵל לַטּוֹב מֵחֲמַת מִעוּטוֹ, וְלָכֵן נִדְמֶה לוֹ** — לצדיק, **כִּי וַיְגָרְשֵׁהוּ וַיֵּלֶךְ לוֹ כֻּלּוֹ לְגַמְרֵי, אֲבָל בֶּאֱמֶת אֵלּוּ חָלַף וְהָלַךְ לוֹ לְגַמְרֵי – כָּל הָרַע שֶׁבּוֹ הָיָה נֶהְפַּךְ לְטוֹב מַמָּשׁ**[2]**. וּבֵאוּר הָעִנְיָן,** — רבנו הזקן בא לענות על שאלה: מאחר שהצדיק (שאינו גמור) אינו מרגיש כלל את הרע — הרי יתכן שאכן הרע שבו נהפך כולו לטוב ואין בו אף שמץ מן הרע, ומנין לנו שיש בו רע? על כך מסביר רבנו הזקן שהדבר יובן ממדריגת "צדיק גמור": העובדה שהרע שבו נהפך כל כולו לטוב, באה כתוצאה מ"אהבה בתענוגים" (כפי שהוסבר בפרק התשיעי), הרי — באם חסר בסיבה (בגורם) ב"אהבה בתענוגים", מן ההכרח שחסר גם במסובב (בתוצאה) — בהפיכת הרע לטוב. ה"אהבה בתענוגים" היא "אבן הבוחן" באיזו דרגה, בביטולו של הרע, נמצא האדם, **כִּי הִנֵּה צַדִּיק גָּמוּר שֶׁנֶּהְפַּךְ הָרַע שֶׁלּוֹ לְטוֹב, וְלָכֵן נִקְרָא "צַדִּיק וְטוֹב לוֹ",** — יש בו רק טוב, **הוּא עַל יְדֵי הַסָּרַת "הַבְּגָדִים הַצּוֹאִים" לְגַמְרֵי מֵהָרַע, דְּהַיְנוּ לִמְאֹס מְאֹד בְּתַעֲנוּגֵי עוֹלָם הַזֶּה** — תענוגי העולם־הזה מעוררים בו רגש של תיעוב וגועל נפש, **לְהִתְעַנֵּג בָּם בְּתַעֲנוּגוֹת בְּנֵי אָדָם** — כדי, **לְמַלֹּאת תַּאֲוַת הַגּוּף בִּלְבַד, וְלֹא לַעֲבוֹדַת ה',** — שכן, הרי יתכן סוג של תענוגי העולם־הזה השייך לצד הקדושה, למשל: במצות עונג שבת (כפי שנזכר בפרק השביעי) וכדומה. ואילו הנאות ותענוגים סתמיים של העולם־הזה, שלא לשם שמים — מאוסים לגמרי בעיני הצדיק. וכל כך למה? — **מִפְּנֵי הֱיוֹתָם נִמְשָׁכִים וְנִשְׁפָּעִים מֵהַקְּלִפָּה וְסִטְרָא אָחֳרָא.** — מקורם של תענוגי העולם־הזה הוא ב"קליפה" וב"סטרא אחרא", **וְכָל מַה שֶּׁהוּא מֵהַסִּטְרָא אָחֳרָא – הַצַּדִּיק גָּמוּר הוּא שׂוֹנְאוֹ בְּתַכְלִית הַשִּׂנְאָה, מֵחֲמַת גֹּדֶל אַהֲבָתוֹ לַה' וּקְדֻשָּׁתוֹ**[3] **בְּאַהֲבָה רַבָּה בְּתַעֲנוּגִים** — אהבה הנקראת "אהבה רבה

---

1. דברים כא, כא. 2. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "...כי יש ב' ענינים: כח דנה"ב דק"נ, ולבושיו הצואים: וכשמסיר הלבושים יכול להפך הכח לטוב ע"י שמלבישו בטוב". 3. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "אפילו את"ל דברור דוקדושתו קאי על הצדיק - צע"ג אם אפ"ל שנתקדש ע"י... אהבה! ומש"כ באה"ר זהו פי' ובי' על גודל אהבתו - שלפ"ז".

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

בתענוגים", **וְחִבָּה יְתֵרָה הַנִּזְכָּרִים לְעֵיל,** — אהבה זו יש בה יותר חיבה מאשר בשאר סוגי האהבות, כפי שנזכר בפרק התשיעי. ומכיון שהצדיק עומד באהבה גדולה ובלתי רגילה כזו לאלקות ולקדושה — לכן הוא שונא כל כך את הקליפה וסטרא אחרא: **כִּי** — קדושה ולהבדיל סטרא אחרא, **הֵם זֶה לְעֻמַּת זֶה,** — אהבתו להקב"ה ולעניני קדושה, מעוררת בו, ממילא, שנאה לסטרא אחרא באותה מדה של גודל אהבתו לאלקות. **כְּדִכְתִיב**[4]**: "תַּכְלִית שִׂנְאָה שְׂנֵאתִים, לְאוֹיְבִים הָיוּ לִי, חָקְרֵנִי וְדַע לְבָבִי וְגוֹ'",** — דוד המלך אומר זאת כלפי מנגדי הקדושה, שהוא שונא אותם שנאה גדולה. כראיה לאותה שנאה, הוא אומר: "חקרני ודע **לבבי"** — כלומר: מגודל אהבתי אליך, הקב"ה, שבלבי — תכיר, ממילא, מה גדולה שנאתי למנגדי הקדושה. **וּכְפִי עֶרֶךְ גֹּדֶל הָאַהֲבָה לַה',** כָּךְ עֶרֶךְ גֹּדֶל **הַשִּׂנְאָה לְסִטְרָא אָחֳרָא** — "סטרא אחרא", הקליפות הרוחניות שהן, כאמור, המקור וה"חיות" של כל התענוגים הגופניים, **וְהַמְּאוּס בָּרַע בְּתַכְלִית,** — ולפי ערך האהבה לה' כך גם גודל מיאוסו את הרע של התאוות והתענוגים הגשמיים. על דבר רוחני ("סטרא אחרא") שהוא רחוק מהאדם, מתאים הביטוי "שנאה", ואילו על תאוות גשמיות ("רע") הקרובות אל האדם ונמצאות לנגד עיניו, מתאים הביטוי "מיאוס", כאדם שנגעל מדבר שהוא שונא, העומד לנגד עיניו. **כִּי הַמְּאוּס הוּא הֵפֶךְ הָאַהֲבָה מַמָּשׁ כְּמוֹ הַשִּׂנְאָה.** — אלא, שהביטוי "שנאה" מתאים, כאמור, ביחס ל"קליפה" ו"סטרא אחרא", ואילו ביחס לתאוות גופניות — מתאים הביטוי "מיאוס". על כל פנים, הרי מוסבר, שתכלית השנאה שיש לצדיק־גמור ל"רע", היא מחמת שאהבתו לה' היא בדרגה העליונה ביותר, ומשום כך הוא נקרא "צדיק גמור", שמדריגת ה"צדיק" שבו — ה"אהבה בתענוגים" — היא במדה המלאה והעליונה ביותר.

הוא גם נקרא "צדיק וטוב לו" — שהוא גדוש רק בטוב: כל הרע שבו נהפך לטוב. מכאן נבין את התשובה ביחס ל"צדיק שאינו גמור" — כיון שחסר בו באהבה בתענוגים, הרי שיש בו עדיין משהו מן הרע, למרות שאין הוא מרגיש ברע זה כלל. ועל כך אומר ה"תניא" בהמשך: **וְצַדִּיק שֶׁאֵינוֹ גָּמוּר, הוּא שֶׁאֵינוֹ שׂוֹנֵא הַסִּטְרָא אָחֳרָא בְּתַכְלִית הַשִּׂנְאָה,** — שאינו שונא את ה"סטרא אחרא", הקליפות הרוחניות, תכלית שנאה, **וְלָכֵן אֵינוֹ מוֹאֵס גַּם כֵּן בָּרַע** — בתאוות ובתענוגים הגופניים, **בְּתַכְלִית.** — במדה הגדולה ביותר, **וְכָל שֶׁאֵין הַשִּׂנְאָה וְהַמְּאוּס בְּתַכְלִית, עַל כָּרְחֵךְ נִשְׁאָר אֵיזֶה שֶׁמֶץ אַהֲבָה וְתַעֲנוּג לְשָׁם,** — לרע, **וְלֹא הוּסְרוּ "הַבְּגָדִים הַצוֹאִים" לְגַמְרֵי מִכֹּל וָכֹל,** — "בגדים צואים" — היצר־הרע, תאוות העולם־הזה, עדיין לא הוסרו מכוח הנפש הבהמית שמקליפת "נוגה", הנקרא גם הוא "רע". **וְלָכֵן לֹא נֶהְפַּךְ לְטוֹב מַמָּשׁ, מֵאַחַר שֶׁיֵּשׁ לוֹ אֵיזֶה אַחִיזָה עֲדַיִן בַּ"בְּגָדִים הַצוֹאִים",** — שכוח התאוה היה לבוש בהם. **אֶלָּא** — מדוע, אם כך, אין הוא מרגיש ברע כלל? ומדוע אין מעט רע זה בא לידי ביטוי בתאוות וכדומה? **שֶׁהוּא** — אותו מעט רע, **בָּטֵל בְּמְעוּטוֹ וּכְלָא חָשִׁיב,** — לגבי הטוב אין רע זה נחשב כלל. **וְלָכֵן נִקְרָא צַדִּיק וְרַע** — **כָּפוּף וּבָטֵל** — **לוֹ.** — "ורע — לו", הרע "נתון" לו, לצדיק, ולשליטתו, מפני שהטוב שבו הוא הרוב. **וְעַל כֵּן** — מעט הרע שבו, רומז **שֶׁגַּם אַהֲבָתוֹ לַה' אֵינָהּ בְּתַכְלִית,** — שכן, אם האהבה היתה במדתה העליונה ביותר, היתה משפיעה על הרע להיהפך לגמרי לטוב. **וְלָכֵן נִקְרָא צַדִּיק שֶׁאֵינוֹ גָּמוּר.** — וכאמור, מציינים התארים "גמור" ו"אינו גמור" את מדריגת אהבתו, כלומר, ביחס ל"ועשה טוב"; והתארים "וטוב לו" ו"רע לו" — ביחס ל"סור מרע" — עד כמה נהפך הרע לטוב.

ליקוטי אמרים

כדכתיב תכלית שנאה שנאתים לאויבים היו לי חקרני ודע לבבי וגו' וכפי ערך גודל האהבה לה' כך ערך גודל השנאה לס"א והמיאוס ברע בתכלית כי המיאוס הוא הפך האהבה ממש כמו השנאה. וצדיק שאינו גמור הוא שאינו שונא הס"א בתכלית השנאה ולכן אינו מואס ג"כ ברע בתכלית וכל שאין השנאה והמיאוס בתכלית ע"כ נשאר איזה שמץ אהבה ותענוג לשם ולא הוסרו הבגדים הצואים לגמרי מכל וכל ולכן לא נהפך לטוב ממש מאחר שיש לו איזה אחיזה עדיין בבגדים הצואים אלא שהוא בטל במיעוטו וכלא חשיב ולכן נקרא צדיק ורע כפוף ובטל לו. ועל כן גם אהבתו לה' אינו בתכלית ולכן נקרא צדיק שאינו גמור.

4. תהלים קלט, כב.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לוח היום יום ...

יום ראשון

יום ראשון — ה טבת — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: ויגש, פרשה ראשונה עם פירש״י.
תהלים: כט־לד.
תניא: פרק ו. והנה . . . 20 דרוחא כו׳.

ווען משיח וועט קומען, וועט מען זעהן די מעלה פון הודאה און תמימות, וואָס אלע גלויבען באמונה טהורה אין ג–ט ב״ה און אין זיין תורה ומצות. תלמוד – פאַרשטאַנד – איז דער גרעסטער פאַרשטאַנד האָט א גרעניץ. אָבער הודאה – גלויבען – גלויבען איז א געפיהל אָהן א גרעניץ. מלך המשיח וועט געבען צו פאַרשטעהן דעם מעשה גדול פון דער תמימות – האַרציגער ערענסטער עבודה.

תרגום

כַּאֲשֶׁר מָשִׁיחַ יָבוֹא, יִרְאוּ אֶת הַמַּעֲלָה שֶׁל הוֹדָאָה וּתְמִימוּת, שֶׁהַכֹּל מַאֲמִינִים בֶּאֱמוּנָה טְהוֹרָה בַּה׳ בָּרוּךְ־הוּא וּבַתּוֹרָה וּמִצְוֹת שֶׁלּוֹ. תַּלְמוּד – הֲבָנָה – הֲרֵי הַהֲבָנָה הָעֲמֻקָּה בְּיוֹתֵר הִנָּהּ מֻגְבֶּלֶת; אַךְ הוֹדָאָה – אֱמוּנָה – אֱמוּנָה הִיא רֶגֶשׁ בִּלְתִּי מֻגְבָּל. מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ יַסְבִּיר וְיָבֵאר אֶת הַ״מַּעֲשֶׂה גָּדוֹל״ שֶׁל הַתְּמִימוּת – עֲבוֹדָה לְבָבִית וּרְצִינִית.

יום שני

יום שני — ו טבת — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: ויגש, שני עם פירש״י.
תהלים: לה־לח.
תניא: וכן בכל . . . שנברא.

כָּתִיב ״דַּע אֶת אֱלֹקֵי אָבִיךָ, וְעָבְדֵהוּ בְּלֵב שָׁלֵם״, כִּי כָּל עִנְיַן יְדִיעָה וְהַשָּׂגָה, אֲפִלּוּ בְּעִנְיָנִים הַיּוֹתֵר עֲמֻקִּים, צָרִיךְ לָבוֹא בַּעֲבוֹדָה, הַיְנוּ פְּעֻלַּת דָּבָר בְּבֵרוּר וְזִכּוּךְ הַמִּדּוֹת וְהִתְקַשְּׁרוּת פְּנִימִית הַנִּקְרָא בִּלְשׁוֹן הַחֲסִידוּת עֲבוֹדָה.

יום שלישי

יום שלישי — ז טבת — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: ויגש, שלישי עם פירש״י.
תהלים: לט־מג.
תניא: ולכן נקרא . . . סוף פ״ה.

הַשִּׁעוּר לְהִפָּטֵר מֵחִבּוּט הַקֶּבֶר הוּא, שֶׁחֵלֶק שִׁשִּׁי מֵהַמַּעַת־לְעַת [=הַיְמָמָה] יֹאמַר אוֹתִיּוֹת הַתּוֹרָה, תְּהִלִּים כו׳. לִזְכּוֹת לִזְכּוּךְ הַנֶּפֶשׁ לְהִפָּטֵר מִכַּף הַקֶּלַע הוּא, עַל יְדֵי חֲזָרָה כָּל הַיּוֹם, כַּמָּה שֶׁיֵּשׁ בִּיכָלְתּוֹ, מִשְׁנָיוֹת תַּנְיָא תְּהִלִּים בְּעַל־פֶּה.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

יום רביעי

יום רביעי — ח טבת — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: ויגש, רביעי עם פירש״י.
תהלים: מד־מח.
תניא: פרק ז. אך נפש . . . 22 ובדחי רבנן.

הַ״צֶּמַח צֶדֶק״ צִוָּה אֶת כָּל הַמְּלַמְּדִים שֶׁלָּמְדוּ עִם נְכָדָיו הַקְּטַנִּים, אֲשֶׁר מִלְּבַד לִמּוּדִים הָרְגִילִים, יִלְמְדוּ עִמָּהֶם פֵּרוּשׁ הַמִּלּוֹת (פֵּרוּשׁ הַפָּשׁוּט) שֶׁל סֵדֶר הַתְּפִלָּה. וּפַעַם בְּחֹדֶשׁ הָיוּ בָּאִים אֶל הַ״צֶּמַח צֶדֶק״ לְהִבָּחֵן בָּזֶה.

יום חמישי

יום חמישי — ט טבת — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: ויגש, חמישי עם פירש״י.
תהלים: מט־נד.
תניא: אך מי . . . יב לנצח.

נוֹהֲגִין בְּנֵסָּח ״עָלֵינוּ״ לוֹמַר: ״שֶׁהֵם מִשְׁתַּחֲוִים לְהֶבֶל וְלָרִיק״ – וְגַם בִּתְפִלַּת מוּסָף דְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה אוֹמְרִים כֵּן – וּמְדַיְּקִים שֶׁלֹּא לוֹמַר ״וּמִתְפַּלְּלִים כּוּ״. הָרְקִיקָה הִיא אַחַר הָאֲמִירָה. טַעַם הָרְקִיקָה, כִּי מִדִּבּוּר מִתְהַוֶּה רַק, וְאֵין רוֹצִים לֵהָנוֹת מֵרַק זֶה.

יום ששי

יום ששי — י טבת — ה׳תש״ג

תַּעֲנִית, סְלִיחוֹת, אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ.

שיעורים. חומש: ויגש, ששי עם פירש״י.
תהלים: נה־נט.
תניא: אך החיות . . . בשר ודם.

מענה הצ״צ על יחידות: כתיב יעזוב רשע דרכו ואיש און מחשבותיו גו׳, און הוא מלשון און בחולם, שפירושו כח ועוז. וכשם דיעזוב רשע דרכו זהו דבר המוכרח, אשר בלא תשובה אי אפשר לגשת אל הקדש, הנה כמו כן צריך האיש און, כלומר איש החזק בדעת עצמו, לעזוב מחשבותיו; ולא יאמר איך זאָג אזוי, איך האַלט אזוי, – כי כל ״איך״ ומציאות הוא מקור הרע וגורם פירוד לבבות.

תרגום

מַעֲנֶה הַ״צֶּמַח צֶדֶק״ עַל יְחִידוּת: כְּתִיב ״יַעֲזֹב רָשָׁע דַּרְכּוֹ וְאִישׁ אָוֶן מַחְשְׁבֹתָיו גו׳״. אָוֶן הוּא מִלְּשׁוֹן אוֹן בְּחוֹלָם, שֶׁפֵּרוּשׁוֹ כֹּחַ וָעֹז. וּכְשֵׁם דְּ״יַעֲזֹב רָשָׁע דַּרְכּוֹ״ זֶהוּ דָּבָר הַמֻּכְרָח, אֲשֶׁר בְּלֹא תְּשׁוּבָה אִי אֶפְשָׁר לָגֶשֶׁת אֶל הַקֹּדֶשׁ, הִנֵּה כְּמוֹ כֵּן צָרִיךְ הָאִישׁ אָוֶן, כְּלוֹמַר אִישׁ הֶחָזָק בְּדַעַת עַצְמוֹ, לַעֲזֹב מַחְשְׁבוֹתָיו; וְלֹא יֹאמַר ״אֲנִי אוֹמֵר כָּךְ״, ״אֲנִי סוֹבֵר כָּךְ״, כִּי כָּל ״אֲנִי״ וּמְצִיאוּת הוּא מְקוֹר הָרַע וְגוֹרֵם פֵּרוּד לְבָבוֹת.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שבת קודש

שבת **יא טבת** ה'תש"ג

שיעורים. חומש: ויגש, שביעי עם פירש"י.
תהלים: ס־סה.
תניא: פרק ח. ועוד זאת . . . שעסקו בהן.

דעם מענשענס לעבען איז תלוי אין דעם אויר וואו ער געפינט זיך. אָהן אויר קען מען ניט לעבען, און אין וואָס פאר א אויר מען לעבט, אזא לעבען איז דאָס. ווען מען לעבט אין א תורה ומצות אויר, איז דער לעבען א געזונטער. ווען מען לעבט אין כפירה–אויר, איז דאָס א קראַנקער לעבען, און מען איז כסדר אין געפאהר קראַנק צו ווערען מיט אָנשטעקענדע מחלות. די ערשטע אלגעמיינע רפואה איז צו מאכען ריין די לופט. די ארבעט פון טהרת האויר ליגט אויף די יודעי ספר און יודעי תורה. טהרת האויר איז דורך אותיות התורה. ווען מ'שטעהט אין סטאָר, אָדער ווען מען געהט אין גאַס, אָדער ווען מ'פאָהרט אין סאָבוויי און מען זאָגט אותיות שבתורה, מאַכט מען מיט דעם ריין דעם אויר. יעדער איינער פון די יודעי ספר און יודעי תורה מוז האָבען עפעס אויסגעלערנט בעל פה: חומש, תהלים, משניות, תניא, אזוי, אַז צו יעדער צייט און אין יעדען אָרט, זאָל ער קענען טראַכטען און זאָגען די הייליגע אותיות שבתורה.

תרגום

חַיֵּי הָאָדָם תְּלוּיִים בַּאֲוִיר שֶׁסְּבִיבוֹ. בְּלִי אֲוִיר אִי אֶפְשָׁר לִחְיוֹת, וּלְפִי הָאֲוִיר בּוֹ נִמְצָאִים – כָּךְ הֵם הַחַיִּים. כַּאֲשֶׁר חַיִּים בַּאֲוִיר שֶׁל תּוֹרָה וּמִצְוֹת, הַחַיִּים בְּרִיאִים; כַּאֲשֶׁר חַיִּים בַּאֲוִיר שֶׁל כְּפִירָה – הֲרֵי אֵלּוּ חַיִּים חוֹלָנִיִּים עִם סַכָּנָה תְּמִידִית לַחֲלוֹת בְּמַחֲלוֹת מְדַבְּקוֹת. הַתְּרוּפָה הַכְּלָלִית הָרִאשׁוֹנִית הִיא לְטַהֵר אֶת הָאֲוִיר. פְּעֻלַּת טְהוּר הָאֲוִיר מֻטֶּלֶת עַל יוֹדְעֵי סֵפֶר וְיוֹדְעֵי תּוֹרָה. טָהֳרַת הָאֲוִיר הִיא עַל יְדֵי אוֹתִיּוֹת הַתּוֹרָה. כְּשֶׁנִּמְצָאִים בַּחֲנוּת, אוֹ כַּאֲשֶׁר הוֹלְכִים בָּרְחוֹב, אוֹ כַּאֲשֶׁר נוֹסְעִים בָּרַכֶּבֶת־הַתַּחְתִּית וְאוֹמְרִים אוֹתִיּוֹת שֶׁל תּוֹרָה, מְטַהֲרִים בְּכָךְ אֶת הָאֲוִיר. כָּל אֶחָד מִיּוֹדְעֵי סֵפֶר וְיוֹדְעֵי תּוֹרָה חַיָּב שֶׁיִּהְיֶה לוֹ מַשֶּׁהוּ שֶׁלָּמַד בְּעַל פֶּה: חֻמָּשׁ, תְּהִלִּים, מִשְׁנָיוֹת, תַּנְיָא, כָּךְ שֶׁבְּכָל זְמַן וּבְכָל מָקוֹם, יוּכַל לַחֲשֹׁב וְלוֹמַר אֶת הָאוֹתִיּוֹת הַקְּדוֹשׁוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה.

המשך ביאור למס' סנהדרין ליום שישי עמ' ב

1 שנפסלים המשחקים בקוביא, לְפִי שֶׁאֵין עֲסוּקִין בְּיִשּׁוּבוֹ שֶׁל עוֹלָם,
2 ולכן אינם בקיאים בדינים ומשא ומתן, ואינם יראי חטא. מבררת
3 הגמרא: מַאי בֵּינַיְיהוּ – מהו ההבדל בין שני הפירושים. מבארת
4 הגמרא: אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ באופן דְּגָמַר אוּמְנוּתָא אַחֲרִיתִי – שלמד
5 אומנות אחרת, שלפי רמי בר חמא שפסולו משום גזל, אף כשיש
6 לו עוד אומנות עדיין יש בידו כעין גזל. אולם לפי רב ששת
7 שפסולו משום שאינו עסוק בישובו של עולם, כשיש לו עוד
8 אומנות הרי עוסק בישובו של עולם ואין לפסלו.
9 מקשה הגמרא: (ותנן) [תְּנַן] במשנתינו, אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, אֵימָתַי
10 נפסלים המשחקים בקוביא, בִּזְמַן שֶׁאֵין לָהֶן אוּמָּנוּת אֶלָּא הוּא, אֲבָל
11 יֵשׁ לָהֶן אוּמָּנוּת שֶׁלֹּא הוּא, (הֲרֵי זֶה) כְּשֵׁרִים. אַלְמָא – מוכח דִּטְעָמָא
12 דְּמַתְנִיתִין שפוסלת משחק בקוביא, הוא מִשּׁוּם יִשּׁוּבוֹ שֶׁל עוֹלָם
13 הוּא, ולכך כשיש להם אומנות אחרת כשרים, וקַשְׁיָא לְרַמִּי בַּר
14 חָמָא, שביאר שהטעם משום אסמכתא ומשום גזל, שהרי לפי
15 טעמו אף כשיש לו עוד אומנות פסול. וְכִי תֵּימָא – ואם תרצה
16 לתרץ ולומר, דִּפְלִיגִי רַבָּנַן עֲלֵיהּ דְּרַבִּי יְהוּדָה – שחכמים
17 שבמשנתינו נחלקו על רבי יהודה, ולדבריהם אף אם יש לו עוד
18 אומנות פסול, כיון שהטעם שפסול משחק בקוביא הוא משום
19 אסמכתא, וכרמי בר חמא. כיצד אפשר לתרץ כן, וְהָאָמַר – והרי
20 אמר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, כָּל מָקוֹם שֶׁאָמַר רַבִּי יְהוּדָה לאחר דברי
21 חכמים,

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הלכה יומית לעיון ברמב"ם

יום ראשון ה' טבת

הגנב נמכר או מוכר?

הלכות עבדים פרק ב, הלכה א: עֶבֶד עִבְרִי שֶׁמְּכָרוּהוּ בֵּית דִּין, נִקְנֶה בְּכֶסֶף; וְהַמּוֹכֵר עַצְמוֹ, נִקְנֶה בְּכֶסֶף וּבִשְׁוָה כֶּסֶף וּבִשְׁטָר. כֵּיצַד בִּשְׁטָר? כּוֹתֵב לוֹ עַל הַנָּיָר אוֹ עַל הַחֶרֶשׂ: 'הֲרֵינִי מָכוּר לְךָ', 'הֲרֵינִי קָנוּי לְךָ', וְנוֹתֵן לוֹ הַשְּׁטָר.

הרמב"ם כותב שגם בעבד הנמכר על ידי בית דין, שטר המכירה נכתב על ידי העבד עצמו בנוסח "הריני מכור לך". אך יש אומרים שבנמכר על ידי בית דין, בית הדין כותב את השטר בנוסח "הרי זה מכור לך" (וכנוסח השטר של המוכר עבד לחברו).

ולפי זה, לשיטת הרמב"ם בעבד עברי הנמכר על ידי בית דין, אין הבית דין מבצע את המכירה ותפקידו הוא רק לכפות את העבד על המכירה כדי שישלם את חובו לנגנב, אך למעשה הוא המוכר ולא בית הדין.

אולם בהלכות גניבה (פ"ג הי"א) כתב הרמב"ם: "אם לא נמצאו מטלטלין (לגנב, כדי שישלם מהם את חובו). בית דין מוכרין אותו ונותנין דמיו לניזק". ומלשון זו משמע שבית דין הם המוכרים והם המקבלים את הכסף מהקונה ונותנים אותו לניזק.

ואם כן, לכאורה גם כאשר המכירה נעשית בשטר, מן הראוי שהדיינים יכתבו את השטר!

והביאור:

לכתחילה, מאחר וחיוב התשלום מוטל על הגנב, הרי הוא נדרש למכור את עצמו כדי שיוכל לשלם את החוב, ואז שטר המכירה אכן נכתב על ידו.

אולם בהלכות גניבה מדבר הרמב"ם במקרה שהגנב מסרב לקיים את פסק הדין, שהרי כתב שם שאם יש לו מטלטלין בית דין יורדים לנכסיו וגובים, ואם הוא מוכן לשלם את חובו, מדוע עליהם לרדת לנכסיו. ועל כך ממשיך הרמב"ם וכותב כי כשם שלגבי גבייה מנכסיו (כשאינו רוצה לשלם בעצמו) אין בית הדין כופים אותו למכור אלא הם עצמם מוכרים את נכסיו, כך גם כשאין לו נכסים, בית דין מממשים את הגבייה מגופו כאשר הם מוכרים אותו לעבד, והם המקבלים את הכסף מהקונה ומוסרים אותו לנגנב.

(משפטי שמואל – עבדים עמ' לד)

יום שני ו' טבת

מצוות יעוד אמה עבריה

הלכות עבדים פרק ד, הלכה ז: יַעַד אוֹתָהּ הָאָדוֹן לְעַצְמוֹ אוֹ לִבְנוֹ – הֲרֵי הִיא כְּשֶׁאָר הָאֲרוּסוֹת... וּמִצְוַת יְעוּד קוֹדֶמֶת לְמִצְוַת פְּדִיָּה. | כֵּיצַד מִצְוַת יְעוּד? אוֹמֵר לָהּ בִּפְנֵי שְׁנַיִם: 'הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי'... וְאֵינוֹ צָרִיךְ לִתֵּן לָהּ כְּלוּם, שֶׁמָּעוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת לְקִדּוּשִׁין נִתְּנוּ.

יעוד היא מצוה שעל האדון לקדש לו או לבנו את האמה העברייה שנמכרה לו. ובספר המצוות (מ"ע רלג) מונה הרמב"ם מצוה זו כמצות־עשה.

והיכן נאמרה מצוה זו, פירש רש"י (עה"ת שמות כא, ח) שמשמעות לשון הפסוק "ואם רעה בעיני אדוניה אשר לא יעדה והפדה" היא "שהיה לו ליעדה ולהכניסה לו לאשה... וכאן רמז לך הכתוב שמצוה ביעוד".

אך בספר המצות לרס"ג לא מנה את היעוד כמצות־עשה, וביאר הגרי"פ (בביאורו על סהמ"צ לרס"ג ל"ת רעה) שאכן יש לומר שמהפסוק "אשר לא יעדה" אין הכרח לומר שמצוה ליעדה, אלא בא ללמד שיכול האדון ליעדה ואינו צריך לקדשה באחת משלוש הדרכים (בכסף, בשטר ובביאה) כי "מעות הראשונות לקידושין ניתנו".

ומה ששנינו במשנה (בכורות יג, א) שהיעוד הוא מצוה ("מצות יעוד קודמת למצות פדייה"), ביאר הגרי"פ על פי דברי הרשב"ם שפירש את הפסוק "לא תצא כצאת העבדים" (שמות כא, ז) — שלא ימתין עד שתצא בשש שנים כיציאת עבד עברי, אלא יקחנה לו לאשה. ומכאן נלמדת מצות יעוד, ואינה מצות־עשה אלא איסור לאו שלא תצא בלא יעוד, ונמנית במנין הלאוין.

וכתב ה'מנחת חינוך' (מ"ע מג) שהיעוד הוא כאירוסין ולא כנישואין, ולכן "אינו מיטמא לה ולא יורשה ולא מפר נדריה עד שתכנס לחופה" (להלן ה"ט). ואם כן, אינו מקיים מצות יעוד עד שישאנה אחר כך בחופה, ולפי זה אם האדון הוא מ'חייבי לאוין' (שביאתם אסורה בלאו) אין עליו המצוה ליעדה כיון שאינו יכול לשאת אותה.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

~ יום שלישי ז' טבת ~

'מידת חסידות' בהנהגה עם העבד

הלכות עבדים פרק ט, הלכה ח: מֻתָּר לַעֲבֹד בְּעֶבֶד כְּנַעֲנִי בְּפֶרֶךְ. וְאַף עַל פִּי שֶׁהַדִּין כָּךְ, מִדַּת חֲסִידוּת וְדַרְכֵּי חַכְמָה שֶׁיִּהְיֶה אָדָם רַחְמָן וְרוֹדֵף צֶדֶק, וְלֹא יַכְבִּיד עֻלּוֹ עַל עַבְדּוֹ וְלֹא יָצַר לוֹ.

יש לבאר את לשון הרמב"ם שנקט לגבי ההנהגה בעבודת העבד – "מדת חסידות ודרכי חכמה":

'מדת חסידות' הנדרשת כדי שהאדון לא יכביד את עולו על העבד – מובנת, שכן מצד הדין "מותר לעבוד בעבד כנעני בפרך", ואין זאת אלא 'מדת חסידות' שלפנים משורת הדין.

אך בנוסף לכך יש כאן משום 'דרכי חכמה' שכן אם האדון ישתעבד בעבדיו יותר מדי, הדבר עלול לגרום להם לברוח ממנו, כדברי הרמב"ם (לעיל ה"ד) "שאם לא יזון אותם – ימותו או יברחו". וכמו שמפורש בתורה בנוגע להגר שפחת שרי, שכאשר "ותענה שרי", ש"היתה משעבדת בה בקושי" – אזי "ותברח מפניה" (בראשית טז, ו ובפרש"י). ונמצא שהנהגה זו שלא להשתעבד בעבד יותר מדי – משתלמת ויש בזה משום 'דרכי חכמה'.

אלא שאם־כן צריך ביאור: מאחר שהנהגה זו מתבקשת מצד השכל הפשוט – מדוע נדרשת 'מדת חסידות' כדי לנהוג כן?

אלא שהאמת היא שלולי 'מדת חסידות' – האדם יכול להיות מרוכז כל כך בעצמו שאינו מרגיש בצער הזולת, ולא יעלה בדעתו לחשוב אפילו על ההפסד שייגרם לו מכך.

לפיכך מקדים הרמב"ם ואומר שנדרשת לכך 'מדת חסידות' – כי רק כאשר יש באדון מדה זו והוא מתייחס לעבד כמי שנברא 'בצלם אלוקים', כהמשך דברי הרמב"ם, "וכן מפורש בדרכי איוב הטובים שהשתבח בהן "אם אמאס משפט עבדי ואמתי בריבם עמדי, הלוא בבטן עושני עשהו ויכוננו ברחם אחד" – או אז יוכל להבין גם שהנהגה זו אינה כדאית לו והרי היא מחוייבת גם מצד 'דרכי חכמה'.

(תורת מנחם התוועדויות, תשמ"ה עמ' 1217)

~ יום רביעי ח' טבת ~

חמץ של גוי ביד ישראל – מתי חייבים לבערו?

הלכות שכירות פרק ב, הלכה א: שְׁלֹשָׁה דִּינִין הָאֲמוּרִין בַּתּוֹרָה בְּאַרְבָּעָה הַשּׁוֹמְרִין, אֵינָן אֶלָּא בְּמִטַּלְטְלִין שֶׁל יִשְׂרָאֵל וְשֶׁל חֲרִיּוֹט... וְנֶאֱמַר: "כִּי יִתֵּן אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ" – יָצְאוּ הַהֶקְדֵּשׁוֹת וְנִכְסֵי גּוֹיִם.

על נכסי הגויים לא חלים דיני השומרים, כי התורה אמרה "כי יתן איש אל רעהו"־ ו"בכל מקום שמוזכר רעהו אין הגוי בכלל" (מגיד משנה).

והנה, לענין חמץ ברשות ישראל בפסח שעובר עליו ב'בל יראה ובל ימצא', הדין הוא (פסחים ה, ב) שאינו עובר אלא על חמץ שלו, שנאמר "ולא יראה לך" – "שלך אי אתה רואה, אבל אתה רואה של אחרים". ומה שאמרו (שם ו, א) "גוי שהפקיד חמצו ביד ישראל זקוק לבערו", ביאר הרא"ש (שם פ"א סי' ו) כי כיון שאמר לגוי "הנח חמצך בביתי" נעשה עליו שומר חינם ואם יפשע בשמירתו על הפקדון חייב לשלם, ולכן נעשה החמץ כשלו.

ותמה ה'שאגת אריה' (סי' פח):

הרי דין שומרים אינו נוהג בשל גוי, כמבואר בהלכה זו שהגוי אינו בכלל 'רעהו'!

אלא צריך לומר שהחיוב לבער את החמץ שהגוי הפקיד אצל ישראל, הוא רק כאשר הישראל קיבל עליו אחריות בפירוש (ולא די באמירתו "הנח חמצך בביתי"). וזו היא שיטת הרמב"ם שכתב: "אם קיבל עליו ישראל אחריות, שאם אבד או נגנב ישלם לו דמיו – אזי חייב לבערו" (הל' חו"מ פ"ה ה"ג).

ולשיטה זו הוסיף אדמו"ר הזקן (או"ח סי' תמ ס"י):

החיוב לבער חמץ של הגוי הוא רק כשקיבל עליו אחריות של גניבה ואבידה באונס, אבל אם קיבל עליו רק אחריות של פשיעה (וכדין שומר חינם), שאם יפשע בשמירתו יתחייב לשלם – "אין זה נקרא קבלת אחריות להיות הפקדון נחשב כשלו על ידי כן", ואין התשלום מדיני שמירה אלא משום "שהפושע הוא כמזיק בידים כיון שקיבל עליו לשמור כדרך השומרים, והמפקיד סמך עליו ולא שמרו בעצמו" (וכדעה שניה הובאה שיטת הרא"ש בשו"ע, ואדמו"ר שם סי"ג).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

~ יום חמישי ט' טבת ~

חיובי המשכיר לשוכר

הלכות שכירות פרק ה, הלכה ו: ... אֲבָל אִם סְתָרוֹ – חַיָּב לְהַעֲמִיד לוֹ בַּיִת אַחֵר... וְכֵן אִם חָזַר אַחַר שֶׁהִשְׁכִּירוֹ לְזֶה, וְהִשְׁכִּירוֹ אוֹ מְכָרוֹ לְגוֹי אוֹ אַנָּס, שֶׁהִפְקִיעַ שְׁכִירוּת הָרִאשׁוֹן – חֲרֵי זֶה חַיָּב לְהַשְׁכִּיר לוֹ בַּיִת אַחֵר כְּמוֹתוֹ.

יש להקשות: מדוע במקרים אלה חייב המשכיר להעמיד לשוכר בית חדש, בעוד שכל מזיק חייב לשלם על הנזק אך אינו חייב לספק לניזק חפץ אחר במקום זה שהזיק?

אמנם, באופן שהשכיר לאחר הטעם מובן, כי כשאמר 'בית זה אני משכיר לך' השתעבד הבית לשוכר, כמו באומר 'חמור זה אני משכיר לך' ומת החמור, שאם יש בדמי הנבלה כדי לרכוש בהמה אחרת עליו לעשות זאת, וכן כאן כשמכר את הבית משועבדים הדמים שקיבל עבורו כדי למלא את תנאי השכירות ולהעמיד למשכיר בית אחר.

אך כאשר סתר את הבית, הרי לא קיבל דמים שחל עליהם שיעבוד לשוכר, והחיוב הוא רק מדיני נזיקין, ובמה נשתנה דין זה משאר מזיק המחויב רק בתשלום הדמים?

ומבאר ב'נתיבות המשפט' (סי' שיב סק"ה):

החיוב להעמיד לו בית חדש, אינו בגלל הנזק אלא משום שבשעת השכירות חל עליו חיוב לקיים את חיובו לשוכר, ובאומר 'בית זה אני משכיר לך' אינו חייב להעמיד לו בית אחר כשהנזק נעשה שלא מחמתו, משום שהדבר דומה ללווה מעות מחברו שנכסיו משתעבדים לפירעון החוב, אך ניתן לייחד מראש חפץ מסוים שרק ממנו ייגבה החוב – 'אפותיקי'. וכן כאן ייחד את הבית הזה שרק הוא ישתעבד לקיום חיובו כלפי השוכר, ולכן הדין הוא כדין 'אפותיקי', שאם נשרף או התקלקל אין גובים מנכסים אחרים (אלא אם כן הלווה קלקל את ה'אפותיקי' בעצמו שאז גם שאר נכסיו משועבדים).

~ יום שישי י' טבת ~

השקאה משמים

הלכות שכירות פרק ט, הלכה ו: שְׁכָרָם לְהַשְׁקוֹת הַשָּׂדֶה, וּבָא הַמָּטָר וְהִשְׁקָה – אֵין לָהֶם אֶלָּא מַה שֶּׁעָשׂוּ; בָּא הַנָּהָר וְהִשְׁקָה – נוֹתֵן לָהֶן כָּל שְׂכָרָן; מִן הַשָּׁמַיִם נִסְתַּיְּעוּ.

ויש להבין: מהו טעם החילוק בין גשם שהשקה את השדה לנהר שהשקה?

ופירש רש"י (ב"מ עז, א) כי בעל הבית המכיר את שדהו יודע כי לעיתים הנהר עולה ומשקה אותה, ולכן היה עליו להודיע זאת לפועלים מראש, אך על ירידת המטר מן השמים לא היה צריך לדעת יותר מהם, ולכן אינו צריך להפסיד ולשלם על עבודה שלא נעשתה.

אך הרמב"ם מבאר, שכאשר השקה המטר את השדה, הפועלים מקבלים את כל שכרם כי "מן השמים נסתייעו". ולפי זה יש להבין: מדוע לא נאמר כן גם כשעלה הנהר?

והביאור:

כאשר הגשם השקה את השדה, הפועלים לא עבדו כלל ולכן אין צריך לשלם להם, אך הנהר לא הגיע עד השדה אלא רק התקרב אליה, והפועלים המשיכו להביא את המים עד השדה, ולכן נוטלים את כל שכרם (מגיד משנה, ע"פ הראב"ד).

ויש שביארו: כאשר הנהר השקה את השדה, התקיימה בכך מחשבתו של בעל הבית ששכר את הפועלים כדי להשקותה מנהר זה ולכן עליו לשלם להם כפי שסוכם למרות שלא עבדו, כי מייחסים זאת לסיוע שניתן להם משמים, אך כאשר המטר השקה את השדה, לא התקיימה כלל מטרתו של בעל הבית בשכירות הפועלים ולכן אינו צריך לשלם להם (אור שמח).

ויש שביארו: כאשר הנהר עלה והשקה, הרי זה דבר שאינו רגיל כלל ולכן מייחסים זאת לעזרה משמיים שניתנה לפועלים כדי שהמלאכה תיעשה ללא טרחא מצידם, אך כשירד מטר הרי זה דבר טבעי ואינו בגדר סיוע מיוחד מהשמים, ומאחר ובעל הבית לא נזקק לעבודתם, אינו צריך לשלם להם (מרכבת המשנה).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

~ שבת קודש י"א טבת ~

האם מותר לפטר פועל?

הלכות שכירות פרק י, הלכה ז: הַנּוֹטֵעַ אֵילָנוֹת לִבְנֵי הַמְּדִינָה שֶׁהִפְסִיד, וְכֵן טַבָּח שֶׁל בְּנֵי הָעִיר שֶׁנִּבַּל הַבְּהֵמוֹת... מְסַלְּקִין אוֹתָן בְּלֹא הַתְרָאָה; מִפְּנֵי שֶׁהֵן כְּמֻתְרִין וְעוֹמְדִין, עַד שֶׁיִּשְׁתַּדְּלוּ בִּמְלַאכְתָּן, הוֹאִיל וְהֶעֱמִידוּ אוֹתָן הַצִּבּוּר עֲלֵיהֶן.

הרמב"ם כותב דין זה דווקא לגבי מינויים ציבוריים ("הנוטע אילנות לבני המדינה", "טבח של בני העיר"), והראב"ד משיג על דבריו וכותב כי הדברים אמורים גם לגבי פועל של אדם פרטי.

ונראה כי לדעת הרמב"ם מעסיק פרטי יכול לפטר את הפועל בכל עת, ואף אם לא קלקל מאומה, כשם שגם הפועל יכול לחזור בו ולהתפטר מהעבודה בכל עת ("פועל יכול לחזור בו אפילו בחצי היום"). ולכן הרמב"ם נקט שהלכה זו נאמרה רק לגבי עובד ציבור שאותו אין לפטר ללא סיבה, אך במקרה שיש לכך סיבה מוצדקת, כגון שקלקל במלאכתו, אפשר לפטרו אף ללא התראה מראש.

אולם הראב"ד סבור כי מאחר שעשו ביניהם הסכם בקניין, אין זכות למעסיק לבטל את ההסכם ללא סיבה. ואמנם לגבי הפועל חידשה התורה דין מיוחד שיכול לחזור בו, כנלמד מהפסוק "כי עבדי הם" – "ולא עבדים לעבדים", ואם הוא משועבד למעסיק באופן שניטלה ממנו אפשרות החזרה הרי הוא כעבד, אך אין ללמוד מכך שגם המעסיק יכול לחזור בו ללא סיבה.

והטעם שלדעת הרמב"ם לא ניתן לפטר עובד ציבור ללא סיבה, בשונה מעובד פרטי, הוא משום שמינויים ציבוריים נעשים על ידי נבחרי הקהל המשמשים כשלוחי הציבור. ומאחר ותפקידם הוא לדאוג רק לתועלת הציבור, הרי כשאין סיבה מספקת לפיטורין, אינם נחשבים כשלוחי הציבור לכך ואין להם סמכות לכך.

ומאחר והמניעה לפטר עובד ציבור היא רק משום שאין בפיטורין תועלת לציבור, הרי אם גרמו נזק ניתן לפטר אותם ללא התראה, ומשמע מדברי הרמב"ם שאפילו עקב תקלה חד פעמית ניתן לפטרם, שהרי כבר יש בכך תועלת לציבור. אולם לשיטת הראב"ד שהמניעה לפיטורין היא משום שלא ניתן להפר את ההסכם בין הצדדים ללא סיבה מספקת, הרי מעידה חד פעמים איננה עילה מוצדקת לפיטורין וניתן לפטר עובד ציבור רק אם גרם נזק מספר פעמים (ראה מגיד משנה בשם הראב"ד).

(אבני משפט אהע"זחו"מ סי' יט)

אגרות קודש

ב"ה, ט"ז כסלו, תשי"ח
ברוקלין.

שלום וברכה!

...קראתי בהתענינות מה שכותב אודות המנין, ולפלא סיום מכתבו אשר עומד הוא ביחס טוב עם האנשים, אבל הם פשוטים ומתנגדים ואי אפשר לעשות מה שהוא ללמוד עמהם, שהרי ידוע חשיבות אנשים פשוטים ומעלתם, כמובן מהמבואר בקונטרס לימוד החסידות לכ"ק מו"ח אדמו"ר. כן במ"ש אודות מתנגדים, אין כאלו בתוככי בית ישראל, שאפילו אלו המתנגדים בדבור, זהו רק מחסרון ידיעה, וכשמבארים להם הענינים כמו שהם, לא רק שפוסקים התנגדותם אלא שגם נעשים לאוהבים ואוהדים ומסייעים, ואין הדבר תלוי אלא בהמעורר שיהיו דבריו בחיות ויוצאים מן הלב שאז יפעלו פעולתם.

בודאי ישתתף בהתועדות יום הבהיר י"ט כסלו, ובאופן שיהי' רישומה ניכר בהימים שלאחר זה.

בברכה לבשו"ט בכהנ"ל.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שיעורי רמב"ם - ג' פרקים ליום

~ יום ראשון ה' טבת ~

הִלְכוֹת עֲבָדִים

יֵשׁ בִּכְלָלָן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִצְוֹת: חָמֵשׁ מִצְוֹת עֲשֵׂה, וּשְׁמוֹנֶה מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה, וְזֶהוּ פֵּרָטָן: א) דִּין קִנְיַן עֶבֶד עִבְרִי[1]. ב) שֶׁלֹּא יִמָּכֵר מִמְּכֶרֶת עֶבֶד[2]. ג) שֶׁלֹּא יַעַבְדֶנּוּ בְּפֶרֶךְ[3]. ד) שֶׁלֹּא נַעֲבֹד בּוֹ עֲבוֹדַת עֶבֶד[4]. ה) שֶׁלֹּא[5] נַגִּיחַ[6] גֵּר תּוֹשָׁב[7] לִרְדּוֹת בּוֹ[8] בְּפֶרֶךְ. ו) לְהַעֲנִיק[9] לוֹ בְּצֵאתוֹ חָפְשִׁי. ז) שֶׁלֹּא[10] יֵצֵא רֵיקָם. ח) לִפְדּוֹת[11] אָמָה הָעִבְרִיָּה. ט) לְיַעֲדָהּ[12]. י) שֶׁלֹּא[13] תִּמָּכֵר. יא) לַעֲבֹד[14] בְּעֶבֶד כְּנַעֲנִי לְעוֹלָם, אֶלָּא[15] אִם כֵּן הִפִּיל לוֹ אֲדוֹנָיו אֶחָד מֵרָאשֵׁי אֵיבָרָיו. יב) שֶׁלֹּא[16] לְהַסְגִּיר עֶבֶד שֶׁבָּרַח מִחוּצָה לָאָרֶץ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. יג) שֶׁלֹּא[17] לְהוֹנוֹת עֶבֶד זֶה הַנִּצָּל אֵלֵינוּ.

וּבֵאוּר מִצְוֹת אֵלּוּ בְּפְרָקִים אֵלּוּ:

1) ראה ספר המצוות, עשה רלב. 2) ראה שם, לא־תעשה רנח. 3) ראה שם, מל"ת רנט. 4) ראה ויקרא כה, לט: "לא תעבוד בו עבודת עבד", ספר המצוות שם מל"ת רנז. 5) ראה ספר המצוות שם מ"לת רס. 6) שלא ניתן לאחרים, שנמנע מאחרים לעשות כך. 7) נקט לשון הכתוב (ויקרא כה, מד־נג) "וכי תשיג יד גר ותושב — לא ירדנו בפרך לעיניך". ולהלן סוף הלכה ו הוא כותב: הגוי. וכן הוא בספר המצוות שם. וראה שם שהזהרנו שהגוי לא ידור בארצנו עד שיקבל עליו להיות גר תושב. 8) בעבד עברי. 9) ראה ספר המצוות, עשה קצו. 10) ראה שם לא־תעשה רלג. 11) ראה שם, עשה רלד. 12) שם, עשה רלג. 13) שם, לא־תעשה רסא ולקמן פרק ד הלכה י. 14) שם, עשה רלה, ולהלן פרק ט הלכה ו וכדעת רבי בגיטין לח: 15) הרמב"ן בספר המצוות שם, חולק על רבינו ומונה כאן שתי מצוות, וראה מגילת אסתר ולב שמח. 16) ספר המצוות, לא־תעשה רנד ולקמן פרק ח הלכה י. וכפירושו של רב חיסדא בגיטין מה. 17) ספר המצוות, שם לא־תעשה רנה, ולקמן פרק ח הלכה יא.

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) נתבאר בו דין עבד עברי ואמה עברייה, ושאסור לעבוד בעבד עברי בפרך, ושרבו מחוייב לפרנסו בשווה לפרנסת עצמו.

א. עֶבֶד עִבְרִי הָאָמוּר בַּתּוֹרָה, זֶה יִשְׂרְאֵלִי[2] שֶׁמָּכְרוּ אוֹתוֹ בֵּית דִּין עַל כָּרְחוֹ, אוֹ הַמּוֹכֵר עַצְמוֹ לְרָצוֹנוֹ. כֵּיצַד? גָּנַב וְאֵין לוֹ לְשַׁלֵּם אֶת הַקֶּרֶן[3] - בֵּית דִּין מוֹכְרִין אוֹתוֹ, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ בְּהִלְכוֹת גְּנֵבָה[4]. וְאֵין לְךָ אִישׁ בְּיִשְׂרָאֵל שֶׁמּוֹכְרִין אוֹתוֹ בֵּית דִּין, אֶלָּא הַגַּנָּב בִּלְבַד. וְעַל זֶה שֶׁמְּכָרוּהוּ בֵּית דִּין הוּא אוֹמֵר: כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עִבְרִי[5]. וְעָלָיו הוּא אוֹמֵר בְּמִשְׁנֵה תּוֹרָה: כִּי יִמָּכֵר לְךָ אָחִיךָ הָעִבְרִי[6]. מוֹכֵר עַצְמוֹ כֵּיצַד? זֶה יִשְׂרְאֵל שֶׁהֶעֱנִי בְּיוֹתֵר, נָתְנָה לוֹ תּוֹרָה רְשׁוּת לִמְכֹּר אֶת עַצְמוֹ[7]; שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יָמוּךְ אָחִיךָ עִמָּךְ וְנִמְכַּר לָךְ. וְאֵינוֹ[8] רַשַּׁאי לִמְכֹּר אֶת עַצְמוֹ וּלְהַצְנִיעַ אֶת דָּמָיו, אוֹ לִקְנוֹת בָּהֶם סְחוֹרָה אוֹ כֵּלִים, אוֹ לִתְּנָם לְבַעַל חוֹב[9], אֶלָּא אִם כֵּן צָרִיךְ לְאָכְלָן בִּלְבַד[10]. וְאֵין אָדָם רַשַּׁאי לִמְכֹּר אֶת עַצְמוֹ, עַד שֶׁלֹּא יִשָּׁאֵר לוֹ כְּלוּם, וַאֲפִלּוּ כְּסוּת[11] לֹא תִשָּׁאֵר לוֹ, וְאַחַר כָּךְ יִמְכֹּר אֶת עַצְמוֹ.

2) כן הוא במכילתא בתחילת פרשת משפטים. 3) הקרן דווקא, אבל בעבור הכפל אינו נמכר (פרק ג מהלכות גניבה הלכה יב). 4) שם הלכה יא. 5) מכילתא שם. 6) שם. 7) ובלי רשות מהתורה אסור לו למכור עצמו שהרי אמרה תורה (ויקרא כה, נה): "כי לי בני ישראל עבדים, עבדי הם" — "[עבדי הם] ולא עבדים לעבדים" (קידושין כב:). 8) ספרא בשינויים קלים. 9) אין זה בספרא שם. ועיין כסף משנה. [ומסתבר שלמדו רבינו מתוך הלכה זו עצמה, שכיוון שאין לו למכור עצמו אלא אם אין לו מה לאכול ואין לו כסות כדלהלן, אם כן לא ייתכן שימכור עצמו בשביל חוב, שהרי הלכה היא שמסדרין לבעל חוב ומשאירים לו מזון לשלושים יום וכסות לשנים עשר חודש (פרק א מהלכות מלוה ולווה הלכה ז), ועל אחת כמה וכמה שאם אין לו מה לאכול, שוודאי אין בעל חובו רשאי לתובעו. ועוד שאין חוב זה חמור יותר מן הכפל של הגנב, שאין בית דין מוכרים אותו עבור זה. ומכיוון שבית דין אינו יכול למכרו — שוב אינו רשאי אף הוא למכור את עצמו, כיוון שאין לו חיוב כזה כלפי הנגנב]. 10) בספרא שם: "אינו נמכר אלא אם כן העני". 11) [כן כתב רבינו גם במכירת בתו לאמה, להלן פרק ד הלכה ב].

ב. כְּבָר בֵּאַרְנוּ[12], שֶׁאֵין הָאִשָּׁה נִמְכֶּרֶת בִּגְנֵבָתָהּ, וְכֵן אֵינָהּ מוֹכֶרֶת אֶת עַצְמָהּ[13]. וְאֵינָהּ[14] קוֹנָה לֹא עֶבֶד עִבְרִי[15] וְלֹא עֶבֶד כְּנַעֲנִי[16], מִפְּנֵי הַחֲשָׁד. וְאֵין[17] הַגֵּר נִקְנֶה בְּעֶבֶד עִבְרִי; שֶׁנֶּאֱמַר: וְשָׁב אֶל מִשְׁפַּחְתּוֹ - מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ[18] מִשְׁפָּחָה.

12) בפרק ג מהלכות גניבה הלכה יב. 13) תוספתא סוף פרק ב' דסוטה. ובמכילתא "וכי ימכור איש (שמות כא, ז), האיש מוכר את עצמו ואין האשה מוכרת את עצמה וכו' הבת שאינה נמכרת בגניבתה לפיכך לא תמכור את עצמה". [ולפיכך הסמיך גם רבינו "וכן אינה מוכרת את עצמה" אל מה שכתב לפני כן שאינה נמכרת בגניבתה]. 14) בבא

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מציעא עא. שתי ברייתות, אחת סתמית ובאחרונה וויכוח בין חכמים ורבן שמעון בן גמליאל. 15) כן בברייתא הראשונה, וזהו לכל הדעות, כמו שנראה מהשקלא וטרייא שם. 16) כן בברייתא השנייה, וכחכמים. 17) ברייתא שם. 18) שהרי גר שנתגייר כקטן שנולד הוא.

ג. עֶבֶד עִבְרִי שֶׁמְּכָרוּהוּ בֵּית דִּין - אֵין מוֹכְרִין אוֹתוֹ אֶלָּא לְיִשְׂרָאֵל[19] אוֹ לְגֵר צֶדֶק[20]. וְכֵן הַמּוֹכֵר עַצְמוֹ[21] - אֵינוֹ רַשַּׁאי לִמְכֹּר עַצְמוֹ לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים, וַאֲפִלּוּ לְגֵר תּוֹשָׁב. וְאִם עָבַר וּמָכַר עַצְמוֹ[22] אֲפִלּוּ לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים[23], וַאֲפִלּוּ לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים עַצְמָהּ - הֲרֵי זֶה מָכוּר; שֶׁנֶּאֱמַר: אוֹ לְעֵקֶר מִשְׁפַּחַת גֵּר. לְעֵקֶר - זֶה הַנִּמְכָּר לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים עַצְמָהּ.

19) [ספרא בהר פרק ז הלכה א (לפי נוסחת ילקוט שמעוני שם סימן תרסו) "ומניין כשיהיו בית דין מוכרין אותו לא יהיו מוכרין אלא לך, תלמוד לומר כי יימכר לך אחיך", וכן הוא בדברי רבינו להלן פרק ג הלכה יב]. 20) כך היא הגירסה הנכונה (כסף משנה) וכן הוא בכתב־יד תימן. [וכן נראה להלן שכתב: "וכן המוכר עצמו אינו רשאי למכור עצמו לגוי, ואפילו לגר תושב". ולא כתב "לגר צדק"]. אבל בדפוס רומי: "ולא לגר צדק", ואף על פי שאין מקור לזה בדברי חז"ל, למדה רבינו מן הסברא, שוודאי גר צדק לא יכשילו לעבור על המצוות (לחם משנה), וראה להלן פרק ב הלכה יב שהנמכר לגר צדק דינו כנמכר לגוי, שכלל הוא בידינו: כל שאינו נקנה בעבד עברי אינו קונה עבד עברי (בבא מציעא שם). 21) כן בספרא שם (לפי ילקוט שמעוני שם) "ומניין כשיהא נמכר לא יהא נמכר אלא לך תלמוד לומר ונמכר לך". 22) [נראה שדווקא במוכר עצמו אמרו שאם עבר ונמכר לגוי הרי זה מכור, אבל במכרוהו בית דין לגוי אינו מכור. והטעם בזה משום שבפסוק "ונמכר לגר תושב וגו' או לעקר וגו'", מדבר במוכר עצמו, ואילו במכרוהו בית דין בפסוק "כי יימכר לך" (דברים טו, יב) לא נזכרו גר תושב ועקר. וראה להלן פרק ב תחילת הלכה ח]. 23) כן נראה בבבא מציעא שם. וראה להלן פרק ב הלכה יב.

ד. בָּא[24] וְאָמַר לְךָ: הֲרֵינִי מוֹכֵר עַצְמִי לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים - אֵין אַתָּה זָקוּק[25] לוֹ, עַד שֶׁיִּמְכֹּר. אֲבָל[26] לְאַחַר שֶׁנִּמְכַּר לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים, אַף עַל פִּי שֶׁעָבַר וְעָשָׂה שֶׁלֹּא כַּהֹגֶן - מִצְוָה לִפְדּוֹתוֹ[27], וְלֹא יִטָּמַע[28] בָּהֶם; שֶׁנֶּאֱמַר: אַחֲרֵי נִמְכַּר גְּאֻלָּה תִּהְיֶה לוֹ.

24) ספרא שם פרק ח הלכה א. 25) לטפל בו, לתת לו ממון שלא ימכור את עצמו לגוי. 26) שם. 27) בספרא שם נוסף: "מייד". 28) יתבולל.

ה. אֶחָד[29] הַמּוֹכֵר אֶת עַצְמוֹ אוֹ שֶׁמְּכָרוּהוּ בֵּית דִּין[30] - אֵינוֹ נִמְכָּר בְּפַרְהֶסְיָא[31] עַל אֶבֶן הַמֶּקֶחַ[32], וְלֹא בְּסִמְטָא, כְּדֶרֶךְ שֶׁהָעֲבָדִים נִמְכָּרִין; שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא יִמָּכְרוּ מִמְּכֶרֶת עָבֶד - אֵינוֹ נִמְכָּר אֶלָּא בְּצִנְעָה וְדֶרֶךְ כָּבוֹד.

29) ספרא שם פרשה ו הלכה א. 30) [צריך עיון שהפסוק "לא ימכרו ממכרת עבד" מדבר במוכר עצמו, ועיין קידושין טו. בברייתא דראב"י]. 31) בפומבי. 32) אבן גבוהה שעליה מעמידים העבדים למכירה.

ו. כָּל עֶבֶד[33] עִבְרִי אָסוּר לַעֲבֹד בּוֹ בְּפֶרֶךְ. וְאֵיזוֹ הִיא עֲבוֹדַת פֶּרֶךְ? זוֹ עֲבוֹדָה שֶׁאֵין לָהּ קְצָבָה[34], וַעֲבוֹדָה שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לָהּ, אֶלָּא תִּהְיֶה מַחֲשַׁבְתּוֹ לְהַעֲבִידוֹ בִּלְבַד, שֶׁלֹּא יִבָּטֵל. מִכָּאן[35] אָמְרוּ חֲכָמִים, שֶׁלֹּא יֹאמַר לוֹ: עֲדֹר[36] תַּחַת הַגְּפָנִים עַד שֶׁאָבוֹא[37]; שֶׁהֲרֵי לֹא נָתַן לוֹ קְצָבָה. אֶלָּא יֹאמַר לוֹ: עֲדֹר עַד שָׁעָה פְּלוֹנִית, אוֹ עַד מְקוֹם פְּלוֹנִי. וְכֵן לֹא יֹאמַר לוֹ: חֲפֹר מָקוֹם זֶה, וְהוּא אֵינוֹ צָרִיךְ לוֹ. וַאֲפִלּוּ לְהָחֵם לוֹ כּוֹס שֶׁל חַמִּין אוֹ לְהָצֵן, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לוֹ - אָסוּר, וְעוֹבֵר עָלָיו בְּלֹא תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תִרְדֶּה בוֹ בְּפֶרֶךְ. הָא אֵינוֹ עוֹשֶׂה לוֹ אֶלָּא דָּבָר קָצוּב שֶׁהוּא צָרִיךְ לוֹ. וְכֵן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁנִּמְכַּר לוֹ, אִם רָדָה בוֹ בְּפֶרֶךְ - הֲרֵי יִשְׂרָאֵל מְצֻוִּין לְמָנְעוֹ. וְאִם הִנִּיחוּהוּ - עוֹבְרִים בְּלֹא תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא יִרְדֶּנּוּ בְּפֶרֶךְ לְעֵינֶיךָ. וְאֵין[38] אָנוּ נִזְקָקִין לִיכָּנֵס לִרְשׁוּתוֹ שֶׁל עוֹבֵד כּוֹכָבִים וְלִבְדֹּק אַחֲרָיו שֶׁלֹּא יַעֲבִידֶנּוּ בְּפֶרֶךְ; שֶׁנֶּאֱמַר: לְעֵינֶיךָ - בִּזְמַן שֶׁאַתָּה רוֹאֶה.

33) ספרא שם הלכה ב. 34) זמן קבוע. 35) כל מה שכתב רבינו כאן הוא בספרא שם. 36) חפור. 37) ויש כאן עינוי נפשי גדול, שהעובד אינו יודע מתי יבוא קץ לעמלו. 38) ספרא שם פרק ח הלכה ח.

ז. כָּל עֶבֶד[39] עִבְרִי אָסוּר לְיִשְׂרָאֵל שֶׁקָּנָהוּ לְהַעֲבִידוֹ בִּדְבָרִים בּוֹזִים, שֶׁהֵם מְיֻחָדִים לַעֲשׂוֹת הָעֲבָדִים[40], כְּגוֹן שֶׁיּוֹלִיךְ אַחֲרָיו כֵּלָיו לְבֵית הַמֶּרְחָץ, אוֹ יַחֲלֹץ לוֹ מִנְעָלָיו[41]; שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תַעֲבֹד בּוֹ עֲבֹדַת עָבֶד. אֵינוֹ נוֹהֵג בּוֹ אֶלָּא כְּשָׂכִיר; שֶׁנֶּאֱמַר: כְּשָׂכִיר כְּתוֹשָׁב יִהְיֶה עִמָּךְ. וּמֵתָּר[42] לְסַפֵּר לוֹ שְׂעָרוֹ, וּלְכַבֵּס לוֹ כְּסוּתוֹ, וְלֶאֱפוֹת לוֹ עִסָּתוֹ; אֲבָל[43] לֹא יַעֲשֶׂה אוֹתוֹ בַּלָּן לָרַבִּים[44], אוֹ סַפָּר לָרַבִּים, אוֹ נַחְתּוֹם לָרַבִּים. וְאִם[45] הָיְתָה אֻמָּנוּתוֹ זֹאת קֹדֶם שֶׁיִּמָּכֵר - הֲרֵי זֶה יַעֲשֶׂה. אֲבָל[46] לֹא יְלַמְּדֶנּוּ בַּתְּחִלָּה מְלָאכָה כְּלָל[47], אֶלָּא אֻמָּנוּת שֶׁהָיָה בָהּ - הִיא שֶׁעוֹשֶׂה כְּשֶׁהָיָה עוֹשֶׂה מִקֹּדֶם. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[48]? בְּעֶבֶד עִבְרִי, מִפְּנֵי שֶׁנִּפְשׁוֹ שְׁפָלָה בַּמִּכִּירָה; אֲבָל יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא נִמְכַּר - מֻתָּר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ כְּעֶבֶד, שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ עוֹשֶׂה מְלָאכָה זוֹ אֶלָּא בִּרְצוֹנוֹ וּמִדַּעַת עַצְמוֹ.

39) שם פרק ז הלכה ב. 40) הכנענים. 41) אין זה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

בספרא שלפנינו [אבל כן הוא בברייתא בקידושין כב: במעשה העבד לרב]. 42) ספרא שם הלכה ג. 43) סיום דברי רבי יוסי. 44) הדגש הוא על "לרבים", שאינו יכול לנצלו לעבודת חוץ, וכן נראה בספרא שם שלמדו זאת מהמלה: "עימך" – "יעבוד עימך" – "שלא תמסר אומנותו לרבים". 45) כרבי יוסי שם. ולפי המכילתא דרשב"י (שמות כא, ב) זהו גם לדעת תנא קמא. 46) שם. 47) שום מלאכה לרבים. 48) ספרא שם הלכה ב.

ח. אֲנָשִׁים[49] שֶׁאֵינָן נוֹהֲגִין כַּשּׁוּרָה - מֻתָּר לִרְדּוֹתָן[50] בְּחָזְקָה וּלְהִשְׁתַּעְבֵּד[51] בָּהֶן. מֶלֶךְ[52] שֶׁגָּזַר, שֶׁכָּל מִי שֶׁלֹּא יִתֵּן הַמַּס הַקָּצוּב עַל כָּל אִישׁ וָאִישׁ, יִשְׁתַּעְבֵּד לְזֶה שֶׁנָּתַן הַמַּס עַל יָדוֹ - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ יוֹתֵר מִדַּי[53], אֲבָל[54] לֹא כְּעֶבֶד[55]. וְאִם[56] אֵינוֹ נוֹהֵג כַּשּׁוּרָה - מֻתָּר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ כְּעֶבֶד[57].

49) בבא מציעא עג: ברייתא ועובדא ברב סעורם אחי רבא שעשה כן, והסכים לו רבא. 50) עיין שם שרב סעורם רתמם למרכבתו של רבא. 51) בגמרא שם למדו זאת ממה שנאמר (ויקרא כה, מו): "לעולם בהם תעבודו" וסמוך לזה: "ובאחיכם" – הרי שישנה אפשרות של השתעבדות גם באחיכם. 52) שם, מימרא של רב ששת על רקע השקלא וטריא בין רב פפא ורבא. 53) כן הוא שם בגמרא: "דיהבי זוזי אכרגא דאינשי ומשתעבדי בהו טפי" (וראה בתוספות שם דיבור המתחיל משתעבדי, שיש שאינם גורסים "טפי") ואין כאן משום גזל (למעלה פרק ה מהלכות גזילה הלכה טז) שדין המלך הוא דין. וכן אין בזה משום ריבית (פרק ה מהלכת מלוה ולוה הלכה יז), שאין כאן מלוה אלא קניין גופו להשתעבד בו (ראב"ד כאן). 54) יוצא מתוך ההמשך, וראה בסמוך. 55) כנעני, היינו עבודת עבד בדרך ביזיון, שמכיוון שנמכר על ידי המלך דומה הוא לעבד ולא לפועל העובד מרצונו (כסף משנה למעלה בפרק ה מהלכות גזילה שם). [וכן נראה מן הסוגייה בבבא מציעא שם, שלא הביאו הפסוק "לעולם בהם תעבודו – ובאחיכם", אלא לגבי אלה הנוהגים שלא כשורה, ולא לגבי המס]. 56) ברייתא שם. 57) כנעני (גמרא שם). [ולפי זה ייתכן כי גם עבד עברי שאינו נוהג כשורה מותר לעבוד בו עבודת עבד, וצריך־עיון].

ט. כָּל[58] עֶבֶד[59] עִבְרִי אוֹ אָמָה הָעִבְרִיָּה - חַיָּב הָאָדוֹן לְהַשְׁוּתָן לוֹ בְּמַאֲכָל וּבְמַשְׁקֶה, בִּכְסוּת[60] וּבְמָדוֹר. שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי טוֹב לוֹ עִמָּךְ[61] - שֶׁלֹּא תְּהֵא אַתָּה אוֹכֵל פַּת נָקִי, וְהוּא אוֹכֵל פַּת קִבָּר[62]; אַתָּה שׁוֹתֶה יַיִן יָשָׁן, וְהוּא שׁוֹתֶה יַיִן חָדָשׁ; אַתָּה יָשֵׁן עַל גַּבֵּי מוֹכִין, וְהוּא יָשֵׁן עַל גַּבֵּי הַתֶּבֶן; אַתָּה דָר[63] בִּכְרָךְ וְהוּא דָר בִּכְפָר[64], אוֹ אַתָּה דָר בִּכְפָר וְהוּא יוֹשֵׁב בִּכְרָךְ[65]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְיָצָא מֵעִמָּךְ. מִכָּאן[66] אָמְרוּ: כָּל הַקּוֹנֶה עֶבֶד עִבְרִי - כְּקוֹנֶה אָדוֹן לְעַצְמוֹ[67]. וְחַיָּב[68] לְנָהֹג בּוֹ מִנְהַג אַחֲוָה; שֶׁנֶּאֱמַר: וּבְאַחֵיכֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל[69]. וְאַף עַל פִּי כֵן, צָרִיךְ הָעֶבֶד לִנְהֹג בְּעַצְמוֹ מִנְהַג עַבְדוּת[70] בְּאוֹתָן הָעֲבוֹדוֹת שֶׁהוּא עוֹשֶׂה לוֹ.

~ נקודות משיחות קודש ~

גדר חיוב האדון להשוות לו עבד ואמה עבריים במאכל ומשתה, אינו כתשלום שכר לפועל שאינו חייב לעבוד אם לא שישלם לו שכר אלא שהם קנויים לאדון וחייבים לשרתו בכל רגע, על־דרך בן המחויב לשרת את אביו מצד מצות וחיוב כיבוד אב ולא מצד תשלום כל שהוא על עבודתו.

שהרי בעבד כנעני יכול לומר לו האדון "עשה עמי ואיני זנך" וגם בעבד עברי שחייב האדון להשוותו לו במאכל ובמשקה כו' הרי זה בגדר חיובי האדון לעבד שהוא "כקונה אדון לעצמו" ולא בתור שכר פעולה.

(לקו"ש חי"ז ע' 394 הע' 53
מתוך רמב"ם "פרדס המלך")

58) ברייתא בקידושין כ. ובספרא בהר פרק ז הלכה ג. 59) אפילו הנמכר בגניבתו (רדב"ז) שהרי הפסוק "כי טוב לו עימך" מדבר במכרוהו בית דין. 60) נקייה. כן הוא בספרא שם. ובקידושין שם ליכא. 61) בספרא שם דרשו כן מהפסוק (ויקרא כה, מ) "כשכיר כתושב יהיה עימך" וראה בתוספות קידושין טו. דיבור המתחיל כי טוב, שכתבו בשם הרב אברהם, שכן נכון שהרי הפסוק "כי טוב לו עימך" אינו ציווי אלא סיפור דברים בלבד. 62) פת מעורבת בסובין. 63) אין זה בבבלי, אלא בספרא שם על הפסוק השני (שם שם, מא). 64) [הרי הוא דר במקום שיש להשיג הכול ואילו העבד דר במקום שאין להשיג הכול, ראה כתובות קי]. 65) [וישיבת כרכים קשה – כתובות שם]. 66) קידושין כ. בברייתא. 67) שלפעמים אין לו לאדון אלא כר אחד, אם שוכב עליו בעצמו אינו מקיים כי טוב לו עימך – נמצא שעל כורחו צריך למסרו לעבד, והיינו אדון לעצמו (תוספות בקידושין שם דיבור המתחיל כל, בשם הירושלמי). 68) ספרא שם פרק ז הלכה א. 69) שם דרשו מהפסוק כי יימכר לך אחיך (דברים טו, יב), ועיין לחם משנה. 70) ספרא שם.

י. אֵין[71] אָמָה הָעִבְרִיָּה[72] נוֹהֶגֶת וְלֹא עֶבֶד עִבְרִי נוֹהֵג אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁהַיּוֹבֵל נוֹהֵג[73], בֵּין עֶבֶד עִבְרִי שֶׁמּוֹכֵר עַצְמוֹ[74] בֵּין זֶה שֶׁמְּכָרוּהוּ בֵּית דִּין[75]. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ[76] מָתַי בָּטְלוּ הַיּוֹבְלוֹת.

71) ערכין כט. בברייתא. 72) כן מפורש בגיטין סה. "ואמה העברייה בזמן הזה מי איכא? והתניא אין עבד עברי נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג". 73) שהרי נאמר (ויקרא כה, מ) "עד שנת היובל יעבוד עימך". 74) שהרי הפסוק הנ"ל (עד שנת היובל וגו') מדבר במוכר עצמו. 75) כן מבואר בסוגיית הגמרא בקידושין סט. שהרי גם במכרוהו בית דין נאמר שיוצא ביובל ככתוב (שם שם, מא) "ושב אל משפחתו" ובמכרוהו בית דין הכתוב מדבר (ראה קידושין טו. בברייתא דרבי אליעזר בן יעקב). ועיין רש"י גיטין שם דיבור המתחיל אלא בזמן. 76) פרק י מהלכות שמיטה ויובל הלכה ג.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) ביאר בו רבינו דיני קניין עבד עברי שמכרוהו בבית דין או מכר עצמו או נמכר לגוי, ודיני יציאתם לחירות.

א. עֶבֶד[2] עִבְרִי שֶׁמְּכָרוּהוּ בֵּית דִּין[3] [וְהַמּוֹכֵר עַצְמוֹ][4] נִקְנֶה בְּכֶסֶף וּבְשִׁוֶה כֶּסֶף[5] וּבְשְׁטָר[6]. כֵּיצַד[7] בִּשְׁטָר? כּוֹתֵב לוֹ עַל הַנְּיָר אוֹ עַל הַחֶרֶס[8]: הֲרֵינִי מָכוּר לָךְ[9], הֲרֵינִי קָנוּי לָךְ; וְנוֹתֵן לוֹ הַשְּׁטָר.

2) קידושין יד: במשנה. 3) שם יד: וטז. למדו קנין כסף ושטר בעבד עברי מאמה העבריה, שהרי הקישם הכתוב "כי ימכר לך אחיך העברי או העבריה" (דברים טו, יב) ופסוק זה מדבר במכרוהו בית־דין. 4) בדפוסים עתיקים ליתא, ונוסף על־פי ספר מוגה שהביא הכסף־משנה, שהרי למדו (שם יד:) גזירה־שוה "שכיר שכיר" מוכר עצמו ממכרוהו בית־דין לגבי קנין כסף, וכן צריך לומר לגבי קנין שטר. וכן כתב הרמב"ן (שם טז.) [ובכ"י תימן: "עבד עברי שמכרוהו ב"ד, נקנה בכסף ובשוה כסף. והמוכר עצמו, נקנה בכסף ובשוה כסף ובשטר". ולפי"ז אין קנין שטר במכרוהו ב"ד אלא במוכר עצמו, וזה היפך ממה שכתבנו למעלה. ובמדרש הגדול (ויקרא כה, לט) "ונמכר לך, מוכר עצמו נקנה בכסף ובשוה כסף ובשטר, מכרוהו ב"ד נקנה בכסף בלבד", נראה שאף לפניו היתה הנוסחא הנ"ל בדברי רבינו, וצ"ע. וראה להלן הלכה יב והערה עה]. 5) בגמרא שם טז. למדו שהעבד קונה את עצמו בשוה כסף כמו בכסף, ממה שנאמר (ויקרא כה, נא) "ישיב גאולתו" – "לרבות שוה כסף ככסף" [וסובר רבינו שהוא־הדין שהוא נקנה בשוה כסף ככסף, שהרי מ"כסף מקנתו" שנאמר באותו פסוק ("ישיב גאולתו מכסף מקנתו") למדו (שם יד:) שהוא נקנה בכסף, וכן מפורש שם ח. ועיין להלן הלכה ח והערה נ]. 6) שם טז. למדו כן מאמה עבריה, ראה למעלה. 7) בברייתא שם ט. לגבי שטר קידושין. 8) שם נוסף: "אע"פ שאין בו שוה פרוטה". 9) שם טז. כרב חסדא שאמר: שטר אמה עבריה – אב כותבו. והוא־הדין לעבד עברי המוכר עצמו שהוא עצמו כותבו. והשמיט רבינו נוסח שטר של בית־דין. ובמאירי קידושין יד: (עמ' 96) כתב: "ובמכרוהו בית־דין, כותבין לו בית־דין הרי זה קנוי לך". וראה למעלה הערה ג.

ב. מְכָרוּהוּ[10] בֵּית דִּין[11] - עוֹבֵד שֵׁשׁ שָׁנִים מִיּוֹם מְכִירָתוֹ, וּבִתְחִלַּת הַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית שֶׁלּוֹ[12] יֵצֵא בֶּן חוֹרִין. וְאִם פָּגְעָה בּוֹ שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה בִּכְלַל הַשֵּׁשׁ - הֲרֵי זֶה עוֹבֵד בָּהּ[13]. אֲבָל אִם פָּגְעָה בּוֹ שְׁנַת יוֹבֵל, אֲפִלּוּ נִמְכַּר שָׁנָה אַחַת לִפְנֵי הַיּוֹבֵל - הֲרֵי זֶה יָצָא לַחֵרוּת. שֶׁנֶּאֱמַר: עַד שְׁנַת הַיֹּבֵל יַעֲבֹד עִמָּךְ[14]; בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל הַזֹּאת וְגוֹמֵר[15].

10) קידושין יד: במשנה. 11) ודין מוכר עצמו – להלן הלכה ג. 12) היינו, שצריך לעבוד שש שנים שלימות מיום מכירתו עד יום צאתו לחירות, ואם נמכר יום לפני ראש־השנה – לא אמרו שיום זה חשוב שנה ואינו עובד אלא חמש שנים נוסף על היום הזה, אלא עובד שש שנים מלאות ושלימות, ערכין יח: ועיין משנה־למלך. 13) ספרא בהר פרק ג הלכה ו "בשנת היובל הזאת, זו מוציאה עבדים, ואין השביעית (=שנת השמיטה) מוציאה עבדים", וכן הוא ב'ספרי' פ' ראה על הפסוק "וזה דבר השמיטה" (דברים טו, ב). 14) צ"ע, שהרי פסוק זה מדבר במוכר עצמו, וכן הביאו רבינו להלן בהלכה ג. ובכ"י תימן נשמט פסוק זה. ועיין לחם־משנה. 15) בקידושין טו. בברייתא דר' אליעזר בן יעקב, הובא הפסוק "ושב אל משפחתו" (ויקרא כה, מא) ללמד על מכרוהו בית־דין שיוצא ביובל, והפסוק "בשנת היובל הזאת וגו'" אינו מדבר כלל בעבד הנמכר, אלא בשדות. ועיין לחם־משנה.

ג. הַמּוֹכֵר[16] עַצְמוֹ - יֵשׁ לוֹ לִמְכֹּר עַצְמוֹ לְיָתֵר עַל שֵׁשׁ. הֲרֵי שֶׁמָּכַר עַצְמוֹ לְעֶשֶׂר שָׁנִים אוֹ לְעֶשְׂרִים שָׁנָה, וּפָגַע בּוֹ יוֹבֵל, אֲפִלּוּ אַחַר שָׁנָה - הֲרֵי זֶה יוֹצֵא בַּיּוֹבֵל[17]; שֶׁנֶּאֱמַר: עַד שְׁנַת הַיֹּבֵל יַעֲבֹד עִמָּךְ.

16) ברייתא בקידושין יד: וכדברי חכמים ולא כרבי אליעזר. 17) [אין לזה מקור מפורש (וראה ב'מנחת חינוך' מצוה מב), אבל יש ללמוד זאת מן הברייתא בקידושין יד: שלא אמרו אלא "המוכר עצמו נמכר לשש ויתר על שש, מכרוהו ב"ד אינו נמכר אלא לשש", ולא אמרו גם: המוכר עצמו נמכר עד היובל ולאחר היובל, מכרוהו ב"ד אינו נמכר אלא עד היובל – מכאן שגם מוכר עצמו אינו יכול למכור עצמו אלא עד היובל, ורק לענין שדה אמרו (בבא־מציעא עט) שאם מכרה לששים שנה, שאינה חוזרת ביובל, משום שמפורש בה: "והארץ לא תמכר לצמיתות", ומזה למדו (שם) – "מי שאין שם יובל – נצמתת, יצתה זו שאע"פ שאין שם יובל – אינה נצמתת"].

ד. אֶחָד[18] הַמּוֹכֵר עַצְמוֹ אוֹ שֶׁמְּכָרוּהוּ בֵּית דִּין וּבָרַח - חַיָּב לְהַשְׁלִים שֵׁשׁ[19]. וְאִם[20] פָּגַע בּוֹ יוֹבֵל - יוֹצֵא לַחֵרוּת.

18) קידושין טז: ויז. ושם למדו כן ממה שנאמר "שש שנים יעבוד", כלומר צריכות לעבור עליו שש שנות עבודה. וא"כ אם ברח חייב הוא להשלים. אבל הפסוק הנ"ל מדבר במכרוהו בית־דין, ומוכר עצמו נלמד ממכרוהו בית־דין בגזירה־שוה "שכיר", "שכיר". 19) כלומר, כל מה שהחסיר בימי הבריחה. 20) כן אמר רב ששת שם, על הסתירה שבין שתי הברייתות.

ה. חָלָה[21], בֵּין שֶׁחָלָה שָׁנָה אַחַר שָׁנָה אוֹ שֶׁחָלָה חֳלָאִים מְקֻטָּעִים[22]: אִם הַכֹּל פָּחוֹת מֵאַרְבַּע שָׁנִים[23] - עוֹלִין לְמִנְיַן שֵׁשׁ; אֲבָל אִם חָלָה אַרְבַּע שָׁנִים[24] - חַיָּב לְהַשְׁלִים כָּל יְמֵי הַחֹלִי; שֶׁנֶּאֱמַר: כְּשָׂכִיר[25] כְּתוֹשָׁב. וְאִם פָּגַע בּוֹ יוֹבֵל - יֵצֵא[26]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[27] שֶׁמְּחַשְּׁבִין יְמֵי הַחֹלִי? כְּשֶׁהָיָה חָלְיוֹ כָּבֵד, שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה; אֲבָל אִם לֹא הָיָה חָלְיוֹ כָּבֵד, אֶלָּא יָכוֹל לַעֲשׂוֹת מַעֲשֵׂה מַחַט[28], אֲפִלּוּ חָלָה כָּל שֵׁשׁ - עוֹלִין לוֹ.

21) שם יז. ברייתא. 22) כן נראה בסוגיא שם, שהביא

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שתי ברייתות סותרות זו את זו, ולא חלקו בין חולה לחולה (כסף־משנה). 23) גם בגמרא שם אמרו "חלה ארבע חייב להשלים", ואעפ"כ כתבו ה'תוספות' שם ד"ה חלה, שאינו עולה למנין שלש אלא אם עבד שלש שנים כשני שכיר, ויתכן כי כן גם כוונת רבינו, שהרי להלן הביא הפסוק "כשכיר כתושב" (ראה בהערה כד), ומה שכתב פחות מארבע שנים, רוצה לומר שעוד לא נכנסה השנה הרביעית ולא חלה אלא שלש שנים בלבד, ראה במשנה־למלך. וכן הבין המאירי קידושין שם (עמ' 106). 24) כלומר, שנכנסה השנה הרביעית – משנה־למלך. 25) ושכיר, זמנו שלש שנים, שהרי נאמר בישעיה (טז, יד) "שלש שנים כשני שכיר, ועבד עובד "משנה שכר שכיר" (דברים טו, יח) כלומר שש שנים ('תוספות' שם ד"ה חלה), וראה בהערה כב. 26) נלמד בקל־וחומר מברח שלמעלה (כסף־משנה). 27) שם, בשם רב ששת. 28) שהוא מעשה קל.

ו. הַמּוֹכֵר[29] עַצְמוֹ לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים, אִם לֹא נִפְדָּה - אֵינוֹ יוֹצֵא אֶלָּא בַּיּוֹבֵל[30]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְאִם לֹא יִגָּאֵל בְּאֵלֶּה, וְיָצָא בִּשְׁנַת הַיֹּבֵל הוּא וּבָנָיו עִמּוֹ.

29) קידושין טו: כרבי, שרבי חייא בר אבא קראו שם בשם "חכמים" (כסף־משנה). 30) ולא בשש, אלא במיתת האדון – יוצא (להלן הלכה יב. ועיין רדב"ז).

ז. הַנִּמְכָּר לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים[31], אִם לֹא הִשִּׂיגָה יָדוֹ לִגְאֹל - קְרוֹבָיו פּוֹדִין אוֹתוֹ[32]. וְקָרוֹב קָרוֹב קוֹדֵם[33]; שֶׁנֶּאֱמַר: אוֹ דֹדוֹ אוֹ בֶן דֹּדוֹ יִגְאָלֶנּוּ[34]. וּבֵית דִּין כּוֹפִין אֶת קְרוֹבָיו[35] לִפְדּוֹתוֹ, שֶׁלֹּא יִטָּמַע בְּעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים. לֹא פְּדָאוּהוּ קְרוֹבָיו, אוֹ שֶׁאֵין יָדָם מַשֶּׂגֶת - מִצְוָה עַל כָּל אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל לִפְדּוֹתוֹ[36]. וּבֵין שֶׁפְּדָאוּהוּ קְרוֹבִים בֵּין שֶׁפְּדָאָהוּ שְׁאָר אָדָם - יָצָא לַחֵרוּת[37]. וְיֵשׁ לוֹ לְלוּוֹת[38] וְלִגְאֹל אֶת עַצְמוֹ מִן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים. וְגוֹאֵל לַחֲצָאִין[39]. אֲבָל הַנִּמְכָּר לְיִשְׂרָאֵל - אֵין הַקְּרוֹבִים פּוֹדִין אוֹתוֹ[40], וְאֵין לוֹוֶה וְגוֹאֵל, וְאֵינוֹ גוֹאֵל לַחֲצָאִין[41]. אֶלָּא כֵּיצַד דִּינוֹ? אִם הִשִּׂיגָה יָדוֹ לִתֵּן כְּפִי הַשָּׁנִים הַנּוֹתָרוֹת - נוֹתֵן וְיוֹצֵא; וְאִם לָאו - לֹא יֵצֵא.

31) בדפוס רומי: "לגר". 32) [שהרי נאמר (ויקרא כה, מט) "או דודו או בן דודו יגאלנו וגו' או השיגה ידו ונגאל", מכאן שאם השיגה ידו – אין כופים את קרוביו לפדותו, וראה להלן הערה לז]. 33) קידושין כא. מימרא של רב נחמן בר יצחק. 34) הרי שדודו שהוא אחי אביו, קודם לבן דודו שהוא בן אחי אביו. וראה בספרא בהר פרק ח הלכה ב. 35) בקידושין כא: אמרו שהיא חובה, והרי בית־דין כופין על כל מצוה, כמפורש בכתובות פו. (רדב"ז). 36) כן כתב רבינו גם בפ"ח מהלכות מתנות עניים הלכה יג, שמי שמכר עצמו ובניו לגויים – מצוה לפדותם בפעם ראשונה ובפעם שנייה, ועיין כסף־משנה כאן. ומקור דבר זה הוא בקידושין טו: "או דודו או בן דודו יגאלנו – זה גאולת קרובים, ונגאל – זו גאולת אחרים". ואע"פ שלענין גאולת קרובים, אמרו (שם כא:) ששנה עליה הכתוב לקבעה חובה וכופין עליה, כמבואר למעלה, בגאולת אחרים לא מצאנו שתהא חובה ושיכפו עליה, ואינה אלא "מצוה". 37) ואינו משועבד לאלה שפדאוהו. קידושין טו: כחכמים (= הוא רבי) ולא כרבי יוסי הגלילי ורבי עקיבא, וראה למעלה הלכה ו. 38) [בקידושין כא. אמר רבינא שעבד הנמכר לגוי אינו לווה וכו' (ראה להלן), ופירש"י שם משום שנאמר והשיגה ידו. ודעת רבינו שלפי המסקנא שגאולת קרובים חובה (ראה למעלה) ואין זה אלא אם לא השיגה ידו (ראה למעלה הערה לא), מתפרש הפסוק "והשיגה ידו". כלומר: אם השיגה ידו, אין לחייב הקרובים. ולא בא ללמד שאם לא השיגה ידו אינו יכול ללוות ולגאול את עצמו, אבל בשדה אחוזה שאין גאולת קרובים חובה (פי"א מהלכות שמיטה ויובל הלכה יח) על כרחינו שמה שנאמר שם "והשיגה ידו", בא ללמד שאם לא השיגה ידו אינו יכול ללוות ולגאול, שכיון שגאולת קרובים אינה חובה, אין הבדל בין השיגה ידו ללא השיגה ידו. ולא מסתבר לומר שבא ללמד שאם השיגה ידו אין הקרובים יכולים לגאול]. 39) שם כ: בעיא שרב ששת פתרה לשלילה, שאין גואל לחצאין, וכן מפורש בדברי רבינא, שם כא. אבל רבינו סמך על מה שאמר רב אשי (כן הנוסחא במאירי שם עמוד 120) אם תמצי לומר נגאל לחצאין (מאיר שם). 40) [כלומר, אין חייבים לפדותו (כסף־משנה). וכדעת רבי, שאמר (שם טו: וכא.) "ומה מי שאינו נגאל באלה" (=נמכר לישראל, אינו נגאל בקרובים). וכל זה אינו אלא לענין חיוב, אבל יכולים הם לפדותו, שהרי רבי עצמו אמר (שם כ.) "ונמכר לגר תושב" שגר זה – גר צדק הוא, ושם מפורש "או דודו או בן דודו יגאלנו" הרי שיש גאולת קרובים בעבד הנמכר לגר צדק שהוא כישראל גמור לכל דבריו, והוא־הדין לענין זה, שהרי אין בו הטעם "שלא יטמע" (אלא שאינו קונה העבד כישראל הקונה עבד, בבא־מציעא עא. עיין שם, ועיין כסף־משנה להלן הלכה יב) ועל כרחינו שלענין גר צדק (והוא־הדין לענין ישראל) מתפרש הכתוב "או דודו וגו'" לענין רשות לגאול, וראה להלן]. 41) [שהרי נאמר "או השיגה ידו ונגאל", ולענין נמכר לגר צדק (שדינו כישראל), שאין מחייבים הקרובים לפדותו, כנ"ל, אי־אפשר לפרש "או השיגה ידו וגו'" כמו שפירשנו לענין נמכר לגוי (ראה למעלה הערה לא) אלא כמו שפירשנו לענין מוכר שדה אחוזה (ראה למעלה שם) שאינו לווה וגואל ואינו גואל לחצאין].

ח. אֶחָד[42] הַמּוֹכֵר עַצְמוֹ, בֵּין לְיִשְׂרָאֵל בֵּין לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים, וְאֶחָד שֶׁמְּכָרוּהוּ בֵּית דִּין[43] - הֲרֵי זֶה מְגָרֵעַ[44] מִפִּדְיוֹנוֹ וְיוֹצֵא. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁמְּכָרוּהוּ בְּשִׁשִּׁים[45] דִּינָרִים, וְעָבַד אַרְבַּע שָׁנִים, וּמָצְאָה יָדוֹ - הֲרֵי זֶה נוֹתֵן עֶשְׂרִים[46] דִּינָרִים[47] וְיוֹצֵא לַחֵרוּת. וְכֵן אִם מָכַר עַצְמוֹ בְּאַרְבָּעִים דִּינָרִין לְעֶשֶׂר שָׁנִים[48] - הֲרֵי זֶה מְגָרֵעַ אַרְבָּעָה דִינָרִין לְכָל שָׁנָה שֶׁעָבַד, וְנוֹתֵן הַנִּשְׁאָר כֶּסֶף אוֹ שְׁוֵה כֶּסֶף[49], וְיוֹצֵא. וְכֵן הַנִּמְכָּר לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים - מְחַשֵּׁב הַדָּמִים לְפִי הַשָּׁנִים הַנִּשְׁאָרוֹת עַד שְׁנַת הַיּוֹבֵל[50]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְחִשַּׁב עִם קֹנֵהוּ מִשְּׁנַת

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הִמְכְּרוֹ לוֹ עַד שְׁנַת הַיֹּבֵל. כֵּיצַד? מָכַר עַצְמוֹ בְּמֵאָה, וְנִשְׁאַר לַיּוֹבֵל מִשְּׁנַת מְכִירָה עֶשֶׂר שָׁנִים - מְחַשֵּׁב עֲשָׂרָה לְכָל שָׁנָה שֶׁעָבַד, וְגוֹרֵעַ הַדָּמִים וּמֵשִׁיב הַשְּׁאָר כֶּסֶף, לֹא תְּבוּאָה וְלֹא כֵּלִים; שֶׁנֶּאֱמַר: כֶּסֶף מִמְכָּרוֹ - בְּכֶסֶף הוּא נִגְאָל מִיַּד הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים, וְאֵינוֹ נִגְאָל בְּשָׁוֶה כֶּסֶף[51].

42) קידושין יד: במשנה, ושם נאמרו הדברים בצורה סתמית, משמע שזה כולל כל מיני עבדים (כסף־משנה). וראה למעלה הלכה ז. 43) [כאן לא כתב "בין לישראל בין לגוי", וראה למעלה פרק א הלכה ג והערה לח]. 44) מנכה את השנים שעשה כבר. 45) הרי עשרה דינרים כל שנה, שהרי אינו נמכר אלא לשש שנים. 46) בעד השנתיים הנותרות, לפי החשבון של עשרה דינרים לשנה. 47) להלן בסמוך כתב שיכול לתת גם שוה כסף. 48) שהרי מוכר עצמו יכול למכור את עצמו ליותר משש (למעלה הלכה ג). 49) קידושין טז. בברייתא. וראה להלן הערה נ. 50) שהרי אינו יוצא בשש (למעלה הלכה ו). 51) ספרא פ' בהר פרק ח הלכה ד, וירושלמי קידושין פרק א הלכה ב. אבל בבבלי קדושין ח. וטז. אמרו: "ישיב גאולתו אמר רחמנא – לרבות שוה כסף ככסף". וממקור זה שאב רבינו מה שכתב למעלה בנמכר לישראל ששוה כסף ככסף, ואם־כן דברי רבינו סותרים זה את זה, ועיין לחם־משנה.

ט. כָּל עֶבֶד[52] עִבְרִי[53] אוֹ עִבְרִיָּה שֶׁיָּצָא[54] בְּגֵרְעוֹן כֶּסֶף, וְהִבְרִיא וְהוֹסִיפוּ דָמָיו, אוֹ נִשְׁחַף[55] וּפָחֲתוּ דָמָיו - מְחַשְּׁבִין לוֹ לְהָקֵל עָלָיו. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁנִּמְכַּר בְּמֵאָה, וַהֲרֵי הוּא עַתָּה שָׁוֶה מָאתַיִם - אֵינוֹ מְחַשֵּׁב עִם אֲדוֹנָיו אֶלָּא לְפִי מֵאָה[56]; נִמְכַּר בְּמָאתַיִם, וַהֲרֵי הוּא שָׁוֶה מֵאָה - מְחַשֵּׁב עִמּוֹ עַל פִּי הַשָּׁנִים הַנּוֹתָרוֹת לְפִי מֵאָה[57].

52) קידושין כ. בברייתא. 53) בין נמכר לגוי ובין לישראל (גמרא שם). 54) [נראה שצריך לקרוא "שיוצא"]. 55) חלה במחלת השחפת. 56) כפי מה שהיה שוה בעת הקנין, "שנאמר מכסף מקנתו" (גמרא שם). 57) כפי שהוא שוה עכשיו, "שנאמר כפי שניו" (שם).

י. הַנִּמְכָּר[58] לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים, הוֹאִיל וְיֵשׁ לִגְאֹל עַצְמוֹ לַחֲצָאִין כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[59], פְּעָמִים יִהְיֶה לְהָקֵל וּפְעָמִים לְהַחְמִיר. כֵּיצַד לְהָקֵל? קָנָה אוֹתוֹ בְּמָאתַיִם[60], וְנִשְׁחַף, וַהֲרֵי הוּא עַתָּה שָׁוֶה מֵאָה, וְנָתַן לוֹ חֲמִשִּׁים, חֲצִי דָמָיו, וְהִבְרִיא, וַהֲרֵי הוּא שָׁוֶה מָאתַיִם - נוֹתֵן לוֹ מֵאָה, שֶׁהֵן חֲצִי דָמָיו הַנִּשְׁאָר, וְיוֹצֵא[61]. כֵּיצַד לְהַחְמִיר? קָנָה אוֹתוֹ בְּמָאתַיִם, וְנָתַן לוֹ חֲצִי דָמָיו שֶׁהֵן מֵאָה, וְנִשְׁחַף, וַהֲרֵי עַתָּה שָׁוֶה מֵאָה - נוֹתֵן לוֹ חֲמִשִּׁים, שֶׁהֵן דְּמֵי חֲצִיוֹ הַנִּשְׁאָר. וְנִמְצָא שֶׁנָּתַן מֵאָה וַחֲמִשִּׁים, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא עַתָּה שָׁוֶה מֵאָה.

58) קידושין כ: מימרת אביי או רב אשי כפי נוסחת המאירי שם, ראה למעלה הערה לח. 59) למעלה הלכה ז. 60) שאם לא היה כן בשעת הקנין, הרי כבר נאמר בהלכה הקודמת, שמחשבין להקל כפי שהיה בשעת הקנין, ועיין שם בגמרא. 61) ומה שנתן חמשים על החצי הראשון – נתן, שהרי גואל לחצאין.

יא. הָרַב[62] שֶׁמָּחַל לָעֶבֶד עַל הַכֶּסֶף שֶׁנִּשְׁאַר לוֹ לַעֲבֹד כְּנֶגְדּוֹ - אֵינוֹ מָחוּל לוֹ[63], עַד שֶׁיִּכְתֹּב לוֹ שְׁטַר שִׁחְרוּר. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁקָּנָהוּ בְּשִׁשִּׁים, וְעָבַד שָׁנָה אוֹ שְׁנָתַיִם, וְאָמַר לוֹ: שְׁאָר הַדָּמִים מְחוּלִין לָךְ, לֵךְ לְדַרְכְּךָ! - לֹא נִפְטַר מִשִּׁעְבּוּדוֹ עַד שֶׁיִּכְתֹּב לוֹ שְׁטָר.

62) קידושין טז. והסברתה על־ידי רבא. 63) שעבד עברי גופו קנוי לאדונו, ואין מחילה אלא על שעבוד חוב, ולא על קנין הגוף.

יב. אָדוֹן[64] שֶׁמֵּת: אִם הִנִּיחַ בֵּן זָכָר - הֲרֵי[65] הָעֶבֶד[66] עוֹבֵד הַבֵּן[67] עַד סוֹף הַשִּׁשִּׁים[68], אוֹ עַד סוֹף הַשָּׁנִים שֶׁמָּכַר עַצְמוֹ לָהֶן[69], אוֹ עַד שֶׁיִּפְגַּע בּוֹ יוֹבֵל, אוֹ עַד שֶׁיִּגְרַע פִּדְיוֹנוֹ וְיִתֵּן הַשְּׁאָר; אֲבָל אִם לֹא הִנִּיחַ בֵּן זָכָר - הֲרֵי זֶה יָצָא לַחֵרוּת, וְאֵינוֹ עוֹבֵד לֹא אֶת הַבַּת וְלֹא אֶת הָאָח, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁאֵינוֹ עוֹבֵד שְׁאָר הַיּוֹרְשִׁין[70]. וְהַנִּמְכָּר לְגֵר צֶדֶק[71] אוֹ לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים[72] - אֲפִלּוּ הַבֵּן[73] אֵינוֹ עוֹבֵד, אֶלָּא כֵּיוָן שֶׁמֵּת הָאָדוֹן יָצָא לְחֵרוּת. נִמְצֵאתָ אוֹמֵר, שֶׁעֶבֶד עִבְרִי נִקְנֶה[74] בְּכֶסֶף אוֹ בִּשְׁטָר[75], וְקוֹנֶה אֶת עַצְמוֹ בַּחֲמִשָּׁה דְּבָרִים: בְּשָׁנִים[76], אוֹ בְּיוֹבֵל, אוֹ בְּגֵרְעוֹן כֶּסֶף, אוֹ בִּשְׁטַר שִׁחְרוּר[77], אוֹ בְּמִיתַת אָדוֹן בְּלֹא בֵּן[78]; וּבְעוֹבֵד כּוֹכָבִים אוֹ בְּגֵר - אֲפִלּוּ הִנִּיחַ בֵּן[79]. מִצְוָה לוֹמַר לוֹ 'צֵא' בִּשְׁעַת יְצִיאָתוֹ[80]. אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא אָמַר לוֹ - הֲרֵי הוּא יוֹצֵא בְּחִנָּם, וְאֵינוֹ צָרִיךְ שְׁטָר. אֲפִלּוּ חָלָה וְהוֹצִיא רַבּוֹ עָלָיו הוֹצָאוֹת הַרְבֵּה - אֵינוֹ חַיָּב לוֹ כְּלוּם; שֶׁנֶּאֱמַר: יֵצֵא לַחָפְשִׁי חִנָּם[81].

64) שם יז: בברייתא, ובגמרא למדו זאת מן הכתובים. 65) שם בברייתא. 66) ולא האמה, ראה להלן פ"ד הלכה ד. 67) שנאמר שש שנים יעבוד, אפילו לבן (גמרא שם). 68) במכרוהו בית־דין, שאינו נמכר אלא לשש. 69) והוא הרי יכול למכרו את עצמו אפילו ליותר משש (למעלה הלכה ג). 70) שם בברייתא: "ועבדך שש שנים, לך ולא ליורש". 71) וכל־שכן גר תושב. בבבא־מציעא עא. השווה דין גר צדק כדין הגוי, וראה כסף־משנה כאן, ולמעלה הלכה ז והערה לט. 72) בברייתא, קידושין שם. והוא־הדין לגר תושב, וכל־שכן הוא מגר צדק (כסף־משנה). 73) [בגר צדק, המדובר אפילו בבן שהורתו ולידתו בקדושה, שאם לא כן הרי אין הגר יורש את אביו הגר כלל, לא מדברי תורה ולא מדברי סופרים (קידושין שם, ופ"ו מהלכות נחלות הלכה י), ועיין כסף־משנה]. 74) קידושין יד: במשנה. 75) כאן לא חילק רבינו בין מוכר עצמו למכרוהו בית־דין, הרי ששניהם נקנים בכסף ובשטר, וראה למעלה הערה ג. 76) שש שנים במכרוהו בית־דין, או לפי

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

התנאי במוכר עצמו. 77) ברייתא, שם טז. 78) כמבואר למעלה בהלכה זו. 79) כמבואר למעלה. 80) כשהוא יוצא בשנים. "שנאמר וכי תשלחנו חפשי מעמך וגו' (דברים טו, יג) מלמד שמצוה לומר לו צא" (מכילתא דרשב"י שמות כא, ב). 81) כל הנ"ל במכילתא שם.

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) כלל בו רבינו דין חיוב מזונות לעבד עברי, ושרבו מוסר לו שפחה כנענית, וכמו כן דין הענקה.

א. כָּל עֶבֶד עִבְרִי[2] - הֲרֵי הָאָדוֹן חַיָּב[3] בִּמְזוֹנוֹת אִשְׁתּוֹ הַנִּשּׂוּאָה לוֹ, וְלֹא אֲרוּסָה[4] וְשׁוֹמֶרֶת יָבָם[5]. וְהוּא שֶׁתְּהֵיֶה מֻתֶּרֶת לוֹ; אֲבָל אִם הָיְתָה מֵאִסּוּרֵי לָאוִין, אֲפִלּוּ שְׁנִיָּה[6] - אֵינוֹ חַיָּב בִּמְזוֹנוֹתֶיהָ. שֶׁנֶּאֱמַר: אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ - אִשָּׁה הָרְאוּיָה לַעֲמֹד עִמּוֹ[7]. וְכֵן חַיָּב בִּמְזוֹנוֹת בָּנָיו וּבְנוֹתָיו[8]. בִּמְכָרוּהוּ בֵּית דִּין נֶאֱמַר: אִם בַּעַל אִשָּׁה הוּא, וְיָצְאָה אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ. וְכִי תַעֲלֶה עַל דַּעְתְּךָ, שֶׁכֵּיוָן שֶׁנִּקְנָה זֶה נִשְׁתַּעְבְּדָה אִשְׁתּוֹ?! אֲבָל לֹא בָּא לְלַמֵּד אֶלָּא שֶׁהָאָדוֹן חַיָּב בִּמְזוֹנוֹתֶיהָ[9]. וּבְמוֹכֵר עַצְמוֹ נֶאֱמַר: וְיָצָא מֵעִמָּךְ הוּא וּבָנָיו עִמּוֹ[10]. וּבְנִמְכָּר לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים נֶאֱמַר: וְיָצָא בִּשְׁנַת הַיֹּבֵל הוּא וּבָנָיו עִמּוֹ. אֶחָד[11] אִשָּׁה וּבָנִים שֶׁהָיוּ לוֹ בִּשְׁעַת מְכִירָה, אוֹ אִשָּׁה וּבָנִים שֶׁהָיוּ לוֹ אַחַר מְכִירָתוֹ. וְהוּא[12] שֶׁיְּקַחֲנָה מִדַּעַת הָאָדוֹן; אֲבָל אִם לְקָחָהּ שֶׁלֹּא מִדַּעַת רַבּוֹ - אֵינוֹ חַיָּב בִּמְזוֹנוֹתֶיהָ.

2) בין מוכר עצמו ובין מכרוהו בית־דין, בין נמכר לישראל ובין נמכר לגוי, כמו שמפרש רבינו בסמוך. 3) קידושין כב. ברייתא דרבי שמעון, וכן הוא במכילתא ובמכילתא דרשב"י שמות כא, ג, וב'ספרא' בהר פרק ז הלכה ג. 4) שנאמר "ויצאה אשתו עמו", וזו אינה "עמו" (מכילתות שם). 5) אשת אחיו שמת, והיא מחכה לו שייבם אותה – מפני שאינה "אשתו" (מכילתא שם). ואלמלא נתמעטו שתי אלה, היינו אומרים שחייב לזון אותן, ואע"פ שהעבד עצמו אינו חייב במזונות ארוסתו – כיון שנוהג הוא לתת לה מזונות – היה אפשר לחייב את האדון (אור־שמח, ועיין רמב"ן על התורה שמות כא, ג). 6) במכילתא דרשב"י שם מפורש: "גרושה וחלוצה לכהן הדיוט", והרי חלוצה אינה אסורה אלא מדרבנן (משנה־למלך). 7) מכילתא דרשב"י שם. שאם היא אסורה עליו, חייב הוא להוציאה. ואף זו שאיסורה מדרבנן, אינה בכלל "עמו", שהרי סוף־סוף חייב הוא להוציאה. 8) קידושין שם, ומכילתות שם. ולא ציין רבינו עד איזה גיל חייב במזונותם. וראה בכסף־משנה. ומסתימות לשון רבינו משמע שאין כאן גבול, והחיוב הוא כל זמן שאן להם להתפרנס משל עצמם, ואפילו הם גדולים ממש (משנה־למלך). [ואע"פ שגם על העבד עצמו אין חיוב מן התורה לפרנס בניו אלא עד שש שנים (ראה בפי"ב מהלכות אישות הלכה יד, והערה נוספת נג) – כיון שהעבד נוהג לפרנסם, חל החיוב על האדון. ראה למעלה הערה ד]. 9) קידושין שם, ומכילתות שם. 10) קידושין ומכילתא שם, וספרא בהר פרק ז הלכה ג. ושם לא הובא הפסוק הזה הנאמר בנמכר לגוי, ועיין רש"י על התורה שם (ויקרא כה, נד). [ואע"פ שבמכרוהו בית־דין נאמר רק "אשתו" ולא "בניו", ובמוכר עצמו ובנמכר לגוי נאמר רק "בניו" ולא "אשתו" – צריך לומר שלמדו זה מזה בגזירה־שוה ד"שכיר – שכיר", שבכולם חייב גם במזונות אשתו וגם במזונות בניו]. 11) מכילתא דרשב"י שם. ולמדו כן ממה שנאמר "אם בעל אשה הוא ויצאה אשתו עמו" – "שתי נשים כאן ("אשה" ו"אשתו") – אחת עד שלא לקחו רבו, ואחת משלקחו רבו" (שם). 12) מכילתא דרשב"י וספרא שם.

ב. אַף עַל פִּי שֶׁהָאָדוֹן חַיָּב בִּמְזוֹנוֹת אִשְׁתּוֹ וּבָנָיו - אֵין לוֹ בְּמַעֲשֵׂה יְדֵיהֶם כְּלוּם[13], אֶלָּא הֲרֵי מַעֲשֵׂה הָאִשָּׁה וּמְצִיאָתָהּ לְבַעְלָהּ. וְכֹל שֶׁזּוֹכֶה הַבַּעַל בְּאִשְׁתּוֹ[14] - זוֹכֶה זֶה, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא עֶבֶד עִבְרִי[15].

13) מכילתא דרשב"י שם (הביאו הרמב"ן על התורה שם. ועיין בדבריו שפירש המכילתא באופן אחר, ראה להלן). 14) לרבות ירושה ופירות נכסי מלוג שלה. ראה פי"ב מהלכות אישות הלכה ג. 15) שנאמר: "אם בעל אשה הוא" – "הרי הוא (=העבד) כבעל, מה הבעל זכאי במציאתה ובירושתה של אשתו, אף זה (העבד) זכאי במציאתה וירושתה של אשתו" (מכילתא דרשב"י שם).

ג. מִי שֶׁמְּכָרוּהוּ בֵּית דִּין[16] - יֵשׁ[17] לְרַבּוֹ לִתֵּן לוֹ שִׁפְחָה כְּנַעֲנִית. בֵּין הָאָדוֹן בֵּין בְּנוֹ[18] שֶׁל אָדוֹן, אִם מֵת אָבִיו - הֲרֵי זֶה נוֹתֵן לוֹ שִׁפְחָה. וְכוֹפֵהוּ[19] עַל זֶה, כְּדֵי שֶׁיּוֹלִיד מִמֶּנָּה[20] עֲבָדִים[21]. וַהֲרֵי הִיא מֻתֶּרֶת לוֹ כָּל יְמֵי עַבְדּוּתוֹ[22]; שֶׁנֶּאֱמַר: אִם אֲדֹנָיו יִתֶּן לוֹ אִשָּׁה וְגוֹמֵר[23]. וְהַמּוֹכֵר עַצְמוֹ - אָסוּר[24] בִּשְׁפִחָה כְּנַעֲנִית כִּשְׁאָר כָּל יִשְׂרָאֵל[25].

16) ולא מוכר עצמו, כדלהלן בסוף ההלכה. וכתנא־קמא בברייתא קידושין יד: ולא כרבי אליעזר שם. 17) כלומר, הרשות בידו, ולא חובה (מכילתא ומכילתא דרשב"י). 18) מכילתא דרשב"י, שם. 19) קידושין טו. וראה להלן. 20) [קידושין שם: "כי משנה שכר שכיר עבדך – עבד עברי עובד בין ביום ובין בלילה – מכאן שרבו מוסר לו שפחה כנענית" – הרי שכל עיקר מסירת שפחה כנענית לעבד עברי, הוא כדי להוליד ולדות]. 21) שהרי נאמר "האשה וילדיה תהיה לאדוניה" ומכאן שוולד שפחה כמותה (קידושין סו: וסח.). 22) [כלומר כשנשאר בו שוה פרוטה, שאם לא כן, שוב אינו עבד – כמפורש להלן הלכה י. וזוהי כוונת הירושלמי קידושין (פ"א הלכה ב): "א"ר חייא בר אדא, הכל מודים בעבד עברי עד שיהא שם שוה פרוטה". וראה באור־שמח]. 23) מכאן שרבו מוסר לו שפחה כנענית. 24) קידושין שם, כרבנן ולא כרבי אליעזר. 25) [שאסורים בשפחה כנענית מדברי סופרים (פי"ב מהלכות איסורי ביאה הלכה יא). ומה שאמרו (קידושין שם): "לו ולא למוכר עצמו" – היינו שלמוכר עצמו אינו יכול לתת שפחה כנענית בעל כרחו, אבל אם רצה – מותר בה מן התורה אלא שחכמים גזרו עליה, ובמכרוהו בית־דין שמפורש בתורה שרבו מוסר לו שפחה כנענית – לא אסרו

חכמים (ועיין בחמרא וחיי לסנהדרין יט.) וזוהי כוונת רבינו בהלכות איסורי ביאה הלכה יב, שכתב: ולא גזרו חכמים בדבר זה". וראה במשנה־למלך, ובמה שכתב בשם הריטב"א].

ד. אֵין[26] עֶבֶד עִבְרִי מֻתָּר בִּשְׁפְחָה כְּנַעֲנִית עַד שֶׁתִּהְיֶה לוֹ אִשָּׁה יִשְׂרְאֵלִית וּבָנִים[27]; אֲבָל אִם אֵין לוֹ אִשָּׁה וּבָנִים - אֵין רַבּוֹ מוֹסֵר לוֹ שִׁפְחָה כְּנַעֲנִית[28]. וְדָבָר זֶה קַבָּלָה[29] הוּא. אֲפִלּוּ הָיָה הַנִּמְכָּר כֹּהֵן[30] - הֲרֵי זֶה מֻתָּר בִּשְׁפְחָה כְּנַעֲנִית כָּל יְמֵי עַבְדּוּתוֹ[31].

26) קידושין כ. ברייתא דרבי אליעזר. 27) כלומר, שתהיה לו עכשיו, אבל אם היתה לו אשה מקודם ומתה אחר־כך, אסור הוא בשפחה כנענית (אור־שמח, ועיין משנה־למלך). 28) אף כאן הכוונה שאין רבו יכול לכופו, אבל אינו אסור בה מן התורה, אלא מדברי סופרים. 29) דברים שקיבלו איש מפי איש עד משה, וצריך־עיון הרי מקרא מלא הוא בפי רבי אליעזר בן יעקב (קידושין שם) "אם בגפו יבוא, בגפו יצא" — "אם יחידי נכנס, יחידי יצא". ועיין רדב"ז. 30) אף שעליו הטילה התורה חובות יתירות. כרב נגד שמואל (שם כא:) שהלכה כמותו בעניני איסור. 31) ראה למעלה הלכה ג. והערה כא.

ה. אִם[32] הָיוּ לוֹ אִשָּׁה וּבָנִים, אַף עַל פִּי שֶׁמּוֹסֵר לוֹ רַבּוֹ שִׁפְחָה כְּנַעֲנִית - אֵינוֹ יָכוֹל לְהַפְרִישׁוֹ מֵאִשְׁתּוֹ וּבָנָיו; שֶׁנֶּאֱמַר: אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ[33]. וְאֵינוֹ[34] יָכוֹל לִתֵּן לוֹ שְׁתֵּי שְׁפָחוֹת, וְלֹא[35] לִתֵּן שִׁפְחָה אַחַת לִשְׁנֵי עֲבָדָיו הָעִבְרִים כְּדֶרֶךְ שֶׁנּוֹתֵן לַכְּנַעֲנִיִּים[36]; שֶׁנֶּאֱמַר: יִתֶּן לוֹ אִשָּׁה[37]. נִרְצָע שֶׁמָּסַר לוֹ רַבּוֹ שִׁפְחָה כְּנַעֲנִית, וְהִגִּיעַ יוֹבֵל, וְהָיָה רַבּוֹ מְסָרֵב בּוֹ לָצֵאת, וְאֵינוֹ רוֹצֶה לָצֵאת, וְחָבַל בּוֹ - פָּטוּר, שֶׁהֲרֵי נֶאֱסַר בִּשְׁפְחָה[38].

32) מכילתא דרשב"י (משפטים כא, ג) הביאו הרמב"ן שם. 33) במכילתא דרשב"י שם נוסף: "ולהלן הוא אומר ויצא מעמך הוא ובניו עמו (ויקרא כה, מא) אל תפרישנו מבניו". ורבינו כתב בתחילת דבריו "אינו יכול להפרישו מאשתו ובניו", והשמיט סוף דברי המכילתא הנ"ל. 34) מכילתא דרשב"י שם. 35) שם. 36) [כמו שכתב רבינו בפי"ד מהלכות איסורי ביאה הלכה יט]. 37) אשה אחת ולא שתים. ועוד: אשה המיוחדת לו, שלא תהא כשפחת הפקר. וכמו שאמרו במכילתא דרבי ישמעאל שם. וראה במשנה־למלך. 38) ורשאי להכות חבירו כדי להפרישו מאיסור. כן הוא בבבא־קמא כח. בברייתא, וכפירושה ע"י רב נחמן בר יצחק. ואע"פ שפירוש זה לא נאמר אלא למי שסובר "לא עביד אינש דינא לנפשיה", ורבינו פוסק בפ"ב מהלכות סנהדרין הלכה יב "שיש לאדם לעשות דין לעצמו — אע"פ שלא היה שם הפסד בנכסיו" — סובר רבינו שלא הותר אלא לקחת את שלו מחבירו, אבל לא לחבול בחבירו, ואם כן פירושו של רב נחמן בר יצחק הוא אליבא דכולא עלמא (משנה־למלך).

ו. הַמּוֹכֵר[39] עַצְמוֹ - אֵינוֹ נִרְצָע. אֲבָל מְכָרוּהוּ בֵּית דִּין, וְעָבַד שֵׁשׁ וְלֹא רָצָה לָצֵאת - הֲרֵי זֶה נִרְצָע, וְעוֹבֵד[40] עַד שְׁנַת הַיּוֹבֵל, אוֹ עַד שֶׁיָּמוּת הָאָדוֹן.

39) קידושין יד: בברייתא, וכתנא־קמא ולא כרבי אליעזר, ראה למעלה הלכה ג. 40) משנה, שם יד:

ז. אַף עַל פִּי שֶׁהִנִּיחַ בֵּן - אֵין הַנִּרְצָע עוֹבֵד אֶת הַבֵּן[41]. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[42] לָמְדוּ[43]: וַעֲבָדוֹ - לוֹ וְלֹא לִבְנוֹ; לְעוֹלָם - לְעוֹלָמוֹ שֶׁל יוֹבֵל[44]. נִמְצָאתָ לָמֵד, שֶׁהַנִּרְצָע אֵינוֹ קוֹנֶה אֶת עַצְמוֹ אֶלָּא בַּיּוֹבֵל וּבְמִיתַת הָאָדוֹן[45].

41) קידושין יז: וכא: 42) המסורת. 43) שם כא: 44) אבל לא במובנו של "נצח" או עולמית. 45) אבל לא בגרעון כסף ולא בשטר שחרור (משנה־למלך).

ח. עֶבֶד[46] עִבְרִי כֹּהֵן אֵינוֹ נִרְצָע, מִפְּנֵי שֶׁנַּעֲשָׂה בַּעַל מוּם[47]. וַהֲרֵי הוּא אוֹמֵר: וְשָׁב אֶל מִשְׁפַּחְתּוֹ[48] - לַחֲזָקָה שֶׁהָיָה בָהּ, וְאֵינוֹ שָׁב לַשְּׁרָדָה[49] שֶׁהָיָה בָהּ.

46) קידושין כא: בברייתא, וכחכמים ולא כרבי אליעזר בשם רבי יודן ברבי. 47) שהרי הוא נרצע בגופו של אוזן (להלן הלכה ט, וכחכמים ולא כרבי אליעזר בשם רבי יודן ברבי). וכיון שניקב סחוס האוזן הרי הוא בעל מום (בכורות לז. ופ"ז מהלכות ביאת המקדש הלכה ג). ובירושלמי (קידושין פ"א ה"ב) הקשו: "וירצע הסחוס פחות מן הכרשינה" (=שאינו נעשה בעל מום אלא־אם־כן ניקב כשיעורי כרשינה. בכורות שם והלכות ביאת מקדש שם) ומתרץ: "שמא יבוא לידי כרשינה", ועיין משנה־למלך. [ומדברי רבינו שכתב סתם "שנעשה בעל מום", נראה שאין זה חשש שמא יבוא לידי כרשינה, אלא הוא נעשה בעל מום בכל רציעה שהיא, וכן נראה מסתימת לשון הבבלי בקידושין שלא הביאו סברת הירושלמי, וצריך לומר שכיון שמצוה היא לרצוע, כלומר לנקב אזנו — מיגו דהוי נקב לענין רציעה. הוי נקב חשוב לענין מום אע"פ שאין בו ככרשינה, וכעין זה בסוכה (ז.) "מיגו דהויא דופן לענין סוכה, הויא דופן לענין שבת". וכן כתב בישועות־יעקב (אורח־חיים סימן יג ס"ק א, וסימן כה ס"ק ז) לענין קשר של ציצית לענין כלאים, וקשר של תפילין לענין שבת. שאע"פ שהם קשרים שאינם של קיימא — אסורים לענין כלאים ולענין שבת, מיגו דהוי קשר לענין ציצית ותפילין, הוי קשר לענין כלאים ולענין שבת. ויתכן כי הירושלמי הנ"ל שלא תירץ כן, סבר כשיטת אביי בסוכה שם, החולק על 'מיגו' זה]. 48) קידושין שם בשם רב בר שילא. והעיר המשנה־למלך: הרי הפסוק הנ"ל אינו מדבר בנרצע, ולמה לא הביא הפסוק "ואיש אל משפחתו תשובו" (ויקרא כה, י) שהוא נדרש לנרצע (קידושין טו.). 49) מכות יג. כרבי יהודה ולא כרבי מאיר. וראה בפ"ז מהלכות רוצח הלכה יד.

ט. כֵּיצַד רוֹצְעִין? מְבִיאוֹ לְבֵית דִּין שֶׁל שְׁלֹשָׁה[50], וְאוֹמֵר דְּבָרָיו[51] לִפְנֵיהֶם. וּמַגִּישׁוֹ לְסוֹף שֵׁשׁ[52] אֶל הַדֶּלֶת אוֹ אֶל הַמְּזוּזָה כְּשֶׁהֵן עוֹמְדִין בַּבִּנְיָן[53]. בֵּין דֶּלֶת וּמְזוּזָה שֶׁל אָדוֹן בֵּין שֶׁל כָּל אָדָם[54]. וְנוֹקֵב אֶת

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

אָזְנוֹ הַיְמָנִית[55], בְּגוּפָהּ שֶׁל אֹזֶן[56], בְּמַרְצֵעַ שֶׁל מַתֶּכֶת[57], עַד שֶׁיַּגִּיעַ לַדֶּלֶת[58]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְנָתַתָּ בְּאָזְנוֹ וּבַדֶּלֶת. וְלֹא נֶאֱמַר מְזוּזָה[59], אֶלָּא[60] שֶׁיִּהְיֶה עוֹמֵד[61] בֵּין אֵצֶל דֶּלֶת בֵּין אֵצֶל מְזוּזָה; וּמַה[62] מְזוּזָה[63] כְּשֶׁהִיא עוֹמֶדֶת[64], אַף דֶּלֶת כְּשֶׁהִיא עוֹמֶדֶת[65]; אֲבָל הָרְצִיעָה - בַּדֶּלֶת, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין שָׁם מְזוּזָה[66]. הָאָדוֹן[67] הוּא שֶׁרוֹצֵעַ בְּעַצְמוֹ; שֶׁנֶּאֱמַר: וְרָצַע אֲדֹנָיו - לֹא בְּנוֹ וְלֹא שְׁלוּחוֹ וְלֹא שְׁלִיחַ בֵּית דִּין. וְאֵין[68] רוֹצְעִין שְׁנֵי עֲבָדִים כְּאֶחָד, שֶׁאֵין[69] עוֹשִׂין מִצְוֹת חֲבִילוֹת חֲבִילוֹת[70].

50) מכילתא דרשב"י (שמות כא, ה). 51) אהבתי את אדוני וגו' (רדב"ז). 52) ראה להלן הלכה י. 53) קבועים בתוך הבנין, ולא כשהם עקורים ותלושים מן הבנין ומונחים מן הצד. וראה בסמוך, מנין לנו זה. 54) לא צויין המקור לכך. 55) מכילתא ומכילתא דרשב"י (שמות כא, ו) וקידושין טו. 56) היינו, בתנוך ולא בעור הרך (אליה). וכן מסקנת החכמים בקידושין כא: מההלכה הקודמת, שאין עבד כהן נרצע שלא ייעשה בעל מום, שאם באליה הרי אין הכהן נעשה בעל מום על־ידי־זה. 57) קידושין שם בברייתא, וכרבי שאמר: "מה מרצע מיוחד של מכתת, אף כל של מתכת", ומרצע לאו דוקא אלא בכל דבר שהוא של מתכת (כסף־משנה, וכן בגמרא שם). 58) אך לא יגע בדלת (קידושין כב: בברייתא). 59) היינו, שמה שכתוב בתורה: "מזוזה", הוא ללמוד שני דברים נפרדים לענין ההגשה: א' שיכול להגישו אצל הדלת או אצל המזוזה, אבל לא שהרציעה תהיה אצל המזוזה. ב' שהדלת צריכה להיות עומדת כדוגמת המזוזה. 60) וזה הדבר הראשון. 61) העבד. 62) וזהו הדבר השני. 63) מכילתא ומכילתא דרשב"י (שמות כא, ו), וקידושין שם בברייתא. 64) שאחרת אינה מזוזה כלל (רש"י שם). 65) קבועה בבנין, ולא מונחת מקרקע ותלושה מן הבנין. 66) מכילתא דרשב"י שם. 67) מכילתא ומכילתא דרשב"י שם. 68) סוטה ח. בברייתא. 69) כן בברייתא שם. 70) אגודות אגודות, כמה ביחד, שנראה כאילו הם כמשא, ורוצה להפטר מהם מהר.

י. וְאִם אָמַר יֹאמַר הָעֶבֶד - עַד שֶׁיֹּאמַר וְיִשְׁנֶה[71]. הָעֶבֶד - עַד שֶׁיֹּאמַר כְּשֶׁהוּא עֶבֶד; אֲבָל אִם אָמַר אַחַר שֵׁשׁ - אֵינוֹ נִרְצָע, עַד שֶׁיֹּאמַר וְיִשְׁנֶה בְּסוֹף שֵׁשׁ[72] בִּתְחִלַּת פְּרוּטָה אַחֲרוֹנָה[73]. כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁנִּשְׁאַר מִן הַיּוֹם שָׁוֶה פְּרוּטָה מִדְּמֵי מְכִירָתוֹ אוֹ יָתֵר מְעַט. אֲבָל אִם נִשְׁאַר פָּחוֹת מִשָּׁוֶה פְּרוּטָה[74] - הֲרֵי זֶה כְּאוֹמֵר אַחַר שֵׁשׁ.

71) קידושין כב. בברייתא, וכן במכילתא ומכילתא דרשב"י, ו'ספרי' פ' ראה (לדברים טו, יז). 72) [בכתב־יד מינכן בקידושין שם: "תנו רבנן: "אם אמור יאמר", עד שיאמר וישנה. "העבד" עד שיאמר כשהוא עבד. אמר בתחילת שש ולא בסוף שש – אינו נרצע, שנאמר "אם אמור יאמר העבד". אמר בסוף שש ולא אמר בתחילת שש – אינו נרצע, שנאמר "לא אצא חפשי", אמר בסוף שש ולא אמר בתחילת שש – אינו נרצע, שנאמר "אם אמור יאמר העבד", עד שיאמר כשהוא עבד" (תורה שלמה פ' משפטים פרק כא אות קו). ונראה שנוסחת רבינו היתה כדלהלן: "תנו רבנן: "אם אמור יאמר" עד שיאמר וישנה, "העבד" עד שיאמר כשהוא עבד. אמר בתחילת שש ולא אמר בסוף שש – אינו נרצע, שנאמר "אם יאמר (ותיבת "העבד" יש למחוק, וכן אינה בכ"י שם ד"ה ה"ג לפי הגירסא השניה, וכמו כן יש למחוק תיבות "אמר בסוף שש ולא אמר בתחילת [שש] אינו נרצע, שנאמר לא אצא חפשי"). אמר בסוף שש ולא אמר בתחילת שש – אינו נרצע, שנאמר "אם אמור יאמר העבד", עד שיאמר כשהוא עבד". וזהו פירוש הדברים: "אמר בתחילת שש, כפי מסקנת הסוגיא, היינו בתחילת פרוטה אחרונה, פעם אחת, ולא אמר בסוף שש, כפי מסקנת הסוגיא, היינו בסוף פרוטה אחרונה – אינו נרצע, שנאמר "אם אמור יאמר", כלומר עד שיאמר וישנה. אמר בסוף שש, היינו בסוף פרוטה אחרונה, ואפילו אמר אז פעמיים (ועיין רש"י שם) ולא אמר בתחילת שש בתחילת פרוטה אחרונה – אינו נרצע, שנאמר וכו' "העבד" עד שיאמר כשהוא עבד". אבל אם אמר גם בתחילת פרוטה אחרונה, שאז עודנו עבד וגם המשיך לומר פעם שניה בסוף פרוטה אחרונה, כיון ששתי האמירות היו ביחד, זו אחרי זו, הכל מצטרף ביחד, וכאילו אמר הכל בתחילת פרוטה האחרונה בעודנו עבד]. 73) [כלומר, אמירה ראשונה בתחילת הפרוטה, ואמירה שניה אחריה בתוך הפרוטה האחרונה, והכל מצטרף לאמירה ראשונה, וכאילו היה הכל בתחילת הפרוטה בעודנו עבד, כמבואר למעלה]. ומכיון שכתב רבינו למעלה הלכה ט שרוצעים אותו מעומד, מוכח מזה שרוצעים בלילה, ושלא כדברי ה'ספרי' פ' ראה (לדברים טו, טו). וראה בכסף־משנה]. 74) [בעת אמירה ראשונה, כנ"ל. ודינה של אמירה באמצע שנות העבדות לא נתברר, כי לנוסחא הנ"ל בגמרא לא נזכרה כלל הדרשה מהפסוק "לא אצא חפשי", שעל פיה למדו, לפי הנוסחא שלנו, שאמירה אינה מועילה אלא בזמן יציאתו לחרות ולא קודם לכן, ויתכן כי לפי הנוסחא הנ"ל גם אמירה זו מועילה, אם תבוא אמירה נוספת בתחילת הפרוטה האחרונה. וכל עיקר הדין של שתי האמירות בסוף העבדות, לא נאמר אלא להשמיענו כי במקרה של שתי אמירות רצופות מועילה גם זו שנאמרה בסוף הפרוטה האחרונה, כנ"ל].

יא. הָיְתָה[75] לָעֶבֶד שִׁפְחָה כְּנַעֲנִית וְלוֹ מִמֶּנָּה בָּנִים, וּלְרַבּוֹ אֵין אִשָּׁה וּבָנִים[76] - אֵינוֹ נִרְצָע; שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי אֲהֵבְךָ וְאֶת בֵּיתֶךָ[77]. לְרַבּוֹ אִשָּׁה וּבָנִים, וְלוֹ אֵין אִשָּׁה וּבָנִים - אֵינוֹ נִרְצָע; שֶׁנֶּאֱמַר: אָהַבְתִּי אֶת אֲדֹנִי אֶת אִשְׁתִּי וְאֶת בָּנָי. הוּא אוֹהֵב אֶת רַבּוֹ, וְרַבּוֹ אֵינוֹ אוֹהֲבוֹ - אֵינוֹ נִרְצָע; שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי טוֹב לוֹ עִמָּךְ. רַבּוֹ אוֹהֲבוֹ, וְהוּא אֵינוֹ אוֹהֵב אֶת רַבּוֹ - אֵינוֹ נִרְצָע; שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי אֲהֵבְךָ. הוּא חוֹלֶה, וְרַבּוֹ אֵינוֹ חוֹלֶה - אֵינוֹ נִרְצָע; שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי טוֹב לוֹ עִמָּךְ. רַבּוֹ חוֹלֶה, וְהוּא אֵינוֹ

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

חוֹלֶה, אוֹ שֶׁהָיוּ שְׁנֵיהֶם חוֹלִים[78] - אֵינוֹ נִרְצָע; שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי טוֹב לוֹ עִמָּךְ - עַד שֶׁיִּהְיוּ שְׁנֵיהֶם בְּטוֹבָה.

75) קידושין שם בברייתא. 76) יש אומרים כי "בנים" אצל אדון לאו דוקא, שהרי לא נאמר בו אלא "ביתך", ו"ביתו זו אשתו" (יומא ב.) אבל בנים לא נכללו בזה (תוספות הרא"ש, ומהרי"ט שם). 77) [אין ללמוד זאת מהפסוק "אהבתי את אדוני", שאינו עוסק אלא בדברים שהעבד אומר, ויתכן כי לבו בל עמו. אבל כאן זוהי עדות התורה האומרת "כי אהבך". ומכיון ש"אהבתי את אדוני את אשתי ואת בני" אינם אלא דברי העבד, אין מקור שצריך לאהוב אשתו ובניו (של עצמו). ולא למדו מהפסוק "כי אהבך ואת ביתך" שצריך שיאהב את אשת רבו, שהרי הפסוק הראשון השמיט "ביתו", ואמר רק "אהבתי את אדוני", וראה משנה־למלך]. 78) זו היא בעיא בגמרא שם, וצדדי הספק הם: אם ההדגשה היא על "עמך", וכאן שניהם שווים, או "כי טוב לו". [ואע"פ שהבעיא לא נפתרה – פסק רבינו שאינו נרצע, שהרי רציעה חבלה היא, ומספק אסור לחבול בו אף ברשותו של העבד, שהרי אסור לאדם שיחבול בעצמו, כמפורש בבבא־קמא צא: ופ"ה מהלכות חובל ומזיק הלכה א, וראה בכסף־משנה וב"יקר תפארת'].

יב. מַה[79] בֵּין מוֹכֵר עַצְמוֹ לִמְכָרוּהוּ בֵּית דִּין? מוֹכֵר עַצְמוֹ - אֵינוֹ נִרְצָע, וּמְכָרוּהוּ בֵּית דִּין - נִרְצָע[80]. מוֹכֵר עַצְמוֹ - אָסוּר[81] בְּשִׁפְחָה כְּנַעֲנִית, וּמְכָרוּהוּ בֵּית דִּין - רַבּוֹ מוֹסֵר לוֹ שִׁפְחָה כְּנַעֲנִית. מוֹכֵר עַצְמוֹ - נִמְכָּר לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים, וּמְכָרוּהוּ בֵּית דִּין - אֵינוֹ נִמְכָּר אֶלָּא לְיִשְׂרָאֵל[82]; שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יִמָּכֵר לְךָ אָחִיךָ - אֵין בֵּית דִּין מוֹכְרִין אוֹתוֹ אֶלָּא לְךָ[83]. מוֹכֵר עַצְמוֹ - נִמְכָּר לְשֵׁשׁ וְיֶתֶר עַל שֵׁשׁ, מְכָרוּהוּ בֵּית דִּין - אֵינוֹ נִמְכָּר אֶלָּא לְשֵׁשׁ[84]. מוֹכֵר עַצְמוֹ - אֵין מַעֲנִיקִין לוֹ[85], מְכָרוּהוּ בֵּית דִּין מַעֲנִיקִין לוֹ[86].

~ נקודות משיחות קודש ~

"מוֹכֵר עַצְמוֹ – אֵין מַעֲנִיקִין לוֹ".

בנוגע למצות הענקה, כתב החינוך (מצוה תפ"ב בסופה) שגם בזמן הזה שאין היובל נוהג ואין נוהגים דיני עבד עברי "ישמע חכם ויוסיף לקח, שאם שכר מבני ישראל ועבדו .. שיעניק לו בצאתו מעמו מאשר ברכו ה' יתברך".

והקשה עליו ב'מנחת חינוך' שהוא נגד דעת הרמב"ם כי דבריו אלו יכולים להתקיים רק לפי הדעה שמצות הענקה היא גם במוכר את עצמו וגם במכרוהו בית־דין. אבל לדעה שחיוב הענקה היא רק במכרוהו בית־דין, אין לומר שנוהגת גם בזמן הזה מצד המוסר כי אז אין לחלק בין מוכר עצמו ומכרוהו בית־דין, שהרי המוסר מחייב ליתן לשניהם, והלא הרמב"ם פסק כדעה הזו שחיוב הענקה הוא רק במכרוהו בית־דין, ולא שכיח "שהרב המחבר (דעת החינוך) יהיה נוטה מדעת הרמב"ם אם לא שפירש להדיא".

ויש לתרץ ובהקדים: זה שהענקה נוהגת רק במכרוהו בית־דין, אפשר לפרש בשני אופנים:

א) ש"אין לך בו אלא חידושו" וכל מה שחידשה תורה הוא חיוב ההענקה במכרוהו בית־דין, ובמילא אין הענקה ב"מוכר את עצמו".

ב) החידוש שחידשה תורה "לו ולא למוכר את עצמו" בא למעט הענקה למוכר את עצמו.

ואם נלמד כפי האופן השני, הרי לא מיעטה תורה הענקה לשכיר שהרי אינו בגדר "מוכר את עצמו", ממילא אפשר ללמוד דין הענקה מצד המוסר מדין הענקה למי שמכרוהו בית־דין גם בזמן הזה שאם שכר מבני ישראל ועבדו שצריך להעניק לו מאשר ברכו ה', ולא יקשה ה'חינוך' מהרמב"ם כאן.

ועוד יש לומר, ששני אופני ההסברה הנ"ל במצות הענקה, תלויים בשני אופני ההסברה שבכללות מצות הענקה.

א) שהיא בגדר של שכר פעולה, ומה שחידשה תורה במי שמכרוהו ב"ד הוא שגם הענקה היא חלק משכר פעולתו.

ב) שהיא בגדר של צדקה שנותן האדון כהכרה על עבודתו של העבד.

והנה ב'מניין המצות', סידר הרמב"ם מצות הענקה מיד לאחר מצות צדקה, ומזה משמע שלדעתו גדר מצות הענקה הוא כאופן השני, היינו צדקה. ועל פי זה, אין הכרח לומר שה'חינוך' "נוטה מדעת הרמב"ם" כי הגם שהתורה מיעטה מוכר את עצמו מהענקה, אפשר ללמוד ממכרוהו בית־דין (שההענקה לו היא מצד צדקה) גם הענקה לשכיר בזמן הזה מצד המוסר והטוב.

(על פי לקו"ש חי"ט ע' 153
מתוך רמב"ם "פרדס המלך")

79) דברי סיכום של רבינו. 80) למעלה הלכה ו. 81) למעלה הלכה ג. 82) ראה למעלה פ"א הלכה ג. 83) 'ספרא' בהר פרק ז הלכה א. ולמעלה בפ"א שם לא הביא רבינו את המקור הזה, ורק כאן בדברי הסיכום הביאו, וצ"ע. 84) למעלה פ"ב הלכה ב־ג. 85) כדעת תנא־קמא בברייתא קידושין יד: ולא כרבי אליעזר, ודרשו כן ממה שנאמר "הענק תעניק לו" – "לו ולא למוכר עצמו" (שם טו.) וראה במשנה־למלך שהעיר על הסתירה בדברי רבינו. 86) וטעם ההבדל בין מוכר עצמו למכרוהו בית־דין הוא, מפני שמכרוהו בית־דין בגניבתו, כשיוצא אין בידו כלום, וחסה התורה עליו וציוותה להעניק לו. אבל מוכר עצמו, כיון שיכול למכור עצמו לשנים מרובות, בזמן שיוצא אינו יוצא בידיים ריקניות ('יקר תפארת' להרדב"ז).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

יג. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁאֵין הָאִשָּׁה נִרְצַעַת. וְכֵן יֵרָאֶה מֵעִנְיַן הַכָּתוּב, שֶׁהֲרֵי אוֹמֵר בִּנְרְצָע: אָהַבְתִּי אֶת אֲדֹנִי אֶת אִשְׁתִּי וְאֶת בָּנָי[87]. וּמַהוּ[88] שֶׁנֶּאֱמַר: וְאַף לַאֲמָתְךָ תַּעֲשֶׂה כֵּן?[89] לְהַעֲנִיק[90]. שֶׁכְּשֵׁם שֶׁמִּצְוַת עֲשֵׂה לְהַעֲנִיק עֶבֶד עִבְרִי, כָּךְ מַעֲנִיק אָמָה הָעִבְרִיָּה.

87) ב'ספרי' ובגמרא שם, למדו זאת מהפסוק "ואם אמור יאמר העבד" – "עבד ולא אמה". אבל שם יד: וטו. מבורר שלדעת תנא־קמא של רבי אליעזר, שהלכה כמותו, דרשו מ"העבד" שתי דרשות, ולכן נוח לו לרבינו להביא מ"אהבתי את אשתי וגו'". 88) כל השקלא־וטריא ב'ספרי' ובקידושין יז: 89) שלכאורה נראה שגם האמה נרצעת, שהרי בתחילת הפסוק הנ"ל מדובר על רציעה. 90) ואם כן "אף" זה אינו מוסב על הפסוק הנ"ל, אלא על מה שנאמר בפסוק קודם בפרשה הנ"ל "הענק תעניק לו" (שם פסוק יד).

יד. כָּל הַמְשַׁלֵּחַ עַבְדּוֹ וַאֲמָתוֹ רֵיקָם - עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תְשַׁלְּחֶנּוּ רֵיקָם. וַהֲרֵי הַכָּתוּב נִתְּקוֹ לַעֲשֹׂה[91], שֶׁנֶּאֱמַר: הַעֲנִיק תַּעֲנִיק לוֹ. אֶחָד[92] הַיּוֹצֵא בְּסוֹף שֵׁשׁ[93], אוֹ שֶׁיָּצָא בַּיּוֹבֵל, אוֹ בְּמִיתַת הָאָדוֹן[94], וְכֵן הָאָמָה הָעִבְרִיָּה שֶׁיָּצְאַת בְּאֶחָד מִכָּל אֵלּוּ אוֹ בְּסִימָנִין[95] - הֲרֵי אֵלּוּ מַעֲנִיקִין לָהֶם[96]. אֲבָל[97] הַיּוֹצֵא בִּגְרִעוֹן כֶּסֶף - אֵין מַעֲנִיקִין לָהֶם. שֶׁנֶּאֱמַר: וְכִי תְשַׁלְּחֶנּוּ חָפְשִׁי מֵעִמָּךְ; וְזֶה לֹא שִׁלְּחוֹ חָפְשִׁי, אֶלָּא הָעֶבֶד נָתַן שְׁאָר הַדָּמִים שֶׁנִּשְׁאַר לוֹ לַעֲבֹד בָּהֶן וְאַחַר כָּךְ יָצָא[98]. הַעֲנִיק תַּעֲנִיק לוֹ מִצֹּאנְךָ מִגָּרְנְךָ וּמִיִּקְבֶךָ - בְּעִנְיַן[99] צֹאן גֹּרֶן וָיֶקֶב, דְּבָרִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם בְּרָכָה[100] מֻחֲמַת עַצְמָן[101], הוּא שֶׁחַיָּב לְהַעֲנִיק לוֹ מֵהֶם; אֲבָל הַכְּסָפִים וְהַבְּגָדִים[102] - אֵינוֹ חַיָּב לִתֵּן לוֹ מֵהֶם[103]. וְכַמָּה[104] נוֹתֵן לוֹ? אֵין פָּחוֹת מִשְּׁוֵה שְׁלֹשִׁים סֶלַע[105], בֵּין מִמִּין אֶחָד בֵּין מִמִּינִין הַרְבֵּה[106]; כְּשְׁלֹשִׁים[107] שֶׁל קְנַס הָעֶבֶד, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ: יִתֵּן לַאדֹנָיו[108]. בֵּין[109] שֶׁנִּתְבָּרֵךְ הַבַּיִת בִּגְלָלוֹ בֵּין שֶׁלֹּא נִתְבָּרֵךְ; שֶׁנֶּאֱמַר: הַעֲנִיק תַּעֲנִיק לוֹ - מִכָּל מָקוֹם. אִם כֵּן[110], לָמָּה נֶאֱמַר: אֲשֶׁר בֵּרַכְךָ? הַכֹּל לְפִי הַבְּרָכָה תֵּן לוֹ[111].

91) כתב כן שלא נאמר שלאחר שעבר ושלחו בלי הענקה – שוב אינו חייב להעניק, כדעת רבי יהודה במצות שילוח הקן, שלאחר שלקחה – שוב אינו מצווה לשלחה (חולין קמא. במשנה), אלא גם לאחר מכן חייב הוא להעניק לו. וכדעת חכמים בענין שילוח הקן (חולין שם). ולפי"ז אינו חייב מלקות על הלאו, שהרי לאו הניתק לעשה – אין לוקין עליו. 92) 'ספרי' פ' ראה (לדברים טו, יג) הובא בקידושין טז: 93) למעט את היוצא בגרעון כסף, באמצע שש, כבסמוך. 94) בלא בן (למעלה פ"ב הלכה יב), או נרצע שאינו עובד גם את הבן (למעלה הלכה ז). 95) סימני נערות. 96) אע"פ שבפסוק לא מפורש לענין הענקה אלא היוצא בשש, למדו כן ב'ספרי' ובגמרא שם ממה שנאמר בפסוק הנ"ל פעמיים "תשלחנו", לרבות כל מיני שילוח. 97) כתנא־קמא שם, ולא כרבי מאיר. 98) ואם שחרר עבדו מרצונו, יתכן שחייב להעניקו. [ויתכן גם ששחרור מרצון אף הוא בא על־ידי התעוררות של העבד, שעשה לאדון איזה נחת־רוח וכיוצא בזה, ואין זה "שילוחו מעמך"]. 99) בכ"י תימן, ובדפוס רומי: "כענין" כלומר: כעין. 100) ריבוי. שנאמר "אשר ברכך ה' אלקיך" (דברים טו, יד), ומכאן למדו לכל שיש בו ברכה, אע"פ שאינו צאן גורן ויקב (קידושין יז. בברייתא). 101) שהם בעצמם מתרבים, כגון בעלי חיים שמתרבים בוולדות, או אפילו פרדות, שגופם הולך ומשתבח, וכדעת רבי שמעון ולא כרבי אליעזר בן יעקב (קידושין שם). 102) "כספים" נזכרו בברייתא שם, ואילו "בגדים" הוסיף רבינו מדעתו שהרי שניהם אינם מתברכים מעצמם, ואם נתמעטו כספים שעומדים לעיסקא ולרווח, כל־שכן שנתמעטו בגדים שאינם עומדים לרווח כלל ('יקר תפארת' להרדב"ז). 103) כלומר, אם אין לו אלא כספים ובגדים, אינו חייב בהענקה כלל. וראה במשנה־למלך. 104) שם יז. בברייתא. 105) כרבי יהודה ולא כרבי מאיר ורבי שמעון (שם), בהתאם לכלל שרבי מאיר ורבי יהודה – הלכה כרבי יהודה, רבי שמעון ורבי יהודה – הלכה כרבי יהודה (עירובין מו: – משנה־למלך). 106) כן בדברי רבי מאיר שם, ולא מצאנו שרבי יהודה חולק על זה (משנה־למלך). 107) ההשוואה בגמרא שם. 108) וכאן נאמר "תתן לו", ולמדו גזירה־שוה "נתינה – נתינה" (קידושין שם). 109) 'ספרי' פ' ראה שם. הובא בקידושין יז: וכתנא־קמא ולא כרבי אלעזר בן עזריה. 110) 'ספרי' וגמרא שם. 111) אם נתברך הבית בשבילו הרבה, תוסיף על הענקתו, ואם לאו – אל תפחות מן הכתוב (רש"י שם).

טו. אִם[112] בָּרַח[113], וּפָגַע בּוֹ יוֹבֵל כְּשֶׁהוּא בּוֹרֵחַ, וְיָצָא לַחֵרוּת - אֵינוֹ חַיָּב לְהַעֲנִיקוֹ; שֶׁנֶּאֱמַר: וְכִי תְשַׁלְּחֶנּוּ וְגוֹמֵר[114]. עָנָק[115] עֶבֶד עִבְרִי - לְעַצְמוֹ, וְאֵין בַּעַל חוֹב גּוֹבֶה הֵימֶנּוּ[116]. וַעֲנָק[117] אָמָה הָעִבְרִיָּה, וְכֵן מְצִיאָתָהּ[118] - לְאָבִיהָ[119]. וְאִם מֵת אָבִיהָ קֹדֶם שֶׁיָּבוֹא לְיָדוֹ[120] - הֲרֵי הֵן שֶׁל עַצְמָהּ, וְאֵין לְאַחֶיהָ בָּהֶם כְּלוּם[121]; שֶׁאֵין אָדָם[122] מוֹרִישׁ זְכוּת שֶׁיֵּשׁ לוֹ בְּבִתּוֹ לְבָנוֹ.

112) קידושין טז: בברייתא, וכפירושה ע"י רב ששת (שם יז.). 113) שחייב להשלים שנות עבודתו (גמרא שם, וכ"ה למעלה פ"ב הלכה ד). 114) כלומר, אע"פ שיציאתו על־ידי היובל – כיון שברח, אינו בכלל "וכי תשלחנו" (שם). 115) שם טז: בברייתא. 116) שנאמר: "העניק תעניק לו" – "לו ולא לבעל חובו" (שם טו. וטז:). ומשמע שאף לאחר שבאה הענקה ליד העבד, אין בעל־חוב גובה הימנו, לא כדברי רש"י (שם ד"ה ולא לבעל חובו) שאין האדון חייב להגבות את ההענקה לבעל־חוב, שמשמע מדבריו שלאחר שבא לידו – בעל־חובו גובה הימנו. וכן לענין מעשר שני, שעליו אמרו בתוספתא פאה פ"ד (הוצאת

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הגר"ש ליברמן (עמ' 59, 61): "מעשר שני [עני] אין גובין ממנו מלוה וחוב", לפי דעת ראבי"ה (באור־זרוע הלכות צדקה סימן יא) הכוונה למעשר עני שביד העני, שלצורך העני ניתן לא לפריעת חוב (תוספתא כפשוטה שם, והוא־הדין להענקה, וראה במשנה־למלך). 117) ברייתא שניה, שם. 118) [בעודה אמה (פט"ז מהלכות אבידה הלכה יג), ומקור הדברים מהברייתא שם]. 119) [זכותו בענק הוא כזכותו במציאתה, ולא כזכותו במעשה ידיה (כתובות מו:), ואע"פ שענק הוא כשכר פעולה (קידושין טו.) – שהרי מעשי ידיה למדו ממה שנאמר (שמות כא, ז) "וכי ימכור איש את בתו לאמה" – "מה אמה מעשה ידיעה לרבה, אף בת מעשה ידיה לאביה" (שם, מז.), וזה לא שייך בענק, שהרי גם לרבה אין חלק אלא במעשה ידיה ממש ולא בהענקות מעין אלה, שוודאי דינן כמציאה שהיא של אביה אף בעודה אמה, כנ"ל. אלא ודאי דין ענק כדין מציאה, שתיקנו לו לאב משום איבה (כתובות שם), שאם לא תתן לו מציאותיה, לא יתן לה מזונות (רש"י שם), והוא־הדין לענק, וראה להלן]. 120) כלומר, לרשותו. ובא לידה כבא לידו (כסף־משנה) וראה להלן. 121) [אף שלענין מעשה ידיה, אמרו (כתובות מב. במשנה): "אף־על־פי שלא גבתה, מת הרי הן של אחין" – אין זה אלא במעשה ידיה, שהם שלו מן התורה (שם מז.), אבל ענק שאינו שלו אלא מתקנת חכמים משום איבה, כנ"ל – לא זכה בו האב אלא משעה שגבתה, ועיין משנה־למלך]. 122) שם מג.

~ יום שני ו' טבת ~

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) נתבארו בו דיני מכירת אמה עברייה ואופני יציאתה, ודיני מצוות ייעוד, לו ולבנו.

א. אָמָה[2] הָעִבְרִיָּה הִיא הַקְּטַנָּה[3] שֶׁמְּכָרָהּ אָבִיהָ[4]. וּמִשֶּׁתָּבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת אַחַר שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה[5] וְתֵעָשֶׂה נַעֲרָה[6] - אֵינוֹ יָכוֹל לְמָכְרָהּ[7], אַף עַל פִּי שֶׁעַדַיִן יֵשׁ לוֹ רְשׁוּת בָּהּ, וְיֵשׁ לוֹ לְקַדְּשָׁהּ לְכָל מִי שֶׁיִּרְצֶה[8]. אַף[9] הַקְּטַנָּה שֶׁהִיא אַיְלוֹנִית[10] בְּסִימָנֶיהָ[11] וְאֵינָהּ רְאוּיָה לַהֲבָאַת שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת[12] - יֵשׁ לְאָבִיהָ לְמָכְרָהּ[13] כָּל זְמַן שֶׁהִיא קְטַנָּה[14]. אֲבָל[15] הַטְּמְטוּם[16] וְהָאַנְדְּרוֹגִינוֹס[17] - אֵינוֹ נִמְכָּר לֹא כְּעֶבֶד[18] עִבְרִי וְלֹא כְּדִין הָאָמָה הָעִבְרִיָּה[19].

2) כתובות מ: במשנה. 3) עד גיל שתים עשרה שנה ויום אחד, ואפילו הביאה שתי שערות בתוך הזמן הזה (פרק ב מהלכות אישות הלכה א). 4) שאילו היא עצמה אינה יכולה למכור עצמה, שהרי היא קטנה, ואפילו כשהיא נערה אינה יכולה למכור עצמה (למעלה פרק א הלכה ב) ואמה אינה יכולה למכרה (מכילתא לשמות כא, ו). 5) ויום אחד (הלכות אישות שם הלכה ג). 6) והיא תקופה הנמשכת שישה חדשים (שם הלכה ב). 7) משנה שם. וקל וחומר הוא: אם המכורה כבר, יוצאת בסימנים (להלן פרק ד הלכה ה) – אינה מכורה אינו דין שלא תימכר (ערכין כט:).

8) כתובות מו: ופרק ג מהלכות אישות הלכה יא. 9) קידושין ד. בברייתא ופירושה בגמרא שם. 10) מלשון איל, שיש בה תכונות גבריות, וראה פרק ב מהלכות אישות הלכה ג. 11) כגון שקולה עבה וכדומה (ראה בהלכות אישות שם הלכה ו). 12) כגון שהיא בת שש עשרה ויש לה סימני איילונית ולא הביאה שתי שערות, שדינה כקטנה עד שתהא בת עשרים (הלכות אישות שם הלכה ג), וראה להלן הלכה ה. 13) ואין אנו אומרים, שמכיוון שאין בה נערות, אין בה דין מכירה (גמרא שם). 14) היינו, עד גיל עשרים, אם יש בה סימני איילונית, או עד גיל שלושים וחמש אם אין בה, ראה בהלכות אישות שם הלכה ד. 15) תוספתא ביכורים פרק ב. וראה בפרק ב מהלכות נזירות הלכה יא. 16) אטום, שאין לו לא זכרות ולא נקבות (פרק ב מהלכות אישות הלכה כה). 17) שיש לו גם זכרות וגם נקבות (שם הלכה כד). 18) שמא נקבות הן ואין האשה נמכרת בגניבתה וכן אינה מוכרת עצמה (למעלה פרק א הלכה ב), וראה משנה למלך. 19) שמא זכרים הם, ואין לאב זכות בבנו למוכרו.

ב. אֵין[20] הָאָב רַשַּׁאי לִמְכֹּר אֶת בִּתּוֹ, אֶלָּא אִם כֵּן הֶעֱנִי וְלֹא נִשְׁאַר לוֹ כְּלוּם, לֹא קַרְקַע וְלֹא מִטַּלְטְלִין[21], וַאֲפִלּוּ כְּסוּת[22] שֶׁעָלָיו. וְאַף עַל פִּי כֵן[23] כּוֹפִין אֶת הָאָב לִפְדּוֹתָהּ[24] אַחַר שֶׁמְּכָרָהּ, מִשּׁוּם פְּגַם מִשְׁפָּחָה[25]. בָּרַח הָאָב אוֹ שֶׁמֵּת[26] אוֹ שֶׁלֹּא הָיָה לוֹ לִפְדּוֹתָהּ - הֲרֵי זוֹ עוֹבֶדֶת עַד שֶׁתֵּצֵא[27].

20) יוצא מתוך הברייתא שהביא רבי יוסי בר חנינא בקידושין כ. [וכן מפורש בתוספתא ערכין פרק ה: "אין אדם רשאי למכור את בתו וכו' אלא אם כן העני"]. 21) כן הוא בקידושין שם, שאדם מוכר מטלטלין ואחר כך שדהו, ואחר כך ביתו, ורק אחר כך בתו. 22) ראה למעלה פרק א הלכה א. 23) כלומר, אף על פי שמכרה מחמת עוני, שלא נשאר לו כלום, כנ"ל. 24) אם מצאה ידו (יקר תפארת, וכן כתב רש"י בקידושין יח.). ומקור הדבר בברייתא בקידושין שם: "ומפדין אותה בעל כורחו, מה שאין כן בעברי". ואף על פי ששם פירשו ברייתא זו לדעת רבי שמעון שאומר אין אדם מוכר את בתו לשפחות אחר שפחות, ולפיכך כופין באמה העברייה, ולא בעברי, שיכול למכור עצמו שוב פעם אחרי הפדייה, אבל לרבנן שמוכר אותה לשפחות אחר שפחות שאין תועלת בכפייה זו, שהרי יחזור וימכרנה, נראה שאין כופין אותו לפדותה, והרי רבינו פוסק להלן הלכה יג כרבנן – סוגייה זו שלא חילקה בין עברייה לעברי ושאלו: "אי הכי עבד עברי נמי", ומתוך זה באו לידי החילוק הנ"ל שעבד עברי יכול למכור עצמו עוד הפעם, ואמה עברייה אינה נמכרת ונשנית כדעת רבי שמעון – סוגייה זו אינה לפי ההלכה, שהרי רבי סובר שם טו: שעבד עברי הנמכר לישראל אינו נגאל בקרובים, כלומר, אין כופין את קרוביו לפדותו, וכן פסק רבינו למעלה פרק ב הלכה ז, ולפי זה מתפרשת ברייתא זו בפשיטות, שרק באמה העברייה כופין את האב ואילו בעבד עברי אין כופין את קרוביו לפדותו, ולפי זה אפילו לדעת חכמים של רבי

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שמעון הסוברים, שמוכר את בתו לשפחות אחר שפחות, כופין אותו לפדותה, ומה שאין כופין בעבד עברי אין זה מפני שנמכר ונשנה, אלא שבעבד עברי אין דין כפייה כלל, וראה במשנה למלך. 25) שם בקידושין בסוגיית הגמרא. 26) כאן רמז רבינו שאמה עברייה אינה יוצאה לחירות במיתת האב, ודלא כריש לקיש בקידושין טו. שדבריו נשארו בתיובתא שם טו: וראה באור שמח. 27) בדרכים הרגילות, להלן הלכה ד וה. ואין אנו כופים את הקרובים לפדותה (כסף משנה). וראה למעלה פרק ב הלכה ז.

ג. אָמָה[28] הָעִבְרִיָּה נִקְנֵית בְּכֶסֶף[29] אוֹ בְּשָׁוֶה כֶּסֶף[30] וּבִשְׁטָר[31], וְאֵינָהּ נִקְנֵית בִּפְרוּטָה[32], מִפְּנֵי שֶׁצָּרִיךְ לִקְנוֹתָהּ בְּדָמִים שֶׁרְאוּיִין לְגֵרָעוֹן, כְּדֵי שֶׁתְּגָרֵע פִּדְיוֹנָהּ וְתֵצֵא[33]. כֵּיצַד בִּשְׁטָר? כּוֹתֵב עַל הַנְּיָר אוֹ עַל הַחֶרֶס: בִּתִּי מְכוּרָה לָךְ, בִּתִּי קְנוּיָה לָךְ; וְנוֹתֵן בְּיַד הָאָדוֹן. וּשְׁטַר אָמָה הָעִבְרִיָּה - הָאָב כּוֹתְבוֹ[34].

28) קידושין יד: במשנה. 29) בשקלא וטריא שם, למדו קניין כסף באמה ממה שנאמר בה "והפדה", שמגרעת פדיונה ויוצאת – הרי שנקנית בכסף. 30) שם טז. בברייתא. וראה למעלה פרק ב הלכה א. 31) משנה שם יד: 32) שם יא: יב. 33) ופרוטה אינה ראוייה לגירעון, שהרי הגירעון יהיה פחות משווה פרוטה, שאין בו כל ערך (קידושין שם). ובעבד עברי לא כתב רבינו (למעלה פרק ב הלכה א) שאינו נקנה בפרוטה, משום שקניין עבד עברי בכסף נלמד מעבד הנמכר לגוי, שבו נאמר "מכסף מקנתו", מלמד שכסף קונה (כסף משנה). 34) קידושין טז. וכרב חסדא ולא כרב הונא. וטעמו משום שקניין שטר באמה העברייה נלמד מקניין שטר בעבד כנעני, שדינו כקרקע, ושם המוכר כותב השטר, שנאמר (ירמיה לב, יא) "ואקח את ספר המקנה", שירמיה הלוקח קיבל את ספר המקנה מידי חנמאל המוכר. וראה ביקר תפארת להרדב"ז.

ד. אָמָה הָעִבְרִיָּה עוֹבֶדֶת שֵׁשׁ שָׁנִים, כְּעֶבֶד שֶׁמִּכְּרוּהוּ בֵּית דִּין[35]; שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יִמָּכֵר לְךָ אָחִיךָ הָעִבְרִי אוֹ הָעִבְרִיָּה[36]. וְיוֹצֵאת בִּתְחִלַּת שֶׁבַע. וְאִם פָּגַע בָּהּ יוֹבֵל בְּתוֹךְ שֵׁשׁ - יוֹצְאָה חִנָּם, כְּעֶבֶד[37]. מֵת הָאָדוֹן, אַף עַל פִּי שֶׁהִנִּיחַ בֵּן - יוֹצְאָה חִנָּם, כְּנִרְצָע; שֶׁנֶּאֱמַר: וְאַף לַאֲמָתְךָ תַּעֲשֶׂה כֵּן. וְכֵן מִגְּרַעַת מִפִּדְיוֹנָהּ[38] וְיוֹצְאָה. וְאִם[39] כָּתַב לָהּ שְׁטַר שִׁחְרוּר וּמָחַל עַל הַשְּׁאָר[40] - יוֹצְאָה חִנָּם, כְּעֶבֶד[41].

35) שאינו נמכר אלא לשש, ואילו מוכר עצמו נמכר גם ליותר משש (למעלה פרק ג הלכה יב). 36) וגומר: "ועבדך שש שנים ובשנה השביעית תשלחנו חפשי מעימך". 37) כלומר, ככל העבדים העבריים (בין מוכר עצמו ובין מכרוהו בית דין) שיוצאים ביובל (למעלה פרק ב הלכות ב־ג). ומקור הלכה זו במשנה בקידושין יד: 38) ככתוב (שמות כא, ח): "והפדה". ומזה למדו אף לעבד (קידושין טז.) וכן מפורש במשנה שם יד: שגם העבד וגם האמה יוצאים בגירעון כסף. 39) שם טז. בברייתא. 40) ובמחילה בלי שטר אינה יוצאה, כמבואר למעלה פרק ב הלכה יא. 41) בברייתא שם אמרו שעבד קונה עצמו בשטר. וברור שהוא הדין לאמה, שהרי כל עיקר יציאה בשטר נלמד מעבד כנעני, שכתוב בו "או חופשה לא ניתן לה" ולמדו בגזירה שווה "לה־לה" מגט אשה שנאמר בה "וכתב לה" (רש"י שם), ואם כן אין לחלק בין עבד לאמה.

ה. יְתֵרָה אָמָה הָעִבְרִיָּה, שֶׁהִיא יוֹצְאָה בְּסִימָנִין. כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁהֵבִיאָה סִימָנִין וְנַעֲשֵׂית נַעֲרָה - יוֹצְאָה לַחֵרוּת בְּלֹא כֶסֶף. אֲפִלּוּ הֵבִיאָה סִימָנִין מֵאַחַר יוֹם שֶׁלְּקָחָהּ - הֲרֵי זוֹ יוֹצֵאת לַחֵרוּת. שֶׁנֶּאֱמַר: וְיָצְאָה חִנָּם[42] - רִבָּה לָהּ הַכָּתוּב יְצִיאָה אַחֶרֶת בְּחִנָּם יָתֵר עַל הָעֶבֶד. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁהִיא הֲבָאַת סִימָנֵי נַעֲרוּת. וְתַחֲזֹר לִרְשׁוּת אָבִיהָ, עַד שֶׁתִּבְגֹּר וְתֵצֵא מֵרִשׁוּת אָבִיהָ[43]. הָיְתָה הַבַּת אֵילוֹנִית, שֶׁאֵין לָהּ יְמֵי נַעֲרוּת, אֶלָּא יוֹצֵאת מִקַּטְנוּתָהּ לִבְגָר - כֵּיוָן שֶׁבָּגְרָה תֵּצֵא לַחֵרוּת[44].

42) בברייתא קידושין ד. אמרו: "ויצאה חינם אלו ימי בגרות, אין כסף אלו ימי נערות". ועיין כסף משנה כאן ורש"י שם יד: במשנה שאף הם הביאו מויצאה חינם על ימי נערות וברש"י על התורה שמות כא, א. נראה שמה שאמרו "ויצאה חינם אלו ימי בגרות" אין זה אלא אם לא נכתב "אין כסף", אבל עכשיו שנכתב "אין כסף" לרבות נערות, שוב נלמדו ימי נערות מ"ויצאה חינם" וימי בגרות מ"אין כסף". וראה בתורה תמימה שם אות פט. 43) ככל נערה. 44) שם ד. אמרו שאין צריך לכך לימוד מיוחד, שהרי קל וחומר הוא: אם סימנים שאינם מוציאים מרשות האב – מוציאים מרשות האדון, בגרות שמוציאה מרשות האב – אינו דין שמוציאה מרשות האדון. וכל הפסוק הנ"ל (ויצאה חינם אין כסף) לא בא ללמד אלא על עיקר מכירת איילונית, שבלי הפסוק היה מקום לומר שכיוון שאינה מביאה סימנים אינו יכול למכרה כלל. וראה למעלה הלכה א. [והמדובר כשנמכרה בהיותה בת שש עשרה והיו לה סימני איילונית ולא היו לה שתי שערות שדינה כקטנה עד שתהא בת עשרים (פרק ב מהלכות אישות הלכה ג) ואז היא יוצאת בתור בוגרת. ואין אנו אומרים שנעשית איילונית למפרע ולא הייתה מכירתה מכירה כלל (ראה משנה למלך למעלה הלכה א), שדעת רבינו לפסוק כשמואל ביבמות פ. שאינו נעשה סריס למפרע, והוא הדין לאיילונית. וכן נראה מדבריו בהלכות אישות שם. וכן נקט בדעתו, הנודע־ביהודה מהדורא קמא אבן העזר סימן ו].

ו. אֵין אָמָה הָעִבְרִיָּה יוֹצְאָה בְּרָאשֵׁי אֵיבָרִים; שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תֵצֵא כְּצֵאת הָעֲבָדִים. וְכֵן עֶבֶד עִבְרִי, אִם הִפִּיל לוֹ שִׁנּוֹ אוֹ סִמֵּא לוֹ עֵינוֹ - מְשַׁלֵּם לוֹ כְּדִין הַחוֹבֵל בַּחֲבֵרוֹ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת חוֹבֵל[45]. נִמְצֵאתָ לָמֵד, שֶׁאָמָה הָעִבְרִיָּה נִקְנֵית בִּשְׁנֵי דְּבָרִים: בְּכֶסֶף אוֹ בִּשְׁטָר; וְקוֹנָה עַצְמָהּ בְּשִׁשָּׁה דְּבָרִים[46]: בְּשָׁנִים, וּבְיוֹבֵל, וּבְגֵרְעוֹן כֶּסֶף, וּבִשְׁטַר שִׁחְרוּר, וּבְמִיתַת הָאָדוֹן, וּבְסִימָנִין.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

45) פרק ד הלכה י. אבל לחירות אינו יוצא שהוקש עברי לעברייה (מכילתא משפטים פרשה א, וכאן בפרשה ג נתקצרו הדברים), וראה בכסף משנה ולחם משנה כאן. 46) ואילו עבד עברי אינו קונה עצמו אלא בחמישה דברים בלבד, לפי שאינו יוצא בסימנים. ראה למעלה פרק ב הלכה יב.

ז. יְעֵד[47] אוֹתָהּ הָאָדוֹן לְעַצְמוֹ אוֹ לִבְנוֹ - הֲרֵי הִיא כְּשֶׁאָר אֲרוּסוֹת[48], וְאֵינָהּ יוֹצֵאָה בְּאֶחָד מִכָּל אֵלּוּ, אֶלָּא בְּמִיתַת הַבַּעַל אוֹ בְּגֵט. וּמִצְוַת[49] יִעוּד קוֹדֶמֶת לְמִצְוַת פְּדִיָּה[50]. כֵּיצַד[51] מִצְוַת יִעוּד? אוֹמֵר לָהּ בִּפְנֵי שְׁנַיִם: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי, הֲרֵי אַתְּ מְאֹרֶסֶת לִי, הֲרֵי אַתְּ לִי לְאִשָּׁה[52]; אֲפִלּוּ[53] בְּסוֹף שֵׁשׁ סָמוּךְ לִשְׁקִיעַת הַחַמָּה[54]. וְאֵינוֹ צָרִיךְ לִתֵּן לָהּ כְּלוּם, שֶׁמָּעוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת לְקִדּוּשִׁין נִתְּנוּ[55]. וְנוֹהֵג[56] בָּהּ מִנְהַג אֵרוּסִין, וְאֵינוֹ[57] נוֹהֵג בָּהּ מִנְהַג שִׁפְחוּת. וְאֵינוֹ מְיַעֵד שְׁתַּיִם כְּאַחַת; שֶׁנֶּאֱמַר: יְעָדָהּ. וְכֵיצַד מְיַעֲדָהּ לִבְנוֹ? אִם הָיָה[58] בְּנוֹ גָדוֹל[59], וְנָתַן רְשׁוּת לְאָבִיו לְיַעֲדָהּ לוֹ - הֲרֵי הָאָב[60] אוֹמֵר לָהּ בִּפְנֵי שְׁנַיִם: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִבְנִי.

~ נקודות משיחות קודש ~

"וּמִצְוַת יִעוּד קוֹדֶמֶת לְמִצְוַת פְּדִיָּה"

והדין הוא ש"אין אמה עבריה נמכרת אלא למי שיש לה עליו או לבנו קידושין, כדי שתהיה ראויה ליעוד" (הי"א).

מכאן נראה גודל הכבוד והעילוי של בת ישראל. שבכדי למכור עבד מספיק שאם גנב ו"אין לו ונמכר בגניבתו", אבל באמה עבריה נאמרו כמה וכמה תנאים: האחד שאינה נמכרת בגנבתה, ורק אם אביה עני ולא מצא מה יאכל ולא נשאר לו כלום לא קרקע ולא מטלטלין ואפילו כסות שעליו, רק אז מותר לו למכור את בתו לאמה לזמן קצר כדי שתסייע בפרנסה וגם אח"כ יוצאת בסימנים. ובנוסף, אין למכרה למי שאין לו יעוד עליה ואינו יכול לשאתה לאשה, כי בבת ישראל נראית בגלוי תכליתה, עניין החתונה והקמת בית בישראל.

(על פי לקו"ש חלק כ"ו ע' 372
מתוך רמב"ם "פרדס המלך")

47) קידושין יח. בברייתא וכפירושה על ידי רב ששת. 48) ראה לקמן הלכה ט, שהייעוד כאירוסין ואינו כנישואין. 49) בכורות יג. במשנה. ושם למדו מן הכתוב: אשר לא יעדה והפדה", הרי שהפדיון בא רק אחרי שלא התקיים הייעוד. 50) שאף הפדייה היא מצוה, ראה בספר המצוות, עשה רלד. 51) קידושין יט: ברייתא כלשונה. 52) לשון זו אינה בברייתא שם, אבל נזכרה שם ה: בברייתא, לעניין קידושי אשה. 53) לשון הברייתא שם. וכתנא קמא ולא כרבי יוסי בר יהודה. 54) שלא נשאר עוד שיעור עבודה, שתמורתה פרוטה. 55) והרי זה דומה למקדש מעכשיו ולאחר שלושים יום, שמקודשת לסוף שלושים יום למפרע. 56) ברייתא שם, כלשונה. 57) מסכת עבדים פרק א הלכה ז. וראה במכילתא משפטים פרשה ג. 58) ולא אותה ואת חברתה. 59) ולא קטן. קידושין יט. בעייה של ריש לקיש, שנפתרה על ידי רבי אייבו בשם רבי ינאי. 60) בשמות (כא, ט) מפרש רש"י, שהבן אומר לה הרי את מיועדת לי בכסף שקיבל אביך בדמייך. ומדברי רבינו נראה שדין הייעוד על ידי האב (ועיין לחם משנה, וראה להלן הלכה ח).

ח. אֵין[61] הָאָדוֹן מְיַעֵד אָמָה הָעִבְרִיָּה לֹא לוֹ וְלֹא לִבְנוֹ אֶלָּא מִדַּעְתָּהּ[62], אַף עַל פִּי שֶׁכְּבָר קִבֵּל אָבִיהָ מְעוֹתֶיהָ[63]; שֶׁהֲרֵי[64] הוּא אוֹמֵר: יְעָדָהּ - מִדַּעְתָּהּ[65]. וְאִם[66] מֵת הָאָדוֹן - אֵין בְּנוֹ יָכוֹל לְיַעֲדָהּ לוֹ, שֶׁהֲרֵי יוֹצֵאָה לַחֵרוּת בְּמִיתַת הָאָדוֹן[67].

61) קידושין שם, כפירוש השני של הגמרא למימרא של רבי אייבו בשם רבי ינאי. 62) יש אומרים מרצונה (כסף משנה וכן כתב המאירי, ועיין תוספות קידושין ה. דיבור המתחיל שכן) וראה להלן הלכה יב. 63) כדברי רב נחמן בר יצחק שם. 64) גם זה מדברי רב נחמן בר יצחק שם. 65) יעדה לשון דיעה (רש"י שם דיבור המתחיל שאני הכא). ויש מפרשים שדרשו כן בהיפוך אותיות: ידעה – יעדה, כמו כבש – כשב, שמלה – שלמה (תורה תמימה שם). 66) הוא דבר פשוט (כסף משנה). 67) משמע שלולא זה היה יכול לייעדה, וראה למעלה הלכה ז, שדין ייעוד הוא על ידי האב דווקא.

ט. הַיִּעוּד[68] - כְּאֵרוּסִין[69], וְאֵינוֹ כְּנִשּׂוּאִין. לְפִיכָךְ[70], אֵינוֹ מִטַּמֵּא לָהּ[71] וְלֹא יִירָשֶׁנָּה[72] וְלֹא מֵפֵר[73] נְדָרֶיהָ עַד שֶׁתִּכָּנֵס לְחֻפָּה. וְאִם שְׁלָשׁ אֵלֶּה[74] לֹא יַעֲשֶׂה לָהּ - לֹא יְעָדָהּ[75] לוֹ, וְלֹא יְעָדָהּ לִבְנוֹ, וְלֹא נִפְדֵּית בְּגִרְעוֹן כֶּסֶף; וְיָצְאָה חִנָּם - בַּהֲבָאַת סִימָנִין, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[76], יָתֵר עַל אוֹתָן הַדְּרָכִים שֶׁקּוֹנָה בָּהֶן עַצְמָהּ כְּעֶבֶד עִבְרִי[77].

68) קידושין יח: בעייה של רבה בר אבוה שנפתרה. 69) כקידושין. 70) ההבדלים הנ"ל בין אירוסין לנישואין הובאו בגמרא שם. 71) אם כהן הוא, שכהן אינו מתטמא אלא לאשתו הנשואה ולא לארוסה (פרק ב מהלכות אבל הלכה ז). 72) שהבעל יורש אשתו נשואה ולא ארוסה (פרק כ"ב מהלכות אישות הלכות א־ג). 73) היינו, לבדו בלי האב, ראה בפרק י"א מהלכות נדרים הלכה ט. 74) כלשון הכתוב בשמות כא, יא. 75) מכילתא שם. 76) למעלה הלכה ה. 77) למעלה הלכה ד.

י. אֵין הָאָדוֹן[78] יָכוֹל לִמְכֹּר אָמָה הָעִבְרִיָּה, וְלֹא לִתְּנָהּ לְאִישׁ אַחֵר, בֵּין רָחוֹק בֵּין קָרוֹב[79]. וְאִם מָכַר אוֹ נָתַן - לֹא עָשָׂה כְּלוּם[80]. שֶׁנֶּאֱמַר: לְעַם נָכְרִי לֹא יִמְשֹׁל לְמָכְרָהּ בִּבְגִדוֹ בָהּ. וְכֵן עֶבֶד עִבְרִי[81] לֹא יָכוֹל לְמָכְרוֹ לְאַחֵר וְלֹא לִתְּנוֹ. וְיִרְאֶה לִי, שֶׁלֹּא הֵצְרַךְ הַכָּתוּב

לֶאֱסֹר דָּבָר זֶה [בְּאָמָה], אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ לוֹ לְיַעֲדָהּ לִבְנוֹ, לְכָךְ נֶאֱמַר: לְעַם נָכְרִי לֹא יִמְשֹׁל לְמָכְרָהּ.

78) כל דברי רבינו מפורשים במכילתא דרשב"י שמות כא, ח. ויש שהביאו מגמרא מפורשת בערכין כח. "יכול יחרים אדם בנו ובתו עבדו ושפחתו העבריים ושדה מקנתו תלמוד לומר בהמה, מה בהמה יש לו רשות למוכרה אף כל שיש לו רשות למוכרה" – הרי שאין לו רשות למכור עבדו ושפחתו העבריים. וראה בכסף־משנה למעלה פרק ב הלכה יב שכתב כדברי רבינו כאן בשם הרלב"ג. 79) במכילתא דרשב"י שם למדו כן ממה שנאמר "לעם נכרי לא ימשול וגו'" – "לעם לא ימשול למכרה", כלומר, לקרובים, "ולנכרי לא ימשול למכרה" – לרחוקים. 80) כן הוא במכילתא דרשב"י (תורה שלמה שם סימן קפד). 81) במכילתא דרשב"י (תורה שלמה שם) למדו כן בקל וחומר: "אם אמה העברייה שהוא רשאי לייעדה לו ולבנו, אינו רשאי למכרה, עבד עברי שאין לו בו רשות כלל, על אחת כמה וכמה". וראה בכסף משנה.

יא. אֵין[82] אָמָה הָעִבְרִיָּה נִמְכֶּרֶת אֶלָּא לְמִי שֶׁיֵּשׁ לָהּ עָלָיו אוֹ לִבְנוֹ[83] קִדּוּשִׁין, כְּדֵי שֶׁתְּהֵא רְאוּיָה לְיִעּוּד. כֵּיצַד? מוֹכֵר[84] אָדָם אֶת בִּתּוֹ לְאָבִיו[85]; שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאֵין הָאָדוֹן יָכוֹל לְיַעֲדָהּ לוֹ[86] - רְאוּיָה הִיא לִבְנוֹ, שֶׁהֲרֵי הָאָמָה בַּת אָחִיו. אֲבָל אֵינוֹ יָכוֹל לִמְכֹּר אֶת בִּתּוֹ לִבְנוֹ; מִפְּנֵי שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לָאָדוֹן, שֶׁהֲרֵי הִיא אֲחוֹתוֹ, וְלֹא לִבְנוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהִיא אֲחוֹת אָבִיו.

82) קידושין יח: בברייתא וכתנא קמא ולא כרבי אליעזר. 83) אף על פי שהוא עצמו אינו יכול לייעדה – שמספיק אפשרות כל שהיא של ייעוד (שם כ.). 84) שם כ. ברייתא ראשונה, וכפירושה בגמרא. 85) ויש לו בן, כדלהלן. 86) שהרי אסורה לו משום בת בנו (ויקרא יח, י).

יב. יֵשׁ[87] לְאָדָם לִמְכֹּר בִּתּוֹ לִפְסוּלִין, כְּגוֹן אַלְמָנָה[88] לְכֹהֵן גָּדוֹל, גְּרוּשָׁה וַחֲלוּצָה לְכֹהֵן הֶדְיוֹט; שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהֵן בְּלָאוֹ, קִדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בָּהֶן[89].

87) שם יח: בברייתא. 88) מן האירוסין אבל אלמנה מן הנישואין אינה עוד ברשות האב למכרה (פרק ג מהלכות אישות הלכה יב). והוא הדין לגרושה וחלוצה דלהלן הן מן האירוסין, ואף ייעוד הוא כאירוסין (למעלה הלכה ט). 89) כמבואר בפרק ד מהלכות אישות הלכה יד. והמדובר כשאין לו בן לכהן הגדול, שאם יש לו בן, הרי היא ראוייה לבן, כמבואר למעלה הלכה יא (יקר תפארת).

יג. הַמְקַדֵּשׁ[90] אֶת בִּתּוֹ כְּשֶׁהִיא קְטַנָּה, וְנִתְאַרְמְלָה אוֹ נִתְגָּרְשָׁה - אֵינוֹ יָכוֹל לִמְכָּרָהּ; שֶׁאֵין אָדָם יָכוֹל לִמְכֹּר אֶת בִּתּוֹ לִשְׁפְחוּת אַחֵר אִישׁוּת. אֲבָל מוֹכְרָהּ לִשְׁפְחָה אַחֵר שִׁפְחוּת. כֵּיצַד? מְכָרָהּ לִשְׁפְחוּת תְּחִלָּה, וְיִעֵד[91] אוֹתָהּ הָאָדוֹן, וּמֵת הָאָדוֹן אוֹ גֵּרְשָׁהּ, וְחָזְרָה לִרְשׁוּת הָאָב כְּשֶׁהִיא קְטַנָּה - הֲרֵי הָאָב מוֹכְרָהּ פַּעַם שְׁנִיָּה[92], אֲפִלּוּ לְכֹהֵן[93]. וְכֵן אִם נָפְלָה לִפְנֵי יָבָם מִן הַיִּעּוּד, וְחָלַץ לָהּ[94], אַף עַל פִּי שֶׁהִיא חֲלִיצָה פְּסוּלָה מִפְּנֵי שֶׁהִיא קְטַנָּה[95] - הֲרֵי נִפְסְלָה מִן הַכְּהֻנָּה[96]; וְיֵשׁ לוֹ לִמְכָּרָהּ לְכֹהֵן[97], הוֹאִיל וְקִדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בָּהּ, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר[98].

90) קידושין יח. בברייתא, וכתנא קמא וכרבי עקיבא הדורש "לא ימשול למכרה בבגדו בה" – "כיוון שפירש טליתו עליה (כלומר כיוון שנמסרה לאישות – רב נחמן בר יצחק שם), שוב אינו רשאי למכרה" ולא כרבי אליעזר הדורש "בבגדו בה" – "כיוון שבגד בה", כלומר, שמכרה לשפחה. 91) שהרי ייעוד הוא כאירוסין (למעלה הלכה ט) ואינה יוצאת מרשותו של אב. 92) [ראה למעלה הלכה יב, שרבינו סובר שייעוד אינו אישות לעניין זה, שהרי אינו מייעדה אלא מרצונה ואין זה אלא שפחות בלבד]. 93) בדפוס רומי וכתב־יד תימן: לכהן גדול. 94) ושוב מת היבם ובטלה זיקתה. [ואילו יבמה וגירשה, הרי היא נשואה, ושוב אין לאביה רשות בה]. 95) כמפורש בפרק ד מהלכות ייבום וחליצה הלכה טז. 96) כמפורש שם הלכה כו. 97) אפילו לכהן גדול (רדב"ז), וכוונת רבינו לומר: אף על פי שהיא חליצה פסולה ובכל זאת הרי נפסלה מן הכהונה והיה מקום לומר שאסור לו למכרה לכהן שהרי יש בה שני איסורים גם אלמנה וגם חלוצה, ובכל זאת יש למכרה לכהן גדול. 98) למעלה הלכה יב.

יד. הַמּוֹכֵר אֶת בִּתּוֹ, וְיָצְאָה בַּשָּׁנִים אוֹ בַּיּוֹבֵל אוֹ בְּגֵרְעוֹן כֶּסֶף, וַעֲדַיִן הִיא קְטַנָּה - יֵשׁ לוֹ לַחֲזֹר וּלְמָכְרָהּ פַּעַם שְׁנִיָּה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[99].

99) למעלה הלכה יג, שמוכרה שפחות אחר שפחות.

טו. הַמּוֹכֵר[100] אֶת בִּתּוֹ, וְאַחַר כָּךְ הָלַךְ וְקִדְּשָׁהּ לְאַחֵר: אִם רָצָה הָאָדוֹן לְיַעֵד - מְיַעֵד[101]; וְאִם לֹא יִעֵד הָאָדוֹן לֹא לוֹ וְלֹא לִבְנוֹ - כְּשֶׁתֵּצֵא מֵרְשׁוּת הָאָדוֹן יִגָּמְרוּ קִדּוּשֶׁיהָ וְתֵעָשֶׂה אֵשֶׁת אִישׁ.

100) קידושין יט: כתנא קמא בברייתא ולא כרבי יוסי בר רבי יהודה. 101) שהרי המעות הראשונות שלו, לקידושין ניתנו (למעלה הלכה ז). משל למי שקידש אשה מעכשיו ולאחר שלושים יום אם ירצה, ובא אחר וקידשה בינתיים, שמקודשת לראשון, אם רוצה (גמרא שם).

טז. הַמּוֹכֵר[102] אֶת בִּתּוֹ, וּפָסַק עַל הָאָדוֹן עַל מְנָת שֶׁלֹּא לְיַעֵד אוֹתָהּ, אִם רָצָה הָאָדוֹן לְיַעֵד - מְיַעֵד; שֶׁהִתְנָה עַל מַה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה, שֶׁתְּנָאוֹ בָּטֵל.

102) ברייתא שם וכתנא קמא ולא כרבי מאיר.

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) נכללו בו דיני עבד כנעני במה הוא נקנה ואיך הוא יוצא לחירות.

א. עֶבֶד כְּנַעֲנִי[2] נִקְנֶה בַּחֲמִשָּׁה דְּבָרִים, וְקוֹנֶה אֶת עַצְמוֹ בִּשְׁלֹשָׁה. נִקְנֶה בְּכֶסֶף, אוֹ בִּשְׁטָר, אוֹ בַּחֲזָקָה[3], אוֹ בַּחֲלִיפִין[4], אוֹ בִּמְשִׁיכָה[5]. וְקוֹנֶה[6] אֶת עַצְמוֹ

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

בְּכֶסֶף[7], אוֹ בִּשְׁטָר[8], אוֹ בְּרָאשֵׁי אֵיבָרִים[9]. וְעֶבֶד קָטָן[10] - הֲרֵי הוּא כִּבְהֵמָה, וְנִקְנֶה בִּמְשִׁיכָה[11] כְּמְשִׁיכַת הַבְּהֵמָה[12]. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ בִּתְחִלַּת סֵפֶר זֶה[13] כָּל הַדְּרָכִים שֶׁהָעֲבָדִים נִקְנִין בָּהֶן[14].

2) קידושין כב: במשנה. כל גוי שנמכר לישראל הרי הוא עבד, אלא שכל העבדים נקראו על שם כנען, שכתוב בו (בראשית ט, כה) ארור כנען עבד עבדים יהיה לאחיו (רש"י שם). 3) משנה, שם. ולמדו זאת משדה אחוזה: כשם ששדה אחוזה נקנית בכסף בשטר ובחזקה, כן עבד כנעני נקנה (גמרא שם). 4) ברייתא שם. 5) מימרא של שמואל שם. 6) משנה, שם. 7) [אין לקנין כסף מקור בתורה, אבל סברא היא: כשם שיכול למכרו לאחר, כן יכול למכרו לו, כלומר לעבד עצמו. וראה גיטין לט: בברייתא של רבי ובקידושין כג. בדברי אביי: "כסף הואיל וקני ליה וכו' מקני ליה"]. 8) נלמד בגזירה־שוה "לה" "לה" מגט אשה. 9) ברייתא שם כד. 10) שם כב: מימרא של רב אשי. 11) כלומר אף במשיכה, אבל הוא נקנה גם בכסף, בשטר ובחזקה ככל העבדים (יקר תפארת). 12) שקורא לה והיא באה. מה־שאין־כן בעבד גדול, כיון שיש לו דעת, וכשהוא קורא לו הוא בא על דעת עצמו אינו נקנה במשיכה הנ"ל, אלא בתקפו בכח (שם). 13) כלומר, בספר קנין. והוא בפ"ב מהלכות מכירה הלכה א־ד. 14) ולפיכך לא בא לבאר כאן אלא הדרכים שהוא קונה עצמו בהן, כדלהלן.

ב. כֵּיצַד[15] קוֹנֶה אֶת עַצְמוֹ בְּכֶסֶף? כְּגוֹן שֶׁנָּתַן אֶחָד לְרַבּוֹ מָעוֹת, וְאָמַר לוֹ: עַל מְנָת שֶׁיֵּצֵא עַבְדְּךָ בָּהֶם לְחֵרוּת - כֵּיוָן שֶׁקִּבֵּל הָרַב אֶת הַכֶּסֶף אוֹ שָׁוֶה כֶּסֶף[16] יָצָא הָעֶבֶד לַחֵרוּת. וְאֵין צָרִיךְ דַּעַת הָעֶבֶד[17]; שֶׁזְּכוּת הִיא לוֹ[18], וְזָכִין לְאָדָם שֶׁלֹּא בְּפָנָיו. וְכֵן[19] אִם נָתַן אֶחָד לָעֶבֶד מָעוֹת, וְאָמַר: עַל מְנָת שֶׁתֵּצֵא בָּהֶן לַחֵרוּת[20]: אִם רָצָה הָאָדוֹן[21] לְקַבֵּל הַמָּעוֹת - יָצָא הָעֶבֶד לַחֵרוּת; וְאִם לֹא רָצָה - לֹא קָנָה הָעֶבֶד הַמָּעוֹת, שֶׁלֹּא נָתַן לוֹ אֶלָּא עַל מְנָת שֶׁיֵּצֵא בָּהֶם לַחֵרוּת. וְאֶחָד הַכֶּסֶף אוֹ שָׁוֶה כֶּסֶף בֵּין לִקְנוֹתוֹ[22] בֵּין לְהַקְנוֹת עַצְמוֹ לוֹ.

15) שם כב: במשנה, כחכמים (ולא כרבי מאיר, ולא כרבי שמעון בן אלעזר, שם כג.). שלפי דבריהם עבד יוצא בכסף על־ידי עצמו, אם נתנו לו כסף על־מנת שיצא בו לחירות, שבאופן זה לא קנה ממנו האדון (פ"ג מהלכות זכיה ומתנה הלכה יג־יד) בשטר על־ידי עצמו, שגיטו וידו באין כאחת, וכמו כן יוצא בין בכסף ובין בשטר – על־ידי אחרים, אף שלא מדעתו, שזכות היא לעבד שיוצא מתחת רבו לחירות. ויבואר להלן. 16) [כן נראה בגיטין לט: שאם נתן העבד כומתא (=כובע) לרבו – שיצא לחירות, ומדין כסף הוא, ולא מדין חליפין, שאין העבד יוצא בחליפין, לדעת רבינו. ועיין רמב"ן בחידושיו שם, ולהלן הלכה ג ובהערות כא ולג שם]. 17) אבל בעל־כרחו של עבד אין לפדותו (לחם־משנה). 18) שיוצא מתחת רבו לחירות, כחכמים ולא כרבי מאיר (שם). 19) משנה, שם כב: כחכמים. 20) שאם לא התנה כן – כל מה שקנה עבד קנה רבו (קידושין כג: ופ"ג מהלכות זכיה ומתנה הלכה יג). 21) כן מפורש במכילתא (משפטים, סוף פרשה ט) "רבי ישמעאל אומר, עבד כנעני אין לו פדיון לעולם ואינו יוצא אלא לרצון, שנאמר והתנחלתם אותם – שעבד כנעני כשדה אחוזה לעולם" (הגר"א יורה־דעה סימן רסז ס"ק סו). 22) שכיון שמקנה עצמו לו בשוה כסף כמבואר למעלה (הלכה א והערה טו), כמו כן יכול לקנותו בשוה כסף.

ג. כֵּיצַד בִּשְׁטָר? כּוֹתֵב לוֹ עַל הַנְּיָר אוֹ עַל הַחֶרֶס[23]: הֲרֵי[24] אַתְּ בֶּן חוֹרִין, אוֹ הֲרֵי אַתְּ שֶׁל עַצְמֶךָ, אוֹ אֵין לִי עֵסֶק בָּךְ[25], וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה בְּעִנְיָן זֶה[26], שֶׁזֶּה[27] הוּא גּוּפוֹ[28] שֶׁל גֵּט שִׁחְרוּר, וּמוֹסֵר לוֹ אֶת הַשְּׁטָר בִּפְנֵי שְׁנֵי עֵדִים[29], אוֹ שֶׁהָיוּ הָעֵדִים חֲתוּמִים בּוֹ וּמְסָרוֹ לוֹ בֵּינוֹ לְבֵינוֹ - הֲרֵי זֶה יָצָא לַחֵרוּת[30], שֶׁהֲרֵי גִּטוֹ וְיָדוֹ[31] בָּאִין כְּאֶחָד[32]. אָמַר לוֹ שֶׁלֹּא בִּכְתָב[33]: הֲרֵי אַתְּ בֶּן חוֹרִין, הֲרֵי אַתְּ שֶׁל עַצְמֶךָ, אַף עַל פִּי שֶׁהֵעִידוּ עָלָיו עֵדִים בְּבֵית דִּין, וְאַף עַל פִּי שֶׁקָּנוּ מִיָּדוֹ[34] - עַדַיִן לֹא נִשְׁתַּחְרֵר; שֶׁאֵין הָעֶבֶד יוֹצֵא לַחֵרוּת אֶלָּא בְּכֶסֶף אוֹ בִּשְׁטָר[35] אוֹ בְּרָאשֵׁי אֵיבָרִים[36]. וְהַכּוֹתֵב[37] לְשִׁפְחָתוֹ: הֲרֵי אַתְּ מֻתֶּרֶת לְכָל אָדָם - לֹא אָמַר כְּלוּם[38].

23) כן הוא בקידושין ט. לענין שטר קידושין, ושם כו. לענין שטר מכירה בשדה. וסובר רבינו שהוא־הדין בעבד. 24) גיטין פה: במשנה. 25) גיטין מג: בברייתא. ושם פה: וקידושין ו: בעיא שנפתרה מברייתא זו. 26) כל דיבור שמשמעותו חרות, המתאים לעבד. 27) משנה, שם. 28) עיקרו, יסודו. 29) הם הנקראים "עדי מסירה", וראה בפ"א מהלכות גירושין הלכה טו שתקנת חכמים היא שיהיו העדים חותמים על הגט, נוסף על זה שנותנו לה בפני עדי מסירה. 30) בהלכות גירושין שם הלכה טז, כתב רבינו "חתמו בו שנים ועבר ונתנו לה בינו לבינה וכו' הרי זה כשר", ואם כן גם כאן בעבר ומסר. 31) כלומר, היותו ברשות עצמו. 32) קידושין כג. שאם לא כן אינו משוחרר, שהרי לא יצא הגט מרשותו של האדון, שיד העבד כידו. 33) בגיטין מ: "האומר עשיתי פלוני עבדי בן חורין, עשוי בן חורין; הרי הוא בן חורין – הרי הוא בן חורין – אמר רבי יוחנן, וכולן בשטר" (וראה להלן פרק ו הלכה ב) – הרי שבאמירה בלבד אינו משתחרר. ויש שלמדו זאת מגזירה־שוה "לה" "לה" מאשה – מה אשה אינה יוצאת אלא בכתב ולא בדיבור, אף עבד כן (רדב"ז). 34) בקנין סודר. ואע"פ שעבד נקנה בחליפין (=קנין סודר), כמבואר למעלה הלכה א – סובר רבינו שכיון שלא נזכר בגמרא קנין חליפין אלא לגבי זה שהוא נקנה (קידושין כב:) ולא לגבי זה שהוא קונה עצמו, נראה שאין העבד קונה עצמו בחליפין, וראה להלן. ומה שאמרו בגיטין לט: במעשה של שפחה כנענית שאדונה נתן לה כובע, ואמר לה: קני הכובע וקני נפשך, ואמרו שם שלא יצאה לחירות מפני שהאדון נתן לה, ולא היא נתנה לו – הרי שהיא קונה עצמה בקנין חליפין אילו היתה היא הנותנת – סובר רבינו שהמדובר

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

בקנין כסף (ראה למעלה הערה טו) ולא בקנין חליפין, והראב"ד חולק על רבינו, וכתב "שהקנין הוא ככסף מההוא מעשה דכומתא". 35) שנזכרו במשנה, שם כב: 36) שנזכרו בברייתא, שם כד. ואילו קנין סודר לא נזכר בדין קונה עצמו. 37) גיטין פה: וקידושין ו: 38) שזהו לשון גט אישות, ולא לשון גט שחרור.

ד. כֵּיצַד בָּרְאשֵׁי אֵיבָרִים? הַמַּכֶּה אֶת עַבְדּוֹ בְּכַוָּנָה[39], וְחִסְּרוֹ[40] אֶחָד מֵאַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים רָאשֵׁי אֵיבָרִים[41] שֶׁאֵינָן חוֹזְרִין - יָצָא לַחֵרוּת, וְצָרִיךְ גֵּט שִׁחְרוּר[42]. אִם כֵּן[43], לָמָּה נֶאֱמַר בַּתּוֹרָה[44] שֵׁן וָעַיִן? לִדּוֹן מֵהֶן: מַה שֵּׁן וָעַיִן - מוּמִין שֶׁבַּגָּלוּי וְאֵינָן חוֹזְרִין[45], אַף כָּל מוּמִין שֶׁבַּגָּלוּי וְאֵינָן חוֹזְרִין - יָצָא הָעֶבֶד בּוֹ לַחֵרוּת. אֲבָל הַמְסֹרָס עַבְדּוֹ בַּבֵּיצִים[46], אוֹ הַחוֹתֵךְ לְשׁוֹנוֹ - אֵינוֹ יוֹצֵא לַחֵרוּת, שֶׁאֵינָן מוּמִין שֶׁבַּגָּלוּי[47]. וְכֵן[48] הַמַּפִּיל שֵׁן הַקָּטָן - אֵינוֹ יוֹצֵא לַחֵרוּת, שֶׁהֲרֵי סוֹפוֹ לַחֲזֹר.

39) כלומר: לנגוע באיברי העבד, אע"פ שלא נתכוין להזיק, כמו שכתב רבינו להלן הלכה יג. ומקור הדברים בקידושין כד: בברייתא, כחכמים וכרבי אליעזר ולא כרשב"ג. 40) הזיקו. או כפשוטו, שהוציא את האבר, וראה לקמן. 41) לקמן הלכה ה, נמנו כולם. 42) קידושין כד: ברייתא, וכרבי שמעון ורבי אליעזר ורבי עקיבא (ולא כרבי מאיר ורבי טרפון). ולמדו זאת בגזירה־שוה "שילוח" "שילוח" מאשה – "מה אשה בשטר (=בגט), אף עבד נמי בשטר" (גמרא שם). ונראה מדברי רבינו בפ"ד מהלכות חובל ומזיק הלכה יא, שגם היוצא בשן ועין צריך גט שחרור, ושלא כדעת המכריעים בין רבי טרפון ורבי עקיבא, שבשן ועין צריך גט שחרור, ובכ"ד ראשי אברים צריך גט שחרור. וראה ב'עינים למשפט' שם. 43) שם כד. וכד: 44) שמות כא. כו־כז. 45) מבריאים, חוזרים לברייתם. 46) מסתימת לשון רבינו נראה שאין חילוק בין נשארו תלויים בכיס לבין ניתקו לגמרי. אבל הרא"ש מבדיל ביניהם (כסף־משנה). 47) אף־על־פי שרבי אומר שהמסרס בביצים יוצא לחירות (קידושין שם), ובן עזאי אומר שהחותך לשונו יוצא לחירות (שם) – פסק רבינו כתנא־קמא שבברייתא שם, שאמר שבכ"ד ראשי אברים יוצא לחירות. ומשמע מדבריו שאינו יוצא לא בביצים ולא בלשון. וראה בכסף־משנה, ובתוספות המיוחסות לר"י הזקן שם. 48) שם כד: ולמדו כן מ"עין", מה "עין" שאינה חוזרת, אף "שן" שאינה חוזרת, יצאה "שן חלב" (שן של קטן) שחוזרת.

ה. אֵין יוֹצֵא בְּרָאשֵׁי אֵיבָרִים אֶלָּא עֲבָדִים שֶׁמָּלוּ וְטָבְלוּ, שֶׁהֲרֵי יֶשְׁנָן בְּמִקְצָת מִצְוֹת[49]; אֲבָל הָעֶבֶד שֶׁהוּא בְּגֵיּוֹתוֹ - אֵינוֹ יוֹצֵא בְּרָאשֵׁי אֵיבָרִים[50]. אֵלּוּ[51] הֵן רָאשֵׁי אֵיבָרִים שֶׁאֵינָן חוֹזְרִין: אֶצְבְּעוֹת יָדַיִם וְרַגְלַיִם - עֶשְׂרִים, רָאשֵׁי הָאָזְנַיִם, וְרֹאשׁ הַחֹטֶם, וְרֹאשׁ הַגְּוִיָּה, וְרָאשֵׁי הַדַּדִּין שֶׁבְּאִשָּׁה[52]. אֲבָל הָעֵינַיִם וְהַשִּׁנַּיִם - הֲרֵי הֵן מְפֹרָשִׁין בַּתּוֹרָה[53].

49) כאשה (חגיגה ד.). 50) [שעבד שהוא מחויב במצוות הוא בכלל "לא יוסיף פן יוסיף להכותו וגו' ונקלה מאחיך". כי אחיך הוא במצוות (בבא־קמא פח.) וכן מפורש במכות ח: שהמכה עבד לוקה, וכן פסק רבינו בפט"ז מהלכות סנהדרין הלכה יב. וכן הוא בשו"ע חושן־משפט סימן תכ סעיף ב: "הכה עבד כנעני לוקה הוא, שהרי חייב במצוות". ומה שכתב רבינו בס"ה מהלכות חובל ומזיק הלכה ג: "הכה עבד חבירו הכאה שאין בה שוה פרוטה – לוקה", לא בא להוציא מכלל זה את המכה עבדו, אלא שבעבד חבירו אינו לוקה אלא בהכאה שאין בה שוה פרוטה. אבל בשיש בה שוה פרוטה, שחייב לשלם, משלם ואינו לוקה. ואילו בעבדו, לוקה אפילו בהכאה שיש בה שוה פרוטה, שהרי הוא שלו ופטור מלשלם לו, כמו שכתב רבינו בפ"ד מהלכות חובל ומזיק הלכה י (ב"ח בחושן־משפט שם, ובביאור הגר"א שם ס"ק ו). ומה שכתב רבינו בפ"ב מהלכות רוצח ושמירת נפש הלכה יב: "שעבדו יש לו רשות להכותו" (ראה 'מנחת חינוך' מצוה מט) – ברור כי אין זה אלא בשבט ובמקל ורצועה וכיוצא בהן, כמו שכתב שם הלכה יג לענין רציחה, אבל לעקור שיניו ולהוציא עיניו או לחתוך ראשי איבריו – לא ניתנה לו רשות (אלא שיש להעיר, הלא אפילו באופן שלא נתכוין להזיק הוא יוצא לחירות כדלהלן הלכה יג, וצ"ע). וכן כתב רש"י בגיטין כא: על מה שאמרו שם "בשלמא יד דעבד, לא אפשר למקצייה" – "דשייך במצוות ואינו רשאי לחבל בו, ואם חבל בו יוצא לחירות בראשי איברים, אלמא אינו רשאי לחבל בו". וכן מסתבר, שהרי יציאה בראשי איברים היא קנס (ראה בבא־קמא עד: ולהלן הלכה יז) ואם אין איסור לחבול בו, לא שייך לקנסו, אבל עד שנשאר בגיותו שאין בו איסור "לא יוסיף להכותו" – אינו יוצא בראשי איברים]. 51) משנה בנגעים, והובאה בקידושין כה. 52) אבל ראשי דדים שבאיש אינם בולטים כל כך, ואינם מום שבגלוי, כדעת תנא־קמא בברייתא שם, ולא כרבי יהודה (כן נראה ב'יקר תפארת' להרדב"ז, אבל עיין לחם־משנה). 53) כלומר, ואינם כלולים במנין כ"ד אברים.

ו. הָיְתָה[54] לוֹ אֶצְבַּע יְתֵרָה וַחֲתָכָהּ, אִם[55] נִסְפֶּרֶת[56] עַל גַּב הַיָּד - עֶבֶד יוֹצֵא בָהּ לַחֵרוּת. הָיְתָה[57] עֵינוֹ סְמוּיָה וַחֲטָטָהּ[58] - עֶבֶד יוֹצֵא בָהּ לַחֵרוּת, שֶׁהֲרֵי חִסְּרוֹ אֶבֶר[59]. וְהוּא הַדִּין לְאֶחָד מֵרָאשֵׁי אֵיבָרִים[60] שֶׁהוּא בָּטֵל וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה בּוֹ מְלָאכָה, שֶׁאִם חֲתָכוֹ - הֲרֵי חִסְּרוֹ אֶבֶר, וְיָצָא לַחֵרוּת.

54) קידושין כד: – כה. מימרא של רבי חייא בר אשי בשם רב. 55) מימרא של רב הונא, שם. 56) מונחת בשורת האצבעות. 57) מימרא של רב ששת, שם כד: 58) כלומר, הוציאה מן הגוף. 59) ההנמקה שם. 60) דוקא אחד מכ"ד ראשי איברים, אבל שן שאינה בכללם (כדלעיל הלכה ו) – אינה בכלל זה, שהרי אינו בכלל איברי האדם, ואינו מחוסר אבר אם הפיל לו שן נודדת שלא היה משתמש בה מקודם, כדלהלן הלכה ט (הרדב"ז).

ז. הִכָּהוּ[61] עַל עֵינוֹ וְסִמְּאָהּ[62], עַל אָזְנוֹ וְחֵרְשָׁהּ[63] -

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

עֶבֶד יוֹצֵא בָּהֶן לַחֵרוּת[64]. הִכָּהוּ כְּנֶגֶד עֵינוֹ[65] וְאֵינוֹ רוֹאֶה, כְּנֶגֶד אָזְנוֹ וְאֵינוֹ שׁוֹמֵעַ - אֵין עֶבֶד יוֹצֵא בָּהֶן לַחֵרוּת[66].

61) קידושין כד: 62) אף שלא חסרה, כיון שהוציאה מהשימוש – הרי זה מום שבגלוי. 63) וחרשות היא מום גלוי, כי התנהגות החרש מעידה על חרשותו. ועוד שהאוזן היא בגלוי (כסף־משנה בשם ה'תוספות'). 64) שהרי הוא עשה מעשה, שטמאו וחרשו. 65) כלומר, הכה בכותל ונבעת מחמת הקול. וכן להלן ב"הכהו כנגד אזנו" (רש"י שם). 66) שהעבד עצמו הביא עליו את העיוורון ואת החרשות על־ידי הזדעזעותו (גמרא שם).

ח. הִכָּהוּ[67] עַל עֵינוֹ וְחָסְרָה[68] מְאוֹרָהּ, עַל שִׁנּוֹ וְנָדְדָה: אִם יָכוֹל לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם - אֵינוֹ יוֹצֵא לַחֵרוּת[69]; וְאִם לָאו[70] - יָצָא לַחֵרוּת.

67) שם בברייתא. 68) בכ"י תימן: "וחסר". 69) שאין זה מום גמור. 70) שאז הוא מום גמור.

ט. הָיְתָה[71] עֵינוֹ כֵּהָה וְחָסֵר מְאוֹרָהּ אוֹ שִׁנּוֹ נוֹדֶדֶת, וְהִכָּהוּ הָאָדוֹן וְהִפִּיל הַשֵּׁן הַנּוֹדֶדֶת אוֹ סִמֵּא הָעַיִן הַכֵּהָה: אִם הָיָה מִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן כָּל שֶׁהוּא[72] - יָצָא לַחֵרוּת; וְאִם לָאו[73] - לֹא יָצָא לַחֵרוּת[74].

71) ברייתא שם. 72) מקודם, לפני שהפילה או סמאה, שאם כן היה מקודם אבר בעל שימוש. 73) שהיה האבר מבוטל מקודם. 74) ואין כאן משום חיסור אבר, שבעין מדובר שסמאה ולא חטטה (ראה למעלה הלכה ו), ובשן אין חסרון אבר, כמו שכתבנו למעלה שם הערה נט. ויש שכתבו עוד, ששן נודדת כיון שעומדת ליפול הרי היא כאילו כבר נפלה ואין זה חיסור אבר (מהר"י בי רב).

י. הִכָּהוּ[75] עַל יָדוֹ וְצָבְתָה[76] יָדוֹ וְסוֹפָהּ לַחֲזֹר - אֵינוֹ יוֹצֵא לַחֵרוּת[77]. תָּלַשׁ[78] בִּזְקָנוֹ וְדִלְדֵּל בּוֹ עֶצֶם מִן הַלְּחִי - יָצָא לַחֵרוּת; שֶׁהֲרֵי בָּטַל מַעֲשֵׂה הַשִּׁנַּיִם הַקְּבוּעוֹת בְּאוֹתוֹ הָעֶצֶם[79].

75) שם בברייתא. 76) נתנפחה, ובגמרא שם "וצמתה", כלומר "יבשה". 77) כמבואר למעלה הלכה ד. ואם אין סופה לחזור – יצא לחירות, שהרי ביטל ראשי איברים (רדב"ז). 78) אף זה בברייתא, שם. 79) כלומר, אף־על־פי שהעצם אינו מום שבגלוי (ראה למעלה הלכה ד) – הרי ביטל מעשה השיניים, שהן מום שבגלוי. וכן מפרש רבינו בסוגיית הגמרא בקידושין שם. ועיין כסף־משנה ותוספות המיוחסות לר"י שם בגליון.

יא. הִפִּיל אֶת שִׁנּוֹ אוֹ סִמֵּא אֶת עֵינוֹ בְּלֹא כַּוָּנָה, כְּגוֹן שֶׁזָּרַק אֶבֶן לִבְהֵמָה וְנָפְלָה בָּעֶבֶד וְהִפִּילָה אֶת שִׁנּוֹ וְחָתְכָה אֶצְבָּעוֹ - לֹא יָצָא לַחֵרוּת[80]; שֶׁנֶּאֱמַר: אִם שֵׁן עַבְדּוֹ אוֹ שֵׁן אֲמָתוֹ יַפִּיל[81] - עַד שֶׁיִּתְכַּוֵּן.

80) בבבא־קמא כו: אמר רבה, שדין זה תלוי בפלוגתת רשב"ג ורבנן בברייתא שם, בענין "היה רבו רופא ואמר לו לכחול עינו וסימאה וכו'", שלרבנן יצא לחירות, ולרשב"ג לא יצא עד שיתכוין לשחתה (הובאה גם בקידושין כד:), והוא־הדין להפיל אבן שלא בכוונה, שלרבנן יצא לחירות, ולרשב"ג לא יצא לחירות. ולפי"ז אין להבין דברי רבינו, שהרי הוא פסק (להלן הלכה יג) כרבנן, בענין היה רבו רופא וכו', ולמה פסק כאן שלא יצא לחירות? צריך לומר, שרבינו סמך על הסוגיא בקידושין שם, שאמרו שמודים רבנן בהושיט ידו למעי שפחתו וסימא עובר שבמעיה, שאינו יוצא לחירות, כיון שלא נתכוין כלל לעין, וכן פסק רבינו להלן הלכה יב, והוא־הדין בהפילה, שלא נתכוין לעין כלל (תוספות המיוחסות לר"י הזקן שם, וכסף־משנה ולחם־משנה). וראה ב'תוספות' לבבא־קמא וקידושין שם, שהעירו על הסתירה שבין הסוגיא בבבא־קמא לבין הסוגיא בקידושין. 81) בגמרא שם למדו כן מ"ושחתה", אבל במכילתא דרשב"י שם – כדברי רבינו.

יב. הוֹשִׁיט[82] יָדוֹ לִמְעֵי שִׁפְחָתוֹ וְסִמֵּא עֵין הָעֻבָּר שֶׁבְּמֵעֶיהָ - לֹא יָצָא לַחֵרוּת; שֶׁהֲרֵי לֹא יָדַע דָּבָר שֶׁיִּתְכַּוֵּן לוֹ[83].

82) קידושין שם, ברייתא של רבי אליעזר. 83) ומודים בזה רבנן דרשב"ג (קידושין שם).

יג. הֲרֵי[84] שֶׁהָיָה רַבּוֹ רוֹפֵא, וְאָמַר לוֹ: כְּחֹל לִי עֵינִי, וְסִמְּאָהּ; חֲתֹךְ לִי שִׁנִּי, וְהִפִּילָהּ - שֹׁחֵק בָּאָדוֹן, וְיָצָא לַחֵרוּת. שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִתְכַּוֵּן לְהַזִּיק, הֲרֵי נִתְכַּוֵּן לִגְנֹּעַ בְּאֵיבְרֵי הָעֶבֶד, וְנִסְתַּכֵּן[85] בָּהֶן. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר, אִם הָיְתָה עֵין הָעֶבֶד כּוֹאֶבֶת, וְהָיָה רַבּוֹ אֻמָּן וַעֲקָרָהּ[86] לוֹ, שֶׁהֲרֵי יָצָא[87] לַחֵרוּת.

84) שם בברייתא, וכחכמים ולא כרשב"ג. 85) שהתכוון לטובה, לרפא, ונכנס מתוך כך בסיכון, והפיל את האבר. [ובכ"י תימן: "לסכן", ואולי צ"ל "לתקן"]. 86) שהתכוון להוציא את האבר, ואע"פ שכוונתו היתה לטובת העבד. 87) כלומר: שיצא.

יד. הַמַּפִּיל[88] שֵׁן עַבְדּוֹ וְסִמֵּא אֶת עֵינוֹ - הֲרֵי יָצָא לַחֵרוּת בְּשִׁנּוֹ, וְנוֹתֵן לוֹ דְּמֵי עֵינוֹ[89]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[90].

88) גיטין מב. ברייתא כלשונה. 89) [בפ"ד מהלכות חובל ומזיק הלכה יא, כתב רבינו: "המפיל שן עבדו ואחר־כך סימא עינו, יוצא בשינו ואינו נותן לו דמי עינו, ואם תפס אין מוציאין מידו", שספק הוא אם מעוכב גט שחרור (ראה למעלה הלכה ד) קנסו של רבו או קנסו של עצמו (גיטין שם, וכן בדברי רבינו שם). וכאן לא נחית רבינו אלא להשמיענו שלא נטעה ונאמר, שהמפיל שינו ועינו יוצא בשתיהן ואין כאן תשלומין כלל, כקושיית רבי זירא בבבא־קמא עד. עד: ואמנם במפיל שתי שיניו או סימא שתי עיניו "הרי זה יוצא בן חורין ואינו נוטל כלום", כמפורש במכילתא, ולכן השמיע לנו רבינו שהמפיל שינו וסימא עינו – אינו כמפיל שתי שיניים וסימא שתי עיניים, אלא יוצא לחירות ונותן לו דמי עינו, וכמו שאמר אביי בבבא־קמא

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שם: "תחת עינו ולא תחת עינו ושינו, תחת שינו ולא תחת שינו ועינו", אבל לא נחית להשמיענו למי שייך הקנס, אם לרב אם לעבד, וסמך על מה שכתב בפ"ד מהלכות חובל ומזיק שם, שספק הוא ואם תפס אין מוציאין מידו, ועיין כסף־משנה ורדב"ז]. 90) כגון סימא את עינו והפיל את שינו (ראה בבא־קמא שם). והוא־הדין לחסרו שנים מראשי איבריו שיוצא בראשון ונותן לו דמי השני.

טו. מִי[91] שֶׁחֶצְיוֹ עֶבֶד וְחֶצְיוֹ בֶּן חוֹרִין[92], וְעֶבֶד שֶׁל שְׁנֵי שֻׁתָּפִין - אֵינוֹ יוֹצֵא בְּרָאשֵׁי אֵיבָרִים[93], לְפִי שֶׁאֵינוֹ מְיֻחָד לְרַבּוֹ[94] שֶׁחָבַל בּוֹ.

91) בבא־קמא צ. ברייתא, שזיהו אותה עם שיטת רבי אליעזר. 92) ראה להלן פ"ז הלכה ד. 93) יש להבין בחצי עבד וחצי בן חורין, מה לנו אם יוצא בראשי איברים או לא, הלא כל חצי עבד וחצי בן חורין כופין את רבו ועושה אותו בן חורין (להלן פ"ז הלכה ז) אף זה שאינו יוצא בראשי איברים, ואף אם נפסוק שהוא יוצא בראשי איברים, לא יוציאנו בלי גט שחרור, שהרי כל היוצא בראשי איברים צריך גט שחרור (למעלה הלכה ד), ואם כן מה לנו אם חצי עבד וחצי בן חורין יוצא בראשי איברים או לא, הלא בין כה וכה צריך הוא גט שחרור? – הבדל גדול בדבר, שאם אינו יוצא בראשי איברים, כותב העבד שטר על חצי דמיו ונותן לאדון (להלן פ"ז שם), אבל אם יוצא בראשי איברים אינו צריך לכתוב שטר על חצי דמיו (רדב"ז). 94) שאין לו בו אלא חצי בלבד, והתורה אמרה "עבדו", והיינו עבדו המיוחד לו (בבא־קמא שם).

טז. עַבְדֵי צֹאן בַּרְזֶל[95] - יוֹצְאִין בְּרָאשֵׁי אֵיבָרִים, אִם חִסְּרָן הַבַּעַל, אֲבָל לֹא הָאִשָּׁה. וְעַבְדֵי מְלוֹג[96] - אֵינָן יוֹצְאִין בְּרָאשֵׁי אֵיבָרִים. לֹא אִם הִפִּיל הַבַּעַל, שֶׁהֲרֵי אֵין לוֹ בָּהֶם אֶלָּא פֵּרוֹת[97]; וְלֹא אִם הִפִּילָה אוֹתָן הָאִשָּׁה[98], מִפְּנֵי שֶׁאֵינָן מְיֻחָדִין לָהּ[99].

95) שהבעל מקבל אחריות מלאה עליהם (פט"ז מהלכות אישות הלכה א), והרי זה עבדו המיוחד לו (רדב"ז), כן יוצא מתוך הסוגיא בבבא־קמא פט: שלא דיברו אלא על עבדי נכסי מלוג כדלהלן, משמע שעבדי צאן ברזל הם שלו בלבד. 96) בבא־קמא שם. וראה הלכה אישות שם הערה ט. 97) וקנין פירות אינו כקנין הגוף (פ"ד מהלכות ביכורים הלכה ו), ואפילו אם הוא כקנין הגוף, הרי גם לאשה חלק בהם, שהלא הגוף נשאר בידה, ואם כן אינו עבדו המיוחד לו. וראה בבא־קמא צ. ב'תוספות' ד"ה רבי מאיר. 98) אע"פ שהגוף שלה. 99) כרבי אליעזר, שם.

יז. יְצִיאַת הָעֶבֶד בְּרָאשֵׁי אֵיבָרִים נוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם[100] וּבְכָל זְמָן[101]. וְאֵין דָּנִין בּוֹ אֶלָּא בְּבֵית דִּין סְמוּכִין[102], מִפְּנֵי שֶׁהוּא קִנְסָן[103]. לְפִיכָךְ, הָעֶבֶד שֶׁאָמַר לְרַבּוֹ: הִפַּלְתָּ אֶת שִׁנִּי וְסִמִּיתָ אֶת עֵינִי, וְהָאָדוֹן אוֹמֵר לוֹ[104]: עָשִׂיתִי זֶה - פָּטוּר[105]. שֶׁאִם יוֹדֶה מֵעַצְמוֹ - אֵינוֹ חַיָּב לְהוֹצִיאוֹ לַחֵרוּת בְּלֹא עֵדִים. שֶׁהַמּוֹדֶה בִּקְנָס - פָּטוּר[106]. כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת גְּנֵבָה[107], שֶׁכָּל מוֹדֶה בִּקְנָס - פָּטוּר מִלְּשַׁלְּמוֹ.

100) בין בארץ ובין בחוצה לארץ. 101) בניגוד לעבד עברי שאינו נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג (למעלה פרק א' הלכה י). 102) איש מפי איש עד משה רבינו (פ"ד מהלכות סנהדרין הלכה א). [ואעפ"כ כתב למעלה שיציאת עבד בראשי איברים נוהגת בכל זמן, שלפי שיטתו יתכן שבכל זמן יהיו בתי דינים סמוכים, אם יסכימו עלהם כל החכמים שבארץ ישראל, כמו שכתב בהלכות סנהדרין שם הלכה יא]. 103) כן מבואר בבבא־קמא עד: ובשבועות לו: וכל זה לענין הדין, שאינם יכולים לדון אלא אם הם סמוכים, אבל אם העבד תפס ומחזיק בעצמו כבן חורין – יצא לחירות, כמפורש בפ"ה מהלכות סנהדרין הלכה יז, שתפיסה מועילה בקנס אפילו בזמן שאין סמוכין [וראה להלן פ"ח הלכה ד, והערה כה]. 104) בכ"י תימן: "אומר לא", ובדפוס רומי: "אומר לו לא". והיינו שנשבע שלא הפיל שינו ולא סימא עינו, וכן כתב בכסף־משנה. ומקור הלכה זו במשנה שבועות שם, וראה בפ"ח מהלכות שבועות הלכה ב. 105) מקרבן שבועה. 106) ואם כן, לא הפסידו ממון בשבועתו. 107) פרק א הלכה ה.

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) ביאר בו רבינו דיני שחרור עבד כנעני, ולא נשלמו ההלכות.

א. הַכּוֹתֵב[2] גֵּט שִׁחְרוּר לְעַבְדּוֹ, וְזָכָה לוֹ בּוֹ עַל יְדֵי אַחֵר, וְאָמַר: זְכֵה[3] בְּגֵט זֶה לִפְלוֹנִי עַבְדִּי - יָצָא לַחֵרוּת, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִגִּיעַ גֵּט לְיָדוֹ; שֶׁזָּכִין לָאָדָם שֶׁלֹּא בְּפָנָיו[4]. אֲבָל אִם אָמַר: תְּנוּ גֵט זֶה לְעַבְדִּי - אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ[5], וְלֹא יָצָא הָעֶבֶד לַחֵרוּת עַד שֶׁיַּגִּיעַ הַגֵּט לְיָדוֹ[6]. לְפִיכָךְ, הָאוֹמֵר: תְּנוּ גֵט זֶה לְעַבְדִּי, וָמֵת - לֹא יִתְּנוּ לְאַחֵר מִיתָה[7].

2) קידושין כב: וגיטין יא: כחכמים ולא כרבי מאיר. 3) כיון שהשתמש בביטוי זה: "זכה", כוונתו לזכות לו מיד. וראה להלן לענין הביטוי "תן". 4) כלל מפורסם בתלמוד, והוא בגיטין שם במשנה ובעוד כמה מקומות. 5) גיטין שם. וכחכמים ולא כרבי מאיר. 6) יוצא מתוך ההלכה המבוארת להלן. 7) שהרי אינו משוחרר עד שיבוא הגט לידו, ומכיון שמת, אין גט שחרור לאחר מיתה. מקור הלכה זו בגיטין יג. במשנה. ובכדי ליישב את הסתירה בין משנה זו למשנה הקודמת, שם יא: שלדברי חכמים אם אמר תנו גט שחרור זה לעבדי אינו יכול לחזור בו, מפני שזכות הוא לו, כתב הרי"ף שאינו יכול לחזור בו – אינו משוחרר עד שיגיע הגט לידו. וכל זה באומר "תנו", שכיון שלא אמר "זכו", בוודאי אינו רוצה לשחררו אלא משעה שיתנו השטר לידו, אבל אם אמר "זכו" – זכו לו מיד. וזוהי דעת רבינו. וראה ברש"י לגיטין ט:. ובמשנה שם יג. חזר בו ופירש אחרת, וראה ב'תוספות' ט: ד"ה לא יתנו.

ב. הַכּוֹתֵב בִּשְׁטָר[8]: עָשִׂיתִי פְּלוֹנִי עַבְדִּי בֶּן חוֹרִין, אוֹ נַעֲשָׂה פְּלוֹנִי עַבְדִּי בֶּן חוֹרִין, אוֹ הֲרֵי הוּא בֶּן חוֹרִין - הֲרֵי זֶה יָצָא לַחֵרוּת. כָּתַב בִּשְׁטָר: אֶעֱשֶׂנּוּ בֶּן חוֹרִין - לֹא יָצָא לַחֵרוּת[9].

8) גיטין מ: בברייתא. כפירושו של רבי יוחנן שם. 9) שזהו לשון עתיד, שהוא מבטיח לעשותו בן חורין, ולא שעושה אותו מיד. וכדעת חכמים בברייתא שם ולא כרבי.

ג. הָאוֹמֵר[10]: עָשִׂיתִי פְּלוֹנִי עַבְדִּי בֶּן חוֹרִין, וְהוּא אוֹמֵר: לֹא עֲשָׂאַנִי - חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא זִכָּה לוֹ עַל יְדֵי אַחֵר[11]. אָמַר[12]: כָּתַבְתִּי גֵּט שִׁחְרוּר וְנָתַתִּי לוֹ, וְהוּא אָמַר: לֹא כָּתַב וְלֹא נָתַן - הוֹדָאַת בַּעַל דִּין כְּמֵאָה עֵדִים[13], וַהֲרֵי זֶה עֶבֶד עַד שֶׁיִּשַׁחְרְרֶנּוּ בְּפָנֵינוּ.

10) ברייתא שם. 11) ואין כאן הודעת בעל־דין מצד העבד, כדלהלן, כי הרי העבד לא ידע כלל משחרור זה. ויש אומרים כי הוא משוחרר בוודאות, ומצאנו לשון "חוששין" שהיא בתורת ודאי ('תוספות' שם ד"ה חיישינן). ויש שכתבו כי כן דעת רבינו ('יקר תפארת', ועיין שם בהערות). 12) ברייתא שם. 13) שכיון שאומר שכתב ונתן לו, והוא אומר שלא קיבל – הודאת העבד כמאה עדים. והודאת הנותן אינה חשובה כי סבור לפעמים שקיבל והוא לא קיבל ('תוספות' שם ד"ה הודאת).

ד. מִי[14] שֶׁצִּוָּה בִּשְׁעַת מִיתָתוֹ: פְּלוֹנִית שִׁפְחָתִי אַל יִשְׁתַּעְבְּדוּ בָּהּ יוֹרְשַׁי - הֲרֵי זוֹ שִׁפְחָה כְּשֶׁהָיְתָה[15], וְאָסוּר לַיּוֹרְשִׁים לְהִשְׁתַּעְבֵּד בָּהּ[16], מִפְּנֵי שֶׁמִּצְוָה לְקַיֵּם דִּבְרֵי הַמֵּת. וְכֵן[17] אִם אָמַר: עֲשׂוּ לָהּ קֹרַת רוּחַ - כּוֹפִין אֶת הַיּוֹרְשִׁין וְאֵין מִשְׁתַּעְבְּדִין בָּהּ אֶלָּא בִּמְלָאכָה שֶׁהִיא רוֹצָה בָּהּ[18]. צִוָּה וְאָמַר: שַׁחְרְרוּהָ - כּוֹפִין אֶת הַיּוֹרְשִׁין לְשַׁחְרֵר אוֹתָהּ[19].

14) שם מ. וכרבי אמי ורבי אסי בתשובתם למימרת רב דימי בשם רבי יוחנן, ושרבי יוחנן הסכים להם מתוך שתיקה. 15) שאין זה לשון שחרור. 16) אבל בניה – עבדים. 17) שם, מימרא של רב שמואל בר יהודה בשם רבי יוחנן. 18) אבל אין כופין את היורשים לשחררה, אף־על־פי שהיא דורשת זאת מהם. ודעת רש"י שם, שאם לא נתקררה דעתה עד שישחררוה – כופים אותה לשחררה. 19) שמצוה לקיים דברי המת.

ה. בִּשְׁשָׁה[20] דְּבָרִים שָׁוִין שִׁחְרוּרֵי עֲבָדִים לְגִטֵּי נָשִׁים, וּבִשְׁאָר דְּבָרִים הֲרֵי הֵן כִּשְׁאָר כָּל הַשְּׁטָרוֹת[21]. וְאֵלּוּ הֵן הַשִּׁשָּׁה[22]: פְּסוּלִים בְּעַרְכָּאוֹת[23] שֶׁל עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים[24]. וּכְשֵׁרִין בְּעֵד כּוּתִי[25]. וּצְרִיכִין כְּתִיבָה לְשֵׁם הַמְּשֻׁחְרָר[26] עַצְמוֹ. וְאֵין נִכְתָּבִין בִּמְחֻבָּר. וְאֵין חוֹתְמִין עֲדֵיהֶם אֶלָּא זֶה בִּפְנֵי זֶה[27]. אֶחָד גִּטֵּי נָשִׁים וְאֶחָד שִׁחְרוּרֵי עֲבָדִים שָׁוִין לְמוֹלִיךְ וּלְמֵבִיא. [28]כֵּיצַד? כָּל הַשְּׁטָרוֹת[29] הָעוֹלִים בְּעַרְכָּאוֹת שֶׁל עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים - כְּשֵׁרִים, בְּכָל הַתְּנָאִים שֶׁאָנוּ מְבָאֲרִים בְּהִלְכוֹת הַלְוָאָה[30], חוּץ מִגִּטֵּי נָשִׁים וְשִׁחְרוּרֵי עֲבָדִים[31].

20) מקור הדברים בגיטין ט. במשנה ובברייתא, ושם ט: וי. בסוגיית הגמרא, וראה להלן הערה כו. 21) היינו, לענין רישום לעדים שאינם יודעים לחתום, שלא התירו אלא בגטי נשים, כדי שלא יהיו בנות ישראל עגונות, אבל לא בשאר שטרות ולא בשחרורי עבדים (שם י: ברייתא של רשב"ג. וראה בפ"א מהלכות גירושין הלכה כג). 22) כולם מפורשים להלן בדברי רבינו. 23) בבתי משפט. 24) כשחותמיהם עדים גוים. 25) [כן צריך להיות (ראה להלן), וכן בכ"י תימן ובדפוסי רומי וויניציאה, ובדפוסים חדשים הדפיסו בטעות: "עכו"ם"]. וכותים הם הגויים שהושיב מלך אשור בשומרון (מלכים־ב יז, כד) והתגיירו, ודינם כגרים גמורים (בבא־קמא לח:) אלא שאין בקיאים בדקדוקי מצוות. וראה להלן שאחר־כך גזרו עליהם ועשאום כגויים. 26) בכ"י תימן: "המשוחרר". וכעין זה ב'שולחן ערוך' יורה־דעה סימן רסז סעיף מה: "המשתחרר". 27) הלכה זו היא טעם להלכה הקודמת, ש"כשרים בעד כותי", ואעפ"כ מנה רבינו ששה דברים ששווים שחרורי עבדים לגטי נשים, שסוף־סוף יש כאן שש הלכות. 28) [כאן צריך להעמיד את סימן ההלכה, ולא להלן לפני המלים "כל שטר". וכ"ה בכ"י תימן]. 29) גיטין י: במשנה כדעת תנא־קמא ולא כרבי שמעון, והמדובר בשטרי מכר, שהקנין נגמר ע"י הכסף, והשטר אינו אלא לראיה בלבד (גמרא שם). 30) פרק כז הלכה א. 31) וכיוצא בהם: שטרות שגופם קנין, כגון שטרי מתנה, ראה בהלכות הלוואה שם.

ו. כָּל שְׁטָר[32] שֶׁיֵּשׁ עָלָיו אֲפִלּוּ עֵד אֶחָד כּוּתִי - פָּסוּל[33], חוּץ מִגִּטֵּי נָשִׁים וְשִׁחְרוּרֵי עֲבָדִים, שֶׁהֵן כְּשֵׁרִין בְּעֵד אֶחָד יִשְׂרָאֵל וְעֵד אֶחָד כּוּתִי[34]. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה כּוּתִי חָבֵר[35]. וּבַזְּמַן הַזֶּה[36], שֶׁהַכּוּתִים כְּעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים לְכָל דִּבְרֵיהֶם[37], אָנוּ לְמֵדִין מֵהֶן לַצְּדוּקִים[38]. שֶׁהַצְּדוּקִים בַּזְּמַן הַזֶּה כְּמוֹ כּוּתִים בְּאוֹתוֹ הַזְּמַן, קֹדֶם שֶׁגָּזְרוּ עֲלֵיהֶם שֶׁיִּהְיוּ כְּעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים לְכָל דִּבְרֵיהֶם. בְּגֵט אִשָּׁה[39] הוּא אוֹמֵר: וְכָתַב לָהּ - לִשְׁמָהּ; וּבְגֵט שִׁחְרוּר הוּא אוֹמֵר: אוֹ חֵפְשָׁה לֹא נִתַּן לָהּ[40] - עַד שֶׁיִּכְתֹּב לִשְׁמָהּ. בְּגֵט אִשָּׁה הוּא אוֹמֵר: וְכָתַב וְנָתַן - מִי שֶׁאֵינוֹ מְחֻסָּר אֶלָּא נְתִינָה, יָצָא הַכּוֹתֵב בִּמְחֻבָּר וְאַחַר כָּךְ קָצַץ, שֶׁהֲרֵי מְחֻסָּר קְצִיצָה וּנְתִינָה[41]; וּבְגֵט שִׁחְרוּר הוּא אוֹמֵר: נִתַּן לָהּ[42] - לֹא יִהְיֶה מְחֻסָּר אֶלָּא נְתִינָה. אֶחָד[43] גִּטֵּי נָשִׁים וְשִׁחְרוּרֵי עֲבָדִים אֵינָן חוֹתְמִין עֲדֵיהֶם אֶלָּא זֶה בִּפְנֵי זֶה. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ טַעַם הַדָּבָר בְּהִלְכוֹת גֵּרוּשִׁין[44].

32) גיטין י. במשנה. 33) [שחשודים הם על עדות שקר (רש"י שם). כלומר, לחתום אף על מה שלא ראו]. 34) שהרי אין העדים חותמים בגט אלא זה בפני זה, ורואה הוא כי הכותי הזה חותם על מה שראה, ולא הזכיר רבינו מה שאמרו בגמרא שם שהישראל חתם לבסוף אלא פסק כדעת הירושלמי (גיטין שם), שאפילו אם חתם כותי בסוף כשר, וראה לחם־משנה. וב'מרכבת המשנה' כתב שכן גם דעת רב פפא בבבלי שם. וכן נראה בחידושי הרמב"ן שם]. 35) [כלומר, שידוע הוא לחבר, שאם אינו ידוע לחבר, הרי

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הוא בחזקת עם־הארץ (ברכות מז:), ועם־הארץ פסול לעדות (פסחים מט: וקידושין מ:) שהוא בחזקת רשע ועובר על רוב העבירות (פי"א מהלכות עדות הלכה א). ואעפ"כ אין להכשירו בשאר שטרות, שסוף־סוף כותי הוא, וחשוד לחתום על מה שלא ראה. ולפי הדיעה הראשונה בגמרא לא חששו שמא משקר הוא, אלא שמא עם־הארץ הוא, ולכן כשחתם הישראל בסוף ונתברר שהכותי חבר, שוב אין כאן שום חשש. אבל לפי תירוצו של רב פפא חששו שמא משקר הוא, ולזה אין תקנה, אפילו אם חתם הישראל בסוף – שמא חתם הכותי על מה שלא ראה, ולעומת זה אין לנו בכך שום בירור שאינו עם־הארץ, כיון שלא חתם הישראל בסוף, ולפיכך כתב רבינו: "והוא שיהיה כותי חבר", כלומר שידוע הוא לחבר]. 36) אחר שמצאו להם דמות יונה בהר גריזים שהיו עובדים אותה (חולין ו. ופ"ב מהלכות אבות הטומאה הלכה י). 37) חולין שם. 38) תלמידי צדוק ובייתוס שאינם מאמינים בתורה שבעל־פה, וראה בפ"ד מהלכות שחיטה הלכה טז. 39) תוספתא גיטין פ"ב (הוצאת צוקרמנדל עמ' 325, 19). 40) ולמדו גזירה־שוה "לה" "לה", "מה "לה" האמור להלן (בגט אשה) לשמה, אף "לה" האמור כאן (בשחרור העבד) – לשמה" (תוספתא שם). 41) גיטין כא: 42) צריך להיות: "לא ניתן לה", וכן הוא בסמ"ג (לחם־משנה). ולמדו כן בגזירה־שוה "לה" "לה" מגט אשה, כמו שכתבנו למעלה (מרכבת־המשנה, ועיין לחם־משנה). 43) גיטין שם מימרא של רב פפא. 44) פ"א הלכה כד.

ז. וְכֵיצַד שָׁוִין בְּמוֹלִיךְ וּמֵבִיא?[45] שֶׁהַמֵּבִיא[46] גֵּט שִׁחְרוּר בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל - אֵין צָרִיךְ לוֹמַר: בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם[47]. וּבְחוּצָה לָאָרֶץ, אִם אֵין עֵדִים מְצוּיִין לְקַיְּמוֹ[48], וְאָמַר הַשָּׁלִיחַ: בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם - זֶהוּ קִיּוּמוֹ[49]; וְאִם בָּא הָאָדוֹן וְעִרְעֵר אַחַר כָּךְ - אֵין מַשְׁגִּיחִין בּוֹ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּגִטֵּי נָשִׁים[50]. כְּשֵׁם[51] שֶׁהָאִשָּׁה עַצְמָהּ מְבִיאָה גִּטָּהּ וְאֵינָהּ צְרִיכָה לְקַיְּמוֹ[52], הוֹאִיל וְהַגֵּט יוֹצֵא מִתַּחַת יָדָהּ; כָּךְ הָעֶבֶד[53] שֶׁשְּׁטָר שִׁחְרוּר יוֹצֵא מִתַּחַת יָדוֹ - אֵינוֹ צָרִיךְ לְקַיְּמוֹ. וּכְשֵׁם שֶׁהָאִשָּׁה אוֹמֶרֶת: בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם, אִם הִתְנָה עָלֶיהָ[54], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בִּמְקוֹמוֹ[55]; כָּךְ הָעֶבֶד שֶׁהֵבִיא גֵּט וְאָמַר: בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם - נֶאֱמָן עַל אוֹתוֹ הַדֶּרֶךְ, וְאֵין צָרִיךְ קִיּוּם.

45) שם ט. במשנה. 46) שם ב. במשנה. וראה בפ"ז מהלכות גירושין הלכה א והלכה ה. 47) ששיירות מצויות שם, וימצאו עדים לקיימו. 48) ראה בהלכות גירושין שם הלכה ח. 49) בגט אשה האמינו לעד אחד, כדי שלא תשאר עגונה (גיטין ג.). ובעבד כדי להתירו בבת חורין ולהכניסו בעול כל המצוות ('תוספות' שם ט. ד"ה שוו). 50) הלכות גירושין, שם הלכה ז. 51) גיטין כג: המשנה, וכן הוא בפ"ז מהלכות גירושין הלכה כד. 52) כלומר, לומר בפני נכתב ובפני נחתם. 53) אין זה מפורש בגמרא, ולמדה רבינו מן הסברא, שאף דין זה בכלל מה שאמרו (שם ט. במשנה) "אחד גיטי נשים ואחד שחרורי עבדים – שוו למוליך ולמביא" (כסף־משנה). 54) שלא תתגרש אלא עם הבאת הגט לבית־דין פלוני, שאז דינה ככל השלוחים (גיטין כד.). 55) פ"ז מהלכות גירושין, הלכה כג.

ח. כָּל הַכָּשֵׁר לְהָבִיא גֵּט הָאִשָּׁה[56] - כָּשֵׁר לְהָבִיא גֵּט הָעֶבֶד[57]. וְהָעֶבֶד[58] מְקַבֵּל גֵּט לַחֲבֵרוֹ[59] מִיַּד רַבּוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ, אֲבָל לֹא מִיַּד רַבּוֹ שֶׁל מְקַבֵּל[60]. הַכּוֹתֵב[61] שְׁטַר אֵרוּסִין לְשִׁפְחָתוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁאָמַר לָהּ: צְאִי בּוֹ לַחֵרוּת וְהִתְקַדְּשִׁי בּוֹ - אֵין בַּלָּשׁוֹן הַזֶּה לְשׁוֹן שִׁחְרוּר, וְאֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת[62] וְלֹא מְשֻׁחְרֶרֶת.

56) הכל כשרים לכך חוץ מן הגוי והעבד (וראה להלן לענין גט שחרור) והחרש והשוטה והקטן (גיטין כג. במשנה, ופ"ו מהלכות גירושין הלכה ו). 57) אף זה נלמד ממה שאמרו (שם ט. במשנה) ששוו גיטי נשים לשחרורי עבדים (כסף־משנה). 58) שלענין גט אשה אינו נעשה שליח, כמבואר למעלה, לפי שאינו בתורת גיטין וקידושין (שם כג:). 59) גט שחרור לעבד־כנעני אחר (גיטין שם), שכשם שיכול לקבל גט שחרור לעצמו, כן יכול לקבל לאחר. 60) היינו, כששניהם עבדים של אותו אדון, ואחד מקבל בשביל השני – אינו יכול לקבל בשבילו, לפי שידו כיד רבו, והרי זה כאילו לא יצא עוד השטר מרשות האדון. ואין זה דומה לעבד המקבל בעצמו את השחרור, שאז אנו אומרים: "גיטו וידו באים כאחד" (למעלה פ"ה הלכה ג). 61) גיטין מ. ברייתא וכחכמים, ולא כרבי מאיר. 62) כיון שאינה משוחררת אינה מקודשת, שאין קידושין תופסין בשפחה (קידושין סו: – 'יקר תפארת').

~ יום שלישי ז' טבת ~

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) ביאר בו עוד כמה דיני שחרור, והמשחרר חצי עבד ודיני חצי עבד וחצי בן חורין.

א. גֵּט[2] שִׁחְרוּר צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה עִנְיָנוֹ דָּבָר הַכּוֹרֵת[3] בֵּינוֹ לְבֵין אֲדוֹנָיו[4], וְלֹא יִשָּׁאֵר לָאָדוֹן בּוֹ זְכוּת. לְפִיכָךְ, הַכּוֹתֵב[5] לְעַבְדּוֹ: עַצְמְךָ[6] וְכָל נְכָסַי קְנוּיִין לְךָ, חוּץ מִמָּקוֹם פְּלוֹנִי, אוֹ חוּץ מִטַּלִּית פְּלוֹנִית[7] - אֵין זֶה כּוֹרֵת[8], וְהַגֵּט בָּטֵל; וּמִתּוֹךְ שֶׁאֵינוֹ גֵּט - אֵין הָעֶבֶד מְשֻׁחְרָר, וְלֹא קָנָה מִן הַנְּכָסִים כְּלוּם. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

2) גיטין ט. מימרא של רב אשי. 3) חותך באופן סופי ומוחלט. 4) כמו שאמרו בגט אשה (פרק א מהלכות גירושין הלכה א). 5) פאה פרק ג משנה ח והובאה בכמה מקומות בתלמוד. 6) במשנה שם: "הכותב כל נכסיו לעבדו – שייר קרקע כל שהוא לא יצא בן חורין". אך לפי הטעם דלהלן ש"אין זה כורת", אין הבדל בין הכותב "כל נכסיו" סתם, לבין הכותב "עצמך וכל נכסי", וראה להלן בדעת רש"י. 7) כן אמרו בבבא בתרא קמט: שמה שאמרו במשנה "שייר קרקע כל שהוא" הוא לאו דווקא, והוא הדין

לשייר מטלטלין. 8) אף על פי שאין ספק בשיור זה, שוודאי אין כוונתו לשייר לעצמו את העבד, אף על פי כן כיוון שיש איזה שיור שהוא בגט, אינו גט. ורש"י שם ט. דיבור המתחיל התם, פירש, שכל הריעותא בשיור הוא שמא נתכוון לשייר את העבד ואמנם אם אמר מפורש "עצמך ונכסי" אין השיור מקלקל שהרי וודאי אין כוונתו לעבד.

ב. עֶבֶד[9] שֶׁהֵבִיא גֵט, וְכָתוּב בּוֹ: עַצְמָךְ וּנְכָסַי קְנוּיִין לָךְ - עַצְמוֹ קָנָה[10], וַהֲרֵי הוּא בֶּן חוֹרִין; אֲבָל הַנְּכָסִים לֹא קָנָה עַד שֶׁיִּתְקַיֵּם הַגֵּט בְּחוֹתְמָיו, כִּשְׁאָר הַשְּׁטָרוֹת. וְכֵן[11] אִם הָיָה כָּתוּב בּוֹ: כָּל נְכָסַי[12] קְנוּיִין לָךְ - קָנָה עַצְמוֹ, וְלֹא קָנָה הַנְּכָסִים עַד שֶׁיִּתְקַיֵּם הַגֵּט בְּחוֹתְמָיו. שֶׁחוֹלְקִים הַדִּבּוּר[13] וְאוֹמְרִים: עַצְמוֹ קָנָה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא נֶאֱמָן לְהָבִיא גֵט שֶׁחֲרוּרוֹ וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְקַיְּמוֹ; אֲבָל הַנְּכָסִים, שֶׁאֵין אָדָם קוֹנֶה אוֹתָם אֶלָּא בִּרְאָיָה בְּרוּרָה, לֹא יִקְנֶה אוֹתָם עַד שֶׁיִּתְקַיֵּם הַשְּׁטָר.

9) שם ח: בברייתא. 10) שהרי עבד המביא גיטו, נאמן לומר בפני נכתב ובפני נחתם ואינו צריך לקיימו (למעלה פרק ו הלכה ז). 11) שם, בעייה שנפתרה על ידי רבא. 12) שכאן אין שני דיבורים נפרדים, והכל, קניין העבד והנכסים, כלול בדיבור אחד. 13) תרגום עברי למונח התלמודי הידוע: "פלגינן דיבורא" (שם).

ג. הַמְשַׁחְרֵר[14] שְׁנֵי עֲבָדִים בִּשְׁטָר אֶחָד - לֹא קָנוּ עַצְמָן, אֶלָּא כּוֹתְבִין שְׁטָר לְכָל אֶחָד וְאֶחָד[15]. לְפִיכָךְ[16], הַכּוֹתֵב כָּל נְכָסָיו לִשְׁנֵי עֲבָדָיו בִּשְׁטָר אֶחָד - אַף עַצְמָן לֹא קָנוּ. וְאִם[17] כָּתַב בִּשְׁנֵי שְׁטָרוֹת - קָנוּ, וּמְשַׁחְרְרִין זֶה אֶת זֶה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁכָּתַב בְּכָל שְׁטָר מִשְׁנֵיהֶם: כָּל נְכָסַי נְתוּנִים לִכְלוֹנִי וּכְלוֹנִי עֲבָדַי; אֲבָל[18] אִם כָּתַב: חֲצִי נְכָסַי לִכְלוֹנִי עַבְדִּי, וַחֲצִי נְכָסַי לִכְלוֹנִי עַבְדִּי - אַף בִּשְׁנֵי שְׁטָרוֹת לֹא קָנוּ כְּלוּם. שֶׁהָעֶבֶד מִכְּלַל נְכָסִים, וַהֲרֵי שִׁיֵּר בּוֹ[19] חֶצְיוֹ, וְאֵין זֶה שִׁחְרוּר; וְכֵיוָן שֶׁלֹּא נִשְׁתַּחְרֵר, לֹא קָנָה מִן הַנְּכָסִים כְּלוּם.

14) גיטין מב. 15) שכשם שבאשה נאמר "וכתב לה ספר כריתות" ודרשו: "לה ולא לה ולחברתה" (גיטין פז. ופרק ד מהלכות גירושין הלכה יט) כמו כן בגט שחרור של עבד (רש"י שם מב. דיבור המתחיל בשטר אחד). 16) ברייתא שם. 17) שם בשקלא וטריא, וכפירוש השני. 18) המשך הברייתא שם, ולפי הפירוש השני. 19) והרי יש שיור בשטר של כל אחד ואחד. וראה להלן הלכה ד.

ד. הַמְשַׁחְרֵר[20] חֲצִי עַבְדּוֹ בִּשְׁטָר - לֹא קָנָה הָעֶבֶד חֶצְיוֹ, וַהֲרֵי הוּא עֶבֶד כְּשֶׁהָיָה. אֲבָל אִם שִׁחְרֵר חֶצְיוֹ בְּכֶסֶף, כְּגוֹן שֶׁלָּקַח חֲצִי דָּמָיו עַל מְנָת לְשַׁחְרֵר חֶצְיוֹ - קָנָה, וְנִמְצָא חֶצְיוֹ עֶבֶד וְחֶצְיוֹ בֶּן חוֹרִין. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁשִּׁחְרֵר חֶצְיוֹ בִּשְׁטָר וְהִנִּיחַ חֶצְיוֹ; אֲבָל[21] אִם שִׁחְרֵר חֶצְיוֹ וּמָכַר חֶצְיוֹ, אוֹ שֶׁשִּׁחְרֵר חֶצְיוֹ וְנָתַן חֶצְיוֹ בְּמַתָּנָה, הוֹאִיל וְיָצָא הָעֶבֶד כֻּלּוֹ מֵרְשׁוּתוֹ[22] - קָנָה הָעֶבֶד חֶצְיוֹ, וַהֲרֵי זֶה חֶצְיוֹ עֶבֶד וְחֶצְיוֹ בֶּן חוֹרִין. וְכֵן[23] עֶבֶד שֶׁל שְׁנֵי שֻׁתָּפִין, וְשִׁחְרֵר אֶחָד מֵהֶן חֶלְקוֹ, בֵּין בְּכֶסֶף בֵּין בִּשְׁטָר - קָנָה הָעֶבֶד חֶצְיוֹ[24], וַהֲרֵי הוּא חֶצְיוֹ עֶבֶד וְחֶצְיוֹ בֶּן חוֹרִין.

20) שם מא: בברייתא, כחכמים ולא כרבי, וכפירושו של רבה, שהמדובר בשטר, מפני שלמדו מגט אשה שאינה מתגרשת לחצאין. 21) שם מה. מימרא של רבה. 22) והמדובר כגון שמכר חציו או נתן חציו לפני ששיחרר חציו, באופן שבשעת השחרור לא היה שום שיור לעצמו, או כגון שכתב כל זה בשטר אחד (כסף משנה בשם הר"ן). 23) שם מא: מב. מימרא של רבינא. 24) שהרי לא שייר בחלקו כלום.

ה. הַכּוֹתֵב[25] לְשִׁפְחָתוֹ מְעֻבֶּרֶת: הֲרֵי אַתְּ בַּת חוֹרִין וּוְלָדֵךְ עֶבֶד - דְּבָרָיו קַיָּמִין[26]. הֲרֵי[27] אַתְּ שִׁפְחָה וּוְלָדֵךְ בֶּן חוֹרִין - לֹא אָמַר כְּלוּם, שֶׁזֶּה כְּמִי שֶׁמְּשַׁחְרֵר חֶצְיָהּ.

25) קידושין סט. בברייתא. וכחכמים ולא כרבי יוסי הגלילי. 26) והוולד, עבד. ואין לזה דין של משחרר חצי עבד שדווקא אם משחרר הוולד ומשאיר השפחה, הרי זה "משחרר חצייה" כבסמוך, שלא אמרו אלא "עובר ירך אמו", כלומר, העובר נמשך אחרי האם, אבל לא אמרו "אם ירך עוברה", שהאם אינה נמשכת אחרי וולדה (רדב"ז ולחם משנה). 27) תמורה כה: ברייתא שהיא הפוכה מדברי רבינו, אלא ששם בשקלא וטריא העמידוה כרבי, הסובר שאפשר לשחרר חצי עבד, ורבינו לשיטתו, שפסק כחכמים.

ו. שִׁפְחָה[28] חֲרוּפָה[29], אִם רָצָה לְשַׁחְרֵר חֶצְיָהּ הַנִּשְׁאָר וְתַעֲשֶׂה אֵשֶׁת אִישׁ גְּמוּרָה[30] - הֲרֵי זֶה מְשַׁחְרֵר[31] בֵּין בְּכֶסֶף בֵּין בִּשְׁטָר, שֶׁאַף[32] הַכֶּסֶף גּוֹמֵר שִׁחְרוּרָהּ[33].

28) גיטין מג: 29) זו שחצייה שפחה וחצייה בת חורין שקדשה עבד עברי (פרק ד מהלכות אישות הלכה יז) וכן כתב הראב"ד כאן. 30) לבעלה הראשון, העבד העברי, וכרבי זירא בשם רב נחמן ולא כרב יוסף בר חמא בשמו (גיטין שם) ועיין בהלכות אישות שם הלכה טז. 31) שאין כאן שום שיור בשחרור, שהרי אין לו בה אלא חצייה. 32) גיטין לט: כרבי, שנפסקה הלכה כמותו ולא כרבי שמעון. 33) להוציא מדברי רבי שמעון שאמר משום רבי עקיבא ש"שטר גומר בה ואין הכסף גומר בה" (שם לט:) וכן פסק שם רבי יוחנן, שאין הלכה כרבי שמעון.

ז. מִי[34] שֶׁחֶצְיוֹ עֶבֶד וְחֶצְיוֹ בֶּן חוֹרִין, הוֹאִיל וְאֵינוֹ מֵתֵר לֹא בִּשְׁפִחָה[35] וְלֹא בְּבַת חוֹרִין[36] - כּוֹפִין אֶת רַבּוֹ וְעוֹשֶׂה אוֹתוֹ בֶּן חוֹרִין, וְכוֹתֵב שְׁטָר עָלָיו בַּחֲצִי דָּמָיו. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּעֶבֶד, מִפְּנֵי שֶׁהָאִישׁ מְצֻוֶּה עַל פְּרִיָּה וּרְבִיָּה[37]; אֲבָל הַשִּׁפְחָה[38] - תִּשָּׁאֵר כְּמוֹת שֶׁהִיא[39], וְעוֹבֶדֶת אֶת רַבָּהּ יוֹם אֶחָד וְאֶת עַצְמָהּ יוֹם אֶחָד[40]. וְאִם נָהֲגוּ בָּהּ[41] הַחוֹטְאִים מִנְהַג הֶפְקֵר -

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

כּוֹפִין אֶת רַבָּהּ לְשַׁחְרֵר, וְכוֹתֵב עָלֶיהָ שְׁטָר בַּחֲצִי דָּמֶיהָ.

34) שם מא: משנה כבית שמאי, שאף בית הלל הודו להם. 35) מפני שיש בו צד חירות. 36) מצד העבדות שבו, "והלא לא נברא העולם אלא לפרייה ורבייה" (במשנה שם). 37) פרק ט"ו מהלכות אישות הלכה ב. 38) שאין האשה מצווה על פרייה ורבייה (הלכות אישות שם). 39) גיטין מג: 40) שם מא. במשנה לגבי עבד לדברי בית הלל. 41) שם מג: ולח. לח: ולהלן פרק ט הלכה ו.

ח. מִי[42] שֶׁחֶצְיוֹ עֶבֶד וְחֶצְיוֹ בֶּן חוֹרִין, שֶׁעָמַד רַבּוֹ וְהִקְנָה חֶצְיוֹ לִבְנוֹ הַקָּטָן, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִכְפּוּ אוֹתוֹ בֵּית דִּין לְשַׁחְרְרוֹ - מַעֲמִידִין בֵּית דִּין לַקָּטָן אַפּוֹטְרוֹפּוֹס, וְכוֹתֵב[43] לוֹ הָאַפּוֹטְרוֹפּוֹס גֵּט שִׁחְרוּר, וְכוֹתֵב לוֹ שְׁטַר חוֹב בַּחֲצִי דָּמָיו. וְאִם נִצְטָרֵךְ הַקָּטָן בָּעֶבֶד, וְיֵשׁ לוֹ נַעֲגוּבִין עָלָיו - מַפְלִיגִין[44] אוֹתוֹ מִמְּנוּ בְּמָעוֹת, שֶׁדַּעְתּוֹ שֶׁל קָטָן קָרוֹב[45] אֵצֶל מָעוֹת.

42) גיטין מ. מימרא של רב פפא על רקע עובדה מסויימת. 43) שם נזכר בלשון סתמית: "וכתב", ולא צויין מי כותב, ולדעת רבינו והיא דעת הרי"ף ועוד ראשונים, הכוונה לאפוטרופוס, שהוא הכותב. ואף על פי שאין אפוטרופוס רשאי להוציא עבדים לחירות (גיטין נב. ופרק יא מהלכות נחלות הלכה ח) – כיוון שעשה שלא כהוגן להקנותו לבנו קטן, הפקירוהו בית דין ונתנוהו לאפוטרופוס לשחררו (תוספות שם מ: דיבור המתחיל וכתב). 44) מרחיקין. 45) בכתב יד תימן: "קרובה".

ט. שְׁכִיב מְרַע[46] שֶׁכָּתַב[47] כָּל נְכָסָיו לְעַבְדּוֹ, וְעָמַד[48] - חוֹזֵר[49] בַּנְּכָסִים, וְאֵינוֹ חוֹזֵר בָּעֶבֶד; שֶׁהֲרֵי יָצָא עָלָיו שֵׁם בֶּן חוֹרִין[50].

46) גיטין ט. מימרא של רב יוסף בר מניומי בשם רב נחמן, וראה למעלה פרק ח מהלכות זכייה ומתנה הלכה כב. 47) כדין שכיב מרע בלי קניין. 48) והבריא. 49) כדין שכיב מרע (הלכות זכייה שם הלכה יד). 50) ואף על פי שמתנת שכיב מרע אינה אלא לאחר מיתה (הלכות זכייה שם הלכה ב) ואין גט שחרור לאחר מיתה (למעלה פרק ו הלכה א) – תקנת חכמים היא שלא יחזור בעבד, מאחר שיצא עליו שם בן חורין, ובוודאי הייתה כן גם כוונת האדון, כדעת חכמים, שישוחרר מעכשיו.

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) נתבארו בו דין המוכר עבד כנעני לגוי או לחוצה־לארץ ולסוריא, ועבד שברח, והמפקיר עבדו.

א. הַמּוֹכֵר[2] אֶת עַבְדּוֹ לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים - יָצָא בֶּן חוֹרִין[3]; וְכוֹפִין[4] אֶת רַבּוֹ לַחֲזֹר וְלִקְנוֹתוֹ מִן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים עַד עֲשָׂרָה בְּדָמָיו, וְכוֹתֵב[5] לוֹ גֵּט שִׁחְרוּר וְיוֹצֵא. וְאִם לֹא רָצָה הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים לְמָכְרוֹ אֲפִלּוּ בַּעֲשָׂרָה בְּדָמָיו - אֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ יָתֵר[6]. וּקְנָס זֶה[7] אֵין גּוֹבִין אוֹתוֹ וְדָנִין אוֹתוֹ אֶלָּא בְּבֵית דִּין מֵמְחִין[8].

וְאִם[9] מֵת הַמּוֹכֵר - אֵין קוֹנְסִין אֶת הַיּוֹרֵשׁ לְהַחֲזִיר אֶת הָעֶבֶד לְשִׁחְרוּר[10].

2) גיטין מג: משנה ובריתא. 3) שם. ורוצה לומר, שיצא בן חורין משעבודו של האדון היהודי, אבל לא משעבודו של הגוי, אלא כופים את האדון הראשון לפדותו מהגוי והוא יוצא לחירות, וכן אם ברח מן הגוי יצא לחירות (כסף־משנה בשם רש"י). וראה להלן שצריך גט שחרור. וכן מצאנו גם במפקיר עבדו (להלן הלכה יג), שיצא לחירות וצריך גט שחרור. 4) שם מד. מימרא של רבי יהושע בן לוי, וכפי הלשון השני שם. 5) שם מג: בברייתא. 6) שם מד. שעשרה דוקא. 7) [לפדותו עד עשרה בדמיו. אבל אם ברח – יצא לחירות, שכן הוא בכל הקנסות, שאע"פ שאין דנין אלא בב"ד מומחין – אם תפס אין מוציאין מידו (פ"ב מהלכות סנהדרין הלכה יז), וכאן תפוש העבד בעצמו (וראה למעלה פ"ה הלכה יז בכסף־משנה שם, ולהלן הלכה ד בלחם־משנה). ויש חולקים על זה וסוברים, שקנס שקנסו חכמים לעשות סייג לתורה, דנין בכל בתי הדין אע"פ שאינם מומחים (רא"ש שם סימן מא). אבל יש ראיה לדברי הרי"ף ורבינו, ממה שאמרו בבבא־קמא כז: בקנס של רכובה שלוש ובעיטה חמש, שאין גובין אותו בבבל אע"פ שאינו אלא מדרבנן. וראה ביאורי הגר"א לחושן־משפט סימן א, ס"ק כה]. 8) סמוכים. כבכל הקנסות (הלכות סנהדרין שם הלכה ח, ולמעלה פרק ה שם), כן כתב הרי"ף שם בשם גאון. 9) בעיא שנפשטה שם מד: 10) [כלומר, לפדותו. אבל אם ברח יצא לחירות, שקנס זה היה על האב מיד בעת המכירה, כמו שכתבו ה'תוספות' בגיטין מד: ד"ה לחוצה לארץ].

ב. לָוָה[11] עַל עַבְדּוֹ מִן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים: אִם קָבַע לוֹ זְמַן וְאָמַר לוֹ: אִם הִגִּיעַ זְמַן פְּלוֹנִי וְלֹא אֲשַׁלֶּם לְךָ, תִּקְנֶה גּוּף עֶבֶד זֶה - הֲרֵי זֶה יָצָא לַחֵרוּת מִיָּד[12]; וְאִם אָמַר לוֹ: תִּקְנֶה מַעֲשֵׂה יָדָיו - לֹא יָצָא לַחֵרוּת[13]. גְּבָאוּ[14] עוֹבֵד כּוֹכָבִים בְּחוֹבוֹ[15], אוֹ שֶׁבָּאוּ עַל הָאָדוֹן מְצָרִים וּבִקְשׁוּ לְהָרְגוֹ, וּפָדָה עַצְמוֹ מִיָּדָן בְּעַבְדּוֹ - לֹא יָצָא לַחֵרוּת, מִפְּנֵי שֶׁנִּלְקַח מִמֶּנּוּ שֶׁלֹּא בִּרְצוֹנוֹ[16].

11) שם מג: בברייתא. 12) כן יוצא מתוך השקלא־וטריא שם. 13) כן מפורש בסוגיא שם, שאם לא אמר לו: תקנה גופו, אלא: סירותיו (=מעשה ידיו) – לא קנסוהו. 14) שם מד. בברייתא. 15) חוב שהגיע לו מישראל, בלי שזה משכן לו את העבד. 16) ואין כאן מקום לקנס.

ג. מָכַר[17] עַבְדּוֹ לְאֶחָד מֵעַבְדֵּי[18] הַמֶּלֶךְ אוֹ מִגְּדוֹלָיו, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מִתְיָרֵא מֵהֶם - יָצָא הָעֶבֶד לַחֵרוּת, מִפְּנֵי שֶׁהָיָה יָכוֹל לְפַיְּסוֹ בְּמָמוֹן אַחֵר[19].

17) מימרא של רב, שם. 18) זהו פירושו של רבינו למילה: "פרהנג" שם, וראה ברש"י ו'תוספות' שם. 19) שם בגמרא.

ד. מְכָרוֹ[20] לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים לְשָׁלֹשִׁים יוֹם, מְכָרוֹ חוּץ מִמְּלַאכְתּוֹ[21], חוּץ מִן הַמִּצְוֹת[22], חוּץ מִשַּׁבָּתוֹת וְיָמִים

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

טוֹבִים[23] - הֲרֵי זֶה סָפֵק אִם נִשְׁתַּחְרֵר אוֹ לֹא נִשְׁתַּחְרֵר. לְפִיכָךְ, אִם תָּפַס הָעֶבֶד כְּדֵי דָמָיו[24] לְרַבּוֹ[25], כְּדֵי שֶׁיֵּצֵא בָּהֶן לַחֵרוּת מִיַּד הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים - אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדוֹ[26].

20) שם מד. בעיות שלא נפתרו. 21) כלומר, שלא ישתעבד בו, שלא מכרו אלא להשיאו לשפחתו להוליד וולדות (כסף־משנה בשם רש"י). 22) כלומר, שלא יתבטל מן המצוות שחייב בהן העבד. 23) שאינו מופקע משמירת שבת ויום־טוב. 24) [נראה מזה, שאע"פ שקנסו אותו עד עשרה בדמיו (למעלה הלכה א) — לא אמר רבינו כאן "אין מוציאין מידו" אלא "כדי דמיו", אבל יותר מכדי דמיו מוציאין מידו. ומכאן שמודה רבינו להראב"ד שבמקום שאין חסרון ממון אין תפיסה מועילה בקנס, ורק בכדי דמיו מועילה תפיסה, שמה שהגוי ירדנו בפרך ויכחישו מממונו זהו החסרון (ראה להלן), אבל ביחס ליותר מכדי דמיו אין כאן חסרון. וראה בגליון מהרש"א ליו"ד סימן רסז פ]. 25) כלומר: מרבו. 26) ומכל־שכן שאם ברח מן הגוי, שיצא לחירות (ראה למעלה הערה ב). שהרי הוא תפוס בעצמו (ראה למעלה הערה ו). שאם לא כן, מה מועיל אם יפדה עצמו מן הגוי, הרי משועבד הוא לרבו ראשון? וראה בלחם־משנה ובביאורי הגר"א ליו"ד סימן רסז ס"ק קנד. והראב"ד חולק על עצם הדין, וסובר שלא מועילה תפיסה בקנס (בבא־קמא טו: ופ"ה מהלכות סנהדרין הלכה יז) אלא למי שחסרו ממון, [ונראה שמקורו מזה שלא מצאנו בגמרא שמועילה תפיסה בקנס אלא בחצי נזק של שור תם (בבא־קמא טו: ופד.) שיש בהם חסרון כיס אלא שאינם שכיחים, ואילו בדבר שהוא שכיח ואין בו חסרון כיס (ראה שם פד:) — בזה לא מצאנו שתהא תפיסה מועילה]. וייתכן כי גם רבינו מודה לו בזה (ראה למעלה הערה כג), אלא שהוא סובר שמה שהגוי רודה בו בפרך יותר מרבו ישראל ומכחישו בגופו ובממונו, אין לך חסרון גדול מזה (כסף־משנה בשם מגדל־עוז), וראה להלן הלכה ז והערה מא.

ה. אֶחָד מוֹכֵר עַבְדּוֹ לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה, אוֹ שֶׁמְּכָרוֹ לְגֵר תּוֹשָׁב[27], אֲפִלּוּ לְכוּתִי[28] - הֲרֵי זֶה יָצָא לַחֵרוּת. מְכָרוֹ לְיִשְׂרָאֵל מוּמָר[29] - הֲרֵי זֶה סָפֵק. לְפִיכָךְ, אִם תָּפַס כְּדֵי דָמָיו מֵרַבּוֹ רִאשׁוֹן, כְּדֵי לָצֵאת בָּהֶן מִיַּד הַמּוּמָר - אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדוֹ[30].

27) שם, בעיא שנפתרה. והוא גוי שקיבל עליו שלא לעבוד עבודה־זרה. 28) שם בעיא שלא נפתרה. ברם רבינו, כנראה, מדבר על כותי שאחרי הגזירה, ואז נחשב לעכו"ם גמור (ראה למעלה פ"ו הלכה ו). והבעיא בגמרא היתה, ללא ספק, על הזמן שלפני הגזירה (כסף־משנה). 29) שם בעיא שלא נפתרה. 30) כמבואר למעלה בהלכה ד.

ו. הַמּוֹכֵר[31] עַבְדּוֹ לְחוּצָה לָאָרֶץ - יָצָא בֶּן חוֹרִין[32]; וְכוֹפִין[33] אֶת רַבּוֹ הַשֵּׁנִי לִכְתֹּב לוֹ גֵּט שִׁחְרוּר, וְאָבְדוּ הַדָּמִים[34]. וּמִפְּנֵי[35] מָה קָנְסוּ כָּאן הַלּוֹקֵחַ לְבַדּוֹ? שֶׁאִלּוּ לֹא לָקַח זֶה, לֹא יָצָא הָעֶבֶד לְחוּצָה לָאָרֶץ. הַמּוֹכֵר עַבְדּוֹ לְסוּרְיָא[36], וַאֲפִלּוּ לְעַכּוֹ[37] - כְּמוֹכֵר לְחוּצָה לָאָרֶץ[38].

31) גיטין מג: במשנה. 32) קנסוהו חכמים על שהוציאו לחוצה לארץ (רש"י שם). [ולא קנסו אלא כשמכרו לחוצה לארץ, אבל אם יצא והוציאו לשם — לא קנסוהו, ראה להלן הערה מא). 33) שם מד: בברייתא: "וצריך גט שחרור". [ובגמרא שם בענין מוכר עבד בסוריא, מפורש: "וכופין אותו"]. 34) שם, מימרא של שמואל, וכמו שהסבירה רב יוסף. 35) שם מה. שאלת אביי ותשובת רב יוסף. 36) שם ח. בעיא שנפתרה. 37) שחציה בתחום ארץ ישראל ('תוספות' שם ב. ד"ה ואשקלון). 38) כן מדייק רבי חייא בר אבא מדברי רבי מאיר, במשנה שם ב. שעכו כחו"ל לענין מכירת עבדים.

ז. בֵּן בָּבֶל[39] שֶׁנָּשָׂא אִשָּׁה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְדַעְתּוֹ לַחֲזוֹר[40], וְהִכְנִיסָהּ לוֹ אִשְׁתּוֹ עֲבָדִים וּשְׁפָחוֹת[41] - הֲרֵי אֵלּוּ סָפֵק, אִם הֵם כְּמִי שֶׁמָּכְרָה אוֹתָם לְחוּצָה לָאָרֶץ, הוֹאִיל וְיֵשׁ לוֹ הַפֵּרוֹת, אוֹ אֵינָן כִּמְכוּרִין לוֹ, שֶׁהֲרֵי הַגּוּף שֶׁלָּהּ[42].

39) שם מד: בעיא שנשארה בתיקו. 40) לחוצה לארץ. 41) של נכסי צאן ברזל שאחריותם עליו (ראה בפט"ז מהלכות אישות הלכה א). כן פירשו רש"י והמאירי, ועיין אור־שמח. 42) שהרי אם גרשה או מת, הם חוזרים לאשה (רש"י שם). ומכאן שעל עצם הוצאתם לחוצה לארץ לא קנסוהו להוציאו לחירות, אם אין כאן מכירה לחוצה לארץ (מאירי שם). וכאן לא כתב רבינו שאם תפס העבד אין מוציאין מידו, כמו שכתב למעלה בהלכה ד, לפי ששם יש חסרון ממון. וכאן, שמכרו לישראל אין חסרון ממון ולא מועילה התפיסה (ראה למעלה הערה כה, ועיין באור־שמח).

ח. עֶבֶד[43] שֶׁיָּצָא אַחַר רַבּוֹ לְסוּרְיָא, וּמְכָרוֹ שָׁם - אִבֵּד אֶת זְכוּתוֹ[44]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[45] כְּשֶׁיָּצָא רַבּוֹ עַל מְנָת שֶׁלֹּא לַחֲזוֹר לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל; אֲבָל אִם דַּעַת רַבּוֹ לַחֲזוֹר, וְיָצָא אַחֲרָיו, וּמְכָרוֹ שָׁם - יָצָא לַחֵרוּת[46], וְכוֹפִין אֶת הַלּוֹקֵחַ לְשַׁחְרְרוֹ.

43) גיטין שם, ברייתא דרבי חייא. 44) לצאת לחירות עם המכירה לחו"ל, אחרי שמדעתו יצא ושלא על־מנת לחזור, ראה להלן. 45) כן בשקלא־וטריא שם. 46) מימרא של רבי אבהו שם בשם רבי יוחנן.

ט. עֶבֶד[47] שֶׁאָמַר לַעֲלוֹת לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל - כּוֹפִין אֶת רַבּוֹ לַעֲלוֹת עִמּוֹ, אוֹ יִמְכֹּר אוֹתוֹ לְמִי שֶׁיַּעֲלוּהוּ לְשָׁם[48]. רָצָה הָאָדוֹן לָצֵאת לְחוּצָה לָאָרֶץ - אֵינוֹ יָכוֹל לְהוֹצִיא אֶת עַבְדּוֹ, עַד שֶׁיִּרְצֶה[49]. וְדִין זֶה - בְּכָל זְמַן, אֲפִלּוּ בַּזְּמַן הַזֶּה[50] שֶׁהָאָרֶץ בְּיַד עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים[51].

47) כתובות קי: במשנה: "הכל מעלין לארץ ישראל", ואמרו בגמרא "הכל מעלין — לאתויי עבדים". ועיין רש"י שם שפירש באופן אחר. 48) כן פירש רבינו את המילה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

"מעלין": או הוא בעצמו יעלהו או ימכרהו לאחר ויעלהו. 49) שם אמרו שאפילו ברח מחו"ל לא"י אי־אפשר להוציאו (ראה להלן הלכה י), וכל־שכן אם לא היה מעולם בחוצה לארץ. 50) [כן נראה בגיטין מה. במעשה שעבד ברח מחוצה לארץ, ופסקו בו הלכה למעשה שיצא לחירות, ומעשה זה היה לפני רבי אמי, הרי שגם בזמן הזה נוהג דין זה]. 51) כן כתב בפ"ה בהלכות מלכים הלכה יב: לעולם ידור אדם בארץ ישראל, אפילו בעיר שרובה גויים — שכל היוצא לחוץ־לארץ כאילו עובד עבודה־זרה, ועיין בפי"ג מהלכות אישות הלכה יט.

י. עֶבֶד[52] שֶׁבָּרַח מִחוּצָה לָאָרֶץ לָאָרֶץ - אֵין מַחֲזִירִין לוֹ לְעַבְדּוּת. וְעָלָיו נֶאֱמַר[53]: לֹא תַסְגִּיר עֶבֶד אֶל אֲדֹנָיו. וְאוֹמֵר[54] לְרַבּוֹ, שֶׁיִּכְתֹּב לוֹ גֵּט שִׁחְרוּר, וְיִכְתֹּב לוֹ שְׁטַר חוֹב בְּדָמָיו, עַד שֶׁתַּשִּׂיג יָדוֹ וְיִתֵּן לוֹ. וְאִם[55] לֹא רָצָה הָאָדוֹן לְשַׁחְרְרוֹ - מַפְקִיעִין בֵּית דִּין שִׁעְבּוּדוֹ מֵעָלָיו וְיֵלֵךְ לוֹ.

52) גיטין שם. 53) כך דרש רבי אחי בר יאשיה, שם. 54) כן אמר רבי אמי, שם. 55) כך פסק רבי אמי במעשה שהיה, שם.

יא. עֶבֶד זֶה[56] שֶׁבָּרַח לָאָרֶץ - הֲרֵי הוּא גֵּר צֶדֶק[57]. וְהוֹסִיף לוֹ הַכָּתוּב אַזְהָרָה אַחֶרֶת לְמִי שֶׁמְּאַנֶּה אוֹתוֹ, מִפְּנֵי[58] שֶׁהוּא שְׁפַל רוּחַ יוֹתֵר מִן הַגֵּר, וְצִוָּה עָלָיו הַכָּתוּב שֶׁנֶּאֱמַר: עִמְּךָ יֵשֵׁב בְּקִרְבְּךָ בְּאַחַד שְׁעָרֶיךָ בַּטּוֹב לוֹ, לֹא תּוֹנֶנּוּ - זוֹ אַף הוֹנָיַת דְּבָרִים[59]. נִמְצֵאתָ לָמֵד, שֶׁהַמְּאַנֶּה אֶת הַגֵּר הַזֶּה - עוֹבֵר בִּשְׁלֹשָׁה לָאוִין: מִשּׁוּם וְלֹא תוֹנוּ אִישׁ אֶת עֲמִיתוֹ[60], וּמִשּׁוּם וְגֵר לֹא תוֹנֶה[61], וּמִשּׁוּם לֹא תּוֹנֶנּוּ. וְכֵן עוֹבֵר מִשּׁוּם וְלֹא תִלְחָצֶנּוּ[62], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּעִנְיַן הוֹנָיָה[63].

56) ראה ב'מנחת חינוך' מצוה תקסט, כי המדובר לפני ששחררו אותו, ואז עוברים עליו על לאו ד"לא תוננו". 57) כן כתב ב'ספר המצוות' לא־תעשה רנה. 58) כן לשון רבינו גם ב'ספר המצוות' שם. 59) לשון 'ספרי', הביאו רבינו שם. 60) זה נאמר בכל ישראל, ואף הגר בכללם (ראה למעלה פי"ד מהלכות מכירה הלכה טו). 61) [בהלכות מכירה שם, הביא רבינו באונאת דברים בגר גם את הפסוק "אל תונו איש את אחיו" הנאמר באונאת ממון, לפי שבגר ישנה גם אונאת ממון בכל אונאת דברים, שעל־ידי אונאת דברים הוא מזיקו גם ממון (ראה שם בהערה סה בשם אור־שמח). ואולי עבד אף־על־פי שהוא בכלל "אחיך" (בבא־קמא פח. וראה למעלה פ"ה הלכה ה והערה מט) אינו בכלל אונאת ממון, שהרי מה שקנה עבד קנה רבו (ראה למעלה הערה נה בשם ה'מנחת חינוך' שכאן מדובר לפני השחרור, אלא שלדעת ה'מנחת חינוך' שם, אף לפני השחרור הרי הוא כמופקר, עיין שם). והאור־שמח שם לא הרגיש בזה, ועיין לחם־משנה]. 62) [צריך עיון, שהרי פסוק זה עוסק באונאת ממון, כמפורש בהלכות מכירה, שם]. 63) בהלכות מכירה, שם.

יב. הַקּוֹנֶה[64] עֶבֶד מִן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים סְתָם[65], וְלֹא רָצָה לָמוּל וּלְקַבֵּל מִצְוֹת הָעֲבָדִים[66] - מְגַלְּגְּלִין עִמּוֹ כָּל שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ, וְאִם לֹא רָצָה - חוֹזֵר וּמוֹכְרוֹ לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים אוֹ לְחוּצָה לָאָרֶץ[67]. וְאִם הִתְנָה[68] הָעֶבֶד עָלָיו תְּחִלָּה שֶׁלֹּא יִמּוֹל - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לְקַיְּמוֹ[69] כָּל זְמַן שֶׁיִּרְצֶה בְּגַיּוּתוֹ, וּמוֹכְרוֹ לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים אוֹ לְחוּצָה לָאָרֶץ. וְכֵן[70] עֶבֶד שֶׁמָּל וְטָבַל לְשֵׁם עַבְדּוּת, וְאַחַר כָּךְ הִפִּיל עַצְמוֹ לַגְּיָסוֹת[71], וְאֵין רַבּוֹ יָכוֹל לְהוֹצִיאוֹ לֹא בְּדִינֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא בְּדִינֵי אֻמּוֹת הָעוֹלָם - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לוֹ לִטֹּל דָּמָיו מִן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים[72], וְכוֹתֵב וּמַעֲלֶה בְּעַרְכָּאוֹת[73] שֶׁל עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּמַצִּיל מִיָּדָם.

64) יבמות מח: מימרא של רבי יהושע בן לוי וכתנא־קמא בברייתא ולא כרבי שמעון בן אלעזר. 65) שלא התנה עמו העבד תחילה שלא ימול, ראה להלן. 66) שהעבד חייב במצוות כנשים. 67) לפי שאסור לו לקיימו אצלו (פ"א מהלכות מילה הלכה ו, ופי"ד מהלכות איסורי ביאה הלכה ט). והמכירה לגוי או לחוצה לארץ אין בה איסור, לפי שעדיין לא מל ולא קיבל מצוות. 68) מימרא של רבין בשם רבי אילעאי, שם. 69) "ובלבד שיקבל עליו שבע מצוות שנצטוו בני נח ויהיה כגר תושב — ואין מקבלין גר תושב אלא בזמן שהיובל נוהג" (פ"א מהלכות מילה, ופי"ד מהלכות איסורי ביאה שם, ועיין כסף־משנה). 70) גיטין מד. מימרא של רבי אמי. 71) חבורות של ליסטים. 72) אע"פ שבאופן אחר אסור למכור עבד לגוי. 73) בתי דין. ואע"פ שבזה הוא מחשיבם (רש"י).

יג. הַמַּפְקִיר[74] עַבְדּוֹ - יָצָא לַחֵרוּת, וְצָרִיךְ גֵּט שִׁחְרוּר[75]. וְאִם[76] מֵת הָאָדוֹן שֶׁהִפְקִירוֹ - הַיּוֹרֵשׁ כּוֹתֵב לוֹ גֵּט שִׁחְרוּר.

74) שם לח: מימרא של רב חייא בר אבין בשם רב, ושם לט. מימרא של עולא בשם רבי יוחנן. 75) וכופין את רבו על כך, כדלהלן הלכה יד (מאירי לח: עמוד 163). 76) שם מ. כרבינא, שנפסקה הלכה כמותו, ולא כאמימר.

יד. עֶבֶד[77] שֶׁבָּרַח מִבֵּית הָאֲסוּרִין, אִם נִתְיָאֵשׁ מִמֶּנּוּ רַבּוֹ - יָצָא לַחֵרוּת; וְכוֹפִין[78] אֶת רַבּוֹ וְכוֹתֵב לוֹ גֵּט שִׁחְרוּר.

77) שם לח. מימרא של רב שמן בר אבא בשם רבי יוחנן, וכהסתייגות שהוסיפו בשקלא־וטריא לפי שיטת אביי. 78) כדי שיוכל לשאת ישראלית.

טו. עֶבֶד[79] שֶׁנִּשְׁבָּה: אִם נִתְיָאֵשׁ מִמֶּנּוּ רַבּוֹ רִאשׁוֹן - כָּל הַפּוֹדֶה אוֹתוֹ לְשֵׁם עֶבֶד יִשְׁתַּעְבֵּד בּוֹ, וַהֲרֵי הוּא שֶׁלּוֹ; וְאִם[80] פְּדָהוּ לְשֵׁם בֶּן חוֹרִין - הֲרֵי זֶה בֶּן חוֹרִין. וְאִם לֹא נִתְיָאֵשׁ מִמֶּנּוּ רַבּוֹ רִאשׁוֹן - הַפּוֹדֶה אוֹתוֹ לְשֵׁם עֶבֶד נוֹטֵל פִּדְיוֹנוֹ מֵרַבּוֹ, וְחוֹזֵר לְרַבּוֹ; וְאִם פְּדָהוּ לְשֵׁם בֶּן חוֹרִין - חוֹזֵר לְרַבּוֹ הָרִאשׁוֹן בְּלֹא כְּלוּם.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

79) גיטין לז: במשנה, כדעת תנא־קמא וכפירושו של רבא. וכן כתב הרי"ף שם בשם גאון. 80) תוספתא גיטין פ"ג (הוצאת צוקרמנדל פ"ד עמ' 327,6) כתנא־קמא ולא כרבן שמעון בן גמליאל. ופירשוה הראשונים בשלא נתייאש ממנו, ולפיכך חוזר הוא לרבו.

טז. עֶבֶד[81] שֶׁעַשָּׂאוֹ רַבּוֹ אַפּוֹתֵיקִי[82] לְבַעַל חוֹבוֹ, וְשִׁחְרְרוֹ - הֲרֵי זֶה מְשֻׁחְרָר[83], וְכוֹפִין[84] אֶת בַּעַל חוֹבוֹ לְשַׁחְרְרוֹ[85]. גַּם זֶה מִפְּנֵי תִּקּוּן הָעוֹלָם, שֶׁלֹּא יִפְגַּע בּוֹ לְאַחַר זְמַן וְיֹאמַר לוֹ: עַבְדִּי אַתָּה.

81) גיטין מ: במשנה. 82) לשון רבינו בפירוש המשניות: "מילה מורכבת, פה תקנה", כלומר, שאין בעל החוב גובה אלא ממנו. 83) מימרא של רבא (שם), שהשחרור מוציא מידי שעבוד. 84) משנה, שם. 85) אבל המשחרר חייב לשלם לבעל חוב, שהרי גרם לאבד ממונו (פ"ז מהלכות חובל ומזיק הלכה יא).

יז. עֶבֶד[86] שֶׁהִשִּׁיאוֹ רַבּוֹ[87] בַּת חוֹרִין[88], אוֹ שֶׁהִנִּיחַ[89] לוֹ רַבּוֹ תְּפִלִּין בְּרֹאשׁוֹ[90], אוֹ שֶׁאָמַר לוֹ רַבּוֹ[91] לִקְרוֹת שְׁלֹשָׁה פְּסוּקִין[92] בְּסֵפֶר תּוֹרָה בִּפְנֵי צִבּוּר, וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בְּאֵלּוּ הַדְּבָרִים שֶׁאֵינוֹ חַיָּב בָּהֶן אֶלָּא בֶּן חוֹרִין[93] - יָצָא לַחֵרוּת[94], וְכוֹפִין[95] אֶת רַבּוֹ לִכְתֹּב לוֹ גֵּט שִׁחְרוּר. וְכֵן אִם נָדַר נֶדֶר שֶׁכּוֹפִין עָלָיו אֶת הָעֲבָדִים[96], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בִּנְדָרִים[97], וְאָמַר לוֹ רַבּוֹ: מוּפָר לָךְ[98] - יָצָא לַחֵרוּת[99]; שֶׁכֵּיוָן שֶׁלֹּא כָּפָה אוֹתוֹ בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ לוֹ לִכְפּוֹתוֹ, גִּלָּה דַּעְתּוֹ שֶׁהִפְקִיעַ שִׁעְבּוּדוֹ. מִכָּאן אֲנִי אוֹמֵר: שֶׁהַמְשַׁחְרֵר עַבְדּוֹ בְּכָל לָשׁוֹן, וְהוֹצִיא דְּבָרִים מִפִּיו שֶׁמַּשְׁמָעָן שֶׁלֹּא נִשְׁאַר לוֹ עָלָיו שִׁעְבּוּד כְּלָל, וְשֶׁגָּמַר בְּלִבּוֹ לְדָבָר זֶה - שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ, וְכוֹפִין אוֹתוֹ לִכְתֹּב לוֹ גֵּט שִׁחְרוּר, אַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא כָּתַב. אֲבָל אִם לָוָה[100] מֵעַבְדּוֹ, אוֹ שֶׁעָשָׂהוּ אַפּוֹטְרוֹפּוֹס, אוֹ שֶׁהִנִּיחַ תְּפִלִּין בִּפְנֵי רַבּוֹ אוֹ שֶׁקָּרָא שְׁלֹשָׁה פְּסוּקִים בְּבֵית הַכְּנֶסֶת בִּפְנֵי רַבּוֹ וְלֹא מִחָה בּוֹ - לֹא יָצָא לַחֵרוּת[101].

86) שם לט: ומ. מימרא של רב אשי בשם רבי. 87) כלומר, עזר לו לישא אשה, כן הוא שם מ. 88) עבד אסור בה, ולא היה האדון מכשיל את העבד באיסור, אם לא שכוונתו עתה לשחררו. ואע"פ שעדיין מעוכב הוא גט שחרור, ועדיין אסור הוא בבת חורין עד שיקבל גט שחרור – בכל זאת קל יותר האיסור במעוכב גט שחרור מבעבד גמור (אור־שמח, וכן איתא במאירי). 89) שם, מימרא של רבי יהושע בן לוי, לפי מה שפירשה רבה בר רב שילא. 90) שאין דרך העבדים להניח תפילין, שהרי מצות־עשה שהזמן גרמא היא (רש"י ו'תוספות' שם). [ולא אמרו כן אלא בתפילין שבראש, שעליהם נאמר (דברים כח, י) "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך" – "אלו תפילין שבראש" (ברכות ו.), אבל תפילין של יד דינם ככל מצות־עשה שהזמן גרמא שאין העבד יוצא על ידן לחירות, כמו שכתבו ה'תוספות' שם]. 91) שם בברייתא נאמר שאם קרא שלשה פסוקים בבית־הכנסת בפני רבו לא יצא לחירות, אבל למד כן רבינו מדין תפילין, שכשם שבתפילין חילקו בין הניח בעצמו לבין הניח לו רבו, כמו כן יש לחלק בקריאה בין קרא בעצמו לבין אמר לו רבו לקרוא (כסף־משנה). 92) שאין העולה לתורה בציבור קורא פחות משלשה פסוקים (פי"ב מהלכות תפלה הלכה ג). 93) שאין לקרוא עבדים כנענים לתורה (הגהות מיימוניות הלכות תפלה שם, הלכה יז אות ט). 94) כלומר, גילה דעתו בפעולה זו שהוא משחררו, כמו שכתב רבינו להלן. והרי זה כאילו הפקירו, ועיין אור־שמח. 95) שם מ. בסמיכות למימרת רבי לפי גירסת הרי"ף. 96) כלומר, נדרים שחלים על העבד ושיכול הרב לכפותו על ביטולם. 97) פ"ב מהלכות נזירות הלכה יח. 98) לשון הפרה בעבד אינה יעילה, כי רק הבעל והאב מפירים ולא האדון, אך יש בזה גילוי דעת מצד האדון כי אינו רוצה לכפותו. 99) נזיר סב: במשנה: "היפר לעבדו, יצא לחרות ומשלים נזירותו". ולראב"ד גירסא ושיטה אחרת. 100) גיטין מ. 101) כיון שהעבד עשה כן בעצמו, ולא הרב.

יח. וְאָסוּר לְאָדָם לְלַמֵּד אֶת עַבְדּוֹ תּוֹרָה[102]. וְאִם לִמְּדוֹ - לֹא יָצָא לַחֵרוּת[103].

102) מימרא של רבי יהושע בן לוי, במס' כתובות כח. 103) נלמד מהמבואר למעלה, שדווקא אם אמר לו רבו לקרוא בספר תורה בפני ציבור יצא לחירות, אבל באופן אחר – לא. ראה כסף־משנה ולחם־משנה.

יט. הַלּוֹקֵחַ[104] עֶבֶד מִן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים, וְקָדַם הָעֶבֶד[105] וְטָבַל בִּפְנֵי רַבּוֹ לְשֵׁם בֶּן חוֹרִין - יָצָא לַחֵרוּת[106]; שֶׁלֹּא בִּפְנֵי רַבּוֹ - צָרִיךְ לְפָרֵשׁ[107]. לְפִיכָךְ[108] צָרִיךְ רַבּוֹ לְתָקְפוֹ[109] בַּמַּיִם.

104) יבמות מה: מו. מימרא של רב חמא בר גוריא בשם רב, ובריתא שם בענין בלוריא הגיורת. וראה בסמוך. 105) שעשה מעשה וחשב בלבו לשם חירות, בלי שאמר מפורש בפיו. 106) לפי שלגוי לא היה בעבד קנין הגוף אלא למעשה ידיו (לקמן פ"ט הלכה ה), ואת זה הקנה לישראל. וטבילת העבד לשם חירות מפקיעה את השעבוד, שכשם שהקדש מפקיע מידי שעבוד בעל חוב, כן מפקעת קדושת ישראל את שעבודו (גמרא שם). [ואע"פ שטבילה בלי מילה אינה מכנסת אותו לכלל ישראל (פי"ג מהלכות איסורי ביאה הלכה ו) – כיון שהתחיל ונכנס קצת בדת יהודית (כעין זה כתב הרשב"א ביבמות עא. ד"ה אלא לאתויי, לענין מל ולא טבל) – יש בכוחה של התחלה זו להפקיע את השעבוד]. 107) מימרא של רבא שם, וכגירסת הרי"ף שם. 108) בכדי להקדים את העבד. 109) לתת עליו עול מלאכה בעת הטבילה כסמל השעבוד, שאז לא תועיל הכוונה והאמירה של העבד (רש"י שם ד"ה לתקפו).

כ. יִשְׂרָאֵל[110] שֶׁתָּקַף[111] עוֹבֵד כּוֹכָבִים קָטָן[112], אוֹ מָצָא תִּינוֹק עוֹבֵד כּוֹכָבִים[113], וְהִטְבִּילוֹ[114] לְשֵׁם גֵּר[115]

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

- הֲרֵי זֶה גֵּר[116]; לְשֵׁם עֶבֶד - הֲרֵי זֶה עֶבֶד[117]; לְשֵׁם בֶּן חוֹרִין[118] - הֲרֵי זֶה בֶּן חוֹרִין[119].

110) ירושלמי יבמות פרק ח הלכה א: "מצא וכו' תינוק מושלך, הטבילו לשום עבד את מוהלו לשום עבד, לשום בן חורין את מוהלו לשום בן חורין" (אור־שמח). [וכל הלכה זו נעתקה במדרש הגדול על הפסוק בשמות יב, מח, וראה במכילתא דרשב"י שם הוצ' רי"נ אפשטיין]. 111) [תקיפה היא בעל־כרחו של הקטן, וראה להלן בתינוק]. 112) שאין לו הורים, כעין מצא תינוק דלהלן. [וזכה בו על־ידי תקיפתו זו כזוכה מן ההפקר (ראה להלן פ"ט הלכה ד). ועיין לעיל פ"ה הלכה א, שעבד קטן נקנה במשיכה כמו בהמה. ודקדק לכתוב "קטן", לפי שגדול זוכה בעצמו, ואינו הפקר]. 113) [בתינוק אינו זקוק לתקיפה, בעל כרחו, אלא זוכה בו כבכל מציאה אחרת]. 114) הפיסקא "והטבילו לשם גר הרי זה גר", אינה בירושלמי שם. 115) היינו, שכיון בטבילה זו שיהיה גר, ועדיין ישאר בעבדותו ("יקר תפארת' להרדב"ז). 116) כלומר, הועילה טבילה זו, שאם תבוא אחריה מילה, יהיה גר גמור (ראה במגיד־משנה בפי"ד מהלכות איסורי ביאה הלכה ה, שאם טבל קודם מילה – הרי זה גר). [ואע"פ שגר קטן מטבילין אותו על דעת בית־דין (פי"ג מהלכות איסורי ביאה הלכה ז) כיון שקנה אותו במשיכה או בחזקה הרי הוא שלו, ויכול לגיירו אפילו שלא על דעת בית־דין, בתנאי שיהיה הדבר לפני בית־דין ככל גירות (שם הלכה ו), ולפיכך, אע"פ שגר קטן שהטבילוהו על דעת בית־דין, יכול למחות כשהגדיל (כתובות יא. ופ"י מהלכות מלכים הלכה ג), מפני שכל תקפו של הבית־דין לא היה אלא מפני שזכות היא לו (כתובות שם, והלכות איסורי ביאה שם) – כאן, שזכה בו בקנין, רשאי לעשות בו כבממונו, ואפילו יהא זה לחובתו. ולפיכך אינו יכול למחות כשיגדיל, ועיין לחם־משנה. ומכיון שלא כיון לשחררו רשאי הוא להשתעבד בו ("יקר תפארת' להרדב"ז). ואע"פ שהגר אינו נקנה בעבד עברי (למעלה פ"א הלכה ב) – משתעבד בו כפועל שכיר]. 117) וצריך למולו לשם עבד, כבירושלמי הנ"ל. 118) [היינו, שכיון בטבילה זו גם לגירות וגם לשחרור, ראה למעלה הלכה יז, שכתב רבינו: "אני אומר שהמשחרר עבדו בכל לשון, והוציא דברים מפיו שמשמען שלא נשאר לו עליו שעבוד כלל – כופין אותו לכתוב לו גט שחרור", וכאן אינו צריך לכתוב שטר שחרור, מפני שאינו קנוי לו אלא למעשה ידיו, כל זמן שלא טבל, ראה להלן פ"ט הלכה ה בכסף־משנה, ועיין רשב"א ליבמות מה: ד"ה וקדם]. 119) כלומר, חוץ ממה שהוא גר, הרי הוא גם בן חורין, ואינו רשאי להשתעבד בו ("יקר תפארת' להרדב"ז). וצריך למוהלו לשם בן חורין להשלמת גירותו, כמפורש בירושלמי הנ"ל.

כא. גֵּר[120] שֶׁקִּדְּמוּ עֲבָדָיו וְשִׁפְחוֹתָיו וְטָבְלוּ לְפָנָיו[121] - קָנוּ עַצְמָן בְּנֵי חוֹרִין.

120) [כלומר, גוי שעומד להתגייר]. ומקור הלכה זו ביבמות שם. 121) בכ"י תימן, ובדפוס רומי: "בפניו", וכגירסת הרי"ף שם, ראה למעלה בהלכה יט. ועיין לחם־משנה שהעיר שזהו מה שכתב רבינו למעלה בהלכה יט, ומה חידש בהלכה זו?

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

1) כלל בו רבינו דין ישראל או גוי שבאו על שפחה כנענית, וקניין גוי בעבד, ושאסור לשחרר עבד כנעני ומותר לעבוד בו בפרך.

א. יִשְׂרָאֵל[2] שֶׁבָּא עַל שִׁפְחָה כְּנַעֲנִית, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא שִׁפְחָתוֹ[3] - הֲרֵי זֶה הַוָּלָד כְּנַעֲנִי[4] לְכָל דָּבָר[5]; וְנִמְכָּר וְנִקְנֶה, וּמִשְׁתַּמְּשִׁים בּוֹ לְעוֹלָם, כִּשְׁאָר הָעֲבָדִים[6].

2) קידושין סו: במשנה, כי ולד שפחה כמותה, משום שנאמר (שמות כא, ד) "האשה וילדיה תהיה לאדוניה" (שם סח:). 3) כן מפורש במכילתא שם: "הרב שבא על שפחתו שילדיה עבדים" (כסף־משנה). 4) בכ"י תימן: "עבד כנעני". 5) כלומר, אין חוששין כלל שמא שחררה, ואם מת בלא בנים תתייבם אשתו לאחיו, כי הוא אינו בנו כלל, כמו שכתב רבינו בפ"א מהלכות חליצה הלכה ד. ולא כדעת מקצת הגאונים שחששו ואסרו לה להתייבם (פ"י מהלכות גירושין הלכה יט) ועל־אחת־כמה שלא כדעת "יש מי שהורה" שוודאי שחררה (שם), ועיין לחם־משנה. 6) הכנענים.

ב. אֶחָד הַקּוֹנֶה עֶבֶד כְּנַעֲנִי מִיִּשְׂרָאֵל, אוֹ מִן גֵּר תּוֹשָׁב, אוֹ מִן עוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁהוּא כָּבוּשׁ תַּחַת יָדֵנוּ, אוֹ מֵאֶחָד מִשְּׁאָר הָאֻמּוֹת[7], יֵשׁ לוֹ לִמְכֹּר אֶת עַצְמוֹ לְיִשְׂרָאֵל לְעֶבֶד, וַהֲרֵי הוּא עֶבֶד כְּנַעֲנִי לְכָל דָּבָר. וְכֵן מוֹכֵר בָּנָיו וּבְנוֹתָיו; שֶׁנֶּאֱמַר: מֵהֶם תִּקְנוּ וּמִמִּשְׁפַּחְתָּם אֲשֶׁר עִמָּכֶם אֲשֶׁר הוֹלִידוּ בְּאַרְצְכֶם. וְכָל אֶחָד מֵאֵלּוּ הֲרֵי הוּא כְּעֶבֶד כְּנַעֲנִי לְכָל דָּבָר.

7) שאינן כבושות תחת ידינו. [ובכ"י תימן, נוסף כאן: "וכן גר תושב או הגוי שהוא כבוש תחת ידינו או אחד משאר האומות". ובספרים שלנו נשמטו הדברים על־ידי דילוג מחמת טעות הדומות "משאר האומות" – "משאר האומות", ולפי זה מפורש בדברי רבינו שאין הבדל בין קונה עבד מן הגוי לבין גוי המוכר עצמו לעבד, וכדעת רב אחא (יבמות שם) שלעולם אינו קונה גופו אלא אחרי טבילה, ולא כרב אויא הסובר (שם) שגוי הנמכר לישראל – גופו קנוי מיד. וראה להלן הלכה ה, ועיין בכסף־משנה שם ובלחם־משנה כאן].

ג. אֶחָד[8] מִן הָאֻמּוֹת שֶׁבָּא עַל שִׁפְחָה כְּנַעֲנִית שֶׁלָּנוּ[9] - הֲרֵי הַבֵּן עֶבֶד כְּנַעֲנִי[10]; שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר הוֹלִידוּ בְּאַרְצְכֶם[11]. אֲבָל הָעֶבֶד שֶׁלָּנוּ שֶׁבָּא עַל אַחַת מִן הָאֻמּוֹת - אֵין הַבֵּן עֶבֶד; שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר הוֹלִידוּ בְּאַרְצְכֶם, וְעֶבֶד אֵין לוֹ יַחַס[12].

8) יבמות עח: ברייתא שהובאה בסמיכות למימרא של רבי יוחנן. 9) שטבלה לשם שפחות (פט"ו מהלכות איסורי

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאה הלכה ו). 10) שייך לאדון השפחה. וראה במכילתא דרשב"י פ' משפטים (שמות כא, ד) על הפסוק האשה וילדיה: "כל בנים שיולדת, בין ממנו (מן העבד עברי) בין ממקום אחר – הרי אלו עבדים". וראה ב'תורה שלמה' שם לסימן צג. 11) וגומר "והיו לכם לאחוזה", כלומר לעבדים. רוצה לומר, שאם אחד מבני התושבים הולידו משפחה שלכם, הרי הוולד עבד כנעני שלכם. 12) ואין זה "אשר הולידו". וכן מפורש ביבמות סב. הכל מודים בעבד שאין לו חייס (=יחס). אבל הגוי יש לו יחס (שם). וכן פסק רבינו בפט"ז מהלכות אישות הלכה ו. וכעצם הלכה זו, כתב רבינו גם בהלכות איסורי ביאה שם, שהבא מן העבד הרי הוא כאמו, והבא מן השפחה הרי הוא עבד. ואין לזה קשר עם מה שאמרו בקידושין סז: "באומות הלך אחר הזכר", ופסק כן רבינו בהלכות איסורי ביאה פרק יב הלכה כא: ש"גר עמוני שנשא מצרית – הוולד עמוני. וגר מצרי שנשא עמונית – הוולד מצרי", ו"זה הכלל – באומות הלך אחר הזכר" – שכל זה אינו אלא בגויים שיש להם יחס, אבל בעבד שאין לו יחס – הלך אחר הנקבה, ועיין לחם־משנה.

ד. מֶלֶךְ עוֹבֵד כּוֹכָבִים[13] שֶׁעָשָׂה מִלְחָמָה, וְהֵבִיא שִׁבְיָה וּמְכָרָהּ; וְכֵן אִם הִרְשָׁה לְכָל מִי שֶׁיִּרְצֶה, שֶׁיֵּלֵךְ וְיִגְנֹב מֵאֵמָּה שֶׁהִיא עוֹשָׂה עִמּוֹ מִלְחָמָה, שֶׁיָּבִיא וְיִמְכֹּר לְעַצְמוֹ; וְכֵן אִם הָיוּ דִינָיו, שֶׁכָּל מִי שֶׁלֹּא יִתֵּן הַמֶּס - יִמָּכֵר, אוֹ מִי שֶׁעָשָׂה כָּךְ וְכָךְ אוֹ לֹא יַעֲשֶׂה - יִמָּכֵר; הֲרֵי דִינָיו דִּין, וְעֶבֶד הַנִּלְקָח בְּדִינִין אֵלּוּ - הֲרֵי הוּא כְּעֶבֶד כְּנַעֲנִי לְכָל דָּבָר.

13) יבמות מה: ומו.

ה. עוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁקָּנָה עוֹבֵד כּוֹכָבִים לְעַבְדּוּת - לֹא קָנָה גּוּפוֹ, וְאֵין לוֹ בּוֹ אֶלָּא מַעֲשֵׂה יָדָיו[14]. אַף עַל פִּי כֵן, אִם מְכָרוֹ לְיִשְׂרָאֵל - הֲרֵי גּוּפוֹ קָנוּי לְיִשְׂרָאֵל[15].

14) ואם מכרו לישראל וקדם וטבל לשם בן חורין, יצא לחירות (למעלה פ"ח הלכה יט). 15) אם הטבילו לשם עבדות (כסף־משנה בפירוש השני), מה־שאין־כן בגוי עצמו, שאף אם הטבילו לשם עבדות לא קנהו לגופו.

ו. הָאִשָּׁה[16] קוֹנָה שְׁפָחוֹת, וְאֵינָהּ קוֹנָה עֲבָדִים, אֲפִלּוּ קְטַנִּים[17], מִפְּנֵי הַחֲשָׁד[18]. וְאִם קָנְתָה אוֹתָם - הֲרֵי זוֹ קָנְתָה גּוּפָם כָּאִישׁ. וְיֵרֵאָה לִי, שֶׁאֵינָהּ אֲסוּרָה לִקְנוֹת אֶלָּא עֶבֶד בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וּמִתֵּשַׁע וּלְמַעְלָה[19]. וְכֵן[20] אָסוּר[21] לְאָדָם לְשַׁחְרֵר עֶבֶד כְּנַעֲנִי, וְכָל הַמְשַׁחְרְרוֹ - עוֹבֵר בַּעֲשֵׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: לְעֹלָם בָּהֶם תַּעֲבֹדוּ; וְאִם שִׁחְרְרוֹ - מְשֻׁחְרָר, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[22], וְכוֹפִין[23] אוֹתוֹ לִכְתֹּב גֵּט שִׁחְרוּר בְּכָל הַדְּרָכִים[24] שֶׁבֵּאַרְנוּ[25]. וּמֵתֵּר לְשַׁחְרְרוֹ לְדַבֵּר מִצְוָה, אֲפִלּוּ לְמִצְוָה שֶׁל דִּבְרֵיהֶם[26]. כְּגוֹן שֶׁלֹּא הָיוּ עֲשָׂרָה בְּבֵית הַכְּנֶסֶת[27] - הֲרֵי זֶה מְשַׁחְרֵר עַבְדּוֹ וּמַשְׁלִים בּוֹ הַמִּנְיָן. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[28]. וְכֵן שִׁפְחָה[29] שֶׁנּוֹהֲגִין בָּהּ הָעָם מִנְהַג הֶפְקֵר, וַהֲרֵי הִיא מְכֻשֶּׁלֶת לַחוֹטְאִים - כּוֹפִין אֶת רַבָּהּ וּמְשַׁחְרְרָהּ, כְּדֵי שֶׁתִּנָּשֵׂא וְיָסוּר הַמִּכְשׁוֹל. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

16) בבא־מציעא עא. בברייתא, וכתנא־קמא, שאינה יכולה לקנות לא עבריים ולא כנעניים, בניגוד לדעת רשב"ג, שמתיר לה לקנות עבדים כנעניים, וראה למעלה פ"א הלכה ב. 17) כן כתב רבינו בפרק כב מהלכות אסורי ביאה הלכה טז, וכן נראה בגמרא שם שחשבו לפרש הברייתא הנ"ל בעבדים עבריים, והרי שם נזכרו גם שפחות, וכידוע, אין שפחה עבריה נמכרת אלא בהיותה קטנה (ראה למעלה פ"ד הלכה א), ואם כן הוא־הדין שעבדים הנזכרים שם הם קטנים (הגר"א ביו"ד סימן רסז ס"ק מה) ועוד, שהרי אלמנה אסורה לגדל כלב מפני החשד (בבא־מציעא שם), ועבד קטן אינו פחות חשוד לענין זה מכלב (הגר"א באה"ע סימן כב ס"ק כה). 18) כן בגמרא שם: "אשה לאו אורח ארעא". 19) שבפחות מבן תשע – אינו ראוי לביאה (פ"א מהלכות אישות הלכה ג). ומכיון שאין כאן אלא חששא בלבד, לא החמירו לחשוש שמא יגדל ויבואו לידי עבירה (כסף־משנה), ויש מחמירים בזה ('טור'). 20) תיבת "וכן" אינה נוחה. שנראה שאין לה קשר עם מה שלמעלה (כסף־משנה. וראה להלן הערה כב). 21) גיטין לח. מימרא של רב יהודה בשם שמואל. 22) למעלה פרק ה הלכות א־ג. 23) [כל הפיסקא הזאת תמוהה: הרי שחררו, ולמה צריך לכופו? ואם מדובר כשהפקירו, שזקוק הוא עוד לשחרור וכופין אותו על כך (למעלה פרק ח הלכה יג הערה עד) – מי הכריחו לדבר על הפקר ולא על שחרור ממש? ואמנם בכ"י בריטיש מוזיאום, חסרה כל הפיסקא הזו, ובכ"י אוקספורד חסרות המלים "וכופין אותו לכתוב גט שחרור". ונראה שפיסקא זו שייכת למעלה בענין "האשה קונה שפחות ואינה קונה עבדים". ונשמטה שם ונכנסה בטעות כאן שלא במקומה (אלא שיש להגיה בה "וכופין אותה"). שכיון שיש חשד, כופים אותה לשחררה, כשם שכופין בשפחה שנוהגין בה העם מנהג הפקר, דלהלן (דלא כדעת ה'חינוך' (סוף מצוה שמז) שאסור לה לשחרר עיי"ש). ולפי זה מיושבת תיבת "וכן" (ראה למעלה הערה יט) שכשם שהתירו וכפו לשחרר בשפחה שיש בה חשד, כן התירו גם בכל דבר מצוה, וכמו כן בשפחה דלהלן]. 24) [צ"ל כבכל הדרכים]. 25) [למעלה פרק ח הלכה א והלכה ו, בדין המוכר עבדו לגוי או לחוצה־לארץ שכופין לשחררו]. 26) ברכות מז: וגיטין לח: "מעשה ברבי אליעזר שנכנס לבית־הכנסת ולא מצא עשרה, ושיחרר עבדו והשלימו לעשרה", וראה ברא"ש לברכות פ"ז סימן כ. 27) ציין רבינו מצוה זו כמו שמבואר שם שלא התירו אלא משום מצוה דרבים. ראה לחם־משנה. 28) תמהו בזה כמה ראשונים, איך יתכן שמצוה דרבנן תדחה מצות־עשה מן התורה? ויש שכתבו, שכל האיסור לשחרר עבד כנעני אינו אלא אם עושה כן לטובת העבד, ונגעו בזה משום "לא תחנם" שאסור לתת לו מתנת חינם, אבל אם עושה כן לצורך עצמו, כגון שצריך לו לצירוף מנין, אין בזה שום איסור (הר"ן בגיטין שם). 29) גיטין לח. כרבינא ולא כאביי. וראה למעלה פרק ז הלכה ז.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ז. יָכוֹל[30] הָרַב לוֹמַר לְעַבְּדוֹ כְּנַעֲנִי: עֲשֵׂה עִמִּי וְאֵינִי זָנָךְ, אֶלָּא יֵלֵךְ וְיִשְׁאַל עַל הַפְּתָחִים וְיִתְפַּרְנֵס מִן הַצְּדָקָה; שֶׁיִּשְׂרָאֵל מְצֻוִּין לְהַחֲיוֹת הָעֲבָדִים שֶׁבֵּינֵיהֶם[31]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בַּעֲבָדָיו; שֶׁאֵין בֵּית דִּין נִזְקָקִין לִגְדוֹלִים לִשְׁמֹר מָמוֹנָם, וְאִם לֹא יַאֲכִיל לַעֲבָדָיו וַיַּשְׁקֵם כָּרָאוּי - הֵם יִבְרְחוּ אוֹ יָמוּתוּ, וְאָדָם חָס עַל מָמוֹן עַצְמוֹ יָתֵר מִכָּל אָדָם. אֲבָל עֲבָדִים שֶׁהִכְנִיסָה לוֹ אִשְׁתּוֹ בְּתוֹרַת נִכְסֵי מְלוֹג - חַיָּב בִּמְזוֹנוֹתֵיהֶן[32], שֶׁעַל מְנָת כֵּן הִכְנִיס אוֹתָם; שֶׁאִם לֹא יָזוּן אוֹתָם - יָמוּתוּ וְיִבְרְחוּ, וַהֲרֵי אֵינוֹ חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָן[33].

30) שם יא: במשנה ושם יב: במסקנת הגמרא. 31) שם יב. "מי שמרחם על בני חורין, מרחם על העבדים", וראה ברש"י שם. 32) כן מפורש בבראשית־רבה פרשה מה: "ולה שפחה מצרית, שפחת מלוג היתה, והיה חייב במזונותיה" (אור־שמח). ויתכן כי דין עבדי מלוג, שהכניסה לו האשה, כדין האשה עצמה, שכשם שלאשה אין הבעל יכול לומר צאי מעשה ידיך למזונותיך (פי"ב מהלכות אישות הלכה ד), כך אינו יכול לומר כן לעבדי מלוג, ועיין ראב"ד ומגיד־משנה. 33) אבל בעבדים מנכסי צאן ברזל שחייב באחריותם (פט"ז מהלכות אישות הלכה א) — אין הדין כן.

ח. מֻתָּר לַעֲבֹד בְּעֶבֶד כְּנַעֲנִי בְּפֶרֶךְ[34]. וְאַף עַל פִּי שֶׁהַדִּין כָּךְ, מִדַּת חֲסִידוּת וְדַרְכֵי חָכְמָה, שֶׁיִּהְיֶה אָדָם רַחֲמָן וְרוֹדֵף צֶדֶק, וְלֹא יַכְבִּיד עֲלוֹ עַל עַבְדּוֹ, וְלֹא יָצַר לוֹ, וַיַּאֲכִילֵהוּ וַיַּשְׁקֵהוּ מִכָּל מַאֲכָל וּמִכָּל מִשְׁתֶּה. חֲכָמִים הָרִאשׁוֹנִים הָיוּ נוֹתְנִין לָעֶבֶד מִכָּל תַּבְשִׁיל וְתַבְשִׁיל שֶׁהָיוּ אוֹכְלִין[35], וּמַקְדִּימִין מְזוֹן הַבְּהֵמוֹת וְהָעֲבָדִים[36] לִסְעֻדַּת עַצְמָן. הֲרֵי הוּא אוֹמֵר: כְּעֵינֵי עֲבָדִים אֶל יַד אֲדוֹנֵיהֶם, כְּעֵינֵי שִׁפְחָה אֶל יַד גְּבִרְתָּהּ. וְכֵן[37] לֹא יְבַזֵּהוּ בַּיָּד, וְלֹא בִּדְבָרִים; לְעַבְדּוּת מְסָרָן הַכָּתוּב, לֹא לְבוּשָׁה. וְלֹא יַרְבֶּה עָלָיו צְעָקָה וָכַעַס, אֶלָּא יְדַבֵּר עִמּוֹ בְּנַחַת וְיִשְׁמַע טַעֲנוֹתָיו. וְכֵן מְפֹרָשׁ בְּדַרְכֵי אִיּוֹב הַטּוֹבִים שֶׁהִשְׁתַּבַּח בָּהֶן: אִם אֶמְאַס מִשְׁפַּט עַבְדִּי וַאֲמָתִי בְּרִבָם עִמָּדִי. הֲלֹא בַּבֶּטֶן עֹשֵׂנִי עָשָׂהוּ, וַיְכוֹנְנֵנוּ בָּרֶחֶם אֶחָד. וְאֵין[38] הָאַכְזְרִיּוּת וְהָעַזּוּת מְצוּיָה אֶלָּא בְּעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה; אֲבָל זַרְעוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ, וְהֵם יִשְׂרָאֵל, שֶׁהִשְׁפִּיעַ לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא טוֹבַת הַתּוֹרָה, וְצִוָּה אוֹתָם בְּחֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים צַדִּיקִים - רַחֲמָנִים הֵם עַל הַכֹּל. וְכֵן בְּמִדּוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁצִּוָּנוּ לְהִדַּמּוֹת בָּהֶם[39], הוּא אוֹמֵר: וְרַחֲמָיו עַל כָּל מַעֲשָׂיו[40]. וְכָל הַמְרַחֵם[41] - מְרַחֲמִין עָלָיו; שֶׁנֶּאֱמַר: וְנָתַן לְךָ רַחֲמִים וְרִחַמְךָ וְהִרְבֶּךָ[42].

~ נקודות משיחות קודש ~

וְאַף עַל פִּי שֶׁהַדִּין כָּךְ, מִדַּת חֲסִידוּת וְדַרְכֵי חָכְמָה"

ומשמע מדבריו, שאף שינהג בדרכי החכמה אין זה מספיק, ובכדי לנהוג בעבד ברחמנות צריך גם לדרכי החסידות.

ויובן זה על פי מה שהוסיף הרמב"ם שהחכמים הראשונים היו מקדימין מזון הבהמות והעבדים לסעודת עצמן, ולכאורה מדוע הוסיף כאן בהמות לעבדים, ובפרט שהקדמת המזון לבהמות הוא דין ולא מדת חסידות, ואותו לומדת הגמרא מהפסוק "ונתתי עשב בשדך לבהמתך ואכלת ושבעת" שהקדים הכתוב מאכל הבהמה.

ויש לומר שבזה שצירף הרמב"ם בהמות עם עבדים, בא ללמד שהנהגתו בחסד וברחמים עם עבד כנעני היא בגדר מדת חסידות ולא רק מדרכי החכמה. כי הנה מצד השכל יכול האדון לחשוב שמכיון שתפקיד העבד הוא לעשות כל העבודות גם הבזויות ביותר, הרי שאין להטות לו חסד כי בכך עלול לשכוח את מקומו ותפקידו, ולעניין זה לא תועיל גם מדת חסידות ורחמים כי הם רחמים מוגבלים מצד הנברא ואינם חלים על עבד כנעני בעניינים שיגרמו לו שלא לעבוד עבודתו.

לכך הוסיף הרמב"ם שחכמים הראשונים היו מקדימין מזון הבהמות לסעודת עצמן, כי מובן ופשוט שאף מי שהוא רחום וחסדן ויתעורר לרחם על בעלי־חיים, אין רחמיו עליו יותר מרחמיו על בני ביתו, וזה שהיו מרחמים על בהמותיהם אין זה מצד הרחמים הטבעיים אלא שזהו סוג אחר של רחמים.

וזהו מה שהוסיף כאן הרמב"ם "שהשפיע להם הקב"ה טובת התורה וצוה אותם בחוקים ומשפטים צדיקים, רחמנים הם על הכל" שרחמים אלה אינם טבעיים אלא שהושפעו לישראל על ידי הקב"ה דרך התורה.

(על פי לקו"ש חל"ז ע' 72
מתוך רמב"ם "פרדס המלך")

34) ראה למעלה פ"א הלכה ו, מה היא עבודת פרך. וכתב בכסף־משנה שכן משמע, שמותר לעבוד בפרך בעבד כנעני, מזה שלא הזהירה התורה על עבודת פרך אלא בעבד עברי. [וכן מפורש בספרא (בהר פרשה ז הלכה ב־ג): "לא תרדה בו בפרך, שלא תאמר לו החם הכוס הזה והוא אינו צריך, הצין לי את הכוס וכו' עדור תחת הגפן וכו'. שמא תאמרו הואיל ואסרת לנו את כל אלו, במה נשתמש? תלמוד־לומר "ועבדך ואמתך אשר יהיו לך מאת הגויים"]. 35) בירושלמי (בבא־קמא פרק ח הלכה ד): "רבי יוחנן אכל קופד (=בשר) ויהיב לעבדיה (=ונתן לעבד כנעני שלו), שתי חמרא (=שתה יין) ויהיב לעבדיה, וקרי אנפשיה הלא בבטן עושני עשהו — הבא במידת רחמים". 36) בברכות

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מ. "אמר רב יהודה אמר רב, אסור לאדם שיאכל קודם שיתן מאכל לבהמתו, שנאמר ונתתי עשב בשדך לבהמתך, והדר ואכלת ושבעת". ואע"פ שעבדים לא נזכרו שם – למד כן רבינו מן הסברא, והסתמך על הפסוק בתהלים שהביא. 37) נדה מז. מימרא של שמואל. 38) ביצה לב: מימרא של שבתאי בר מרינוס: "כל המרחם על הבריות, בידוע שהוא מזרעו של אברהם אבינו, וכל מי שאינו מרחם וכו' בידוע שאינו מזרעו של אברהם אבינו". 39) לפי הכלל הידוע: מה הוא רחום, אף אתה רחום וכו'" (שבת קלג: ופ"א מהלכות דיעות הלכה ו). 40) [ראה בבבא־מציעא פה. שפסוק זה מדבר גם בבעלי־חיים]. 41) שבת קנא: ברייתא בשם רבי גמליאל ברבי. 42) ולא הביא רבינו את הצד השלישי של הברייתא: "וכל שאינו מרחם וכו'" כדי לסיים בדבר טוב.

סְלִיקוּ לְהוּ הִלְכוֹת עֲבָדִים

נִגְמַר סֵפֶר שְׁנַיִם עָשָׂר, וְהוּא סֵפֶר קִנְיָן.

וּמִנְיָן פְּרָקִים שֶׁל סֵפֶר זֶה שִׁבְעִים וְחַמִּשָּׁה: הִלְכוֹת מְכִירָה - שְׁלֹשִׁים פְּרָקִים. הִלְכוֹת זְכִיָּה וּמַתָּנָה - שְׁנַיִם עָשָׂר פְּרָקִים. הִלְכוֹת שְׁכֵנִים - אַרְבָּעָה עָשָׂר פְּרָקִים. הִלְכוֹת שְׁלוּחִין וְשֻׁתָּפִין - עָשָׂרָה פְּרָקִים. הִלְכוֹת עֲבָדִים - תִּשְׁעָה פְּרָקִים.

~ יום רביעי ח' טבת ~

אוֹדְךָ בְּיֹשֶׁר לֵבָב, בְּלָמְדִי מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ

סֵפֶר שְׁלֹשָׁה עָשָׂר
וְהוּא סֵפֶר מִשְׁפָּטִים

הִלְכוֹתָיו חָמֵשׁ. וְזֶהוּ סִדּוּרָן:

א. הִלְכוֹת שְׁכִירוּת. ב. הִלְכוֹת שְׁאֵלָה וּפִקָּדוֹן. ג. הִלְכוֹת מַלְוֶה וְלוֶה. ד. הִלְכוֹת טוֹעֵן וְנִטְעָן. ה. הִלְכוֹת נְחָלוֹת.

הִלְכוֹת שְׁכִירוּת

יֵשׁ בִּכְלָלָן שֶׁבַע מִצְוֹת. שָׁלֹשׁ מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְאַרְבַּע מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה, וְזֶהוּ פֵרוּטָן: א) דִּין[1] שָׂכִיר וְשׁוֹמֵר שָׂכָר. ב) לִתֵּן שְׂכַר שָׂכִיר בְּיוֹמוֹ[2]. ג) שֶׁלֹּא יְאַחֵר שְׂכַר שָׂכִיר אַחַר זְמַנּוֹ[3]. ד) שֶׁיֹּאכַל[4] הַשָּׂכִיר מִן הַמְּחֻבָּר שֶׁעוֹשֶׂה בּוֹ[5]. ה) שֶׁלֹּא יֹאכַל הַשָּׂכִיר מִן הַמְּחֻבָּר בִּשְׁעַת מְלָאכָה[6]. ו) שֶׁלֹּא יוֹלִיךְ הַשָּׂכִיר בְּיָדוֹ יָתֵר עַל מַה שֶּׁיֹּאכַל. ז) שֶׁלֹּא יַחְסֹם שׁוֹר בְּדִישׁוֹ.

וּבֵאוּר מִצְוֹת אֵלּוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

1) שנצטווינו לדון (שמות כב, ט). 2) דברים כד, טו. 3) שם. 4) שירשה בעל הבית לשכיר לאכול (שם כג, כה־כו). 5) ונגמרה מלאכתו. 6) ולא נגמרה מלאכתו [בכתב־יד תימן הנוסחא: "שלא בשעת גמר מלאכה"].

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) יבאר ארבעת סוגי השומרים שנאמרו בתורה ואחריות השמירה המוטלת עליהם.

א. אַרְבָּעָה שׁוֹמְרִים נֶאֱמְרוּ בַּתּוֹרָה[2], וּשְׁלֹשָׁה דִּינִין יֵשׁ לָהֶם[3]. וְאֵלּוּ הֵן הָאַרְבָּעָה שׁוֹמְרִין: שׁוֹמֵר חִנָּם[4], וְהַשּׁוֹאֵל[5], וְנוֹשֵׂא שָׂכָר[6], וְהַשּׂוֹכֵר[7].

2) שמות כב, ו־יד. 3) ששניים מהם – נושא שכר והשוכר – דין אחד להם (בבא מציעא צג.) כמבואר בסמוך הלכה ב. 4) שקיבל עליו לשמור בחינם (שם כב, ו־ח. בסמוך בהלכה ב יתבאר, שפרשה זו בשומר חינם נאמרה). 5) שם יג־יד. 6) שומר שקיבל עליו לשמור בשכר (שם ט־יב. בהלכה ב יתבאר שפרשה זו בשומר שכר נאמרה). 7) שם יד.

ב. וְאֵלּוּ הֵן שְׁלֹשָׁה דִּינִין שֶׁלָּהֶן: שׁוֹמֵר חִנָּם, שֶׁנִּגְנַב הַפִּקָּדוֹן מִמֶּנּוּ אוֹ אָבַד, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר אִם נֶאֱנַס הַפִּקָּדוֹן אֹנֶס גָּדוֹל[8], כְּגוֹן שֶׁהָיְתָה בְּהֵמָה וּמֵתָה אוֹ נִשְׁבֵּית - הֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע שֶׁשָּׁמַר כְּדֶרֶךְ הַשּׁוֹמְרִין[9], וּפָטוּר[10]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְגֻנַּב מִבֵּית הָאִישׁ וְגוֹ', וְנִקְרַב בַּעַל הַבַּיִת אֶל הָאֱלֹהִים[11]. הַשּׁוֹאֵל - מְשַׁלֵּם הַכֹּל, בֵּין שֶׁאָבַד הַדָּבָר הַשָּׁאוּל אוֹ נִגְנַב בֵּין שֶׁאֵרְעוֹ אֹנֶס גָּדוֹל מִזֶּה[12], כְּגוֹן שֶׁמֵּתָה הַבְּהֵמָה הַשְּׁאוּלָה אוֹ נִשְׁבְּרָה אוֹ נִשְׁבֵּית; שֶׁכָּךְ כָּתוּב בְּשׁוֹאֵל: וְנִשְׁבַּר אוֹ מֵת, בְּעָלָיו אֵין עִמּוֹ שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם[13]. נוֹשֵׂא שָׂכָר אוֹ הַשּׂוֹכֵר - שְׁנֵיהֶם דִּין אֶחָד יֵשׁ לָהֶן[14]: אִם נִגְנַב אוֹ אָבַד הַדָּבָר הַשָּׂכוּר אוֹ שֶׁנָּטַל שָׂכָר עַל שְׁמִירָתוֹ - הֲרֵי אֵלּוּ מְשַׁלְּמִים[15]; וְאִם אֵרְעוֹ אֹנֶס גָּדוֹל מִזֶּה, כְּגוֹן שֶׁהָיְתָה בְּהֵמָה וּמֵתָה אוֹ נִשְׁבְּרָה אוֹ נִשְׁבֵּית אֵלּוּ נִשְׁבָּעִין שֶׁנֶּאֱנַסָה, וּפְטוּרִין[16]. שֶׁנֶּאֱמַר: וּמֵת אוֹ נִשְׁבַּר אוֹ נִשְׁבָּה אֵין רֹאֶה, שְׁבוּעַת יְיָ וְגוֹ'; וּכְתִיב: אִם גָּנֹב יִגָּנֵב מֵעִמּוֹ, יְשַׁלֵּם לִבְעָלָיו וְגוֹ'[17]. נִמְצֵאתָ אוֹמֵר[18]: שׁוֹמֵר חִנָּם - נִשְׁבָּע עַל הַכֹּל. וְהַשּׁוֹאֵל - מְשַׁלֵּם אֶת הַכֹּל, חוּץ מִן הַמֵּתָה בִּשְׁעַת מְלָאכָה, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[19]. נוֹשֵׂא שָׂכָר וְהַשּׂוֹכֵר - מְשַׁלְּמִין אֶת הָאֲבֵדָה וְאֶת הַגְּנֵבָה, וְנִשְׁבָּעִין עַל הָאֲנָסִין הַגְּדוֹלִים, כְּגוֹן שְׁבוּרָה וּשְׁבוּיָה וּמֵתָה וּטְרֵפָה, אוֹ שֶׁאָבַד הַדָּבָר בִּסְפִינָה שֶׁטָּבְעָה בַּיָּם[20], אוֹ נִלְקַח בְּלִסְטִים מְזֻיָּן[21], וְכֹל כַּיּוֹצֵא בָּאֵלּוּ מִשְּׁאָר אֲנָסִין הַגְּדוֹלִים[22].

8) גמור. 9) ולא פשע בשמירתו, ששומר חינם שלא שמר כראוי חייב לשלם אפילו באונס גמור. וכן נשבע שארעו כך וכך ואינו ברשותו, ושלא שלח יד (פירוש, שלא השתמש בו לצורך עצמו) קודם שארעו המאורע הפוטר אותו (בבא מציעא ו.). ראה פרק ו מהלכות שאלה ופיקדון הלכה א. 10) מלשלם (שבועות מד:). 11) ואמרו חז"ל (בבא מציעא מא:) שאלוהים – זה בית דין, וקריבה זו לשבועה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

היא [בתורה לא נתפרש שבשומר חינם הכתוב מדבר כאן ולמדו זאת חז"ל (שם צד:) ממה שחייבה התורה בפרשה זו את השומר בשבועה כשנגנב או אבד ופטרתו מלשלם, ובפרשה שנייה (שם ט־יב) חייבה התורה בתשלומים על גניבה ואבידה, ומסתבר ששומר חינם – שאין לו כל הנאה משמירתו – הוא שפטור מלשלם, והפרשה השנייה המחייבת לשלם בגניבה ואבידה – בשומר שכר]. 12) מגניבה ואבידה. 13) לא נתפרש בתורה שהשואל חייב בגניבה ואבידה ולמדוהו חז"ל (שם צה.) מקל וחומר משומר שכר – שפטור משבורה ומתה וחייב בגניבה ואבידה (כמבואר בסמוך), שואל שחייב בשבורה ומתה, אינו דין (לא כל שכן) שחייב בגניבה ואבידה. "וזה הוא קל וחומר שאין עליו תשובה". וכן למדוהו חז"ל (שם) ממה שכתוב וכי ישאל בוא"ו, וא"ו זו מחברת פרשה זו עם הפרשה שקדמה לה ומוסיפה, שהשואל מתחייב גם באונסים נוסף על חיובי גניבה ואבידה שנאמרו בפרשה שקדמה לה. 14) כרבי יהודה (שם פ:), שהשוכר – שלא פורש דין שמירתו בתורה – דינו כשומר שכר. מפני ששניהם נהנים במה שהפיקדון נמצא ברשותם – השומר שכר מקבל שכר בעד שמירתו והשוכר משתמש בו לצורכו – לפיכך דינם שווה. 15) שהשומר שכר חייב באחריות על כל מאורע שיארע לפיקדון ואשר יש לייחסו לחיסרון בשמירה – והרי הגניבה או האבידה בידו היה למנוע אילו ישב ושמרו כל היום. 16) שהרי אין ביד השומר למנוע אונסים אלו ואפילו אונס שבוייה אי אפשר למנוע מבלי שיסתכן, ולא הטילה תורה על השומר שמירה הכרוכה בסכנה. 17) וכתוב "הטריפה לא ישלם". ואבידה שלא נתפרשה בתורה למדוה חז"ל (שם צד:) בקל וחומר מגניבה: מה גניבה שקרובה לאונס – משלם, אבידה שקרובה לפשיעה לא כל שכן. כלומר, קרוב יותר לייחס את האבידה לחיסרון בשמירה, מגניבה שנגנבה על ידי אחרים והשומר שמרו כדרך השומרים, ואם הוא חייב בגניבה, מפני שהיה בידו למנוע על ידי שמירה מעולה, קל וחומר שחייב על האבידה. [נתבאר למעלה שהפרשה המחייבת את השומר בגניבה ואבידה – בשומר שכר נאמרה]. 18) ממה שאמרנו אתה למד, שחלוקת דיניהם כך הוא. במורה נבוכים חלק ג פרק מב מסביר רבינו דיני "ארבעה שומרים" וזה לשונו: ואופני היושר בו מבואר, והוא, ששומר חינם, שאין תועלת בו כלל בזה העניין, ואמנם הוא גומל חסד – הוא פטור מן הכול. וכל נזק שיארע בו הוא מכיס בעל הממון, ושואל שהתועלת כולה שלו, ובעל הממון הוא הגומל אותו חייב בכול, וכל הנזקים המתחדשים הם מכיס השואל. אבל נושא שכר והשוכר – כל אחד משניהם, רצוני לומר השומר ובעל הממון, משתתפים בתועלת. ולזה נחלקו הנזקים בין שניהם, מה שיבוא מנזק מפני מיעוט השמירה הוא מכיס השומר והוא גניבה ואבידה, כי הגניבה והאבידה באה מפני שלא שמר שמירה מעולה, והנזקים שאין תחבולה למונעם, והם שבורה ושבוייה ומתה, הם מכיס בעל הממון. 19) בפרק א מהלכות שאלה ופיקדון הלכה א. 20) בבא מציעא כט: 21) שם, וצג: 22) שהצלתם כרוכה בסכנה.

ג. הַמַּפְקִיד[23] אֵצֶל חֲבֵרוֹ, בֵּין בְּחִנָּם בֵּין בְּשָׂכָר, אוֹ הִשְׁאִילוֹ אוֹ הִשְׁכִּירוֹ, אִם שָׁאַל הַשּׁוֹמֵר אֶת הַבְּעָלִים[24] עִם הַדָּבָר[25] שֶׁלָּהֶן אוֹ שְׂכָרָן - חֲרֵי הַשּׁוֹמֵר פָּטוּר מִכָּלוּם[26]. אֲפִלּוּ פָּשַׁע[27] בַּדָּבָר שֶׁשָּׁמַר וְאָבַד מֵחֲמַת הַפְּשִׁיעָה - חֲרֵי זֶה פָּטוּר. שֶׁנֶּאֱמַר[28]: אִם בְּעָלָיו עִמּוֹ לֹא יְשַׁלֵּם, אִם שָׂכִיר הוּא בָּא בִּשְׂכָרוֹ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁשָּׁאַל הַבְּעָלִים אוֹ שְׂכָרָן בְּעֵת שֶׁנָּטַל הַחֵפֶץ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין הַבְּעָלִים שָׁם עִמּוֹ בְּעֵת הַגְּנֵבָה וְהָאֲבֵדָה אוֹ בְּעֵת שֶׁנֶּאֱנַס. אֲבָל נָטַל הַחֵפֶץ וְנַעֲשָׂה עָלָיו שׁוֹמֵר תְּחִלָּה, וְאַחַר כָּךְ שָׂכַר הַבְּעָלִים אוֹ שְׁאֵלָן, אַף עַל פִּי שֶׁהָיוּ הַבְּעָלִים עוֹמְדִין שָׁם בְּעֵת שֶׁנֶּאֱנַס הַדָּבָר הַשָּׁמוּר - חֲרֵי זֶה מְשַׁלֵּם; שֶׁנֶּאֱמַר: בְּעָלָיו אֵין עִמּוֹ שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ[29]: הָיָה עִמּוֹ בִּשְׁעַת הַשְּׁאֵלָה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ בְּעֵת הַגְּנֵבָה וְהַמִּיתָה - פָּטוּר; לֹא הָיָה עִמּוֹ בִּשְׁעַת הַשְּׁאֵלָה, אַף עַל פִּי שֶׁהָיָה עִמּוֹ בְּעֵת הַמִּיתָה אוֹ הַשְּׁבִיָּה - חַיָּב. וְהוּא הַדִּין לִשְׁאָר הַשּׁוֹמְרִין[30], שֶׁכֻּלָּן בַּבְּעָלִים פְּטוּרִין. אֲפִלּוּ פְּשִׁיעָה בַּבְּעָלִים - פָּטוּר[31].

23) דין שאלה בבעלים שנינו במשנה שם צד. ובגמרא שם (צה.) למדו שהוא הדין בשומרים. 24) בעל החפץ שהופקד או השואל. 25) לאו דוקא לעשות באותה עבודה עצמה, אלא אפילו קיבלו עליהם לעשות איזו שהיא מלאכה אחרת אצל השואל או השוכר (ברייתא שם צה.). 26) מלשונו משמע, שפטור גם משבועת השומרים (ראה למעלה הלכה ב) ואפילו משבועה שאינו ברשותו. ובקצות החושן סימן רצא אות יח מסתפק בזה והביא ראייה מתוספות בבא קמא נז: דיבור המתחיל ונמצא, שחייב בשבועה ובירושלמי שבועות פרק ה נחלקו אמוראים בדבר. אולם בנתיבות המשפט שם ביאורים סעיף קטן לד, פסק שחייב שבועה שלא שלח בו יד ושאינו ברשותו. 27) מחלוקת רב אחא ורבינא שם. ופסק רבינו לקולא לנתבע, שאין להוציא ממון מספק (ראה הגהות מיימוניות כאן). 28) בשואל. 29) כלומר, דין זה אינו מפורש בתורה, אלא נמסר איש מפי איש עד משה רבינו לדרוש כך מן הכתוב. שם צה: דרשו: כתוב אחד אומר "בעליו אין עימו שלם ישלם" ומשמע שלא היה לא בשעת שאלה ולא בשעת האונס, אבל היה באחד מהם פטור; וכתוב אחד אומר: "אם בעליו עימו לא ישלם", ומשמע שצריך שיהיה עימו בשעת שאלה ובשעת האונס, אבל אם היה באחד מהם חייב. ומוכרחים אנו לפרש שהמלה "עימו" מובנה באחת מהם – או בשעת שאלה או בשעת האונס – ולא פירשה תורה איזו פוטרת ואיזו אינה פוטרת. ומסתבר, ששעת שאלה היא הפוטרת, שהרי היא הגורמת חובת האונס והטיפול בפרה ומזונותיה. 30) שומר חינם, שומר שכר והשוכר. ולמדו זה (שם צה.) משואל שכתוב בו "וכי ישאל" בוא"ו והיא מחברת פרשת שואל עם הפרשיות שקדמו לה, ואנו למדים מסמיכות הפרשיות שכדין השואל כן דין שאר

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

השומרים, כשם ששואל בבעלים פטור – כן שאר השומרים בבעלים פטורים. 31) בכל השומרים כמו בשואל.

ד. כָּל שׁוֹמֵר שֶׁפָּשַׁע בִּתְחִלָּתוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁנֶּאֱנַס בְּסוֹפוֹ - חַיָּב, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[32]. וְאֵין הַשּׁוֹאֵל רַשַּׁאי לְהַשְׁאִיל[33]. אֲפִלּוּ שָׁאַל סֵפֶר תּוֹרָה, שֶׁכֹּל שֶׁקּוֹרֵא בוֹ עוֹשֶׂה מִצְוָה - לֹא יַשְׁאִילֶנּוּ לְאַחֵר[34]. וְכֵן אֵין הַשּׂוֹכֵר רַשַּׁאי לְהַשְׂכִּיר. אֲפִלּוּ הִשְׂכִּירוֹ סֵפֶר תּוֹרָה - לֹא יַשְׂכִּירֶנּוּ לְאַחֵר[35]. שֶׁהֲרֵי זֶה אוֹמֵר לוֹ: אֵין רְצוֹנִי שֶׁיִּהְיֶה פִּקְדוֹנִי בְּיַד אַחֵר[36]. עֲבַר הַשּׁוֹמֵר[37] וּמָסַר לְשׁוֹמֵר שֵׁנִי: אִם יֵשׁ עֵדִים שֶׁשְּׁמָרָהּ הַשּׁוֹמֵר הַשֵּׁנִי כְּדֶרֶךְ הַשּׁוֹמְרִין וְנֶאֱנַס[38] - פָּטוּר הַשּׁוֹמֵר הָרִאשׁוֹן, שֶׁהֲרֵי יֵשׁ עֵדִים שֶׁנֶּאֱנַס; וְאִם אֵין שָׁם עֵדִים[39] - חַיָּב הַשּׁוֹמֵר הָרִאשׁוֹן לְשַׁלֵּם לַבְּעָלִים, מִפְּנֵי שֶׁמָּסַר לְשׁוֹמֵר אַחֵר, וַיַּעֲשֶׂה הוּא[40] דִּין עִם הַשּׁוֹמֵר הַשֵּׁנִי[41]. אֲפִלּוּ הָיָה הָרִאשׁוֹן שׁוֹמֵר חִנָּם, וּמָסַר לְשׁוֹמֵר שָׂכָר[42] - חַיָּב; שֶׁהֲרֵי יֵשׁ לְבַעַל הַחֵפֶץ לוֹמַר לוֹ: אַתָּה נֶאֱמָן אֶצְלִי לְהִשָּׁבַע, וְזֶה אֵינוֹ נֶאֱמָן[43]. לְפִיכָךְ, אִם הָיָה דֶּרֶךְ הַבְּעָלִים לְהַפְקִיד תָּמִיד[44] דָּבָר זֶה[45] אֵצֶל הַשּׁוֹמֵר הַשֵּׁנִי - הֲרֵי זֶה הַשּׁוֹמֵר הָרִאשׁוֹן פָּטוּר מִלְּשַׁלֵּם; שֶׁהֲרֵי הוּא אוֹמֵר לַבְּעָלִים: זֶה הַדָּבָר שֶׁהִפְקַדְתֶּם אֶצְלִי אוֹ הִשְׁאַלְתֶּם, אֶמֶשׁ[46] הֱיִיתֶם מַפְקִידִין אוֹתוֹ אֵצֶל זֶה שֶׁהִפְקַדְתִּי אֲנִי[47] אֶצְלוֹ[48]. וְהוּא[49] שֶׁלֹּא יְמַעֵט שְׁמִירָתוֹ. כֵּיצַד יְמַעֵט שְׁמִירָתוֹ[50]? כְּגוֹן שֶׁהָיָה מֻפְקָד אֶצְלוֹ בְּשָׂכָר[51], וְהִפְקִידוֹ אֵצֶל אוֹתוֹ הַשֵּׁנִי בְּחִנָּם; אוֹ שֶׁהָיָה שָׁאוּל אֶצְלוֹ, וְהִפְקִידוֹ אֵצֶל אוֹתוֹ הַשֵּׁנִי בְּשָׂכָר. הוֹאִיל וּמִעֵט שְׁמִירָתוֹ[52] - פּוֹשֵׁעַ הוּא וּמְשַׁלֵּם[53]. אַף עַל פִּי שֶׁשָּׁאַל אוֹ שֶׁשָּׂכַר בַּבְּעָלִים[54] - הֲרֵי הוּא הוֹצִיא הַדָּבָר הַשָּׁמוּר מִיָּדוֹ לְיַד שׁוֹמֵר אַחֵר[55].

32) בפרק ד מהלכות שאלה ופיקדון הלכה ג. 33) תוספתא בבא מציעא פרק ג, הלכה א: "אין השואל רשאי להשאיל ואין השוכר רשאי להשכיר וכו' ולא זה שמפקידים אצלו רשאי להפקידם אצל אחר אלא אם כן נותן לו בעל הבית רשות". ודין זה מנמק רבינו בסמוך, מפני שאנו אומרים, שאין רצונו של המפקיד שיהא פקדונו ביד אחר. 34) ואין אנו אומרים "ניחא ליה לאינש דתיעביד מצוה בממוניה" (אין אנו אומרים "רצונו של אדם שתיעשה מצוה בממונו") במקום שיש לחשוש לאיבוד הספר, שהרי אין השני נאמן על הבעלים שייזהר שלא יפסיד כשישתמש בו (גמרא שם כט:). 35) שם. 36) גיטין כט. 37) על רצון הבעלים. 38) ואין בעל הפיקדון יכול לבוא בטענה שאין השומר השני נאמן עליו בשבועה (ראה בסמוך) שבמקום שיש עדים אין השומר צריך שבועה (רי"ף בבא מציעא לו). וטענתו של בעל הפיקדון "אין רצוני שיהיה פקדוני ביד אחר" כוחה יפה רק לאסור על השומר לכתחילה למסור לשומר אחר, אבל אם עבר ומסר אינו חייב לשלם (לחם משנה). 39) ויש כאן חיוב שבועה. 40) השומר הראשון. 41) משביעו שבועת השומרים. 42) והוסיף בזה שמירה, ששומר שכר חייב לשמור שמירה יותר מעולה משמירת שומר חינם. 43) בשבועה. כדברי רבא (שם לו:). ומכיוון שהראשון אינו יכול להישבע, שהרי אינו יודע אם אמת הדבר שנאנסה – חייב הראשון לשלם לבעלים. ומזה יוצא שאם הראשון ראה את האונס – הרי זה נשבע ופטור (מגיד משנה). 44) לעיתים קרובות. 45) כערכו של פיקדון זה. 46) לאו דוקא "אמש" והכוונה – לפני זמן קצר. 47) כלומר, לא חל שום שינוי בנאמנותו ובמצבו של השומר השני, שאין הדבר מצוי שתשתנה בן־לילה נאמנותו של אדם, ואם נשתנה נאמנותו, שנעשה חשוד, או שנשתנה מצבו – שנעשה עני, אין השומר הראשון יכול לפטור את עצמו בטענה שהבעלים היו רגילים להפקיד אצלו (כסף משנה). 48) ויישבע השני וייפטר (רי"ף שם). 49) מה שאמרנו שאם היו הבעלים רגילים להפקיד אצל השני פטור הראשון. 50) ויהא הראשון חייב, אפילו שמסרו למי שהבעלים רגילים להפקיד אצלו. 51) בתורת שכירות, ושוכר דינו כשומר שכר שחייב לשלם בגניבה ואבידה (נתיבות המשפט סימן רצא סעיף קטן כט). 52) והרי המפקיד גילה דעתו במה שמסרו לשומר שכר שרוצה בשמירה יותר מעולה משמירת שומר חינם. וכן אם מסרו לשואל גילה דעתו שרוצה בשמירת שואל שהיא יותר מעולה משמירת שוכר. 53) אפילו אם השני טוען שאירע אונס שהראשון אינו חייב בו, כגון מתה כדרכה בשומר שכר שמסר לשומר חינם או מתה מחמת מלאכה בשואל שמסר לשוכר ונשבע על זה – אין שבועתו פוטרת את הראשון מתשלומים, מפני שהמפקיד יכול לטעון: לא התחייבתי כלל לקבל את שבועתו של השני. אמנם אמרנו למעלה, שברגיל להפקיד אצל השני אין המפקיד יכול לטעון שאינו מאמין לשני בשבועה, אבל זה נאמר כשלא מיעט בשמירתו. ומתקבל על הדעת, שהמפקיד מסכים מראש למעשה המסירה וקיבל על עצמו גם לגבי השני, דיני השמירה שקבעה התורה לגבי שומר מסוג זה, וכאילו נעשה השני שומרו של הבעלים, ולפיכך מחובת המפקיד להאמין לשני בשבועה כמו לראשון, אבל במקום שמיעט שמירתו לא נעשה השני כשומרו של הבעלים, שהרי הבעלים לא היו מסכימים למסירה זו ואנו מגדירים אותה כפשיעה מצד הראשון, ולפיכך, אין מחובת המפקיד להאמין לשני בשבועה (נתיבות המשפט שם סעיף קטן לא). 54) ואמרנו למעלה בהלכה ג, שפשיעה בבעלים פטור, שהתורה פטרה אותו מכל תשלום שהוא. 55) ופשיעה בבעלים פוטרת רק מאירועים ברשותו של הראשון שהבעלים נשכרו או נשאלו לו ביחד עם הבהמה, ואינה פוטרת מאירועים שברשות השני, שלא נשכר או נשאל לו, ולפיכך הראשון חייב על האירוע שברשות השני (מגיד משנה), ואין לפרש שהמדובר בשואל שמסר לשומר שכר, מפני ששומר שכר אסור לו להשתמש בפיקדון ולפיכך חייב במתה מחמת מלאכה ויוצא מזה שאין לך כל מאורע שהוא, ששניהם פטורים בו (נתיבות המשפט שם סעיף קטן כט. ובהתאם לביאורו זה הוא מגיה בשולחן ערוך שם סעיף כו "שוכר" במקום "שומר שכר"). ואף על פי שבבעלים פטור לגמרי יש בזה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מיעוט בשמירתו, מפני ששמירה בבעלים פוטרת רק מן התשלומים בלבד, אבל לא מחובת שמירה מעולה (נתיבות המשפט שם סעיף קטן ל).

ה. וְאִם הֵבִיא הַשּׁוֹמֵר הַשֵּׁנִי הָרְאָיָה שֶׁיִּפָּטֵר בָּהּ שׁוֹמֵר רִאשׁוֹן כְּדִין שְׁמִירָתוֹ - חֲרֵי זֶה פָּטוּר[56]. כֵּיצַד? שׁוֹמֵר שָׂכָר שֶׁנָּתַן הַבְּהֵמָה הַשְּׁמוּרָה אֶצְלוֹ לְשׁוֹמֵר חִנָּם, אִם הֵבִיא הַשּׁוֹמֵר הַשֵּׁנִי עֵדִים שֶׁמֵּתָה הַבְּהֵמָה כְּדַרְכָּהּ - חֲרֵי הַשּׁוֹמֵר הָרִאשׁוֹן פָּטוּר. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָזֶה[57].

56) כמבואר לעיל הלכה ד שבמקום שיש עדים שנאנס פטור השומר הראשון אפילו כשאין דרכו של בעל הפיקדון להפקיד אצל השני, וכן אין לחייבו מצד "תחילתו בפשיעה וסופו באונס", מפני שדין תחילה בפשיעה וסופו באונס חייב לא נאמר, אלא כשיש איזה שהוא קשר סיבתי בין הפשיעה ובין האונס וכאן המדובר כשאין לייחס לפשיעה שום סיבה לאונס שבא בסוף (ש"ך חושן משפט סימן רצא סעיף קטן מו וראה לחם משנה). 57) באונס שהיה פוקד גם את השומר הראשון, כגון שבא גייס ושדד כל העיר.

ו. שׁוֹמֵר שֶׁמָּסַר לְשׁוֹמֵר אַחֵר[58], וְהוֹסִיף בִּשְׁמִירָתוֹ, וָמֵתָה - הַהֲנָאָה[59] לַבְּעָלִים. כֵּיצַד? הַשּׁוֹכֵר פָּרָה מֵחֲבֵרוֹ וְהִשְׁאִילָהּ לְאַחֵר, וּמֵתָה כְּדַרְכָּהּ[60] בְּיַד הַשּׁוֹאֵל, הוֹאִיל וְהַשּׁוֹאֵל חַיָּב בַּכֹּל - יַחְזְרוּ דְּמֵי הַפָּרָה לַבְּעָלִים; שֶׁאֵין זֶה הַשּׁוֹכֵר עוֹשֶׂה סְחוֹרָה בְּפָרָתוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ[61]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָזֶה. הָיָה בְּיָדוֹ פִּקָּדוֹן, וְשִׁלְּחוֹ בְּיַד אַחֵר לְבְעָלָיו, הוֹאִיל וְהַשּׁוֹמֵר הָרִאשׁוֹן חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתוֹ[62] עַד שֶׁיַּגִּיעַ לְיַד הַבְּעָלִים, אִם בָּא לַחֲזֹר וּלְהַחֲזִיר הַפִּקָּדוֹן מִיַּד הַשּׁוֹמֵר הַשֵּׁנִי - מַחֲזִיר[63]. וְאִם הֶחֱזִיק הַשּׁוֹמֵר הָרִאשׁוֹן כַּפְּרָן[64] - אֵינוֹ יָכוֹל לְהַחֲזִיר הַפִּקָּדוֹן מִיַּד הַשּׁוֹמֵר הַשֵּׁנִי[65], אַף עַל פִּי שֶׁעַדַיִן הַפִּקָּדוֹן בְּאַחֲרָיוּתוֹ שֶׁל רִאשׁוֹן[66].

58) כגון שנתנו הבעלים רשות לשומר למסור את השמירה לאחרים (ש"ך חושן משפט סימן שז סעיף קטן ב). 59) כשאירע הפסד שהשני חייב לשלם והראשון פטור. 60) בפני עדים או שביכולת הראשון לישבע שהאונס אירע בנוכחותו, כי אין הדבר מתקבל על הדעת, שהשני יסכים להישבע שמתה כדרכה, שהרי לא ירוויח כלום בזה. 61) כדברי רבי יוסי בבבא מציעא לה: ונחלקו חכמים בדין זה: תנא קמא אומר יישבע השוכר למשכיר (במקרה שהאונס אירע בנוכחותו וביכולתו להישבע) שמתה כדרכה (ופטור כי השוכר אינו חייב באונסין), והשואל ישלם לשוכר. אמר רבי יוסי כיצד הלה עושה סחורה בפרתו של חבירו? "אלא תחזור פרה לבעלים", כלומר, הרי הפרה אינה של השוכר ואיך אתה דן שהשואל ישלם לשוכר כאילו הוא בעל הפרה, אלא אנו דנים את השוכר, כאילו השאיל את הפרה בשליחות המשכיר ומעתה – המשכיר הוא בעל דינו של השואל (רא"ש שם). 62) של הפיקדון בדרך לבית הבעלים, אבל אם היה בעל הפיקדון רגיל להפקיד אצל השליח ונפטר המשלח מאחריות הפיקדון (כמבואר לעיל הלכה ד), אינו יכול להחזיר הפיקדון (מגיד משנה). 63) כלומר, לא יצא הפיקדון מרשותו ולא זכו הבעלים בפיקדון במה שמסרו לשליח. ואף על פי שבמִלוה הדין שהשליח זכה למַלוה (ראה פרק ט"ז מהלכות מלוה ולוה הלכה ב) אין הדין כן בפיקדון, מפני שאנו אומרים שאין רצונו של המפקיד בזכיית השליח, כדי שלא תסולק אחריותו של הנפקד, ויהא פיקדונו ביד אחר (גיטין יד.). 64) בפיקדון זה, שהבעלים כבר תבעוהו לשומר להחזיר הפיקדון וכפר. 65) שבמקרה זה מתקבל על הדעת שרצונו של המפקיד להוציאו מתחת יד השומר הזה ולפיכך זכה בפיקדון כשהגיע ליד השליח (גיטין שם). 66) ברייתא שם. ורש"י מנמק, מפני שהמפקיד לא ציווה לשלוח לו על ידי השליח.

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) יבאר שדין ארבעת השומרים אינו אלא במטלטלין, ולא בעבדים, ולא בקרקעות ולא בהקדשות, ודין שתיקנו משיכה בשומרים, ודין תנאי בארבעה שומרים, ודין קטן שהפקיד, ודין שומר שטען החזרתי, או לא קיבלתי עלי כלל שמירת החפץ.

א. שְׁלֹשָׁה דִינִין הָאֲמוּרִין בַּתּוֹרָה בְּאַרְבָּעָה הַשּׁוֹמְרִין[2], אֵינָן אֶלָּא בְּמִטַּלְטְלִין שֶׁל יִשְׂרָאֵל וְשֶׁל הֶדְיוֹט. שֶׁנֶּאֱמַר: כֶּסֶף אוֹ כֵלִים וְכָל בְּהֵמָה - יָצָאוּ[3] קַרְקָעוֹת[4]. וְיָצְאוּ הָעֲבָדִים, שֶׁהֵקְשׁוּ לְקַרְקָעוֹת[5]. וְיָצְאוּ הַשְּׁטָרוֹת, שֶׁאֵין גּוּפָן מָמוֹן[6]. וְיָצְאוּ הֶקְדֵּשׁוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יִתֵּן אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ[7]. וְיָצְאוּ נִכְסֵי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים[8]. מִכָּאן אָמְרוּ חֲכָמִים[9]: הָעֲבָדִים וְהַשְּׁטָרוֹת וְהַקַּרְקָעוֹת וְהַהֶקְדֵּשׁוֹת - שׁוֹמֵר חִנָּם שֶׁלָּהֶן אֵינוֹ נִשְׁבָּע, וְנוֹשֵׂא שָׂכָר אוֹ שׁוֹכֵר[10] אֵינוֹ מְשַׁלֵּם[11]. וְאִם קָנוּ מִיָּדוֹ[12] - חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָן[13].

~ נקודות משיחות קודש ~

"שְׁלֹשָׁה דִינִין הָאֲמוּרִין ... אֵינָן אֶלָּא בְּמִטַּלְטְלִין..."

"...יצאו קרקעות ויצאו העבדים שהוקשו לקרקעות, ויצאו השטרות שאין גופן ממון, ויצאו ההקדשות .. שומר חינם שלהם אינו נשבע, ונושא שכר או שוכר אינו משלם".

וממשיך בהלכה ב' "ותקנו חכמים שנשבעין על ההקדשות שבועת השומרים כעין של תורה, כדי שלא יזלזלו בהקדשות".

וצריך להבין, הזהירות שלא לזלזל בקדשים הוא עניין מפורש בתורה שלא יקרב זר לעבודת המקדש, היינו שלא יזלזלו בקדשים.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

והלא התורה פטרה שומר חינם משבועה על ההקדשות, ומה טעם ראו חכמים להוסיף ולתקן שבועה על ההקדשות.

והביאור בזה, שתקנה זו היא ככל הגזירות והסייגים שנתחדשו בימי בית שני מצד ירידת הדורות, ובדורות שלפני־זה לא היה צורך בזהירות זו, ורק אחר ירידת הדורות הוצרכו חכמים לתקן סייגים וגזירות, כולל התקנה להיות שומר חינם נשבע על ההקדשות.

(על פי "יין מלכות" ספר משפטים, סימן ב
מתוך רמב"ם "פרדס המלך")

2) שנתבארו בפרק א. 3) נתמעטו. 4) שאינם דבר המיטלטל ככסף וכלים. 5) שכתוב בהם "והתנחלתם אותם לרשת אחוזה" (ויקרא כה, מו) – הוקשו לאחוזה. 6) שאינם אלא לראיה (הוכחה) למה שכתוב בהם, וכשנדע בירור הראיה – לא יהיה לשטר ערך, שאין לגופו שווי ממון ככסף וכלים. בבבא־מציעא נז: למדו כל זה במידת כלל פרט וכלל (אחת משלוש־עשרה המידות שהתורה נדרשת בהן): "כי יתן איש אל רעהו" – כלל (משמע – כל דבר שהוא), "כסף או כלים" – פרט (משמע כסף או כלים בלבד), "לשמור" – חזר וכלל (משמע – כל דבר שאפשר לשמרו), כלל ופרט וכלל, אי אתה דן אלא כעין הפרט. פירוש, התורה התכוונה לכל דבר הדומה לדברים שנזכרו בפרט, היינו דבר המיטלטל ממקום למקום וגופו ממון. 7) והקדש – אינו רעהו (שם). 8) שאינן בכלל "רעהו" (מכילתא משפטים). 9) שם נו. במשנה. 10) אמנם הוזכרו במשנה רק שומר חינם ושומר שכר, אבל הוא־הדין לשוכר ושואל. השוכר נתבאר בפרק א, הל' ב, שדינו כשומר שכר, והשואל הוקש דינו לדיני שומר חינם ושומר שכר הכתובים בפרשה הסמוכה לו, במה שכתוב בו: "וכי ישאל" בוא"ו החיבור (רא"ש שבועות פרק ו סי' כד – וראה לעיל בפ"א הערה יב). וכן כתב רבינו בתחילת ההלכה, שדין זה הוא בארבעת השומרים. ובפירושו למשנה בשבועות מב: מבאר רבינו למה לא הוזכרו השוכר והשואל: שהוא מפני שכללו במשנה זו בדין הקרקעות וכו' גם דין ההקדש, ובהקדש אין מקום להזכיר דין שואל ושוכר, שהרי אסור בהם שאלה ושכירות, ולכן לא הוזכרו גם בדיני הקרקעות וכו'. 11) ושומר שכר לא הפסיד את שכרו (מגיד־משנה). 12) בקנין סודר, שיהא חייב כדין שמירת מטלטלין. 13) ב"מ נח.

ב. וְתִקְּנוּ חֲכָמִים[14], שֶׁנִּשְׁבָּעִין עַל הַהֶקְדֵּשׁוֹת שְׁבוּעַת הַשּׁוֹמְרִין כְּעֵין שֶׁל תּוֹרָה[15], כְּדֵי שֶׁלֹּא יְזַלְזְלוּ בַּהֶקְדֵּשׁוֹת.

14) שם. 15) בנקיטת חפץ. כלומר, נשבע כשספר תורה בזרועו. ראה פי"א מהל' שבועות הל' ח.

ג. יֵרָאֶה לִי, שֶׁאִם פָּשַׁע הַשּׁוֹמֵר בַּעֲבָדִים וְכַיּוֹצֵא בָהֶן[16] - חַיָּב לְשַׁלֵּם. שֶׁאֵינוֹ פָּטוּר[17] בַּעֲבָדִים וְקַרְקָעוֹת וּשְׁטָרוֹת אֶלָּא מִדִּין גְּנֵבָה וַאֲבֵדָה וּמֵתָה וְכַיּוֹצֵא בָהֶן[18], שֶׁאִם הָיָה שׁוֹמֵר חִנָּם עַל מִטַּלְטְלִין וְנִגְנְבוּ אוֹ אָבְדוּ - יִשָּׁבַע, וּבַעֲבָדִים וְקַרְקָעוֹת וּשְׁטָרוֹת - פָּטוּר מִשְּׁבוּעָה[19]; וְכֵן אִם הָיָה שׁוֹמֵר שָׂכָר, שֶׁמְּשַׁלֵּם גְּנֵבָה וַאֲבֵדָה בְּמִטַּלְטְלִין, פָּטוּר מִלְּשַׁלֵּם בְּאֵלּוּ[20]; אֲבָל אִם פָּשַׁע בָּהּ - חַיָּב לְשַׁלֵּם. שֶׁכָּל הַפּוֹשֵׁעַ - מַזִּיק הוּא[21], וְאֵין הֶפְרֵשׁ בֵּין דִּין הַמַּזִּיק קַרְקַע לְדִין הַמַּזִּיק מִטַּלְטְלִין. וְדִין אֱמֶת הוּא זֶה לַמְּבִינִים, וְכֵן רָאוּי לָדוּן. וְכֵן הוֹרוּ רַבּוֹתַי[22]: שֶׁהַמּוֹסֵר כַּרְמוֹ לְשׁוֹמֵר, בֵּין בַּאֲרִיסוּת[23] בֵּין בִּשְׁמִירוּת חִנָּם, וְהִתְנָה עִמּוֹ שֶׁיַּחְפֹּר אוֹ יִזְמֹר[24] אוֹ יְאַבֵּק[25] מִשֶּׁלּוֹ, וּפָשַׁע וְלֹא עָשָׂה - חַיָּב[26] כְּמִי שֶׁהִפְסִיד בַּיָּדַיִם[27]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָזֶה שֶׁהִפְסִיד בַּיָּדַיִם - חַיָּב עַל כָּל פָּנִים.

16) קרקעות ושטרות. 17) כלומר, לא פטרה התורה את השומר. 18) אונסים גדולים. 19) כלומר, מה שמיעטה תורה קרקעות וכו' הכוונה לחיובים הנובעים מתורת שמירה, כגון בשומר חנם שהטילה עליו התורה שבועה ששמר כדרך השומרים, ובקרקעות נאמן בלא שבועה, אבל כשידוע לנו ע"י עדים או בהודאתו שפשע – חייב לשלם (כמבואר בסמוך). 20) בקרקעות וכו'. 21) ולא פטרה תורה את השומר בקרקעות וכו' אלא מדיני שמירה, כלומר, פטרה אותו מן השבועה שלא פשע, ומתשלום הפסדים הבאים כתוצאה ממיעוט שמירה, כגון גניבה ואבידה, שאילו שמרו שמירה מעולה היה מונע ההפסד, אבל פשיעה שהיא תוצאה מחוסר שמירה – החיוב אינו מדיני שמירה בלבד, שהרי במה שסילק שמירתו – שקיבלו עליו בפירוש – גרם להפסד ואבדן הפקדון ויש לדונו כמזיק. ואף שיש ללמוד דין זה כשנדייק בלשון המשנה (בבא־מציעא נו:): "שומר חינם אינו נשבע, שומר שכר אינו משלם" ולא כללו דין שומר חינם ושומר שכר ביחד, ושניהם אינם משלמים (ומשמע ששומר חינם פטור רק מהשבועה שחייבתו תורה) במטלטלין, אבל על הפשיעה המחייבת תשלומין – גם בקרקעות חייב (ראה מגיד־משנה, וכן הוא בפירוש רש"י על המשנה שם), מכל־מקום כתב רבינו: "יראה לי", מפני שהוכחה זו אינה ברורה, שיש לומר, שהמשנה נוסחה על־פי דיני שומר חינם ושומר שכר האמורים בתורה, כלומר, מה שנאמר בתורה בשומר חינם שחייב בשבועה – בקרקעות פטור, ומה שנאמר בשומר שכר שמשלם על גניבה ואבידה – בקרקעות פטור, אבל בדין עצמו אין הבדל בין שומר חינם לשומר שכר, ושניהם פטורים מכל חיוביהם בקרקעות, אפילו על הפשיעה (ראה רא"ש בפרק הזהב סי' כא) ולכן מבסס רבינו את הדין על סברא, וכתב: "יראה לי". ואמנם חלוקים כמה מן הראשונים על סברת רבינו, ואומרים שאין לדון את הפושע כמזיק המפסיד בידים ממש (ראה השגת הראב"ד כאן, ורא"ש שם). 22) הכוונה להר"י מיגש, בחידושיו למסכת שבועות מב: 23) המקבל שדה לשומרה בשכר חלק מן הפירות כפי מה שתוציא השדה. 24) לכרות את הענפים היבשים או שגדלו יותר מדאי. 25) לפזר אבק על שרשי האילנות. 26) את

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ההפסד שגרם לעצי הכרם במה שלא עיבדו (מגיד־משנה).
27) שהפושע – כמזיק הוא.

ד. הַמּוֹסֵר לַחֲבֵרוֹ דָּבָר הַמְחֻבָּר לַקַּרְקַע לִשְׁמֹר, אֲפִלּוּ הָיוּ עֲנָבִים הָעוֹמְדוֹת לְהִבָּצֵר[28] - הֲרֵי הֵן כְּקַרְקַע[29] בְּדִין הַשּׁוֹמְרִין[30].

28) שנתבשלו כל צרכם, ואינם צריכים לקרקע כלל.
29) כחכמים (שבועות מב: במשנה, ובדף מג. בגמרא).
30) כלומר, דין זה אינו אלא כשמסרו בתורת שמירה, שאינו מוסרו לתולשם אלא לשומרם כמו שהן מחוברים בקרקע, לכן אפילו ענבים העומדות להיבצר דינם כקרקע, אבל בדין מקח וממכר דנים אנו את הענבים העומדות להבצר כדין מטלטלין, שהרי מכרם על־מנת לתולשם. ראה פ"א מהלכות מכירה הי"ז, לענין קנין ואונאה. ומגיד־משנה וכסף־משנה שם, וראה גם רבינו בפ"ה מהלכות טוען ונטען ה"ד לענין שבועה. וראה פירוש המשנה לרבינו, בשבועות שם.

ה. הִפְקִיד הֶקְדֵּשׁ וְאַחַר כָּךְ פָּדָהוּ[31], וַהֲרֵי הוּא חֻלִּין בְּעֵת שֶׁנְּטָלוֹ מִיַּד הַשּׁוֹמֵר[32]; אוֹ שֶׁהִשְׁאִילוֹ חֻלִּין, וְאַחַר כָּךְ הִקְדִּישׁ[33] וְהוּא בְּיַד הַשּׁוֹאֵל; וְכֵן עוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁהִפְקִיד וְאַחַר כָּךְ נִתְגַּיֵּר - כָּל אֵלּוּ אֵין בָּהֶן כָּל דִּינֵי הַשּׁוֹמְרִין, עַד שֶׁתִּהְיֶה תְּחִלָּתָן וְסוֹפָן נִכְסֵי הֶדְיוֹט וְנִכְסֵי יִשְׂרָאֵל[34].

31) והוא ביד השומר. 32) כשהשומר מחזיר הפקדון, ואירע בפקדון אונס שבורה ברשות השומר. 33) המשאיל.
34) מכילתא דרשב"י משפטים כב, ו: אין לי אלא בזמן שנתן לו הקדש . . . נתן לגיזבר הקדש ופדאו וחולין והקדישן מנין . . . אין לי . . . או שנתן לו הגוי ואחר־כך נתגייר – תלמוד לומר: "עד האלהים יבוא דבר שניהם" – כשתהא שעת תביעה לשעת נתינה שוה.

ו. אֶחָד הָאִישׁ וְאֶחָד הָאִשָּׁה בְּדִין הַשּׁוֹמְרִין[35], בֵּין שֶׁהָיָה הַדָּבָר הַשָּׁמוּר שֶׁל אִשָּׁה אוֹ שֶׁהָיָה בְּיַד הָאִשָּׁה.

35) מכילתא דרשב"י שם ט. "כי יתן איש" אין לי אלא "איש", אשה מנין? תלמוד לומר "ישלם" בין איש ובין אשה.

ז. קָטָן שֶׁהִפְקִיד בְּיַד גָּדוֹל אוֹ הִשְׁאִילוֹ - הֲרֵי זֶה הַגָּדוֹל נִשְׁבָּע שְׁבוּעַת הַשּׁוֹמְרִים לַקָּטָן[36]. הוֹרוּ רַבּוֹתַי[37], שֶׁאֵין זֶה נִשְׁבָּע בְּטַעֲנַת הַקָּטָן[38] כְּדֵי שֶׁנֹּאמַר: אֵין נִשְׁבָּעִין עַל טַעֲנַת קָטָן[39]; שֶׁכָּל הַשּׁוֹמְרִין - שְׁבוּעָתָן שְׁבוּעַת שֶׁמָּא הִיא[40].

36) ואין זה מנוגד למה ששנינו (שבועות לח:) "אין נשבעין על טענת חרש שוטה וקטן" כמבואר בסמוך. 37) הכוונה להר"י מיגש, בחידושיו לשבועות מ. 38) לא טענתו של הקטן מטילה השבועה על השומר. 39) כדי שיחול על זה הכלל שאין נשבעין על טענת קטן, אלא התורה הטילה חובת שבועה לא מכוח הטענה. 40) וטענת 'שמא' אין כוחה יפה לחייב שבועה, ולפיכך שבועת השומרים נשבעים גם לקטן (ראה ראב"ד, ומגיד־משנה).

ח. כְּדֶרֶךְ שֶׁתִּקְּנוּ חֲכָמִים מְשִׁיכָה בְּלָקוּחוֹת[41], כָּךְ תִּקְּנוּ מְשִׁיכָה בְּשׁוֹמְרִין[42]. הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ: שְׁמֹר לִי זֶה, וְאָמַר לוֹ: הַנַּח לְפָנַי[43] - הֲרֵי זֶה שׁוֹמֵר חִנָּם[44]. אָמַר לוֹ: הַנַּח לְפָנֶיךָ, אוֹ הַנַּח סְתָם[45], אוֹ שֶׁאָמַר לוֹ: הֲרֵי הַבַּיִת לְפָנֶיךָ[46] - אֵינוֹ לֹא שׁוֹמֵר חִנָּם וְלֹא שׁוֹמֵר שָׂכָר[47], וְאֵינוֹ חַיָּב שְׁבוּעָה כְּלָל; אֲבָל מַחֲרִים[48] עַל מִי שֶׁלָּקַח הַפִּקָּדוֹן שֶׁלּוֹ וְלֹא יַחֲזִירוֹ לִבְעָלָיו. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. אֶחָד הַמַּפְקִיד אוֹ הַמַּשְׁאִיל אוֹ הַמַּשְׁכִּיר אֶת חֲבֵרוֹ בְּעֵדִים[49] אוֹ שֶׁלֹּא בְּעֵדִים - דִּין אֶחָד יֵשׁ לָהֶן[50]. כֵּיצַד? שֶׁהוֹדָה זֶה[51] מִפִּי עַצְמוֹ שֶׁשָּׁמַר לוֹ אוֹ שֶׁשָּׁאַל מִמֶּנּוּ - הֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע שְׁבוּעַת הַשּׁוֹמְרִין; שֶׁאֵין אוֹמְרִים 'מִגּוֹ'[52] לְפָטְרוֹ מִשְּׁבוּעָה, אֶלָּא לְפָטְרוֹ מִלְּשַׁלֵּם[53]. אֲפִלּוּ הָיָה הַדָּבָר הַשָּׁאוּל אוֹ הַמֻּפְקָד אוֹ הַמֻּשְׁכָּר שָׁוֶה פְּרוּטָה - הֲרֵי זֶה הַשּׁוֹמֵר נִשְׁבָּע עָלָיו[54], וְאֵין אֶחָד מִן הַשּׁוֹמְרִים צָרִיךְ לְהוֹדָיָה בְּמִקְצָת[55].

41) שהקונה דבר מחבירו, עבר החפץ לידו עם משיכתו. ראה פי"ב מהל' מכירה הל' טו. 42) משעת פעולת המשיכה, אין המפקיד יכול לחזור בו מהסכם השמירה, ונתחייב השומר באחריות הפקדון (בבא־מציעא צט.).
43) כלומר, ברשותי. 44) שקנה הפקדון לשמירה בקנין חצר (ראה פ"ד מהל' מכירה). 45) שם. 46) שם מט:
47) שאין בלשונות אלו משמעות קבלת שמירה אלא העמדת רשות, כלומר, מרשה לו להניח חפציו ברשותו אבל שישמרם הוא בעצמו (שם צט:). 48) מתקנת הגאונים הוא, שיש לתובע להטיל חרם במקום שאין חיוב שבועה על הנתבע (מגיד־משנה). 49) שעדים מעידים שהפקיד אצלו. 50) שניהם אינם נאמנים בלי שבועה, בטענת נגנב או נאנס. 51) כלומר, אף זה שהפקידו אצלו שלא בעדים.
52) המשמעות המילולית של מילה ארמית זו היא: "מתוך", ונתקבלה כמונח משפטי לביטוי שיקול הגיוני כזה: מתוך (הואיל) והנתבע יכול היה לטעון טענה שהדין נותן להאמין לו, והוא השמיע טענה אחרת – הדעת נוטה להאמין לדבריו, שהרי אלמלי רצה לשקר היה יכול לטעון הטענה שיש להאמין לו מן הדין. 53) כלומר, לכך אנו מטילים עליו שבועה אף שיש לו "מיגו", שהרי יכול היה לטעון טענה אחרת הפוטרת אותו מן השבועה – אם הפקידו אצלו שלא בעדים, יכול לכפור קבלת השמירה בכלל ולטעון – לא היו דברים מעולם, ואף זה שבעדים, הרי כלל בידינו (שבועות מה:): "המפקיד אצל חבירו בעדים אין צריך להחזיר לו בעדים", ולכן בידו היה לטעון: "החזרתי", כמבואר בסמוך הלכה יב שפטורים בטענות אלו משבועת השומרים, – מחייבים אותו שבועה, מפני ש"מיגו" מועיל לפוטרו מתשלומין, שאין לחייב את הנתבע לשלם במקום שיש לו "מיגו" המסייע לטענתו, אבל אין לפטור את המחויב שבועה ב"מיגו", שהלא השבועה באה לברר אמיתות הטענה, ובירור זה עדיף מהבירור של ה"מיגו",

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שאפשר שיודה על האמת מפני חומר איסור שבועת שקר, ולפיכך אין לפטור את המחויב לאמת טענתו בשבועה אע"פ שיש לו "מיגו" (סמ"ע רצו ס"ק א ובט"ז. מקור דין זה הוא מדברי הר"י מיגאש, שבועות מה: עפ"י הסוגיא בבבא־בתרא ע.). 54) כדברי הר"י מיגאש (שבועות מ.) שלא אמרו (שם לח:): "הטענה שתי כסף" אלא בשבועת מודה במקצת שהיא באה מפני הטענה ואין טענה פחות משתי כסף, אבל לא בשבועת השומרים. וכמו שהוא חייב בדיני שמירה על כל פקדון שהוא שוה פרוטה אם יפשע בשמירתו – חייב הוא גם בשבועה של כל פקדון שהוא שוה פרוטה, אבל "פחות מפרוטה אינו ממון ואין בית־דין נזקקין לו" (לשון רבינו בהלכות טוען ונטען פ"ג ה"ו). 55) כלומר, ואפילו טוען על כל מה שהופקד אצלו 'נאנסו' חייב שבועה. – כרבי חייא בר יוסף (בבא־קמא קז.) ולא כרמי בר חמא (שם) האומר שאין השומר מתחייב בשבועה אלא במקום שהופקדו אצלו שלשה דברים, באחד כפר, ובאחד הודה, ובאחד טוען נאנס, שהשומרים צריכים כפירה במקצת והודאה במקצת. פסק כרבי חייא בר יוסף, כסתימת הסוגיא בבבא־בתרא ע.

ט. מַתְּנֶה שׁוֹמֵר חִנָּם לִהְיוֹת פָּטוּר מִשְּׁבוּעָה, וְהַשּׁוֹאֵל - לִהְיוֹת פָּטוּר מִלְּשַׁלֵּם[56]. וְכֵן מַתְּנֶה בַּעַל הַפִּקָּדוֹן עַל שׁוֹמֵר חִנָּם אוֹ נוֹשֵׁא שָׂכָר וְשׁוֹכֵר לִהְיוֹת חַיָּבִין בַּכֹּל כְּשׁוֹאֵל[57]. שֶׁכָּל תְּנַאי בְּמָמוֹן אוֹ בִּשְׁבוּעוֹת שֶׁל מָמוֹן[58] - קַיָּם, וְאֵין צָרִיךְ קִנְיָן[59] וְלֹא עֵדִים[60].

56) בבא־מציעא צד. 57) שם. 58) כרבי יהודה (שם), האומר שבדבר שבממון – אדם מתנה על מה שכתוב בתורה – ותנאו קיים, שהממון ניתן למחילה, והתנאי הוא כמחילה. 59) כרבי יוחנן (שם) האומר אפילו בשלא קנו מידו "בההיא הנאה דקא נפיק ליה קלא, דאיניש מהימנא הוא, גמר ומשעביד נפשיה" (מפני ההנאה שיוצא עליו שם כאדם נאמן – הוא מתחייב ומשעבד עצמו), כלומר, אין הקנין משמש אלא לגילוי הסכמתם הגמורה של שני הצדדים, ולכן אין כאן צורך בקנין, שגם בלי הקנין אנו קובעים שהשומר קיבל על עצמו את ההתחייבות הזאת מרצונו המלא, בגלל ההנאה שמתפרסם כאדם נאמן. 60) שבמקום ששניהם מודים – אין צורך בעדים, שאין העדים בדבר שבממון אלא מפני השקרנים (קידושין סה:) כלומר שתהא אפשרות להוכיח ששיקרו.

י. טָעַן זֶה[61]: שֶׁהָיָה שָׁם תְּנַאי[62], וְהַשּׁוֹמֵר אוֹמֵר: לֹא הָיָה שָׁם תְּנַאי - נִשְׁבָּע הַשּׁוֹמֵר שְׁבוּעַת הַשּׁוֹמְרִין[63], וּמְגַלְגֵּל[64] בָּהּ שֶׁלֹּא הָיָה שָׁם תְּנַאי.

61) המפקיד. 62) שהתחייב השומר להיות כשואל. 63) שחייב לישבע מדין שומר. 64) כל תובע, זכאי לדרוש מהנתבע שנתחייב לו שבועה, שאגב השבועה שחייב בה ישבע גם על טענות אחרות שלו המחייבות אותו ממון. זה נקרא "גלגול שבועה" (ראה פ"א מהל' טוען ונטען הל' יב).

יא. טָעַן שֶׁהִפְקִיד אֶצְלוֹ, וְזֶה אוֹמֵר: לֹא אָמַרְתִּי אֶלָּא הַנַּח לְפָנֶיךָ, וְלֹא נַעֲשֵׂיתִי לוֹ שׁוֹמֵר[65] - נִשְׁבָּע הֶסֵּת[66] שֶׁלֹּא קִבְּלוֹ[67] אֶלָּא בְּדֶרֶךְ זוֹ[68], וְכוֹלֵל בִּשְׁבוּעָתוֹ: שֶׁלֹּא שָׁלַח בּוֹ יָד[69], וְלֹא אִבְּדוֹ בַּיָּדַיִם, וְלֹא בִּגְרָם שֶׁגָּרַם לוֹ שֶׁיִּהְיֶה חַיָּב לְשַׁלֵּם[70].

65) כמו שנתבאר למעלה בהל' ח. 66) שבועה שתיקנו חכמי הגמרא (קידושין מג:) לחייב את הכופר בכל. וחלוק דינה משבועת הדיינין שנשבע כשספר־תורה בזרועו, והנשבע היסת אינו אוחז ספר־תורה (ראה פי"א מהל' שבועות הל' ז־ח, יג). ושבועת השומרין נאמרה בתורה כשמודה בעצמו שקיבל הפקדון כטענת המפקיד אלא שנגנב או מת או נשבה. היסת, הוא מלשון הסתה, כלומר חכמים מסיתים את הכופר בכל, להודות – באמצעות השבועה (רש"י בבא־מציעא ה. בד"ה היסת. וראה מה שפירש רש"י בשבועות מ: בד"ה היסת, ובערוך ערך היסת). 67) שלא בא לרשותו. 68) "הנח לפניך". 69) בכוונה לגוזלה, שאם עשה כך – נעשה בזה גזלן ומתחייב באונסין (ראה פ"ג מהל' גזילה הל' יא). 70) על ההיזק שבא בסיבתו מדין מזיק (ראה פ"ז מהל' חובל ומזיק הל' ז־יא).

יב. זֶה אוֹמֵר: הִשְׁאַלְתִּיךָ, אוֹ הִשְׁכַּרְתִּיךָ, אוֹ הִפְקַדְתִּיךָ, וְהַלָּה אוֹמֵר: לֹא הָיוּ דְבָרִים מֵעוֹלָם, אוֹ שֶׁאָמַר: כֵּן הָיָה, אֲבָל הֶחֱזַרְתִּי לְךָ, וְנִסְתַּלְּקָה הַשְּׁמִירָה, וְלֹא נִשְׁאֲרָה בֵּינֵינוּ תְּבִיעָה - חֲרֵי הַנִּתְבָּע נִשְׁבָּע שְׁבוּעַת הֶסֵּת[71] וְנִפְטָר[72]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[73] כְּשֶׁלֹּא הָיָה שָׁם שָׁטָר; אֲבָל אִם הִפְקִיד אוֹ הִשְׁכִּיר אוֹ הִשְׁאִיל בִּשְׁטָר, וְאָמַר לוֹ: הֶחֱזַרְתִּי לְךָ - חֲרֵי הַשּׁוֹמֵר נִשְׁבָּע בִּנְקִיטַת חֵפֶץ[74]. מִתּוֹךְ[75] שֶׁיָּכוֹל לוֹמַר שׁוֹמֵר חִנָּם שֶׁגְּנָבוּם אוֹ אָבַד, וְהַשּׁוֹאֵל - מֵתָה בִּשְׁעַת מְלָאכָה[76], נֶאֱמָן לוֹמַר הֶחֱזַרְתִּי[77]; וּכְשֵׁם[78] שֶׁאִם טָעַן שֶׁגְּנָבוּם - נִשְׁבָּע מִן הַתּוֹרָה בִּנְקִיטַת חֵפֶץ, כָּךְ אִם טָעַן הֶחֱזַרְתִּי - יִשָּׁבַע כְּעֵין שֶׁל תּוֹרָה, הוֹאִיל וְיֵשׁ שָׁם שָׁטָר בְּיַד הַתּוֹבֵעַ[79]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהָיָה הַשּׁוֹמֵר יָכוֹל לִטְעֹן וְלוֹמַר נֶאֱנְסוּ, וְלֹא נַצְרִיךְ אוֹתוֹ לְהָבִיא רְאָיָה[80] עַל טַעֲנָתוֹ[81]; אֲבָל אִם הָיָה חַיָּב לְהָבִיא רְאָיָה עַל טַעֲנָתוֹ[82], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[83] - אֵינוֹ נֶאֱמָן לוֹמַר הֶחֱזַרְתִּי[84], אֶלָּא יִשָּׁבַע בַּעַל הַשְּׁטָר בִּנְקִיטַת חֵפֶץ[85] שֶׁלֹּא הֶחֱזִיר לוֹ, וִישַׁלֵּם[86]. אֵין לְךָ מִי שֶׁנִּשְׁבָּע[87] מִתּוֹךְ שֶׁיָּכוֹל לוֹמַר כָּךְ וְכָךְ וְיִשָּׁבַע בִּנְקִיטַת חֵפֶץ, אֶלָּא זֶה הַשּׁוֹמֵר בִּלְבַד שֶׁיֵּשׁ עָלָיו שְׁטָר[88]; אֲבָל שְׁאָר כָּל הַנִּשְׁבָּעִין בְּדִין מִתּוֹךְ שֶׁיָּכוֹל לוֹמַר[89] - אֵינָן נִשְׁבָּעִין אֶלָּא הֶסֵּת[90].

71) שהרי כופר בכל הוא. 72) ואפילו הפקידו בעדים – נאמן לטעון החזרתי, שהמפקיד אצל חבירו בעדים אין צריך להחזיר לו בעדים (שבועות מה:). 73) שהטוען החזרתי – נשבע היסת. 74) אוחז ספר־תורה בזרועו בשעת השבועה (פי"א מהל' שבועות הל' ח). 75) כלומר, לפיכך אין אנו מחייבים אותו לשלם, אף־על־פי שהשטר הנמצא בידי המפקיד מחזק תביעתו להחזרת הפקדון, שאלמלי

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

החזיר הפקדון היה מקבל שטרו בחזרה. 76) ויהיו פטורים מלשלם, כמבואר למעלה בפ"א הל' ב. 77) כלומר, "מיגו" זה מערער את תוקף הוכחתו של השטר שביד המפקיד, שאנו אומרים שהשומר אינו נזהר מלהשאירו ביד המפקיד מפני שהוא סומך על ה"מיגו" (סמ"ע רצו ס"ק ג). 78) כלומר, לכך אנו משביעים אותו שבועה בנקיטת חפץ, ואינו נשבע היסת כמו בפקדון בלי שטר. 79) כלומר, תוקף ההוכחה של השטר אינו מתערער אלא מפני ה"מיגו" שיכול לטעון נגנבו או נאנסו, והרי אילו טען כך היה מחוייב שבועה בנקיטת חפץ, ולכן אין טענתו המסתמכת על ה"מיגו" פוטרתו משבועה בנקיטת חפץ (כרב חסדא בבבא־בתרא ע.). 80) עדים. 81) ונשבע ופטור. 82) כגון אם טען שהאונס קרה במקום שבני אדם מצויים שם. 83) להלן בפרק ג הל' א, שאינו נפטר בשבועה אלא מצריכים אותו להביא עדים. 84) אלא בעדים, שהרי גם כשטוען נאנסו – מצריכים אותו להביא עדים. 85) כדין הנשבעים ונוטלים (ראה פ"א מהל' טוען ונטען הל' ב). 86) כלומר, אף שאנו סומכים על מה שהשטר ביד המפקיד שאין השומר נאמן לטעון החזרתי – אין אנו רואים את השטר כהוכחה ברורה שלא החזיר עד כדי כך שנאמינו בלא שבועה, שאולי נשאר השטר ביד המפקיד מאיזו סיבה שהיא – שאפשר שהמפקיד לא החזיר השטר בשעת החזרת הפקדון, בנימוק שאינו כעת בידו ולמחר־מחרתיים יחזירנו, והשומר האמינו (ראה בבא־מציעא טז: דוגמא זו לאפשרות השארת השטר). והראב"ד כאן כותב: א"א והוא דאמר ליה אישתבע לי שלא החזרתי לך, אבל אנן לכתחילה זיל שלים אמרינן ליה, שאין משביעים את המפקיד אלא כשהנפקד דורש השבעתו, אבל בית הדין אומר לו "לך לשלום". דעתו, שיש לראות את השטר כהוכחה גמורה, שהשומר לא החזיר כמו במלוה בשטר והלווה טוען פרעתי (ראה הלכות מלוה ולוה פי"ד ה"ב). והמגיד־משנה כתב שגם דעת רבינו כך הוא, ומה שאמר ישבע בעל השטר, הכוונה במקום שיש דרישה מצד השומר, וכמו שפסק רבינו בהלכות מלוה ולוה שם, ע"פ הגמרא שבועות מא. (ובאור־שמח ובאבן־האזל כתבו בדעת רבינו, שגם בלי דרישת הנפקד משביעים את המפקיד, ומחלקים בין דין שומר ובין דין הלוואה, עיי"ש). 87) ופטור מלשלם. 88) מפני שגם על טענת ה"מיגו" חייב שבועה בנקיטת חפץ. 89) כגון התובע מן האומן כלי שמסר לו לתקן, והאומן טוען שאחר שמסרו לו לתקן מכרו לו – האומן נאמן, מתוך שיכול לומר לא היה דברים מעולם (ראה פ"ט מהל' טוען ונטען הל' ב, ושם בפרק ח). 90) שהרי על טענת ה"מיגו" – לא היו דברים מעולם – אינו חייב אלא היסת.

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) יבאר דין שומרים שטענו שאירעם אונס ועל אי זה אונס פטורים או חייבים, ודין שומר ששכר מצילים מידי גזלן או מציפורני חיות טרף.

א. שׁוֹמֵר[2] שֶׁטָּעַן שֶׁנֶּאֱנַס אֹנֶס גָּדוֹל, כְּגוֹן שְׁבוּרָה וּמֵתָה: אִם נֶאֱנַס בְּמָקוֹם שֶׁהָעֵדִים מְצוּיִין שָׁם - מַצְרִיכִין אוֹתוֹ רְאָיָה[3] עַל טַעֲנָתוֹ שֶׁנֶּאֱנַס, וְיִפָּטֵר אַף מִשְּׁבוּעַת שׁוֹמְרִים[4]; וְאִם לֹא הֵבִיא רְאָיָה - יְשַׁלֵּם. שֶׁנֶּאֱמַר: אֵין רֹאֶה, שְׁבוּעַת יְיָ תִּהְיֶה בֵּין שְׁנֵיהֶם. הָא בְּמָקוֹם שֶׁאֶפְשָׁר לְהָבִיא רְאָיָה - אֵין שָׁם שְׁבוּעָה, אֶלָּא אוֹ יָבִיא רְאָיָה אוֹ יְשַׁלֵּם. אֲבָל אִם טָעַן שֶׁנֶּאֱנַס בְּמָקוֹם שֶׁאֵין הָעֵדִים מְצוּיִין שָׁם - אֵין מַצְרִיכִין אוֹתוֹ רְאָיָה, אֶלָּא יִשְׁבַּע שֶׁנֶּאֱנַס וְיִפָּטֵר[5]. וְאִם הֵבִיא עֵדִים שֶׁלֹּא פָּשַׁע בָּהּ - נִפְטָר אַף מִן הַשְּׁבוּעָה. מַעֲשֶׂה בְּאֶחָד, שֶׁהֵבִיא חָבִית שֶׁל יַיִן בְּשָׂכָר, וְשִׁבְּרָהּ בַּשּׁוּק שֶׁל מָחוֹזָא. וּבָאוּ לִפְנֵי חֲכָמִים[6], וְאָמְרוּ: שׁוּק זֶה, שֶׁטָּעַנְתָּ שֶׁנִּשְׁבְּרָה בּוֹ הֶחָבִית - בְּנֵי אָדָם מְצוּיִין שָׁם; אוֹ תָּבִיא רְאָיָה שֶׁלֹּא פָּשַׁעְתָּ, אֶלָּא נִתְקַלְקֵלָתְּ וְנָפַלְתָּ[7], אוֹ תְּשַׁלֵּם דָּמֶיהָ. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

2) בין שומר חינם ובין שומר שכר. 3) עדים. שכיון שהאונס אירע במקום שבני אדם מצויים, בוודאי יש עדים שראו האונס, ולפיכך מחייבים אותו להביא עדים. 4) שלא פשע בה, שלא שלח בה יד (שלא השתמש בה לצרכו) ושאינה ברשותו. 5) כדברי איסי בן יהודה (בבא־מציעא פג.). 6) עובדא לפני רבא (שם). 7) ותהא פטור מלשלם – שהנתקל דנוהו חכמים כדין האונס, כמבואר בסמוך הל' ב.

ב. הַמַּעֲבִיר חָבִית מִמָּקוֹם לְמָקוֹם בְּשָׂכָר, וְנִשְׁבְּרָה[8] - דִּין תּוֹרָה הוּא שֶׁיְּשַׁלֵּם, שֶׁאֵין זֶה אֹנֶס גָּדוֹל, וַהֲרֵי הַשְּׁבִירָה כִּגְנֵבָה וַאֲבֵדָה שֶׁהוּא[9] חַיָּב בָּהֶן[10]; אֲבָל תִּקְּנוּ חֲכָמִים, שֶׁיִּהְיֶה חַיָּב שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא פָּשַׁע בָּהּ[11]. שֶׁאִם אַתָּה אוֹמֵר יְשַׁלֵּם - אֵין לְךָ אָדָם שֶׁיַּעֲבִיר חָבִית לַחֲבֵרוֹ[12], לְפִיכָךְ עָשׂוּ בּוֹ[13] שְׁבִירַת הֶחָבִית כְּמִיתַת הַבְּהֵמָה וּשְׁבִירָתָהּ[14]. וְעוֹד תִּקְּנוּ[15] בְּדָבָר זֶה: שֶׁאִם נָשְׁאוּ אוֹתָהּ שְׁנַיִם[16] בְּמוֹט, וְנִשְׁבְּרָה - מְשַׁלְּמִין חֲצִי דָמֶיהָ. הוֹאִיל וּמַשּׂוֹי זֶה גָּדוֹל[17] לְגַבֵּי אֶחָד וְקַל לְגַבֵּי שְׁנַיִם - הֲרֵי הוּא כְּאֹנֶס[18] וְאֵינוֹ אֹנֶס[19], וּמְשַׁלְּמִין מֶחֱצָה, אִם יֵשׁ עֵדִים שֶׁלֹּא פָּשְׁעוּ בָּהּ[20]. נִשְׁבְּרָה בְּמָקוֹם שֶׁאֵין הָעֵדִים מְצוּיִין - נִשְׁבָּעִין שֶׁלֹּא שִׁבְּרוּהָ בִּפְשִׁיעָה, וּמְשַׁלְּמִין חֲצִי דָמֶיהָ. שֶׁהֲרֵי לֹא הָיָה לְכָל אֶחָד לְהַעֲבִיר אֶלָּא מַשּׂוֹי שֶׁיָּכוֹל לְהַעֲבִירוֹ בִּפְנֵי עַצְמוֹ. מִכָּאן אַתָּה לָמֵד[21], שֶׁהָאֶחָד שֶׁהֶעֱבִיר חָבִית גְּדוֹלָה, שֶׁאֵין דֶּרֶךְ כָּל הַסַּבָּלִים לְהַעֲבִירָהּ - שֶׁהוּא פּוֹשֵׁעַ; וְאִם נִשְׁבְּרָה בְּיָדוֹ - מְשַׁלֵּם הַכֹּל.

8) שנתקל המעביר ונפל ונשברה. 9) שומר שכר. 10) מפני שבידו למנוע אונס הגניבה או האבידה בשמירה מעולה, וכן השבירה, אילו היה נזהר בהליכתו זהירות יתירה, שלא יעלה על מכשול – היה מונע שבירתה. וכל זאת בשומר שכר, אבל שומר חינם נשבע שלא פשע – ופטור מן התורה, כדעת חכמים שם שנתקל אינו פושע, ושומר חינם שלא פשע – פטור. 11) שם במשנה, וכדעת הרי"ף, ששבועתו היא שלא פשע בה. 12) שם, מאמר רבי חייא בר אבא בשם רבי יוחנן. 13) דנו במעביר.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

14) שהוא אונס גדול, ושומר שכר פטור מלשלם אלא נשבע כמבואר למעלה בפ"א הל' ב. 15) שם, תקנת רבי חייא בר יוסף. 16) מפני כובדה, שקשה היה לאחד לנושאו. 17) כבד. 18) הרי משא קל הוא לשנים, והיה בדין שיהיו פטורים. 19) כלומר, במקרה זה יש שיקול דעת לפטור ולחיוב, מצד אחד: מפני שהמשא קל לשנים יש לדון התקלה כאונס ויהיו פטורים; ומצד שני: מה שהמשא כבד בשביל אחד יש לדון התקלה כפשיעה, שיש מקום לומר שהתקלה באה דוקא מפני שהם שנים, שכל אחד סומך על חבירו, ופעמים שאחד נח קצת, כדי להקל המשא מעליו ונופל כל עומס המשא על אחד, ומשום כך יהיו חייבים לשלם כל דמי החבית, שלא היה להם להתחבר ולהעביר משא כבד בבת אחת, וכמו שמבאר רבינו בסמוך: "שהרי לא היה לכל אחד להעביר אלא משוי שיכול להעבירו בפני עצמו", ולכן הם משלמים חצי דמיה (לבוש סי' דש, וכן יש לפרש דברי המגיד־משנה). 20) ופטורים מן השבועה, כמו שנתבאר בהלכה א. 21) מזה שאנו מחייבים מחצה מפני כבידות המשא, ואומרים: שלא היה לו לקבל משאוי כבד שקשה לאחד לנושאו.

ג. הַסַּבָּל שֶׁשִּׁבֵּר חָבִית שֶׁל יַיִן לְחֲנֻנִי, וְנִתְחַיֵּב לְשַׁלֵּם[22], וַהֲרֵי הִיא שָׁוָה[23] בְּיוֹם הַשּׁוּק אַרְבָּעָה, וּבִשְׁאָר הַיָּמִים שְׁלֹשָׁה: אִם הֶחֱזִירוּ בְּיוֹם הַשּׁוּק - חַיָּבִין לְהַחֲזִיר חָבִית שֶׁל יַיִן, אוֹ יְשַׁלְּמוּ לוֹ אַרְבָּעָה. וְהוּא שֶׁלֹּא הָיָה לוֹ יַיִן לִמְכֹּר בְּיוֹם הַשּׁוּק; אֲבָל אִם הָיָה לוֹ יַיִן - מַחֲזִירִין לוֹ שְׁלֹשָׁה. הֶחֱזִירוּ לוֹ בִּשְׁאָר הַיָּמִים - מַחֲזִירִין לוֹ שְׁלֹשָׁה[24]. וּמְנַכִּין לוֹ בְּכָל זְמַן[25], טֹרַח שֶׁהָיָה טוֹרֵחַ בִּמְכִירָתָהּ[26], וּפְגַם הַנֶּקֶב שֶׁהָיָה נוֹקֵב הֶחָבִית[27]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

22) כגון שנשברה בפשיעתו, או במקום שהעדים מצויים ולא הביא עדים (ראה הי"ט). 23) לחנוני המוכרה בקמעונות. 24) שיטת רבינו בהפרשי התשלומים, מבוססת על העיקרון שהסבל חייב להחזיר לחנוני חבית יין או דמי החבית לפי שוויה בזמן התשלום, ולפיכך, כשהוא מחזיר בשאר הימים, ששוויה אצל החנוני שלשה – משלם שלשה. וביום השוק, כשאין לחנוני יין אחר למכור – משלם כפי שווי החבית אצל החנוני, שאילו היו מחזירים לו חבית יין, היה מוכרה בארבעה (מגיד־משנה). בבא־מציעא צט: כפי נוסחת הרי"ף. 25) בין ביום השוק ובין בשאר הימים. 26) כלומר, מחיר החבית לשלשה או לארבעה, נקבע כפי מה שהיה החנוני יכול למוכרה בקמעונאות בכמויות קטנות, ולכן יש לנכות מתשלום הסבל – שמשלם דמי כל החבית בבת אחת – ההפרש שהאדם מוכן להרויח פחות כדי לחסוך מעצמו טורח המכירה בקמעונאות. 27) ההפסד שבנקיבת החבית, כלומר ההוצאה שצריך היה החנוני להוציא לשכירת אומן לעשות נקב – אם היה חבית של חרס – שהיא הכרחית במכירה קמעונאית (שם – כפירוש ה"יש מפרשים" ברש"י – הגר"א סי' דש ס"ק ט).

ד. רוֹעֶה, שֶׁבָּאוּ זְאֵבִים וְטָרְפוּ מִמֶּנּוּ: אִם הָיָה זְאֵב אֶחָד - אֵין זֶה אֹנֶס[28], אֲפִלּוּ בִּשְׁעַת מִשְׁלַחַת זְאֵבִים[29]; וְאִם הָיוּ שְׁנֵי זְאֵבִים - הֲרֵי זֶה אֹנֶס[30]. שְׁנֵי כְּלָבִים - אֵינָן אֹנֶס, אֲפִלּוּ בָּאוּ מִשְׁתֵּי רוּחוֹת[31]; הָיוּ יָתֵר עַל שְׁנַיִם - הֲרֵי זֶה אֹנֶס. לִסְטִים מְזַיֵּן[32] - הֲרֵי הוּא אֹנֶס. וַאֲפִלּוּ הָיָה הָרוֹעֶה מְזַיֵּן, וּבָא לוֹ לִסְטִים אַחֵר מְזַיֵּן - הֲרֵי זֶה אֹנֶס; שֶׁאֵין הָרוֹעֶה מוֹסֵר נַפְשׁוֹ[33] כַּלִּסְטִים. הָאֲרִי וְהַדֹּב וְהַנָּמֵר וְהַבַּרְדְּלָס[34] וְהַנָּחָשׁ - הֲרֵי אֵלּוּ אֲנָסִין. אֵימָתַי? בִּזְמַן שֶׁבָּאוּ מֵאֲלֵיהֶן; אֲבָל אִם הוֹלִיכָם[35] לִמְקוֹם גְּדוּדֵי חַיּוֹת וְלִסְטִים - אֵין אֵלּוּ אֲנָסִין[36], וְחַיָּב לְשַׁלֵּם.

28) גדול, ששומר שכר פטור עליו, מפני שזאב אחד אינו מתנפל על אדם ואפשר היה לרועה לגרשו. 29) שמתפרצים ומתקרבים למקום ישוב. כתנא־קמא ולא כרבי יהודה, האומר שבשעת משלחת גם זאב אחד אונס. 30) וזה הוא טריפה האמורה בתורה (שמות כב, יב). 31) כת"ק שם, ולא כידוע הבבלי בשם רבי מאיר, האומר שאם באו משתי רוחות – אונס. 32) וזה הוא נשבה האמורה בתורה (שמות שם, ט). 33) אינו מחוייב לסכן נפשו, אבל ליסטים ואינו מזויין אין זה אונס, שהרי יש כאן גבר מול גבר, ואין סכנה כרוכה במאבק אחד נגד אחד בלי כלי זיין, ולכן יעמוד הרועה ויציל העדר (שם בגמרא). 34) צבוע (בבא־קמא טז.). 35) הרועה הוליך את הבהמות. 36) בבא־מציעא שם.

ה. רוֹעֶה שֶׁמָּצָא גַּנָּב, וְהִתְחִיל לְהִתְגָּרוֹת בּוֹ וּלְהַרְאוֹתוֹ שֶׁאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ מִמֶּנּוּ, וְאָמַר לוֹ: הֲרֵי אָנוּ בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי, וְכָךְ וְכָךְ רוֹעִים אֲנַחְנוּ, וְכָךְ וְכָךְ כְּלֵי מִלְחָמָה יֵשׁ לָנוּ, וּבָא אוֹתוֹ הַלִּסְטִים וְנִצְּחוֹ וְלָקַח מֵהֶן - הֲרֵי הָרוֹעֶה חַיָּב; שֶׁאֶחָד הַמּוֹלִיךְ אֶת הַבְּהֵמָה לִמְקוֹם גְּדוּדֵי חַיּוֹת וְלִסְטִים, אוֹ מֵבִיא אֶת הַלִּסְטִים בְּהִתְגָּרוּתוֹ לִמְקוֹם הַבְּהֵמָה[37].

37) שם, כרבא.

ו. רוֹעֶה[38] שֶׁהָיָה לוֹ[39] לְהַצִּיל הַטְּרֵפָה אוֹ הַשְּׁבוּיָה בְּרוֹעִים אֲחֵרִים וּבְמַקְּלוֹת[40], וְלֹא קָרָא רוֹעִים אֲחֵרִים וְלֹא הֵבִיא מַקְּלוֹת לְהַצִּיל - הֲרֵי זֶה חַיָּב. אֶחָד שׁוֹמֵר חִנָּם וְאֶחָד שׁוֹמֵר שָׂכָר. אֶלָּא[41] שֶׁשּׁוֹמֵר חִנָּם - קוֹרֵא רוֹעִים וּמֵבִיא מַקְּלוֹת בְּחִנָּם; וְאִם לֹא מָצָא[42] - פָּטוּר. אֲבָל שׁוֹמֵר שָׂכָר - חַיָּב לִשְׂכֹּר[43] הָרוֹעִים וְהַמַּקְּלוֹת עַד כְּדֵי דְּמֵי הַבְּהֵמָה[44], כְּדֵי לְהַצִּיל, וְחוֹזֵר וְלוֹקֵחַ שְׂכָרָן מִבַּעַל הַבַּיִת[45]; וְאִם לֹא עָשָׂה כֵּן, וְהָיָה לוֹ לִשְׂכֹּר וְלֹא שָׂכַר - הֲרֵי זֶה פּוֹשֵׁעַ, וְחַיָּב[46].

38) שם. 39) שאפשר היה לו. 40) להזעיק רועים מצויידים במקלות ולהבריח את הטורף. 41) חלוקים הם – שומר חינם ושומר שכר. 42) בחינם אלא בשכר – פטור, שאין בקבלת השמירה של שומר חינם שיהיו תמיד מעות מצויים אצלו, כדי לשכור מצילים, ולכן אם לא מצא מצילים בחינם – פטור, שאין זה מחובתו לשכור. 43) חובת השמירה של שומר שכר היא, שיהיו בידו כל

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

האמצעים להציל. 44) שם. ובגמרא שאלו אם שכר ההצלה עולה כדמי הבהמה, מה תועלת לו לבעל הבהמה בהצלתה? ותירצו, שבעל הבהמה מעדיף בהמתו על בהמה אחרת, מפני שהיא רגילה כבר אצלו, וגם לא נוח לו לטרוח ולחפש בהמה יפה כבהמתו שנטרפה. 45) שמחובת שומר שכר לעשות כל האפשרי להצלת הפקדון, אבל אין זה מחובתו להציל בממונו (שם). 46) והראב"ד (בהשגה) אומר, שאין אנו מחייבים אותו לשלם כל דמי שווי הבהמה, אלא מנכים את הסכום שהיה צריך להוציא על הצלת הבהמה, שהרי בעל הבהמה היה מחויב להחזיר דמי ההצלה, ואם השכר עולה כדמי הבהמה, אומדים כמה אדם מוכן להוציא, ולא יטרח לקנות בהמה כבהמתו, וסכום כזה ישלם השומר. והמגיד־משנה אומר שגם דעת רבינו כך, וסמך על מה שכתב שהשכר משל בעל הבית, שמזה יש ללמוד שהרועה משלם את ההפרש בלבד.

ז. רוֹעֶה שֶׁטָּעַן: שֶׁהִצַּלְתִּי עַל יְדֵי רוֹעִים בְּשָׂכָר - נִשְׁבָּע וְנוֹטֵל מַה שֶּׁטָּעַן[47]. שֶׁאֵינוֹ[48] יָכוֹל לִטְעֹן אֶלָּא עַד כְּדֵי דְּמֵיהֶן[49], וְיָכוֹל הָיָה לוֹמַר נִטְרְפָה[50]. וְיִשָּׁבַע בִּנְקִיטַת חֵפֶץ, כְּדִין כָּל הַנִּשְׁבָּעִין וְנוֹטְלִין[51].

47) שהוציא על הצלת הבהמה (כתובות עט: "המוציא הוצאות על נכסי אשתו וכו' ישבע כמה הוציא ויטול"). וכתב רבינו חננאל, מכאן אנו למדים, שבכל מקום שהתובע טוען 'ברי' שהוציא, והנתבע אינו יודע, נשבע התובע ונוטל, במה דברים אמורים? כשהוציא ברשות כמו כאן, שמן הדין הוא מחויב להציל בשכר (מגיד־משנה). 48) כלומר, שהרי אינו. 49) כמבואר למעלה בהלכה ד. 50) יש להאמינו בשבועה, ואינו צריך להביא עדים שהציל בשכר, מפני שיש לו "מיגו", שיכול היה לטעון נטרפה, וירוויח כל דמי הבהמה. ולכן יש להאמין לטענתו, שהוציא להצלת הבהמה אפילו כדי דמיהן. ומכאן, שבמקום שעדים מצויים – אינו נאמן, שהרי אין לו "מיגו" שנאנסו, כמבואר למעלה ה"א ('נתיבות המשפט' סי' שג ס"ק ט). 51) שנשבעין בנקיטת חפץ, כמבואר בפ"א מהל' טוען ונטען הל' ב.

ח. רוֹעֶה שֶׁהִנִּיחַ עֶדְרוֹ וּבָא לָעִיר, בֵּין בְּעֵת שֶׁדֶּרֶךְ הָרוֹעִים לְהִכָּנֵס[52] וּבֵין בְּעֵת שֶׁאֵין דֶּרֶךְ הָרוֹעִים לְהִכָּנֵס, וּבָאוּ[53] זְאֵבִים וְטָרְפוּ, אֲרִי וְדָרַס[54] - אֵין אוֹמְרִים: אִלּוּ הָיָה שָׁם הָיָה מַצִּיל[55]; אֶלָּא אוֹמְדִין אוֹתוֹ: אִם יָכֹל לְהַצִּיל עַל יְדֵי רוֹעִים וּמַקָּלוֹת - חַיָּב[56], וְאִם לָאו - פָּטוּר[57]. וְאִם אֵין הַדָּבָר יָדוּעַ - חַיָּב לְשַׁלֵּם[58].

52) שנהגו הרועים להשאיר העדר בשדה באותה שעה ולהכנס לעיר. 53) העידו עדים, שראו התנפלות זאבים או ליסטים. 54) ארי דרכו לדרוס הבהמה, ואוכלה מחיים במקום שמוצאה. והזאב דרכו להמיתה ולסוחבה למקום בטוח, ושם אוכלה. 55) היה מתעורר אצלו רוח גבורה להלחם בהם והיה מציל, אלא אנו דנים אותו כפי טבע רוב בני האדם, שאינם יוצאים להלחם בארי ובזאבים (סמ"ע שג ס"ק י. וראה ב"מ קו.). 56) המדובר בשומר שכר, שעליו לשמור שמירה מעולה, ולכן אף־על־פי שלא פשע, שהרי דרך הרועים להכנס – יש לדונו כמו בגניבה ואבידה בלי פשיעה (שם, כרב חסדא ורבה בר רב הונא), אבל שומר חינם שנכנס בעת שדרך הרועים להכנס – פטור, מפני שאין זה פשיעה (מגיד־משנה). 57) אפילו בעת שאין דרך הרועים להכנס, שהרי זה כעדים המעידים שנאנסה, ולמה אין מחייבים אותו מדין "תחילתו בפשיעה וסופו באונס" (ראה למעלה פ"א הל' ד')? ביארנו שם בשם הלחם־משנה, שחיוב זה לא נאמר אלא במקום שיש לייחס את האונס לפשיעה שקדמה לו. וכאן המדובר, כשלא היה בידו להציל אפילו אם היה שם, נמצא שהאונס אין לו כל קשר לפשיעה. ראה בסמוך הלכה י, ורי"ף בבא־מציעא לו: 58) שהרי זה מחויב שבועה שהיה כאן אונס ודאי, ואינו יכול לישבע, שהרי אין הדבר ידוע אם היה יכול להציל או לא, וכל המחויב שבועה ואינו יכול לישבע – משלם (ש"ך סי' שג ס"ק י').

ט. מֵתָה הַבְּהֵמָה כְּדַרְכָּהּ - חֲרֵי זֶה אֹנֶס, וְהָרוֹעֶה פָּטוּר[59]. סִגְּפָהּ[60] וָמֵתָה - אֵינוֹ אֹנֶס[61]. תְּקָפָתוּ[62] וְעָלְתָה לְרָאשֵׁי צוּקִין[63], וּתְקָפָתוּ וְנָפְלָה - חֲרֵי זֶה אֹנֶס[64]. הֶעֱלָהּ לְרָאשֵׁי צוּקִין, אוֹ שֶׁעָלְתָה מֵאֵלֶיהָ וְהוּא יָכֹל לִמְנָעָהּ וְלֹא מְנָעָהּ, אַף עַל פִּי שֶׁתְּקָפָתוּ וְנָפְלָה, וּמֵתָה אוֹ נִשְׁבְּרָה - חַיָּב; שֶׁכֹּל שֶׁתְּחִלָּתוֹ בִּפְשִׁיעָה[65] וְסוֹפוֹ בְּאֹנֶס[66] - חַיָּב[67]. וְכֵן רוֹעֶה שֶׁהֶעֱבִיר הַבְּהֵמוֹת עַל הַגֶּשֶׁר, וְדָחֲפָה אַחַת מֵהֶן לַחֲבֵרְתָּהּ, וְנָפְלָה לְשִׁבֹּלֶת[68] הַנָּהָר - חֲרֵי זֶה חַיָּב[69]; שֶׁהָיָה לוֹ לְהַעֲבִירָן אַחַת אַחַת. שֶׁאֵין הַשּׁוֹמֵר נוֹטֵל שָׂכָר אֶלָּא לִשְׁמֹר שְׁמִירָה מְעֻלָּה, וְהוֹאִיל וּפָשַׁע בַּתְּחִלָּה וְהֶעֱבִירָן כְּאַחַת, אַף עַל פִּי שֶׁנֶּאֱנַס בַּסּוֹף בְּעֵת הַנְּפִילָה - חֲרֵי הוּא חַיָּב[70].

59) שם צג: 60) עינה ברעב או בעינוי אחר. "לענות נפש", מתרגם אונקלוס: לסגפא נפש (במדבר ל, יד). 61) אין דנים מיתת הבהמה כאונס אפילו מתה אחר זמן – חודש ואפילו שנה – מעת שסיגפה, שיש מקום לתלות שהסיגוף החליש גופה שגרם בסוף למיתת הבהמה, וכיון שאין השומר יכול לישבע בוודאי שלא מתה בפשיעתו – הרי זה משלם כדין מחויב שבועה ואינו יכול לישבע. ראה למעלה הערה נו. 62) גברה הבהמה על הרועה, ושחררה עצמה. 63) הר גבוה. 64) שהרי, בין העליה ובין הנפילה מההר – בעל־כורחו של רועה באו. 65) שעליית הבהמה לראשי צוקין שם כרוכה בסכנה, שאפשר שתיפול, ולכן פשיעה היא. 66) שהנפילה באונס היתה – שתקפתו ונפלה. 67) כמו שנתבאר בפ"א הל' ד (משנה שם צג, וכפי מה שפירשוה בגמרא שם לו: וראה בר"ף שם). 68) בזרם הנהר. 69) עובדא (שם) לפני רב פפא. 70) כרב חסדא, שם.

י. פָּשַׁע בָּהּ[71] וְיָצְאָה לָאֲגַם[72], וּמֵתָה שָׁם כְּדַרְכָּהּ - פָּטוּר; שֶׁאֵין[73] יְצִיאָתָהּ גָּרְמָה לָהּ שֶׁתָּבוֹא לִידֵי אֹנֶס זֶה. הוֹאִיל וּכְדַרְכָּהּ מֵתָה - מַה לִּי בְּבֵית שׁוֹמֵר, מַה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לִי בָּאֲגַם?[74] אֲבָל אִם גְּנָבָהּ גַּנָּב מֵהָאֲגַם, וּמֵתָה כְּדַרְכָּהּ בְּבֵית הַגַּנָּב - הֲרֵי הַשּׁוֹמֵר חַיָּב, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא שׁוֹמֵר חִנָּם[75]; שֶׁאֲפִלּוּ לֹא מֵתָה, הֲרֵי הִיא אֲבֻדָּה[76] בְּיַד הַגַּנָּב, וִיצִיאָתָהּ[77] גָּרְמָה לָהּ לְהִגָּנֵב[78]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

71) שלא נעל בפניה כראוי. 72) מקום שאינה שמורה מפני גנבים וזאבים. 73) זה נימוק למה פוטרים אנו את השומר, אע"פ שתחילתו בפשיעה – שהרי יציאתה לאגם בפשיעתו היתה, ואמרנו למעלה (פ"א ה"ד) שתחילתו בפשיעה וסופו באונס – חייב. 74) גם בבית השומר היה המוות פוקד אותה, ולכך פוטרים אותו. ולא אמרו "תחילתו בפשיעה וסופו באונס – חייב" אלא במקום שיש לייחס לפשיעה יסוד לאונס שבא אחר־כך, כגון רועה שהעביר עדרו על הגשר שנתבאר בהלכה לט (שם לו: כרבא). 75) שפטור מגניבה ואבידה. 76) מן הבעלים. 77) בפשיעה. 78) ולכן חייב, מפני הפשיעה שקדמה לגניבה – ומיתת הבהמה ברשות אינה פוטרת את השומר מחיובו שקדם למיתת הבהמה.

~ יום חמישי ט' טבת ~

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) יבאר דין שוכר בהמה ללכת בדרך מסויימת או להוליך משוי מסויים ועבר והלך או הוליך בדרך אחרת, ודין שוכר בהמה מה מותר לו להניח עליה.

א. הַשּׁוֹכֵר אֶת הַחֲמוֹר[2] לְהוֹלִיכָהּ בָּהָר[3], וְהוֹלִיכָהּ בַּבִּקְעָה: אִם הֶחְלִקָה[4] - פָּטוּר[5], אַף עַל פִּי שֶׁעָבַר עַל דַּעַת הַבְּעָלִים[6]; וְאִם הוּחַמָּה - חַיָּב[7]. שְׂכָרָהּ לְהוֹלִיכָהּ בַּבִּקְעָה, וְהוֹלִיכָהּ בָּהָר: אִם הֶחְלִקָה - חַיָּב, שֶׁהַחֲלִקוּת יָתֵר בָּהָר מִן הַבִּקְעָה; וְאִם הוּחַמָּה - פָּטוּר, שֶׁהַחֲמִימוּת בַּבִּקְעָה יָתֵר מִן הָהָר, מִפְּנֵי הָרוּחַ שֶׁמְּנַשֶּׁבֶת בְּרֹאשׁ הֶהָרִים. וְאִם הוּחַמָּה מֵחֲמַת הַמַּעֲלֶה[8] - חַיָּב[9]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. וְכֵן הַשּׁוֹכֵר אֶת הַפָּרָה[10] לַחֲרֹשׁ בָּהָר, וְחָרַשׁ בַּבִּקְעָה, וְנִשְׁבַּר הַקַּנְקַן, וְהוּא הַכְּלִי[11] שֶׁחוֹרֵשׁ בּוֹ - הֲרֵי הַשּׁוֹכֵר פָּטוּר[12], וְדִין בַּעַל הַפָּרָה עִם הָאֻמָּנִין שֶׁחָרְשׁוּ[13]. וְכֵן אִם לֹא שִׁנָּה עַל דַּעַת הַבְּעָלִים, וְנִשְׁבַּר הַקַּנְקַן - דִּין בַּעַל הַפָּרָה עִם הָאֻמָּנִין[14]. שְׂכָרָהּ לַחֲרֹשׁ בַּבִּקְעָה, וְחָרַשׁ בָּהָר, וְנִשְׁבַּר הַקַּנְקַן - הַשּׁוֹכֵר חַיָּב[15], וְדִינוֹ שֶׁל שׁוֹכֵר עִם הָאֻמָּנִים[16].

2) משנה בבא מציעא עח. 3) על תנאי שיוליכה דרך ההר. 4) מעדה. 5) שמעידת החמור בבקעה מעוטה מבהר, נמצא שמעידתה אינה תוצאה מהשינוי. 6) שהשכירה לדרך הרים. כחכמים במשנה שם ולא כרבי מאיר (בגמרא שם) האומר: כל המעביר על דעת בעל הבית נקרא גזלן. כלומר, כל עבירה על תנאי כגזלן שחייב אפילו באונסים. 7) שמשב הרוח בבקעה חלש מבהר, נמצא שהשינוי גרם לריבוי החמימות (שם). 8) שהתאמצה בעלייתה להר. 9) שהשינוי גרם לה חמימות יתירה. 10) עם כלי החרישה. 11) קנה המחרישה. 12) כי המכשולים בבקעה מעוטים מאשר בהר שמצויים בו סלעים, נמצא ששבירת הקנקן אינה תוצאה מהשינוי (שם פ.). 13) כלומר, תביעת בעל הבית מופנית כלפיהם, שבסיבתם נשבר הקנקן, ואם אין להם לשלם מפסיד בעל הפרה. 14) משמיענו, שהאומנים חייבים לשלם לבעל הפרה, אף על פי שהשוכר לא שינה, ואפילו אם שכרו לחרוש בהר שיש בו סלעים ונתקלה בהם המחרישה ונשברה, מפני שבעל הפרה יכול לטעון לאומנים מחויבים אתם להישמר מנגיעה בסלעים. 15) שהרי פשע במה ששינה מחרישת בקעה הקלה לחרישת הר הקשה. 16) כלומר, והם חייבים להחזיר לו מה ששילם למשכיר, שהרי הם חייבים גם בחרישת הר כמו שביארנו למעלה (מגיד משנה).

ב. וּמַהוּ דִּין הָאֻמָּנִין שֶׁשִּׁבְּרוּ בְּעֵת חֲרִישָׁה? שֶׁמְּשַׁלְּמִין. מִי מְשַׁלֵּם[17]? זֶה הָאוֹחֵז אֶת הַכְּלִי בְּעֵת הַחֲרִישָׁה[18]. וְאִם הָיְתָה הַשָּׂדֶה מַעֲלוֹת מַעֲלוֹת - שְׁנֵיהֶם חַיָּבִים בִּדְמֵי הַקַּנְקַן: הַמַּנְהִיג אוֹתָהּ בַּמַּלְמָד[19] וְהָאוֹחֵז אֶת הַכֶּלִי[20].

17) החרישה נעשית בשניים – אחד המנהיג את הבהמה ומכוון את פסיעותיה והשני אוחז במחרישה ומכוון את עומק החרישה. ושואל רבינו: מי משניהם משלם? כלומר, למי אנו מייחסים את שבירת הקנקן, אם למנהיג, שאפשר שלא כיוון יפה את צעדי הפרה ועיקם בזה את השורה של המענה וגרם שהקנקן נתקל באבן ונשבר, או לזה האוחז במחרישה, שאנו אומרים שבמה שהעמיק את הקנקן יותר מן הדרוש, גרם לשבירתו. 18) כלומר, יותר יש לייחס שבירת הקנקן להאוחז במחרישה שאילו לא העמיק יותר מן הדרוש לא היה נשבר על ידי עיוות התלם. 19) מקל שבאמצעותו מכוונים את הפרה החורשת. 20) במקרה זה יש לייחס שבירת הקנקן למנהיג ולהאוחז במחרישה במידה שווה, שבמקום שיש מעלות שהמכשולים מרובים, גם בעיוות השורה על ידי המנהיג לבד עלול הקנקן להישבר והדבר בספק מי גרם לשבירתה, ולכן שניהם חייבים (רש"י שם).

ג. שְׂכָרָהּ לָדוּשׁ בְּקִטְנִית[21], וְדָשׁ בִּתְבוּאָה, וְהֶחְלִקָה - פָּטוּר. בִּתְבוּאָה, וְדָשׁ בְּקִטְנִית - חַיָּב, שֶׁהַקִּטְנִית מַחְלֶקֶת[22]. מַעֲשֶׂה[23] בְּאֶחָד, שֶׁהִשְׁכִּיר חֲמוֹר לַחֲבֵרוֹ, וְאָמַר לוֹ: לֹא תֵּלֵךְ בּוֹ בְּדֶרֶךְ נְהַר פְּקוֹד, שֶׁהַמַּיִם מְצוּיִין שָׁם, אֶלָּא בְּדֶרֶךְ נָרָשׁ, שֶׁאֵין בָּהּ מַיִם. הָלַךְ בְּדֶרֶךְ נְהַר פְּקוֹד, וּמֵת הַחֲמוֹר, וְלֹא הָיוּ שָׁם עֵדִים שֶׁמְּעִידִים בְּאֵי זֶה דֶּרֶךְ הָלַךְ, אֶלָּא הוּא מֵעַצְמוֹ אָמַר: בִּנְהַר פְּקוֹד הָלַכְתִּי, וְלֹא הָיוּ שָׁם מַיִם, וּמֵחֲמַת עַצְמוֹ מֵת. וְאָמְרוּ חֲכָמִים: הוֹאִיל וְיֵשׁ עֵדִים[24] שֶׁהַמַּיִם בִּנְהַר פְּקוֹד מְצוּיִין - חַיָּב לְשַׁלֵּם, שֶׁהֲרֵי שִׁנָּה עַל דַּעַת הַבְּעָלִים[25], וְאֵין אוֹמְרִים 'מַה לִּי לְשַׁקֵּר'[26] בִּמְקוֹם עֵדִים.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

21) משנה שם. 22) שם. מפני שהן חלקות לא מחוספסות – המעידה מצוייה בשעת דישתן יותר מבדישה בתבואה, ולכן מקטנית לתבואה פטור שהרי לא השינוי גרם למעידתה, ומתבואה לקטנית חייב, שגרם בזה למעידתה. 23) שם פא: עובדא לפני אביי ורבא. 24) כלומר, ברור לנו, כאילו היו עדים מעידים על זה לפנינו, שהיו שם מים שחזקת נהר פקוד שהמים מצויים בו תמיד. 25) שינוי שגרם למיתתה. 26) כלומר, אינו נאמן במיגו שאם רצה לשקר היה אומר שהלך בדרך נרש, – שהרי אין עדים המעידים שהלך בדרך פקוד – והיה פטור, ומעתה יש להאמין לטענתו שלא היו מים בנהר פקוד. במקום עדים – אין מקום להאמינו אפילו בסיוע המיגו, שהרי עדים מכחישים מה שהוא אומר.

ד. הַשּׁוֹכֵר אֶת הַבְּהֵמָה[27] לְהָבִיא עָלֶיהָ מָאתַיִם לִטְרִין[28] שֶׁל חִטִּים, וְהֵבִיא מָאתַיִם לִטְרִין שֶׁל שְׂעוֹרִים, וָמֵתָה - חַיָּב; מִפְּנֵי שֶׁהַנֶּפַח קָשֶׁה לַמַּשּׂוי, וְהַשְּׂעוֹרִין יֵשׁ לָהֶן נֶפַח[29]. וְכֵן אִם שְׂכָרָהּ לְהָבִיא תְּבוּאָה, וְהֵבִיא בְּמִשְׁקָלָהּ תֶּבֶן[30]. אֲבָל אִם שְׂכָרָהּ לְהָבִיא עָלֶיהָ שְׂעוֹרִים, וְהֵבִיא בְּמִשְׁקָלָן חִטִּים, וּמֵתָה - פָּטוּר[31]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

27) שם פ. 28) ליטרה; יחידת משקל, ושיעורה כתב רבינו בפרק ג מהלכות חובל ומזיק הלכה ה. 29) שהשעורים משקלם פחות ממשקל החיטים וכשהוא משווה משקל השעורים למשקל החיטים, הרי הוא מוסיף במידת השעורים ומרבה בנפח, ולפיכך, יש לייחס מיתתה לתוספת הנפח המכבידה על הבהמה במשאה (שם כרבא). 30) שנפחה גדול משל תבואה – חייב. 31) שהרי לא שינה לרעה. ראה לקמן הלכה ו דין שיעור התוספת.

ה. שָׂכַר אֶת הַבְּהֵמָה[32] לִרְכֹּב עָלֶיהָ אִישׁ - לֹא יַרְכִּיב עָלֶיהָ אִשָּׁה[33]. שְׂכָרָהּ לִרְכֹּב עָלֶיהָ אִשָּׁה - מַרְכִּיב עָלֶיהָ אִישׁ. וּמַרְכִּיב עָלֶיהָ כָּל אִשָּׁה, בֵּין קְטַנָּה בֵּין גְּדוֹלָה, וַאֲפִלּוּ מְעֻבֶּרֶת שֶׁהִיא מְנִיקָה[34].

32) שם עט: 33) שאינה שולטת בבהמה כאיש ולא תוכל לשמור עליה ממכשול (ראה חסדי דוד על התוספתא בבא מציעא פרק ז). 34) כלומר, עם היונק המוסיף משא (מגיד משנה).

ו. הַשּׁוֹכֵר אֶת הַבְּהֵמָה לָשֵׂאת עָלֶיהָ מִשְׁקָל יָדוּעַ[35], וְהוֹסִיף עַל מַשָּׂאוֹ: אִם הוֹסִיף חֵלֶק מִשְּׁלִשִׁים[36] עַל הַשִּׁעוּר שֶׁפָּסַק עִמּוֹ, וּמֵתָה - חַיָּב[37]; פָּחוֹת מִכָּאן - פָּטוּר[38], אֲבָל נוֹתֵן הוּא שְׂכַר הַתּוֹסֶפֶת[39]. שָׂכַר סְתָם - אֵינוֹ נוֹשֵׂא אֶלָּא בַּמִּשְׁקָל הַיָּדוּעַ בַּמְּדִינָה לְאוֹתָהּ בְּהֵמָה; וְאִם הוֹסִיף חֵלֶק מִשְּׁלִשִׁים, כְּגוֹן שֶׁדַּרְכָּהּ לָשֵׂאת שְׁלֹשִׁים וְטָעַן עָלֶיהָ אֶחָד וּשְׁלֹשִׁים, וּמֵתָה אוֹ נִשְׁבְּרָה - חַיָּב[40]. וְכֵן סְפִינָה[41] שֶׁהוֹסִיף בָּהּ אֶחָד מִשְּׁלֹשִׁים עַל מַשָּׂאָהּ, וְטָבְעָה - חַיָּב לְשַׁלֵּם דָּמֶיהָ.

35) כפי מה שהוסכם ביניהם. 36) כגון ששכרה להטעינה שלושים סאה והטעין שלושים ואחד. 37) דברי רבינו ניתנים להתפרש שדעתו שכל שהוסיף במשאה יותר מכפי מה שהוסכם, אף על פי שמנהג המקום להטעינה משא כבד מזה – חייב, שהרי הדגים חיוב תוספת המשא בשכרו למשקל ידוע, ומשמע, שאף שהבהמה עומדת היא להישכר למשא שהטעינה אם היה מוסיף שכר, מכל מקום, אם הוסיף על מה שהוסכם – חייב. אולם הרמב"ן והרשב"א (הובאו במגיד משנה כאן) חולקים על רבינו ודעתם שמכיוון שהבהמה עומדת להישכר גם למשא כזו, הרי אין לייחס מיתתה לתוצאה מתוספת המשא ולפיכך, אין לחייבו אלא בתוספת שכר בלבד. והבית יוסף בסימן שח מבאר, שהמדובר כאן, כשהמשכיר קבע את משקל המשא ואמר לשוכר אני משכירה לך למשא כזו, ואנו אומרים שהמשכיר יודע שבהמתו חלשה ואינה ראוייה לטעינת משא כפי הנהוג באותו מקום ולכן קבע משקל נמוך מהנהוג והשוכר שהוסיף – פשע, אבל אם הצעת השכירות למשקל ידוע באה מצד השוכר, אף על פי שאסור לו להוסיף מבלי שיקבל רשות מהמשכיר – אם הוסיף פטור. 38) שאין לייחס לתוספת כזו סיבה למותה. 39) שהרי שכרו לפי המשא ולכן משלם שכר התוספת. 40) שיעור התוספת המחייב הוא אחד משלושים של המשא המקובל באותו מקום – למדנו ממה שאמרו במשנה שם: "להביא לתך חיטים וכו' פטור ואם מוסיף על משאו חייב. וכמה יוסיף על משאו ויהא חייב? סומכוס אומר משום רבי מאיר וכו' שלושה קבין לחמור". כלומר, אם שכר בהמה במקום שהמנהג הוא שמטעינין עליה לתך – משקל תשעים קב – הוסיף עליה שלושה קבין, היינו, חלק משלושים ממידת הטעינה הנהוגה חייב, והוא הדין לכל המקומות, תוספת של אחד משלושים מן הנהוג – מחייבת. 41) ברייתא שם.

ז. הַכַּתָּף[42] שֶׁהוֹסִיף[43] עַל מַשָּׂאוֹ קַב אֶחָד[44], וְהֵזִיק בְּמַשָּׂא זֶה - חַיָּב בִּנְזָקָיו. שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהוּא[45] בֶּן דַּעַת וַהֲרֵי הוּא מַרְגִּישׁ בְּכֹבֶד הַמַּשָּׂא[46] - יַעֲלֶה עַל לִבּוֹ, שֶׁמָּא מֵחֲמַת חָלְיוֹ הוּא זֶה הַכֹּבֶד[47].

42) סבל. 43) השוכרו בלי ידיעת הסבל. 44) משא האדם הממוצע הוא שלושים קב והוסיף אחד משלושים (רש"י שם דיבור המתחיל קב). 45) הסבל. 46) והיה לו להבין שהוסיף עליו משא ולפרוק המשא מעליו מייד, ואם לא פרק והוזק – הוא בעצמו גרם לכך. 47) לא עלתה על דעתו לייחס הכובד לתוספת משא אלא ייחסו לחולשה זמנית שתקפתו. וסבור, שאחר שינוח מעט, יחזור לאיתנו, ולפיכך לא פרק המשא ואם כן גרם השוכר את הנזק (שם כרב אשי).

ח. הַשּׁוֹכֵר אֶת הַחֲמוֹר[48] לִרְכֹּב עָלֶיהָ - יֵשׁ לוֹ לְהַנִּיחַ עָלֶיהָ כְּסוּתוֹ[49] וּלְגִינוֹ[50] וּמְזוֹנוֹתָיו שֶׁל אוֹתוֹ הַדֶּרֶךְ[51], לְפִי שֶׁאֵין דֶּרֶךְ[52] הַשּׁוֹכֵר לַחֲזֹר בְּכָל מָלוֹן[53] וּמָלוֹן לִקְנוֹת מְזוֹנוֹת; יָתֵר עַל זֶה - הֲרֵי מְעַכֵּב עָלָיו בַּעַל הַחֲמוֹר. וְכֵן יֵשׁ לְבַעַל הַחֲמוֹר לְהַנִּיחַ עָלֶיהָ שְׂעוֹרִים וְתֶבֶן מְזוֹנוֹת[54] שֶׁל אוֹתוֹ הַיּוֹם; יָתֵר עַל זֶה - הַשּׁוֹכֵר מְעַכֵּב, מִפְּנֵי שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ לִקְנוֹת בְּכָל מָלוֹן וּמָלוֹן[55].

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לְפִיכָךְ, אִם אֵין שָׁם מֵאַיִן יִקָּנֶה[56] - מַנִּיחַ עָלָיו מְזוֹנוֹתָיו וּמְזוֹנוֹת בְּהֶמְתּוֹ שֶׁל כָּל אוֹתָהּ הַדֶּרֶךְ[57]. וְכָל אֵלּוּ הַדְּבָרִים - בְּשׂוֹכֵר סְתָם, וּבְמָקוֹם שֶׁאֵין מִנְהָג יָדוּעַ; אֲבָל בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ מִנְהָג - הַכֹּל לְפִי הַמִּנְהָג[58].

48) שם עט: 49) בגדים שיצטרך להם כשיגיע למחוז חפצו להחליף בגדי הדרך (שיטה מקובצת שם בשם הריטב"א). 50) כד המים. 51) עד שיגיע למחוז חפצו. 52) אינו רגיל בכך. 53) שהוא פוגש בדרכו. 54) בדפוס רומא (ר"מ): ומזונות. 55) שהחמר דרכו לחזר אחר מזונותיו ומזון החמור בכל מקום שהם חונים ללינת לילה. 56) שאין עוברים במקום יישוב. 57) שם. 58) כמו שאמרו בעניין שכירות פועלים (שם פג.): "הכל כמנהג המדינה" (מגיד משנה).

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) יבאר דין שוכר בהמה או ספינה ואירע בהן אונס אם חייב המשכיר להעמיד לו בהמה או ספינה אחרת, ודין משכיר בית לזמן קצוב ורצה השוכר להשכירו לאחר, ודין בית זה או בית כזה אני משכיר לך ודין משכיר בית סתם או עלייה סתם.

א. הַשּׂוֹכֵר אֶת הַבְּהֵמָה[2], וְחָלְתָה[3] אוֹ נִשְׁתַּטִּית אוֹ נִלְקְחָה לַעֲבוֹדַת הַמֶּלֶךְ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין סוֹפָהּ לַחֲזוֹר[4], אִם נִלְקְחָה דֶּרֶךְ הֲלִיכָה[5] - הֲרֵי הַמַּשְׁכִּיר אוֹמֵר לַשּׂוֹכֵר: הֲרֵי שֶׁלְּךָ לְפָנֶיךָ[6], וְחַיָּב לִתֵּן לוֹ שְׂכָרוֹ מָשְׁלָם[7]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[8] בְּשֶׁשְּׂכָרָהּ לָשֵׁאת עָלֶיהָ מַשּׂוֹי שֶׁאֶפְשָׁר לְהַשְׁלִיכוֹ בְּלֹא הַקְּפָדָה[9]; אֲבָל אִם שְׂכָרָהּ לִרְכַּב עָלֶיהָ אוֹ לָשֵׁאת עָלֶיהָ כְּלֵי זְכוּכִית וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - חַיָּב לְהַעֲמִיד לוֹ חֲמוֹר אַחֵר[10], אִם שָׁכַר מִמֶּנּוּ חֲמוֹר[11]; וְאִם לֹא הֶעֱמִיד - יַחֲזִיר הַשָּׂכָר[12], וְיִחַשֵּׁב עִמּוֹ עַל שְׂכַר כַּמָּה שֶׁהָלַךְ בָּהּ[13].

2) משנה, בבא־מציעא עח. וגמרא שם: 3) בברקית, שעלה תבלול בעיניה הגורם עוורון, או שתקף אותה עש האוכלת רגליה (גמרא שם). ועדיין ראויה היא למלאכה ('טור' סימן שי). 4) שם, כשמואל. 5) כלומר, לא יצא הצו מן המלך אלא להחרים הבהמות שהם נמצאים בדרכים (שם, וכפירוש רבינו חננאל, מגיד־משנה). 6) כלומר, גורלך גרם שפגעו בה מקרים אלו בזמן שהיא שכורה אצלך, והרי היא לפניך כמו שהיא. המדובר, כשהבהמה ראויה עדיין למלאכתה למרות מחלתה, אלא שהמחלה גורמת טירחה יתירה וגם עיכוב בדרך, אין לראות בהטרדה זו שינוי חמור בתנאי השכירות עד כדי שיהא לחייב את המשכיר להעמיד חמור אחר כדין מתה או נשברה, המבואר להלן בה"ב. וכן בנלקחה לעבודת המלך אע"פ שאין סופה לחזור, ואין ביכולת השוכר להשתמש בה כפי תנאי השכירות – כיון שבדרך הליכה נלקחה, אומר המשכיר: הרי שלך לפניך, משום שנמצאה הבהמה בדרכים בזמן שהיתה שכורה אצלך, אתה גרמת לה שתלקח, ואילו היתה נמצאת ברשותי לא היתה נלקחת, שהרי לא יצא צו החרמה על הבהמות הנמצאות בבתים, נמצא שבסיבתך חל העיכוב למלא תנאי השכירות, ואין מוטל עלי להעמיד לך חמור אחר. ומזה יוצא, שאם צו ההחרמה הוא כללי – חייב להעמיד לו חמור אחר (מגיד־משנה). 7) בשלימות כפי המחיר שהוסכם בחוזה השכירות כשהיתה בבריאותה, ואין מחשבים בחלתה ההפרש שיש במחיר שכירת בהמה בריאה לבין חולה או שוטה, וכן בנלקחה לעבודת המלך אין מנכים מדמי השכירות בעד הדרך שלא הלך בה, אלא השוכר נושא בכל ההפסד, מפני שמזלו גרם למקרים אלו בזמן שהיא שכורה לו (תוספתא שם פ"ז. ראה מגיד־משנה). 8) שבחלתה או נשתטית – אומר המשכיר הרי שלך לפניך (מגיד־משנה – וראה להלן הערה ט). 9) מבלי לדקדק על מקום נפילת המשא, היינו שהמשא אינו מחומר שביר, ואפשר להשליכו בכל מקום ולא ינזק, ואם כן עדיין ראויה הבהמה למלאכה שנשכרה לה, שהרי גם אם תיפול – מחמת שטותה או חוליה – באחת מן הפחתים לא יוזק המשא שעליה. 10) ואין המשכיר יכול לומר הרי שלך לפניך, שיש לראות במקרים אלו שינוי בתנאי השכירות, שהרי הבהמה אינה ראויה למלא תנאי השכירות, משום שעלולה היא להזיק לרוכב או לכלי הזכוכית, אם תיפול באחת הפחתים מחמת שטותה או חוליה. ומבאר המגיד־משנה שאין דין זה – המחלק בין שכרו למשא סתם, ובין למשא כלי זכוכית – אלא בחלתה או נשטית. אבל בנלקחה, גם בשכרה לרכיבה או לכלי זכוכית, אומר המשכיר: הרי שלך לפניך, שהרי הדין שבנלקחה לעבודת המלך – אומר לו הרי שלך לפניך, מבוסס (כמו שביארנו למעלה הערה ה) על טענת המשכיר, שבסיבת השוכר נגרם לבהמה שתלקח, וטענה זו כוחה יפה גם בשכרה לרכיבה או למשא כלי זכוכית (שם עט. בשם רבי שמעון בן אלעזר: השוכר את החמור לרכוב עליה והבריקה (חלתה בעיניה או ברגליה. ראה שם עח:) או שנשתטתה – חייב להעמיד לו חמור אחר וכו'. אמר רב פפא, וכלי זכוכית – כלרכוב דמי" פירוש, דין משא כלי זכוכית כדין רכיבה). 11) ובדפוסי ווניציא נוסף: "או בהמה אחרת כאותה ששכר" כלומר, המשכיר חייב להעמיד כמין הבהמה שהשכיר לו, כגון אם השכיר חמור – לא יעמיד לו סרס (בתוספתא בבא־מציעא בפרק ז, ה"ה: המשכיר בהמה לחבירו, לא ישנה (המשכיר) לו את הבהמה. השכיר לו חמור – לא יושיבנו על הפרד וכו'). 12) אפילו הקדים לו השוכר שכרו, והוא בחזקת המשכיר. 13) כלומר, זה שאמרו חייב להעמיד חמור אחר – הכוונה שאם המשכיר רוצה בכל השכר כפי שהוסכם בעיסקת השכירות – יעמיד לו חמור אחר, ואינו יכול לומר לו הרי שלך לפניך, אבל אם אין ברצונו להמשיך בעיסקת השכירות, הרשות בידו (מגיד־משנה) ומחזיר לשוכר השכר שקיבל בעד שארית הדרך שלא הלכה הבהמה, ומעכב בידו השכר בעד הדרך שכבר הלך בה, שהרי נהנה השוכר במה שהגיע עד כאן, ובידו לשכור בהמה אחרת להמשיך בדרכו (ראה גמרא עט. וב'תוספות' בד"ה אילו).

ב. מֵתָה הַבְּהֵמָה אוֹ נִשְׁבְּרָה[14], בֵּין שֶׁשְּׂכָרָהּ לָשֵׁאת[15] בֵּין שֶׁשְּׂכָרָהּ לִרְכַּב, אִם אָמַר לוֹ: חֲמוֹר סְתָם[16] אֲנִי

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מַשְׁכִּיר לָךְ - חַיָּב לְהַעֲמִיד לוֹ חֲמוֹר אַחֵר[17] מִכָּל מָקוֹם[18]; וְאִם לֹא הֶעֱמִיד - יֵשׁ לַשּׁוֹכֵר לִמְכֹּר הַבְּהֵמָה[19], וְלִקַּח בָּהּ בְּהֵמָה אַחֶרֶת, אוֹ שׁוֹכֵר[20] בְּהֵמָה בְּדָמֶיהָ, אִם אֵין בְּדָמֶיהָ לִקַּח[21], עַד שֶׁיַּגִּיעַ לַמָּקוֹם שֶׁפָּסַק בּוֹ[22]. אָמַר לוֹ: חֲמוֹר זֶה[23] אֲנִי מַשְׁכִּיר לָךְ, אִם שְׁכָרָהּ לִרְכֹּב עָלֶיהָ אוֹ לִכְלֵי זְכוּכִית, וּמֵתָה בַּחֲצִי הַדֶּרֶךְ: אִם יֵשׁ בְּדָמֶיהָ לִקַּח בְּהֵמָה אַחֶרֶת - יִקַּח[24], וְאִם אֵין בְּדָמֶיהָ לִקַּח - שׁוֹכֵר אֲפִלּוּ בִּדְמֵי כֻּלָּהּ[25], עַד שֶׁיַּגִּיעַ לַמָּקוֹם שֶׁפָּסַק עִמּוֹ; וְאִם אֵין בְּדָמֶיהָ לֹא לִקַּח וְלֹא לִשְׂכֹּר - נוֹתֵן לוֹ שְׂכָרוֹ שֶׁל חֲצִי הַדֶּרֶךְ[26], וְאֵין לוֹ עָלָיו אֶלָּא תַּרְעֹמֶת[27]. שְׂכָרָהּ לְמַשָּׂא, הוֹאִיל וְאָמַר לוֹ חֲמוֹר זֶה, וּמֵת בַּחֲצִי הַדֶּרֶךְ - אֵינוֹ חַיָּב לְהַעֲמִיד לוֹ אַחֵר, אֶלָּא נוֹתֵן לוֹ שְׂכָרוֹ שֶׁל חֲצִי הַדֶּרֶךְ וּמַנִּיחַ לוֹ נְבֵלָתוֹ[28].

14) ואינה ראויה למלאכה כלל. 15) משא שאפשר להשליכו בלא הקפדה. 16) ואם כן, קיבל עליו לספק לו חמור עד שישלים העברת משאו או רכיבתו. 17) משנה, שם עח. 18) בין אם יש למשכיר משלו, ובין שצריך לשכור. כלומר, אפילו אם אין למשכיר חמור משלו – חייב לשכור חמור אחר ולהעמידו לשוכר, ואם לא העמיד – מפסיד כל דמי השכירות (רבינו בפירושו למשנה, כותב: "לא יחשב שום דבר מן השכירות". ראה לחם־משנה). וטעמו של דבר: שהמשכיר קיבל עליו לספק חמור עד שישלים מטרת שכירותו, ואם אינו מקיים התחייבותו – פקעה גם התחייבותו של השוכר לשלם לו דמי שכירות. 19) שבזה שמסר הבהמה לרשות השוכר וקנאה השוכר במשיכה למלא בה תנאי השכירות – נשתעבדה גם לאחר מותה לממן בנבילתה השלמת מלאכתו כפי שהוסכם בחוזה. למעלה (בהל' א) בדין חלתה בשכרה לרכיבה לא ניתנה רשות לשוכר למוכרה, שלא אמרו זאת אלא במקום שאין לבהמה תקנה, כגון מתה או נשברה ואין אפשרות לרפאותה, ואנו אומרים שהשכירות משעבדת את הבהמה לשוכר, ומשום כך רשאי הוא למכור את נבילתה כדי לקיים תנאי השכירות, והרי בין כך ובין כך עומדת היא למכירה. אבל בחלתה, שעומדת היא לרפאותה, אין סברא לומר שהמשכיר שעבד הבהמה לשוכר שיהיה ביכולתו למוכרה, שהרי אינה עומדת להימכר ('נתיבות המשפט' סי' שי ס"ק ד). 20) שם עט. כשמואל, בהשכירו חמור זה, והוא־הדין בחמור סתם. 21) אם דמי הנבילה אינם מספיקים כדי לקנות בהמה אחרת. משמע, שאם דמי הנבילה מספיקים לקנות חמור אחר – אינו רשאי לשכור על חשבון המשכיר. 22) ואם אין בדמיה לא ליקח ולא לשכור – אין מחייבים את המשכיר להשלים את ההפרש, מפני שלא עבד אלא את החמור, אבל לא שאר נכסיו (מגיד־משנה). ובמקרה זה מפסיד המשכיר כל שכרו אם אינו מעמיד לו חמור אחר, כמו שביארנו למעלה הערה יז. 23) כלומר, חמור זה אני משכיר לך, ואיני מקבל עלי לספק לך חמור אחר אם ימות. 24) שהבהמה משועבדת לו אפילו לאחר מותה כששכרה לרכיבה (וראה להלן הערה כז בדין שכרה למשא). 25) שם, כשמואל. 26) שהרי נהנה השוכר במה שהגיע עד כאן (שם). 27) שם. כלומר, אף שאין לשוכר תביעת ממון על המשכיר, רשאי הוא להתרעם על המשכיר בגלל העוול שעשה לו בזה שהשכיר לו בהמה כחושה, ואין תרעומתו תרעומת חינם האסורה (בשם רבי ישראל סלנטר – בספר אור ישראל – נתיבות אור). 28) למשכיר, שאין נבלת החמור משועבדת לשוכר ליקח או לשכור חמור אחר בדמיה, שלשון "חמור זה" שהתנה המשכיר בעת השכירות, משמעותה שאינו מתחייב להעמיד לו חמור אחר עד שישלים השוכר מלאכתו, אפילו לא מדמי החמור שמשכירו אם ימות, שאינו משעבד את החמור לשוכר אלא למלאכה שהתנה עמו, ולא אמרו שדמי החמור משועבדים לשוכר – אף "בחמור זה" – אלא בשכרו לרכיבה או לכלי זכוכית (כמבואר למעלה), שלכך פירש השוכר מטרת השכירות – אע"פ שבשכרו למשא סתם, רשאי הוא לא להשתמש בחמור לכל מטרה שהיא – כדי שיהיה החמור משועבד לו גם לאחר מיתתו, שהשוכר לרכיבה או לכלי זכוכית, מקפיד שלא יהיו לו עיכובים בדרכו (ראה טורי־זהב סי' שי). רבינו למד הבדל זה בין רכיבה לבין משא, ממה שאמרו שם (לפי נוסחת הרי"ף): "השוכר את החמור לרכוב עליו ומתה לו בחצי הדרך, אמר רב אם יש בדמיה וכו'", משמע שרק בשכרו לרכיבה (או לכלי זכוכית שדינה כרכיבה, ראה למעלה הערה ט) משועבדים דמי החמור לשוכר, אבל אם שכרו למשא סתם – לא (ודעת הראב"ד בהשגה, שאין הפרש בין רכיבה למשא, ובשניהם החמור משועבד לשוכר, וזה שאמרו בגמרא לרכוב עליו, לאו דוקא אמרוהו).

ג. הַשּׁוֹכֵר אֶת הַסְּפִינָה[29], וְטָבְעָה לוֹ בַּחֲצִי הַדֶּרֶךְ: אִם אָמַר לוֹ: סְפִינָה זוֹ אֲנִי מַשְׁכִּיר לְךָ, וּשְׂכָרָהּ הַשּׁוֹכֵר לְהוֹלִיךְ בָּהּ יַיִן סְתָם[30], אַף עַל פִּי שֶׁנָּתַן לוֹ הַשָּׂכָר - יַחֲזִיר כָּל הַשָּׂכָר[31]; שֶׁהֲרֵי זֶה אוֹמֵר לוֹ: הָבֵא לִי הַסְּפִינָה עַצְמָהּ שֶׁשָּׂכַרְתִּי, שֶׁהַקְּפָדָה גְּדוֹלָה יֵשׁ בִּסְפִינָה זוֹ, וַאֲנִי אָבִיא יַיִן מִכָּל מָקוֹם וְאוֹלִיךְ בָּהּ[32]. אָמַר לוֹ: סְפִינָה סְתָם אֲנִי מַשְׁכִּיר לְךָ, וּשְׂכָרָהּ הַשּׁוֹכֵר לְהוֹלִיךְ בָּהּ יַיִן זֶה, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נָתַן לוֹ מִן הַשָּׂכָר כְּלוּם - חַיָּב לִתֵּן כָּל הַשָּׂכָר; שֶׁהֲרֵי אוֹמֵר לוֹ: הָבֵא לִי הַיַּיִן עַצְמוֹ, וַאֲנִי אָבִיא לְךָ סְפִינָה מִכָּל מָקוֹם וְאוֹלִיכוֹ[33]. אֲבָל צָרִיךְ לְנַכּוֹת כְּדֵי הַטַּרַח שֶׁל חֲצִי הַדֶּרֶךְ[34], שֶׁאֵינוֹ דוֹמֶה הַמִּטַּפֵּל בְּהוֹלָכַת הַסְּפִינָה לְיוֹשֵׁב וּבָטֵל[35]. אָמַר לוֹ: סְפִינָה זוֹ אֲנִי מַשְׁכִּיר, וְשָׂכַר הַשּׁוֹכֵר לְהוֹלִיךְ בָּהּ יַיִן זֶה: אִם נָתַן הַשָּׂכָר - אֵינוֹ יָכוֹל לְהַחֲזִירוֹ, וְאִם לֹא נָתַן - לֹא יִתֵּן; שֶׁאֵין זֶה יָכוֹל לְהָבִיא הַסְּפִינָה עַצְמָהּ, וְלֹא זֶה יָכוֹל לְהָבִיא יַיִן עַצְמוֹ[36]. שָׂכַר סְפִינָה סְתָם לְיַיִן סְתָם[37] - הֲרֵי אֵלּוּ חוֹלְקִין הַשָּׂכָר[38].

29) שם עט. 30) כל יין שירצה. 31) אפילו בעד חצי הדרך שכבר הובל – מחזיר, שלא אמרו שהשוכר משלם שכר חצי הדרך (כמבואר למעלה הל' א, ב) אלא במקום

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שנהנה מהובלת מטענו, אבל כאן הלא היין טבע ואבד – אין לשוכר לשלם כלום (ראה ב'תוספות' שם בד"ה אילימא). 32) כלומר, ומאחר שאין ביד המשכיר למלא תנאי – ספינה זו – שבחוזה השכירות – שהרי טבעה, וביד השוכר למלא, שהרי ליין סתם שכרו, ובאפשרותו להביא יין, הרי המשכיר אינו מקיים את מה שקיבל על עצמו, ולכן מחזיר כל השכר. ואין המשכיר יכול להציע ספינה אחרת במקום הספינה שטבעה ולהמשיך בהסכם השכירות, שיש לשוכר זכות, בהסתמכות על תנאי – ספינה זו – שבחוזה השכירות, לתבוע מילוי החוזה כפי הפרטים שנקבעו בו בשלימות (רי"ף שם). והוסיף רבינו נימוק בטענת השוכר, "שהקפדה גדולה יש בספינה זו", כלומר ספינה זו שטבעה שכרתיה אחר שבדקתי ובחנתי מבנה ומצבה וכל פרטי הליכותיה, ואיני מוכן לקבל ספינה אחרת שתעמיד במקומה (ראה משנה־למלך). 33) והרי העיכוב בקיום החוזה, מצד השוכר בא, ולכן משלם בעד כל הדרך כפי שהוסכם. 34) שהיה על המשכיר – הספן – לטרוח בהולכת הספינה אלמלא טבעה. 35) כלומר, יש לחשב התשלום בעד חצי הדרך – שהמשכיר מקבל בעדו שכר – פחות הסכום שאדם מוכן שינכו לו משכרו, כדי שלא יצטרך לעבוד ולטרוח אלא יהא יושב ובטל (רי"ף שם). 36) כלומר, מאחר שלא המשכיר ולא השוכר, בידם למלא אחר תנאי השכירות – אנו מחליטים המעות ביד המוחזק ויד התובע על התחתונה, שאין להוציא המעות מן המוחזק מטעם שלא קיים תנאו אלא־אם־כן נתקיימו מצד התובע, ומאחר שאין ביד התובע לקיים תנאו – מפסיד כל שכרו. 37) ורשאי המשכיר להעמיד ספינה אחרת – והשוכר יין אחר, אבל שניהם לא מילאו תנאי השכירות. 38) אם הקדים השוכר השכר, המשכיר מחזיר שכר חצי הדרך הנותר. ואם לא הקדים, השוכר משלם בעד חצי הדרך שנסעו (גמ' שם). ואין המחזיק יכול לטעון – כמו בספינה זו ויין זה – אין לי להחזיר השכר לפני שהתובע מילא תנאו, מפני שיש לתובע טענה נגדית: מוכן אני למלא התנאי ולהביא יין, אבל אין להטיל עלי למלא התנאי לפני שהמשכיר ממלא תנאו להעמיד ספינה, ואינני מאמינו שיעשה זאת, ונמצא שאני טורח ומפסיד מעותי (רא"ש שם יא) ויוצא מזה, שאם אחד משניהם מילא תנאו ואין השני ממלא – מוציאין השכר אפילו מן המוחזק, מאחר שאינו ממלא תנאו (מגיד־משנה בשם הרמב"ן).

ד. הַשּׂוֹכֵר אֶת הַסְּפִינָה, וּפִרְקָהּ[39] בַּחֲצִי הַדֶּרֶךְ - נוֹתֵן לוֹ שְׂכַר כָּל הַדֶּרֶךְ[40]. וְאִם מָצָא הַשּׂוֹכֵר מִי שֶׁיַּשְׂכִּיר אוֹתָהּ לוֹ עַד הַמָּקוֹם שֶׁפָּסַק - שׂוֹכֵר[41]; וְיֵשׁ לְבַעַל הַסְּפִינָה עָלָיו תַּרְעֹמֶת[42]. וְכֵן אִם מָכַר כָּל הַסְּחוֹרָה[43] שֶׁבַּסְּפִינָה לְאִישׁ אַחֵר בַּחֲצִי הַדֶּרֶךְ, וְיָרַד, וְעָלָה הַלּוֹקֵחַ - נוֹטֵל שְׂכַר חֲצִי הַדֶּרֶךְ מִן הָרִאשׁוֹן וּשְׂכַר הַחֲצִי מִזֶּה הָאַחֲרוֹן; וְיֵשׁ לְבַעַל הַסְּפִינָה עָלָיו תַּרְעֹמֶת, שֶׁגָּרַם לוֹ לִסְבֹּל דַּעַת אִישׁ אַחֵר שֶׁעֲדַיִן לֹא הֻרְגַּל בּוֹ. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

39) הוריד מטענו, כלומר חזר בו השוכר מהשכירות. 40) כפי שהותנה, שאין השוכר יכול לחזור בו באמצע. בבא־מציעא עט: "השוכר את הספינה ופרקה לה בחצי הדרך וכו' ואי דלא משכח לאגוריה (שאין השוכר מעמיד אדם אחר במקומו שישכור הספינה), כוליה אגרא בעי שלומי" (שכר כל הדרך, עליו לשלם). [כן פירש הרי"ף שם. וכן משמע מלשונו של רבינו בסמוך: "ואם מצא השוכר מי שישכיר", משמע שבבבא הקודמת – המדובר כשלא מצא]. ומשלם השכר המלא ואין מנכים ערך הטורח בחצי הדרך שלא הוליך את הספינה – כמו בהלכה ג, שלא אמרו לנכות, אלא כשאין הספינה קיימת, והרי המשכיר – הספן – יושב ובטל. אבל כאן הלא ספינתו קיימת, והוא הסתמך על זה שבמקום שקבעו להוליך שם את המטען ימצא מטען להובילו חזרה, ולכן אינו חוזר למקום הפלגת הספינה, אלא מסיעה ריקנית למקום המיועד ונמצא שאינו יושב בטל (מגיד־משנה עם הסבר נוסף). [ונראה שהמשנה־למלך התכוון להסבר זה, אלא שטעות־סופר נפלה בדבריו, ובמקום "לביתו" צ"ל "לדרכו"]. ודעת ה'טור' בסימן שיא, שגם כאן מנכים דמי הטורח. 41) כלומר: משכירו, שהשוכר רשאי להעביר זכותו בשכירות לאחר, כמבואר בסמוך (בהלכה ה), שזה שאמרו "אין השוכר רשאי להשכיר" אינו אלא במטלטלין ולא בספינה. 42) שגרם לו לסבול דעת איש אחר שעדיין לא הורגל בו (כמו שכותב רבינו בסמוך – רי"ף שם). ובגמרא שם אמרו, שיש לחייב את השוכר במקרה זה לשלם בעד "רפסתא דספינתא" ריעוע הספינה שמתרועעת בפריקת המשא ובהטענתה שנית, שהרי השוכר גרם לתוספת סריקה וטעינה מכפי שהוסכם בעת השכירות. ועל השוכר לישא בהפסד זה שנגרם בסיבתו. וכן פסק הרי"ף שם. ונראה שרבינו לא הזכיר חיוב זה כאן, מפני שאינו דן כאן אלא בבעיה אם יש לשוכר זכות להשכיר את הספינה לאחרים כשהוא מקבל עליו כל הפסד שיגרם לספינה כתוצאה מהחלפת השוכרים, או לא. ודין זה, שעל השוכר לישא בכל הפסד שהוא, נראה בעיני רבינו כמובן מאליו ואין צורך להזכירו (ראה 'מרכבת המשנה'). 43) שם, וכפירוש הרי"ף. וכן הביאו ה'תוספות' שם בד"ה דפרקיה, בשם רבינו חננאל.

ה. מִכָּאן אֲנִי אוֹמֵר: שֶׁהַמַּשְׂכִּיר בַּיִת לַחֲבֵרוֹ עַד זְמַן קָצוּב, וְרָצָה הַשּׂוֹכֵר לְהַשְׂכִּיר הַבַּיִת לְאַחֵר עַד סוֹף זְמַנּוֹ - מַשְׂכִּיר לַאֲחֵרִים[44], אִם יֵשׁ בְּנֵי בַּיִת כְּמִנְיַן בְּנֵי בֵיתוֹ; אֲבָל אִם הָיוּ אַרְבָּעָה - לֹא יַשְׂכִּיר לַחֲמִשָּׁה[45]. שֶׁלֹּא אָמְרוּ חֲכָמִים[46]: אֵין הַשּׂוֹכֵר רַשַּׁאי לְהַשְׂכִּיר - אֶלָּא מִטַּלְטְלִין, שֶׁהֲרֵי אוֹמֵר לוֹ: אֵין רְצוֹנִי שֶׁיְּהֵא פִּקְדוֹנִי בְּיַד אַחֵר[47]; אֲבָל בְּקַרְקַע[48] אוֹ בִּסְפִינָה, שֶׁהֲרֵי בַּעְלָהּ עִמָּהּ[49] - אֵין אוֹמֵר כֵּן[50]. וְכֵן אֲנִי אוֹמֵר: אִם אָמַר לוֹ בַּעַל הַבַּיִת לַשּׂוֹכֵר: לָמָּה תִּטְרַח וְתַשְׂכִּיר בֵּיתִי לַאֲחֵרִים? אִם לֹא תִּרְצֶה לַעֲמֹד בּוֹ, צֵא וְהַנִּיחוֹ וְאַתָּה פָּטוּר מִשְּׂכִירוּתוֹ - אֵינוֹ יָכוֹל לְהַשְׂכִּירוֹ לְאַחֵר. שֶׁזֶּה בְּאַל תִּמְנַע טוֹב מִבְּעָלָיו[51]; עַד שֶׁאַתָּה מַשְׂכִּירוֹ לְאַחֵר, תַּנִּיחַ לָזֶה בֵּיתוֹ. וְיֵשׁ מִי שֶׁהוֹרָה, שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לְהַשְׁכִּירוֹ לְאַחֵר כְּלָל, וְיִתֵּן שְׂכָרוֹ עַד סוֹף זְמַנּוֹ[52]. וְלֹא יֵרֶאֶה לִי שֶׁדִּין זֶה אֱמֶת[53].

44) ואין למשכיר זכות התנגדות, וכדין ספינה. ומוסיף המגיד־משנה, שכאן אפילו תרעומת אין לו למשכיר, שעד כאן לא אמרו יש לו תרעומת אלא בספינה, מפני שגרם לו לסבול כל זמן הנסיעה דעת איש שאינו רגיל בו, אבל בבית – שאין המשכיר דר עם השוכר – אפילו תרעומת אין לו. 45) שאין השוכר רשאי להרבות בדיורים, אפילו אם גם הוא ממשיך וגר בבית, ראה פ"ה מהלכות שכנים ה"ט. 46) גיטין כט. 47) שם. כלומר, השכירות מקנה לשוכר זכות מליאה להשתמש בחפץ בהתאם לתנאי השכירות, ואין בזה כל הגבלה משפטית עקרונית, אולם במטלטלין נשארת למשכיר זכות התנגדות להעברת זכות זו, מפני שיכול לטעון: אין רצוני שיהא פקדוני ביד אחר, כי השוכר השני אינו נאמן אצלי שלא יעלים את החפץ ויטען: נאנס (ראה למעלה פ"א הל' ד). 48) שאין בה מציאות העלמה. 49) שבעל הספינה דר עם השוכר, ושומר הוא ספינתו. 50) אין מקום לטענה זו, ולכן השוכר משכירה לאחרים. 51) כתוב במשלי ג, כז. וגו': "בהיות לאל ידיך לעשות", כלומר, שאין הדבר גורם לך הפסד שהוא. 52) שהם סבורים, שדין בית מושכר כדין מטלטלין, מפני שבעל הבית אינו דר ביחד עם השוכר, ואינו יכול לשמור שלא יוזק ע"י השוכר השני, שאינו סומך עליו כמו על הראשון, ואין זה דומה לספינה שבעלה עמה ושומר שלא יתקלקל ע"י השוכר (ראב"ד). 53) רבינו דוחה סברא זו, וסובר שהחשש לקלקול הבית אינה טענה, שהרי השוכר השני – יתחייב לשלם בעד ההיזק (מגיד־משנה).

ו. בַּיִת זֶה אֲנִי מַשְׁכִּיר לְךָ, וְאַחֵר שֶׁהִשְׁכִּירוֹ נָפַל - אֵינוֹ חַיָּב לִבְנוֹתוֹ[54], אֶלָּא מְחַשֵּׁב עַל מַה שֶּׁנִּשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ וּמַחֲזִיר[55] לוֹ שְׁאָר הַשְׁכִּירוּת[56]; אֲבָל אִם סְתָרוֹ - חַיָּב לְהַעֲמִיד לוֹ בַּיִת אַחֵר, אוֹ יַשְׁכִּיר לוֹ כְּמוֹתוֹ[57]. וְכֵן אִם חָזַר אַחַר שֶׁהִשְׁכִּירוֹ לָזֶה וְהִשְׁכִּירוֹ אוֹ מְכָרוֹ לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים אוֹ אַנָּס[58], שֶׁהִפְקִיעַ שְׁכִירוּת הָרִאשׁוֹן[59] - הֲרֵי זֶה חַיָּב[60] לְהַשְׁכִּיר לוֹ בַּיִת אַחֵר כְּמוֹתוֹ. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

54) שם קג. שהרי בית זה השכיר, ולא התחייב לבנות לו בית חדש. 55) המשכיר, אם הקדים השוכר השכר. והוא־הדין אם לא הקדים, שהשוכר משלם בעד פרק זמן שדר בו ונהנה. 56) ואין לשוכר רשות למכור אבני הבית ועציו, ולשכור בדמיהם בית אחר, כמו למעלה בהלכה ב בדין חמור זה לרכוב. וטעם ההבדל, מבואר במגיד־משנה: חמור שמת – נבלתו עומדת להמכר, והמשכיר שעבד לשוכר את החמור ואת נבלתה, אבל "בית זה" משמע כל זמן שהוא ראוי לדירה ולא למכור העצים והאבנים, שאינם עומדים להמכר אלא לבנות הבית מחדש. ואין לחייבו להעמיד לרשות השוכר את הבנין החדש מפני שבית זה השכירו. 57) כמידת הבית וכצורתו שהשכירו. שלא אמרו בבית זה שאינו חייב לבנותו אלא כשנפל הבית מאליו, אבל במקום שהמשכיר סתרו בלי הסכמת השוכר – חייב להעמיד לו בית אחר. ופשוט, שהשוכר יכול לעכב שלא יסתור (מגיד־משנה). 58) חמסן, אלים, ואפילו ישראל. 59) שהוציאהו מן הבית. 60) המשכיר, שגרם להוצאתו מן הבית.

ז. הִשְׁכִּיר[61] לוֹ בַּיִת סְתָם[62], וְאַחַר שֶׁנְּתָנוֹ לוֹ בַּיִת נָפַל - חַיָּב לִבְנוֹתוֹ אוֹ יִתֵּן לוֹ בַּיִת אַחֵר. וְאִם הָיָה קָטָן מִן הַבַּיִת שֶׁנָּפַל - אֵין הַשּׁוֹכֵר יָכוֹל לְעַכֵּב עָלָיו[63]. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה קָרוּי בַּיִת[64]. שֶׁלֹּא הִשְׁכִּיר אֶלָּא בַּיִת סְתָם[65]. אֲבָל אִם אָמַר לוֹ: בַּיִת כָּזֶה[66] אֲנִי מַשְׁכִּיר לְךָ - חַיָּב לְהַעֲמִיד לוֹ בַּיִת כְּמִדָּתוֹ וּמִדַּת רָחְבּוֹ שֶׁל בַּיִת זֶה שֶׁהֵרְאָהוּ; וְאֵינוֹ יָכוֹל לוֹמַר לוֹ: לֹא הָיָה עִנְיַן דְּבָרַי אֶלָּא שֶׁיִּהְיֶה קָרוֹב לַנָּהָר אוֹ לַשּׁוּק אוֹ לַמֶּרְחָץ כָּזֶה, אֶלָּא חַיָּב לְהַעֲמִיד לוֹ בַּיִת כְּמִדָּתוֹ וּכְצוּרָתוֹ[67]. לְפִיכָךְ[68], אִם הָיָה קָטָן - לֹא יַעֲשֶׂנּוּ גָּדוֹל[69]; גָּדוֹל - לֹא יַעֲשֶׂנּוּ קָטָן; אֶחָד - לֹא יַעֲשֶׂנּוּ שְׁנַיִם; שְׁנַיִם - לֹא יַעֲשֶׂנּוּ אֶחָד. וְלֹא יִפְחֹת מִן הַחַלּוֹנוֹת שֶׁהָיוּ בּוֹ, וְלֹא יוֹסִיף עֲלֵיהֶן, אֶלָּא מִדַּעַת שְׁנֵיהֶם[70].

61) שם קג. 62) ולא קבע מדתו וצורתו. 63) רי"ף שם, וכן משמע בגמרא. 64) שראוי לדירה, כלומר שיש בו ארבע אמות על ארבע אמות (נמוקי־יוסף שם). 65) וביד המשכיר היה להעמיד לו מתחילה בית קטן כזה שהוא מעמיד לו עכשיו, ונפילת הבית הראשון אינה מעניקה לשוכר זכויות חדשות. 66) שקיבל עליו המשכיר להשכיר לו בית, והדגימו בית מסוים ואמר לו: כזה. 67) שם בגמרא. 68) אם נפל הבית אחר שהשכירו. 69) יש בני אדם שמעדיפים דירה קטנה. 70) שם.

ח. הַמַּשְׁכִּיר עֲלִיָּה סְתָם[71] - חַיָּב לְהַעֲמִיד לוֹ עֲלִיָּה[72]. אָמַר לוֹ: עֲלִיָּה זוֹ שֶׁעַל גַּבֵּי בַּיִת זֶה אֲנִי מַשְׁכִּיר לְךָ - הֲרֵי שֶׁעִבֵּד בַּיִת לַעֲלִיָּה[73]. לְפִיכָךְ, אִם נִפְחֲתָה[74] הָעֲלִיָּה בְּאַרְבָּעָה טְפָחִים[75] אוֹ יָתֵר - חַיָּב הַמַּשְׁכִּיר לְתַקֵּן; וְאִם לֹא תִקֵּן - הֲרֵי הַשּׁוֹכֵר יוֹרֵד וְדָר בַּבַּיִת עִם בַּעַל הַבַּיִת[76] עַד שֶׁיְּתַקֵּן. הָיוּ שְׁתֵּי עֲלִיּוֹת זוֹ[77] עַל גַּבֵּי זוֹ, וְנִפְחֲתָה הָעֶלְיוֹנָה - דָּר בַּתַּחְתּוֹנָה[78]; נִפְחֲתָה הַתַּחְתּוֹנָה - הֲרֵי זֶה סָפֵק אִם יָדוּר בָּעֶלְיוֹנָה אוֹ בַּבַּיִת[79]. לְפִיכָךְ לֹא יָדוּר, וְאִם דָּר - אֵין מוֹצִיאִין אוֹתוֹ מִשָּׁם[80]. מַעֲשֶׂה בְּאֶחָד[81] שֶׁאָמַר לַחֲבֵרוֹ: דָּלִית[82] זוֹ שֶׁעַל גַּבֵּי הַפַּרְסֵק הַזֶּה אֲנִי מַשְׁכִּיר לְךָ, וְנֶעֱקַר אִילַן הַפַּרְסֵק מִמְּקוֹמוֹ; וּבָא מַעֲשֶׂה לִפְנֵי חֲכָמִים, וְאָמְרוּ לוֹ: חַיָּב אַתָּה לְהַעֲמִיד הַפַּרְסֵק כָּל זְמַן שֶׁהַדָּלִית קַיֶּמֶת[83]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

71) שם קטז: 72) אם נפלה זו שהעמיד לו, חייב להעמיד לו אחרת. 73) שאם לא כן, לשם מה הוסיף: "שעל גבי בית זה", ולא הסתפק באמרו: "עלייה זו". ולכן אנו מפרשים כוונתו, שאם יארע קלקול בעליה ולא יתקנו – הרי הבית שלמטה משועבד לשוכר, כמו שמבאר רבינו והולך.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

74) נתקלקלה. 75) על פני שטח של ארבעה טפחים על ארבעה טפחים (שם, כשמואל). 76) ביחד, אבל אינו יכול לדרוש שבעל הבית יצא מדירתו בבית שלמטה ויעמיד לו את כולה, שעל דעת כן לא שיעבדו. 77) בית בן שלש קומות והשכיר הקומה העליונה, ואמר לו: עליה זו שעל גבי בית זה. 78) בעלייה התחתונה, ואינו יכול לירד ולדור בבית שלמטה, כדי לאלץ את בעל־הבית לתקן דירת העלייה, מפני שגם העלייה התחתונה, בכלל הבית ששיעבדו הוא (סמ"ע חו"מ סי' שיב, ס"ק מא). 79) כלומר, אם בעל הבית יכול לדחותו לעלייה העליונה או לא. וצددי הספק מבוארים בגמרא (שם קיז.) "דא"ל שם עלייה קבילת עלך". כלומר, המשכיר אומר לשוכר: הרי עלייה שכרת, והסכמת לדור בעלייה, והרי עלייה אני מוסר לך, "או דילמא, חד עלייה קביל עליה, שתי עליות לא קביל עליה", פירוש, השוכר יכול לטעון: קיבלתי עלי טורח העלייה לקומה ראשונה, אבל איני מסכים לטרוח ולעלות שתי קומות. בעיה שנשארה בתיקו שם. 80) מפני שהדבר בספק, אין מוציאים מן המוחזק, וכל עוד שלא תפס השוכר הדירה, בעל הבית מונע ממנו כניסתו. אבל כשתפסה השוכר, הרי הוא המוחזק, ואין לבעל־הבית זכות להוציאו. וכל דינים אלה נאמרו, כשנפתחה רצפת העלייה שהיא תקרת הבית או של העלייה התחתונה, שהרי הקלקול הוא בבית המשועבד לו, אבל כשנפתחו קירות העלייה – אין המשכיר חייב לתקנם, כי קלקול זה אין לו קשר עם הבית המשועבד (מגיד־משנה). 81) שם קטז: 82) גפן שענפיה גידלו על עץ האפרסק. 83) מפני ששעבד האפרסק לדלית, באמרו "על אפרסק זה", מחוייב הוא להחזירו למקומו כדי שיהווה משענת לדלית הגפן הקיימת.

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) יבאר דין משכיר בית לחבירו בבירה גדולה, וכן משכיר בית לחבירו מה הוא חייב להעמיד לשוכר, ודין משכיר עלייה ונפחתה, ודין זבל שבחצר למי הוא, ודין משכיר בית או חצר וכיוצא בהם עד זמן קצוב שכופהו לצאת בסוף הזמן הקצוב, ודין שוכר בית ללינה או לשביתה, ודין משכיר בית סתם שצריך להודיעו שלושים יום קודם שיוציאו, ושוכר גם כן צריך להודיע למשכיר, ודין הוקרו והוזלו הבתים, ודין נפל הבית או נתנו לבנו או מכרו או הורישו.

א. הַמַּשְׁכִּיר[2] בַּיִת לַחֲבֵרוֹ בְּבִירָה גְּדוֹלָה[3] - מִשְׁתַּמֵּשׁ[4] בְּזִזְיָיהָ וּבִכְתָלֶיהָ[5] עַד אַרְבַּע אַמּוֹת[6], וּבַתַּרְבֵּץ שֶׁל חָצֵר[7], וּבָרְחָבָה[8] שֶׁאַחוֹרֵי הַבָּתִּים[9]. וּמָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּעֲבִי הַכְּתָלִים[10] - מִשְׁתַּמֵּשׁ בָּעֲבִי הַכְּתָלִים. וּבְכָל אֵלּוּ הַדְּבָרִים הוֹלְכִין אַחַר מִנְהַג הַמְּדִינָה[11] וְהַשֵּׁמוֹת[12] הַיְדוּעִין לָהֶם, כְּדֶרֶךְ שֶׁאָמַרְנוּ בְּעִנְיַן מֶקַח וּמִמְכָּר[13].

2) בבא־בתרא ו: 3) בנין גדול המכיל דירות רבות, ולא פורש ב'חוזה השכירות' זכות השימוש שהשוכר קונה בחצר ובמבנים הנמצאים בשטח המקיף את הבירה, וגם אין מנהג מוסכם באותו מקום. 4) השוכר. 5) בחורים שבכתלים החיצוניים המקיפים את הבירה. 6) שטח של ד' אמות, מחוץ לחלק הכותל שממול הבית ששכר. 7) גינת החצר, שמגדלים בה עשבים ופרחים לרענן את האויר (כרב נחמן, שם). 8) מגרש פנוי. 9) כרבא שם, שכל שוכר בית, מן הסתם על דעת שיהיה לו רשות להשתמש במקומות אלו – הוא שוכר. 10) שוכרי עליה משתמשים בגג הכותל. 11) כלומר, הדינים שלמעלה נאמרו במקום שאין מנהג ידוע, אבל אם יש מנהג קבוע – הכול כפי המנהג המקובל. 12) המונחים המגדירים תנאי השכירות, שמן הסתם על דעת המנהג נעשתה השכירות. 13) ראה פרק כ"ו מהלכות מכירה.

ב. הַמַּשְׁכִּיר חֲצֵרוֹ סְתָם - לֹא הִשְׁכִּיר הָרֶפֶת שֶׁבָּהּ[14].

14) שאין הרפת בכלל המונח "חצר" (בבא־מציעא קב.).

ג. הַמַּשְׁכִּיר בַּיִת לַחֲבֵרוֹ[15] - חַיָּב לְהַעֲמִיד לוֹ דְּלָתוֹת, וְלִפְתֹּחַ לוֹ הַחַלּוֹנוֹת שֶׁנִּתְקַלְקְלוּ, וּלְחַזֵּק אֶת הַתִּקְרָה[16], וְלִסְמֹךְ אֶת הַקּוֹרָה[17] שֶׁנִּשְׁבְּרָה, וְלַעֲשׂוֹת גֶּגֶר[18] וּמַנְעוּל[19], וְכֹל כַּיּוֹצֵא בָּאֵלּוּ מִדְּבָרִים שֶׁהֵן מַעֲשֵׂה אֻמָּן[20] וְהֵם עִקָּר גָּדוֹל בִּישִׁיבַת הַבָּתִּים וְהַחֲצֵרוֹת[21]. הַשּׂוֹכֵר חַיָּב לַעֲשׂוֹת מַעֲקֶה וּמְזוּזָה[22], וּלְתַקֵּן מְקוֹם הַמְּזוּזָה[23] מִשֶּׁלּוֹ[24]. וְכֵן אִם רָצָה לַעֲשׂוֹת סֻלָּם[25] אוֹ מַרְזֵב[26] אוֹ לְהָטִיחַ גַּגּוֹ[27] - הֲרֵי זֶה עוֹשֶׂה מִשֶּׁל עַצְמוֹ[28].

15) שם קא: 16) מערכת הנסרים המשמשים מכסה לבית. 17) קורות הבית, שהנסרים מונחים עליהן. 18) בריח המשמש לנעילת הדלת ופתיחתה מבפנים. 19) מבחוץ. 20) שם, וכתב ה'נמוקי יוסף' (בפירושו לרי"ף שם) שעל המשכיר לתקן דברים אלו במשך כל תקופת השכירות, אף כשהיו תקינים בשעת השכירות. ולזה נוטה לשון רבינו, שכתב "ולפתוח לו חלונות שנתקלקלו", כלומר שנתקלקלו בתוך תקופת השכירות. ובשם הריטב"א כתב, שזה נאמר באמרו לו בית סתם, אבל אם אמר לו "בית זה אני משכיר לך" אינו חייב לתקן כשנתקלקל בתוך תקופת השכירות (וכן פסק הרמ"א בסי' שיד סעיף א. עיי"ש ובביאור הגר"א ס"ק ו, וב'קצות החושן' ס"ק א). 21) שמן הסתם, על דעת שיהא הבית ראוי לדירה – שכר. 22) שם, שחובת מצוות אלו על הדר הן, שהרי בית שאין דרים בו פטור ממעקה ומזוזה (ראה פ"ה מהל' מזוזה הל' יא, ופי"א מהל' רוצח ושמירת נפש הל' א). 23) חקיקה במזוזת הבית, להכניס בה את המזוזה. 24) אפילו אם מזוזת הבית היא של אבן, והחקיקה היא מעשה אומן, ואמרנו למעלה שהדברים שהם מעשה אומן – חייב המשכיר לעשות. וטעמו של דבר, שאין כל הכרח לחקוק מקום באבן להניח את המזוזה, שהרי אפשר לקבוע המזוזה בקנה ולקבוע הקנה בנסר ולהעמיד את הנסר בצמצום בין המשקוף והמפתן סמוך למזוזת הבית באופן שלא יזוז ממקומו. ואין למעשה זה צורך לאומן (שם ע"פ רש"י ו'נמוקי יוסף'). 25) לגג הבית כדי להשתמש בו, ואין השימוש בגג עיקר בישיבת הבתים (ראה נמוק"י). 26) נסרים סמוכים לכותל אצל הגג המטוייח בטיח ומשופע,

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

והמים שעל הגג נופלים על הנסרים ואינם מרטיבים את הכותל, וכשנופלים הנסרים, כל אדם מחזירה ואין צריך אומן לזה (שם ע"פ רש"י). 27) להטיח הסדקים שנתהוו בגג, כדי שלא ידלפו מי הגשם לבית דרך הסדקים, ואין צריך אומן לזה. 28) שם, שאין על המשכיר לתקן אלא דבר שהוא מעשה אומן ועיקר בישיבת הבית.

ד. הַמַּשְׁכִּיר עֲלִיָּה לַחֲבֵרוֹ[29] וְנִפְחֲתָה[30] בְּאַרְבָּעָה[31] אוֹ יָתֵר - חַיָּב לְתַקֵּן הַתִּקְרָה[32] וְהַמַּעֲזִיבָה[33] שֶׁעָלֶיהָ; שֶׁהַמַּעֲזִיבָה חִזּוּק הַתִּקְרָה הִיא[34].

29) ואמר לו עלייה סתם, שנתבאר למעלה בפ"ה הל' ח, שאם נפלה חייב להעמיד לו עלייה, וכאן מבאר רבינו והולך מה הדין אם נפחתה, אבל באמר לו עלייה זו – כשם שאינו חייב להעמיד לו עלייה בנפלה, כן אינו חייב לתקנה בנפחתה (מגיד־משנה ע"פ הגמ' שם קיז: ועיין לחם־משנה, וראה בחושן־משפט סי' שיב סעיף יז). 30) נשבר נסר ברצפתה. 31) טפחים על ארבעה טפחים (שם, כשמואל). 32) תקרת הבית המשמשת רצפה לעלייה. 33) הטיט והעפר שטוחין על התקרה – והוא מלשון הכתוב (נחמיה ג, ח) "ויעזבו ירושלים" (ע"פ רש"י שם, וכן פירש רבינו בפירוש המשנה, שם). 34) ועיקר הוא בישיבת העלייה, שאין אדם דר בעלייה כשנסרי הרצפה רפים, והוא עלול ליפול אם ישמט נסר ממקומו.

ה. הַזֶּבֶל[35] שֶׁבֶּחָצֵר - הֲרֵי הוּא שֶׁל שׂוֹכֵר[36]. לְפִיכָךְ הוּא מִתַּפֵּל בּוֹ לְהוֹצִיאוֹ[37]. וְאִם יֵשׁ שָׁם מִנְהָג - הוֹלְכִין אַחַר הַמִּנְהָג[38]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהָיוּ הַבְּהֵמוֹת שֶׁעָשׂוּ הַזֶּבֶל שֶׁל שׂוֹכֵר; אֲבָל אִם הַבְּהֵמוֹת שֶׁל אֲחֵרִים[39] - הַזֶּבֶל שֶׁל בַּעַל הֶחָצֵר; שֶׁחֲצֵרוֹ שֶׁל אָדָם קוֹנָה לוֹ שֶׁלֹּא מִדַּעְתּוֹ[40], אַף עַל פִּי שֶׁהִיא שְׂכוּרָה בְּיַד אֲחֵרִים[41].

35) משנה, שם קא: וכפירוש הגמרא, שם קב. 36) מבהמות השוכר את החצר, כמו שהולך רבינו ומבאר. ואין אנו אומרים שהשוכר מפקיר את הזבל ומתוך כך המשכיר זוכה בו, שחצירו של אדם קונה לו שלא מדעתו (רבינו בסוף הלכה זו, ראה הערה שם). וטעמו של דבר מבואר בלחם־משנה: מכיון שהחצר מושכר לו, ובזכותו להחזיק שם בהמותיו, אינו מפקיר זבלן. 37) כשאין לו צורך בו. 38) כמבואר למעלה הל' א. 39) זבל בהמות ההולכות ממקום למקום, בעליהם אינם מקפידים על זבלן ומפקירין אותו. 40) אף כשאינו ידוע לו שהחפץ נמצא בחצרו. ראה פ"ד מהל' זכיה ומתנה הל' ח (שם כרבי יוסי בר חנינה). 41) בגמרא שם, פירשו מה שאמרו במשנה, הזבל של בעל הבית – המדובר "בחצר דמשכיר, ותורי דאתי מעלמא" (שוורים של אחרים). ומפרש רבינו, שזה שאמרו "בחצר דמשכיר", הכוונה היא בחצר המושכרת לשוכר, שאין השכירות מפקיעה זכות הבעלים לקנות חפצי הפקר המונחים בה, שלא אמרו שכירות מכירה לזמן קצוב (ראה להלן פ"ז הל' א) אלא למטרת שכירותו, כלומר לזכות ההשתמשות בחצר, אבל גוף החצר אינו קנוי לו, והמשכיר ממשיך להיות בעל החצר לקנות חפצי הפקר (מגיד־משנה, ולחם־משנה שם. וראה 'קצות החושן' סי' שיג ס"ק א, שיטה אחרת בדעת רבינו).

ו. הַמַּשְׁכִּיר בַּיִת אוֹ חָצֵר אוֹ מֶרְחָץ אוֹ חֲנוּת אוֹ שְׁאָר הַמְּקוֹמוֹת עַד זְמַן קָצוּב - הֲרֵי זֶה כּוֹפֵהוּ לָצֵאת בְּסוֹף זְמַנּוֹ, וְאֵינוֹ מַמְתִּין לוֹ אֲפִלּוּ שָׁעָה אֶחָת[42]. שָׂכַר לוֹ בַּיִת סְתָם[43]: לְלֵילָה - אֵין פָּחוֹת מִיּוֹם אֶחָד[44]; לִשְׁבִיתָה[45] - אֵין פָּחוֹת מִשְׁנֵי יָמִים[46]; לְנִשּׂוּאִין - אֵין פָּחוֹת מִשְּׁלֹשִׁים יוֹם[47].

42) כלומר, אין המשכיר צריך למסור לשוכר הודעת פינוי מוקדמת, אלא מיד כשיגיע הזמן, ואפילו בימות הגשמים, מוציאו, שעד כאן לא אמרו (ראה הלכה ז) שאין המשכיר מוציאו בימות הגשמים כלל, ובימות החמה בלי הודעה מוקדמת של שלושים יום, אלא כשהשכירות נעשית בסתם, כדי לאפשר לשוכר לחפש מקום לדור (כמבואר בסמוך הלכה ז) אבל כשהשכירות נעשית לזמן קצוב – עצם קביעת השכירות לזמן מסוים – הודעה היא. וכן אמרו בירושלמי (הביאו הרי"ף בבבא־מציעא פרק השואל – בירושלמי לפנינו אינו): "ואם השכירו לזמן ידוע, אפילו הגיע זמנו בימות הגשמים – מוציאו מיד. מאי טעמא? מידע ידיע דזמניה בטבת" (יודע הוא שזמן יציאתו הוא בטבת). 43) רי"ף שם בשם הירושלמי (וראה תוספתא בבא־מציעא פרק ח הי"א). 44) שהשוכר ללינה סתם – על דעת לילה ויום שוכר ('שיטה מקובצת' שם קא: בשם הר' יונתן). 45) לשבת. 46) כלומר, גם יום השישי בכלל, כדי להכין צרכי שבת (שם). 47) ששמחת נישואין נמשכת שלושים יום, כמו שאמרו (ראה כתובות ח.) שעד שלושים יום כל סעודה שהחתן עושה סתמא מפני הנישואין היא, ומברכים "שהשמחה במעונו". וכן אמרו (שם ד.): אין מונעים תכשיטים מן הכלה כל שלושים יום.

ז. הַמַּשְׁכִּיר בַּיִת לַחֲבֵרוֹ סְתָם[48] - אֵינוֹ יָכוֹל לְהוֹצִיאוֹ עַד שֶׁיּוֹדִיעוֹ שְׁלֹשִׁים יוֹם מִקֹּדֶם[49], כְּדֵי[50] לְבַקֵּשׁ מָקוֹם וְלֹא יִהְיֶה מֵשְׁלָךְ בַּדֶּרֶךְ, וּלְסוֹף הַשְּׁלֹשִׁים יֵצֵא. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּימוֹת הַחַמָּה[51]; אֲבָל בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים[52] - אֵינוֹ יָכוֹל לְהוֹצִיאוֹ[53] מִן הֶחָג[54] וְעַד הַפֶּסַח[55]. קָבַע לוֹ שְׁלֹשִׁים לִפְנֵי הֶחָג, אִם נִשְׁאַר מִן הַשְּׁלֹשִׁים יוֹם אֲפִלּוּ יוֹם אֶחָד לְאַחַר הֶחָג[56] - אֵינוֹ יָכוֹל לְהוֹצִיאוֹ עַד מוֹצָאֵי הַפֶּסַח[57]. וְהוּא[58] שֶׁיּוֹדִיעוֹ שְׁלֹשִׁים יוֹם מִקֹּדֶם[59]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בָּעֲיָרוֹת; אֲבָל בַּכְּרַכִּים[60] - אֶחָד יְמוֹת הַחַמָּה וְאֶחָד יְמוֹת הַגְּשָׁמִים, צָרִיךְ לְהוֹדִיעוֹ שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ מִקֹּדֶם[61]. וְכֵן בַּחֲנוּת[62] - בֵּין בַּכְּרַכִּים בֵּין בָּעֲיָרוֹת, צָרִיךְ לְהוֹדִיעוֹ שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ מִקֹּדֶם[63].

48) משנה בבא־מציעא קא: וגמרא שם. קבעו שכר בעד כל חודש וחודש ולא קבעו זמן גמר השכירות, וסתם שכירות אינה פחות משלושים יום. 49) ואם הודיע לשוכר זמן מסוים לפני שנכנס לדירה, שעליו לפנותה אחר שלושים יום

– אינו יכול להוציאו לפני גמר שלושים ימי מגורו (ש"ך שיב ס"ק ז). 50) לאפשר לשוכר. 51) שהדירות מצויות – שדרך בני אדם כשהם רוצים לעבור לדירה אחרת – עוברים בימות החמה. 52) שמפני הגשמים אין בני אדם עוברים לדירה אחרת, ואין הדירות מצויות. 53) אפילו הודיעו קודם. 54) חג הסוכות. 55) מוצאי הפסח, שאין ההודעה מאפשרת לשוכר לחפש לו דירה אחרת, שהרי אין הדירות מצויות. אמנם אם הקדים לו הודעת הפינוי – שיפנה הדירה בתקופת החורף – שלושים יום בימות החמה, מוציאו ביום שקבע. 56) כגון שמסר לו ההודעה בכ"ד אלול (ראה 'שיטה מקובצת' שם). 57) שם. מימרא דרב אסי: אם נכנס יום אחד בימות הגשמים מהני (מאותם) שלושים יום (שהודיעו בימות החמה) אינו יכול להוציאו מן החג עד הפסח. כלומר, שלושים ימי ההודעה צריכים להגמר לפני החג, ואם לא נגמרו כולם – אין ההודעה מועילה להוציאו בימות הגשמים (נמוקי־יוסף שם). 58) בתנאי. 59) לפני מוצאי פסח, ואינו יכול להוציאו על סמך ההודעה הקודמת, מפני שאנו רואים אותה כאילו אינה קיימת כלל, שהרי קבעה זמן יציאה מנוגד לדין, ולכן צריך המשכיר להודיעו הודעה שניה לפני הפסח (סמ"ע סימן שיב ס"ק ח. וראה בביאור הגר"א שם ס"ק טו, מה שמגיה בלשון רבינו). 60) שאין דירות פנויות מצויות בהם – שרבים נמשכים אחר ישיבת כרכים. 61) שם. 62) שדרך החנוני להקיף לצרכניו, והקפותיו לזמן ארוך הן. 63) כדי לאפשר לו לגבות בינתיים את הקפותיו (שם – ע"פ רש"י, עיי"ש).

ח. כְּשֵׁם[64] שֶׁהַמַּשְׂכִּיר חַיָּב לְהוֹדִיעוֹ, כָּךְ הַשּׂוֹכֵר חַיָּב לְהוֹדִיעוֹ מִקֹּדֶם שְׁלֹשִׁים יוֹם בַּעֲיָרוֹת, אוֹ מִקֹּדֶם שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ בָּכְּרַכִּים, כְּדֵי שֶׁיְּבַקֵּשׁ שָׁכֵן[65], וְלֹא יִשָּׁאֵר בֵּיתוֹ פָּנוּי[66]. וְאִם לֹא הוֹדִיעוֹ - אֵינוֹ יָכוֹל לָצֵאת, אֶלָּא יִתֵּן הַשָּׂכָר[67].

64) ברייתא שם. 65) דייר הגון. 66) עד שימצא אדם הגון להשכיר לו הדירה. 67) ממשיך לשלם השכר – אפילו יצא מהבית – עד תום שנים עשר חודש, ויש זכות לשוכר להשכיר הבית לתקופה זו לאחר, ואין המשכיר יכול לעכב בידו, כמו שנתבאר למעלה בפ"ה הל' ה (רמ"א בהגהותיו סי' שיב סעיף יז עיי"ש).

ט. אַף עַל פִּי שֶׁאֵין הַמַּשְׂכִּיר יָכוֹל לְהוֹצִיאוֹ וְלֹא הַשּׂוֹכֵר יָכוֹל לָצֵאת עַד שֶׁיּוֹדִיעוֹ מִקֹּדֶם, אִם הוּקְרוּ הַבָּתִּים - יֵשׁ לַמַּשְׂכִּיר לְהוֹסִיף עָלָיו וְלוֹמַר לַשּׂוֹכֵר: אוֹ שְׂכֹר בְּשָׁוֶה[68] עַד שֶׁתִּמְצָא אוֹ תֵּצֵא[69]. וְכֵן אִם הוּזְלוּ הַבָּתִּים - יֵשׁ לַשּׂוֹכֵר לִפְחֹת הַשָּׂכָר וְלוֹמַר לַמַּשְׂכִּיר: אוֹ הַשְׂכֵר לִי כְּשַׁעַר שֶׁל עַתָּה, אוֹ הֲרֵי בֵּיתְךָ לְפָנֶיךָ[70]. נָפַל בֵּית הַמַּשְׂכִּיר[71] שֶׁהָיָה דָר בּוֹ - הֲרֵי זֶה יֵשׁ לוֹ לְהוֹצִיא הַשּׂוֹכֵר מִבֵּיתוֹ[72], וְאוֹמֵר לוֹ: אֵינוֹ בְּדִין שֶׁתְּהֵיֶה אַתָּה יוֹשֵׁב בְּבֵיתִי עַד שֶׁתִּמְצָא מָקוֹם[73], וַאֲנִי[74] מֵשְׁלָךְ בַּדֶּרֶךְ; שֶׁאֵין אַתָּה בַּעַל זְכוּת בְּבַיִת זֶה יוֹתֵר מִמֶּנִּי[75].

68) כפי ערכו עתה. 69) אם אין ברצונך לשלם כפי השער של עכשיו, שאין על המשכיר להפסיד ממון – הפרש יוקר, מהתקנה שמטרתה להגן על הדייר, שלא יהא מושלך בחוץ (גמרא שם). 70) אמנם בגמרא שם לא הוזכר דין ההוזלה, אבל הסברא נותנת, שכוח השוכר יפה בהוזלו, ככוח המשכיר בהוקרו (מגיד־משנה). 71) שם. 72) מיד, בין בימות החמה בין בימות הגשמים. 73) כדי שלא תהא מושלך בדרך. 74) והרי אני כבר מושלך בדרך. 75) מלשון רבינו נראה, שאין דינים אלו – הפרש היוקר וההוזלה, ונפילת בית המשכיר ומשיא בנו המבואר בהלכה י – אמורים, אלא בתקנת ההודעה, כלומר כשהשכירו סתם, שמיסוד הדין יש למשכיר ולשוכר זכות לבטל את השכירות בכל עת שירצו, שהרי לא קבעו זמן לשכירות, אלא שחכמים תיקנו, לטובת השוכר והמשכיר, להודיע מקודם. אבל בהשכירו לזמן קצוב, אין כוח התקנה יפה לפגוע בתנאי השכירות המפורשים, ואפילו נפל ביתו אינו מוציא את השוכר, שבתקופת השכירות יש לשוכר יותר זכות בבית מן המשכיר, שהשכירות לזמן קצוב כמכירה היא, כמו שיתבאר להלן פ"ז הל' א (וכן כתב המגיד־משנה בשם הרשב"א, וכן נפסק בשו"ע סימן שיב סעיף יא).

י. נָתַן הַבַּיִת לִבְנוֹ לִשָּׂא בוֹ אִשָּׁה[76]: אִם הָיָה יוֹדֵעַ שֶׁבְּנוֹ נַעֲשֶׂה חָתָן בִּזְמַן פְּלוֹנִי, וְהָיָה אֶפְשָׁר לוֹ לְהוֹדִיעוֹ מִקֹּדֶם וְלֹא הוֹדִיעוֹ - אֵינוֹ יָכוֹל לְהוֹצִיאוֹ[77]; וְאִם עַכְשָׁו נִזְדַּמְּנָה לוֹ אִשָּׁה, וְהֲרֵי הוּא נוֹשְׂאָהּ מִיָּד[78] - הֲרֵי זֶה יֵשׁ לוֹ לְהוֹצִיאוֹ; שֶׁאֵינוֹ בְּדִין שֶׁיִּהְיֶה זֶה יוֹשֵׁב בְּבֵיתוֹ, וּבֶן בַּעַל הַבַּיִת יִשְׁכֹּר בַּיִת שֶׁיַּעֲשֶׂה בוֹ חֲתֻנָּה.

76) שם. 77) שהרי היה לו להודיעו. 78) ולא היה באפשרותו להודיעו קודם.

יא. מָכַר אֶת הַבַּיִת אוֹ נְתָנוֹ אוֹ הוֹרִישׁוֹ - אֵין הַשֵּׁנִי יָכוֹל לְהוֹצִיאוֹ עַד שֶׁיּוֹדִיעוֹ מִקֹּדֶם שְׁלֹשִׁים יוֹם[79] אוֹ מִקֹּדֶם שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ[80]; שֶׁהֲרֵי הַשּׂוֹכֵר אוֹמֵר לוֹ: אֵין כֹּחֲךָ יָתֵר מִכֹּחַ זֶה שֶׁזָּכִיתָ בְּבַיִת זֶה מֵחֲמָתוֹ[81].

79) בעיירות. 80) בכרכים. 81) וכשם שזה שמכר לך לא היה יכול להוציאני בלי הודעה מוקדמת – כן אף אתה אינך יכול.

~ יום שישי י' טבת ~

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) יבאר שתנאי מועיל בשכירות, ודין משכיר בתים לחדשים או לשנה ונתעברה השנה, ודין שוכר אומר נתתי שכר הדירה ומשכיר אומר לא נטלתי, ודין משכיר בשטר לזמן קבוע ואין זמן בשטר, ודין שוכר פרדס, ודין מכניס פירותיו לבית חבירו שלא מדעתו, ודין שוכר ריחיים.

א. כְּשֵׁם שֶׁמַּתְנֶה אָדָם כָּל תְּנַאי שֶׁיִּרְצֶה בְּמֶקֶח וּמִמְכָּר[2], כָּךְ מַתְנֶה בִּשְׂכִירוּת; שֶׁהַשְּׂכִירוּת מְכִירָה לִזְמַן קָצוּב[3] הִיא. וְכֹל שֶׁמִּמְכָּרוֹ בִּנְכָסָיו מִמְכָּר[4], שׂוֹכֵר[5] שְׂכִירוּתוֹ שְׂכִירוּת; וְכֹל שֶׁאֵין לוֹ לִמְכֹּר[6], כָּךְ

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

אֵין לוֹ לִשְׁכֹּר. אֶלָּא אִם כֵּן יֵשׁ לוֹ פֵּרוֹת בִּלְבַד בְּאוֹתָהּ הַקַּרְקַע[7], הֲרֵי זֶה שׁוֹכֵר[8] וְאֵינוֹ מוֹכֵר[9].

2) ואם נתקיים התנאי נקנה הדבר שהוקנה, ואם לא נתקיים לא קנה כמו שנתבאר בפרק יא מהלכות מכירה הלכה א. 3) כן אמרו בבבא מציעא נו: לעניין אונאה (ראה פרק י"ג מהלכות מכירה הלכה יט) וסובר רבינו שלכל הדברים שכירות כמכר (ולא כדעת התוספות שם דיבור המתחיל והאי. וראה למעלה פרק ו הלכה ה בהגדרת מהות קניין השוכר בדבר הנשכר). 4) להוציא חרש שוטה וקטן שממכרם אינו ממכר, כמו שנתבאר בפרק כ"ט מהלכות מכירה. 5) בכתב יד תימן חסרה המלה "שוכר". 6) כגון דבר שלא בא לעולם או דבר שאינו ברשותו ודבר שאין בו ממש (ראה שם פרק כ"ב). 7) כגון הכותב נכסיו לבנו מהיום ולאחר מיתה, שבגוף הקרקע זוכה הבן מהזמן שכתוב בשטר, והפירות הם לאב כל ימי חייו, כמבואר בפרק י"ב מהלכות זכייה ומתנה הלכה י"ג. 8) מעביר לאחרים בתורת שכירות, הזכות שיש לו בקרקע לפירותיה. 9) ואינו רשאי להעביר זכותו בתורת מכירה, שמא הלוקח אדם אלים הוא ולא יהיה ביכולת הבן לאחר מיתת האב להוציא מייד הלוקח את הקרקע שבאה לידו בתורת מכירה. ואם עבר האב ומכרו – מכור עד שימות האב, כמו שכתב רבינו בהלכות זכייה שם (על פי הב"ח סימן רנז, שטז).

ב. הַמַּשְׁכִּיר בַּיִת לַחֲבֵרוֹ[10] לְשָׁנָה[11], וְנִתְעַבְּרָה הַשָּׁנָה[12] - נִתְעַבְּרָה לַשּׁוֹכֵר[13]. הִשְׁכִּיר לָחֳדָשִׁים[14] - נִתְעַבְּרָה לַמַּשְׁכִּיר[15]. הִזְכִּיר לוֹ חֳדָשִׁים וְשָׁנָה, בֵּין שֶׁאָמַר לוֹ: דִּינָר לְחֹדֶשׁ, שְׁנֵים עָשָׂר דִּינָר בְּשָׁנָה[16], בֵּין שֶׁאָמַר לוֹ: שְׁנֵים עָשָׂר דִּינָר לְשָׁנָה, דִּינָר בְּכָל חֹדֶשׁ[17] - הֲרֵי חֹדֶשׁ הָעִבּוּר[18] שֶׁל מַשְׁכִּיר[19]; שֶׁהַקַּרְקַע[20] בְּחֶזְקַת בְּעָלִים, וְאֵין מוֹצִיאִין דָּבָר מִיַּד בַּעַל הַקַּרְקַע אֶלָּא בִּרְאָיָה בְּרוּרָה[21]. וְכֵן בַּעַל הַבַּיִת שֶׁאָמַר: לִזְמַן זֶה הִשְׁכַּרְתִּי לְךָ[22], וְהַשּׁוֹכֵר אוֹמֵר: לֹא שָׂכַרְתִּי אֶלָּא סְתָם[23], אוֹ לִזְמַן אָרֹךְ[24] - עַל הַשּׁוֹכֵר לְהָבִיא רְאָיָה; וְאִם לֹא הֵבִיא[25] - בַּעַל הַבַּיִת נִשְׁבָּע הֶסֵּת[26] וּמוֹצִיאוֹ מִן הַבַּיִת[27].

10) שם קב. 11) בשנים עשר דינר לשנה. 12) ואפילו לא היה ידוע להמשכיר בשעת השכירות, ששנה מעוברת היא (תשובת הרי"ף הובאה בשיטה מקובצת שם). 13) אין השוכר מרבה בדמי השכירות בעד החודש השלושה עשר שניתוסף, שחודש העיבור בכלל השנה הוא. מסתימת לשון רבינו נראה, שאפילו כשהשכירו באמצע השנה ואמר לשנה אחת, אין אנו אומרים שהתכוון לשנה כפי שהיא ברוב השנים כלומר לי"ב חודש, אלא אנו מפרשים כוונתו שהוא משכירו עד שיתמלא מחזור השנה ויגיע לתאריך (יום וחודש) שנעשית בו השכירות, והעיבור בכלל (ראה במגיד משנה). וכן דעת רבו רבי יוסף מיגאש בתשובה הובאה בשיטה מקובצת שם (ובתשובה שם כותב הר"י מיגאש, שבתחילה הורה שאין דין זה אלא כשנעשית השכירות בתחילת השנה (השווה דעת הרשב"א מובא במגיד משנה כאן) ואחר כך חזר בו והורה שאין לחלק בין תחילת השנה לאמצעה, ומסתמך על זה שלא מצא חילוק זה בשום מקום, ואומר: "לפי שאמרתי, שמה שלא חילק אותו התלמוד אין לנו לחלק אותו אלא ניקח אותו בהחלט כמו שבא מוחלט"). 14) דינר בכל חודש – ונתעברה השנה. 15) שם. 16) שהקדים בלשון השכירות, שכירות חודש. 17) שהקדים שכירות שנה, – ואין אנו יודעים אם נתכוון לשכירות שנה או לחדשים, כלומר, אם העיקר הוא הלשון שהזכיר בראשונה או מה שהזכיר באחרונה. 18) דמי השכירות של חודש העיבור. 19) פסק כרב נחמן שם קב: 20) אף על פי שהיא שכורה ביד אחרים. 21) בעדים או בשטר ולא בספק, ולכן אפילו בא המשכיר בסוף החודש לתבוע את שכרו, מוציאים מן השוכר ואין אנו אומרים העמד ממון בחזקת בעליו (ראה ש"ך חושן משפט סימן שיב סעיף קטן טו). מפני שהספק לא נתעורר עתה עם התביעה אלא בשעת השכירות, ואנו דנים בחזקת מי היה הבית בתחילת החודש ומעמידים את הבית בחזקת בעליו נמצא שהשוכר דר בחודש העיבור ולא שילם דמי שכירות ולכן מוציאים ממנו. 22) לזמן קצוב וכבר הגיע הזמן – ועליך לצאת מביתי מיד. 23) ואין לך רשות להוציאני מן הבית בלי הודעה מוקדמת (כמו שנתבאר למעלה בפרק ו הלכה ז, ח). 24) ועדיין לא הגיע זמני לצאת. 25) השוכר ראייה. 26) שהשכירו לזמן קצוב וכבר הגיע הזמן (ועיין ש"ך סימן שיב סעיף קטן ז). 27) מיד, שהקרקע בחזקת בעליה עומדת.

ג. הַשּׁוֹכֵר שֶׁאָמַר: נָתַתִּי שְׂכַר הַבַּיִת שֶׁנִּתְחַיַּבְתִּי בּוֹ, וְהַמַּשְׁכִּיר אוֹמֵר: עֲדַיִן לֹא נָטַלְתִּי, בֵּין שֶׁהָיְתָה בִּשְׁטָר[28] בֵּין שֶׁהָיְתָה בְּעֵדִים[29]: אִם תְּבָעוֹ בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם[30] - עַל הַשּׁוֹכֵר לְהָבִיא רְאָיָה[31], אוֹ יִתֵּן[32] וְיַחֲרִים[33] עַל מִי שֶׁלָּקַח מִמֶּנּוּ[34], אוֹ יִטְעַן עָלָיו[35] בַּדָּמִים שֶׁנָּתַן תְּחִלָּה טַעֲנָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ[36] וְיַשְׁבִּיעֵהוּ הֶסֵּת[37]; תְּבָעוֹ הַמַּשְׁכִּיר לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם, וַאֲפִלּוּ בְּיוֹם הַשְּׁלִשִׁים[38] - עַל הַמַּשְׁכִּיר לְהָבִיא רְאָיָה[39], אוֹ יִשְׁבַּע הַשּׁוֹכֵר[40] שֶׁכְּבָר נָתַן לוֹ שְׂכָרוֹ וְיִפָּטֵר. וְכֵן אִם שָׂכַר מִמֶּנּוּ וּפֵרֵשׁ שֶׁיִּתֵּן לוֹ הַשָּׂכָר שָׁנָה בְּשָׁנָה[41], וּתְבָעוֹ בְּתוֹךְ הַשָּׁנָה - עַל הַשּׁוֹכֵר לְהָבִיא רְאָיָה; תְּבָעוֹ לְאַחַר הַשָּׁנָה, וַאֲפִלּוּ בְּיוֹם תִּשְׁעָה וְעֶשְׂרִים בֶּאֱלוּל[42] - עַל הַמַּשְׁכִּיר לְהָבִיא רְאָיָה[43].

28) שנעשה שטר על השכירות. 29) הדין אחד וכמו שמבאר רבינו והולך. 30) זמן תשלום שכר הבית – בהשכירו סתם ולא קבעו מועדי התשלומים – הוא כל שלושים יום, והשוכר טוען שבתוך שלושים יום שכר את הבית (מרכבת המשנה, וראה באבן האזל). 31) גירסת רבינו בגמרא שם: "כל ל' יום בחזקת שלא נתן עד שיביא (השוכר) ראייה שנתן" ומפרש רבינו שהיא שנוייה בדין שכירות בסתם. וגירסת רש"י שם כנוסחת הגמרא שלפנינו (מגיד משנה). והטעם, שאין אדם פורע תוך זמנו והלוואי שיפרע בזמן (ראה בבא בתרא ה.). 32) אם לא הביא ראייה. 33) קודם הפירעון (מתקנת הגאונים. ראה מגיד

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

משנה למעלה פרק ב הלכה ח. וראה בטור ושולחן ערוך חושן משפט סימן עא דיני החרם). 34) מעות שלא כדין. 35) אחר הפירעון (ש"ך סימן עח סעיף קטן טו וראה הפלאה הלכות כתובה סימן צו). 36) תביעה חדשה, כלומר, פרעתיך פעמיים. 37) שבועת היסת, שלא פרעו אלא פעם אחת – כדין כופר הכול. 38) "דעביד איניש דפרע ביומא דמשלם זמניה" (האדם עשוי לפרוע ביום שנשלם בו הזמן) שם, כרבי יוחנן. 39) שם – וכנוסחת רבינו: "לאחר שלושים יום בחזקת שנתן עד שיביא (המשכיר) ראייה שלא נתן". 40) שבועת היסת כדין כל כופר הכול. שם כרבי יוחנן "שוכר מהימן בשבועה". 41) כלומר, שקבעו מועד התשלומים בכל שנה. 42) ביום האחרון של השנה. 43) וכדין שכירות סתם בשלושים יום (ועיין מרכבת המשנה ואבן האזל).

ד. הַמַּשְׁכִּיר בַּיִת לַחֲבֵרוֹ בִּשְׁטָר לְעֶשֶׂר שָׁנִים, וְאֵין בּוֹ זְמַן[44], הַשּׂוֹכֵר אוֹמֵר: עַדַיִן לֹא עָבַר מִזְּמַן הַשְּׁטָר אֶלָּא שָׁנָה, וְהַמַּשְׁכִּיר אוֹמֵר: כְּבָר עָבְרוּ וְשָׁלְמוּ שְׁנֵי הַשְּׁכִירוּת וְשָׁכַנְתָּ עֶשֶׂר שָׁנִים - עַל הַשּׂוֹכֵר לְהָבִיא רְאָיָה; וְאִם לֹא הֵבִיא רְאָיָה - יִשְׁבַּע הַמַּשְׁכִּיר הֶסֵּת וְיוֹצִיאוּ[45].

44) אין בשטר תאריך המעיד מתי התחלת השכירות. 45) שהקרקע בחזקת בעליה עומדת, כמו שנתבאר בהלכה ב (בבא מציעא קג. וכנוסחת רש"י וכפירושו. וכן הוא בתוספות שם דיבור המתחיל נקיטת, בלשון ראשון בשם רבינו חננאל).

ה. הַשּׂוֹכֵר[46] פַּרְדֵּס[47] אוֹ שֶׁהָיָה מַשְׁכּוֹן בְּיָדוֹ[48] לְעֶשֶׂר שָׁנִים, וְיָבֵשׁ הַפַּרְדֵּס בְּתוֹךְ הַזְּמַן[49] - יִמְכְּרוּ עֵצָיו[50], וְיִלָּקַח בְּהֶן קַרְקַע, וְיֹאכַל פֵּרוֹתָיו עַד סוֹף זְמַן שְׁכִירוּתוֹ אוֹ זְמַן הַמַּשְׁכּוֹן. וְגוּף הָאִילָנוֹת שֶׁיָּבְשׁוּ אוֹ נִקְצְצוּ - שְׁנֵיהֶן אֲסוּרִין בָּהֶן מִשּׁוּם רִבִּית, הַמַּלְוֶה וְהַלּוֶה[51].

46) שם קט: 47) לאכול פירותיו. 48) שבעל הפרדס לווה כסף ומישכן למלווה את פרדסו על מנת שיאכל פירותיו וינכה דמיהם מדמי ההלוואה. ובפרק ו מהלכות מלוה ולוה הלכה ז והלכה ח יתבאר, שאכילת הפירות מותרת אם מנכין מדמי ההלוואה בעד הפירות שאוכל ואף על פי שדמי הפירות מרובים מסכום ההלוואה. עיין שם. 49) לפני שנשלם זמן השכירות או המשכון. 50) שהעצים, כלומר, גוף האילנות שיבשו, אינם בכלל "פירות" המשועבדים לשוכר או למלוה (שם קט: וכרבא) ואף על פי שהעצים היו קשישים ויבשו כשהגיע זמנם להתייבש. 51) שם: "יבש האילן או נקצץ שניהם אסורים בו" ומפרש רבינו בטעם האיסור, שהוא מפני ריבית; שהרי אם המלווה לוקח גוף האילנות לפירעון החוב, נמצא שהפירות שאכל עד עתה ריבית הם בידו, וכן אם הלווה לוקח אותם ויצטרך להחזיר דמי ההלוואה – יש כאן ריבית (על פי המגיד משנה, ומסיים "ועדיין צריך עיון" וראה במרכבת המשנה). ומלשון רבינו שכתב "המלוה והלוה" נראה, שאין דין זה אמור אלא במשכון ולא בשכירות, ובטעם הדבר כתב הלחם משנה, מפני שדמי שכירות אינם משתלמים אלא לבסוף (ראה שם סה.) נמצא שלא נתן כסף וממילא אין מקום לאיסור ריבית.

ו. שְׁטַר הַשְּׁכִירוּת אוֹ שְׁטַר הַמַּשְׁכּוֹן שֶׁכָּתוּב בּוֹ שָׁנִים סְתָם[52], בַּעַל הַפֵּרוֹת[53] אוֹמֵר שָׁלֹשׁ[54], וּבַעַל הַקַּרְקַע אוֹמֵר שְׁתַּיִם, וְקָדַם זֶה הַשּׂוֹכֵר אוֹ הַמַּלְוֶה[55] וְאָכַל הַפֵּרוֹת[56] - הֲרֵי הַפֵּרוֹת בְּחֶזְקַת אוֹכְלֵיהֶן עַד שֶׁיָּבִיא בַּעַל הַקַּרְקַע רְאָיָה[57]. אֲכָלָהּ הַשּׂוֹכֵר אוֹ הַמְמַשְׁכֵּן[58] שָׁלֹשׁ שָׁנִים, וְכָבַשׁ הַשְּׁטָר[59], וְאָמַר[60]: לְחֲמֵשׁ שָׁנִים יֵשׁ לִי פֵּרוֹת, וּבַעַל הַקַּרְקַע אוֹמֵר: שָׁלֹשׁ, אָמְרוּ לוֹ[61]: הָבֵא שִׁטְרְךָ[62], וְאָמַר: אָבַד - הַשּׂוֹכֵר נֶאֱמָן; שֶׁאִלּוּ[63] רָצָה, אָמַר[64]: לְקוּחָה[65] הִיא בְּיָדִי[66], שֶׁהֲרֵי אֲכָלָהּ שָׁלֹשׁ שָׁנִים.

52) שאין מפורש בשטר לכמה שנים היא שכורה או מושכנת ואין כתוב בה אלא "שנים" בלבד. 53) כלומר, השוכר או המלווה. 54) לשלוש שנים היה המדובר. 55) לפני שתבעוהו לדין. 56) של השנה השלישית. 57) שם קי. כרב כהנא. ולמה אין אומרים כאן "קרקע בחזקת בעליה עומדת" כמו למעלה (הלכה ב) שמוציאים מן השוכר שכר הבית אפילו כשכבר דר בו? נתבאר בגמרא שם שלא אמרו מוציאים, אלא במקום שהספק לא ניתן להתברר לעולם, כמו בהלכה ב שהספק הוא אם העיקר הוא מה שהזכיר בראשונה או באחרונה, אבל כאן הספק הוא לכמה שנים הייתה השכירות, ודבר זה ניתן להתברר על ידי העדים החתומים על השטר, ואף שעתה אין העדים לפנינו אפשר שיבואו ביום מן הימים ויתברר על פיהם, שהדין עם המלווה, ואם יוציא בית דין עכשיו את הפירות מיד המלווה יצטרך לטרוח שנית ולהוציאם מייד הלווה, "ואטרוחי בי דינא תרי זימני לא מטרחינן" (אין להטריח את בית הדין פעמיים) ולפיכך, כל עוד שייתכן שהספק יתברר – בית הדין משאיר הפירות בחזקת אוכליהם. ואם ייראה לבית דין שהמלווה לא יוכל לאשר טענתו, כגון שמתו העדים ונשתקע הדבר – מוציאים הפירות מידי המלוה ללוה (חושן משפט שיז סעיף ג בשם "ויש מי שאומר"). 58) מי שהשדה ברשותו בתורת משכון. 59) השטר נעלם. 60) השוכר או המלווה. 61) לשוכר או למלווה. 62) הראה השטר ונתבאר על פיו לכמה שנים נעשית השכירות. 63) לשקר. 64) היה אומר. 65) קניתיה. 66) והיה נאמן. מבואר בפרק י"א מהלכות טוען ונטען הלכה ב שהמחזיק בשדה ואוכל פירותיה שלוש שנים ובעל השדה לא מיחה – נאמן המחזיק לומר: קניתי ממך את השדה, ולכן יש להאמין לטענתו ששכרה לחמש שנים. [מובן שבשדה מושכרת אין מקום למחות על אכילת פירות, אולם בעל השדה צריך להצהיר בפני עדים שמסר את השדה לפירות (ראה רבינו שם הלכה ז)]. וכתב המגיד משנה, ודווקא כשאין כאן עדים שהשדה באה לידו בתורת שכירות והמשכיר לא הצהיר בפני עדים בתוך שלוש השנים, שהשדה שכורה ולא מכורה. אבל אם יש עדים

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שהשדה באה לידו בתורת שכירות, או העדים מעידים שהמשכיר מסר הצהרה כזו, ואינו נאמן לטעון לקוחה היא בידי (ראה טוען ונטען שם) – אינו נאמן לומר לחמש שנים שכרתיה, שהרי אין לו מיגו.

ז. מִי שֶׁהִכְנִיס פֵּרוֹתָיו לְבֵית חֲבֵרוֹ שֶׁלֹּא מִדַּעְתּוֹ, אוֹ שֶׁהִטְעָהוּ עַד שֶׁהִכְנִיס פֵּרוֹתָיו[67], וְהִנִּיחָם וְהָלַךְ - יֵשׁ לְבַעַל הַבַּיִת לִמְכֹּר לוֹ מֵאוֹתָן הַפֵּרוֹת כְּדֵי לִתֵּן שְׂכַר הַפּוֹעֲלִים שֶׁמּוֹצִיאִין אוֹתָן וּמַשְׁלִיכִין אוֹתָם לַשּׁוּק. וּמִדַּת חֲסִידוּת הִיא, שֶׁיּוֹדִיעַ לְבֵית דִּין[68], וְיִשְׁכְּרוּ מִמִּקְצָת דְּמֵיהֶן מָקוֹם[69], מִשּׁוּם הָשֵׁב אֲבֵדָה לַבְּעָלִים, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא עָשָׂה כַּהוֹגֶן.

67) בהסכמתו, וכמעשה המובא בגמרא (שם קא:) באדם שלא מצא מקום לאחסן את יינו וביקש מאשה שתשכיר לו מקום ולא הסכימה, הלך וקידשה, ונתנה לו מקום ליינו ואחרי כן הלך האיש לביתו וכתב גט ושלח לה ושכרה האשה סבלים והוציאו את היין לשוק ושילמה שכרם מדמי חלק היין. ואמר על זה רב הונא בנו של רב יהושע: "כאשר עשה כן ייעשה לו גמולו ישוב בראשו", כלומר, הוא התנהג בערמה ושלא כהוגן כן יש להתנהג עימו שלא כהוגן. וסובר רבינו שבכל מקום שאדם מתנהג שלא כהוגן – אף שלא נהג בערמה – מותר לגמול לו כגמולו, ולכן כתב רבינו בתחילת הלכה שדין זה הוא גם במי שהכניס פירותיו לבית חבירו שלא מדעתו אף שאין כאן התנהגות ערומומית.
68) אחר שהוציאם בשוק. (ועיין סמ"ע שיט סעיף קטן א).
69) שלא יפסידו בשוק.

ח. הַשּׁוֹכֵר רֵחַיִם מֵחֲבֵרוֹ[70] שֶׁיִּטְחַן לוֹ עֶשְׂרִים סְאָה בְּכָל חֹדֶשׁ בִּשְׂכָרוֹ[71], וְהֶעֱשִׁיר בַּעַל הָרֵחַיִם[72] וַהֲרֵי אֵינוֹ צָרִיךְ לִטְחֹן שָׁם[73]: אִם יֵשׁ לַשּׁוֹכֵר חִטִּים שֶׁצָּרִיךְ לִטְחֹן לְעַצְמוֹ אוֹ לַאֲחֵרִים[74] - כּוֹפִין אוֹתוֹ לִתֵּן דְּמֵי טְחִינַת עֶשְׂרִים סְאָה, שֶׁזּוֹ מִדַּת סְדֹם הִיא[75]; וְאִם אֵין לוֹ[76] - יָכוֹל לוֹמַר: אֵין לִי דָּמִים, וַהֲרֵינִי טוֹחֵן לְךָ כְּמוֹ שֶׁשָּׂכַרְתִּי, וְאִם אֵין אַתָּה צָרִיךְ[77] - מְכֹר לַאֲחֵרִים[78]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

70) כתובות קג. 71) בעד השכרת הריחיים. 72) וקנה ריחיים וחמור וטוחן בו צריכת ביתו. 73) אצל השוכר, ובא המשכיר ודורש שהשוכר ישלם כסף במקום טחינת חיטים. 74) כלומר, שאינו בטל אף אם לא יטחון בעד המשכיר שיש לו לקוחות רבים לטחינת חיטים.
75) שמידת אנשי סדום היא שאפילו כשחבירו נהנה והוא אינו מפסיד (בגמרא: זה נהנה וזה לא חסר) לא היו עושים טובה, וכאן הלא אין לשוכר כל הפסד אם ישלם כסף, שהרי באותו זמן שהוא טוחן טחינת המשכיר, יש לו לטחון בשביל אחרים בכסף ויכול לתת למשכיר אותו הכסף, ונמצא המשכיר נהנה והשוכר אינו חסר. 76) שאין לשוכר לקוחות לטחינת חיטים ואם לא יטחן טחינת המשכיר נמצא מפסיד. 77) לטחינתי. 78) כלומר, אין לי להפסיד ולישב בטל אלא טחון טחינת ביתך אצלי, כפי שהוסכם בתנאי השכירות, ומה שאתה טוחן בריחיים שלך – מכור לאחרים (על פי רש"י שם. וראה בסמ"ע בסימן שיח סעיף קטן א, שכתב לפרש מה שאמר רבינו "והעשיר בעל הריחיים" שהעשיר וקונה לחם מהנחתום, ומה שכתב "מכור לאחרים" פירושו מכור לאחרים זכותך שיש לך בריחיים. עיין שם מה שהכריחו לכך).

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) מבאר דין חכירת שדה או קבלנות.

א. אֶחָד הַשּׁוֹכֵר מֵחֲבֵרוֹ שָׂדֶה לִזְרָעָהּ[2] אוֹ כֶּרֶם[3] לֶאֱכֹל פֵּרוֹתָיו בְּדָמִים[4], אוֹ שֶׁשָּׂכַר מִמֶּנּוּ בְּפֵרוֹת קְצוּבִים[5], כְּגוֹן שֶׁשָּׂכַר מִמֶּנּוּ שָׂדֶה זוֹ בְּעֶשְׂרִים כּוֹר בִּשְׁנָה וְכֶרֶם זֶה בְּעֶשְׂרִים כַּדֵּי יַיִן בְּכָל שָׁנָה - שְׁנֵיהֶן דִּין אֶחָד יֵשׁ לָהֶן[6]. וְהַשּׁוֹכֵר בְּפֵרוֹת הוּא הַנִּקְרָא חוֹכֵר[7].

2) וכל היבול יהיה לשוכר. 3) שהוא נטוע. 4) בכך וכך דינרין לשנה. 5) בין אם יזרע השדה בין שלא יזרענה, ובין אם יוציא הכרם פירות הרבה או מעט (ראה להלן הל' יב – יג). 6) כדברי חכמים בבבא־מציעא קו. (ראה להלן הל' ה). 7) כלומר, אין ביניהם אלא חילוק השם, שהשוכר בדמים נקרא שוכר, ובפירות נקרא חוכר. וכן אמרו בירושלמי (דמאי פ"ו הל' א): מה בין שוכר לחוכר? השוכר – במעות, והחוכר – בפירות.

ב. הַמְקַבֵּל שָׂדֶה אוֹ פַּרְדֵּס כְּדֵי לַעֲבֹד אוֹתוֹ וּלְהוֹצִיא עָלָיו יְצִיאוֹת[8], וְיִתֵּן לְבַעַל הַקַּרְקַע שְׁלִישׁ הַתְּבוּאוֹת[9] אוֹ רְבִיעַ אוֹ מַה שֶּׁיִּתְּנוּ בֵּינֵיהֶן[10], זֶה הוּא הַנִּקְרָא מְקַבֵּל. כָּל דָּבָר שֶׁהוּא לִסְיַג הָאָרֶץ[11] - בַּעַל הַקַּרְקַע חַיָּב בּוֹ[12]; וְכָל דָּבָר שֶׁהוּא שְׁמִירָה יְתֵרָה[13] - הַחוֹכֵר אוֹ הַמְקַבֵּל חַיָּב בּוֹ[14]. הַקַּרְדֹּם שֶׁחוֹפְרִין בּוֹ הָאָרֶץ, וְהַכֵּלִים שֶׁנּוֹשְׁאִין בָּהֶן הֶעָפָר, וְהַדְּלִי וְהַכַּד וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן שֶׁדּוֹלִין בָּהֶן הַמַּיִם - עַל בַּעַל הַקַּרְקַע[15]; וַחֲטִיטַת[16] הַמְּקוֹמוֹת שֶׁמְּקַבְּצִין בָּהֶן הַמַּיִם - עַל הַחוֹכֵר אוֹ עַל הַמְקַבֵּל[17].

8) ההוצאות הדרושות בעבודת השדה והפרדס, שכך מתחייב המקבל כלפי בעלי הקרקע, וכותב לו: אני אעמוד ואחרוש וכו' ובמה שהוצאתי (ראה להלן הל' יב).
9) שתוציא השדה והפרדס. 10) כלומר, או חלוקה אחרת כפי מה שיתנו ביניהם. וחלוקים הם – המקבל והחוכר – במקצת דינים כמו שיתבאר בהמשך הפרק (ירושלמי שם: המקבל למחצה לשליש ולרביע). 11) לשמירת הקרקע, כגון בניית גדר וחפירת החריצים סביבות השדה מחוץ לגדר (השווה פכ"א מהל' מכירה הל' כב). 12) שאין השדה נשמרת בלעדי הגדר והחריצים, ועל בעל השדה להעמיד שדה שמורה (שם קג:), וכפירוש רבינו חננאל, מובא ב'תוספות' שם ד"ה בוכרא). 13) בכת"י תימן: ודבר שהוא לשמירה וחפירה יתירה – השווה הערה הקודמת.
14) שם, שאין תוספת השמירה באה אלא לחזק את השמירה, ועל החוכר או המקבל לעשותה. 15) כדברי רב יוסף (שם): "מרא וזבילא (שני אלה הם כלים שחופרים

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

בהם) ודוולא (דלי) וזרנוקא (ונוד) דבעל הבית". שכלים אלו הכרחיים הם בעבודת השדה. בב"ח חושן־משפט (סימן שכ) מגיה בדברי רבינו "והנוד" במקום "והכד", והגר"א (שם ס"ק יג) אומר, שרבינו כתב כד בהתאם לנוהג שהיה בזמנו שהיו משתמשין לשאיבת מים בכדים ולא בנודות (וכן הוא הנוהג אצל הערביים). והוסיף רבינו וכתב "וכיוצא בהן" לכלול בזה גם זרנוקא, שאמרו בגמרא במקום שנוהגים להשתמש בו לשאיבה. – ובדפוס רומא (ר"מ) הנוסחא: "והבד", ופירושו מוט, היינו: העץ שתולין בו החבל שהדלי קשור בו (ראה 'פרישה' שם שדחה גירסא זו). 16) בכת"י תימן: "וחפירת המקומות", היינו הבריכות שמאספים בהם המים באמצעות תעלות מהנהר. 17) מפני שהבריכות משמשות להקל בהשקיית השדה, שלא יצטרך החוכר או המקבל להביא המים מן הנהר (בבא־מציעא שם "אריסא עביד בי יאורי", וכפירוש הראב"ד מובא ב'קצות החושן' סי' שכ ס"ק ב).

ג. הַשּׂוֹכֵר[18] אוֹ הַמְקַבֵּל שָׂדֶה מֵחֲבֵרוֹ לְשָׁנִים מוּעָטוֹת[19] - לֹא יִזְרָעֶנָּה פִּשְׁתָּן[20]; שְׂכָרָהּ אוֹ קִבְּלָהּ[21] שֶׁבַע שָׁנִים - זוֹרְעָהּ שָׁנָה רִאשׁוֹנָה פִּשְׁתָּן[22]. וְאֵין הַשְּׁבִיעִית[23] מִן הַמִּנְיָן[24]; שְׂכָרָהּ אוֹ קִבְּלָהּ שָׁבוּעַ אֶחָד[25] - שְׁבִיעִית מִן הַמִּנְיָן[26].

18) והוא־הדין לחוכר. וכבר הקדים רבינו בה"א שאין הפרש בין שוכר לחוכר בדין, אלא בשם. 19) פחות משבע שנים. 20) שם קט. שהפשתן מכחיש את הקרקע, ואין השדה חוזר למצבו הקודם עד שש שנים. ובפירושו למשנה שם, מבאר רבינו: "ששרשי הפשתן נשארו בקרקע זמן רב", כלומר, והשרשים יונקים לשד הקרקע ומכחישים אותו. 21) בקיבל אותה סתם על דעת שיזרענה כל מין שירצה ידובר כאן, שאם התנה בעל הקרקע שיזרענה מין מסוים, אין המקבל רשאי לשנות ולזורעה מין אחר, שבעל השדה שנוטל חלקו ממה שתוציא השדה – יכול לעכב ולומר: למין זה שהתניתי עמך אני צריך (מגיד־משנה – וראה להלן הל' ט, ויד). 22) שהרי כשיגיע זמן החזרת השדה – בסוף שבע – כבר חזרה השדה לקדמותה. 23) שהרי קיבל אותה לשבע שנים, ושנת השמיטה עבודת קרקע אסורה בה. 24) במנין שני השכירות, ששבע שנים שאמר, שבע שני זריעה משמע, ואין שנת השמיטה בכלל, שהרי אסורה בעבודת קרקע. 25) כלומר, מחזור של שבע שנים. 26) שהשביעית, בכל מחזור השנים היא (שם קי.).

ד. הַחוֹכֵר אוֹ הַמְקַבֵּל שָׂדֶה מֵחֲבֵרוֹ, וְהִיא בֵּית הַשְּׁלָחִין[27] אוֹ בֵּית הָאִילָן[28], וְיָבַשׁ[29] מַעְיַן בֵּית הַשְּׁלָחִין, וְלֹא פָּסַק הַנָּהָר הַגָּדוֹל[30], אֶלָּא אֶפְשָׁר לְהָבִיא מִמֶּנּוּ בִּדְלִי[31], אוֹ שֶׁנִּקְצַץ הָאִילָן שֶׁל בֵּית הָאִילָנוֹת - אֵינוֹ מְנַכֶּה לוֹ מֵחֲכִירוֹ[32]. וְאִם מַכַּת מְדִינָה הִיא[33], כְּגוֹן שֶׁיָּבַשׁ הַנָּהָר[34] - מְנַכֶּה לוֹ מֵחֲכִירוֹ[35]. הָיָה עוֹמֵד[36] בְּתוֹךְ הַשָּׂדֶה וְאָמַר לוֹ: בֵּית הַשְּׁלָחִין הַזֶּה[37] אֲנִי מַשְׁכִּיר לְךָ, בֵּית הָאִילָן הַזֶּה אֲנִי מַשְׁכִּיר לְךָ, יָבַשׁ הַמַּעְיָן אוֹ נִקְצַץ הָאִילָן - מְנַכֶּה לוֹ מֵחֲכִירוֹ; שֶׁהֲרֵי הוּא עוֹמֵד בְּתוֹכָהּ, וְלֹא אָמַר לוֹ 'הַזֶּה' אֶלָּא כְּמִי שֶׁאוֹמֵר: כְּמוֹת שֶׁהִיא עַתָּה אֲנִי מַשְׁכִּיר[38]. לְפִיכָךְ, אִם לֹא הָיָה עוֹמֵד בְּתוֹכָהּ, וְאָמַר לוֹ: בֵּית הַשְּׁלָחִין אֲנִי מַשְׁכִּיר לְךָ, אוֹ בֵּית הָאִילָן, וְיָבַשׁ הַמַּעְיָן אוֹ שֶׁנִּקְצַץ הָאִילָן - אֵינוֹ מְנַכֶּה לוֹ מֵחֲכִירוֹ[39].

27) קרקע יבשה צמאה למים, שאין מי הגשמים מספיקין לה, ומשקים אותה בידי אדם ממעיין או מבריכות שבה. שלחין: מלשון ארמית ומובנו צמאון, עייפות למים, "ואתה עיף ויגע" (דברים כה, יח) מתרגם אונקלוס: "ואת משלהי ולאי", כלומר צמא למים, כלשון הכתוב (ירמיה לא, כה) הרויתי נפש עיפה – וההא מתחלפת בחית (מועד קטן ב.) ובכת"י תימן: "השלהין", וכן הוא ברי"ף שם. 28) שדה שנטועים בו אילנות. 29) בכת"י תימן: ויבש המעיין של. 30) שממנו משקים בני המדינה. 31) ויש באפשרותו לעבד השדה ע"י שיביא המים בדליים מן הנהר, אלא שנתווסף עליו טורח. 32) שאין בתוספת הטירחה לשינוי קביעת דמי השכירות, שהרי השדה ראוי ואפשר לעבדו, אלא שמזלו של השוכר גרם לו שיבש המעיין בזמן שהשדה שכור אצלו – ועליו לישא בהפסד הטורח. והמקבל אינו יכול לטעון, שקביעת דמי שכירות השדה היתה מיוסדת על דעת המעיין שיש בו או מפני בית האילן שיטול חלק בפירות בלי תוספת טירחה. והטעם, מפני שלא גילה דעתו בשעת השכירות שהוא מסתמך על המעיין והאילן, ובסתם אין אנו אומרים שדוקא על דעת המעיין או בית האילן הסכים לקביעת השכר (שם קג: ע"פ רש"י שם). 33) תופעה שלילית שפגעה בכל יושבי המדינה – מדינה, היינו עיר – ראה פ"א מהל' מגילה הל' ד. 34) הגדול, שממנו משקים בני המדינה שדותיהם. 35) שם, לפי חישוב ההפסד, שהרי אין לייחס את המכה, שפגעה בכל שדות העיר למזלו של השוכר, וגם אלמלי נשאר השדה בטיפול המשכיר – היתה המכה פוגעת בו, ולפיכך מנכה לו מחבירו, כלומר, משכר החכירות אם קיבל אותה בחכירות, ומחלקו של בעל השדה מיבול השדה בקבלנות. – ואע"פ שבקבלנות שבעל השדה נוטל חלקו כפי מה שיוציא השדה, ממילא גם בעל השדה מפסיד, שהרי גם חלקו עולה בפחות בעקבות מכת המדינה. והטעם, שאנו מחשבים היבול שהוציא השדה ביחס להוצאות שהשקיע המקבל בזריעת השדה ובטיפולה, כלומר, כשנחשב היבול שהצטמצם בעקבות מכת המדינה לעומת ההשקעה – נמצא, שהפסדו של המקבל גדול משל בעל השדה, שהרי נוסף על ההפסד מצמצום היבול, הוא מפסיד חלק ההוצאות שהשקיע על יסוד החישוב של היבול המשוער אילמלא לא פגעה המכה, בעוד שבעל השדה מפסיד רק את פיחות היבול בלבד, ולפיכך מנכים מחלקו של בעל השדה כפי חישוב ההוצאות שהפסיד המקבל ('מרכבת המשנה'. וראה מה שביאר ב'אבן האזל' בדעת רבינו. ודעת הרמב"ן והרשב"א, הביאם המגיד־משנה, שדין זה אינו אמור אלא בחכירות עיי"ש). 36) משנה, שם קג: 37) כלומר, הרי

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הם עומדים בתוכה ורואים את השדה, ולמה לו לפרש "הזה", אלא לא נתכוין במה שאמר הזה. 38) כלומר, שיהיה כמו שהיא עתה כל זמן שהיא ברשותך, ולפיכך מנכה לו ביבש המעיין או נקצץ האילן, שהרי חל שינוי בשדה שגרם להפסד (שם קד. כרבינא. וכנוסחת הרי"ף שם "מדקאמר הזה, מכלל דקאי בגוה עסקינן, בית השלחין הזה למה ליה למימר, דקאמר ליה בית השלחין כדקיימא השתא"). 39) כמו שביארנו למעלה בהערה לא, שמן הסתם לא על דעת המעיין או בית האילן שוכר [רבינו סותם ואינו מבדיל בין אמר השוכר ובין אמר המשכיר, ולא כשמואל שם (ראה מגיד־משנה)].

ה. הַשּׂוֹכֵר[40] אוֹ הַמְּקַבֵּל[41] שָׂדֶה מֵחֲבֵרוֹ, וַאֲכָלָהּ חָגָב אוֹ נִשְׁתַּדְּפָה[42]: אִם אֵרַע דָּבָר זֶה לְרֹב הַשָּׂדוֹת שֶׁל אוֹתָהּ הָעִיר[43] - מְנַכֶּה לוֹ מֵחֲכִירוֹ, הַכֹּל לְפִי הַהֶפְסֵד שֶׁאֵרְעוֹ; וְאִם לֹא פָּשְׁטָה הַמַּכָּה בְּרֹב הַשָּׂדוֹת - אֵינוֹ מְנַכֶּה לוֹ מֵחֲכִירוֹ[44], אַף עַל פִּי שֶׁנִּשְׁתַּדְּפוּ כָּל הַשָּׂדוֹת שֶׁל בַּעַל הַקַּרְקַע[45]. נִשְׁתַּדְּפוּ כָּל הַשָּׂדוֹת שֶׁל הַשּׂוֹכֵר אוֹ הַמְּקַבֵּל, אַף עַל פִּי שֶׁפָּשְׁטָה הַמַּכָּה בְּרֹב הַשָּׂדוֹת - אֵינוֹ מְנַכֶּה לוֹ מֵחֲכִירוֹ; שֶׁאֵין זֶה הַהֶפְסֵד תָּלוּי אֶלָּא בַּשּׂוֹכֵר, שֶׁהֲרֵי כָּל שְׂדוֹתָיו נִשְׁתַּדְּפוּ[46]. הִתְנָה עָלָיו בַּעַל הַקַּרְקַע שֶׁיִּזְרָעֶנָּה חִטִּים וּזְרָעָהּ שְׂעוֹרִים[47], אוֹ שֶׁלֹּא זְרָעָהּ כְּלָל[48], אוֹ שֶׁזְּרָעָהּ וְלֹא צָמְחָה, אַף עַל פִּי שֶׁבָּא חָגָב אוֹ שִׁדָּפוֹן וְהֵכְּתָה רֹב הַמְּדִינָה - אֵינוֹ מְנַכֶּה לוֹ מֵחֲכִירוֹ[49]. וְעַד מָתַי חַיָּב לְהִטַּפֵּל וְלִזְרֹעַ פַּעַם אַחֶרֶת אִם לֹא צָמְחָה?[50] כָּל זְמַן שֶׁרָאוּי לִזְרִיעָה[51] בְּאוֹתוֹ מָקוֹם[52].

40) כדעת חכמים, במשנה (קה:) שהדין שמנכה במקרה של מכת מדינה – הוא גם בשוכר וכ"ש חוכר. 41) בקבלנות, וכמו שביארנו למעלה בשם ה'מרכבת המשנה', שגם בקבלנות שייך לומר שמנכין מחלקו של בעל־הבית (ראה לעיל הערה לד). 42) שהצטמקו גרעיני התבואה ע"י רוח חמה ויבשה. 43) והרי זה מכת מדינה (שם: היכי דמי מכת מדינה? אמר רב יהודא, כגון דאישדוף רובא דבאגי, היינו רוב השדות של אותה העיר. ורש"י גורס "רובא דבאגא", ופירש רוב אותה הבקעה – מגיד־משנה). 44) שם. אנו אומרים שמזלו של השוכר גרם לכך שנשדפה או אכלה חגב – שהרי שדותיהם של אחרים לא נפגעו – ועליו לישא בהפסד. 45) שלא החכיר אותם, והרי יש לייחס את ההפסד בשדה זו למזלו של בעל השדה, כשם שיש לייחסו למזל השוכר. בגמרא (שם קו.) נימקו, שמסתבר יותר לייחס ההפסד למזל השוכר מאשר לבעל השדה, מפני שבעל השדה יכול לטעון "אי משום לתאי דידי, הוה משתייר לי פורתא, כדכתיב (ירמיה מב, ב) כי נשארנו מעט מהרבה". פירוש, אילמלא מזלך הרע, היתה מתקיימת בי מדתו של הקב"ה, שמרחם אפילו בשעה שמדת הדין מתוחה, כמו שנאמר "כי נשארנו מעט מהרבה", ושדה זו ראויה היתה להינצל משדפון, כשם שניצלו רוב השדות של העיר, אלמלא מזלך שגרם לה שנשתדף. 46) כלומר, יותר יש לייחס ההפסד למזלו של השוכר – כשכל שדותיו נשתדפו – מאשר לייחסו למכת המדינה, ולמה אין השוכר יכול לטעון כאן שלולא מכת המדינה היה מתקיים בו "כי נשארנו מעט מהרבה"? פירשו בגמרא שם, שבעל השדה עונה: "אי הווית חזית לאישתיורי לך מידי, הוה משתייר לך מדנפשך". פירוש, אם ראוי אתה שיתקיים בך מקרא זה – היתה ניצולת אחת משדותיך, כי משדה זו לא יישאר לך כלום, או דבר מועט מאוד, אפילו אם לא תשלם דמי חכירה כלל. ולמה בנשתדפו כל שדותיו של בעל השדה אין השוכר יכול לומר לבעל השדה: "אי הוית חזית" וכו'? מפני שגם משדה שנשתדפה נשארו לו דמי חכירותו, ואפשר שדמים אלה הם ה"מעט מהרבה" ('תוספות' שם ד"ה אי הוית). אולם סברא זו כוחה יפה בשכירות ובחכירות, אבל לדעת רבינו, שכתב בראש הלכה זו "או המקבל" קשה, מה יענה בעל השדה לטענת "אי חזית", הרי בקבלנות גם הוא מפסיד כל חלקו כמו המקבל? ונראה שרבינו מפרש מה שאמרו בגמרא: אילו "הוית חזית" הכוונה, שאין לטעון "כי נשארנו" אלא בשדה שהיא שלו, אבל לא בשדות אחרים שנמסרו בקבלנות או בשכירות (וראה 'שיטה מקובצת' בשם 'שיטה'. ויותר נכון לקבל פירושו הדחוק קצת של המגיד־משנה, שרבינו התכוון לשכירות או חכירות בלבד ולא לקבלנות, ותפס לשון המשנה שכתבה "המקבל". ויש לשים לב לזה, שבכל המשניות בפרק זה כתוב "המקבל". אפילו כשהכוונה לשכירות או חכירות). 47) ונשתדפה. ופשטה המכה ברוב המדינה – אינו מנכה, שבעל השדה טוען: אילו לא שנית והיית זורע חיטים כמו שהתניתי עמך, לא היתה המכה פוגעת בה, שהיה מתקיים בי מה שנאמר (איוב כב, כח) ותגזר אומר ויקם לך. כלומר, מה שתבקש מהיוצר – יעשה, ואני לא ביקשתי מן השמים בתחילת השנה שיצליחני בשעורים אלא בחיטים (שם ע"פ רש"י). 48) אינו מנכה, שבעל השדה טוען: אלמלי זרעת לא היתה המכה פוגעת בה, שהיה מתקיים בי מה שנאמר (תהלים לז, יט): "לא יבושו בעת רעה ובימי רעבון ישבעו" (שמואל, שם). 49) שבעל השדה טוען: חזור וזרע (ריש לקיש, שם). 50) כלומר, עד מתי יכול המשכיר לטעון: אין לך לנכות אלא חזור וזרע ('טורי זהב' סי' שכב). 51) כלומר, אפילו זרע כמה פעמים ולא צמח חוזר וזורע, כל זמן שראוי לזריעה. 52) כפי טבע הארץ בכל מקום ומקום (שם).

ו. הַשּׂוֹכֵר[53] אוֹ הַמְּקַבֵּל שָׂדֶה מֵחֲבֵרוֹ: מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לִקְצֹר[54] - יִקְצֹר, וְאֵינוֹ רַשַּׁאי לַעֲקֹר[55]; לַעֲקֹר - יַעֲקֹר, וְאֵינוֹ רַשַּׁאי לִקְצֹר. וּשְׁנֵיהֶם מְעַכְּבִין זֶה עַל זֶה[56]. וּמָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לַחֲרֹשׁ אַחֲרָיו[57] - יַחֲרֹשׁ[58]. מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לְהַשְׁכִּיר[59] אִילָנוֹת עַל גַּב קַרְקַע[60] - מַשְׁכִּירִין[61], וְאַף עַל פִּי שֶׁהִשְׁכִּיר לוֹ סְתָם בְּפָחוֹת מִן הַיָּדוּעַ[62]; וּמָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ שֶׁלֹּא לְהַשְׁכִּיר אִילָנוֹת - אֵין לוֹ אִילָנוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁשָּׂכַר מִמֶּנּוּ בְּיָתֵר עַל הַיָּדוּעַ[63]. הַכֹּל כְּמִנְהַג הַמְּדִינָה[64].

53) שם קג: 54) במגל, וקני השבלים נשארים בקרקע.

55) עם השורש. 56) כשאחד מהם רוצה לשנות מן המנהג. בעל הקרקע מעכב לעקור במקום שנהגו לקצור, בטענה – שרוצה שישארו בשדה הקשין של התבואה לאחר הקצירה לזבל הקרקע; והחוכר או המקבל מעכב, בטענה – שהקצירה קלה היא מן העקירה. ובמקום שנהגו לעקור, בעל הקרקע מעכב לקצור, בטענה – שהוא רוצה בשדה נקיה, ואינה צריכה לזבל. והחוכר או המקבל מעכב, בטענה – שצריך הוא לחלקו בקש (שהמקבל נוטל חלקו גם מהקש, ראה להלן הל' י) למאכל בהמותיו (שם). 57) אחר הקצירה או העקירה כדי להפוך שרשים של עשבים רעים שבשדה ולהשמידם, שלא יחזרו ויצמחו לכשתזרע. 58) ואמרו בגמרא שם, שאפילו ניכש השדה מעשביה הרעים בעוד שהתבואה בקמתה, אינו נפטר בזה מלחרוש אחר הקצירה או העקירה. 59) שם. 60) שאגב הקרקע נוטל השוכר גם מפירות האילנות – אע"פ שאינו טורח בהם. 61) כלומר, מן הסתם הם מושכרין. 62) מהשער המקובל באותו מקום, שלא התנה על כך בשעת השכירות – מתקבל על הדעת, שכמנהג המדינה השכיר, ולפיכך אין בעל השדה יכול לטעון: השכרתי בפחות מן המקובל, על־מנת שלא תיטול מפירות האילנות. 63) אין המקבל יכול לטעון ששכרו ביותר מהמקובל, על דעת שיהיה לו גם מפירות האילנות, שמן הסתם כמנהג המדינה שכר (שם). 64) כלומר, וכל הבא לשנות – עליו להתנות על כך בשעת השכירות.

ז. הַחוֹכֵר[65] שָׂדֶה מֵחֲבֵרוֹ בַּעֲשָׂרָה כּוֹר חִטִּים, וְלָקְחָה[66] - נוֹתֵן לוֹ מִתּוֹכָהּ[67]. הָיוּ חִטֶּיהָ יָפוֹת - לֹא יֹאמַר לוֹ: הֲרֵינִי לוֹקֵחַ לְךָ מִן הַשּׁוּק, אֶלָּא נוֹתֵן לוֹ מִתּוֹכָהּ[68]. חָכַר מִמֶּנּוּ כֶּרֶם בַּעֲשָׂרָה סַלֵּי עֲנָבִים, וְהִקְרִיסוּ[69] אַחַר שֶׁנִּבְצְרוּ[70], וְכֵן עֲמָרִים שֶׁלָּקוּ אַחַר שֶׁנִּקְצְרוּ[71] - נוֹתֵן לוֹ מִתּוֹכָן[72]. חֲכָרוּ[73] בַּעֲשָׂרָה כַּדֵּי יַיִן, וְהֶחֱמִיץ[74] - חַיָּב לִתֵּן לוֹ יַיִן טוֹב[75]. חֲכָרָהּ מִמֶּנּוּ בְּמֵאָה עֲמָרִים שֶׁל אַסְפַּסְתָּא[76], וּזְרָעָהּ מִין אַחֵר, וְאַחַר כָּךְ חֲרָשָׁהּ, וּזְרָעָהּ אַסְפַּסְתָּא, וְלָקְחָה, אוֹ שֶׁזְّרָעָהּ בַּתְּחִלָּה אַסְפַּסְתָּא, וַחֲרָשָׁהּ, וְאַחַר כָּךְ זְרָעָהּ פַּעַם אַחֶרֶת[77], וְלָקְחָה - אֵינוֹ נוֹתֵן לוֹ מִתּוֹכָהּ, אֶלָּא נוֹתֵן לוֹ אַסְפַּסְתָּא טוֹבָה, שֶׁהֲרֵי שִׁנָּה[78]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

65) שם קו: המקבל – שהסדר הקבלנות כך הוא, שבעל השדה נוטל חלקו כפי מה שתוציא השדה, בין יבול רע או טוב (ע' רש"י שם). 66) שעלה יבול כחוש ורע. 67) כלומר, אע"פ שהחוכר שוכר השדה בפירות קצובים, היינו שאפילו תוציא השדה יבול מעט – עליו לקנות חיטים מהשוק ולשלם לו כפי מה שקבעו – מכל־מקום לא נסתלק בעל השדה מפירות קרקעו, ומאותן החיטים, כפי שהשדה הוציאה, יכול החוכר לשלם שכר חכירותו (מגיד־משנה). 68) כלומר, שהוא־הדין והוא הטעם בהוציאה חיטים יפות, שנותן לו מתוכה – שלא נסתלק בעל השדה מפירות קרקעו וכל־שכן בקבלנות, שבעל השדה מקבל חלק מסוים מן היבול כפי שתוציא השדה, בין רע ובין טוב. 69) הופג טעמם ונתחמצו. 70) ועודם בכרם. 71) ומונחים בשדה כדי שיתייבשו. 72) כל עוד הם בשדה – דינם כדין לקתה במחובר, שהשדה טרם מילאה שליחותה (גמרא שם – ע"פ רש"י). 73) בכת"י תימן: אבל אם חכרו. 74) היין מיבול הכרם שחכר, כשהיו כבר בחביות בבית החוכר. 75) שהשדה מילאה שליחותה, שהרי הענבים לא לקו אלא כשנעשה יין בבית החוכר לקה, ומזלו גרם לכך (שם מימרא דרב אשי – ע"פ רש"י שם). 76) אספסת, – וחכרה על דעת לזורעה אספסת. 77) והוא לא קיבלה אלא על דעת שיזרענה פעם אחת (לחם־משנה). 78) כלומר, שכל ששינה אין דינה כלקתה שנותן לו מתוכה, מפני שהמחכיר יכול לטעון: לא היתה דעתי לקבל מיבול שבא לרגל השינוי (שם קט). וכנראה שלפני רבינו היתה נוסחא אחרת בגמרא, מזו שהיא לפנינו (מגיד־משנה. ולא פירש לנו איך היתה נוסחת רבינו. וראה ב'מרכבת המשנה' שמעמיד דין רבינו גם כפי נוסחתנו).

ח. הַחוֹכֵר[79] שָׂדֶה מֵחֲבֵרוֹ וְלֹא רָצָה לְנַכֵּשׁ[80], וְאָמַר לוֹ: מַה הֶּפְסֵד יֵשׁ לְךָ? הֲרֵינִי נוֹתֵן לְךָ חֲכִירְךָ[81]! - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ; שֶׁהֲרֵי הוּא אוֹמֵר לוֹ[82]: לְמָחָר אַתָּה יוֹצֵא מִמֶּנָּה[83], וְהִיא מַעֲלָה עֲשָׂבִים[84]. וַאֲפִלּוּ אָמַר לוֹ: בָּאַחֲרוֹנָה[85] אֲנִי חוֹרֵשׁ אוֹתָהּ - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ[86].

79) שם קה. 80) לעקור העשבים הרעים שעלו בין צמחי התבואה "וכשמנקין אותן מוסיף הזרע על תבואתה הרבה לפי שתתן השדה כל כוחה אל הזרע, וזה דבר ידוע אצל עובדי אדמה" (לשון רבינו בפירוש המשנה) – ובמקום שנהגו לנכש, ידובר כאן ('טור' ושו"ע שם סעיף ד, וראה מגיד־משנה ולחם־משנה). 81) כלומר, הרי אפילו לא אנכש לא תפסיד כלום, שהרי תקבל חכירך כפי שהוקצב, ואינך רשאי להכריחני לנכש במקום שכל ההפסד עלי (ראה פירוש המשנה, שם). 82) בעל השדה לחוכר. 83) ומחזירה לו. 84) וממעטים את היבול. 85) אחר הקצירה או העקירה. 86) שם קה. "משום דאמר ליה, בזרא דנפל נפל" פירוש, הזרע שיפול בפרק הזמן עד החרישה יפול, כלומר, אין החרישה משמידה אלא את העשבים הרעים ושרשיהם, ולא את הזרע שנפל ויצמח, ואם לא תנכש יעלו העשבים זרעים שיפלו על הקרקע, ולשנה הבאה יצמיחו עשבים (ע"פ רש"י שם).

ט. הַחוֹכֵר[87] שָׂדֶה מֵחֲבֵרוֹ לְזָרְעָהּ שְׁעוֹרִים - לֹא יִזְרָעֶנָּה חִטִּים, מִפְּנֵי שֶׁהַחִטִּין מַכְחִישׁוֹת אֶת הַקַּרְקַע יָתֵר מֵהַשְּׁעוֹרִים. שְׁכָרָהּ לְזָרְעָהּ חִטִּים - יִזְרָעֶנָּה שְׁעוֹרִים. קִטְנִית - לֹא יִזְרָעֶנָּה תְּבוּאָה; תְּבוּאָה - יִזְרָעֶנָּה קִטְנִית[88]. וּבְכָבֵל וְכַיּוֹצֵא בָּהּ[89] - לֹא יִזְרָעֶנָּה קִטְנִית[90], מִפְּנֵי שֶׁהַקִּטְנִית שָׁם מַכְחֶשֶׁת אֶת הָאָרֶץ[91].

87) משנה, שם קו: 88) כגירסת הרי"ף במשנתנו. ובספרים שבידינו, גירסא מהופכת: "קטנית יזרענה תבואה, תבואה לא יזרענה קטנית". 89) כל ארץ שטבע אדמתה כשל בבל. 90) שם ק. – ע"פ נוסחת הרי"ף. 91) "ועיקר הדבר הוא כשיפסוק עמו לחרוש שדה ולזרוע מין ממיני

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הזרעים, יש לו (מותר לו) לזרוע מה שהזיקו מעט (פחות) מאותו הדבר (מהמין) שפסק עמו, ולא יזרע מה שהזיקו גדול (יותר) ממנו. ועושים בזה על־פי שיודעים בטבע אותו המקום בזריעה מן המתעסקין בחרישה ועבודתה" (לשון רבינו בפירוש המשנה, שם). דעת רבינו, שדין זה נאמר בחוכר או בשוכר, אבל בקבלנות – בעל השדה יכול לעכב על המקבל לזרוע מין אחר מזה שהוסכם בשעת השכירות, אפילו למין שהזיקו בקרקע פחות מהמין שהוסכם, שהרי בעל השדה שנוטל חלקו מתבואת השדה, אומר: למין זה שהוסכם אני צריך (כדעת הרמב"ן. ראה מגיד־משנה – הגר"א סימן שכד ס"ק ד. וראה למעלה הל' ג, ולהלן הל' יד).

י. הַמְקַבֵּל[92] שָׂדֶה מֵחֲבֵרוֹ[93] לְשָׁנִים מוּעָטוֹת[94] - אֵין לַמְקַבֵּל כְּלוּם בְּקוֹרַת הַשִּׁקְמָה[95] וְכַיּוֹצֵא בָהּ[96], וְלֹא בְּשֶׁבַח הָאִילָנוֹת[97] שֶׁיָּצְאוּ מֵאֵלֵיהֶן[98] בַּשָּׂדֶה[99]; אֲבָל מְחַשְּׁבִין לוֹ מְקוֹם הָאִילָנוֹת[100] כְּאִלּוּ הָיָה בָהֶן אוֹתוֹ זֶרַע שֶׁזָּרַע בְּכָל הַשָּׂדֶה[101]. וְהוּא שֶׁצָּמְחוּ הָאִילָנוֹת בְּמָקוֹם הָרָאוּי לִזְרִיעָה; אֲבָל אִם יָצְאוּ בְּמָקוֹם שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לִזְרִיעָה[102] - אֵין מְחַשְּׁבִין לוֹ כְּלוּם[103]. וְאִם קִבְּלָהּ שֶׁבַע שָׁנִים אוֹ יָתֵר - יֵשׁ לוֹ בְּקוֹרַת הַשִּׁקְמָה[104] וְכַיּוֹצֵא בָהּ. הִגִּיעַ זְמַנּוֹ לְהִסְתַּלֵּק מִן הַשָּׂדֶה, וְהָיוּ שָׁם זְרָעִים שֶׁעֲדַיִן לֹא הִגִּיעוּ לְהִמָּכֵר[105], אוֹ שֶׁנִּגְמְרוּ וְלֹא הִגִּיעַ יוֹם הַשּׁוּק לִמָּכְרָן - שָׁמִין אוֹתָן וְנוֹטֵל מִבַּעַל הַקַּרְקַע[106]. כְּשֵׁם שֶׁחוֹלְקִין הַמְקַבֵּל וּבַעַל הַקַּרְקַע בַּתְּבוּאָה, כָּךְ חוֹלְקִין בַּתֶּבֶן וּבַקַּשׁ[107]. כְּשֵׁם שֶׁחוֹלְקִין בַּיַּיִן, כָּךְ חוֹלְקִין בַּזְּמוֹרוֹת[108]. אֲבָל הַקָּנִים הַמַּעֲמִידִים תַּחַת הַגְּפָנִים[109]: אִם קָנוּ אוֹתָן בְּשֶׁתְּפוּת - הֲרֵי אֵלּוּ חוֹלְקִין בָּהֶן; וְאִם הֵן מִשֶּׁל אֶחָד מֵהֶן - זֶה שֶׁקָּנָה אוֹתָן הֲרֵי הֵן שֶׁלּוֹ[110]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

92) משנה, שם. 93) על דעת לזורעה. 94) פחות משבע שנים. 95) עץ תאנה מדברי (רבינו בפירושו לדמאי פ"א מ"א, ובכמה מקומות). ענפי השקמה משמשים לקורות בנין ואינם נעשים קורות עד שיגדלו שבע שנים, ואם יכרות הענפים ויחזיר את השדה אחר זמן פחות משבע שנים, נמצא שאינו מחזירה במצב שהיתה בעת שקיבלה (ע"פ רש"י). ואפילו במקום שנהגו להשכיר אילנות אגב קרקע (ראה למעלה הל' ו) אין לו בקורות, שלא אמרו אילנות מושכרין אלא לפירות ולא לקורות (ראב"ד מובא במגיד־משנה). דייק רבינו וכתב: "אין למקבל כלום", ללמדנו שאינו נוטל כלום מן השבח שהשביחה השקמה בשני הקבלנות. כרבא שם בגמרא. ראה לקמן הערה צז. 96) כל אילן שטבעה כעץ השקמה. 97) כלומר, בשבח השדה שהושבחה באילנות. 98) משרשי האילנות הנמצאים בשדה (שטמ"ק שם). 99) שהרי לא קיבל השדה לנוטעה אלא לזורעה. כלומר, לא ירד המקבל לשדה אלא על דעת שיטול חלק מהשבח שתשביח השדה ע"י זריעה ולא על דעת שבח השדה באילנות (שם בגמרא לדעת רבא "שאפילו בשבח שקמה אין לו", פירוש, אינו נוטל חלק בשבח הענפים שנתרבו ונתעבו (בפרק זמן הקבלנות, שלא ירד אלא על דעת השבח שע"י הזריעה). רבינו כתב דין זה במקבל. ונראה דעתו, שהחוכר, יש לו בשבח האילנות, והטעם מפני שהחוכר יורד לשדה על דעת כל שבח שתשביח השדה, שהרי רשאי הוא לנוטעה אפילו בחכרה לזריעה – אם אינן מכחישין הקרקע יותר (כמבואר בהל' ט. הגר"א סי' שכה ס"ק ד. והוא כפי שיטת הרמב"ן שהבאנו למעלה בהערה פט, שאין המקבל רשאי לשנות ממה שהוסכם בשעת הקבלנות. וב'טור' שם כתב, שאם אינם מכחישים את הקרקע יותר מהזרעים, רשאי המקבל לנוטעם, ומשום זה הוא נוטל חלקו). 100) שטח השדה שתפסו האילנות שיצאו מאיליהן והמעיטו שטח הזריעה. 101) שם – מעשה ברב פפא. 102) במקום סלעים או חול. 103) שהרי לא נגרם לו כל הפסד (שם – מעשה ברב ביבי). 104) שעד שבע שנים יחזרו ענפיה ויהיו ראוים לקורות, ומחזירה כמצב שהיתה בעת שקיבלה. [והוא רשאי לקוצצן כשישלימו שבע שנים, אפילו אם היו בנות שלוש או ארבע כשקיבל את השדה. 'טור' סימן שכה]. 105) שעודם צריכים לקרקע, היינו שלא נתבשלו כל צרכם, ואם ילקטם יפסדו (מגיד־משנה בשם הרמב"ן, ומוכיח כן מהתוספתא בבא־מציעא פרק ט ה"א). 106) כפי חלקו המגיע לו, אם למחצה או לשליש (שם). [דין זה נאמר בתוספתא גם בשכירות]. 107) ובחכירות לא שייך דינים אלו, שהרי אינה על בסיס חלוקה (שם קג.). 108) הענפים שנקצצו מן הגפנים, שבכלל הפירות הם (שם ע"פ 'שיטה מקובצת'). 109) כדי שיהיו הגפנים זקופים והאשכולות תלויים באויר, ולא יתקלקלו בקרקע (לשון הרשב"ם בבא־בתרא סט.). 110) שם:

יא. הַמְקַבֵּל שָׂדֶה מֵחֲבֵרוֹ לִטַּע[111] - מְקַבֵּל עָלָיו בַּעַל הַשָּׂדֶה עֲשָׂרָה[112] בּוּרָאוֹת[113] לִסְאָה[114]. יָתֵר עַל זֶה - מְגַלְגְּלִין עָלָיו אֶת הַכֹּל[115].

111) לנוטעה. 112) נטיעות (מגיד־משנה בשם הר"י מיגאש. וראה במאירי (ב"ב, 430) שהכוונה לגפנים, ובפירוש שני אומר הר"י מיגאש שהכוונה כאן לשורות). 113) עקרות שאינן עושות פרי. 114) שטח שזורעים בו סאה תבואה, ומידתו חמשים אמה על חמשים אמה. ואם צמחו עשר נטיעות עקרות בשטח כזה, אין המקבל חייב ליטע אחרות תחתיהן, שדרך נטיעת בית סאה כך הוא, שיוצאות עשר בוראות, ובעל השדה מוחל (בבא־בתרא צה.) כגירסת רבינו. וגירסת הרשב"ם שם: "למאה" (עיין מגיד־משנה). 115) צריך לנטוע נטיעות אחרות כמספר כל הבוראות. כיון שיצאו בוראות יותר מדרך הנטיעות, סימן הוא שפשע בנטיעה, ולפיכך מייחסים כל הבוראות לפשיעתו (שם, וכלל זה אמרו בכל מקום, שכל שצריך לחזור ולתקן – מתקן הכל. ראה פי"ח מהל' מכירה הל' יא).

יב. הַמְקַבֵּל[116] שָׂדֶה מֵחֲבֵרוֹ וְלֹא עָשְׂתָהּ[117], אִם יֵשׁ בָּהּ כְּדֵי שֶׁתּוֹצִיא סָאתַיִם יָתֵר עַל הַהוֹצָאָה[118] - חַיָּב הַמְקַבֵּל לְטַפֵּל בָּהּ[119]. שֶׁכָּךְ כּוֹתֵב לְבַעַל הַקַּרְקַע: אֲנָא

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

אֶקוֹם וְאָנִיר[120] וְאֶזְרַע וְאֶקְצֹר וַאֲעַמֵּר וְאָדוּשׁ וְאֶזְרֶה וְאַעֲמִיד כְּרִי[121] לְפָנֶיךָ וְתִטֹּל אֶת חֶצְיוֹ, אוֹ מַה שֶּׁיִּתְּנוּ[122], וַאֲנִי אֶטֹּל הַשְּׂאָר בִּשְׂכַר עֲמָלִי וּבַמֶּה שֶׁהוֹצֵאתִי[123].

116) משנה וגמרא בבא־מציעא קה. 117) כראוי לה. 118) שהושקעה בשדה (שם, כדברי דבי רבי ינאי וריש לקיש). 119) על כרחו. 120) אעמוד ואחרוש. 121) ערימת תבואה. 122) שליש או רביע, כפי תנאם. 123) שם, כלומר: לפיכך חייב לטפל בה אם יש בה להוציא סאתים, שהרי הוא כותב: אנא איקום וכו' ואעמיד כרי, כלומר אעבוד בה כל העבודות הצריכות, אם יהיה בה שיעור כדי להעמיד כרי. ושיעור כרי, אמרו חכמים (שם) שהוא סאתים, היינו אחר שינכו ההוצאות ישארו סאתים כדי להעמיד כרי. והמדובר בקבלנות בלבד, שהרי בחכירות אין לבעל השדה כל ענין אם המקבל יטפל בשדה או לא, משום שהוא יקבל דמי חכירותו שהוקצבו (רש"י שם).

יג. הַמְקַבֵּל[124] שָׂדֶה מֵחֲבֵרוֹ, וְאַחַר שֶׁזָּכָה בָּהּ[125] הוֹבִירָהּ[126] - שֶׁמִּין אוֹתָהּ כַּמָּה הִיא רְאוּיָה לַעֲשׂוֹת, וְנוֹתֵן לוֹ חֶלְקוֹ שֶׁהָיָה מַגִּיעַ לוֹ[127]. שֶׁכָּךְ כּוֹתֵב לְבַעַל הַקַּרְקַע: אִם אוֹבִיר וְלָא אַעֲבֵד[128], אֲשַׁלֵּם בְּמִיטְבָא[129]. וְהוּא הַדִּין אִם הוֹבִיר מִקְצָתָהּ[130]. וּמִפְּנֵי מָה נִתְחַיֵּב לְשַׁלֵּם?[131] מִפְּנֵי שֶׁלֹּא פָּסַק עַל עַצְמוֹ דָּבָר קָצוּב[132] כְּדֵי שֶׁנֹּאמַר: הֲרֵי הִיא כְּאַסְמַכְתָּא[133], אֶלָּא הִתְנָה שֶׁיְּשַׁלֵּם בְּמִיטְבָא[134], וּלְפִיכָךְ גָּמַר וְשִׁעְבֵּד עַצְמוֹ[135]. אֲבָל אִם אָמַר: אִם אוֹבִיר וְלָא אַעֲבֵד, אֶתֵּן לְךָ מֵאָה דִינָרִין[136] - הֲרֵי זֶה אַסְמַכְתָּא[137], וְאֵינוֹ חַיָּב לְשַׁלֵּם, אֶלָּא נוֹתֵן כְּפִי מַה שֶּׁרְאוּיָה לַעֲשׂוֹת בִּלְבַד[138].

124) משנה, שם קד. 125) באחד הדרכים שקרקע נקנית בהם (שם צט:), ואינו יכול לחזור בו. 126) לא חרשה ולא זרעה, ועשאה שדה בור. 127) כפי תנאם. 128) ולא אעשה בה פעולה הראויה לה. 129) כצ"ל, וכן הוא בדפוס רומי (וכן הביא הדק"ס בשם כמה כת"י, ומהרי"ף דפוס קושטא), כלומר במיטב שלה – של השדה, היינו כיבול הגבוה והטוב שהשדה היתה ראויה לעשות אם היתה חרושה וזרועה כראוי (ע"פ הרע"ב שם. וראה ב'גנזי קדם', לוין ס"ה עמוד 99). 130) שם בגמרא "אוביר תילתא" (שליש). 131) כלומר, והלא אסמכתא היא, שהרי אינו מחייב אלא במקרה אם יוביר, "וכל האומר אם יהיה או לא יהיה, לא גמר והקנה, שהרי דעתו עדיין סומכת שמא יהיה או שמא לא יהיה" (לשון רבינו בפי"א מהל' מכירה הל' ז). 132) סכום מסוים, שלא על בסיס חישוב ההפסד המשוער. 133) שדעתו סומכת שעדיין לא יהיה, ולא אמר כן אלא להגזים. 134) כפי ההפסד, ולא התחייב עצמו בדבר גוזמא. 135) כלומר, בדין הוא משלם במיטבה שאין זה אסמכתא (ע"פ הגהות מימוניות כאן, וראה בכסף־משנה מכירה שם). 136) היינו יותר מכפי ההפסד. 137) ולא גמר ושיעבד עצמו, ולא אמר כך אלא להגזים (שם קד:). 138) שהתחייב עצמו בכלל המאה דינרין שאמר. אמנם לא שיעבד עצמו לתשלום מאה דינרין, שאין זה אלא אסמכתא, אבל כפי ההפסד המשוער גמר ושיעבד עצמו במסגרת מאה הדינרין, והרי זה כדין אם אוביר ולא אעביד אשלם במיטבה (רי"ף שם). גם בהלכה זו המדובר בקבלנות בלבד, שהרי בחכירות מקבל בעל השדה דמי חכירות, בין יעבד את השדה ובין יוביר.

יד. הַמְקַבֵּל[139] שָׂדֶה לִזְרָעָהּ שֶׁמִּשְׁמִין[140], וּזְרָעָהּ חִטִּים, וְעָשְׂתָה חִטִּים[141] שֶׁשָּׁוִין כַּמָּה שֶׁהִיא רְאוּיָה לַעֲשׂוֹת מִן הַשֶּׁמֶשְׁמִין - אֵין לוֹ[142] עָלָיו אֶלָּא תַּרְעֹמֶת[143]. עָשְׂתָה פָּחוֹת מִמַּה שֶּׁהִיא רְאוּיָה לַעֲשׂוֹת מִן הַשֶּׁמֶשְׁמִין[144] - מְשַׁלֵּם לוֹ הַמְקַבֵּל כְּפִי מַה שֶּׁהִיא רְאוּיָה לַעֲשׂוֹת מִן הַשֶּׁמֶשְׁמִין. עָשְׂתָה חִטִּים יָתֵר מִמַּה שֶּׁהִיא רְאוּיָה לַעֲשׂוֹת מִן הַשֶּׁמֶשְׁמִין - חוֹלְקִין לְפִי הַתְּנַאי שֶׁבֵּינֵיהֶן, אַף עַל פִּי שֶׁמִּשְׁתַּבֵּר בַּעַל הַקַּרְקַע[145].

139) שם קד: 140) שהם יקרים מן החיטים, אבל מכחישים הקרקע יותר מן החיטים. 141) הוציאה השדה יבול עשר של חיטים. 142) לבעל השדה. 143) שהרי לא הפסיד כלום, ברם תרעומת יש לו לבעל השדה המקבל על מה ששינה ולא זרעה שומשמין והוא היה צריך לשומשמין. ואע"פ שאפשר לו לקנות שומשמין בשוק בדמי החיטים, רוצה הוא שומשמין מקרקעו (סמ"ע שכו ס"ק ק עיי"ש), בהתאם לשיטת הגר"א בדעת רבינו בהלכות ט, י, שהיא כדעת הרמב"ן, שאין המקבל רשאי לשנות ולזרוע מין אחר מזה שהוסכם, ולפיכך יש לבעל השדה תרעומת, אבל החוכר רשאי לשנות למין שמכחיש פחות, ואפילו תרעומת אין כאן). 144) כלומר, ואין המקבל טוען לטובה נתכוונתי, למעט כחש הקרקע שכחש החיטים פחות מן השומשמין, שהרי בעל השדה אומר לו "תכחוש ארעא, ולא ליכחוש מרא", מוטב שתכחש הקרקע ולא יכחש בעל הקרקע (סמ"ע שם ס"ק ג, ע"פ הגמרא שם קד:). 145) ההפרש שבין החיטים שעשתה לבין השומשמין שהיתה ראויה לעשות, שאנו אומרים (שם קד:) "אטו הוא אשבח, ארעא לא אשבחה" (האם רק המקבל השביח, והקרקע לא השביחה), כלומר, כשם שיש לייחס את השבח למקבל שטרח והשקיע בשדה טיפול רב והשביח, כך יש לייחס השבח לקרקע שהשביחה.

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

1) יבאר דין שוכר את הפועלים, שהכול כמנהג המדינה, ודין פועלים שחזרו בהם באמצע העבודה, ודין שוכר על ידי שליח, ודין שכיר יום שמצא מציאה.

א. הַשּׂוֹכֵר[2] אֶת הַפּוֹעֲלִים, וְאָמַר לָהֶם[3] לְהַשְׁכִּים[4] וּלְהַעֲרִיב[5], מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ שֶׁלֹּא לְהַשְׁכִּים וְשֶׁלֹּא לְהַעֲרִיב - אֵינוֹ יָכוֹל לְכַפָּן[6]. מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לָזוּן[7] - יָזוּן; לְסַפֵּק בְּגִרְוֹגָרוֹת[8] אוֹ בִּתְמָרִים וְכַיּוֹצֵא בָהֶן לַפּוֹעֲלִים - יְסַפֵּק. הַכֹּל כְּמִנְהַג הַמְּדִינָה[9].

2) משנה בבא־מציעא פג. 3) לאחר ששכרם. 4) לעבודה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

עם זריחת השמש. 5) אחר שקיעת החמה. 6) לשנות ממנהג המדינה, מאחר ששכרן סתם ולא התנה עמהם על כך בשעת השכירות (׳תוספות׳ שם בשם ר"י) ואפילו שכרם ביותר מהשער המקובל באותה מדינה, שכל שלא התנה בשעת השכירות משובחת יותר (גמרא שם). 7) שהשוכר נותן לפועלים מזון סעודתם. 8) גם בגרוגרות, נוסף על מזון הסעודה. 9) שם.

ב. הַשּׂוֹכֵר[10] אֶת הַפּוֹעֵל וְאָמַר לוֹ: כְּאֶחָד וְכִשְׁנַיִם מִבְּנֵי הָעִיר[11] - רוֹאִין הַפָּחוּת שֶׁבַּשְּׂכִירוּת וְהַיָּתֵר שֶׁבַּשְּׂכִירוּת, וּמְשַׁמְּנִין בֵּינֵיהֶן[12].

10) שם פז. כחכמים. 11) לא קצץ עמו שכר מסוים בשעת השכירות, אלא אמר לו: הרי שכרך כפי השכר שפועל אחד או שנים מפועלי העיר נשכרין בכך – ואין באותו מקום שער אחיד. 12) כלומר, הפרש השכר שיש בין הפחות שבשכירות לבין היתר שבשכירות, כגון שיש נשכרים בשנים, ויש נשכרים בארבעה, מחלקים ביניהם ונותן לו שלושה (כפירוש רבינו חננאל, מובא ב׳שיטה מקובצת׳ שם, וכן פירש ה׳טור׳ סימן שלא בשם הרמ"ה).

ג. אָמַר לִשְׁלוּחוֹ[13]: צֵא וּשְׂכֹר לִי פּוֹעֲלִים בִּשְׁלֹשָׁה[14], וְהָלַךְ וּשְׂכָרָן בְּאַרְבָּעָה[15]: אִם אָמַר לָהֶם הַשָּׁלִיחַ: שְׂכַרְכֶם עָלַי - נוֹתֵן לָהֶם אַרְבָּעָה[16], וְנוֹטֵל מִבַּעַל הַבַּיִת שְׁלֹשָׁה[17], וּמַפְסִיד אֶחָד מִכִּיסוֹ[18]. אָמַר לָהֶם: שְׂכַרְכֶם עַל בַּעַל הַבַּיִת[19] - נוֹתֵן לָהֶם בַּעַל הַבַּיִת כְּמִנְהַג הַמְּדִינָה[20]. הָיָה בַּמְּדִינָה מִי שֶׁנִּשְׂכָּר בִּשְׁלֹשָׁה וּמִי שֶׁנִּשְׂכָּר בְּאַרְבָּעָה - אֵינוֹ נוֹתֵן לָהֶם אֶלָּא שְׁלֹשָׁה[21], וְיֵשׁ לָהֶם תַּרְעֹמֶת עַל הַשָּׁלִיחַ[22]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[23] כְּשֶׁאֵין מְלַאכְתָּן נִכֶּרֶת; אֲבָל הָיְתָה מְלַאכְתָּן נִכֶּרֶת[24] וַהֲרֵי הִיא שָׁוָה אַרְבָּעָה - נוֹתֵן לָהֶם בַּעַל הַבַּיִת אַרְבָּעָה; שֶׁאִלּוּ לֹא אָמַר לָהֶם שְׁלוּחוֹ אַרְבָּעָה, לֹא טָרְחוּ וְעָשׂוּ שָׁוֶה אַרְבָּעָה. אָמַר לוֹ בַּעַל הַבַּיִת: שְׂכֹר לִי בְּאַרְבָּעָה, וְהָלַךְ הַשָּׁלִיחַ וְשָׂכַר בִּשְׁלֹשָׁה, אַף עַל פִּי שֶׁהֲרֵי מְלַאכְתָּן שָׁוָה אַרְבָּעָה[25] - אֵין לָהֶם אֶלָּא שְׁלֹשָׁה[26], שֶׁהֲרֵי קִבְּלוּ עַל עַצְמָן[27], וְיֵשׁ לָהֶם תַּרְעֹמֶת עַל הַשָּׁלִיחַ[28]. אָמַר לוֹ בַּעַל הַבַּיִת בִּשְׁלֹשָׁה, וְהָלַךְ הַשָּׁלִיחַ וְאָמַר לָהֶם בְּאַרְבָּעָה, וְאָמְרוּ: הֲרֵינוּ כְּמָה שֶׁאָמַר בַּעַל הַבַּיִת - אֵין דַּעְתָּן אֶלָּא שֶׁיִּתֵּן בַּעַל הַבַּיִת יָתֵר עַל אַרְבָּעָה[29]. לְפִיכָךְ[30] שָׁמִין מַה שֶּׁעָשׂוּ: אִם שָׁוֶה אַרְבָּעָה - נוֹטְלִין אַרְבָּעָה[31] מִבַּעַל הַבַּיִת; וְאִם אֵינוֹ יָדוּעַ[32] אוֹ אֵינוֹ שָׁוֶה - אֵין לָהֶם אֶלָּא שְׁלֹשָׁה[33]. אָמַר לוֹ בַּעַל הַבַּיִת בְּאַרְבָּעָה, וְהָלַךְ הַשָּׁלִיחַ וְאָמַר לָהֶם בִּשְׁלֹשָׁה, וְאָמְרוּ לוֹ: כְּמָה שֶׁאָמַר בַּעַל הַבַּיִת, אַף עַל פִּי שֶׁמְּלַאכְתָּן שָׁוָה אַרְבָּעָה - אֵין לָהֶם אֶלָּא שְׁלֹשָׁה, שֶׁהֲרֵי שָׁמְעוּ שְׁלֹשָׁה וְקִבְּלוּ עֲלֵיהֶם[34].

13) שם עו: 14) בשלשה דינרים לכל פועל ופועל. ובכת"י התימנים: בשלשה שלשה, וכן הוא ברי"ף שם. 15) ברי"ף ובכת"י תימן: בארבעה ארבעה. ושער הפועלים הנהוג הוא שלושה. 16) כפי מה שקצב עמהם, וקיבל על עצמו אחריות השכירות. 17) כפי מה שהתנה עמו. 18) אמנם, אם שער הפועלים באותו מקום קבוע בארבעה – נוטל מבעל הבית ארבעה כפי מה שהתנהו, כדין השוכר את הפועל והראה בשל חבירו, שמבואר להלן הל׳ ט שנוטל מחבירו כפי מה שנהנה (׳שיטה מקובצת׳ שם בשם הרמ"ך, וכן כתב הרמ"א סי׳ שלב בשם ׳ויש אומרים׳, ועיין סמ"ע וש"ך שם ס"ק ב. 19) היינו, שהודיעם שהוא שליח ושאין אחריות השכר עליו (שטמ"ק שם). 20) ואם שער הפועלים הוא בשלושה, נותן להם שלושה. ואם בארבעה – ארבעה. מאחר ששינה השליח ושכרם בארבעה למרות שבעל הבית אמר בשלושה, בטלה שליחותו ואין בקציצתו ממש, ולפיכך אנו דנים מקרה זה כאילו השכירות נעשית סתם בלא קציצת שכר, ששכרם כפי מנהג המדינה (רי"ף שם). 21) שבמקום שאין שער קבוע – דעת השוכר בלא קציצה מן הסתם על השער הנמוך, ועל הפועלים לגלות דעתם שהם אינם נשכרים אלא בארבעה, וכיון שלא גילו דעתם – אנו אומרים, שהסכימו לעבודה כפי דעת השוכר. ולפיכך, אף שהשליח שכרם בארבעה – אין להם אלא שלשה, מאחר ששמעו מן השליח "שכרכם על בעל הבית" היה עליהם לגלות דעתם לבעל הבית ולא לסמוך על קציצת השליח (רי"ף שם, סמ"ע סי׳ שלב ס"ק ג). 22) שאלמלא שכרם בארבעה, היו טורחים ומשכירים עצמם לאחרים בארבעה, שהרי יש במקום ששוכרים בארבעה (גמרא שם). 23) שבעל הבית נותן להם שלשה כמנהג המדינה (עיין ש"ך שם ס"ק ח). 24) שאינה ניתנת להערכה, כגון שעבודתם היתה בחפירת חריץ סביבות השדה ונתמלא מים (גמרא שם). 25) כלומר, מלאכתם ניכרת שהיא שוה ארבעה. 26) לא־שנא אמר שכרכם עלי או שכרכם על בעל הבית (׳טור׳ שם). 27) לעבוד במחיר זול. 28) אומרים לשליח – הואיל ובעל הבית הרשה אותך לשכור בארבעה, היה עליך להיות טוב ולשכור בארבעה, ולא להפחית מדמי השכירות ולמנוע מאתנו טובה, וכמו שהכתוב אומר (משלי ג, כז): אל תמנע טוב מבעליו (ע"פ בבא־קמא פא:). 29) כלומר, מה שאמרו "הרינו כמה שאמר בעל הבית" אינו ניתן להתפרש שהם מסכימים למה שאמר בעל הבית, ואפילו אמר לשכור בשלושה ואין להם אלא שלושה, שאין זה מתקבל על הדעת, שבזמן שהשליח מציע להם ארבעה – יסכימו הם לשלושה, אלא התכוונו לומר שמא אמר בעל הבית לשוכרם ביותר מארבעה. 30) כיון שאין לפרש דבריהם כהסכמה לסכום השכר שאמר בעל הבית, הרי דינם כדין אמר בעל הבית בשלשה והלך השליח ושכרם בארבעה, ולא אמרו: הרינו כמו שאמר בעל הבית, ואמר להם השליח שכרכם על בעל הבית (מגיד־משנה). 31) כשמלאכתם ניכרת. 32) שאין מלאכתם ניכרת. 33) גמרא ורי"ף שם. והוא־הדין אם השער באותו מקום מקובל שהוא ארבעה – נותן להם ארבעה כמנהג המדינה. וכן אם אמר להם השליח שכרכם עלי – השליח נותן להם ארבעה, אף שהשער הוא שלושה, כמו שנתבאר למעלה (מגיד־משנה). 34) דין זה בעיא שלא נפשטה בגמרא

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(שם), והשיקול הוא: אם יש לראות בדבריהם הסכמה לסכום שאמר להם השליח, ואין דעתם בדבריהם אלא הבעת אימון, והתכוונו לומר לשליח אנו מאמינים לך שכך אמר בעל הבית ואין להם אלא שלשה, אפילו עבודתם שוה ארבעה, כמו אם לא אמרו הרינו וכו', שהרי הביעו הסכמתם לעבוד כפי ששמעו מן השליח; והשיקול הנגדי אומר, שיש לראות בדבריהם הבעת אי-אמון בדברי השליח, ואינם מאמינים לו שכך אמר בעל הבית, ולכן אמרו לו: "הרינו כמו שאמר בעל הבית", כלומר ולא כפי שאתה אומר, ולכן נוטלים ארבעה כמו שאמר בעל הבית. ומפני שהבעיה לא נפשטה – פסק רבינו שאין להם אלא שלשה – כדין כל ספק בממון שאין מוציאים מיד המוחזק (רי"ף שם).

ד. הַשּׂוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֲלִים[35], וְהִטְעוּ[36] אֶת בַּעַל הַבַּיִת אוֹ בַּעַל הַבַּיִת הִטְעָה אוֹתָם[37] - אֵין לָהֶם זֶה עַל זֶה אֶלָּא תַּרְעֹמֶת[38]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[39] בְּשֶׁלֹּא הָלְכוּ[40]; אֲבָל הָלְכוּ[41] הַחַמָּרִין וְלֹא מָצְאוּ תְּבוּאָה[42], פּוֹעֲלִים וּמָצְאוּ שָׂדֶה כְּשֶׁהִיא לַחָה[43], אוֹ שֶׁשָּׂכַר לְהַשְׁקוֹת הַשָּׂדֶה וּמְצָאוּהָ שֶׁנִּתְמַלְּאָה מַיִם[44]: אִם בִּקֵּר בַּעַל הַבַּיִת מְלַאכְתּוֹ[45] מִבָּעֶרֶב וּמָצָא שֶׁצְּרִיכָה פּוֹעֲלִים - אֵין לַפּוֹעֲלִים[46] כְּלוּם[47]; מַה בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת?[48] וְאִם לֹא בִּקֵּר[49] - נוֹתֵן לָהֶם שְׂכָרָן[50] כְּפוֹעֵל בָּטֵל[51]; שֶׁאֵינוֹ דוֹמֶה הַבָּא טָעוּן[52] לַבָּא רֵיקָן, וְעוֹשֶׂה מְלָאכָה[53] לְבָטֵל. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[54] בְּשֶׁלֹּא הִתְחִילוּ בַּמְּלָאכָה[55]; אֲבָל אִם הִתְחִיל הַפּוֹעֵל בַּמְּלָאכָה וְחָזַר בּוֹ, אֲפִלּוּ בַּחֲצִי הַיּוֹם[56] - חוֹזֵר; שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי לִי בְנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים - וְלֹא עֲבָדִים לַעֲבָדִים[57]. וְכֵיצַד דִּין הַפּוֹעֵל שֶׁחָזַר בּוֹ אַחַר שֶׁהִתְחִיל? שָׁמִין לוֹ מַה שֶּׁעָשָׂה וְנוֹטֵל[58]. וְאִם קַבְּלָן הוּא[59] - שָׁמִין לוֹ מַה שֶּׁעָתִיד לַעֲשׂוֹת. בֵּין שֶׁהוּזְלוּ בְּעֵת שֶׁשְּׂכָרָן[60] בֵּין לֹא הוּזְלוּ, בֵּין שֶׁהוּזְלָה מְלָאכָה אַחַר כֵּן[61] בֵּין לֹא הוּזְלָה - שָׁמִין לוֹ מַה שֶּׁעָתִיד לַעֲשׂוֹת[62]. כֵּיצַד? קִבֵּל מִמֶּנּוּ קָמָה[63] לִקְצֹר בִּשְׁתֵּי סְלָעִים[64], קָצַר חֶצְיָהּ וְהִנִּיחַ חֶצְיָהּ; בֶּגֶד לֶאֱרֹג בִּשְׁתֵּי סְלָעִים, אָרַג חֶצְיוֹ וְהִנִּיחַ חֶצְיוֹ - שָׁמִין לוֹ מַה שֶּׁעָתִיד לַעֲשׂוֹת: אִם הָיָה שָׁוֶה[65] שִׁשָּׁה דִינָרִין[66] - נוֹתֵן לוֹ שֶׁקֶל[67], אוֹ יִגְמְרוּ אֶת מְלַאכְתָּן[68]; וְאִם הָיָה הַנִּשְׁאָר יָפֶה שְׁנֵי דִינָרִין[69] - אֵינוֹ נוֹתֵן לָהֶם אֶלָּא סֶלַע[70], שֶׁהֲרֵי לֹא עָשׂוּ אֶלָּא חֲצִי מְלָאכָה[71]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[72] בְּדָבָר שֶׁאֵינוֹ אָבוּד[73]; אֲבָל בְּדָבָר הָאָבוּד[74], כְּגוֹן פִּשְׁתָּנוֹ לְהַעֲלוֹת מִן הַמִּשְׂרָה[75], אוֹ שֶׁשָּׂכַר חֲמוֹר לְהָבִיא חֲלִילִין לְמֵת[76] אוֹ לְכַלָּה[77], וְכֵיוֹצֵא בָּהֶן - אֶחָד פּוֹעֵל וְאֶחָד קַבְּלָן אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ, אֶלָּא אִם כֵּן נֶאֱנַס, כְּגוֹן שֶׁחָלָה[78] אוֹ שָׁמַע שֶׁמֵּת לוֹ מֵת[79]. וְאִם לֹא נֶאֱנַס וְחָזַר בּוֹ - שׁוֹכֵר עֲלֵיהֶן[80] אוֹ מַטְעָן. כֵּיצַד מַטְעָן? אוֹמֵר לָהֶם: סֶלַע קָצַצְתִּי לָכֶם, בּוֹאוּ וּטְלוּ שְׁתַּיִם! עַד שֶׁיִּגְמְרוּ מְלַאכְתָּן, וְלֹא יִתֵּן לָהֶם[81] אֶלָּא מַה שֶּׁפָּסַק תְּחִלָּה. וַאֲפִלּוּ נָתַן לָהֶם הַשְּׁתַּיִם - מַחֲזִיר[82] מֵהֶן הַתּוֹסֶפֶת. כֵּיצַד שׁוֹכֵר עֲלֵיהֶן? שׁוֹכֵר פּוֹעֲלִים אֲחֵרִים, וְגוֹמְרִים מְלַאכְתָּן שֶׁלֹּא תֹּאבַד, וְכֹל שֶׁיּוֹסִיף לְאֵלּוּ הַפּוֹעֲלִין הָאֲחֵרִים עַל מַה שֶּׁפָּסַק לָרִאשׁוֹנִים נוֹטֵל מִן הָרִאשׁוֹנִים. עַד כַּמָּה?[83] עַד כְּדֵי שִׂכָּרָן שֶׁל רִאשׁוֹנִים[84]. וְאִם הָיָה לָהֶם מָמוֹן[85] תַּחַת יָדוֹ - שׁוֹכֵר[86] לְהַשְׁלִים הַמְּלָאכָה עַד אַרְבָּעִים וַחֲמִשִּׁים זוּז בְּכָל יוֹם לְכָל פּוֹעֵל[87], אַף עַל פִּי שֶׁשְּׂכַר הַפּוֹעֵל[88] שְׁלֹשָׁה אוֹ אַרְבָּעָה[89]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[90] שֶׁאֵין שָׁם פּוֹעֲלִים לִשְׂכֹּר בִּשְׂכָרָן[91] לְהַשְׁלִים הַמְּלָאכָה; אֲבָל יֵשׁ פּוֹעֲלִים לִשְׂכֹּר בִּשְׂכָרָן, וְאָמְרוּ לוֹ: צֵא וּשְׂכֹר מֵאֵלּוּ לְהַשְׁלִים מְלַאכְתְּךָ וְלֹא תֹּאבַד - בֵּין שׁוֹכֵר[92] בֵּין קַבְּלָן, אֵין לוֹ עֲלֵיהֶן אֶלָּא תַּרְעֹמֶת[93], וְשָׁמִין לַשּׂוֹכֵר מַה שֶּׁעָשָׂה, וְלַקַּבְּלָן מַה שֶּׁעָתִיד לַעֲשׂוֹת[94].

35) שם: 36) הוליכו שולל את בעל הבית. כלומר, חזרו בהם ולא באו לעבודה. 37) ואינו מוסר להם עבודה. 38) לפועלים תרעומת, מפני שעליהם לטרוח ולמצוא מעביד אחר, ובעל הבית – למצוא פועלים, אבל תביעת ממון אין כאן, כיון שעדיין לא התחילו במלאכה – הרי זה דברים בלבד (ע"פ רש"י שם). 39) שאין לפועלים על בעל הבית החוזר בו אלא תרעומת. 40) שאין כאן אלא דברים. 41) הפועלים למקום המלאכה, הרי זה כהתחלת המלאכה, ואין בעל הבית יכול לחזור בו, שכשם ששכירות דברים נקנית במשיכתם ואינם יכולים לחזור בהם (כמבואר למעלה פ"ב הל' ח) – כך שכירות פועלים נקנית בהתחלת המלאכה. 42) כגון, ששכר חמרים להביא תבואתו ממקום מסוים, והלכו למקום התבואה ולא מצאו. 43) שכר פועלים לעדור שדהו, והלכו ומצאו השדה שהיא לחה ממי גשמים ואינה ראויה לעידור. 44) ואינה צריכה עוד להשקייה. 45) היינו שדהו או המקום שנמצאה שם תבואתו. 46) שהלכו למחרת ולא היה להם מה לעשות. 47) לא תביעת ממון, ואפילו לא תרעומת. 48) כלומר יש לדונו כאנוס, שהרי ביקר מלאכתו מבערב, ומאין לו לדעת שבן-לילה יתהווה במלאכתו מצב שלא יצטרך מחר לפועלים. 49) מלאכתו מבערב, ושכר פועלים אף שלא בחן אם צריך הוא לפועלים, נראה שעל דעת הספק – היינו אפילו שלא יהיה להם מה לעשות – שוכרם. 50) בעד כל היום, שהליכתם כהתחלת מלאכה היא, ואינו יכול לחזור בו (כמו שביארנו למעלה הערה מ). [רבינו מפרש מה שאמרו בגמרא שם "הא דסיירא לארעא מדאורתא, הא דלא סיירא לארעא מדאורתא": כאן שביקר בעל הבית מלאכתו, כאן שלא ביקר, ולא כרש"י שמפרש שעל הפועלים נאמר]. 51) שכרם המלא כפי שהתנה עמהם בשעת השכירות, ומנכים ממנו את הסכום שהאדם מוכן לפחות משכרו ולישב בטל, מאשר לעשות במלאכה וליטול השכר הקצוב. וכתב בעל 'הלכות גדולות' (בבא-מציעא שם) ששיעור ההפרש הוא חצי השכר (וכן הביא ה'טורי זהב' בסי' שלג

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ס"ק א מקובץ ישן, שכן נמצא בתשובת רש"י, וכן הביא הר"ח או"ז בשם רבינו חננאל). 52) שכר החמר הנוהג בחמורים כשהם טעונים. 53) פועל היגע במלאכה. 54) חוזר על הדין האמור למעלה, שהפועלים שחזרו בהם אין לבעל הבית עליהם אלא תרעומת, ואומר רבינו בד"א שאין ביניהם דין. 55) שאין כאן אלא דברים. 56) הזכות בידו לחזור בו. 57) שם י. כלומר, אין אדם מישראל רשאי למכור גופו להיות כעבד ממש לישראל אחר, שהוא עבדו של הקדוש־ברוך־הוא כמו זה הנמכר לו, לפיכך הפועל חוזר בו אפילו בחצי היום, שלא תהא שכירות פועל מכירה לזמן כמו שאר שכירות (ראה למעלה פ"ז הל' א) עד שלא יהיה באפשרותו לחזור בו, כעבד שהוא מכור לאדוניו ואינו שולט בגוף שלו. ברם, דין יש ביניהם וכמו שמבאר רבינו והולך. 58) שם עז. וברי"ף שם, אם שכרו בשמונה דינרים ועבד חצי היום וחזר בו, ובמשך היום עלה שער הפועלים ואין בעל הבית מוצא מי שיגמור מלאכתו אלא בששה – אין שמין כפי מה שעתיד להיעשות, היינו שבעל הבית ינכה מהשכר המלא ששה דינרים, כפי מה שיוציא כדי לגמור מלאכתו, אלא נותן לו ארבעה דינרים כפי מה שעשה, שיד הפועל על העליונה מכיון שבזכות הוא חוזר (ראה בסמ"ע סי' שלג ס"ק טז, וש"ך שם ס"ק יט שחלוקים הם בדעת ה'טור' באם הוזל שכר הפועלים, כגון ששכרם בשמונה והוזל שכר הפועלים ועמד על ארבעה, שלדעת הסמ"ע שמין מה שעתיד להיעשות, היינו שבעל הבית מנכה משכר הפועל שני דינרים כפי מה שצריך להשלמת המלאכה ונותן לפועל ששה דינרים, ולדעת הש"ך גם בהוזל שמין מה שעשה ואין לו לפועל אלא ארבעה כפי שהותנו. ועי' 'קצות החושן' שם). 59) הפועל שחזר בו, היינו שלא נשכר לזמן ידוע, אלא שקיבל על עצמו לעבוד עבודה מסויימת בשכר קבוע מראש. קבלנות כזו, אין בה משום עבדות, שהרי אין גופו מושכר. 60) שהיה שער הפועלים בשעת השכירות זול, ובמשך היום עלה השער. 61) אחר ששכרם. 62) מנכים משכרו הקצוב את הסכום שתעלה השלמת המלאכה. 63) תבואה שהבשילה, והיא עומדת לפני קצירה. 64) שהם שמונה דינרים. 65) החצי שלא גמרו. 66) שהוקרה המלאכה. 67) שהוא שני דינרים, שבעל הבית מעכב בידו שקל מהשכר שמגיע לקבלן בעד מה שעשה, כפי מה שצריך להוסיף כדי לגמור מלאכתו. והוא־הדין אם הנשאר שוה שמונה – אינו נותן להם כלום, שיד הקבלן על התחתונה מפני שחזר בו שלא כדין. ואעפ"כ אם נתייקרה הרבה, וחציה שוה יותר ממה שקצץ – אין הקבלן משלם מכיסו ('טור' סימן שלג). 68) ויטלו שני סלעים (שם, וראה בגמרא שם מה שלמדו מזה). 69) שהוזלה המלאכה. 70) כלומר, אין הקבלן יכול לטעון: קח אדם אחר במקומי לגמור המלאכה, ותן לי שכרי כפי התנאי בניכוי מה שיטול זה, אלא בעל־הבית נותן לו סלע כפי מה שעשה. 71) בגמרות שבידינו, הגירסא: "ואם סלע נותן להם סלע". והגר"א מגיה "ואם שקל נותן להם סלע", והוא בהתאם לדעת רבינו. והראב"ד בהשגותיו, כותב: "א"א אלא סלע יפה שני דינרים", ומפרש הש"ך (שם ס"ק כב) כוונתו, שאין להם אלא שקל, ששמין להם מה שעתיד להעשות, היינו משלמים להם בעד חצי העבודה שעשו, כפי הערך ששווה עשיית החצי הנשאר. והש"ך שם מביא ראיה לשיטה זו מתוספתא, ומוסיף שאפשר שגם דעת רבינו כן הוא. 72) שם, שלפועל שמין מה שעשה, ולקבלן – מה שעתיד לעשות. ואינו משלם מכיסו אם נתייקרה הרבה, ושכר בעל הבית פועלים אחרים בשעת היוקר. 73) שאין המלאכה נפסדת בגלל חזרת הפועלים, ואפשר לעשותה גם בזמן מאוחר יותר, ולכן ימתין עד שימצא פועלים אחרים בשכר שפסק לראשונים, ולא ישכור עתה ביוקר. 74) שאין עשיית המלאכה ניתנת לדיחוי. 75) מקום ששורין בו את הפשתן, ואם לא יעלהו תפסד. 76) לקונן. 77) לשמח חתן וכלה. ודבר האבוד הוא, שעתה זמנו לעשות ואינו נותן לדחותו (ע"פ 'תוספות' שם עה:). 78) הוא או אשתו ובניו (רמ"א בחושן־משפט סי' שלג סעיף ה בשם 'תרומת הדשן'). 79) בכל המקרים האלה יכולים לחזור בהם, ושמים להם – בין לשכיר בין לקבלן – כפי מה שעשו (שם עז: וברש"י שם). 80) על חשבונם, כלומר, שוכר פועלים אחרים, ועליהם – על הפועלים – לשלם מכיסם ההפרשים, וכמו שמבאר רבינו בסמוך. 81) אחר שגמרו מלאכתם. 82) חוזר ומוציא. 83) מוסיף בשכר הפועלים האחרים על חשבון הראשונים. 84) שם עח. היינו, פי שנים מהשכר שפסק לראשונים, כגון שכרם בסלע שוכר בשתים, ועליהם לשלם ('טור' סי' שלג, וכן מוכח מהתוספתא שם פ"ז, ועיין 'בית יוסף' ולחם־משנה). 85) פקדון (עיין ש"ך שם ס"ק לג). 86) בעל־הבית מהממון שלהם שברשותו. 87) כלומר, לפועל אחד בעד עבודת יום אחד. 88) שער הפועל הוא בדרך כלל. 89) שם. 90) ששוכר עליהם או מטען. 91) כפי השכר שפסק עם הראשונים. 92) שכיר יום, פועל. 93) שם עו: 94) כדין חזרה בדבר שאינו אבוד.

ה. הַשּׂוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֵל[95], וְנֶאֱחַז לַעֲבוֹדַת הַמֶּלֶךְ[96] - לֹא יֹאמַר לוֹ: הֲרֵינִי לְפָנֶיךָ[97], אֶלָּא נוֹתֵן לוֹ שְׂכַר מַה שֶּׁעָשָׂה[98].

95) תוספתא שם פ"ז ה"ה. 96) ואפילו בדרך הליכתו (ראה למעלה פ"ה הל' א). 97) כלומר, הרי שלך לפניך, שמזלך גרם שנלקחתי לעבודת המלך, ועליך לישא בהפסד, ותן לי שכרי בעד כל היום, כדין שוכר בהמה ונלקחה בדרך הליכתה. 98) שאין שכירות הפועל כשכירת הבהמה, שהבהמה נקנית לשוכר כמכר, ולכן בדין אומר לו הרי שלך לפניך, שהרי היא כשלו בזמן שהיא שכורה לו ומזלו גרם לכך. אבל הפועל, שאין שכירותו כמכר (כמו שנתבאר למעלה בהל' ד), והרי הוא ברשות עצמו – יש לייחס ההפסד למזלו של הפועל ('מרכבת המשנה', ועיין 'מחנה אפרים' הלכות שכירות סי' ה).

ו. הַשּׂוֹכֵר[99] אֶת הַפּוֹעֵל לְהַשְׁקוֹת אֶת הַשָּׂדֶה מִזֶּה הַנָּהָר, וּפָסַק הַנָּהָר בַּחֲצִי הַיּוֹם: אִם אֵין דַּרְכּוֹ לְהַפְסִיק - אֵין לָהֶן אֶלָּא שְׂכַר מַה שֶּׁעָשׂוּ; וְכֵן אִם דַּרְכּוֹ שֶׁיַּפְסִיקוּ אוֹתוֹ בְּנֵי הָעִיר, וְהִפְסִיקוּהוּ בַּחֲצִי הַיּוֹם - אֵין לָהֶן אֶלָּא שְׂכַר מַה שֶּׁעָשׂוּ, שֶׁהֲרֵי יָדְעוּ

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הַפּוֹעֲלִים דַּרְכּוֹ שֶׁל נָהָר; וְאִם דַּרְכּוֹ לְהַפְסִיק מֵאֵלָּיו - נוֹתֵן לָהֶם שְׂכַר כָּל הַיּוֹם, מִפְּנֵי שֶׁהָיָה לוֹ לְהוֹדִיעָם. שְׂכָרָן לְהַשְׁקוֹת הַשָּׂדֶה, וּבָא הַמָּטָר[100] וְהִשְׁקָהּ - אֵין לָהֶן אֶלָּא מַה שֶּׁעָשׂוּ[101]. בָּא הַנָּהָר[102] וְהִשְׁקָהּ - נוֹתֵן לָהֶן כָּל שְׂכָרָן[103]; מִן הַשָּׁמַיִם נִסְתַּיְּעוּ[104]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[105] בְּפוֹעֵל; אֲבָל מִי שֶׁפָּסַק עִם אֲרִיסוֹ[106], שֶׁאִם יַשְׁקֶה שָׂדֶה זוֹ אַרְבַּע פְּעָמִים בַּיּוֹם[107] - יִטֹּל חֲצִי הַפֵּרוֹת[108], וְכָל הָאֲרִיסִין[109] שֶׁהֵן מַשְׁקִין שְׁתֵּי פְּעָמִים אֵינָן נוֹטְלִין אֶלָּא רְבִיעַ הַפֵּרוֹת, וּבָא הַמָּטָר וְלֹא הֵצְרַךְ לִדְלוֹת וּלְהַשְׁקוֹת - נוֹטֵל חֲצִי הַפֵּרוֹת כְּמוֹ שֶׁפָּסַק עִמּוֹ[110]; שֶׁהָאֲרִיס כְּשֻׁתָּף, וְאֵינוֹ כְּפוֹעֵל[111].

99) שם עז. הלכה זו, כפי שהיא מנוסחת בספרים הנדפסים, לא נמצא לה פירוש מניח את הדעת (ראה ראב"ד, מגדל־עוז ומגיד־משנה), אולם בכת"י תימן היא מנוסחת כלקמן: "השוכר את הפועלים להשקות את השדה מזה הנהר, ופסק הנהר – אין להם אלא מה שעשו, שהרי ידעו דרכו של נהר זה, ואם דרכו להפסק מאליו והפועלים גרים (גימל צרויה) נותן להם שכר כל היום, מפני שהיה לו להודיעם". נוסחא זו מתאימה לדברי הגמרא שם, ופירושה: בבבא ראשונה המדובר בפועלים הדרים במקום הנהר ויודעים שדרכו להיפסק (לפעמים הוא מתייבש), ועל דעת כן נכנסו לעבודה וקיבלו עליהם סכנת ההפסד אם יפסק, ומשום כך אין להם אלא מה שעשו. ואם הפועלים גרים, פירוש, אינם תושבי המקום ואינם מכירים דרכו של הנהר – על בעל־הבית לשלם להם כל שכרם, מפני שמחובתו להודיע להם שהנהר עלול להיפסק. ובמגיד־משנה מבואר, שמשלם להם כפועל בטל (ראה למעלה ה"ד). 100) במשך היום, ואינו צריך עוד להשקייה מן הנהר. 101) מכיון שגם הפועלים יודעים שמטר עלול לבוא, והשדה לא תצטרך להשקייה, ולא התנו בפירוש שבעל־הבית יתן להם שכרם גם במקרה שכזה – הפסידו (שם מימרא דרבא "אתא מיטרא – פסידא דפועלים"). 'תוספות' ורא"ש גורסים בגמרא: "אתא מיטרא בליליא", אולם רבינו אינו גורס "בליליא". 102) מימרא של רבא, שם. עלה הנהר ונתקרב אל השדה ואין צורך אלא בעבודה מועטת, שיפתחו ראשי התלמים ויכנסו המים מאליהם וישקו השדה. 103) כיון שסוף־סוף עשו מלאכה, אע"פ שהיא קלה. 104) להקל עליהם את המלאכה. ואם עלה הנהר עד שאין צריך אפילו לעבודה מועטת – דינם כדין בא מטר (מגיד־משנה בשם הרשב"א, והוא מסיים: "ואפשר שזו היא כוונת רבינו, במה שכתב מן השמים נסתייעו"). 105) שאם בא המטר – הפסד הפועל הוא. 106) מקבל עבודת השדה בשכר חלק הפירות שתוציא. 107) בכל יום. 108) שתוציא השדה. 109) שבאותו מקום. 110) גיטין עד: כרבה. 111) שאינו אלא שכיר יום, ולא שכרו בעל הבית אלא להשקיית השדה, וכיון שבא המטר – אין לו אלא מה שעשה, שהרי לא השקה לאחר כן, אבל האריס שעושה כל המלאכות שבשדה ויש לו חלק בקרקע למה שתוציא השדה, הרי הוא כשותף לבעל השדה למה שתוציא השדה, בין אם עבד הרבה או מעט, וכמו שאר האריסים המשקים שתי פעמים ונוטלין רבע מהפירות אפילו בא המטר, ולא היו צריכים להשקות אלא פעם אחת (רי"ף שם, וע"פ 'תוספות' שם ד"ה רבה).

ז. הַשּׂוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֵל[112] לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה[113] כָּל הַיּוֹם, וְשָׁלְמָה הַמְּלָאכָה בַּחֲצִי הַיּוֹם: אִם יֵשׁ לוֹ מְלָאכָה אַחֶרֶת כְּמוֹתָהּ אוֹ קַלָּה מִמֶּנָּה - עוֹשֶׂה שְׁאָר הַיּוֹם[114]; וְאִם אֵין לוֹ מַה יַּעֲשֶׂה[115] - נוֹתֵן לוֹ שְׂכָרוֹ כְּפוֹעֵל בָּטֵל[116]. וְאִם הָיָה מִן הַחוֹפְרִים אוֹ עוֹקְרֵי אֲדָמָה וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, שֶׁדַּרְכּוֹ לִטְרֹחַ הַרְבֵּה, וְאִם לֹא יַעֲשֶׂה בִּמְלָאכָה יֶחֱלֶה[117] - נוֹתֵן לוֹ כָּל שְׂכָרוֹ[118].

112) בבא־מציעא עז. 113) מסויימת, כגון שכרו לנכש שדהו. 114) שבעל־הבית רשאי לשנותו למלאכה קלה ולא למלאכה חמורה (תוספתא שם פ"ז). 115) או שאין לו אלא עבודה קשה ממנה, כגון עידור. 116) וכתב הרשב"א, שדין זה שאין בעל־הבית רשאי לשנותו למלאכה חמורה – דוקא בשאמר להם בפירוש, בשעה ששכרם, שלמלאכה זו הוא שוכרם. אבל שכרם סתם, אע"פ שמסר להם בתחילה עבודה קלה, חוזר ונותן להם עבודה קשה, שהרי אם רצה היה מוסר להם בתחילה מלאכה קשה (למעלה פ"ה הל' ד, משתמש רבינו בסברא כעין זו לענין שכירות בתים – משנה־למלך). 117) כלומר, ואינו מעדיף ישיבה בטלה ולהרויח פחות על היגיעה במלאכה. 118) שם, מימרא של רבא.

ח. הַשּׂוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֵל[119] לְהָבִיא לוֹ שְׁלִיחוּת[120] מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, וְהָלַךְ וְלֹא מָצָא שָׁם מַה יָּבִיא - נוֹתֵן לוֹ שְׂכָרוֹ מֻשְׁלָם[121]. שְׂכָרוֹ לְהָבִיא קָנִים לְכֶרֶם, וְהָלַךְ וְלֹא מָצָא וְלֹא הֵבִיא - נוֹתֵן לוֹ שְׂכָרוֹ מֻשְׁלָם. שְׂכָרוֹ לְהָבִיא כְּרוּב וְדוֹרְמַסְקָנִין[122] לְחוֹלֶה, וְהָלַךְ וּמְצָאוֹ שֶׁמֵּת אוֹ הִבְרִיא - לֹא יֹאמַר לוֹ: טֹל מַה שֶּׁהֵבֵאתָ בִּשְׂכָרְךָ, אֶלָּא נוֹתֵן לוֹ כָּל שְׂכָרוֹ[123]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

119) תוספתא שם. 120) לבצע דבר־מה בתור שליח. 121) כמו שפסק עמו, שהרי עשה שליחותו – הלך וחזר – וזה שלא מצא מה שיביא, פשיעת בעל הבית הוא, שהיה לו להוודע מקודם אם יהיה ביד השליח לבצע מה שהוטל עליו. ואין זה דומה לשכר חמרים להביא תבואה ולא מצאו, שמנכים משכרם כפועל בטל (למעלה ה"ד), מפני שהחמרים נשכרו לכל היום לעבודה רבה, ואם לא מצאו תבואה – לא עשו מלאכתם ויושבים בטל, אבל כאן השלים השליח את כל מה שקיבל עליו, שהרי הלך וחזר, ולפיכך אין מנכים משכרו כלום. ומזה יוצא, שאם קיבל השליח עליו להביא דבר כבד, נותן לו כפועל בטל, שאינו דומה שכר הבא טעון לבא ריקן, כמו שנתבאר למעלה שם (מגיד־משנה, וראה ראב"ד). 122) שזיפים המובאים מדמשק (ראה 'ערוך' ערך דורמסקנין). 123) שהרי ביצע השליחות שהוטלה עליו, ואין על השליח להפסיד מחמת

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

המצב שהתהווה בינתיים שאין עוד צורך בפירות שהביא (בבא־קמא קטז:).

ט. הַשּׂוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֵל[124] לַעֲשׂוֹת עִמּוֹ בְּשֶׁלּוֹ, וְהֶרְאָהוּ בְּשֶׁל חֲבֵרוֹ - נוֹתֵן כָּל שְׂכָרוֹ[125], וְחוֹזֵר וְלוֹקֵחַ מֵחֲבֵרוֹ מַה שֶּׁנֶּהֱנָה בְּזוֹ הַמְּלָאכָה[126].

124) בבא־מציעא עו. 125) כפי מה שפסק עמו. 126) שאם יש פועלים שנשכרין בשלושה, והוא פסק עמהם בארבעה – נוטל מחבירו שלושה, כמבואר בהל' ג גבי שליח ששינה.

י. הַשּׂוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֵל[127] לַעֲשׂוֹת עִמּוֹ בְּתֶבֶן וְקַשׁ[128] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, וְאָמַר לוֹ: טֹל מַה שֶּׁעָשִׂיתָ בִּשְׂכָרְךָ[129] - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ[130]. וְאִם מִשֶּׁקִּבֵּל עָלָיו[131] אָמַר לוֹ[132]: הֵילָךְ שְׂכָרְךָ[133] וַאֲנִי אֶטֹּל אֶת שֶׁלִּי - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ.

127) שם קיח. 128) ללקט התבן והקש שבשדה. 129) במקום שכרך. 130) אע"פ שהם שווים כשכרו, שהפועל נוטל שכרו במזומנים "שעל דעת כן נשכר, ואל שכרו הוא נושא נפשו" (מגיד־משנה). 131) הפועל ליטול התבן והקש בשכרו. 132) כלומר, חזר בו בעל הבית ואמר לו. 133) קח שכרך במזומנים.

יא. מְצִיאַת הַפּוֹעֵל - לְעַצְמוֹ[134], אַף עַל פִּי שֶׁאָמַר לוֹ: עֲשֵׂה עִמִּי מְלָאכָה הַיּוֹם[135], וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר אִם אָמַר לוֹ: עֲדֹר עִמִּי הַיּוֹם[136]. אֲבָל אִם שְׂכָרוֹ לְלַקֵּט מְצִיאוֹת, כְּגוֹן שֶׁחָסַר[137] הַנָּהָר וּשְׂכָרוֹ לְלַקֵּט הַדָּגִים הַנִּמְצָאִין בָּאֲגַם - הֲרֵי מְצִיאָתוֹ לְבַעַל הַבַּיִת, וַאֲפִלּוּ מָצָא כִּיס מָלֵא דִינָרִין[138].

134) כלומר, הפועל זוכה בה לעצמו, ואין אנו אומרים מכיון שנשכר לעבוד בשביל בעל־הבית כל היום, הרי רווח כל מעשה ידיו שייכים לבעל־הבית (שם יב: כרב פפא). 135) ולא פירש לאיזו מלאכה שוכרו, והטעם שלא השכיר עצמו אלא למלאכה בשל בעל־הבית ולא ללקוט מציאות בשל הפקר. – אמנם בעל־הבית מנכה משכרו כפי מה שבטל ממלאכה מחמת ההתעסקות במציאה. 136) שלא השכיר עצמו אלא למלאכה מסויימת. 137) שנסוג. 138) שהרי השכיר עצמו ללקט מציאות לבעל הבית בשל הפקר, וכל המציאות בכלל.

~ שבת קודש י"א טבת ~

פֶּרֶק עֲשִׂירִי[1]

1) יבאר דין מלווה את חבירו על המשכון ונאנס, ודין שמירה בבעלים, ודין אומנים שהם שומרי שכר, ודין נתן לאומנים לתקן וקלקלו, ודין מוליך חיטים לטוחן ועשאן סובים, ודין מראה דינר לשולחני ואמר השולחני שהוא יפה ונמצא רע, ודין טבח או סופר העיר או מלמד תינוקות או הנוטע אילנות בשכר בשביל כל בני העיר שגרמו הפסד מפני שנתעצלו, שמסלקים אותם בלי התראה מוקדמת.

א. הַמַּלְוֶה אֶת חֲבֵרוֹ עַל הַמַּשְׁכּוֹן, בֵּין שֶׁהִלְוָהוּ מָעוֹת בֵּין שֶׁהִלְוָהוּ פֵּרוֹת[2], בֵּין שֶׁמִּשְׁכְּנוֹ בִּשְׁעַת הַלְוָאָתוֹ בֵּין שֶׁמִּשְׁכְּנוֹ אַחַר שֶׁהִלְוָהוּ - הֲרֵי זֶה שׁוֹמֵר שָׂכָר[3]. לְפִיכָךְ, אִם אָבַד הַמַּשְׁכּוֹן אוֹ נִגְנַב - חַיָּב בְּדָמָיו[4]. וְאִם נֶאֱנַס הַמַּשְׁכּוֹן, כְּגוֹן שֶׁנִּלְקַח בְּלִסְטִים מְזֻיָּן וְכַיּוֹצֵא בּוֹ מִשְּׁאָר אֳנָסִין - יִשָּׁבַע שֶׁנֶּאֱנַס[5], וִישַׁלֵּם בַּעַל הַמַּשְׁכּוֹן אֶת חוֹבוֹ עַד פְּרוּטָה אַחֲרוֹנָה[6].

2) כחכמים (בבא מציעא פ:) ולא כרבי יהודה האומר הלווהו מעות שומר חינם, פירות שומר שכר. 3) לפי שהוא נושא שכר, שאם יזדמן לו עני בשעה שהוא עוסק בשמירת המשכון שלא יתקלקל, כגון, שטיחה וניעור (השווה שם כט:) יהא פטור מלתת לו פרוטה כפי הכלל שבידינו "העוסק במצוה פטור מן המצוה" והמלוה ממון לחבירו מצוה הוא עושה, ומחמת הנאה זו דינו כשומר שכר. ומטעם זה דן רב יוסף (בבא קמא נו:) את שומר אבידה כשומר שכר (ועל שם כך קראו בתלמוד (נדרים לג:) "פרוטה דרב יוסף" לכל הנאת שכר דוגמת זו, שאינה הנאה בטוחה, שהרי ייתכן, שלא יזדמן לו עני בשעה שהוא עסוק בשמירתה (בבא מציעא שם וברי"ף, על פי תשובת הרא"ש הובאה בטור חושן משפט סוף סימן עב). 4) "ואם היה שווה המשכון כדי דמי החוב אין לאחד על חבירו כלום, ואם החוב יתר על המשכון משלם הלווה הייתרון, ואם דמי המשכון יתרים על החוב נותן המלווה ללווה הייתרון" (לשון השולחן ערוך סימן עב סעיף ב). 5) כדין שומר שכר שנתבאר למעלה פרק א הלכה ב. 6) היינו, אפילו מה שכנגד המשכון, ולא כשמואל (שם) האומר, שהמלווה אלף זוז וקיבל ידית של מגל למשכון: "אבד קתא דמגלא (ידית המגל שנתן במשכון) – אבדו אלפא זוזי" (מגיד משנה).

ב. כָּל הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ: שְׁמֹר לִי וְאֶשְׁמֹר לְךָ[7] - הֲרֵי זֶה שְׁמִירָה בַּבְּעָלִים[8]. אָמַר לוֹ: שְׁמֹר לִי הַיּוֹם וְאֶשְׁמֹר לְךָ לְמָחָר[9], הַשְׁאִילֵנִי הַיּוֹם וַאֲנִי אַשְׁאִילְךָ לְמָחָר[10], שְׁמֹר לִי הַיּוֹם וְאַשְׁאִילְךָ לְמָחָר, הַשְׁאִילֵנִי הַיּוֹם וְאֶשְׁמֹר לְךָ לְמָחָר - כֻּלָּן נַעֲשׂוּ שׁוֹמְרֵי שָׂכָר זֶה לָזֶה[11].

7) בזמן אחד. 8) שנתבאר בפרק א הלכה ג שהשומר פטור אפילו על פשיעה, שהרי כל אחד ואחד שומר את של חבירו בהתחלת השמירה (שם פא.). 9) אין זה שמירה בבעלים שאין הבעלים עוסקים במלאכתו בהתחלת השמירה. 10) אבל אם אמר השאילני היום ואשאילך היום הרי זה שאלה בבעלים (מגיד משנה. ודעת רש"י שגם במקרה זה אין לו דין שאלה בבעלים). 11) שם, היינו, שאם נגנב אצל השומר או אצל השואל – חייב, שכל אחד משאיל או שומר תחת שאלתו או שמירתו של השני וזהו שכרו. ואם נאנס בידי השואל – פטור, שאין זו שמירה בבעלים, כמו שביארנו בדין שמור לי היום ואשמור לך מחר (והאומר השאילני ואשאילך או שמור ואשאילך בזמן אחד, לפי המגיד משנה דעת רבינו שזה שאלה בבעלים ופטור, ולפי הכסף משנה אין הכרע בדברי רבינו, וראה במשנה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

למלך מה שהקשה על המגיד משנה וראה בש"ך סימן שה סעיף קטן ו שמיישבו).

ג. כָּל הָאֲמָנִין - שׁוֹמְרֵי שָׂכָר הֵן[12]. וְכֻלָּן שֶׁאָמְרוּ: טֹל אֶת שֶׁלְּךָ וְהָבֵא מָעוֹת, אוֹ שֶׁאָמַר לוֹ הָאֲמָן: גְּמַרְתִּיו, וְלֹא לָקְחוּ הַבְּעָלִים אֶת הַכְּלִי - הָאֲמָן שׁוֹמֵר חִנָּם[13]. אֲבָל אִם אָמַר הָאֲמָן: הָבֵא מָעוֹת וְטֹל אֶת שֶׁלְּךָ[14] - עֲדַיִן הוּא נוֹשֵׂא שָׂכָר כְּשֶׁהָיָה[15].

12) אף על גב שאינו נוטל שכר שמירה לפי שהוא נהנה במה שהכלי בשמירתו שעל ידו הוא מקבל שכר אומנתו ודומה לשוכר שנתבאר בפרק א הלכה א שדינו כשומר שכר לפי שהוא נהנה שמשתמש בו לצורכו (שם פא: על פי המשנה למלך כאן וש"ך סימן שו סעיף קטן א). 13) לפי שנגמרה מלאכתו ואינו משתכר עוד על ידה, והרי הוא כשאר שומר שכר, שאחר שנגמר זמן שמירתו חייב כשומר חינם בלבד (נתיבות המשפט שם סעיף קטן ב, על פי שולחן ערוך סימן שמג סעיף ב). 14) שהקדים נתינת המעות לנטילת החפץ, גילה דעתו שמעכב החפץ עד שיקבל שכרו. 15) שהרי הוא נהנה במה שהחפץ ברשותו, שהוא תופסו בתור משכון להבטחת שכרו, וזהו שכרו (שם).

ד. נָתַן לָאֲמָנִין[16] לְתַקֵּן, וְקִלְקְלוּ - חַיָּבִין לְשַׁלֵּם. כֵּיצַד? נָתַן לְחָרָשׁ[17] שְׂדֵה תֵבָה וּמִגְדָּל[18] לִקְבֹּעַ בָּהֶן מַסְמֵר, וְשִׁבְּרָן; אוֹ שֶׁנָּתַן לוֹ אֶת הָעֵצִים לַעֲשׂוֹת מֵהֶן שְׂדֵה תֵבָה וּמִגְדָּל, וְנִשְׁבְּרוּ אַחַר שֶׁנַּעֲשׂוּ - מְשַׁלֵּם לוֹ דְּמֵי שְׂדֵה תֵבָה וּמִגְדָּל[19]; שֶׁאֵין הָאֲמָן קוֹנֶה בְּשֶׁבַח הַכֶּלִי[20]. נָתַן צֶמֶר לְצַבָּע, וְהִקְדִּיחַתּוּ יוֹרָה[21] - נוֹתֵן לוֹ דְּמֵי צַמְרוֹ. צְבָעוֹ כָּעוּר[22], אוֹ נָתְנוֹ לוֹ לְצָבְעוֹ אָדֹם וּצְבָעוֹ שָׁחֹר, שָׁחֹר וּצְבָעוֹ אָדֹם, נָתַן עֵצִים לְחָרָשׁ לַעֲשׂוֹת מֵהֶן כִּסֵּא נָאֶה וְעָשָׂה כִּסֵּא רַע אוֹ סַפְסָל[23]: אִם הַשֶּׁבַח יָתֵר עַל הַהוֹצָאָה - נוֹתֵן בַּעַל הַכְּלִי אֶת הַהוֹצָאָה, וְאִם הַהוֹצָאָה יְתֵרָה עַל הַשֶּׁבַח - נוֹתֵן לוֹ אֶת הַשֶּׁבַח בִּלְבַד[24]. אָמַר בַּעַל הַכְּלִי: אֵינִי רוֹצֶה בְּתַקָּנָה זוֹ, אֶלָּא יִתֵּן לִי דְּמֵי הַצֶּמֶר אוֹ דְּמֵי הָעֵצִים[25] - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ[26]. וְכֵן אִם אָמַר הָאֲמָן: הֵא לְךָ דְּמֵי צַמְרְךָ אוֹ דְּמֵי עֵצֶיךָ וָלֵךְ[27] - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ, שֶׁאֵין הָאֲמָן קוֹנֶה בְּשֶׁבַח כְּלִי שֶׁעָשָׂה[28].

16) בבא קמא צח: 17) נגר. 18) מיני ארגזים וארונות. בפירוש המשנה במסכת שבת (קכ.) כותב רבינו: "שידה צורתה ידועה אצלנו והיא תיבה קטנה ... ומגדל – אוצר של עץ ידוע אצלנו ונקרא בערבית מנשא"ר". 19) גמורים, אף על פי שנתן לו עצים. 20) פירוש, האומן עושה הכלי בשביל בעל הבית שמשלם לו שכר עבודתו, וכל מה שמשביחים העצים בשוויים מתוך שנעשו כלים – שייך לבעל הבית ואין האומן קונה כלום בשבח זה ומשום זה הוא נוטל שכרו בלבד ומשלם מה שהזיק (שם כרבא). 21) "שרפתו היורה שהרתיחה יותר מדאי" (שם ק: רש"י שם). 22) שצבעו בשיירי צבע שנשתיירו ביורה וקיבל הצבע מראה (גוון) מכוער (שם). 23) והואיל ושינה אין בעל הבית נותן שכרו כפי מה שקצץ עימו, אלא יד האומן על התחתונה וכמו שמבאר רבינו והולך. 24) "כגון אם היה הבגד שווה דינר ואחר צביעתו שווה דינר וחצי והוציא בו הצבע רבע דינר לא ייתן אלא רבע דינר, ואם הוציא עליו שלושה רבעי דינר ייתן לו החצי (הדינר), מאשר הותיר בדמיו" (=שהשביח בבגד) (רבינו בפירוש המשנה שם). 25) וייטול לו הכלי שעשה (רבינו שם ועיין קצות החושן סימן שו). 26) "לפי שאמרנו 'אם השבח יתר על ההוצאה ואם ההוצאה יתרה על השבח' היא תקנה לכל אחד משניהם" (רבינו שם). 27) או תן לי כפי השבח שהשביח הבגד. 28) ואין לו אלא דמי ההוצאה, כמו שנתבאר (על פי סוגיית הגמרא שם קב).

ה. הַמּוֹלִיךְ חִטִּין[29] לְטָחוֹן[30], וְלֹא לְתָתָן[31] וַעֲשָׂאָן סֹבִין[32] אוֹ מֹרֶסֶן; נָתַן הַקֶּמַח לְנַחְתּוֹם[33], וַעֲשָׂאוֹ פַּת נִפּוּלִין[34]; בְּהֵמָה לְטַבָּח, וְנִבְּלָהּ - חַיָּבִין לְשַׁלֵּם דְּמֵיהֶן, מִפְּנֵי שֶׁהֵן נוֹשְׂאֵי שָׂכָר[35]. לְפִיכָךְ, אִם הָיָה טַבָּח מֻמְחֶה[36], וְשָׁחַט בְּחִנָּם - פָּטוּר מִלְּשַׁלֵּם[37]; וְאֵינוֹ מֻמְחֶה, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא בְּחִנָּם - חַיָּב לְשַׁלֵּם[38]. וְכֵן הַמַּרְאֶה דִּינָר לְשֶׁלְחָנִי[39], וְאָמַר לוֹ 'יָפֶה הוּא', וְנִמְצָא רַע[41]: אִם בִּשְׂכָר רָאָהוּ - חַיָּב לְשַׁלֵּם, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא בָּקִי[42] וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְהִתְלַמֵּד; וְאִם בְּחִנָּם[43] רָאָהוּ - פָּטוּר, וְהוּא[44] שֶׁיִּהְיֶה בָּקִי שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לְהִתְלַמֵּד; וְאִם אֵינוֹ בָּקִי - חַיָּב לְשַׁלֵּם, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא בְּחִנָּם. וְהוּא שֶׁיֹּאמַר לַשֶּׁלְחָנִי: עָלֶיךָ אֲנִי סוֹמֵךְ[45], אוֹ שֶׁהָיוּ הַדְּבָרִים מַרְאִין שֶׁהוּא סוֹמֵךְ עַל רְאִיָּתוֹ, וְלֹא יַרְאֶה לַאֲחֵרִים[46]. טַבָּח שֶׁעָשָׂה בְּחִנָּם וְנִבֵּל, וְכֵן שֶׁלְּחָנִי שֶׁאָמַר 'יָפֶה' וְנִמְצָא רַע, וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה - עֲלֵיהֶן לְהָבִיא רְאָיָה שֶׁהֵן מֻמְחִין; וְאִם לֹא הֵבִיאוּ רְאָיָה - מְשַׁלְּמִין[47].

29) שם צט: 30) אדם המקבל חיטים של אחרים לטוחנן בשכר, ועליו ללתות (לשרות) החיטים במים לרככן ולכותשם אחר כך במכתשת להסיר קליפתן לפני הטחינה, כדי שיהיה הקמח דק ונקי. 31) כל צרכן, שאם לא לתתן כלל – הרי הוא פושע ממש וכמזיק בידיים (חסדי דוד על התוספתא בבא קמא פרק י הלכה ד). 32) קליפה גסה הנושרת בשעת כתישת החיטים (על פי פירוש רש"י בשבת עו:). ורבינו בפירושו למשנה שם כתב: "סובין ... והוא הקמח הבינוני; מורסן – היא הקליפה העליונה היוצאת בנפה תחילה". 33) אופה. 34) "נשבר ונופל כשאוחזין בו" (רש"י שם). 35) ואפילו היה מומחה זאת אומרת מאומן במקצוע זה והרי זה כאונס – חייב, שאין זה אונס גמור, שבזהירות מרובה היה מונע את התקלה ואין השומר שכר פטור אלא על אונס גמור, שלא היה בידו למנעו (כמו שנתבאר למעלה בפרק א הלכה ג). 36) שידיו מאומנות לשחיטה (מאירי שם). 37) שהרי זה כאונס והשומר חינם פטור על אונס שכזה (כמו שנתבאר שם) – וכן טחון ונחתום מומחים ועשו בחינם – פטורים (מגיד משנה). 38) שהרי פושע הוא שלא היה לו לשחוט כשאינו מומחה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(שם כרבי יוחנן). 39) לחלפן כספים – ושואל על טיבה. 40) וקיבלה מחבירו. 41) כגון שפסלתו מלכות. 42) בטיב המטבעות. 43) שם. בגמרא לא הוזכר בראיית המטבעות חילוק בין בשכר בין בחינם, ודעת רבינו שיש להשוות דין השולחני לדין הטבח (מגיד משנה). 44) זה שאמרנו שהאינו בקי חייב. 45) שאם לא הודיעו יכול השולחני לטעון לא ידעתי שעלי אתה סומך. 46) כגון שהיו עומדים לפני גמר עיסקא וגמרו העיסקא בפניו, אינו צריך להודיעו (רי"ף שם על פי עובדא בגמרא שם (צט: ק.) ברבי חייא, ובריש לקיש). 47) שם. עובדא לפני רבי יוחנן בטבח שעשה בחינם – ולמד רבינו שהוא הדין בשולחני (מגיד משנה).

ו. מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ[48] שֶׁיִּהְיֶה הַנּוֹטֵעַ אִילָנוֹת[49] נוֹטֵל חֲצִי הַשֶּׁבַח וּבַעַל הַקַּרְקַע חֵצִי, וְנָטַע וְהִשְׁבִּיחַ וְנָטַע וְהִפְסִיד[50] - מְחַשְּׁבִין לוֹ חֲצִי הַשֶּׁבַח שֶׁיֵּשׁ לוֹ, וּמְנַכִּין מִמֶּנּוּ מַה שֶׁהִפְסִיד[51], וְנוֹטֵל הַשְּׁאָר. וַאֲפִלּוּ הִתְנָה עַל עַצְמוֹ, שֶׁאִם הִפְסִיד לֹא יִטֹּל כְּלוּם - הֲרֵי זֶה אַסְמַכְתָּא[52], וְאֵין מְנַכִּין לוֹ אֶלָּא מַה שֶּׁהִפְסִיד[53]. הָיָה מִנְהָגָם שֶׁיִּטֹּל הַנּוֹטֵעַ מֶחֱצָה[54] וּבַעַל הַקַּרְקַע מֶחֱצָה, [אִם] הָיָה[55] מִנְהָגָם שֶׁיִּטֹּל הָאָרִיס[56] שְׁלִישׁ, אִם נָטַע הַנּוֹטֵעַ וְהִשְׁבִּיחַ וְרָצָה לְהִסְתַּלֵּק, שֶׁנִּמְצָא בַּעַל הַקַּרְקַע צָרִיךְ לְהוֹרִיד לָהּ אָרִיס - הֲרֵי בַּעַל הַקַּרְקַע מוֹרִיד אָרִיס, וְיִטֹּל בַּעַל הַקַּרְקַע חֶצְיוֹ, וְלֹא יַפְסִיד בַּעַל הַקַּרְקַע כְּלוּם, וְיִטֹּל הָאָרִיס שְׁלִישׁ, וְהַשְּׁתוּת הַנִּשְׁאָר שֶׁל נוֹטֵעַ[57], שֶׁהֲרֵי סִלֵּק עַצְמוֹ בִּרְצוֹנוֹ.

48) שם קט. 49) המקבל שדה מחבירו לנוטעה ולטפל בנטיעות. 50) כלומר, בחלק מן הנטיעות השביח ובחלק הפסיד, היינו שלא השביחה כמו החלק שהשביח. 51) בהשוואה לחלק שהשביח ומוסיפין לחלקו של בעל הבית, כדי שיהיה לו חצי השבח מכל היבול שהייתה השדה מוציאה אלמלי השביחה כולה. 52) "שכל האומר: אם יהיה או לא יהיה לא גמר והקנה, שהרי דעתו עדיין סומכת שמא יהיה שמא לא יהיה" (רבינו, בפרק י"א מהלכות מכירה הלכה ו). 53) ונוטל השאר (שם כרבא – וראה למעלה פרק ח הלכה יב). 54) בעד הנטיעה והטיפול בעיבוד האילנות. 55) כלומר, והיה. 56) היורד לשדה נטועה לעבד אותה. 57) כגון, אם היה השבח שנים עשר דינרים, נוטל בעל השדה שישה, שהם חצי השבח. ומהחצי השני של הנוטע ייקח האריס ארבעה שהם שליש, והנוטע שניים, שהם שתות (שם כרבא. על פי הטור סימן של).

ז. הַנּוֹטֵעַ[58] אִילָנוֹת לִבְנֵי הַמְּדִינָה שֶׁהִפְסִיד[59], וְכֵן טַבָּח שֶׁל בְּנֵי הָעִיר שֶׁנִּבֵּל הַבְּהֵמוֹת[60], וְהַמַּקִּיז דָּם שֶׁחָבַל, וְהַסּוֹפֵר שֶׁטָּעָה בַּשְּׁטָרוֹת[61], וּמְלַמֵּד תִּינוֹקוֹת שֶׁפִּשַּׁע בַּתִּינוֹקוֹת וְלֹא לִמֵּד, אוֹ לִמֵּד בְּטָעוּת[62], וְכֹל כַּיּוֹצֵא בְּאֵלּוּ הָאֻמָּנִים שֶׁאִי־אֶפְשָׁר שֶׁיַּחֲזִירוּ הַהֶפְסֵד שֶׁהִפְסִידוּ - מְסַלְּקִין אוֹתָן בְּלֹא הַתְרָאָה; שֶׁהֵן כְּמֻתְרִין וְעוֹמְדִין[63] עַד שֶׁיִּשְׁתַּדְּלוּ בִּמְלַאכְתָּן, הוֹאִיל וְהֶעֱמִידוּ אוֹתָן הַצִּבּוּר עֲלֵיהֶם[64].

58) שם. 59) שאין הנטיעות גדילות כראוי, והפסד שאי אפשר להחזיר הוא (הגהות מיימוניות). 60) בין שהוא בחינם בין בשכר, שאפילו בשכר שמשלם ההפרש בין כשירה לנבילה (כמבואר למעלה הלכה ה) – הפסד שאי אפשר להחזיר הוא, שלפעמים יש צורך בהרבה בשר ואין בהמות אחרות מצויות (מגיד משנה). 61) שכתבו שלא כדין (הגהות מיימוניות). 62) שאותה שעה שלא לימדם או לימדם בטעות, מופסדת ואינה חוזרת לעולם (שם). 63) לסלקם כשיפשעו. 64) עליהם להשתדל ביותר.

פֶּרֶק אַחַד עָשָׂר[1]

1) מבאר שמצוות־עשה ליתן שכר שכיר בזמנו, ודין כובש שכר שכיר, ודין סיכסוך שבין שכיר לבעל הבית.

א. מִצְוַת עֲשֵׂה לִתֵּן שְׂכַר הַשָּׂכִיר[2] בִּזְמַנּוֹ[3], שֶׁנֶּאֱמַר: בְּיוֹמוֹ תִּתֵּן שְׂכָרוֹ וְגוֹ'. וְאִם אֵחֲרוֹ לְאַחַר זְמַנּוֹ - עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא תָבוֹא עָלָיו הַשֶּׁמֶשׁ[4]. וְאֵין לוֹקִין עָלָיו, שֶׁהֲרֵי הוּא חַיָּב לְשַׁלֵּם[5]. אֶחָד שְׂכַר[6] הָאָדָם וְאֶחָד שְׂכַר הַבְּהֵמָה וְאֶחָד שְׂכַר הַכֵּלִים - חַיָּב לִתֵּן בִּזְמַנּוֹ, וְאִם אֵחַר לְאַחַר זְמַן - עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה[7]. וְגֵר תּוֹשָׁב[8] - יֵשׁ בּוֹ מִשּׁוּם בְּיוֹמוֹ תִּתֵּן שְׂכָרוֹ[9], וְאִם אֵחֲרוֹ - אֵינוֹ עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה[10].

2) אחד שכיר שעבד ביום, ואחד שכיר שעבד בלילה (ספר המצוות, עשין ר). 3) בשכיר לילה – כל היום, ובשכיר יום – כל הלילה (להלן הל' ב). 4) ואזהרה שניה יש בשכיר בויקרא (יט, יג) "לא תלין פעולת שכיר", ומנאן רבינו למצות לא־תעשה אחת, לפי שענין המצוה בשתי האזהרות אחת היא: לא לאחר שכר השכיר ונפרעהו בזמנו, ולא נכפלו אלא כדי להשלים דיני המצוה שמשתי האזהרות אנו למדים מתי זמן הפרעון לשכיר יום, ומתי לשכיר לילה, כמו שיבואר לקמן הל' ב, שאזהרת "לא תבוא" אמורה בשכיר לילה שזמן הפרעון כל היום, ומאזהרת "לא תלין" למדנו שפרעון שכר שכיר יום – זמנו כל הלילה, ואין למנות מה שיבוא בתורה לתשלום דין המצוה – מצוה בפני־עצמה (ספר המצוות לאוין רלח, 'חינוך' רל). אמנם עובר המאחר (לפי המגיד־משנה בדעת רבינו) תשלום שכר השכיר – בין שכיר יום, ובין שכיר לילה – שתי האזהרות, כלומר, שבשכיר יום עובר אף בלאו האמור בשכיר לילה, ובשכיר לילה עובר אף על של יום (והשווה שורש ט ב'ספר המצוות' לרבינו). 5) וכל המשלם אינו לוקה (מכות טו). 6) ב"מ קיא. 7) כן דרשו, ממה שנאמר: "לא תלין פעולת שכיר אתך" – כל שפעולתו אתך, ואפילו בהמה וכלים (שם קיא:). 8) זה גוי שקיבל עליו שבע מצות שנצטוו בני נח, ונקרא שמו "תושב" לפי שמותר לנו להושיבו בינינו בארץ ישראל, לעומת הגוי שלא קיבלן עליו, שגם העברה בארץ ישראל אסורה (רבינו בפי"ד מהל' איסורי ביאה הל' ז, וראה פ"י מהל' עבודה זרה הל' ו). 9) ב"מ שם, שכן נאמר לא תעשוק שכיר עני ואביון וגו' בשעריך ביומו תתן שכרו,

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ודרשו (שם) "בשעריך" זה גר תושב. 10) שכן נאמר (ויקרא יט, יג): "לא תעשוק רעך וגו' לא תלין", ודרשו (שם) "רעך" ולא גר תושב, ומכאן שהתורה מיעטה אותו מן הלאו, וריבתה אותו למצות־העשה "ביומו תתן שכרו".

ב. כָּל הַכּוֹבֵשׁ שְׂכַר שָׂכִיר[11] - כְּאִלּוּ נָטַל נַפְשׁוֹ מִמֶּנּוּ[12]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֵלָיו הוּא נֹשֵׂא אֶת נַפְשׁוֹ. וְעוֹבֵר[13] בְּאַרְבַּע אַזְהָרוֹת[14] וַעֲשֵׂה[15]: עוֹבֵר מִשּׁוּם בַּל תַּעֲשֹׁק, וּמִשּׁוּם בַּל תִּגְזֹל, וּמִשּׁוּם לֹא תָלִין פְּעֻלַּת שָׂכִיר, וּמִשּׁוּם לֹא תָבוֹא עָלָיו הַשֶּׁמֶשׁ[16], וּמִשּׁוּם בְּיוֹמוֹ תִתֵּן שְׂכָרוֹ. אֵי זֶהוּ זְמַנּוֹ? שְׂכִיר יוֹם[17] - גּוֹבֶה כָּל הַלַּיְלָה[18], וְעָלָיו נֶאֱמַר: לֹא תָלִין פְּעֻלַּת שָׂכִיר אִתְּךָ עַד בֹּקֶר; וּשְׂכִיר לַיְלָה - גּוֹבֶה כָּל הַיּוֹם, וְעָלָיו נֶאֱמַר: בְּיוֹמוֹ תִתֵּן שְׂכָרוֹ[19]. וּשְׂכִיר שָׁעוֹת שֶׁל יוֹם[20] - גּוֹבֶה כָּל הַיּוֹם[21]; וּשְׂכִיר שָׁעוֹת שֶׁל לַיְלָה - גּוֹבֶה כָּל הַלַּיְלָה[22]. שְׂכִיר שַׁבָּת[23], שְׂכִיר חֹדֶשׁ, שְׂכִיר שָׁנָה, שְׂכִיר שָׁבוּעַ[24]: יָצָא בַּיּוֹם[25] - גּוֹבֶה[26] כָּל הַיּוֹם; יָצָא בַּלַּיְלָה - גּוֹבֶה כָּל (אוֹתוֹ) הַלַּיְלָה[27].

11) ובדעתו שלא לשלם לו עולמית (ראה כסף־משנה). 12) ברייתא שם קיב. ובגמרא שם, נחלקו רב הונא ורב חסדא, למי התכוונה התורה באמרה: "ואליו הוא נושא את נפשו"; אחד אומר "נפשו של גזלן" (שוכר) כלומר, השוכר נענש על הכבישה וגורם מיתה לעצמו. וחד אמר "נפשו של נגזל" (שכיר) כלומר, כאילו הרגו לשכיר ונטל נפשו ממנו וייענש קשה (רש"י שם). 13) הכובש הזה שבדעתו שלא לשלם לעולם. 14) אבל המשהה שכר השכיר, ובדעתו לפרעו בזמן מאוחר יותר – אינו עובר אלא בעשה ולא־תעשה (כמבואר להלן הל' ה) אבל משום "לא תעשוק" ו"לא תגזול" אינו עובר (כסף־משנה). 15) שם, כנוסחת הרי"ף. 16) שכן בשכיר יום עובר אף על של לילה, ובשל לילה אף על של יום (כדברי המגיד־משנה שהבאנו למעלה הערה ג). 17) שהשכיר עצמו לעבודה ביום, עד שקיעת החמה. 18) כלומר, כל הלילה זמנו. וכיון שעלה השחר ולא פרעו – עובר בלא־תעשה. 19) וגומר: לא תבוא עליו השמש (שם קי:) ובגמרא שאלו: "ואימא איפכא" (נאמר ההיפך) זאת־אומרת ד"לא תלין" בשכיר לילה ו"לא תבוא" בשכיר יום, והשיבו "שכירות אינה משתלמת אלא לבסוף". כלומר, אין חובת התשלומין בשכירות אלא לאחר שנסתיימה כל העבודה. ולפיכך אין להעמיד הכתוב "לא תבוא עליו השמש" אלא בשכיר לילה, שהרי שכיר יום, ששכירותו נגמרת עם שקיעת החמה (ראה שם פג:), אין חובת התשלומין חלה על השוכר אלא עם שקיעת השמש, וכיצד מזהיר הכתוב לפרוע השכר לפני זמן פרעונו? וכמו כן, אין להעמיד הכתוב "לא תלין" – המזהיר שלא לאחר ולפרוע עד הבוקר – אלא בשכיר יום, שהרי בשכיר לילה אין חובת התשלומין אלא עם הבוקר. 20) ששכירותו נגמרת, ועדיין יום הוא. 21) וכיון ששקעה השמש עובר על "לא תבוא", שהרי נתחייב בתשלום השכירות קודם שבאה השמש. 22) כרב, שם. 23) שהשכיר עצמו לשבוע ימים. 24) לשמיטה, לשבע שנים. 25) שנסתיים חוזה השכירות ביום. 26) שכרו בעד כל השבת או כל השמיטה, שאין שכירות משתלמת אלא לבסוף. 27) שם.

ג. נָתַן[28] טַלִּיתוֹ[29] לְאֻמָּן[30], וּגְמָרָהּ, וְהוֹדִיעוֹ[31], אֲפִלּוּ אֶחָרוֹ עֲשָׂרָה יָמִים - כָּל זְמַן שֶׁהַכְּלִי בְּיַד הָאֻמָּן אֵינוֹ עוֹבֵר[32]. נְתָנָהּ בַּחֲצִי הַיּוֹם - כֵּיוָן שֶׁשָּׁקְעָה עָלָיו חַמָּה עוֹבֵר מִשּׁוּם בַּל תָּלִין[33]; שֶׁהַקַּבְּלָנוּת כִּשְׂכִירוּת הִיא[34], וְחַיָּב לִתֵּן לוֹ בִּזְמַנּוֹ.

28) שם, קיב. 29) לתקנה. 30) בקבלנות. 31) לבעל הטלית שגמרה ויבוא לקחתה – ולא בא. 32) שאין אני קורא בו "לא תלין פעולת שכיר אתך" שהרי אין פעולתו אצלו אלא אצל האומן ('שיטה מקובצת'). 33) וכן אמרו בברייתא (שם), וזה תימה שהלא בנתנה לו בחצי היום, משום "לא תבוא עליו השמש" יש כאן, אבל "לא תלין" אין כאן, כדין יצא ביום (לעיל הל' ב). וכבר תמה על כך בכסף־משנה והניחו בתימה, ובלחם־משנה אומר שמכאן סיוע לדעת המגיד־משנה (שהבאנו בהערה ג) שבשל יום עובר אף על של לילה, והזכיר רבינו אחד מהם, והעדיף להזכיר את לאו ד"לא תלין" כדי להדגיש את החידוש וכל־שכן שהוא עובר על "לא תבוא", האמור על של יום. 34) כרב ששת שם – שאין האומן קונה בשבח הכלי (כמבואר למעלה פ"י הל' ד), ודינו כשכיר ועובר משום "לא תלין" (כמבואר בגמרא שם, שלדעת האומר אומן קונה והשבח שלו, אין בעל הטלית עובר על "בל תלין" לפי שהכסף שבעל־הבית מחויב לשלם אינו שכר עבודה, אלא דמי השבח שמוכר לו האומן, והם כמילוה.

ד. הָאוֹמֵר לְשָׁלוּחוֹ[35]: צֵא וּשְׂכֹר לִי פּוֹעֲלִים, אָמַר לָהֶם: שְׂכַרְכֶּם עַל בַּעַל הַבַּיִת - שְׁנֵיהֶם אֵינָן עוֹבְרִין מִשּׁוּם בַּל תָּלִין, זֶה[36] לְפִי שֶׁלֹּא שְׂכָרָן[37], וְזֶה[38] לְפִי שֶׁאֵין פְּעֻלָּתָן אֶצְלוֹ[39]; וְאִם לֹא אָמַר לָהֶם: שְׂכַרְכֶּם עַל בַּעַל הַבַּיִת - הַשָּׁלִיחַ עוֹבֵר[40]. אֵין הַשּׁוֹכֵר עוֹבֵר אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁתְּבָעוֹ הַשָּׂכִיר וְלֹא נָתַן לוֹ[41]; אֲבָל אִם לֹא תְבָעוֹ, אוֹ שֶׁתְּבָעוֹ וְלֹא הָיָה לוֹ מַה יִּתֵּן לוֹ[42], אוֹ שֶׁהִמְחָהוּ[43] אֵצֶל אַחֵר[44] וְקִבֵּל[45] - הֲרֵי זֶה פָּטוּר[46].

35) שם, קי. 36) בעל־הבית. 37) ואין אני קורא בו "לא תלין פעולת שכיר" (רש"י שם), אמנם בעל־הבית עובר, כשהוא משהה שכר הפועל, משום: "אל תאמר לרעך, לך ושוב – ויש אתך" (חושן־משפט סי' שלט סעיף ז, וראה הלכה ג). 38) השליח. 39) ואין אני קורא בו "פעולת שכיר" (רש"י שם). 40) שכל ששכרם סתם, ולא פירש שכרכם על בעל־הבית – שכרם עליו (מגיד־משנה). וכתב ה'טור', שאם הפועלים יודעים שהמלאכה אינה של השליח – אין השליח חייב לשלם שכרם, ומתוך כך אינו עובר על "בל תלין". 41) למדוהו בגמרא שם, ממה שנאמר "פעולת שכיר אתך" אתך כלומר: לדעתך, כשהשכיר תובע והשוכר משהה מדעתו, אבל כשאינו תובע – השהיית השכר מדעת השכיר היא. 42) שאין ביד השוכר מעות במזומנים לשלם לשכיר (שהשכיר נוטל שכרו במזומנים, כמבואר למעלה פ"ט הל' י. – מגיד־משנה). גם דין זה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

למדו שם, ממה שכתבה תורה "אתך" כלומר, כשיש אתך כסף. 43) "שהכניס אחר תחתיו לפורעו" (לשון רבינו בפירוש המשנה). 44) חנוני או שולחני, ואפילו אין לו לשוכר אצל האחר כלום (שם סי' שלט). 45) האחר קיבל עליו לפרעו (כסף־משנה בפירושו השני, וכן כתב ה'טור' סי' שלט "וקיבל עליו (השולחני) ליתן לו". וה'חינוך' מצוה רל, כתב "וקיבל הפועל", היינו שהפועל הסכים על ההמחאה). 46) ואין השוכר עובר אפילו לא פרע האחר (בגמרא שם נחלקו רבה ורב ששת, אם הפועל יכול לחזור ולתבוע שכרו מבעל־הבית, כשזה שהמחהו אצלו לא שילם. ורבינו ביאר דיני חזרה בפ"ו מהלכות מכירה, ובפט"ז מהל' מלוה ולוה).

ה. הַמַּשְׁהֶה[47] שְׂכַר שָׂכִיר[48] עַד אַחַר זְמַנּוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁכְּבָר עָבַר בַּעֲשֵׂה וְלֹא תַעֲשֶׂה[49] - הֲרֵי זֶה חַיָּב לִתֵּן מִיָּד. וְכָל עֵת שֶׁיַּשְׁהֶה - עוֹבֵר עַל לָאו שֶׁל דִּבְרֵיהֶם[50], שֶׁנֶּאֱמַר: אַל תֹּאמַר לְרֵעֲךָ לֵךְ וָשׁוּב.

47) ברייתא, שם קי: 48) ובדעתו לפרעו לזמן מאוחר יותר, להבדיל מכובש שהוא עובר בארבע אזהרות ו'עשה', כמבואר למעלה הל' ב. 49) ואינו עובר מכאן ואילך, כמו שאמרו (שם) "ממשמע שנאמר "לא תלין" איני יודע ש"עד בוקר", מה תלמוד לומר "עד בוקר"? מלמד שאינו עובר אלא עד בוקר ראשון בלבד". 50) דברים שנאמרו בספרי נ"ך. בתלמוד: דברי קבלה.

ו. כָּל שָׂכִיר שֶׁשְּׂכָרוֹ בְּעֵדִים, וּתְבָעוֹ בִּזְמַנּוֹ[51], וְאָמַר בַּעַל הַבַּיִת: נָתַתִּי לְךָ שְׂכָרְךָ[52], וְהַשָּׂכִיר אוֹמֵר: לֹא נָטַלְתִּי כְּלוּם - תִּקְנוּ חֲכָמִים, שֶׁיִּשָּׁבַע הַשָּׂכִיר[53] בִּנְקִיטַת חֵפֶץ[54] וְיִטֹּל, כְּדִין כָּל נִשְׁבָּע וְנוֹטֵל; מִפְּנֵי[55] שֶׁבַּעַל הַבַּיִת טָרוּד[56] בְּפוֹעֲלָיו[57], וְזֶה הַשָּׂכִיר נוֹשֵׂא נַפְשׁוֹ לָזֶה[58]. אֲפִלּוּ הָיָה הַשָּׂכִיר קָטָן - הַשָּׂכִיר נִשְׁבָּע וְנוֹטֵל[59]. שְׂכָרוֹ שֶׁלֹּא בְּעֵדִים - מִתּוֹךְ שֶׁיָּכוֹל[60] לוֹמַר: לֹא הָיוּ דְבָרִים מֵעוֹלָם וְלֹא שְׂכַרְתִּיךָ, נֶאֱמָן לוֹמַר: שְׂכַרְתִּיךָ וְנָתַתִּי לְךָ שְׂכָרְךָ[61]; וְיִשָּׁבַע בַּעַל הַבַּיִת הֶסֵּת[62] שֶׁנָּתַן, אוֹ שְׁבוּעַת הַתּוֹרָה אִם הוֹדָה בְּמִקְצָת, כִּשְׁאָר הַטְּעָנוֹת[63]. הָיָה לוֹ עֵד אֶחָד שֶׁשְּׂכָרוֹ - אֵינוֹ מוֹעִיל לוֹ כְּלוּם[64]. וְכֵן אִם תְּבָעוֹ אַחַר זְמַנּוֹ[65], אַף עַל פִּי שֶׁשְּׂכָרוֹ בְּעֵדִים[66] - הַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה[67]; וְאִם לֹא הֵבִיא רְאָיָה - יִשָּׁבַע בַּעַל הַבַּיִת הֶסֵּת[68]. הֵבִיא רְאָיָה שֶׁתְּבָעוֹ כָּל זְמַנּוֹ[69] - הֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע וְנוֹטֵל כָּל אוֹתוֹ הַיּוֹם שֶׁל תְּבִיעָה[70]. כֵּיצַד? הָיָה עוֹשֶׂה עִמּוֹ בְּיוֹם שֵׁנִי עַד הָעֶרֶב - זְמַנּוֹ כָּל לֵיל שְׁלִישִׁי, וּבַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי אֵינוֹ נִשְׁבָּע וְנוֹטֵל[71]; וְאִם הֵבִיא עֵדִים שֶׁהָיָה תּוֹבְעוֹ כָּל לֵיל שְׁלִישִׁי - הֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע וְנוֹטֵל כָּל יוֹם שְׁלִישִׁי, אֲבָל מִלֵּיל רְבִיעִי וָהָלְאָה - הַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה[72]. וְכֵן אִם הֵבִיא עֵדִים שֶׁהָיָה תּוֹבְעוֹ וְהוֹלֵךְ עַד יוֹם חֲמִישִׁי[73] - הֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע וְנוֹטֵל כָּל יוֹם חֲמִישִׁי[74].

51) כל הלילה בשכיר יום, וכל היום בשכיר לילה, כמבואר למעלה הל' ב. 52) כולו או קצתו (שו"ע חושן־משפט סי' פט, א). 53) שבועות מד: כלומר, שתי תקנות הן: א. תיקנו שבועה בסכסוך שבין שכיר לשוכר; ב. השכיר הוא שנשבע ונוטל. ביאור הדברים: שמדין תורה, דין שכיר כדין כל טוען ונטען, שהמודה במקצת נשבע וכופר הכל, כגון שטוען להד"ם או נתתיו לך – פטור (ראה פ"א טוען ונטען הל' ב, ג). וחכמים הם שתיקנו שבועה בשכיר כדי להפיס דעתו של השכיר שלא ילך בפחי נפש (כמבואר להלן הלכה ז), ומיסוד הדין בעל־הבית נשבע ופטור, כדין כל הנשבעים שבתורה שהם נשבעים ואינם משלמים (שבועות מד:), אלא מפני שבעל־הבית טרוד הוא בפועלים (כמו שמבאר רבינו והולך) עקרו חכמים השבועה מבעל־הבית והעבירוה לשכיר, והוא נשבע ונוטל אפילו כשהשוכר חייב שבועה מן התורה, כגון שהוא מודה במקצת (ראה שו"ע שם). 54) כשספר־תורה בידו (כמבואר בפי"א מהל' שבועות הלכה ח). כדין כל הנשבעים ונוטלים (ראה פ"א מהל' טוען ונטען הלכה ב). ומקור הדברים בירושלמי פ"ז משבועות הל' ז. 55) כלומר, לפיכך עקרו השבועה מבעל־הבית והעבירוה לשכיר. 56) והוא שוכר, וכסבור שנתן ולא נתן (שם מה.). 57) והוא־הדין בפועל אחד, מפני שהוא טרוד בעסקיו. וכן אמרו בירושלמי שבועות (שם) "בעל הבית, ע"י שעסקיו מרובין תיקנו שבועה לשכיר" (ר"ן שם, והשווה פירוש רבינו במשנה, שם). 58) "ומדקדק בדבר יותר" (רבינו בפירוש המשנה, שם). 59) דברי רבינו כפי הנוסחא שלפנינו, שהשכיר – אפילו הוא קטן נשבע ונוטל – הם דברי תימה, שהרי אמרו (שבועות לח:) "אין משביעין את הקטן" וכבר הסתייג מזה הראב"ד בהשגותיו וכתב "אין הדעת מסכמת על זה שנמסור שבועה לקטן". אולם הטור בסי' פט מעיד, שראה נוסחא אחרת בדברי רבינו וזו לשונה: "אפילו אם השכור קטן – נשבע ונוטל" (ובמגדל עוז מעיד שמצא נוסחא זו בספר מוגה בחתימת רבינו וכן הוא בקטעים מספר משנה תורה מכת"י רבינו, הוצאת אטלס) כלומר, השכיר נשבע ונוטל אפילו אם השוכר קטן הוא אין אומרים כאן: "אין נשבעין בטענת קטן" (כלשון רבינו למעלה פ"ב הל' ז), מפני שהשכיר, שהוא גדול, הוא התובע והוא הנשבע (וכ"כ הר"י מיגאש שבועות מב: ד"ה והיכא. ובזה מתיישבת תמיהת המשנה למלך, עיי"ש). ונוסחה זו מתאימה למה שכתב רבינו לקמן בפ"ה מהל' טוען ונטען הל' יא: "ואם היה התובע מן הנשבעין ונוטלין כגון השכיר. . . הרי זה נשבע ונוטל מן הקטן" (וראה במגיד משנה שמקיים נוסחת הספרים שגורסים "השכיר" וראה במל"מ שתמה עליו). 60) השוכר. 61) שבועות מה: 62) שבועה שחייבו חכמי הגמרא את הכופר בכל, ונשבע בלי נקיטת חפץ (ראה פי"א מהל' שבועות הל' יג). 63) כדין כל טוען ונטען, שהמודה במקצת – נשבע מן התורה, וכופר הכל – היסת, ופטורים מלשלם. 64) ודינו כדין שכרו שלא בעדים, שעד כאן לא עשו חכמים תקנה בשכיר אלא כשעצם השכירות ברור לנו, כגון שיש עדות גמורה בשני עדים ששכרו, אבל כשאין לו אלא עד אחד, שאין עדותו עדות מבררת והחלטית, אלא רק מחייבת את

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הצד שכנגד להכחיש העד בשבועה, לא עשו תקנה בשכיר יותר מאשר בכל טוען ונטען (ע"פ מגיד־משנה). 65) כגון שכיר יום אחר שעבר כל הלילה, ושכיר לילה אחר שעבר כל היום. 66) השוכר נאמן, חזקה אין בעל־הבית עובר על "בל תלין", ואין השכיר משהה שכרו (בבא־מציעא קיג). 67) כלומר, על השכיר להביא ראיה שלא פרעו או שתבעו כל זמנו, וכמו שמבאר רבינו והולך. 68) כדין כופר בכל. 69) כל הזמן הראוי לגבייה היה בתביעה, היינו בחזקה שלא פרע, כגון שתבעו השכיר בפני עדים בסוף הזמן, ולא אמר פרעתי אלא דחהו בלך ושוב (ע"פ סמ"ע סי' פט ס"ק יב). 70) כלומר, באורך זמן התביעה (סמ"ע שם, ס"ק יג). 71) אם לא תבעו כל ליל שלישי. 72) היינו י"ב שעות כאורך זמן התביעה. 73) פירוש, אחר שהפסיק לתבוע ביום ג' חזר ותבע בליל ד' וביומו (היינו כ"ד שעות). 74) לילו ויומו. וכן לעולם. ולמה אין נותנים לו שתי יממות, שהרי תבעו כל ליל ג' והיה מחוייב לשלם לו כל יום ג' ולא שילם? מפני שלא תבע לעת ערב, נמצא שהיה אז בחזקת פרוע, וכשתבעו בתחילת ליל ד' הועילה אמנם תביעה זו להאמינו שלא נפרע, אבל נחשבת כתביעה חדשה ונותנים לפועל זמן נגד אותה תביעה בלבד (ע"פ סמ"ע שם ס"ק יג, וראה 'פרישה' שם). וכן לעולם, כל זמן שהוא מתמיד בתביעתו – הוא נשבע ונוטל כנגד כל אותו זמן שתבע (כסף־משנה).

ז. בַּעַל הַבַּיִת אוֹמֵר: שְׁתַּיִם קָצַצְתִּי לְךָ, וְהַשָּׂכִיר אוֹמֵר: שָׁלֹשׁ קָצַצְתָּ לִי - לֹא תִּקְּנוּ חֲכָמִים שֶׁיִּשָּׁבַע הַשָּׂכִיר כָּאן[75], אֶלָּא הַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה[76]. וְאִם לֹא הֵבִיא רְאָיָה, אַף עַל פִּי שֶׁכְּבָר נָתַן לוֹ שְׁתַּיִם, אוֹ שֶׁאָמַר לוֹ הֵילָךְ[77] - הֲרֵי בַּעַל הַבַּיִת נִשְׁבָּע בִּנְקִיטַת חֵפֶץ. וְדָבָר זֶה תַּקָּנַת חֲכָמִים[78] הוּא, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵלֵךְ הַשָּׂכִיר[79] בְּפַחֲזִי נֶפֶשׁ[80]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[81] בְּשֶׁשְּׂכָרוֹ בְּעֵדִים וְלֹא יָדְעוּ כַּמָּה פָּסַק לוֹ, וּתְבָעוֹ בִּזְמַנּוֹ; אֲבָל אִם שְׂכָרוֹ שֶׁלֹּא בְּעֵדִים, אוֹ שֶׁתְּבָעוֹ אַחַר זְמַנּוֹ - יִשָּׁבַע בַּעַל הַבַּיִת הֶסֵּת שֶׁלֹּא קָצַץ לוֹ אֶלָּא מַה שֶּׁכְּבָר נָתַן לוֹ, אוֹ שֶׁלֹּא נִשְׁאַר לוֹ אֶצְלוֹ אֶלָּא זֶה שֶׁאָמַר לוֹ הֵילָךְ, כְּדִין כָּל הַטְּעָנוֹת[82].

75) כשהם חלוקים על סכום הקציצה, כמו שתיקנו כשהם חלוקים על הפרעון, אלא השוכר נשבע ופטור (כמו שמבאר רבינו בסמוך). לפי שסכום הקציצה אין השוכר שוכח (שבועות מה:). 76) ואינו נאמן בשבועה. 77) שאינו חייב בשבועת מודה במקצת, כמבואר (בפרק א מהל' טוען ונטען ה"ג). 78) בכל סכסוך שהוא, שיש בין השכיר והשוכר. 79) העני. 80) בלי ממון וגם בלי שבועה של בעל־הבית (ר"י מיגאש שם). 81) שהשוכר חייב שבועה בנקיטת חפץ. 82) שלא יהא דין סכסוך בקציצה, חמור מדין שכיר אומר לא נטלתי והשוכר אומר נתתי, שנתבאר לעיל (הל' ו) שבעל־הבית נשבע היסת בשכרו שלא בעדים או שתבעו אחר זמנו (ר"י מיגאש שם מ"ו, בד"ה מתקיף, והביאו המגיד־משנה).

ח. הַנּוֹתֵן טַלִּיתוֹ[83] לְאֻמָּן, אֻמָּן אוֹמֵר: שְׁתַּיִם קָצַצְתָּ לִי, וְהַלָּה אוֹמֵר: לֹא קָצַצְתִּי אֶלָּא אַחַת, כָּל זְמַן שֶׁהַטַּלִּית בְּיַד הָאֻמָּן, אִם יָכוֹל לִטְעֹן שֶׁהִיא לְקוּחָה בְּיָדוֹ[84] - הֲרֵי הָאֻמָּן נִשְׁבָּע בִּנְקִיטַת חֵפֶץ[85] וְנוֹטֵל; וְיָכוֹל לִטְעֹן שֶׁהִיא[86] בִּשְׂכָרוֹ[87] עַד כְּדֵי דָּמֶיהָ[88]. וְאִם יָצְאַת טַלִּית מִתַּחַת יָדוֹ[89], אוֹ שֶׁאֵין לוֹ בָּהּ חֲזָקָה וְאֵינוֹ יָכוֹל לִטְעֹן שֶׁהִיא לְקוּחָה בְּיָדוֹ[90] - הַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה; וְאִם לֹא הֵבִיא רְאָיָה - יִשָּׁבַע בַּעַל הַטַּלִּית הֶסֵּת, אוֹ שְׁבוּעַת הַתּוֹרָה אִם הוֹדָה בִּמְקָצָת, כְּדִין כָּל הַטְּעָנוֹת, שֶׁאֵין זֶה כְּדִין הַשָּׂכִיר[91].

83) שבועות שם, וכשיטת הר"י מיגאש בחידושיו. 84) כגון שהוא מסתיר הכלי – ומתוך שיכול לומר החזרתי, נאמן לומר מכרתו לי, אפילו כשיש עדים שמסר לו כלי לתקן, כמו שיתבאר בפ"ט מהל' טוען ונטען הל' ב. 85) ואע"ג שאילו אמר לקוחה היא בידי, לא היה נשבע אלא היסת. והטעם, לפי שאינו נשבע על עצמו של הכלי שהוא שלו, אלא על סכום הקציצה, לפיכך הרי זה נשבע ונוטל כדרך כל הנשבעים ונוטלים (ע"פ דברי רבינו בפי"ג מהלכות מלוה ולוה הל' ג). 86) בכת"י תימן, חסרה המילה: שהיא. 87) בגובה הקציצה. 88) של הכלי, ב"מיגו" שהרי אם רצה היה יכול לטעון לקוחה היא בידי והיא שלו, אבל למעלה מכדי דמיה – אין לו "מיגו". 89) שהחזירה לבעליה. 90) כגון שנראה הכלי בפני עדים (ראה טוען ונטען שם). 91) מוסב על זה שבעל הטלית נשבע היסת. כלומר, לפיכך אמרנו שבעל הטלית נשבע היסת ואינו נשבע בנקיטת חפץ כמו בשכיר (כמבואר לעיל הל' ז), מפני שאין דין האומן כדין השכיר. וביאור הדברים: לפי שהשכיר מתפרנס מעבודתו יום יום, וחששו חכמים שלא יהיה לו מה לאכול בערב, ותיקנו שבועה על השוכר באומן – הקבלן – שאין פרנסתו תלויה על עבודת יום יום, לא תיקנו שבועה על בעל־הבית ונשבע היסת (ע"פ ב"י סי' פט). אמנם דברי רבינו כאן נוגדים דברי עצמו בפ"ט מהל' טוען ונטען הל' ב, שכתב שם: "הרי בעל־הבית נשבע בנקיטת חפץ (כלפי האומן) על הקציצה, כמו שביארנו בשכירות". ובהכרח צ"ל שטעות נזדקרה באחד משני המקומות (מגיד־משנה).

ט. שָׂכִיר[92] הַבָּא לְהִשָּׁבַע - אֵין מַחְמִירִין עָלָיו, וְאֵין מְגַלְגְּלִין עָלָיו כְּלָל[93], אֶלָּא נִשְׁבָּע שֶׁלֹּא נָטַל וְיִטֹּל. וּלְכָל הַנִּשְׁבָּעִין אֵין מְקַיְּלִין[94], חוּץ מִן הַשָּׂכִיר שֶׁמְּקַיְּלִין עָלָיו, וּפוֹתְחִין לוֹ תְּחִלָּה וְאוֹמְרִים לוֹ: אַל תְּצַעֵר עַצְמְךָ, הִשָּׁבַע וָטֹל[95]. אֲפִלּוּ הָיָה שְׂכָרוֹ פְּרוּטָה אַחַת[96], וּבַעַל הַבַּיִת אוֹמֵר נְתַתִּיהָ - לֹא יִטֹּל אֶלָּא בִּשְׁבוּעָה. וְכֵן כָּל הַנִּשְׁבָּע וְנוֹטֵל, אֲפִלּוּ לֹא יִטְעַן אֶלָּא פְּרוּטָה אַחַת - לֹא יִטֹּל אוֹתָהּ אֶלָּא בִּשְׁבוּעָה כְּעֵין שֶׁל תּוֹרָה[97].

92) שבועות מט: כרב הונא וכרב חסדא, וכפירוש הר"ן שם בדעת הרי"ף. 93) בניגוד לכל מי שנתחייב שבועה, שהמשביע מגלגל עליו כל תביעה שיש לו עליו, ואף שאין

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לה כל קשר עם התביעה העיקרית (ראה פ"א מהל' טוען הל' יב), לפי שחסו על השוכר שלא ירתע וימנע עצמו מן השבועה (ראה ר"ן שם). 94) כלומר, אין פותחין מיד בשבועה, דהיינו שלא יאמר הדיין בתחילה, אחר ששמע טענת התובע: מכיון שאין לו עדים, אין בכוח הטענה לחייב ממון רק שבועה, אלא פותח ופונה לנטען ואומר: הרי התובע טוען כך וכך, ואולי יודה ויאמר אמת הוא טוען, ואין פותחים בשבועה אלא לאחר שהנטען מכחיש (ראה כסף־משנה, והשווה דברי רבינו בפכ"א מהל' סנהדרין הל' י, ובכ"מ שם). 95) שם: "לפתוח לו", ומפרש רבינו לפתוח לו תחילה בשבועה (ר"ן שם). 96) אבל פחות מפרוטה אינו ממון, ואין בית־דין נזקקין לתובע (פ"ג מהל' טוען ונטען הל' ו). 97) משמע דמפרוטה ומעלה נשבעים ונוטלים, וכפי דעת רבותיו של רבינו (שהביא רבינו בפ"ג מהל' טוען ונטען הל' ז) הנשבעים ונוטלים אינם צריכים טענת שתי מעין כסף, כפי הדרוש בשבועת מודה במקצת (ראה שם הל' א). אמנם צ"ע שהלא רבינו מביע דעתו (שם), ואומר "ואני אומר, שצריך הנתבע שיכפור בשתי מעין ואח"כ ישבע התובע בתקנת חכמים ויטול". וליישב הסתירה בדברי רבינו, אומר הכסף־משנה: "שאפשר לומר שאע"פ שלא נראה לרבינו דעת רבותיו. . . וגילה דעתו בפ"ה מהל' טוען, לא רצה לסמוך על עצמו לענין מעשה, ולפיכך פה סתם הדברים כדעת רבותיו" (וכמה תירוצים נאמרו בישוב הסתירה בדברי רבינו. ראה במ"מ ובכסף־משנה ובלחם־משנה, ובש"ך סי' פט ס"ק ב).

פֶּרֶק שְׁנִים עָשָׂר[1]

1) מבאר דין הפועלים שאוכלים במה שהם עושים.

א. הַפּוֹעֲלִים[2] שֶׁהֵן עוֹשִׂין בְּדָבָר שֶׁגִּדּוּלוֹ מִן הָאָרֶץ[3] וַעֲדַיִן לֹא נִגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ[4], בֵּין בְּתָלוּשׁ[5] בֵּין בִּמְחֻבָּר, וְיִהְיוּ מַעֲשֵׂיהֶן גְּמִירַת הַמְּלָאכָה[6] - הֲרֵי עַל בַּעַל הַבַּיִת מִצְוָה שֶׁיַּנִּיחַ אוֹתָן לֶאֱכֹל מִמַּה שֶׁהֵן עוֹשִׂין בּוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי תָבֹא בְּכֶרֶם רֵעֶךָ וְגוֹ'[7], וְכָתוּב: כִּי תָבֹא בְּקָמַת רֵעֶךָ[8]. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁאֵין הַכָּתוּב[9] מְדַבֵּר אֶלָּא בְּשָׂכִיר. וְכִי אֵלּוּ לֹא שְׂכָרוֹ, מִי הִתִּיר לוֹ שֶׁיָּבוֹא בְּכֶרֶם רֵעֵהוּ אוֹ בַּקָּמָה[10] שֶׁלּוֹ שֶׁלֹּא מִדַּעְתּוֹ?[11] אֶלָּא כָּךְ הוּא אוֹמֵר: כִּי תָבֹא לִרְשׁוּת בְּעָלִים לַעֲבוֹדָה - תֹּאכַל[12].

> **~ נקודות משיחות קודש ~**
>
> "הֲרֵי עַל בַּעַל־הַבַּיִת מִצְוָה שֶׁיַּנִּיחַ אוֹתָן לֶאֱכֹל מִמַּה שֶׁהֵן עוֹשִׂין בּוֹ".
>
> ודוגמתו בעבודתם של ישראל בכרמו ובשדהו של הקב"ה שמניח להם לאכול, וזה כולל את כל צרכי האדם (שכולם נקראים בשם אכילה) כדי צרכם, הן בדברים המוכרחים לקיום האדם (העבודה בשדה) והן דברים של תענוג (עבודה בכרם).
>
> (סה"ש תשנ"א ח"ב ע' 798 וה' 18
> מתוך רמב"ם "פרדס המלך")

2) בבא־מציעא פז. 3) להוציא החולב וכיוצא בזה, כמבואר להלן הל' ד. 4) למעשר או לחלה, כמבואר להלן הל' ה. 5) שעבודתו בתלוש. 6) כלומר, עבודתם גומרת את המלאכה, שהדבר צריך לה. כגון קצירה ובצירה, להוציא המנכש בבצלים, כמבואר להלן הל' ד. 7) "ואכלת ענבים כנפשך". 8) וגומר: "וקטפת מלילות בידך". פרשיות אלו נאמר באכילת פועל העושה במחובר, ובתלוש למדוהו (שם פט.) ממה שנאמר בשור (דברים כה, ד) "לא תחסום שור בדישו". 9) "כי תבוא". 10) או בקמה. 11) ואפילו אם בא בכרם שלא מדעת בעלים, לבצור בעד שכר אכילת ענבים. 12) וכן תרגם אונקלוס: ארי תתגר (שם פז: צב.) כרב וכרב כהנא, ובירושלמי מעשרות פ"ב הל' ו "כתיב כי תבוא בקמת רעך, יכול (יכול אתה לפרש) בשאר כל אדם הכתוב מדבר, תלמוד־לומר וחרמש לא תניף וגו' את שיש לו רשות להניף, ואיזה זה? זה הפועל".

ב. מַה בֵּין הָעוֹשֶׂה בְּתָלוּשׁ לָעוֹשֶׂה בִּמְחֻבָּר? שֶׁהָעוֹשֶׂה בְּתָלוּשׁ - אוֹכֵל בַּדָּבָר[13] עַד שֶׁלֹּא נִגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ[14], וּמִשֶּׁתִּגָּמֵר מְלַאכְתּוֹ - אָסוּר לוֹ לֶאֱכֹל; וְהָעוֹשֶׂה בִּמְחֻבָּר, כְּגוֹן בּוֹצֵר וְקוֹצֵר - אֵינוֹ אוֹכֵל[15] אֶלָּא כְּשֶׁיִּגְמֹר עֲבוֹדָתוֹ. כְּגוֹן[16] שֶׁיִּבְצֹר וְיִתֵּן בַּסַּל עַד שֶׁיְּמַלְּאֶנּוּ, וְיַנִּיחֶנּוּ[17] הַסַּל לְמָקוֹם אַחֵר, וַיַּחֲזֹר[18] וְיִבְצֹר וִימַלְּאֶנּוּ[19], וְאֵינוֹ[20] אוֹכֵל אֶלָּא עַד אַחַר שֶׁיְּמַלֵּא הַסַּל[21]. אֲבָל מִפְּנֵי הֶשֵּׁב אֲבֵדָה[22] לַבְּעָלִים[23], אָמְרוּ חֲכָמִים[24]: שֶׁיִּהְיוּ הַפּוֹעֲלִין אוֹכְלִין בַּהֲלִיכָתָן מֵאוֹמָן[25] לְאוֹמָן, וּבַחֲזִירָתָן מִן הַגַּת[26], כְּדֵי שֶׁלֹּא יְבַטְּלוּ מִמְּלַאכְתָּן וְיֵשְׁבוּ לֶאֱכֹל, אֶלָּא אוֹכְלִין בְּתוֹךְ הַמְּלָאכָה כְּשֶׁהֵן מְהַלְּכִין וְאֵינָן מְבַטְּלִין.

13) שהוא עושה בו. 14) מוסב על הפועל, כל זמן שהפועל הוא בעבודתו – אוכל, ובדפוס רומא (וכן ב'חינוך' מצוה תקעו) הנוסחא: "עבודתו" (ולפני הלחם־משנה היתה הנוסחא "מלאכתו", ופירש שהכוונה כאן על הפירות, כלומר, על עוד שלא באו הפירות לגמר מלאכה המחייבתם במעשר, ברם הלשון "מה בין" שאומר רבינו, נראה שהשוני שיש בין תלוש למחובר הוא בנושא אחד, וזה כפירושנו, שלפירוש הלח"מ אין הנושאים שווים (עיין 'מנחת חינוך' שם). וכן מוכח מדברי רבינו בפירוש המשנה (המובא להלן בהערה כ) שהכוונה על הפועל, וכנוסחת דפוס רומא. 15) כל עוד שהוא עוסק בבצירה או קצירה. 16) העובד בבציר, ודרך הבוצר הוא שיבצור ויתן לסל וינערו. 17) ינער את הענבים. ונראה, שאחר הניפוץ מותר לו לאכול. 18) וחוזר לגפן. 19) ומנפץ למקום אחר. 20) ב'טור' סי' שלז, הנוסחא: "אינו". 21) שזה הוא גמר עבודתו, רבינו מפרש מה שאמרו במשנה (פז.) "העושה במחובר לקרקע בשעת גמר מלאכה", הכוונה – כשיגמור עבודתו – "ובתלוש מן הקרקע עד שלא נגמרה מלאכתו", כלומר: עבודתו, וכן ביאר בפירוש המשנה שם, וזה לשונו: "אמרה תורה בשכיר שהתירה לו לאכול "ואל כליך לא תתן" (דברים כג, כה), וקיבלנו בפירוש זה הכתוב: בזמן

מוגבלת להדפסה ושימוש אישי בלבד

שאתה נותן לכליו של בעל הבית – אתה אוכל, אין אתה נותן לכליו של בעל הבית – אינך אוכל, ולפיכך אינו אוכל עד גמר מלאכה (היינו, אחר מילוי הסל), ושיהיה הדבר שהוא עוסק בו תלוש מן הקרקע, יש לו לאכול בשעת מלאכתו (עבודתו). ולמדנו זה (דין תלוש) מדקאמר רחמנא (שאמר הקב"ה): "לא תחסום שור בדישו". וכמו שאוכל שור בתלוש בשעת מלאכה (ומשתיגמר עבודתו אינו אוכל, ראה להלן פי"ג א) – כך יאכל הפועל". והשווה גם מה שכתב רבינו ב'ספר המצוות' לאוין רסז, ולהלן הל' ג. וכן אמרו במשנה (שם צא.) לפי נוסחת הרי"ף: "וכולן לא אמרו אלא בשעת גמר מלאכה" (וראה השגת הראב"ד ובמגיד־משנה. וכפי הנראה לא ראו דברי רבינו בפירוש המשנה וב'ספר המצוות'). 22) כל פעולה לשמור על ממון חבירו מהפסד, מוגדרת בפי חכמי התלמוד "השבת אבידה". 23) שלא יבטלו הפועלים ממלאכתם, וישבו לאכול אחר מילוי הסל. 24) שם צא: 25) שורה. 26) הגם שמצד הדין אינם אוכלים, שהלא אינן עושים במלאכה בשעה זו, נוח לו לבעל־הבית בתקנה זו, כדי שלא יבטלו ממלאכתם בזמן אכילה.

ג. הַמְבַטֵּל[27] מִמְּלַאכְתּוֹ וְאָכַל, אוֹ שֶׁאָכַל שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת גְּמַר מְלָאכָה[28] - הֲרֵי זֶה עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְחֶרְמֵשׁ לֹא תָנִיף וְגוֹ'. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ[29], שֶׁכָּל זְמַן שֶׁהוּא עוֹסֵק בִּקְצִירָה - לֹא יָנִיף חֶרְמֵשׁ לַאֲכִילָתוֹ. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[30]. וְכֵן פּוֹעֵל שֶׁהוֹלִיךְ בְּיָדוֹ מִמַּה שֶׁעָשָׂה, אוֹ שֶׁלָּקַח יָתֵר עַל אֲכִילָתוֹ וְנוֹתֵן לַאֲחֵרִים - עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֶל כֶּלְיְךָ לֹא תִתֵּן[31]. וְאֵין לוֹקִין עַל שְׁנֵי לָאוִין אֵלּוּ[32], שֶׁאִם אָכַל אוֹ הוֹלִיךְ - חַיָּב לְשַׁלֵּם[33].

27) ביטול קבע, שלא הותר אלא הפסק עראי (לח"מ). 28) כלומר, בעוד שהוא עוסק בבצירה. ובדפוס רומא, הנוסחא: "המבטל ממלאכתו ואוכל בשעת מלאכה". ולפי נוסחא זו, המדובר כאן בפועל האוכל קודם שיגמור עבודתו בלבד (עין לח"מ). 29) בפירוש פסוק זה, "וחרמש לא תניף": בשעה שאתה מניף חרמש על קמת רעך ('ספרי' דברים פרשת כי־תצא, רסו), כלומר בשעת הקציר, לא תקצור לעצמך (מלשון רבינו ב'ספר המצוות' לאוין רסז). 30) בכל מחובר לקרקע, בבבא־מציעא פז: דרשו: "חרמש" לרבות כל בעלי חרמש (פירוש, כל דבר הנקצר בחרמש), "קמה" לרבות כל בעלי קמה (פירוש, כל דבר העומד בקומה בארץ, ואע"פ שאינו נקצר בחרמש, כגון קיטנית. ראה 'ספר המצוות' שם). 31) לא זיכתה תורה אלא לאכילת הפועל עצמו ובשעה שהוא עושה, ולא להוליך בכליו (ראה ב"מ צב. ולהלן הל' יג). 32) "וחרמש לא תניף" ו"ואל כליך לא תתן". 33) וכל המשלם – אינו לוקה (מכות טז.).

ד. הַחוֹלֵב[34] וְהַמְחַבֵּץ[35] וְהַמְגַבֵּן[36] - אֵינוֹ אוֹכֵל, מִפְּנֵי שֶׁאֵינָן גִּדּוּלֵי קַרְקַע[37]. הַמְנַכֵּשׁ בִּבְצָלִים וּבְשׁוּמִין, אַף עַל פִּי שֶׁתּוֹלְשִׁין קְטַנִּים[38] מִבֵּין הַגְּדוֹלִים[39], וְכֹל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה - אֵינוֹ אוֹכֵל[40], מִפְּנֵי שֶׁאֵין מַעֲשֵׂיהֶם גְּמַר מְלָאכָה[41]. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שׁוֹמְרֵי גַּנּוֹת וּפַרְדֵּסִים[42] וְכָל דָּבָר הַמְחֻבָּר, כַּמִּקְשָׁאוֹת[43] וְהַמִּדְלָעוֹת[44], שֶׁאֵין אוֹכְלִין כְּלָל[45].

34) ב"מ פט. 35) עושה חמאה. 36) עושה גבינה. 37) שם דרשו: "מה דיש, דבר שגידולי קרקע ופועל אוכל בו . . . יצא החולב והמחבץ והמגבן שאין גידולי קרקע ואין פועל אוכל בו". 38) "בצלים שמסתרסים ולא יהו גסים לעולם, וקורים אותם בלע"ז ציביש" (לשון רש"י שם). 39) כדי לאפשר לגדולים להתפשט ולהתעבות. 40) אפילו מן הקטנים, הגם שיש כאן נתינה בכליו של בעל הבית, ואמרו (שם פז:) "בשעה שאתה נותן לכליו של בעל הבית – אתה אוכל". 41) שעיקר הפעולה היא לשם תיקון הגדולים, ואצל הגדולים שהם מחוברים בקרקע אין זה גמר מלאכה שהרי עודם מחוברים לקרקע, ולפיכך אינו אוכל אף מן הקטנים. שם פט: "מה דיש מיוחד, דבר שבשעת גמר מלאכה פועל אוכל בו וכו' יצא המנכש בשומים ובבצלים . . . אע"פ דקא משליף קטיני מביני אלימי" (ששולף קטנים מבין הגדולים). 42) שאין מעשיהם גמר מלאכה, וגם מפני שאין השמירה נחשבת כמעשה המזכה את הפועל באכילה, כמבואר להלן (הל' ח) "שהשומר אינו כעושה מעשה" (משנה, שם צג.). 43) שדה קישואים. 44) שדה דלועים. 45) לא מן התורה ולא מצד מנהג (בגמרא: הלכות מדינה), שיש שומרים שהם אוכלים מצד המנהג, כגון שומרי תלוש כמבואר להלן (הל' ח), לעומת זה – שומרי מחובר אין בהם מנהג כלל (שם, כשמואל).

ה. הַבּוֹדֵל[46] בִּתְמָרִים[47] וּבְגַרְגְּרוֹת[48] - אֵינוֹ אוֹכֵל, מִפְּנֵי שֶׁנִּגְמְרָה מְלַאכְתָּן לְמַעֲשֵׂר[49]. הָעוֹשֶׂה בְּחִטִּים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן[50] אַחַר שֶׁעָשׂוּ[51], כְּגוֹן שֶׁשְּׁכָרָן לָבֹר[52] צְרוֹרוֹת אוֹ לְנַפֵּחַ[53] אוֹתָן אוֹ לִטְחֹן - הֲרֵי אֵלּוּ אוֹכְלִין, שֶׁעֲדַיִן לֹא נִגְמְרָה מְלַאכְתָּן לְחַלָּה[54]. אֲבָל הַלָּשׁ[55] וְהַמְקַטֵּף[56] וְהָאוֹפֶה - אֵינוֹ אוֹכֵל, מִפְּנֵי שֶׁנִּגְמְרָה מְלַאכְתָּן לְחַלָּה, וְאֵין הַפּוֹעֵל אוֹכֵל אֶלָּא מִדָּבָר שֶׁעֲדַיִן לֹא נִגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ לְחַלָּה וּלְמַעֲשֵׂר[57]. נִתְפָּרְסוּ[58] עִגּוּלָיו[59] וְנִתְפַּתְּחוּ חָבִיּוֹתָיו[60] [וְנֶחְתְּכוּ דְּלוּעָיו], וּשְׁכָרָן לַעֲשׂוֹת בָּהֶן[61] - הֲרֵי אֵלּוּ לֹא יֹאכְלוּ, שֶׁהֲרֵי נִגְמְרָה מְלַאכְתָּן וְנִקְבְּעוּ לְמַעֲשֵׂר[62] וַהֲרֵי הֵן טֶבֶל[63]. וְאִם לֹא הוֹדִיעָן[64] - מְעַשֵּׂר וּמַאֲכִילָן[65]. אֵין הַפּוֹעֲלִים אוֹכְלִין בְּשֶׁל הֶקְדֵּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּכֶרֶם רֵעֶךָ[66].

46) המפריד. 47) כבושים. 48) תאנים יבשות. 49) משעה שכבשם ודשם, כמבואר בפ"ג מהל' מעשר הל' טז. 50) שיש בהם חיוב לאחר חיוב מעשר. 51) צ"ל שעשר (משנה־למלך). כלומר, שנגמרה מלאכתו למעשר ועישרן בעל־הבית (כי אם לא נעשו והן טבל – אין הפועל אוכל בהן מן התורה, אע"פ שעדיין לא נגמרה מלאכתן לחלה, שדבר האסור לא זיכתה תורה. 'מנחת חינוך' מצוה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

תקעו). 52) לברור. 53) לנפותם. 54) שאין העיסה מתחייבת בחלה אלא משתתגלגל. פירוש, יתערב המים בקמח, כמבואר בפ"ח מהל' ביכורים הל' ד. 55) לאחר הגלגול. 56) "עורך, וטח פניה" (לשון רש"י שם). 57) בחיטים והדומה להן המחוייבים בחלה או למעשר בלבד בדברים שאין בהם חיוב חלה. שם פט. וכרבינא: "כרוך ותני, דיש (פירוש, נאמר בתורה דיש) – מה דיש מיוחד, דבר שלא נגמרה מלאכתו למעשר ולחלה ופועל אוכל בו, אף כל שלא נגמרה מלאכתו למעשר ולחלה – פועל אוכל בו". כלומר: שלא נגמרה מלאכתו לדבר הנהוג בו, אם למעשר בלבד נוהג בו – למעשר, אם לחלה – לחלה (כפירש"י שם). 58) נתפרדו. 59) עיגולים של דבלה, תאנים יבשות שהן כבושות בתבנית עגולה. 60) של יין. 61) לעגל ולסתום החביות, והודיען שכבר נקבעו למעשר. 62) משעה שיחלק בעיגולים ושלה הזגים והחרצנים מעל פי החבית, כמבואר בפ"ג מהלכות מעשר הל' יד, טז. 63) ודבר האסור לא זיכתה תורה (עיין משנה־למלך, וב'מנחת חינוך' מצוה תקעו). 64) שכבר נקבעו למעשר. 65) כיון ששכרם סתם, סבורים היו ששכרם לתחילת הדריסה בעיגולים או לסתום החביות שעדיין לא שלו הזגים והחרצנים מעל פי החבית שעדיין לא נגמרה מלאכתם למעשר ויוכלו לאכול מהם, ועל דעת כן נשכרו, לפיכך מעשר ומאכילם (מגיד־משנה). 66) "רעך" ולא של הקדש (שם פז:).

ז. שָׂכַר פּוֹעֲלִין לַעֲשׂוֹת בְּנֶטַע רְבָעִי[67] שֶׁלּוֹ - הֲרֵי אֵלּוּ לֹא יֹאכְלוּ. וְאִם לֹא הוֹדִיעָם[68] - פּוֹדֶה וּמַאֲכִילָן[69].

67) פירות אילן בשנה הרביעית לנטיעתו שאינם נאכלים אלא בירושלים או פודה הפירות ומעלה הדמים לירושלים, כמבואר בפ"ט מהל' מעשר שני ונטע רבעי הל' ד. 68) שהם של נטע רבעי. 69) שהרי זה כמקח טעות, שאלמלי הודיעם – שמא לא היו נשכרים (שם צב:).

ח. הַקּוֹצֵר וְהַדָּשׁ וְהַזּוֹרֶה וְהַבּוֹרֵר וְהַמּוֹסֵק[70] וְהַבּוֹצֵר וְהַדּוֹרֵךְ[71] וְכֹל כַּיּוֹצֵא בִּמְלָאכוֹת אֵלּוּ - הֲרֵי הֵם אוֹכְלִין מִן הַתּוֹרָה[72].

70) בזיתים. 71) בענבים. 72) שעדיין לא נגמרה מלאכתם, או למעשר או לחלה.

ט. שׁוֹמְרֵי גִּתּוֹת[73] וַעֲרֵמוֹת[74] וְכָל דָּבָר הַתָּלוּשׁ[75] מִן הַקַּרְקַע שֶׁעֲדַיִן לֹא נִגְמְרָה מְלַאכְתָּן לְמַעֲשֵׂר - אוֹכְלִין מֵהֲלָכוֹת מְדִינָה[76]; שֶׁהַשּׁוֹמֵר אֵינוֹ כְּעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה[77]. אֲבָל אִם עָשָׂה בְּאֵיבָרָיו, בֵּין בְּיָדָיו בֵּין בְּרַגְלָיו, אֲפִלּוּ בִּכְתֵפָיו - הֲרֵי זֶה אוֹכֵל מִן הַתּוֹרָה[78].

73) גתי יין. 74) תבואה. 75) שבדבר המחובר, כבר נתבאר למעלה (הל' ד) שאין אוכלים כלל. 76) מצד המנהג שכבר נהגו כן, ולא מן התורה. 77) ומשום כך אין אכילתם מן התורה (שם, כשמואל). 78) שנאמר "כי תבא בכרם רעך" (ולא נאמר "כי תבא לבצור בכרם רעך" – תיו"ט) משמע "בכל מאי דעביד" ואפילו בכתפיו (שם צא: כדברי תנא־קמא).

י. הָיָה עוֹשֶׂה בִּתְאֵנִים - לֹא יֹאכַל בַּעֲנָבִים[79], בַּעֲנָבִים - לֹא יֹאכַל בִּתְאֵנִים; שֶׁנֶּאֱמַר: בְּכֶרֶם וְאָכַלְתָּ עֲנָבִים[80]. וְהָעוֹשֶׂה בְּגֶפֶן זוֹ - אֵינוֹ אוֹכֵל בְּגֶפֶן אַחֶרֶת[81]. וְלֹא יֹאכַל עֲנָבִים וְדָבָר אַחֵר[82]. וְלֹא יֹאכַל בְּפַת וְלֹא בְּמֶלַח[83]. וְאִם קָצַץ עִם בַּעַל הַבַּיִת עַל שֶׁעוּר מַה שֶּׁיֹּאכַל[84] - אוֹכֵל אוֹתוֹ בֵּין בְּמֶלַח בֵּין בְּפַת בֵּין בְּכָל דָּבָר שֶׁיִּרְצֶה[85]. אָסוּר לְפוֹעֵל לָמֹץ[86] בָּעֲנָבִים; שֶׁנֶּאֱמַר: וְאָכַלְתָּ עֲנָבִים[87]. וְלֹא יִהְיוּ בָּנָיו אוֹ אִשְׁתּוֹ[88] מְהַבְהֲבִין לוֹ הַשִּׁבֳּלִין בָּאוּר[89]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְאָכַלְתָּ עֲנָבִים כְּנַפְשְׁךָ - עֲנָבִים כְּמוֹת שֶׁהֵן[90]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[91].

79) ואפילו שכרו לעשות בשניהם, לארות בתאנים ולבצור בענבים – אינו אוכל בענבים כשהוא עושה בתאנים. וכן להיפך ('טור' סי' שלז). 80) "וכי אין אנו יודעים שאין בכרם לוכל (לאכול) אלא ענבים, מה תלמוד־לומר "ואכלת ענבים"? אלא מיכן (מכאן) שאם היה עושה בתאנים לא יאכל בענבים, בענבים לא יאכל בתאנים" (ירושלמי מעשרות פ"ב הל' ז. 'ספרי' דברים, רסו). 81) אע"פ שהוא מאותו מין שהוא עושה בו, "שממה שאתה נותן לכליו של בעל־הבית – בעינן, והא ליכא" (בבלי בבא־מציעא צא:). 82) שלא יאכל מן הענבים הרבה. שם פז: דרשו: "ענבים, ולא ענבים ודבר אחר". 83) שם פט: "למתקן שיאכל הרבה" (לשון רש"י פז:). 84) שקצץ לאכול עד שיעור מסוים ולא יותר (רבינו פ"ה מהל' מעשר הל' יא, ע"פ פירוש הר"ח, כפי שהובא ב'תוספות' ב"מ פט: בד"ה קצץ). 85) שהרי לא יאכל יותר מהכמות שקצץ (שם פט:), ובפ"ה מהל' מעשר הל' יא נתבאר שהפועל חייב לעשר אם הוא אוכלם שתים שתים. וז"ל רבינו שם: "קצץ, אוכל אחת אחת. ואם צירף (כלומר, שאוכלם שתים שתים) חייב לעשר, הואיל והוא אוכל דבר קצוב הרי זה כלוקח, שאם צירף נקבע (למעשר)", ולא הזכיר רבינו דין זה כאן, לפי שהוא דן כאן בזכות הפועל לאכילה בלבד בענינים הנוגעים ליחסו עם בעל־הבית, ולא בדיני מעשר. וסמך בזה על מה שכבר ביאר בהל' מעשר (מגיד־משנה). 86) למצוץ הענבים, ולזרוק החרצנים והזגים. 87) "ואכלת, ולא מוצץ" (שם פז:). 88) וכל־שכן הפועל עצמו, שהרי הוא בטל ממלאכה בשעה שהוא מהבהב (גמרא שם פט.). 89) "שהאור ממתק טעמו" (רש"י שם). 90) רבינו מסמיך דין זה על מה שאמרו שם פז: "ענבים, ולא ענבים ודבר אחר". כלומר, לא אכילה עם דבר אחר ולא אכילה ע"י הוספת הכשר בגוף הפרי, אלא ענבים כמות שהן (אבן־האזל). 91) כגון שבלים, שלא יהבהבן אור.

יא. אָסוּר לְפוֹעֵל לֶאֱכֹל מִמַּה שֶּׁהוּא אוֹכֵל אֲכִילָה גַּסָּה[92]; שֶׁנֶּאֱמַר: כְּנַפְשְׁךָ שָׂבְעֶךָ[93]. וּמֻתָּר[94] לוֹ לִמְנַע אֶת עַצְמוֹ[95] עַד מָקוֹם הַיָּפוּת[96] וְאוֹכֵל[97]. וְיֵשׁ לוֹ לֶאֱכֹל קִשּׁוּת[98] אֲפִלּוּ בְּדִינָר, וְכוֹתֶבֶת[99] אֲפִלּוּ בְּדִינָר,

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

אַף עַל פִּי שֶׁשְּׂכָרוֹ בְּמָעָה כֶּסֶף[100]; שֶׁנֶּאֱמַר: כְּנַפְשְׁךָ שָׁבְעֶךָ[101]. אֲבָל מְלַמְּדִין אֶת הָאָדָם שֶׁלֹּא יִהְיֶה רַעֲבְתָּן, וְיִהְיֶה סוֹתֵם אֶת הַפֶּתַח בְּפָנָיו[102]. הָיָה מְשַׁמֵּר אַרְבַּע אוֹ חָמֵשׁ עֲרֵמוֹת[103] - לֹא יְמַלֵּא כְּרֵסוֹ מֵאַחַת מֵהֶן, אֶלָּא אוֹכֵל[104] מִכָּל אַחַת וְאַחַת לְפִי חֶשְׁבּוֹן[105].

92) אכילה מרובה יתר על שבעו. 93) בגמרא שם, דרשו: "שבעך, ולא אכילה גסה". 94) שם צא: 95) מאכילה — כשהוא עושה בכרם, שחלק מפירותיו רעים וחלק יפים. 96) עד הגיעו לעשות במקום היפים. 97) כל שבעו מהם, כלומר אין הפועל חייב לחלק שיעור שבעו שמותר לאכול — בין היפים והרעים לפי חשבון, זאת־אומרת שיאכל מאלה ומאלה חלק מתאים לשיעור העבודה בהם, אלא אוכל כל שבעו ממה שהוא חפץ. 98) קישואים. 99) תמרים. 100) שהוא ששית מדינר, ששש מעות כסף יש בדינר (כחכמים במשנה, שם צב.). 101) ב'ספרי' דברים (רסו): וחכמים אומרים: "שבעך" — מלמד שאוכל פועל יותר משכרו. כלומר, גבול אכילת הפועל קבעה התורה בשיעור שביעתו בלא שיעור שכרו. 102) שימנעו מלשכרו (במשנה, שם). 103) של ארבעה או חמשה אנשים. 104) שיעור שבעו. 105) ב"מ צג.

יב. הַפּוֹעֲלִים שֶׁלֹּא הָלְכוּ שְׁתֵּי וָעֵרֶב בַּגַּת[106] - אוֹכְלִין עֲנָבִים וְאֵין שׁוֹתִין יַיִן, שֶׁעֲדַיִן אֵינָן עוֹשִׂין אֶלָּא בַּעֲנָבִים בִּלְבָד[107]. וּמִשֶּׁיִּדְרְכוּ בַּגַּת וְיִהַלְּכוּ בָּהּ שְׁתֵּי וָעֵרֶב - יֵשׁ לָהֶן לֶאֱכֹל מִן הָעֲנָבִים וְלִשְׁתּוֹת מִן הַתִּירוֹשׁ, שֶׁהֲרֵי הֵן עוֹשִׂין בַּעֲנָבִים וּבְיַיִן[108].

106) דרכם להטיל ענבים בגת ודורכים ברגליהם על הגת, ועד שלא הילכו בה שתי וערב (לאורך ולרוחב) אין מלאכתם ניכרת ביין אלא בענבים. 107) ואין הפועל אוכל אלא מהמין שהוא עושה בו, כמבואר למעלה (הלכה י). 108) שם צא:

יג. פּוֹעֵל שֶׁאָמַר: תְּנוּ לְאִשְׁתִּי וּבָנַי מַה שֶׁאֲנִי אוֹכֵל[109], אוֹ שֶׁאָמַר: הֲרֵינִי נוֹתֵן מְעַט מִזֶּה שֶׁנִּטַּלְתִּי לֶאֱכֹל[110] לְאִשְׁתִּי וּבָנַי - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ; שֶׁלֹּא זָכְתָה תּוֹרָה אֶלָּא לַפּוֹעֵל עַצְמוֹ[111]. אֲפִלּוּ נָזִיר[112] שֶׁהָיָה עוֹשֶׂה בַּעֲנָבִים, וְאָמַר: תְּנוּ לְאִשְׁתִּי וּבָנַי - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ[113].

109) המגיע לי בזכותי לאכול. 110) כלומר, מזה שכבר הם בידי וזכיתי בו (עיין 'טור' סי' שלז). 111) "מה שהוא לועס ואוכל, אין לו כח ליתן כלום" (לשון ה'תוספות' שם צב. בד"ה אי אמרת) שהפועל משל שמים הוא אוכל, ולא משלו (ספק בגמ' שם, ופסק רבינו שמשל שמים הוא אוכל) כלומר, זכותו של הפועל לאכול הפירות אינה הופכת לתנאי בשכירות שיהיה דינה כתוספת שכר וכקנינו, ומתוך כך יוכל להעביר זכותו לאשתו ולבניו, אלא משל שמים הוא אוכל שזיכתה לו התורה ולא זיכתה אלא לפועל עצמו. 112) שאסור באכילת ענבים, ואם לא יתן לאשתו ולבניו — יפסיד. 113) שם. שלא זיכתה התורה אלא לפועל עצמו, וכשאינו ראוי לאכול — איבד זכותו.

יד. פּוֹעֵל שֶׁהָיָה עוֹשֶׂה[114] הוּא וְאִשְׁתּוֹ וּבָנָיו וַעֲבָדָיו[115], וְהִתְנָה עִם בַּעַל הַבַּיִת שֶׁלֹּא יֹאכְלוּ[116] מִמַּה שֶּׁהֵן עוֹשִׂין, לֹא הוּא וְלֹא הֵם - הֲרֵי אֵלּוּ אֵינָן אוֹכְלִין[117]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[118] בִּגְדוֹלִים, מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם דַּעַת וַהֲרֵי מָחֲלוּ; אֲבָל קְטַנִּים[119] - אֵינוֹ יָכוֹל לִפְסֹק עֲלֵיהֶם שֶׁלֹּא יֹאכְלוּ; שֶׁאֵינָן אוֹכְלִין מִשֶּׁל אֲבִיהֶן[120] אוֹ מִשֶּׁל אֲדוֹנֵיהֶם[121], אֶלָּא מִשֶּׁל שָׁמַיִם[122].

114) שנשכר. 115) הכנענים. 116) תמורת כסף — ובידיעתם. 117) שהרי מחלו. 118) שהוא מתנה על אכילתם. 119) שאין בהם דעת ואינם בני מחילה. 120) הבנים. 121) העבדים. 122) והתורה לא זיכתה אלא לפועל עצמו ולא לאביו או לאדוניו, ולפיכך אינו יכול לפסוק על אכילת הקטנים, שהרי אינם בני דעת למחול על זכותם שזיכתה להם התורה (שם צב: צג.).

שיעורי רמב"ם - פרק אחד ליום

~ יום ראשון ה' טבת ~

הִלְכוֹת טֻמְאַת צָרַעַת

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) יבאר כמה שיעור פשיון המטמא, ומאי זה מראה, ואם פשה לתוך הנגע, אי זה פשיון הוא סימן טומאה, ובהרת שנכנסה אחר הפטור ופשתה כמות שהיתה, בהרת כגריס ובה כעדשה ושיער לבן בתוך המחייה והחליטו, הטמא שהוחלט בתחילת או בסוף שבוע ראשון או שני.

א. הַפִּשְׁיוֹן מְטַמֵּא בְּכָל שֶׁהוּא[2]. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה הַפִּשְׁיוֹן מֵאַחַת מִמַּרְאוֹת הַנְּגָעִים[3]; אֲבָל אִם הָיָה הַפִּשְׁיוֹן מַרְאֶה בֹּהַק - אֵינוֹ פִּשְׁיוֹן. וְאֵין הַפִּשְׁיוֹן סִימַן טֻמְאָה עַד שֶׁיִּפְשֶׂה חוּץ לַנֶּגַע[4]; אֲבָל אִם פָּשָׂה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לְתוֹךְ הַנֶּגַע - הֲרֵי הוּא כְּמוֹת שֶׁהָיָה. כֵּיצַד? בַּהֶרֶת וּבְתוֹכָהּ בָּשָׂר חַי פְּחוֹת מִכַּעֲדָשָׁה וְהִסְגִּירָהּ, וּבְסוֹף הַשָּׁבוּעַ נִתְמַעֲטָה הַמִּחְיָה מִמַּה שֶׁהָיְתָה[5] אוֹ שֶׁהָלַךְ הַבָּשָׂר הַחַי כֻּלּוֹ - אֵין זֶה פִּשְׁיוֹן; שֶׁאֵין הַבַּהֶרֶת פּוֹשָׂה לְתוֹכָהּ אֶלָּא חוּצָה לָהּ.

2) נגעים פ"ד מ"א. 3) שם. ואפילו הפשיון אינו ממראה הנגע הראשון. ב'תורת כהנים' פרשת נגעים פ"ב הי"ד, שנינו: "המראות שהאום (הנגע העיקרי) מטמא — הפשיון מטמא". 4) ראה למעלה פ"ג ה"ה וה"ז. 5) והבהרת תפסה מקומה.

ב. אֵין הַפִּשְׁיוֹן סִימַן טֻמְאָה עַד שֶׁיִּהְיֶה אַחַר הֶסְגֵּר[6]; אֲבָל אִם בָּא בַּתְּחִלָּה וְרָאָה הַכֹּהֵן אֶת הַנֶּגַע שֶׁהוּא פּוֹשֶׂה וְהוֹלֵךְ - אֵינוֹ מַחְלִיטוֹ, אֶלָּא מַסְגִּירוֹ עַד סוֹף הַשָּׁבוּעַ וְיִרְאֶה.

6) נגעים פ"ג מ"ג: "ובפסיון (מטמא) בסוף שבוע ראשון ובסוף שבוע שני". וכן משמע שם בפ"ד מ"ב. ב'תורת כהנים' שם הי"ג למדו דין זה מהכתוב (ויקרא יג, ז): "אחרי הראותו אל הכהן".

ג. אֵין הַבַּהֶרֶת[7] פּוֹשָׂה לְתוֹךְ הַשְּׁחִין וְלֹא לְתוֹךְ הַמִּכְוָה, וְלֹא לְתוֹךְ מִחְיַת הַשְּׁחִין[8] וְלֹא לְתוֹךְ מִחְיַת הַמִּכְוָה, וְלֹא לָרֹאשׁ וְלֹא לַזָּקָן אַף עַל פִּי שֶׁנִּקְרְחוּ וְהָלַךְ הַשֵּׂעָר מֵהֶן; שֶׁנֶּאֱמַר: וְאִם פָּשֹׂה תִּפְשֶׂה הַמִּסְפַּחַת בָּעוֹר[9]. אֲבָל בַּהֶרֶת שֶׁפִּשְׁתָּה לְתוֹךְ הַבֹּהַק - הֲרֵי זֶה פִּשְׁיוֹן[10].

7) שם פ"ו מ"ח. 8) שם פ"א, מ"ה. וראה למעלה פ"ב ה"ד פירוש המונחים. 9) ולא בשחין ומכווה, ולא בראש ובזקן שהתורה קבעה להם דינים מיוחדים לענין נגעים (ראה לקמן פ"ח). 10) מפני שבוהק אינו נגע, ודינו ככל עור בשר. (ומה שאמרו ב'תורת כהנים' פרשת נגעים סוף פ"ב "פרט שפשה לבוהק" הכוונה שהפשיון הוא מראה בוהק. ראה שם).

ד. הַשְּׁחִין[11] וְהַמִּכְוָה וְהַבֹּהַק וּמִחְיַת הַשְּׁחִין וּמִחְיַת הַמִּכְוָה שֶׁהֵן חוֹלְקִין בֵּין הָאוֹם לַפִּשְׁיוֹן[12] - אֵינוֹ סִימַן טֻמְאָה. הִסְגִּירוֹ[13] וְהָלְכוּ לָהֶן עַד שֶׁנִּמְצָא[14] הַפִּשְׁיוֹן סָמוּךְ לָאוֹם - הֲרֵי זֶה מֻחְלָט.

11) משנה, שם. 12) אחרי שבוע ההסגר, פשה הנגע והפשיון אינו נוגע בבהרת, ואחד מאלה מבדיל בינו לבינה. 13) הסגר שני. 14) אחרי שבעת ימי ההסגר.

ה. בַּהֶרֶת כִּגְרִיס[15] וּפָשְׂתָה[16] כַּחֲצִי גְרִיס וָעוֹד[17], וְהָלַךְ מִן הָאוֹם[18] כַּחֲצִי גְרִיס[19], אַף עַל פִּי שֶׁהַנּוֹתָר מִן הָאוֹם עִם הַפִּשְׁיוֹן יָתֵר מִכִּגְרִיס - [הֲרֵי] זֶה טָהוֹר[20]. הָיְתָה כִּגְרִיס וּפָשְׂתָה כִּגְרִיס וָעוֹד[21], וְהָלְכָה לָהּ הָאוֹם[22] - תֵּרָאֶה בַּתְּחִלָּה[23] וְיַסְגִּיר שָׁבוּעַ אַחַר שָׁבוּעַ[24]. הָיְתָה בוֹ בַּהֶרֶת וְהִסְגִּירוֹ, וְהָלְכָה הַבַּהֶרֶת[25] בְּסוֹף יְמֵי הֶסְגֵּר[26], וְחָזְרָה בַּהֶרֶת בִּמְקוֹמָהּ[27] כְּמוֹת שֶׁהָיְתָה[28] - הֲרֵי הוּא כְּמוֹ שֶׁהָיָה[29]. נִתְמַעֲטָה [בְּתוֹךְ יְמֵי הֶסְגֵּר] וּפָשְׂתָה וְחָזְרָה כְּמוֹת שֶׁהָיְתָה[30], אוֹ שֶׁפָּשְׂתָה[31] וְנִתְמַעֵט הַפִּשְׁיוֹן וְחָזְרָה[32] כְּמוֹת שֶׁהָיְתָה - הֲרֵי זֶה יַסְגִּיר[33] אוֹ יִפְטַר[34].

15) שם פ"ד מ"ט. 16) אחרי ההסגר. 17) משהו יותר מחצי גריס. 18) מצדו השני נתמעט הנגע. 19) והתוצאה היא פשיון כשיעור ה"ועוד". 20) כחכמים, שם. ונימוקם: הנגע הראשון נתמעט ולא נשאר בו כשיעור, והרי כולו כאילו אינו, ולפיכך אין הפשיון מצטרף עם הנותר להשלים את שיעורו, והחדש לבדו אינו כגריס. (רבינו דילג על הדין שבמשנה ח "שפשתה כחצי גריס", מפני שפסק כחכמים שמטהרים בכחצי גריס ועוד, ומכל־שכן בכחצי גריס מצומצם. והמשנה באה להשמיענו דעתו של רבי עקיבא שמחלק בין שני המקרים. ראה שם מ"ח ומ"ט, וראה כסף־משנה לקמן ה"ה, ד"ה באור). 21) והוא־הדין אם פשתה כגריס מצומצם, ורבינו נקט לשון המשנה (שם) שרבי עקיבא חולק ומטמא בכגריס ועוד, אבל בכגריס מודה לחכמים. 22) ונשאר כל הפשיון שיש בו כגריס ועוד, היינו יותר מהאום. 23) צ"ל: כתחילה. כחכמים שם, בהתאם למה שביארנו למעלה בפשיון של כחצי גריס, שהפשיון נידון כנגע חדש. 24) פירוש, שני הסגרים חדשים אם לא פשתה הבהרת אחרי ההסגר הראשון (שהוא למעשה הסגר שני), ויוצא מזה אפשרות של שלושה הסגרים. 25) שם מ"ז. 26) במשנה שלפנינו, הגירסה: "הלכה וחזרה בסוף שבוע". ואפשר לפרש, שהלכה באמצע ימי ההסגר וחזרה בסופם. ונראה שגירסת רבינו במשנה היא: "הלכה בסוף שבוע וחזרה". 27) באותו מקום עצמו של הבהרת הראשונה. 28) לא יתירה על הראשונה ולא פחותה ממנה. 29) כלומר, אין דנים אותה כנגע חדש להטיל עליו שני הסגרים, אלא דיו בהסגר נוסף אחד. ומדובר כשלא פטר הכהן את המנוגע לפני שחזרה, אבל אם פטרו - דינה כבהרת חדשה. במשנה שם, אמרו: "לאחר הפטור תראה כתחילה". 30) אחרי ההסגר. 31) בתוך ימי ההסגר. 32) בסוף ההסגר. 33) אם הוא בסוף שבוע ראשון. 34) אם המקרה הוא בסוף שבוע שני. ומשמיענו רבינו שאין זה פשיון כלל, ודין הנגע כאילו לא נשתנה כלל. ומקור דין זה ב'תורת כהנים' פרשת נגעים פ"ב ה"ז: "שאם כנס ופשה, כאילו לא כנס. ואם פשה וכנס, כאילו לא פשה", שכל השינויים בתוך ימי ההסגר אינם לא מעלים ולא מורידים (ראה ראב"ד וכסף־משנה).

ו. בַּהֶרֶת כִּגְרִיס[35] וּפָשְׂתָה כִּגְרִיס[36], וְנוֹלַד[37] בַּפִּשְׁיוֹן מִחְיָה אוֹ שֵׂעָר לָבָן, וְהָלְכָה לָהּ הָאוֹם - תֵּרָאֶה בַּתְּחִלָּה[38]. הָיְתָה בוֹ בַּהֶרֶת כִּגְרִיס וְהִסְגִּירוֹ, בְּסוֹף הַשָּׁבוּעַ וַהֲרֵי הִיא כְּסֶלַע[39], סָפֵק שֶׁהִיא הִיא[40] סָפֵק שֶׁהִיא אַחֶרֶת[41] בָּאָה תַּחְתֶּיהָ - הֲרֵי זֶה טָמֵא[42].

35) שם מ"ו. מחלוקת רבי עקיבא וחכמים. 36) והוחלט. 37) אחרי שפשתה והוחלט, אבל אם בא הפשיון ביחד עם

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

המחיה או עם שיער לבן, מודים חכמים שנשאר בטומאתו הראשונה ('תפארת ישראל'. ראה שם טעמו של דבר). 38) כאילו הוא נגע חדש, וצריך הכהן להתבונן בסימני הטומאה. כחכמים שם נגד דעת רבי עקיבא האומר שנשאר בטומאתו הראשונה מפני הפשיון (רבינו בפירושו על המשנה, שם). (נראה, שרבינו שם מתכוון לבאר מהו ההבדל שבין רבי עקיבא לחכמים, שהרי לדברי שניהם המנוגע טמא, ולפיכך הוא מפרש, שלדעת חכמים שזה נגע חדש צריך הכהן לבדוק את כל הפרטים המחייבים במחיה ובשיער לבן, אבל רבי עקיבא לשיטתו שהפשיון הוא חלק מהנגע הראשון ואין צורך בבדיקת כהן. ומכאן, שאם לא נולד סימן טומאה חדש והלכה האום, אף־על־פי שנשאר הפשיון כגריס — טהור לדעת חכמים. ור"ש שם כתב שההבדל הוא לענין קרבנות, לדעת רבי עקיבא מביא קרבן אחד, ולדעת חכמים — שנים. ובגליון הש"ס על ה'ירושלמי' מועד קטן פ"א ה"ה מעיר, שב'ירושלמי' שם נשאלה שאלה זאת: "מה ביניהון?" ומתפלא למה לא הזכירו רבינו והר"ש וגם ה'כסף משנה' את ה'ירושלמי' הזה). 39) שם פ"ה מ"א. הסלע גדול מגריס. 40) ופשתה והיא טמאה. 41) וטעונה הסגר. 42) רבינו לא ביאר כאן אם ספק טמא או ודאי טמא. ומפירושו על המשנה כאן משמע שהוא ספק טמא כמו בספק אם בהרת קדמה לשיער לבן או להיפך בסוף פ"ב.

ז. בַּהֶרֶת כְּגְרִיס[43] וְחוּט יוֹצֵא מִמֶּנָּה[44], אִם יֵשׁ בּוֹ רֹחַב שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת - זוֹקְקָהּ[45] לְשֵׂעָר לָבָן וּלְפִשְׁיוֹן[46], אֲבָל לֹא לְמִחְיָה[47]; שֶׁאֵין הַמִּחְיָה סִימָן טֻמְאָה עַד שֶׁתַּקִּיף אוֹתָהּ הַבַּהֶרֶת וְיִהְיֶה בֵּין סוֹף הַמִּחְיָה וְסוֹף הַבַּהֶרֶת רֹחַב צְמִיחַת שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת. הָיוּ שְׁתֵּי בֶּהָרוֹת וְחוּט יוֹצֵא מִזּוֹ לָזוֹ: אִם יֵשׁ בּוֹ רֹחַב שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת - מְצָרְפָן, וְאִם לָאו - אֵינוֹ מְצָרְפָן[48] הִסְגִּירוֹ שָׁבוּעַ אַחַר שָׁבוּעַ, וְלֹא נוֹלַד לוֹ סִימַן טֻמְאָה וּפְטָרוֹ, וּלְאַחַר הֶפְטֵר פָּשָׂה הַנֶּגַע כָּל שֶׁהוּא, הֲרֵי זֶה מֻחְלָט.

43) שם מ"ה. 44) פס מנוגע צר. 45) פירוש, דין החוט כבהרת עצמה. 46) אם יש שתי שערות לבנות בתוך החוט, או אם התרחב החוט המנוגע — טמא. 47) כי אי אפשר לה למחיה שהוא סימן טומאה, להימצא במקום צר שכזה, כמו שמסיים רבינו, אבל אם רוחב החוט הוא כמקום צמיחת שש שערות, ובאמצע המחיה רחבה שתי שערות — מטמאה. 48) כאן מסתיימת ה"ז לפי הענין.

ח. בַּהֶרֶת שֶׁטָּהֲרָה[49] מִתּוֹךְ הֶסְגֵּר[50] אוֹ מִתּוֹךְ הֶחְלֵט, שֶׁהָלְכוּ מִמֶּנָּה סִימָנֵי טֻמְאָה[51] - אֵין מַסְגִּירִין בָּהּ לְעוֹלָם[52].

49) תוספתא נגעים פ"ב. 50) שהסגירה פעמיים ולא נולדו סימני טומאה. 51) או שפרחה בכל גופו (ראה לקמן פ"ז ה"א). 52) ואם נולדו בה סימני טומאה כגון פשיון, שיער לבן או מחיה — מחליטים, כמו שנתבאר בהלכה הקודמת.

ט. בַּהֶרֶת[53] שֶׁכָּנְסָה אַחַר הַפִּטּוּר[54] וּפָשְׂתָה לִכְמוֹת שֶׁהָיְתָה[55], אוֹ שֶׁפָּשְׂתָה וְחָזְרָה לִכְמוֹת שֶׁהָיְתָה - הֲרֵי הוּא בְּטָהֳרָתוֹ[56].

53) מדובר כשהיתה כגריס מצומצם (ראב"ד כאן), אבל כשהיא יותר מכגריס ופחתה לכגריס וחזרה ופשתה, הרי זה פשיון ומטמא (כן משמע במשנה נגעים פ"ט, מ"ג. וראה כסף־משנה כאן). 54) מפני שלא פשתה ולא נולדו בה מחיה או שתי שערות לבנות. 55) לפני הפיטור. 56) ואף־על־פי שאמרנו בה"ח שפשיון אחרי פיטור מטמא, היינו אם הנגע גדול משהיה בשעת הפיטור.

י. בַּהֶרֶת[57] כְּגְרִיס וּבָהּ מִחְיָה כַּעֲדָשָׁה[58] וְשֵׂעָר לָבָן בְּתוֹךְ הַמִּחְיָה וְהֶחְלִיטוּ[59], וּלְאַחַר הֶחְלֵט הָלְכָה הַמִּחְיָה[60] - טָמֵא מִפְּנֵי שֵׂעָר לָבָן[61]; הָלַךְ הַשֵּׂעָר לָבָן - טָמֵא מִפְּנֵי הַמִּחְיָה. הָיָה הַשֵּׂעָר לָבָן בְּתוֹךְ הַבַּהֶרֶת וְהָלַךְ לוֹ - טָמֵא מִפְּנֵי הַמִּחְיָה; הָלְכָה הַמִּחְיָה - טָמֵא מִפְּנֵי שֵׂעָר לָבָן.

57) שם פ"ד מ"ו. 58) לשון המשנה. שתי בבות בהלכה זו: א. שיער לבן בתוך המחיה: ב. שיער לבן בתוך הבהרת, ושתיהן שנויות שם במחלוקת רבי שמעון וחכמים, רבי שמעון מטהר וחכמים מטמאים. ומדובר שם, בבא ראשונה כשהבהרת לבדה — בלי המחיה — היא כגריס, והבבא השניה עוסקת במקרה שאין בבהרת כגריס אלא ביחד עם מחייתה. ומכאן שינוי הלשון בבבא כגריס", ובשתיהן באה המשנה להשמיענו כוחו של רבי שמעון שהוא מטהר אפילו כשהבהרת לבדה היא כגריס אם השיער הלבן הוא במחיה, ואם אין בבהרת כגריס הוא מטהר אפילו אם השיער הוא בתוך הבהרת ממש (ראה שם נימוקו). וחכמים מטמאים אפילו כשאין בבהרת כגריס בלי המחיה והשיער הלבן נמצא במחיה. רבינו פוסק כחכמים, ולפיכך דילג בבבא שניה על המילים: "היתה היא ומחייתה כגריס", כי שתי הבבות עוסקות באותו המקרה עצמו, היינו כשאין בבהרת כגריס אלא עם המחיה ואעפ"כ טמא, וכל־שכן אם יש בה כגריס (ראה פירוש רבינו למשנה שם, וראה 'תפארת ישראל' שם "יכין' אות מב ומה, ולשונו של רבינו בפירושו למשנה שם, מוכיחה את נכונות פירושי). 59) מפני שני סימני הטומאה. 60) ונתפשטה הבהרת לתוכה ונמצא השיער הלבן בתוך הבהרת. 61) ואע"פ שאמרנו למעלה (פ"ב ה"ו) שאם קדם שיער לבן לבהרת אינו סימן טומאה, והרי כאן היה שיער לבן במקום זה לפני שהגיעה הבהרת, סוברים חכמים שהמחיה נחשבת כחלק מאותו הנגע, והתורה אמרה (ויקרא יג, ג) "ושער בנגע הפך לבן" ('תורת כהנים' פרשת נגעים פ"א פרשתא ב' ה"ז).

יא. בַּהֶרֶת[62] וּבָהּ מִחְיָה וּפִשְׁיוֹן[63]: הָלְכָה הַמִּחְיָה - טָמֵא מִפְּנֵי הַפִּשְׁיוֹן; הָלַךְ הַפִּשְׁיוֹן - טָמֵא מִפְּנֵי הַמִּחְיָה. וְכֵן בְּשֵׂעָר לָבָן וּבְפִשְׁיוֹן. הֶחְלִיטוּ[64] בְּשֵׂעָר לָבָן וְהָלַךְ הַשֵּׂעָר וְחָזַר בּוֹ שֵׂעָר לָבָן אַחֵר אוֹ שֶׁנּוֹלְדָה לוֹ מִחְיָה אוֹ פִּשְׁיוֹן, אוֹ שֶׁהֶחְלִיטוּ בְּמִחְיָה וְהָלְכָה הַמִּחְיָה וְנוֹלְדָה לוֹ מִחְיָה אַחֶרֶת אוֹ שֵׂעָר לָבָן אוֹ

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

פִּשְׁיוֹן, אוֹ שֶׁהֶחְלִיטוֹ בְּפִשְׁיוֹן וְהָלַךְ הַפִּשְׁיוֹן וְחָזַר בּוֹ פִּשְׁיוֹן אַחֵר אוֹ שֶׁנּוֹלְדָה בָּהּ מִחְיָה אוֹ שֵׁעָר לָבָן - הֲרֵי זֶה בְּטֻמְאָתוֹ כְּמוֹת שֶׁהָיָה[65]. אֶחָד הַטָּמֵא שֶׁהֶחְלַט בַּתְּחִלָּה[66] אוֹ שֶׁהֶחְלַט בְּסוֹף שָׁבוּעַ רִאשׁוֹן אוֹ בְּסוֹף שָׁבוּעַ שֵׁנִי[67] אוֹ אַחַר הַפִּטּוּר[68], הוֹאִיל וְהֶחְלַט מִכָּל מָקוֹם - אֵינוֹ טָהוֹר עַד שֶׁלֹּא יִשָּׁאֵר בּוֹ סִימַן טֻמְאָה, לֹא סִימַן הֶחְלֵט[69] וְלֹא סִימָן אַחֵר[70].

62) שם מ"ז. 63) פירוש, אחר ההסגר נמצאו בה שני סימני טומאה אלה, שהרי פשיון לפני ההסגר אינו מטמא (למעלה ה"ב). 64) כאן מתחילה בבא חדשה, ואינה קשורה עם הדינים שלפניה. 65) ואינה זקוקה להערכת כהן. 66) בראייה ראשונה של הכהן, כגון שהיו בו מחיה או שערות לבנות. 67) ע"י אחד מסימני הטומאה. 68) אחר שטיהרו הכהן נולד בו סימן טומאה והוחלט, ואחר־כך הלך סימן זה ובא במקומו אחר. 69) מחיה ושער לבן. 70) פשיון, שאינו סימן החלט בתחילה, אלא אחר הסגר.

~ יום שני ו' טבת ~

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) יבאר אי זו היא מכווה ושחין וצרבת השחין ודיניהם, ואם מצטרפים זה עם זה, שחין שנעשה מכווה או בהיפך, ומי שהסגירו בעור הבשר ובסוף השבוע נעשית שחין, ואי זה קרח גיבח ומה דינם, והראש והזקן שלא העלו שיער מעולם.

א. מִי שֶׁהָיְתָה לוֹ מַכָּה בְּעוֹר בְּשָׂרוֹ וְנִפְשַׁט הָעוֹר מֵחֲמַת הַמַּכָּה: אִם הָיְתָה הַמַּכָּה מֵחֲמַת הָאֵשׁ, כְּגוֹן שֶׁנִּכְוָה בְּגַחֶלֶת אוֹ בְּרֶמֶץ[2] אוֹ בְּבַרְזֶל אוֹ בְּאֶבֶן שֶׁלִּבְּנוּ בָּאֵשׁ[3] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - הֲרֵי זוֹ נִקְרֵאת מִכְוָה; וְאִם הָיְתָה הַמִּכְוָה[4] שֶׁלֹּא מֵחֲמַת הָאֵשׁ, בֵּין שֶׁלָּקָה בְּאֶבֶן אוֹ בְּעֵץ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן בֵּין שֶׁהָיְתָה הַמִּכְוָה מֵחֲמַת חֲלִי הַגּוּף, כְּגוֹן גָּרֶב אוֹ חֲזָזִית[5] שֶׁהִפְסִיד הָעוֹר, אוֹ שַׁחֶפֶת אוֹ קַדַּחַת וְדַלֶּקֶת וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן שֶׁהִשְׁחִיתוּ הָעוֹר - הֲרֵי זֶה נִקְרָא שְׁחִין.

2) אפר חם. 3) אבל מכה באבן וברזל שנתלבנו במעיינות חמים או בלוע הר געש אינה מכווה אלא שחין. 4) בכתב־יד תימן: "המכה". 5) מיני צמחים חולניים בעור.

ב. לִבֵּן שַׁפּוּד[6] וְהִכָּה בּוֹ[7]: אִם הָיָה רֹאשׁוֹ (מְבֹרָז) [כַּדּוּר] - הֲרֵי זוֹ מִכְוָה, וְאִם הָיָה רֹאשׁוֹ חַד[8] - הֲרֵי זוֹ סָפֵק[9] אִם הִיא מִכְוָה אוֹ שְׁחִין. לָקָה בְּמֵי טְבֶרְיָא אוֹ בְּגֶפֶת[10] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - הֲרֵי זֶה שְׁחִין.

6) כעין רומח. 7) מכת דקירה. 8) לא חד ממש אלא מחודד קצת וההכאה פוצעת. 9) אבעיא שלא נפשטה שם, אבל בסכין חד ממש אמר שם "חידודה קודם לליבונה" כלומר, הפצע מחוד הסכין קודם להכווייה ולפיכך נידון כשחין. 10) רש"י שם פירש: פסולת זיתים שנסחטו להוציא שמנם.

ג. הַשְּׁחִין וְהַמִּכְוָה כָּל זְמַן שֶׁהֵן מַכּוֹת טְרִיּוֹת הֵן נִקְרָאִין מוֹרִדִין, וְאֵינָן מִטַּמְּאִין בִּנְגָעִים כְּלָל. חָיוּ הַשְּׁחִין וְהַמִּכְוָה וְנִתְרַפְּאוּ רִפּוּי גָּמוּר, אַף עַל פִּי שֶׁהַמָּקוֹם צַלֶּקֶת וְאֵינָהּ דּוֹמָה לִשְׁאָר הָעוֹר - הֲרֵי הֵן כְּעוֹר הַבָּשָׂר לְכָל דָּבָר, וּמִתְטַמְּאִין בִּשְׁלֹשָׁה סִימָנִין[11] וְיֵשׁ בָּהֶן הֶסְגֵּר שְׁנֵי שָׁבוּעוֹת כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

11) פשיון, שיער לבן ומחייה.

ד. הִתְחִילוּ[12] הַשְּׁחִין וְהַמִּכְוָה לִחְיוֹת וּלְהִתְרַפְּאוֹת וְנַעֲשֵׂית עֲלֵיהֶן קְלִפָּה כִּקְלִפַּת הַשּׁוּם - זוֹ הִיא צָרֶבֶת הַשְּׁחִין הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה וּמִחְיַת הַמִּכְוָה הָאֲמוּרָה שָׁם, וּמְטַמְּאוֹת בִּשְׁנֵי סִימָנִין: בִּשֵּׂעָר לָבָן אוֹ בְּפִשְׁיוֹן[13], וְאֵין בָּהֶן הֶסְגֵּר אֶלָּא שָׁבוּעַ אֶחָד[14]. כֵּיצַד? בַּהֶרֶת[15] שֶׁהָיְתָה בְּצָרֶבֶת הַשְּׁחִין אוֹ בְּמִחְיַת הַמִּכְוָה: אִם הָיָה בָּהּ שֵׂעָר לָבָן - יַחְלִיט; לֹא הָיָה בָּהּ שֵׂעָר לָבָן - יַסְגִּיר שָׁבוּעַ אֶחָד. וְיִרְאֶה בְּסוֹף הַשָּׁבוּעַ: אִם נוֹלַד בָּהּ שֵׂעָר אוֹ פָּשְׂתָה - יַחְלִיט; וְאִם לֹא נוֹלַד בָּהּ כְּלוּם - יִפְטֹר. פָּשְׂתָה לְאַחַר הַפִּטּוּר אוֹ נוֹלַד בָּהּ שֵׂעָר לָבָן - יַחְלִיט[16].

12) שם. בתורת כהנים פרשת נגעים פרק ו הלכה ה שנינו: "שחין", יכול (יכול אני לפרש) מורד, תלמוד לומר "ונרפא", אי "ונרפא" יכול עד שייעשה צלקת (שיתרפא לגמרי, ותישאר במקומו צלקת בלבד), תלמוד לומר "שחין", הא כיצד? נרפא ולא נרפא. 13) אבל מחייה אינה סימן טומאה. 14) ואם לא נולד סימן טומאה אחר ההסגר - טהור. בתורה נאמר רק הסגר אחד בשחין ומכווה. 15) כבר ביארנו, שבכל מקום שרבינו כותב "בהרת" סתם ללא קשר עם דירוג הלבנונית, הכוונה לכל ארבעת המראות, שלג, צמר, סיד, קרום ביצה. 16) בזה דין שחין ומכווה כדין נגע בעור הבשר.

ה. הַשְּׁחִין וְהַמִּכְוָה אֵין מִצְטָרְפִין[17] זֶה עִם זֶה. לְפִיכָךְ חִלְקָן הַכָּתוּב, לוֹמַר שֶׁאֵין מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה. וְאֵין פּוֹשִׁין זֶה לָזֶה, וְאֵין פּוֹשִׁין לְעוֹר הַבָּשָׂר, וְלֹא בַּהֶרֶת עוֹר הַבָּשָׂר פּוֹשָׂה לְתוֹכָן. כֵּיצַד? הָיָה שְׁחִין בְּצַד הַמִּכְוָה וּבַהֶרֶת כִּגְרִיס בִּשְׁתֵּיהֶן[18] - הֲרֵי זֶה טָהוֹר. הָיְתָה בְּאַחַת מֵהֶן וּפָשְׂתָה לַשְּׁנִיָּה אוֹ שֶׁפָּשְׂתָה לְעוֹר הַבָּשָׂר - טָהוֹר[19]. הָיְתָה בַּהֶרֶת בְּעוֹר הַבָּשָׂר וּפָשְׂתָה לְאַחַת מֵהֶן - אֵינוֹ פִּשְׁיוֹן. הָיָה בְּתוֹךְ כַּפּוֹ צָרֶבֶת שְׁחִין כִּגְרִיס[20] וּבָהּ בַּהֶרֶת כִּגְרִיס[21] - יַסְגִּיר; שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לְשֵׂעָר לָבָן[22] וְלֹא לְפִשְׁיוֹן, שֶׁמָּא יִוָּלֵד לוֹ שְׁחִין אַחֵר בְּצִדָּהּ וְתִפְשֶׂה לְתוֹכוֹ.

17) אם היו בו כחצי גריס שחין וכחצי גריס מכווה אין מצטרפים לכגריס ומטהרים את המנוגע, ואף על פי שדיני

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שחין ומכווה שווים. בתורת כהנים שם למדו מהכתוב "או ... מכוות אש" המלה "או" באה לחלק ביניהם. 18) בשניהם יחד. 19) והפשיון מטמא רק אם פשה במקום אותה המחייה עצמה. 20) מצומצם. 21) ומילא את כל מקום הצרבת ואם כן אין כל אפשרות של פשיון, שהרי אמרנו שאינה פושה לעור הבשר. 22) אין שערות צומחות על כף היד.

ו. שְׁחִין שֶׁנַּעֲשָׂה מִכְוָה - בִּטְלָה מִכְוָה אֶת הַשְּׁחִין[23]; וּמִכְוָה שֶׁנַּעֲשֵׂית שְׁחִין - בִּטֵּל שְׁחִין הַמִּכְוָה. אִם אֵין יָדוּעַ אִם שְׁחִין הָיָה אִם מִכְוָה - אֵין בְּכָךְ כְּלוּם[24]; שֶׁשְּׁנֵיהֶם סִימָן אֶחָד וְטֻמְאָה אַחַת, וְלֹא חִלְּקָן הַכָּתוּב אֶלָּא לוֹמַר שֶׁאֵין מִצְטָרְפִין.

23) השני מבטל את הראשון. ונפקא מינה לעניין צירוף, שאמרנו בהלכה הקודמת שאינם מצטרפים זה עם זה. 24) ומטמא.

ז. הִסְגִּירוֹ בְּבַהֶרֶת שֶׁבִּשְׁחִין וּבְסוֹף הַשָּׁבוּעַ נַעֲשָׂה עוֹר הַבָּשָׂר[25], אוֹ שֶׁהִסְגִּירוֹ בְּעוֹר הַבָּשָׂר וּבְסוֹף הַשָּׁבוּעַ נַעֲשֵׂית שְׁחִין - יֵרָאֶה בַּתְּחִלָּה[26].

25) נתרפא לגמרי ויש לפנינו עכשיו נגע בעור הבשר. 26) צריך להיות: כתחילה. כאילו הוא נגע חדש וטעון שני הסגרים.

ח. מִי שֶׁנָּשַׂר[27] כָּל שְׂעַר רֹאשׁוֹ, בֵּין מֶחֱצַת חֹלִי[28] בֵּין מֶחֱצַת מַכָּה שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לְגַדֵּל שֵׂעָר, בֵּין שֶׁאָכַל דְּבָרִים הַמַּשִּׁירִין אֶת הַשֵּׂעָר אוֹ סָךְ דְּבָרִים שֶׁהִשִּׁירוּ שְׂעָרוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁרָאוּי לְגַדֵּל לְאַחַר זְמַן, הוֹאִיל וְאִבֵּד כָּל שְׂעַר רֹאשׁוֹ עַתָּה - הֲרֵי זֶה נִקְרָא קֵרֵחַ אוֹ גִבֵּחַ. אִם נָשַׁר שְׂעָרוֹ מִן הַקָּדְקֹד[29] וּלְמַטָּה שׁוּפֵעַ לְאָחוֹר וְעַד פִּקָּה שֶׁל צַוָּאר[30] - נִקְרָא קֵרֵחַ; וְאִם נָשַׁר מִן הַקָּדְקֹד וּלְמַטָּה שׁוּפֵעַ לְפָנָיו עַד כְּנֶגֶד פַּדַּחְתּוֹ[31] - נִקְרָא גִבֵּחַ.

27) הלכה זו היא כעין הקדמה להלכות הבאות עד סוף הפרק העוסקות בדיני נגעים שבקרחת ובגבחת. כתוב בתורה (ויקרא יג, מ) "קרח הוא טהור הוא" ובפסוק שלאחריו כתוב: "גבח הוא טהור הוא". ובפסוקים הבאים נכתבו דיני הנגעים שפרחו בקרחת או בגבחת. ובכן הקרחת והגבחת כשהן לעצמן אינן מטמאות, אלא הנגעים שבהן, ומבאר רבינו בהלכה זו פירוש שני המונחים האלה. 28) בתורת כהנים פרשת נגעים פרק י הלכה ו גורס רבינו: יכול נשר מחמת חולי יהא טהור (פירוש, לא יטמא בנגעים)? תלמוד לומר "קרחת וגבחת", מה קרחת בידי שמים אף גבחת בידי שמים. או (אם כן) מה קרחת שאינה ראוייה לגדל שער אף גבחת שאינה ראוייה לגדל שיער, מניין אכל נשם (סם שמשיר את השערות) סך נשם? תלמוד לומר קרחת קרחת (פעמיים) - ריבה (כל קרחת שהיא. - כסף משנה). ראה לקמן בפרק ח מה בין נתק לנגע בקרחת וגבחת. 29) הנקודה האמצעית בגובה הראש. 30) החוליה הראשונה מחוליות הצוואר. 31) מצחו.

ט. הַקָּרַחַת וְהַגַּבַּחַת מִטַּמְּאוֹת[32] בִּשְׁנֵי סִימָנִין: בְּמִחְיָה וּבְפִשְׁיוֹן, וְיֵשׁ בָּהֶן הֶסְגֵּר שְׁנֵי שָׁבוּעוֹת; שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶן: כְּמַרְאֵה צָרַעַת עוֹר בָּשָׂר[33]. וּלְפִי שֶׁאֵין בָּהֶן שֵׂעָר, אֵין הַשֵּׂעָר הַלָּבָן סִימַן טֻמְאָה בָּהֶן[34]. וְכֵיצַד מִטַּמְּאִין בִּשְׁנֵי סִימָנִין וּבִשְׁנֵי שָׁבוּעוֹת? שֶׁאִם הָיְתָה בַּהֶרֶת בִּקְרַחְתּוֹ אוֹ בִּגְבַחְתּוֹ וְהָיְתָה בָּהּ מִחְיָה - יַחְלִיט; לֹא הָיְתָה בָּהּ מִחְיָה - יַסְגִּיר. וְיִרְאֶה בְּסוֹף הַשָּׁבוּעַ: אִם נוֹלְדָה בָּהּ מִחְיָה אוֹ פִּשְׁיוֹן - יַחְלִיט; לֹא נוֹלַד בָּהּ כְּלוּם - יַסְגִּיר שָׁבוּעַ שֵׁנִי. פָּשָׁת אוֹ שֶׁנּוֹלַד בָּהּ מִחְיָה - יַחְלִיט; לֹא נוֹלַד בָּהּ כְּלוּם - יִפְטֹר. וְאִם פָּשָׁת אוֹ נוֹלַד בָּהּ מִחְיָה לְאַחַר הַפִּטּוּר - יַחְלִיט[35].

32) אם נראה בהן נגע. 33) משמע שדינן כעור בשר. 34) פירוש, אפילו אם צמח שיער לבן. כן כתוב בפירוש בתורת כהנים שם ולמדו זה מהמלה "היא". 35) כאמור למעלה בנגעי עור בשר.

י. הַקָּרַחַת וְהַגַּבַּחַת אֵינָן מִצְטָרְפוֹת זוֹ עִם זוֹ; שֶׁנֶּאֱמַר: בִּקְרַחְתּוֹ אוֹ בִּגְבַחְתּוֹ - מְלַמֵּד שֶׁהֵן שְׁתַּיִם. וְאֵין פּוֹשׁוֹת מִזּוֹ לָזוֹ וְלֹא לִשְׁאָר עוֹר הַבָּשָׂר, וְלֹא בַּהֶרֶת עוֹר הַבָּשָׂר פּוֹשָׁה לְתוֹכָן.

יא. הַקָּרַחַת אוֹ הַגַּבַּחַת אוֹ הַזָּקָן שֶׁנִּקְרַח וְנַעֲשָׂה בָּהֶן שְׁחִין אוֹ מִכְוָה - מִטַּמְּאִין כַּשְּׁחִין וְכַמִּכְוָה שֶׁבְּעוֹר הַבָּשָׂר; שֶׁהָרֹאשׁ אוֹ הַזָּקָן שֶׁנִּקְרְחוּ - כְּעוֹר הַבָּשָׂר לְכָל דָּבָר, אֶלָּא שֶׁאֵין מִטַּמְּאִין בְּשֵׂעָר לָבָן. הָרֹאשׁ וְהַזָּקָן קֹדֶם שֶׁיִּצְמַח בָּהֶן הַשֵּׂעָר וַעֲדַיִן לֹא הֶעֱלוּ שֵׂעָר מֵעוֹלָם[36], וְכֵן הַדִּלְדּוּלִין שֶׁבָּרֹאשׁ וְשֶׁבַּזָּקָן - הֲרֵי הֵן כְּעוֹר הַבָּשָׂר וּמִתְטַמְּאִין בִּשְׁלֹשָׁה סִימָנִין[37] וּשְׁנֵי שָׁבוּעוֹת. וְכֵן זְקַן הָאִשָּׁה וְהַסָּרִיס[38] עַד שֶׁלֹּא הֶעֱלוּ שֵׂעָר - הֲרֵי הֵן כְּעוֹר הַבָּשָׂר; וְאִם הֶעֱלוּ שֵׂעָר - הֲרֵי הֵן כִּזְקַן הָאִישׁ, שֶׁמִּתְטַמֵּא בִּנְתָקִין כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר, וְאֵינוֹ מִתְטַמֵּא בְּבַהֶרֶת.

36) כגון נער שטרם צמח לו זקן ותינוק רך שטרם צמחו שערות ראשו. 37) פשיון, מחייה ושיער לבן. 38) הסנטר.

~ יום שלישי ז' טבת ~

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) יבאר מקומות באדם שאינם מתטמאים בבהרת ומה דינם, גוי שהיתה בו בהרת והתגייר או בעובר, נולד בקמט ונגלה ונשתנה מראהו, וכל ספק הנגעים אם ספיקם טהור.

א. אֵלּוּ מְקוֹמוֹת[2] בָּאָדָם שֶׁאֵין מִתְטַמְּאִין בְּבַהֶרֶת: תּוֹךְ הָעַיִן, וְתוֹךְ הָאֹזֶן, וְתוֹךְ הַחֹטֶם, וְתוֹךְ הַפֶּה, וְהַקְּמָטִים שֶׁבַּבֶּטֶן, וְהַקְּמָטִים שֶׁבַּצַּוָּאר, וְתַחַת הַדַּד, וּבֵית הַשֶּׁחִי[3], וְכַף הָרֶגֶל[4], וְהַצִּפֹּרֶן, וְהָרֹאשׁ וְהַזָּקָן

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן שֵׂעָר, וְהַשְּׁחִין וְהַמִּכְוָה הַמּוֹרְדִין[5]. כָּל אֵלּוּ הַמְּקוֹמוֹת אֵין מִתְטַמְּאִין בִּנְגָעִים, וְאֵין מִצְטָרְפִין בִּנְגָעִים, וְלֹא הַנֶּגַע פּוֹשֶׁה לְתוֹכָן, וְאֵין מִתְטַמְּאִין מִשּׁוּם מִחְיָה, וְאֵין מְעַכְּבִין אֶת הַהוֹפֵךְ כֻּלּוֹ לָבָן[6]. שֶׁנֶּאֱמַר: בְּעוֹר בְּשָׂרוֹ, וְכָל אֵלּוּ אֵינוֹ עוֹר גָּלוּי, אֶלָּא מֵהֶן שֶׁאֵינוֹ עוֹר[7] וּמֵהֶן שֶׁהוּא עוֹר וְהוּא מְכֻסֶּה וְאֵינוֹ גָּלוּי[8]. וְאֵלּוּ הַשְּׂפָתַיִם נִדּוֹן כְּבֵית הַסְּתָרִים[9] וְאֵינוֹ מִטַּמֵּא בִּנְגָעִים.

2) משנה נגעים פ"ו, ח. 3) תחת הזרוע, במקום שהיא מחוברת לגוף. 4) הבשר העגול בשטח התחתון שבעקב. אבל לא שאר העקב הנמשך לפנים, מחוץ לעצם הרגל. 5) כך בכ"י תימן, וכן תיקן הכסף־משנה. בדפוסים החדשים: והמורדין. ראה למעלה פרק ה הלכה ג. 6) אם פרחה הצרעת בכל הגוף אחרי הסגר או אחרי החלט - טהור (לקמן פ"ז ה"א). ומלמדנו רבינו כאן, שאם נשאר עור בריא במקומות האלה אין זה מעכב, ומטהרים אותו. 7) צפורן, וכף הרגל שעורה קשה (הרא"ש בפירושו על המשנה), אולם בכסף־משנה כתב שכף הרגל אינה גלויה כמו שאר חלקי העקב, ולפיכך אינה בכלל "בעור בשרו". 8) המקומות הללו נקראים "בית הסתרים". 9) תוספתא שם פ"ב ה"ו (גירסת הגר"א). והטעם, מפני שאינו נראה כשהאדם סוגר את פיו בהידוק שפתיים. ראה כסף־משנה.

ב. הָרֹאשׁ וְהַזָּקָן שֶׁנָּשַׁר כָּל שְׂעָרָן, וְהַשְּׁחִין וְהַמִּכְוָה שֶׁהֶעֱלוּ צָרֶבֶת - מִטַּמְּאִין בְּבַהֶרֶת, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[10], וְאֵינָן מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה, וְאֵין נֶגַע עוֹר הַבָּשָׂר פּוֹשֶׁה לְתוֹכָם, וְאֵינָן מִטַּמְּאִים מִשּׁוּם מִחְיָה, אֲבָל מְעַכְּבִין אֶת הַהוֹפֵךְ כֻּלּוֹ לָבָן[11].

10) בפ"ה ה"ג וה"ט. כפל רבינו כאן את הדינים האלה, מפני הבבא האחרונה, שלא נכתבה למעלה. 11) בניגוד למקומות שנמנו בהלכה הקודמת שאינם מעכבים. (ראה ההערה שם). משנה נגעים פ"ו ח.

ג. בַּהֶרֶת[12] הַסְּמוּכָה לָרֹאשׁ אוֹ לָעַיִן אוֹ לָאֹזֶן וְכֵיוֹצֵא בָּהֶן אוֹ לַשְּׁחִין אוֹ לַמִּכְוָה - טְהוֹרָה; שֶׁנֶּאֱמַר: וְרָאָה הַכֹּהֵן אֶת הַנֶּגַע בְּעוֹר הַבָּשָׂר - שֶׁיִּהְיֶה כֹּל שֶׁחוּצָה לַנֶּגַע בְּעוֹר הַבָּשָׂר וְרָאוּי לְכִשָּׁיוֹן.

12) ר' יוסי בר' יהודה, בתוספתא נגעים פ"ב ה"ו. פסק רבינו כמותו, אף־על־פי שב'תורת כהנים' משמע שהתנא־קמא חולק עליו, מפני שבתוספתא שם פ"א ה"י נאמר כדבריו בלשון "סתם" (כסף־משנה).

ד. אֵלּוּ בֶּהָרוֹת[13] טְהוֹרוֹת: עוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁהָיְתָה בּוֹ בַּהֶרֶת וְנִתְגַּיֵּר[14], הָיְתָה בְּעֻבָּר[15] וְנוֹלַד, בַּקֶּמֶט וְנִגְלָה, בָּרֹאשׁ וּבַזָּקָן כְּשֶׁהָיָה בָּהֶן שֵׂעָר וְנִקְרְחוּ וְנָשַׁר כָּל הַשֵּׂעָר וְנִתְגַּלְּתָה הַבַּהֶרֶת, הָיְתָה בַּשְּׁחִין וּבַמִּכְוָה כְּשֶׁהֵן מוֹרְדִין וְהֶעֱלוּ צָרֶבֶת - הֲרֵי אֵלּוּ טְהוֹרוֹת. וְכֵן אִם הָיְתָה הַבַּהֶרֶת בָּרֹאשׁ אוֹ בַּזָּקָן קֹדֶם שֶׁיַּעֲלוּ שֵׂעָר מֵעוֹלָם וְהֶעֱלוּ שֵׂעָר וְהָלַךְ הַשֵּׂעָר, אוֹ שֶׁהָיְתָה הַבַּהֶרֶת בָּעוֹר וְנַעֲשָׂה מְקוֹמָהּ שְׁחִין אוֹ מִכְוָה וְחָיוּ וַהֲרֵי הֵן כְּעוֹר הַבָּשָׂר, אַף עַל פִּי שֶׁתְּחִלָּתָהּ וְסוֹפָהּ טְמֵאִין, הוֹאִיל וְהָיְתָה טְהוֹרָה בֵּינְתַּיִם - הֲרֵי זוֹ טְהוֹרָה[16]. נִשְׁתַּנּוּ מַרְאֵיהֶן, בֵּין שֶׁהֵעֵזּוּ[17] אוֹ שֶׁכָּהוּ - יֵרָאֶה בַּתְּחִלָּה[18]. כֵּיצַד? עוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁהָיְתָה בּוֹ בַּהֶרֶת כִּקְרוּם בֵּיצָה[19] וּלְאַחַר שֶׁנִּתְגַּיֵּר נַעֲשֵׂית כַּשֶּׁלֶג, אוֹ שֶׁהָיְתָה כַּשֶּׁלֶג וּלְאַחַר שֶׁנִּתְגַּיֵּר נַעֲשֵׂית כִּקְרוּם בֵּיצָה - תֵּרָאֶה בַּתְּחִלָּה. וְכֵן בְּקָטָן שֶׁנּוֹלַד, וּבְקֶמֶט שֶׁנִּגְלָה, וּבְרֹאשׁ וּבְזָקָן שֶׁנִּקְרְחוּ, וּבְשְׁחִין וּבְמִכְוָה שֶׁחָיוּ: אִם נִשְׁתַּנָּה מַרְאֵה אוֹתָן הַבֶּהָרוֹת - יֵרָאוּ בַּתְּחִלָּה, וְאִם לָאו - טְהוֹרוֹת.

13) משנה שם פ"ז, א. 14) ב'תורת כהנים' פרשת נגעים פרק א' ה"א וה"ב, למדו דין זה מהכתוב (ויקרא יג, ב): "אדם כי יהי' בעור בשרו" בלשון עתיד, משמע שהנגעים שפרחו לפני מתן־תורה אף־על־פי שנשארו אחרי שניתנה תורה - אינם מטמאים. ומכאן למדו, שהנגעים אינם מטמאים אלא כשנולדו בשעה שהיו ראויים לטמא ובמקום הראוי לטומאה. 15) שאינו מקום גלוי. 16) כחכמים, נגד דעת ר' אליעזר בן יעקב שם. ואף־על־פי שאמרו (עירובין סא, ב) משנת ר' אליעזר קב ונקי (פירוש, הלכה כמותו), סובר רבינו שזה נאמר במחלוקת עם יחיד, אבל אין הלכה כמותו נגד רבים (ראה שו"ת חוות יאיר, סי' צד. וראה רא"ש עירובין פ"ד סימן ב בשם רבינו חננאל, שרק במאה ושנים מקומות - מספר "קב" - הלכה כמותו, וראה יד מלאכי אות תטו). 17) שלבנוניתם נעשתה יותר עזה. 18) צ"ל: כתחילה, וכן הוא בדפוס רומי (ר"מ), וכן יש לתקן להלן. פירוש, כאילו הוא נגע חדש. 19) רבינו נקט השינויים הקיצוניים. ומובן שהוא־הדין בשינויים שביניהם, מראה צמר לבן שנשתנה למראה שלג או קרום ביצה.

ה. כָּל סְפֵק[20] נְגָעִים, חוּץ מִשְּׁנֵי סְפֵקוֹת שֶׁמָּנִינוּ כְּבָר[21], טָהוֹר עַד שֶׁלֹּא נִזְקַק לְטֻמְאָה[22]; אֲבָל מִשֶּׁנִּזְקַק לְטֻמְאָה - סְפֵקוֹ טָמֵא[23]. כֵּיצַד? שְׁנַיִם שֶׁבָּאוּ אֵצֶל כֹּהֵן, בָּזֶה בַּהֶרֶת כִּגְרִיס וּבָזֶה כְּסֶלַע, וְהִסְגִּירָן, וּבְסוֹף הַשָּׁבוּעַ הָיָה בָּזֶה כְּסֶלַע וּבָזֶה כְּסֶלַע וְאֵין יָדוּעַ בְּאֵיזֶה מֵהֶן פָּשְׁתָה[24], בֵּין בִּשְׁנֵי אֲנָשִׁים בֵּין בְּאִישׁ אֶחָד[25] - הֲרֵי זֶה טָהוֹר. שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁוַּדַּאי פָּשָׂה הַנֶּגַע בָּזֶה[26], הוֹאִיל וְאֵינוֹ יָדוּעַ אֵי זוֹ הִיא הַבַּהֶרֶת שֶׁפָּשְׁתָה - הֲרֵי זֶה טָהוֹר, עַד שֶׁיֵּדַע בְּאֵי זֶה נֶגַע טִמְּאוֹ[27].

20) שם פ"ה מ"א. 21) בפ"ב ה"ט: ספק אם בהרת קדמה או שיעור לבן קדם. ובפרק ד' ה"ו: בהרת כגריס, ואחרי ההסגר מצא כסלע, ספק אם היא אותה הבהרת ופשתה או הראשונה הלכה וזו אחרת היא. 22) שלא הוחלט, ואפילו אם הוסגר. 23) שם משנה ד', וה'. 24) אינו זוכר במי היתה בהרת כגריס לפני ההסגר, ובמי כסלע. 25) שהיו בו שני נגעים, אחד כגריס ואחד כסלע, ואחרי ההסגר שניהם כסלע, ואינו זוכר איזה היה כגריס ואיזה כסלע.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

26) באדם זה. 27) ב'תורת כהנים' פרשת נגעים פרשתא ד ה"ח: "וטמא אותו" (ויקרא יג, ג) - את הוודאי הוא מטמא, ואינו מטמא את הספק. פירוש, את הנגע הוודאי, אבל לא את הנגע הספק, ואפילו באדם אחד - טהור, מפני שאין אנו יודעים איזה נגע פשה.

ו. מִשֶּׁנִּזְקַק[28] לְטֻמְאָה - סְפֵקוֹ טָמֵא. כֵּיצַד? שְׁנַיִם שֶׁבָּאוּ אֵצֶל כֹּהֵן, בָּזֶה בַּהֶרֶת כְּגְרִיס וּבָזֶה כְּסֶלַע, וְהִסְגִּירָם, בְּסוֹף הַשָּׁבוּעַ וַהֲרֵי בָּזֶה כְּסֶלַע וָעוֹד וּבָזֶה כְּסֶלַע וְעוֹד - שְׁנֵיהֶן טְמֵאִין[29]. חָזְרוּ שְׁנֵיהֶן לִהְיוֹת כְּסֶלַע, שֶׁהֲרֵי הָלַךְ הַפִּשְׁיוֹן[30] מֵאֶחָד מֵהֶן[31], הוֹאִיל וְאֵינוֹ יָדוּעַ אֵי זֶהוּ - שְׁנֵיהֶן טְמֵאִים[32], עַד שֶׁיַּחְזְרוּ שְׁנֵיהֶן לִהְיוֹת כְּגְרִיס. וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ: מִשֶּׁנִּזְקַק לְטֻמְאָה - סְפֵקוֹ טָמֵא. וְכֵן מִי שֶׁהָיְתָה בּוֹ בַּהֶרֶת וּבָהּ שֵׂעָר לָבָן שֶׁקָּדַם אֶת הַבַּהֶרֶת[33] וְשֵׂעָר לָבָן שֶׁהַפְּכַתּוּ הַבַּהֶרֶת[34], וְאֵינוֹ יָדוּעַ זֶה שֶׁקָּדַם[35] מִזֶּה שֶׁנֶּהְפַּךְ: אִם מִתּוֹךְ הֶסְגֵּר נִסְתַּפֵּק לוֹ[36] - הֲרֵי זֶה טָהוֹר[37], וְאִם אַחַר הֶחְלֵט[38] - הֲרֵי זֶה טָמֵא. אַף עַל פִּי שֶׁהָלַךְ שֵׂעָר אֶחָד[39] מֵהֶן וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ אֵי זֶה הָלַךְ, אִם הַשֵּׂעָר שֶׁהָיָה סִימַן טֻמְאָה אוֹ הַשֵּׂעָר הָאַחֵר.

28) משנה שם. 29) שהרי אין כאן ספק כלל. דין זה אינו הדוגמה לנזקק לטומאה, אלא הבבא שלאחריה. 30) כולו. 31) מזה שבתחילה היה בו כסלע. 32) ב'תורת כהנים' שם סוף ה"ט, למדו: "וטיהרו" - את הוודאי הוא מטהר, ואינו מטהר את הספק. 33) ואינו סימן טומאה (למעלה פ"ב ה"ו) והוסגר. 34) והוא סימן טומאה. פירוש, שאחרי ההסגר נמצאו ארבע שערות לבנות, שתים שקדמו לבהרת ושתים שנולדו בבהרת. 35) אין הכהן מכיר בין השיער שקדם לשיער שנהפך. 36) אחר ההסגר מצא את ארבע השערות, ולא הבחין בין אלו שקדמו לבהרת ובין אלו שהבהרת הפכה אותן. 37) אע"פ שבוודאי יש כאן סימן טומאה - מפני שאינו יודע איזו שערות הן המטמאות, כמו שאמרנו בפשיון. 38) כגון שמתחילה הכיר והחליט ואחר־כך נשרו שתים, ואינו יודע איזו נשרו. 39) "שיער" הוא שם קיבוצי ולשון זכר, ו"שערה" משמעותה שערה יחידה. רבינו דייק וכתב "שיער אחד". והכוונה, שאחד משני הסוגים - סוג שקדם וסוג שנהפך - הלך ואינו יודע איזהו. ומה שאמר "אף־על־פי" הכוונה: לא רק כשהלכה אחת ונשארו שלוש, אלא אפילו אם הלכו שתים, ואפשר שלא נשאר כלום מסימן הטומאה - טמא. [אפשר גם לפרש, שדווקא אם הלך סוג שלם טמא, אבל אם אפשר שהלכה אחת מסוג זה והשניה מסוג השני - טהור, מפני שבכל שערה שהלכה יש להסתפק אולי היא נהפכה ולא נשארו שתי שערות מטמאות, והרי כאן שני ספיקות להקל]. מקור דין זה בתוספתא נגעים פ"ב ה"ה.

ז. מִי שֶׁבָּא[40] אֵצֶל כֹּהֵן וְרָאָהוּ שֶׁצָּרִיךְ הֶסְגֵּר אוֹ שֶׁהוּא פָּטוּר, וְעַד שֶׁלֹּא הִסְגִּירוֹ אוֹ פְּטָרוֹ נוֹלְדוּ לוֹ סִימָנֵי טֻמְאָה - הֲרֵי זֶה יַחְלִיט. וְכֵן אִם רָאָהוּ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סִימָנֵי טֻמְאָה וְקֹדֶם שֶׁיַּחְלִיטוֹ וְיֹאמַר לוֹ 'טָמֵא אַתָּה' הָלְכוּ לָהֶן סִימָנֵי טֻמְאָה: אִם הָיָה בַּתְּחִלָּה אוֹ בְּסוֹף שָׁבוּעַ רִאשׁוֹן - יַסְגִּירוֹ[41], וְאִם הָיָה בְּסוֹף שָׁבוּעַ שֵׁנִי אוֹ לְאַחַר הַפִּטּוּר - יִפְטֹר אוֹתוֹ.

40) משנה נגעים פ"ז, ג. 41) אבל אם נולדו סימני טומאה בתוך ימי ההסגר יישאר בהסגרו, בין שהלכו להם ובין שנשארו (תפארת ישראל).

~ יום רביעי ח' טבת ~

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) יבאר מי שהיתה בו בהרת והוחלט באחד מסימני טומאה, ודין הבא בתחילה והוא כולו הפך לבן, ואם החליטו בשיער לבן והשחירו שתיהם, אם פרחה הצרעת בכולו כאחת או שפרחה מעט מעט, היתה בו בהרת כגריס ובה מחייה כעדשה והוחלט במחייה ופרחה צרעת בכולו, ראשי אברים שאינם מטמאים משום מחייה אם מטמאים הנהפך כולו לבן, מי שאינו ראוי ליטמא בנגע הבהרת אם מעכב ההופך כולו לבן, ודין יש נגע שנשכר מפני שהקדים להראותו לכהן ויש מפסיד.

א. מִי שֶׁהָיְתָה[2] בּוֹ בַּהֶרֶת וְהֻחְלַט בְּאֶחָד מִסִּימָנֵי טֻמְאָה, בֵּין בַּתְּחִלָּה[3] בֵּין אַחַר הֶסְגֵּר[4], אוֹ שֶׁהֻסְגַּר, וְאַחַר כָּךְ[5] פָּרְחָה הַצָּרַעַת בְּכֻלּוֹ וְנֶהְפַּךְ לָבָן, בֵּין שֶׁנֶּהְפַּךְ מִתּוֹךְ הֶסְגֵּר[6] בֵּין מִתּוֹךְ הֶחְלֵט - הֲרֵי זֶה טָהוֹר. אֲבָל אִם הֶסְגֵּר וְלֹא נוֹלַד לוֹ סִימַן טֻמְאָה וְנִפְטַר, וּלְאַחַר הַפִּטּוּר פָּרְחָה הַצָּרַעַת בְּכֻלּוֹ - הֲרֵי זֶה טָמֵא מֻחְלָט[7].

2) משנה, נגעים פ"ח, א. 3) כשבא אל הכהן היה בו אחד מסימני טומאה והוחלט. 4) בסוף שבוע ראשון או שני, נמצא סימן טומאה והוחלט. 5) זה נמשך על כל המקרים שנאמרו למעלה. 6) ולא הוחלט עדיין. ב'תורת כהנים' פרשת נגעים פ"ד ה"ו: ופריחת הסגר תלמוד־לומר: "וטיהר את הנגע... טהור הוא" — לרבות את כולן. 7) במשנה שם אמרו: הפורח מן הטמא — טהור... מן הטהור — טמא.

ב. הַבָּא בַּתְּחִלָּה[8] וְהוּא כֻּלּוֹ הָפַךְ לָבָן: אִם הָיְתָה בּוֹ מִחְיָה אוֹ שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת לְבָנוֹת - מַחְלִיטִין אוֹתוֹ; אִם אֵין שָׁם סִימַן טֻמְאָה - מַסְגִּירִין אוֹתוֹ שָׁבוּעַ רִאשׁוֹן. נוֹלַד לוֹ שֵׂעָר לָבָן אוֹ מִחְיָה - מַחְלִיטוֹ; לֹא נוֹלַד בּוֹ כְּלוּם - מַסְגִּירוֹ שָׁבוּעַ שֵׁנִי. לֹא נוֹלַד לוֹ סִימַן טֻמְאָה - הֲרֵי זֶה טָהוֹר. שֶׁדִּין בַּהֶרֶת זוֹ הַגְּדוֹלָה כְּדִין הַקְּטַנָּה. הֻחְלִיטוֹ בְּשֵׂעָר לָבָן[9] שֶׁנּוֹלַד בּוֹ וְהִשְׁחִירוּ שְׁתֵּיהֶן אוֹ אַחַת מֵהֶן, הִקְצִירוּ שְׁתֵּיהֶן אוֹ אַחַת מֵהֶן, נִסְמַךְ הַשְּׂחִין לִשְׁתֵּיהֶן אוֹ לְאַחַת מֵהֶן, הִקִּיף הַשְּׂחִין אֶת שְׁתֵּיהֶן אוֹ אַחַת מֵהֶן, אוֹ שֶׁחִלְּקָן הַשְּׂחִין וּמִחְיַת הַשְּׂחִין וְהַמִּכְוָה וּמִחְיַת הַמִּכְוָה וְהַבֹּהַק - הֲרֵי זֶה טָהוֹר[10]. נוֹלַד לוֹ שֵׂעָר לָבָן אַחֵר אוֹ מִחְיָה - הֲרֵי זֶה טָמֵא, מִפְּנֵי שֶׁבָּא כֻּלּוֹ לָבָן בַּתְּחִלָּה[11]. אֶחָד שֶׁפָּרְחָה הַצָּרַעַת בְּכֻלּוֹ כְּאַחַת וְאֶחָד[12] שֶׁפָּשְׁטָה וּפָרְחָה מְעַט

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מְעַט עַד שֶׁהִלְבִּין כֻּלּוֹ, אִם מִתּוֹךְ הֶסְגֵּר אוֹ מִתּוֹךְ הֶחְלֵט - טָהוֹר[13], וְאִם אַחַר הַפִּטּוּר - טָמֵא[14], וְאִם בַּתְּחִלָּה - יַסְגִּיר[15]. אֶחָד שֶׁהָיָה כֻּלּוֹ מַרְאֶה אֶחָד אוֹ שֶׁהָיָה כֻּלּוֹ לָבָן בְּאַרְבַּע הַמַּרְאוֹת שֶׁבַּלֶּבֶן וּבְאַרְבַּע שֶׁל פָּתוּחַ[16] - הַכֹּל מִצְטָרְפִין[17], בֵּין לְטַהֲרוֹ בֵּין לְטַמְּאוֹ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

8) שם מ"ז. 9) לבא בתחילה כולו לבן, אבל אם נהפך אחר החלט או מתוך הסגר - אין שיער לבן מטמאו (ראה לקמן ה"ג). 10) כמו בבהרת קטנה (למעלה פ"ב ה"ב, ופ"ג ה"ג). 11) טעם זה נמשך לדין שיער לבן, שאינו מטמא את הנהפך כולו לבן מתוך טומאה, וכאן מטמא מפני שבא בתחילה (ראה בהערה הקודמת), אבל מחיה מטמאה אפילו כשלא באה בתחילה אלא נהפך מתוך טומאה. ראה לקמן ה"ג. 12) אחד... ואחד, תוקן עפ"י כת"י תימן, ופירושו בין... ובין. בדפוסים: אחר... ואחר. 13) 'תורת כהנים' שם פ"ג ה"ה: "אין לי אלא שפרחה כולה כאחת, פורחת וחוזרת פורחת וחוזרת מנין? תלמוד־לומר: ואם פרוח תפרח". "חוזרת" היינו מפסיקה את הפריחה ('חפץ חיים'). 14) נתבאר בהלכה א. 15) ואינו טמא, שהפשיון מטמא אחר הסגר בלבד. 16) אדמומית מעורבת בלובן. 17) נגעים פ"א מ"ג.

ג. הָיְתָה בּוֹ[18] בַּהֶרֶת כִּגְרִיס וּבָהּ מִחְיָה כַּעֲדָשָׁה וְהֶחְלַט בַּמִּחְיָה, וּפָרְחָה הַצָּרַעַת בְּכֻלּוֹ[19] וְאַחַר כָּךְ הָלְכָה הַמִּחְיָה[20], אוֹ שֶׁהָלְכָה הַמִּחְיָה תְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ פָּרְחָה בְּכֻלּוֹ[21] - הֲרֵי זֶה טָהוֹר[22], וַאֲפִלּוּ נוֹלַד לוֹ שֵׂעָר לָבָן[23]. נוֹלְדָה בּוֹ מִחְיָה - טָמֵא; שֶׁנֶּאֱמַר: וּבְיוֹם הֵרָאוֹת בּוֹ בָּשָׂר חַי יִטְמָא. וְהוּא שֶׁתִּהְיֶה כַּעֲדָשָׁה מְרֻבַּעַת[24] אוֹ יָתֵר. הָיְתָה בּוֹ בַּהֶרֶת וּבָהּ שֵׂעָר לָבָן וְהֶחְלַט בְּשֵׂעָר לָבָן, וְאַחַר כָּךְ פָּרְחָה בְּכֻלּוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁשֵּׂעָר לָבָן בִּמְקוֹמוֹ עוֹמֵד - טָהוֹר; שֶׁנֶּאֱמַר: וּבְיוֹם הֵרָאוֹת בּוֹ בָּשָׂר חַי יִטְמָא - בְּמִחְיָה מִתְטַמֵּא זֶה שֶׁנֶּהְפַּךְ כֻּלּוֹ לָבָן אַחַר הֶחְלֵט אוֹ אַחַר הֶסְגֵּר, וְאֵינוֹ מִטַּמֵּא בְּשֵׂעָר לָבָן[25]. הֶחְלִיטוֹ בְּפִשְׁיוֹן וְאַחַר כָּךְ פָּשְׁתָה וּפָרְחָה בְּכֻלּוֹ - טָהוֹר. וְאִם נִרְאֵית בּוֹ מִחְיָה - טָמֵא.

18) שם פ"ח מ"ב. 19) וכל זמן שנשארה המחיה, עודנו בטומאתו. 20) פשתה הצרעת לתוכה. 21) לפני שטיהרו הכהן מפני שנעלם סימן הטומאה. 22) שהרי נהפך בזמן טומאה. 23) כחכמים במשנה שם, שהפך לבן מיטמא במחיה בלבד. ב'תורת כהנים' שם פ"ה ה"ד, דורש רבי עקיבא מהכתוב (ויקרא יג, יד) "וביום הראות בו בשר חי יטמא" בשר חי החוזר טמא, ואין שיער לבן החוזר טמא. ופסוק זה בהפך לבן נאמר. 24) כשיעור טומאתה בנגע קטן. פסק כרבי יוסי ב'תורת כהנים' שם ה"א, נגד דעת רבי מאיר שמחיה אחר הפיטור בהופך לבן מטמאה בכל שהיא. 25) ואפילו אם נטמא בתחילה – לפני שהפך כולו לבן – ע"י אותו שיער לבן עצמו.

ד. אַף רָאשֵׁי אֵיבָרִים שֶׁאֵינָן מִטַּמְּאִין מִשּׁוּם מִחְיָה[26] שֶׁבְּתוֹךְ הַבַּהֶרֶת, מִטַּמְּאִין וּמְעַכְּבִין אֶת הַנֶּהְפַּךְ כֻּלּוֹ לָבָן[27]. כֵּיצַד? מֵחְלָט אוֹ מֻסְגָּר שֶׁהִלְבִּין כֻּלּוֹ בְּצָרַעַת חוּץ מִכַּעֲדָשָׁה[28] בָּשָׂר חַי אֲפִלּוּ בְּרֹאשׁ אֶצְבָּעוֹ אוֹ בְּרֹאשׁ חָטְמוֹ וְכֵיוֹצֵא בָּהֶן - הֲרֵי הוּא בְּטֻמְאָתוֹ. וְכֵן זֶה שֶׁנֶּהְפַּךְ כֻּלּוֹ לָבָן וְטָהַר, אִם חָזַר בּוֹ כַּעֲדָשָׁה בָּשָׂר חַי אֲפִלּוּ בְּרֹאשׁ אֶחָד מִן הָאֵיבָרִים - הֲרֵי זֶה מֻחְלָט. נֶהְפַּךְ כֻּלּוֹ לְמַרְאֵה צָרַעַת חוּץ מִכַּעֲדָשָׁה, אֲפִלּוּ בְּרֹאשׁ אֶחָד מִן הָאֵיבָרִים, שֶׁנֶּהְפַּךְ לְבֹהַק - הֲרֵי זֶה טָמֵא מֻחְלָט[29]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִנֵּה כִסְּתָה הַצָּרַעַת - לֹא הַבֹּהַק[30]. אֲפִלּוּ הָיְתָה מִקְצָת הָעֲדָשָׁה בָּשָׂר חַי וּמִקְצָתָהּ בֹּהַק - הֲרֵי זוֹ סִימַן טֻמְאָה[31]. נֶהְפַּךְ כֻּלּוֹ לְמַרְאֵה צָרַעַת וְטָהַר, וְאַחַר כָּךְ חָזַר בּוֹ בָּשָׂר כְּמַרְאֵה הַבֹּהַק[32] - הֲרֵי זֶה טָהוֹר, עַד שֶׁיֵּרָאֶה בּוֹ כַּעֲדָשָׁה בָּשָׂר חַי; שֶׁנֶּאֱמַר: וּבְיוֹם הֵרָאוֹת בּוֹ בָּשָׂר חַי - לֹא בֹּהַק[33]. חָזַר בּוֹ כַּעֲדָשָׁה מִקְצָתָהּ בָּשָׂר חַי וּמִקְצָתָהּ בֹּהַק - אֵינוֹ סִימַן טֻמְאָה[34] וַהֲרֵי הוּא בְּטָהֳרָתוֹ.

26) ראה למעלה פ"ג ה"ח. 27) ואין דינם כדין המקומות שנמנו בפ"ו ה"א שאינם מעכבים. 28) משמע מדבריו שאם נשאר פחות מכעדשה אינו מעכב אפילו בתחילה ומטהרים אותו (ראה 'משנה אחרונה' נגעים פ"ח מ"ד). 29) שם פ"ח מ"ז. 30) שבוהק אינו נגע ואינו מטמא (למעלה פ"א ה"א), ולפיכך הוא מעכב בנהפך כולו לבן. 31) כל בבא זו, החל מ"אפילו" אינה צריכה לגופה, שהרי לא כל־שכן היא מהבבא שלפניה, ונכתבה מפני דין חזרה שבסוף ההלכה. 32) בכל מקום שבגוף, ולא דוקא בראשי איברים. 33) [בפירושו על המשנה, מביא רבינו לימוד אחר: כתוב בתורה (ויקרא יג, טז־יז): "או כי ישוב הבשר החי ונהפך ללבן... טהור הוא" ולא נכתב: "ונהפך גם כן טהור]. 34) כל זמן שאין בו מחיה ממש כעדשה. במשנה שם, שנינו: "וחכמים אומרים בוהק פחות מכעדשה סימן טומאה בתחילה ואין סימן טומאה בסוף". ומפרש רבינו, כגון שנוסף על הבוהק היתה שם גם מחיה, וביחד – הבוהק עם המחיה – יש בכעדשה. (הראב"ד גורס במשנה: "בוהק ופחות מכעדשה" ומפרש, בוהק כעדשה או מחיה פחות מכעדשה הם סימן טומאה בתחילה אבל לא בחזרה (ראה 'תפארת ישראל' שם 'יכין' אות נט ביאור הגירסא). ורבינו לשיטתו שפחות מכעדשה גם בתחילה אינו מעכב (ראה למעלה הערה כו), ולפיכך הוכרח לפרש כמו שכתבנו).

ה. כָּל טָמֵא שֶׁפָּרְחָה הַצָּרַעַת בְּכֻלּוֹ[35] - טָהוֹר, נִתְגַּלָּה מִמֶּנּוּ כַּעֲדָשָׁה בָּשָׂר חַי - נִטְמָא. חָזַר וְנִתְכַּסָּה בְּצָרַעַת - טָהוֹר, חָזַר וְנִתְגַּלָּה - נִטְמָא, אֲפִלּוּ מֵאָה פְּעָמִים[36]. הִתְחִיל[37] הַבָּשָׂר הַחַי לְהִתְגַּלּוֹת וַהֲרֵי הוּא מוֹסִיף וְהוֹלֵךְ וְהַצָּרַעַת מִתְמַעֶטֶת - הֲרֵי זֶה בְּטֻמְאָתוֹ עַד שֶׁתִּתְמַעֵט הַבַּהֶרֶת מִכִּגְרִיס.

35) אם נשאר פחות מכעדשה, הרי זה ככולו. 36) שם מ"ד. 37) שם מ"א, אמרו: "חזרו בו ראשי איברים טמא

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

עד שתתמעט בהרתו מכגריס". נקטה ראשי איברים לרבותא, שאפילו אם נתגלו רק ראשי איברים, שאינם מטמאים במחיה – טמא, ומכל־שכן אם נתגלו מקומות שבשאר הגוף.

ו. כָּל הָרָאוּי[38] לִטַּמֵּא בְּנֶגַע הַבַּהֶרֶת[39] - מְעַכֵּב הַהוֹפֵךְ כֻּלּוֹ לָבָן[40], וְכֹל שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לִטַּמֵּא בְּנֶגַע הַבַּהֶרֶת - אֵינוֹ מְעַכֵּב. כֵּיצַד? פָּרְחָה בְּכֻלּוֹ אֲבָל לֹא בָּרֹאשׁ וּבַזָּקָן, בַּשְּׁחִין וּבַמִּכְוָה הַמּוֹרִדִין, אוֹ שֶׁנִּשְׁאַר פָּחוֹת מִכַּעֲדַשָּׁה[41] בָּשָׂר חַי סָמוּךְ לַשְּׁחִין וְלַמִּכְוָה הַמּוֹרִדִין וְלָרֹאשׁ וְלַזָּקָן - הֲרֵי זֶה טָהוֹר. חָזַר הָרֹאשׁ וְהַזָּקָן וְנִקְרְחוּ, וְכֵן אִם חָיוּ הַשְּׁחִין וְהַמִּכְוָה וְהֶעֱלוּ צָרֶבֶת[42] - הֲרֵי זֶה טָמֵא[43] עַד שֶׁתִּפְרַח הַצָּרַעַת בָּהֶן, שֶׁהֲרֵי הֵן רְאוּיִין לְבַהֶרֶת[44]. הָיוּ בָהּ שְׁתֵּי בֶּהָרוֹת[45], אַחַת יֵשׁ בָּהּ סִימַן טֻמְאָה וְאַחַת טְהוֹרָה, וּפָרְחָה הַטְּהוֹרָה לַטֻּמְאָה[46] וְאַחַר כָּךְ פָּרְחָה בְּכֻלּוֹ - הֲרֵי זֶה טָהוֹר, מִפְּנֵי שֶׁהָיָה מֻחְלָט בְּטֻמְאָה[47], אַף עַל פִּי שֶׁהַטְּהוֹרָה הִיא שֶׁפָּרְחָה. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא אֲפִלּוּ הָיוּ אַחַת בִּשְׂפָתוֹ הָעֶלְיוֹנָה וְאַחַת בִּשְׂפָתוֹ הַתַּחְתּוֹנָה, אוֹ בִּשְׁתֵּי אֶצְבְּעוֹתָיו אוֹ בִּשְׁנֵי רִיסֵי עֵינָיו, וּכְשֶׁהֵן נִדְבָּקִין זֶה לָזֶה נִרְאִין שְׁתֵּי הַבֶּהָרוֹת כְּבַהֶרֶת אַחַת[48], הוֹאִיל וּפָרְחָה בְּכֻלּוֹ[49] - טָהוֹר.

38) שם מ"ה. 39) שאם תצמח במקום זה, בהרת עם אחד מסימני טומאה – תטמא. 40) אם נשאר ממקום זה כעדשה שלא פשתה בו הצרעת (ראה למעלה הערה לב). 41) ואם כן, יש כאן שני צדדים מחמירים: א. מקום הראש יותר מכעדשה: ב. פחות מכעדשה בשר חי בעור, אף־על־פי־כן טהור ('קרית ספר'). 42) אף־על־פי שדיני נגע בשחין ומכווה שונים מדיני בהרת בעור הבשר, הם מעכבים. ומכל־שכן אם נתרפאו לגמרי, שהרי דינם כעור בשר (למעלה פ"ה, ה"ג). 43) ואף־על־פי שבשעה שפרחה בכולו לא היו מקומות אלה ראויים לבהרת. ונראה, שמדובר כשלא טיהרו הכהן עדיין, אבל אם טיהרו לפני שנקרחו או נתרפאו אין הקריחה והריפוי מטמאים ('משנה אחרונה'). מפרשי המשנה וכן נושאי־כלי רבינו מעירים, שבמשנה שבידינו כתוב בכל אלה "טהורים", ורק בכחצי עדשה נאמר שם "טמא". ונראה שגירסה אחרת נמצאה בספרים שהגיעו לידי רבינו (כסף־משנה). 44) עכשיו, כשהביאם לפני הכהן. 45) שם מ"ו. 46) וכל־שכן אם פרחה מטמאה לטהורה ('קרית ספר' ו'משנה אחרונה'. ראה 'תפארת ישראל' 'בועז' אות ח). 47) האדם היה כבר טמא, ואם כן כל גופו כלול בטומאה זו ופרח מן הטמא (הרא"ש בפירושו על המשנה אומר טעם אחר: מפני שהטהורה נתבטלה בטמאה. וכן פירש ה'ברטנורא'). 48) וכשהן מרוחקות, נראה בשר בריא שביניהן. 49) כשהן מחוברות. דין זה מבואר במשנה שם, ורבינו הוסיף את שתי המילים: "ולא עוד", מפני שלדעתו גם בבא זו עוסקת בפריחה בכולו, אבל מפרשים אחרים סוברים, שזוהי בבא בפני עצמה, ומדובר כשהיה חצי גריס בשפה זו וחצי גריס בזו, וכן בריסים ובאצבעות. ולפי פירושם אין מקום לומר "ולא עוד". (ונראה שזאת היא כוונת הראב"ד בהשגתו).

ז. יֵשׁ[50] מַרְאֶה נִגְעוֹ לַכֹּהֵן וְנִשְׁכָּר מִפְּנֵי שֶׁהִקְדִּים לְהַרְאוֹתוֹ וְלֹא נִתְאַחֵר, וְיֵשׁ מַרְאֶה וּמַפְסִיד. כֵּיצַד? מִי שֶׁהָיָה מֻחְלָט וְהָלְכוּ לָהֶן סִימָנֵי טֻמְאָה, וְלֹא הִסְפִּיק לְהַרְאוֹתוֹ לַכֹּהֵן עַד שֶׁפָּרְחָה בְּכֻלּוֹ - טָהוֹר; וְאִלּוּ קָדַם וְהֶרְאָה לַכֹּהֵן וּפְטָרוֹ קֹדֶם שֶׁיֵּהָפֵךְ וְנֶהְפַּךְ אַחַר הַפִּטּוּר - הָיָה מֻחְלָט, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[51]. הָיְתָה בּוֹ בַּהֶרֶת וְאֵין בָּהּ כְּלוּם[52], וְלֹא הִסְפִּיק לְהַרְאוֹתוֹ לַכֹּהֵן עַד שֶׁפָּרְחָה בְּכֻלּוֹ - הֲרֵי זֶה טָמֵא וְצָרִיךְ הֶסְגֵּר; וְאִלּוּ קָדַם וְהֶרְאָה לַכֹּהֵן וְהִסְגִּירוֹ קֹדֶם שֶׁיֵּהָפֵךְ וְנֶהְפַּךְ מִתּוֹךְ הֶסְגֵּר - הָיָה טָהוֹר, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[53].

50) שם מ"י. 51) למעלה ה"א. 52) כל סימן טומאה. 53) שם.

~ יום חמישי ט' טבת ~

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) יבאר הנתקים ובכמה סימנין מטמאים ואם יש בהם הסגר וכל דיניהם, כיצד מגלחים את הנתק, ומה שיער צהוב האמור בתורה, הראש והזקן אם מעכבים זה את זה ואם מצטרפים.

א. נִגְעֵי הָרֹאשׁ וְהַזָּקָן הוּא שֶׁיִּפֹּל הַשֵּׂעָר שֶׁבָּהֶן מֵעִקָּרוֹ וְיִשָּׁאֵר מְקוֹם הַשֵּׂעָר פָּנוּי. וְזֶה הוּא הַנִּקְרָא נֶתֶק[2]. וְאֵין נֶתֶק פָּחוֹת מִכִּגְרִיס[3] הַמְרֻבָּע. בֵּין שֶׁהָיָה מַרְאֵהוּ עָמֹק בֵּין שֶׁלֹּא הָיָה עָמֹק. וְלֹא נֶאֱמַר עָמֹק בִּנְתָקִין אֶלָּא לוֹמַר לְךָ: מַה מַּרְאֶה עָמֹק - בִּידֵי שָׁמַיִם, אַף נֶתֶק הַמִּטַּמֵּא - בִּידֵי שָׁמַיִם; לְהוֹצִיא שֶׁנִּתָּקוֹ אָדָם[4], שֶׁהוּא טָהוֹר. וְהָאִשָּׁה וְהַסָּרִיס שֶׁהֶעֱלָה זְקָנָם שֵׂעָר - הֲרֵי זֶה מִטַּמֵּא בִּנְתָקִים[5].

2) ואפילו אין כל שינוי בעור, מריטת השיער עצמו הוא הנגע. וחלקו על רבינו רבים וסוברים שאין נגע בלי שינוי בעור. ולפי שיטת רבינו יש לשאול: מה בין קרחת וגבחת ובין נתק? ומבאר שם בכסף משנה, שקרחת וגבחת פירושן, שנקרח כל הצד האחורי או לצד הפנים וזהו דבר טבעי ולא חולני, ונתק הוא אם נקרח באמצע הראש או הזקן ושערות מקיפות את הקרחת מכל צדדיה. 3) "הקיש נגע לנתק, מה נגע (בעור הבשר) אינו פחות מכגריס אף נתק אינו פחות מכגריס". 4) שהשערות לא נפלו מאליהן אלא אדם מרט אותן. 5) תוספתא נגעים פרק ד הלכה ז: "זקן האשה והסריס ... משהעלו שיער הרי הן כזקן לכל דבר".

ב. הַנִּתָּקִין מִטַּמְּאִין בִּשְׁנֵי סִימָנִים: בְּשֵׂעָר צָהֹב דַּק וּבְכִפְשִׁיוֹן, וְיֵשׁ בָּהֶן הֶסְגֵּר שְׁנֵי שָׁבוּעוֹת. וְכָל זֶה מְפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה. כֵּיצַד? מִי שֶׁנּוֹלַד לוֹ נֶתֶק בְּרֹאשׁוֹ אוֹ בִּזְקָנוֹ: אִם הָיוּ בוֹ שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת צְהֻבּוֹת דַּקּוֹת וְלֹא

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

יוֹתֵר[6] וְאֵין שָׁם בַּנֶּתֶק שֵׁעָר שָׁחוֹר כְּלָל - יַחְלִיט; לֹא הָיָה בּוֹ שֵׁעָר לֹא שָׁחוֹר וְלֹא צָהֹב - יַסְגִּיר שָׁבוּעַ אֶחָד. וּבַשְּׁבִיעִי רוֹאֵהוּ: אִם נוֹלַד בּוֹ שֵׁעָר צָהֹב דַּק אוֹ שֶׁפְּשָׂה הַנֶּתֶק - יַחְלִיט; נוֹלְדוּ בּוֹ שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת שְׁחוֹרוֹת - יִפְטֹר אוֹתוֹ; לֹא פָּשָׂה וְלֹא נוֹלַד בּוֹ שֵׁעָר צָהֹב וְלֹא שֵׁעָר שָׁחוֹר - יְגַלֵּח סְבִיבוֹת הַנֶּתֶק וְלֹא יְגַלֵּח הַנֶּתֶק[7] וְיַסְגִּיר שָׁבוּעַ שֵׁנִי. וְחוֹזֵר וְרוֹאֵהוּ בְּסוֹף שָׁבוּעַ שֵׁנִי: אִם פָּשָׂה הַנֶּתֶק אוֹ נוֹלַד בּוֹ שֵׁעָר צָהֹב דַּק - יַחְלִיט; לֹא נוֹלַד בּוֹ כְּלוּם - יִפְטֹר, שֶׁאֵין הַסְגֵּר בִּנְתָקִין יָתֵר עַל שְׁנֵי שָׁבוּעוֹת. וְאִם אַחַר שֶׁפִּטְּרוֹ נוֹלַד בּוֹ שֵׁעָר צָהֹב אוֹ פָּשָׂה - יַחְלִיט[8].

6) טעות סופר, צריך להיות "או יותר" וכן הוא בכתב יד תימן. בתורת כהנים שם: "ושער", מיעוט שער שתי שערות. 7) בתורת כהנים פרשת נגעים פרק ט הלכה ז שנינו: וכי מה יש בו (בנתק לגלח)? ... סמוך לנתק לא יגלח, הא כיצד? מגלח חוצה לו ומניח שתי שערות סמוך לו, כדי שיהא ניכר אם פשה. 8) כדין נגע בעור הבשר.

ג. כֵּיצַד מְגַלְּחִין אֶת הַנֶּתֶק? מְגַלֵּחַ חוּצָה לוֹ וּמַנִּיחַ שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת סָמוּךְ לוֹ, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה נָכָר הַפְּשִׁיוֹן. וְתִגְלַחְתּוֹ כְּשֵׁרָה בְּכָל אָדָם[9], שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִתְגַּלָּח[10]. וְכֵן כְּשֵׁרָה בְּכָל דָּבָר[11]. וַאֲפִלּוּ הָיָה נָזִיר[12] - הֲרֵי זֶה מְגַלֵּחַ. הִסְגִּירוּ וְלֹא גִּלְּחוֹ - הֲרֵי זֶה מֻסְגָּר.

9) ואינה זקוקה לכהן כגילוח הטהרה אחר שנתרפא. 10) משמע בכל אופן שהוא. 11) ולאו דווקא בתער כתגלחת הטהרה. 12) שאסור לו לגלח שערו.

ד. שֵׁעָר צָהֹב הָאָמוּר בַּתּוֹרָה הוּא שֶׁיִּהְיֶה כְּתַבְנִית[13] הַזָּהָב. וְזֶה שֶׁנֶּאֱמַר דַּק הוּא שֶׁיִּהְיֶה קָצָר[14]; אֲבָל אִם הָיָה אָרֹךְ, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא צָהֹב כְּתַבְנִית הַזָּהָב - אֵינוֹ סִימַן טֻמְאָה.

13) כגון. 14) משאר השערות, אבל צריך להיות בו כדי שיינטל בזוג.

ה. שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת הַצְּהֻבּוֹת הַדַּקּוֹת סִימַן טֻמְאָה בֵּין שֶׁהָיוּ זוֹ בְּצַד זוֹ בֵּין שֶׁהָיוּ מְרֻחָקוֹת זוֹ מִזּוֹ, בֵּין שֶׁהָיוּ בְּאֶמְצַע הַנֶּתֶק בֵּין שֶׁהָיוּ בְּסוֹף הַנֶּתֶק, בֵּין שֶׁקָּדַם הַנֶּתֶק אֶת הַשֵּׁעָר הַצָּהֹב בֵּין שֶׁקָּדַם הַשֵּׁעָר הַצָּהֹב אֶת הַנֶּתֶק - הֲרֵי הוּא סִימַן טֻמְאָה. וְהוּא שֶׁיִּהְיוּ נִטָּלוֹת בְּזוּג[15], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בַּשֵּׁעָר הַלָּבָן.

15) שאפשר יהיה לגזור אותן במספריים, כמו בשיער לבן למעלה בפרק ב הלכה א ושם הסברו בפרוטרוט.

ו. הַשֵּׁעָר הַשָּׁחוֹר הַמַּצִּיל בִּנְתָקִין[16] אֵין פָּחוֹת מִשְּׁתֵּי שְׂעָרוֹת. וְאֵינָן מַצִּילוֹת עַד שֶׁיִּהְיֶה אָרְכָּן כְּדֵי לָכֹף רֹאשָׁן לְעִקָּרָן[17]. בֵּין שֶׁהָיוּ זוֹ בְּצַד זוֹ בֵּין שֶׁהָיוּ מְפֻזָּרוֹת. וְהוּא שֶׁיִּהְיוּ בְּאֶמְצַע הַנֶּתֶק[18] וְיִשָּׁאֵר מִן הַנֶּתֶק פָּנוּי בֵּין הַשֵּׁעָר הַשָּׁחוֹר שֶׁבְּתוֹכוֹ וּבֵין הַשֵּׁעָר שֶׁחוּצָה לוֹ כְּדֵי צְמִיחַת שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת; אֲבָל אִם נִשְׁאֲרוּ הַשְּׁתֵּי שְׂעָרוֹת הַשְּׁחוֹרוֹת בְּצַד הַנֶּתֶק בְּסוֹפוֹ - אֵינָן מַצִּילוֹת. כֵּיצַד מַצִּילוֹת? שֶׁאִם נִשְׁאַר בְּתוֹךְ הַנֶּתֶק שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת שְׁחוֹרוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁנּוֹלַד בַּנֶּתֶק שֵׁעָר צָהֹב דַּק אוֹ שֶׁפָּשָׂה - הֲרֵי זֶה טָהוֹר. הֶחְלִיטוֹ בְּשֵׁעָר צָהֹב אוֹ בְּפִשְׁיוֹן וְצָמַח בַּנֶּתֶק שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת שְׁחוֹרוֹת - טָהַר הַנֶּתֶק, וּמַצִּילוֹת מִיַּד הַפִּשְׁיוֹן וּמִיַּד הַשֵּׁעָר הַצָּהֹב. בֵּין שֶׁצָּמְחוּ בְּאֶמְצַע הַנֶּתֶק בֵּין שֶׁצָּמְחוּ בְּסוֹפוֹ. שֶׁהַצּוֹמֵחַ[19] מַצִּיל בְּכָל מָקוֹם[20], וְהַנִּשְׁאָר[21] אֵינוֹ מַצִּיל עַד שֶׁיִּהְיֶה רָחוֹק מִן הַקָּמָה[22] שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת.

16) אם נמצא בנתק שיער שחור, בין שנשאר בתחילה בין שצמח אחר ההסגר - טהור. לפני ההסגר כתוב בתורה (ויקרא יג, לא): "ושער שחור אין בו והסגיר" ודרשו בתורת כהנים (שם פרק ח הלכה ט): ואם יש בו פטור; ולאחר ההסגר כתוב בתורה בפירוש (שם לז): ושער שחור צמח בו נרפא הנתק טהור הוא. 17) שיעור זה הוא יותר גדול מהשיעור ניטלות בזוג. 18) ולא על גבול הנתק ממש סמוך לשערות המקיפות אותו, וזה נקרא "מבוצר" בלשון המשנה. 19) אחרי החלט. 20) אפילו אינו מבוצר. 21) השערות השחורות שלא נקרחו כלל. 22) השיער הבריא המקיף את הנתק.

ז. שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת שֶׁצָּמְחוּ, אַחַת שְׁחוֹרָה וְאַחַת לְבָנָה[23] אוֹ צְהֻבָּה, אַחַת אֲרֻכָּה וְאַחַת קְצָרָה - אֵינָן מַצִּילוֹת.

23) שתי שערות ושתיהן שחורות מצילות ואין לבנה מצטרפת להציל.

ח. נֶתֶק שֶׁהֻחְלַט בְּשֵׁעָר צָהֹב אוֹ בְּפִשְׁיוֹן וְנוֹלַד בּוֹ שֵׁעָר שָׁחוֹר וְטָהֵר, אַף עַל פִּי שֶׁהָלַךְ הַשֵּׁעָר הַשָּׁחוֹר - הֲרֵי זֶה טָהוֹר, עַד שֶׁיִּוָּלֵד בּוֹ שֵׁעָר צָהֹב אַחֵר אוֹ יִפְשֶׂה פִּשְׁיוֹן אַחֵר מֵאַחַר שֶׁהָלַךְ הַשֵּׁעָר הַשָּׁחוֹר. שֶׁנֶּאֱמַר: נִרְפָּא הַנֶּתֶק טָהוֹר הוּא - כֵּיוָן שֶׁנִּתְרַפֵּא טָהוֹר הוּא, אַף עַל פִּי שֶׁסִּימָנֵי טֻמְאָה בִּמְקוֹמָן[24].

24) כלומר, סימני הטומאה שהוחלט על ידם נשארו במקומם, אבל אם נולדו סימני טומאה חדשים מטמאים.

ט. הֶחְלִיטוֹ בְּשֵׁעָר צָהֹב, בֵּין שֶׁהֻחְלִיטוֹ בַּתְּחִלָּה בֵּין שֶׁהֻחְלִיטוֹ בְּסוֹף שָׁבוּעַ רִאשׁוֹן אוֹ בְּסוֹף שָׁבוּעַ שֵׁנִי אוֹ שֶׁהֻחְלִיטוֹ אַחַר הַפִּטּוּר[25], וְהָלַךְ הַשֵּׁעָר הַצָּהֹב וְנוֹלַד בּוֹ שֵׁעָר צָהֹב אַחֵר אוֹ שֶׁנּוֹלַד לוֹ פִּשְׁיוֹן - הֲרֵי זֶה מֻחְלָט כְּשֶׁהָיָה. וְכֵן אִם הֻחְלִיטוֹ בְּפִשְׁיוֹן, בֵּין בְּסוֹף שָׁבוּעַ רִאשׁוֹן אוֹ בְּסוֹף שָׁבוּעַ שֵׁנִי אוֹ אַחַר הַפִּטּוּר, וְהָלַךְ הַפִּשְׁיוֹן וְחָזַר פִּשְׁיוֹן אַחֵר אוֹ שֶׁנּוֹלַד לוֹ שֵׁעָר צָהֹב - הֲרֵי זֶה מֻחְלָט כְּשֶׁהָיָה. עַד שֶׁלֹּא יִשָּׁאֵר סִימַן טֻמְאָה אוֹ עַד שֶׁיַּצְמִיחַ בּוֹ שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת שְׁחוֹרוֹת.

25) כשצמחו שתי שערות צהובות. 26) וכל הדינים הללו

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מתאימים למה שנאמר למעלה בסוף פרק ד בנגעי עור ובשר.

י. שְׁנֵי נְתָקִים זֶה בְּצַד זֶה[27] וְשִׁיטָה[28] שֶׁל שֵׂעָר שָׁחוֹר מַפְסֶקֶת בֵּינֵיהֶן[29], וְנִפְרַץ[30] הַשֵּׂעָר הַשָּׁחוֹר [וְנֶתֶק] מִמָּקוֹם אֶחָד - הֲרֵי הוּא כְּמוֹת שֶׁהָיָה[31], שֶׁהַשֵּׂעָר הַשָּׁחוֹר הַנִּשְׁאָר בֵּינֵיהֶן הֲרֵי הוּא בְּצַד הַנֶּתֶק; נִפְרְצָה הַשִּׁטָּה מִשְׁנֵי מְקוֹמוֹת[32] - טָהוֹר, שֶׁהֲרֵי הַנִּשְׁאָר מִן הַשִּׁטָּה בְּאֶמְצַע הַנֶּתֶק. וְכַמָּה יִהְיֶה בְּכָל פִּרְצָה מֵהֶן? אֵין פָּחוֹת מִמָּקוֹם צְמִיחַת שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת[33]. וְאִם הָיְתָה פִּרְצָה מִמָּקוֹם אֶחָד כִּגְרִיס - הֲרֵי זֶה טָמֵא; שֶׁהַפִּרְצָה עַצְמָהּ נֶתֶק אַחֵר[34], וַהֲרֵי שֵׂעָר שָׁחוֹר בְּצִדּוֹ וְאֵינוֹ כָּנוּס לְתוֹכוֹ. נֶתֶק שֶׁהַשֵּׂעָר הַשָּׁחוֹר מַקִּיפוֹ וְנֶתֶק אַחֵר מַקִּיף אֶת הַשֵּׂעָר הַשָּׁחוֹר: נִפְרַץ הַשֵּׂעָר שֶׁבֵּינֵיהֶן מִמָּקוֹם אֶחָד - טָמֵא[35]; שֶׁהַנֶּתֶק הַפְּנִימִי לֹא נִצַּל[36], שֶׁהֲרֵי הַשֵּׂעָר הַשָּׁחוֹר בְּצִדּוֹ, לֹא בְּתוֹכוֹ. נִפְרַץ הַשֵּׂעָר מִשְׁנֵי מְקוֹמוֹת - טָהוֹר, וַאֲפִלּוּ הָיְתָה פִּרְצָה כִּגְרִיס[37]; שֶׁהֲרֵי הַנֶּתֶק הַפְּנִימִי וְהַחִיצוֹן נַעֲשׂוּ נֶתֶק אֶחָד וְשֵׂעָר שָׁחוֹר בָּאֶמְצַע. וְהוּא שֶׁתִּהְיֶה הַפִּרְצָה כְּדֵי צְמִיחַת שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת אוֹ יָתֵר.

27) ובכל אחד מהם כגריס. 28) שורה. 29) ואינו מציל, מפני שאינו מבוצר. 30) למעלה או למטה והשיער השחור נשאר בלתי מבוצר. 31) במשנה כתוב "טמא" ומפרשי המשנה מבארים שטמא מפני שנגע אחד פשה. ורבינו מפרש, שהמדובר כשנפרץ לפני ההסגר ופשיון אינו מטמא אלא אחר הסגר (ראה למעלה פרק ד הלכה ב), ולפיכך הוא מפרש שלא טמא ממש אמרו, אלא הכוונה שהשיער השחור אינו מציל וטעון הסגר. 32) למעלה ולמטה ואם כן הפרצות מחברות את שני הנתקים והשיער השחור מוקף נתק מכל צדדיו. 33) פחות מזה אינו נקרא מבוצר. 34) קשה להבין, למה אינו נידון כפשיון הנתק הראשון. ראה משנה אחרונה על המשנה, ששינה הגירסה כאן. ונראה שרבינו התכוון לומר שאם נולדה פירצה באמצע השיטה ואינה מגיעה עד הנתקים הראשונים דינה כנתק חדש ואין אנו אומרים שמפני שהיא עומדת בין שני הנתקים תידון כחלק מהם. 35) האדם. 36) אבל החיצון ניצל, שהרי השער השחור שבו מבוצר. 37) אין אנו דנים אותה כנגע חדש.

יא. נֶתֶק שֶׁהָיָה חוּט יוֹצֵא מִמֶּנּוּ, וְכֵן שְׁנֵי נְתָקִין שֶׁחוּט יוֹצֵא מִזֶּה לָזֶה[38], אִם יֵשׁ בְּרֹחַב הַחוּט הַנָּתוּק[39] כְּדֵי צְמִיחַת שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת - זוֹקְקִין לְטַמֵּא[40] בְּשֵׂעָר צָהוֹב דַּק וּפְשִׁיוֹן וּמַצִּילִין בַּצּוֹמֵחַ בּוֹ[41]; אֲבָל שֵׂעָר שָׁחוֹר הַנִּשְׁאָר בְּאוֹתוֹ הַחוּט אֵינוֹ מַצִּיל עַד שֶׁיִּהְיֶה רֹחַב הַחוּט כִּגְרִיס[42].

38) ומחברם. 39) הנגוע בנתק. 40) אם נולד בחוט אחד מסימני הטומאה הרי זה כאילו נולדו בנתקים עצמם. 41) אם צמח בחוט שיער שחור הוא מציל ואפילו אם יש סימן טומאה בנתקים. 42) מפני שהמשואר אינו מציל אלא במבוצר ואי אפשר שיהיה מבוצר אם אין ברוחב החוט כגריס היינו מקום צמיחת שש שערות, שהרי אינו נקרא מבוצר אלא אם הוא מוקף נתק ברוחב שתי שערות מכאן ומכאן ושתי השערות השחורות באמצע וביחד שש שערות.

יב. מִי שֶׁהָיָה בְּרֹאשׁוֹ נֶתֶק כִּגְרִיס וּפְשָׂהּ הַנֶּתֶק [עַל] כָּל רֹאשׁוֹ וְלֹא נִשְׁאַר שָׁם שֵׂעָר כְּלָל אֶלָּא פָּחוֹת מִשְׁתֵּי שְׂעָרוֹת - הֲרֵי זֶה טָהוֹר, בֵּין שֶׁנִּתַּק כֻּלּוֹ מִתּוֹךְ הֶסְגֵּר אוֹ מִתּוֹךְ הֶחְלֵט אוֹ אַחַר הַפִּטּוּר; שֶׁנֶּאֱמַר: קֵרֵחַ הוּא טָהוֹר הוּא[43]. וְכֵן אִם הָיָה הַנֶּתֶק בִּזְקָנוֹ וְנִתַּק כָּל זְקָנוֹ - הֲרֵי זֶה טָהוֹר. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין זֶה מְפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה שֶׁכִּכְתָב, קַבָּלָה הִיא, שֶׁאִם הָלַךְ כָּל שֵׂעַר הַזָּקָן - טָהוֹר הוּא. וְיִתְטַמֵּא עוֹר הַזָּקָן שֶׁקָּרַח[44] בְּנִגְעֵי עוֹר הַבָּשָׂר, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

43) כך דרשו בתורת כהנים פרשת נגעים פרק ו, הלכה ב. ראה למעלה פרק ז הלכה א, שבהרת אם פרחה בכולו אחר הפיטור - טמא, מפני שדין פריחה נאמר בתורה שם בקשר לכתוב "טמא הוא" (שם יג, יא) ומשמע שהפריחה מטהרת אחר הטומאה בלבד. 44) והוא הדין לעור הראש.

יג. הַבָּא בַּתְּחִלָּה וְכָל רֹאשׁוֹ נָתוּק אוֹ כָּל זְקָנוֹ נָתוּק - יַסְגִּיר[45] שָׁבוּעַ אֶחָד. אִם לֹא נוֹלַד לוֹ שֵׂעָר צָהֹב - יַסְגִּיר שָׁבוּעַ שֵׁנִי. אִם נוֹלַד לוֹ שֵׂעָר צָהֹב דַּק - טָמֵא; לֹא נוֹלַד לוֹ - יִפְּטֵר. נוֹלַד לוֹ אַחַר הַפִּטּוּר שֵׂעָר צָהֹב - הֲרֵי זֶה מֻחְלָט. נוֹלַד לוֹ שֵׂעָר שָׁחוֹר[46] - הֲרֵי זֶה טָהוֹר[47]. הַבָּא כֻּלּוֹ נָתוּק רֹאשׁ אוֹ זָקָן וְנוֹלַד לוֹ שֵׂעָר שָׁחוֹר[48] - טָהוֹר, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. הָלַךְ הַשֵּׂעָר הַשָּׁחוֹר - טָמֵא מִשּׁוּם פְּשִׁיוֹן[49].

45) ואין זה דומה לקרחת וגבחת שנקרח רק חצי הראש, אבל אם נקרח כולו הרי זה נתק. 46) אחר שצמח שיער הצהוב. 47) ואפילו הלך השחור ונשאר הצהוב, כמו בנתק קטן. 48) אחר ההסגר. 49) תוספתא שם. והמדובר כששיער השחור הוא מן הצד, אבל אם הוא באמצע אינו מטמא משום פשיון, שהרי אין הנגע פושה לתוכו אלא מחוצה לו.

יד. הָרֹאשׁ וְהַזָּקָן אֵינָן מְעַכְּבִין זֶה אֶת זֶה[50], וְאֵינָן מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה, וְאֵין פּוֹשִׁין מִזֶּה לָזֶה; שֶׁנֶּאֱמַר: צָרַעַת הָרֹאשׁ אוֹ הַזָּקָן - מְלַמֵּד שֶׁהֵן חֲשׁוּבִין שְׁנַיִם. וְאֵי זֶהוּ זָקָן? מֵהַפֶּרֶק שֶׁל לְחִי הָעֶלְיוֹן עַד פִּקָּה שֶׁל גַּרְגֶּרֶת. מוֹתֵחַ אֶת הַחוּט מֵאֹזֶן לְאֹזֶן, כֹּל שֶׁמִּן הַחוּט וּלְמַעְלָה - הֲרֵי הוּא מִכְּלַל הָרֹאשׁ, וּמִן הַחוּט וּלְמַטָּה - מִכְּלַל הַזָּקָן.

50) אם פרח בכל הראש ולא פרח בזקן - טהור, וכן להיפך. פסק כרבי יהודה.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

~ יום שישי י' טבת ~

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

1) יבאר מי הם המתטמאים בנגעים, והכשרים לראות שטומאה וטהרה תלויים בהם, כהן המטמא את הטהור או איפכא, הכהן שרואהו בתחלה הוא שרואהו בסוף, אין רואים נגעים אלא ביום ובאיזו שעה מן היום, וחתן שנראה בו נגע, אין מסגירים ולא פוטרים אלא ביום שיראה בו תחילה או בשביעי או בי"ג, אם מסגירים או מחליטים בתוך ימי הסגר, ואם רואים שני נגעים כאחד, אם יאמר הכהן לנגוע לך ושוב, אין הכהן צריך לבדוק במקום מוסתר, וכיצד יעמוד לפני הכהן כשהוא בודק.

א. הַכֹּל[2] מִתְטַמְּאִין בִּנְגָעִים, אֲפִלּוּ קָטָן בֶּן יוֹמוֹ[3] וְהָעֲבָדִים[4], אֲבָל לֹא עוֹבֵד כּוֹכָבִים וְלֹא גֵּר תּוֹשָׁב[5]. וְהַכֹּל כְּשֵׁרִין[6] לִרְאוֹת אֶת הַנְּגָעִים. וְכָל הַנְּגָעִים אָדָם רוֹאֶה אוֹתָן, חוּץ מִנִּגְעֵי עַצְמוֹ[7].

2) משנה נגעים פ"ג, א. 3) משנה נדה מג, ב. ובגמרא שם מד, א למדו דין זה מהכתוב (ויקרא יג, ב): "אדם כי יהיה בעור בשרו", משמע אדם כל שהוא. 4) עבדים כנענים שנימולו ונטבלו לשם עבדות, והם חייבים בכל המצוות שהנשים חייבות בהן. 5) גוי שקיבל עליו שבע מצוות, שבני נוח (כל בני אדם חוץ לבני ישראל) מצווים עליהם (ראה סנהדרין נו, א). 6) כלומר, כל כהן. ואפילו אינו בקי בנגעים במראיהם ובשמותיהם. ובהלכה הבאה מבאר רבינו בפרוטרוט. 7) נגעים פ"ב מ"ה. אבל רשאי לראות נגעי קרוביו. כתנא־קמא שם.

ב. אַף עַל פִּי[8] שֶׁהַכֹּל כְּשֵׁרִין לִרְאוֹת נְגָעִים, הַטֻּמְאָה וְהַטָּהֳרָה תְּלוּיָה בַּכֹּהֵן. כֵּיצַד? כֹּהֵן שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לִרְאוֹת - הֶחָכָם רוֹאֶהוּ וְאוֹמֵר לוֹ: אֲמֹר טָמֵא[9], וְהַכֹּהֵן אוֹמֵר טָמֵא; אֲמֹר טָהוֹר, וְהַכֹּהֵן אוֹמֵר טָהוֹר; הַסְגִּירוֹ, וְהוּא מַסְגִּירוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר: וְעַל פִּיהֶם יִהְיֶה כָּל רִיב וְכָל נָגַע. וַאֲפִלּוּ הָיָה הַכֹּהֵן קָטָן אוֹ שׁוֹטֶה - הֶחָכָם אוֹמֵר לוֹ וְהוּא מַחְלִיט אוֹ פּוֹטֵר אוֹ סוֹגֵר. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהָיָה הַכֹּהֵן סוֹמֵךְ עַל דִּבְרֵי הֶחָכָם; אֲבָל אִם הָיָה הַכֹּהֵן רוֹאֶה וְסוֹמֵךְ עַל עַצְמוֹ - אָסוּר לוֹ לִרְאוֹת נֶגַע מִכָּל נְגָעִים עַד שֶׁיּוֹרֶנּוּ רַבּוֹ, וְיִהְיֶה בָּקִי בְּכָל הַנְּגָעִים וּבִשְׁמוֹתֵיהֶן בְּנִגְעֵי אָדָם כֻּלָּם וּבְנִגְעֵי בְּגָדִים וּבְנִגְעֵי בָּתִּים[10].

8) שם פ"ג ה"א. 9) ראה למעלה פ"א ה"ג והערות שם. 10) 'תורת כהנים' פ' מצורע פ"ה הי"ז.

ג. כֹּהֵן[11] שֶׁטִּמֵּא אֶת הַטָּהוֹר אוֹ טִהֵר אֶת הַטָּמֵא - לֹא עָשָׂה כְּלוּם; שֶׁנֶּאֱמַר: טָמֵא הוּא וְטִמְּאוֹ הַכֹּהֵן[12], טָהוֹר הוּא וְטִהֲרוֹ הַכֹּהֵן. וּמְצֹרָע שֶׁנִּרְפָּא, בֵּין מִתּוֹךְ הֶסְגֵּר בֵּין מִתּוֹךְ הַחְלֵט, אֲפִלּוּ אַחַר כַּמָּה שָׁנִים - הֲרֵי זֶה בְּטֻמְאָתוֹ עַד שֶׁיֹּאמַר לוֹ כֹּהֵן טָהוֹר אַתָּה[13].

11) תוספתא נגעים פ"א הי"ב; 'תורת כהנים' נגעים פרק ט הי"ז. 12) כלומר, אם הוא טמא יכול הכהן לטמאו, ואם לאו - אין בכוחו לטמאו. וכך בטהרה. 13) תוספתא שם ה"ו.

ד. אֵין הַכֹּהֵן רַשַּׁאי[14] לְטַמֵּא אֶת הַטָּמֵא עַד שֶׁיִּהְיוּ עֵינָיו בִּמְקוֹם הַנֶּגַע בְּעוֹר הַבָּשָׂר שֶׁחוּצָה לוֹ. וְכֹהֵן שֶׁרָאָה[15] הַנֶּגַע בַּתְּחִלָּה - הוּא שֶׁרוֹאֶהוּ בְּסוֹף שָׁבוּעַ רִאשׁוֹן וּבְסוֹף שָׁבוּעַ שֵׁנִי, וְהוּא שֶׁמַּסְגִּירוֹ אוֹ מַחְלִיטוֹ אוֹ פּוֹטְרוֹ. מֵת הַכֹּהֵן שֶׁרָאָהוּ תְּחִלָּה אוֹ שֶׁחָלָה - רוֹאֶהוּ כֹּהֵן אַחֵר[16]. וְאֵין הַשֵּׁנִי יָכוֹל לְטַמְּאוֹ בִּפְשִׁיּוֹן, שֶׁאֵין יוֹדֵעַ אִם פָּשָׂה אִם לֹא פָּשָׂה אֶלָּא רִאשׁוֹן. וְנֶאֱמָן כֹּהֵן[17] לוֹמַר: נֶגַע זֶה פָּשָׂה וְנֶגַע זֶה לֹא פָּשָׂה, וְשֵׂעָר לָבָן זֶה קָדַם אֶת הַבַּהֶרֶת אוֹ בַּהֶרֶת זוֹ קָדְמָה אֶת שֵׂעָר לָבָן.

14) שם ה"י. ראה למעלה פ"ו ה"ג והערות שם. 15) תוספתא שם הי"א ויב, ו'תורת כהנים' שם ב, ד. 16) שם. 17) פירוש, אם מפני סיבה שהיא, עבר הענין מידו ליד כהן אחר.

ה. חָלָל[18] פָּסוּל[19] לִרְאֵית נְגָעִים; שֶׁנֶּאֱמַר: אַחַד מִבָּנָיו הַכֹּהֲנִים - בִּכְהֻנָּתָם. אֲבָל בַּעֲלֵי מוּמִין כְּשֵׁרִים[20] לִרְאֵית נְגָעִים, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִהְיֶה סוּמָא וַאֲפִלּוּ בְּאַחַת מֵעֵינָיו[21]. וַאֲפִלּוּ כֹּהֵן שֶׁכָּהָה מְאוֹר עֵינָיו[22] לֹא יִרְאֶה אֶת הַנְּגָעִים, שֶׁנֶּאֱמַר: לְכָל מַרְאֵה עֵינֵי הַכֹּהֵן.

18) שנולד מאשה שכהן אסור בה. 19) 'תורת כהנים' נגעים פ"א ה"ח: יכול שאני מרבה חללים? תלמוד לומר "הכהנים", כלומר, מי שהוא בקדושת כהונה. 20) שם. מפני שנאמר (ויקרא יג, ב): או אל אחד מבניו, ובעל מום הוא גם כן מבניו, וחלה עליו קדושת כהונה, אלא שאסור בעבודת הקרבנות. 21) נגעים פ"ב מ"ג. 22) שם. עיני הכהן - "עיני" משמע שתי עיניים, ומהמילה "לכל" לומדים שצריכה ראיה מליאה ולא כהה. וב'תוספות יום טוב' שם מפרש, שאם כהתה ראיית עין אחת כשר. שסומא בעין אחת אמרו שפסול, אבל כהייה דוקא בשתי עיניו.

ו. אֵין רוֹאִין אֶת הַנְּגָעִים אֶלָּא בַּיּוֹם[23], בֵּין לְהַסְגִּיר בֵּין לְהַחְלִיט בֵּין לִפְטֹר, שֶׁהֲרֵי בְּכָל הָעִנְיָן הוּא אוֹמֵר 'בַּיּוֹם' 'וּבַיּוֹם'. וְאֵין רוֹאִין לֹא בְּשַׁחֲרִית[24] וְלֹא בֵּין הָעַרְבַּיִם וְלֹא בְּתוֹךְ הַבַּיִת וְלֹא בְּיוֹם הַמְעֻנָּן, לְפִי שֶׁכֵּהָה נִרְאִית עַזָּה; וְלֹא בַּצָּהֳרַיִם, לְפִי שֶׁעַזָּה נִרְאִית כֵּהָה[25]. אֵימָתַי רוֹאִין אוֹתָן? בְּשָׁעָה רְבִיעִית[26] וּבַחֲמִישִׁית וּבַשִּׁמִינִית וּבַתְּשִׁעִית. בֵּין נִגְעֵי אָדָם בֵּין נִגְעֵי בְּגָדִים וּבָתִּים[27].

23) 'תורת כהנים' נגעים פרק ב, ה"א. 24) שם, ומשנה נגעים פ"ב, ב. 25) מפני שאור השמש חזק אז. 26) כר' יהודה שם. 27) כתוב בתורה (ויקרא יד, נד־נה): "לכל נגע הצרעת ולנתק ולצרעת הבגד ולבית", הוקשו כל הנגעים זה לזה (לקמן פי"ג הי"ד).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ז. בְּכָל יוֹם רוֹאִין אֶת הַנְּגָעִים, חוּץ מִשַּׁבָּת[28] וְיוֹם טוֹב[29]. חָל יוֹם שְׁבִיעִי שֶׁלּוֹ לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת אוֹ בְּיוֹם טוֹב - מַעֲבִירִין לַאֲחוֹרָיו[30]. וְיֵשׁ בַּדָּבָר[31] לְהָקֵל וּלְהַחְמִיר. שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיֶה בְּיוֹם שַׁבָּת זֶה, שֶׁהוּא יוֹם הָרָאוּי לֵרָאוֹת, טָמֵא[32], וּלְמָחָר יֵלְכוּ לָהֶן סִימָנֵי טֻמְאָה[33]; וְאֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיֶה טָהוֹר, וּלְמָחָר יִוָּלְדוּ לוֹ סִימָנֵי טֻמְאָה[34]. וְאֵין דָּנִין אוֹתוֹ אֶלָּא בִּשְׁעַת רְאִיָּתוֹ לְאַחַר הַשַּׁבָּת.

28) כחכמים במשנה נגעים פ"א, ד. 29) משנה שם פ"ג, ב. ומועד קטן ז, א. פסק כחכמים שאין רואים נגעים כל ימי הרגל (אפילו בחול המועד). ראה לקמן ה"ח. 30) לאחר השבת. 31) דחייה זו גורמת. 32) ואם יראנו הכהן - יטמא. 33) ויסגירנו שנית, ובשבוע שני - יטהרנו. זה הוא להקל. 34) אע"פ שסימני טומאה מטמאים גם אחרי הפטור, יש כאן להחמיר, שאם היה רואה אותו בשבת אחר הסגר ראשון, היה מסגירו שנית. ואפשר שבתוך ימי ההסגר ילכו להם סימני הטומאה ויהיה טהור, וגם בשבוע שני יש בדחייה זו להחמיר, שאם היה רואה את הנגע בשבת היה מטהרו, וכשיבואו סימני טומאה למחר יישאר בטהרתו עד שיראנו הכהן ויטמאנו.

ח. חָתָן[35] שֶׁנִּרְאָה בּוֹ נֶגַע - נוֹתְנִין לוֹ כָּל שִׁבְעַת יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה[36]. וְכֵן אִם נִרְאָה בִּבְגָדָיו אוֹ בְּבֵיתוֹ[37] - אֵין רוֹאִין אוֹתָן עַד לְאַחַר הַמִּשְׁתֶּה. וְכֵן בָּרֶגֶל[38] נוֹתְנִין לוֹ כָּל יְמוֹת הָרֶגֶל. שֶׁנֶּאֱמַר: וְצִוָּה הַכֹּהֵן וּפִנּוּ אֶת הַבַּיִת וְגוֹמֵר[39]. אִם הִמְתִּינָה תּוֹרָה לִדְבַר הָרְשׁוּת שֶׁלֹּא יִטַּמְּאוּ כֵּלָיו, קַל וָחֹמֶר לִדְבַר מִצְוָה[40].

~ נקודות משיחות קודש ~

"חָתָן שֶׁנִּרְאָה בּוֹ נֶגַע - נוֹתְנִין לוֹ כָּל שִׁבְעַת יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה... אֵין רוֹאִין אוֹתָן עַד לְאַחַר הַמִּשְׁתֶּה כו'".

ומקור הדברים במשנה (נגעים פ"ג מ"ב), אבל בטעם הדין נחלקו התנאים בגמרא, לדעת רבי יהודה למדים מהפסוק "וביום הראות בו" שיש יום שאי אתה רואה בו "מכאן אמרו חתן שנולד בו נגע, נותנין לו שבעה ימים" אבל לדעת רבי לומדים זאת מקל־וחומר "הרי הוא אומר וצוה הכהן ופינו את הבית, אם ממתינים לו לדבר הרשות כל־שכן לדבר מצוה" (שהרי אפשר לפנות הכלים שהיו בבית לפני שיבוא הכהן וטהורים הם). והרמב"ם נקט הטעם כדעת רבי.

ויש לומר, ששני הטעמים חלוקים בעצם גדר הדין שממתינים לחתן. לדעת רבי יהודה, זה שאין רואים נגעי החתן הוא מצד שימים אלו הופקעו מראיית נגעים ולא שנדחו. אבל לדעת רבי שהדין הוא מצד שהתורה חסה על כליו שלא יטמאו, הרי הדין הוא בגדר של דחויה.

ואולי יש לומר נפק"מ לדינא שאם "ממתינים לו" הוא רק היתר שאפשר לדחות ראיית הנגע לאחרי הרגל, הרי שאם בדיעבד ראה הכהן את הנגע בימים אלו ה"ז טמא. משא"כ לדעה שימים אלו הופקעו מראיית נגעים, הרי שגם אם ראה הכהן את הנגע בימים אלו אין ראייתו כלום.

בדרך הדרוש והמוסר יש לפרש שני אופנים אלו על־פי דברי הרמב"ם בסוף הלכות טומאת צרעת, שמבאר שכל עניין הצרעת הוא לטובת האדם שיעשה תשובה מעניין לשון הרע, והיוצא מדבריו שענין הנגעים הוא ענין של חסד מלמעלה לטובת האדם כדי שישוב מדרכו, וכמו שכתב ה"חינוך" "משורשי המצוה שרצה הא־ל בטובו הגדול לייסרנו כאשר ייסר איש את בנו... מאהבת ה' אותם יודיע מוסרו". ואפילו את הרשע אוהב ה' ומשנה סדרי עולם למען תשובתו.

שני האופנים הנ"ל: הפקעת דין ראיית הנגע מפני "דבר מצוה" או דחיית הנגע אפילו לדבר רשות, מלמדים על שני סוגי המעלות שביהודי. בזה שהתורה חסה על ממונו של כל יהודי אפילו הרשע, מתבטאת מעלתו שכל־כך חביב הוא אצל הקב"ה עד שהתורה חסה לא רק עליו אלא אף על ממונו, עם היות שזהו דבר הרשות.

ואילו זה שמפקיעים דין ראיית הנגע מפני דבר מצוה, מורה על מעלת מעשה המצוה של איש ישראל, שגם אם מדובר על מי שנראה בו הנגע שעמד ברשעו כ"כ שגם אחרי שנשתנו קירות ביתו ונשתנו בגדיו ואפילו עור גופו, מכל־מקום יש בכח ה"דבר מצוה" שלו להפקיע דין ראיית הנגע, ובזה נרגש גודל קדושת מעשה המצוה שלו שבגללה אי אפשר שיחול דין טומאת נגעים.

זהו גם הביאור הפנימי במחלוקת רבי ורבי יהודה, שרבי סובר שהמעלה הראשונה שהתורה חסה על ממונו הבזוי של רשע מצד ש"ישראל הוא" היא מעלה גדולה יותר, וזוהי הסיבה שבגללה ממתינים לחתן שבעה ימים ודוחים את ראיית הנגע שלו. וזהו גם הק"ו שלו "אם ממתינים לו לדבר הרשות כל־שכן לדבר מצוה" שאם חביבותן של ישראל מועילה לדחות ראיית הנגע בשביל דברי הרשות של ישראל, כל־שכן בעניין של מצוה.

אבל רבי יהודה סובר שזה שגם מעשה המצוה של הנגוע יכול להפקיע דין ראיית הנגע מצד קדושתו, היא מעלה גדולה יותר, ולכן סובר שזהו חידוש התורה בדין "חתן... נותנין לו ז' ימי המשתה".

(על־פי יין מלכות, ספר טהרה, סימן י"ג
מתוך רמב"ם "פרדס המלך")

35) נגעים שם. 36) כלומר, אין רואים את נגעו עד שיעברו שבעת ימים מיום החתונה, שהם לו ימי משתה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ושמחה. 37) ראה לקמן פי"ג וי"ד דיני נגעי בגדים, ובפט"ו דיני נגעי בתים. 38) הכוונה לחול המועד, שהרי ב"יום טוב' נאמר כבר למעלה בהלכה ז. 39) והכתוב מסיים: "ולא יטמא כל אשר בבית", פירוש, שהכהן יצוה לפנות את כל הנמצא בבית לפני שהוא יבוא לראות ואפשר שיטמאנו ויהיה הכל טמא. 40) שמחת חתן וכלה או שמחת הרגל.

ט. אֵין מַסְגִּירִין וְלֹא מַחְלִיטִין וְלֹא פּוֹטְרִין אֶלָּא בְּיוֹם שֶׁיֵּרָאֶה בּוֹ בַּתְּחִלָּה[41], אוֹ בַּשְּׁבִיעִי[42], אוֹ בְּיוֹם שְׁלִשָּׁה עָשָׂר בַּנְּגָעִים שֶׁמַּסְגִּירִין בָּהֶן שְׁנֵי שָׁבוּעוֹת[43], מִפְּנֵי שֶׁיּוֹם שְׁבִיעִי עוֹלֶה לְמִנְיַן רִאשׁוֹן וּלְמִנְיַן שָׁבוּעַ שֵׁנִי בְּכָל הַנְּגָעִים, בֵּין בְּנִגְעֵי אָדָם בֵּין בְּנִגְעֵי בָּתִּים וּבְגָדִים.

41) כשיש בו כגריס ומראהו מקרום ביצה ולמעלה, ואין בו לא שיער לבן ולא מחיה - מסגירים; כשיש בו מחיה או שתי שערות לבנות - מחליטים; וכשמראהו למטה מקרום ביצה או הוא פחות מכגריס - פוטרים. 42) אבל אם נשתנה הנגע בתוך שבעה - אין מתחשבים כלל בשינוי זה, בין להקל ובין להחמיר. 43) להוציא שחין ומכוה שאין להם אלא הסגר של שבוע אחד (למעלה פ"ה ה"ג).

י. אֵין מַסְגִּירִין[44] בְּתוֹךְ יְמֵי הֶסְגֵּר[45], וְלֹא מַחְלִיטִין בְּתוֹךְ יְמֵי הֶסְגֵּר אִם נוֹלַד לוֹ סִימַן הֶחְלֵט[46], וְלֹא מַחְלִיטִין הַמֻּחְלָט אִם נוֹלַד לוֹ נֶגַע אַחֵר, וְלֹא מַסְגִּירִין אוֹתוֹ בְּתוֹךְ יְמֵי חֲלוּטוֹ אִם נוֹלַד לוֹ נֶגַע אַחֵר שֶׁרָאוּי לְהִסָּגֵר. אֲבָל אִם הָיוּ בּוֹ שְׁנֵי נְגָעִים וְרָאָה זֶה וְחָזַר וְרָאָה זֶה[47] - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לוֹמַר לוֹ: הֲרֵי אַתָּה מֻסְגָּר בָּזֶה וּמֻחְלָט בָּזֶה, אוֹ מֻחְלָט בָּזֶה וּמֻסְגָּר בָּזֶה. בֵּין בַּתְּחִלָּה בֵּין בַּסּוֹף, בֵּין בְּסוֹף שָׁבוּעַ רִאשׁוֹן בֵּין בְּסוֹף שָׁבוּעַ שֵׁנִי[48]. וְאֵין רוֹאִין שְׁנֵי נְגָעִים כְּאַחַת[49], בֵּין בִּשְׁנֵי אֲנָשִׁים בֵּין בְּאִישׁ אֶחָד; שֶׁנֶּאֱמַר: וְרָאָה הַכֹּהֵן אֶת הַנֶּגַע.

44) שם, פ"ג, א. 45) אם נולד בו נגע שני, אין הכהן נזקק לו כלל. 46) ונראה, שהוא הדין אם נולד בו נגע שני בתוך ימי ההסגר ובו סימני טומאה. 47) לפני שהסגירו מפני הנגע הראשון. 48) תוספתא פ"א ה"י. 49) בבת אחת, אלא מתבונן באחד ואחר־כך מתבונן בשני. משנה נגעים פ"א א.

יא. נָגוּעַ[50] שֶׁבָּא לְכֹהֵן לְרְאוֹתוֹ - לֹא יֹאמַר לוֹ לֵךְ וָשׁוּב, אֶלָּא נִזְקָק לוֹ מִיָּד. בָּאוּ לְפָנָיו שְׁנַיִם - רוֹאֶה אֶת הָרִאשׁוֹן, מַסְגִּירוֹ אוֹ פּוֹטְרוֹ אוֹ מַחְלִיטוֹ, וְחוֹזֵר וְרוֹאֶה אֶת הַשֵּׁנִי[51].

50) תוספתא שם פ"א הי"א. 51) אחר שגמר את כל הטיפול בראשון.

יב. אֵין הַכֹּהֵן[52] זָקוּק לְבַקֵּשׁ[53] תַּחַת אַצִּילֵי יָדָיו[54] שֶׁל נָגוּעַ אוֹ בֵּין פְּחָדָיו[55] אוֹ בְּתוֹךְ הַקְּמָטִים שֶׁמָּא שָׁם נֶגַע, שֶׁנֶּאֱמַר: לְכָל מַרְאֵה עֵינֵי הַכֹּהֵן[56]. וְכֵן בְּהוֹפֵךְ כֻּלּוֹ לָבָן[57]. וְכֵיצַד יַעֲמֹד[58] לִפְנֵי הַכֹּהֵן? אִם אִישׁ הוּא - נִרְאֶה עָרֹם, וְעוֹמֵד כְּעוֹדֵר[59] וּכְמוֹסֵק[60] זֵיתִים. וְאִם אִשָּׁה הִיא - נִרְאֵית עֲרֻמָּה, וְיוֹשֶׁבֶת כְּעוֹרֶכֶת[61] וְכִמְנִיקָה אֶת בְּנָהּ[62] וּכְאוֹרֶגֶת[63] בְּעוֹמְדִים[64], שֶׁמַּגְבַּהַּת יָדָהּ הַיְמָנִית עַד שֶׁיִּגָּלֶה בֵּית הַשֶּׁחִי. אִם הָיָה הַנֶּגַע נִרְאֶה בָּהֶן בִּזְמַן שֶׁהֵן עוֹמְדִין[65] כָּךְ - הֲרֵי זֶה טָמֵא; וְאִם אֵינוֹ נִרְאֶה בָּהֶן כְּשֶׁהֵן עוֹמְדִין כָּךְ - אֵין נִזְקָקִין לוֹ. וּכְשֵׁם שֶׁהָאָדָם נִרְאֶה לְנִגְעוֹ, כָּךְ הוּא נִרְאֶה לְתִגְלַחְתּוֹ[66]. שֶׁאִם לֹא יֵרָאֶה שֵׂעָר בְּכָל בְּשָׂרוֹ כְּשֶׁיַּעֲמֹד עָרֹם כְּעוֹדֵר וּכְמוֹסֵק אוֹ כְּשֶׁתִּשֵּׁב הָאִשָּׁה כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ - הֲרֵי זוֹ תִּגְלַחַת כְּשֵׂרָה, וְאֵין כֹּהֵן זָקוּק לְחַפֵּשׂ בִּשְׂאָר מְקוֹמוֹת שֶׁמָּא נִשְׁאָר בָּהֶן שֵׂעָר, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא צָרִיךְ לְגַלַּח הַכֹּל, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[67].

52) נגעים פ"ב, מי"ד. 53) לחפש. המקומות שאינם נראים אלא כשבודקים אותם במיוחד, נקראים בית הסתרים ואינם מטמאים בנגעים. ראה למעלה פ"ו ה"א. 54) זרועותיו, בבית השחי. 55) אשכיו. פירוש, במקום שהגוף מכסה את כיס האשכים ואינו נראה. 56) נגע הנראה לעיניים בלי טיפול כל שהוא. 57) שהוא טהור (למעלה פ"ז ה"א). אם נשארו מקומות בית הסתרים בלי נגע - אינם מעכבים את הטהרה. 58) יש מקומות שהם נסתרים בעמידה שכזו, ונגלים בעמידה באופן אחר. 59) כחופר אדמה שהוא מפשק רגליו. עמידה זו קובעת למקומות שברגל. 60) לוקט זיתים, שהוא מגביה ידו. כך בודקים המקומות שהזרועות מכסות. 61) לשה את העיסה, ודרכה לפשק קצת את רגליה, ומה שמתגלה אז אינו נקרא בית הסתרים, מפני שאין דרכה של אשה לחפור באדמה - מספיק שיעור זה. ואף־על־פי שבאיש מטמאים גם המקומות הנגלים כשהוא עודר ואינם נגלים בשעת לישה. 62) לנגע שהיא תחת הדד. 63) לנגע סביב בית השחי. 64) לא כאריגה בפלך שהיא יושבת ואורגת, אלא כאריגה בכלי גדול שעומדים ואורגים. 65) יש להוסיף את המלה "כך", וכן הוא בדפוס רומא (ר"מ). 66) במצורע שנתרפא, כתבה תורה (ויקרא יד, ט): "וגלח את כל שערו". ראה נגעים פ"ד מ"ב, ו'תוספות יום טוב' ומשנה אחרונה שם. 67) לקמן פי"א ה"א.

~ שבת קודש י"א טבת ~

פֶּרֶק עֲשִׂירִי[1]

1) יבאר התולש סימני טומאה או הכוה המחייה או הקוצץ הנגע קודם שיבא לכהן או אחר כך, מי שנקצצה בהרתו שלא בכוונה, והתולש שערה לבנה אחת ונפלה השנייה וכו', ודין מי שהיתה בהרת בערלתו אם ימול, והנהגת המצורע המוחלט והמצורעת, מה בין מצורע מוסגר למצורע מוחלט, ודין שניהם לטומאה.

א. הַתּוֹלֵשׁ[2] סִימָנֵי טֻמְאָה[3], בֵּין כֻּלָּן בֵּין מִקְצָתָן, אוֹ הַכּוֹוֶה אֶת הַמִּחְיָה[4], כֻּלָּהּ אוֹ מִקְצָתָהּ, אוֹ הַקּוֹצֵץ

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הַנֶּגַע כֻּלּוֹ[5] מִבְּשָׂרוֹ אוֹ מִן הַבֶּגֶד אוֹ מִן הַבַּיִת, בֵּין קֹדֶם שֶׁיָּבֹא לַכֹּהֵן בֵּין בְּתוֹךְ הֶסְגֵּר אוֹ בְּתוֹךְ הֶחְלֵט אוֹ אַחַר הַפִּטּוּר - הֲרֵי זֶה עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה. שֶׁנֶּאֱמַר: הִשָּׁמֶר[6] בְּנֶגַע הַצָּרַעַת לִשְׁמֹר מְאֹד וְלַעֲשׂוֹת כְּכֹל אֲשֶׁר יוֹרוּ אֶתְכֶם הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִם תִּשְׁמְרוּ - שֶׁלֹּא יִתְלֹשׁ אוֹ שֶׁיָּקֵץ[7]. אֲבָל אֵינוֹ לוֹקֶה עַד שֶׁיּוֹעִילוּ מַעֲשָׂיו, וְאִם לֹא הוֹעִילוּ - אֵינוֹ לוֹקֶה[8]. כֵּיצַד? הָיְתָה בּוֹ בַּהֶרֶת וּבָהּ שָׁלֹשׁ שְׂעָרוֹת לְבָנוֹת וְתָלַשׁ אַחַת[9], כֻּלָּהּ מִקְצָת הַמִּחְיָה וְנִשְׁאַר מִמֶּנָּהּ כַּעֲדָשָׁה[10] - אֵינוֹ לוֹקֶה, שֶׁהֲרֵי הוּא טָמֵא כְּשֶׁהָיָה. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. וּמַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[11]. וְכֵן הַמְגַלֵּחַ אֶת הַנֶּתֶק - לוֹקֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֶת הַנֶּתֶק[12] לֹא יְגַלֵּחַ. וְאֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיְּגַלֵּחַ כָּל הַנֶּתֶק בְּתַעַר[13]. וּמֻתָּר לִמְצֹרָע לִשָּׂא בְּמוֹט עַל כְּתֵפוֹ שֶׁיֵּשׁ בָּהּ הַצָּרַעַת[14] וְלִקְשֹׁר הַסִּיב[15] עַל רַגְלוֹ, וְאִם הָלְכוּ סִימָנֵי טֻמְאָה - יֵלְכוּ. וְהוּא שֶׁלֹּא נִתְכַּוֵּן לְכָךְ.

2) נגעים פ"ז, מ"ד. 3) שיער לבן שבבהרת, ושיער צהוב שבנתק. 4) בשר חי שבתוך הבהרת הוא סימן טומאה, ואם נכוותה אין דינה כמחיה ואינה מטמאה. 5) כלומר, עצמו ולא את סימני הטומאה שבו. והוא־הדין אם קצץ מקצתו. 6) וכל מקום שנאמר: "השמר", או "פן", או "אל" הוא לא־תעשה (מכות יז, ב ובכמה מקומות). 7) 'ספרי' פרשת כי־תצא פיסקא רעד. רבינו לא פירש מהו דין קוצץ נגע טהור לגמרי כגון בוהק. רש"י במסכת שבת קלב, ב - אומר בפירוש שעובר בלא־תעשה. 8) במס' שבת צד, ב - נחלקו רב ששת ורב נחמן בדין זה, רב ששת אמר פטור, ורב נחמן אומר חייב, ופסק כרב ששת (ב'תוספות' עירובין לב, א ד"ה רב ששת, כתבו בשם רבינו שמשון, ש'בעל הלכות גדולות' פוסק כרב ששת באיסורים, וכרב נחמן בדינים. וכן כתב שם הרא"ש בשם 'תשובות הגאונים'). 9) ונשארו שתיים והן מטמאות. 10) שיעור מחיה לטמא (למעלה פ"ג ה"א). 11) מדרבנן, ומספר המכות לפי שיקול דעת בית־הדין. 12) פירוש, שתי שערות הגובלות את הנתק (ראה פ"ח ה"ב וה"ג). 13) כתגלחת הטהרה (לקמן פי"א ה"א). 14) ואפשר שהמוט יעביר אותה (תוספתא שם פ"ג ה"ב). 15) חוטים הנכרכים סביב הדקל, ועושים מהם חבלים.

ב. הַתּוֹלֵשׁ סִימָנֵי טֻמְאָה אוֹ שֶׁכָּוָה אֶת הַמִּחְיָה עַד שֶׁלֹּא בָּא אֵצֶל כֹּהֵן - הֲרֵי זֶה טָהוֹר. וְכֵן אִם עָשָׂה כֵּן בִּימֵי הֶסְגֵּר - הֲרֵי זֶה טָהוֹר לְאַחַר יְמֵי הֶסְגֵּר[16]. וְאִם תְּלָשָׁן אַחַר שֶׁהֻחְלַט בָּהֶן - הֲרֵי זֶה מֻחְלָט כְּשֶׁהָיָה, וְאֵין לוֹ טָהֳרָה עַד שֶׁתִּפְרַח הַצָּרַעַת בְּכֻלּוֹ אוֹ עַד שֶׁתִּתְמַעֵט בַּהֲרָתוֹ מִכִּגְרִיס[17].

16) אם לא מצא סימן טומאה אחר. פסק כרבי עקיבא במשנה נגעים פ"ז מ"ד, מפני שבתוספתא שם ה"ג קיבלו דבריו רבן גמליאל ורבי יהושע (ראה ביאור הגר"א שם). 17) כחכמים במשנה, שם.

ג. מִי שֶׁנִּקְצְצָה בַּהֲרָתוֹ כֻּלָּהּ שֶׁלֹּא בְּכִוָּיָה - טָהוֹר[18]. קְצָצָהּ בְּכִוָּיָה: אִם קָצַץ כָּל הַבְּשָׂר הַחַי הַמַּקִּיפָהּ אֲפִלּוּ כְּחוּט הַשַּׂעֲרָה - אֵין לוֹ טָהֳרָה עוֹלָמִית[19]; קְצָצָהּ בְּצִמְצוּם - אֵין לוֹ טָהֳרָה עַד שֶׁתִּפְרַח בְּכֻלּוֹ.

18) משנה, שם. 19) בתוספתא שם ה"ה אמרו, שבזה הכל מודים שאין לו טהרה כלל, אפילו אם תפרח בכולו. והטעם, שמא לא היתה פורחת בבשר החי שקצץ, אבל אם נשאר מקצת בשר חי ופרחה בכולו טהור אפילו לדעת רבי אליעזר במשנה (מפני שאפשר לתלות ולומר, כשם שפרחה באותו מקצת הנשאר, כך היתה פורחת בכל החוט המקיף): במה נחלקו? כשקצץ בצמצום את הבהרת. ורבינו פסק כחכמים, שם.

ד. הַתּוֹלֵשׁ[20] שַׂעֲרָה לְבָנָה אַחַת וְנִשְׁאֲרָה הַשְּׁנִיָּה - הֲרֵי זֶה טָהוֹר[21]. הָיוּ שָׁלֹשׁ, תָּלַשׁ שְׁתַּיִם וְנִשְׁאֲרָה אַחַת - הֲרֵי זֶה בְּטֻמְאָתוֹ[22]. הָיְתָה בּוֹ מִחְיָה כַּעֲדָשָׁה[23], כָּוָה חֶצְיָהּ וְהָלַךְ חֶצְיָהּ - הֲרֵי זֶה טָהוֹר. הָיְתָה יְתֵרָה מִכַּעֲדָשָׁה: כָּוָה הַמּוֹתָר[24] וְהָלַךְ כַּעֲדָשָׁה - הֲרֵי זֶה טָהוֹר[25]; כָּוָה כַּעֲדָשָׁה וְהָלַךְ הַמּוֹתָר - הֲרֵי זֶה טָמֵא.

20) תוספתא שם ה"ג וה"ד. 21) שאפילו אם לא תלש היה נטהר. 22) שאלמלי לא תלש היו נשארות שתי שערות. ומשמיענו, שאין אנו אומרים כשם שנשרה האחת שנשארה, כך היו נושרות גם השתים שנתלשו. 23) מצומצמת. 24) החלק העולה על עדשה מצומצמת. 25) מכיוון שגם בלי מעשיו הוא טהור. הכלל המונח ביסוד דינים אלה הוא: המעשה שעשה באיסור אינו מועיל לטהר, אבל גם אינה גורמת לטומאה במקרה שגם בלי מעשה האסור היה טהור.

ה. מִי שֶׁהָיְתָה[26] בַּהֶרֶת בְּעָרְלָתוֹ - יִמּוֹל, וְאַף עַל פִּי שֶׁהִיא מִילָה שֶׁלֹּא בִּזְמַנָּהּ[27]; שֶׁמִּצְוַת עֲשֵׂה דּוֹחָה אֶת לֹא תַעֲשֶׂה בְּכָל מָקוֹם. וְאִם מָל וְהָלַךְ בְּעוֹר הָעָרְלָה סִימָן שֶׁהָיָה מֻחְלָט בּוֹ[28] - הֲרֵי זֶה חַיָּב בְּקָרְבַּן מְצֹרָע[29].

26) משנה, שם סוף הפרק. 27) גמרא שבת קלב, ב. מילה בזמנה היינו ביום השמיני ללידתו, ואחר יום זה הוא שלא בזמנה. 28) שכבר החליטו הכהן. 29) שהרי נטהר בטומאתו, אבל מוסגר שמל והעביר סימן הטומאה פטור מן הקרבן, מפני שלא נטמא מעולם (תוספתא שם פ"ג ה"ו).

ו. מִצְוַת עֲשֵׂה[30] שֶׁיִּהְיֶה הַמְּצֹרָע הַמֻּחְלָט מְכֻסֶּה[31] רֹאשׁ כָּל יְמֵי חִלּוּטוֹ, וְעוֹטֶה עַל שָׂפָם כְּאָבֵל, וּפוֹרֵם[32] בְּגָדָיו, וּמוֹדִיעַ הָעוֹבְרִים עָלָיו שֶׁהוּא טָמֵא; שֶׁנֶּאֱמַר: וְהַצָּרוּעַ אֲשֶׁר בּוֹ הַנֶּגַע וְגוֹמֵר. אֲפִלּוּ כֹּהֵן גָּדוֹל[33] שֶׁנִּצְטָרַע פּוֹרֵעַ[34] וּפוֹרֵם, שֶׁעֲשֵׂה דּוֹחֶה אֶת לֹא תַעֲשֶׂה. וְאָסוּר בִּשְׁאֵילַת שָׁלוֹם כָּל יְמֵי חִלּוּטוֹ כְּאָבֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: וְעַל שָׂפָם יַעְטֶה - שֶׁיִּהְיוּ שִׂפָתָיו דְּבוּקוֹת. אֲבָל קוֹרֵא וְשׁוֹנֶה וְדוֹרֵשׁ. וְאָסוּר לְסַפֵּר וּלְכַבֵּס כָּל יְמֵי חִלּוּטוֹ. וְנוֹהֵג בְּכָל

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ אֲפִלּוּ בְּשַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים. וַהֲרֵי הוּא מֻתָּר בִּרְחִיצָה וּבְסִיכָה וּבִנְעִילַת הַסַּנְדָּל[35] וּבְתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה[36] וְזוֹקֵף אֶת מִטָּתוֹ[37] כִּשְׁאָר הָעָם.

30) כל זה כתוב בתורה (ויקרא יג, מה) ומבואר בגמרא מועד קטן, דף טו וטז. 31) מלשונו של רבינו משמע, שפריעה האמורה בתורה, פירושה כיסוי הראש. וזוהי דעת רבי עקיבא במועד קטן טו, א. אולם ב'ספר המצוות' לא־תעשה קסג, פירש שהכוונה לגידול שיער, כרבי אליעזר שם, וכן פירש את האמור בכהן גדול (שם כא, י): "את ראשו לא יפרע", וכן פסק להלכה פ"ה מהל' כלי המקדש ה"ו. וצ"ע. 32) קורע. 33) שנאמר בו (שם) את ראשו לא יפרע ובגדיו לא יפרום. 34) ראה הערה ל. 35) כל שלושת הדברים הללו הם בעיה שלא נפשטה במועד קטן שם, ופסק להקל. 36) מחלוקת תנאים שם ז, ב - ופסק כרבי יהודה להקל. 37) ולא כאבל שצריך להפוך את המיטה.

ז. דִּין הַמְּצֹרָע שֶׁיִּהְיֶה לוֹ מוֹשָׁב לְבַדּוֹ חוּץ לָעִיר, שֶׁנֶּאֱמַר: מִחוּץ לַמַּחֲנֶה מוֹשָׁבוֹ. וְדָבָר זֶה בָּעֲיָרוֹת הַמֻּקָּפוֹת חוֹמָה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּלְבַד[38].

~ נקודות משיחות קודש ~

"דִּין הַמְּצֹרָע שֶׁיִּהְיֶה לוֹ מוֹשָׁב לְבַדּוֹ חוּץ לָעִיר, שֶׁנֶּאֱמַר: מִחוּץ לַמַּחֲנֶה מוֹשָׁבוֹ".

מהציווי בעניין מרים "תסגר שבעת ימים מחוץ למחנה ואחר תאסף" משמע שהשהות מחוץ לשלוש מחנות היא תנאי בטהרת המצורע, ונפק"מ במקרה שאין מחנה ואין שייך להיות מחוץ למחנה, האם הוא מעכב את טהרת המצורע.

ולפי זה תהיה נפק"מ למעשה העלולה להיות נוגעת גם בימינו, שהרי הדין הוא שטהרת המצורע נוהגת בארץ ובחוץ־לארץ, בפני הבית ושלא בפני הבית. וא"כ, לפי הדעות שאין קדושת מחנות וירושלים בזמן הזה, ישנה שאלה האם מצורע יכול להגיע לטהרתו לאחר החורבן. אם נאמר שעיקר העניין של "בדד ישב" הוא שלא יהיה במחנה, אפשרי הדבר גם בזמן הזה, אבל אם עניינו הוא שצריך להיות "מחוץ למחנה מושבו" הרי שאין זה שייך אחר החורבן.

(על־פי לקו"ש חלק י"ח עמוד 135
מתוך רמב"ם "פרדס המלך")

38) במסכת כלים פ"א מ"ז, שנינו: עיירות המוקפות חומה מקודשות ממנה, שמשלחים מתוכן את המצורעין.

ח. הַמְּצֹרַעַת[39] אֵינָהּ פּוֹרַעַת וְאֵינָהּ פּוֹרֶמֶת וְלֹא עוֹטָה עַל שָׁפָם, אֲבָל יוֹשֶׁבֶת הִיא מִחוּץ לָעִיר וּמוֹדִיעָה לָאֲחֵרִים שֶׁהִיא טְמֵאָה. וְלֹא הַמְּצֹרָעִים בִּלְבַד, אֶלָּא כָּל הַמְטַמְּאִים אֶת הָאָדָם[40] חַיָּבִין לְהוֹדִיעַ לַכֹּל שֶׁהֵן טְמֵאִין, כְּדֵי שֶׁיִּפְרְשׁוּ מֵהֶן; שֶׁנֶּאֱמַר: וְטָמֵא טָמֵא יִקְרָא - הַטָּמֵא מוֹדִיעַ שֶׁהוּא טָמֵא.

39) משנה, סוטה כג, א. ובגמרא שם למדו זה מן הכתוב (שם יג, מד) "איש צרוע הוא" ולא אשה. 40) 'תורת כהנים' נגעים פי"ב ה"ט.

ט. וְטֻמְטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס פּוֹרֵעַ וּפוֹרֵם וְעוֹטֶה עַל שָׁפָם, מִפְּנֵי שֶׁהוּא סָפֵק[41].

41) ומחמירים בו כמו בכל ספק של תורה.

י. אֶחָד מְצֹרָע מֵסְגָּר וְאֶחָד[42] מְצֹרָע מֻחְלָט לְעִנְיַן טֻמְאָה[43]. וְאֵין בֵּין מְצֹרָע מֵסְגָּר לִמְצֹרָע מֻחְלָט לְעִנְיַן טֻמְאָה, אֶלָּא פְּרִיעָה וּפְרִימָה וְתִגְלַחַת וְצִפֳּרִים, שֶׁהַטָּהוֹר מִתּוֹךְ הֶסְגֵּר פָּטוּר מִן הַתִּגְלַחַת וּמִן הַצִּפֳּרִים וְהַטָּהוֹר מִתּוֹךְ הֶחְלֵט חַיָּב בָּהֶן, אֲבָל טֻמְאַת שְׁנֵיהֶן שָׁוָה בְּכָל דָּבָר.

42) דין אחד לשניהם. 43) אבל לענין חיוב קרבנות אינם שוים, שהמוחלט חייב להביא אשם ולוג שמן, והטהור מתוך הסגר אינו מביא. ולמה הוציא רבינו כאן מן הכלל פריעה ופרימה תגלחת וציפורים, ולא כתב קרבנות? מפני שמדובר לפני טהרתו, וכל ד' הדברים שמונה רבינו הם בעודו בטומאתו, אבל קרבנות מביא אחרי שנטהר (ראה לקמן פי"א ה"ב).

יא. הַמְּצֹרָע[44] - אָב מְאָבוֹת הַטֻּמְאוֹת[45]. מְטַמֵּא אָדָם וְכֵלִים בְּמַגָּעוֹ וּכְלֵי חֶרֶס בַּאֲוִירוֹ[46], וּמְטַמֵּא אָדָם בְּמִשָּׂא[47], וּמְטַמֵּא מִשְׁכָּב וּמוֹשָׁב[48] אֲפִלּוּ תַּחַת אֶבֶן[49] כְּזָב וּכְזָבָה. שֶׁנֶּאֱמַר: וְכִבֶּס בְּגָדָיו וְטָהֵר. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁטָּהֵר מִלְּטַמֵּא מִשְׁכָּב וּמוֹשָׁב[50]. וְאֶחָד הַמֻּסְגָּר וְאֶחָד הַמֻּחְלָט בְּכָל אֵלּוּ[51].

44) כלים פ"א ה"א. 45) הטומאות שמטמאות אדם וכלים נקראות אב הטומאה, והנוגע בהן נעשה ראשון לטומאה והוא מטמא אוכלין ומשקין אבל לא אדם וכלים. 46) כלי חרס אינו מיטמא כשנגעה טומאה בדופנו החיצון אלא מתוכו, ואפילו לא נגעה הטומאה בכלי עצמו אלא היתה תלויה באוירו — טמא (ראה הל' כלים פי"ג ה"א וה"ב). 47) אף־על־פי שלא נגע בו, כגון שישב על קרש ובא זה והרים את הקרש מצדו השני, בין אם הטמא הרים את הטהור ובין להיפך. 48) שם מ"ד. אם שכב או ישב על סדינים וכדומה — טמאים, ואפילו אם היו עשרה סדינים זה תחת זה והמצורע שכב או ישב על העליון ולא נגע באחרים — כולם טמאים. 49) שהיו הסדינים תחת אבן והוא ישב על האבן, אין האבן מצילה מן הטומאה (ראה כסף־משנה, שהקשה מפסחים סז, שאמרו שם: זב חמור ממצורע, שכן עושה משכב ומושב. וראה משנה־למלך כאן). 50) ומשמע שלפני־זה מטמא משכב ומושב. 51) כמו שנתבאר בהלכה הקודמת.

יב. חֲמָרָא יְתֵרָה יֵשׁ בִּמְצֹרָע, שֶׁמְּטַמֵּא בְּבִיאָתוֹ[52]

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לְבַיִת, בֵּין בִּימֵי הֶחְלֵט בֵּין בִּימֵי הֶסְגֵּר. כֵּיצַד? נִכְנַס לְבַיִת - נִטְמָא[53] כָּל אֲשֶׁר בַּבַּיִת, בֵּין אָדָם בֵּין כֵּלִים, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נָגַע בָּהֶן, נַעֲשׂוּ רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה. שֶׁנֶּאֱמַר: מִחוּץ לַמַּחֲנֶה מוֹשָׁבוֹ[54] - מַה הוּא טָמֵא[55], אַף מוֹשָׁבוֹ טָמֵא. הָיָה עוֹמֵד תַּחַת הָאֵילָן וְעָבַר אָדָם טָהוֹר תַּחַת הָאֵילָן - נִטְמָא[56]. הָיָה הַטָּהוֹר עוֹמֵד תַּחַת הָאֵילָן וְעָבַר הַמְּצֹרָע תַּחְתָּיו - לֹא טִמְּאָהוּ; וְאִם עָמַד - נִטְמָא, שֶׁהֲרֵי נַעֲשָׂה לוֹ מוֹשָׁב. סָפֵק עָמַד סָפֵק לֹא עָמַד - טָהוֹר[57]. הִכְנִיס הַמְּצֹרָע רֹאשׁוֹ וְרֻבּוֹ[58] לְבַיִת - נִטְמָא כֹּל שֶׁיֵּשׁ בְּתוֹכוֹ[59]. נִכְנַס[60] לְבֵית הַכְּנֶסֶת - עוֹשִׂין לוֹ מְחִיצָה גְּבוֹהָה עֲשָׂרָה טְפָחִים[61] וּרְחָבָה אַרְבַּע אַמּוֹת[62] עַל אַרְבַּע אַמּוֹת, וְנִכְנָס רִאשׁוֹן וְיוֹצֵא אַחֲרוֹן, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה מוֹשָׁבוֹ לְבַדּוֹ וְלֹא יַעֲמֹד עִם הָעָם בְּעִרְבּוּב וִיטַמֵּא אוֹתָם.

52) שם. ונגעים פי"ג, מי"א. 53) משמע אפילו לא שהה כהרף עין, ויצא. כדעת תנא־קמא במשנה נגעים שם. 54) המקום שהוא נמצא בו. 55) 'תורת כהנים' פי"ב, הי"ד. 56) דין זה והבאים אחריו עד "ואם עמד נטמא", מבוארים במס' נגעים שם מ"ז. 57) משנה, טהרות פ"ו, מ"ב. ראה מה שכתב רבינו שם בפירושו. 58) ושאר גופו מחוץ לבית. 59) נגעים, שם מ"ח. 60) כלומר, כשהוא רוצה להכנס. 61) מכל צד. 62) והשטח המוקף מחיצות אלו דינו כחדר בפני עצמו שהוא "מושבו", ובית הכנסת מחוץ למושבו, אבל שטח מוקף מחיצות נמוכות מעשרה טפחים או קצרות מארבע אמות אינו מושב בפני עצמו.

שיעורי רמב"ם - ספר המצוות

~ יום ראשון ה' טבת ~

מצות עשה רלב.

מצות לא תעשה רנח. רנט. רנז. רס.

הַמִּצְוָה הָרל"ב —— הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בְּדִין עֶבֶד עִבְרִי, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "כִּי תִקְנֶה עֶבֶד וְגוֹ'" (שמות כא, ב). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בִּפְסוּקֵי הַתּוֹרָה, וְהִלְכוֹת מִצְוָה זוֹ נִתְבָּאֲרוּ כֻּלָּן בְּרֵישׁ מַסֶּכֶת קִדּוּשִׁין (יד:).

הַמִּצְוָה הָרנ"ח —— הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלִּמְכּוֹר עֶבֶד עִבְרִי כְּדֶרֶךְ שְׁנִמְכָּרִים הָעֲבָדִים וְהוּא: שֶׁיַּעֲמֹד בִּמְקוֹם מְכִירַת הָעֲבָדִים וְיַכְרִיזוּ עָלָיו וְיַעֲלוּ הַקּוֹנִים אֶת דָּמָיו זֶה עַל זֶה —— אֵין עוֹשִׂין כֵּן בְּשׁוּם פָּנִים, אֶלָּא (נמכר) בְּהֶצְנֵעַ וּבְדֶרֶךְ נָאָה, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה בָּאַזְהָרָה עַל כָּךְ: "לֹא יִמָּכְרוּ מִמְכֶּרֶת עָבֶד" (ויקרא כה, מב) וּלְשׁוֹן סִפְרָא (פרשת בהר): "לֹא יִמָּכְרוּ מִמְכֶּרֶת עָבֶד —— שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה סִמְטָא (מכרז שוק) וְיַעֲמִידוּ (במכרז) עַל אֶבֶן הַלֶּקַח וּבִכְלַל לָאו זֶה בְּלִי סָפֵק אַזְהָרָה לְגוֹנֵב נֶפֶשׁ מִיִּשְׂרָאֵל, לְפִי שֶׁאִם מוֹכְרוֹ הֲרֵי הוּא מוֹכְרוֹ כְּאִלּוּ הוּא עֶבֶד כְּנַעֲנִי וְנִמְצָא עוֹבֵר עַל אָמְרוֹ: "לֹא יִמָּכְרוּ מִמְכֶּרֶת עָבֶד"; וּכְבָר הִזְכַּרְנוּ אֶת־זֶה לְעֵיל (לא תעשה רמג) וּבֵאֵר הַכָּתוּב שֶׁהוּא נֶהֱרָג (הגונב נפש ומכרו). וְדִינֵי מִצְוָה זוֹ עִם שֶׁלְּפָנֶיהָ (רנז) מְבֹאָרִים בִּגְמָרָא קִדּוּשִׁין בְּפֶרֶק א' (כ.).

הַמִּצְוָה הָרנ"ט —— הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּהַעֲבִיד עֶבֶד עִבְרִי בְּדָבָר שֶׁאֵין לָנוּ צֹרֶךְ בּוֹ, וְזֶהוּ הַנִּקְרָא "עֲבוֹדַת פָּרֶךְ", וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־תִרְדֶּה בוֹ בְּפָרֶךְ" (שם, מג), וְלֹא נַעֲבִידֶנּוּ אֶלָּא כְּשֶׁיַּכְרִיחֵנוּ הַצֹּרֶךְ לַעֲשׂוֹת אוֹתָהּ עֲבוֹדָה אָז נַטִּיל אוֹתָהּ עָלָיו. וּלְשׁוֹן סִפְרָא (פרשת בהר): "לֹא־תִרְדֶּה בוֹ בְּפָרֶךְ —— שֶׁלֹּא תֹּאמַר לוֹ הָחֵם אֶת־הַכּוֹס הַזֶּה וְהוּא אֵינוֹ צָרִיךְ לוֹ", וְכֵן כָּל־הַדּוֹמֶה לָזֶה. וְאָמְנָם הֵבִיאוּ מָשָׁל מִן־הַקַּלָּה בְּיוֹתֵר שֶׁבַּמְּלָאכוֹת וְהַפְּשׁוּטָה שֶׁבָּהֶן, וְאַף־עַל־פִּי־כֵן אֵינוֹ מֻתָּר אֶלָּא בִּשְׁעַת הַצֹּרֶךְ.

הַמִּצְוָה הָרנ"ז —— הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּהַעֲבִיד עֶבֶד עִבְרִי בַּעֲבוֹדוֹת שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן זְלְזוּל גָּדוֹל וְהַשְׁפָּלָה, שֶׁבִּכְמוֹתָן עוֹבֵד עֶבֶד כְּנַעֲנִי, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־תַעֲבֹד בּוֹ עֲבֹדַת עָבֶד" (שם, לט) וּבְסִפְרָא (פרשת בהר): "שֶׁלֹּא יִטּוֹל אַחֲרֶיךָ בְּלִינְטָא וְלֹא יִטּוֹל לְפָנֶיךָ כֵּלִים לַמֶּרְחָץ". וְלִינְטָא מַחֲצֶלֶת קְטַנָּה שֶׁיּוֹשֵׁב עָלֶיהָ כְּשֶׁיֵּגַע, וּלוֹקֵחַ אוֹתָהּ הָעֶבֶד וּמוֹלִיכָהּ אַחַר אֲדוֹנָיו. וְכֵן כָּל־הַדּוֹמֶה לַעֲבוֹדוֹת אֵלּוּ מַזְהָר מִלְּהַטִּילָן עַל עֶבֶד עִבְרִי, אֶלָּא רַק יְשַׁמְּשֻׁנוּ בִּדְבָרִים שֶׁמְּשַׁמֵּשׁ בָּהֶם הַשָּׂכִיר וְהַפּוֹעֵל שֶׁהִסְכִּים עִמּוֹ לַעֲשׂוֹת לוֹ עֲבוֹדָה מְסֻיֶּמֶת, אָמַר ה': "כְּשָׂכִיר כְּתוֹשָׁב יִהְיֶה עִמָּךְ" (שם, מ).

הַמִּצְוָה הַמַּשְׁלִימָה מָאתַיִם וְשִׁשִּׁים —— הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּהַנִּיחַ גּוֹי הַגָּר בְּאַרְצֵנוּ שֶׁיַּעֲבִיד בְּפֶרֶךְ עֶבֶד עִבְרִי שֶׁמָּכַר לוֹ אֶת־עַצְמוֹ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־יִרְדֶּנּוּ בְּפָרֶךְ לְעֵינֶיךָ" (שם, נג) וְלֹא נֹאמַר הוֹאִיל וְעֶבֶד זֶה פָּשַׁע בְּעַצְמוֹ וּמְכַר עַצְמוֹ לְגוֹי נַעֲזָבֶנּוּ לְקַבֵּל פְּרִי מַעֲשָׂיו, אֶלָּא נְפַקֵּחַ עַל הַגּוֹי בְּכָךְ וְנִמְנָעֶנּוּ מִלְּהַעֲבִידוֹ עֲבוֹדַת פֶּרֶךְ. וּלְשׁוֹן סִפְרָא (שם): "לֹא־יִרְדֶּנּוּ בְּפָרֶךְ לְעֵינֶיךָ —— אֵין אַתָּה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מִצְוָה אֶלָּא לְעֵינֶיךָ", כְּלוֹמַר: שֶׁאֵינְךָ מְחֻיָּב לְפַקֵּחַ עָלָיו בְּבֵיתוֹ אִם הוּא מַעֲבִידוֹ עֲבוֹדַת פֶּרֶךְ אוֹ לֹא, אֶלָּא כָּל־זְמַן שֶׁנִּרְאֶהוּ שֶׁהוּא עוֹשֶׂה זֹאת נִזְהֵירֶנּוּ עָלָיו.

~ יום שני ו' טבת ~

מצות עשה קצו.

מצות לא תעשה רלג.

מצות עשה רלד. רלג.

מצות לא תעשה רסא.

הַמִּצְוָה הַקצ"ו —— הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהַעֲנִיק (מענקים ומתנות) לְעֶבֶד עִבְרִי וְלַעֲזוֹר לוֹ בְּצֵאתוֹ לַחָפְשִׁי, וְלֹא יֵצֵא בְּיָדַיִם רֵיקוֹת, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "הַעֲנִיק תַּעֲנִיק לוֹ מִצֹּאנְךָ וּמִגָּרְנְךָ וּמִיִּקְבֶךָ אֲשֶׁר בֵּרַכְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ תִּתֵּן־לוֹ" (דברים טו, יד). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק א' מִקִּדּוּשִׁין (יד:).

הַמִּצְוָה הָרל"ג —— הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּשַׁלֵּחַ עֶבֶד עִבְרִי בְּיָדַיִם רֵיקָנִיּוֹת מֵעֲבוֹדָתֵנוּ בְּצֵאתוֹ בֶּן־חוֹרִין בְּסוֹף שֵׁשׁ שָׁנִים: אֶלָּא בְּהֶכְרַח נַעֲנִיק לוֹ דָּבָר מֵרְכוּשֵׁנוּ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְכִי־תְשַׁלְּחֶנּוּ חָפְשִׁי מֵעִמָּךְ לֹא תְשַׁלְּחֶנּוּ רֵיקָם" (שם, יג) וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ, כְּלוֹמַר: מִצְוַת הַעֲנָקָה, בְּרֵישׁ מַסֶּכֶת קִדּוּשִׁין (יד:, טז:, יז).

הַמִּצְוָה הָרל"ד —— הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בְּפִדְיוֹן אָמָה עִבְרִיָּה, הוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְהֶפְדָּהּ" (שמות כא, ח), וּפִדְיָה זוֹ יֵשׁ בָּהּ דִּינִים וּתְנָאִים וּמִשְׁפָּטִים רַבִּים, וּכְבָר נִתְבָּאֵר כָּל־זֶה בְּמַסֶּכֶת קִדּוּשִׁין (יט.), וְשָׁם נִתְבָּאֵר דִּינֵי אָמָה עִבְרִיָּה בִּשְׁלֵמוּת. וּבַמְּכִלְתָּא (פרשת משפטים) אָמְרוּ בְּפֵרוּשׁ אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה בְּאָמָה עִבְרִיָּה: "וְאִם־שְׁלֹשׁ־אֵלֶּה לֹא יַעֲשֶׂה לָהּ" (שם, יא), אָמְרוּ: יָעַד לְךָ אוֹ לְבִנְךָ אוֹ פְּדֵה אוֹתָהּ.

הַמִּצְוָה הָרל"ג —— הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִשָּׂא אָמָה עִבְרִיָּה —— אֲדוֹנֶיהָ שֶׁקְּנָאָהּ, אוֹ בְּנוֹ, וְזוֹהִי מִצְוַת יִעוּד (שמיעדה לאשה לו או לבנו). וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ (מכילתא פרשת משפטים): מִצְוַת יִעוּד קוֹדֶמֶת לְמִצְוַת פְּדִיָּה, לְפִי שֶׁאָמַר יִתְעַלֶּה: "אֲשֶׁר־לֹא יְעָדָהּ וְהֶפְדָּהּ" (שם, ח) וְדַע שֶׁדִּין עֶבֶד עִבְרִי וְדִין אָמָה עִבְרִיָּה אֵינוֹ נוֹהֵג אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁהַיּוֹבֵל נוֹהֵג. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק א' מִמַּסֶּכֶת קִדּוּשִׁין (יח.).

הַמִּצְוָה הָרס"א —— הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַר קוֹנֶה אָמָה עִבְרִיָּה מִלְּמָכְרָהּ לְזוּלָתוֹ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־יִמְשֹׁל לְמָכְרָהּ בְּבִגְדוֹ־בָהּ" (שמות כא, ח). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בִּשְׁלֵמוּת בְּרֵישׁ קִדּוּשִׁין (יז: ואילך).

~ יום שלישי ז' טבת ~

מצות עשה רלה.

מצות לא תעשה רנד. רנה.

הַמִּצְוָה הָרל"ה —— הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בְּדִין עֶבֶד כְּנַעֲנִי (עבד גוי שקנה אותו ישראל), וְהוּא שֶׁעוֹבְדִין בּוֹ לְעוֹלָם וְאֵינוֹ יוֹצֵא לְחֵרוּת אֶלָּא בְּשֵׁן וָעַיִן (אם הכהו והפיל שינו, או סמא עינו) וְהוּא הַדִּין לִשְׁאָר רָאשֵׁי אֵבָרִים שֶׁאֵינָם חוֹזְרִין (שמאבדן לכל חייו) כְּמוֹ שֶׁבָּא לָנוּ פֵּרוּשׁ הַמְקַבֵּל, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לְעֹלָם בָּהֶם תַּעֲבֹדוּ" (ויקרא ה, מו) וְאָמַר: "וְכִי־יַכֶּה אִישׁ" (שמות כא, כו) וּלְשׁוֹן גְּמָרָא גִּטִּין (לח.): "כָּל־הַמְשַׁחְרֵר עַבְדּוֹ —— עוֹבֵר בַּעֲשֵׂה דִּכְתִיב: לְעוֹלָם בָּהֶם תַּעֲבֹדוּ". וּלְשׁוֹן הַתּוֹרָה הוּא, שֶׁמִּשְׁתַּחְרֵר בְּשֵׁן וָעַיִן. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בִּשְׁלֵמוּת בְּקִדּוּשִׁין (כב:, כד. ואילך) וְגִטִּין (לח.).

הַמִּצְוָה הָרנ"ד —— הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּהַחֲזִיר עֶבֶד שֶׁבָּרַח לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אֶל אֲדוֹנָיו, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֲדוֹנָיו יִשְׂרָאֵלִי, כֵּיוָן שֶׁבָּרַח מִחוּצָה לָאָרֶץ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל —— אֵין מַחֲזִירִים אוֹתוֹ לוֹ. אֶלָּא מִשְׁחְרוֹ וְכוֹתֵב עָלָיו אֶת־דָּמָיו חוֹב, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־תַסְגִּיר עֶבֶד אֶל־אֲדֹנָיו" (דברים כג, טז). וְנִתְבָּרֵר בְּפֶרֶק ד' מִגִּטִּין (מה.), שֶׁבְּעֶבֶד שֶׁבָּרַח מִחוּצָה לָאָרֶץ לָאָרֶץ הַכָּתוּב מְדַבֵּר, שֶׁיְּהֵא הַדִּין בּוֹ שֶׁיִּכְתּוֹב שְׁטָר בְּדָמָיו וְיִכְתּוֹב לוֹ גַּם חֵרוּת וְלֹא יֻחְזַר לְעַבְדוּת כְּלָל, כֵּיוָן שֶׁבָּא לְהִסְתּוֹפֵף בָּאָרֶץ הַטְּהוֹרָה הַנִּבְחֶרֶת לָעָם הַנַּעֲלֶה. וְשָׁם נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ.

הַמִּצְוָה הָרנ"ה —— הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּהוֹנוֹת (להציק בדברים) הָעֶבֶד הַזֶּה שֶׁבָּרַח אֵלֵינוּ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "עִמְּךָ יֵשֵׁב בְּקִרְבְּךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר־יִבְחַר בְּאַחַד שְׁעָרֶיךָ בַּטּוֹב לוֹ לֹא תּוֹנֶנּוּ" (שם, יז) וּלְשׁוֹן סִפְרָא גַּם בּוֹ: "לֹא תּוֹנֶנּוּ —— זוֹ אוֹנָאַת דְּבָרִים". כִּי כְּמוֹ שֶׁהוֹסִיף יִתְעַלֶּה לָאו בְּאוֹנָאַת הַגֵּר מֵחֲמַת שִׁפְלוּת נַפְשׁוֹ וְגֵרוּתוֹ הוֹסִיף גַּם לָאו שְׁלִישִׁי בְּאוֹנָאַת הָעֶבֶד שֶׁנַּפְשׁוֹ שְׁפָלָה וּנְמוּכָה יוֹתֵר מִן־הַגֵּר שֶׁלֹּא תֹּאמַר: זֶה עֶבֶד לֹא יַקְפִּיד עַל אוֹנָאַת דְּבָרִים. וּבְרוּר שֶׁעֶבֶד זֶה שֶׁדִּבֵּר בּוֹ הַכָּתוּב, וְכֵן גֵּר זֶה שֶׁהֻזְהִיר מִלְּהוֹנוֹתוֹ הֵם שֶׁקִּבְּלוּ עֲלֵיהֶם אֶת־הַתּוֹרָה, כְּלוֹמַר: גֵּרֵי צֶדֶק (גרים שהם כיהודים לכל דבר).

~ יום רביעי ח' טבת ~

מצות עשה רמג.

הַמִּצְוָה הָרמ"ג —— הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בְּדִין נוֹשֵׂא שָׂכָר (השומר פקדון חבירו תמורת שכר) וְהַשּׂוֹכֵר, לְפִי שֶׁדִּין שְׁנֵיהֶם אֶחָד, כְּמוֹ שֶׁבֵּאֲרוּ וְאָמְרוּ (שבועות מט.): שְׁלֹשָׁה דִּינִין לַאֲרַבָּעָה שׁוֹמְרִין וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "כִּי־יִתֵּן אִישׁ

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

אֶל־רֵעֵהוּ חֲמוֹר אוֹ־שׁוֹר אוֹ שֶׂה וְגוֹ'" (שמות כב, ט). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ מִשְׁפְּטֵי דִּין זֶה בְּפֶרֶק ו' וּפֶרֶק ט' מִ(בבא) קַמָּא וּפֶרֶק ג' וּפֶרֶק ו' מִ(בבא) מְצִיעָא וּפֶרֶק ח' מִשְּׁבוּעוֹת.

~ יום חמישי ט' טבת ~

מצות עשה ר.

מצות לא תעשה רלח.

הַמִּצְוָה הַמַּשְׁלִימָה מָאתַיִם — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְשַׁלֵּם שְׂכַר שָׂכִיר בְּיוֹמוֹ וְלֹא לְאַחֲרוֹ לְיוֹם אַחֵר, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "בְּיוֹמוֹ תִתֵּן שְׂכָרוֹ" (דברים כד, טו). וְדִין מִצְוָה זוֹ, שֶׁיְּהֵא שְׂכִיר יוֹם גּוֹבֶה כָּל־הַלַּיְלָה וּשְׂכִיר לַיְלָה גּוֹבֶה כָּל־הַיּוֹם, כְּמוֹ שֶׁאֲבָאֵר בְּמִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה (רלח). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בִּשְׁלֵמוּת בְּפֶרֶק ט' מִ(בבא) מְצִיעָא (קי:), וְשָׁם נִתְבָּאֵר שֶׁזּוֹ חוֹבָה בְּכָל־שָׂכִיר, בֵּין גּוֹי בֵּין יִשְׂרָאֵל, וּמִצְוַת עֲשֵׂה לִפְרֹעַ בִּזְמַנּוֹ.

הַמִּצְוָה הָרל"ח — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַרְנוּ מִלַּעֲשׂוֹק שָׂכִיר וּמִלְּאַחֵר שְׂכָרוֹ, וְהוּא אָמְרוֹ: "לֹא־תָלִין פְּעֻלַּת שָׂכִיר אִתְּךָ עַד־בֹּקֶר" (ויקרא יט, יג). בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? אִם הוּא שְׂכִיר יוֹם שֶׁהוּא גּוֹבֶה כָּל־הַלַּיְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "עַד־בֹּקֶר"; וְאִם הוּא שְׂכִיר לַיְלָה — גּוֹבֶה כָּל־הַלַּיְלָה וְכָל־הַיּוֹם שֶׁלֹּא תִּשְׁקַע הַחַמָּה אֶלָּא כְּשֶׁכְּבָר קִבֵּל שְׂכָרוֹ, וְהוּא אָמְרוֹ: "בְּיוֹמוֹ תִתֵּן שְׂכָרוֹ וְלֹא־תָבוֹא עָלָיו הַשֶּׁמֶשׁ" (דברים כד, טו) וּלְשׁוֹן הַמִּשְׁנָה (בבא מציעא פרק ט משנה יא): "שְׂכִיר יוֹם גּוֹבֶה כָּל־הַלַּיְלָה וּשְׂכִיר לַיְלָה גּוֹבֶה כָּל־הַיּוֹם". וְאֵין אֵלּוּ שְׁתֵּי מִצְוֹת, אֶלָּא מִצְוָה אַחַת הִיא, וּבָאוּ בָהּ שְׁנֵי לָאוִין לְהַשְׁלִים דִּין הַמִּצְוָה, וְהוּא שֶׁמִּשְּׁנֵי לָאוִין אֵלּוּ יָדַעְנוּ מָתַי הוּא זְמַן הַגְּבִיָּה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ט' מִבָּבָא מְצִיעָא, וְשָׁם (קיא:) נִתְבָּאֵר שֶׁזֶּה מְיֻחָד בְּשָׂכִיר יִשְׂרָאֵל בִּלְבַד, שֶׁאִם אֵחַר שְׂכָרוֹ — עוֹבֵר בְּלֹא־תַעֲשֶׂה: אֲבָל שָׂכִיר גּוֹי — עוֹבֵר עָלָיו בַּעֲשֵׂה וְהוּא אָמְרוֹ: "בְּיוֹמוֹ תִתֵּן שְׂכָרוֹ".

~ יום שישי י' טבת ~

מצות עשה רא.

הַמִּצְוָה הָר"א — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִהְיוֹת הַשָּׂכִיר אוֹכֵל בִּשְׁעַת עֲבוֹדָתוֹ מִן־הַדָּבָר שֶׁעוֹבֵד בּוֹ אִם אוֹתוֹ הַדָּבָר מְחֻבָּר לַקַּרְקַע, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "כִּי תָבֹא בְּכֶרֶם רֵעֶךָ וְאָכַלְתָּ עֲנָבִים וְגוֹ': כִּי תָבֹא בְּקָמַת רֵעֶךָ וְקָטַפְתָּ מְלִילֹת בְּיָדֶךָ" (דברים כג, כה־כו). וּכְבָר נִתְבָּאֵר בִּגְמָרָא (בבא) מְצִיעָא (פז.), שֶׁמִּשְּׁנֵי פְּסוּקִים אֵלּוּ לָמַדְנוּ שֶׁאָדָם אוֹכֵל בַּמְּחֻבָּר בִּשְׁעַת גְּמַר מְלָאכָה, וְשֶׁלֹּא יַסְפִּיק לָנוּ אַחַד הַפְּסוּקִים בְּלִי הָאַחֵר, עַל דֶּרֶךְ שֶׁבֵּאַרְנוּ לְעֵיל (מצות עשה קמ) עַל אָמְרָם (ספרא פרשת בהר שמצוה זו אינה נלמדת) 'עַד שֶׁיֹּאמְרוּ שְׁנֵי כְּתוּבִים, וְאִם לָאו לֹא שָׁמַעְנוּ'. הִנֵּה זוֹ מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁעִנְיָנָהּ הַשֵּׂג מִשְּׁנֵי פְּסוּקִים אֵלּוּ, כְּלוֹמַר: שֶׁיֵּרָשֶׁה לַשָּׂכִיר לֶאֱכֹל מִן־הַמְּחֻבָּר, וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ (בבא מציעא פרק ז משנה ב): "וְאֵלּוּ (הפועלין, שבעת העבודה) אוֹכְלִין מִן־הַתּוֹרָה". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ז' מִ(בבא) מְצִיעָא.

~ שבת קודש י"א טבת ~

מצות לא תעשה רסז. רסח.

הַמִּצְוָה הָרס"ז — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַר הַשָּׂכִיר מִלֶּאֱכֹל בִּשְׁעַת עֲבוֹדָתוֹ מִן־הַדָּבָר שֶׁהוּא עוֹבֵד בּוֹ אִם הוּא עוֹבֵד בְּמְחֻבָּר לַקַּרְקַע, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: ("כִּי תבא בקמת רעך") "וְחָרַמְתָּ (כלי הקצירה) לֹא תָנִיף עַל קָמַת רֵעֶךָ" (דברים כג, כו), אָמְרוּ (ספרי פרשת כי־תצא): "חָרְמֵשׁ — לְרַבּוֹת כָּל־בַּעֲלֵי חֲרְמֵשׁ וּבִשְׁעַת חֲרְמֵשׁ", כְּלוֹמַר: בִּזְמַן הַקָּצִיר לֹא תִּקְצוֹר לְעַצְמְךָ. וְיָדוּעַ שֶׁפָּסוּק זֶה לֹא בָּא אֶלָּא בְּשָׂכִיר וְשֶׁאָמְרוֹ "כִּי תָבֹא" (בתחילת הפסוק הנ"ל) פֵּרוּשׁוֹ כִּי תָבוֹא שָׂכִיר, כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַתַּרְגּוּם: אֲרֵי תִתַּגַּר. וּבְפֶרֶק ז' מִבָּבָא מְצִיעָא (פז.) אָמְרוּ: "אֵלּוּ אוֹכְלִין מִן־הַתּוֹרָה: הָעוֹשֶׂה בִּמְחֻבָּר לַקַּרְקַע (ודוקא) בִּשְׁעַת גְּמַר מְלָאכָה". וְשָׁם נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ.

הַמִּצְוָה הָרס"ח — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַר הַשָּׂכִיר מִלָּקַחַת מֵאוֹכֵל מַעֲבִידוֹ נוֹסָף עַל אֲכִילָתוֹ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְאָכַלְתָּ עֲנָבִים כְּנַפְשְׁךָ שָׂבְעֶךָ וְאֶל־כֶּלְיְךָ לֹא־תִתֵּן" (שם, כה). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ז' מִבָּבָא מְצִיעָא. וְשָׁם נִתְבָּאֵר מַה שֶּׁהוּא רַשַּׁאי לֶאֱכֹל וּמַה שֶּׁאֵינוֹ רַשַּׁאי לֶאֱכֹל; וְאִם אֲכָלוֹ — הֲרֵי עָבַר עַל מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: "וְאֶל־כֶּלְיְךָ (כדי לקחתם לביתך) לֹא־תִתֵּן".

בנוגע לעניינים של יראת שמים, ושל תורה ומצוות, נמסרה כל השליטה בידי אדם שיוכל לעשות כפי בחירתו

לקוטי שיחות ויחי חלק ג

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

נביאים

הושע פרק־י יד־טו

יד וְקָאם שָׁאוֹן בְּעַמֶּךָ וְכָל־מִבְצָרֶיךָ יוּשַׁד כְּשֹׁד שַׁלְמַן בֵּית אַרְבֵאל בְּיוֹם מִלְחָמָה אֵם עַל־בָּנִים רֻטָּשָׁה:
טו כֹּה עָשָׂה לָכֶם בֵּית־אֵל מִפְּנֵי רָעַת רָעַתְכֶם בַּשַּׁחַר נִדְמָה נִדְמָה מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל:

הושע פרק־יא א־ג

א כִּי נַעַר יִשְׂרָאֵל וָאֹהֲבֵהוּ וּמִמִּצְרַיִם קָרָאתִי לִבְנִי: ב קָרְאוּ לָהֶם כֵּן הָלְכוּ מִפְּנֵיהֶם לַבְּעָלִים יְזַבֵּחוּ
וְלַפְּסִלִים יְקַטֵּרוּן: ג וְאָנֹכִי תִרְגַּלְתִּי לְאֶפְרַיִם קָחָם עַל־זְרוֹעֹתָיו וְלֹא יָדְעוּ כִּי רְפָאתִים:

רש"י

(יד) וקאם שאון. קול ענות נוסו נוסו: כשד שלמן בית ארבאל. כבוזזים הבאים על עם יושב בשלום פתאום על יד מארב שלא נזהרו בם לברוח מפניהם ושודדים את הכל: בית ארבאל. יונתן תרגמו בית מארב ואל"ף ולמ"ד יתירה בו כמו יזרעאל שאינו שם עיר כגון (לעיל ב) יענו את יזרעאל וקראו בלשון שם עיר אף כאן קרא אותו כמין שם עיר וכן חיברו מנחם אבל דונש פותרו שם מקום: רוטשה. נבקעה וכן נערים תרטשנה (ישעיה יג) ועולליהם ירוטשו (שם) ל"א רוטשה עזובה כמו נוטשה: **(טו)** ככה עשה לכם בית אל. כל הפורענות הזה גרם לכם העגל שבבית אל: רעת רעתכם. רעת רשעכם עבירות זדונכם: בשחר נדמה נדמה. נרדם כאילו בלילה, כלומר אין בו כח ולמה כל זאת כי בהיות ישראל נער ואוהבהו מנוער מכל טוב:

(א) וממצרים קראתי לבני. ע"י נביאי להדבק בתורתי והם מה עשו: **(ב)** קראו להם כן הלכו מפניהם. כל מה שהנביאים קוראים להם ללמדם דרך הטובה, כן הם הפכו עורף לברוח מפניהם: לבעלים יזבחו. דרך המקרא לדבר כן כמו כרובם כן חטאו לי (לעיל ד) וכאשר יענו אותו כן ירבה (שמות א): **(ג)** ואנכי תרגלתי לאפרים קחם וגו'. שלחתי לפניהם מנהיג המרגילם בנחת: קחם על זרועותיו. זה משה שנאמר בו (במדבר יא) כאשר ישא האומן את היונק: תרגלתי. כמו הרגלתי ואין לו דמיון: ולא ידעו כי רפאתים. יודעין היו אלא שדשו בעקב, עשו עצמם כלא יודעים. ואגדה במדרש רבי תנחומא דרשו כלפי בני יוסף כשהביאם לפני יעקב לברכם, ראה יעקב רשעים עתידים לצאת מאפרים ירבע' ואחאב ונסתלקה ממנו רוה"ק ויאמר מי אלה (בראשית מח) בקש יוסף רחמים ושרתה רוח הקודש על יעקב וברכם, זהו ואנכי תרגלתי רוחי על יעקב לצורך אפרים ולקחם על זרועותיו:

מצודת דוד

(יד) וקאם. לכן יקום בעמך קול שאון מלחמה וכל מבצריך יושד ע"י שודדי': כשד וגו'. באותן הימי' היה א' נקר' שלמן ונלחם על בית ארבאל ושדד אותם ובקע האם סמוך לבנים לעיניהם ואמר שכמו כן יושדדו גם המה: **(טו)** ככה. הדבר הזה עשה לכם בית אל מפני דעת העגל העומדת בה שהיא רעתכם אשר הורגלתם בה מאז כי עוד במדבר עשיתם את העגל: בשחר. ר"ל בתחלת מלכות הושע בן אלה בשנת שש למלכו, נכרת מלכותו בכריתה כי אז אסרו מלך אשור כמ"ש במ"ב:

מצודת ציון

(יד) וקאם. מל' קימה: שאון. המיית מלחמה: יושד. מלשון שדידה ועושק: שלמן. שם אדם: בית ארבאל. שם משפחה: רוטשה. ענין בקיעה כמו ועולליהם ירטשו (ישעיה יג): **(טו)** בשחר. בבוקר: נדמה. ענין כריתה ואבדון כמו ער מואב נדמה (שם טו):

(ג) תרגלתי. כמו הרגלתי:

(א) כי נער. עודו בנערותו משועבד במצרים אהבתיו: וממצרים. מעת יצא ממצרים קראתי את בני ר"ל שלחתי אליו עבדי הנביאים לקרוא לו לשוב אלי: **(ב)** קראו להם. כל מה שהנביאים הרבו לקרוא להם בשמי, כן הרבו ללכת ולברוח מפניהם ולא אבו לשמוע אבל זבחו לעגלים: **(ג)** ואנכי. הלא אנכי הרגלתי את אפרים שהאומן יקחם על זרועותיו בחמלה רבה ר"ל נתתי להם מנהיג טוב להוליכם בנחת וזה משה שנאמר כי כאשר ישא האומן את היונק (במדבר י"א): ולא ידעו. אינם משימים לב לדעת שרפואתם והצלתם באה ממני:

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

כתובים

דברי הימים ב פרק־כט כו־לד

כו וַיַּעַמְדוּ הַלְוִיִּם בִּכְלֵי דָוִיד וְהַכֹּהֲנִים בַּחֲצֹצְרוֹת: (פ) כז וַיֹּאמֶר חִזְקִיָּהוּ לְהַעֲלוֹת הָעֹלָה לְהַמִּזְבֵּחַ וּבְעֵת
הֵחֵל הָעוֹלָה הֵחֵל שִׁיר־יְהוָה וְהַחֲצֹצְרוֹת וְעַל־יְדֵי כְּלֵי דָוִיד מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל: כח וְכָל־הַקָּהָל מִשְׁתַּחֲוִים
וְהַשִּׁיר מְשׁוֹרֵר וְהַחֲצֹצְרוֹת (מחצצרים) מַחְצְרִים הַכֹּל עַד לִכְלוֹת הָעֹלָה: כט וּכְכַלּוֹת לְהַעֲלוֹת פָּרְעוּ
הַמֶּלֶךְ וְכָל־הַנִּמְצְאִים אִתּוֹ וַיִּשְׁתַּחֲווּ: ל וַיֹּאמֶר יְחִזְקִיָּהוּ הַמֶּלֶךְ וְהַשָּׂרִים לַלְוִיִּם לְהַלֵּל לַיהוָה בְּדִבְרֵי דָוִיד
וְאָסָף הַחֹזֶה וַיְהַלְלוּ עַד־לְשִׂמְחָה וַיִּקְּדוּ וַיִּשְׁתַּחֲווּ: (פ) לא וַיַּעַן יְחִזְקִיָּהוּ וַיֹּאמֶר עַתָּה מִלֵּאתֶם יֶדְכֶם
לַיהוָה גְּשׁוּ וְהָבִיאוּ זְבָחִים וְתוֹדוֹת לְבֵית יְהוָה וַיָּבִיאוּ הַקָּהָל זְבָחִים וְתוֹדוֹת וְכָל־נְדִיב לֵב עֹלוֹת: לב וַיְהִי
מִסְפַּר הָעֹלָה אֲשֶׁר הֵבִיאוּ הַקָּהָל בָּקָר שִׁבְעִים אֵילִים מֵאָה כְּבָשִׂים מָאתָיִם לְעֹלָה לַיהוָה כָּל־אֵלֶּה:
לג וְהַקֳּדָשִׁים בָּקָר שֵׁשׁ מֵאוֹת וְצֹאן שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים: לד רַק הַכֹּהֲנִים הָיוּ לִמְעָט וְלֹא יָכְלוּ לְהַפְשִׁיט
אֶת־כָּל־הָעֹלוֹת וַיְחַזְּקוּם אֲחֵיהֶם הַלְוִיִּם עַד־כְּלוֹת הַמְּלָאכָה וְעַד יִתְקַדְּשׁוּ הַכֹּהֲנִים כִּי הַלְוִיִּם יִשְׁרֵי לֵבָב
לְהִתְקַדֵּשׁ מֵהַכֹּהֲנִים:

רש"י

(כו) והכהנים בחצצרות. ככתוב ובני אהרן הכהנים יתקעו בחצוצרות (במדבר י'): **(ל)** להלל לה' בדברי דוד. זה הודו לה' קראו בשמו ככתוב למעלה (א ט"ז) ביום ההוא אז נתן דוד בראש להודות וגו': **(לא)** ויביאו הקהל זבחים ותודות. דבר המותר לבעלי' באכילה: וכל נדיב לב עולות. קצת מהם מי שהתנדב לבו הביאו עולות ולא כולם לפי שאין לבעלים היתר אכילה בהם: **(לג)** והקדשים. קדשים קלים זבחי' ושלמים מה שהבעלים נהנים בהם: **(לד)** רק הכהנים היו למעט. כלומר אותן שהקדישו היו עדיין למעט ויחזקום אחיהם הלוים עד כלות המלאכה ועד יתקדשו הכהנים, וא"ת היאך יתקדשו הלוים ולא יתקדשו הכהנים ומפרש לפי כי הלוים ישרי לבב להתקדש מהכהנים וישרו לבם הלוים להתקדש יותר מהכהנים והיו הכהנים והלוים וכל יראי השם מתחפשים ומתנכרים ואף מסתתרים כל ימי המלכים הרשעים וכשבא חזקיהו שהיה צדיק לא היו יכולים מיד להתקדש ולטהר שזה בשנה ראשונה היה למלכו והיו באים ומתקדשים על יד כדכתיב (משלי כ"ח) בעלוץ צדיקין רבה תפארת ובקום רשעים יחופש אדם וכתיב (שם) בקום רשעים יסתר אדם ובאבדם ירבו צדיקים כלומר בקום רשע אחז יסתר אדם ובאבדם ירבו צדיקים חזקיה וסיעתו:

מצודת דוד

(כז) החל העולה. העלאת העולה: **ועל ידי וכו'.** חוזר על השיר לומר שהשיר היה ע"י כלי השיר שעשה דוד: **(כח) והשיר משורר.** ר"ל השיר היה משורר ע"י בעלי השיר: **הכל.** לא פסקו המשוררים ותוקעי החצוצרו' עד שגמרו העלאת העולה: **(ל) בדברי דויד.** בהלולים שעשה דוד ואסף:

מצודת ציון

(כז) החל. התחיל: **(כט) כרעו.** נפלו על ברכיהם: **(ל) ויקדו.** ענין כפיפת הקדקוד: **(לא) ויען.** ענין הרמת הקול כמו וענו הלוים וכו' קול רם (דברים כז): **(לד) להפשיט.** להסיר העור:

עד לשמחה. מרוב הדבקות אל המקום ברוך הוא שהיה להם בעת ההלול באו אל השמחה: **(לא) מלאתם ידכם.** התחלת הדב' וחנוכו נקרא מלוי ידים כמו ומלאת יד אהרן (שמות כ"ט) ור"ל והנה עד עתה חדלתם מעבודת המקום ב"ה ועתה התחלתם לעבדו: **זבחים.** שלמים: **ותודות.** שלמי תודה: **נדיב לב.** לפי שהעולה כולה כליל ואין לבעליהן בהם כלום לכן קורא למביאיהן נדיב לב: **(לב) כל אלה.** היו עולות ואמר לתוספת ביאור: **(לג) והקדשים.** שאר הקדשים והם שלמים ותודות: **(לד) ויחזקום.** רצה לומר היו מסייעין להם: **המלאכה.** מלאכת ההפשט: **ועד יתקדשו הכהנים.** ר"ל וכן בכל פעם היו מסייעין להם עד אשר נתקדשו הכהנים להיות די בהם לכלות המלאכה: **כי הלוים ישרי לבב.** המה היו ישרי לבב למהר לקדש עצמן יותר מן הכהנים אשר נתעצלו בדבר:

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

משניות מסכת סנהדרין

ו נִתְעַכֵּל הַבָּשָׂר – מְלַקְּטִין אֶת הָעֲצָמוֹת וְקוֹבְרִין אוֹתָן בִּמְקוֹמָן. וְהַקְּרוֹבִים בָּאִים וְשׁוֹאֲלִין בִּשְׁלוֹם הַדַּיָּנִים וּבִשְׁלוֹם הָעֵדִים, כְּלוֹמַר שֶׁאֵין בְּלִבֵּנוּ עֲלֵיכֶם כְּלוּם, שֶׁדִּין אֱמֶת דַּנְתֶּם. וְלֹא הָיוּ מִתְאַבְּלִין, אֲבָל אוֹנְנִין, שֶׁאֵין אֲנִינוּת אֶלָּא בַּלֵּב.

פרק שביעי

א אַרְבַּע מִיתוֹת נִמְסְרוּ לְבֵית דִּין: סְקִילָה, שְׂרֵפָה, הֶרֶג וָחֶנֶק. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: שְׂרֵפָה, סְקִילָה, חֶנֶק וָהֶרֶג. זוֹ מִצְוַת הַנִּסְקָלִין.

ב מִצְוַת הַנִּשְׂרָפִין: הָיוּ מְשַׁקְּעִין אוֹתוֹ בַּזֶּבֶל עַד אַרְכּוּבוֹתָיו, וְנוֹתְנִין סוּדָר קָשֶׁה לְתוֹךְ הָרַכָּה, וְכוֹרֵךְ עַל צַוָּארוֹ. זֶה מוֹשֵׁךְ אֶצְלוֹ וְזֶה מוֹשֵׁךְ אֶצְלוֹ, עַד שֶׁפּוֹתֵחַ אֶת פִּיו, וּמַדְלִיק אֶת הַפְּתִילָה וְזוֹרְקָהּ לְתוֹךְ פִּיו, וְיוֹרֶדֶת לְתוֹךְ מֵעָיו וְחוֹמֶרֶת אֶת בְּנֵי מֵעָיו. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אַף הוּא אִם מֵת בְּיָדָם, לֹא הָיוּ מְקַיְּמִין בּוֹ מִצְוַת שְׂרֵפָה; אֶלָּא

פירוש ברטנורא

ו נתעכל הבשר. כבר נתכפר לו במיתתו ובבזיונו: **מלקטין את העצמות.** וקוברים אותן בקברות אבותן: **ולא היו מתאבלים.** כדי שיהא בזיונן כפרה להם. ואית דאמרי, לפי שהאבלות חלה משיסתם הגולל, ובאותה שעה אין מתאבלים עליהם שלא נגמרה כפרתן עד שיתעכל הבשר, והואיל ואדחי האבלות אדחי:

ז א ארבע מיתות. סקילה שרפה הרג וחנק. סקילה חמורה משרפה, ושתיהן מהרג, ושלשתן מחנק. ונפקא מינה למי שנתחייב שתי מיתות, דקיימא לן דנדון בחמורה: **רבי שמעון אומר וכו'.** ואין הלכה כר' שמעון: **זו מצות הנסקלין.** הא דפרישנא בפרקין דלעיל:

ב משקעין אותו. שלא יתהפך אנה ואנה ותפול הפתילה על בשרו: **קשה לתוך הרכה.** כורכים סודר קשה לתוך הרכה. קשה מבפנים לחנוק, ורכה מבחוץ להגין: **את הפתילה.** פתילה של אבר מדליק. ומתיך לתוך פיו: **וחומרת.** כווצת. לשון חמרמרו מעי (איכה ב). ולפינן מבני אהרן שנאמר בהם (ויקרא

משניות מבוארות – קהתי

~ יום ראשון ~

באור משנה ו

משנתנו היא המשך המשנה הקודמת, והיא באה להשמיענו, שאף על-פי שלמדנו, שאין קוברים את המומת בקברות אבותיו, מכל מקום לאחר זמן, כפי שיבואר במשנה, מעבירים את עצמותיו מבית הקברות המיוחד, שבו נקבר, לקברות אבותיו.

נִתְעַכֵּל הַבָּשָׂר – לאחר שנרקב בשרו של המומת, **מְלַקְּטִין אֶת הָעֲצָמוֹת** – שלו, **וְקוֹבְרִין אוֹתָן בִּמְקוֹמָן** – בקברות אבותיו, לפי שכבר נתכפר לו עוונו במיתתו ובבזיונו. **וְהַקְּרוֹבִים** – של המומת, **בָּאִים** – מיד לאחר שהומת, **וְשׁוֹאֲלִין בִּשְׁלוֹם הַדַּיָּנִים וּבִשְׁלוֹם הָעֵדִים, כְּלוֹמַר** – כאילו באים לומר, **שֶׁאֵין בְּלִבֵּנוּ עֲלֵיכֶם כְּלוּם, שֶׁדִּין אֱמֶת דַּנְתֶּם** – שלא העדים והדיינים המיתו אותו, אלא שעל פי דין תורה נתחייב מיתה, והוא בחטאו גרם לו את מיתתו. **וְלֹא הָיוּ מִתְאַבְּלִין** – הקרובים לא היו מתאבלים עליו, שהואיל ולא נגמרה כפרתו עד שיתעכל הבשר, אין מתאבלים עליו בשעת מיתה, והואיל ונדחתה האבלות נדחתה. **אֲבָל אוֹנְנִין** – מצטערים הם על מותו, **שֶׁאֵין אֲנִינוּת אֶלָּא בַּלֵּב** – ומותר להם לשאת צער בלבם על מותו של קרובם, והרי שנינו לעיל, שאף הקב"ה מצטער על מיתתם של הרשעים.

באור משנה א

כבר הזכרנו בפרק הקודם (משנה ו), שיש מיתות קלות ויש מיתות חמורות. משנתנו באה לפרט את ארבע מיתות בית דין לפי סדר חומרתן, ונחלקו בזה תנא קמא ורבי שמעון.

אַרְבַּע מִיתוֹת נִמְסְרוּ לְבֵית דִּין – לדון בהם את החייבים מיתה, ואלו הן: **סְקִילָה, שְׂרֵפָה, הֶרֶג וָחֶנֶק** – סקילה חמורה משריפה, ושתיהן חמורות מהרג, ושלשתן חמורות מחנק. התוצאה מהלכה זו, שאם נתחייב אדם שתי מיתות, הרי הוא נידון בחמורה. **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: שְׂרֵפָה, סְקִילָה, חֶנֶק וָהֶרֶג** – רבי שמעון סובר, ששריפה חמורה מסקילה, וחנק חמור מהרג. **זוֹ מִצְוַת הַנִּסְקָלִין** – מה ששנינו בפרק הקודם. ולהלן במשניות הבאות יבוארו שאר מיתות בית דין.

~ יום שני ~

באור משנה ב

משנתנו עוסקת בתאור מיתת השריפה, והיא באה ללמדנו שלא היתה זו שריפה ממש, שריפת הגוף כולו, אלא "שריפת" בני המעיים בלבד, כפי שיבואר; ובלשון הגמרא "שריפת נשמה וגוף קיים". בגמרא (סנהדרין נב, א) למדים זה משריפת נדב ואביהוא, בני אהרן, שכתוב בהם (ויקרא י, ו): "כל בית ישראל יבכו את השריפה". ויש למדים מעדת קורח, שכתוב בהם (במדבר יז, ד): "אשר הקריבו השרופים", מה שם שריפת נשמה וגוף קיים, כפי שלמדים בגמרא מן הכתוב בתורה, אף כאן שריפת נשמה וגוף קיים, כלומר: מאחר שאנו מוצאים ששריפה כזו נקראת שריפה, וזו מיתה יותר קלה מאשר העלאת הנידון על המוקד, לפיכך אמרו חכמים שכך היא מצוות הנשרפין על ידי בית הדין, שהרי כתוב (ויקרא יט, יח): "ואהבת לרעך כמוך" – ברור לו מיתה יפה.

מִצְוַת הַנִּשְׂרָפִין – נעשתה כדלהלן: **הָיוּ מְשַׁקְּעִין אוֹתוֹ** – את הנידון לשריפה – **בַּזֶּבֶל עַד אַרְכּוּבוֹתָיו** – עד ברכיו, שלא יסתובב לכאן ולכאן, ויפול על בשרו מהעופרת הרותחת שעומדים לזרוק לתוך פיו, כפי שיבואר להלן; **וְנוֹתְנִין סוּדָר קָשֶׁה לְתוֹךְ הָרַכָּה, וְכוֹרֵךְ עַל צַוָּארוֹ** – כורכים על צוארו שתי מטפחות שאחת נתונה בתוך השנייה, קשה מבפנים, כדי לחונקו ולהכריחו לפתוח את הפה, ורכה מבחוץ, כדי שלא לחבל את צוארו. **זֶה מוֹשֵׁךְ אֶצְלוֹ וְזֶה מוֹשֵׁךְ אֶצְלוֹ** – כלומר שני העדים מושכים בקצות הסודר, זה לכאן וזה לכאן, **עַד שֶׁפּוֹתֵחַ אֶת פִּיו** – מתוך הכרח, **וּמַדְלִיק אֶת הַפְּתִילָה** – ואחד מדליק פתילה של עופרת, **וְזוֹרְקָהּ לְתוֹךְ פִּיו** – של הנידון לשריפה, **וְיוֹרֶדֶת לְתוֹךְ מֵעָיו וְחוֹמֶרֶת אֶת בְּנֵי מֵעָיו** – שורפת את קרביו. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אַף הוּא אִם מֵת בְּיָדָם** – כלומר הלא אם הנידון לשריפה מת בידם של המושכים בסודר, קודם זריקת הפתילה לפיו, **לֹא הָיוּ מְקַיְּמִין בּוֹ מִצְוַת שְׂרֵפָה** – אלא חנק,

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

פּוֹתְחִין אֶת פִּיו בִּצְבֶת שֶׁלֹּא בְטוֹבָתוֹ, וּמַדְלִיק אֶת הַפְּתִילָה וְזוֹרְקָהּ לְתוֹךְ פִּיו, וְיוֹרֶדֶת לְתוֹךְ מֵעָיו וְחוֹמֶרֶת אֶת בְּנֵי מֵעָיו. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן צָדוֹק: מַעֲשֶׂה בְּבַת כֹּהֵן אַחַת שֶׁזִּנְּתָה, וְהִקִּיפוּהָ חֲבִילֵי זְמוֹרוֹת וּשְׂרָפוּהָ. אָמְרוּ לוֹ: מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הָיָה בֵּית דִּין שֶׁל אוֹתָהּ שָׁעָה בָּקִי.

ג מִצְוַת הַנֶּחֱרָגִים: הָיוּ מַתִּיזִין אֶת רֹאשׁוֹ בַּסַּיִף, כְּדֶרֶךְ שֶׁהַמַּלְכוּת עוֹשָׂה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: נוּוּל הוּא זֶה; אֶלָּא מַנִּיחִין אֶת רֹאשׁוֹ עַל הַסַּדָּן וְקוֹצֵץ בַּקּוֹפִיץ; אָמְרוּ לוֹ: אֵין מִיתָה מְנֻוֶּלֶת מִזּוּ. מִצְוַת הַנֶּחֱנָקִין: הָיוּ מְשַׁקְּעִין אוֹתוֹ בַּזֶּבֶל עַד אַרְכּוּבוֹתָיו, וְנוֹתְנִין סוּדָר קָשֶׁה לְתוֹךְ הָרַכָּה, וְכוֹרֵךְ עַל צַוָּארוֹ; זֶה מוֹשֵׁךְ אֶצְלוֹ וְזֶה מוֹשֵׁךְ אֶצְלוֹ, עַד שֶׁנַּפְשׁוֹ יוֹצֵאָה.

ד אֵלּוּ הֵן הַנִּסְקָלִין: הַבָּא עַל הָאֵם, וְעַל אֵשֶׁת הָאָב, וְעַל הַכַּלָּה, וְעַל הַזְּכוּר, וְעַל הַבְּהֵמָה, וְהָאִשָּׁה הַמַּכִּיאָה אֶת הַבְּהֵמָה, וְהַמְגַדֵּף, וְהָעוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה, וְהַנּוֹתֵן מִזַּרְעוֹ לַמֹּלֶךְ, וּבַעַל אוֹב, וְיִדְּעוֹנִי, וְהַמְחַלֵּל אֶת הַשַּׁבָּת,

פירוש ברטנורא

י) וכל בית ישראל יבכו את השרפה, ולא נשרפו גופתם דהא כתיב (שם) ויקרבו וישאום בכותנותם, הכא נמי מתקיימת מצות שרפה אע"פ שאין נשרפים אלא בני מעים בלבד. והכי עדיף טפי, דכתיב (שם י"ט) ואהבת לרעך כמוך, ברור לו מיתה יפה: **אף הוא אם מת בידם.** כלומר אם היה מת בידם ע"י חניקתם קודם זריקת הפתילה: **לא היו מקיימים מצות שרפה.** לפיכך לא היו חונקים אותו: **אלא פותחים את פיו בצבת.** טנאלוויי"א בלע"ז. ואין הלכה כר' יהודה: **שלא היה ב"ד של אותה שעה בקי.** צדוקין היו, שאין להם גזירה שוה אלא קרא כמשמעו:

ג רבי יהודה אומר נוול הוא זה. שהורגו מעומד ונופל: **סדן.** עץ עבה תקוע בארץ כמות של נפחים. ובברייתא פירשו, דטעמא דפליג ר' יהודה אדרבנן, מפני שאמרה תורה (שם י"ח) ובחוקותיהם לא תלכו. ואמרי ליה רבנן, כיון דכתיב סייף באורייתא, דאמר קרא נקום ינקם (שמות כ"א), לאו מינייהו גמרינן. והלכה כחכמים:

ד אלו הן הנסקלין. אית מינייהו דכתיב בהו סקילה בהדיא, והנך דלא כתיבא בהו סקילה כתיב בהו דמיו בו דמיהם בם, וכל מקום שנאמר דמיו בו דמיהם בם אינו אלא סקילה, דילפינן מאוב וידעוני דכתיב (ויקרא כ) באבן ירגמו אותם דמיהם בם: **והנותן מזרעו למולך.** קסבר האי תנא מולך לאו עבודה זרה

משניות מבוארות – קהתי

כפי שנלמד להלן במשנה הבאה; **אֶלָּא פּוֹתְחִין אֶת פִּיו בִּצְבֶת שֶׁלֹּא בְטוֹבָתוֹ** – בעל כורחו, **וּמַדְלִיק אֶת הַפְּתִילָה וְזוֹרְקָהּ לְתוֹךְ פִּיו, וְיוֹרֶדֶת לְתוֹךְ מֵעָיו וְחוֹמֶרֶת אֶת בְּנֵי מֵעָיו** – כמו שבארנו לעיל. **אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן צָדוֹק: מַעֲשֶׂה בְּבַת כֹּהֵן אַחַת שֶׁזִּנְּתָה** – ודינה במיתת שריפה, שכתוב (ויקרא כא, ט): "ובת איש כהן כי תחל לזנות, את אביה היא מחללת, באש תשרף", **וְהִקִּיפוּהָ חֲבִילֵי זְמוֹרוֹת** – חבילות של ענפים, **וּשְׂרָפוּהָ** – ומכאן שמיתת שריפה היא שריפת הגוף כולו. **אָמְרוּ לוֹ** – חכמים לרבי אלעזר בן צדוק: מזה אין ראיה, שכן מה שעשו הרי זה **מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הָיָה בֵּית דִּין שֶׁל אוֹתָהּ שָׁעָה בָּקִי** – בהלכה. בגמרא מבואר, שהיו בית דין של צדוקים, שאינם מודים בתורה שבעל פה, ומקיימים את הכתוב כמשמעו.

באור משנה ג

משנה זו באה לבאר, כיצד היו מבצעים את המיתות הרג וחנק.

מִצְוַת הַנֶּחֱרָגִים – נעשתה כדלהלן: **הָיוּ מַתִּיזִין אֶת רֹאשׁוֹ** – של הנידון להרג, **בַּסַּיִף** – בחרב, **כְּדֶרֶךְ שֶׁהַמַּלְכוּת** – של רומי, **עוֹשָׂה** – כשהיא מוציאה אדם להורג. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: נוּוּל הוּא זֶה** – להתיז ראשו כדרך המלכות, **אֶלָּא מַנִּיחִין אֶת רֹאשׁוֹ עַל הַסַּדָּן** – על גזע עץ עבה, **וְקוֹצֵץ** – ראשו, **בַּקּוֹפִיץ** – בסכין שקוצצים בה בשר ועצמות. **אָמְרוּ לוֹ** – חכמים לרבי יהודה: **אֵין מִיתָה מְנֻוֶּלֶת מִזּוּ** – שדומה היא לקציצת בשר בהמה. בגמרא מובאת ברייתא (סנהדרין נב, ב): "אמר להן רבי יהודה לחכמים: אף אני יודע, שמיתה מנוולת היא (לקצוץ ראשו בקופיץ). אבל מה אעשה, שהרי אמרה תורה (ויקרא יח, ג): "ובחוקותיהם לא תלכו", ומכאן שאין להתיז את ראשו בסייף כדרך שהמלכות עושה. ברם חכמים סוברים, שאין בזה משום "ובחוקותיהם לא תלכו", הואיל והתורה מזכירה מיתה בחרב, כמו שכתוב בעיר הנדחת (דברים יג, טז): "החרם אותה ואת כל אשר בה ואת בהמתה לפי חרב". וכן ברוצח כתוב (שמות כא, ב): "וכי יכה איש את עבדו... ומת תחת ידו, נקום ינקם".

ונקימה זו חרב, שכתוב (ויקרא כו, כה): "חרב נוקמת נקם ברית". והלכה כחכמים. **מִצְוַת הַנֶּחֱנָקִין** – היתה כדלהלן: **הָיוּ מְשַׁקְּעִין אוֹתוֹ** – את הנידון לחנק – **בַּזֶּבֶל עַד אַרְכּוּבוֹתָיו** – עד ברכיו, **וְנוֹתְנִין סוּדָר קָשֶׁה לְתוֹךְ הָרַכָּה, וְכוֹרֵךְ עַל צַוָּארוֹ** – כמבואר במצוות הנשרפים, במשנה הקודמת, **זֶה מוֹשֵׁךְ אֶצְלוֹ וְזֶה מוֹשֵׁךְ אֶצְלוֹ** – שני העדים מושכים בקצות הסודר, וחונקים אותו, **עַד שֶׁנַּפְשׁוֹ יוֹצֵאָה** – יש מקשים: למה משקעים את הנידון לחנק בזבל, והלא אין כאן פתילה שתפול על בשרו, כמו בנשרפים? ולמה סודר קשה לתוך הרכה? הלא בחנק אין צריכים לפתוח את פיו? ואולי יש לומר, שכיון שתיקנו כן בנשרפים, שיש בהם דברים הדומים לנחנקים, לא רצו חכמים לשנות, ותקנו כן אף בנחנקים (**"לחם משנה"**).

~ יום שלישי ~

באור משנה ד

החל במשנתנו ועד סוף פרק ח דנות המשניות בעבירות שחייבים עליהן סקילה. תחילה מונה אותן משנתנו דרך כלל, ואחר כך מתפרשת כל אחת מהן בפרט. ושמונה עשרה עבירות מונה המשנה, מהן שהוזכרה סקילתן במפורש בתורה, ומהן שחיובן בסקילה אינו מפורש בתורה, אלא שכתוב בהן "דמיו בו" או "דמיהם בם", ולמדים מאוב וידעוני שכוונת הכתוב לסקילה, שכן כתוב (ויקרא כ, כז): "ואיש או אשה כי יהיה בהם אוב או ידעוני מות יומתו, באבן ירגמו אותם דמיהם בם". ויש גם שלא כתוב בהם "דמיו בו" או "דמיהם בם", ולמדים חיוב סקילה בהם מגזירה שווה, כמבואר בברייתא בגמרא (נד, ב; פט, ב).

אֵלּוּ הֵן הַנִּסְקָלִין – אלו הן העבירות שדינן בסקילה: **הַבָּא עַל הָאֵם, וְעַל אֵשֶׁת הָאָב** – או על אשת אביו, אף על פי שאינה אמו, **וְעַל הַכַּלָּה** – אשת בנו, **וְעַל הַזְּכוּר** – הבא על הזכר, **וְעַל הַבְּהֵמָה** – הרובע את הבהמה, **וְהָאִשָּׁה הַמַּכִּיאָה אֶת הַבְּהֵמָה** – עליה; כל אלו יבוארו להלן במשנתנו. **וְהַמְגַדֵּף** – המחרף שם ה', כמבואר להלן במשנה ה, **וְהָעוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה** – כמבואר להלן במשנה ו, **וְהַנּוֹתֵן מִזַּרְעוֹ לַמֹּלֶךְ, וּבַעַל אוֹב, וְיִדְּעוֹנִי** – כפי שיבואר במשנה ז, **וְהַמְחַלֵּל אֶת הַשַּׁבָּת, וְהַמְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ** – כפי שיבואר במשנה ח, **וְהַבָּא עַל נַעֲרָה הַמְאֹרָסָה** – כפי שיבואר במשנה ט,

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

וְהַמְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ, וְהַבָּא עַל נַעֲרָה הַמְאֹרָסָה, וְהַמַּסִּית, וְהַמַּדִּיחַ, וְהַמְכַשֵּׁף, וּבֶן סוֹרֵר וּמוֹרֶה. הַבָּא עַל הָאֵם — חַיָּב עָלֶיהָ מִשּׁוּם אֵם וּמִשּׁוּם אֵשֶׁת אָב; רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא מִשּׁוּם הָאֵם בִּלְבַד. הַבָּא עַל אֵשֶׁת אָב — חַיָּב עָלֶיהָ מִשּׁוּם אֵשֶׁת אָב וּמִשּׁוּם אֵשֶׁת אִישׁ, בֵּין בְּחַיֵּי אָבִיו, בֵּין לְאַחַר מִיתַת אָבִיו, בֵּין מִן הָאֲרוּסִין, בֵּין מִן הַנִּשּׂוּאִין. הַבָּא עַל כַּלָּתוֹ — חַיָּב עָלֶיהָ מִשּׁוּם כַּלָּתוֹ וּמִשּׁוּם אֵשֶׁת אִישׁ, בֵּין בְּחַיֵּי בְנוֹ, בֵּין לְאַחַר מִיתַת בְּנוֹ, בֵּין מִן הָאֲרוּסִין בֵּין מִן הַנִּשּׂוּאִין. הַבָּא עַל הַזְּכוּר, וְעַל הַבְּהֵמָה, וְהָאִשָּׁה הַמְּבִיאָה אֶת הַבְּהֵמָה; אִם אָדָם חָטָא, בְּהֵמָה מֶה חָטְאַת? אֶלָּא לְפִי שֶׁבָּאת לְאָדָם תַּקָּלָה עַל יָדָהּ, לְפִיכָךְ אָמַר הַכָּתוּב: תִּסָּקֵל. דָּבָר אַחֵר: שֶׁלֹּא תְּהֵא הַבְּהֵמָה עוֹבֶרֶת בַּשּׁוּק, וְיֹאמְרוּ: זוֹ הִיא שֶׁנִּסְקַל פְּלוֹנִי עַל יָדָהּ.

ה הַמְגַדֵּף — אֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיְּפָרֵשׁ אֶת הַשֵּׁם. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה: בְּכָל יוֹם דָּנִין אֶת הָעֵדִים בְּכִנּוּי:

פירוש ברטנורא

הוא אלא חוק האומות בעלמא הוא. מדתנא עבודה זרה, ותנא מולך: **והמקלל אביו ואמו.** חמור ממכה, דאיכא תרתי קלון אביו ואמו ומוציא שם שמים לבטלה, דהא תנן אינו חייב עד שיקללם בשם: **והמסית.** את היחידים: **והמדיח.** עיר הנידחת: **מכשף.** דכתיב (שמות כ"ב) מכשפה לא תחיה, וסמיך ליה כל שוכב עם בהמה מות יומת, מה שוכב עם בהמה בסקילה, אף מכשפה בסקילה: **הבא על האם חייב עליה.** שתי חטאות. דבכולהו עריות [כתיב בהו כרת וכתיב בהו] חילוק חטאות. ואפילו בגוף אחד. וכן הלכה: **בין מן האירוסין.** דכיון שקידשה, אשתו היא, דכתיב (ויקרא כ') ואיש כי יקח אשה, משעת לקיחה נקראת אשתו. והך קיחה קדושין הן, דגמר קיחה קיחה משדה עפרון:

ה עד שיפרש את השם. ויברך השם בשם. שנאמר (שם כ"ד) ונוקב שם ה' בנקבו שם, שינקוב השם בשם: **בכל יום.** כל זמן שהיו נושאים ונותנים בבדיקת העדים: **היו דנין אותן בכינוי.** כל אדם שמהפך דבר ומדבר כמו שמקלל ותולה באחר קרוי כינוי בלשון חכמים. ובלשון מקרא, כי לא ידעתי אכנה (איוב

משניות מבוארות – קהתי

וְהַמְּסִית – את היחיד לעבוד עבודה זרה, **וְהַמַּדִּיחַ** – את הרבים לעבוד עבודה זרה; ענין המסית והמדיח יבוארו להלן במשנה י. **וְהַמְכַשֵּׁף** – כפי שיבואר להלן במשנה יא, **וּבֶן סוֹרֵר וּמוֹרֶה** – כפי שיבואר בפרק ח. נמצאו כולן שמונה עשרה עבירות: שבע מהן בביאות אסורות, שמונה – בענייני האמונות, שתיים בהמראת אב ואם (המקלל אביו ואמו, ובן סורר ומורה), ואחת בחילול השבת (**המאירי**). כאן חוזרת המשנה לבאר בפרוטרוט את כל אחת מהן, כפי הסדר שנימנו לעיל: **הַבָּא עַל הָאֵם** – בשוגג, **חַיָּב עָלֶיהָ** – שתי חטאות, **מִשּׁוּם אֵם** – שכתוב בה (**ויקרא יח, ז**): "ערות אמך לא תגלה", **וּמִשּׁוּם אֵשֶׁת אָב** – שכתוב בה (**שם שם, ח**): "ערות אשת אביך לא תגלה", וכן כתוב (**שם כ, יא**): "ואיש אשר ישכב את אשת אביו... מות יומתו שניהם דמיהם בם"; וכל העריות שחייבים עליהן מיתה במזיד והתראה, אם לא היתה התראה – חייבים כרת, ואם היה שוגג – חייב חטאת. יש מבארים שמדובר כאן לאחר מיתת האב, שכן הבא על אמו בחיי האב, חייב עליה גם משום אשת איש (**תוספות**). **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא מִשּׁוּם הָאֵם בִּלְבַד** – היינו חטאת אחת. בגמרא מבואר טעמו של רבי יהודה, שנאמר (**ויקרא יח, ז**): "אמך היא" – בא הכתוב ללמד, שאינו חייב אלא משום אמו בלבד. והלכה כתנא קמא. **הַבָּא עַל אֵשֶׁת אָב** – שאינה אמו, **חַיָּב עָלֶיהָ מִשּׁוּם אֵשֶׁת אָב וּמִשּׁוּם אֵשֶׁת אִישׁ** – שתי חטאות (**עיין ויקרא יח, ח; כ, י**), **בֵּין בְּחַיֵּי אָבִיו, בֵּין לְאַחַר מִיתַת אָבִיו** – הריהו חייב משום אשת אב; אבל משום אשת איש אינו חייב אלא בחיי אביו, **בֵּין מִן הָאֲרוּסִין** – שקידשה אביו ולא כנסה עדיין לחופה, **בֵּין מִן הַנִּשּׂוּאִין** – לאחר שכנסה לחופה, שכן משעת קידושין אשתו היא, וחייב עליה משום אשת אב ומשום אשת איש. **הַבָּא עַל כַּלָּתוֹ** – אשת בנו, **חַיָּב עָלֶיהָ** – שתי חטאות, **מִשּׁוּם כַּלָּתוֹ** – שכתוב בה (**ויקרא יח, טו**): "ערות כלתך לא תגלה, אשת בנך היא", **וּמִשּׁוּם אֵשֶׁת אִישׁ** – אם בא עליה בחיי בנו. ברם, משום כלתו הוא חייב **בֵּין בְּחַיֵּי בְנוֹ, בֵּין לְאַחַר מִיתַת בְּנוֹ** – וכן הוא חייב עליה **בֵּין** – שהיא אשת בנו – **מִן הָאֲרוּסִין בֵּין מִן הַנִּשּׂוּאִין** – בחיי בנו משום כלתו ומשום אשת איש, ולאחר מותו משום כלתו בלבד. **הַבָּא עַל הַזְּכוּר** – דינו בסקילה, שכתוב (**ויקרא כ, יג**): "ואיש אשר ישכב את זכר משכבי אשה תועבה עשו שניהם, מות יומתו דמיהם בם". **וְעַל הַבְּהֵמָה** – שכתוב (**שם שם, טו**): "ואיש אשר יתן שכבתו בבהמה מות יומת, ואת הבהמה תהרגו". **וְהָאִשָּׁה הַמְּבִיאָה אֶת הַבְּהֵמָה** – עליה, שכתוב (**שם שם, טז**): "ואשה אשר תקרב אל כל בהמה לרבעה אותה, והרגת את האשה ואת הבהמה, מות יומתו דמיהם בם", הרי הכתוב אומר, שאף הבהמה בסקילה, ושואלת המשנה: **אִם אָדָם חָטָא, בְּהֵמָה מֶה חָטְאַת** – הרי אין בה דעת, ולמה היא נסקלת? **אֶלָּא לְפִי שֶׁבָּאת לְאָדָם תַּקָּלָה עַל יָדָהּ** – שהיתה לאדם למכשול עוון, **לְפִיכָךְ אָמַר הַכָּתוּב: תִּסָּקֵל** – שלא ייכשל בה עוד איש אחר (**"תפארת ישראל"**). **דָּבָר אַחֵר** – טעם אחר לסקילת הבהמה: **שֶׁלֹּא תְּהֵא הַבְּהֵמָה עוֹבֶרֶת בַּשּׁוּק, וְיֹאמְרוּ** – הבריות: **זוֹ הִיא** – הבהמה, **שֶׁנִּסְקַל פְּלוֹנִי עַל יָדָהּ** – וחס הקדוש ברוך הוא על כבוד החוטא (**"תפארת ישראל"**).

באור משנה ה

משנה זו באה לבאר את ענין המגדף, שנמנה במשנה הקודמת בכלל הנסקלין.

הַמְגַדֵּף, אֵינוֹ חַיָּב – סקילה, **עַד שֶׁיְּפָרֵשׁ אֶת הַשֵּׁם** – עד שיוציא מפיו את השם המיוחד, ומבואר בברייתא בגמרא: עד ש"יברך" (כינוי במקום יקלל) שם בשם, כגון יקלל שם פלוני את שם פלוני (**רש"י**), שנאמר (**ויקרא כד, טז**): "ונוקב שם ד' מות יומת רגום ירגמו בו כל העדה, כגר כאזרח בנקבו שם יומת" – חוזר הכתוב ואומר "בנקבו שם", לומר לך, עד שייקוב שם בשם. הרמב"ם כותב: "אין המגדף חייב סקילה עד שיפרש את השם המיוחד של ארבע אותיות שהוא אל"ף דל"ת נו"ן יו"ד, ו"יברך" אותו בשם מן השמות שאינם נמחקים...; ויש מי שמפרש, שאינו חייב אלא על שם יו"ד ה"א וא"ו ה"א. ואני אומר, שעל שניהם הוא נסקל" (הל' עכו"ם ב, ז; ועיין "כסף משנה" שם שמביא דעות אחרות). **אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה: בְּכָל יוֹם דָּנִין אֶת הָעֵדִים** – בשעה שנושאים ונותנים עמהם בענין המגדף, **בְּכִנּוּי: יַכֶּה יוֹסֵי יוֹסֵי אֶת יוֹסִי** – כלומר שלא היו העדים מזכירים את דברי המגדף אלא דרך כינוי, דהיינו שהיו מעידים עליו שאמר: יכה יוסי את יוסי – "יוסי" הוא הכינוי לשם ה', ובחרו בכינוי זה לפי שהוא בן ארבע אותיות כשם המיוחד, וכן בגימטריא "א־להים" (**רש"י**). "יכה יוסי את יוסי" – כינוי הוא לדברי המגדף כלפי השם, כמו שהזכרנו לעיל, שאינו חייב עד שיברך שם בשם. – על פי עדותם זו היו הדיינים נושאים ונותנים בדינו של המגדף, כאילו שמעו מפיהם את דבריו המפורשים. **נִגְמַר הַדִּין** – והסכימו הדיינים לחייבו, **לֹא**

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

יַכֶּה יוֹסֵי אֶת יוֹסֵי. גְּנֻמַר הַדִּין — לֹא הוֹרְגִים בְּכִנּוּי, אֶלָּא מוֹצִיאִים אֶת כָּל הָאָדָם לַחוּץ, וְשׁוֹאֲלִים אֶת הַגָּדוֹל שֶׁבָּהֶן, וְאוֹמְרִים לוֹ: אֱמוֹר, מַה שֶּׁשָּׁמַעְתָּ בְּפֵרוּשׁ! וְהוּא אוֹמֵר; וְהַדַּיָּנִים עוֹמְדִין עַל רַגְלֵיהֶן, וְקוֹרְעִין וְלֹא מְאַחִין. וְהַשֵּׁנִי אוֹמֵר: אַף אֲנִי כָּמוֹהוּ; וְהַשְּׁלִישִׁי אוֹמֵר: אַף אֲנִי כָּמוֹהוּ.

וְ הָעוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה: אֶחָד הָעוֹבֵד, וְאֶחָד הַזּוֹבֵחַ, וְאֶחָד הַמְקַטֵּר, וְאֶחָד הַמְנַסֵּךְ, וְאֶחָד הַמִּשְׁתַּחֲוֶה, וְאֶחָד הַמְקַבְּלוֹ עָלָיו לֵאלֹהַּ, וְהָאוֹמֵר לוֹ: אֵלִי אַתָּה. אֲבָל הַמְגַפֵּף וְהַמְנַשֵּׁק וְהַמְכַבֵּד וְהַמְרַבֵּץ וְהַמַּרְחִיץ, הַסָּךְ, הַמַּלְבִּישׁ וְהַמַּנְעִיל — עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה; הַנּוֹדֵר בִּשְׁמוֹ וְהַמְקַיֵּם בִּשְׁמוֹ — עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה. הַפּוֹעֵר עַצְמוֹ לְבַעַל פְּעוֹר — זוֹ הִיא עֲבוֹדָתוֹ; הַזּוֹרֵק אֶבֶן לְמַרְקוּלִיס — זוֹ הִיא עֲבוֹדָתוֹ.

פירוש ברטנורא

ל"ב): **יכה יוסי את יוסי.** אני שמעתי מפני שהוא בן ארבע אותיות ועולה בגימטריא אלהי"ם, לכך מכנים שם בן ארבע אותיות ליוסי: **גנמר הדין.** ובאים ב"ד לומר חייב הוא, לא היו יכולים להרגו על פי עדות זו ששמעו, שהרי לא שמעו מפיהם אלא קללת כינוי: **אלא מוציאים את כל האדם לחוץ.** דגנאי הוא להשמיע ברכת השם לרבים: **וקורעין ולא מאחין.** עולמית. [ודוקא] תפירה אלכסנדרית שאין הקריעה ניכרת, אבל שאר תפירות מותר: **אף אני שמעתי כמוהו.** ואינו צריך להזכיר ברכת שם בשם: **והשלישי אומר.** אתיא כמאן דאמר מה שנים עדות אחת אף שלשה עדות אחת:

ו אחד העובר. עבודה זרה בדבר שדרך עבודתה בכך: **ואחד הזובח כו'.** ואע"פ שאין דרך עבודתה באחת מארבע עבודות הללו, חייב. וכל שאר עבודות חוץ מאלו, אינו חייב עד שיעבוד כדרך עבודתה: **והמקבלו עליו לאלוה.** אפי' באמירה בעלמא. דאתקש לזביחה, דכתיב (שמות לב) ויזבחו לו ויאמרו אלה אלהיך: **והאומר לו אלי אתה.** בפניו. ואתא סיפא לגלויי רישא. דאי תנא רישא הוה אמינא הני מילי בפניו אבל שלא בפניו לא, תנא סיפא בפניו, מכלל דרישא שלא בפניו ואפילו הכי חייב: **המגפף.** מחבק: **עובר בלא תעשה.** לא תעבדם יתירה כתיב: **הנודר בשמו.** קונם עלי כל פירות שבעולם בשם עבודה זרה פלוני: **המקיים.** נשבע: **עובר בלא תעשה.** ושם אלהים אחרים לא תזכירו (שם כ"ג): **הפוער עצמו.** מתריז רעי לפניו: **זו היא עבודתו.** ואפילו נתכוין לבזותו, הואיל וזו היא עבודתו חייב חטאת: **והזורק אבן למרקוליס.** שעובדים אותו בזריקת אבנים. והמסלק אבן מלפניו נמי חייב, שעובדים אותו נמי בסילוק אבנים: **מרקוליס.** חילוף השבח. מר לשון חלוף הוא, כמו במר דכנתא. במר דשחוטה. קלוס, שבח: **וזו היא עבודתו.** ואפילו נתכוין לרוגמו, חייב חטאת:

משניות מבוארות – קהתי

הוֹרְגִים בְּכִנּוּי – אין בית הדין יכולים לדון אותו למיתה על פי עדותם שנאמרה בכינוי, שמא באמת לא קילל אלא בכינויו בלבד, כמו שהעידו ממש, ואינו חייב מיתה, **אֶלָּא מוֹצִיאִים אֶת כָּל הָאָדָם לַחוּץ** – שלא ישמעו את דברי הגידוף, **וְשׁוֹאֲלִים אֶת הַגָּדוֹל שֶׁבָּהֶן** – את הגדול שבעדים, במעמד חבריו, **וְאוֹמְרִים לוֹ: אֱמוֹר, מַה שֶּׁשָּׁמַעְתָּ בְּפֵרוּשׁ** – מפיו של המגדף ולא בכינוי; **וְהוּא אוֹמֵר** – מה ששמע בפירוש, עם הזכרת השם, **וְהַדַּיָּנִים עוֹמְדִין עַל רַגְלֵיהֶן** – כששומעים את קללת השם, **וְקוֹרְעִין** – את בגדיהם (עיין מלכים ב יח, לז), **וְלֹא מְאַחִין** – ואין מחברים ותופרים את הקרע לעולם. ברם, העדים אינם קורעים, שכבר קרעו בשעה ששמעו מפי המגדף (**ברייתא בגמרא ס, א**). **וְהַשֵּׁנִי** – העד השני, **אוֹמֵר: אַף אֲנִי כָּמוֹהוּ** – אף אני שמעתי כמוהו, ואינו צריך לחזור על הדברים בפירוש, **וְהַשְּׁלִישִׁי אוֹמֵר: אַף אֲנִי כָּמוֹהוּ** – כלומר שאם היו בענין זה הרבה עדים, צריך שכל אחד ואחד יאמר: אף אני שמעתי כמוהו. ועל פי עדות זו גומרים דינו, ומוציאים אותו לסקלו.

~ יום רביעי ~

באור משנה ו

כתוב בתורה (דברים יז, ב-ה): "כי ימצא בקרבך באחד שעריך אשר ה' א-להיך נותן לך, איש או אשה אשר יעשה את הרע בעיני ה'... וילך ויעבד אלהים אחרים וישתחו להם... והוגד לך ושמעת, ודרשת היטב והנה אמת נכון הדבר נעשתה התועבה הזאת בישראל. והוצאת את האיש ההוא או את האשה ההיא אשר עשו את הדבר הרע הזה אל שעריך... וסקלתם באבנים ומתו" מכאן, שהעובד עבודה זרה דינו בסקילה, כמו ששנינו במשנה ד'. משנתנו באה לבאר, מה הן דרכי עבודת האלילים, שיש בהן חיוב סקילה.

הָעוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה – שדינו בסקילה, **אֶחָד הָעוֹבֵד** – בין שהוא עובד עבודה זרה בדבר שדרך עבודתה בכך, **וְאֶחָד הַזּוֹבֵחַ** – ובין שהוא זובח קרבן לאליל, **וְאֶחָד הַמְקַטֵּר** – קטורת מבשמים, **וְאֶחָד הַמְנַסֵּךְ** – יין, וכן הזורק דם, **וְאֶחָד הַמִּשְׁתַּחֲוֶה** – לאליל; בארבע עבודות אלו – הזובח, המקטר, המנסך, והמשתחוה – חייב העובד עבודה זרה אפילו אין דרך עבודתה בכך. ברם, בעבודות אחרות אינו חייב עד שיעבוד כדרך עבודתה; **וְאֶחָד הַמְקַבְּלוֹ עָלָיו לֵאלֹהַּ** – האומר שמקבל עליו את האליל שיהא אלוהיו, **וְהָאוֹמֵר לוֹ** – לאליל כשהוא עומד בפניו: **אֵלִי אַתָּה** – בכל אלו חייב סקילה, אם הזיד והתרו בו. ברם, אם לא התרו בו, חייב כרת. ואם עשה בשוגג, חייב חטאת. **אֲבָל הַמְגַפֵּף** – המחבק את האליל, **וְהַמְנַשֵּׁק** – אותו, **וְהַמְכַבֵּד** – מטאטא לפניו, **וְהַמְרַבֵּץ** – מזלף מים להשכיב האבק שלפניו, **וְהַמַּרְחִיץ** – אותו, וכן **הַסָּךְ, הַמַּלְבִּישׁ וְהַמַּנְעִיל** – אותו, וכיוצא בעבודות אלו, שאינן אלא עבודות כבוד, ואין עבודתו בכך, **עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה** – שנאמר (**שמות כ, ה**): "ולא תעבדם"; פסוק זה בא לאסור אפילו עבודות כבוד, אלא שאין לוקים עליהן, הואיל ואין זו עבודה גמורה. **הַנּוֹדֵר בִּשְׁמוֹ** – כגון שאמר; קונם עלי כל פירות שבעולם בשם אליל פלוני, **וְהַמְקַיֵּם בִּשְׁמוֹ** – כלומר שהוא נשבע בשם האליל; ויש מפרשים: והמקיים בשמו – שהדירו אחר בשם עבודה זרה, והוא קיים את הנדר (**עיין "יד רמה"; המאירי**), **עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה** – שנאמר (**שמות כג, יג**): "ושם אלהים אחרים לא תזכירו". **הַפּוֹעֵר עַצְמוֹ לְבַעַל פְּעוֹר** – העושה צרכיו לפני בעל פעור, אף על פי שמעשה בזיון הוא, **זוֹ הִיא עֲבוֹדָתוֹ** – כך היא דרך עבודתו של בעל פעור, והוא חייב עליה סקילה. **הַזּוֹרֵק אֶבֶן לְמַרְקוּלִיס, זוֹ הִיא עֲבוֹדָתוֹ** – כך היתה דרך עבודתו של האליל מרקוליס (מרקוריוס), שהיו עוברי הדרכים זורקים אבנים על מצבות האליל, שהיו עומדות בצידי הדרכים, ולכן הזורק אבן למרקוליס, חייב סקילה. בגמרא מבואר, שאפילו עשה דרך בזיון, כגון הפוער עצמו לבעל פעור מתוך כוונה לבזותו או הזורק אבן למרקוליס כדי לבזותו, הואיל ועבודתו בכך, חייב. ברם, בכגון זה (שנתכוון לבזותו) אינו חייב אלא חטאת (**רמב"ם הל' עכו"ם ג, ה**). ויש סוברים, שאם התרו בו, אף בכגון זה חייב סקילה (**עיין "תוספות יום טוב"**).

באור משנה ז

כתוב בתורה (ויקרא כ, ב): "איש איש מבני ישראל ומן הגר הגר בישראל אשר יתן מזרעו למולך מות יומת, עם הארץ ירגמוהו באבן". מכאן, שהנותן מזרעו למולך חייב סקילה. וענין המולך הוא, שהיה האב לוקח את בנו ומוסרו לכמרים, עובדי האש; וכשקבלוהו הכמרים היו מדליקים אש גדולה, ומחזירים את הבן לאביו שיעבירהו באש לפניהם, והאב לוקחו ומעבירו בתוך השלהבת מצד זה לצד זה;

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ז הַנּוֹתֵן מִזַּרְעוֹ לַמֹּלֶךְ — אֵינוֹ חַיָּב, עַד שֶׁיִּמְסֹר לַמֹּלֶךְ וְיַעֲבִיר בָּאֵשׁ. מָסַר לַמֹּלֶךְ וְלֹא הֶעֱבִיר בָּאֵשׁ, הֶעֱבִיר בָּאֵשׁ וְלֹא מָסַר לַמֹּלֶךְ — אֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיִּמְסֹר לַמֹּלֶךְ וְיַעֲבִיר בָּאֵשׁ. בַּעַל אוֹב, זֶה פִּיתוֹם הַמְדַבֵּר מִשֶּׁחִיוֹ; וְיִדְּעוֹנִי, זֶה הַמְדַבֵּר בְּפִיו — הֲרֵי אֵלּוּ בְּסִקִילָה, וְהַנִּשְׁאָל בָּהֶם — בְּאַזְהָרָה.

ח הַמְחַלֵּל אֶת הַשַּׁבָּת — בְּדָבָר שֶׁחַיָּבִין עַל זְדוֹנוֹ כָּרֵת וְעַל שִׁגְגָתוֹ חַטָּאת. הַמְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ — אֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיְּקַלְּלֵם בַּשֵּׁם; קִלְּלָם בְּכִנּוּי — רַבִּי מֵאִיר מְחַיֵּב, וַחֲכָמִים פּוֹטְרִין.

ט הַבָּא עַל נַעֲרָה הַמְאֹרָסָה — אֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁתְּהֵא נַעֲרָה בְּתוּלָה מְאֹרָסָה, וְהִיא בְּבֵית אָבִיהָ. בָּאוּ עָלֶיהָ

פירוש ברטנורא

ז שימסור למולך. מוסרו ביד הכומרים: **ויעביר באש.** מעבירו מצד זה לצד זה: **עד שימסור ויעביר באש.** שנאמר (ויקרא י"ח) לא תתן להעביר, וכתיב התם (דברים י"ח) לא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש, מה העברה האמורה שם באש, אף העברה האמורה כאן באש: **אוב זה פיתום.** לוקח גולגולת של מת לאחר שנתאכל הבשר ומקטיר לה ושואל ממנה עתידות והיא משיבה: **והמדבר משחיו.** ויש שעושים שישיב המת דרך בית השחי: **ידעוני.** חיה ששמה ידוע. וצורתה כצורת אדם בפניה וידיה ורגליה, והיא מחוברת בטבורה לחבל היוצא מן השורש הנשרש בארץ שמשם חיותה, וכשרוצים לצוד אותה מורים בחצים אל החבל עד שהוא נפסק והיא מתה מיד. והיא קרויה בלשון חכמים בר נש דטור: **והנשאל בהם.** שבא ושואל ליודע בהם להגיד לו דבר העתיד כגון שאול: **באזהרה.** דאל תפנו אל האובות:

ח עד שיקללם בשם. באחד מן השמות המיוחדים: **קללם בכינוי.** רחום, חנון, ארך אפים:

ט עד שתהא נערה. ולא קטנה פחותה מבת י"ב שנה ויום אחד, ולא בוגרת שעברו עליה י"ב שנה וששה חדשים ויום אחד: **בתולה.** ולא בעולה. ואם

משניות מבוארות – קהתי

ולא היה הבן נשרף, אלא מועבר מהר דרך האש (רמב"ם הל' עכו"ם ו, ג). ויש אומרים שהאב העבירו בין שתי מדורות אש (עיין גמרא סנהדרין סד. ב; ועיין "כסף משנה" על הרמב"ם שם). אמנם דעת רש"י היא, שהכמרים העבירוהו באש, אבל רוב המפרשים מבארים כדלעיל, שהאב העבירו.

הַנּוֹתֵן מִזַּרְעוֹ לַמֹּלֶךְ, אֵינוֹ חַיָּב – סקילה, **עַד שֶׁיִּמְסֹר לַמֹּלֶךְ וְיַעֲבִיר בָּאֵשׁ** – עד שימסור אותו אביו ביד הכמרים, ואף יעביר אותו באש, כפי שבארנו לעיל, שכן זו היא דרך עבודת המולך, שהתורה מחייבת עליה סקילה. בגמרא למדים זה מהכתוב (**ויקרא יח, כא**): "ומזרעך לא תתן להעביר למולך" – "לא תתן להעביר" משמע נתינה הבאה לכלל העברה (**רש"י**), כלומר שנותנו לכמרים בכדי שימסרוהו לו להעבירו למולך; וכתוב (**דברים יח, י**): "לא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש" – מה העברה האמורה שם באש, אף העברה האמורה כאן באש. אבל **מָסַר לַמֹּלֶךְ** – לכומרי המולך, **וְלֹא הֶעֱבִיר בָּאֵשׁ**, או **הֶעֱבִיר בָּאֵשׁ וְלֹא מָסַר לַמֹּלֶךְ, אֵינוֹ חַיָּב** – סקילה, **עַד שֶׁיִּמְסֹר לַמֹּלֶךְ וְיַעֲבִיר בָּאֵשׁ** – כמו שבארנו. **בַּעַל אוֹב** – שדינו בסקילה, כפי ששנינו במשנה ד', **זֶה פִּיתוֹם** – כלומר מכשף ("פיתון" בלשון יווני – מגיד עתידות), **הַמְדַבֵּר מִשֶּׁחִיוֹ** – שלוקח גולגולת של מת ושם אותה תחת בית שחיו ומדובב אותה משם דברי עתידות (**רש"י**). ויש גורסים: פיתום והמדבר משחיו (**עיין ברטנורא**). הרמב"ם כותב: "כיצד הוא מעשה האוב? זה שהוא עומד ומקטיר קטורת ידועה, ואוחז שרביט של הדס בידו ומניפו, והוא מדבר בלאט בדברים ידועים אצלם, עד שישמע השואל כאילו אחד מדבר עמו, ומשיבו על מה שהוא שואל בדברים מתחת הארץ, בקול נמוך עד מאד, וכאילו אינו ניכר לאוזן, אלא במחשבה מרגיש בו. וכן הלוקח גולגולת המת ומקטיר לה, ומנחש בה, עד שישמע כאילו קול יוצא מתחת שחיו, שפל עד מאד, ומשיבו – כל אלו מעשה אוב הן" (הל' עכו"ם ו, א); **וְיִדְּעוֹנִי, זֶה הַמְדַבֵּר בְּפִיו** – בגמרא מבואר: ידעוני זה המניח עצם של ידוע (שם חיה, ויש אומרים: שם עוף) בפיו, והוא מדבר מאליו (דברי עתידות, על ידי מעשה כשפים). **הֲרֵי אֵלּוּ** – בעל אוב וידעוני, **בְּסִקִילָה** – שנאמר (**ויקרא כ, כז**): "ואיש או אשה כי יהיה בהם אוב או ידעוני מות יומתו, באבן ירגמו אותם, דמיהם בם". **וְהַנִּשְׁאָל בָּהֶם** – הבא לשאול באוב או בידעוני שיגיד לו דברי עתידות, **בְּאַזְהָרָה** – עובר בלאו, שנאמר (**שם יט, לא**): "אל תפנו אל האובות ואל הידעונים" (**רש"י**); ויש חולקים וסוברים שאזהרתו ממה שנאמר (**דברים יח, י-יא**): "לא ימצא בך... קוסם קסמים... ושואל אוב וידעוני" (**תוספות; רמב"ם הל' עכו"ם יא, יד**).

~ יום חמישי ~

באור משנה ח

הַמְחַלֵּל אֶת הַשַּׁבָּת – שנימנה במשנה ד בכלל הנסקלין (עיין במדבר טו, לב–לו). אינו חייב סקילה, כשהתרו בו, אלא **בְּדָבָר שֶׁחַיָּבִין עַל זְדוֹנוֹ כָּרֵת וְעַל שִׁגְגָתוֹ חַטָּאת** – שעשה מלאכה שעל זדונה בלא התראה חייבים כרת, ואם עושים אותה בשוגג, חייבים קרבן חטאת, והיינו כגון שעשה אחת המלאכות האסורות בשבת מן התורה, שהן ארבעים חסר אחת ותולדותיהן (עיין משנה שבת ז, ב). בגמרא מבואר, שמשנתנו באה למעט היוצא בשבת מחוץ לתחום, שאף על פי שלדעת רבי עקיבא (עיין משנה סוטה ה, ג) תחום אלפיים אמה בשבת הוא מן התורה, מכל מקום אין באיסור זה לא כרת ולא חטאת, ואף רבי עקיבא מודה, שאינו נכלל במנין אבות המלאכות (**רש"י סנהדרין סו, ב**), הלכך אין בו גם חיוב סקילה. כן באה המשנה למעט המחמר אחר בהמתו בשבת (**המאירי; ועיין גמרא שבת קנד, א**). **הַמְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ** – אביו או אמו, שכתוב בו (**שמות כא, יז**): "ומקלל אביו ואמו מות יומת". וכן כתוב (**ויקרא כ, ט**): "איש איש אשר יקלל את אביו ואת אמו מות יומת, אביו ואמו קלל דמיו בו", ומכאן שדינו בסקילה, כפי ששנינו במשנה ד; ברם, **אֵינוֹ חַיָּב** – סקילה, **עַד שֶׁיְּקַלְּלֵם בַּשֵּׁם** – המיוחד; ולפי הרמב"ם (**הל' ממרים ה, ב**) – באחד מן השמות שאינם נמחקים. **קִלְּלָם בְּכִנּוּי** – כגון רחום, חנון, ארך אפים, **רַבִּי מֵאִיר מְחַיֵּב** – את המקלל סקילה, **וַחֲכָמִים פּוֹטְרִין** – אותו מסקילה. ומכל מקום חייב הוא מלקות כדרך שלוקים על קללת כל אדם מישראל (**רמב"ם**).

באור משנה ט

כתוב בתורה (דברים כב, כג-כד): "כי יהיה נערה בתולה מאורשה לאיש, ומצאה איש בעיר ושכב עמה, והוצאתם את שניהם אל שער העיר ההיא וסקלתם אותם באבנים ומתו". מכאן – מה ששנינו במשנה ד – שהבא על הנערה המאורסה, דינו בסקילה. משנה זו באה להשמיע, שאין חיוב סקילה אלא בתנאים שהתורה מפרטת: "נערה, בתולה, מאורשה".

הַבָּא עַל נַעֲרָה הַמְאֹרָסָה, אֵינוֹ חַיָּב – סקילה, **עַד שֶׁתְּהֵא נַעֲרָה** – היינו משהביאה סימני נערות, לאחר שהגיעה לגיל שתים עשרה שנה ויום אחד, עד שנעשית בוגרת כעבור ששה חדשים. אבל הבא על הבוגרת המאורסה אינו חייב סקילה אלא חנק. וכן הבא על קטנה המאורסה, היינו כשהיא פחות משתים עשרה שנה ויום אחד אינו חייב סקילה (ומחלוקת תנאים היא: אחד אומר שדינו בחנק, ואחד

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שְׁנַיִם – הָרִאשׁוֹן בִּסְקִילָה, וְהַשֵּׁנִי בְּחֶנֶק.

י הַמְּסִית – זֶה הֶדְיוֹט הַמֵּסִית אֶת הַהֶדְיוֹט; אָמַר לוֹ: יֵשׁ יִרְאָה בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי, כָּךְ אוֹכֶלֶת, כָּךְ שׁוֹתָה, כָּךְ מְטִיבָה, כָּךְ מְרִיעָה. כָּל חַיָּבֵי מִיתוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה אֵין מַכְמִינִין עֲלֵיהֶם, חוּץ מִזּוֹ. אָמַר לִשְׁנַיִם, וְהֵן עֵדָיו – מְבִיאִין אוֹתוֹ לְבֵית דִּין וְסוֹקְלִין אוֹתוֹ. אָמַר לְאֶחָד – הוּא אוֹמֵר: יֵשׁ לִי חֲבֵרִים רוֹצִים בְּכָךְ; אִם הָיָה עָרוּם וְאֵינוֹ יָכוֹל לְדַבֵּר בִּפְנֵיהֶם – מַכְמִינִין לוֹ עֵדִים אֲחוֹרֵי הַגָּדֵר, וְהוּא אוֹמֵר לוֹ: אֱמוֹר מַה שֶּׁאָמַרְתָּ לִי בִּיחוּד; וְהַלָּה אוֹמֵר לוֹ, וְהוּא אוֹמֵר לוֹ: הֵיאָךְ נַנִּיחַ אֶת אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם, וְנֵלֵךְ וְנַעֲבֹד עֵצִים וַאֲבָנִים? אִם חוֹזֵר בּוֹ – הֲרֵי זֶה מוּטָב; וְאִם אָמַר: כָּךְ הִיא חוֹבָתֵנוּ, וְכָךְ יָפֶה לָנוּ – הָעוֹמְדִין מֵאַחוֹרֵי הַגָּדֵר, מְבִיאִין אוֹתוֹ לְבֵית דִּין וְסוֹקְלִין אוֹתוֹ. הָאוֹמֵר: אֶעֱבֹד, אֵלֵךְ וְאֶעֱבֹד, נֵלֵךְ וְנַעֲבֹד; אֲזַבֵּחַ, אֵלֵךְ וַאֲזַבֵּחַ, נֵלֵךְ וּנְזַבֵּחַ; אַקְטִיר, אֵלֵךְ וַאֲקַטִּיר, נֵלֵךְ וְנַקְטִיר; אֲנַסֵּךְ, אֵלֵךְ וַאֲנַסֵּךְ, נֵלֵךְ וּנְנַסֵּךְ; אֶשְׁתַּחֲוֶה, אֵלֵךְ וְאֶשְׁתַּחֲוֶה, נֵלֵךְ וְנִשְׁתַּחֲוֶה. הַמַּדִּיחַ – זֶה הָאוֹמֵר: נֵלֵךְ וְנַעֲבֹד עֲבוֹדָה זָרָה.

פירוש ברטנורא

נבעלה שלא כדרכה עדיין בתולה היא. ואפילו באו עליה עשרה בני אדם כולם שלא כדרכה כולם בסקילה: **מאורסה.** ולא נשואה: **והיא בבית אביה.** שאם מסר האב לשלוחי הבעל, הבא עליה אח"כ אינו בסקילה אלא בחנק:

י זה הדיוט המסית. דוקא הדיוט שהסית. שנביא המסית מיתתו בחנק: **והמסית את ההדיוט.** לאו דוקא, שלא מצינו חילוק בין מסית את ההדיוט למסית את הנביא. אלא למעוטי מסית את הרבים, כגון מדיחי עיר מישראל שמיתתן בחנק: **מכמינין.** לשון מארב: **אם היה המסית ערום ואינו יכול לדבר בפניהם.** כלומר אומר לניסת שאינו יכול לדבר בפניהם מפני יראת בית דין: **ביחוד.** כלומר, אין איש עמנו ויכול אתה לומר עתה מה שאמרת לי כבר: **האומר אעבוד.** באחד מכל הלשונות הללו הוי מסית וחייב: **המדיח.** ואם מדיח את הרבים הוא, אינו חייב עד שיאמר בלשון רבים נלך ונעבוד:

משניות מבוארות – קהתי

אומר שפטור ממיתה). ברם, זו דעת רבי מאיר, אבל חכמים סוברים: נערה המאורסה אפילו קטנה במשמע, ולא מיעט הכתוב אלא בוגרת. **בְּתוּלָה** – היינו נערה שלא נבעלה לאיש, אבל אם היא בעולה אינו חייב עליה סקילה, אלא חנק. **מְאֹרָסָה** – שעדיין לא נכנסה לחופה, אבל אם כבר נכנסה לחופה, אף על פי שלא נבעלה, אין חיוב סקילה, אלא חנק. **וְהִיא בְּבֵית אָבִיהָ** – שעודה ברשות אביה, שכן הארוסה היתה בבית אביה עד כניסתה לחופה (עיין באורנו למשנה כתובות א, א). אבל כשהגיע זמן הנישואין ומסרה האב לשלוחי הבעל, הבא עליה בדרך דינו בחנק ולא בסקילה. **בָּאוּ עָלֶיהָ** – על נערה המאורסה, **שְׁנַיִם** – שני אנשים, **הָרִאשׁוֹן בְּסְקִילָה** – שבא על נערה בתולה, **וְהַשֵּׁנִי בְּחֶנֶק** – שבא עליה לאחר שיצאה מחזקת בתולה.

~ יום ששי ~

באור משנה י

כתוב בתורה (דברים יג, ז-יא): "כי יסיתך אחיך... בסתר לאמר, נלכה ונעבדה אלהים אחרים... לא תאבה לו ולא תשמע אליו, ולא תחוס עינך עליו ולא תחמול ולא תכסה עליו. כי הרוג תהרגנו... וסקלתו באבנים ומת, כי בקש להדיחך מעל ה' א-להיך"... מכאן, שהמסית לעבודה זרה חייב סקילה, כפי ששנינו במשנה ד'. משנתנו באה להשמיע, שחמור דינו של המסית, שאינו צריך התראה, ועל פי שני עדים ששמעו אותו מסית לעבודה זרה, בית דין מחייבים אותו סקילה. ולא עוד אלא שמכמינים עליו עדים, כלומר שאם בא לאחד בסתר להסיתו, הריהו מעמיד עדים במארב שישמעו כיצד הוא מסיתו, ואלה מביאים אותו לבית דין, ועל סמך עדותם בית דין מחייבים אותו סקילה.

הַמְּסִית – שדינו בסקילה, **זֶה הֶדְיוֹט הַמֵּסִית אֶת הַהֶדְיוֹט** – אדם פשוט המסית בסתר את חברו לעבוד עבודה זרה (עיין בשולי הבאור למשנתנו), כגון **אָמַר לוֹ: יֵשׁ יִרְאָה בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי** – יש אליל במקום ההוא, **כָּךְ אוֹכֶלֶת, כָּךְ שׁוֹתָה, כָּךְ מְטִיבָה** – לעובדיה, **כָּךְ מְרִיעָה** – עושה רעה לאלה שאינם עובדים אותה. **כָּל חַיָּבֵי מִיתוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה אֵין מַכְמִינִין עֲלֵיהֶם** – שאם אדם חוטא בצינעא, אין מסתירים עדים לארוב לו ולראותו כשהוא חוטא, כדי להעיד עליו בבית הדין, **חוּץ מִזּוֹ** – חוץ ממיתה זו שחייב בה המסית, שמכמינים עדים על המסית כדי לחייבו מיתה, כפי שיבואר לקמן. **אָמַר** – המסית, **לִשְׁנַיִם** – ביחד: "נלכה נעבדה אלהים אחרים", **וְהֵן עֵדָיו** – והם עצמם נעשו עליו עדים, אינם צריכים להתרות בו כשאר חייבי מיתות, אלא **מְבִיאִין אוֹתוֹ לְבֵית דִּין וְסוֹקְלִין אוֹתוֹ** – על פי עדותם, שנאמר (דברים יג, ט): "ולא תחמול ולא תכסה עליו". אבל אם **אָמַר לְאֶחָד** – דברי הסתה, ללכת לעבוד עבודה זרה, ואין עד אחד מועיל להביאו לבית דין, לפיכך **הוּא אוֹמֵר** – יאמר הניסת למסית: **יֵשׁ לִי חֲבֵרִים רוֹצִים בְּכָךְ** – לעבוד עבודה זרה, בוא ואמור דבריך בפני כולנו. **אִם הָיָה** – המסית **עָרוּם** – והוא אומר, שאינו יכול למלא את מבוקשו, **וְאֵינוֹ יָכוֹל לְדַבֵּר בִּפְנֵיהֶם** – בפני כל חבריו, מפני שהוא מפחד שמא יעידו עליו בבית הדין, **מַכְמִינִין לוֹ עֵדִים אֲחוֹרֵי הַגָּדֵר** – מעמידים עדים במארב, **וְהוּא אוֹמֵר לוֹ** – הניסת אומר למסית: **אֱמֹר מַה שֶּׁאָמַרְתָּ לִי בִּיחוּד** – חזור נא על דבריך שאמרת לי פעם, שהרי ביחידות אנחנו ואין איש עמנו. ויש מפרשים: ביחוד – בבירור, כלומר אמור לי עכשיו בבירור מה שאמרת לי פעם; **וְהַלָּה אוֹמֵר לוֹ** – והמסית אומר לו את דבריו, **וְהוּא** – הניסת – **אוֹמֵר לוֹ: הֵיאָךְ נַנִּיחַ אֶת אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם, וְנֵלֵךְ וְנַעֲבֹד עֵצִים וַאֲבָנִים? אִם חוֹזֵר בּוֹ** – המסית, **הֲרֵי זֶה מוּטָב** – ואפילו שתק, הריהו פטור, ואין מביאים אותו לבית דין, **וְאִם אָמַר** – המסית: **כָּךְ הִיא חוֹבָתֵנוּ, וְכָךְ יָפֶה לָנוּ** – אף על פי שהניסת לא קבל את דבריו, **הָעוֹמְדִין מֵאַחוֹרֵי הַגָּדֵר, מְבִיאִין אוֹתוֹ לְבֵית דִּין וְסוֹקְלִין אוֹתוֹ** – על סמך עדותם. **הָאוֹמֵר: אֶעֱבֹד,** או: **אֵלֵךְ וְאֶעֱבֹד,** או: **נֵלֵךְ וְנַעֲבֹד,** וכן האומר: **אֲזַבֵּחַ, אֵלֵךְ וַאֲזַבֵּחַ, נֵלֵךְ וּנְזַבֵּחַ; אַקְטִיר, אֵלֵךְ וַאֲקַטִּיר, נֵלֵךְ וְנַקְטִיר; אֲנַסֵּךְ, אֵלֵךְ וַאֲנַסֵּךְ, נֵלֵךְ וּנְנַסֵּךְ; אֶשְׁתַּחֲוֶה, אֵלֵךְ וְאֶשְׁתַּחֲוֶה, נֵלֵךְ וְנִשְׁתַּחֲוֶה** – כל אלו לשון הסתה הם, בין שמדבר על עצמו, ובין שכולל עצמו עם אחרים, והמסית באחת מהן, הריהו חייב סקילה. **הַמַּדִּיחַ** – שנימנה במשנה ד בין הנסקלין, **זֶה הָאוֹמֵר** – לרבים: **נֵלֵךְ וְנַעֲבֹד עֲבוֹדָה זָרָה** – בלשון רבים. בגמרא מבואר, שכוונת המשנה למדיח רוב אנשי העיר, שעושה את העיר לעיר הנדחת. ממה ששנינו ברישא: המסית – זה הדיוט המסית את ההדיוט" מדייקים בגמרא (סנהדרין סז, א): דווקא הדיוט שהסית חייב סקילה, אבל נביא שהסית דינו בחנק; וכן דווקא המסית את ההדיוט, כלומר את היחיד, חייב סקילה, אבל המסית את הרבים, היינו המדיח עיר הנדחת, דינו בחנק. אבל לפי דיוק זה יוצא, שמשנתנו כדעת רבי שמעון היא, ולא כדעת חכמים (שהלכה כמותם), שכן שנו בברייתא: "נביא שהדיח – בסקילה; רבי שמעון אומר: בחנק. מדיחי עיר הנדחת – בסקילה; רבי שמעון אומר: בחנק". וקשה, שהרי בסיפא שנינו:

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

יא הַמְכַשֵּׁף – הָעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה חַיָּב, וְלֹא הָאוֹחֵז אֶת הָעֵינַיִם. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: שְׁנַיִם לוֹקְטִין קִשּׁוּאִין, אֶחָד לוֹקֵט – פָּטוּר, וְאֶחָד לוֹקֵט – חַיָּב; הָעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה – חַיָּב; הָאוֹחֵז אֶת הָעֵינַיִם – פָּטוּר.

פרק שמיני

א בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה – מֵאֵימָתַי נַעֲשֶׂה בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה? מִשֶּׁיָּבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת וְעַד שֶׁיַּקִּיף זָקָן, הַתַּחְתּוֹן וְלֹא הָעֶלְיוֹן, אֶלָּא שֶׁדִּבְּרוּ חֲכָמִים בְּלָשׁוֹן נְקִיָּה; שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כא, יח): "כִּי־יִהְיֶה לְאִישׁ בֵּן" – בֵּן וְלֹא בַּת, בֵּן וְלֹא אִישׁ. הַקָּטָן פָּטוּר, שֶׁלֹּא בָּא לִכְלָל מִצְוֹת.

פירוש ברטנורא

יא העושה מעשה. ממש, בסקילה: **ולא האוחז את העינים.** מראה לבריות כאילו עושה ואינו עושה כלום: **שנים לוקטים קשואים.** במכשפות בפנינו, אחד מהן ליקט וחייב מיתה, וחבירו ליקט ופטור מן המיתה. כיצד, העושה מעשה שליקט ממש בכשפים, חייב. והאוחז את העינים, הראה לנו כאילו נתקבצו כולן למקום אחד והקשואים לא זזו ממקומן, פטור מן המיתה:

ח א בן סורר ומורה. משיביא שתי שערות. והוא בן י"ג שנה ויום אחד. דמקמי הכי אין השערות סימן אלא שומא: **עד שיקיף זקן התחתון.** האי זקן דאמור רבנן, התחתון אמרו, שיקיף השער סביבות הגיד: **ולא העליון.** זקן ממש: **שנאמר בן ולא איש.** משהקיף זקן התחתון איש הוא. ואע"ג דמקטנותו הוא קרוי בן, לא מצינו לחייבו מקמי שיביא שתי שערות, דקטן פטור, שלא בא לכלל המצות, הלכך חיוביה בתר הכי הוא. והכי קאמר קרא, כי יהיה לאיש בן, בן הסמוך לגבורתו של איש, בתחלת אישותו חייביה קרא. ומשהקיף זקן התחתון, איש גמור הוא:

משניות מבוארות – קהתי

~ שבת קודש ~

באור משנה א

פרק זה כמעט כולו (מלבד שתי המשניות האחרונות) דן בענין בן סורר ומורה, המסיים את פירוט הנסקלים, כפי שנישנה בפרק הקודם, משנה ד. בתורה כתוב (דברים כא, יח-כא): "כי יהיה לאיש בן סורר ומורה איננו שומע בקול אביו ובקול אמו, ויסרו אותו ולא ישמע אליהם, ותפשו בו אביו ואמו, והוציאו אותו אל זקני עירו ואל שער מקומו. ואמרו אל זקני עירו בנו זה סורר ומורה איננו שומע בקולנו, זולל וסובא. ורגמוהו כל אנשי עירו באבנים ומת ובערת הרע מקרבך, וכל ישראל ישמעו ויראו". פרקנו בא לבאר פרטי דינו של בן סורר ומורה, על יסוד מדרש פסוקי התורה, ודברים שנלמדו מפי השמועה.

בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה – שדינו בסקילה, כפי שלמדנו לעיל, **מֵאֵימָתַי נַעֲשֶׂה בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה** – מאיזה גיל נידון הבן בדין בן סורר ומורה להתחייב סקילה? **מִשֶּׁיָּבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת** – לאחר שמלאו לו שלוש עשרה שנה ויום אחד, אבל קודם לכן אין שתי השערות סימן לבגרותו. **וְעַד שֶׁיַּקִּיף זָקָן** – כלומר: **הַתַּחְתּוֹן** – שיהא גידו מוקף שערות, **וְלֹא הָעֶלְיוֹן** – זקן ממש, ולמה קראו לו זקן? **אֶלָּא שֶׁדִּבְּרוּ חֲכָמִים בְּלָשׁוֹן נְקִיָּה** – וכינו את השערות של אותו מקום "זקן". בגמרא אמרו: "כל ימיו של בן סורר ומורה אינן אלא שלושה חדשים בלבד". מכאן משנתנו באה ללמד, שאם הקיף זקן קודם שהשלים שלושה חדשים, הרי זה פטור מדין בן סורר ומורה; והוא הדין אם נשלמו שלושה חדשים קודם שהקיף זקן, שהוא פטור (סנהדרין סט, א; רמב"ם הל' ממרים ז, ו). ומניין שדינו של בן סורר ומורה הוא משיביא שתי שערות ועד שיקיף זקן? **שֶׁנֶּאֱמַר** – בפרשת בן סורר ומורה: **"כִּי־יִהְיֶה לְאִישׁ בֵּן"** – ודרשו: **בֵּן וְלֹא בַּת** – שאין הבת נידונה בדין זה, **בֵּן וְלֹא אִישׁ** – שלאחר שהקיף זקן הריהו נקרא איש, ואינו נידון בדין בן סורר ומורה; וכן **הַקָּטָן פָּטוּר** – מדין בן סורר ומורה, לפי **שֶׁלֹּא בָּא לִכְלָל מִצְוֹת** – שכל עוד שלא הגיע לגיל שלוש עשרה שנה ויום אחד ולא הביא שתי שערות, אינו בר מצוות ולא בר עונשין. ואף על פי שבן סורר ומורה על שם סופו נידון (כמבואר להלן משנה ה), וסופו להיות גדול, מכל מקום פטור, שנאמר (דברים כא, יח): "כי יהיה לאיש בן" – בן הסמוך לגבורתו של איש, בתחילת אישותו חייבו הכתוב (**גמרא ורש"י שם, סח, ב**). בגמרא מובאת ברייתא: "אמר רבי שמעון: בדין הוא שתהא בת ראויה להיות כבן סורר ומורה, שהכל מצויין אצלה בעבירה (וכשהיא זוללה וסובאה בקטנותה, סופה... עומדת בפרשת הדרכים ומרגלת הבריות לעבירה "המדיח (**שנמנה במשנה ד בין הנסקלים**) – זה האומר: נלך ונעבוד עבודה זרה", **ונמצא רישא כרבי שמעון וסיפא כחכמים?!**

מכאן באים לפרש בגמרא, שאמנם משנתנו כולה כחכמים, ומה שנקטה המשנה "המסית זה הדיוט"... לא נקטה (לדעת רב פפא) אלא לענין הכמנה, כלומר שבאה המשנה להשמיענו, שכל המסית לעבודה זרה, הרי זה הדיוט ושוטה, ומקילים בחייו להכמין עליו, כדי לחייבו מיתה אף בלא התראה, כמו שהמשנה מפרשת והולכת. ומה ששנינו "המסית את ההדיוט". מפרש רבינא, שהמשנה באה ללמד בדרך של "לא זו אף זו": לא זו בלבד שהמסית את היחיד חייב סקילה, אלא אף המדיח את הרבים דינו בסקילה (רש"י. ועיין תוספות שמפרשים בדרך אחרת). והרמב"ם בפירושו למשנתנו כותב, שהלשון "המסית זה הדיוט"... בא למעט נביא, שכן נביא שהסית מיתתו בחנק (ברם, ב"משנה תורה" פוסק הרמב"ם, שאף נביא שהסית מיתתו בסקילה – עיין הל' עכו"ם ה, א); **ואילו הלשון** "המסית את ההדיוט" בא להשמיענו, שדווקא המסית את היחיד מכמינים עליו, אבל המסית את הרבים, כלומר המדיח עיר הנדחת, אין מכמינים עליו.

ותימה על הרב מברטנורא ובעל "תוספות יום טוב", שאינם מפרשים משנתנו לפי מסקנת הגמרא אלא לפי הדיוק הראשון, שאמנם רישא כרבי שמעון **וסיפא כחכמים** (עיין רש"ש שמיישב ענין זה; ועיין "תפארת ישראל" שמפרש משנתנו בדרך מיוחדת).

באור משנה יא

כתוב בתורה (שמות כב, יז): "מכשפה לא תחיה", ודרשו חכמים שמיתתה בסקילה (ברייתא בגמרא, סנהדרין סז, א). והוא הדין למכשף, שנאמר (דברים יח, י): "לא ימצא בך... מעונן ומנחש ומכשף"; ובאוב וידעוני שמכשפים הם, כתוב בעונש (ויקרא כ, כז): "ואיש או אשה כי יהיה בהם אוב או ידעוני מות יומתו, באבן ירגמו אותם". "אם כן, מה תלמוד לומר: "מכשפה"? מפני שרוב נשים מצויות בכשפים" (גמרא שם). – משנתנו באה להשמיע, שלא כל מכשף חייב מיתה.

הַמְכַשֵּׁף – שנימנה במשנה ד בכלל הנסקלים, **הָעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה** – של ממש על ידי כשפים, **חַיָּב** – סקילה, **וְלֹא הָאוֹחֵז אֶת הָעֵינַיִם** – אבל אם הוא עושה מעשה תעתועים, שמראה לבריות כאילו עושה דברים מסויימים, ואינו עושה כלום, הריהו פטור. **רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: שְׁנַיִם לוֹקְטִין קִשּׁוּאִין** – על ידי מעשה כשפים, **אֶחָד לוֹקֵט** והוא **פָּטוּר** – מסקילה, **וְאֶחָד לוֹקֵט** – והוא **חַיָּב** – סקילה. כיצד? **הָעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה** – שהיתה כאן שדה של קישואים ולקט אותם ממש בכשפים, הרי זה **חַיָּב** – סקילה, **הָאוֹחֵז אֶת הָעֵינַיִם** – שמראה לנו כאילו נלקטו, והקישואים לא זזו ממקומם, הרי זה **פָּטוּר** – לפי הרמב"ם: פטור אבל אסור. ורבי עקיבא אינו בא לחלוק על תנא קמא אלא בא להוסיף לדבריו (**עיין "תוספות יום טוב"; "תפארת ישראל"**).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ב מֵאֵימָתַי חַיָּב? מִשֶּׁיֹּאכַל טַרְטֵימַר בָּשָׂר וְיִשְׁתֶּה חֲצִי לוֹג יַיִן הָאִיטַלְקִי. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: מָנֶה בָּשָׂר וְלוֹג יַיִן. אָכַל בַּחֲבוּרַת מִצְוָה; אָכַל בְּעִבּוּר הַחֹדֶשׁ; אָכַל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בִּירוּשָׁלַיִם; אָכַל נְבֵלוֹת וּטְרֵפוֹת, שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים, (אָכַל טֶבֶל וּמַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן שֶׁלֹּא נִטְּלָה תְּרוּמָתוֹ, וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְהֶקְדֵּשׁ שֶׁלֹּא נִפְדּוּ); אָכַל דָּבָר שֶׁהוּא מִצְוָה וְדָבָר שֶׁהוּא עֲבֵרָה; אָכַל כָּל מַאֲכָל וְלֹא אָכַל בָּשָׂר, שָׁתָה כָּל מַשְׁקֶה וְלֹא שָׁתָה יַיִן — אֵינוֹ נַעֲשֶׂה בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה, עַד שֶׁיֹּאכַל בָּשָׂר וְיִשְׁתֶּה יַיִן, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כא, כ): "זוֹלֵל וְסֹבֵא"; וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין רְאָיָה לַדָּבָר, זֵכֶר לַדָּבָר, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי כג, כ): "אַל־תְּהִי בְסֹבְאֵי־יָיִן, בְּזֹלְלֵי בָשָׂר לָמוֹ".

פירוש ברטנורא

ב טרטימר. חצי מנה. והוא שיהיה הבשר בשיל ולא בשיל, כדרך שהלסטים אוכלים: **מן היין האיטלקי.** שהוא משובח וממשיך בתריה. והוא דשתי ליה מזיג ולא מזיג: **רבי יוסי אומר כו'.** ואין הלכה כר' יוסי: **אכל בחבורת מצוה.** בסעודה של מצוה: **אכל בעיבור החדש.** אע"ג דאין עולין לאותה סעודה אלא בפת וקטנית בלבד ואיהו אסיק בשר ויין, הואיל ובמצוה קעסיק לא ממשיך: **אכל מעשר שני בירושלים.** כיון דכדרך מצותו הוא, דכתיב במעשר שני (דברים י"ד) בבקר ובצאן וביין ובשכר, לא ממשיך: **נבלות וטריפות שקצים ורמשים.** דכתיב איננו שומע בקולנו, ולא זה שאפילו בקולו של מקום אינו שומע: **דבר שהוא מצוה.** דרבנן, לאתויי תנחומי אבלים. דאי מרישא, הוה אמינא חבורת מצוה היינו כהנים שאוכלים קדשים או אכילת פסחים: **ודבר שהוא עבירה.** לאתויי תענית צבור שאיסורו מדברי סופרים:

משניות מבוארות – קהתי

בשביל אתנן. – **רש"י**). אלא גזירת הכתוב היא: בן ולא בת". ויש מבארים, שלא הקפידה תורה אלא על מי שדרכו להימשך אחר תאוותיו ולהשתקע בהן, ואין זה בבת אלא בבן (**המאירי**).

באור משנה ב

משנה זו באה ללמד, שאינו נעשה בן סורר ומורה אלא אם כן יאכל בשר וישתה יין במידה גסה, לפי שאלה הם דברים המושכים אותו להתרגל בהם, והוא נעשה על ידי כך זולל וסובא.

מֵאֵימָתַי חַיָּב – בן סורר ומורה סקילה? **מִשֶּׁיֹּאכַל טַרְטֵימַר בָּשָׂר** – בפעם אחת. "טרטימר" – הוא משקל חמישים דינר (**גמרא**). **וְיִשְׁתֶּה חֲצִי לוֹג יַיִן הָאִיטַלְקִי** – בבת אחת. "האיטלקי" מוסב על היין, שאותו יין הוא משובח ונמשכים אחריו; והוא הדין ליין אחר שהוא משובח כיין האיטלקי. ויש מפרשים ש"איטלקי" מוסב על הלוג, דהיינו שחצי הלוג הוא במידת הלוג האיטלקי (**"יד רמה"**). בגמרא מבואר, שאינו חייב אלא כשיאכל הבשר מבושל ואינו מבושל, כדרך שהגנבים אוכלים, וישתה יין מזוג ולא מזוג, כדרך שהגרגרנים שותים. **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: מָנֶה בָּשָׂר וְלוֹג יַיִן** – היינו כפול משיעורו של תנא קמא. והלכה כתנא קמא. **אָכַל בַּחֲבוּרַת מִצְוָה** – אם אכל את הבשר ושתה את היין בסעודה של מצוה, כגון בחתונה או בברית מילה; **אָכַל בְּעִבּוּר הַחֹדֶשׁ** – שכן נוהגים היו בית הדין לערוך סעודה לאחר שעיברו את החודש, דהיינו משהוסיפו על החודש שעבר יום שלושים; וענין הסעודה כדי לפרסם את עיבור החודש, מאחר שלא קדשוהו (**המאירי**). ואף על פי שאין אוכלים בסעודה זו אלא פת דגן וקטניות, והוא אכל בשר ושתה יין, מכל מקום כיון שעוסק במצוה אין חשש להרגל; **אָכַל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בִּירוּשָׁלַיִם** – שדרך מצוותו היא לקנות ממעות מעשר שני בשר ויין, שנאמר (**דברים יד, כו**): "ונתת הכסף בכל אשר תאוה נפשך בבקר ובצאן וביין ובשכר"...; **אָכַל נְבֵלוֹת וּטְרֵפוֹת, שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים** – שאכילת איסור היא; **(אָכַל טֶבֶל וּמַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן שֶׁלֹּא נִטְּלָה תְּרוּמָתוֹ, וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְהֶקְדֵּשׁ שֶׁלֹּא נִפְדּוּ** – פיסקה זו, אין גורסים אותה כאן, שהרי אינו נעשה בן סורר ומורה עד שיאכל בשר וישתה יין. – **עיין "תוספות יום טוב"**); וכללו, **אָכַל דָּבָר שֶׁהוּא מִצְוָה** – שמצוה לאכלו, ואפילו במצוה מדרבנן, כגון בתנחומי אבלים, **וְדָבָר שֶׁהוּא עֲבֵרָה** – או שאכל אכילה באיסור, ואפילו האיסור הוא מדרבנן, כגון בתענית ציבור, וכן אם **אָכַל כָּל מַאֲכָל וְלֹא אָכַל בָּשָׂר, שָׁתָה כָּל מַשְׁקֶה וְלֹא שָׁתָה יַיִן** – בכל אלה **אֵינוֹ נַעֲשֶׂה בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה** – שכן באכילת מצוה, אין חשש שמא יתרגל וייעשה זולל וסובא; ובאכילת איסור אינו נעשה בן סורר ומורה, לפי שכתוב: "בננו זה סורר ומורה, איננו שומע בקולנו" – יצא זה שאינו שומע אף בקולו של מקום (**גמרא**); ואם אכל מאכלים אחרים, מלבד בשר ויין, אין בהם משום זולל וסובא; ואינו נעשה בן סורר ומורה, **עַד שֶׁיֹּאכַל בָּשָׂר וְיִשְׁתֶּה יַיִן, שֶׁנֶּאֱמַר: "זוֹלֵל וְסֹבֵא"** – זולל הוא האוכל בשר ברעבתנות, וסובא הוא השותה יין ברעבתנות (**רמב"ם**). **וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין רְאָיָה לַדָּבָר** – שזולל וסובא הוא בבשר ויין בלבד, **זֵכֶר לַדָּבָר, שֶׁנֶּאֱמַר: "אַל־תְּהִי בְסֹבְאֵי־יָיִן, בְּזֹלְלֵי בָשָׂר לָמוֹ"** – ואין מכאן ראיה גמורה, שהרי אפשר שגם במאכלים אחרים נקרא האדם זולל וסובא, מכל מקום הרי הזהיר שלמה על בשר ויין, שאלה מושכים את האדם להרגל יותר מכל דבר אחר.

בפירושו מראה רש"י את קדושת התורה – שכל תיבה בתורה
היא בתכלית הדיוק, ללא ייתור כו'
משיחת י"א טבת, ה'תשכ"ז

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

עין יעקב - מסכת ברכות

ביאור עם "שפה ברורה - עוז והדר"

דף נא עמוד א. בברייתא של מעשה מרכבה, מובא שרבי ישמעאל בן אלישע עלה לרקיע על ידי הזכרת שם של הקב"ה, להלן מובאים כמה הנהגות שלימדו המלאך בזמן שהיה שם: **אָמַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בֶּן אֱלִישָׁע, שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים סָח** – אמר לִי, המלאך **סוּרִיאֵל**, שהוא **שַׂר הַפָּנִים**, כלומר, שחשוב לבוא לפני הקב"ה: א. **אַל תִּטּוֹל חֲלוּקְךָ** בעת קומך **בשַׁחֲרִית מִיַּד הַשַּׁמָּשׁ, וְתִלְבַּשׁ.** ב. **וְאַל תִּטּוֹל יָדֶיךָ** בשחרית **מִמִּי** [־על ידי אדם] **שֶׁלֹּא נָטַל יָדָיו** שחרית, ג. **וְאַל תַּחֲזִיר כּוֹס הָאִסְפַּרְגּוֹס, אֶלָּא לְמִי שֶׁנְּתָנוֹ לְךָ.** וטעם הדבר, **מִפְּנֵי שֶׁחבורת שדים בשם תַּכְסִפִּית, וְאָמְרִי לָהּ** – ויש אומרים, **שאִסְתְּלַגְנִית,** שהיא חבורה **שֶׁל מַלְאֲכֵי חַבָּלָה, מְצַפִּין לוֹ לָאָדָם, וְאוֹמְרִים אֵימָתַי יָבֹא אָדָם לִידֵי אֶחָד מִדְּבָרִים הַלָּלוּ,** ולא יזהר כאמור, **וְיִלָּכֵד** ברשתנו.

רש"י

סוריאל. מלאך חשוב לפני המלך: **השמש.** אלא אתה בעצמך טולהו: **אספרגוס.** מיני משקה: **תכסיפת.** שם חברות שדי' אסתלגנית: **חבורה.** גמא:

במסכת כתובות (עז:) מובא, שרבי יהושע בן לוי הלך עם מלאך המוות ונכנס עמו חי לגן עדן. בזמן זה לימדו המלאך כמה הנהגות: **אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים סָח לִי מַלְאַךְ הַמָּוֶת:** א. **אַל תִּטּוֹל חֲלוּקְךָ שַׁחֲרִית מִיַּד הַשַּׁמָּשׁ, וְתִלְבַּשׁ.** ב. **וְאַל תִּטּוֹל יָדֶיךָ** בשחרית **מִמִּי שֶׁלֹּא נָטַל יָדָיו.** ג. **וְאַל תַּעֲמוֹד לִפְנֵי הַנָּשִׁים בְּשָׁעָה שֶׁחוֹזְרוֹת מִן** הלווית **הַמֵּת, מִפְּנֵי שֶׁאֲנִי מְרַקֵּד וּבָא לִפְנֵיהֶן** באותה שעה, **וְחַרְבִּי בְּיָדִי, וְיֵשׁ לִי רְשׁוּת לְחַבֵּל.**

תקנה למי שפוגע בנשים שחוזרות מן המת. אומרת הגמרא: **וְאִי פָּגַע** בנשים בשעה שחוזרות מן המת, **מַאי תַּקַּנְתֵּיהּ** שלא ינזק ממלאך המוות. **לִינְשׁוֹף מִדּוּכְתֵּיהּ** – יקפוץ ממקום עומדו **אַרְבַּע אַמּוֹת. אִי אִיכָּא נַהֲרָא לִיעֲבְרֵיהּ** – ואם יש שם נהר, יעברנו, ויהיה הנהר מפריד בינו לבין הנשים. **וְאִי אִיכָּא דַּרְבָּא אַחֲרִינָא** – ואם אין נהר, אבל יש דרך אחרת, **לֵיזִיל בָּהּ** – ילך בדרך ההיא. **וְאִי אִיכָּא גּוּדָא** – ואם אין דרך אחרת, אבל יש שם כותל, **לֵיקוּ אֲחוֹרָא** יעמוד מאחורי הכותל. **וְאִי לָא** – ואם אין גם כותל, **לֵיחַדֵּר אַפֵּיהּ וְלֵימָא** – יסובב פניו מהנשים, ויאמר, 'וַיֹּאמֶר ה' אֶל הַשָּׂטָן, יִגְעַר ה' בְּךָ הַשָּׂטָן, וְיִגְעַר ה' בְּךָ הַבּוֹחֵר בִּירוּשָׁלִַם הֲלוֹא זֶה אוּד מֻצָּל מֵאֵשׁ' (זכריה ג ב), וימשיך לומר פסוק זה, **עַד דְּחָלְפִי מִינֵּיהּ** – עד שיעברו ממנו הנשים.

מבואר בגמרא (פסחים קיב:), שלא יצא אדם יחידי בלילה מפני המזיקים. הגמרא מבארת שיש אופנים שהמזיקים נמנעים מלהזיק, ובהם יכול אדם לצאת יחידי בלילה: **וְאָמַר רַב זוּטְרָא בַּר טוֹבִיָּה אָמַר רַב, אֲבוּקָה כִּשְׁנַיִם** – כשני בני אדם, לענין הסכנה לצאת יחידי בלילה, **וְיָרֵחַ כִּשְׁלֹשָׁה** בני אדם. ויש חילוק בין שנים לשלושה לגבי השמירה מהמזיקים, וכמבואר בגמרא בסמוך.

הגמרא מבארת את דברי רב. מסתפקת הגמרא: **אִיבַּעְיָא לְהוּ** – הסתפקו בני הישיבה, מה שאמר רב **'אֲבוּקָה כִּשְׁנַיִם'**, כוונתו שהיא נחשבת כשנים **בַּהֲדֵי דִּידֵיהּ** – ביחד עם ההולך עצמו, שהאבוקה היא כאדם נוסף מלבדו, **אוֹ דִּילְמָא** – או שמא כוונתו **'אֲבוּקָה כִּשְׁנַיִם' לְבַר מִדִּידֵיהּ** – מלבד ההולך עצמו, ויחד עם ההולך נחשב שיש כאן שלושה. מוכיחה הגמרא: **תָּא שְׁמַע** – בא ושמע ראיה לפשוט את הספק, שכן הוסיף רב ואמר, **'וְיָרֵחַ כִּשְׁלֹשָׁה'.** מבארת הגמרא את הראיה, **אִי אָמְרַת בִּשְׁלָמָא** – אם תאמר שכוונת רב 'אבוקה כשנים וירח כשלשה' **בַּהֲדֵי דִּידֵיהּ** – ביחד עם ההולך עצמו, **שַׁפִּיר** – מובן הדבר, לפי שיש מעלה בשני בני אדם לגבי השמירה מהמזיקים, ויש מעלה רבה יותר בשלושה, כמבואר בסמוך, ועל כך אמר רב שאבוקה כשנים וירח כשלושה. **אֶלָּא אִי אָמְרַת** – אבל אם תאמר שכוונת רב **לְבַר מִדִּידֵיהּ** – מלבד ההולך עצמו, נמצא ש'אבוקה כשנים' היינו כשלושה יחד עם ההולך, ו'ירח כשלושה' היינו

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור עם "שפה ברורה - עוז והדר"

כארבעה יחד עם ההולך, ויש לשאול על כך, **אַרְבָּעָה לָמָּה לִי** – מה המעלה בכך שנחשב כארבעה לגבי השמירה ממזיקים, **וְהָאָמַר מַר** – והלא נאמרה שמועה בשם אחד החכמים, שכך היא דרכו של המזיק, **לְאדם אֶחָד** ההולך לבדו הוא **נִרְאֶה וּמַזִּיק** לו, **לִשְׁנַיִם** ההולכים הוא **נִרְאֶה וְאֵינוֹ מַזִּיק** להם, **לִשְׁלֹשָׁה** ההולכים **אֵינוֹ נִרְאֶה כָּל עִיקָּר** [־כלל]. וכיון שאף בשלושה הוא אינו נראה, אם־כן אין כל מעלה בארבעה יותר משלושה, ומה בא רב ללמדנו בכך שירח כשלושה. **אֶלָּא לָאו שְׁמַע מִינָּה** – אלא ודאי יש להוכיח מכאן, ש'**אַבּוּקָה כִּשְׁנַיִם**' היינו **בַּחֲדֵי דִּידֵיהּ** – ביחד עם ההולך, שהאבוקה היא כאדם נוסף מלבדו. מסיקה הגמרא: **שְׁמַע מִינָּה** – אכן יש להוכיח כן.

המשך ביאור למס' סנהדרין ליום שישי עמ' א

להשמיענו שרק אחת מהמידות התיישבה בשנער והשניה עברה לעילם. מסיימת הגמרא: **שְׁמַע מִינָּה** שאכן בבבל לא נשארה אלא מידת החנופה. שואלת הגמרא: **וְהָאָמַר מַר, סִימָן לְמקום שיש בו גַּסּוּת הָרוּחַ, הוא עֲנִיּוּת, וַהרי עֲנִיּוּת לְבָבֶל נָחִית** – ירדה, ואם כן הרי יש לנו סימן שיש שם גסות הרוח. מיישבת הגמרא: **מַאי עֲנִיּוּת** שהיא סימן לגסות רוח, זו **עֲנִיּוּת בתּוֹרָה**, ובעילם היה עניות בתורה. וראיה לכך, **דִּכְתִיב** (שיר השירים ח ח) '**אָחוֹת לָנוּ קְטַנָּה וְשָׁדַיִם אֵין לָהּ**', **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן**, 'אחות' **זוֹ עֵילָם שֶׁזָּכְתָה** רק **לִלְמוֹד, וְלֹא זָכְתָה לְלַמֵּד**, שדניאל ומרדכי שהיו בעילם למדו רק לעצמם ולא לימדו לאחרים, ובבבל היה עזרא שלמד ולימד תורה לרבים. מבארת הגמרא: **מַאי בָּבֶל** – מה המשמעות של שם זה, **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן**, על שם **שבְּלוּלָה בְּמִקְרָא** – שהיה מעורב בה מקרא, **וּבְלוּלָה בְּמִשְׁנָה, וּבְלוּלָה בְּתַלְמוּד**.

הגמרא דורשת פסוק נוסף לענין בבל: נאמר בפסוק (איכה ג ו), '**בְּמַחֲשַׁכִּים הוֹשִׁיבַנִי כְּמֵתֵי עוֹלָם**', שירמיה הנביא התאונן שהקב"ה הגלה את ישראל והושיבם בחושך כמת. **אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה, זֶה** – 'חושך' זה, הוא **תַּלְמוּדָהּ שֶׁל בָּבֶל**, שנמשל לחושך, כי הלומדים שם אין נוחים זה לזה, ועל ידי זה יש להם ספיקות בתלמודם כמגששים באפילה.

משנה

המשנה דנה בבעל דין שקיבל עליו דיין שפסול לדון, האם יכול לחזור בו: **אָמַר** לו בעל דין לחבירו, אף שהאב פסול לדון את בנו, **נֶאֱמָן עָלַי אַבָּא** לדון אותי בדין זה, או שאומר **שנֶאֱמָן עָלַי** שידון אותנו **אָבִיךָ**, או שאומר לו **שנֶאֱמָנִים עָלַי** שיהיו הדיינים שלנו **שְׁלֹשָׁה רוֹעֵי בָקָר** – כלומר אנשים שאינם בקיאים בדינים, ולאחר שקיבלם רוצה לחזור בו, **רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, יָכוֹל לַחֲזוֹר בּוֹ. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזוֹר בּוֹ**, ועל כרחו נידון לפני הדיינים שקיבל עליו.

הָיָה הבעל דין **חַיָּיב לַחֲבֵירוֹ שְׁבוּעָה** חמורה, **וְאָמַר** לו הבעל דין השני, אינני מצריך אותך להשבע שבועה חמורה, אלא **דּוֹר לִי** – השבע לי **בְּחַיֵּי רֹאשְׁךָ**, שהיא שבועה קלה, לפי שאינו נשבע בשמו של הקב"ה, **רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, יָכוֹל לַחֲזוֹר בּוֹ** ולומר שרוצה שישבע שבועה חמורה. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵין יָכוֹל לַחֲזוֹר בּוֹ**.

גמרא

רב דימי מבאר את דברי רבי מאיר: **אָמַר רַב דִּימִי בְּרֵיהּ דְּרַב נַחְמָן, בְּרֵיהּ דְּרַב יוֹסֵף**, מה שרבי מאיר אומר שכשקיבל את אביו כדיין יכול לחזור בו, מדובר אף **כְּגוֹן דְּקַבְּלֵיהּ עֲלֵיהּ בְּחַד** – רק במקום דיין אחד, וישנם עוד שני דיינים כשרים עמו, אף על פי כן יכול הוא לחזור בו, וכל שכן אם קיבלו במקום שלשה דיינים.

הגמרא מביאה מחלוקת אמוראים באיזה אופן נחלקו חכמים ורבי מאיר: **אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, הַמַּחֲלוֹקֶת** של רבי מאיר וחכמים היא רק **כְּאומר** התובע לנתבע נאמן עלי אבא ואביך, ואם יפטרו אותך 'מחול לך' – הרי אני מוחל על תביעתי, שבאופן זה סוברים חכמים שאינו יכול לחזור בו כיון שמיד שפטרו אותו זכה בממון שבידו, **אֲבָל כְּאומר** הנתבע לתובע נאמן עלי אבא ואביך, שאם יחייבוני 'אֶתֵּן לְךָ' מה שפסקו, **דִּבְרֵי הַכֹּל יָכוֹל לַחֲזוֹר בּוֹ**, שמאחר והממון ביד הנתבע, אין כח ביד התובע להוציא ממנו אלא בדיינים כשרים. **וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, כְּאֶתֵּן לְךָ** אם יחייבוני, **מַחֲלוֹקֶת** רבי מאיר וחכמים אם יכול לחזור בו או לא, ולא פירש רבי יוחנן מה שיטתו באומר מחול לך.

מסתפקת הגמרא: **אִיבַּעְיָא לְהוּ**, האם כוונת רבי יוחנן לומר שכְּאֶתֵּן לְךָ מַחֲלוֹקֶת, **אֲבָל כְּמָחוּל לְךָ דִּבְרֵי הַכֹּל אֵין יָכוֹל לַחֲזוֹר בּוֹ**, כיון שמיד שהדיינים פטרו את הנתבע זכה במה שבידו. **אוֹ דִּילְמָא בֵּין כָּזוֹ** – באתן לך **וּבֵין כָּזוֹ** – במחול לך **מַחֲלוֹקֶת**, ולרבי מאיר אף באומר מחול לך יכול לחזור בו.

מוכיחה הגמרא: **תָּא שְׁמַע, דְּאָמַר רָבָא, מַחֲלוֹקֶת** היא רק **כְּאֶתֵּן לְךָ** – שהנתבע מחייב את עצמו לתת, **אֲבָל כְּמָחוּל לְךָ** – שהתובע מוחל על חיוב הנתבע, **דִּבְרֵי הַכֹּל אֵין יָכוֹל לַחֲזוֹר בּוֹ. אִי אָמְרַת בִּשְׁלָמָא** – מובן הדבר אם נאמר שדעת רבי יוחנן היא **שכְּאֶתֵּן לְךָ מַחֲלוֹקֶת, אֲבָל כְּמָחוּל לְךָ דִּבְרֵי הַכֹּל אֵין יָכוֹל לַחֲזוֹר בּוֹ**, אם כך **רָבָא דְּאָמַר** את שיטתו **כְּרַבִּי יוֹחָנָן**, שלדברי שניהם באומר אתן לך מחלוקת, ובמחול לך לדברי הכל אין יכול לחזור בו. **אֶלָּא אִי אָמְרַת שבֵּין כָּזוֹ וּבֵין כָּזוֹ** – בין באתן לך ובין במחול לך **מַחֲלוֹקֶת**, יקשה, **רָבָא דְּאָמַר כְּמַאן** – רבא כמו מי אמר את דבריו, שלא מצינו מי שסובר שגם במחול לך וגם באתן לך מחלוקת. דוחה הגמרא: יתכן שרבי יוחנן סובר שבין בזו ובין בזו מחלוקת, ועל השאלה כמי יסבור רבא, נאמר **שרָבָא מַעֲמָא דְּנַפְשֵׁיהּ קָאָמַר** – אכן רבא אמר את טעמו ושיטתו של עצמו, ואינו סובר כאחד האמוראים.

רב אחא מקשה על רבא: **אִיתִיבֵיהּ רַב אֲחָא בַּר תַּחֲלִיפָא לְרָבָא**, שנינו במשנתינו, **הָיָה חַיָּיב לַחֲבֵירוֹ שְׁבוּעָה, וְאָמַר** לו בעל דינו, שאינו דורש ממנו שישבע שבועה חמורה, אלא **דּוֹר לִי** – השבע לי **בְּחַיֵּי רֹאשְׁךָ, רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, יָכוֹל לַחֲזוֹר בּוֹ, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵין יָכוֹל לַחֲזוֹר בּוֹ**.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

וְאֵין עֲשֵׂה של מצות יבום, דּוֹחֶה לֹא תַעֲשֶׂה וַעֲשֵׂה, ועל כן אינו מייבמה, אֶלָּא אם נפלה לפניו מִן הָאֵירוּסִין לאחיו, שלא בעלה ועדיין היא בתולה, ואין ביבומו ביטול של מצות עשה 'והוא אשה בבתוליה יקח', אלא רק איסור לא תעשה של לקיחת אלמנה, אַמַּאי אינו מייבמה, יָבֹא עֲשֵׂה של מצות יבום, וְיִדְחֶה לֹא תַעֲשֶׂה של אלמנה לכהן גדול. מתרצת הגמרא: כשנפלה לפניו מן האירוסין, כיון שמצות יבום אינה אלא בביאה ראשונה, ואילו בביאה שניה שכבר אין בה מצוה, אסורה היא לו, שאין מה שידחה את האיסור, על כן גזרו חכמים גְּזֵירָה לאסור עליו לבוא עליה בִּיאָה רִאשׁוֹנָה אָטוּ – שמא יבוא עליה גם בִּיאָה שְׁנִיָּה האסורה לו.

הגמרא מביאה ראיה שאיסור היבום הוא מגזירה בלבד: תַּנְיָא נַמִּי הָכִי, אִם קָדְמוּ אותם היבמים שאסורות יבמותיהן עליהן באיסור לא תעשה, וּבָעֲלוּ את יבמותיהן בִּיאָה רִאשׁוֹנָה, קָנוּ אותן ואינן יוצאות מהן ללא גט, כדין כל יבום, וְאָסוּר לאותם יבמים לְקַיְּימָן ולבוא עליהן בְּבִיאָה שְׁנִיָּה, שכאמור, אין בביאה שניה מה שידחה את האיסור. ומוכח שהיבום אסור רק מדברי חכמים, שעל כן בדיעבד הוא מועיל לקנותה.

שנינו במשנה: אם מֵת לוֹ מֵת כּוּ' לכהן גדול, שלדעת רבי מאיר אינו יוצא אחר המיטה, אלא הן נכסין והוא נגלה הן נגלין והוא נבסה.

הגמרא מביאה ברייתא המבארת מקור דין זה: תָּנוּ רַבָּנָן, נאמר בפסוק לגבי כהן גדול (ויקרא כא יא־יב) 'וְעַל כָּל נַפְשֹׁת מֵת לֹא יָבֹא לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ לֹא יִטַּמָּא וּמִן הַמִּקְדָּשׁ לֹא יֵצֵא', והיינו שאיסור היציאה מן המקדש הוא בכהן גדול אונן, ועל כן לֹא יֵצֵא עֲמָהֶן – עם מלוי המת, אֲבָל יוֹצֵא הוּא אַחֲרֵיהֶן, כֵּיצַד, הֵן נִכְסִין וְהוּא נִגְלֶה הֵן נִיגְלִין וְהוּא נִכְסֶה.

שנינו במשנה: וְיוֹצֵא הכהן הגדול ללוות את מיטת קרובו עַד פֶּתַח כּוּ' שער העיר, דברי רבי מאיר. רבי יהודה אומר, אינו יוצא מן המקדש, משום שנאמר 'וּמִן הַמִּקְדָּשׁ לֹא יֵצֵא'.

מקשה הגמרא: שַׁפִּיר קָאָמַר – יפה טען רַבִּי יְהוּדָה לרבי מאיר, שעל כן אינו יוצא כלל מן המקדש, כמשמעות הפסוק 'ומן המקדש לא יצא', ומה יענה על כך רבי מאיר. משיבה הגמרא: אָמַר לְךָ רַבִּי מֵאִיר, אם כדברי רבי יהודה, שכוונת הפסוק שלא יצא מהמקדש, אִי הָכִי לְבֵיתוֹ נַמִּי לֹא ילך, וודאי אין זה כך. אֶלָּא על כרחך, הָכִי קָאָמַר – כך כוונת הפסוק, 'וּמִן הַמִּקְדָּשׁ לֹא יֵצֵא' היינו מִקְדּוּשָׁתוֹ לֹא יֵצֵא, שיעשה חיזוק ושמירה שלא יגרום שיצא מקדושתו ויטמא, וְכֵיוָן דְּאִית לֵיהּ הֶכֵּירָא – ומאחר שכאשר הוא מלוה את המיטה כשאינו נמצא באותו מבוי עם מלוי המת יש כאן היכר, לֹא אָתֵי לְמִינְגַּע – לא יבוא לגעת במת ולהטמא.

הגמרא מבררת את דעת רבי יהודה: וְרַבִּי יְהוּדָה, מה יענה על כך. מבארת הגמרא: דעתו היא שאף באופן זה יש לחשוש שאַגַּב מְרָרֵיהּ – מרירות ליבו וצערו, דְּלֵילְמָא מִקְּרֵי וְאָתֵי וְנָגַע – שמא בלא כוונה יבוא לגעת במיטה ולהטמא, ולכן יש להחמיר עליו שלא יצא מן המקדש כלל.

שנינו במשנה: כְּשֶׁהוּא מְנַחֵם אחרים דרך כל העם עוברין בזה אחר זה והממונה ממצעו ביניו לבין העם.

הגמרא מביאה ברייתא המפרשת דין זה: תָּנוּ רַבָּנָן, כְּשֶׁהוּא עוֹבֵר בַּשּׁוּרָה לְנַחֵם אֶת אֲחֵרִים שמת להם מת, סָנְגֵן וּמְשׁוּחַ שֶׁעָבַר הולכים בֵּימִינוֹ, וְרֹאשׁ בֵּית אָב וַאֲבֵלִים וְכָל הָעָם מִשְּׂמֹאלוֹ. וּכְשֶׁהוּא אבל וְעוֹמֵד בַּשּׁוּרָה וּמִתְנַחֵם מֵאֲחֵרִים המנחמים אותו, אז הַסָּגֵן עומד מִימִינוֹ וְרֹאשׁ בֵּית אָב וְכָל הָעָם מִשְּׂמֹאלוֹ. מבררת הגמרא: אֲבָל מָשׁוּחַ שֶׁעָבַר לָא אָתֵי נַבִּיהּ – אינו עומד עמו עתה, כשהוא מתנחם, אף שהוא בא עמו כשהוא מנחם אחרים, מַאי טַעְמָא. משיבה הגמרא: שמא חָלְשָׁא דַּעְתֵּיהּ – תחלש דעתו של הכהן הגדול, סָבַר קָא חָדֵי בִּי – יחשוב כי המשוח שעבר שמח באבלו, מאחר שהמשוח שעבר שונא את הכהן הגדול על כך כשכשחזר הכהן גדול לעבודתו הורידוהו משררתו.

הגמרא מביאה מה שאפשר ללמוד מברייתא זו: אָמַר רַב פָּפָּא, שְׁמַע מִינַּהּ מֵהָא מַתְנִיתָא [־מברייתא זו] תְּלָת – שלושה דברים. א.שְׁמַע מִינַּהּ מהאמור בברייתא שהסגן עומד בימינו ואילו במשנה נאמר שהממונה ממצעו בינו לבין העם, דהיינו שהוא עומד מימינו והעם משמאלו, למדנו מזה שהַיְינוּ סָגְן הַיְינוּ מְמוּנֶה – שניהם אדם אחד הם. ב.וּשְׁמַע מִינַּהּ שהאֲבֵלִים עוֹמְדִין בשורה וְכָל הָעָם עוֹבְרִין על פניהם ומנחמים אותם, שלכן נאמר בברייתא שכשהוא מנחם הוא עובר בשורה, וכשהוא אבל הוא עומד בה. ג.וּשְׁמַע מִינַּהּ שהאֲבֵלִים לִשְׂמֹאל הַמְנַחֲמִין הֵן עוֹמְדִין, וכמפורש בברייתא שהאבלים עומדים משמאל הכהן הגדול הבא לנחמם.

הגמרא מביאה ברייתא אודות עמידת האבלים בשורה בעת שמנחמים אותם: תָּנוּ רַבָּנָן, בְּרִאשׁוֹנָה הָיוּ הָאֲבֵלִים עוֹמְדִין בשורה, וְכָל הָעָם עוֹבְרִין ומנחמים אותם, וְהָיוּ שְׁתֵּי מִשְׁפָּחוֹת בִּירוּשָׁלַיִם מִתְגָּרוֹת [־מתקוטטות] זוֹ בָּזוֹ, זֹאת אוֹמֶרֶת אֲנִי עוֹבֶרֶת תְּחִלָּה לנחם, וְזֹאת אוֹמֶרֶת אֲנִי עוֹבֶרֶת תְּחִלָּה לנחם. לפיכך הִתְקִינוּ חכמים שֶׁיְּהוּ הָעָם עוֹמְדִין וַאֲבֵלִים עוֹבְרִין, ושוב לא היה מקום להתקוטט, משום שאין עוברים כלל.

הגמרא מביאה שבציפורי הוחזר המנהג הישן: ('חָזַר וְהָלַךְ וְסִיפֵּר' סִימָן הוא למימרות המובאות להלן מרמי בר אבא אודות תקנות שתיקן רבי יוסי בציפורי). אָמַר רָמִי בַּר אַבָּא, הֶחֱזִיר רַבִּי יוֹסֵי אֶת הַדָּבָר לְיוֹשְׁנוֹ [־לתחילתו] בָּעִיר צִיפּוֹרִי, שֶׁיִּהְיוּ אֲבֵלִים עוֹמְדִין וְכָל הָעָם עוֹבְרִין.

אגב דברי רמי בר אבא, מביאה הגמרא דברים נוספים שמסר מתקנותיו של רבי יוסי בציפורי: וְאָמַר רָמִי בַּר אַבָּא, הִתְקִין רַבִּי יוֹסֵי בְּצִיפּוֹרִי שֶׁלֹּא תְּהֵא אִשָּׁה מְהַלֶּכֶת בַּשּׁוּק וּבְנָהּ הקטן מהלך אַחֲרֶיהָ, אלא לפניה ילך. ותיקן כן מִשּׁוּם מַעֲשֶׂה שֶׁהָיָה, שפעם אחת גבובהו אנשים פרוצים מאחוריה, ונתנוהו בביתם, וכשחזרה לאחוריה ולא ראתהו, החלה צועקת ובוכה, ובא אחד מהם ואמר לה בואי וארא לך אותו, ונכנסה אחריו לבית ועינו אותה. וְאָמַר רָמִי בַּר אַבָּא, הִתְקִין רַבִּי יוֹסֵי בְּצִיפּוֹרִי שֶׁיִּהְיוּ נָשִׁים מְסַפְּרוֹת [־מדברות] זו עם זו בִּהְיוֹתָן בְּבֵית הַכִּסֵּא, מִשּׁוּם החשש שמא יבוא אדם לידי יִיחוּד עמן, שבתי הכסא בזמנם היו בשדה מחוץ לעיר, והיו הכל נפנים שם, ויש לחשוש שמא יבוא לשם אדם, ואם לא ישמע קול אדם, יכנס ויתייחד עם הנמצאות שם.

הגמרא חוזרת לבאר את דיני השורה שעושים אחר קבורת המת: אָמַר רַב מְנַשְּׁיָא בַּר עִזּוּת, שְׁאֵילִית אֶת רַבִּי יֹאשִׁיָּה רַבָּה [־הגדול] בהיותינו בְּבֵית עֶלְמִין דְּהוּצַל – בבית הקברות של העיר הוצל, וְאָמַר לִי אֵין שׁוּרָה פְּחוּתָה מֵעֲשָׂרָה בְּנֵי אָדָם, וְאֵין אֲבֵלִים מִן הַמִּנְיָן בעשרה אלו, שעל השורה למנות עשרה בני אדם מלבדם. וכן אמר לי שהשורה יכולה להיעשות בֵּין באופן שֶׁהָאֲבֵלִים עוֹמְדִין וְכָל הָעָם עוֹבְרִין, וּבֵין באופן שֶׁהָאֲבֵלִים עוֹבְרִין על פני העם וְכָל הָעָם עוֹמְדִין ומנחמים אותם, ואין זה משנה אם ייעשה כך או כך.

שנינו במשנה עוד, וּכְשֶׁהוּא מִתְנַחֵם כּוּ' מאחרים כל העם אומרים לו אנו כפרתך והוא אומר להם תתברכו מן השמים.

הגמרא מסתפקת: אִיבַּעְיָא לְהוּ, כִּי מְנַחֵם הוּא, הכהן הגדול, אַחֲרֵינֵי – אנשים אחרים, כשאבלים הם, הֵיכִי [־כיצד] אָמַר לְהוּ לנחמם. אומרת הגמרא: תָּא שְׁמַע, נאמר בברייתא על הכהן גדול 'וְהוּא אוֹמֵר תִּתְנַחֲמוּ', ויש לברר הֵיכִי דָּמֵי, אִילֵימָא שהמדובר כִּי מְנַחֲמֵי אַחֲרֵינֵי לְדִידֵיהּ – כאשר אחרים מנחמים אותו, היתכן שאָמַר לְהוּ אִיהוּ – הוא אומר להם 'תִּתְנַחֲמוּ', וכי נַחֲשָׁא קָא רָמֵי לְהוּ – סימן רע הוא מטיל להם, שיצטרכו לנחומים, אֶלָּא על כרחך שכוונת הברייתא היא שכִּי מְנַחֵם לְאַחֲרֵינֵי [־לאחרים] השרויים באבל, שאָמַר לְהוּ תִּתְנַחֲמוּ. מסיקה הגמרא: שְׁמַע מִינַּהּ, ונפשט הספק.

המשך בעמוד 11

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רש"י

ואין עשה. יבמה יבא עליה (דברים כה): **כיאה ראשונה.** דייבום מקיימא מצות עשה ביאה שניה לאו מצות יבום הוא: **ומן המקדש לא יצא.** בכהן גדול אונן כתיב (ויקרא כא) דהא כתיב לעיל מיניה לאביו ולאמו לא יטמא: מקדושתו **לא יצא.** כלומר יעשה חיזוק לדבריו שלא יגרום לצאת מקדושה וליטמא: **מרריה.** מרירות לבו: **משוח שעבר.** כגון שאירע בו פסול בכהן גדול ומינו אחר תחתיו וכשעבר פסולו של ראשון חוזר לעבודתו ושני קרא ליה משוח שעבר: **חלשה דעתיה.** דכהן גדול: **חדי בי.** שמח באבלו: **ש"מ.** מדקתני סגן מיכן והעם מיכן וכהן באמצע היינו סגן היינו ממונה דמתני' דקתני הממונה ממצעו לכהן ונותנו בינו לבין העם: **אבלים לשמאל המנחמים.** מדקתני ואבל וכל העם משמאלו והרי הוא היה מן המנחמין וקתני אבלים לשמאלו: **וש"מ.** כן מנהג תנחומין שורה שיהו אבלים עומדין במקומן וכל העם עוברין איש איש כשמגיע אצל האבל מנחמו ועובר מדקתני כשהוא עובר לנחם וגבי מתנחם קתני כשהוא עומד בשורה להתנחם: **ובנה אחריה.** בנה הקטן לא יהלך אחריה אלא לפניה: **משום מעשה שהיה.** שגנבוהו פריצים מאחריה ונתנוהו בבית וכשחזרה ולא ראתהו התחילה צועקת ובוכה בא אחד מהם ואמר בואי וראאנו ליך ונכנסה אחריו ועינו אותה: **מספרות.** זו עם זו: **משום ייחוד.** שמא ילך אדם שם ואם לא ישמע קול אדם יכנס ויתייחד שם ותנן (קידושין דף פ:) לא יתייחד אדם עם ב' נשים ובבית הכסא שבשדות קמיירי שהיה בית הכסא שלהם בשדה חוץ לעיר והכל ניפנים שם: **בין שאבלים עומדין שם כו'.** וכך הורה לי שאין שינוי מנהג בדבר בין שהיו אבלים עומדין בין אבלים עוברין אין כאן קלקול: **והוא אומר תתנחמו.** ברייתא היא: **נחשא קא רמי.** סימן הוא מטיל להם להרע שיצטרכו לנחומים בתמיה: **תנו עיניכם.** לדונו בדין ולא תחניפו ולא תשאו פניו: **ויעידו בך.** שעבדך הרג את הנפש דעבדו כחמורו והפסד ממון הוא לו לפיכך צריך לדונו בפניו:

נפנה

תוספות

היינו סגן היינו ממונה. וליכא למימר דהיינו משוח שעבר דפשיטא דלא מיקרי ממונה והר"ר יעקב בר' יהודצדק פירש דמשמע ממתני' גם כשהוא מתנחם מאחרים דממונה ממצעו ומוסיף הוא כל העם אומר לו וכו' ובבריי' וקאמר משוח שעבר לא אתי גביה:

ושמע מינה אבלים משמאל וכו'. פירוש דתנן ממצעו בינו לבין העם בברייתא קתני ראש בית האב ואבלים משמאלו וכל העם אלמא שיהו העם ראשונים משמאלו ואם כן האבלים היו משמאל העם:

אבל מלכי בית דוד דן ודנין אותו. וא"ת וכי איך יכול לדון והא אמרינן לעיל אין מושיבין מלך בסנהדרין משום דכתיב לא תענה על ריב וי"ל דהכא מיירי דוקא לדון דיני ממונות דלא איכפת לן אם לא יוכלו לענות אחריו כדאמרי' (לקמן לב:) דיני ממונות מתחילין מן הגדול ומיהו קשה דאפילו דיני נפשות נמי אשכחן כדכתיב (ש"א כה) ויחגור [גם] דוד [את] חרבו דהא לקמן (דף לו:) ילפינן מיניה דדיני נפשות מתחילין מן הצד וכיון שהיה חושב דוד עצמו למלך היאך היה דן עמהם וי"ל כיון שהיה אותו הדין לכבודו על שמרד נבל בו לא היה לו בושת אם ידברו האחרים לפניו אבל בשאר מלכי בית דוד ודאי אין דנין דיני נפשות כדפרישית: **ינאי** המלך עמוד על רגליך ויעידו בך. ואם תאמר והא אמרינן התם אפי' ת"ח א"צ לעמוד משום דהאי עשה והאי עשה ועשה דכבוד תורה עדיף כדאמר בפרק שבועת העדות (דף ל: ושם) וכיון דחכם אינו צריך לעמוד ב"ש מלך דטפי עדיף מלך מת"ח כדקאמר לקמן דאפי' למ"ד הרב שמחל על כבודו כבודו מחול מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול שנאמר שום תשים עליך מלך וכו' וי"ל דודאי עשה דכבוד תורה עדיף וא"כ אעפ"י שאין ת"ח היה צריך לעמוד ינאי היה צריך לעמוד והאי דת"ח יכול למחול על כבודו משא"כ מלך הוא משום קרא דקאמר שום וגו' שתהא אימתו עליך כי כבודו בא לו משום דמצות המקום כך הוא ואין יכול להפקיע מצות המקום אבל ת"ח תורתו דיליה ויכול למחול היטב על כבודו דשלו היא כדאמרי' במס' ע"ז (דף יט.) בתחלה נקראת על שמו של הקב"ה ולבסוף נקראת על שמו שנאמר אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה: **ינאי** המלך עמוד על רגליך וכו'. והא דאמרינן פרק שבועת העדות (דף ל. ושם) שאם רצו להושיב שניהם מושיבין דאינו אסור אלא אחד עומד ואחד יושב ואם כן לא היה המלך צריך לעמוד ובלבד שישב אותו

1 ואין עשה כו'. דכתיב ואין עשה דו"חה לא תעשה ועשה. אלא, מן האירוסין
2 אמאי, יבא עשה וידחה לא תעשה. גזירה, ביאה
3 ראשונה אטו ביאה שניה. תניא נמי הכי, אם קדמו
4 ובעלו ביאה ראשונה, קנו ואסור לקיימן בביאה שניה:
5 מת לו מת כו': תנו רבנן, 'ומן המקדש לא יצא', לא
6 יצא עמהן, אבל יוצא הוא אחריהן. כיצד, הן נכסין
7 והוא גוגלה, הן גיגלין והוא נכסה: ויוצא עד פתח
8 כו': שפיר קאמר רבי יהודה. אמר לך רבי מאיר, אי
9 הכי, לבית נמי לא. אלא הכי קאמר, 'מן המקדש לא
10 יצא' מקדושתו לא יצא, וכיון דאית ליה הכירא, לא
11 אתי למיגנע. ורבי יהודה, אגב מרריה, דילמא מקרי
12 ואתי ונגע: כשהוא מנחם: תנו רבנן, כשהוא עובר
13 בשורה לנחם את אחרים, סגן ומשוח שעבר בימינו,
14 וראש בית אב ואבלים וכל העם משמאלו. וכשהוא
15 עומד בשורה ומתנחם מאחרים, סגן מימינו וראש בית
16 אב וכל העם משמאלו. אבל משוח שעבר, לא אתי
17 גביה. מאי טעמא, חלשא דעתיה. סבר, קא חדי בי.
18 אמר רב פפא, שמע מינה מהא מתניתא תלת. שמע
19 מינה, היינו סגן היינו ממונה. ושמע מינה, אבלים
20 עומדין וכל העם עוברין. ושמע מינה, אבלים לשמאל
21 המנחמין הן עומדין. תנו רבנן, בראשונה היו אבלים
22 עומדין וכל העם עוברין, והיו שתי משפחות בירושלים
23 מתגרות זו בזו, זאת אומרת אני עוברת תחלה וזאת
24 אומרת אני עוברת תחלה, התקינו שיהו העם עומדין
25 ואבלים עוברין: (חזר והלך וסיפר סימן): אמר רמי בר
26 אבא, החזיר רבי יוסי את הדבר ליושנו בציפורי, שיהיו
27 אבלים עומדין וכל העם עוברין. ואמר רמי בר אבא,
28 התקין רבי יוסי בציפורי, שלא תהא אשה מהלכת
29 בשוק ובנה אחריה, משום מעשה שהיה. ואמר רמי
30 בר אבא, התקין רבי יוסי בציפורי, שיהיו נשים מספרות בבית הכפא, משום ייחוד. אמר רב
31 מנשיא בר עות, שאילית את רבי יאשיה רבה בבית עלמין דהוצל, ואמר לי, אין שורה פחותה
32 מעשרה בני אדם, ואין אבלים מן המנין, בין שאבלים עומדין וכל העם עוברין, בין שאבלים
33 עוברין וכל העם עומדין: כשהוא מתנחם כו': איבעיא להו, כי מנחם הוא אחריני, היכי אמר
34 להו. תא שמע, 'והוא אומר תתנחמו'. היכי דמי, אילימא כי מנחמי אחריני לדידיה, אמר להו
35 איהו 'תתנחמו', נחשא קא רמי להו. אלא, כי מנחם לאחריני, אמר להו תתנחמו, שמע מינה: מלך לא דן כו': אמר רב יוסף, לא שנו
36 אלא מלכי ישראל, אבל מלכי בית דוד דן ודנין אותן, דכתיב 'בית דוד כה אמר דינו לבקר משפט', ואי לא דיינינן ליה, אינהו היכי
37 דייני, והכתיב 'התקוששו וקושו', ואמר ריש לקיש קשט עצמך ואחר כך קשט אחרים. אלא, מלכי ישראל, מאי טעמא לא, משום
38 מעשה שהיה, דעבדיה דינאי מלכא קטל נפשא, אמר להו שמעון בן שטח לחכמים, תנו עיניכם בו ונדונגנו. שלחו ליה, עבדך קטל
39 נפשא. שדריה להו. שלחו ליה, תא אנת נמי להכא, 'והועד בבעליו' אמרה תורה, יבא בעל השור ויעמוד על שורו. אתא ויתיב, אמר
40 ליה שמעון בן שטח, ינאי המלך, עמוד על רגליך ויעידו בך. ולא לפנינו אתה עומד, אלא לפני מי שאמר והיה העולם אתה עומד,
41 שנאמר 'ועמדו שני האנשים אשר להם הריב' וגו'. אמר לו, לא כשתאמר אתה, אלא כמה שיאמרו חבריך,

נפנה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

תוספות

אותו שבנגדו וי"ל דדיני נפשות שאני אי נמי הכא הוי קבלת עדות וקבלת עדות כשעת גמר דין ובשעת גמר דין אמרינן פרק שבועת העדות (דף ל: ושם) דברי הכל דיינים בישיבה ובעלי דינין בעמידה ואם כן יש ליזהר כשב"ד מושיבין שני בעלי דינין שלא ישבו בשעת קבלת העדות ולא בשעת גמר דין דשעת קבלת העדות כמו גמר דין חשוב:

מצוה שאני. וכה"ג לא משני הש"ס גבי המלך שעבר לפני כלה בפרק האשה שנתארמלה (כתובות דף טז.) דמשני פרשת דרכים הואי ואמאי לא משני מצוה שאני וי"ל דהתם אין המצוה כי אם בשביל כבוד החתן והכלה וכבוד מלך עדיף טפי מכבוד החתן וא"כ ליכא מצוה אבל הכא גבי יבום מצוה איכא:

שפדאו מצער גידול בנים. פי' הקונטרס גידול י"ב שבטים ולא נהירא חדא דאינו צער אלא שמחה כדאמרינן (ברכות דף סג.) גבי עובד אדום שברכו ה' בבנים בשכר הארון שהיה בביתו ועוד דאברהם היו לו בנים מקטורה וצריך לומר צער של יוסף ואחיו וגלגול ירידת מצרים:

נשים

נפנה לימינו, כבשו פניהם בקרקע. נפנה לשמאלו, וכבשו פניהם בקרקע. אמר להן שמעון בן שטח, בעלי מחשבות אתם, יבא בעל מחשבות, ויפרע מכם, מיד בא גבריאל, והבטן בקרקע ומתו. באותה שעה אמרו, מלך, לא דן ולא דנין אותו, לא מעיד ולא מעידין אותו: לא חולץ ולא חולצין וכו': איני, והאמר רב אשי, אפילו למאן דאמר, נשיא שמחל על כבודו כבודו מחול, מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול, שנאמר שום תשים עליך מלך, שתהא אימתו עליך. מצוה, שאני: ואין נושאין כו': תניא, אמרו לו לרבי יהודה, נשים הראויות לו מבית המלך.

ומאי גינהו, מירב ומיכל. שאלו תלמידיו את רבי יוסי, היאך נשא דוד שתי אחיות בחייהן. אמר להן, מיכל אחר מיתת מירב נשאה. רבי יהושע בן קרחה אומר, קידושי טעות היו לו במירב, שנאמר 'תנה את אשתי את מיכל אשר ארסתי לי במאה ערלות פלשתים'. מאי תלמודא, אמר רב פפא, מיכל אשתי ולא מירב אשתי. מאי קידושי טעות, דכתיב 'והיה האיש אשר יכנו יעשרנו המלך עשר גדול וגו', אזל קטליה, אמר לו, מלוה את לך בנאי, והמקדש במלוה אינה מקודשת. אזל יהבה לעדריאל, דכתיב 'ויהי בעת תת את מרב בת שאול לדוד' וגו'. אמר ליה, אי בעית דאתן לך מיכל, זיל אייתי לי מאה ערלות פלשתים. אזל, אייתי ליה. אמר ליה, מלוה ופרוטה את לך בנאי. שאול סבר, מלוה ופרוטה, דעתיה אמלוה. ודוד סבר, מלוה ופרוטה, דעתיה אפרוטה. שאול סבר, מלוה ופרוטה, דעתיה אפרוטה. ואיבעית אימא, דכולי עלמא, מלוה ופרוטה, דעתיה אפרוטה. שאול סבר, לא חזו ולא מידי. ודוד סבר, חזו לכלבי ושונרי. ורבי יוסי, האי 'תנה את אשתי את מיכל' מאי דריש ביה. רבי יוסי למתניא, דתניא, רבי יוסי היה דורש מקראות מעורבין, כתיב 'ויקח המלך את שני בני רצפה בת איה אשר ילדה לשאול את ארמוני ואת מפבשת, ואת חמשת בני מיכל אשר ילדה לעדריאל המחלתי' וגו', וכי לעדריאל נתנה, והלא לפלטי בן ליש נתנה, דכתיב 'ושאול נתן את מיכל בתו אשת דוד לפלטי בן ליש וגו'. אלא מקיש קידושי מירב לעדריאל, לקידושי מיכל לפלטי. מה קידושי מיכל לפלטי בעבירה, אף קידושי מירב לעדריאל בעבירה. ורבי יהושע בן קרחה נמי, הכתיב 'את חמשת בני מיכל בת שאול'. אמר לך רבי יהושע, וכי מיכל ילדה, והלא מירב ילדה. מירב ילדה ומיכל גידלה, לפיכך נקראו על שמה, לכמדך שכל המגדל יתום בתוך ביתו מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו: (חנינא קרא יותן ואשתו אלעזר וגאולה ושמואל בלימודי סימן): רבי חנינא אומר, מהכא 'ותקרא נא לו השכנות שם לאמר ילד בן לנעמי'. וכי נעמי ילדה, והלא רות ילדה. אלא, רות ילדה ונעמי גידלה, לפיכך נקרא על שמה. רבי יוחנן אמר, מהכא 'ואשתו (היהודית) ילדה את ירד אבי גדור וגו' אלה בני בתיה בת פרעה אשר לקח (לו) מרד'. מרד זה כלב, ולמה נקרא שמו מרד, שמרד בעצת מרגלים. וכי בתיה ילדה, והלא יוכבד ילדה. אלא, יוכבד ילדה ובתיה גידלה, לפיכך נקרא על שמה. רבי אלעזר אמר, מהכא 'נאלתי בזרוע עמך בני יעקב ויוסף סלה'. וכי יוסף ילד, והלא יעקב ילד. אלא, יעקב ילד ויוסף כלכל, לפיכך נקראו על שמו. אמר רבי שמואל בר נחמני, אמר רבי יונתן, כל המלמד בן חבירו תורה, מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו, שנאמר 'ואלה תולדת אהרן ומשה' וכתיב 'ואלה שמות בני אהרן' לומר לך, אהרן ילד ומשה לימד, לפיכך נקראו על שמו. 'לכן כה אמר אל בית יעקב אשר פדה את אברהם', וכי היכן מצינו ביעקב שפדאו לאברהם. אמר רב יהודה, שפדאו מצער גידול בנים, והיינו דכתיב 'לא עתה יבוש יעקב וגו'. 'לא עתה יבוש יעקב' מאביו, 'ולא עתה פניו יחורו' מאבי אביו. כתיב פלטי, וכתיב פלטיאל. אמר רבי יוחנן, ולמה נקרא שמו פלטיאל, שפלטו אל מן העבירה. מה עשה, נעץ חרב בינו לבינה, אמר, כל העוסק בדבר זה, ידקר בחרב זה. והכתיב 'ויילך אתה אישה', שנעשה לה כאישה. והכתיב 'הלך ובכה', על המצוה דאזיל מיניה. 'עד בחרים', שנעשו שניהם כבחורים, שלא טעמו טעם ביאה. אמר רבי יוחנן, תוקפו של יוסף, ענוותנותו של בועז. תוקפו של בועז, ענוותנותו של פלטי בן ליש. 'תוקפו של יוסף ענוותנותו של בועז', דכתיב 'ויהי בחצי הלילה ויחרד האיש ויילפת'. מאי 'ויילפת', אמר רב, שנעשה בשרו כראשי לפתות.

'תוקפו

רש"י

נפנה. שמעון לימינו לידע אם יאמרו כמותו: כבשו פניהם. שהיו יראין ממנו: בעל מחשבות. הקב"ה: ולא חולצין לאשתו. מפני שאסורה לינשא: חליצה גנאי היא לו לבא לב"ד ותהא רוקקת לפניו ויבום גנאי הוא לו לקום על שם אחיו: הא דרב אשי. בפ' קמא דקידושין (דף לב:): הראויות לו. המותרות לו אבל נשיו של שאול לא: מלוה את לך נבאי. עושר גדול וקידושין אחרים לא קיבלתי: בעת תת. כשהגיע עת לתתה לדוד נתנה לעדריאל: מלוה ופרוטה. מלוה עושר גדול שנתחייבתי לך בשביל גלית ופרוטה שוה כסף שקבלתי ממך בהללו ערלות פלשתים: שאול סבר דעתיה. דמקדש למקדש במלוה דחשיבא הלכך לאו קידושי נינהו ואזל ויהבה לפלטי בן ליש: ודוד סבר. דעתיה אפרוטה משום הכי קרי לה אשתי: האי תנה את אשתי את מיכל. דמשמע זו אשתי ולא מירב אשתי: מאי דריש ביה. רבי יוסי דלא דריש ולא מירב אשתי: למעמיה. דדריש ממקרא מעורבב בדלקמן מה מיכל אשתי אף מירב אשתי: קדושי מיכל לפלטי. פשיטא לן דבעבירה דהא כתיב אשתי מיכל וקיימא לן (קידושין דף מז.) דעתיה אפרוטה דבת קידושין היא: ואשתו היהודית. בכלב בן יפונה משתעי קרא יהודית על שם שכפרה בע"ז ונתגיירה שכל הכופר בע"ז נקרא יהודי דכתיב (דניאל ג) איתי גוברין יהודאין וגו': ירד אבי גדור. כולן שמותן של משה הן: מרד. כלב שמרד בעצת מרגלים: תולדות אהרן ומשה. ומפרש בתריה בני אהרן ולא הזכירו בני משה שם: שפדאו מצער גידול בנים. שהוטל עליו טורח השבטים שעל אברהם היה מוטל אותו טורח דכתיב (בראשית כו) והרביתי את זרעך והוא פדאו: והא כתיב אישה. אלמא בא עליה: שנעשה לה כאישה. שהיה מגדלה ומחבבה: הלך ובכה אחריה. בקושיא קא נסיב לה: עד בחורים. קרא קא דריש ואזיל: תוקפו של יוסף ענוותנותו של בועז. דבר גדול של יוסף כדבר קל וקטן שבבועז תוקף דבר גדול וחמור ויש לו שם ענוה דבר שאין לו שם שאדם עושה לפי תומו: שנעשה בשרו. אבר: כראשי לפתות. נתקשה ואעפ"כ כבש יצרו ואף על פי שפנויה היתה ועמו במיטה אבל יוסף אשת איש היתה ואינה עמו במיטה:

'תוקפו

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

נִפְנָה [־פנה והביט] שמעון בן שטח **לִימִינוֹ**, לראות אם יאמרו שאר חברי הסנהדרין כמותו, **כְּבָשׁוּ** האחרים את **פְּנֵיהֶם בַּקַּרְקַע**, כיון שיראו מינאי ולא רצו לומר לו שעליו לעמוד. **נִפְנָה לִשְׂמֹאלוֹ, וְכָבְשׁוּ** אף היושבים שם את **פְּנֵיהֶם בַּקַּרְקַע. אָמַר לָהֶן שִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטַח, בַּעֲלֵי מַחֲשָׁבוֹת אַתֶּם, יָבֹא בַּעַל מַחֲשָׁבוֹת**, והוא הקדוש ברוך הוא, **וְיִפָּרַע מִכֶּם**, על שמפני יראתכם מינאי הינכם מסרבים להורות לו את דינו, שעליו לעמוד בעת הדין. **מִיָּד בָּא** המלאך **גַּבְרִיאֵל, וְחָבְטָן בַּקַּרְקַע וָמֵתוּ. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה אָמְרוּ** [־תיקנו], **מֶלֶךְ** ממלכי ישראל **לֹא דָּן וְלֹא דָּנִין אוֹתוֹ, לֹא מֵעִיד וְלֹא מְעִידִין אוֹתוֹ** כאמור לעיל (יח.) במשנה.

שנינו במשנה אודות המלך, **לֹא חוֹלֵץ וְלֹא חוֹלְצִין וכו'** לאשתו, לא מייבם ולא מייבמין לאשתו. רבי יהודה אומר, אם רצה לחלוץ או ליבם זכור לטוב.

שואלת הגמרא על דברי רבי יהודה: **אִינִי** – וכי כך הוא שיכול המלך למחול על כבודו ולחלוץ או לייבם, **וְהָאֲמַר** – והרי אמר **רַב אַשִׁי** במסכת קידושין (לב:), **שֶׁאֲפִילּוּ לְמָאן דְּאָמַר שִׁנְשִׂיא שֶׁמָּחַל עַל כְּבוֹדוֹ כְּבוֹדוֹ מָחוּל**, אף הוא מודה **שֶׁמֶּלֶךְ שֶׁמָּחַל עַל כְּבוֹדוֹ אֵין כְּבוֹדוֹ מָחוּל**, דהיינו שעדיין מחוייבים לכבדו, **שֶׁנֶּאֱמַר** (דברים יז טו) **'שׂוֹם תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ', שֶׁתְּהֵא אֵימָתוֹ** של המלך **עָלֶיךָ**, ולכן אין כבודו מחול, משום שעל ידי זה אין אימתו עליך. מתרצת הגמרא: כאן בחליצה ויבום יכול הוא למחול, לפי שלדעת רבי יהודה **מִצְוָה שָׁאנִי** משאר עניינים, ויכול הוא למחול על כבודו בשביל שתתקיים, ולכן יכול למחול על כבודו ולחלוץ או לייבם.

עוד שנינו במשנה אודות המלך, **וְאֵין נוֹשְׂאִין כּוֹ'** אלמנתו. רבי יהודה אומר נושא המלך אלמנתו של מלך, שכן מצינו בדוד שנשא אלמנתו של שאול, שנאמר (שמואל ב' יב ח) **'וְאֶתְּנָה לְךָ אֶת בֵּית אֲדוֹנֶיךָ וְאֶת נְשֵׁי אֲדוֹנֶיךָ בְּחֵיקֶךָ'**.

הגמרא מביאה ברייתא ובה מבואר מה ענו חכמים [הסוברים שגם למלך אין לשאת אלמנתו של מלך אחר] לרבי יהודה, על ראייתו זו מהפסוק: **תַּנְיָא, אָמְרוּ לוֹ חכמים לְרַבִּי יְהוּדָה**, אין כוונת הפסוק שניתנו לו נשותיו של שאול, אלא הכוונה **לְנָשִׁים הָרְאוּיוֹת** – המותרות **לוֹ מִבֵּית** שאול **הַמֶּלֶךְ, וּמַאי נִינְהוּ** – ומי הן, **מֵירַב וּמִיכַל**, שהיו בנות שאול ונישאו לדוד, ועליהן מדבר הפסוק.

הגמרא מביאה ברייתא המבארת כיצד היה מותר לדוד לשאת את מירב ומיכל, שהיו שתי אחיות: **שָׁאֲלוּ תַּלְמִידָיו** של רבי יוסי **אֶת רַבִּי יוֹסֵי, הֵיאָךְ נָשָׂא דָּוִד שְׁתֵּי אֲחָיוֹת בְּחַיֵּיהֶן**, והלא אחר שקידש את מירב היתה מיכל אחותה אסורה לו, שאסרה תורה לשאת אשה ואחותה, ואין מותר לאדם לשאת את אחות אשתו אלא אחר מותה. **אָמַר לָהֶן, מִיכַל אַחַר מִיתַת מֵירַב נִשְּׂאָה** לדוד, ואז כבר הותרה לו. **רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה אוֹמֵר, קִידּוּשֵׁי טָעוּת הָיוּ לוֹ** לדוד **בְּמֵירַב**, ולא היתה אשתו מאחר שקידושיה לא חלו, ולא נאסרה עליו מיכל אחותה. ומנין יודעים שלא היתה מקודשת לו, **שֶׁנֶּאֱמַר** (שמואל ב' ג יד) שאחר מות שאול שלח דוד אל איש בושת בנו לאמר לו **'תֶּן אֶת אִשְׁתִּי אֶת מִיכַל אֲשֶׁר אֵרַסְתִּי לִי בְּמֵאָה עָרְלוֹת פְּלִשְׁתִּים'**. מבררת הגמרא: **מַאי** תַּלְמוּדָא – מה למדנו מפסוק זה לענייננו. **אָמַר רַב פַּפָּא**, יש לדרוש את הכתוב **'אֶת אִשְׁתִּי אֶת מִיכַל'**, שבא למעט ולומר **מִיכַל אִשְׁתִּי וְלֹא מֵירַב אִשְׁתִּי**, וכאמור שהיו קידושיה של מירב קידושי טעות, ולא נעשתה אשתו, ומשום כך לא נאסר במיכל אחותה.

הגמרא מבררת את הסיבה לכך שהיו הקידושין בטעות: **מַאי** – מה הם אותם **קִידּוּשֵׁי טָעוּת**, כלומר כיצד אירעו ומדוע הטעות שהיתה בהם. משיבה הגמרא: **דִּכְתִיב** (שמואל א' יז כה) אודות מה ששאול הבטיח למי שיהרוג את גלית הפלישתי, **'וְהָיָה הָאִישׁ אֲשֶׁר יַכֶּנּוּ יַעֲשִׁרֶנּוּ הַמֶּלֶךְ עֹשֶׁר גָּדוֹל וְגוֹ' וְאֶת בִּתּוֹ יִתֶּן לוֹ'. אֲזַל** – הלך דוד **וְקַטְלֵיהּ** – הרגו לגלית. וכשבא לשאול ליטול את בתו המקודשת לו, **אָמַר** לוֹ שאול לדוד, **מְלֵיהּ אִית לָךְ נַבָּאי** – חוב יש לך עלי, שאתן לך את העושר הגדול שהבטחתי, ולא יכולת לקדש את מירב במחילתו לי, כיון **שֶׁהִמְקַדֵּשׁ בְּמְלֵיהּ אֵינָהּ מְקוּדֶּשֶׁת**, וקידושין אחרים לא קבלתי ממך. ומכיון שדעת שאול היתה שמירב אינה מקודשת לדוד, על כן **אֲזַל יַהֲבַהּ** – הלך ונתנה **לְעַדְרִיאֵל** לאשה, **דִּכְתִיב** – שנאמר בפסוק (שמואל א' יח יט) **'וַיְהִי בְּעֵת תֵּת אֶת מֵרַב בַּת שָׁאוּל לְדָוִד וְגוֹ' וְהִיא נִתְּנָה לְעַדְרִיאֵל הַמְּחֹלָתִי לְאִשָּׁה'**, דהיינו שבמקום לתתה לדוד, נתנה שאול לעדריאל.

הגמרא ממשיכה לספר מה אירע בקידושי מיכל לדוד, שגם אותה מסר אחר כך שאול לאדם אחר: **אֲמַר לֵיהּ** שאול לדוד, **אִי בָּעֵית דְּאֶתֵּן לָךְ** – אם רצונך שאתן לך את **מִיכַל בתי, זִיל אַיְיתֵי לִי** – לך והבא לי **מְאָה עָרְלוֹת פְּלִשְׁתִּים. אֲזַל אַיְיתֵי לֵיהּ** – הלך דוד והביא לו את ערלות הפלישתים, וביקש ליטול את מיכל לאשה. **אֲמַר לֵיהּ** – שאול, כיון שאני חייב לך את העושר הגדול עבור הריגת גלית, וכן הבאת לי מאה ערלות פלישתים השוים ממון, נמצא **שִׁמְלֵיהּ וּפִרוּטָה אִית לָךְ נַבָּאי** [־יש לך אצלי], וכיון שבדקן קידשת אותה, אינה מקודשת, ודוד חלק על כך וסבר שהיא מקודשת לו, וכמו שאמר 'תנה את אשתי את מיכל'.

הגמרא מבארת במה חלקו שאול ודוד אודות קידושין אלו שנעשו במלוה ופרוטה. אומרת הגמרא: **שָׁאוּל סָבַר** שבאשר מוחל אדם לאשה **מִלְּיהּ** שחייבת לו **וְגַם** נותן לה **פְּרוּטָה**, והוא עושה זאת לשם קידושין, **דַּעְתֵּיהּ אַמִּלְּיהּ** – דעתו לקדשה במלוה שהוא נותן לה, כיון שהמלוה גדולה מן הפרוטה, ולכך אינה מקודשת, שהרי המקדש במלוה אינה מקודשת, ועל כן לא חלו קידושי דוד במיכל. **וְדָוִד סָבַר מִלְּיהּ וּפְרוּטָה דַּעְתֵּיהּ אַפְּרוּטָה** – דעתו לקדשה בפרוטה שהיא בעין, והיא מקודשת, ועל כן לדעת דוד נתקדשה לו מיכל במה שהביא לשאול מאה ערלות פלישתים, השוים פרוטה.

הגמרא מביאה אופן נוסף בביאור מחלוקתם של שאול ודוד: **וְאִיבָּעֵית אֵימָא, דְּכוּלֵּי עָלְמָא** – שבין שאול ובין דוד סברו שאם קידש אדם אשה במְלֵיהּ שמחל לה וְגַם נתן לה **פְּרוּטָה, דַּעְתֵּיהּ אַפְּרוּטָה** – דעתו לקדשה בפרוטה והיא מקודשת, ובכל זאת סבר שאול שקידושי דוד במיכל אינם קידושין, ובזה נחלקו, **שָׁאוּל סָבַר** שאין כאן פרוטה לקידושין כלל, שערלות פלישתים **לָא חֲזוּ וְלָא מִידֵּי** – אינם ראויים לכלום, ואינם אפילו שוה פרוטה, **וְדָוִד סָבַר** ששוים הם פרוטה, משום **דְּחֲזוּ לְכַלְבֵי וְשׁוּנְרֵי** – שהם ראויים להאכילם לכלבים ולחתולים ושוים ממון לבעליהם, ונמצא שנתן לשאול שוה פרוטה בקידושי מיכל, ונתקדשה לו כדין, ועל כן אמר 'את אשתי את מיכל'.

הגמרא שבה לבאר את דעת רבי יוסי הסובר שהן מירב והן מיכל היו נשותיו של דוד. שואלת הגמרא: **וְרַבִּי יוֹסֵי**, הסובר שגם מירב היתה אשתו של דוד, **הַאי** – פסוק זה האומר **'תֶּן אֶת אִשְׁתִּי אֶת מִיכַל'**, שממנו דרש רבי יהושע בן קרחה שרק מיכל היתה אשתו ולא מירב, **מַאי דָּרֵישׁ בֵּיהּ** – מה הוא דורש בו. מתרצת הגמרא: **רַבִּי יוֹסֵי** שאמר שגם מירב היתה אשתו של דוד, אמר זאת **לְטַעֲמֵיהּ** – לפי שמה שאמר במקום אחר, **דְּתַנְיָא, רַבִּי יוֹסֵי הָיָה דּוֹרֵשׁ** ומבאר **מִקְּרָאוֹת מְעוֹרְבִין** [־מעורבבים], **כְּתִיב** (שמואל ב' כא ח) **'וַיִּקַּח הַמֶּלֶךְ אֶת שְׁנֵי בְּנֵי רִצְפָּה בַת אַיָּה אֲשֶׁר יָלְדָה לְשָׁאוּל אֶת אַרְמֹנִי וְאֶת מְפִבֹשֶׁת, וְאֶת חֲמֵשֶׁת בְּנֵי מִיכַל בַּת שָׁאוּל אֲשֶׁר יָלְדָה לְעַדְרִיאֵל בֶּן בַּרְזִלַּי הַמְּחֹלָתִי' וְגוֹ'**, ונמצא שמיכל היתה אשת עדריאל, שניתנה לו לאשה על ידי שאול, וקשה, **וְכִי לְעַדְרִיאֵל נִתְּנָה, וְהָלָא לְפַלְטִי בֶּן לַיִשׁ נִתְּנָה, דִּכְתִיב** (שמואל א' כה מד) **'וְשָׁאוּל נָתַן אֶת מִיכַל בִּתּוֹ אֵשֶׁת דָּוִד לְפַלְטִי בֶּן לַיִשׁ וְגוֹ' אֲשֶׁר מִגַּלִּים'**, ומירב היא זו שניתנה לעדריאל, כאמור בפסוק שהובא לעיל (שמואל א' יח יט) **'וַיְהִי בְּעֵת תֵּת אֶת מֵרַב בַּת שָׁאוּל לְדָוִד וְהִיא נִתְּנָה לְעַדְרִיאֵל**

המשך בעמוד 222

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

'תוֹקְפוֹ שֶׁל בּוֹעֵז עֲנָוְתָנוּתוֹ שֶׁל פַּלְטִי בֶּן לַיִשׁ', מעשהו הגדול של פלטי בְּדָאמַרַן – כפי שאמרנו, שלא קרב אל מיכל במשך שנים רבות, לעומת בועז שלא נתנסה אלא לילה אחד.

דברים נוספים בענין זה: אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מַאי דִּכְתִיב (משלי לא כט) 'רַבּוֹת בָּנוֹת עָשׂוּ חָיִל וְאַתְּ עָלִית עַל כּוּלָּנָה', 'רַבּוֹת בָּנוֹת עָשׂוּ חָיִל' זֶה יוֹסֵף וּבוֹעַז, שנתגברו על יצרם, 'וְאַתְּ עָלִית עַל כֻּלָּנָה' זֶה פַּלְטִי בֶּן לַיִשׁ, שעלה עליהם בהתגברותו על יצרו, שהיה נסיונו גדול יותר. אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן, אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן, מַאי דִּכְתִיב (שם ל) 'שֶׁקֶר הַחֵן וְהֶבֶל הַיֹּפִי, אִשָּׁה יִרְאַת ה' הִיא תִתְהַלָּל', 'שֶׁקֶר הַחֵן' זֶה יוֹסֵף, 'וְהֶבֶל הַיֹּפִי' זֶה בּוֹעַז, שאף שעמדו בנסיונות גדולים, עדיין הם בבחינת שקר והבל לעומת דרגה גבוהה יותר, 'יִרְאַת ה' הִיא תִתְהַלָּל' זֶה פַּלְטִי בֶּן לַיִשׁ, שנסיונו היה הגדול שבכולם, ואף על פי כן עמד בו מתוך יראת ה' שבו.

דרשות אחרות מפסוק זה: דָּבָר אַחֵר, 'שֶׁקֶר הַחֵן' זֶה דּוֹרוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, 'וְהֶבֶל הַיֹּפִי' זֶה דּוֹרוֹ שֶׁל יְהוֹשֻׁעַ, שאף שעסקו הרבה בתורה הרי זה שקר והבל לעומת דרגה גבוהה יותר, 'יִרְאַת ה' הִיא תִתְהַלָּל' זֶה דּוֹרוֹ שֶׁל חִזְקִיָּה, שבדור זה עסקו בתורה יותר מהם. דָּבָר אַחֵר, 'שֶׁקֶר הַחֵן' זֶה דּוֹרוֹ שֶׁל מֹשֶׁה וִיהוֹשֻׁעַ, 'וְהֶבֶל הַיֹּפִי' זֶה דּוֹרוֹ שֶׁל חִזְקִיָּה, 'יִרְאַת ה' הִיא תִתְהַלָּל' זֶה דּוֹרוֹ שֶׁל רַבִּי יְהוּדָה בְּרַבִּי אִילָעַאי, שהיה גדול מהם, שאָמְרוּ עָלָיו עַל רַבִּי יְהוּדָה בְּרַבִּי אִילָעַאי, שֶׁהָיוּ שִׁשָּׁה תַּלְמִידִים מִתְכַּסִּין בְּטַלִּית [־בגד] אֶחָת מרוב עוניים, וְעוֹסְקִין בַּתּוֹרָה, ועמל בתורה מתוך דחק כזה לא היה בשאר הדורות, לפיכך דור זה גדול מכולם.

משנה

המשנה מוסיפה לעסוק בדיני המלך בהלויית קרוביו ובאבילותו עליהם: מֵת לוֹ למלך מֵת מקרוביו, אֵינוֹ יוֹצֵא מִפֶּתַח פַּלְטְרִין [־ארמון] שֶׁלּוֹ ללוותו. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אִם רוֹצֶה המלך לָצֵאת אַחַר הַמִּיטָּה של המת וללוותו, יוֹצֵא, שֶׁכֵּן מָצִינוּ בְּדָוִד המלך שֶׁיָּצָא אַחַר מִיטָּתוֹ שֶׁל אַבְנֵר כשנהרג, שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל ב' ג לא) 'וְהַמֶּלֶךְ דָּוִד הוֹלֵךְ אַחַר הַמִּיטָּה', ומוכח שמלך יכול לצאת וללוות את המת. אָמְרוּ לוֹ חכמים לרבי יהודה, לֹא הָיָה הַדָּבָר אֶלָּא כדי לְפַיֵּס אֶת הָעָם שלא יחשבו שדוד הוא שציוה להמיתו, ואין ללמוד מזה לענייננו. וּכְשֶׁמַּכְרִין אוֹתוֹ – וכאשר מאכילים אותו סעודת הבראה, כָּל הָעָם מְסוּבִּין עַל הָאָרֶץ, כדין אבלים, לפי שהם מצטערים בצערו ומתאבלים באבילותו, וְהוּא מֵיסֵב בכבוד עַל הַדַּרְגָּשׁ.

גמרא

הגמרא מביאה ברייתא השייכת למחלוקת רבי יהודה וחכמים שבמשנה: תָּנוּ רַבָּנָן, מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ נָשִׁים בהלויית המת, לָצֵאת וללכת אַחַר הַמִּיטָּה, יוֹצְאוֹת אחר המיטה ואילו האנשים יוצאים לפניה, ומקום שנהגו לצאת לִפְנֵי הַמִּיטָּה, יוֹצְאוֹת כן והאנשים הולכים לאחר המיטה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, לְעוֹלָם נָשִׁים לִפְנֵי הַמִּיטָּה יוֹצְאוֹת, שֶׁכֵּן מָצִינוּ בְּדָוִד שֶׁיָּצָא אַחַר מִיטָּתוֹ שֶׁל אַבְנֵר, שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל ב' ג לא) 'וְהַמֶּלֶךְ דָּוִד הוֹלֵךְ אַחַר הַמִּיטָּה', ואם נאמר שנשים הולכות אחר המיטה, קשה, וכי דרכו של דוד להלך עם הנשים, ועל כרחך נשים הולכות לפני המיטה ועל כן הלך דוד אחריה. אָמְרוּ לוֹ לרבי יהודה, אין להוכיח זאת מכאן, שכן לֹא הָיָה הַדָּבָר שהלך אחר המיטה, אֶלָּא לְפַיֵּס אֶת הָעָם, שלא יחשבו שהוא זה ששלח להמית את אבנר, וְנִתְפַּיְּסוּ, שהכירו שאכן לא היתה הריגתו ממנו, והיה הפיוס על ידי שֶׁהָיָה דָּוִד יוֹצֵא מִבֵּין הָאֲנָשִׁים וְנִכְנָס לְבֵין הַנָּשִׁים, וְיָצָא מִבֵּין הַנָּשִׁים וְנִכְנָס לְבֵין הָאֲנָשִׁים, וראו שהוא מיצר במות אבנר, שֶׁנֶּאֱמַר (שם ג לז) 'וַיֵּדְעוּ כָל הָעָם וְכָל יִשְׂרָאֵל בַּיּוֹם הַהוּא כִּי לֹא הָיְתָה מֵהַמֶּלֶךְ לְהָמִית אֶת אַבְנֵר בֶּן נֵר'.

הגמרא מבארת פסוק נוסף באותו ענין: דָּרַשׁ רָבָא, מַאי דִּכְתִיב (שם ג לה) 'וַיָּבֹא כָל הָעָם לְהַכְרִיעַ אֶת דָּוִד', כְּתִיב 'לְהַכְרוֹת', מלשון הכרתה, כלומר שבאו להרגו, וְקָרֵינָן [־הקרי הוא] 'לְהַכְרוֹת', שבאו להאכילו סעודה, שבַּתְּחִלָּה באו לְהַכְרוֹתוֹ על מות אבנר, שחשבו שהוא שלח להרגו, וּלְבַסּוֹף כשנתברר להם שאין הדבר כן, באו לְהַכְרוֹתוֹ – להאכילו סעודת הבראה.

הגמרא מביאה דברים נוספים בענין זה: אָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר רַב, מִפְּנֵי מָה נֶעֱנַשׁ אַבְנֵר שנהרג על ידי יואב, מִפְּנֵי שֶׁהָיָה לוֹ לְמִחוֹת בְּשָׁאוּל בעת הריגת נוב עיר הכהנים, וְלֹא מִיחָה בידו, לפיכך נענש אף הוא. רַבִּי יִצְחָק אָמַר, לא משום כך נהרג, שהרי מִיחָה בשאול וְלֹא נַעֲנָה. וּשְׁנֵיהֶן מִקְרָא אֶחָד דָּרְשׁוּ, שנאמר (שם ג לג־לד) 'וַיְקוֹנֵן הַמֶּלֶךְ אֶל אַבְנֵר וַיֹּאמַר הַכְּמוֹת נָבָל יָמוּת אַבְנֵר יָדֶיךָ לֹא אֲסֻרוֹת וְרַגְלֶיךָ לֹא לְנְחֹשְׁתַּיִם הֻגָּשׁוּ כִּנְפוֹל לִפְנֵי בְנֵי עַוְלָה נָפַלְתָּ', מַאן דְּאָמַר [־רבן] שלא מִיחָה אבנר בשאול, הָכִי קָאָמַר, יָדֶיךָ לֹא היו אֲסוּרוֹת וְרַגְלֶיךָ לֹא לְנְחֹשְׁתַּיִם הוּגָּשׁוּ, שלא היו קשורות וכבולות, שלא היה מונע בידך מלמחות ביד שאול לפי שאדם חשוב היית לו ויכולת למחות בו, ומעתה, מַאי טַעְמָא לָא מַחִית בשאול, ועל כן, מפני שלא מחית, כִּנְפוֹל לִפְנֵי בְנֵי עַוְלָה נָפַלְתָּ, והרגוך. וּמַאן דְּאָמַר [־רבי יצחק] שמִיחָה וְלֹא נַעֲנָה, מפרש שדוד אִיתְמַחוֹיֵי מַתְמַהּ – תמה היה, הַכְּמוֹת נָבָל יָמוּת אבנר, הרי יָדֶיךָ לֹא אֲסוּרוֹת היו, וְרַגְלֶיךָ לֹא לְנְחֹשְׁתַּיִם הוגשו, שלא נהגת עצמך באסיר וכאדם כבול שאינו יכול לעשות דבר, אלא מחית בשאול, ומעתה, מִכְּדֵי מַחוֹיֵי מַחִית – הרי מחית בשאול, מַאי טַעְמָא כִּנְפוֹל לִפְנֵי בְנֵי עַוְלָה נָפַלְתָּ שהרגוך.

מבררת הגמרא: לְמַאן דְּאָמַר שמִיחָה, מַאי טַעְמָא אִיעַנַּשׁ. אָמַר רַב נַחְמָן (ברבי) [בַּר] יִצְחָק, שֶׁשָּׁהָא [־שעיכב] מַלְכוּת בֵּית דָּוִד שְׁתֵּי שָׁנִים וּמֶחֱצָה, על ידי שהמליך את איש בושת בן שאול.

שנינו במשנה: וּכְשֶׁמַּכְרִין אוֹתוֹ כוּ' מיסב על הדרגש.

מבררת הגמרא: מַאי דַּרְגָּשׁ, אָמַר עוּלָּא, עַרְסָא דְּגַדָּא – מיטה המונחת בבית לשם מזל טוב. אָמְרוּ לֵיהּ רַבָּנָן לְעוּלָּא, מִי אִיכָּא מִידִי – האם יתכן כן דְּעַד הָאִידָּנָא לָא אוֹתְבִינֵיהּ וְהָשְׁתָּא מוֹתְבִינַן לֵיהּ – שעד עתה לא ישב על מיטה זו, שעשויה לשם נוי וניחוש בלבד, ועתה יש להושיבו עליה, כלומר, מדוע יושיבוהו דווקא עליה בעוד שאין רגילים לישב עליה כלל, ומדוע בהיותו אבל יש לכבדו באופן זה דווקא, שלא כפי שמכבדים אותו תמיד. רבא דוחה את תמיהתם, ואומר שיש לשאול על דברי עולא באופן אחר: מַתְקִיף לָהּ רָבָא, מַאי קוּשְׁיָא על עולא, דִּילְמָא מִידֵּי דַּהֲוָה אַאֲכִילָה וּשְׁתִיָה – שמא עושים כאן כפי שנוהגים לגבי אכילה ושתיה בסעודת הבראה, דְּעַד הָאִידָּנָא לָא אַכִּילְנֵיהּ וְלָא אַשְׁקִינֵיהּ – שעד עתה לא האכלנוהו ולא השקינוהו משל אחרים, ואילו הָשְׁתָּא קָא מוֹכְלִינַן לֵיהּ וְקָא מַשְׁקִינַן לֵיהּ – עתה אנו מאכילים ומשקים אותו משל אחרים, כנהוג בסעודת הבראה, ושמא גם לענין כבודו נוהגים עתה מה שאין נוהגים תמיד ומושיבים אותו על מיטה זו אף שאין מושיבים אותו עליה תמיד. אֶלָּא אִי קַשְׁיָא על עולא, הָא קַשְׁיָא – זה מה שקשה, ששנינו בברייתא לגבי חובת האבל לכפות את המיטות שיש לו בבית, דַּרְגָּשׁ אֵינוֹ צָרִיךְ לְכַפּוֹתוֹ ולהופכו על פניו, אֶלָּא זוֹקְפוֹ על דופנו כשארוכותיו למעלה, וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ לומר שדרגש הוא עַרְסָא דְּגַדָּא, אַמַּאי אֵינוֹ צָרִיךְ לְכַפּוֹתוֹ, וְהָתְנֵיָא שהַכּוֹפֶה אֶת מִטָּתוֹ, לֹא מִטָּתוֹ בִּלְבַד הוּא כּוֹפֶה, אֶלָּא כָּל מִטּוֹת שֶׁיֵּשׁ לוֹ בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ הוּא כּוֹפֶה, ולמה לא יכפו גם את המיטה העשויה למזל, ועל כרחך שדרגש הפטור מכפיית המיטה אינו המיטה העשויה למזל, שאותה באמת יש לכפות ככל המיטות שבבית.

המשך בעמוד 21

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רש"י

תוקפו של בועז ענוותנותו של פלטי. דאילו בועז חדא לילה ופלטי שנים רבות: **דורו של משה ויהושע.** עסקו בתורה הרבה ודורו של חזקיהו יותר מהם כדכתיב (ישעיה י) וחובל עול מפני שמן ואמרינן בחלק (לקמן דף צד:) חובל עול של סנחריב מפני שמנו של חזקיה שהיה דולק בבתי מדרשות עד שבדקו מדן ועד באר שבע ולא מצאו עם הארץ: **מתכסין בטלית אחת.** עניים היו: **רבי יהודה אומר לעולם.** לפני המטה יוצאות שכן מצינו בדוד שיצא אחר מטתו של אבנר ואי ס"ד נשים אחר המטה אורחיה דדוד להלך עם הנשים: **בתחילה להכרותו.** שהיו סבורין שמאתו היתה הריגת אבנר: **ולבסוף להכרותו.** שידעו הבירור שלא מאת דוד נהרג אבנר: **למחות בשאול.** בהריגת נוב עיר הכהנים: **ידיך לא אסורות.** אדם חשוב היית לשאול והיה לך למחות ולפי שלא מחית כנפול לפני בני עולה נפלת: **מכדי מחויי מחית.** והכי קאמר ידיך לא אסורות היו לא ניהגת בעצמך כאדם חשוב אלא בכל כוחך גילית בדעתך ומחית בשאול: **ששהה מלכות בית דוד.** שהעמיד את איש בושת למלך ואם לא המליכו אבנר היו ממליכין את דוד ומשמלך איש בושת עד יום שמלך דוד על כל ישראל היו שתי שנים ומחצה שתי שנים לאיש בושת וחצי שנה בין מיתתו למלכות דוד שמשמת שאול מלך דוד בחברון וכתיב בחברון מלך שבע שנים וששה חדשים צא מהן חמש שנים שבין מיתת שאול למלכות איש בושת דתניא בסדר עולם (ולקמן דף קז.) והימים אשר מלך דוד על וגו' נמצאת מלכות ישראל בטילה חמש שנים אלמא חמש שנים היו בלא מלך נשתיירו שתי שנים ומחצה ממלכות איש בושת למלכות בית דוד: **דרגש ערסא דגדא.** נוהגין היו לערוך מטה ושלחן בבית ולא היו משתמשין בהן כלל אלא למזל הבית מונחת משום ניחוש גדא מזל ודומה גד גדי וסנוק לא (שבת דף סז:): **עד השתא לאו אותביניה.** עד הנה לא ישב על אותה מיטה שהרי מונחת היא לנוי הבית: **והשתא.** דאבל הוא בענין לאותביה עלה מהיכא תיפוק לן: **השתא מוכלינן ליה.** משל אחרים: **אלא אי קשיא.** אדעולא הא קשיא עלה דתניא בעלמא (מו"ק דף כז.) דרגש אין צריך האבל לכפותו: **מתיר קרביטין.** בימי אבלו קרביטין לולאות: **קרביטין מי אית ליה.** הלא כשאר מטות עושין אותה מטה: **גילדא.** רצענין: **ערסא דצלא.** מטה של עור ותולין רצועות בשפת העור סביב וכשרוצין לנוטותו עונבין הרצועות בארוכות המטה וכשמתירין אותה הוא נופל ודן הן קרביטין וחס הוא עליו לכפותו שלא יתקלקל העור בלחלוח הקרקע שלא היו ראשי כרעיו גבוהין מסירוגו למעלה וקאמר ת"ק זוקפו על דופן הכרעים וארוכותיו למעלה ואמר ליה רבן שמעון מתיר קרביטין והוא נופל: סירוגו

תוספות

נשים לצאת לפני המטה. דכיון דשעת צער הוא ליכא למיחש להרהור ובירושלמי פליגי איכא למאן דאמר לפני המטה לפי שגרמו מיתה לעולם ואית דנהגו לאחר המטה ואנשים לפני המטה לפי שגנאי לבנות ישראל שיסתכלו בהן אנשים: **ששהא** מלכות וכו'. אף על גב דדרשינן (מדרש רבה פרשת וישלח) ומלכים ממך יצאו זה שאול ואיש בושת מ"מ היה יכול להתקיים במקום אחר ולא היה לו לשהות מלכות בית דוד שנמשח כבר על פי נביא: **שתי** שנים ומחצה. פי' בקונטרס שמלכות ישראל היתה בטלה חמש שנה בין מיתת שאול למלכות איש בושת ב' שנים ומחצה היינו שתי שנים ממלכות איש בושת ומחצה בין מיתת איש בושת למלכות דוד ולא נהירא חדא דלמה נענש על אותה חצי שנה דבין מיתת איש בושת למלכות דוד הלא קודם מיתתו חזר אבנר ונתאמץ להמליך את דוד כדכתיב (שמואל ב ג) וישלח אבנר מלאכים אל דוד וגו' ועוד דכיון דחמש שנים עמדו בלא מלך ולא המליכו את דוד א"כ למה נענש אבנר במה שנתחזק אחרי כן להמליך איש בושת ונראה לי איפכא דאותה חצי שנה היתה בין מיתת שאול למלכות איש בושת ובאותם הימים נתחזק אבנר ודבר לכל ישראל להמליך איש בושת עד שהמליכו לסוף אותה חצי שנה ומשמת איש בושת היתה מלכות ישראל בטלה חמש שנים עד שמלך דוד נמצאו ז' שנים ומחצה שמלך דוד בחברון כדכתיב בהדיא אע"ג דבאידך קרא לא חשיב רק ז' שנים היינו לפי שנצטרע כדאמרינן בחלק (לקמן דף קז.) והא דלא חשיב חצי שנה זאת בחשבון בטול מלכות ישראל (בחלק) היינו לפי שלא היתה סמוך לה' שנים ולא היה הבטול יחוד: מלך

'תּוֹקְפוֹ שֶׁל בּוֹעַז עֲנָוְתָנוּתוֹ שֶׁל פַּלְטִי בֶּן לַיִשׁ', כִּדְאֲמַרַן. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מַאי דִּכְתִיב 'רַבּוֹת בָּנוֹת עָשׂוּ חָיִל וְאַתְּ עָלִית עַל כּוּלָּנָה', 'רַבּוֹת בָּנוֹת עָשׂוּ חָיִל' זֶה יוֹסֵף וּבוֹעַז, 'וְאַתְּ עָלִית עַל כֻּלָּנָה' זֶה פַּלְטִי בֶּן לַיִשׁ. אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן, אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן, מַאי דִּכְתִיב 'שֶׁקֶר הַחֵן וְהֶבֶל הַיֹּפִי', 'שֶׁקֶר הַחֵן' זֶה יוֹסֵף, 'וְהֶבֶל הַיֹּפִי' זֶה בּוֹעַז, 'יִרְאַת הִיא תִתְהַלָּל' זֶה פַּלְטִי בֶּן לַיִשׁ. דָּבָר אַחֵר, 'שֶׁקֶר הַחֵן' זֶה דּוֹרוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, 'וְהֶבֶל הַיֹּפִי' זֶה דּוֹרוֹ שֶׁל יְהוֹשֻׁעַ, 'יִרְאַת ה' הִיא תִתְהַלָּל' זֶה דּוֹרוֹ שֶׁל חִזְקִיָּה. דָּבָר אַחֵר, 'שֶׁקֶר הַחֵן' זֶה דּוֹרוֹ שֶׁל מֹשֶׁה וְיהוֹשֻׁעַ, 'וְהֶבֶל הַיֹּפִי' זֶה דּוֹרוֹ שֶׁל חִזְקִיָּה, 'יִרְאַת ה' הִיא תִתְהַלָּל' זֶה דּוֹרוֹ שֶׁל רַבִּי יְהוּדָה בְּרַבִּי אִילְעַאי. אָמְרוּ עָלָיו עַל רַבִּי יְהוּדָה בְּרַבִּי אִילְעַאי, שֶׁהָיוּ שִׁשָּׁה תַּלְמִידִים מִתְכַּסִּין בְּטַלִּית אַחַת וְעוֹסְקִין בַּתּוֹרָה: **מִשְׁנָה** מֵת לוֹ מֵת, אֵינוֹ יוֹצֵא מִפֶּתַח פִּלְטְרִין שֶׁלּוֹ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אִם רוֹצֶה לָצֵאת אַחַר הַמִּיטָּה, יוֹצֵא. שֶׁכֵּן מָצִינוּ בְּדָוִד שֶׁיָּצָא אַחַר מִיטָּתוֹ שֶׁל אַבְנֵר, שֶׁנֶּאֱמַר 'וְהַמֶּלֶךְ דָּוִד הוֹלֵךְ אַחַר הַמִּיטָּה'. אָמְרוּ לוֹ, לֹא הָיָה הַדָּבָר אֶלָּא לְפַיֵּס אֶת הָעָם, וְנִתְפַּיְּסוּ. שֶׁהָיָה דָּוִד יוֹצֵא מִבֵּין הָאֲנָשִׁים וְנִכְנָס לְבֵין הַנָּשִׁים, וְיָצָא מִבֵּין הַנָּשִׁים וְנִכְנָס לְבֵין הָאֲנָשִׁים, שֶׁנֶּאֱמַר 'וַיֵּדְעוּ כָל הָעָם וְכָל יִשְׂרָאֵל כִּי לֹא הָיְתָה מֵהַמֶּלֶךְ לְהָמִית אֶת אַבְנֵר'. דָּרַשׁ רָבָא, מַאי דִּכְתִיב 'וַיָּבֹא כָל הָעָם לְהַכִּרוֹת אֶת דָּוִד', כְּתִיב 'לְהַכְּרוֹת', וְקָרְינָן 'לְהַכָּרוֹת', בַּתְּחִלָּה לְהַכְּרוֹתוֹ, וּלְבַסּוֹף לְהַכָּרוֹתוֹ. אָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר רַב, מִפְּנֵי מַה נֶּעֱנַשׁ אַבְנֵר, מִפְּנֵי שֶׁהָיָה לוֹ לִמְחוֹת בְּשָׁאוּל, וְלֹא מִיחָה. רַבִּי יִצְחָק אָמַר, מִיחָה וְלֹא נַעֲנָה. וּשְׁנֵיהֶן מִקְרָא אֶחָד דָּרְשׁוּ, 'וַיִּקְנַן הַמֶּלֶךְ אֶל אַבְנֵר וַיֹּאמַר הַכְּמוֹת נָבָל יָמוּת אַבְנֵר יָדֶיךָ לֹא אֲסֻרוֹת וְרַגְלֶיךָ לֹא לְנְחֻשְׁתַּיִם הֻגָּשׁוּ'. מַאן דְּאָמַר לֹא מִיחָה, הָכִי קָאָמַר, 'יָדֶיךָ לֹא אֲסוּרוֹת וְרַגְלֶיךָ לֹא לְנְחֻשְׁתַּיִם הוּגָּשׁוּ', מַאי טַעְמָא לָא מַחִית, 'כִּנְפוֹל לִפְנֵי בְנֵי עַוְלָה נָפָלְתָּ'. וּמַאן דְּאָמַר מִיחָה וְלֹא נַעֲנָה, אִיתְמַהוּיֵי מַתְמֵהּ, 'הַכְמוֹת נָבָל יָמוּת יָדֶיךָ לֹא אֲסוּרוֹת וְרַגְלֶיךָ לֹא לְנְחֻשְׁתַּיִם'. מִכְּדֵי מַחוּיֵי מַחִית, מַאי טַעְמָא 'כִּנְפוֹל לִפְנֵי בְנֵי עַוְלָה נָפָלְתָּ'. לְמַאן דְּאָמַר מִיחָה, מַאי טַעְמָא אִיעֲנַשׁ. אָמַר רַב נַחְמָן [בַּר] יִצְחָק, שֶׁשָּׁהָא מַלְכוּת בֵּית דָּוִד שְׁתֵּי שָׁנִים וּמֶחֱצָה: וּכְשֶׁמְּבַרְּרִין אוֹתוֹ כוּ': מַאי דַּרְגָּשׁ, אָמַר עוּלָּא, עַרְסָא דְּגַדְּא. אָמְרוּ לֵיהּ רַבָּנַן לְעוּלָּא, מִי אִיכָּא מִידֵי דַּעֲד הָאִידָּנָא לָא אוֹתְבִינֵיהּ, וְהָשְׁתָּא מוֹתְבִינַן לֵיהּ. מַתְקִיף לֵהּ רָבָא, מַאי קוּשְׁיָא, דִּילְמָא מִידֵי דַּהֲוָה אַאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה, דְּעַד הָאִידָּנָא לָא אֲכִילְנֵיהּ וְלָא אַשְׁקְינֵיהּ, הָשְׁתָּא קָא מוֹכְלִינַן לֵיהּ וְקָא מַשְׁקִינַן לֵיהּ. אֶלָּא, אִי קַשְׁיָא, הָא קַשְׁיָא. דַּרְגָּשׁ אֵינוֹ צָרִיךְ לִכְפּוֹתוֹ אֶלָּא זוֹקְפוֹ, וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ, עַרְסָא דְּגַדְּא, אַמַּאי אֵינוֹ צָרִיךְ לִכְפּוֹתוֹ, וְהָתַנְיָא הַכּוֹפֶה אֶת מִטָּתוֹ, לֹא מִטָּתוֹ בִּלְבָד הוּא כּוֹפֶה, אֶלָּא כָּל מִטּוֹת שֶׁיֵּשׁ לוֹ בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ הוּא כּוֹפֶה, מַאי קוּשְׁיָא, דִּילְמָא מִידֵי דַּהֲוָה אַמִּטָּה מְיוּחֶדֶת לְכֵלִים, דְּקָתָנֵי אִם הָיְתָה מְיוּחֶדֶת לְכֵלִים, אֵינוֹ צָרִיךְ לִכְפּוֹתָהּ. אֶלָּא אִי קַשְׁיָא הָא קַשְׁיָא, רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, דַּרְגָּשׁ, מַתִּיר קַרְבִּיטִין וְהוּא נוֹפֵל מֵאֵילָיו. וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ, עַרְסָא דְּגַדְּא, קַרְבִּיטִין מִי אִית לֵיהּ. אֶלָּא כִּי אֲתָא רָבִין אָמַר, אָמַר לִי הַהוּא מְרַבְּנָן, וְרַב תַּחֲלִיפָא שְׁמֵיהּ, דַּהֲוָה שְׁכִיחַ בְּשׁוּקָא דְּגִילְדָּאֵי, וַאֲמַר לֵיהּ, מַאי דַּרְגָּשׁ, עַרְסָא דְּצַלָּא. אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, דַּרְגָּשׁ,

סירוגו

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

תוספות

מלך מותר וכו'. תימה למה נענש אחאב על נבות כיון שלא רצה למכור לו כרמו ועוד דבפרק הכונס צאן לדיר (ב"ק דף ס.) קאמר דדוד שאל אם היה יכול להחליף גדישין של שעורין מישראל לתת בפני בהמתו וי"ל דבפרשת המלך כתיב (שמואל א ח) יקח ונתן לעבדיו ולא לעצמו ועוד י"ל דבחנם היה יכול ליקח אם היה רוצה אבל כשהיה שואל אחאב שימכרו לו חשב נבות שרשות בידו לומר לא אמכור ועי"ל דנענש לפי ששאל הכרם לעשות ע"ז דכתיב (מלכים א כא) והיה לי לגן ירק כמו המתקדשים והמטהרים אל הגנות (ישעיה סו) והנקדן תירץ דאינו מותר רק בשדות הרחוקים מן העיר דלא מעלי כל כך אבל כרם נבות היה אצל היכל אחאב בשומרון ועי"ל דדוקא בשדה מקנה אבל שדה אחוזה שירש מאבותיו לא כמו שהשיב נבות חלילה לי מתתי נחלת אבותי לך אי נמי דפרשת המלך לא נאמרה רק על המלך שנמלך על כל ישראל ויהודה ומאת המקום ואחאב לא מלך על יהודה וגם לא מלך מאת המקום:

דאי

סירוגו מתוכו. מטה, סירוגה מעל גבה. מיתיבי, כלי עץ, מאימתי מקבלין טומאה. המטה והעריסה משישופם בעור הדג. ואי מטה מסורגת (היא) מעל גבה, למה לי שיפת עור הדג. אלא, הא והא מתוכו, מטה אעולי ואפוקי בבזיוני, דרגש אעולי ואפוקי באבקתא. אמר רבי יעקב, אמר רבי יהושע בן לוי, הלכה כברבן שמעון בן גמליאל. אמר רבי יעקב בר אמי, מטה שנקליטיה יוצאין, זוקפה ודיו: **משנה** ומוציא למלחמת הרשות על פי בית דין של שבעים ואחד, ופורץ לעשות לו דרך, ואין ממחה בידו. דרך המלך אין לו שיעור, וכל העם בוזזין ונותנין לו והוא נוטל חלק בראש: **גמרא** תנינא חדא זימנא, אין מוציאין למלחמת הרשות אלא על פי בית דין של שבעים ואחד. מידי דתנא כל מילי דמלך, תנא נמי מוציא למלחמת הרשות. אמר רב יהודה, אמר שמואל, כל האמור בפרשת מלך, מלך מותר בו. רב אמר, לא נאמרה פרשה זו אלא לאיים עליהם, שנאמר שום תשים עליך מלך, שתהא אימתו עליך. כתנאי, רבי יוסי אומר, כל האמור בפרשת מלך, מלך מותר בו. רבי יהודה אומר, לא נאמרה פרשה זו אלא כדי לאיים עליהם, שנאמר, שום תשים עליך מלך, שתהא אימתו עליך. וכן היה רבי יהודה אומר, שלש מצות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ, להעמיד להם מלך, ולהכרית זרעו של עמלק, ולבנות להם בית הבחירה. רבי נהוראי אומר, לא נאמרה פרשה זו אלא כנגד תרעומתן, שנאמר 'ואמרתי אשימה עלי מלך' וגו'. תניא, רבי אליעזר אומר, זקנים שבדור כהונן שאלו, שנאמר 'תנה לנו מלך לשפטנו'. אבל עמי הארץ שבהן, קלקלו, שנאמר 'והיינו גם אנחנו בכל הגוים ושפטנו מלכנו ויצא לפנינו'. תניא, רבי יוסי אומר, שלש מצות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ, להעמיד להם מלך, ולהכרית זרעו של עמלק, ולבנות להם בית הבחירה. ואיני יודע איזה מהן תחילה, כשהוא אומר 'כי יד על כס יה מלחמה לה' בעמלק, הוי אומר, להעמיד להם מלך תחילה, ואין כסא אלא מלך, שנאמר 'וישב שלמה על כסא ה' למלך'. ועדיין איני יודע אם לבנות להם בית הבחירה תחילה או להכרית זרעו של עמלק תחילה, כשהוא אומר 'והניח לכם מכל אויביכם והיה המקום אשר יבחר', הוי אומר להכרית זרעו של עמלק תחילה. וכן בדוד הוא אומר 'ויהי כי ישב המלך דוד בביתו והי' הניח לו מסביב' וכתיב 'ויאמר המלך אל נתן הנביא ראה נא אנכי יושב בבית ארזים'. אמר ריש לקיש, בתחילה, מלך שלמה על העליונים, שנאמר 'וישב שלמה על כסא ה'. ולבסוף, מלך על התחתונים, שנאמר 'כי הוא רודה בכל עבר הנהר מתפסח ועד עזה'. רב ושמואל, חד אמר, תפסח בסוף העולם ועזה בסוף העולם. וחד אמר, תפסח ועזה בהדי הדדי הוו יתבו וכשם שמלך על תפסח ועל עזה, כך מלך על כל העולם כולו. ולבסוף, לא מלך אלא על ישראל, שנאמר 'אני קהלת הייתי מלך על ישראל'. ולבסוף, לא מלך אלא על ירושלים, שנאמר 'דברי קהלת בן דוד מלך בירושלים'. ולבסוף, לא מלך אלא על מטתו, שנאמר 'הנה מטתו שלשלמה'. ולבסוף, לא מלך אלא על מקלו, שנאמר 'זה היה חלקי מכל עמלי'. רב ושמואל, חד אמר, מקלו. וחד אמר, גונדו. הדר, או לא הדר. רב ושמואל, חד אמר, הדר. וחד אמר, לא הדר. מאן דאמר לא הדר, מלך והדיוט. ומאן דאמר הדר, מלך והדיוט ומלך: פורץ לעשות לו דרך: תנו רבנן, אוצרות מלכים, למלך. ושאר ביזה שבוזזין, מחצה למלך ומחצה לעם. אמר ליה אביי לרב דימי, ואמרי לה לרב אחא, בשלמא אוצרות מלכים למלך, אורחא דמלתא. אלא, שאר ביזה שבוזזין, מחצה למלך ומחצה לעם. מנלן, דכתיב

רש"י

סירוגו. קשירתו: מתוכו. שיש נקבים בארכבותיו ותוחבין בהן ראשי רצועות התלויות בעור ועונבים ואין מרכיבין הרצועה על גבי ארוכות המטה: סירוגה מעל גבה. החבלים מרכיבין על ארוכות המטה מיכן ומיכן ואורג והוא סירוג: העריסה. עריסת תינוקות ברי"ץ: משישופם בעור הדג. משפשפם בעור הדג כדי להחליק הארוכות ליפותם: למה לי שיפת עור הדג. הלא אין יופיה ניכר שהרי מכוסות הן תמיד בראשי החבלים המסורגין על גבן: מטה אעולי ואפוקי בבזיוניה. בבזעים ונקבים של ארוכות מכניס ומוציא ראש החבל ומסרג: באבקתא. לולאות התלויות בנקבי ארכובותיו ובהן מכניסין ראשי רצועות התלויות בשפת העור: שנקליטיה יוצאין. נקליטין שני עצים ארוכים ומעמידין אותן באמצע דופני המטה אחד מראשותיה ואחד מרגלותיה ומפוצלין הן בראשותיהן ומניחין קנה מזה לזה ועליו פורסין הכילה ויש שמחברין אותן נקליטין למטה והיינו יוצאין שמחוברין ויוצאין מן המטה ואין יכול לכפותה מפני נקליטיה: זוקפה. על מראשותיה או על מרגלותיה וארכובותיה למעלה ודיו: מתני' ופורץ. גדרות אחרים: לעשות לו דרך. לשדהו ולכרמו: חלק בראש. חלק היפה בורר ראשון ונוטל מחצה: גמ' כפרשת מלך. בספר שמואל (א ח) בניכם ובנותיכם יקח וכיוצא בהם: רב אמר לא נאמרה פרשה. דשמואל אלא לאיים עליהם שתהא אימת מלכם עליהם אבל אינו מותר לעשות: ה"ג רבי יהודה אומר לא נאמרה פרשה זו אלא לאיים עליהם. ולא גרס ליראם ולבהלם דהא לרבי יהודה יפה כיוונו שהרי נצטוו ישראל על כך והכי גרס לה בתוספתא: שלש מצות. להכי נקט שלש הללו שהן תלויות זו בזו לעשותן כסדרן כדמפרש לקמן בתחלה מלך ואחריה עמלק ואחריה בית הבחירה: בכניסתם לארץ. דבכולהו כתיב ירושה וישיבה וירשתה וישבת בה ואמרת אשימה עלי מלך (דברים יז) בעמלק כתיב (שם כה) והיה בהניח ה' וגו' ובבנין בית הבחירה כתיב (שם יב) ועברתם את הירדן וישבתם בארץ וגו' והדר כתיב והיה המקום וגו': לא נאמרה פרשה זו. דשום תשים עליך מלך משום מצוה אלא כנגד תרעומתם שגלוי לפניו שעתידים להתרעם על כך ולומר והיינו גם אנחנו ככל הגוים שנאמר ואמרת אשימה עתידין אתם לומר כן: ר' נהוראי אמר כו' לא גרסינן ליה בתוספתא ותדע דשיבוש הוא דהא קי"ל בעירובין (דף יג:) דהוא רבי נחמיה הוא רבי נהוראי: עמי הארץ קלקלו. דאילו זקנים שאלוהו לשופטם ולרדות הסרבנים שבהם אבל עמי הארץ תלו עליו מלחמותיהם שאמרו ויצא בראשינו ונלחם את מלחמתנו: בתחילה. קודם שנשא שלמה נשים גויות מלך אף על עליונים: וכשם שמלך על תפסח ועזה כך מלך על כל העולם כולו. והכי קאמר קרא כי הוא רודה בכל עבר הנהר כמתפסח ועד עזה: על מקלו. שהשליכו אשמדאי מכסאו דאמרינן

במסכת גיטין (דף סח:): גונדו. טליתו ובסדר טהרות (כלים פרק טז) פירש רב האיי מקידה הוא מקידה של חרש ודומה לו חד אמר מקלו וחד אמר קודו (ויקרא רבה פרשה אחרי) והוא מקידה ששותה בה מים: מלך והדיוט. ושוב לא חזר למלכותו:

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

דרכו היא שסירוגו [־קשירתו] במסגרת המיטה, נעשה **מִתּוֹכוֹ**, שיש נקבים בארוכות המיטה ותוחבים בהם את ראשי הרצועות התלויים בעור, וקושרים אותן בקשר עניבה, ואילו **מִטָּה** דרכה היא שסירוגָהּ נעשה **מֵעַל גַּבָּהּ** של מסגרת העץ, דהיינו שכורך את החבלים סביב הארוכות.

הגמרא מקשה ממשנה על מה שאמר רבי יוחנן שמיטה סירוגה מעל גבה: **מַיתִיבִי** – הקשו בני הישיבה, שנינו במסכת כלים (פט"ז מ"א), **כְּלֵי עֵץ מֵאֵימָתַי מְקַבְּלִין טוּמְאָה, הַמִּטָּה, וְהָעֲרִיסָה** של תינוק, מקבלים טומאה **מִשֶּׁיְּשׁוּפֵם** – משישפשפם, את ארוכות המיטה, **בְּעוֹר הַדָּג** כדי להחליקן ולייפותן, שאז הוא גמר מלאכתן. וקשה, **וְאִי** [־ואם] **מִטָּה מְסוֹרֶגֶת (הִיא) מֵעַל גַּבָּהּ**, כמו שאמר רבי יוחנן, ונמצא שארוכות המיטה מכוסות בחבלים הכרוכים עליהן, **לָמָּה לִי שִׁיפַת** [־שפשוף] **עוֹר הַדָּג** כיון שאינן נראים ואין יופיין ניכר.

הגמרא חוזרת בה ומפרשת את ההבדל בין מיטה לדרגש באופן אחר: **אֶלָּא הָא וְהָא** – זה וזה, בין מיטה ובין דרגש, סירוגו של כל אחד מהם הוא **מִתּוֹכוֹ**, דרך הנקבים שבארוכות המיטה, ולכן שייך במיטה שפשוף ליפות את ארוכות המיטה שהן מגולות ונראות, אלא שבמִטָּה **אַעוֹלֵי וְאַפּוֹקֵי** – מכניסים ומוציאים את חבליה **בְּבִזְיוֹנֵי** – בנקבים שבארוכות, ואילו בַּדַּרְגָּשׁ **אַעוֹלֵי וְאַפּוֹקֵי** – מכניסים ומוציאים את ראשי הרצועות התלויות בשפת העור, **בַּאֲבַקְתָּא** – בלולאות התלויות בנקבי הארוכות, ואין הרצועות נכנסות לתוך ארוכות המיטה אלא הלולאות הן הנכנסות בהן, ובלולאות אלו נכנסות הרצועות ונקשרות.

הגמרא מביאה את פסק ההלכה: **אָמַר רַבִּי יַעֲקֹב, אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, הֲלָכָה כְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל**, שמתיר את לולאות הדרגש והוא נופל מאליו.

דין נוסף אודות כפיית המיטה לאבל: **אָמַר רַבִּי יַעֲקֹב בַּר אַמִּי, מִטָּה שֶׁנִּקְלִיטֵיהָ** – שני העצים שמשני צידיה שמניחים עליהם את הכילה, **יוֹצְאִין** מן המיטה, שהם מחוברים אליה, ובגללם אין יכול לכפותה, **וּזְקָפָהּ** על ראשה או על מרגלותיה, כשארוכותיה כלפי מעלה, **וְדַיּוֹ** בכך.

משנה

המשנה מבארת עוד מדיני המלך וזכויותיו במלחמות ובנכסי אחרים: **וּמוֹצִיא** המלך את העם **לְהִלָּחֵם מִלְחֶמֶת הָרְשׁוּת** – מלחמה שאין חייבים בה, **עַל פִּי בֵית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד** שהרשוהו על כך. **וּפוֹרֵץ** המלך גדרות של אנשים אחרים בכדי **לַעֲשׂוֹת לוֹ** בתוך רשותם **דֶּרֶךְ** ושביל לשדהו ולכרמו, **וְאֵין** אדם **מְמַחֶה** – מוחה **בְּיָדוֹ**, כי זכותו היא. **דֶּרֶךְ הַמֶּלֶךְ אֵין לוֹ שִׁעוּר** לרוחבו, ולפיכך הוא יכול ליטול מהם דרך בכל רוחב שירצה. **וּבעת** כיבוש מלחמה, **כָּל הָעָם בּוֹזְזִין** את נכסי אויביהם, **וְנוֹתְנִין לוֹ** מה שבזזו, **וְהוּא נוֹטֵל** את **הַחֵלֶק הִיפֶה בָּרֹאשׁ** ונוטל ממנו מחצה, ורק לאחר מכן נוטלים הם.

גמרא

שנינו במשנה, ומוציא למלחמת הרשות על פי בית דין של שבעים ואחד. הגמרא דנה מדוע חזרה המשנה על דין זה, אחר שכבר הובא בראש המסכת. שואלת הגמרא: **תְּנִינָא חָדָא וְתַנְיָא** – כבר שנינו פעם אחת, לעיל (ב.), **אֵין מוֹצִיאִין לְמִלְחֶמֶת הָרְשׁוּת אֶלָּא עַל פִּי בֵית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד**, ומדוע חזרה המשנה על דין זה שוב. מתרצת הגמרא: **אֵידֵי דִּתְנָא כָּל מִילֵּי דְּמֶלֶךְ** – אגב כך ששנה התנא במשנה את כל דיני המלך, **תְּנָא נַמִּי** – שנה שוב דין זה **שמוֹצִיאִין לְמִלְחֶמֶת הָרְשׁוּת** על פי בית דין של שבעים ואחד, השייך גם הוא לדיני המלך.

הגמרא דנה אודות זכויות המלך בעמו: בספר שמואל (שמואל א' ח יא־יז) נאמר שכאשר ביקשו ישראל עליהם מלך, אמר להם שמואל את הדברים שעשוי המלך לעשות להם. וכך נאמר שם: **וַיֹּאמֶר זֶה יִהְיֶה מִשְׁפַּט הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר יִמְלֹךְ עֲלֵיכֶם אֶת בְּנֵיכֶם יִקַּח וְשָׂם לוֹ בְּמֶרְכַּבְתּוֹ וּבְפָרָשָׁיו וְרָצוּ לִפְנֵי מֶרְכַּבְתּוֹ, וְלָשׂוּם לוֹ שָׂרֵי אֲלָפִים וְשָׂרֵי חֲמִשִּׁים וְלַחֲרֹשׁ חֲרִישׁוֹ וְלִקְצֹר קְצִירוֹ וְלַעֲשׂוֹת כְּלֵי מִלְחַמְתּוֹ וּכְלֵי רִכְבּוֹ, וְאֶת בְּנוֹתֵיכֶם יִקַּח לְרֹקְחוֹת וּלְטַבָּחוֹת וּלְאֹפוֹת, וְאֶת שְׂדוֹתֵיכֶם וְאֶת כַּרְמֵיכֶם וְזֵיתֵיכֶם הַטּוֹבִים יִקָּח וְנָתַן לַעֲבָדָיו, וְזַרְעֵיכֶם וְכַרְמֵיכֶם יַעְשֵׂר וְנָתַן לְסָרִיסָיו וְלַעֲבָדָיו, וְאֶת עַבְדֵיכֶם וְאֶת שִׁפְחֹתֵיכֶם וְאֶת בַּחוּרֵיכֶם הַטּוֹבִים וְאֶת חֲמוֹרֵיכֶם יִקָּח וְעָשָׂה לִמְלַאכְתּוֹ, צֹאנְכֶם יַעְשֵׂר וְאַתֶּם תִּהְיוּ לוֹ לַעֲבָדִים.**

הגמרא דנה אם פסוקים אלו, הנקראים 'פרשת המלך' הלכה הם: **אָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר שְׁמוּאֵל, כָּל הָאָמוּר בְּפָרָשַׁת מֶלֶךְ** זו שבספר שמואל, **מֶלֶךְ מוּתָּר בּוֹ. רַב אָמַר, לֹא נֶאֱמְרָה פָּרָשָׁה זוֹ** על ידי שמואל, **אֶלָּא לְאַיִּים עֲלֵיהֶם** שתהא אימת מלכם עליהם, **שֶׁנֶּאֱמַר** (דברים יז טו) **'שׂוֹם תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ'**, ודרשו חכמים מהפסוק **שֶׁתְּהֵא אֵימָתוֹ** של מלך **עָלֶיךָ**, אבל אין הכוונה שמותר למלך לעשות כן.

הגמרא מביאה שנחלקו בכך גם תנאים. אומרת הגמרא: מחלוקת זו בין רב לשמואל, היא **כְּתַנָּאֵי** – כמחלוקת תנאים זו שבברייתא, **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, כָּל הָאָמוּר בְּפָרָשַׁת מֶלֶךְ** שבספר שמואל, **מֶלֶךְ מוּתָּר בּוֹ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, לֹא נֶאֱמְרָה פָּרָשָׁה זוֹ אֶלָּא כְּדֵי לְאַיִּים עֲלֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר, שׂוֹם תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ, שֶׁתְּהֵא אֵימָתוֹ עָלֶיךָ. וְכֵן הָיָה רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר לשיטתו כִּי שֶׁלֹּשׁ מִצְוֹת נִצְטַוּוּ יִשְׂרָאֵל בִּכְנִיסָתָן לָאָרֶץ**, שבכולן נאמר לשון ירושה וישיבה, דהיינו אחר שיבואו לארץ וישבו בה, האחת, **לְהַעֲמִיד לָהֶם מֶלֶךְ**, **וְהשניה, לְהַכְרִית זַרְעוֹ שֶׁל עֲמָלֵק**, **וְהשלישית, לִבְנוֹת לָהֶם בֵּית הַבְּחִירָה** [־בית המקדש], ונמצא שכששאלו משמואל מלך, יפה שאלו, שהלא מצוה היא עליהם, ולכן אמר להם שמואל דברים אלו לאיים עליהם שתהא עליהם אימת המלך. **רַבִּי נְהוֹרָאִי אוֹמֵר, לֹא נֶאֱמְרָה פָּרָשָׁה זוֹ** של 'שום תשים עליך מלך' **לְמִצְוָה, אֶלָּא כְּנֶגֶד תַּרְעוּמְתָּן** ותלונותיהם, שגלוי וידוע לפני הקב"ה שסופם להתרעם ולהתלונן על כך שאין להם מלך ושהם חפצים להיות ככל הגויים שיש להם מלך, **שֶׁנֶּאֱמַר** (דברים יז יד־טו) **'כִּי תָבֹא אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹקֶיךָ נֹתֵן לָךְ וִירִשְׁתָּהּ וְיָשַׁבְתָּה בָּהּ וְאָמַרְתָּ אָשִׂימָה עָלַי מֶלֶךְ וגו' כְּכָל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבֹתָי, שׂוֹם תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ'**, אבל אין מצוה בדבר כלל, ולא נצטוו אלא בשתי המצוות האחרות בלבד.

הגמרא מביאה ברייתא נוספת אודות בקשת המלך: **תַּנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, זְקֵנִים שֶׁבַּדּוֹר** של שמואל, **כַּהוֹגֶן** [־כראוי וכנכון] **שָׁאֲלוּ**, כאשר ביקשו עליהם מלך, **שֶׁנֶּאֱמַר** (שמואל־א ח ו) **'תְּנָה לָנוּ מֶלֶךְ לְשָׁפְטֵנוּ'**, דהיינו לשפוט ולרדות את הסרבנים שבעם, **אֲבָל עַמֵּי הָאָרֶץ שֶׁבָּהֶן, קִלְקְלוּ** בשאלתם, שביקשוהו בכדי שילחם מלחמותיהם, **שֶׁנֶּאֱמַר** (שם ח כ) **'וְהָיִינוּ גַּם אֲנַחְנוּ כְּכָל הַגּוֹיִם וּשְׁפָטָנוּ מַלְכֵּנוּ וְיָצָא לְפָנֵינוּ וְנִלְחַם אֶת מִלְחֲמֹתֵנוּ'**, ושלא כהוגן היא שאלה זו, שלא בטחו בקב"ה.

הגמרא מביאה ברייתא אודות שלושת המצוות האמורות שנצטוו בהן בכניסתם לארץ וסדר קיומן: **תַּנְיָא, רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, שָׁלֹשׁ מִצְוֹת נִצְטַוּוּ יִשְׂרָאֵל לקיימן בִּכְנִיסָתָן לָאָרֶץ, האחת, לְהַעֲמִיד לָהֶם מֶלֶךְ, וְהשניה, לְהַכְרִית זַרְעוֹ שֶׁל עֲמָלֵק, וְהשלישית, לִבְנוֹת לָהֶם בֵּית הַבְּחִירָה** [־בית המקדש]. **וְאֵינִי יוֹדֵעַ אֵיזֶה מֵהֶן נצטוו לקיימה תְּחִילָּה**, קודם למצוות האחרות. **כְּשֶׁהוּא** [־כשהפסוק] **אוֹמֵר** (שמות יז טז) **'כִּי יָד עַל כֵּס יָהּ מִלְחָמָה לַה' בַּעֲמָלֵק מִדֹּר דֹּר'**, **הֲוֵי אוֹמֵר** שעלידם **לְהַעֲמִיד לָהֶם מֶלֶךְ תְּחִילָּה**, ומשום שאין הכוונה **בִּכְבָא**, הנאמר בפסוק, **אֶלָּא לְמֶלֶךְ**, **שֶׁנֶּאֱמַר** (מלכים א' כט כג) **'וַיֵּשֶׁב שְׁלֹמֹה עַל כִּסֵּא ה' לְמֶלֶךְ'**, ומכאן שאחר שישב מלך על כסאו,

המשך בעמוד 39

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

'וַיִּמְשְׁחוּ לַה' לְנָגִיד וּלְצָדוֹק לְכֹהֵן', ובמה שמזכיר הכתוב את שלמה וצדוק יחדיו, מַקִּישׁ ומדמה את שלמה הַנָּגִיד, לְצָדוֹק הכהן הגדול, מַה צָּדוֹק הכהן הגדול נוטל מחצית בחלוקת לחם הפנים, שמתחלק הלחם מֶחֱצָה לוֹ וּמֶחֱצָה לְאֶחָיו, אַף נָגִיד, הוא המלך, נוטל מחצית בחלוקת הביזה, שמתחלקת מֶחֱצָה לוֹ וּמֶחֱצָה לְאֶחָיו דהיינו שאר ישראל.

הגמרא מביאה את המקור שכהן גדול נוטל מחצה בחלוקת לחם הפנים. מבררת הגמרא: וְצָדוֹק הכהן הגדול גּוּפֵיהּ [־עצמו], מְנָלָן – מהיכן אנו יודעים שהוא נוטל מחצה בלחם הפנים. משיבה הגמרא: דְּתַנְיָא בברייתא, רַבִּי אוֹמֵר, נאמר בפסוק (ויקרא כד ט) אודות חלוקת לחם הפנים 'וְהָיְתָה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו', וממה שכתב הכתוב את אהרן בנפרד ואת בניו בנפרד יש ללמוד שלהשוותם בא ולומר שהלחם מתחלק מֶחֱצָה לְאַהֲרֹן וּמֶחֱצָה לְבָנָיו, דהיינו לשאר הכהנים.

משנה

נאמר במלך (שופטים יז טז־יז) 'רַק לֹא יַרְבֶּה לּוֹ סוּסִים וְלֹא יָשִׁיב אֶת הָעָם מִצְרַיְמָה לְמַעַן הַרְבּוֹת סוּס וַה' אָמַר לָכֶם לֹא תֹסִפוּן לָשׁוּב בַּדֶּרֶךְ הַזֶּה עוֹד, וְלֹא יַרְבֶּה לּוֹ נָשִׁים וְלֹא יָסוּר לְבָבוֹ וְכֶסֶף וְזָהָב לֹא יַרְבֶּה לּוֹ מְאֹד'. למדנו מפסוקים אלו שאסור למלך להרבות סוסים, נשים וממון. משנה זו והמשנה שלאחריה מפרשות את שלושת האיסורים הללו:

ציותה תורה על המלך 'לֹא יַרְבֶּה לּוֹ נָשִׁים', אֶלָּא עד שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה נשים מותר לו לשאת, ולא יותר. ונחלקו התנאים בפרטי איסור זה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, מַרְבֶּה הוּא לוֹ נשים ככל שיחפוץ, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יְהוּ אותן נשים מְסִירוֹת אֶת לִבּוֹ מתורת ה', שרק באלו שעשויות להסירו נאמר שמהן לא ירבה אלא עד שמונה עשרה בלבד. וטעם הדבר הוא, שבתורה נאמר 'ולא ירבה לו נשים ולא יסור לבבו', ואם כן אין האיסור אלא בנשים שעשויות להסיר את ליבו. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, אֲפִילּוּ אשה אַחַת וּמְסִירָה אֶת לִבּוֹ מתורת ה', הֲרֵי זֶה לֹא יִשָּׂאֶנָּה, אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר בתורה 'לֹא יַרְבֶּה לּוֹ נָשִׁים' שמשמע שרק להרבות אסור, אבל עד שמונה עשרה נשים מותר לו לשאת, כוונת התורה היא דַּאֲפִילּוּ נשים כשרות וצדיקות כַּאֲבִיגַיִל אשת דוד, לא ישא יותר משמונה עשרה.

גמרא

שנינו במשנה שלרבי יהודה אף שנאמר בתורה שלא ירבה לו נשים, אין איסור זה אלא בנשים המסירות את ליבו, ולא בנשים כשרות, וטעמו הוא משום שהאיסור הוא בכדי שלא יסור ליבו, ואלו שאינן מסירות אין לאוסרן, ואילו לרבי שמעון האיסור הוא בכל הנשים.

הגמרא תמהה על כך ששיטותיהן הפוכות ממה שהיה ראוי להיות על פי מחלוקת אחרת שביניהם: לְמֵימְרָא – האם נאמר דְּרַבִּי יְהוּדָה דְּרֵישׁ טַעֲמָא דִּקְרָא – דורש את טעמי התורה ולומד מהם הלכות ודינים, וְרַבִּי שִׁמְעוֹן לָא דָּרֵישׁ טַעֲמָא דִּקְרָא – אינו דורש את טעמי התורה ואינו לומד מהם דינים והלכות, וְהָא אִיפְּכָא שָׁמְעִינַן לְהוּ – והלא במקום אחר מוכח להיפך, שרבי שמעון דורש את טעמי התורה ואילו רבי יהודה אינו דורש.

הגמרא מביאה את הברייתא ממנה מוכח שטעמיהם הפוכים מהעולה ממשנתנו: דְּתַנְיָא, אַלְמָנָה שלותה ממון, בֵּין שֶׁהִיא עֲנִיָּה ואם יטול המלוה הימנה משכון יצטרך להשיבנו לה לשימושה, בֵּין שֶׁהִיא עֲשִׁירָה שאם יטול הימנה משכון לא תצטרך לו, אֵין מְמַשְׁכְּנִין אוֹתָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כד יז) 'לֹא תַחֲבֹל בֶּגֶד אַלְמָנָה', והיינו שאין למשכנה כלל, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, אלמנה עֲשִׁירָה מְמַשְׁכְּנִין אוֹתָהּ, כיון שלא יצטרך המלוה להשיב לה את משכונה להשתמש בו, ואילו אלמנה עֲנִיָּה אֵין מְמַשְׁכְּנִין אוֹתָהּ, וְאַתָּה חַיָּיב לְהַחֲזִיר לָהּ אותו להשתמש בו, ואתה נכנס לביתה שחרית וערבית לצורך נטילת המשכון, וְעל ידי כך אַתָּה מַשִּׂיאָהּ [־מביא אותה לידי] שֵׁם רָע בִּשְׁכֵנוֹתֶיהָ שיחשבו שאתה נכנס לצורך עבירה.

הגמרא מביאה דברים שנאמרו בביאור דברי רבי שמעון: וְאָמְרִינַן – וכבר עמדנו בביאור דברי רבי שמעון, ושאלנו מַאי קָאָמַר – מהו ביאור דבריו שאמר שאלמנה עניה אין ממשכנים אותה שאתה חייב להחזיר לה משכונה, שהלא אם אין ממשכנים אותה אין לו משכון להשיב לה, וענינו על כך ואמרנו, הָכִי קָאָמַר, אלמנה עניה אין ממשכנים אותה, שמִתּוֹךְ שָׁאַתָּה מְמַשְׁכְּנָהּ [־אם תמשכן אותה] אַתָּה חַיָּיב לְהַחֲזִיר לָהּ משכונה בשביל להשתמש בו, וְאַתָּה מַשִּׂיאָהּ שֵׁם רָע בִּשְׁכֵנוֹתֶיהָ שיחשבו שאתה נכנס ויוצא אצלה לצורך עבירה.

הגמרא מסיימת את הקושיא מהברייתא: אַלְמָא [־מוכח] שרַבִּי יְהוּדָה לָא דָּרֵישׁ טַעֲמָא דִּקְרָא, וכיון שהתורה אמרה לא לחבול [־למשכן] בגד אלמנה, אין חילוק בין עניה לעשירה, וְרַבִּי שִׁמְעוֹן דָּרֵישׁ טַעֲמָא דִּקְרָא, ועל כן הוא מפרש שמה שהתורה אמרה שלא יחבול בגד אלמנה, טעם הדבר הוא משום שכשאתה נכנס ויוצא אצלה נגרם לה בכך שם רע, ועל כן הוא מחלק בין עניה לעשירה ולומד מזה שלא אסרה תורה אלא בענייה בלבד. וקשה, שבמשנתינו מוכח שרבי יהודה הוא הדורש את טעמי התורה ומתיר נשים שאינן מסירות את ליבו, ואילו רבי שמעון אינו דורש כן, ועל כן הוא אוסר להרבות נשים אפילו כשרות וצדיקות שודאי לא יסירו את ליבו.

מתרצת הגמרא: בְּעַלְמָא – במקומות אחרים אכן רַבִּי יְהוּדָה לָא דָּרֵישׁ טַעֲמָא דִּקְרָא, וְשָׁאנֵי הָכָא – אולם כאן איסור של 'לא ירבה לו נשים' שונה משאר דיני התורה, משום דְּמִפַּרֵשׁ טַעֲמָא דִּקְרָא – שהתורה עצמה מפרשת את טעמו, שנאמר 'ולא ירבה לו נשים ולא יסור לבבו', וכוונת התורה לומר שמַה טַּעַם לֹא יַרְבֶּה לּוֹ נָשִׁים, מִשּׁוּם דְּלֹא יָסוּר לְבָבוֹ על ידיהן, וללמוד מזה שאם אינן מסירות את ליבו לא נאסרו. וְרַבִּי שִׁמְעוֹן שתמיד דורש טעמא דקרא, אָמַר לָךְ – יכול הוא לומר לך וליישב את שיטתו, מִכְּדֵי בְּעַלְמָא [־הרי בכל התורה] דָּרְשִׁינַן טַעֲמָא דִּקְרָא, וואם כֵּן קשה, לִכְתּוֹב קְרָא – די היה שייאמר בתורה רק 'לֹא יַרְבֶּה לּוֹ נָשִׁים', וְלִישְׁתּוֹק ולא להוסיף על כך דבר, וַאֲנָא אָמֵינָא – ואני הייתי מפרש שמַה טַּעַם שלֹא יַרְבֶּה לו נשים, מִשּׁוּם דְּלֹא יָסוּר לבבו על ידי נשים אלו, והייתי מבין מזה שנשים שאינן מסירות את ליבו לא נאסר לו להרבותן, ואם כן 'לֹא יָסוּר לבבו' שאמרה תורה, לְמָה לִי, ועל כרחך בא זה ללמד שאֲפִילּוּ אשה אַחַת וּמְסִירָה אֶת לִבּוֹ, הֲרֵי זוֹ לֹא יִשָּׂאֶנָּה. אֶלָּא מעתה יש לשאול מָה אֲנִי מְקַיֵּים – כיצד אני מפרש את האיסור 'לֹא יַרְבֶּה לו נשים', שהלא אפילו אחת ומסירה את ליבו לא ישאנה. התשובה היא שהפסוק בא לומר דַּאֲפִילּוּ נשים צדיקות וכשירות כַּאֲבִיגַיִל אסור להרבות, ומותרות לו נשים אלו עד שמונה עשרה ולא יותר.

הגמרא מבררת מהיכן למדו חכמים שריבוי נשים שאסרה תורה הוא ביותר משמונה עשרה נשים, ואילו פחות משמונה עשרה אין זה נקרא ריבוי. שואלת הגמרא: הָנֵי – אלו שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה נשים שנאמר במשנה שמותר לו לשאת, מְנָלָן – מהיכן למדנו שמספר נשים זה מותר לו לשאת, ויותר מזה הוא כבר נחשב ריבוי נשים שאסרה תורה. משיבה הגמרא: דִּכְתִיב (שמואל ב' ג ב – ה) 'וַיִּוָּלְדוּ לְדָוִד בָּנִים בְּחֶבְרוֹן, וַיְהִי בְכוֹרוֹ אַמְנוֹן הנולד לַאֲחִינֹעַם הַיִּזְרְעֶאלִית, וּמִשְׁנֵהוּ כִּלְאָב לַאֲבִיגַיִל אֵשֶׁת נָבָל הַכַּרְמֶלִי, וְהַשְּׁלִישִׁי אַבְשָׁלוֹם בֶּן מַעֲכָה, וְהָרְבִיעִי אֲדוֹנִיָּה בֶן חַגִּית, וְהַחֲמִישִׁי שְׁפַטְיָה בֶן אֲבִיטָל,

המשך בעמוד 223

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רש"י

וימשחו אותו. בשלמה כתיב: **והיתה לאהרן ולבניו.** בלחם הפנים כתיב: **מתני' שמנה עשרה.** לקמן נפקא לן: **גמ' עשירה ממשכנין אותה.** לפי שאינה צריכה לאותו כסות להחזירו לה בלילה: **משיאה שם רע.** שתכנס לביתך שחרית וערבית: **למאן דדריש וי"ו.** ר"ע בד' מיתות ב"ד (לקמן דף נא.) ישמעאל אחי בת ובת אני דורש: **חרשתם בעגלתי.** שמשון קרי לה לאשתו כשהגידה להם חידתו: **ואמר רב שקלה מיכל למטרפסה.** זה היה פרעון חטאתה מה שנכתב בצידו לא היה לה ולד אלמא מההוא מעשה ואילך לא הוה לה אבל מקמי הכי איכא למימר דהוה לה: **והא כתיב** ויקח דוד עוד. אלמא טובא הוו ליה נשים: **יפת תואר.** הנשבית במלחמה כדכתיב (דברים כח) וראית בשביה: **תמר.** אחות אבשלום בת יפת תואר היתה קודם שנתגיירה בלב שלם מעבה אמו ילדה לו לדוד את תמר והיתה אצלו בתורת יפת תואר: **ועתה דבר נא** וגו'. תמר מנסיב ליה עצה לאמנון: **מי הוה שרייה ליה אלא שמע מינה.** עדיין לא נתגיירה אמו כשילדתה ותנן ולד שפחה וגויה מישראל אין לו קורבת אב במסכת יבמות (דף כב.) מי שיש לו בן מ"מ וכו': **והתחל.** עשה עצמך כחולה: **הבריה.** מאכל טיגון פריי"ט: **שלא היה להם לבנות ישראל.** קודם שחטאו וגהבו בנות ציון (ישעיה ג): **לא שער בית השחי.** תחת אצילי זרועותיהן: **גדרה תמר.** בדמעתה וזעקתה ונהגה עצמה בבזיון נשאו שאר נשים ק"ו בעצמן מה בנות מלכים אירע קלקול זה בהדיוטות על אחת כמה וכמה:

תוספות

דאי ס"ד בת נישואין הואי אחתיה מי הוה שרייה ליה. מכאן קשה לפ"ה שפירש בפ"ק דקידושין (דף כב.) והבאתה אל תוך ביתך מלמד שלא ילחצנה במלחמה פי' שלא יבא עליה במלחמה ומשמע מתוך פי' הקונטרס דאפילו ביאה ראשונה אסורה במלחמה עד לאחר כל המעשים כולן וא"כ לא בא דוד על מעבה רק לאחר שנתגיירה וא"כ בת נישואין היא והיכי שריא תמר לאמנון אחתיה היא ועוד דהא אמרינן (שם דף כא.) דלא דברה תורה אלא בנגד יצר הרע משמע שבמלחמה ביאה ראשונה הואי לכך פירש ר"ת התם שלא ילחצנה במלחמה לבא עליה ביאה שניה ומחלוקת בירושלמי בין רב ושמואל מן הפי' דרב אמר אינה מותרת במלחמה אלא ביאה ראשונה ושמואל אמר אף לא ביאה ראשונה ולא ביאה שניה וזה לשון הירושלמי תרתי מילין אתון אמרין משמיה דרב וליתא הכא אתון אמרין משמיה דרב אסור לבא עליה ביאה שניה ואני אומר לא ביאה ראשונה ולא ביאה שניה וא"כ קשיא לשמואל הך דהכא כדפרישית על כן נראה למימר דתמר לא היתה בת דוד שאמה כבר היתה מעוברת כשבאת למלחמה והא דכתיב (שמואל ב יג) כי כן תלבשנה בנות המלכים מעילים מתוך שגדלה בחיקו של דוד קרי לה בת מלך: סוסים

'וַיִּמְשְׁחוּ לַה' לְנָגִיד וּלְצָדוֹק' מַקִּישׁ נָגִיד לְצָדוֹק, מַה צָּדוֹק מֶחֱצָה לוֹ וּמֶחֱצָה לְאֶחָיו, אַף נָגִיד, מֶחֱצָה לוֹ וּמֶחֱצָה לְאֶחָיו. וְצָדוֹק גּוּפֵיהּ, מְנָלָן. דְּתַנְיָא, רַבִּי אוֹמֵר, 'וְהָיְתָה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו', מֶחֱצָה לְאַהֲרֹן וּמֶחֱצָה לְבָנָיו: **מִשְׁנָה** 'לֹא יַרְבֶּה לוֹ נָשִׁים, אֶלָּא שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, מַרְבֶּה הוּא לוֹ, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יְהוּ מְסִירוֹת אֶת לִבּוֹ. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, אֲפִילּוּ אַחַת וּמְסִירָה אֶת לִבּוֹ, הֲרֵי זֶה לֹא יִשָּׂאֶנָּה. אִם כֵּן, לָמָּה נֶאֱמַר 'לֹא יַרְבֶּה לוֹ נָשִׁים', דְּאֲפִילּוּ כַּאֲבִיגַיִל: **גְּמָרָא** לְמִימְרָא, דְּרַבִּי יְהוּדָה דָּרֵישׁ טַעֲמָא דִּקְרָא, וְרַבִּי שִׁמְעוֹן לָא דָּרֵישׁ טַעֲמָא דִּקְרָא. וְהָא אִיפְּכָא שָׁמְעִינַן לְהוּ, דְּתַנְיָא, אַלְמָנָה בֵּין שֶׁהִיא עֲנִיָּה בֵּין שֶׁהִיא עֲשִׁירָה, אֵין מְמַשְׁכְּנִין אוֹתָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר 'לֹא תַחֲבֹל בֶּגֶד אַלְמָנָה', דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, עֲשִׁירָה מְמַשְׁכְּנִין אוֹתָהּ, עֲנִיָּה אֵין מְמַשְׁכְּנִין אוֹתָהּ, וְאַתָּה חַיָּב לְהַחֲזִיר לָהּ, וְאַתָּה מַשִּׂיאָהּ שֵׁם רָע בִּשְׁכֵנוֹתֶיהָ. וְאָמְרִינַן מַאי קָאָמַר, הָכִי קָאָמַר, מִתּוֹךְ שֶׁאַתָּה מְמַשְׁכְּנָהּ, אַתָּה חַיָּב לְהַחֲזִיר לָהּ, וְאַתָּה מַשִּׂיאָהּ שֵׁם רָע בִּשְׁכֵנוֹתֶיהָ. אַלְמָא, רַבִּי יְהוּדָה לָא דָּרֵישׁ טַעֲמָא דִּקְרָא, וְרַבִּי שִׁמְעוֹן דָּרֵישׁ טַעֲמָא דִּקְרָא. בְּעָלְמָא, רַבִּי יְהוּדָה לָא דָּרֵישׁ טַעֲמָא דִּקְרָא, וְשָׁאנֵי הָכָא, דִּמְפָרֵשׁ טַעֲמָא דִּקְרָא. מַה טַּעַם לֹא יַרְבֶּה לוֹ נָשִׁים, מִשּׁוּם דְּלֹא יָסוּר לִבָּבוֹ. וְרַבִּי שִׁמְעוֹן אָמַר לָךְ, מִכְּדֵי בְּעָלְמָא דָּרְשִׁינַן טַעֲמָא דִּקְרָא, אִם כֵּן, לִכְתּוֹב קְרָא 'לֹא יַרְבֶּה לוֹ נָשִׁים' וְלִישְׁתּוֹק, לָמָּה לִי, אַפִּילּוּ אַחַת וּמְסִירָה אֶת לִבּוֹ, הֲרֵי זוֹ לֹא יִשָּׂאֶנָּה. אֶלָּא מָה אֲנִי מְקַיֵּים 'לֹא יַרְבֶּה', דַּאֲפִילּוּ כַּאֲבִיגַיִל. הָנֵי שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה, מְנָלָן. דִּכְתִיב 'וַיִּוָּלְדוּ לְדָוִד בָּנִים בְּחֶבְרוֹן', וַיְהִי בְּכוֹרוֹ אַמְנוֹן לַאֲחִינֹעַם הַיִּזְרְעֶאלִית, וּמִשְּׁנִרְאוּ כְּלֵאָב לַאֲבִיגַיִל אֵשֶׁת נָבָל הַכַּרְמֶלִי, וְהַשְּׁלִישִׁי אַבְשָׁלוֹם בֶּן מַעֲכָה, וְהָרְבִיעִי אֲדֹנִיָּה בֶן חַגִּית, וְהַחֲמִישִׁי שְׁפַטְיָה בֶן אֲבִיטָל, וְהַשִּׁשִּׁי יִתְרְעָם לְעֶגְלָה אֵשֶׁת דָּוִד, אֵלֶּה יֻלְּדוּ לְדָוִד בְּחֶבְרוֹן'. וְקָאָמַר לֵיהּ נָבִיא, 'אִם מְעָט וְאוֹסִיפָה לְךָ כֶּהָנָּה וְכֶהָנָּה'. 'כֶּהָנָּה', שִׁית. 'וְכֶהָנָּה', שִׁית, דַּהֲווֹ לְהוּ תַּמְנֵי סְרֵי. מַתְקִיף לָהּ רַבִינָא, אֵימָא, 'כֶּהָנָּה' תַּרְתֵּי סְרֵי, 'וְכֶהָנָּה' עֶשְׂרִין וְאַרְבַּע. תַּנְיָא נַמִּי הָכִי, 'לֹא יַרְבֶּה לוֹ נָשִׁים' יוֹתֵר מֵעֶשְׂרִים וְאַרְבַּע. לְמַאן דְּדָרֵישׁ וָי"ו, אַרְבָּעִים וּשְׁמֹנֶה הָווּ. תַּנְיָא נַמִּי הָכִי, 'לֹא יַרְבֶּה לוֹ נָשִׁים' יוֹתֵר מֵאַרְבָּעִים וּשְׁמֹנֶה. וְתַנָּא דִּידָן, מַאי טַעְמֵיהּ. אָמַר רַב כַּהֲנָא, מַקִּישׁ 'כֶּהָנָּה' בַּתְּרָא לְ'כֶּהָנָּה' קַמָּא, מַה 'כֶּהָנָּה' קַמָּא, שִׁית, אַף 'כֶּהָנָּה' בַּתְּרָא, שִׁית. וְהָא הֲוַאי מִיכַּל? אָמַר רַב, עֶגְלָה זוֹ מִיכַל, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ עֶגְלָה, שֶׁחֲבִיבָה עָלָיו כְּעֶגְלָה, וְכֵן הוּא אוֹמֵר 'לוּלֵי חָרַשְׁתֶּם בְּעֶגְלָתִי'. וּמִי הֲווּ לְמִיכַל בְּנֵי, וְהָכְתִיב 'וּלְמִיכַל בַּת שָׁאוּל לֹא הָיָה לָהּ וָלָד עַד יוֹם מוֹתָהּ'. אָמַר רַב חִסְדָּא, עַד יוֹם מוֹתָהּ לֹא הָיָה לָהּ, בְּיוֹם מוֹתָהּ הָיָה לָהּ. מִכְּדֵי בָּנִים, הֵיכָא קָא חַשִּׁיב לְהוּ בְּחֶבְרוֹן, וְאִילּוּ מַעֲשֶׂה דְּמִיכַל, בִּירוּשָׁלַיִם הֲוָה, דִּכְתִיב 'וּמִיכַל בַּת שָׁאוּל נִשְׁקְפָה בְּעַד הַחַלּוֹן וַתֵּרֶא אֶת הַמֶּלֶךְ דָּוִד מְפַזֵּז וּמְכַרְכֵּר לִפְנֵי ה' וַתִּבֶז'. וְאָמַר רַב יְהוּדָה וְאִיתֵימָא רַב יוֹסֵף, שֶׁקַּלְתָּהּ מִיכַל לְמִטְרַפְסָה. אֶלָּא אֵימָא, עַד אוֹתוֹ מַעֲשֶׂה הָיָה לָהּ, מִכָּאן וְאֵילָךְ לֹא הָיָה לָהּ. וְהָכְתִיב 'וַיִּקַּח דָּוִד עוֹד פִּלַגְשִׁים וְנָשִׁים בִּירוּשָׁלַיִם, לְמִלּוּיֵי שְׁמוֹנֶה עָשָׂר. מַאי 'נָשִׁים' וּמַאי 'פִּלַגְשִׁים', אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, 'נָשִׁים' בִּכְתוּבָּה וּבְקִידּוּשִׁין, 'פִּלַגְשִׁים' בְּלֹא כְתוּבָּה וּבְלֹא קִידּוּשִׁין. אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, אַרְבַּע מֵאוֹת יְלָדִים הָיוּ לוֹ לְדָוִד, וְכוּלָּן בְּנֵי יַפַּת תּוֹאַר הָיוּ, וּמְגַדְּלֵי בְּלוֹרִיּוֹת הָיוּ, וְכוּלָּן יוֹשְׁבִין בִּקְרוֹנוֹת שֶׁל זָהָב וּמְהַלְּכִין בְּרֹאשֵׁי גֵיָּסוֹת הָיוּ, וְהֵם הָיוּ בַּעֲלֵי אֶגְרוֹפִין שֶׁל בֵּית דָּוִד. וְאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, תָּמָר, בַּת יַפַּת תּוֹאַר הָיְתָה, שֶׁנֶּאֱמַר 'וְעַתָּה דַּבֵּר נָא אֶל הַמֶּלֶךְ כִּי לֹא יִמְנָעֵנִי מִמֶּךָּ', וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ בַּת נִישׂוּאִין הֲוַאי, אַחֲתֵיהּ מִי הֲוָה שַׁרְיָא לֵיהּ. אֶלָּא שְׁמַע מִינַּהּ, בַּת יַפַּת תּוֹאַר הָיְתָה. 'וּלְאַמְנוֹן רֵעַ וּשְׁמוֹ יוֹנָדָב בֶּן שִׁמְעָה אֲחִי דָוִד [וְיוֹנָדָב] אִישׁ חָכָם', אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, 'אִישׁ חָכָם' לְרִשְׁעָה. 'וַיֹּאמֶר מַדּוּעַ אַתָּה כָכָה דַּל בֶּן הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר לוֹ יוֹנָדָב שֹׁכֵב עַל מִשְׁכָּבְךָ וְהִתְחָל עַד וַעֲשָׂתָה לְעֵינַי אֶת הַבְּרִיָּה וַתִּקַּח הַמַּשְׂרֵת וַתִּצוֹק לְפָנָיו', אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, שֶׁעָשָׂתָה לוֹ מִינֵי טִיגּוּן. 'וַיִּשְׂנָאֶהָ אַמְנוֹן שִׂנְאָה גְּדוֹלָה מְאֹד', מַאי טַעְמָא, אָמַר רַבִּי יִצְחָק, נִימָא נִקְשְׁרָה לוֹ וַעֲשָׂאַתּוּ כְּרוּת שָׁפְכָה. וְכִי נִקְשְׁרָה לוֹ, אֵיהִי מַאי עֲבָדָה. אֶלָּא אֵימָא, קְשָׁרָה לוֹ נִימָא וַעֲשָׂאַתּוּ כְּרוּת שָׁפְכָה. אִינִי, וְהָא דְּרֵישׁ רָבָא, מַאי דִּכְתִיב 'וַיֵּצֵא לָךְ שֵׁם בַּגּוֹיִם בְּיָפְיֵךְ', שֶׁאֵין לָהֶן לִבְנוֹת יִשְׂרָאֵל לֹא שְׂעַר בֵּית הַשְּׁחִי וְלֹא בֵּית הָעֲרָוָה. שָׁאנֵי תָּמָר, דְּבַת יַפַּת תּוֹאַר הֲוַאי. 'וַתִּקַּח תָּמָר אֵפֶר עַל רֹאשָׁהּ [וּכְתֹנֶת] הַפַּסִּים אֲשֶׁר עָלֶיהָ קָרָעָה', תָּנָא מִשְּׁמֵיהּ דְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה, גָּדֵר גָּדוֹל גָּדְרָה תָּמָר בְּאוֹתָהּ שָׁעָה. אָמְרוּ, לִבְנוֹת מְלָכִים כָּךְ, לִבְנוֹת הֶדְיוֹטוֹת עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. אִם לַצְּנוּעוֹת כָּךְ, לַפְּרוּצוֹת עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, בְּאוֹתָהּ שָׁעָה גָּזְרוּ

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

תוספות

סוסים למה לי. פי' דמשמע תרי הכי גרסינן אי לא כתיב אלא סוס ה"א לכמה סוסים חד לאו הוא דאיכא כתב רחמנא סוסים והדר סוס לחלק על כל אחד פי' אי כתיב סוס גבי לא ירבה הוה אמינא על סוס אחד בטל הוא עובר כדמוכח קרא דהרבות סוס ומ"מ לכמה סוסים ליכא אלא חד לאו לכך שינה הכתוב לעבור על לא תעשה על כל סוס וסוס ויש ספרים משובשים דגרסי לעבור בעשה ולא תעשה פי' לא ירבה סוסים למה לי כלל ולא יתכן דלמענן הרבות סוס לאו עשה הוא אך קאי אלאו דלא ישיב:

כתב ליבונאה. י"מ כזה שהאות נעשית מן הלבן שממלאין החלק דיו והכתב נעשית מאיליו מנייר חלק ולא נהירא דאין זה כתב דהוי חק תוכות וחק ירכות דאמרינן בגיטין (דף כ.) אין כתב לגבי גט וכי היכי דגבי גט אינו כתב גבי ספר תורה נמי אינו כשר ועוד אמאי לא כהלן כתבא למקרי (דניאל ה) הרי לא נשתנה כתיבת האותיות כלל ור"ת פי' דשם מקום רישמא ליבונאה וכותבין בו כתב משונה: ארבעים

רש"י

על הייחוד. דאשת איש ועל הפנויה: **שבקש להולמו ולא הולמתו.** שתשב בראשו כתר מלכות ולא הולמתו לפי שהיה שרביט של זהב בתוך חללה מדופן לדופן ואינה מתיישבת בראשו אלא למי שיש לו חריץ בראשו והיא עדות לבית דוד שכל הראוי למלכות הולמתו ומי שאינו ראוי למלכות אינו הולמתו: **מאי רבותיה.** דחמשים איש לבן מלך: **נטולי טחול וחקוקי כפות הרגלים.** נטולי טחול על ידי סם שהטחול מכבידו לאדם וחקוקי כפות הרגלים אין בשר בפרסותיהם ורצים על הקוצים ועל הברקנין ואינן ניזוקין: **מתני' אספניא.** שכר חיילות מדי שנה בשנה הנבנסין והיוצאין עמו כל השנה: **גמ' לו.** משמע להרחיב דעתו ולהגדיל ברבוי סוסים: הסוסים באים ממצרים לארץ ישראל וצריך לשלוח שלוחים לקנות לו סוסים ועוברים בלא תוסיפו לראותם עוד עד עולם (שמות יד): בעשה ולא תעשה לא גרסינן: **הוה אמינא אפילו כדי רכבו לא.** בתמיה מלכות בלא רכב ופרשים מי חשיבא: **לאפושי.** רכב ופרשים וסוסים לרכוב בהרווחה ולא בצמצום. ל"א לאפוחי גרסינן כשרוכב סוס אחד ומושך סוס אחד אצלו ביד ורוכב פעם על זה ופעם על זה להרגיע את חבירו: להרווחה. שלא לצמצם ואם יצטרך לשכור עוד חיילות שיהיה מצוי בידו: **למעוטי הדיוטות.** דמותרין להרבות נשים: **אצטבלאות.** בית גדול למדור הסוסים: **ארוות.** הבדלה בין שורה לשורה על פני הבית: **כאבנים.** חשיב מיהא פורתא: **לא נתגלו מעמי תורה.** כגון למה נאסרה לבישת שעטנז ואכילת חזיר וכיוצא בהן: לשתי תורות. הא דשאני מלך מהדיוטות דאילו היה הדיוט סגי ליה בחדא ומלך בעי תרתי: **משנה.** שתים במשמע: **כתב עברי.** של בני עבר הנהר: **ליבונאה.** אותיות גדולות כעין אותן שכותבין בקמיעות ומזוזות: וכתב

עַל הַיִּחוּד וְעַל הַפְּנוּיָה. יִחוּד, דְּאוֹרַיְיתָא הוּא, דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יְהוֹצָדָק, רֶמֶז לְיִיחוּד מִן הַתּוֹרָה מַנַּיִין, שֶׁנֶּאֱמַר 'כִּי יִסְיתְךָ אָחִיךָ בֶּן אִמֶּךָ', וְכִי בֶּן אֵם מֵסִית, בֶּן אָב אֵינוֹ מֵסִית. אֶלָּא, לוֹמַר לְךָ, בֵּן מִתְיַיחֵד עִם אִמּוֹ, וְאֵין אַחֵר מִתְיַיחֵד עִם כָּל עֲרָיוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה. אֶלָּא אֵימָא, גָּזְרוּ עַל יִיחוּד דִּפְנוּיָה. 'וַאֲדֹנִיָּה בֶן חַגִּית מִתְנַשֵּׂא לֵאמֹר אֲנִי אֶמְלֹךְ', אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, מְלַמֵּד שֶׁבִּיקֵּשׁ לְהֻלְּמוֹ וְלֹא הוֹלַמְתּוּ. 'וַיַּעַשׂ לוֹ רֶכֶב וּפָרָשִׁים וַחֲמִשִּׁים אִישׁ רָצִים לְפָנָיו'. מַאי רְבוּתָא, אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, כּוּלָּן נְטוּלֵי טְחוֹל, וְחֲקוּקֵי כַּפּוֹת רַגְלַיִם הָיוּ: **מִשְׁנָה** 'לֹא יַרְבֶּה לוֹ סוּסִים', אֶלָּא כְּדֵי מֶרְכַּבְתּוֹ. 'וְכֶסֶף וְזָהָב לֹא יַרְבֶּה לוֹ מְאֹד', אֶלָּא כְּדֵי לִיתֵּן אַסְפַּנְיָא. וְכוֹתֵב לוֹ סֵפֶר תּוֹרָה לִשְׁמוֹ. יוֹצֵא לַמִּלְחָמָה, מוֹצִיאָהּ עִמּוֹ. נִכְנָס הוּא, מַכְנִיסָהּ עִמּוֹ. יוֹשֵׁב בַּדִּין, הִיא עִמּוֹ. מֵיסֵב, הִיא כְּנֶגְדּוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר 'וְהָיְתָה עִמּוֹ וְקָרָא בוֹ כָּל יְמֵי חַיָּיו': **גְּמָרָא** תָּנוּ רַבָּנָן, 'לֹא יַרְבֶּה לוֹ סוּסִים', יָכוֹל אֲפִילּוּ כְּדֵי מֶרְכַּבְתּוֹ וּפָרָשָׁיו, תַּלְמוּד לוֹמַר 'לוֹ'. לוֹ, אֵינוֹ מֶרְכָּבָה, אֲבָל מֶרְכָּבָה הוּא כְּדֵי רִכְבּוֹ וּפָרָשָׁיו. הָא מָה אֲנִי מְקַיֵּים 'סוּסִים', סוּסִים הַבַּטְלָנִין. מִנַּיִן שֶׁאֲפִילּוּ סוּס אֶחָד וְהוּא בָּטֵל, שֶׁהוּא בְּ'לֹא יַרְבֶּה', תַּלְמוּד לוֹמַר 'לְמַעַן הַרְבּוֹת סוּס', וְכִי מֵאַחַר דַּאֲפִילּוּ סוּס אֶחָד וְהוּא בָּטֵל, קָאֵי בְּ'לֹא יַרְבֶּה', 'סוּסִים' לָמָּה לִי. לַעֲבוֹר בְּלֹא תַעֲשֶׂה, עַל כָּל סוּס וְסוּס. טַעֲמָא, דְּכָתַב רַחֲמָנָא 'לוֹ', הָא לָאו הָכִי, הָוָה אֲמִינָא, אֲפִילּוּ כְּדֵי רִכְבּוֹ וּפָרָשָׁיו, נַמִּי לֹא. לֹא צְרִיכָא, לְאַפּוֹשֵׁי: 'וְכֶסֶף וְזָהָב לֹא יַרְבֶּה לוֹ' אֶלָּא כְּדֵי לִיתֵּן אַסְפַּנְיָא': תָּנוּ רַבָּנָן, 'וְכֶסֶף וְזָהָב לֹא יַרְבֶּה לוֹ', יָכוֹל אֲפִילּוּ כְּדֵי לִיתֵּן אַסְפַּנְיָא, תַּלְמוּד לוֹמַר 'לוֹ', לוֹ אֵינוֹ מַרְבֶּה, אֲבָל מַרְבֶּה הוּא כְּדֵי לִיתֵּן אַסְפַּנְיָא. טַעֲמָא, דְּכָתַב רַחֲמָנָא 'לוֹ', הָא לָאו הָכִי, הָוָה אֲמִינָא, אֲפִילּוּ כְּדֵי לִיתֵּן אַסְפַּנְיָא, נַמִּי לֹא. לֹא צְרִיכָא, לְהַרְוָוחָה. הַשְׁתָּא דְּאָמְרַת 'לוֹ' לִדְרָשָׁה, 'לֹא יַרְבֶּה לוֹ נָשִׁים', מַאי דְּרָשַׁת בֵּיהּ. לְמַעוּטֵי הֲדִיוֹטוֹת. רַב יְהוּדָה רָמֵי, כְּתִיב 'וְיִהְי לִשְׁלֹמֹה אַרְבָּעִים אֶלֶף אֲרֻוֹת סוּסִים (לְמֶרְכָּבוֹ) [לְמֶרְכָּבוֹ]' וּכְתִיב 'וְיִהְי לִשְׁלֹמֹה אַרְבַּעַת אֲלָפִים (אֲרֻוֹת) [אֲרִיוֹת] סוּסִים. הָא כֵּיצַד, אִם אַרְבָּעִים אֶלֶף אִיצְטַבְּלָאוֹת הָיוּ, כָּל אֶחָד וְאֶחָד הָיוּ בוֹ אַרְבַּעַת אֲלָפִים אֲרֻוֹת סוּסִים. וְאִם אַרְבַּעַת אֲלָפִים אִיצְטַבְּלָאוֹת הָיוּ, כָּל אֶחָד וְאֶחָד הָיוּ בוֹ אַרְבָּעִים אֶלֶף אֲרֻוֹת סוּסִים. (רַבִּי) יִצְחָק רָמֵי, כְּתִיב 'אֵין כֶּסֶף נֶחְשָׁב בִּימֵי שְׁלֹמֹה לִמְאוּמָה', וּכְתִיב 'וַיִּתֵּן שְׁלֹמֹה אֶת הַכֶּסֶף בִּירוּשָׁלַיִם כָּאֲבָנִים'. לָא קַשְׁיָא, כָּאן קוֹדֶם שֶׁנָּשָׂא שְׁלֹמֹה אֶת בַּת פַּרְעֹה, כָּאן לְאַחַר שֶׁנָּשָׂא שְׁלֹמֹה אֶת בַּת פַּרְעֹה. אָמַר רַבִּי יִצְחָק, בְּשָׁעָה שֶׁנָּשָׂא שְׁלֹמֹה אֶת בַּת פַּרְעֹה, יָרַד גַּבְרִיאֵל וְנָעַץ קָנֶה בַּיָּם וְהֶעֱלָה שִׂירְטוֹן, וְעָלָיו נִבְנָה כֶּרֶךְ גָּדוֹל שֶׁבְּרוֹמִי. וְאָמַר רַבִּי יִצְחָק, מִפְּנֵי מַה לֹא נִתְגַּלּוּ טַעֲמֵי תּוֹרָה, שֶׁהֲרֵי שְׁתֵּי מִקְרָאוֹת נִתְגַּלּוּ טַעֲמָן, נִכְשַׁל בָּהֶן גְּדוֹל הָעוֹלָם. כְּתִיב 'לֹא יַרְבֶּה לוֹ נָשִׁים', אָמַר שְׁלֹמֹה, אֲנִי אַרְבֶּה וְלֹא אָסוּר, וּכְתִיב 'וַיְהִי לְעֵת זִקְנַת שְׁלֹמֹה נָשָׁיו הִטּוּ אֶת לְבָבוֹ'. וּכְתִיב 'לֹא יַרְבֶּה לוֹ סוּסִים' וְאָמַר שְׁלֹמֹה, אֲנִי אַרְבֶּה וְלֹא אָשִׁיב, וּכְתִיב 'וַתַּצֵּא מֶרְכָּבָה מִמִּצְרַיִם בְּשֵׁשׁ' וגו': וְכוֹתֵב סֵפֶר תּוֹרָה לִשְׁמוֹ: תְּנָא, וּבִלְבָד שֶׁלֹּא יִתְנָאֶה בְּשֶׁל אֲבוֹתָיו. אָמַר (רָבָא) [רַבָּה] אַף עַל פִּי שֶׁהִנִּיחוֹ לוֹ אֲבוֹתָיו לְאָדָם סֵפֶר תּוֹרָה, מִצְוָה לִכְתּוֹב מִשֶּׁלּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר 'וְעַתָּה כִּתְבוּ לָכֶם אֶת הַשִּׁירָה'. אֵיתִיבֵיהּ אַבָּיֵי, 'וְכוֹתֵב לוֹ סֵפֶר תּוֹרָה לִשְׁמוֹ שֶׁלֹּא יִתְנָאֶה בְּשֶׁל אַחֵרִים', מֶלֶךְ אֵין, הֶדְיוֹט לֹא. לֹא צְרִיכָא, לִשְׁתֵּי תּוֹרוֹת, וְכִדְרַתַּנְיָא, וְכָתַב לוֹ אֶת מִשְׁנֵה וגו'" כּוֹתֵב לִשְׁמוֹ לִשְׁתֵּי תּוֹרוֹת, אַחַת שֶׁהִיא יוֹצֵאָה וְנִכְנֶסֶת עִמּוֹ' וְאַחַת שֶׁמּוּנַּחַת לוֹ בְּבֵית גְּנָזָיו. אוֹתָהּ שֶׁיּוֹצֵאָה וְנִכְנֶסֶת עִמּוֹ (עוֹשֶׂה אוֹתָהּ כְּמִין קָמִיעַ, וְתוֹלֶה בִּזְרוֹעוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר 'שִׁוִּיתִי ה' לְנֶגְדִּי תָמִיד כִּי מִימִינִי בַּל אֶמּוֹט'). אֵינוֹ נִכְנָס בָּהּ לֹא לְבֵית הַמֶּרְחָץ וְלֹא לְבֵית הַכִּסֵּא, שֶׁנֶּאֱמַר 'וְהָיְתָה עִמּוֹ וְקָרָא בוֹ', מָקוֹם הָרָאוּי לִקְרוֹת בּוֹ. אָמַר מַר זוּטְרָא, וְאִיתֵימָא מַר עוּקְבָא, בַּתְּחִלָּה, נִיתְּנָה תּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל בִּכְתָב עִבְרִי וּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ. חָזְרָה וְנִיתְּנָה לָהֶם בִּימֵי עֶזְרָא, בִּכְתָב אַשּׁוּרִית וּלְשׁוֹן אֲרַמִּי. בֵּירְרוּ לָהֶן לְיִשְׂרָאֵל כְּתָב אַשּׁוּרִית וּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ, וְהִנִּיחוּ לְהֶדְיוֹטוֹת כְּתָב עִבְרִית וּלְשׁוֹן אֲרַמִּי. מַאן הֶדְיוֹטוֹת, אָמַר רַב חִסְדָּא, כּוּתָאֵי. מַאי כְּתָב עִבְרִית, אָמַר רַב חִסְדָּא, כְּתָב לִיבוֹנָאָה. תַּנְיָא, רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, רָאוּי הָיָה עֶזְרָא שֶׁתִּינָּתֵן תּוֹרָה עַל יָדוֹ לְיִשְׂרָאֵל, אִילְמָלֵא (לֹא) קָדְמוֹ מֹשֶׁה, בְּמֹשֶׁה הוּא אוֹמֵר 'וּמֹשֶׁה עָלָה אֶל הָאֱלֹהִים', בְּעֶזְרָא הוּא אוֹמֵר 'הוּא עֶזְרָא עָלָה מִבָּבֶל'. מַה עֲלִייָה הָאֲמוּרָה כָּאן, תּוֹרָה. אַף עֲלִייָה הָאֲמוּרָה לְהַלָּן, תּוֹרָה. בְּמֹשֶׁה הוּא אוֹמֵר 'וְאוֹתִי צִוָּה בָעֵת הַהִיא לְלַמֵּד אֶתְכֶם חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים', בְּעֶזְרָא הוּא אוֹמֵר 'כִּי עֶזְרָא הֵכִין לְבָבוֹ לִדְרוֹשׁ אֶת תּוֹרַת ה' (אֱלֹהָיו) וְלַעֲשׂוֹת וּלְלַמֵּד בְּיִשְׂרָאֵל חֹק וּמִשְׁפָּט'. וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִיתְּנָה תּוֹרָה עַל יָדוֹ, נִשְׁתַּנָּה עַל יָדוֹ הַכְּתָב, שֶׁנֶּאֱמַר

'וכתב

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

עַל הַיִּיחוּד – שאסור אדם להתייחד עם אשת איש, **וְעַל הַפְּנוּיָה** שאסור לבוא עליה ללא קידושין וכתובה.

הגמרא תמהה על המובן מדברי רב שהוצרכו לאסור יחוד. שואלת הגמרא: הלא איסור יִחוּד **דְּאוֹרַיְיתָא הוּא** ולא מגזירת חכמים, **דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יְהוֹצָדָק, רֶמֶז לְיִיחוּד** שאסור **מִן הַתּוֹרָה מִנַּיִן, שֶׁנֶּאֱמַר** לגבי דין מסית ומדיח לעבודה זרה (דברים יג ז) 'כִּי יְסִיתְךָ אָחִיךָ בֶּן אִמֶּךָ', ויש לשאול על מה שדיברה התורה דווקא על אח מן האם, **וְכִי בֶּן אֵם** עשוי להיות **מֵסִית** את אחיו מן האם לעבודה זרה, ואילו **בֶּן אָב אֵינוֹ** עשוי להיות **מֵסִית** את אחיו מן האב לעבודה זרה. **אֶלָּא** נקט הכתוב 'בן אמך' **לוֹמַר** ולרמוז **לְךָ** בכך, שבֵּן מותר לו להיות **מִתְיַיחֵד עִם אִמּוֹ** אף שהיא ערוה עליו, ועל כן הואיל שמצוי הבן אצל אמו והוא נמצא תדיר עם אחיו בן אמו עשוי הוא להסיתו, ולדייק מכך שאין **אַחֵר מִתְיַיחֵד עִם כָּל עֲרָיוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה.** ונמצאנו למדים שאיסור יחוד נלמד מן התורה, ולמה הוצרכו לגזור עליו אחר מעשה אמנון ותמר.

מתרצת הגמרא: **אֶלָּא אֵימָא** – אמור לבאר את דברי רב יהודה בשם רב כך, **שְׁנָרוּ עַל יִיחוּד דְּפְנוּיָה** באותה שעה, שדבר זה לא נאסר מן התורה.

הגמרא מביאה מדברי רב יהודה בשם רב גם אודות אדוניה: נאמר בספר מלכים (א' א ה), 'וַאֲדֹנִיָּה בֶן חַגִּית מִתְנַשֵּׂא לֵאמֹר אֲנִי אֶמְלֹךְ, וַיַּעַשׂ לוֹ רֶכֶב וּפָרָשִׁים וַחֲמִשִּׁים אִישׁ רָצִים לְפָנָיו'. **אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב,** מְלַמֵּד שֶׁנִּטַּל כֹּתֶר מלכות בית דוד, **וּבִיקֵּשׁ לְהוֹלְמוֹ** – שהכתר יתיישב בראשו יפה, **וְלֹא הוֹלַמְתּוֹ** – ולא הצליח שיתיישב בראשו כפי מידתו. שהיה בחלל כתר המלכות שרביט זהב שעבר מצד לצד, ועל כן לא היה הכתר מתיישב יפה אלא למי שהיה לו חריץ בראשו, ודבר זה היה עדות לבית דוד מיהו הראוי למלכות ומיהו שאינו ראוי לה.

נאמר שם עוד: 'וַיַּעַשׂ לוֹ רֶכֶב וּפָרָשִׁים וַחֲמִשִּׁים אִישׁ רָצִים לְפָנָיו'. שואלת הגמרא: **מַאי רְכוּתָא** – מהו הדבר הגדול והמיוחד בכך שחמשים איש רצו לפניו, הלא אין בכך חידוש, אחר שבן מלך הוא. משיבה הגמרא: **אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב,** בא הכתוב לומר **שכּוּלָּן נְטוּלֵי טְחוֹל וַחֲקוּקֵי כַּפּוֹת רַגְלַיִם הָיוּ** – שעל ידי סם הוצא מהם הטחול המכביד את האדם ומקשה עליו לרוץ, וכן נחקקו כפות רגליהם והוצא מהם הבשר שבעצם, כדי שיוכלו לרוץ על קוצים וברקנים בלא להנזק.

משנה

כמובא בהקדמה למשנה הקודמת, נאמר בתורה (דברים יז טז־יז) שאסור למלך להרבות סוסים, נשים וממון. במשנה הקודמת נתבאר האיסור להרבות נשים. משנה זו ממשיכה לבאר את שני האיסורים האחרים: ציותה התורה 'לֹא יַרְבֶּה לּוֹ סוּסִים', **אֶלָּא כְּדֵי** [־כשיעור] הסוסים הנצרכים לו **לְמֶרְכַּבְתּוֹ.** עוד ציותה התורה, 'וְכֶסֶף וְזָהָב לֹא יַרְבֶּה לּוֹ מְאֹד', **אֶלָּא כְּדֵי** [־כשיעור] הממון הנצרך לו **לִיתֵּן אַסְפַּנְיָא** – שכר החיילים היוצאים ונכנסים עמו, שהוא נותן להם את שכרם מדי שנה, ומותר לו להרבות ממון בכדי שיוכל לשלם להם את שכרם. עוד נאמר בתורה אודות המלך (שם יח־יט), 'וְהָיָה כְשִׁבְתּוֹ עַל כִּסֵּא מַמְלַכְתּוֹ וְכָתַב לוֹ אֶת מִשְׁנֵה הַתּוֹרָה הַזֹּאת עַל סֵפֶר מִלִּפְנֵי הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם, וְהָיְתָה עִמּוֹ וְקָרָא בוֹ כָּל יְמֵי חַיָּיו'. ומכאן יש ללמוד את הדינים הבאים, **וְכוֹתֵב** לוֹ המלך **סֵפֶר תּוֹרָה לִשְׁמוֹ,** ואינו יכול להשתמש בספר שקיבל בירושה וכדומה. וספר זה, כשהוא **יוֹצֵא לַמִּלְחָמָה מוֹצִיאָהּ עִמּוֹ. נִכְנַס** מהמלחמה, **הוּא מַכְנִיסָהּ עִמּוֹ.** וכן כשהוא **יוֹשֵׁב בַּדִּין** ודן, **הִיא עִמּוֹ. מֵיסַב** לאכול, **הִיא** מונחת **כְּנֶגְדּוֹ.** ולמדנו כל זאת ממה **שֶׁנֶּאֱמַר** (שם) 'וְהָיְתָה עִמּוֹ וְקָרָא בוֹ כָּל יְמֵי חַיָּיו', שלא תסור ממנו לעולם.

גמרא

שנינו במשנה 'לא ירבה לו סוסים אלא כדי מרכבתו'. הגמרא מביאה ברייתא המביאה את מקורו של היתר זה, והכוללת עוד מדיני האיסור להרבות סוסים: **תָּנוּ רַבָּנַן,** נאמר בתורה **לֹא יַרְבֶּה לּוֹ סוּסִים', יָכוֹל** היית לומר שלא ירבה **אֲפִילּוּ כְּדֵי** הנצרך **לְמֶרְכַּבְתּוֹ וּפָרָשָׁיו, תַּלְמוּד לוֹמַר לוֹ',** ולמדנו מכך שרק **לוֹ,** להרחיב ולהגדיל דעתו בריבוי סוסים, **אֵינוֹ מֶרְכָּבָה, אֲבָל מֶרְכָּבָה הוּא כְּדֵי רִכְבּוֹ וּפָרָשָׁיו.**

מבררת הברייתא: **הָא מָה אֲנִי מְקַיֵּים** – מה אני מפרש באיסור התורה, כלומר למה כיוונה התורה כשאמרה שלא ירבה לו **סוּסִים,** מאחר שלמדנו שכדי רכבו ופרשיו מותר לו להרבות. משיבה הברייתא: מפרש אני שכוונת התורה היא לאסור להרבות **סוּסִים הַבִּטְלָנִין** – העומדים בטל ואינם משמשים אותו לרכבו ופרשיו, אלא להגדיל דעתו. מוסיפה הברייתא ומבררת את פרטי האיסור: ממה שנאמר 'סוסים' לשון רבים, למדנו שאין להרבות שני סוסים, **מִנַּיִן שֶׁאֲפִילּוּ** הרבה **סוּס אֶחָד וְהוּא בָּטֵל שֶׁהוּא** עובר עליו **בְּאִיסּוּר לֹא יַרְבֶּה** לו סוסים', **תַּלְמוּד לוֹמַר** (שם יז טז) 'וְלֹא יָשִׁיב אֶת הָעָם מִצְרַיְמָה **לְמַעַן הַרְבּוֹת סוּס',** וממה שנאמר כאן 'סוס' בלשון יחיד, למדנו שעובר אפילו הרבה לו סוס אחד והוא בטל, אם אינו לצורך רכבו ופרשיו. שואלת הברייתא: **וְכִי מֵאַחַר דַּאֲפִילּוּ סוּס אֶחָד וְהוּא בָּטֵל, קָאֵי** [־עובר הוא עליו] **בְּאִיסּוּר לֹא יַרְבֶּה** לו סוסים', **'סוּסִים'** שאמרה תורה בלשון רבים, **לָמָּה לִי,** שהיה די לכתוב 'לא ירבה לו סוס'. משיבה הברייתא: **לַעֲבוֹר בְּלֹא תַעֲשֶׂה עַל כָּל סוּס וְסוּס** שהוא מרבה. שאילו היה נאמר 'לא ירבה לו סוס', היינו אומרים שאינו עובר על כל הסוסים שמרבה אלא באיסור אחד, ועל כן כתבה התורה 'לא ירבה לו סוסים' לומר שעובר בלאו על כל סוס וסוס.

הגמרא מבררת את דברי הברייתא. מקשה הגמרא: **טַעֲמָא** – טעמו של דין זה שמותר להרבות סוסים כדי רכבו ופרשיו, הוא משום **דִּכְתַב רַחֲמָנָא** – שכתבה התורה 'לוֹ', וכאמור, **הָא לָאו הָכִי** – אבל לולי זאת, **הָוָה אָמִינָא** – סבור הייתי לומר **שֶׁאֲפִילּוּ כְּדֵי רִכְבּוֹ וּפָרָשָׁיו** נַמִּי [־גם] **לֹא** ירבה, היתכן לומר כן, והלא מלכות אינה חשובה מלכות ללא רכב ופרשים, ופשיטא שאין זה בכלל האיסור, ולמה הוצרך הכתוב להתיר זאת. מתרצת הגמרא: **לֹא צְרִיכָא** – לא הוצרך הכתוב אלא **לְאַפּוּשֵׁי** – להתיר להרבות בהרווחה, שאינו צריך לצמצם בדבר, אלא יכול הוא להרבות רכבים רבים ופרשים רבים, ולהרבות סוסים כפי צורכם.

עוד שנינו במשנה: 'וְכֶסֶף וְזָהָב לֹא יַרְבֶּה לּוֹ אֶלָּא כְּדֵי לִיתֵּן אַסְפַּנְיָא'. הגמרא מביאה ברייתא אודות מקורו של היתר זה: **תָּנוּ רַבָּנַן,** נאמר בתורה 'וְכֶסֶף וְזָהָב לֹא יַרְבֶּה לּוֹ', **יָכוֹל** היית לומר שלא ירבה לו כסף וזהב **אֲפִילּוּ כְּדֵי** הנצרך לו **לִיתֵּן אַסְפַּנְיָא, תַּלְמוּד לוֹמַר לוֹ',** ולמדנו מכך שלו עצמו **אֵינוֹ מֶרְכָּבָה** כסף וזהב, **אֲבָל מֶרְכָּבָה הוּא** כסף וזהב **כְּדֵי לִיתֵּן אַסְפַּנְיָא** לחייליו.

הגמרא מבררת את דברי הברייתא. מקשה הגמרא: **טַעֲמָא** – טעמו של דין זה שמותר להרבות כסף וזהב כדי ליתן שכר לחיילותיו, הוא משום **דִּכְתַב רַחֲמָנָא** – שכתבה התורה 'לוֹ', וכאמור, **הָא לָאו הָכִי** – אבל לולי זאת, **הָוָה אָמִינָא** – סבור הייתי לומר **שֶׁאֲפִילּוּ כְּדֵי לִיתֵּן אַסְפַּנְיָא** נַמִּי [־גם] **לֹא** ירבה, היתכן לומר שיאסר עליו לאסוף ממון בכדי לשלם לחיילותיו, הלא לא יתכן לומר כן. מתרצת הגמרא: **לֹא צְרִיכָא** – לא הוצרך הכתוב אלא **לְהַרְוָוחָה** – שיכול הוא להרבות ממון עבור אספניא ברווח ואינו צריך לצמצם בכך, בכדי שאם יצטרך לשכור עוד חיילות, יהיה שכרם מצוי בידו.

שואלת הגמרא: **הַשְׁתָּא דְּאָמְרַת** – מעתה שאמרת שמה שנאמר בתורה 'לוֹ' באיסור להרבות סוסים ובאיסור להרבות כסף וזהב, שהוא בא **לְדָרְשָׁה,** וכאמור, אם כן מה שנאמר **לֹא יַרְבֶּה לוֹ נָשִׁים',** שנאמר גם כאן 'לו', **מַאי דָּרְשַׁת בֵּיהּ** – מה הנך דורש בו. משיבה

המשך בעמוד 224

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(עזרא ד ז) 'וּכְתָב הַנִּשְׁתְּוָן [־והכתב שנשתנה] כְּתוּב אֲרָמִית וּמְתוּרְגָּם אֲרָמִית', ומכאן שבימי עזרא נשתנה הכתב לארמית, וּכְתִיב (דניאל ה ח) בעת אשר ישב בלשצר בסעודה והוציא את כלי המקדש והשתמש בהם, ולפתע יצאה יד מלאך וכתבה על הקיר דברים שונים ולא הובנו למלך ולשאר היושבים שם, וקראו לחכמי המלך לנסות להבינו, אולם, כנאמר שם, 'לָא כָהֲלִין כְּתָבָא לְמִיקְרֵא וּפִשְׁרָא לְהוֹדָעָא לְמַלְכָּא' – לא יכלו לקרוא כתב זה ולהודיע פתרונו למלך, וטעם הדבר הוא שהמלאך כתב בכתב חדש שלא ידעוהו עד אז, וגם היהודים שהיו שם לא הבינוהו, אולם אחר כך החלו משתמשים בכתב זה, ובו ניתנה התורה על ידי עזרא, כאמור (לעיל כא:). וּכְתִיב במלך (דברים יז יח) 'וְכָתַב לו אֶת מִשְׁנֵה הַתּוֹרָה הַזֹּאת', ומהמילה 'משנה' יש לדרוש כְּתָב הָרָאוּי לְהִשְׁתַּנּוֹת, שרמז משה שישתנה כתב התורה מהכתב שהיה בימיו, והוא מה שנתבאר מהפסוקים, שבימי עזרא נשתנה כתב התורה לכתב שבו כתב המלאך לפני בלשצר בימי דניאל, והיינו שעזרא כתב בו את התורה. מסיימת הברייתא, לְמָה נִקְרָא כתב זה [בו אנו כותבים את ספרי התורה] בשם 'כתיבה אַשּׁוּרִית', לפי שֶׁכתב זה עָלָה עִמָּהֶם מֵאַשּׁוּר, וקודם לכן כתבו בכתב אחר, וכאמור לעיל (כא:).

הגמרא מביאה דעות החולקות על דברי רבי יוסי: תַּנְיָא, רַבִּי אוֹמֵר, לא נתחדש הכתב בימי דניאל ועזרא, אלא כבר בַּתְּחִלָּה כְּתָב זֶה נִיתְּנָה תּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל על ידי משה, ומה שלא ידעו לקרוא את מה שכתב המלאך על קיר היכלו של בלשצר, הרי זה משום שכְּיוָן שֶׁחָטְאוּ ישראל בימי בית ראשון וביזו את התורה, נֶהְפַּךְ לָהֶן כתב זה לְרוֹעַץ [־לשבר], ששכחוהו. וכְּיוָן שֶׁחָזְרוּ כָּהֵן ושבו למוטב בימי עזרא עד שהשיבם הקב"ה לארץ, הֶחֱזִירוֹ לָהֶם הקב"ה, שֶׁנֶּאֱמַר (זכריה ט יב) 'שׁוּבוּ לְבִצָּרוֹן אֲסִירֵי הַתִּקְוָה גַּם הַיּוֹם מַגִּיד מִשְׁנֶה אָשִׁיב לָךְ', ופירוש הפסוק הוא שהתנבא הנביא זכריה על ימי בית שני, 'שׁוּבוּ לְבִצָּרוֹן אֲסִירֵי הַתִּקְוָה', חיזרו ישראל המקומים לה', אל עיר המבצר שלכם, היא ירושלים, 'גַּם הַיּוֹם מַגִּיד מִשְׁנֶה אָשִׁיב לָךְ', שאשיב לכם את 'משנה התורה הזאת', והיינו את הכתב השונה, ששכחתם עקב חטאיכם. ומבאר רבי לשיטתו, לָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ של הכתיבה 'אַשּׁוּרִית', משום שֶׁמְּאוּשֶּׁרֶת בִּכְתָב – המהוללת שבכתבים.

הגמרא מביאה דעה שלא השתנה הכתב: רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן פַּרְטָא, שֶׁאָמַר מִשּׁוּם רַבִּי אֶלְעָזָר הַמּוֹדָעִי, כְּתָב אשורי זֶה שבו אנו כותבים, לֹא נִשְׁתַּנָּה כָּל עִיקָּר, ושלא כדברי רבי יוסי ורבי, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כו י) 'וְיֵי הָעַמּוּדִים', והם יתידות מכסף שהיו קבועות בעמודי חצר המשכן, שבהן תלו את לולאות קלעי החצר והמסך, ונקראו ווים על שם שצורתם כצורת האות וא"ו שבכתב אשורי, ומוכח שצורה זו, שהיא בכתב אשורי, היתה גם בזמן משה, ומוכח מכאן שלא כדעת רבי יוסי שהכתב האשורי נתחדש רק מאוחר יותר. ויש להוכיח גם שלא כדברי רבי הסובר שהאשורית נשתכחה וחזרה, שהרי הוקשו בפסוק זה הווים לעמודים, ויש ללמוד זה מזה ולומר מָה הַעַמּוּדִים לֹא נִשְׁתַּנּוּ, שלעולם עשאום באופן שציותה התורה מתחילה, אַף הַוָּיִים של העמודים לֹא נִשְׁתַּנּוּ מעולם, וכיון שכן היו תמיד וכך היה שמם, גם צורת האות וא"ו היתה מאז ומעולם ולא נשתנתה. וְאוֹמֵר עוד פסוק (אסתר ח ט) 'וְאֶל הַיְּהוּדִים כִּכְתָבָם וְכִלְשׁוֹנָם', מַה לְּשׁוֹנָם של היהודים, דהיינו לשון הקודש, לֹא נִשְׁתַּנָּה, שהרי הכל מודים שניתנה תורה בלשון הקודש ושעדיין היא בלשון הקודש, אַף כְּתָבָם לֹא נִשְׁתַּנָּה, וכתב האשורית היה מאז ומעולם. אֶלָּא מָה אֲנִי מְקַיֵּים ומבאר בפסוק (דברים שם) 'אֶת מִשְׁנֵה הַתּוֹרָה הַזֹּאת' שממנו למדו רבי יוסי ורבי לעיל שהכתב נשתנה, הריני מפרש את הפסוק שבאה המילה 'משנה' לִשְׁתֵּי תּוֹרוֹת שצריך המלך לכתוב, אַחַת שֶׁיּוֹצְאָה וְנִכְנֶסֶת עִמּוֹ לכל מקום שהולך, וְאַחַת שֶׁמּוּנַּחַת לוֹ בְּבֵית גְּנָזָיו. אוֹתָהּ ספר שֶׁיּוֹצְאָה וְנִכְנֶסֶת עִמּוֹ, עוֹשֶׂה אוֹתָהּ כְּמִין קָמִיעַ, שיהיה הספר כתוב בכתב דק בכדי שיהיה קטן וייקל לשאתו, וְתוֹלֶה אותה בִּזְרוֹעוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (תהילים טז ח) 'שִׁוִּיתִי ה' לְנֶגְדִּי תָמִיד כִּי מִימִינִי בַּל אֶמּוֹט', והיינו שהיה ספר התורה של דוד תלוי על יד ימינו.

הגמרא מבררת מה ילמדו החולקים על רבי אלעזר המודעי מהפסוק 'שויתי ה' לנגדי תמיד'. שואלת הגמרא: וְאֵידָךְ, התנאים האחרים, החולקים על רבי אלעזר המודעי וסוברים שאין ספר התורה תלוי בזרועו, הַאי – פסוק זה, 'שִׁוִּיתִי' וכו', מַאי דָּרֵישׁ בֵּיהּ – מה ידרשו בו. משיבה הגמרא: הַהוּא – הפסוק 'שויתי ה' לנגדי תמיד', מִיבְּעֵי לֵיהּ – נצרך הוא, לדעתם, לִכְדְרַב חִנָּה בַּר בִּיזְנָא, דְּאָמַר רַב חִנָּה בַּר בִּיזְנָא, אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן חֲסִידָא, הַמִּתְפַּלֵּל צָרִיךְ שֶׁיִּרְאֶה עַצְמוֹ כְּאִילּוּ שְׁכִינָה שרויה כְּנֶגְדּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (שם) 'שִׁוִּיתִי ה' לְנֶגְדִּי תָמִיד'.

הגמרא מבררת מדוע לרבי אלעזר המודעי לא הבינו את כתב המלאך. שואלת הגמרא: לְרַבִּי שִׁמְעוֹן בן אלעזר דְּאָמַר בשם רבי אלעזר המודעי שכְּתָב אשורית זֶה שבידינו לֹא נִשְׁתַּנָּה מעולם, ומאז מתן תורה ועד היום הוא הכתב שנכתבת בו התורה, מַאי – מדוע אמר הפסוק (דניאל שם) 'לָא כָהֲלִין כְּתָבָא לְמִיקְרֵא וּפִשְׁרָא לְהוֹדָעָא לְמַלְכָּא', שלא ידעו לקרוא את כתב ידי המלאך, והלא היו שם יהודים הרבה וידעו לקרוא כתב זה, ולמה עד שבא דניאל לא הבינוהו.

הגמרא מביאה ארבעה אופנים ליישב כיצד נכתב אותו כתב, באופן שלא היה ניתן להבינו: א.אָמַר רַב, בְּגִימַטְרִיָּא – בחילופי אותיות אִיכְּתִיב לְהוֹן – נכתב להם, שהמלאך כתב את המילים 'מנא מנא תקל ופרסין' בכתב א"ת ב"ש, 'תַּת יַת אֲדָךְ פּוּגְהֲמָט', ועל כן לא הבינוהו.

הגמרא מבארת את כוונת המלאך. אומרת הגמרא: מַאי פָּרֵישׁ לָהוּ – מה פירש להם דניאל, כאמור בפסוק (דניאל ה כה) פירש להם שדברי המלאך הם 'מְנֵא מְנֵא תְּקֵל וּפַרְסִין', ופירש את כוונת המלאך, כאמור שם (שם כו־כח), 'מְנֵא, מְנָא אֱלָהָא מַלְכוּתָךְ (וְהַשְׁלְמַת לָךְ) [וְהַשְׁלְמָהּ]. תְּקִיל, תְּקִילְתָּא בְּמֹאזְנַיָּא וְהִשְׁתְּכַחַתְּ חַסִּיר. (פַּרְסִין) [פְּרֵס], פְּרִיסַת מַלְכוּתָךְ וִיהִיבַת לְמָדַי וּפָרָס'. דהיינו ש'מנא' [־מנה] פירושו שמנה אלהים את שנות מלכותך ומצא שכבר נשלמו השנים שנקצבו לה. 'תקיל' [־שקל] פירושו שנשקלת לפניו במאזנים ונמצאת חסר מכל צדקה, ואין לך זכות להאריך זמן מלכותך. 'ופרסין' [־נשברו], שתי שבירות, שנשברה מלכותך וגם שנמסרה למדי ופרס.

ב. וּשְׁמוּאֵל אָמַר, כתב המלאך לא היה בגימטריא, אולם בעירבוב אותיות, שאת המילים 'מנא מנא תקל ופרסין' כתב 'מַמְתּוּם נִנְקְפֵי אֲאַלְרָן', שחילק שלוש אותיות המילה הראשונה וכתבן בנפרד, ושוב חילק כן במילה השניה וכתב אותיותיה בצד אותיות המילה הראשונה, וכן הלאה.

ג. וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, המלאך כתב כל מילה בסדר אותיות הפוך, מן הסוף להתחלה, ועל כן נכתב שם 'אַנָּם אַנָּם לָקַת נִיסְרַפּוּ', ש'אנם' הוא 'מנא' בהיפוך אותיות, וכן שאר המילים.

ד. רַב אַשֵּׁי אָמַר, לא היה העירבוב אלא בזה שהקדים בכל מילה את האות השניה לראשונה, ונמצא שנכתב 'נְמֵא נְמֵא קְתֵל פּוּרְסִין'.

משנה

המשנה מביאה דינים השייכים לכבוד המלך: אֵין רוֹכְבִין עַל סוּסוֹ של המלך, וְאֵין יוֹשְׁבִין עַל כִּסְאוֹ, וְאֵין מִשְׁתַּמְּשִׁין בְּשַׁרְבִיטוֹ, וְאֵין רוֹאִין אוֹתוֹ כְּשֶׁהוּא מִסְתַּפֵּר, וְכן לֹא רואים אותו כְּשֶׁהוּא עָרוֹם, וְלֹא

המשך בעמוד 225

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

וכתב הנשתוון. כתב שנשתנה והאי קרא בעזרא כתיב שהיו כותבין בימיו כתב משונה שנשתנה ע"י מלאך שכתב מנא מנא תקל ופרסין בימי דניאל כתב דארמי ולשון ארמי ואומר לא כהלין כתבא למיקרא (דכיון שחטאו) לא היו יכולין לקרות כתב שכתב המלאך בימי בלשצר והיו שם יהודים הרבה ש"מ נשתנה להם אותו כתב באותו היום: **את משנה התורה.** רמז לנו משה רבינו שכתב שבימיו עתיד להשתנות מן עברי לאשורית שנתן להם בימי דניאל ובא עזרא וכתב בו את התורה בכתב אשורית: **בכתב זה נתנה תורה לישראל.** בימי משה ולמה לא כהלין כתבא למקרא דכיון שחטאו בבית ראשון ובזו אין את התורה נהפך להם לרועץ לשון תרעץ אויב (שמות טו) ששכחוהה: **שובו לביצרון.** לעיר מבצר שלכם לירושלים ואבית שני קא מתנבא: **גם היום מגיד משנה.** מה ששכחת את משנה התורה הזאת: **אשיב לך.** אחזיר לך מה ששכחת את משנה התורה הזאת: **ווי העמודים.** יתדות כסף העשוין כמין אונקלות וקבעום בעמודים שבהם תוחבין לולאות קלעי החצר והמסך וכל אונקלאות דומין לווין אלמא בימי משה עשויין הווין כגון שלנו: והעמודים לא נשתנו ל"ג לה בתוספתא ה"ג בתוספתא מה לשונם לא נשתנה דהא ד"ה בלשון הקודש נאמרה ועדיין בלשון הקודש היא: **כמו קמיע.** קטנה בכתב דק שהיא קלה לשאת: **שויתי ה' לנגדי.** סיפיה דקרא כי מימיני בל אמוט דוד המלך על שם ספר תורה שבזרועו אמר: **לא נשתנה כל עיקר.** משמע לא נשתכח מהם כלל דהא עליה דר' אתי לאיפלוגי ומאי לא כהלין כתבא למיקרי: **יטת.** בא"ת ב"ש מנא מניח את זו וכתב מה שבצד במקום מ"ם כותב יו"ד הסמוכה לה ובמקום נו"ן כותב טי"ת ובמקום אל"ף כותב תי"ו: **ופרסין.** שתי פריסות משמע וזו היא פריסת מלכותו ויהיבת למדי ופרס: **ממתום נגקפי אאלרן.** עשאן שלש תיבות של חמשת אותיות ציירף אותיות הראשונות של כל תיבה ועשאן תיבה אחת ואחר כך ציירף השניות ושלישיות: **גמ' אסירת לי.** שכבר נשאתי שמונה עשרה: **חסריה לגנבא נפשיה לשלמא נקט.** כשהגנב חסר שאינו מוצא מקום לגנוב מחזיק עצמו בענוה כאיש שלום כלומר מפני שזקנת ותשש כחך אתה אומר שאני אסורה לך: **קנחה בת שבע.** שבא עליה י"ג ביאות ומקנחת בין תשמיש לתשמיש ובמקרא זה כתובים שלש עשרה תיבות ותבא בת שבע אל המלך החדרה והמלך זקן מאד ואבישג השונמית משרת את המלך: **התירו לו ליחד.** עם אבישג ואע"פ שנאסר ייחוד של פנויה: **ולא התירו לו לגרש.** אחת מי"ח וישאנה: **אור חשך באהלו.** בשביל אהלו ואין אהלו אלא אשתו: **יצרו צעדי אונו.** בתריה כתיב: עבורי

1 **'וכְתָב הַנִּשְׁתְּוָון כְּתוּב אֲרָמִית וּמְתוּרְגָּם אֲרָמִית', 'וכְתִיב 'לָא כָהֲלִין כְּתָבָא לְמִיקְרָא וּכְשָׁרָא לְהוֹדְעָא**
2 **לְמַלְכָּא', וכְתִיב 'וְכָתַב אֶת מִשְׁנֵה הַתּוֹרָה הַזֹּאת', כְּתָב דְּרָאוּי לְהִשְׁתַּנּוֹת. לָמָּה נִקְרָא אַשּׁוּרִית', שֶׁעָלָה**
3 **עִמָּהֶם מֵאַשּׁוּר. תַּנְיָא, רַבִּי אוֹמֵר, בַּתְּחִלָּה בִּכְתָב זֶה**
4 **נִיתְּנָה תּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל, כֵּיוָן שֶׁחָטְאוּ, נֶהְפַּךְ לָהֶן לְרוֹעֵץ.**
5 **כֵּיוָן שֶׁחָזְרוּ בָּהֶן, הֶחֱזִירוֹ לָהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר 'שׁוּבוּ לְבִיצָרוֹן**
6 **אֲסִירֵי הַתִּקְוָה גַּם הַיּוֹם מַגִּיד מִשְׁנֶה אָשִׁיב לָךְ'. לָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ 'אַשּׁוּרִית', שֶׁמֵּאוּשָּׁרֶת**
7 **בִּכְתָב. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן פַּרְטָא, שֶׁאָמַר מִשּׁוּם רַבִּי אֶלְעָזָר**
8 **הַמּוֹדָעִי, כְּתָב זֶה לֹא נִשְׁתַּנָּה כָּל עִיקָּר, שֶׁנֶּאֱמַר 'וְוֵי הָעֲמוּדִים', מָה עַמּוּדִים לֹא נִשְׁתַּנּוּ,**
9 **אַף וָוִים לֹא נִשְׁתַּנּוּ. וְאוֹמֵר 'וְאֶל הַיְּהוּדִים כִּכְתָבָם וְכִלְשׁוֹנָם', מַה לְּשׁוֹנָם לֹא נִשְׁתַּנָּה, אַף**
10 **כְּתָבָם לֹא נִשְׁתַּנָּה. אֶלָּא מָה אֲנִי מְקַיֵּים 'אֶת מִשְׁנֵה הַתּוֹרָה הַזֹּאת' לִשְׁתֵּי תּוֹרוֹת, אַחַת**
11 **שֶׁיּוֹצְאָה וְנִכְנֶסֶת עִמּוֹ, וְאַחַת שֶׁמּוּנַּחַת לוֹ בְּבֵית גְּנָזָיו. אוֹתָהּ שֶׁיּוֹצְאָה וְנִכְנֶסֶת עִמּוֹ, עוֹשֶׂה**
12 **אוֹתָהּ כְּמִין קָמִיעַ, וְתוֹלֶה בִּזְרוֹעוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר 'שִׁוִּיתִי ה' לְנֶגְדִּי תָמִיד'. וְאִידָךְ, הַאי 'שִׁוִּיתִי' מַאי**
13 **דָּרֵישׁ בֵּיהּ. הַהוּא מִיבָּעֵי לֵיהּ כִּדְרַב חִנָּה בַּר בִּיזְנָא, דְּאָמַר רַב חִנָּה בַּר בִּיזְנָא, אָמַר רַבִּי**
14 **שִׁמְעוֹן חֲסִידָא, הַמִּתְפַּלֵּל צָרִיךְ שֶׁיַּרְאֶה עַצְמוֹ כְּאִילּוּ שְׁכִינָה כְּנֶגְדּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר 'שִׁוִּיתִי ה' לְנֶגְדִּי**
15 **תָמִיד'. לְרַבִּי שִׁמְעוֹן, דְּאָמַר כְּתָב זֶה לֹא נִשְׁתַּנָּה, מַאי 'לָא כָהֲלִין כְּתָבָא לְמִיקְרָא. אָמַר רַב,**
16 **בְּגִימַטְרִיָּא אִיכְּתִיב לְהוֹן 'יִטַּת יִטַּת אֲדָךְ פּוּגְרַחֲמָט'. מַאי פָּרֵישׁ לְהוּ 'מְנָא מְנָא תְּקֵל וּפַרְסִין',**
17 **'מְנָא, מְנָא אֱלָהָא מַלְכוּתָךְ (וְהַשְׁלְמַת לָךְ) [וְהַשְׁלְמָה]. תְּקֵיל, תְּקִילְתָּא בְּמֹאזְנָיִם וְהִשְׁתְּכַחְתְּ**
18 **חַסִּיר. (פְּרֵסִין) [פְּרֵס], פְּרִיסַת מַלְכוּתָךְ וִיהִיבַת לְמָדַי וּפָרָס'. וּשְׁמוּאֵל אָמַר, 'מִמְּתוּם נִגְקְפֵי**
19 **אֲאַלְרָן'. וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, 'אַנָּם אַנָּם לָקַת נִיסְרְפוּ'. רַב אַשִּׁי אָמַר, 'נָמָא נָמָא קְתֵל פּוֹרְסִין':**
20 **משנה** אֵין רוֹכְבִין עַל סוּסוֹ וְאֵין יוֹשְׁבִין עַל כִּסְאוֹ, וְאֵין מִשְׁתַּמְּשִׁין בְּשַׁרְבִּיטוֹ, וְאֵין רוֹאִין
21 אוֹתוֹ כְּשֶׁהוּא מִסְתַּפֵּר, וְלֹא כְּשֶׁהוּא עָרוֹם, וְלֹא כְּשֶׁהוּא בְּבֵית הַמַּרְחָץ, שֶׁנֶּאֱמַר 'שׂוֹם תָּשִׂים
22 עָלֶיךָ מֶלֶךְ', שֶׁתְּהֵא אֵימָתוֹ עָלֶיךָ: **גמרא** אָמַר רַב יַעֲקֹב אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אֲבִישַׁג מוּתֶּרֶת
23 לִשְׁלֹמֹה, וַאֲסוּרָה לַאֲדֹנִיָּה. מוּתֶּרֶת לִשְׁלֹמֹה, דִּמְלֶךְ הָיָה, וּמֶלֶךְ מִשְׁתַּמֵּשׁ בְּשַׁרְבִּיטוֹ שֶׁל מֶלֶךְ.
24 וַאֲסוּרָה לַאֲדֹנִיָּה, דְּהֲרִיוֹט הוּא. אֲבִישַׁג מַאי הִיא, דִּכְתִיב 'וְהַמֶּלֶךְ דָּוִד זָקֵן בָּא בַּיָּמִים וַיֹּאמְרוּ
25 לוֹ עֲבָדָיו יְבַקְשׁוּ', וּכְתִיב 'וַיְבַקְשׁוּ נַעֲרָה יָפָה', וּכְתִיב 'וְהַנַּעֲרָה יָפָה עַד מְאֹד וַתְּהִי לַמֶּלֶךְ
26 סוֹכֶנֶת וַתְּשָׁרְתֵהוּ'. אָמְרָה, נִינְסְכָן. אָמַר לַהּ, אַסִּירַת לִי. אָמְרָה לֵיהּ, 'חַסְרִיהּ לְגַנְבָא, נַפְשֵׁיהּ
27 לִשְׁלֹמָא נָקֵיט'. אָמַר לְהוּ, קְרָאוּ לִי לְבַת שֶׁבַע, וּכְתִיב 'וַתָּבֹא בַת שֶׁבַע אֶל הַמֶּלֶךְ הַחֲדֶרָה'
28 אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, בְּאוֹתָהּ שָׁעָה קִינְּחָה בַּת שֶׁבַע בִּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מַפּוֹת. אָמַר רַב
29 שֵׁמֶן בַּר אַבָּא, בּוֹא וּרְאֵה כַּמָּה קָשִׁין גֵּרוּשִׁין, שֶׁהֲרֵי דָּוִד הַמֶּלֶךְ הִתִּירוּ לוֹ לְיַיחֵד, וְלֹא
30 הִתִּירוּ לוֹ לְגָרֵשׁ. אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, כָּל הַמְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ רִאשׁוֹנָה, אֲפִילּוּ מִזְּבֵחַ מוֹרִיד
31 עָלָיו דְּמָעוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר 'וְזֹאת שֵׁנִית תַּעֲשׂוּ, כַּסּוֹת דִּמְעָה אֶת מִזְבַּח בְּכִי וַאֲנָקָה, מֵאֵין עוֹד
32 פְּנוֹת אֶל הַמִּנְחָה וְלָקַחַת רָצוֹן מִיָּדְכֶם', וּכְתִיב 'וַאֲמַרְתֶּם עַל מָה, עַל כִּי הֵעִיד בֵּינְךָ וּבֵין
33 אֵשֶׁת נְעוּרֶיךָ אֲשֶׁר אַתָּה בָּגַדְתָּה בָּהּ, וְהִיא חֲבֶרְתְּךָ וְאֵשֶׁת בְּרִיתֶךָ'. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן וְאִיתֵימָא רַבִּי אֶלְעָזָר, אֵין אִשְׁתּוֹ שֶׁל אָדָם
34 מֵתָה אֶלָּא אִם כֵּן מְבַקְּשִׁין מִמֶּנּוּ מָמוֹן וְאֵין לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר '(וְ)אִם אֵין לְךָ לְשַׁלֵּם לָמָּה יִקַּח מִשְׁכָּבְךָ מִתַּחְתֶּיךָ'. וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן,
35 כָּל אָדָם שֶׁמֵּתָה אִשְׁתּוֹ רִאשׁוֹנָה, כְּאִילּוּ חָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּיָמָיו, שֶׁנֶּאֱמַר 'כֵּן אָדָם הִנְנִי לוֹקֵחַ מִמְּךָ אֶת מַחְמַד עֵינֶיךָ בְּמַגֵּפָה
36 לֹא תִסְפֹּד וְלֹא תִבְכֶּה וְלֹא תָבוֹא דִּמְעָתֶךָ', וּכְתִיב 'וְאַדַּבֵּר אֶל הָעָם בַּבֹּקֶר וַתָּמָת אִשְׁתִּי בָּעָרֶב', וּכְתִיב 'הִנְנִי מְחַלֵּל אֶת מִקְדָּשִׁי
37 גְּאוֹן עֻזְּכֶם מַחְמַד עֵינֵיכֶם'. אָמַר רַבִּי אֲלַכְסַנְדְּרִי, כָּל אָדָם שֶׁמֵּתָה אִשְׁתּוֹ בְּיָמָיו, עוֹלָם חָשֵׁךְ בַּעֲדוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר 'אוֹר חָשַׁךְ בְּאָהֳלוֹ
38 וְנֵרוֹ עָלָיו יִדְעָךְ'. רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא אָמַר, פְּסִיעוֹתָיו מִתְקַצְּרוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר 'יֵצְרוּ צַעֲדֵי אוֹנוֹ'. רַבִּי אַבָּהוּ אָמַר, עַצְתּוֹ נוֹפֶלֶת, שֶׁנֶּאֱמַר
39 'וְתַשְׁלִיכֵהוּ עֲצָתוֹ'. אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, קָשֶׁה לְזִוּוּגָם כִּקְרִיעַת יַם סוּף, שֶׁנֶּאֱמַר 'אֱלֹהִים מוֹשִׁיב יְחִידִים בֵּיתָה,
40 מוֹצִיא אֲסִירִים בַּכּוֹשָׁרוֹת', (אַל תִּיקְרֵי 'מוֹצִיא אֲסִירִים' אֶלָּא כְּ'מוֹצִיא אֲסִירִים', אַל תִּיקְרֵי 'בַּכּוֹשָׁרוֹת' אֶלָּא 'בְּכִי וְשִׁירוֹת'). אִינִי,
41 וְהָאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, אַרְבָּעִים יוֹם קוֹדֶם יְצִירַת הַוָּלָד, בַּת קוֹל יוֹצֵאת וְאוֹמֶרֶת בַּת פְּלוֹנִי לְפְלוֹנִי. לָא קַשְׁיָא, הָא בְּזִוּוּג
42 רִאשׁוֹן, הָא בְּזִוּוּג שֵׁנִי. אָמַר רַב שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן, לְכֹל יֵשׁ תְּמוּרָה חוּץ מֵאֵשֶׁת נְעוּרִים, שֶׁנֶּאֱמַר 'וְאֵשֶׁת נְעוּרִים כִּי תִמְאָס'. מַתְנִי
43 לֵהּ רַב יְהוּדָה לְרַב יִצְחָק בְּרֵיהּ, אֵין אָדָם מוֹצֵא קוֹרַת רוּחַ אֶלָּא מֵאִשְׁתּוֹ רִאשׁוֹנָה, שֶׁנֶּאֱמַר 'יְהִי מְקוֹרְךָ בָרוּךְ וּשְׂמַח מֵאֵשֶׁת
נעוריך'

ארבעים יום קודם יצירת הולד. ומ"מ מועיל תפלה בתוך מ' ימים להופכו או לזכר או לנקבה כדאמרינן בברכות (דף ס.) מ' יום קודם יצירת הולד אדם מתפלל על אשתו שתלד זכר אפילו זווג ראשון מתהפך בתפלה כדאיתא במועד קטן (דף יח:) אין נושאין נשים במועד אבל מארסין שמא יקדמנו אחר ברחמים: ואימא

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

תוספות

ואימא לא לירבו כלל. תימה דפרע פרע במאי מוקי לה אלא נראה לומר דה"פ אימא לא לירבו שלשים דהיינו שיעור פרע אלא יגלחו בכ"ט ומשני אי כתיב לא ישלחו פרע משמע לא ישלחו שיעור פרע אבל השתא דכתיב פרע קמא לא ישלחו משמע טפי מפרע לא ישלחו:

אלא גמרא גמירי לה ואתא יחזקאל ואסמכה אקרא. וקשה הרי רב אשי עצמו סותר דבריו ומיישב הך הקישא דיחזקאל שסותר דבריו הראשונים דאמר רב אשי לעיל פרועי ראש דלא מחלי עבודה וי"ל ממה שרב אשי אמר גמרא גמירי ואתא יחזקאל ואסמכה אקרא מתרצי שתי הקושיות דעד דאתי יחזקאל מאן אמרה ומתרצה קושיא דלעיל דכיון דגמרא היא מצינו למימר הכי גמירי הלכתא למיתה ואחולי עבודה לא גמירי ויחזקאל אסמכה אקרא מענין ההלכה אסמכה וא"כ לא אסמכינן לעשות ההקישא רק לענין מיתה אבל לעיל דלא ידע דגמיר הלכה סבר הוא לעשות הקישא מפרועי ראש לשתויי יין מכל וכל דאין היקש למחצה:

כסום יבסמו. פי' בעין כוסמת הגדל כך שבלין ראשו של זה בצד עיקרו של זה:

הדרן עלך כהן גדול

רש"י

עבורי מעברא במלה. מעברת על מדותיה: **גולם היא.** קודם שנבעלה: **גולם.** כלי שלא נגמר קרוי גולם כדתנן גולמי כלי עץ טמאין: **משמרות.** מתחלפות ומתחדשות בשבת זו יוצאה וזו נכנסת וצריך להסתפר מפני משמרת חדשה זו הנכנסת שיראוהו ביופי: **לא לירבו כלל.** ואפי' עד שלשים: **אמר ליה.** פרע מקרי בשלשים יום: **אי הוה כתיב לא ישלחו פרע.** הוה משמע לא יגדלו פרע עד שיעור פרע השתא דכתיב ופרע לא ישלחו דקאמר פרע והדר לא ישלחו משמע פרע דשלשים יום ליהוי אבל שלוחי טפי לא לשלחו: **דומיא דיין.** דסמוך ליה ויין לא ישתו בבואם וגו' מקיש פרועי ראש לשתויי יין וכתיב ביין בבואם: **רבי אומר אומר אני כהן אסור לשתות יין לעולם.** רישא דברייתא קתני כהן המכיר משמרתו ומשמרת בית אב שלו אסור ביין כל אותו היום אף בזמן הזה מכיר משמרתו ואינו מכיר בית אב שלו אסור כל אותו שבת אינו מכיר לא משמרתו ולא משמרת בית אב שלו אסור לשתות יין לעולם שמא עכשיו זמנו הוא ויש לחוש שמא יבנה בית המקדש: **רבי אומר אומר אני.** אם באנו לחוש שמא יבנה אסור ביין לעולם ואפילו הוא מכיר שאינו עכשיו זמן משמרתו שמא יבנה וכל הקודם ואישתכח עייל ועביד: **אבל מה אעשה שתקנתן** קלקלתן. חורבן הבית שקלקלן ועירבב סדר משמרותיהן שהיה אוסרן ביין בזמן משמרתן ומתירן שלא בזמן משמרתן הוא תיקנן עכשיו לשתות יין לעולם דלא חייש שמא יבנה פתאום: **כמאן שתו האידנא כהני חמרא כרבי.** שהרי רובו כהנים אינן בקיאין בזמן משמרותיהן ואסורין לעולם לרבנן: **התם היינו טעמא כו'.** שינויא היא ובניחותא גרסינן לה כלומר מדאורי' שרי ורבנן הוא דגזור: ופרכינן **הכא נמי** מהרה יבנה וכו': **שתויי יין דמחלי עבודה.** דכתיב (ויקרא י) יין ושכר וגו' וסמיך ולהבדיל בין הקדש ובין החול משמע בין עבודה קדושה לעבודה מחוללת גזרו בהו רבנן בזמן הזה משום מהרה יבנה: ה"ג **אף פרועי ראש מחלי עבודה קשיא: הא עד דלא אתא יחזקאל.** ואקשינהו: **מאן אמרה.** פירוש מהיכא נפקא לן פרועי ראש במיתה: **הא דאמר רב חסדא.** בזבחים בפ' שני דבר זה דכהן ערל פסול לעבודה: **כל כן נכר.** כהן שנתנכרו מעשיו לאביו שבשמים ונערל לבו או ערל בשר שמתו אחיו מחמת מילה: **יחידאה.** נאה ואין דוגמתה: **כן אלעשה.** חתנו של רבי היה ונתן ממון ולמדו לו אותה תספורת:

הדרן עלך כהן גדול

נְעוּרֶיךָ'. אָמַר לוֹ, כְּגוֹן מַאן. אָמַר לוֹ, כְּגוֹן אִמְּךָ. אֵינִי, וְהָא מַקְרֵי לֵיהּ רַב יְהוּדָה לְרַב יִצְחָק בְּרֵיהּ 'וּמוֹצֵא אֲנִי מַר מִמָּוֶת אֶת הָאִשָּׁה אֲשֶׁר הִיא מְצוֹדִים וַחֲרָמִים'. וְאָמַר לוֹ, כְּגוֹן מַאן. וְאָמַר לוֹ, כְּגוֹן אִמְּךָ. מִיתְקָף תְּקִיפָא, עִיבּוּרֵי מְעַבְּרָא בְּמִלָּה. אָמַר רַב שְׁמוּאֵל בַּר אוֹנְיָא מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב, אִשָּׁה גּוֹלֶם הִיא, וְאֵינָהּ כּוֹרֶתֶת בְּרִית אֶלָּא לְמִי שֶׁעֲשָׂאָהּ כֶּלִי, שֶׁנֶּאֱמַר 'כִּי בוֹעֲלַיִךְ עוֹשַׂיִךְ צְבָאוֹת שְׁמוֹ'. תָּנָא, אֵין אִישׁ מֵת אֶלָּא לְאִשְׁתּוֹ, וְאֵין אִשָּׁה מֵתָה אֶלָּא לְבַעְלָהּ. 'אֵין אִישׁ מֵת אֶלָּא לְאִשְׁתּוֹ', שֶׁנֶּאֱמַר 'וַיָּמָת אֲלִימֶלֶךְ אִישׁ נָעֳמִי'. 'וְאֵין אִשָּׁה מֵתָה אֶלָּא לְבַעְלָהּ', שֶׁנֶּאֱמַר 'וַאֲנִי בְּבֹאִי מִפַּדָּן מֵתָה עָלַי רָחֵל': אֵין רוֹאִין אוֹתוֹ כוּ': תָּנוּ רַבָּנַן, מֶלֶךְ מִסְתַּפֵּר בְּכָל יוֹם, כֹּהֵן גָּדוֹל מֵעֶרֶב שַׁבָּת לְעֶרֶב שַׁבָּת, כֹּהֵן הֶדְיוֹט אֶחָד לִשְׁלֹשִׁים יוֹם. מֶלֶךְ מִסְתַּפֵּר בְּכָל יוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר 'מֶלֶךְ בְּיָפְיוֹ תֶּחֱזֶינָה עֵינֶיךָ': כֹּהֵן גָּדוֹל מֵעֶרֶב שַׁבָּת: אָמַר רַב שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, הוֹאִיל וּמִשְׁמָרוֹת מִתְחַדְּשׁוֹת. כֹּהֵן הֶדְיוֹט אֶחָד לִשְׁלֹשִׁים יוֹם, דִּכְתִיב 'וְרֹאשָׁם לֹא יְגַלֵּחוּ וּפֶרַע לֹא יְשַׁלֵּחוּ, וְקָלִיף 'פֶּרַע' 'פֶּרַע' מִנָּזִיר, כְּתִיב הָכָא 'פֶּרַע לֹא יְשַׁלֵּחוּ', וּכְתִיב הָתָם 'גֹּדֶל פֶּרַע שְׂעַר רֹאשׁוֹ', מַה לְּהַלָּן שְׁלֹשִׁים, אַף כָּאן שְׁלֹשִׁים. וּתְנַן נַמִּי, 'סְתָם נְזִירוּת שְׁלֹשִׁים יוֹם'. וְהָתָם, מְנָא לָן. אָמַר רַב מַתְּנָה, דְּאָמַר קְרָא 'קָדֹשׁ יִהְיֶה', בְּגִימַטְרִיָּא תְּלָתִין הֲווֹ. אָמַר לֵיהּ רַב פָּפָּא לְאַבַּיֵּי, אֵימָא, לֹא לִירַבּוּ כְּלָל. אָמַר לֵיהּ, אִי כְּתִיב 'לֹא יְשַׁלֵּחוּ פֶּרַע', כִּדְקָאָמְרַת. הַשְׁתָּא דִּכְתִיב 'וּפֶרַע, פֶּרַע לֵיהֱוֵי. שַׁלּוֹחֵי, לֹא לִישַׁלְּחוּ. אִי הָכִי, הָאִידָּנָא נַמִּי. דּוּמְיָא דְּיַיִן, מַה יַּיִן בִּזְמַן בִּיאָה הוּא דְּאָסוּר, שֶׁלֹּא בִּזְמַן בִּיאָה שָׁרֵי. אַף פְּרוּעֵי רֹאשׁ, בִּזְמַן בִּיאָה אָסוּר, שֶׁלֹּא בִּזְמַן בִּיאָה שָׁרֵי. וְיַיִן שֶׁלֹּא בִּזְמַן בִּיאָה שָׁרֵי, וְהָתְנְיָא רַבִּי אוֹמֵר, אוֹמֵר אֲנִי, כֹּהֲנִים אֲסוּרִין לִשְׁתּוֹת יַיִן לְעוֹלָם, אֲבָל מָה אֶעֱשֶׂה שֶׁתַּקָּנָתוֹ קַלְקָלָתוֹ. וְאָמַר תַּבָּאֵי, כְּמַאן שָׁתֵי כָּהֲנֵי חַמְרָא הָאִידָּנָא, כְּרַבִּי. מִכְּלָל, דְּרַבָּנַן אָסְרִי. הָתָם, הַיְינוּ טַעְמָא, מְהֵרָה יִבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, וּבָעֵינַן כֹּהֵן הָרָאוּי לַעֲבוֹדָה, וְלֵיכָּא. הָכָא נַמִּי, בָּעֵינָא כֹּהֵן הָרָאוּי לַעֲבוֹדָה וְלֵיכָּא. הָכָא, אֶפְשָׁר דְּמִסַּפֵּר וְעָיֵיל. הָתָם נַמִּי, אֶפְשָׁר דְּנַיִים פּוּרְתָּא וְעָיֵיל, דְּאָמַר רַב אַחָא, דֶּרֶךְ מִיל, וְשֵׁינָה כָּל שֶׁהוּא, מְפִיגִין אֶת הַיַּיִן. וְלָאו אִיתְּמַר עָלַהּ, אָמַר רַב נַחְמָן אָמַר רַבָּה בַּר אֲבוּהּ, לֹא שָׁנוּ אֶלָּא שֶׁשָּׁתָה בְּדֵי רְבִיעִית. אֲבָל יוֹתֵר מִבְּדֵי רְבִיעִית, כָּל שֶׁכֵּן דְּדֶרֶךְ מוֹרַדְתּוֹ וְשֵׁינָה מְשַׁכַּרְתּוֹ. רַב אַשִּׁי אָמַר, שְׁתוּיֵי יַיִן דְּמַחְלֵי עֲבוֹדָה, גָּזְרוּ בְּהוּ רַבָּנַן. פְּרוּעֵי רֹאשׁ דְּלֹא מַחְלֵי עֲבוֹדָה, לֹא גָּזְרוּ בְּהוּ רַבָּנַן. מֵיתִיבֵי, וְאִלּוּ שֶׁבְּמִיתָה, פְּרוּעֵי רֹאשׁ וּשְׁתוּיֵי יַיִן. בִּשְׁלָמָא שְׁתוּיֵי יַיִן, דִּכְתִיב 'יַיִן וְשֵׁכָר אַל תֵּשְׁתְּ אַתָּה וּבָנֶיךָ וְלֹא תָמוּתוּ', אֶלָּא פְּרוּעֵי רֹאשׁ מְנָא לָן. דְּאִיתְקַשׁ שְׁתוּיֵי יַיִן לְפְרוּעֵי רֹאשׁ, דִּכְתִיב 'וְרֹאשָׁם לֹא יְגַלֵּחוּ וּפֶרַע לֹא יְשַׁלֵּחוּ', (וּכְתִיב) 'יַיִן לֹא יִשְׁתּוּ' וְגוֹ', מַה שְׁתוּיֵי יַיִן בְּמִיתָה, אַף פְּרוּעֵי רֹאשׁ בְּמִיתָה. וּמִינַּהּ, מַה שְׁתוּיֵי יַיִן דְּמַחְלֵי עֲבוֹדָה, אַף פְּרוּעֵי רֹאשׁ דְּמַחְלֵי עֲבוֹדָה. קַשְׁיָא. אָמַר לֵיהּ רָבִינָא לְרַב אַשִּׁי, הַאי, עַד דְּלָא אָתָא יְחֶזְקֵאל, מַאן אֲמָרָהּ. וְלִיטַעֲמִיךְ, הָא דְּאָמַר רַב חִסְדָּא, דָּבָר זֶה מִתּוֹרַת מֹשֶׁה רַבֵּינוּ לֹא לָמַדְנוּ, עַד שֶׁבָּא יְחֶזְקֵאל וְלִימְּדָנוּ, 'כָּל בֶּן נֵכָר עֲרֵל לֵב וְעֲרֵל בָּשָׂר לֹא יָבֹא אֶל מִקְדָּשִׁי לְשָׁרְתֵנִי', עַד דְּלֹא בָּא יְחֶזְקֵאל מַאן אֲמָרָהּ. אֶלָּא, גְּמָרָא גְּמִירִי לַהּ וַאֲתָא יְחֶזְקֵאל וְאַסְמְכַהּ אַקְרָא. הָכָא נַמִּי, גְּמָרָא גְּמִירִי לַהּ וַאֲתָא יְחֶזְקֵאל וְאַסְמְכַהּ אַקְרָא. (וְכִי גָּמְרִי הֲלָכָה לְמִיתָה, לְאַחוֹלֵי עֲבוֹדָה לֹא גְּמִירִי). 'כְּסוֹם יִכְסְמוּ אֶת רָאשֵׁיהֶם', מַאי 'כְּסוֹם יִכְסְמוּ אֶת רָאשֵׁיהֶם'. תָּנָא, כְּמִין תִּסְפּוֹרֶת לוּלְיָנִית. מַאי תִּסְפּוֹרֶת לוּלְיָנִית, אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, תִּסְפּוֹרְתָּא יְחִידָאָה. הֵיכִי דָּמֵי, אָמַר רַב אַשִּׁי, רֹאשׁוֹ שֶׁל זֶה בְּצַד עִיקָּרוֹ שֶׁל זֶה. שָׁאֲלוּ אֶת רַבִּי, אֵיזֶהוּ תִּסְפּוֹרֶת שֶׁל כֹּהֵן גָּדוֹל. אָמַר לָהֶן, צְאוּ וּרְאוּ מִתִּסְפּוֹרֶת שֶׁל בֶּן אֶלְעָשָׂה. תַּנְיָא, רַבִּי אוֹמֵר, לֹא עַל חִנָּם פִּיֵּיר בֶּן אֶלְעָשָׂה אֶת מְעוֹתָיו, אֶלָּא כְּדֵי לְהַרְאוֹת בּוֹ תִּסְפּוֹרֶת שֶׁל כֹּהֵן גָּדוֹל:

הדרן עלך כהן גדול

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

נְעוּרֶיךָ', ומכאן שעיקר השמחה וקורת הרוח היא מהאשה הראשונה. אָמַר לוֹ רב יצחק לרב יהודה אביו, כְּגוֹן מַאן – כגון מי היא אשה זו שיש לבעלה קורת רוח ממנה. אָמַר לוֹ, אשה כְּגוֹן אִמְּךָ, שיש לי ממנה קורת רוח. מקשה הגמרא: אִינִי – האם כן הוא שהיה לו מאשתו זו קורת רוח ושמחה, וְהָא מַקְרֵי לֵיהּ – והרי הקריא לו רַב יְהוּדָה לְרַב יִצְחָק בְּרֵיהּ [־בנו] את הפסוק (קהלת ז כו) 'וּמוֹצֵא אֲנִי מַר מִמָּוֶת אֶת הָאִשָּׁה אֲשֶׁר הִיא מְצוֹדִים וְחֲרָמִים לִבָּהּ', וְאָמַר לוֹ רב יצחק לרב יהודה אביו, כְּגוֹן מַאן, וְאָמַר לוֹ כְּגוֹן אִמְּךָ, שהיא מרה ממות. ואיך אמר שיש לו ממנה קורת רוח. מתרצת הגמרא: מִיתְקָף תְּקִיפָא – אשה תקיפה היתה, ועל כן אמר שהיא מרה ממות, אולם עֵיבּוּרֵי מְעַבְּרָא בְּמִלָּה – מעבירה היתה על מידותיה ונוחה לרצות, ובזה היה לרב יהודה קורת רוח ממנה.

אָמַר רַב שְׁמוּאֵל בַּר אוֹנְיָא מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב, אִשָּׁה שלא נישאה, גּוֹלֶם הִיא – כבלי שלא נגמרה מלאכתו, וְאִינָהּ כּוֹרֶתֶת בְּרִית אֶלָּא לְמִי שֶׁעֲשָׂאָהּ כֶּלִי על ידי שבא עליה והשיר בתוליה, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה נד ה) 'כִּי בוֹעֲלַיִךְ עוֹשַׂיִךְ ה' צְבָאוֹת שְׁמוֹ', שהבועל נחשב שעשה את האשה.

תָּנָא, אֵין אִישׁ מֵת אֶלָּא לְאִשְׁתּוֹ, שאין מותו ניכר ביותר אלא לאשתו המצטערת ומרגישה במותו יותר מכל, וְאֵין אִשָּׁה מֵתָה אֶלָּא לְבַעֲלָהּ, המצטער ומרגיש במותה משאר בני אדם. 'אֵין אִישׁ מֵת אֶלָּא לְאִשְׁתּוֹ', שֶׁנֶּאֱמַר (רות א ג) 'וַיָּמָת אֱלִימֶלֶךְ אִישׁ נָעֳמִי', והוזכר שמה במותו, שהיא זו שהרגישה ביותר במות בעלה. 'וְאֵין אִשָּׁה מֵתָה אֶלָּא לְבַעֲלָהּ', שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית מח ז) 'וַאֲנִי בְּבֹאִי מִפַּדָּן מֵתָה עָלַי רָחֵל', וכוונתו באומרו 'מתה עלי' שהוא זה שהרגיש במיתתה יותר מאחרים.

שנינו במשנה אודות המלך: אֵין רוֹאִין אוֹתוֹ כּוֹ' בשהוא מסתפר. הגמרא מבארת את דיני תספורת המלך ואגב כך את דיני תספורתם של הכהנים: תָּנוּ רַבָּנַן, מֶלֶךְ מִסְתַּפֵּר בְּכָל יוֹם, כֹּהֵן גָּדוֹל מֵעֶרֶב שַׁבָּת לְעֶרֶב שַׁבָּת [־מדי יום שישי], כֹּהֵן הֶדְיוֹט אֶחָד לְשָׁלֹשִׁים יוֹם.

הגמרא מביאה את המקור לדינים אלו: מֶלֶךְ מִסְתַּפֵּר בְּכָל יוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה לג יז) 'מֶלֶךְ בְּיָפְיוֹ תֶּחֱזֶינָה עֵינֶיךָ', ועל כן הוא צריך להסתפר כל יום, כדי שייראה תמיד ביופיו ולא ייראה בשיער מגודל. כֹּהֵן גָּדוֹל מֵעֶרֶב שַׁבָּת לערב שבת, אָמַר רַב שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, הוֹאִיל וּמִשְׁמָרוֹת הכהנים בבית המקדש מִתְחַדְּשׁוֹת [־מתחלפות] כל שבת, שזו יוצאת וזו נכנסת, על כן עליו להסתפר כל ערב שבת, כדי שבני המשמרת החדשה יראוהו ביופיו. כֹּהֵן הֶדְיוֹט מסתפר אֶחָד לְשָׁלֹשִׁים יוֹם, דִּכְתִיב אודות הכהנים (יחזקאל מד כ) 'וְרֹאשָׁם לֹא יְגַלֵּחוּ וּפֶרַע לֹא יְשַׁלֵּחוּ, כָּסוֹם יְכַסְּמוּ אֶת רָאשֵׁיהֶם', וְיָלִיף – ולמדים גזירה שוה 'פֶּרַע' 'פֶּרַע' מִנָּזִיר לכהן הדיוט, כְּתִיב 'חָכָא 'פֶּרַע לֹא יְשַׁלֵּחוּ', וּכְתִיב הָתָם בנזיר (במדבר ו ה) 'גַּדֵּל פֶּרַע שְׂעַר רֹאשׁוֹ', מַה לְּהַלָּן בנזיר שיעור הפרע שמדבר בו הכתוב הוא שְׁלֹשִׁים יום, כדלהלן, אַף כָּאן בחובת תספורת של כהן הדיוט השיעור הוא שְׁלֹשִׁים יום, שעליו להסתפר מדי שלושים יום.

הגמרא מבארת מנין ששיעור הפרע בנזיר הוא שלושים יום: וּתְנַן נַמִּי במשנה (נזיר ה.) 'סְתָם נְזִירוּת – המקבל על עצמו להיות נזיר ולא פירש כמה ימים תהיה נזירותו, שיעורה הוא שְׁלֹשִׁים יוֹם', שאין נזירות פחות משלושים יום, הרי שפרע הנאמר בנזיר הוא שיער של שלושים יום. וְהָתָם בנזירות מְנָא לָן, אָמַר רַב מַתְּנָה, דְּאָמַר קְרָא על הנזיר (במדבר ו ה) 'קָדֹשׁ יִהְיֶה', ו'יהיה' בְּגִימַטְרִיָּא תְּלָתִין הֲווּ – שלושים. ולמדנו שנזירות היא לפחות שלושים יום, ומכאן שמה שנאמר בנזיר שיגדל שערותיו 'פרע', הוא שלושים יום, וכאן שאמר הכתוב 'ופרע לא ישלחו' הכוונה היא שלא יגדלו שיער של יותר משלושים יום.

הגמרא דנה בלימוד שלמדים מהפסוק 'ופרע לא ישלחו': אָמַר לֵיהּ רַב פָּפָּא לְאַבָּיֵי, אֵימָא לֹא לִירַבּוּ [־יגדלו] שיער כְּלָל, ולא שיגלחו רק כל שלושים יום, אלא עוד פחות משיעור זה. אָמַר לֵיהּ אביי, אִי כְּתִיב 'לֹא יְשַׁלְּחוּ פֶּרַע', כִּדְקָאָמְרַתְּ – היה כדבריך, שלא יגדלו שיער עד שיעור פרע, אלא יגלחוהו לפני שיעברו שלושים יום, אולם הַשְׁתָּא דִּכְתִיב – עתה שנאמר 'ופֶרַע לֹא יְשַׁלְּחוּ', כוונת הפסוק היא ש'פֶּרַע', דהיינו שיער של שלושים יום, לֵיהֱוֵי – יהיה להם, ומותר הדבר, אבל שַׁלּוּחֵי – לגדל יותר משלושים יום, לֹא לִישַׁלְּחוּ – לא יגדלו.

הגמרא מבררת למה בזמן הזה אין כהנים נוהגים להסתפר כל שלושים יום. שואלת הגמרא: אִי הָכִי, הָאִידְּנָא נַמִּי – גם עתה יהיו הכהנים חייבים להסתפר כל שלושים יום כבזמן בית המקדש. משיבה הגמרא: חובת תספורת ואיסור גידול שערות הראש לכהנים הם דּוּמְיָא דְּיַיִן – בדומה לאיסור הכהנים לשתות יין, שבסמוך לפסוק 'ופרע לא ישלחו' נאמר גם (שם פסוק כא) 'וְיַיִן לֹא יִשְׁתּוּ כָּל כֹּהֵן בְּבוֹאָם אֶל הֶחָצֵר הַפְּנִימִית', והוקש איסור פרוע ראש לאיסור שתיית יין, מַה יַּיִן בִּזְמַן כִּיאָה למקדש הוּא דְּאָסוּר, כאמור בפסוק 'בבואם אל החצר הפנימית', ואילו שֶׁלֹּא בִּזְמַן כִּיאָה שָׁרֵי – מותרת השתייה, אַף איסור פְּרוּעֵי רֹאשׁ, רק בִּזְמַן כִּיאָה אָסוּר הוא, ואילו שֶׁלֹּא בִּזְמַן כִּיאָה שָׁרֵי. וכיון שעתה אין הם באים למקדש, אינם צריכים להקפיד להסתפר כל שלושים יום.

הגמרא מבררת את האמור שאיסור שתיית יין לכהנים הוא רק בבואם למקדש. מקשה הגמרא: וְהאם יַיִן שֶׁלֹּא בִּזְמַן כִּיאָה שָׁרֵי, וְהָתַנְיָא שלדעת חכמים אסור לכהן לשתות יין ביום שבו זמן משמרתו ומשמרת בית אב שלו, ואם אינו יודע את יומו, אסור כל השנה שיש לחשוש על כל יום בשנה שמא הוא יום עבודתו במקדש, ורַבִּי חולק וואוֹמֵר, אוֹמֵר אֲנִי, אם חוששים שמא יבנה המקדש, יהיו כֹּהֲנִים אֲסוּרִין לִשְׁתּוֹת יַיִן לְעוֹלָם אפילו ביום שהם יודעים שאינו יומם לפי סדר המשמרות שהיו בבית המקדש, משום שיתכן שיבנה המקדש ומי שימצא ראוי לעבודה יבוא ויעבוד ללא סדר משמרות, וכהן זה ששתה יין לא יוכל לעבוד. אֲבָל מָה אֲעֲשֶׂה שֶׁתִּקַּנְתּוֹ קַלְקָלְתּוֹ, כלומר שחורבן הבית שקלקל לכאורה, וגרם לערבוב סדר המשמרות שעל כן ראוי היה שייאסר הכהן בשתיית יין כל השנה, ובאמור, הוא זה שתיקנו שלא ייאסר כלל, שאין חוששים שמא יבנה פתאום. וְאָמַר אַבָּיֵי, כְּמַאן שָׁתֵי כָּהֲנֵי חַמְרָא הָאִידְּנָא – כדעת מי נוהגים הכהנים השותים יין בזמן הזה ואינם חוששים שמא יבנה המקדש פתאום, אף שרובם אינם יודעים את יום עבודתם במקדש והיה להם להיאסר בשתיית יין כל השנה, כְּרַבִּי – נוהגים הם כשיטת רבי המתיר אותם בשתייה תמיד. הגמרא מסיימת את השאלה: מִכְּלָל – מדברי רבי יש לדייק, דְּרַבָּנַן אָסְרִי את הכהנים בשתייה גם בזמן הזה, ושלא כפי שנתבאר לעיל ששתיית יין מותרת שלא בזמן עבודה. מתרצת הגמרא: הָתָם – שם לגבי איסור שתיית יין, אין הכהנים אסורים בשתייה מן התורה, שאין האיסור אלא בזמן ביאה, ובאמור, ומה שאסרוה חכמים לכהנים גם בזמן חורבן המקדש, הַיְינוּ טַעֲמָא – טעם הדבר הוא משום שיש לחשוש שמְּהֵרָה יִבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, וּבָעִינַן [־ונצטרך] כֹּהֵן הָרָאוּי [־הכשר] לַעֲבוֹדָה במקדש, וְלֵיכָּא – ולא ימצא, משום שיהיו כולם שתויי יין, על כן גזרו על הכהנים שלא לשתות יין גם בזמן הזה.

מקשה הגמרא: הָכָא נַמִּי לגבי איסור פריעת הראש, יש לחשוש שמהרה יבנה בית המקדש וּבָעִינָא כֹּהֵן הָרָאוּי לַעֲבוֹדָה וְלֵיכָּא, וצריך לגזור גם בזה שלא יפרעו ראשם, שמא יהיו כולם פרועי ראש בעת שיבנה המקדש ולא יוכלו לעבוד בו. מתרצת הגמרא: הָכָא בפריעת ראש, אֶפְשָׁר דְּמְסַפֵּר וְעָיֵיל – שיסתפר הכהן ויכנס

המשך בעמוד 44

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

פרק שלישי - זה בורר

פרק זה דן בענייני הדיינים והעדים, ויש בו חמשה נידונים: א. כיצד בעלי הדין בוחרים את הדיינים לדונם. ב. האם בעל דין יכול לחזור בו אחרי שקיבל עליו כדיין את אביו או אחד משאר הפסולים. ג. מי הם הפסולים לדון ולהעיד. ד. מה צורת קבלת העדות. ה. באיזה אופן בעל דין יכול לסתור את הדין אם מצא ראיה לאחר הדין.

משנה

דַּיְנֵי מָמוֹנוֹת כגון הלוואות והודאות, נידונים **כִּשְׁלֹשָׁה** דיינים, **זֶה** – בעל דין אחד **בּוֹרֵר** [־בוחר] **לוֹ** דיין **אֶחָד, וְזֶה** – הבעל דין השני, גם **בּוֹרֵר לוֹ** דיין **אֶחָד, וּשְׁנֵיהֶן** – שני בעלי הדין יחד, **בּוֹרְרִין לָהֶן עוֹד** דיין **אֶחָד, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, שְׁנֵי הַדַּיָּנִין** שבירורו בעלי הדין, הם אלו **שבּוֹרְרִין לָהֶן עוֹד** דיין **אֶחָד,** ואף בלי ידיעת בעלי הדין.

המשנה מבארת אם בעל דין אחד יכול לפסול את הדיין שהבעל דין השני בירר או את העדים שהביא: **זֶה** – בעל דין אחד, **פּוֹסֵל דַּיָּנוֹ שֶׁל זֶה** – של הבעל דין השני, שיכול לומר שאינו רוצה לדון לפניו, **וְגַם זֶה** – הבעל דין השני, **פּוֹסֵל דַּיָּנוֹ שֶׁל זֶה** – הבעל דין שבנגדו, **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵימָתַי** יכול לפסול, רק **בִּזְמַן שֶׁמֵּבִיא** הבעל דין **עֲלֵיהֶן** [־על הדיינים] **רְאָיָה שֶׁהֵן קְרוֹבִין** לאחד מבעלי הדין, **אוֹ** שהם **פְּסוּלִין** לדון מחמת עבירה שעשו, **אֲבָל אִם הָיוּ** הדיינים **כְּשֵׁרִין, אוֹ** שהיו **מוּמְחֵין** – שנסמכו להוראה **מִפִּי בֵּית דִּין, אֵינוֹ יָכוֹל לְפוֹסְלָן.**

זֶה – בעל דין אחד, **פּוֹסֵל** את **עֵדָיו שֶׁל זֶה** – שהביא הבעל דין השני, **וְזֶה פּוֹסֵל עֵדָיו שֶׁל זֶה, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵימָתַי** יכול לפוסלן, רק **בִּזְמַן שֶׁמֵּבִיא עֲלֵיהֶן** – על העדים, **רְאָיָה, שֶׁהֵן קְרוֹבִין אוֹ פְּסוּלִין** מחמת עבירה שנפסלו בה מלהעיד, **אֲבָל אִם הָיוּ** העדים **כְּשֵׁרִין, אֵינוֹ יָכוֹל לְפוֹסְלָן.**

גמרא

הגמרא סבורה שמה שכתוב במשנה 'זה בורר לו אחד', הכוונה שכל אחד מבעלי הדין בורר 'בית דין אחד' כלומר שלשה דיינים, ולכן שואלת הגמרא: **מַאי** – מה כוונת המשנה שאמרה **זֶה בּוֹרֵר לוֹ** בית דין **אֶחָד, וְזֶה בּוֹרֵר לוֹ** בית דין **אֶחָד,** ושני בעלי הדין בוררים להם עוד בית דין אחד, ויחד יהיו בבית דין תשעה דיינים, והרי **בְּתִלְתָּא סַגִּי** – די בשלשה דיינים. מיישבת הגמרא: **הָכִי קָאָמַר, כְּשֶׁזֶּה בּוֹרֵר לוֹ בֵּית דִּין אֶחָד, וְזֶה בּוֹרֵר לוֹ בֵּית דִּין אֶחָד** – שכשכל בעל דין בורר בית דין אחד, והבעל דין השני מתנגד לדון בבית דין שבירר חבירו, אין יכול האחד לכוף את חבירו לדון בבית דין שאינו מסכים לו, אלא **שְׁנֵיהֶן בּוֹרְרִין לָהֶן עוֹד** בית דין **אֶחָד** ששניהם מסכימים לדון אצלו.

מקשה הגמרא: **וְכִי** האם **אֲפִילּוּ הִלּוֶה מָצֵי מְעַכֵּב** – יכול לעכב ולומר שאינו רוצה לדון בפני בית דין שהביא המלוה, **וְהָאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר** להלן (לא:) לגבי הדין שאמר אמימר שאם אחד מבעלי הדין רוצה ללכת לדון במקום הוועד, כופים את הבעל דין השני ללכת לדון שם, ועל זה אמר רבי אלעזר **לֹא שָׁנוּ** שיכול לכפות **אֶלָּא הַמַּלְוֶה** כאשר רוצה הוא ללכת לבית הוועד, **אֲבָל הִלּוֶה** אינו יכול לומר כן, אלא **כּוֹפִין אוֹתוֹ וְדָן בְּעֵירוֹ.** ואם כן לא יתכן לבאר שכוונת משנתינו לומר שכל אחד ואף הלוה פוסל את בית הדין שבירר חבירו. מתרצת הגמרא: **כִּדְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן** להלן לתרץ את קושיית הגמרא איך יכול הבעל דין לפסול דיינים, **שבְּעֵרְכָּאוֹת שֶׁבְּסוּרְיָא שָׁנוּ** – שמדובר בבתי דינים שבסוריא, שלא היו בקיאים בדין תורה, **הָכָא נַמִּי** נתרץ **שבְּעֵרְכָּאוֹת שֶׁבְּסוּרְיָא שָׁנוּ,** ולכן גם הלוה יכול לעכב, **אֲבָל** דיינים **מוּמְחֵין** – שבקיאים בדין תורה, גם רבי מאיר מודה שהלוה **לֹא** יכול לפוסלם.

תירוץ נוסף: **רַב פַּפָּא אָמַר, אֲפִילּוּ תֵּימָא** שמדובר בדיינים **מוּמְחֵין,** אפשר שיוכל הלוה לומר שאינו רוצה לדון בפניהם, **וּכְגוֹן כֵּי דַּיְנָא** – כמו הבתי דינים **דְּרַב הוּנָא וּדְרַב חִסְדָּא** שהיו במקום אחד, ומשום **דְּקָאָמַר לֵיהּ** הלוה למלוה, **מִי קָא מַטְרַחְנָא לָךְ** – האם מטריח אני אותך בכך ללכת לבית דין רחוק, והרי שני בתי הדין נמצאים במקום אחד.

הגמרא דוחה את הביאור במשנה שכל אחד פוסל את הבית דין שחבירו בירר. מקשה הגמרא: **תְּנַן** במשנתינו, **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, שְׁנֵי הַדַּיָּנִין בּוֹרְרִין לָהֶן עוֹד אֶחָד. וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ כִּדְקָאָמְרִינַן** – כמו שתירצנו, שכוונת המשנה שכל אחד פוסל את **הַבֵּית** דִּין שחבירו בירר, איך יתכן **שבֵּית דִּין כָּתַר דִּפְסָלֵי לְהוּ** – לאחר שנפסלו על ידי אחד מבעלי הדין, **אַזְלוּ וּבֵרְרוּ לְהוּ כֵּי דַּיְנָא אַחֲרִינֵי** – הם אלו שהולכים וּבוררים להם בית דין אחר. **וְעוֹד** קשה, **מַאי** – מה הלשון במשנה, **זֶה בּוֹרֵר לוֹ אֶחָד וְזֶה בּוֹרֵר לוֹ אֶחָד,** שמשמע שכך צריך להיות הדין שכל בעל דין בורר בית דין אחד, והרי לפי מה שביארנו, כוונת המשנה היא רק באופן שכל אחד מבעלי הדין פסל את הבית דין שהביא חבירו צריך לברור בית דין נוסף, אך כשאחד מהם מתרצה בבית דין שחבירו הביא, אין צריך לברור בית דין נוסף.

הגמרא חוזרת בה מהביאור שכל אחד בורר בית דין של שלשה דיינים, ומבארת בדרך אחרת: **אֶלָּא הָכִי קָאָמַר,** דיני ממונות בשלשה, והולכת המשנה ומבארת מי בורר את שלשת הדיינים, (כשזה) [**וְזֶה**] – בעל דין אחד, **בּוֹרֵר לוֹ דַּיָּן אֶחָד, וְזֶה בּוֹרֵר לוֹ דַּיָּן אֶחָד, וּשְׁנֵיהֶן** – שני הבעלי דין, **בּוֹרְרִין לָהֶן עוֹד** דיין **אֶחָד,** הרי שלשה דיינים. שואלת הגמרא: **מַאי שְׁנָא דְּעָבְדִי הָכִי** – מדוע עליהם לעשות כן, לברור את הדיינים בדרך זו. משיבה הגמרא: **אָמְרִי בְּמַעֲרָבָא** – ביארו בני הישיבה שבארץ ישראל **מִשְּׁמֵיהּ דְּרַבִּי זֵירָא, מִתּוֹךְ שֶׁזֶּה** – בעל דין אחד, **בּוֹרֵר לוֹ דַּיָּן אֶחָד, וְזֶה בּוֹרֵר לוֹ דַּיָּן אֶחָד, וּשְׁנֵיהֶן** – שני בעלי הדין **בּוֹרְרִין לָהֶן עוֹד** דיין **אֶחָד,** אז **יֵצֵא הַדִּין לַאֲמִיתּוֹ,** דהיינו שבעלי הדין יקיימו את פסק הדין, שאף מי שיצא חייב בדין יאמר הרי אני בירורתי את הדיין שלי, ואם היה יכול היה מהפך בזכותי, והדיינים גם הם יהפכו בזכות שני הצדדים, כיון ששני בעלי הדין בררו אותם.

שנינו במשנה: **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים כּוּ'** שני דיינין בוררין להן עוד אחד. מבררת הגמרא: **נִימָא** – האם נאמר, שרבי מאיר וחכמים שנחלקו במשנה מי בורר את הדיין השלישי אם בעלי הדינים או הדיינים, **כְּדְרַב יְהוּדָה אָמַר רַב קְמִיפַּלְגִּי** – נחלקו. **דְּאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, אֵין הָעֵדִים חוֹתְמִין עַל הַשְּׁטָר אֶלָּא אִם כֵּן הֵם יוֹדְעִין לְפָנֶיהָ שחותמים מִי חוֹתֵם עִמָּהֶן,** וכן לא היו ישובים בבית דין אלא אם כן יודעים מי הדיין שיישב עמהם לדון, ובזה נחלקו רבי מאיר וחכמים, **רַבִּי מֵאִיר** שאומר שבעלי הדין בוררים את הדיין השלישי, **לֵית לֵיהּ** – אינו סובר **כְּדְרַב יְהוּדָה אָמַר רַב,** ולכן בעלי הדין יכולים לברור את הדיין השלישי ואין צורך שהדיינים יבררו אותו שלא היו הדיינים מבררים קודם מי יושב עמהם, **וְרַבָּנַן** שסוברים שהדיינים בוררים את הדיין השלישי, **אִית לְהוּ** – סוברים הם **כְּדְרַב יְהוּדָה אָמַר רַב,** ולכן שני הדיינים הם אלו שבוררים את הדיין השלישי.

דוחה הגמרא: **לֹא, דְּכוּלֵּי עָלְמָא** – בין רבי מאיר ובין חכמים **אִית לְהוּ דְּרַב יְהוּדָה אָמַר רַב** שאין הדיינים יושבים בדין אלא אם

המשך בעמוד 253

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

משנה דִּיְנֵי מָמוֹנוֹת בִּשְׁלֹשָׁה, זֶה בּוֹרֵר לוֹ אֶחָד, וְזֶה בּוֹרֵר לוֹ אֶחָד, וּשְׁנֵיהֶן בּוֹרְרִין לָהֶן עוֹד אֶחָד, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, שְׁנֵי דַיָּינִין בּוֹרְרִין לָהֶן עוֹד אֶחָד. זֶה פּוֹסֵל דַּיָּינוֹ שֶׁל זֶה, וְזֶה פּוֹסֵל דַּיָּינוֹ שֶׁל זֶה, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵימָתַי, בִּזְמַן שֶׁמַּכִּיא עֲלֵיהֶן רְאָיָה שֶׁהֵן קְרוֹבִין אוֹ פְּסוּלִין. אֲבָל אִם הָיוּ כְּשֵׁרִין, אוֹ מוּמְחִין מִפִּי בֵּית דִּין, אֵינוֹ יָכוֹל לְפוֹסְלָן. זֶה פּוֹסֵל עֵדָיו שֶׁל זֶה, וְזֶה פּוֹסֵל עֵדָיו שֶׁל זֶה, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵימָתַי בִּזְמַן שֶׁמַּכִּיא עֲלֵיהֶן רְאָיָה שֶׁהֵן קְרוֹבִין אוֹ פְּסוּלִין. אֲבָל אִם הָיוּ כְּשֵׁרִין, אֵינוֹ יָכוֹל לְפוֹסְלָן. **גמרא** מַאי זֶה בּוֹרֵר לוֹ אֶחָד, וְזֶה בּוֹרֵר לוֹ אֶחָד, בִּתְלָתָא סַגִּי. הָכִי קָאָמַר, כְּשֶׁזֶּה בּוֹרֵר לוֹ בַּיִת דִּין אֶחָד, וְזֶה בּוֹרֵר לוֹ בַּיִת דִּין אֶחָד. וְאַפִּילּוּ לוֹה מְצִי מְעַכֵּב, וְהָאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר לֹא שָׁנוּ אֶלָּא מְלֻוֶּה, אֲבָל לוֹה כּוֹפִין אוֹתוֹ וְדָן בְּעֵירוֹ. כִּדְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, בְּעַרְכָּאוֹת שֶׁבְּסוּרְיָא שָׁנוּ. הָכָא נַמִּי, בְּעַרְכָּאוֹת שֶׁבְּסוּרְיָא שָׁנוּ, אֲבָל מוּמְחִין לֹא. רַב פַּפָּא אָמַר, אֲפִילּוּ תֵּימָא מוּמְחִין, כְּגוֹן בֵּי דִינָא דְּרַב הוּנָא וּדְרַב חִסְדָּא, דְּקָאָמַר לֵיהּ מִי קָא מַטְרַחְנָא לָךְ. תְּנַן, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, שְׁנֵי דַיָּינִין בּוֹרְרִין לָהֶן עוֹד אֶחָד. וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ כִּדְקָאָמְרִינַן בֵּית דִּין, בֵּית דִּין בָּתַר דְּפָסְלִי לְהוּ, אֲזָלוּ וּבֵרְרוּ לְהוּ בֵּי דִינָא אַחֲרִינִי. וְעוֹד, מַאי זֶה בּוֹרֵר לוֹ אֶחָד וְזֶה בּוֹרֵר לוֹ אֶחָד. אֶלָּא הָכִי קָאָמַר, (כש)זֶה בּוֹרֵר לוֹ דַּיָּן אֶחָד, וְזֶה בּוֹרֵר לוֹ דַּיָּן אֶחָד, שְׁנֵיהֶן בּוֹרְרִין לָהֶן עוֹד אֶחָד. מַאי שְׁנָא דְּעָבְדִי הָכִי, אָמְרִי בְּמַעֲרָבָא מִשְּׁמֵיהּ דְּרַבִּי זֵירָא, מִתּוֹךְ שֶׁזֶּה בּוֹרֵר לוֹ דַּיָּן אֶחָד, וְזֶה בּוֹרֵר לוֹ דַּיָּן אֶחָד, וּשְׁנֵיהֶן בּוֹרְרִין לָהֶן עוֹד אֶחָד, יֵצֵא הַדִּין לְאַמִּיתוֹ: וַחֲכָמִים אוֹמְרִים כו׳: גֵּימָא בְּדְרַב יְהוּדָה אָמַר רַב קְמִיפַּלְגִי, דְּאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, אֵין הָעֵדִים חוֹתְמִין עַל הַשְּׁטָר אֶלָּא אִם כֵּן יוֹדְעִין מִי חוֹתֵם עִמָּהֶן. רַבִּי מֵאִיר, לֵית לֵיהּ דְּרַב יְהוּדָה אָמַר רַב. וְרַבָּנָן, אִית לְהוּ דְּרַב יְהוּדָה אָמַר רַב. לֹא, דְּכוּלֵּי עָלְמָא אִית לְהוּ דְּרַב יְהוּדָה אָמַר רַב. וְדַעַת הַדַּיָּינִין, כּוּלֵּי עָלְמָא לָא פְּלִיגִי דְּבָעֵינַן. כִּי פְּלִיגִי, דַּעַת בַּעֲלֵי דִינִין. רַבִּי מֵאִיר סָבַר, דַּעַת בַּעֲלֵי דִינִין נַמִּי בְּעֵינַן. וְרַבָּנָן סָבְרִי, דַּעַת הַדַּיָּינִין בָּעֵינַן, דַּעַת בַּעֲלֵי דִינִין לָא בָּעֵינַן. גּוּפָא, אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, אֵין הָעֵדִים חוֹתְמִין עַל הַשְּׁטָר כו׳. תַּנְיָא נַמִּי הָכִי, כָּךְ הָיוּ גְקִנֵּי הַדַּעַת שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם עוֹשִׂין, לֹא הָיוּ חוֹתְמִין עַל הַשְּׁטָר אֶלָּא אִם כֵּן יוֹדְעִין מִי חוֹתֵם עִמָּהֶן, וְלֹא הָיוּ יוֹשְׁבִין בַּדִּין אֶלָּא אִם כֵּן יוֹדְעִין מִי יוֹשֵׁב עִמָּהֶן, וְלֹא הָיוּ נִכְנָסִין בַּסְּעוּדָה אֶלָּא אִם כֵּן יוֹדְעִין מִי מֵיסֵב עִמָּהֶן: זֶה פּוֹסֵל דַּיָּינוֹ כו׳: כָּל כְּמִינֵיהּ דְּפָסִיל דַּיָּינֵי? אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, בְּעַרְכָּאוֹת שֶׁבְּסוּרְיָא שָׁנוּ. אֲבָל מוּמְחִים, לֹא. הָא מִדְּקָתָנֵי סֵיפָא, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים אֵימָתַי, בִּזְמַן שֶׁמַּכִּיא רְאָיָה שֶׁהֵן קְרוֹבִין אוֹ פְּסוּלִין, אֲבָל אִם הָיוּ כְּשֵׁרִין, אוֹ מוּמְחִין מִפִּי בֵּית דִּין, אֵינוֹ יָכוֹל לְפוֹסְלָן. מִכְּלָל דְּרַבִּי מֵאִיר, מוּמְחִין נַמִּי קָאָמַר. הָכִי קָאָמַר, אֲבָל אִם הָיוּ כְּשֵׁרִין, נַעֲשׂוּ כְּמוּמְחִין מִפִּי בֵּית דִּין וְאֵינוֹ יָכוֹל לְפוֹסְלָן. תָּא שְׁמַע, אָמְרוּ לוֹ לְרַבִּי מֵאִיר, לֹא כָּל הַיְּמָנוּ שֶׁפּוֹסֵל דַּיָּנִין שֶׁמּוּמְחֶה לָרַבִּים. אֵימָא, לֹא כָּל הַיְּמָנוּ שֶׁפּוֹסֵל דַּיָּנִין שֶׁהִמְחוּהוּ רַבִּים עֲלֵיהֶם. תַּנְיָא נַמִּי הָכִי, לְעוֹלָם פּוֹסֵל וְהוֹלֵךְ עַד שֶׁיְּקַבֵּל עָלָיו בֵּית דִּין שֶׁמּוּמְחֶה לָרַבִּים. דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וְהָא עֵדִים כְּמוּמְחִין דָּמֵי, וְאָמַר רַבִּי מֵאִיר, זֶה פּוֹסֵל עֵדָיו שֶׁל זֶה וְזֶה פּוֹסֵל עֵדָיו שֶׁל זֶה. הָא אִיתְּמַר עֲלֵהּ, אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, פֶּה קָדוֹשׁ יֹאמַר דָּבָר זֶה, תְּנִי ׳עֵדוּ׳ לְמַאי, אִילֵימָא לְמָמוֹן, רַחֲמָנָא פַּסְלֵיהּ. אִי לִשְׁבוּעָה, הֵימוֹנֵי מְהֵימְנִי כְּבֵי תְּרֵי. לְעוֹלָם לְמָמוֹן, לֹא צְרִיכָא דְּקַבְּלֵיהּ עֲלֵיהּ כְּבֵי תְּרֵי. מַאי קָא מַשְׁמַע לָן, דְּמָצֵי הָדַר בֵּיהּ, תְּנִינָא, אָמַר לוֹ נֶאֱמָן עָלַי אַבָּא, נֶאֱמָנִין עָלַי שְׁלֹשָׁה רוֹעֵי בָּקָר, רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, יָכוֹל לַחֲזוֹר בּוֹ. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזוֹר בּוֹ.

ואמר

רש"י

זה בורר לו אחד. משמע זה בורר לו ב"ד אחד שהן ג׳ וזה אחד הרי ששה ושניהם בוררין להם עוד אחד הרי ט׳ והיינו דקא מתמה מאי זה בורר כו׳ הא בתלתא סגי: **גמ׳ הכי קאמר כשזה בורר לו ב"ד אחד וזה בורר לו ב"ד אחד.** וכל אחד פוסל אותו ב"ד שבירר חבירו ואינו רוצה לדון לפניו: **שניהן בוררין להם אחד.** כלומר אין יכולין לכוף זה את זה אלא בוררין ב"ד שיתרצו בו שניהם: **ואפי׳ לוה מצי מעכב.** בתמיה: **והאמר ר"א.** לקמן בסוף פירקין (דף לא:): **לא שנו.** אחד אמר נידון כאן ואחד אמר נלך לבית הוועד כופין אותו והולך לבית הוועד: [**אלא דקאמר מלוה נלך לבית הוועד**]. דעבד לוה לאיש מלוה: **כדאמר ר׳ יוחנן.** לקמן בשמעתין: **בערכאות שבסוריא.** שלא היו בקיאין בדין תורה הלכך אפילו לוה מצי מעכב: **כי דינא דרב הונא ורב חסדא.** דתרוייהו בחד מקום: **ועוד מאי זה בורר.** דמשמע דהכי דינא: **יצא דין אמת לאמיתו.** דצייתי בעלי דינין דסבר החייב הרי אני בעצמי בירורתי האחד ואם היה יכול להפך בזכותי היה מהפך והדיינין בעצמן נוחה דעתן להפך בזכות שניהן מפני ששניהם בירורו: **אא"כ יודעין מי חותם עמהן.** שמא יחתמו עמהם עד אחד פסול ומבטל עדות כולם ונמצאו אלו בושים: **ורבנן אית להו דרב יהודה.** הלכך דעת הדיינין בעינן שיבררו מי ישב עמהם אדם הגון: **ואין נכנסין לסעודה כו׳.** שגנאי הוא לתלמידי חכמים לישב אצל עם הארץ בסעודה: **זה פוסל דיינו של זה וזה פוסל דיינו של זה.** יכול לומר לו לא אדון לפניו. (ע"ב): **הכי קאמר אבל אם היו כשרין.** שאינם קרובין ולא פסולין אף ע"פ שהן ירושבי קרנות נעשו כמומחין: **עד שיקבל עליו בפני ב"ד מומחה.** אלמא במומחין מודה ר"מ: **והא עדים כמומחין דמו.** אם אינם קרובים או פסולים: **דקבלו עליו בתרי.** בתחלת דבריהם קבלוהו עליהם בשנים: **נאמן עלי וכו׳.** בדיינין קמיירי מדקתני ג׳ רועי בקר:

ואמר

תוספות

מאי זה בורר לו אחד וזה בורר לו אחד. פ"ה דמשמע דלהוו ט׳ ביצד זה בורר לו ב"ד אחד הרי ג׳ וזה בורר לו ב"ד אחד הרי ששה ושניהם בוררים להם ב"ד אחר הרי ט׳ ולהכי מתמה בתלתא סגי ולא נהירא שהרי משמעות הלשון אינו כן דא"כ ה"ל להקשות בהדיא הא גופא קשיא רישא אסיפא אמרת דיני ממונות בשלשה אלמא בג׳ סגי והדר קאמר דצריך ט׳ ונ"ל דאף בתחילה היה יודע כמו שמפרש אח"כ שזה פוסל ב"ד של חבירו וזה פוסל ב"ד של חבירו ולא ישבו ב"א ג׳ אחרונים כדקאמר המתרץ ולא פריך אלא מלישנא דמתני׳ דקתני זה בורר ב"ד וחבירו כן ולהכי פריך מאי זה בורר לו אחד כלומר לא סגי בלאו הכי ומשני כשזה בורר כלומר אין חובה ודאי לעשות כן אלא מתני׳ מיירי אם אירע כך: **כגון** בי דינא דרב הונא ורב חסדא דאמר ליה מאי קמטרחנא לך וכו׳. פירש הקונטרס שהיו במקום אחד ולא נהירא דהא אמרי׳ (עירובין סב:) דרב חסדא לא היה מורה לפני רב הונא אפי׳ ביעתא בכותחא וכ"ש דדין לא היה עושה בפניו ונ"ל שהיו סמוכים זה לזה חוץ לג׳ פרסאות: **כדי** שיצא הדין לאמיתו. פירש הריב"ן שאפילו החייב יפרע ברצון ויאמר קושטא דייני שאני בעצמי בירורתי האחד ואם היה יכול להפך בזכותי היה מהפך לפום ריהטא משמע כך הפירוש שמתוך שבירר זה שלו וזה שלו השלישי יצא הדין לאמיתו בלא עוות שיהא הענין שקול ולא ירבו מהפכין לחובה על מהפכין לזכות ולא להפך:

ואמר

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

תוספות

ואמר רב דימי כגון דקבליה בחד. תימה למה לי לאתויי הא דרב דימי ויש לומר דאי לאו דרב דימי לא הוה קשיא ליה תנינא דאי מהתם ה"א דמיירי דקביל עליה כבי תרי דהוי תרתי לריעותא והתם קאמר ר"מ דיכול לחזור אבל בחדא לריעותא לא אמר רבי מאיר דיכול לחזור בו ומשום הכי מייתי מילתיה דרב דימי דקא משמע לן דאפילו בחדא ריעותא קאמר ר' מאיר יכול לחזור בו וקא מקשי שפיר תנינא:

ורבנן סברי צריך לברר. ה"ג הקונטרס ללשון אחרון דרבנן סברי דצריך לברר כו' אם יאמר אדם בב"ד אביא ב' כיתי עדים כשרים צריך לברר דבריו ולהביא שתי כיתי עדים כשרים ואם לא הביאם כשרים יפסיד הלכך אינו יכול לפסול הראשונים שאם הראשוני' פסולים זה לא יגבה חובו בעדים אחרונים שצריך לברר ולהביא כולם כשרים וקשה לר"ת דבפ' גט פשוט (ב"ב קסט: ושם) משמע דאפילו מאן דאמר צריך היינו לכתחילה יאמרו לו ב"ד ברר דבריך אבל מכל מקום אם אין יכול לברר בכך לא יפסיד ונראה לר"ת כפ"ה ללשון ראשון ר"מ סבר צריך לברר הלכך יכול לפסול הראשונים לפי שלא יפסיד שום דבר אם הראשונים פסולין לפי שבית דין אומרים לו ברר דבריך דמסתמא יעשה מה שב"ד יצוה עליו וא"כ לא יפסיד לפסול הראשונים שמתקיים העדות בשאר:

בלולה

רש"י

ואמר רב דימי. הא דקתני נאמן עלי אבא כגון דקבליה עליה בחד דיין ויש שנים כשרין עמו ואפילו הכי כיון דפסול מדאורייתא מצי הדר ביה הכא נמי כיון דחד לממון לא מתכשר מצי הדר ביה: **אלמא דווקא קתני.** מדשני במילתיה דבדיינין נקט לשון יחיד ובעדים נקט לשון רבים וליתא לדריש לקיש והדרא קושיין לדוכתא והא עדים כמומחין דמו: **א"ר אלעזר.** סיפא גבי עדים בבא הוא ואחר לפוסלן דהוו להו תרי דמסהדי אפסולה ומהימני ודיינין בערכאות שבסוריא כדאוקימנא ולא פסול ממש קאמר אלא בעינא בי דינא מעליא: **נוגע בעדותו הוא.** האי בעל דין דמשום דלא ליסהוד עליה קאתי למיפסליה: **שקרא עליו ערער.** בעל דין אומר לפנינו על מה הוא פוסלו ויש אחר עמו: **ערער.** שמץ של פסול: **דגזלנותא.** מעיד עליו הוא ואחר שגזלן הוא: **נוגע בעדותו הוא.** משום דלא נסהיד עליה קאמר: **דפגם משפחה.** עבד הוא ממשפחת עבד שלא נשתחרר בא ופסול הוא ומשפחתו: **אמשפחה קמסהדי.** ולאו משום האי לחודיה מסהדי הלכך סהדותא אחרינא הוא ולאו כנוגע בעדות דמי: **מחלוקת בשתי כיתי עדים.** שאמר בעל דין בפנינו יש לי שתי כיתי עדים בדבר זה הביא כת ראשונה ועמד הלוה ואחר ואמר פסולין הן דהשתא לאו כנוגע בעדות הוא שהרי אמר מלוה שיש לו כת אחרת ואם ביקש ולא מצא יפסיד דקסבר ר"מ צריך בעל דין לברר ולהעמיד על האמת כל דבריו שטוען בבית דין והני מיפסלי אף לעדיות אחרות ואם ביקש ומצא כת אחרת כשירה אף ע"פ שראשונה נפסלה הרי בירר דבריו שאמר להביאם והביא והוא לא דק דסבור שכשרים היו: **ורבנן סברי אין צריך לברר.** ויכול לומר אין לי עוד ונמצא זה נוגע בעדותו הוא ולא מיפסלי אפי' בעדות זו: **נמצאת כת שניה קרובין או פסולין.** ע"י עדים גמורים מהו לר' מאיר מי אמרינן השתא ודאי נוגע בעדות הוא דאין לחבירו כת אחרת כשרה או דילמא מעיקרא מיהת כי אסהיד בעל דין ואחר עמו אקמאי

1 וְאָמַר רַב דִּימִי בְּרֵיהּ דְּרַב נַחְמָן בְּרֵיהּ דְּרַב יוֹסֵף, כְּגוֹן
2 דְּקַבְּלֵיהּ עֲלֵיהּ בְּחַד. צְרִיכָא, דְּאִי תָּנָא אַבָּא וְאָבִיךְ,
3 בְּהָא קָאָמְרִי רַבָּנַן דְּלָא מָצֵי הָדַר בֵּיהּ, מִשּׁוּם דְּאַבָּא
4 וְאָבִיךְ חֲזוּ לְעָלְמָא. אֲבָל חַד כְּבֵי תְּרֵי, דְּלְעָלְמָא לֵא
5 חָזֵי, אֵימָא מוֹדוּ לֵיהּ לְרִבִּי מֵאִיר. וְאִי אַשְׁמְעִינַן בְּהָא,
6 בְּהָא קָאָמַר רַבִּי מֵאִיר. אֲבָל בְּהַהִיא, אֵימָא [מוֹדֶה]
7 לְהוּ לְרַבָּנַן, צְרִיכָא. הָא מִדְּקָתָנֵי רֵישָׁא דַּיָּינוֹ, וְסֵיפָא
8 עֵדָיו, אַלְמָא דַּוְקָא קָתָנֵי. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, בְּבָא הוּא
9 וְאַחֵר לְפוֹסְלָן. כָּל כְּמִינֵּיהּ? נוֹגֵעַ בְּעֵדוּתוֹ הוּא. אָמַר
10 רַב אֲחָא בְּרֵיהּ דְּרַב אִיקָא, כְּגוֹן שֶׁקָּרָא עָלָיו עַרְעָר.
11 עַרְעָר דְּמַאי, אִילֵימָא עַרְעָר דְּגַזְלָנוּתָא, כָּל כְּמִינֵּיהּ?
12 נוֹגֵעַ בְּעֵדוּתוֹ הוּא. אֶלָּא עַרְעָר דִּפְגַם מִשְׁפָּחָה, רַבִּי
13 מֵאִיר סָבַר, הָנֵי, אַמִּשְׁפָּחָה קָמְסַהֲדֵי, וְאִיהוּ מְמִילָּא
14 קָפָסִיל. וְרַבָּנַן סָבְרֵי, סוֹף סוֹף נוֹגֵעַ בְּעֵדוּתוֹ הוּא. כִּי
15 אֲתָא רַב דִּימִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מַחֲלוֹקֶת בִּשְׁתֵּי כִּיתֵּי
16 עֵדִים. דְּרַבִּי מֵאִיר סָבַר, צָרִיךְ לְבָרֵר. וְרַבָּנַן סָבְרֵי, אֵינוֹ
17 צָרִיךְ לְבָרֵר. אֲבָל בְּכַת אַחַת, דִּבְרֵי הַכֹּל אֵין יָכוֹל לְפוֹסְלָן. אָמְרוּ לְפָנָיו רַב אַמִּי וְרַב אַסִּי,
18 אֵין שָׁם אֶלָּא כַּת אַחַת, מַהוּ. אֵין שָׁם אֶלָּא כַּת אַחַת, וַהֲאָמְרַת אֲבָל בְּכַת אַחַת, דִּבְרֵי הַכֹּל
19 אֵין יָכוֹל לְפוֹסְלָן. אֶלָּא, נִמְצֵאת כַּת שְׁנִיָּה קְרוֹבִין אוֹ פְּסוּלִין, מַהוּ. אָמַר לָהֶן, כְּבָר הֵעִידוּ
20 עֵדִים הָרִאשׁוֹנִים. אֵיכָא דְּאָמְרִי, אָמַר רַב אַשִׁי, כְּבָר הֵעִידוּ עֵדִים הָרִאשׁוֹנִים. נַיְמָא, בְּפְלוּגְתָּא
21 דְּרַבִּי וְרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל קַמִּיפְּלְגִי, דְּתַנְיָא, הַבָּא לִידוֹן בִּשְׁטָר וּבַחֲזָקָה, נִידוֹן בִּשְׁטָר,
22 דִּבְרֵי רַבִּי. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, נִידוֹן בַּחֲזָקָה. וְהַיְינוּ בָּהּ, בַּחֲזָקָה וְלֹא בִּשְׁטָר? אֶלָּא
23 אֵימָא, אַף בַּחֲזָקָה. וְקַיְימָא לָן, דִּבְצָרִיךְ לְבָרֵר, פְּלִיגִי. לֹא, אַלִּיבָּא דְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל,
24 כּוּלֵּי עָלְמָא לֵא פְּלִיגִי. כִּי פְּלִיגִי, אַלִּיבָּא דְּרַבִּי. דְּרַבִּי מֵאִיר כְּרַבִּי, וְרַבָּנַן אָמְרִי לָךְ, עַד כָּאן
25 לֹא קָאָמַר רַבִּי הָתָם, אֶלָּא בַּחֲזָקָה דְּמִכֹּחַ שְׁטָרָא קָאָתֵי. אֲבָל הָכָא דְּהָנֵי עֵדִים לָאו מִכֹּחַ
26 עֵדִים אַחֲרִינֵי קָאָתוּ, אֲפִילּוּ רַבִּי מוֹדֶה דְּאֵין צָרִיךְ לְבָרֵר. כִּי אֲתָא רָבִין אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, רֵישָׁא

בעדים

למיפסלינהו לאו נוגע בעדות הוא דאכתי לא אשתכח כת שנייה פסולין הכי גרסינן לה כמו שפירשתי ולא נהירא חדא דאין זה בירור דברים לר' מאיר הואיל וכת האחת נפסלין ודיין נוגע בעדות הוא ועוד דאי נמי הוי בירור דברים בהכי נוגע בעדות הוא דאם לא ימצא כת אחרת כשרה אלא כת פסולה נמצא מפסיד בפסול של ראשונים דאי לא נפסלו ראשונים היה מוציא ממונו על פיהם ודבריו נברירין ע"י שניה ואע"פ שפסולין ועכשיו הוא מפסיד הלכך אומר אני דגרסינן הכי והוא עיקר דר"מ סבר א"צ לברר וזה שאמר להביא שתי כיתי עדים והביאם והאחת נפסלת אין בכך כלום שא"צ לברר דבריו ודיו בכת אחת הכשרין ואלו נפסלין לעדות אחרת ע"פ בעל דין ואחר דאינו נוגע בעדות ורבנן סברי צריך לברר ונמצא זה נוגע בעדות ולא מפסיל נמצאת כת שניה קרובין או פסולין לר' מאיר מהו נהי דא"צ לברר מ"מ עכשיו אין כאן עדות וה"ל נוגע בעדות למפרע או דילמא כי אסהיד מיהא לאו נוגע בעדות הוה דאכתי לא מצאו כת שנייה פסולה: **כבר העידו הראשונים.** (כת ראשונה) כשנמצאת כת שניה פסולה כבר נתקבלה בכשרות עדותן של אלו המעידין על הפסול ועדיין לא היה נוגע בעדות ומאחר שנתקבלה בהכשר נאמנין לפסול את הראשונים. ל"א כבר העידו העדים הראשונים כת ראשונה שהעידו בעדותן של בעלי דינין ומהימני דכיון דשניה פסולה תו לא מפסלי קמאי דה"ל נוגע בעדות ולשון ראשון נראה מדנקט בהאי לישנא כבר העידו: **הבא לידון בשטר ובחזקה.** מחזיק בקרקע ואמר לו חבירו מה לך בכאן וא"ל אתה מכרתיה לי ואכלתיה שני חזקה ועדיין שטר מכירה בידי נידון בשטר על כרחו צריך להביא השטר ויברר דבריו ואם לא מצא שטר יפסיד דלא מהניא ליה חזקה ואע"ג דחזקה במקום שטר קיימא כדאמרי רבנן עד תלת שנין מזדהר אינישׁ בשטרי' טפי לא מזדהר האי כיון דאמר ישנו בידי צריך לברר: **נידון בחזקה.** משמע על כרחו יביא עדי חזקה ושטר לא מהני להכי פריך בחזקה ולא בשטר והא שטר עיקר ראיה הוא וכיון דיש לו שטר אין בחזקה אפי' משום בירור דברים דבמקום שטר לא הוזכרה חזקה דהיא גופא לא אתיא אלא מכח השטר דאמר על ידי השטר החזקתי בו ואבד ממני לאחר ג' שנים: **אף בחזקה.** באיזה מהן שירצה ואם יש לו עדי חזקה א"צ לברר דבריו והיינו דאמר ר' מאיר כרבי ורבנן כר' שמעון: אפי' תימא רבנן כרבי סבירא להו דעד כאן לא קאמר רבי התם צריך לברר אלא משום דחזקה לאו עיקר ראיה הוא דמכח השטר הוא דאתיא דאי הוה טעין ברישא החזקתי בה מעצמי שלא אמר לי אדם דבר מעולם אין זו חזקה וכי אמר לו אתה מכרתיה לי דהיינו בשטר ואבדתיו לאחר ג' שנים הויא חזקה הלכך האי הואיל ואמר ישנו בידי צריך לברר אבל אמר יש לי ב' כיתי עדי' והביא אחת כיון דהני לאו מכח הני אתו א"צ לברר דבריו ולחזור אחר כת שניה וללישנא בתרא ה"ק אפי' תימא תרווייהו אליבא דרבי פליגי ור"מ אמר לך אנא דאמר אפי' לרבי ומשום דהלכה כרבי מחבריו מהדרינן לאוקומא לפלוגתייהו אליביה:

בעדים

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

וְאָמַר רַב דִּימִי בְּרֵיהּ דְּרַב נַחְמָן בְּרֵיהּ דְּרַב יוֹסֵף, שמדובר במשנה זו **כְּגוֹן דְּכַבְּלֵיהּ עָלֵיהּ בְּחַד** – שקיבל על עצמו את אביו רק כדיין אחד ושיהיו עמו עוד שני דיינים, וסובר רבי מאיר שכיון שקיבל אדם שפסול לדונו מדאורייתא יכול לחזור בו. ואם כן קשה, מדוע הוצרך התנא להשמיענו במשנתינו שיכול לחזור בו כשקיבל עליו עד אחד כשני עדים.

מתרצת הגמרא: **צְרִיכָא** – צריך התנא להשמיענו זאת בשתי המשניות, **דְּאִי תָּנָא** רק משנה זו שנאמן עלי **אַבָּא וְאַבִּיךָ,** היינו אומרים שרק **בְּהָא קָאָמְרִי רַבָּנַן דְּלָא מָצֵי הָדַר בֵּיהּ** – שאינו יכול לחזור בו, **מִשּׁוּם דְּאַבָּא וְאַבִּיךָ חָזוּ לְעָלְמָא** – ראויים לדון במקום אחר, **אֲבָל** במשנתינו שקיבל עליו **חַד כְּבֵי תְרֵי** – עד אחד שיהיה נאמן כשנים, **דְּלְעָלְמָא לֵא חָזֵי** – שגם במקום אחר אינו נאמן כשנים, **אֵימָא מוֹדוּ לֵיהּ חכמים לְרַבִּי מֵאִיר** שיכול לחזור בו. **וְאִי אַשְׁמְעִינַן** התנא **בְּהָא** – רק במשנתינו שכשקיבל עליו עד אחד כשנים שיכול לחזור בו, היינו אומרים שרק **בְּהָא קָאָמַר רַבִּי מֵאִיר** שיכול לחזור בו, כיון שאין דבריו נאמנים כשנים אף במקום אחר, **אֲבָל בְּהַהִיא** – בדין שקיבל עליו את אביו כדיין, שראוי לדון במקום אחר, **אֵימָא** (מודו) [מוֹדֶה] **לְהוּ לְרַבָּנַן** שאינו יכול לחזור בו. מסיימת הגמרא: **צְרִיכָא** – אכן צריך בשתי המשניות להשמיענו שנחלקו רבי מאיר וחכמים האם יכול לחזור בו.

הגמרא דוחה את ביאורו של ריש לקיש שיש לשנות ׳זה פוסל עדו של זה׳: **הָא מִדְּקָתָנֵי בְּרֵישָׁא** ׳זה פוסל **דַּיָּינוֹ** של זה׳ בלשון יחיד, **וְאִילּוּ בְּסֵיפָא** שנה ׳זה פוסל **עֲדָיו** של זה׳, בלשון רבים, **אַלְמָא דַּוְקָא קָתָנֵי** – מוכח שהתנא דקדק בלשונו, ובדווקא שנה ׳עדיו׳ בלשון רבים, שלרבי מאיר יכול לפסול גם כשהביא הבעל דין השני שני עדים. ושוב קשה, מאחר ששני עדים הם כדיינים מומחין שאין בהם פסול, כיצד יכול הוא לפוסלם.

מתרצת הגמרא: **אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר,** מדובר **כְּגוֹן הוּא** – הבעל דין, **וְעוֹד אָדָם אַחֵר לְפוֹסְלָן** – את העדים שהביא הבעל דין שכנגדו, ששנים נאמנים לפסול שנים אחרים. מקשה הגמרא: **כָּל כְּמִינֵיהּ** – וכי ביכולתו לפסול את העדים, והרי **נוֹגֵעַ בְּעֵדוּתוֹ הוּא,** כיון שבא לפוסלם כדי שלא יעידו נגדו, ונוגע אינו נאמן. מתרצת הגמרא: **אָמַר רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרַב אִיקָא, כְּגוֹן שֶׁקָּרָא עָלָיו עֶרְעֶר** – שמעיד לפוסלו בכך שאומר לפנינו דבר שמץ פסול שיש בו.

מבררת הגמרא: **עֶרְעֶר דְּמַאי** – באיזה ענין בא לפוסלו, **אִילֵּימָא עֶרְעֶר דְּנִזְלָנוּתָא** – שמץ של פסול של גזילה, קשה, וכי **כָּל כְּמִינֵיהּ** – האם יש לו כח לפסול את העדים ולומר שהם גזלנים, הרי **נוֹגֵעַ בְּעֵדוּתוֹ הוּא,** כיון שעל ידי שיפסול אותם לא יוכל הבעל דין השני לחייבו, ואינו נאמן. מבארת הגמרא: **אֶלָּא עֶרְעֶר דִּפְגַם מִשְׁפָּחָה,** שממשפחת עבדים הוא ופסולים כל בני משפחתו לעדות, ובזה נחלקו רבי מאיר וחכמים, **רַבִּי מֵאִיר סָבַר, הָנֵי** – העדים הפוסלים, **אַמִּשְׁפָּחָה קָמַסְהֲדִי** – עדותם היא על כל משפחת העד שפסולה להעיד, **וְאִיהוּ** – העד, **מִמֵּילָא קָפְסִיל,** ומאחר שאין העדות באה על אותו עד לבדו, אין נחשב הבעל דין נוגע בעדות. **וְרַבָּנַן סָבְרִי, סוֹף סוֹף נוֹגֵעַ בְּעֵדוּתוֹ הוּא,** שעל ידי עדות זו לא יוכל להוציא ממנו הבעל דין שכנגדו ממון.

ביאור נוסף במחלוקת רבי מאיר וחכמים האם נחשב נוגע בעדות: **כִּי אָתָא** [־כשבא] **רַב דִּימִי** מארץ ישראל לבבל, **אָמַר** בשם **רַבִּי יוֹחָנָן, מַחֲלוֹקֶת** רבי מאיר וחכמים האם יכול אחד מבעלי הדין לפסול את עדיו של השני, היא דווקא **בְּשָׁתֵי כִּיתֵי עֵדִים** – שהבעל דין שהביא את העדים אומר שיש לו שני זוגות של עדים, ועתה הביא עמו כת אחת, ורוצה הבעל דין שכנגדו והאחר שעמו לפסול כת זו. **דְּרַבִּי מֵאִיר סָבַר, צָרִיךְ לְבָרֵר** הבעל דין את כל הראיות שטען שיש לו, ולכן צריך להביא את שני הזוגות לבית דין, ולכן כשמעיד הבעל דין שכנגדו לפסול כת אחת אינו נחשב כנוגע בעדות, שהרי יש לבעל דין עוד זוג עדים להעיד נגדו, **וְרַבָּנַן סָבְרִי, אֵינוֹ צָרִיךְ לְבָרֵר** ולהעמיד בבית דין את שתי הכיתות, ולכן הבעל דין אינו יכול להעיד לפסול את העדים, שהרי הוא נוגע בעדות, שהרי בעדותו לא יהיה לבעל דין השני איך לחייבו. **אֲבָל בְּאופן** שהבעל דין אומר שיש לו רק **כַּת אַחַת, לִדְבְרֵי הַכֹּל אֵין** הבעל דין השני **יָכוֹל לְפוֹסְלָן,** שנוגע בעדות הוא, שהרי אם יפסלו לא יהיה לבעל דין איך לחייבו.

אָמְרוּ לְפָנָיו [־לפני רב דימי] **רַב אַסִּי, וְרַב אַסִּי,** אם **אֵין שָׁם אֶלָּא כַּת אַחַת מַהוּ.** תמהה הגמרא: וכי באופן שאין **שָׁם אֶלָּא כַּת אַחַת יש** מקום לספק, **וְהָרֵי אָמְרַת** שרק בשתי כיתי עדים נחלקו, **אֲבָל בְּכַת אַחַת דִּבְרֵי הַכֹּל אֵין יָכוֹל לְפוֹסְלָן.** מבארת הגמרא: **אֶלָּא** שאלתם היתה באופן שאחרי שפסלו כת ראשונה, **נִמְצֵאת כַּת שְׁנִיָּה** שהבעל דין הביא, **קְרוֹבִין אוֹ פְּסוּלִין,** ולפי רבי מאיר שבשתי כיתי עדים, יכול לפסול את הכת הראשונה משום שאינו נוגע בעדות, הסתפקו האמוראים **מַהוּ** הדין באופן זה, האם כיון שנמצאת הכת השניה פסולה, נחשב הפוסל לנוגע בעדות, מאחר ורק על ידי הכת הראשונה יכול בעל דינו לחייבו, או שנלך אחר שעה שבא לפוסלם, ואז לא היה נוגע בעדות, כיון שלבעל דין השני היה עוד זוג עדים שהיה יכול לחייבו על פיהם. משיבה הגמרא: **אָמַר לָהֶן, כְּבָר הֵעִידוּ הָעֵדִים הָרִאשׁוֹנִים** לפסול את הכת הראשונה קודם שנמצאה הכת השניה פסולה, ובשעת העדות לא היה הבעל דין נוגע בדבר, ואין לפוסלו למפרע. **וְאִיכָּא דְּאָמְרִי,** אמורא אחר השיב את התשובה, **אָמַר רַב אַשִׁי, כְּבָר הֵעִידוּ עֵדִים הָרִאשׁוֹנִים.**

מבררת הגמרא: **נִימָא בִּפְלוּגְתָּא** – האם נאמר שבמחלוקתם **דְּרַבִּי וְרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל קָמִיפַּלְגִי** – נחלקו רבי מאיר וחכמים אם צריך לברר או לא, **דְּתַנְיָא** בברייתא, **הָבָא לִידוֹן בִּשְׁטָר וּבַחֲזָקָה** – אדם שהבירו תבע אותו מה עושה בשדהו, ואמר לו אתה מכרת לי את הקרקע, ויש לי לזכות בה מחמת שני דברים, האחד, מחזיק אני את שטר המכירה תחת ידי, ועוד, יש לי חזקה שישבתי בקרקע שלש שנים ועדים מעידים על כן, **נִידוֹן בִּשְׁטָר** – אנו דנים את בעלותו בקרקע רק על פי השטר, כיון שאמר שיש לו את השטר, רק אם יביאנו יזכה בקרקע, ואינו יכול לזכות בחזקתו שישב שלש שנים, **דִּבְרֵי רַבִּי. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, נִידוֹן בַּחֲזָקָה.** מבררת הגמרא מה כוונתו: **וְהַוֵּינַן בָּהּ** – ונשאנו ונתנו לשאול בדברי רבן שמעון בן גמליאל, וכי רק **בַּחֲזָקָה** יהיה נידון **וְלָא** יוכל לזכות **בִּשְׁטָר** שבידו, והרי זה לא יתכן, שהרי השטר הוא עיקר הראיה על מכירת השדה. **אֶלָּא אֵימָא** כך כוונת רבן שמעון בן גמליאל, שנידון ׳**אַף**׳ **בַּחֲזָקָה,** ואין צריך דווקא את השטר. **וְקַיְימָא לָן** – ומקובל בידינו, **דִּבְצָרִיךְ לְבָרֵר פְּלִיגִי** – שרבי ורבן שמעון בן גמליאל נחלקו כשאדם טוען כמה טענות בבית דין, האם צריך לברר ולהוכיח את כל מה שטען שיש לו או לא, שרבי סובר שצריך לברר, ומכיון שאמר שיש לו גם שטר וגם חזקה, צריך להביא את השטר, ורבן שמעון בן גמליאל סובר שאין צריך לברר, ואף אם לא יביא את השטר יזכה על ידי החזקה. ונמצא שמחלוקת רבי מאיר וחכמים היא המחלוקת של רבי ורבן שמעון בן גמליאל, רבי מאיר סובר כרבי שצריך לברר, וחכמים סוברים כרבן שמעון בן גמליאל שאין צריך לברר.

דוחה הגמרא: **לֹא,** אין תלויה מחלוקתם של אלו באלו, **וְאַלִּיבָּא** [־בשיטתו] **דְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל** שאמר שאין צריך להביא את השטר, **כּוּלֵּי עָלְמָא לֹא פְּלִיגִי** שאכן סובר הוא שלעולם אין צריך לברר, **כִּי פְּלִיגִי** – ומה שנחלקו אינו אלא **אַלִּיבָּא דְּרַבִּי,** שאמר שצריך להביא דווקא את השטר, **דְּרַבִּי מֵאִיר** שאמר שצריך לברר, אכן שיטתו היא **כְּרַבִּי, וְרַבָּנַן** שסוברים שאין צריך לברר, **אָמְרִי לְךָ** – יאמרו לך, שאף רבי מודה לדבריהם, שכן **עַד כָּאן לֹא קָאָמַר רַבִּי הָתָם** – דברי רבי שעליו לברר כל דבריו, לא אמרם **אֶלָּא** באופן

המשך בעמוד 244

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

בְּעֵדִים פְּסוּלִין וְדַיָּנִין כְּשֵׁרִין – שמצאו בית דין כדבריו לגבי העדים שאכן פסולים הם, ולגבי הדיינים לא מצאו ראיה לדבריו, ובזה סובר רבי מאיר שפוסלים את הדיינים מלדון, שאומרים אנו **מִינּוֹ דְּפָסְלֵי עֵדִים פָּסְלֵי נַמִּי דַּיָּנֵי** – מתוך שצדקו דברי הבעל דין לגבי העדים, פוסלים גם את הדיינים על פי דבריו. וחכמים סוברים שאינו יכול לפסול את הדיינים, משום שלא אומרים מיגו, ורק העדים שנמצאו פסולים, נפסלים. ובסֵיפָא מדובר **בְּדַיָּנִין פְּסוּלִין** – שנמצא אמת כדבריו לגבי הדיינים שפסולים הם **וְאִילּוּ הָעֵדִים כְּשֵׁרִין** – לא מצאנו ראיה לדבריו שהם פסולים, וכדי לפוסלם עלינו לסמוך על עדותו, שרבי מאיר סובר שנאמן לפסול גם את העדים, **דְּמִינּוֹ דְּפָסְלֵי דַּיָּנִין** – מתוך שצדקו דבריו לגבי הדיינים ופסולים הם, **פָּסְלֵי נַמִּי עֵדִים** – פוסלים גם את העדים על פי דבריו, וחכמים סוברים שלא אומרים מיגו ואינו יכול לפסול את העדים.

מקשה הגמרא על תירוץ זה: **מַתְקִיף לָהּ רָבָא, בִּשְׁלָמָא** – ביאור דין הרישא לפסול את הדיינים מטעם **מִינּוֹ דְּפָסְלֵי עֵדִים פָּסְלֵי נַמִּי דַּיָּנֵי**, מובן הוא, שכן הבעל דין הפוסל אינו נוגע בעדות, שהרי **אִיכָּא בֵּי דִּינָא אַחֲרִינֵי** – יש בתי דינים אחרים שיוכל הבעל דין השני לחייבו על פיהם, **אֶלָּא** מה שביאר רבין בסיפא, שנאמן הוא לפסול את העדים מטעם **מִינּוֹ דְּפָסְלֵי דַּיָּנֵי פָּסְלֵי נַמִּי עֵדִים**, טעמו אינו מובן, מאחר **וְהָא עֵדִים תּוּ לֵיכָּא** – והרי אין לו עוד עדים לחייב את הבעל דין, ואם כן הבעל דין שבא לפסול את העדים נוגע בעדות הוא ואיך הוא נאמן. מתרצת הגמרא: **לָא צְרִיכָא** – לא הוצרך ביאור זה במשנה, אלא באופן **דְּאִיכָּא** – שיש לבעל דין שהביא את העדים עוד **כַּת אַחֶרֶת** של עדים, ומאחר ויוכל לחייבו על פי הכת השניה, לכן אין הבעל דין הפוסל נחשב נוגע בעדות.

מקשה הגמרא: הלא מדברי רבין יש לדייק שדווקא כאשר יש כת אחרת של עדים, בזה הוא שנאמן הבעל דין שכנגד לפוסלם, **הָא לֵיכָּא כַּת אַחֶרֶת** – אבל אם אין לבעל דין כת נוספת שתעיד, **מַאי** – מה יהיה הדין, **הָכִי נַמִּי דְּלָא מָצֵי פָּסְלֵי** – האם אכן נאמר שלא יוכל לפסול את העדים, אם כן יקשה **דַּהֲיָינוּ דְּרַב דִּימִי** – שהביאור שביאר רבין במחלוקת רבי מאיר וחכמים, הוא בביאורו של רב דימי לעיל, שהעמיד את מחלוקתם באופן שהבעל דין אומר שיש לו שתי כיתות, ומה הוסיף רבין. מתרצת הגמרא: **אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ** – יש הבדל ביניהם אם אומרים 'מִינּוֹ' בשאר מקומות בתלמוד, **דְּאַמַּר** – רבין **סָבַר, אָמְרִינַן מִינּוֹ** בכל מקום, שהרי כאן רק על ידי המיגו סובר רבי מאיר שיכול לפסול את העדים ואת הדיינים, **וּמַר** – רב דימי **סָבַר, לָא אָמְרִינַן מִינּוֹ** בכל מקום, וגם כאן לא אומרים מיגו כדי לפסול, ולכן ביאר שכשיש שתי כיתי עדים, אף ללא מיגו אינו נוגע בעדות לדעת רבי מאיר.

גּוּפָא – נשוב לעצם דברי ריש לקיש לעיל (כג.), **אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, פֶּה קָדוֹשׁ** – היינו רבי מאיר, **יֹאמַר דָּבָר זֶה**, שיכול בעל דין לבדו לפסול את העדים, אלא **תְּנִי** יש לגרוס בדבריו זה פוסל **עֵדוּ** של זה, כלומר עד אחד, וכמו שנתבאר לעיל. מקשה הגמרא: **אִינִי** – האם כך ריש לקיש אמר, **וְהָאָמַר עוּלָּא, כֹּל הָרוֹאֶה אֶת רֵישׁ לָקִישׁ בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ, נִרְאֶה לוֹ כְּאִילּוּ רֵישׁ לָקִישׁ עוֹקֵר הָרִים** ממקומם, **וְטוֹחֲנָן** – מטיח ומקיש את ההרים **זֶה בָּזֶה**, כלומר שהיה ריש לקיש חריף מאד. ואם כן מדוע קרא לרבי מאיר דרך ענוה 'פה קדוש'. רבינא תמה על קושיא זו: **אָמַר רָבִינָא**, מה קושיא היא זו, **וַהֲלֹא כָּל הָרוֹאֶה** את **רַבִּי מֵאִיר בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ**, נראה לו **כְּאִילּוּ** רבי מאיר **עוֹקֵר** אף **הָרִים וְטוֹחֲנָן זֶה בָּזֶה**, הרי שהיה רבי מאיר חריף יותר מריש לקיש, ולכך ריש לקיש קרא לרבי מאיר 'פה קדוש', שכך הוא בדרך ענוה למי שגדול ממנו. מבארת הגמרא: לא היתה כאן כוונת תמיהה על ריש לקיש שאמר כך על רבי מאיר, אלא **הָכִי קָאָמַר, בֹּא וּרְאֵה, כַּמָּה מְחֻבָּבִין** תלמידי חכמים שבארץ ישראל **זֶה אֶת זֶה**, שריש לקיש אף שהיה חריף מאד וחכם גדול, חיבב את רבי מאיר וקרא לו פה קדוש, וטרח ליישב את דבריו שלא יהיו עליהם קושיות. מוכיחה הגמרא: אכן מצינו כך שהתנאים חיבבו את חבריהם, **כִּי הָא דִּיתִיב רַבִּי וְקָאָמַר** – כמו שהיה מעשה שישב רבי ואמר הלכה, **אָסוּר לְהַטְמִין אֶת הַצּוֹנֵן** בשבת, שאם יש לאדם מים צוננים וירא שיתחממו, אסור לו להטמין את המים בתוך חול צונן. **אָמַר לְפָנָיו** [־לפני רבי] **רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּרַבִּי יוֹסֵי, אַבָּא** – רבי יוסי, **הִתִּיר לְהַטְמִין אֶת הַצּוֹנֵן. אָמַר לֵיהּ** רבי לרבי ישמעאל, אם כך, **כְּבָר הוֹרָה זְקַן** – אביך רבי יוסי, וחוזר אני ממה שאמרתי. **אָמַר רַב פַּפָּא, בֹּא וּרְאֵה כַּמָּה מְחֻבָּבִין** התנאים **זֶה אֶת זֶה, דְּאִילּוּ** אם היה **רַבִּי יוֹסֵי קַיָּים** – חי, **הָיָה כָּפוּף וְיוֹשֵׁב לִפְנֵי רַבִּי** כתלמיד שיושב לפני רבו, והראיה, **דְּהָא רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּרַבִּי יוֹסֵי מִמְּלֵא מְקוֹם אֲבוֹתָיו הֲוָה** – היה חשוב כמו אביו רבי יוסי, **וְהָיָה** רבי ישמעאל **כָּפוּף וְיוֹשֵׁב לִפְנֵי רַבִּי**, ואם כן גם אביו רבי יוסי אילו היה חי ודאי שהיה יושב כפוף לפני רבי, **וְאַף** על פי כן **קָא אָמַר** רבי, שחוזר מהפסק שלו כיון **שִׁכְּבָר הוֹרָה זְקַן**, דהיינו רבי יוסי, ומשום שרבי חיבב את רבי יוסי.

עוד מענין חיבוב החכמים זה לזה: **אָמַר רַבִּי אוֹשַׁעְיָא, מַאי דִּכְתִיב** בנבואת זכריה (זכריה יא ז) 'וָאֶקַּח לִי (אֶת) שְׁנֵי מַקְלוֹת, לְאַחַד קָרָאתִי נֹעַם, וּלְאַחַד קָרָאתִי חֹבְלִים וָאֶרְעֶה אֶת הַצֹּאן'. דורש רבי אושעיא, הפסוק דימה את ה' לרועה ואת ישראל לצאן, וכשם שהרועה מנהיג את הצאן במקל כך הקב"ה מנהיג את ישראל על ידי תלמידי חכמים המורים את העם, ומקל 'נֹעַם' הנאמר בפסוק, **אֵלּוּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁמְּנַעֲימִין** – נוחין **זֶה לָזֶה בַּהֲלָכָה**, ומעיינים יחד, ואחד מתרץ את דברי חבירו והשמועה יוצאה לאור. ומקל 'חֹבְלִים' הנאמר בפסוק, **אֵלּוּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁבַּבָּבֶל, שֶׁמְּחַבְּלִים זֶה לָזֶה בַּהֲלָכָה** – שכל אחד מקשה על דברי חבירו ואינו מסכים עם דבריו.

דרשה נוספת בענין זה: נאמר בפסוק (זכריה ד יד), 'וַיֹּאמֶר (אלי) אֵלֶּה [שְׁנֵי] בְּנֵי הַיִּצְהָר הָעֹמְדִים וְגוֹ' עַל אֲדוֹן כָּל הָאָרֶץ', ובאותו ענין נאמר (שם ד ג), 'וּשְׁנַיִם זֵיתִים עָלֶיהָ אֶחָד מִימִין הַגִּלָּה [־ספל גדול ועגול], וְאֶחָד עַל שְׂמֹאלָהּ'. דורשת הגמרא, מה שכתוב 'יִצְהָר' [־שמן זית], **אָמַר רַבִּי יִצְחָק, אֵלּוּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁנּוֹחִין זֶה לָזֶה כַּשֶּׁמֶן זַיִת**, שקרוי יצהר. ומהפסוק 'וּשְׁנַיִם זֵיתִים עָלֶיהָ', דורשת הגמרא, **אֵלּוּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁבַּבָּבֶל, שֶׁמְּרוֹרִין זֶה לָזֶה בַּהֲלָכָה, כַּזַּיִת** שהוא מר.

הגמרא דורשת מהמשך נבואת זכריה עוד בענין זה: נאמר בפסוק (זכריה ה ט־יא), 'וָאֶשָּׂא עֵינַי וָאֶרְאֶה, וְהִנֵּה שְׁתַּיִם נָשִׁים יוֹצְאוֹת וְרוּחַ בְּכַנְפֵיהֶם, וְלָהֵנָּה' – לאותם נשים, **הָיוּ כְנָפַיִם כְּכַנְפֵי הַחֲסִידָה, וַתִּשֶּׂאנָה [אֶת] הָאֵיפָה** – כלי מידה, **בֵּין הַשָּׁמַיִם וּבֵין הָאָרֶץ, וָאֹמַר אֶל הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי, אָנָה** [־לאן] **הֵמָּה מוֹלִיכֹת אֶת הָאֵיפָה, וַיֹּאמֶר אֵלַי לִבְנוֹת לָהּ בַּיִת** – לקבוע את מקומה, **בְּאֶרֶץ שִׁנְעָר'** – בבבל. דורשת הגמרא, **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי, זוֹ** – שתי הנשים שהוזכרו כאן, נשאו את יצר הרע של מידת **הַחֲנוּפָה** שנרמז בתיבות 'בכנפי החסידה', שהחונף מראה את עצמו כחסיד, **וְשֶׁל** מידת **נַסּוּת הָרוּחַ** – גאוה, שנרמז בתיבות 'ורוח בכנפיהם', **שֶׁיָּרְדוּ** שתי מידות הללו **לְבָבֶל**, ושם נקבע מקומם.

מקשה הגמרא: **וְהֵאוּם נַסּוּת הָרוּחַ לְבָבֶל נָחִית** – ירדה לבבל, **וְהָאָמַר מַר, עֲשָׂרָה קַבִּין נַסּוּת הָרוּחַ יָרְדוּ לְעוֹלָם, תִּשְׁעָה** קבין מתוכם **נְטָלָה עֵילָם, וְקַב אַחַת נִטְלוּ כָּל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ**, הרי שעיקרה של גסות הרוח הוא בעילם ולא בבבל. מתרצת הגמרא: **אִין** – אכן **לְבָבֶל נָחִית** – תחילת ירידת גסות הרוח היתה לבבל, **וּאִישְׁתַּרְבּוֹבֵי הוּא דְּאִישְׁתַּרְבַּב** – משם השתרבב ונמשך **לְעֵילָם** הסמוכה לבבל, ולכן היא נמצאת עכשיו בעילם. **דִּיקָא נַמִּי** – כך גם מדויק, **דִּכְתִיב** – ממה שכתוב בפסוק (שם), על שתי הנשים, **וַיֹּאמֶר אֵלַי לִבְנוֹת 'לָהּ' בַּיִת בְּאֶרֶץ שִׁנְעָר**, והפסוק אומר 'לה' בלשון יחיד ולא 'להן' בלשון רבים, כדי

המשך בעמוד 193

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

בְּעֵדִים פְּסוּלִין וְדַיָּינִין כְּשֵׁרִין, מִיגוֹ דְּפָסְלִי עֵדִים, פָּסְלִי נַמֵּי דַיָּינֵי. סֵיפָא בְּדַיָּינִין פְּסוּלִין וְעֵדִים כְּשֵׁרִין, דְּמִיגוֹ דְּפָסְלִי דַיָּינִין, פָּסְלִי נַמֵּי עֵדִים. מַתְקִיף לָהּ רָבָא, בִּשְׁלָמָא מִיגוֹ דְּפָסְלִי עֵדִים פָּסְלִי נַמֵּי דַיָּינֵי, אִיכָּא בֵּי דִּינָא אַחֲרִינֵי. אֶלָּא, מִיגוֹ דְּפָסְלִי דַיָּינֵי פָּסְלִי נַמֵּי עֵדִים, וְהָא עֵדִים תּוּ לֵיכָּא. לָא צְרִיכָא, דְּאִיכָּא כַּת אַחֶרֶת. הָא לֵיכָּא כַּת אַחֶרֶת, מַאי, הָכִי נַמֵּי דְּלָא מָצֵי פָּסְלִי, הַיְינוּ דְּרַב דִּימִי. אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ 'מִיגוֹ', דְּמַר סָבַר, אָמְרִינַן מִיגוֹ. וּמַר סָבַר, לָא אָמְרִינַן מִיגוֹ. גּוּפָא, אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, פֶּה קָדוֹשׁ יֹאמַר דָּבָר זֶה. תְּנֵי, עֲדוֹ. אֵינִי, וְהָאָמַר עוּלָּא, הָרוֹאֶה אֶת רֵישׁ לָקִישׁ בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ, כְּאִילּוּ עוֹקֵר הָרִים וְטוֹחֲנָן זֶה בְּזֶה. אָמַר רַבִּינָא, וַהֲלֹא כָּל הָרוֹאֶה רַבִּי מֵאִיר בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ, כְּאִילּוּ עוֹקֵר הָרֵי הָרִים וְטוֹחֲנָן זֶה בְּזֶה. הָכִי קָאָמַר, בֹּא וּרְאֵה, כַּמָּה מְחַבְּבִין זֶה אֶת זֶה, כִּי הָא דִּיתִיב רַבִּי וְקָאָמַר, אָסוּר לְהַטְמִין אֶת הַצּוֹנֵן. אָמַר לְפָנָיו רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּרַבִּי יוֹסֵי, אַבָּא הִתִּיר לְהַטְמִין אֶת הַצּוֹנֵן. אָמַר לֵיהּ, כְּבָר הוֹרָה זָקֵן. אָמַר רַב פַּפָּא, בֹּא וּרְאֵה כַּמָּה מְחַבְּבִין זֶה אֶת זֶה, דְּאִילּוּ רַבִּי יוֹסֵי קַיָּים, הָיָה כָּפוּף וְיוֹשֵׁב לִפְנֵי רַבִּי, דְּהָא רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּרַבִּי יוֹסֵי מְמַלֵּא מְקוֹם אֲבוֹתָיו הָוָה, וְהָיָה כָּפוּף וְיוֹשֵׁב לִפְנֵי רַבִּי, וְקָא אָמַר, כְּבָר הוֹרָה זָקֵן. אָמַר רַבִּי אוֹשַׁעְיָא, מַאי דִּכְתִיב 'וָאֶקַּח לִי (אֶת) שְׁנֵי מַקְלוֹת, לְאַחַד קָרָאתִי נֹעַם, וּלְאַחַד קָרָאתִי חֹבְלִים'. 'נֹעַם' אֵלּוּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁמַּנְעִימִין זֶה לָזֶה בַּהֲלָכָה. 'חוֹבְלִים' אֵלּוּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁבְּבָבֶל, שֶׁמְּחַבְּלִים זֶה לָזֶה בַּהֲלָכָה. 'וַיֹּאמֶר אֵלֶּה [שְׁנֵי] בְּנֵי הַיִּצְהָר הָעֹמְדִים' וְגוֹ' 'וּשְׁנַיִם זֵיתִים עָלֶיהָ'. 'יִצְהָר', אָמַר רַבִּי יִצְחָק, אֵלּוּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁנּוֹחִין זֶה לָזֶה בַּהֲלָכָה כְּשֶׁמֶן זַיִת. 'וּשְׁנַיִם זֵיתִים עָלֶיהָ', אֵלּוּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁבְּבָבֶל, שֶׁמְּרוֹרִין זֶה לָזֶה בַּהֲלָכָה, כַּזַּיִת. 'וָאֶשָּׂא עֵינַי וָאֵרֶא, וְהִנֵּה שְׁתַּיִם נָשִׁים יוֹצְאוֹת וְרוּחַ בִּכְנָפֵיהֶם, וְלָהֵנָּה כְנָפַיִם כִּכְנָפֵי הַחֲסִידָה, וַתִּשֶּׂאנָה [אֶת] הָאֵיפָה בֵּין הַשָּׁמַיִם וּבֵין הָאָרֶץ, וָאֹמַר אֶל הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי, אָנָה הֵמָּה מוֹלִיכֹת אֶת הָאֵיפָה, וַיֹּאמֶר אֵלַי לִבְנוֹת לָהּ בַּיִת בְּאֶרֶץ שִׁנְעָר'. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי, זוֹ חֲנוּפָּה וְגַסּוּת הָרוּחַ שֶׁיָּרְדוּ לְבָבֶל. וְגַסּוּת הָרוּחַ, לְבָבֶל נָחִית? וְהָאָמַר מַר, עֲשָׂרָה קַבִּין גַּסּוּת יָרְדוּ לָעוֹלָם, תִּשְׁעָה נָטְלָה עֵילָם, וְאַחַת כָּל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ. אִין, לְבָבֶל נָחִית, וְאִישְׁתַּרְבּוֹבֵי הוּא דְּאִישְׁתַּרְבַּב לְעֵילָם. דֵּיקָא נַמִּי, דִּכְתִיב 'לִבְנוֹת לָהּ' בַּיִת בְּאֶרֶץ שִׁנְעָר', שְׁמַע מִינַּהּ. וְהָאָמַר מַר, סִימָן לְגַסּוּת הָרוּחַ, עֲנִיּוּת, וַעֲנִיּוּת לְבָבֶל נָחִית. מַאי עֲנִיּוּת, עֲנִיּוּת תּוֹרָה, דִּכְתִיב 'אָחוֹת לָנוּ קְטַנָּה וְשָׁדַיִם אֵין לָהּ'. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, זוֹ עֵילָם שֶׁזָּכְתָה לִלְמוֹד, וְלֹא זָכְתָה לְלַמֵּד. מַאי בָּבֶל, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, בְּלוּלָה בְּמִקְרָא, בְּלוּלָה בְּמִשְׁנָה, בְּלוּלָה בְּתַלְמוּד. 'בְּמַחֲשַׁכִּים הוֹשִׁיבַנִי כְּמֵתֵי עוֹלָם', אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה, זֶה תַּלְמוּדָהּ שֶׁל בָּבֶל:

משנה אָמַר לוֹ נֶאֱמָן עָלַי אַבָּא, נֶאֱמָן עָלַי אָבִיךָ, נֶאֱמָנִים עָלַי שְׁלֹשָׁה רוֹעֵי בָקָר, רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, יָכוֹל לַחֲזוֹר בּוֹ. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזוֹר בּוֹ. הָיָה חַיָּיב לַחֲבֵירוֹ שְׁבוּעָה וְאָמַר לוֹ דּוֹר לִי בְּחַיֵּי רֹאשְׁךָ, רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, יָכוֹל לַחֲזוֹר בּוֹ. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵין יָכוֹל לַחֲזוֹר בּוֹ:

גמרא אָמַר רַב דִּימִי בְּרֵיהּ דְּרַב נַחְמָן, בְּרֵיהּ דְּרַב יוֹסֵף, כְּגוֹן דְּקַבְּלֵיהּ עֲלֵיהּ בְּחַד. אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, מַחֲלוֹקֶת בְּ'מָחוּל לְךָ', אֲבָל בְּ'אֵתֵן לְךָ' דִּבְרֵי הַכֹּל יָכוֹל לַחֲזוֹר בּוֹ. וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, בְּ'אֵתֵן לְךָ' מַחֲלוֹקֶת. אִיבַּעְיָא לְהוּ, בְּ'אֵתֵן לְךָ' מַחֲלוֹקֶת, אֲבָל בְּ'מָחוּל לְךָ' דִּבְרֵי הַכֹּל אֵין יָכוֹל לַחֲזוֹר בּוֹ, אוֹ דִּילְמָא בֵּין בָּזוּ וּבֵין בָּזוּ מַחֲלוֹקֶת. תָּא שְׁמַע, דְּאָמַר רָבָא, מַחֲלוֹקֶת בְּ'אֵתֵן לְךָ', אֲבָל בְּ'מָחוּל לְךָ' דִּבְרֵי הַכֹּל אֵין יָכוֹל לַחֲזוֹר בּוֹ. אִי אָמְרַת בִּשְׁלָמָא, בְּ'אֵתֵן לְךָ' מַחֲלוֹקֶת, אֲבָל בְּ'מָחוּל לְךָ' דִּבְרֵי הַכֹּל אֵין יָכוֹל לַחֲזוֹר בּוֹ, רָבָא דְּאָמַר כְּרַבִּי יוֹחָנָן. אֶלָּא אִי אָמְרַת, בֵּין בָּזוּ וּבֵין בָּזוּ מַחֲלוֹקֶת, רָבָא דְּאָמַר כְּמַאן. רָבָא, טַעְמָא דְּנִפְשֵׁיהּ קָאָמַר. אִיתִיבֵיהּ רַב אֲחָא בַּר תַּחֲלִיפָא לְרָבָא, הָיָה חַיָּיב לַחֲבֵירוֹ שְׁבוּעָה, וְאָמַר לוֹ דּוֹר לִי בְּחַיֵּי רֹאשְׁךָ. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, יָכוֹל לַחֲזוֹר בּוֹ. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵין יָכוֹל לַחֲזוֹר בּוֹ.

מאי

רש"י

בעדים פסולים ודיינין כשרין. בעל דין פוסל הדיינין והעדים ונמצאו דבריו אמת על העדים ומשום הכי מהימנינן ליה אפי' לגבי דיינין: **סיפא.** שנמצאו דבריו אמת על הדיינין שפסולין הם ומשום הכי מהימנינן להו אעדים אליבא דר"מ ורבנן לית להו מיגו: **איכא בי דינא אחרינא.** ואינו נוגע בעדות: **רבין סבר.** אמרינן מיגו בעלמא כדקיימא הכא טעמא משום מיגו הוא ואי לאו הכי הוא לא הוה פסיל רבי מאיר ולרב דימי לא אמרי' מיגו בעלמא: **וטוחנן זה בזה.** מטיח ומקיש זה בזה אלמא חריפא טובא הוה מקרי ליה לר' מאיר דרך ענוה פה קדוש: **אמר רבינא.** ומאי תמהא והלא ר' מאיר עוקר הרי הרים הוא כלומר אלים וגבר טפי טובא: **בא וראה כמה.** כלומר לא אתמוהי קא מתמהי אלא הכי קאמר בא וראה כמה בני ארץ ישראל מחבבין זה את זה דהא ריש לקיש חריף וחכים טובא הוה וקרי ליה לר' מאיר פה קדוש דקא מחבב ליה ומיישב את הדבר להתקיים: **להטמין את הצונן.** מים צונן ומתיירא שלא יוחמו אסור להטמינן בחול צונן (לצורך שבת) [בשבת]: **הורה זקן.** ר' יוסי דאזלינן בתריה: **ממלא מקום אבותיו.** חשוב כאביו: **מחבלים.** בלשון עז וחמה מקשין זה לזה ובני א"י נוחין יחד ומעיינין יחד ומתקן זה את דברי זה והשמועה יוצאה לאור: **משמנין.** נוחין כשמן: **איפה.** זה יצר הרע: **שתי נשים.** חנופות וגסות הרוח: **ורוח בכנפיהם.** לשון גסות הרוח: **ככנפי החסידה.** זו חנופה שמראין עצמם חסידים: **לבנות לה בית.** ולא כתיב (להם) אלמא האחת לבדה נתישבה שם: **עניות תורה.** בעילם היא דניאל בעילם הוה דכתיב (דניאל ח) ואני (הייתי) בשושן הבירה אשר בעילם המדינה ולא רבץ תורה עזרא הוה בבבל ולמד חק ומשפט בישראל: **במחשכים הושיבני.** שאין נוחין זה עם זה ותלמודם ספק בידם: **מתני' נאמן עלי.** להיות דיין: **אבא.** פסול מן התורה לדוני לא לזכות ולא לחיוב דנפקא לן בפירקין (דף כז:) מלא יומתו אבות על בנים וגו': **דור לי.** לשון שבועה: **יכול לחזור בו.** ולישאל שבועה גמורה: **גמ' דקבליה עליה בחד.** דיינא ואע"ג דאיכא תרי אחריני בהדיה א"ר מאיר יכול לחזור בו: **במחול לך.** אי תובע אמר לנתבע נאמן עלי אבא או אביך אם יזכוך יהא מחול לך התם קאמרי רבנן אינו יכול לחזור בו דהא זכה זה במה שבידו מכיון שיצא זכאי: **אבל באתן לך.** דנתבע אמר לתובע אם יחייבוני אבא או אביך אתן לך: **דברי הכל יכול לחזור.** דהואיל והממון בידו אין בו כח לתובע להרציא אלא בדיינין כשרין: **טעמיה דנפשיה קאמר.** ופליג אתרוייהו: באותן

תוספות

בלולה במקרא ובמשנה וכו'. פירש רבינו תם דבתלמוד שלנו אנו פוטרין עצמנו ממה שאמרו חכמים (מסכת ע"ג דף יט.) לעולם ישלש אדם שנותיו שליש במקרא שליש במשנה שליש בש"ס אע"פ כן אנו קוראים בכל יום פרשת התמיד ושונים במשנת איזהו מקומן וגורסין רבי ישמעאל אומר בשלש עשרה מדות וכו':

אמר רב דימי בגון דקבליה עליה בחד. פירש הקונט' דאפילו הכי קאמר ר' מאיר דיכול לחזור בו ולא נהירא דכיון דלרבותא נקטיה הוה ליה למימר לא צריכא כו' דמדקאמר בגון משמע דדוקא קא אמר בגון דקבליה עליה בחד על כן נראה דאמילתייהו דרבנן קאי דדוקא בגון דקבלוה עלויה בחד דחדא לריעותא הוא דאיכא קאמרי רבנן דאינו יכול לחזור בו אבל אי קבליה עליה כבי תרי יכול לחזור בו אף לרבנן כיון דאיכא תרתי לריעותא:

רבא

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מאי לָאו, בְּאוֹתָן הַנִּשְׁבָּעִין וְלֹא מְשַׁלְּמִין, דַּהֲוָה לֵיהּ כְּ'מְחוּל לְךָ'. לֹא, בְּאוֹתָן הַנִּשְׁבָּעִין וְנוֹטְלִין, דַּהֲוָה לֵיהּ כְּ'אֶתֵּן לְךָ'. וְהָא תָּנָא לֵיהּ רֵישָׁא? תָּנָא תּוֹלֶה בְּדַעַת אֲחֵרִים, וְתָנָא תּוֹלֶה בְּדַעַת עַצְמוֹ. וּצְרִיכָא, דְּאִי תָּנָא תּוֹלֶה בְּדַעַת אֲחֵרִים, בְּהָא קָאָמַר רַבִּי מֵאִיר דְּמָצֵי הָדַר בֵּיהּ, מִשּׁוּם דְּלֵא גְּמַר וּמַקְנֵי, דְּאָמַר מִי יֵימַר דִּמְזַכֵּי לֵיהּ. אֲבָל תּוֹלֶה בְּדַעַת עַצְמוֹ, אֵימָא מוֹדֵי לְהוּ לְרַבָּנַן. וְאִי אַשְׁמְעִינַן בְּהָא, בְּהָא קָאָמְרִי רַבָּנַן, אֲבָל בְּהַהִיא, אֵימָא מוֹדוּ לֵיהּ רַבָּנַן לְרַבִּי מֵאִיר, צְרִיכָא.

אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, מַחֲלוֹקֶת לִפְנֵי גְּמַר דִּין, אֲבָל לְאַחַר גְּמַר דִּין מַחֲלוֹקֶת. אִיבַּעְיָא לְהוּ, לְאַחַר גְּמַר דִּין מַחֲלוֹקֶת, אֲבָל לִפְנֵי גְּמַר דִּין דִּבְרֵי הַכֹּל יָכוֹל לַחֲזוֹר בּוֹ, אוֹ דִּילְמָא בֵּין בָּזוֹ וּבֵין בָּזוֹ מַחֲלוֹקֶת. תָּא שְׁמַע, דְּאָמַר רָבָא, קִיבֵּל עָלָיו קָרוֹב אוֹ פָּסוּל, לִפְנֵי גְּמַר דִּין יָכוֹל לַחֲזוֹר בּוֹ. לְאַחַר גְּמַר דִּין, אֵין יָכוֹל לַחֲזוֹר בּוֹ. אִי אָמְרַת בִּשְׁלָמָא, לְאַחַר גְּמַר דִּין מַחֲלוֹקֶת, אֲבָל לִפְנֵי גְּמַר דִּין דִּבְרֵי הַכֹּל יָכוֹל לַחֲזוֹר בּוֹ, רָבָא דְּאָמַר כְּרַבִּי יוֹחָנָן, וְאַלִּיבָּא דְּרַבָּנַן. אֶלָּא אִי אָמְרַת בֵּין בָּזוֹ בֵּין בָּזוֹ מַחֲלוֹקֶת, רָבָא דְּאָמַר כְּמַאן? אֶלָּא לָאו, שְׁמַע מִינַּהּ לְאַחַר גְּמַר דִּין מַחֲלוֹקֶת, שְׁמַע מִינַּהּ. שָׁלַח לֵיהּ רַב נַחְמָן בַּר רַב (חִסְדָּא) לְרַב נַחְמָן בַּר יַעֲקֹב, יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּינוּ, לִפְנֵי גְּמַר דִּין מַחֲלוֹקֶת, אוֹ לְאַחַר גְּמַר דִּין מַחֲלוֹקֶת. וַהֲלָכָה, כִּדְבְרֵי מִי. שָׁלַח לֵיהּ, לְאַחַר גְּמַר דִּין מַחֲלוֹקֶת, וַהֲלָכָה כִּדְבְרֵי חֲכָמִים. רַב אַשִׁי אָמַר, הָכִי שָׁלַח לֵיהּ, בְּ'אֶתֵּן לְךָ' מַחֲלוֹקֶת, אוֹ בְּ'מְחוּל לְךָ' מַחֲלוֹקֶת. וַהֲלָכָה, כִּדְבְרֵי מִי. שָׁלַח לֵיהּ, בְּ'אֶתֵּן לְךָ' מַחֲלוֹקֶת, וַהֲלָכָה כִּדְבְרֵי חֲכָמִים. בְּסוּרָא, מַתְנוּ הָכִי. בְּפוּמְבְּדִיתָא, מַתְנוּ הָכִי. אָמַר רַב חֲנִינָא בַּר שִׁלְמְיָה, שָׁלְחוּ לֵיהּ מִבֵּי רַב לִשְׁמוּאֵל, יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּינוּ, לִפְנֵי גְּמַר דִּין, וְקָנוּ מִיָּדוֹ, מַאי. שָׁלַח לְהוּ, אֵין לְאַחַר קִנְיָין כְּלוּם:

משנה וְאֵלּוּ הֵן הַפְּסוּלִין, הַמְשַׁחֵק בְּקוּבְיָא, וְהַמַּלְוֶה בְּרִיבִית, וּמַפְרִיחֵי יוֹנִים, וְסוֹחֲרֵי שְׁבִיעִית. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן, בַּתְּחִילָּה הָיוּ קוֹרִין אוֹתָן 'אוֹסְפֵי שְׁבִיעִית'. מִשֶּׁרָבוּ הָאֲנָסִין, חָזְרוּ לִקְרוֹתָן 'סוֹחֲרֵי שְׁבִיעִית'. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, אֵימָתַי, בִּזְמַן שֶׁאֵין לָהֶן אוּמָּנוּת אֶלָּא הוּא. אֲבָל יֵשׁ לָהֶן אוּמָּנוּת שֶׁלֹּא הוּא, כְּשֵׁרִין: **גמרא** מְשַׁחֵק בְּקוּבְיָא, מַאי קָא עָבֵיד. אָמַר רָמִי בַּר חָמָא, מִשּׁוּם דַּהֲוָה אַסְמַכְתָּא, וְאַסְמַכְתָּא לֹא קָנְיָא. רַב שֵׁשֶׁת אָמַר, כָּל כִּי הַאי גַּוְונָא, לָאו אַסְמַכְתָּא הִיא. אֶלָּא, לְפִי שֶׁאֵין עֲסוּקִין בְּיִישּׁוּבוֹ שֶׁל עוֹלָם. מַאי בֵּינַיְיהוּ, אִיבָּא בֵּינַיְיהוּ דְּגָמַר אוּמָּנוּתָא אַחֲרִיתִי. [דְ]תַנְיָא, אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, אֵימָתַי, בִּזְמַן שֶׁאֵין לָהֶן אוּמָּנוּת אֶלָּא הוּא, אֲבָל יֵשׁ לָהֶן אוּמָּנוּת שֶׁלֹּא הוּא, (הֲרֵי זֶה) כְּשֵׁרִים. אֲלֹמָא, טַעְמָא דְּמַתְנִיתִין מִשּׁוּם יִישּׁוּבוֹ שֶׁל עוֹלָם הוּא, קַשְׁיָא לְרָמִי בַּר חָמָא. וְכִי תֵּימָא, פְּלִיגִי רַבָּנַן עֲלֵיהּ דְּרַבִּי יְהוּדָה, וְהָאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, כָּל מָקוֹם שֶׁאָמַר רַבִּי יְהוּדָה

'אימתי'

תוספות

רבא דאמר כמאן. וליכא למימר דסבירא ליה כר"ש בן לקיש אליבא דר' מאיר חדא כפירוש רש"י דאין לומר דשביק רבנן ועביד כר' מאיר ועוד דהכא פליגי ר' יוחנן ור"ש בן לקיש ורבא פסיק פרק החולץ (יבמות דף לו.) כר"ש בן לקיש בתלת משמע דבכל שאר מקומות ס"ל כר' יוחנן לגבי רשב"ל וליכא למימר הכא טעמיה דנפשיה קאמר כדתירץ לעיל משום דהכא לא קאי אפלוגתא דמתני' כדלעיל דמשום הכי מפרש לה לעיל טעמיה דנפשיה אבל הכא ליכא למימר טעמיה דנפשיה קאמר: **שלח** ליה לאחר גמר דין מחלוקת והלכה כדברי חכמים. תימה דהכא משמע דלאחר גמר דין מחלוקת אבל קודם יכול לחזור בו ובפ' יש נוחלין (ב"ב דף קכח. ושם) אמרי' אמר לו עבדי גנבת שורי טבחת והלה אומר אתה מכרתו לי אתה נתתו לי במתנה רצונך השבע וטול נשבע ואינו יכול לחזור בו משמע מיד שאמר השבע וטול שחבירו ישבע ואינו יכול לחזור בו אלמא אפי' קודם גמר דין אינו יכול לחזור בו להכי גרס ר"ת ונשבע אינו יכול לחזור בו כלומר אם קפץ זה חבירו ונשבע אינו יכול לחזור בו דכיון דכבר נשבע הוי לאחר גמר דין ואמרי' לאחר גמר דין דהלכה כחכמים:

ואלו הן הפסולין. יש גורסין עבדים משום דסבירא ליה דקא חשיב הכא פסולי דרבנן ודאורייתא ולא נהירא משום דלא חשיב במתני' רק פסולי דרבנן דהא גזלנים לא קתני וכל פסולי דמתני' פסולי דרבנן נינהו משחק בקוביא אפי' למ"ד אסמכתא היא דאסמכתא לא קניא מ"מ אינו דאורייתא כיון שאינו סבור לעשות איסור לבא לידי פסול דאורייתא ולמ"ד משום ישובו של עולם פשיטא דאינו אלא מדרבנן ומלוה בריבית מיירי בריבית שאינה קצוצה ואפי' מיירי בריבית שקצוצה לא משמע ליה איסור כיון דמדעתיה יהיב ואינו פסול לעדות אלא מדרבנן מפריחי יונים מדרבנן פסולים אפי' למ"ד אי תקדמי יונך היינו משחק בקוביא ולאידך דאמר ארא מפני דרכי שלום הוא וסוחרי שביעית מיירי בשביעית בזמן הזה דאינו אסור אלא מדרבנן ואפי' בשביעית דאורייתא לא חשיב ליה איסור הא דממציאין מעות לעניים אבל עבדים פסולין מדאורייתא נינהו ק"ו מאשה ומה אשה שכשירה לבא בקהל פסולה להעיד דכתיב (דברים יט) האנשים עבד שפסול וכו' על כן נראה דלא גרסי' עבדים דלא מיירי אלא בפסולי דרבנן:

כל כי האי גוונא לאו אסמכתא היא. פ"ה דהיכי דמי אסמכתא כגון אם אוביר ולא אעביד אשלם במיטבא וכן משליש את שטרו דגט פשוט (ב"ב דף קסח. ושם) דכל הני סמיך אדעתיה וסבור הוא שזה בידו לעשות ומרישא כי מתני ליה אדעתיה דלא יהיב ליה מתנה אתני ליה שהרי סבור הוא שלא יבא לידי כך אבל הכא לאו בידו ולא סמיך אמידי דהא לא ידע אי נצח אי לא נצח ואפ"ה אתני ש"מ דמספיקא גמר ומקני ולאו גזילה היא ומיהו הא (שפיר) דאם אוביר ולא אעביד אשלם במיטבא אסמכתא היא טעות סופרים הוא זה ובזה לא דבר רש"י דהא אם אוביר אשלם במיטבא לאו אסמכתא כדאמרי' פ' איזהו נשך (ב"מ דף עד.) אלא היינו אם אוביר ולא אעביד אשלם אלפא זוזי דבפ' המקבל (שם דף קד.) קאמר אסמכתא היא ובפי' רש"י היה כתוב אם אוביר וכו' על כן טעו סופרים אבל ר"ת הקשה לפי' הקונט' משום דלפי פי' משמע דטפי חשיב אסמכתא (מה) שהיה בידו מלאו בידו ובפ' איזהו נשך (שם דף עד. ושם) משמע איפכא דאמר

רש"י

באותן הנשבעין. לפטור עצמן שלא ישלמו דתובע קאמר דור לי ואני מוחל לך: **הנשבעין ונוטלין.** השכיר והנגזל וכיוצא בהן דנתבע קאמר ליה דור לי ואתן לך: **והא תנא לה רישא.** דאוקמת לה באתן לך ותרתי למה לי: **תולה בדעת אחרים.** אבא ואביך: **בדעת עצמו.** של חבירו בעל דין: **מי יימר דמזכי ליה.** ואי הוה ידע דמזכי ליה לא הוה אמר הלכך הדר: **אבל תולה בדעת עצמו.** של בעל דין אסיק אדעתיה דודאי נדר ליה כדי להפטר וידע ומחיל: **לפני גמר דין.** לאחר שטענו בפניהם וקודם גמר דין בא זה לחזור: **ה"ג** אי אמרת בשלמא ר' יוחנן הכי קאמר לאחר גמר דין מחלוקת אבל לפני גמר דין אפילו לרבנן חוזר: **רבא.** דפסיק הלכתא דחוזר לפני גמר דין ולא לאחר גמר דין דאמר כר' יוחנן ואליבא דרבנן: **אלא אי אמרת.** לר' יוחנן בין בזה ובין בזה מחלוקת: **רבא דאמר כמאן.** בין לריש לקיש בין לר' יוחנן לרבנן לפני גמר דין קאמרי דלא הדר והא ליכא למימר דרבא כריש לקיש ואליבא דר"מ אמרה לשמעתיה דלא שביק רבנן ועביד כר"מ דפסקינן לקמן הלכה כחכמים ולא שייך למימר הכא רבא טעמא דנפשיה קאמר וסבירא ליה דכי פליגי רבנן לאחר גמר דין אבל לפני גמר דין מודו אבל לרבי יוחנן בין בזו ובין בזו מחלוקת דהא לא איירי רבא בפלוגתא כלל אלא מיפסק פסק דינא: **וקנו מידו.** מתחלה שלא יחזור: **מתני' ואלו הן הפסולים.** לדון ולהעיד: **המשחק בקוביא.** כולהו מפרש בגמ' וכולן מעין גזלנין הן והתורה אמרה (שמות כג) אל תשת רשע עד וכל שכן דיין: **וסוחרי שביעית.** הואיל וחימוד ממון מעבירו על דברי תורה הוה ליה כרשע דחמס ופסול לדון ולהעיד שנוטה אחרי הבצע: **בתחילה היו קוראין אותן כו'.** מפרש בגמ': **שאין לו אומנות אלא הוא.** דהואיל ואין עסוקין ביישובו של עולם אינן בקיאין בטיב דינין ומשא ומתן ואינן יראי חטא: **גמ' אסמכתא.** היינו דבר דאינו נותן לו מדעתו אלא סומך על דבר שאינו דסבור שהוא יכול לנצח ופעמים שמנצחין אותו: **לא קניא.** והוה ליה כעין גזילה בידו: **כל כי האי גוונא לאו אסמכתא הוא.** והיכי דמי אסמכתא כגון דאם אוביר ולא אעביד אשלם במיטבא (ב"מ דף עו.) וכגון משליש את שטרו דגט פשוט (ב"ב דף קסח.) דסומך על לא דבר דסבור כל זה בידי לעשות ומרישא כי מתני אדעתא דלא יהיב ליה לאסמכתא קא מתני דטועה וסבור לא יבא לידי כך אבל הכא לא סמיך אמידי דהא לא ידע אי נצח אי לא נצח ואפ' הכי אתני שמע מינה מספיקא אתני גמר ואקני ולא גזילה היא:

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מַאי לָאו – האם אין מדובר בְּאוֹתָן הַנִּשְׁבָּעִין ועל ידי כך נפטרין וְלֹא מְשַׁלְּמִין, שהתובע אומר לו דור לי בחיי ראשך, ותפטר מלשלם, דַּהֲוָה לֵיהּ כְּ'מָחוּל לְךָ', שלאחר שישבע בחיי ראשו יזכה במה שמוחזק בידו מחמת המחילה, ומכאן שרבי מאיר סובר שגם במחול לך יכול לחזור בו, ושלא כדעת רבא. מתרצת הגמרא: לֹא, אין מדובר בנשבעים ולא משלמים, אלא בְּאוֹתָן הַנִּשְׁבָּעִין וְעל ידי כך נִטְּלִין ממון מהשני, שהנתבע אומר לתובע אם תשבע לי בחיי ראשך אתן לך את תביעתך, דַּהֲוָה לֵיהּ כְּ'אֶתֵּן לְךָ', ולכך סובר רבי מאיר שיכול לחזור בו, אבל באותם הנשבעים ולא משלמים מודה רבי מאיר שאינו יכול לחזור בו.

שואלת הגמרא: איך אפשר להעמיד את הסיפא בנשבעים ונוטלים, וְהָא תָּנָא לֵיהּ רֵישָׁא – והרי התנא כבר שנה את מחלוקתם לגבי 'אתן לך' ברישא, ומדוע צריך התנא לכפול את מחלוקתם באותו ענין. מיישבת הגמרא: תָּנָא – שנה התנא ברישא באופן שתּוֹלֶה את חיובו בְּדַעַת אֲחֵרִים, דהיינו שמקבל על עצמו לשלם אם הדיינים יחייבוהו ליתן, וְתָנָא בסיפא באופן שתּוֹלֶה את חיובו בְּדַעַת עַצְמוֹ של חבירו הבעל דין, שמקבל על עצמו לשלם אם הבעל דין ישבע לו. וּצְרִיכָא המשנה להשמיענו את שני האופנים הללו, דְּאִי תָּנָא רק תּוֹלֶה בְּדַעַת אֲחֵרִים [־הדיינים], היינו אומרים שדווקא בְּהָא [־בזה] קָאָמַר רַבִּי מֵאִיר דְּמָצֵי הָדַר בֵּיהּ – שיכול לחזור בו, מִשּׁוּם דְּלֹא גָּמַר וּמַקְנֵי – שלא גמר בדעתו להקנות ולשעבד את עצמו לשלם לחבירו אם יחייבוהו הדיינים, כיון דְּאָמַר המתחייב, מִי יֵימַר דְּמַזְכֵּי לֵיהּ – מי אומר שיזכו את בעל דיני, שמא יזכו אותי ויפטרוני מלשלם, ואילו ידעתי שיחייבו אותי לא הייתי מתחייב, אֲבָל בתּוֹלֶה את נתינתו, בְּדַעַת עַצְמוֹ של חבירו הבעל דין, שאם חבירו ישבע שבועה קלה ישלם לו את תביעתו, אִימָּא – שמא תאמר שרבי מאיר מוֹדֵי לְהוּ לְרַבָּנָן שאינו יכול לחזור בו ולתבוע שבועה חמורה, שמאחר ויודע הוא בבירור שחבירו ישבע בחיי ראשו כדי להפטר משבועה חמורה, ואף על פי כן התחייב לשלם, הרי הוא גומר בדעתו למחול לו על השבועה החמורה. וְאִי אַשְׁמְעִינַן רק בְּהָא – באופן שתולה בדעת הבעל דין אם ירצה להשבע שבועה קלה, היינו אומרים שרק בְּהָא קָאָמְרִי רַבָּנָן שאינו יכול לחזור בו, שמתחילה גמר בדעתו להתחייב, כיון שידע שהבעל דין ישבע בחיי ראשו כדי להפטר משבועה חמורה, אֲבָל בְּהַהִיא – באופן שתולה בדעת הדיינים אם יחייבוהו ליתן, אִימָּא מוֹדוּ לֵיהּ רַבָּנָן לְרַבִּי מֵאִיר שיכול לחזור בו, לכן צריך התנא להשמיענו שגם בזה חולקים חכמים וסוברים שאינו יכול לחזור בו. מסיימת הגמרא: אכן צְרִיכָא.

הגמרא מביאה מחלוקת אמוראים נוספת באיזה אופן נחלקו חכמים ורבי מאיר: אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, הַמַּחֲלוֹקֶת של רבי מאיר וחכמים, היא רק לִפְנֵי גְּמַר דִּין, שרק טענו את הטענות בבית דין, אך עדיין לא פסקו הדיינים את הדין, אֲבָל לְאַחַר גְּמַר דִּין – לאחר שפסקו את הדין, לְדִבְרֵי הַכֹּל אֵין יָכוֹל לַחֲזוֹר בּוֹ, שמאחר ולא חזר בו עד לאחר גמר דין, ודאי גמר בדעתו להקנות כפי מה שיורו הדיינים. וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, לְאַחַר גְּמַר דִּין הַמַּחֲלוֹקֶת של רבי מאיר וחכמים. ורבי יוחנן לא ביאר מה דעתו קודם גמר דין.

מסתפקת הגמרא: אִיבַּעְיָא לְהוּ, האם כוונת רבי יוחנן היתה לומר שרק לְאַחַר גְּמַר דִּין מַחֲלוֹקֶת, אֲבָל לִפְנֵי גְּמַר דִּין דִּבְרֵי הַכֹּל יָכוֹל לַחֲזוֹר בּוֹ, אוֹ דִּילְמָא בֵּין כָּזוֹ וּבֵין כָּזוֹ – בין קודם ובין אחר גמר דין מַחֲלוֹקֶת, שלרבי מאיר יכול לחזור בו, ולחכמים אינו יכול לחזור בו. מוכיחה הגמרא: תָּא שְׁמַע, דְּאָמַר רָבָא, אחד מבעלי הדין שקִיבֵּל עָלָיו לדיין אדם שהוא קָרוֹב, אוֹ פָּסוּל, ורוצה לחזור בו, לִפְנֵי גְּמַר דִּין יָכוֹל לַחֲזוֹר בּוֹ, אבל לְאַחַר גְּמַר דִּין, אֵין יָכוֹל לַחֲזוֹר בּוֹ. מבארת הגמרא את הראיה: אִי אָמְרַת בִּשְׁלָמָא – דברי רבא יהיו מובנים, אם נאמר שרבי יוחנן סובר שרק לְאַחַר גְּמַר דִּין מַחֲלוֹקֶת, אֲבָל לִפְנֵי גְּמַר דִּין הַכֹּל יָכוֹל לַחֲזוֹר בּוֹ, שרָבָא פסק כך משום דְּאָמַר את שיטתו כְּרַבִּי יוֹחָנָן וְאַלִּיבָּא [־וכשיטתם] דְּרַבָּנָן, שהרי לרבי יוחנן קודם גמר דין יכול לחזור בו, אף לחכמים, ולאחר גמר דין לחכמים אינו יכול לחזור בו, אֶלָּא אִי אָמְרַת שרבי יוחנן סובר שבֵּין כָּזוֹ בֵּין כָּזוֹ – בין לפני גמר דין ובין לאחר גמר דין מַחֲלוֹקֶת, שלפי רבי מאיר יכול לחזור בו, ולחכמים אינו יכול לחזור בו, אם כן יקשה, רָבָא שאמר שקודם גמר דין יכול לחזור בו, דְּאָמַר כְּמַאן – כמו מי הוא אמר כן, שהרי בין לרבי יוחנן ובין לריש לקיש, לחכמים קודם גמר דין אינו יכול לחזור בו. אֶלָּא לָאו שְׁמַע מִינַּהּ שדעת רבי יוחנן היא שרק לְאַחַר גְּמַר דִּין מַחֲלוֹקֶת, אבל קודם גמר דין אף לחכמים יכול לחזור בו. מסיימת הגמרא: אכן כך שְׁמַע מִינַּהּ.

הגמרא דנה עוד באיזה אופן נחלקו רבי מאיר וחכמים, ומה ההלכה במחלוקתם: שָׁלַח לֵיהּ רַב נַחְמָן בַּר רַב (חִסְדָּא) שאלה לְרַב נַחְמָן בַּר יַעֲקֹב, יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּינוּ, האם לִפְנֵי גְּמַר דִּין מַחֲלוֹקֶת, אוֹ לְאַחַר גְּמַר דִּין מַחֲלוֹקֶת. עוד שאלו, וְהַלָּכָה כְּדִבְרֵי מִי, כרבי מאיר או כחכמים. שָׁלַח לֵיהּ רב נחמן בר יעקב לרב נחמן בר רב חסדא, לְאַחַר גְּמַר דִּין מַחֲלוֹקֶת, וְהַלָּכָה כְּדִבְרֵי חֲכָמִים.

דעה אחרת מה שאל רב נחמן: רַב אַשִּׁי אָמַר, הָכִי שָׁלַח לֵיהּ רב נחמן בר רב חסדא לרב נחמן בר יעקב, האם בְּאֶתֵּן לְךָ מַחְלוֹקֶת, אוֹ בְּמָחוּל לְךָ מַחְלוֹקֶת. ועוד שאלו, וַהֲלָכָה כְּדִבְרֵי מִי. שָׁלַח לֵיהּ, בְּאֶתֵּן לְךָ מַחְלוֹקֶת, וְהַלָּכָה כְּדִבְרֵי חֲכָמִים.

אופן נוסף ששלחו לשאול: בְּסוּרָא, מַתְנוּ הָכִי – שנו שהספיקות היו כמו ששנינו לעיל, אבל בבית המדרש שבְּפוּמְבְּדִיתָא, מַתְנוּ הָכִי בדלהלן, אָמַר רַב חֲנִינָא בַּר שִׁלְמְיָה, שָׁלְחוּ לֵיהּ מִכֵּי רַב שאלה לִשְׁמוּאֵל, יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּינוּ, כאשר רוצה לחזור בו לִפְנֵי גְּמַר דִּין, וְקָנוּ מִידוֹ – אך עשה קנין שלא יחזור בו, מַאי, האם הקנין מעכבו מלחזור בו או לא. שָׁלַח לְהוּ – שמואל, אֵין לְאַחַר קִנְיָין כְּלוּם – אי אפשר לשנות כלום לאחר שעשה קנין, ולכך אינו יכול לחזור בו.

משנה

וְאֵלּוּ הֵן הַפְּסוּלִין לדון ולהעיד, הַמְשַׂחֵק בְּקוּבְיָא – חתיכות של עצם שמשחקים בהם, ומתנים ביניהם שהמפסיד במשחק יתן למנצח סכום כסף, וְהַמַּלְוֶה בְּרִיבִּית, וּמַפְרִיחֵי יוֹנִים – שמפריחים יונים במרוצה ממקום למקום, ומתנים שמי שתקדם יונתו להגיע לאותו מקום, חבירו יתן לו סכום כסף, וְסוֹחֲרֵי שְׁבִיעִית – סוחרים בפירות שביעית.

אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן, בַּתְּחִילָּה הָיוּ קוֹרִין אוֹתָן 'אוֹסְפֵי שְׁבִיעִית', מִשֶּׁרַבּוּ הָאֲנָסִין, חָזְרוּ לִקְרוֹתָן 'סוֹחֲרֵי שְׁבִיעִית'.

אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, אֵימָתַי נפסלים המשחקים בקוביא, בִּזְמַן שֶׁאֵין לָהֶן אוּמָּנוּת אֶלָּא הוּא – רק לשחק בקוביא, אֲבָל אם יֵשׁ לָהֶן אוּמָּנוּת שֶׁלֹּא הוּא – חוץ מלשחק בקוביא, כְּשֵׁרִין.

גמרא

מבררת הגמרא: מְשַׂחֵק בְּקוּבְיָא מַאי קָא עָבֵיד – מה עשה, ומדוע פסלוהו. מבארת הגמרא: אָמַר רָמִי בַּר חָמָא, מִשּׁוּם דַּהֲוָה אַסְמַכְתָּא – שהתחייבות שביניהם זהו רק משום שכל אחד סומך בדעתו על כך שינצח, ואם היה יודע שיפסיד לא היה מתרצה להתחייב, וְאַסְמַכְתָּא לֹא קָנְיָא – אינה קונה, כלומר אין בה ממש ואינה מחייבתו, ומכיון שהמשחקים בקוביא נוטלים ממון זה מזה על ידי אסמכתא, יש ביד המקבל כעין גזל, ולכן הוא נפסל. ביאור נוסף: רַב שֵׁשֶׁת אָמַר, כָּל כִּי הַאי גַּוְונָא – כל התחייבות שהיא כגון זו, לָאו אַסְמַכְתָּא הִיא, כיון שמתחייב באופן גמור, אֶלָּא הטעם

המשך בעמוד 89

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לשון של 'אימתי', כמו במשנתינו, וכן לשון של 'בַּמֶּה דברים אמורים', אֵינוֹ בא לחלוק אֶלָּא לְפָרֵשׁ את דִּבְרֵי חֲכָמִים, וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, לשון 'אימתי' בא לְפָרֵשׁ דברי חכמים, ולשון 'בַּמֶּה דברים אמורים', בא לַחֲלוֹק על חכמים. ואם כן, דְּכוּלֵּי עָלְמָא – בין לפי רבי יהושע בן לוי ובין לפי רבי יוחנן, לשון 'אימתי', לְפָרֵשׁ הוא בא. ומאחר שבמשנתינו בא לפרש את דברי חכמים ולא לחלוק עליהם, אם כן בין לרבי יהודה ובין לחכמים טעם הפסול של משחק בקוביא הוא משום שאינו עסוק בישובו של עולם, ושלא כדעת רמי בר חמא. תמהה הגמרא על הדחיה: גַּבְרָא אַגַּבְרָא קָא רָמֵית – וכי מקשה אתה מאדם אחד על אדם אחר, והרי אפשר שמַר – רמי בר חמא, סָבַר שכשאמר רבי יהודה אימתי, פְּלִיגֵי – כוונתו לחלוק בזה עם חכמים. וּמַר – רבי יהושע בן לוי, סָבַר לֵא פְּלִיגֵי רבי יהודה וחכמים. ומאחר שלדעת רמי בר חמא חכמים חולקים על רבי יהודה ופוסלים משחק בקוביא גם כשיש לו אומנות אחרת, לפיכך ביאר שטעמם הוא משום אסמכתא ולא משום ישוב העולם, וכתירוץ הגמרא לעיל.

מקשה הגמרא על רבי יהושע בן לוי ורבי יוחנן שאמרו ש'אימתי' בא לפרש: וְלֵא פְּלִיגֵי – האם רבי יהודה וחכמים במשנתינו אינם חולקים, וְהָתַנְיָא בברייתא, בֵּין שֶׁיֵּשׁ לוֹ – למשחק בקוביא, אוּמָּנוּת שֶׁלֹּא הוּא – חוץ מלשחק בקוביא, וּבֵין שֶׁאֵין לוֹ אוּמָּנוּת אֶלָּא הוּא – רק לשחק בקוביא, הֲרֵי זֶה פָּסוּל. ואם רבי יהודה בא לפרש דברי חכמים, אם כן גם חכמים מודים שאין לפסלו כשיש לו אומנות אחרת, ונמצא שברייתא זו אינה לא כרבי יהודה ולא כחכמים. אלא בהכרח שרבי יהודה נחלק עם חכמים, וחכמים פוסלים אף כשיש לו אומנות אחרת, וברייתא זו היא כדעת חכמים. דוחה הגמרא: אין להוכיח מברייתא זו מה דעת חכמים, שכן הַהִיא – ברייתא זו, שיטת רַבִּי יְהוּדָה שאמר מִשּׁוּם רַבִּי טַרְפוֹן הִיא, הסובר שאף באופן שמתחייב על תנאי של מעשה שאין נתון הדבר בידו לעשותו הרי זו 'אסמכתא' ואינו קונה, ולפי דבריו יש לפסול את המשחק בקוביא משום אסמכתא, ואף שיש לו אומנות אחרת. ומצינו שכך היא דעתו, דְּתַנְיָא בברייתא, בענין שני אנשים שיושבים, ואדם נוסף עובר לפניהם, אחד מהיושבים אומר פלוני שעובר כאן נזיר הוא, וחבירו אומר פלוני אינו נזיר. חזר הראשון ואמר, הריני נזיר אם האמת כמותי שהוא נזיר, והשני אמר הריני נזיר אם האמת כמותי שאינו נזיר, ושניהם התכוונו לנזירות, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי טַרְפוֹן, לְעוֹלָם אֵין אֶחָד מֵהֶן נָזִיר, ואף מי שנמצאו דבריו נכונים, לְפִי שֶׁלֹּא נִתְּנָה תורת נְזִירוּת אֶלָּא לְהַפְלָאָה – רק באופן שהנזירות שמקבל עליו היא מפורשת וברורה, ולא כשקיבל את הנזירות על ספק ותנאי. מבואר בברייתא זו, שרבי טרפון סובר שאדם אינו מתחייב נזירות מספק גם באופן שהתנאי הוא ספק גמור שאינו בידו ואינו יודע מה יהיה בסופו, ואין אומרים שמאחר ויודע שאין הדבר נתון בידו הרי הוא מתחייב לגמרי. וכמו כן לענין משחק בקוביא, אינו מתחייב באופן ודאי אף שעשיית הדבר שהתנו עליו אינו נתון בידיו. ואם כן, הברייתא הסוברת שמשחק בקוביא פסול, היא דעת רבי יהודה משום רבי טרפון הסובר שזו אסמכתא ופסול משם גזל, ולכך פסלה הברייתא גם כשיש לו אומנות אחרת, אך חכמים במשנתינו סוברים שכאשר הדבר שהתנה עליו אינו מסור בידיו לעשותו אינו אסמכתא, ולכך פסולו הוא רק כשאין לו אומנות אחרת ומפני שאינו עסוק בישובו של עולם.

שנינו במשנה: ואלו הן הפסולין וכו' וְהַמַּלְוֶה בְּרִבִּית. אָמַר רָבָא, לְוֶה בְּרִבִּית פָּסוּל לְעֵדוּת. מקשה הגמרא: וְהָאָנַן תְּנַן במשנתינו, מַלְוֶה בְּרִבִּית, משמע שמלוה הוא זה שנפסל לעדות, אך לא הלוה. מתרצת הגמרא: אין הכוונה למַלוה ברִבית, אלא לִמְלוֶה הַבָּאָה בְּרִבִּית, ובלשון זו כלולים שניהם, המלוה והלוה.

הגמרא מביאה מעשה במלוה בריבית שרבא פסלו לעדות. מספרת הגמרא: בַּר בִּינְיָתוֹם – שם אדם, אַסְהִידוּ בֵּיהּ תְּרֵי סָהֲדֵי – העידו עליו שני עדים, חַד העדים אָמַר, קַמֵּי דִּידִי אוֹזִיף בְּרִיבִּיתָא – בפני הלוה אדם זה בריבית, וְחַד אָמַר, לְדִידִי אוֹזְפִי בְּרִיבִּיתָא – לי הלוה אדם זה בריבית, פַּסְלֵיהּ רָבָא לְבַר בִּינְיָתוֹם לדון ולהעיד, משום מלוה בריבית.

מקשה הגמרא: וְהָא רָבָא הוּא דְּאָמַר שגם מי שלָוָה בְּרִבִּית פָּסוּל לְעֵדוּת, וַהֲוָה לֵיהּ – ואותו עד שהעיד שהוא עצמו לוה מבר ביניתוס בריבית הרי הוא רָשָׁע, וְהַתּוֹרָה אָמְרָה (שמות כג א) אַל תָּשֶׁת יָדְךָ עִם רָשָׁע לִהְיוֹת עֵד חָמָס, ופירשו חכמים 'אַל תָּשֶׁת רָשָׁע עֵד', וכיצד פסל רבא את בר ביניתוס על פי אותו עד. מתרצת הגמרא: רָבָא שקיבל את עדותו, הלך בזה לְטַעְמֵיהּ – לשיטתו, דְּאָמַר רָבָא, אָדָם נחשב קָרוֹב אֵצֶל [-לגבי] עַצְמוֹ, והרי אין אדם יכול להעיד על קרובו בין לזכות ובין לחובה, וְלכן אֵין אָדָם מֵשִׂים עַצְמוֹ רָשָׁע – אינו נאמן להרשיע ולפסול את עצמו לעדות.

הגמרא מביאה מעשה שיש ללמוד מכך כיצד חוזר בתשובה מי שנפסל לעדות: הַהוּא טַבָּחָא – מעשה בטבח אחד, דְּאִישְׁתְּכַח דְּנַפְקָא טְרֵיפָתָא מִתּוּתֵי יְדֵיהּ – שנמצא שיצאו טרפות מתחת ידיו, שמכר באיטליזו טריפות. פַּסְלֵיהּ רַב נַחְמָן לעדות, כיון שחשוד להעיד שקר על ידי שישלמו לו ממון, וְעָבְרֵיהּ – והעבירו מאומנותו, שלא יהא עוד טבח. אֲזַל – הלך אותו טבח, רַבִּי מַזְּיֵהּ וְטוּפְרֵיהּ – וגידל שערו וצפרניו, כדי לנוול את עצמו לעשות תשובה. סָבַר רַב נַחְמָן לַאֲכִשּׁוּרֵיהּ – להכשירו, שהנה סימן הוא שחזר בתשובה. אָמַר לֵיהּ רָבָא לרב נחמן, דִּילְמָא אִיעַרּוּמֵי קָא מַעֲרִים – שמא הוא מערים ובאמת לא עשה תשובה. מבררת הגמרא: אֶלָּא מַאי תַּקַּנְתֵּיהּ – מהי תקנתו של טבח שהרוציא טריפות מתחת ידו, אם רוצה לחזור להיות כשר לעדות ושישיבוהו לאומנותו. משיבה הגמרא: כִּדְרַב אִידִי בַּר אָבִין, דְּאָמַר רַב אִידִי בַּר אָבִין, הֶחָשׁוּד עַל הַטְּרֵיפוֹת – להאכיל טריפות לאנשים, אֵין לוֹ תַּקָּנָה לחזור להיות כשר לעדות, ולהחזירו לאומנותו, עַד שֶׁיֵּלֵךְ לְמָקוֹם שֶׁאֵין מַכִּירִין אוֹתוֹ, ויעשה תשובה שם, שבמקום אחר בודאי אינו מערים, וְיַחֲזִיר אֲבִידָה בְּדָבָר חָשׁוּב – שהאבידה תהיה אבידה חשובה, שבזה שמחזיר אף אבידה כזו מראה שאינו רודף אחר הממון, אוֹ שֶׁיּוֹצִיא טְרֵיפָה מִתַּחַת יָדוֹ בְּדָבָר חָשׁוּב מִשֶּׁלּוֹ – ששחט לעצמו בהמה גדולה ונמצאת טריפה, וזרקה.

שנינו במשנה: אלו הן הפסולין וכו' וּמְפָרְיְחֵי יוֹנִים. מבררת הגמרא: מַאי מְפָרְיְחֵי יוֹנִים. מבארת הגמרא: הָכָא תַּרְגּוּמֵהּ – כאן בבבל ביארוה, בשנים שמפריחים כל אחד מהם את יונתו ומתחייבים זה לזה דְּאִי תְּקַדְּמֵיהּ יוֹנָךְ לְיוֹן – שאם תקדים יונתך את יוני להגיע למקום פלוני, אתן לך כך וכך. ביאור נוסף: רַבִּי חָמָא בַּר אוֹשַׁעְיָא אָמַר, אָרָא – יונה שמלומדת להביא יונים אחרות מבית בעליהם לבית בעליה, ויש בזה משום גזל. מבררת הגמרא: מַאן דְּאָמַר שמפריחי יונים היינו שאומר לו אִי תְּקַדְּמֵיהּ יוֹנָךְ לְיוֹן אתן לך כך וכך, מַאי טַעְמָא לָא אָמַר לפרש כרבי חמא שזהו אָרָא. מבארת הגמרא: אָמַר לָךְ, אָרָא אינו גזל גמור, אלא רק גזל מִפְּנֵי דַּרְכֵּי שָׁלוֹם בְּעָלְמָא, ומשום זה אינו נפסל לעדות. מבררת הגמרא: וּמַאן דְּאָמַר שמפריחי יונים זהו אָרָא, מַאי טַעְמָא לֵא אָמַר לפרש שאומר לחבירו אִי תְּקַדְּמֵיהּ יוֹנָךְ לְיוֹן. מבארת הגמרא: אָמַר לָךְ, דבר זה שמשחקים יונה של מי תקדם, הַיְינוּ מְשַׂחֵק בְּקוּבְיָא, שבשניהם יש חסרון של אסמכתא, והתנא אינו צריך לשנות שני פעמים את אותו ענין. מבארת הגמרא: וְאִידָךְ – מי שביאר שהכוונה אם תקדם יונך ליוני, אין לשאול על כך מדוע צריך שני פעמים לשנות ענין זה, שכן התנא שנה שני עניינים של אסמכתא, תָּנָא אופן אחד כאשר תּוֹלֶה בִּדְעַת עַצְמוֹ – משחק בקוביא, שבזה תולה המתחייב את חיובו במה שהוא יודע, וְתָנָא אופן אחר כאשר תּוֹלֶה את חיובו בִּדְעַת יוֹנוֹ – באם תקדם היונה של חבירו ליונה שלו, שאין ההקדמה תלויה בעצמו אלא ביונו. וּצְרִיכָא שני האופנים הללו, דְּאִי תָּנָא רק שתּוֹלֶה בִּדְעַת עַצְמוֹ נחשב אסמכתא, כגון משחק בקוביא, היינו אומרים שרק הָתָם הוּא דְּלָא גָּמַר וּמַקְנֵי – בזה לא גמר בדעתו להקנות ולשעבד את עצמו לשלם לחבירו אם יפסיד, כיון דְּאָמַר לעצמו,

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רש"י

אימתי וכמה. אימתי כגון במתניתין דהכא או במה דברים אמורים: **גברא אגברא.** דרבי יהושע בן לוי ארמי בר חמא רמי בר חמא סבר אימתי דרבי יהודה לחלוק בא: **ההיא דרבי יהודה היא משום רבי טרפון.** לעולם אימתי לפרש הוא ורבנן דמתניתין לא פליגי עליה ומתניתא דקתני בין שיש לו כו' דמשמע טעמא משום אסמכתא ר' יהודה גופיה אמרה משמיה דרבי טרפון ופליג אדרבנן דמתניתין דטעמייהו משום יישוב ובמתניתין ר' יהודה מילתייהו דרבנן קא מפרש: **אין אחד מהן נזיר.** שנים יושבין ואחד עובר זה אומר פלוני העובר נזיר הוא וזה אומר אינו נזיר ואמר אחד הריני נזיר אם כמותו הוא שהוא נזיר וחבירו אומר הריני נזיר אם כמותו הוא שאינו נזיר ושניהם מתכוונין לנזירות ונמצא כאחד מהם ואמר רבי טרפון אין אחד מהן נזיר שעל הספק אמר דבריו תחילה ואין זו הפלאה דכי יפליא איש (ויקרא כז) יפרש משמע אלמא לר' טרפון דכי תלי תנאה במידי דלאו בידיה ולא ידע לה אפילו הכי הויא אסמכתא ולא אמרינן מספיקא גמר ואקני: **לוה בריבית פסול לעדות.** דקיי"ל (ב"מ דף עה:) המלוה והלוה עוברין בלא תעשה וכיון דחימוד ממון מעבירו על דת הוה לי' כרשע דחמס דעובר נמי על לא תעשה מפני חימוד ממון: **מלוה הבאה בריבית.** ומשמע אתרווייהו: **בר ביניתום.** אוזיף מלוה: **והוה ליה.** האי סהדה רשע דהא אודי דלווה בריבית: **רבא לטעמיה.** בפ"ק דאין אדם משים עצמו כו' אינו יכול לפסול עצמו על פיו דהא אין קרוב מעיד לא לזכות ולא לחובה ואדם קרוב אצל עצמו: **רבי מזייה וטופריה.** הגדיל שערו וציפורניו לנוול עצמו לעשות תשובה: **שאין מכיריין אותו.** דתשובה דהתם לאו עירומי הוא: **ויחזיר אבידה.** אם ימצא אבידת חבירו דכיון דמחזיר אבידה הוא ודאי הדר ביה מחמדת ממון: **אם תקדמיה יונך ליון.** ליוני אתן לך כך וכך: **ארא.** אשתליו"ן מלומד להביא יונים ממקומן לבית בעלים על כרחן ויש בהן גזל: **מפני דרכי שלום בעלמא.** דתניא (חולין דף קלט:) יוני שובך ויוני עלייה יש בהן גזל מפני דרכי שלום ולא גזל גמור דלא זכה בהן בעל השובך דממילא קאתו ורבו להתם ובגמרא דהשואל (דף קב.) גרס לה: **תנא תולה בדעת עצמו.** דהויא אסמכתא והדר תנא דתולה בדעת יונו:

קים

תוספות

דאמר התם האי מאן דמקבל זוזי מחבריה למזבין ליה חמרא ופשע ולא זבין משלם כדאזיל אפרווהא דזולשפוט וקאמר התם דאסמכתא היא כו' עד דמקשה הש"ס מאי שנא מאם אוביר ולא אעביד אשלם במיטבא ומשני התם גבי אם אוביר ולא אעביד אשלם במיטבא משום דהוי בידו לא הויא אסמכתא אלמא דלא הויא בידו הוי פפי אסמכתא ממה שהוא בידו על כן נראה לר"ת לפרש הכי כל כי האי גוונא לאו אסמכתא היא דלא הויא אסמכתא אלא היכא שאין יכול להרויח כגון משליש שטרו וכו' דגט פשוט (ב"ב דף קסח.) אבל הכא לא הויא אסמכתא משום דכיון דשנים הם כל אחד ואחד מקני לחבריה מגו דאי מרווח בעי איהו למקני בהדהיא הנאה גמר ומקני לחבריה ולפי זה כל שידוכין לא הויא אסמכתא משום דכל חד וחד בעי למקני גמר נמי ומקני ומיהו קשה על פי' ר"ת שהרי בפרק הזהב (ב"מ דף מח:) ושם) אמרינן הנותן עירבון לחבירו ואמר לו אם אני חוזר בי עירבוני מחול לך והלה אומר אם אני חוזר בי אכפול לך ערבונך נתקיימו התנאים דברי רבי יוסי ומסיק התם לבסוף אליבא דר' יהודה דהויא אסמכתא ולא קניא אלמא אפי' בשנים חשיב אסמכתא ולא אמרינן מגו דאי בעי קנין העירבון אם חבירו חוזר בו מקנה נמי כנגד העירבון לחבירו כשהוא חוזר בו ועוד משמע לקמן גבי צריכותות דמפריחי יונים דהיכא שהוא סבור דבידו להרויח הויא אסמכתא בעלמא טפי כדפירש רש"י על כן נראה לר"י עיקר כפירוש רש"י ואי קשיא לו מההיא דאיזהו נשך כדפירש לעיל תריץ הכי שאני התם דודאי דבר שהוא בידו ממש לגמרי כגון אם אוביר ולא אעביד אשלם במיטבא דהתם בידו לעשות ולא גזים נמי שסובר הוא שכך הפסיד חבירו אם לא ישלים תנאו כמו אם ישלם במיטבא ובההיא ודאי גמר ומקני ולא חשיב אסמכתא ואומר בלבו עלי לשלם ודאי מן הדין מה שבידי לעשות ולא עשיתי אבל היכא דגזים אע"ג דהוי בידו ממש לגמרי כגון אם אוביר ולא איעבד אשלם אלפא זוזי מכל מקום כיון דגזים ודאי הוי גוזמא דמתנה לשלם אלף זוז בשביל קרקע אחת ודאי חשיב אסמכתא ומיהו קשה דהכא משמע דדבר דלא הוי בידו לאו אסמכתא הוא כגון משחק בקוביא דהכא ואע"ג דגזים ומאי שנא מההיא דחמרא דזולשפוט דחשבינן אסמכתא מהאי טעמא ומכ"מ לא קשיא מידי דהתם ודאי הויא אסמכתא משום שזה סומך עליו משום דהוי דבר שבידו שמוצאין יין למכור ונראה כאסמכתא קצת אע"ג דלא גזים דשמא לא ירצו אחרים למכור לו והלכך אע"ג דלא

1 ’אֵימָתַי’ וּ’כַמָּה’, אֵינוֹ אֶלָּא לְפָרֵשׁ דִּבְרֵי חֲכָמִים. רַבִּי
2 יוֹחָנָן אָמַר, ’אֵימָתַי’ לְפָרֵשׁ, וּ’כַמָּה’ לַחֲלוֹק, וּדְכוּלֵּי
3 עָלְמָא ’אֵימָתַי’ לְפָרֵשׁ הוּא, גְּבְרָא אַגַּבְרָא קָא רָמֵית?
4 מַר סָבַר פְּלִיגִי, וּמַר סָבַר לֵא פְּלִיגִי. וְלֵא פְּלִיגִי,
5 וְהָתַנְיָא, בֵּין שֶׁיֵּשׁ לוֹ אוּמְנוּת שֶׁלֹּא הוּא, בֵּין שֶׁאֵין לוֹ
6 אוּמָּנוּת אֶלָּא הוּא, הֲרֵי זֶה פָּסוּל. הַהִיא, רַבִּי יְהוּדָה
7 מִשּׁוּם רַבִּי טַרְפוֹן הִיא, דְּתַנְיָא, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר מִשּׁוּם
8 רַבִּי טַרְפוֹן, לְעוֹלָם אֵין אֶחָד מֵהֶן נָזִיר, לְפִי שֶׁלֹּא נִתְּנָה
9 נְזִירוּת אֶלָּא לְהַפְלָאָה: מַלְוֶה בְּרִבִּית: אָמַר רָבָא, לְוֶה
10 בְּרִבִּית פָּסוּל לְעֵדוּת. וְהָאָמַר תְּנַן, מַלְוֶה בְּרִבִּית, מְלוָה
11 הַבָּאָה בְּרִבִּית. בַּר בִּינִיתוֹם, אַסְהִידוּ בֵּיהּ תְּרֵי סָהֲדֵי.
12 חַד אָמַר, קַמֵּי דִּידִי אוֹזִיף בְּרִיבִּיתָא. וְחַד אָמַר, לְדִידִי
13 אוֹזְפִי בְּרִיבִּיתָא. פְּסֵלֵיהּ רָבָא לְבַר בִּינִיתוֹם. וְהָא רָבָא
14 הוּא דְּאָמַר לְוֶה בְּרִבִּית פָּסוּל לְעֵדוּת, וַהֲוָה לֵיהּ רָשָׁע,
15 וְהַתּוֹרָה אָמְרָה ’אַל תָּשֶׁת רָשָׁע עֵד’. רָבָא לְטַעְמֵיהּ,
16 דְּאָמַר רָבָא, אָדָם קָרוֹב אֵצֶל עַצְמוֹ, וְאֵין אָדָם מֵשִׂים
17 עַצְמוֹ רָשָׁע. הַהוּא טַבְחָא דְּאִישְׁתְּכַח דְּנָפְקָא טְרֵיפְתָּא
18 מִתּוּתֵי יְדֵיהּ, פְּסֵלֵיהּ רַב נַחְמָן וְעַבְּרֵיהּ. אֲזַל, רַבִּי מַזֵּיהּ
19 וְטוּפְרֵיהּ. סָבַר רַב נַחְמָן לְאַכְשׁוֹרֵיהּ. אָמַר לֵיהּ רָבָא,
20 דִּילְמָא אִיעַרּוֹמֵי קָא מַעֲרִים. אֶלָּא מַאי תַּקָּנְתֵּיהּ, כְּדְרַב
21 אִידִי בַּר אָבִין, דְּאָמַר רַב אִידִי בַּר אָבִין, הֶחָשׁוּד עַל
22 הַטְּרֵיפוֹת אֵין לוֹ תַּקָּנָה עַד שֶׁיֵּלֵךְ לְמָקוֹם שֶׁאֵין מַכִּירִין
23 אוֹתוֹ, וְיַחֲזִיר אֲבֵידָה בְּדָבָר חָשׁוּב אוֹ שֶׁיּוֹצִיא טְרֵיפָה
24 מִתַּחַת יָדוֹ בְּדָבָר חָשׁוּב מִשֶּׁלּוֹ: וּמַפְרִיחֵי יוֹנִים: מַאי
25 מַפְרִיחֵי יוֹנִים, הָכָא תַּרְגּוּמַהּ, אִי תְּקַדְּמֵיהּ יוֹנָךְ לְיוֹן.
26 רַבִּי חָמָא בַּר אוֹשַׁעְיָא אָמַר, אָרָא. מַאן דְּאָמַר אִי
27 תְּקַדְּמֵיהּ יוֹנָךְ לְיוֹן, מַאי טַעְמָא לָא אָמַר אָרָא. אָמַר
28 לָךְ, אָרָא, מִפְּנֵי דַּרְכֵּי שָׁלוֹם בְּעָלְמָא. וּמַאן דְּאָמַר
29 אָרָא, מַאי טַעְמָא לֹא אָמַר אִי תְּקַדְּמֵיהּ יוֹנָךְ לְיוֹן. אָמַר
30 לָךְ, הַיְינוּ מְשַׁחֵק בְּקוּבְיָא. וְאִידָךְ, תָּנָא תּוֹלֶה בְּדַעַת
31 עַצְמוֹ וְתָנָא תּוֹלֶה בְּדַעַת יוֹנוֹ. וּצְרִיכָא, דְּאִי תָּנָא
32 תּוֹלֶה בְּדַעַת עַצְמוֹ, הָתָם הוּא דְּלָא גָּמַר וּמַקְנֵי, דְּאָמַר

קים

גזים כיון דלאו בידו הוא לגמרי לא גמר ומקני לחבריה אבל הכא גבי משחק בקוביא דלאו בידו הוא כלל אע"ג דגזים בתנאי שחוק שלו מ"מ גמר ומקני דכיון שהוא יודע שאין בידו להרויח וידוע הוא שאחד מהם ירויח ודאי לא נתכוון להסמיך חבירו על דבר שאינו אלא גמר ומקנה לכך כי האי גוונא ודאי לאו אסמכתא היא אבל הא דאשלם אלפא זוזי דגזים וגם בידו להשלים תנאו יש לנו לומר דנתכוון להסמיך חבירו הויא אסמכתא משום דגוזמא קאמר ולא גמר ומקנה ומסתברא דלהכי גזים שהוא סבור ודאי שיעבדנה ועוד שבידו הוא ומשום הכי פסק דמשחק בקוביא כשר לעדות דפסקינן כר' יהודה לקמן דכיון שיש לו אומנות שלא הוא כשר והא דפסקינן דמשחק בקוביא קני דווקא כשמעות שניהם

על פי הדף לפי שהדף והמקום קנוי לאותו שירויח כדי לקנות המעות אשר עליו אבל המשחקים באמנה אפילו הקנו לא מהני אם לא הקנו בב"ד חשוב כדאי' בנדרים (דף כז:):

ההיא ר' יהודה משום ר' טרפון. דאמר לא נתנה נזירות אלא להפלאה פ"ה אלמא כיון דמספקא ליה אי הוי נזיר אי לא מספיקא לא משעביד נפשיה הכא נמי מספיקא לא גמר ומקני והקשה הריב"ן מאי מדמה קנין לנזירות שאני נזירות דגלי קרא דכתיב כי יפליא וי"ל דמ"מ נילף מיניה בעלמא ור"י פי' דמ"מ מייתי שפיר ואין להקשות שאני הכא דגלי קרא משום דהא לא מפרש בקרא מאי היא הפלאה אלא גלי לן קרא דבעינן הפלאה ולא ידעינן מה היא הפלאה אלא תיתי לן מסברא מה היא הפלאה והיינו דקאמר ההיא רבי יהודה היא דאמר משום רבי טרפון דכיון דלא חשיב ליה הפלאה א"כ ש"מ דעל כרחיך הוא דאמר לעיל בכי האי גוונא אסמכתא היא דאי לאו אסמכתא היא מילתא דלא ידע אם כן הויא נמי דך הפלאה אע"ג דלא ידע ומדקאמר ר' יהודה לעולם אין אחד מהם נזיר וכו' מכלל דלא הוי הפלאה כי האי גוונא אם כן ש"מ לעיל דהוי אסמכתא כי האי גוונא וקרא דכי יפליא איצטריך משום דידות נזירות כנזירות הלכך אי לאו קרא דכי יפליא הייתי מרבה גם זו לידות נזירות דלא גרע מהם ומשום הכי איצטריך כי יפליא לומר דלא חשיב כידות:

אי

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

תוספות

אי נמי מפני דרכי שלום. תימה למ"ד מפריחי יונים ארא א"כ מעיקרא נמי פסולים מפני דרכי שלום וי"ל דהא דאמרי' מפני דרכי שלום קאי אלישנא דתקדמיה יונך ליון:

מעיקרא סבור דמי קיהיב. וא"ת וליפסול מדאורייתא דקא עבר אלאו דלא תחמוד וי"ל דלא תחמוד משמע דלא יהיב דמי וכי יהיב דמי ליכא לאו דחמוד כלל וא"ת והא אמרינן בפ"ק דבבא מציעא (דף ה:) לא תחמוד בלא דמי משמע להו משמע לאינשי דווקא הוא דמשתמע כך אבל הם טועים דלא תחמוד הוו אפי' בדיהיב דמי וי"ל דמשמע להו דקאמר ר"ל נמי דכן הוא האמת ועי"ל דהכא הכי קאמר דמי קא יהבי והיו מפייסים אותם עד שיאמרו רוצה אני אם כן לא עברי אלאו דלא תחמוד כיון דחזו דשקלי בעל כרחייהו ולא היו חוששין אם יתפייסו פסלינהו:

מגדלי איתמר. פי' בהמה דקה אסור לגדל אפי' בבית משום ישוב ארץ ישראל דילמא אתי לרעותן בשדות ובהמה גסה מותר לגדל בבית ולא גזרו בה חכמים משום דצריך לחרישה ואין יכולין לעמוד בהאי גזירה וא"ת והא מתניתין היא במרובה (ב"ק דף עט: ושם) אין מגדלין בהמה דקה בארץ ישראל משמע דווקא דקה אבל גסה מגדלין וי"ל דאי מההיא הוה אמינא ה"ה גסה ודקה דנקט לאשמועינן חידוש דסיפא דאפי' דקה אינו אסור אלא בארץ ישראל דווקא אבל לא בסוריא דכיבוש יחיד לא הוי כיבוש קמ"ל:

סתם גבאי כשר. פ"ה והא דהוסיפו הגבאין והמוכסין בדחזו דשקלי יתירתא וקא אתי לאשמועינן דאע"ג שהחזיר הגבאי והמוכס פסול דלא דמי לשאר גזלנים שהחזירו דכשרים דהאי לא ידע למאן נהדר ועוד כיון דעדיין הם עוסקין בגבאות ובמכס חשודים לחזור לקלקולם:

משרבו

רש"י

קים לי בנפשאי. ולא היתה ספיקא בידו וטעות הוא וכי אתני אדעתא דהוא נצח אתני ולא גמר ואקני אבל תולה בדעת יונו ספיקא הוא בידו אי נצח ואפ"ה אתני מספיקא הלכך גמר ומקני: **בנקשא תליא מילתא.** שיש לו דפין של עץ מנקשין זו לזו והיונה שומעת קולן ומכרת שבעלה מזרזה וממהרת לעוף: **ה"נ** אנא ידענא בנקשא טפי: **נקשא.** הכאה זו על זו: **פספסין.** שברי עצים והן מרלי"ש בלע"ז: **אפילו קליפי אגוזים.** שאין עשויין לכך ואקראי בעלמא הוא: **דאפילו לגוי.** שישתכח שם ריבית מפיהם דתו ודאי לא הדרי לקלקוליהו: **שממרים את היונים.** מרגזים אותן זה על זה להלחם: **אפילו בהמה וחיה.** דלאו מילתא דשכיחא הוא: **פגמיהן.** אלו דפין שמורזים בהן: **אפילו במדבר.** דלא שכיחי יונים דיישוב והאי פירושא לליישנא דארא נקיט ליה ולא מגופא דברייתא היא ולליישנא דאי תקדמה יונך ליון איכא לפרושי חזרה גמורה דהא אפילו בחנם נמי לא עבדו כדפרישית גבי קוביא: **ויבדלו.** שלא ישאו ויתנו בפירותיהן ויפקרו גנותיהן לעניים: **לא חזרת דברים.** לומר לא נוסיף עוד אלא חזרה הנברת שיפזרו פירות שביעית שבגנותיהן לעניים: **הייני דמשכחת לה בהמה.** דאפשר שמלמדה לרוץ כשתשמע קולו: **בת הכי היא.** שתביא בהמות הבר לביתה עמה והלא ירדפוה החיות: **שור הבר.** דומה לחיה ואם מגדלו בביתו הולך למדברות ומטעה החיות לבא אחריו ויש בהן גזל מפני דרכי שלום שמביא אותן מן הביברין והא דקרי ליה בהמה כמאן דאמר מין בהמה הוא ופלוגתייהו לענין התרת חלבו וכיסוי הדם: **חמסן.** יהיב דמי אלא שאין רצון הבעלים למכור: **דאוריי' הוא.** אל תשת רשע עד ובמסכת גיטין (דף נט:) תנן מציאת חרש שוטה וקטן יש בהן גזל מפני דרכי שלום שלא יתקוטט אביו או קרוביו: **סוף סוף ממונא שקלי.** ועברי אתקנתא דרבנן מחמת חימוד ממון: **פסלינהו.** דחשידי למשקל אגרא ואסהודי שקרא: **כיון דחזו דחטפי.** ושקלי כלומר דאפי' דמי קא יהבי אתי לידי גזלנות כלומר שהיה קשה לבעלים למכור ובעל כרחן חוטפין וזורקין המעות לפניהם: **גבאין.** ממונין שהעמידן המלך לגבות מס ומנת המלך וכרגא וארנונא מישראל חבירהם: **אקראי בעלמא.** מה שהבהמה נכנסת לשדות של אחרים ורועה אקראי הוא ואין הרועה מתכוין לכך: **יתירתא.** יותר מן הקצבה: **בארץ ישראל.** חמירי טפי משום ישוב ארץ ישראל: **מגדלין איתמר.** שמגדלין אותם בבתיהם ואפי' הכי בארץ ישראל פסולין מגדלי בהמה דקה דעבידא דמשמטא ורהטא לתוך השדות אבל גסה לא משתמטא ואפשר לנוטרה אבל רועה שמרען בחוץ באפר של ישוב אפי' בהמה גסה פסול שנכנסת בשדה של אחרים: **ה"נ מסתברא.** דרועה בהמה גסה פסול: **נאמנין עלי שלשה רועי בקר.** מכלל דאי לא קבלינהו עליה לא מהימני: **לא לדינא.** דלדינא מודינא דפסולין משום דלא גמירי דינא: **דלא שכיחי בישוב.** ולא ראו ולא שמעו עסקי דין בין אדם לחבירו אי קבלינהו עלויה לא מצי למיהדר: **סתם רועה.** דאכתי לא חזיינן דעיילו בהמותיו בשדות אחרות: **סתם גבאי כשר.** עד דשמעינן ביה דשקיל יתירתא: **כי הוה חזי.** אבוהה דר' זירא: **רבנן.** מיושבי העיר: **אמר לך עמי בא בחדריך.** דלא נחזינא בך ריש נהרא שהוא שר העיר ורואה שרבים יושבי העיר ושואל ממון הרבה לכל שנה והוא היה מיקל עליהם המס ומדחה את שר העיר לאמר שיושביה מועטין ואין ממי לגבות: **נכים אבא לפום ברא.** ישחוט את האב לפני הבן כלומר יגבה מהן ממון: **מיגנזו.** מתחבאין:

קים לי בנפשאי דידענא טפי. אבל תולה בדעת יונו, דאמר בנקשא תליא מילתא, ואנא ידענא לנקושי טפי. אבל תולה בדעת עצמו אימא לא, צריכא. מיתיבי, המשחק בקוביא, אלו הן, המשחקים בפיספסין. ולא בפיספסין בלבד אמרו, אלא אפילו קליפי אגוזים וקליפי רימונים. ואימתי חזרתן, משישברו את פיספסיהן, ויחזרו בהן חזרה גמורה. דאפילו בחנם לא עבדי. מלוה בריבית, אחד המלוה ואחד הלוה. ואימתי חזרתן, משיקרעו את שטריהן ויחזרו בהן חזרה גמורה, אפילו לגברי לא מוזפי. ומפריחי יונים, אלו שממרין את היונים. ולא יונים בלבד אמרו, אלא אפילו בהמה חיה ועוף. ואימתי חזרתן, משישברו את פגמיהן ויחזרו בהן חזרה גמורה, דאפילו במדבר נמי לא עבדי. סוחרי שביעית. ואימתי חזרתן, משתגיע שביעית אחרת, ויבדלו. ואמר רבי נחמיה, לא חזרת דברים בלבד אמרו, אלא חזרת ממון. כיצד, אומר אני פלוני בר פלוני, כינסתי מאתים זוז בפירות שביעית, והרי הן נתונין במתנה לעניים. קתני מיהת בהמה, בשלמא למאן דאמר אי תקדמיה יונך ליון, הייני דמשכחת לה בהמה. אלא למאן דאמר ארא, בהמה בת הכי היא? אין, בשור הבר, ובמאן דאמר שור הבר מין בהמה הוא, דתנן, שור הבר מין בהמה הוא. רבי יוסי אומר, מין חיה. תנא, הוסיפו עליהן, הגזלנין, והחמסנין. גזלן, דאורייתא הוא. לא נצרכא, אלא למציאת חרש שוטה וקטן. מעיקרא סבור, מציאת חרש שוטה וקטן לא שכיחא. אי נמי, מפני דרכי שלום בעלמא, כיון דחזו דסוף סוף ממונא הוא דקא שקלי, פסלינהו רבנן. החמסנין, מעיקרא סבור, דמי קא יהיב, אקראי בעלמא הוא. כיון דחזו דקא חטפי, גזרו בהו רבנן. תנא, עוד הוסיפו עליהן: הרועים, הנבאין והמוכסין. רועים, מעיקרא סבור, אקראי בעלמא הוא. כיון דחזו דקא מכווני ושדו לכתחילה, גזרו בהו רבנן: הנבאין והמוכסין: מעיקרא סבור, מאי דקיץ להו קא שקלי. כיון דחזו דקא שקלי יתירא, פסלינהו. אמר רבא, רועה שאמרו, אחד רועה בהמה דקה, ואחד רועה בהמה גסה. ומי אמר רבא הכי, והאמר רבא, רועה בהמה דקה, בארץ ישראל פסולין, בחוצה לארץ כשרין. רועה בהמה גסה, אפילו בארץ ישראל כשרין. והא, במגדלים איתמר. הכי נמי מסתברא, מדקתני 'נאמנין עלי שלשה רועי בקר'. מאי לאו, לעדות. לא, לדינא. דיקא נמי, דקתני 'שלשה' רועי בקר. ואי לעדות, שלשה למה לי. ואלא מאי לדינא, מאי איריא שלשה 'רועי בקר', כל בי תלתא דלא גמרי דינא, נמי. הכי קאמר, אפילו הני דלא שכיחי ביישוב. אמר רב יהודה, סתם רועה פסול, סתם גבאי כשר. אבוה דרבי זירא, עבד גביותא תליסר שנין, כי הוה אתי ריש נהרא למתא, כי הוה חזי רבנן, אמר להו 'לך עמי בא בחדריך'. כי הוה חזי אינשי דמתא, אמר ריש נהרא אתא למתא. והאידנא, נכים אבא לפום ברא, וברא לפום אבא, ומיגנזו

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

קִים לִי בְּנַפְשָׁאי דְּיַדַּעְנָא טָפֵי – יודע אני בעצמי שאני יודע לשחק בקוביא יותר טוב מחבירי, ולפיכך אינו גומר בדעתו לשלם אם לא ינצח, ולכך יש בזה כעין גזל. **אֶבָל** במפריחי יונים שתּוֹלֶה **בְּדַעַת יוֹנוֹ, אִימָא לֹא** יהיה בזה חסרון אסמכתא, שמאחר ויודע שאין הדבר תלוי בו הרי הוא מתחייב לגמרי, ואין בזה חשש גזל. **וְאִי תְּנָא** רק באופן שתּוֹלֶה **בְּדַעַת יוֹנוֹ**, היינו אומרים שרק במפריחי יונים יש חסרון אסמכתא, משום **דְּאָמַר** המתחייב בדעתו, הלא **בְּנַקְשָׁא תַּלְיָא מִילְּתָא** – בנקישות העצים תלוי הדבר, שכך דרך בעלי היונים לנקוש לוחות של עץ זו בזו שעל ידי כן היונים שומעות ומכירות קול בעליהן המזרזן לעוף מהר, **וַאֲנָא יָדַעְנָא לְנַקּוֹשֵׁי טָפֵי** – ואני יודע לדפוק טוב יותר על העצים, ובודאי יונתי תקדם ולא אצטרך לשלם, ולא התכוין להתחייב. **אֶבָל** במשחק בקוביא שתּוֹלֶה **בְּדַעַת עַצְמוֹ** – שמתחייב לפי מה שהוא יעשה, **אֵימָא לֹא** יהיה בזה חסרון אסמכתא כיון שהתחייב לגמרי, מאחר שהיה לו ספק מי ינצח. מסיימת הגמרא: אכן **צְרִיכָא.**

מקשה הגמרא על דברי רב חמא: **מֵיתִיבִי**, שנינו ברייתא בתוספתא (פ"ה ה"ב) לבאר את הפסולים שנשנו במשנה, ואימתי נחשב שחזרו בתשובה, **הַמְשַׁחֵק בְּקוּבְיָא, אֵלּוּ הֵן הַמְשַׁחֲקִים בְּפִיסְפְּסִין** – שברי עצים המיועדים למשחק, **וְלֹא** רק **בְּפִיסְפְּסִין בִּלְבָד אָמְרוּ, אֶלָּא אֲפִילּוּ** אם משחקים **בְּקִלְיפֵי אֱגוֹזִים וּקְלִיפֵי רִימּוֹנִים** שאינם עשויים לכך, גם נפסלים. **וְאֵימָתַי חֲזָרָתָן** בתשובה להיות כשרים לעדות, **מְשֶׁיִּשְׁבְּרוּ אֶת פִּיסְפְּסֵיהֶן, וַיַּחֲזִירוּ בָּהֶן חֲזָרָה גְּמוּרָה** שלא יתעסקו כלל במשחק זה, **דַּאֲפִילּוּ בְּחִנָּם** – בלי להתחייב למנצח סכום כסף, גם **לֹא עָבְדֵי** – אינם משחקים.

מַלְוֶה בְּרִבִּית, אֶחָד הַמַּלְוֶה וְאֶחָד הַלּוֶה פסולים לעדות. **וְאֵימָתַי חֲזָרָתָן, מְשֶׁיִּקְרְעוּ אֶת שְׁטָרֵיהֶן** [שטרי ההלואה], **וַיַּחֲזִירוּ בָּהֶן חֲזָרָה גְּמוּרָה שֶׁאֲפִילּוּ לְנָכְרִי** – גוי, שמותר להלוות לו בריבית, **לֹא מוֹעִילִי** – אינם מלוים בריבית.

וּמַפְרִיחֵי יוֹנִים, אֵלּוּ שֶׁמַּמְרִין – מרגיזים **אֶת הַיּוֹנִים** להלחם זה עם זה, **וְלֹא** רק **יוֹנִים בִּלְבָד אָמְרוּ, אֶלָּא אֲפִילּוּ בְּהֵמָה חַיָּה וְעוֹף** המרגיזן להלחם זה עם זה, שלא מצוי דבר זה בהם כמו ביונים, גם פסולים. **וְאֵימָתַי חֲזָרָתָן, מְשֶׁיְּשַׁבְּרוּ אֶת פְּגָמֵיהֶן** – אלו העצים שמזרזים בהם, **וַיַּחֲזִירוּ בָּהֶן חֲזָרָה גְּמוּרָה דַּאֲפִילּוּ בְּמִדְבָּר** שהיונים שם הפקר, **נַמִּי לָא עָבְדֵי** – גם אינם ממרים.

סוֹחֲרֵי שְׁבִיעִית, אֵלּוּ שֶׁנּוֹשְׁאִין וְנוֹתְנִין במסחר **בְּפֵרוֹת שְׁבִיעִית. וְאֵימָתַי חֲזָרָתָן, מְשֶׁתַּגִּיעַ שְׁבִיעִית אַחֶרֶת, וְיִבָּדְלוּ** מלעשות סחורה בפירות, וגם יפקירו את הפירות של הגינות שלהם. **וְאָמַר רַבִּי נְחֶמְיָה, לֹא חֲזָרַת דְּבָרִים בִּלְבָד אָמְרוּ** – אין די בכך שיאמר בפיו שלא יעשה עוד סחורה, **אֶלָּא חֲזָרַת מָמוֹן** – צריך לפזר את הפירות שבגינותיו לעניים, כדי שתהא חזרה הניכרת, **כֵּיצַד, אוֹמֵר אֲנִי פְּלוֹנִי בַּר פְּלוֹנִי, כִּינַסְתִּי מָאתַיִם זוּז בְּפֵרוֹת שְׁבִיעִית, וַהֲרֵי הֵן נְתוּנִין בְּמַתָּנָה לַעֲנִיִּים.**

הגמרא מוכיחה מברייתא זו שלא כדעת רבי חמא: **קָתָנֵי מִיהַת** – מכל מקום שנינו בברייתא, שהפסול של מפריחי יונים קיים גם **בִּבְהֵמָה, בִּשְׁלָמָא לְמַאן דְּאָמַר** שמפריחי יונים היינו **אִי תְּקַדְּמִיהּ יוֹנָךְ לְיוֹן, הַיְינוּ דְּמַשְׁכַּחַת לַהּ** – אפשר למצוא אופן זה גם **בִּבְהֵמָה,** שמלמד אותה לרוץ כששומעת קולו, ויכול להתערב עם חבירו בהמת מי תקדם, **אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר** – רבי חמא שמפריחי יונים זה **אָרָא,** שהיונה מביאה יונים אחרות לבית בעליה, קשה, וכי **בְּהֵמָה בַּת הָכִי הִיא** להביא בהמות בר לבית בעליה, והרי החיות ירדפו אותה. מתרצת הגמרא: **אִין** – אכן גם בהמה ראויה לענין זה, וכגון **בְּשׁוֹר הַבָּר** שדומה לחיה ואם מגדלו בביתו הולך למדבריות ומטעה חיות שגדלות בביברים שיבואו אחריו. **וּברייתא** זו שקוראת לשור הבר 'בהמה' ולא חיה, היא **כְּמַאן דְּאָמַר שׁוֹר הַבָּר מִין בְּהֵמָה הוּא. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, מִין חַיָּה.**

תָּנָא – שנינו ברייתא, חכמים **הוֹסִיפוּ עֲלֵיהֶן** – על הפסולים ששנינו במשנה, גם את **הַנַּזְלָנִין, וְהַחַמְסָנִין** – אלו שכופים את הבעלים למכור. שואלת הגמרא: **נַזְלָן,** הרי **מִדְּאוֹרַיְיתָא הוּא** נפסל. מיישבת הגמרא: **לֹא נִצְרְכָא אֶלָּא** לאדם שגזל **מִצִּיאַת חֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן** [־או קטן], שמדאורייתא אין נפסל הגוזל מהם את מציאתם, וחכמים הם פסלוהו. מבארת הגמרא: **מֵעִיקָּרָא** – מתחילה, **סָבוּר** – סברו חכמים, שאין לפסול את הגוזל מהם, משום **שִׁמְצִיאַת חֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן לֹא שְׁכִיחָא** – אינה מצויה, **אִי נַמִּי** מאחר והגזילה מהם אינה אלא **מִפְּנֵי דַּרְכֵּי שָׁלוֹם בְּעָלְמָא,** שאין החרש שוטה וקטן יכולים לעשות קנין במציאה ואינה שלהם, ורק תקנת חכמים היא שלא יטלו מהם את המציאה כדי שלא יתקוטט הנוטל עם אביו או קרוביו של הקטן, ואינו קרוי גזלן ואין לפוסלו, אך **כֵּיוָן דְּחָזוּ סוֹף סוֹף מָמוֹנָא הוּא דְּקָא שָׁקְלִי** – כשראו חכמים שסוף סוף לוקחים ממון של אחרים, ועוברים על תקנת חכמים משום חמדת ממון, **פַּסְלִינְהוּ רַבָּנָן,** שחשודים ליטול ממון גם כדי להעיד שקר.

מבארת הגמרא: **הַחַמְסָנִין, מֵעִיקָּרָא סָבוּר** שאין לפסול את החמסן, **דְּדַמֵּי קָא יָהֵיב** – שנותן הוא דמים ואין בידיו גזל, (**אַקְרָאי בְּעָלְמָא הוּא**) **כֵּיוָן דְּחָזוּ דְּקָא חָטְפִי** את החפץ מהבעלים בעל כרחם וזורקים לפניהם המעות, **גָּזְרוּ בְּהוּ רַבָּנָן** לפוסלם.

תָּנָא – שנינו ברייתא, **עוֹד הוֹסִיפוּ עֲלֵיהֶן** לפסול את **הָרוֹעִים, הַנַּבָּאִין** שהמלך מינה אותם לגבות את המיסים והארנונה מישראל חבריהם, **וְהַמּוֹכְסִין** – שעומדים על הדרך, ונוטלים מכל עובר ושב סך ידוע. מבארת הגמרא: **רוֹעִים, מֵעִיקָּרָא סָבוּר** שאין לפוסלם, משום שמה שאוכלות הבהמות בשדות אחרים **אַקְרָאי בְּעָלְמָא הוּא** – במקרה בלבד, והרועה אינו נחשב כגזלן עבור זה. **כֵּיוָן דְּחָזוּ דְּקָא מְכַוְּונִי וְשָׁדוּ** – השליכום להוציאם **לְכַתְּחִילָּה** לשדות אחרים, **גָּזְרוּ בְּהוּ רַבָּנָן.**

הַנַּבָּאִין וְהַמּוֹכְסִין, מֵעִיקָּרָא סָבוּר, מַאי דְּקִין לְהוּ קָא שָׁקְלִי – שרק מה שקצב המלך היו נוטלים, **כֵּיוָן דְּחָזוּ דְּקָא שָׁקְלִי יְתֵירָא** – כשראו שנוטלים יותר ממה שקצב המלך, **פַּסְלִינְהוּ.**

אָמַר רָבָא, רוֹעֶה שֶׁאָמְרוּ שפסול לעדות, **אֶחָד רוֹעֶה בְּהֵמָה דַּקָּה, כְּבֶבֶשׂ וְעֵז, וְאֶחָד רוֹעֶה בְּהֵמָה גַּסָּה,** כשור. מקשה הגמרא: **וּמִי אָמַר רָבָא הָכִי** שגם רועי בהמה גסה פסולים לעדות, **וְהָאָמַר רָבָא, רוֹעֶה בְּהֵמָה דַּקָּה, בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל פְּסוּלִין, בְּחוּצָה לָאָרֶץ כְּשֵׁרִין. רוֹעֶה בְּהֵמָה גַּסָּה, אֲפִילּוּ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל כְּשֵׁרִין.** מתרצת הגמרא: **הַהוּא** – מה שרבא הכשיר בבהמה גסה, **בְּאִלּוּ הַמְגַדְּלִים** בבתיהם **אִיתְּמַר,** כיון שקל לשומרה שלא תברח, אבל בהמה דקה שיכולה להשמט ולברוח לשדה אחרים, פסלום. **הָכִי נַמִּי מִסְתַּבְּרָא** כדברי רבא, **מִדְּקָתָנֵי** נידון במשנה (כד.), באומר לבעל דינו **'נֶאֱמָנִין עָלַי שְׁלֹשָׁה רוֹעֵי בָקָר'** האם יכול לחזור בו. סבורה הגמרא, **מַאי לָאו** שמקבלם **לְעֵדוּת,** ולולא קבלתו היו פסולים, ומוכח שרועי 'בקר' שזהו בהמה גסה, אף הם פסולים. דוחה הגמרא: **לֹא, לְדִינָא** – שמקבל אותם שיהיו דיינים, ובזה לולא שיקבל אותם ודאי שפסולים משום שאינם יודעים לדון. **דִּיקָא נַמִּי** – כך גם מדויק שמדובר לענין דיין, **דְּקָתָנֵי 'שְׁלֹשָׁה' רוֹעֵי בָקָר, וְאִי לְעֵדוּת, שְׁלֹשָׁה לָמָּה לִי,** הרי די בשנים. שואלת הגמרא: **וְאֶלָּא מַאי** מדברת המשנה שמקבלם **לְדִינָא, מַאי אִירְיָא** – מדוע נקט התנא שמקבל עליו **'שְׁלֹשָׁה רוֹעֵי בָקָר',** והלא **כָּל בֵּי תְּלָתָא דְּלָא גָּמְרִי דִּינָא נַמִּי** – כל שלשה שאינם יודעים את הדין יכול לקבל אותם שידונו אותו. מיישבת הגמרא: **הָכִי קָאָמַר** התנא לחדש, **אֲפִילּוּ הָנֵי** – אלו רועי הבקר, **דְּלָא שְׁכִיחִי בְּיִישּׁוּב** – שאינם מצויים בישוב, ולא ראו עסקי דין שבין אדם לחבירו, בכל זאת אם קיבל אותם לדונו אינו יכול לחזור.

אָמַר רַב יְהוּדָה, סְתָם רוֹעֶה – שלא ראינו את בהמותיו בשדות

המשך בעמוד 244

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הַמְחֹלָתִי לְאִשָּׁה', **אֶלָּא** יש לומר שהכתוב שהזכיר את מיכל כאשת עדריאל במקום להזכיר את מירב כאשת עדריאל, מַקִּישׁ ומדמה את קִידּוּשֵׁי מֵירַב לְעַדְרִיאֵל לְקִידּוּשֵׁי מִיכַל לְפַלְטִי, מַה קִידּוּשֵׁי מִיכַל לְפַלְטִי ודאי שנעשו כַּעֲבִירָה, שהרי נאמר 'את אשתי את מיכל', שחלו קידושי דוד בה, והטעם לכך הוא שכאמור לעיל קידשה דוד במלוה ופרוטה, וההלכה היא שמלוה ופרוטה דעתו על הפרוטה והיא מקודשת, ושלא כפי שסבר שאול, ונמצא שאשת דוד היא ואסורה היא לפלטי, אַף קִידּוּשֵׁי מֵירַב לְעַדְרִיאֵל נעשו כַּעֲבִירָה, משום שקידושי דוד במירב היו קידושין גמורים, ועל כן אמר רבי יוסי בברייתא הקודמת ששתיהן היו נשותיו, כפי שלמד מן הפסוקים הללו, ולא מיעט מן הכתוב 'את אשתי את מיכל' שמירב לא היתה אשתו.

הגמרא מבררת את דעת רבי יהושע בן קרחה בביאור הפסוק בו נאמר שמיכל היתה אשת עדריאל, [שממנו למד רבי יוסי כשיטתו ולא כדעת רבי יהושע בן קרחה]. שואלת הגמרא: וְרִבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה, הסובר שמירב לא היתה אשת דוד, נַמִּי – אף הוא מה יענה לדברי רבי יוסי, הָכְתִיב 'אֶת חֲמֵשֶׁת בְּנֵי מִיכַל בַּת שָׁאוּל אֲשֶׁר יָלְדָה לְעַדְרִיאֵל בֶּן בַּרְזִלַּי הַמְּחוֹלָתִי', ומכאן יש ללמוד כדעת רבי יוסי שמירב היתה אשת דוד, וכאמור לעיל, ושלא כדעתו. מתרצת הגמרא: אָמַר לָךְ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בן קרחה, יש לדרוש ולומר בפסוק זה דרשה אחרת, שנאמר בפסוק 'וְאֶת חֲמֵשֶׁת בְּנֵי מִיכַל אֲשֶׁר יָלְדָה לְעַדְרִיאֵל בֶּן בַּרְזִלַּי הַמְּחוֹלָתִי', וקשה, וְכִי מִיכַל יָלְדָה אותם, וַהֲלֹא מֵירַב יָלְדָה אותם, שהיא נישאה לעדריאל ולא מיכל, אלא מה שהיה שם הוא שמֵירַב יָלְדָה אותם וּמִיכַל גִּידְּלָה אותם, וכיון שגדלה אותם לְפִיכָךְ נִקְרְאוּ עַל שְׁמָהּ של מיכל כאילו היא ילדתם, וּלְמֵדֶךָ בא הכתוב, שֶׁכָּל הַמְגַדֵּל יָתוֹם בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב ומחשיבו כְּאִילּוּ יָלָדוֹ.

הגמרא מביאה מקורות נוספים מדברי אמוראים בענין זה שהמגדל או המלמד תורה את בן חבירו נחשב כאילו ילדו: ('חֲנִינָא קָרָא יוֹחָנָן וְאִשְׁתּוֹ אֶלְעָזָר וּגְאוּלָּה וְשְׁמוּאֵל בְּלִימּוּדוֹ' סִימָן הוא לארבע המימרות דלהלן). רַבִּי חֲנִינָא אוֹמֵר, מֵהָכָא – מפסוק זה יש ללמוד שהמגדל את בנו של חבירו בביתו, נחשב כאילו ילדו, שנאמר על עובד בנה של רות מבועז (רות ד יז) 'וַתִּקְרֶאנָה לוֹ הַשְּׁכֵנוֹת שֵׁם לֵאמֹר יֶלֶד בֵּן לְנָעֳמִי', וקשה, וְכִי נָעֳמִי יָלְדָה את עובד, וַהֲלֹא רוּת יָלְדָה אותו, אֶלָּא על כרחך רוּת יָלְדָה אותו וְנָעֳמִי גִּידְּלָה אותו, וכיון שגידלה אותו לְפִיכָךְ נִקְרָא עַל שְׁמָהּ כאילו הוא ילדתו.

רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, מֵהָכָא יש ללמוד זאת, שנאמר אודות כלב בן יפונה (דברי־הימים א' ד יח) 'וְאִשְׁתּוֹ (הַיְּהוּדִית) יָלְדָה אֶת יֶרֶד אֲבִי גְדוֹר וְגוֹ' וְאֶת חֶבֶר אֲבִי שוֹכוֹ וְאֶת יְקוּתִיאֵל אֲבִי זָנוֹחַ וְאֵלֶּה בְּנֵי בִּתְיָה בַּת פַּרְעֹה אֲשֶׁר לָקַח (לוֹ) מָרֶד', וּמָרֶד זֶה כָּלֵב שנשא את בתיה בת פרעה אחר שנתגיירה, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ בפסוק מָרֶד, לפי שֶׁמָּרַד בְּעֲצַת מְרַגְּלִים. וקשה, שהלא בני בתיה שנזכרו בפסוק הם כינויים למשה רבינו, וְכִי בִּתְיָה יָלְדָה את משה, וַהֲלֹא יוֹכֶבֶד יָלְדָה אותו, ומדוע אומר הפסוק שהוא בן בתיה. אֶלָּא שיוֹכֶבֶד יָלְדָה את משה וּבִתְיָה גִּידְּלָה אותו, לְפִיכָךְ נִקְרָא משה עַל שְׁמָהּ שנאמר (תהילים עז טז) 'גָּאַלְתָּ בִּזְרוֹעַ עַמֶּךָ בְּנֵי יַעֲקֹב וְיוֹסֵף סֶלָה', והיינו היוצאים ממצרים, שהם בני השבטים. וקשה, וְכִי יוֹסֵף יָלַד את כל השבטים, וַהֲלֹא יַעֲקֹב יָלַד אותם. אֶלָּא שכיון שיַעֲקֹב יָלַד וְיוֹסֵף כִּילְכֵּל – פרנס אותם במצרים, לְפִיכָךְ נִקְרְאוּ עַל שְׁמוֹ כאילו הם בניו. אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי, אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן, כָּל הַמְלַמֵּד את בֶּן חֲבֵירוֹ תּוֹרָה, מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב ומחשיב אותו כְּאִילּוּ יָלָדוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר ג א) 'וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת אַהֲרֹן וּמֹשֶׁה' וּכְתִיב בפסוק שלאחריו (שם ג ב) 'וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים נָדָב וַאֲבִיהוּא אֶלְעָזָר וְאִיתָמָר', ולא נתפרשו כלל בניו של משה, לוֹמַר לְךָ שאַהֲרֹן יָלַד אותם וּמֹשֶׁה לִימֵּד אותם תורה, לְפִיכָךְ נִקְרְאוּ עַל שְׁמוֹ כאילו הם בניו, ולמדנו שהמלמד תורה לבן חבירו נחשב כאילו ילדו.

הגמרא מביאה דרשה נוספת אודות לידת בנים וגידולם: נאמר בפסוק (ישעיה כט כב) 'לָכֵן כֹּה אָמַר ה' אֶל בֵּית יַעֲקֹב אֲשֶׁר פָּדָה אֶת אַבְרָהָם', ויש לבאר, וְכִי הֵיכָן מָצִינוּ בְּיַעֲקֹב שֶׁפְּדָאוֹ לְאַבְרָהָם. אָמַר רַב יְהוּדָה הכוונה היא שֶׁפְּדָאוֹ יעקב לאברהם מִצַּעַר גִּידּוּל בָּנִים, שעל אברהם היה מוטל טורח גידולם, שנאמר (בראשית כו ד) 'וְהִרְבֵּיתִי אֶת זַרְעֲךָ כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמָיִם', ופדאו יעקב בכך שהוטל עליו טורח זה. וְהֵיכָן מָצִינוּ דִּכְתִיב – וזהו מה שנאמר שם בהמשך הפסוק 'לֹא עַתָּה יֵבוֹשׁ יַעֲקֹב וְגוֹ' וְלֹא עַתָּה פָּנָיו יֶחֱוָרוּ', וכוונת הפסוק 'לֹא עַתָּה יֵבוֹשׁ יַעֲקֹב' מֵאָבִיו יצחק, 'וְלֹא עַתָּה פָּנָיו יֶחֱוָרוּ' מֵאָבִי אָבִיו אברהם, שאין לו ליבוש מאברהם, שהרי פדאו והיוצאו מצער גידול בנים, שהיה מוטל עליו ונטלו על עצמו.

הגמרא שבה לדון בקידושי פלטי למיכל. שואלת הגמרא: מצינו סתירה בכתובים אודות שמו של פלטי, שבמקום אחד כְּתִיב (שמואל א' כה מד) 'וְשָׁאוּל נָתַן אֶת מִיכַל בִּתּוֹ אֵשֶׁת דָּוִד לְפַלְטִי בֶן לַיִשׁ אֲשֶׁר מִגַּלִּים', וּבמקום אחר כְּתִיב (שמואל ב' ג טו) 'וַיִּשְׁלַח אִישׁ בֹּשֶׁת וַיִּקָּחֶהָ מֵעִם אִישׁ מַעַם פַּלְטִיאֵל בֶּן לָיִשׁ', והפסוקים סותרים זה את זה אם היה שמו פלטי או פלטיאל. מתרצת הגמרא: אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, באמת פַּלְטִי שְׁמוֹ, וְלָמָּה נִקְרָא עתה שְׁמוֹ פַּלְטִיאֵל, משום שֶׁפִּלְּטוֹ אֵל מִן הָעֲבִירָה מלהכישל בה, שהרי היתה מיכל אשתו של דוד ואסורה לו, וסייע בידו הקב"ה שלא נכשל בה. מָה עָשָׂה כדי שלא יכשל באיסור אשת איש, נָעַץ חֶרֶב בֵּינוֹ לְבֵינָהּ, וְאָמַר, כָּל הָעוֹסֵק בְּדָבָר זֶה לבוא עליה, יִדָּקֵר בְּחֶרֶב זֶה. שואלת הגמרא: וְהָכְתִיב על פלטי כאשר ניטלה ממנו מיכל (שמואל ב' ג טז) 'וַיֵּלֶךְ אִתָּהּ אִישָׁהּ הָלוֹךְ וּבָכֹה אַחֲרֶיהָ עַד בַּחֻרִים', וממה שקראה לו התורה 'אישה', משמע שבא עליה. מתרצת הגמרא: פלטי נקרא 'אישה' על שם שֶׁנַּעֲשָׂה לָהּ כְּאִישָׁהּ, שגידלה וחיבבה כפי שאיש מגדל ומחבב את אשתו, אך באמת לא קרב אליה כלל. שואלת הגמרא: וְהָכְתִיב – והרי נאמר שם עוד שבלכתה הלך 'הָלוֹךְ וּבָכֹה אַחֲרֶיהָ', ומשמע שבכה על אשתו ההולכת ממנו. מתרצת הגמרא: בכייתו היתה עַל הַמְּצוָה דְּאַזֵּיל מִינֵּיהּ – שנלקחה ממנו עתה, שעד עתה היתה בידו כל העת מצוה, שנתגבר על נסיונו ולא בא עליה, ועתה היא נלקחת ממנו ושוב לא יקיים מצוה זו. הגמרא דורשת את המשך הפסוק: 'וַיֵּלֶךְ אִתָּהּ אִישָׁהּ הָלוֹךְ וּבָכֹה אַחֲרֶיהָ עַד בַּחֻרִים', הכוונה שֶׁנַּעֲשׂוּ שְׁנֵיהֶם כְּבַחוּרִים שֶׁלֹּא טָעֲמוּ טַעַם בִּיאָה, מפני שהיו אסורים זה על זה.

הגמרא מביאה מדברי אמוראים על גדלותם של צדיקים בכבישת היצר, וביניהם של פלטי: אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, תּוֹקְפוֹ – הדבר הגדול והחשוב שֶׁל יוֹסֵף, שנשתבח בו, והוא במה שכפה את יצרו בעת שתבעה אותו אשת פוטיפר, הוא כַּעֲנָוֵותָנוּתוֹ – כדבר קטן ובלתי חשוב שֶׁל בּוֹעַז, שאילו היה קורה אצל בועז לא היה נחשב אצלו לנסיון לעומת מה שהתנסה ועמד בו, שכן התגברות בועז על יצרו והימנעו מלבוא על רות בגורן, גדולה בהרבה מהתגברות יוסף על יצרו. תּוֹקְפוֹ – הדבר הגדול והחשוב שֶׁל בּוֹעַז, שבו נשתבח בהתגברותו על יצרו, הוא כַּעֲנָוֵותָנוּתוֹ – כדבר קטן ובלתי חשוב שֶׁל פַּלְטִי בֶּן לַיִשׁ, שכן התגברותו של פלטי מלבוא על מיכל גדולה בהרבה מהתגברות בועז על יצרו.

הגמרא מפרשת מה היו מעשיהם של בועז ושל פלטי: 'תּוֹקְפוֹ שֶׁל יוֹסֵף עֲנָוֵותָנוּתוֹ שֶׁל בּוֹעַז'. מבארת הגמרא: מעשהו הגדול של בועז הוא מה דִּכְתִיב – (רות ג ח) 'וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה וַיֶּחֱרַד הָאִישׁ וַיִּלָּפֵת וְהִנֵּה אִשָּׁה שֹׁכֶבֶת מַרְגְּלֹתָיו', מַאי כוונת הכתוב 'וַיִּלָּפֵת', אָמַר רַב, שֶׁכֹּאשר היתה רות מרגלותיו נַעֲשָׂה בְּשָׂרוֹ כְּרָאשֵׁי לְפָתוֹת – נתקשה איברו כראשו של הירק הנקרא לפת, ואף על פי כן כבש את יצרו ולא בא עליה. וגדול מעשה זה ממעשהו של יוסף, שכן אשת פוטיפר לא היתה פנויה אלא אשת איש ואף לא היתה עמו במיטה, ואילו בועז התגבר אף על פי שהיתה רות פנויה ועמו במיטה.

מדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

וְהַשִּׁשִּׁי יִתְרְעָם לְעֶגְלָה אֵשֶׁת דָּוִד, אֵלֶּה יֻלְּדוּ לְדָוִד בְּחֶבְרוֹן'. נמצא שהיו לו שש נשים, **וְקָאָמַר לֵיהּ** נתן הַנָּבִיא (שמואל ב' יב ח) '**אִם מְעָט** לך נשים אלו שיש לך, **וְאוֹסִיפָה לְךָ** עוד נשים **כָּהֵנָּה וְכָהֵנָּה**', והיינו שעוד כהנה וכהנה נשים מותר לו להרבות. מפרשת הגמרא: '**כָּהֵנָּה**', הכוונה להוסיף לו עוד **שִׁית** – שש נשים כמו המנין שכבר היה לו, '**וְכָהֵנָּה**', להוסיף לו עוד **שִׁית**, דהיינו שיוסיף לו על הששׁ שיש לו עוד פעמיים כמספר זה, **דַּהֲווֹ לְהוּ תַּמְנֵי סְרֵי** – ויהיו יחד שמונה עשרה נשים, ונמצא שעד שמונה עשרה נשים מותר לו לשאת, ויותר מזה הוא בכלל ריבוי נשים ואסור.

הגמרא מביאה דעה אחרת בפירוש הפסוק 'כהנה וכהנה': **מַתְקִיף לָהּ רַבִּינָא, אֵימָא** – אמור ש'**כָּהֵנָּה**' הכוונה להוסיף עוד ששׁ, ויחד הם **תְּרֵתֵי סְרֵי** – שתים עשרה, וכמו שדרשנו מקודם, אבל '**וְכָהֵנָּה**' השני בא להוסיף עוד כמנין שהיה עד עתה, דהיינו להוסיף עוד שתים עשרה, ונמצא שהותרו לו לקחת עד **עֶשְׂרִין וְאַרְבַּע** נשים.

הגמרא מביאה שאכן ישנה דעה כזו בברייתא: **תַּנְיָא נַמִּי הָכִי, 'לֹא יַרְבֶּה לוֹ נָשִׁים' יוֹתֵר מֵעֶשְׂרִים וְאַרְבַּע**. והרי זה כדעת רבינא שה'וכהנה' השני בא להוסיף כמנין הנשים שהיו לדוד עם מה שנוספו מ'כהנה' הראשון.

הגמרא מביאה דעה נוספת: **לְמַאן דְּדָרֵישׁ** – למי שדורש גם את האות יָ"ו בכל מקום, וידרוש גם כאן את האות וא"ו שבמילה 'וכהנה', **אַרְבָּעִים וּשְׁמֹנֶה** נשים **הָווּ**, שה'כהנה' הראשון מוסיף ששׁ, והרי עתה עולה המנין לשתים עשרה, ומהאות וא"ו מרבים עוד שתים עשרה, ונמצא המנין עשרים וארבע, וה'כהנה' השני מרבה עוד עשרים וארבע, ועולה המנין ארבעים ושמונה.

הגמרא מביאה שאכן יש גם דעה כזו בברייתא: **תַּנְיָא נַמִּי הָכִי, 'לֹא יַרְבֶּה לוֹ נָשִׁים' יוֹתֵר מֵאַרְבָּעִים וּשְׁמֹנֶה**.

הגמרא מבררת את דעת התנא במשנה. שואלת הגמרא: **וְתַנָּא דִּידָן** – והתנא שלנו, במשנה, **מַאי טַעְמֵיהּ** שאינו סובר שיש לרבות עד עשרים וארבע נשים, על ידי שנאמר שה'כהנה' השני מרבה עוד כמנין נשות דוד עם מה שנוסף ב'כהנה' הראשון. משיבה הגמרא: **אָמַר רַב כַּהֲנָא, מַקִּישׁ** ומדמה הכתוב את '**כָּהֵנָּה**' **בַּתְּרָא** [־הנאמר אחרון] **לְ'כָהֵנָּה' קַמָּא** [־הנאמר ראשון], לדרוש ולומר, **מַה 'כָּהֵנָּה' קַמָּא** מרבה רק **שִׁית** – שש נשים, **אַף 'כָּהֵנָּה' בַּתְּרָא** מרבה רק עוד **שִׁית** – שש נשים, וביחד הם שמונה עשרה בלבד.

הגמרא מבררת את האמור למעלה שהיו לדוד בחברון רק ששׁ נשים. מקשה הגמרא: **וְהָא חֲוָאי** – והרי היתה לו לאשה גם **מִיכַל** בת שאול, שלא נמנתה למעלה בין הנשים שהיו לו בחברון, ונמצא שהיו לו שבע נשים, ויש ללמוד מ'כהנה וכהנה' להתיר עד עשרים ואחת נשים. מתרצת הגמרא: **אָמַר רַב, עֶגְלָה** שנזכרה בין ששׁ הנשים שהיו לו בחברון, **זוֹ מִיכַל**, ונמצא שאכן היו לו רק ששׁ ולא יותר. מבארת הגמרא: **וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ עֶגְלָה**, והרי מיכל שמה, משום **שֶׁחֲבִיבָה** היתה **עָלָיו כְּעֶגְלָה**. מביאה הגמרא ראיה שאשה נקראת עגלה: **וְכֵן הוּא אוֹמֵר** בשמשון (שופטים יד יח) '**לוּלֵי חֲרַשְׁתֶּם בְּעֶגְלָתִי**' וגו', והכוונה שם לאשתו.

מכיון שאמרנו שעגלה היא מיכל, נמצא שיתרעם הנזכר בפסוק לעיל כבן עגלה, הוא בן מיכל. הגמרא מבררת אם הדבר יתכן. מקשה הגמרא: **וּמִי הֲווֹ לְמִיכַל בְּנֵי** – האם היו למיכל בנים, שאתה אומר שיתרעם הוא בנה, **וְהָכְתִיב** (שמואל ב' ו כג) '**וּלְמִיכַל בַּת שָׁאוּל לֹא הָיָה לָהּ וָלָד עַד יוֹם מוֹתָהּ**', ונמצא שלא היו לה ילדים. מתרצת הגמרא: **אָמַר רַב חִסְדָּא, עַד יוֹם מוֹתָהּ לֹא הָיָה לָהּ** ולד, אבל **בְּיוֹם מוֹתָהּ הָיָה לָהּ**, ועל כן יש לומר שיתרעם נולד ביום מותה.

הגמרא דוחה את דברי רב חסדא ואומרת שאין כאן כל קושיא. אומרת הגמרא: **מִכְּדֵי בָּנִים הֵיכָא קָא חַשִּׁיב לְהוּ** – והרי הפסוק הנ"ל המזכיר את יתרעם כבן עגלה שהיא לדבריך מיכל בת שאול, היכן הוא מונה את בני דוד, הלא **בְּחֶבְרוֹן**, שאלו הבנים שנולדו לו בחברון, **וְאִילּוּ מַעֲשֶׂה דְּמִיכַל**, בו נאמר שלא היה לה ולד עד יום מותה, **בִּירוּשָׁלַיִם הָוָה, דִּכְתִיב** (שמואל ב' ו טז) אחר שעלה דוד מחברון ומלך בירושלים, הוא העלה את ארון האלוקים אל עיר דוד והיה מפזז ומכרכר לפני הארון, '**וּמִיכַל בַּת שָׁאוּל נִשְׁקְפָה בְּעַד הַחַלּוֹן וַתֵּרֶא אֶת הַמֶּלֶךְ דָּוִד מְפַזֵּז וּמְכַרְכֵּר לִפְנֵי ה' וַתִּבֶז לוֹ בְּלִבָּהּ**', ואחר כך נאמר (שם כ) '**וַתֵּצֵא מִיכַל בַּת שָׁאוּל לִקְרַאת דָּוִד וַתֹּאמֶר מַה נִּכְבַּד הַיּוֹם מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר נִגְלָה הַיּוֹם לְעֵינֵי אַמְהוֹת עֲבָדָיו כִּהְגָּלוֹת נִגְלוֹת אַחַד הָרֵקִים**', ודוד הוכיחה על דבריה, ועל זה נאמר שלא היה לה ולד עד יום מותה, **וְאָמַר רַב יְהוּדָה וְאִיתֵימָא** – ויש אומרים שאמר זאת **רַב יוֹסֵף, שְׁקַלְתָּהּ מִיכַל לְמִיטְרַפְסָה** – לקחה מיכל את פירעון חטאה [שבזה לדוד בליבה על שפיזז וכרכר לפני הארון] בכך שלא היו ילדים יותר. ומוכח שרק אז נענשה ולא קודם לכן, ויתרעם נולד בחברון לפני מעשה זה, ואם כן אין לומר שיתרעם נולד ביום מותה. מסיקה הגמרא: **אֶלָּא אִימָא** שלא כדברי רב חסדא דלעיל, אלא **עַד אוֹתוֹ מַעֲשֶׂה הָיָה לָהּ** ולד, **וּמִכָּאן וְאֵילָךְ לֹא הָיָה לָהּ** עוד, ויתרעם נולד בחברון קודם לאותו מעשה.

הגמרא מוסיפה לברר את מנין נשיו של דו. מקשה הגמרא: **וְהָכְתִיב** (שמואל ב' ה יג) '**וַיִּקַּח דָּוִד עוֹד פִּלַגְשִׁים וְנָשִׁים בִּירוּשָׁלַיִם**', ומוכח שהיו לו נשים נוספות יותר מהששׁ שהוזכרו שהיו לו כבר בחברון. מתרצת הגמרא: נשים אלו שלקח הם **לְמַלּוּיֵי** – למלא את מנין נשותיו עד **שְׁמֹנֶה עָשָׂר** בלבד.

הגמרא מפרשת את הפסוק: **מַאי 'נָשִׁים' וּמַאי 'פִּלַגְשִׁים'**, כלומר, מה בין זה לזה. **אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, 'נָשִׁים'** הן אלו שנשא **בִּכְתוּבָּה** שכתב לה **וּבְקִידּוּשִׁין** שנתן לה, ו'**פִּלַגְשִׁים**' הן אלו שכנס **בְּלֹא** לכתוב להן **כְּתוּבָּה וּבְלֹא** לתת להן **קִידּוּשִׁין**.

עוד מדברי רב יהודה בשם רב על נשות דוד וילדיו: **אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, אַרְבַּע מֵאוֹת יְלָדִים** – בחורים, **הָיוּ לוֹ לְדָוִד, וְכוּלָּן בְּנֵי יְפַת תּוֹאַר הָיוּ**, שאמותיהן נשבו במלחמות שעשה דוד עם אויביו, ובא עליהן ונולדו אלו, **וּמְגַדְּלֵי בְּלוֹרִיּוֹת** מאחורי ערפם **הָיוּ**, שכיון שהיו בנות יפת תואר היו נוהגים כמנהג הגויים, **וְכוּלָּן יוֹשְׁבִין בְּקִרְוֹנוֹת** שֶׁל זָהָב **וּמְהַלְּכִין בְּרָאשֵׁי גְיָיסוֹת** [־חילות] **הָיוּ, וְהֵם הָיוּ בַּעֲלֵי אֲגֹרוֹפִין** שֶׁל **בֵּית דָּוִד**, שהיו מטילים אימה על אויביו.

עוד מדברי רב יהודה אודות ילדי דוד מיפות תואר: **וְאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, תָּמָר**, שנזכרת בפסוקים כבתו של דוד, **בַּת יְפַת תּוֹאַר הָיְתָה**, שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל ב' יג יג) שאמרה לאמנון אחיה כשבא לאונסה, '**וְעַתָּה דַּבֶּר נָא** (עַל) **הַמֶּלֶךְ כִּי לֹא יִמְנָעֵנִי מִמֶּךָּ**', ומוכח שיכולה היתה להינשא לו, **וְקַשֶּׁה, אִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ** – אם עולה על דעתך לומר שתמר **בַּת נִישּׂוּאִין הֲוָאי** [־היתה], כלומר שהיא בת דוד שנולדה לו מנישואיו עם מעכה אמה, **אֲחָתֵיהּ מִי הֲוָה שַׁרְיָא לֵיהּ** – האם היתה אחותו של אמנון, והיא תמר, מותרת להנשא לו, בתמיה. **אֶלָּא שְׁמַע מִינַּהּ בַּת יְפַת תּוֹאַר הָיְתָה**, שנולדה לאמה מדוד קודם שנתגיירה אמה גירות גמורה, וכיון שנולדה לאמה בהיותה עוד גויה, על כן אינה נחשבת כבת דוד, ולא נאסר לאמנון בן דוד לשאתה.

הגמרא מוסיפה להביא מדרשותיהם של רב יהודה ואמוראים אחרים בפסוקים שבפרשת אמנון ותמר: נאמר (שמואל ב' יג ג) '**וּלְאַמְנוֹן רֵעַ וּשְׁמוֹ יוֹנָדָב בֶּן שִׁמְעָה אֲחִי דָוִד** (**וְהִיא**) [**וַיּוֹנָדָב**] **אִישׁ חָכָם** וגו' מְאֹד'. **אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב**, הכוונה בפסוק שהיה יונדב **אִישׁ חָכָם לְרִשְׁעָה**, ולא שהיה חכם בחכמת התורה, אלא חכם לתת עצות בכדי לחטוא.

עוד נאמר (שם ד־ט) **וַיֹּאמֶר לוֹ** [יונדב לאמנון] **מַדּוּעַ אַתָּה כָּכָה דַּל**

המשך בעמוד 46

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הגמרא: ה'לו' שנאמר באיסור להרבות נשים בא לְמַעוֹטֵי – למעט ולהוציא מהאיסור הֲדִיוֹטוֹת שאינם מלכים, שרק מלך אסור להרבות נשים, אבל שאר בני אדם מותרים בכך.

הגמרא מבררת סתירה בפסוקים אודות כמות סוסיו של שלמה המלך: רַב יְהוּדָה רָמֵי – הקשה סתירה בפסוקים, כְּתִיב (מלכים א' ה ו) 'וַיְהִי לִשְׁלֹמֹה אַרְבָּעִים אֶלֶף אֲרֻוֹת סוּסִים (לְמֶרְכַּבְתּוֹ) [לְמֶרְכָּבוֹ]', וּכְתִיב (דברי הימים ב' ט כה) 'וַיְהִי לִשְׁלֹמֹה אַרְבַּעַת אֲלָפִים (אֲרֻוֹת) [אֲרִיּוֹת] סוּסִים וּמַרְכָּבוֹת וּשְׁנֵים עָשָׂר אֶלֶף פָּרָשִׁים', הָא כֵּיצַד יתקיימו שני הפסוקים יחדיו והרי הם סותרים זה את זה במנין אורוות הסוסים. ויישב רב יהודה שיש לומר שהמנין המוזכר באחד הפסוקים אינו של האורוות, אלא של האיצטבלאות [הבתים הגדולים למדורי הסוסים] שבהן האורוות [והן המחיצות המבדילות בתוך האיצטבלאות בין שורת סוסים אחת לשורה אחרת], ועל כן אִם אַרְבָּעִים אֶלֶף איצטבלאות הָיוּ לשלמה [ולאיצטבלאות אלו כוונת הפסוק הראשון], אזי כָּל אֶחָד וְאֶחָד מהאיצטבלאות הָיוּ בּוֹ אַרְבַּעַת אֲלָפִים אֲרֻוֹת סוּסִים [כנאמר בפסוק השני], וְאִם אַרְבַּעַת אֲלָפִים איצטבלאות הָיוּ [ולאיצטבלאות אלו כוונת הפסוק השני] אזי כָּל אֶחָד וְאֶחָד מהאיצטבלאות הָיוּ בּוֹ אַרְבָּעִים אֶלֶף אֲרֻוֹת סוּסִים [כנאמר בפסוק הראשון].

הגמרא מבררת סתירה בפסוקים אודות גודל כספו של שלמה המלך: (רַבִּי) יִצְחָק רָמֵי – הקשה סתירה בפסוקים, כְּתִיב (דברי הימים ב' ט ט) 'אֵין כֶּסֶף נֶחְשַׁב בִּימֵי שְׁלֹמֹה לִמְאוּמָה', וּכְתִיב (מלכים א' י כז) 'וַיִּתֵּן שְׁלֹמֹה אֶת הַכֶּסֶף בִּירוּשָׁלַיִם כָּאֲבָנִים', והרי הפסוקים סותרים זה את זה, שאם הכסף היה כאבנים היתה לו חשיבות מועטת, ואילו בפסוק הראשון כתוב שלא היה חשוב מאומה. מתרצת הגמרא: לָא קַשְׁיָא, כָּאן שנאמר שלא היה נחשב למאומה, מדובר קוֹדֶם שֶׁנַּשָּׂא שְׁלֹמֹה אֶת בַּת פַּרְעֹה, ואילו כָּאן שנאמר שהיה נחשב כאבנים, מדובר לְאַחַר שֶׁנַּשָּׂא שְׁלֹמֹה אֶת בַּת פַּרְעֹה, שאחר שחטא נענש ונתמעט כספו.

הגמרא מביאה עוד מדברי רבי יצחק בענין זה: אָמַר רַבִּי יִצְחָק, בְּשָׁעָה שֶׁנָּשָׂא שְׁלֹמֹה אֶת בַּת פַּרְעֹה, יָרַד מן השמים המלאך גַּבְרִיאֵל וְנָעַץ קָנֶה בַּיָּם, וְהֶעֱלָה אותו קנה שִׁרְטוֹן [־חול ורפש וטיט שנסחף אליו על ידי הים] ונדבק השרטון בקנה והתייבש ונעשה קרקע, וגדל והלך שטח זה עד שהפך ליבשה גדולה, וְעָלָיו נִבְנָה כְּרַךְ גָּדוֹל שֶׁבְּרוֹמִי. וְאָמַר רַבִּי יִצְחָק, מִפְּנֵי מַה לֹּא נִתְגַּלּוּ טַעֲמֵי מצוות התורה, כגון למה נאסרו לבישת שעטנז ואכילת חזיר וכדומה, הסיבה היא שֶׁהֲרֵי שְׁתֵּי מִקְרָאוֹת שבתורה שנאמרו בהן איסורי לא תעשה, נִתְגַּלּוּ טַעֲמָן – נכתב בתורה טעם האיסור המוזכר בהם, ועל ידי כך נִכְשַׁל כֹּהֵן גָּדוֹל הָעוֹלָם, שלמה המלך, על ידי שדרש את הטעם שאינו נוגע לו ולכך התיר לעצמו לעבור על האיסור. המקרא האחד שנכשל בו, הוא דִּכְתִיב 'וְלֹא יַרְבֶּה לּוֹ נָשִׁים וְלֹא יָסוּר לְבָבוֹ', אָמַר שְׁלֹמֹה, מכיון שהאיסור הוא בכדי שלא יסור לבבו, על כן אֲנִי אַרְבֶּה נשים וְלֹא אָסוּר, ולבסוף כְּתִיב (מלכים א' יא ד) 'וַיְהִי לְעֵת זִקְנַת שְׁלֹמֹה נָשָׁיו הִטּוּ אֶת לְבָבוֹ', שלא עלה בידו וסר ליבו. וְהַמקרא השני שנכשל בו הוא דִּכְתִיב 'לֹא יַרְבֶּה לּוֹ סוּסִים וְלֹא יָשִׁיב הָעָם מִצְרַיְמָה', וְאָמַר שְׁלֹמֹה, מכיון שהאיסור הוא שמא ישיב העם למצרים, על כן אֲנִי אַרְבֶּה סוסים וְלֹא אָשִׁיב את העם מצרימה, ולבסוף כְּתִיב (מלכים א' י כט) 'וַתַּעֲלֶה וַתֵּצֵא מֶרְכָּבָה מִמִּצְרַיִם בְּשֵׁשׁ וגו' מֵאוֹת כֶּסֶף וְסוּס בַּחֲמִשִּׁים וּמֵאָה', שלא עלה בידו ולבסוף הושיב מן העם למצרים.

שנינו במשנה: וְכוֹתֵב המלך סֵפֶר תּוֹרָה לִשְׁמוֹ. הגמרא מבררת את פרטי דין זה, ומביאה ברייתא אודות חובה זו: תָּנָא, וכותב ספר תורה לשמו וּבִלְבָד שֶׁלֹּא יִתְנָאֶה בְּספר תורה שֶׁל אֲבוֹתָיו, שירש מהם, אלא יכתוב ספר תורה אחר.

הגמרא מביאה דין במצות כתיבת ספר תורה שעל כל יחיד, ודנה בדבריו על פי האמור לעיל: אָמַר (רָבָא) [רַבָּה] אַף עַל פִּי שֶׁהִנִּיחוּ לוֹ אֲבוֹתָיו לְאָדָם בירושה סֵפֶר תּוֹרָה, בכל זאת מִצְוָה עליו לִכְתּוֹב לו ספר תורה מִשֶּׁלּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים לא יט) 'וְעַתָּה כִּתְבוּ לָכֶם אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת', ו'כתבו לכם' משמעו משלכם. מקשה אביי: אִיתְּיבֵיהּ אַבָּיֵי לרבה, שנינו בברייתא 'וְכוֹתֵב לוֹ המלך סֵפֶר תּוֹרָה לִשְׁמוֹ שֶׁלֹּא יִתְנָאֶה בְּשֶׁל אֲחֵרִים', ויש לדייק ולומר שִׁמְלֹּךְ אין [־כן], אכן הוא מצווה לכתוב ספר תורה בעצמו ולא להתנאות בשל אבותיו, ואילו הֲדִיוֹט שאינו מלך לֹא מצווה בכך, ואיך אמרת שכל אדם חייב בכך. אמר לו רבה, לֹא צְרִיכָא – לא הוצרכה הברייתא לומר ששונה מלך מהדיוט אלא לְענין חיוב כתיבת שְׁתֵּי תּוֹרוֹת, שהדיוט די לו בספר תורה אחד, ואילו מלך צריך לכתוב שני ספרי תורה.

הגמרא מביאה ברייתא בה נתבאר שמלך צריך שני ספרי תורה כאמור, וכן שאר דיני ספר התורה של המלך: וְכַדְתַּנְיָא, נאמר בתורה (דברים יז יח־יט) 'וְכָתַב לוֹ אֶת מִשְׁנֵה וגו' הַתּוֹרָה הַזֹּאת עַל סֵפֶר מִלִּפְנֵי הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם, וְהָיְתָה עִמּוֹ וְקָרָא בוֹ כָּל יְמֵי חַיָּיו', וממה שאמרה תורה 'משנה', מלשון שנים, למדנו שהוא כּוֹתֵב לִשְׁמוֹ שְׁתֵּי תּוֹרוֹת, ספר תורה אַחַת שֶׁהִיא יוֹצְאָה וְנִכְנֶסֶת עִמּוֹ לכל מקום שהוא הולך, וְספר תורה אַחַת שֶׁמּוּנַּחַת לוֹ בְּבֵית גְּנָזָיו. אוֹתָהּ שֶׁיּוֹצְאָה וְנִכְנֶסֶת עִמּוֹ (עוֹשֶׂה אוֹתָהּ קטנה כְּמִין קָמִיעַ, וְתוֹלֶה אותה בִּזְרוֹעוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים טז ח) שאמר דוד המלך 'שִׁוִּיתִי ה' לְנֶגְדִּי תָמִיד כִּי מִימִינִי בַּל אֶמּוֹט', ואמר זאת על כך שהיה ספר התורה לנגדו תמיד, שהיה תלוי על ימינו). אמנם לא היה הולך עמה לכל מקום ממש, שאֵינוֹ נִכְנָס בָּהּ לֹא לְבֵית הַמֶּרְחָץ וְלֹא לְבֵית הַכִּסֵּא, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים שם) 'וְהָיְתָה עִמּוֹ וְקָרָא בוֹ', שהמקום שהיא צריכה להיות עמו הוא בְּמָקוֹם הָרָאוּי לִקְרוֹת בּוֹ, ובבית הכסא ובבית המרחץ שהם מקומות מאוסים ואינם ראויים שיקראו בהם בספר התורה, אין הספר עמו.

הגמרא מביאה דעות החולקות ודורשות את המילה 'משנה' שהכתב השתנה: אָמַר מַר זוּטְרָא, וְאִיתֵימָא – ויש אומרים שאמר זאת מַר עוּקְבָא, בַּתְּחִלָּה, במתן תורה בהר סיני, נִיתְּנָה תּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל כִּכְתָב עִבְרִי [־צורת האותיות של בני עבר הנהר] וְהשפה שבה נכתבה התורה היתה לְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ ואחר כך חֲזָרָה וְנִיתְּנָה לָהֶם בִּימֵי עֶזְרָא, בתחילת ימי בית שני, בְּכְתָב אַשּׁוּרִית וּבִלְשׁוֹן אֲרַמִּי. בֵּירְרוּ [־בחרו] לָהֶן לְיִשְׂרָאֵל להשתמש בכְּתָב אַשּׁוּרִית וּבִלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ, וְהִנִּיחוּ לְהֲדִיוֹטוֹת שישתמשו בכְּתָב עִבְרִית וּבִלְשׁוֹן אֲרַמִּי. מבררת הגמרא: מַאן – מי הם אותם הֲדִיוֹטוֹת, אָמַר רַב חִסְדָּא, כּוּתָאֵי – הכותים, שהם משתמשים בכתב העברי ובלשון הארמי. עוד מבררת הגמרא: מַאי כְּתָב עִבְרִית, אָמַר רַב חִסְדָּא, כְּתָב לִיבוֹנָאָה – כתב הנכתב באותיות גדולות. ולהלן יתבאר שהאומרים כן, שנשתנה כתב התורה, לומדים זאת מהמילה 'משנה', ואינם דורשים את הדרשה הנזכרת שעל מלך לכתוב שני ספרי תורה.

הגמרא מביאה ברייתא העוסקת במעלתו של עזרא, ובה נתבאר גם כן שעזרא שינה את הכתב: תַּנְיָא, רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, רָאוּי הָיָה עֶזְרָא שֶׁתִּינָּתֵן תּוֹרָה עַל יָדוֹ לְיִשְׂרָאֵל, אִילְמָלֵא (לֹא) – אם לא שקדמו מֹשֶׁה ונתן הוא את התורה. ולמדנו זאת משום שבְּמֹשֶׁה הוּא [־הפסוק] אוֹמֵר (שמות יט ג) 'וּמֹשֶׁה עָלָה אֶל הָאֱלֹהִים', וּבְעֶזְרָא הוּא אוֹמֵר (עזרא ז ו) 'הוּא עֶזְרָא עָלָה מִבָּבֶל', והוא ספר מָהִיר בְּתוֹרַת מֹשֶׁה אֲשֶׁר נָתַן ה'', ויש ללמוד גזירה שוה 'עלה' 'עלה', מַה עֲלִיָּיה הָאָמוּר כָּאן במשה, תּוֹרָה היא, עבור נתינת התורה לישראל, אַף עֲלִיָּיה הָאָמוּר לְהַלָּן בעזרא, תּוֹרָה היא, שהיה ראוי לתת את התורה בעלייה זו שעלו מבבל. ועוד יש לדרוש בענין זה שהיה כמשה, שבְּמֹשֶׁה הוּא אוֹמֵר (דברים ד יד) 'וְאוֹתִי צִוָּה ה' בָּעֵת הַהִיא לְלַמֵּד אֶתְכֶם חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים', וּבְעֶזְרָא הוּא אוֹמֵר (עזרא ז י) 'כִּי עֶזְרָא הֵכִין לְבָבוֹ לִדְרוֹשׁ אֶת תּוֹרַת ה' (אֱלֹהָיו) וְלַעֲשׂוֹת וּלְלַמֵּד בְּיִשְׂרָאֵל חֹק וּמִשְׁפָּט', הרי למדנו ששניהם לימדו את התורה לישראל, והרי שהיה כמשה וראוי שתנתן תורה על ידו.

מוסיפה הברייתא ומספרת על דבר אחר שנעשה על ידי עזרא: וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִיתְּנָה תּוֹרָה עַל יָדוֹ, נִשְׁתַּנְּתָה עַל יָדוֹ הַכְּתָב של התורה מעברית לאשורית [ארמית], שֶׁנֶּאֱמַר

מדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

כְּשֶׁהוּא בְּבֵית הַמִּרְחָץ, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יז טו) 'שׂוֹם תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ', ויש ללמוד מהפסוק שֶׁתְּהֵא אִימָתוֹ מוטלת עָלֶיךָ, ועל כן אין לעשות את הדברים האמורים שהם מקילים בכבודו של המלך בעיני רואיהם.

גמרא

שנינו במשנה שאין משתמשים בשרביטו של מלך. הגמרא מביאה דברים השייכים להלכה זו: אָמַר רַב יַעֲקֹב אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אַבִּישַׁג שנחשבה כשרביטו של דוד המלך, היתה מוּתֶּרֶת לִשְׁלֹמֹה המלך בנו, וַאֲסוּרָה לַאֲדֹנִיָּה, אף שגם הוא בנו של דוד. מה שהיא מוּתֶּרֶת לִשְׁלֹמֹה, טעם הדבר הוא דְּמֶלֶךְ הָיָה, וּמֶלֶךְ מִשְׁתַּמֵּשׁ בְּשַׁרְבִּיטוֹ שֶׁל מֶלֶךְ ואין בזה משום פגיעה בכבודו. וְמה שאֲסוּרָה לַאֲדֹנִיָּה, הרי זה משום דְּהֶדְיוֹט הוּא, ואסור להדיוט להשתמש בשרביטו של מלך, כאמור במשנה.

הגמרא מבררת מה היתה אבישג לדוד. אומרת הגמרא: אַבִּישַׁג מַאי הִיא – מה היתה לדוד, דִּכְתִיב (מלכים א' א א-ב) 'וְהַמֶּלֶךְ דָּוִד זָקֵן בָּא בַּיָּמִים וגו' וַיְכַסֻּהוּ בַּבְּגָדִים וְלֹא יִחַם לוֹ, וַיֹּאמְרוּ לוֹ עֲבָדָיו יְבַקְּשׁוּ וגו' לַאדֹנִי הַמֶּלֶךְ נַעֲרָה בְתוּלָה וְעָמְדָה לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וּתְהִי לוֹ סֹכֶנֶת [־מחממת] וְשָׁכְבָה בְחֵיקֶךָ וְחַם לַאדֹנִי הַמֶּלֶךְ'. וּכְתִיב (שם ג) 'וַיְבַקְּשׁוּ נַעֲרָה יָפָה וגו' בְּכָל גְּבוּל יִשְׂרָאֵל וַיִּמְצְאוּ אֶת אֲבִישַׁג הַשּׁוּנַמִּית וַיָּבִאוּ אֹתָהּ לַמֶּלֶךְ'. וּכְתִיב (שם ד) 'וְהַנַּעֲרָה יָפָה עַד מְאֹד וַתְּהִי לַמֶּלֶךְ סוֹכֶנֶת וַתְּשָׁרְתֵהוּ וְהַמֶּלֶךְ לֹא יָדְעָה [־לא נשא אותה]'. ומפסוקים אלו אנו למדים שאבישג שמשה את דוד לחממו, ולכך היה דינה בכל כלי תשמישו, ונאסרה להדיוט.

הגמרא מספרת על דברים שהיו בין דוד לאבישג, אודות האפשרות שתנשא לדוד: אֲמָרָהּ אבישג לדוד, נִינְסְבָן – שא אותי לאשה. אֲמַר לַהּ דוד, אֲסִירַת לִי – אסורה את לי, משום שלא הותר לי לשאת יותר משמונה עשרה נשים, וכבר נשאתי שמונה עשרה נשים, ואיני יכול לשאת אשה נוספת. אֲמָרָהּ לֵיהּ אבישג לדוד, 'חִסְרֵיהּ לְגַנְבָא, נַפְשֵׁיהּ לִשְׁלָמָא נָקֵיט' – כאשר חסר לגנב, שאינו מוצא מקום לגנוב, הוא מחזיק את עצמו בענוה כאיש שלום, אף שבאמת מה שאינו גונב אינו מפני צדקותו אלא רק מחמת שלא מצא מה לגנוב. כלומר, מפני שאין אתה יכול לבעול, שזקנת ותש כחך, על כן אתה מסרב לשאתני, ואתה תולה זאת בכך כאילו מפני האיסור אתה נמנע מלשאת אותי לאשה. רצה דוד להוכיח לה שאכן רק מפני האיסור אינו נושאה, ולא מפני שאין כחו עמו, ועל כן אָמַר לְהוּ לעבדיו, קְרָאוּ לִי לְבַת שֶׁבַע אשתי. וּכְתִיב (שם טו) 'וַתָּבֹא בַת שֶׁבַע אֶל הַמֶּלֶךְ הַחֲדָרָה וְהַמֶּלֶךְ זָקֵן מְאֹד וַאֲבִישַׁג הַשּׁוּנַמִּית מְשָׁרֵת אֶת הַמֶּלֶךְ'. ומה שבאה החדרה היה זה בכדי שיבוא עליה ותראה אבישג שדבריו נכונים.

אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, כְּאוֹתָהּ שָׁעָה שבאה בת שבע החדרה, קִינְחָה בַת שֶׁבַע כִּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מַפּוֹת, לפי שבא עליה שלוש עשרה פעמים, וקינחה בין תשמיש לתשמיש, ונרמז הדבר בכך שיש שלוש עשרה תיבות בפסוק זה.

הגמרא לומדת מהדברים על הקושי בגירושין: אָמַר רַב שֵׁמֶן בַּר אַבָּא, בּוֹא וּרְאֵה כַּמָּה קָשִׁין גֵּרוּשִׁין וכמה יש להשתדל להמנע מהם, שֶׁהֲרֵי דָּוִד הַמֶּלֶךְ הִתִּירוּ לוֹ לְיַיחֵד [־להתייחד] עם אבישג, ואף שנאסר יחוד עם הפנויה, וכאמור לעיל (כא:), וְלֹא הִתִּירוּ לוֹ לְגָרֵשׁ אחת משמונה עשרה נשותיו על מנת שישא את אבישג, כי אין מגרשים אשה ללא סיבה גדולה וחזקה.

אגב כך מביאה הגמרא מאמרים שונים אודות הקושי שבפירוד שבין בעל לאשה, במיתה או בגירושין, ובפרט באשה ראשונה, וכן אודות הקושי בזיווג בין בעל לאשה, ועוד מאמרים בעניינים אלו: אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, כָּל הַמְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ הָרִאשׁוֹנָה, אֲפִילּוּ הִמְזִבֵּחַ מוֹרִיד עָלָיו דְּמָעוֹת מרוב צער, שֶׁנֶּאֱמַר (מלאכי ב יג) 'זֹאת שֵׁנִית תַּעֲשׂוּ, כַּסּוֹת דְּמָעָה אֶת מִזְבַּח ה' בְּכִי וַאֲנָקָה, מֵאֵין עוֹד פְּנוֹת אֶל הַמִּנְחָה וְלָקַחַת רָצוֹן מִיֶּדְכֶם', וּכְתִיב (שם יד) 'וַאֲמַרְתֶּם עַל מָה, עַל כִּי ה' הֵעִיד בֵּינְךָ וּבֵין אֵשֶׁת נְעוּרֶיךָ אֲשֶׁר אַתָּה בָּגַדְתָּה בָּהּ, וְהִיא חֲבֶרְתְּךָ וְאֵשֶׁת בְּרִיתֶךָ'.

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן וְאִיתֵימָא [־ויש אומרים שאמר זאת] רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, אֵין אִשְׁתּוֹ שֶׁל אָדָם מִתָּה בעון בעלה, אֶלָּא אִם כֵּן מְבַקְּשִׁין מִמֶּנּוּ מָמוֹן שנדר לצדקה וְאֵין לוֹ לתת, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי כב כז) '(וְ)אִם אֵין לְךָ לְשַׁלֵּם לָמָּה יִקַּח מִשְׁכָּבְךָ מִתַּחְתֶּיךָ', ו'משכבך' היא האשה, שמתה כאשר אין לו לשלם מה שחייב לצדקה.

וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כָּל אָדָם שֶׁמֵּתָה אִשְׁתּוֹ הָרִאשׁוֹנָה, הרי זה נחשב לו כְּאִילּוּ חָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּיָמָיו, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל כד טז) 'בֶּן אָדָם הִנְנִי לוֹקֵחַ מִמְּךָ אֶת מַחְמַד עֵינֶיךָ בְּמַגֵּפָה לֹא תִסְפֹּד וְלֹא תִבְכֶּה וְלֹא תָבוֹא דִּמְעָתֶךָ', וּכְתִיב (שם יח) 'וְאַדַּבֵּר אֶל הָעָם בַּבֹּקֶר וַתָּמָת אִשְׁתִּי בָּעָרֶב', הרי שאשתו נקראת 'מחמד עינו'. וּכְתִיב (שם כא) 'הִנְנִי מְחַלֵּל אֶת מִקְדָּשִׁי גְּאוֹן עֻזְּכֶם מַחְמַד עֵינֵיכֶם', הרי שגם המקדש נקרא 'מחמד עין', ולמדנו ששקולה אשה כנגד בית המקדש ומותה כנגד חורבנו.

אָמַר רַבִּי אַלְכְּסַנְדְּרִי, כָּל אָדָם שֶׁמֵּתָה אִשְׁתּוֹ בְּיָמָיו, עוֹלָם חָשֵׁךְ בַּעֲדוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (איוב יח ו) 'אוֹר חָשַׁךְ בְּאָהֳלוֹ וְנֵרוֹ עָלָיו יִדְעָךְ', ו'אהלו' היא אשתו, והפסוק מתפרש שאור חשך לו בעבור אהלו היא אשתו. רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא אָמַר, פְּסִיעוֹתָיו מִתְקַצְּרוֹת מחולשה וצער, שֶׁנֶּאֱמַר (שם ז) 'יְצֻרוּ צַעֲדֵי אוֹנוֹ'. רַבִּי אַבָּהוּ אָמַר, עֲצָתוֹ נוֹפֶלֶת, שלא תתקיים עצתו ולא תצליח, שֶׁנֶּאֱמַר (שם) 'וְתַשְׁלִיכֵהוּ עֲצָתוֹ'.

אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, איש ואשה, קָשֶׁה למקום לְזַוְּוָגָם זה לזה, כִּקְרִיעַת יַם סוּף שנשתנו בה סדרי בראשית והיה קשה בעיני המקום לעשותה, שֶׁנֶּאֱמַר (תהילים סח ז) 'אֱלֹהִים מוֹשִׁיב יְחִידִים בַּיָּתָה, מוֹצִיא אֲסִירִים בַּכּוֹשָׁרוֹת', (אַל תִּיקְרֵי 'מוֹצִיא אֲסִירִים' אֶלָּא 'בְּמוֹצִיא אֲסִירִים', אַל תִּיקְרֵי 'בַּכּוֹשָׁרוֹת' אֶלָּא 'בְּכֹי וְשִׁירוֹת'), שהושבת יחידים בבית אחד לעשותם זוג אחד, דומה להוצאת בני ישראל ממאסרם במצרים כאשר יצאו בבכי ושירה.

הגמרא תמהה על דברי רבי יוחנן שקשה לזווג איש ואשה. מקשה הגמרא: אִינִי – האם כן הוא כדבריך, וְהָאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, אַרְבָּעִים יוֹם קוֹדֶם יְצִירַת הַוָּלָד, בַּת קוֹל יוֹצֵאת וְאוֹמֶרֶת בַּת פְּלוֹנִי תהא נשואה לְפְלוֹנִי, ונמצא שאין בזיווגן שינוי סדרי בראשית, שהרי מתחילת יצירתן כבר נועדו זה לזה. מתרצת הגמרא: לָא קַשְׁיָא, הָא – מה שאמר רב שיוצאת בת קול ומכרזת 'בת פלוני לפלוני', מדובר בְּזִוּוּג רִאשׁוֹן, הָא – מה שאמר רבי יוחנן שקשה לזווגם כקריעת ים סוף, מדובר בְּזִוּוּג שֵׁנִי.

הגמרא מוסיפה להביא מאמרים שונים על מעלת אשה ראשונה ובעל ראשון, ועוד מעניינים אלו: אָמַר רַב שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן, לַכֹּל יֵשׁ תְּמוּרָה [־דבר שיכול להחליפו] חוּץ מֵאֵשֶׁת נְעוּרִים, שדבר אינו יכול לבוא תחתיה, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה נד ו) 'וְאִשֶּׁת נְעוּרִים כִּי תִמָּאֵס', שהקב"ה אמר שישוב לישראל, מפני שהם כאשת נעורים, שאף אם תמאס יחזירנה בעלה, כיון שאין אחרת יכולה לבוא תחתיה. מַתְנִי לָהּ – שנה רַב יְהוּדָה לְרַב יִצְחָק בְּרֵיהּ [־בנו], אֵין אָדָם מוֹצֵא קוֹרַת רוּחַ אֶלָּא מֵאִשְׁתּוֹ הָרִאשׁוֹנָה, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ה יח) 'יְהִי מְקוֹרֶךָ בָרוּךְ וּשְׂמַח מֵאֵשֶׁת

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

אגרות קודש

ב״ה, כ׳ כסלו, תשי״ח
ברוקלין.

הרה״ג וו״ח אי״א איש רב פעלים ובעל מרץ

עוסק בצ״צ וכו׳ וכו׳ מו״ה זאב שי׳

שלום וברכה!

נעם לי לקבל הפ״ש ממנו ע״י האברכים שליט״א, ואף שלא מסרו לי פרטים, תקותי חזקה אשר מוסיף מזמן לזמן בעבודת הקדש לקרב לב בני ישראל לאבינו שבשמים שהרי נצטוינו מעלין בקדש.

ומסוגלים ימים אלו ביחוד לקבל החלטות טובות בכגון דא, שהרי זה עתה באנו מיום הבהיר י״ט כסלו, שכדברי רבותינו נשיאנו הק׳ הוא ראש השנה ללימוד החסידות ולדרכי החסידות, וכלשון כ״ק אדמו״ר (מהורש״ב) אביו של כ״ק מו״ח אדמו״ר - זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע, הנה ביום זה נמשך גילוי אור פנימית תוה״ק בהמשכה כללית על כללות השנה.

והרי פנימיות התורה אילנא דחיי לית תמן סטרא דרע רוח הטומאה וכו׳ ובי׳ יפקון בנ״י מן גלותא ברחמים, וכאמור ע״י משה רבנו רעיא מהימנא בזח״ג קכ״ד ב, וביאור הענין לרבנו הזקן באגרת הקדש סי׳ כ״ו.

ואשרי חלקו דמן שמיא קזכו לי וממני לי׳ להשפיע על כו״כ מבני ישראל, ויהי רצון שיצליחו השי״ת ויזכהו ולנצל השפעתו זו במילואה וזכות הרבים מסייעתו.

בהנוגע להאברכים הנ״ל ולימודם הל׳ אומנות שו״ב - ע״פ הפס״ד ששו״ב צ״ל ״אדם כשר ודרכיו מתוקנים ויראת ה׳ על פניו וגם שיהי׳ יודע ללמוד ולהבין בעצמו בגמרא ובפרש״י כו׳ יר״ש ביותר וחרדים על דבר ה׳ ואינם נבהלים ונחפזים בדעתם כו״״ (עיין שו״ע רבנו הזקן יו״ד ס״א סק״ב. שו״ת שלו ס״ט. שו״ת הצ״צ חיו״ד סי׳ יב ועוד) - הונהג מכמה וכמה שנים שבהקדמה ללימוד עניני שו״ב צ״ל הכנה משך זמן שירכוש מעלות הדרושות הנ״ל, וההכנה כמובן היא ע״י לימוד תוה״ק בלי כל פניות אפילו פניות דקדושה, הנהגה טובה בכלל ובקיום המצות בהידור ביחוד ועוד.

ותקותי חזקה שכת״ר במכתביו אל הנ״ל יעוררם על הנ״ל פעם אחר פעם, ואשר לע״ע לא יהיו טרודים כלל במחשבות ע״ד לימוד אומנות השו״ב וכו׳, כ״א בתורת ה׳ חפצם ובתורתו יהגו יומם ולילה בשקידה ובחיות דכל עצמותי תאמרנה. ובטח ימצא אותיות המתאימות להם, ויצליח.

בכבוד ובברכה לבשו״ט בכל האמור ולחנוכה מאיר והלכה כבית הלל - מוסיף והולך.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מתורת רבותינו נשיאי חב"ד

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן אדמו"ר הזקן - בעל התניא והשו"ע

~ שולחן ערוך עם הערות וציונים - הלכות שבת ~

ו חָבִית שֶׁהָיָה בָהּ נֶקֶב וְנִסְתַּם[מא], אֲפִלּוּ סְתָמוֹ בְּיָדַיִם[מב] בְּעֵץ אוֹ בִּדְבָר אַחֵר - מֻתָּר לְפָתְחוֹ בְּשַׁבָּת. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהוּא לְמַעְלָה מִן הַשְּׁמָרִים, אֲבָל אִם הוּא כְּנֶגֶד הַשְּׁמָרִים - אָסוּר לְפָתְחוֹ[מג] (אֶלָּא־אִם־כֵּן עָשׂוּי לְפָתְחוֹ וּלְסָתְמוֹ תָּדִיר, כְּגוֹן בַּרְזָא שֶׁבְּחָבִית[מד]), שֶׁכֵּיוָן שֶׁהוּא לְמַטָּה כָּל כָּךְ, הֲרֵי כָּל כֹּבֶד הַיַּיִן נִשְׁעָן עָלָיו וְצָרִיךְ סְתִימָה מְעֻלָּה, לְפִיכָךְ כְּשֶׁפּוֹתְחָהּ - חָשׁוּב כְּפוֹתֵחַ נֶקֶב חָדָשׁ, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן לְמַעְלָה מִן הַשְּׁמָרִים שֶׁאֵין צָרִיךְ סְתִימָה מְעֻלָּה - אֵינוֹ חָשׁוּב כְּפוֹתֵחַ מֵחָדָשׁ:

חלק ב, סימן שיד, דְּבָרִים הָאֲסוּרִים מִשּׁוּם בִּנְיָן וּסְתִירָה בְּשַׁבָּת, סְעִיף ו:

ביאורי הלכה

מא] נקב ונסתם — כגון שנתמלא בצרור או בעפר.

מב] סתמו בידים — כשסתמו בידים בדבר חיצוני מראה שלא זקוק יותר לנקב זה וכאילו מבטלו, ובפתיחתו נראה כעושה נקב חדש[48].

מג] אסור לפותחו — אפילו נסתם מעצמו[49].

מד] ברזא שבחבית — גזיר עץ שרגילים לסתום בו את הנקב שבחבית[50].

ציונים והוספות

48) חכמים אסרו על פתיחת נקב חדש, ובזה נכללת גם פתיחת נקב ישן אם נראה כעושה נקב חדש. פתח החבית העשוי להוציא ולהכניס שסתמו ואין שם פתח אחר, אין בפתיחתו חיוב משום מתקן כלי בעשיית פתח, כי הפתח כבר נאה ומתוקן, והסרת הסתימה אינה מעשה אומן, ועוד שידוע שיבואו לפותחו שוב כשיצטרכו (ולכן כל עוד אין פתח אחר אולי מותר אפילו מדרבנן גם במקום שאסרו בנקב רגיל (כגון שהוא כנגד השמרים, או לדעת הי"א בסעיף ח בחבית של עץ), אבל פתח ישן בבנין כגון ציגור ניקוז שנסתם יש לדון בו משום בונה (מדרבנן עכ"פ), ויתבאר להלן על סי' שלו, וראה לעיל על סי' שיב הערה מה לעניין סתימה בבית הכסא.

49) כן משמע לכאורה, אמנם החילוק בין למעלה או כנגד השמרים שייך יותר לסתימה בידיים (כדמשמע מסיום ההלכה), ואז יש לפרש ש"במה דברים אמורים" מוסב על סתמו בידיים, אבל כשנסתם מאליו מותר אפילו כנגד השמרים. ובפרט, שהמשך הדברים (במוסגר) בעניין ברזא מתפרשים רק על סתימה בידים.

50) כיון שמיועד לפתיחה חוזרת, לא נראה כפותח נקב חדש אף שמצד מקום הנקב (כנגד השמרים) נראה כפותח נקב חדש. בפמ"ג משו"ז ס"ק ט, החמיר גם בברזא העשוי לפותחו תדיר אם הוא נגד השמרים, ואולי לכך בא במוסגר (דהיינו שלולא המוסגר גם ברזא שבחבית אסורה לפתיחה כנגד השמרים, וכפשט סעיף ז, עיין שם).

~ שו"ע רבנו הזקן לפי לוח "רב יומי" - הלכות נזקי ושמירת גוף ונפש ובל תשחית ~

~ יום ראשון ~

דיני נזקי גוף ונפש:

ט וכל זה במומר שאינו עומד ברשעו תמיד כגון שאוכל נבלות לתיאבון כשאין לו בשר כשר לפעמים וכן כיוצא בזה בשאר עבירות שעובר לפעמים כשיצרו תוקפו אבל מי שעומד ברשעו תמיד כגון רועי בהמה דקה בזמן שהיו רוב השדות של ישראל והיו מרעין אותן בשדות של אחרים תמיד וכן כל כיוצא בהם דינם כנכרים ואסור להצילם ממות ואסור לסבב להם המיתה אבל מותר למנוע מהם ההצלה כמ"ש בהלכות עבודה זרה:

י וכל זה במומר לתיאבון אבל מי שעבר עבירה להכעיס

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

אפילו פעם אחת כגון שהיו לפניו איסור והיתר שוין בטעמן והניח ההיתר ואכל האיסור להכעיס הרי זה מין והמינים מישראל והאפיקורסים מישראל והם שכופרים בתורה ובנבואה וישראל שהמיר לעבודה זרה אפילו לתיאבון אם לא היה אנוס או שיכול לברוח ואינו בורח מצוה להרגן אם יש בידו כח להרגן בפרהסיא הורג ואם לאו יבא עליהם בעלילות עד שיסבב להם המיתה ולא בטלו דיני נפשות בזמן הזה אלא בבית דין אבל אלו מיתתם בכל אדם וכל הקודם זכה:

יא וכן המוסר אפילו ממון קל של ישראל ביד נכרים אם הוחזק במסירות ג' פעמים מיתתו בכל אדם מפני שהוא כרודף כמו שנתבאר בהלכות נזקי ממון.

וכן הבא במחתרת לגנוב הוא כרודף שהדבר ידוע לו שבעל הבית יעמוד כנגדו להציל ממונו ולא בא אלא על עסקי נפשות שאם יעמוד כנגדו יקום עליו ויהרגהו לפיכך מותר לבעל הבית להקדים עצמו ולהרוג הגנב תחלה אלא אם כן הדבר ידוע שלא בא אלא על עסקי ממון ולא על עסקי נפשות כגון שהוא אוהבו לבעל הבית ביותר כאב לבנו:

~ יום שני ~

יב ואחד הנמצא במחתרת ואחד הנמצא בגגו או חורבתו וכל מקום שרגל הבעלים מצויים שם ואחד הנמצא בלילה ואחד הנמצא ביום מותר להרגו אבל הבא במחתרת לתוך דיר וסהר וכיוצא בו ממקומות שאין רגל הבעלים מצויים שם אסור להרגו כי חזקתו שבא על עסקי ממון לבד שלא עלה על דעתו כלל שימצאנו בעל הבית.

ויש אומרים שלא התירה התורה להרוג בלא התראה אלא בבא במחתרת שכיון שטרח ומסר נפשו לחתור על דעת כן בא שאם יעמוד בעל הבית כנגדו יהרגהו אבל הנכנס בגגו וחצירו דרך פתח צריך להתרות בו תחלה ולומר לו ראה שאעמוד כנגדך ואהרגך וזה יקבל עליו התראה (וכן יש אומרים שאינו נהרג אלא כשבא בלילה ולא ביום אפילו במחתרת) (ויש לחוש לדבריהם):

יג והגנב שגנב ויצא מן המחתרת הואיל ופנה עורף אינו נהרג וכן אם יש לבעל הבית מושיעים שיושיעוהו אם יקום הגנב להרגו אינו נהרג וכן אם יש עדים שראו הגנב שנכנס וגנב והוא רואה אותם אינו נהרג שהרי יודע שיחייבוהו בתשלומין בבית דין ובודאי לא יגנוב.

(וכל מקום שאסור להרגו אסור להכותו אלא אם כן אי אפשר להציל ממנו בענין אחר כי הכאה לגנב אינו דין תורה אלא שלבית דין וטובי העיר יש רשות להכותו לסייג וגדר אבל לא ליחיד):

יד מי שעוסק בזיופים כגון חתיכת מטבעות במקום שהמלכיות מקפידות וכיוצא בזה ויש לחוש שיסכן רבים דינו כרודף ומתרין בו שלא יעשה ואם אינו משגיח מותר למסרו למלכות ולומר שאין אחד מתעסק בזה אלא פלוני לבדו וכן יחיד שמעלילים עליו בגללו יכול לומר להם אני איני עושה זה אלא פלוני לבדו:

~ יום שלישי ~

טז בזמן הזה שאין לנו דיינים סמוכים בטלו כל דיני קנסות מישראל כגון דיני גנבות וחבלות שהכה איש את רעהו וחירופים שחרפו וביישו בדברים ובהוצאת שם רע ואין לנו רשות אלא לנדות החובל או המחרף עד שיפיים לבעל דינו.

ומכל מקום שבעת טובי העיר יש להם רשות לדון דיני קנסות כפי ראות עיניהם לגדור פרצת הדור כפי צורך השעה לקנום ממון או להכותו אם אין לו ממון וכן העובר על אחת מכל העבירות שבין אדם למקום אף על פי שבטלו דיני נפשות ומלקות יש לטובי העיר רשות לעשות כפי ראות עיניהם במלקות או בממון או בבזיונות (וכל צבור במקומו הם כגאונים ונשיאים לכל ישראל שיש להם רשות להפקיר ממון כפי ראות עיניהם) הכל לפי החוטא ולפי החטא ולפי הענין לגדור פרצת הדור כפי צורך השעה לפי שטובי העיר (שהוברר ונתמנו מדעת רוב הצבור או על פי הגורל שהסכימו עליו רוב הצבור) הרי הם עומדים במקום כל הצבור וכל צבור במקומו הם כגאונים ונשיאים לכל ישראל שיש להם רשות להפקיר ממון כפי ראות עיניהם שהפקר בית דין הפקר אם הוא בית דין הגדול שאין כמוהו וכן יש להם רשות לענוש עונש הגוף שאינו כתוב בתורה כמו שכתוב בעזרא ואכה מהם אנשים ואמרטם וגו' אף כל צבור וצבור במקומו כן:

~ יום רביעי ~

טז וכל זה לצורך השעה לגדור פרצת הדור כשהדור פרוץ וכן אם החוטא הוא פרוץ יש לענשו קצת יותר מעונש הראוי לו על פי התורה אף על פי שאין הדור פרוץ ולא כל כך כמו שעונשים לגדור פרצת הדור אבל אם אין הדור פרוץ ולא החוטא פרוץ אלא שחטא דרך מקרה אין רשות לטובי העיר לענשו כלל יותר מעונש הראוי לו על פי התורה שהוא נידוי או מכת מרדות אף אם עבר עבירה שחייב עליה מיתת בית דין הואיל ולא נתנה לנו התורה רשות לדון עכשיו דיני נפשות ולא מלקות ולא קנסות ממון רק שחכמים תקנו לנדות או להכות מכת מרדות אבל לא עונשים אחרים.

וגם באלו השנים יש חילוק פעמים שמנדין ופעמים שמכין וגם יש חילוק בין תלמיד חכם לעם הארץ וגם יש חילוק בין העובר על דברי תורה (לעובר על דברי סופרים) לעובר על המנהג וגם יש עובר על דברי סופרים ופטור מעונש שאין האיסור אלא לכתחילה ובחבלות וחירופים יש חילוקים בין התחיל במריבה ללא התחיל ופעמים שאף שלא התחיל חייב

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

וגם יש חירופים שחייב עליהם נידוי ויש שחייב עליהם מלקות ארבעים לזכרון צער בלבד ולביישו ויש שפטור לגמרי.

לפיכך כל טובי העיר שיש בהם קצת יראת שמים לא יקנסו שום אדם מישראל בשום קנס ועונש בלי שאלת בית דין שיורו להם כדת ותהיה דעתם לשם שמים בלבד ואל יהי קל בעיניהם כבוד הבריות שהרי דוחה לא תעשה שבתורה ובפרט כבוד בני אברהם יצחק ויעקב המחזיקים בתורת אמת והם כבני מלכים שירדו מנכסיהם ולא יפגעו בכבודם כי אם להוסיף כבוד המקום.

(ואם הבית דין שבעיר נתמנו מדעת רוב הצבור ידונו הם גם דיני קנסות ולא טובי העיר שאינם בקיאים בדיניהם כמותם).

וגם בעניני מסים שנמסרו לטובי העיר צריכים לירד לדין עם כל יחיד התובעם לדין ולא בשביל שהמה הרבים יהיו גזלנים:

יז והבית דין שיעמידו טובי העיר צריכים לידע בהם שיש בכל אחד מהם שבעה דברים חכמה בתורה ענוה יראה שנאת ממון אפילו שלהם אהבת האמת אהבת הבריות להם בעלי שם טוב במעשיהם.

וכל המעמיד דיין שאינו הגון הרי זה שהעמידו עובר בלא תעשה שנאמר לא תכירו פנים במשפט כלומר לא תכיר פני האיש לאמר פלוני עשיר הוא או קרובי אושיבנו בדין ואסור להעמיד עם הארץ על סמך שישאל כל דין לחכם.

וכל דיין שנתמנה בשביל כסף וזהב אסור לעמוד מפניו או לכבדו בשאר כבוד ולא עוד אלא שמצוה להקל בו ולזלזל בו שעליו דרשו חכמים אלהי כסף ואלהי זהב לא תעשה לך שהם כעבודה זרה שמצוה לזלזל בה:

~ יום חמישי ~

דיני שמירת גוף ונפש ובל תשחית:

א מצות עשה לעשות אדם מעקה לגגו שנאמר ועשית מעקה לגגך והוא שיהיה בית דירה אבל בית הכנסת ובית המדרש ובית האוצר ובית הבקר והתבן פטורים שאין רגילות כלל להשתמש על גגיהם ולכן גגין שלנו פטורים.

וכל בית שאין בו ד' אמות על ד' אמות [פטור] מפני שאינו ראוי לדירה ואין שם בית עליו:

ב גובה המעקה אין פחות מעשרה טפחים כדי שלא יפול הנופל מהגג וצריכה להיות המחיצה חזקה כדי שישען אדם עליה ולא תפול:

ג כל המניח גגו בלא מעקה ביטל מצות עשה ועבר על לא תעשה שנאמר ולא תשים דמים בביתך.

אחד הגג ואחד כל דבר שיש בו סכנה וראוי שיכשל בו האדם וימות כגון שיש לו בור בחצרו בין יש בו מים בין אין בו חייב לעשות לו חוליא גבוה עשרה טפחים סביב או לעשות לו כיסוי כדי שלא יפול בו אדם וימות.

וכן כל מכשול שיש בו סכנת נפשות מצות עשה להסירו ולהשמר ממנו ולהזהר בדבר יפה שנאמר השמר לך ושמור נפשך מאוד ואם הניח ולא הסיר המכשולות המביאים לידי סכנה ביטל מצות עשה ועבר בלא תשים דמים כגון אם סולם רעוע עומד בביתו וחצרו.

וכן המגדל כלב רע ואפילו אינו נושך אלא שמנבח כי שמא תפיל אשה מיראתו וכל המגדל כלב רע הרי הוא עומד בארור כמו המגדל חזירים ואם הוא קשור בשלשלת של ברזל מותר שאז אין מורא ופחד לאדם ממנו ובעיר הסמוכה לספר וצריכה שימור מאויבים מותר לגדלו וקושרו ביום ומתירו בלילה וכלב שאינו רע שאינו מנבח על אדם מותר לגדלו בכל מקום ואין צריך לקשרו כלל ועכשיו נהגו להקל בגידול כלב שאינו קשור ביום ויש שלימדו עליהם זכות אם אינו נושך ונדחו דבריו לכן כל ירא שמים יזהר שיהא קשור בשלשלת של ברזל עד שעה שבני אדם הולכים לישן אפילו אינו נושך אלא מנבח:

~ יום שישי ~

ד הרבה דברים אסרו חכמים מפני שיש בהם סכנת נפשות וכל העובר עליהם ואומר הריני מסכן עצמי ומה לאחרים עלי או איני מקפיד בכך חייב מכות מרדות ואלו הם לא יניח פיו על צנור המקלח מים וישתה שמא יבלע נימא של מים והיא עלוקה וכן לא ישתה מן הנהרות והאגמים בפיו מטעם זה ולא בידו אחת מפני שממהר וזורק לפיו ואינו בודק אבל בשתי ידיו יכול לעכבם ולעיין בהם ובלילה אסור בכל ענין ואפילו על ידי סינון בכלי לא ישתה בלילה מן הנהרות והאגמים משום סכנת שברירי והיא מכת סנורים.

ואפילו ביום צריך לשפוך מעט מן המים קודם שישתה לפי שיש מים הרעים ששתו מהם השדים בנהר וזו רפואתם.

(ובליל שבת ובליל רביעי בשבת לא ישתה מים באפלה אף על פי שנשאבו מבעוד יום ונסתננו בכלי מפני סכנת רוח רעה ואם צמא מאד ישליך בהם איזה דבר ואחר כך ישתה).

ולעולם לא ישתה מים פושרין בכלי מתכות מפני שהם רעים לגוף אלא אם כן השליך בתוכה איזה דבר שדרך ליתנו במשקין כגון עשבים או תבלין או עיקרי בשמים וכיוצא בהם ואם (הרתיחו) (הם רותחין) מותר בכל ענין ובכלי חרס מותר בכל ענין:

ה מי שאכל או שתה או ישן או שימש מטתו או הקיז דם אחר שעשה אחת מהנה אין לו לעמוד מיד אלא ישהה מעט קודם שיעמוד והמקיז דם ומשמש מטתו קודם שיטעום מאומה אחר ההקזה דמו בראשו ואין להקיז כי אם בראשון בשבת וברביעי ובערב שבת אבל לא בשני ושלישי וחמישי:

ו אסור לעבור תחת קיר נטוי או על גשר רעוע או ליכנס

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לחורבה או לילך בשאר מקום סכנה (ולא יצא יחידי בלילה) ואסור לישן בבית יחידי (בלילה) וכל הישן בבית יחידי (בלילה) אחזתו לילית ואסור ללון בבית הקברות:

ז לא יתן תבשיל או שאר אוכלין ומשקין תחת המטה מפני שרוח רעה שורה עליהם אפילו אם מחופים בכלי ברזל.

ולא יאכל שום קלוף או בצל קלוף או ביצה קלופה שעבר עליהם הלילה מפני שרוח רעה שורה עליהם אפילו הם צרורים בבגד וחתומים ואם שייר בהם עיקרם והוא השער שבראש השום והבצל או מעט קליפתם מותרים. וכן לא ישתה משקין מזוגין שעבר עליהם הלילה אחר שנמזג במים והוא שלנו בכלי מתכות או כלי נתר (ואין צריך לומר מים עצמן שעבר עליהם הלילה בכלי המתכות):

~ שבת קודש ~

ח לא יתן ככר לחם תחת השחי מפני הזיעה שכל זיעת האדם הם סם המות חוץ מזיעת הפנים סימן לדבר בזעת אפיך תאכל לחם ולא יתן מעות בפיו שמא יש עליהן מעט זיעה וגם יד הכל ממשמשת בהן ויש מהם חולים וזוהמתם דבקה בהן ומזקת לאדם כשנותנה לפיו.

ולא ינעוץ סכין בתוך אתרוג גדול או בתוך צנון שמא יפול אדם על חודה וימות או שמא ישב עליה ולא יתן מחט בתוך הלחם לכלב שמפסיד לו שמא ישתגע ויזיק לבריות אלא יתן לו סם המות ואין בו משום צער בעלי חיים כיון שמפסיד לו:

ט לא יעבור איש בין שתי נשים ולא אשה בין שני אנשים מפני שרוח רעה שורה וכן הכלב בין שני בני אדם או אדם אחד בין שני כלבים וכן הדקל של תמרים ויש אומרים אף החזיר ויש אומרים אף הנחש.

ולא ישב תחת מרזב היוצא מן הגג מפני שהמזיקים מצויים שם ולא יעבור על מי שופכין יחף אלא אם כן כבר צעדו ועברו עליהם ששים צעדים או שעברה עליהם זריחת החמה או שפיזר עליהם עפר או שרקק עליהם רוק שאם אין שם אחד מכל אלו רוח רעה שורה עליהם.

ולא יישן בחצר בצל לבנה של כותל החצר מפני שהשדים דרכם להלוך בלילה ובזמן שהלבנה זורחת מתיירא לילך במקום האור והולכין במקום הצל ואם הלבנה במערב והוא ישן בצל הכותל במזרחו אין לחוש.

לא יעמוד בפני הנר ערום שכל העומד בפני הנר ערום יהיה נכפה והסורק ראשו יבש נותן עורון לאור עיניו וכן השותה משקה המטפטף מן החבית וכן הנועל מנעליו בעוד שרגליו לחות ממי הרחיצה (בימיהם שהיו נועלים על רגלים יחפים וכן באנפלאות שלנו).

והשותה רתיחה העולה על גבי משקה קשה לרירין הבאין מן החוטם והמנפחה בפיו קשה לראש והדוחק אותה לצדדים קשה לעניות והשותה מים בקערה קשה לכליון עינים קערה כפויה על פי הכד קשה לעניות סובין בבית קשה לעניות פת תלויה באויר קשה לעניות אבל בשר ודגים אין לחוש הואיל ודרכם בכך פירורי פת בבית קשה לעניות (אם הם במקום דריסת הרגלים).

והרגיל לשפוך מים שהם חמין ביותר מדאי על בשרו קשה לצרעת וכן הדורך על קליפי ביצים וכן הלובש חלוק מכובס שלא עברו עליו שמונה ימים אחר שנתכבס שהכינים הראשונים חוזרים וחיים וקשין לצרעת וכן האוכל דג ובשר כאחת כמו שנתבאר ביו"ד סימן קט"ז:

~ 'תורה אור' פרשת ויחי - הפרשה החסידית ~

הַכְלִילִי עֵינַיִם מִיָּיִן[1]

"חַכְלִילִי עֵינַיִם מִיָּיִן, וּלְבֶן שִׁנַּיִם מֵחָלָב" (פְּרָשְׁתֵנוּ מט, יב):

הִנֵּה גַּבֵּי יַיִן כְּתִיב (סֵפֶר שׁוֹפְטִים ט, יג): "תִּירוֹשִׁי הַמְשַׂמֵּחַ אֱלֹקִים כו'". וּלְהָבִין מַהוּ בְּחִינַת יַיִן "הַמְשַׂמֵּחַ אֱלֹקִים"? וְאֵיךְ יִהְיֶה כֹּחוֹ גָּדוֹל כָּל כַּךְ לְשַׂמֵּחַ אֱלֹקִים?

הִנֵּה אָמְרוּ[2]: "נִכְנַס יַיִן יָצָא סוֹד". וְהָעִנְיָן, כִּי בַּתּוֹרָה יֵשׁ ב' בְּחִינוֹת: יַיִן וְחָלָב. וּכְדִכְתִיב (יְשַׁעְיָה נה, קסז. קְצוּרֵי הַמַּאֲמָר שֶׁלְּפָנֵינוּ (וּבָאוּ כָּאן בַּהֶעָרוֹת) – אוֹר הַתּוֹרָה בְּרֵאשִׁית כֶּרֶךְ ו עַמּוּד 2282. שָׁם כֶּרֶךְ ז עַמּוּד תתעה, ב (עִנְיַן יַיִן הַמְשַׂמֵּחַ). הַנָּחַת רַבִּי הִלֵּל מִפַּאֲרִיטְשׁ מִמַּאֲמַר הַצֶּמַח צֶדֶק דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "הַכְלִילִי עֵינַיִם" תַּרְי"ג – פֶּלַח הָרִמּוֹן וַיְחִי עַמּוּד קכו, ד.

מְיוּפָד עַל מַאֲמָר זֶה – דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "הַכְלִילִי" תקפ"ו – נְדַפַּס בְּתוֹרַת חַיִּים הַנַּ"ל וּרְאֵה מַאֲמָרֵי אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן הִקְצָרִים עַמּוּד תלג – תּוֹכֶן הַמַּאֲמָר שֶׁלְּפָנֵינוּ).

1) (דִּבּוּר הַמַּתְחִיל חֲכָלִילִי עֵינַיִם וּבִיאוּרוֹ: תּוֹרַת חַיִּים דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "חֲכָלִילִי" [רלט, ד]. אוֹר הַתּוֹרָה דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "הַכְלִילִי" [בְּרֵאשִׁית כֶּרֶךְ ב עַמּוּד 750-730 – לְשׁוֹן הַתּוֹרָה אוֹר עַם הַגָּהוֹת, חֲלוּקָה לִפְרָקִים (נִסְמְנוּ כָּאן), קְצוּרֵי פְּרָקִים, קְצוּרִים עַם הַבִּיאוּרִים, קִיצּוּר הַמַּאֲמָר וְעוֹד]. – צִיּוּן כְּבוֹד קְדוֹשַׁת אַדְמוּ"ר.

נֶאֱמַר בְּרַבִּים שֶׁבַּת פָּרָשַׁת וַיְחִי, יג טֵבֵת תקס"ה. נוֹסַח הַמַּאֲמָר שֶׁלְּפָנֵינוּ הוּא מֵהַנָּחַת הַמַּהֲרִי"ל. נִדְפַּס גַּם בְּתוֹרָה אוֹר – לֶעְמְבֶערג, תרי"א עַמּוּד עח, ג. נוֹסַח אַחֵר – הַנָּחַת אַדְמוּ"ר הָאֶמְצָעִי – מַאֲמָרֵי אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן תקס"ה חֵלֶק א עַמּוּד

2) (עֲרוּבִין סה, א. סַנְהֶדְרִין לח, א. זֹהַר חֵלֶק ג שְׁמִינִי לטז, א. תַּזְרִיעַ מד, ג).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

א): "לְכוּ שִׁבְרוּ וֶאֱכֹלוּ כו', בְּלוֹא כֶסֶף וּבְלוֹא מְחִיר, יַיִן וְחָלָב"[3].

וּבֵיאוּר הַדָּבָר, כִּי הִנֵּה יֵשׁ ב' אַהֲבוֹת[4] – "אַהֲבַת עוֹלָם" וְ"אַהֲבָה רַבָּה": "אַהֲבַת עוֹלָם" הִיא הָאַהֲבָה הַגְּלוּיָה, וְ"אַהֲבָה רַבָּה" הִיא אַהֲבָה הַמְסוּתֶּרֶת. וּלְהָבִין לָמָּה נִקְרָא הָ"אַהֲבָה הַמְסוּתֶּרֶת" בְּשֵׁם "אַהֲבָה רַבָּה"?

אַךְ הִנֵּה "אַהֲבַת עוֹלָם" הִיא הָאַהֲבָה שֶׁנִּלְקְחָה מֵעוֹלָמוֹת, דְּהַיְינוּ מֵחֲמַת הִתְבּוֹנְנוּת אֵיךְ שֶׁהוּא יִתְבָּרֵךְ "מְחַדֵּשׁ בְּטוּבוֹ כו'" וּמְהַוֶּה מֵאַיִן לְיֵשׁ בְּכָל יוֹם מִבְּחִינַת מַלְכוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ. כִּי "מַלְכוּתְךָ מַלְכוּת כָּל עוֹלָמִים" (תְּהִלִּים קמה, יג) כְּתִיב, שֶׁ"כָּל עוֹלָמִים" – עֶלְיוֹנִים וְתַחְתּוֹנִים – הֵם חַיִּים וְקַיָּימִים מִבְּחִינַת מַלְכוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, "מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין" וְ"סוֹבֵב כָּל עָלְמִין", "וְאַתָּה מְחַיֶּה אֶת כּוּלָּם" (נְחֶמְיָה ט, ו).

וְאֵינוֹ כִּדְמְיוֹן הַנְּשָׁמָה שֶׁמְּחַיָּה אֶת הַגּוּף, שֶׁהַחַיּוּת מִתְפַּשֵּׁט וּמִתְלַבֵּשׁ בַּגּוּף מַמָּשׁ לְהַחֲיוֹתוֹ, כִּי הוּא יִתְבָּרֵךְ קָדוֹשׁ וּמוּבְדָּל כו', רַק הִתְפַּשְּׁטוּת בְּחִינַת שֵׁם בִּלְבַד. דְּהַיְינוּ מֵחֲמַת כִּי "מֶלֶךְ שְׁמוֹ נִקְרָא עֲלֵיהֶם"[5]. וּכְמַאֲמַר[6]: "יִשְׁתַּבַּח שִׁמְךָ לָעַד", פֵּירוּשׁ "לָעַד" – עַד אֵין קֵץ כו'.

וְעַל זֶה אָנוּ אוֹמְרִים[7]: "אָמֵן יְהֵא שְׁמֵיהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא יִתְבָּרֵךְ" – פֵּירוּשׁ: שֶׁאָנוּ מִתְפַּלְּלִים וּמְבַקְּשִׁים שֶׁיִּהְיֶה שֵׁם זֶה בִּבְחִינַת בְּרָכָה וְהַמְשָׁכָה מֵהַהֶעְלֵם אֶל הַגִּילּוּי. דְּהַיְינוּ שֶׁלֹּא יִהְיֶה בִּבְחִינַת הֶעְלֵם וְהֶסְתֵּר פָּנִים אֶצְלֵינוּ – בִּידִיעַת אֲנָשִׁים מְלוּמָּדָה[8] בִּלְבַד, שֶׁאֵין זֶה אֶלָּא בִּבְחִינַת הוֹדָאָה. אֲבָל בְּחִינַת בְּרָכָה הִיא בְּחִינַת גִּילּוּי מַמָּשׁ בְּמוֹחוֹ וְלִבּוֹ בֶּאֱמֶת לַאֲמִתּוֹ.

וְשֶׁיִּהְיֶה גִּילּוּי זֶה נִמְשָׁךְ "לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא" אֲפִילּוּ בָּעוֹלָמוֹת הַתַּחְתּוֹנִים כְּמוֹ בָּעוֹלָם־הַזֶּה הַגַּשְׁמִי, וּכְעִנְיַן שֶׁנֶּאֱמַר: "בָּרוּךְ ה' אֱלֹקֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם"[9].

וְעַל דֶּרֶךְ זֶה תִּקְּנוּ כָּל פְּסוּקֵי־דְּזִמְרָה, מ"בָּרוּךְ שֶׁאָמַר" עַד קְרִיאַת־שְׁמַע, לְהַאֲרִיךְ וּלְהַרְחִיב הַדִּבּוּר בְּשִׁבְחוֹ שֶׁל מָקוֹם, אֵיךְ שֶׁמַּלְכוּתוֹ הוּא "מַלְכוּת כָּל עוֹלָמִים". וְאֵיךְ שֶׁהוּא קָדוֹשׁ וּמוּבְדָּל כו', עַד שֶׁיִּהְיֶה נִקְבָּע בְּקֶרֶב אִישׁ וְלֵב עָמוֹק[10].

וְעַל יְדֵי זֶה יַגִּיעַ לְקִיּוּם הַקְּרִיאַת־שְׁמַע – "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל": "שְׁמַע" לְשׁוֹן הֲבָנָה[11], לְהִתְבּוֹנֵן כִּי "ה' אֶחָד". פֵּירוּשׁ "אֶחָד"[12] – ז' רְקִיעִים וְאֶרֶץ, וְד' רוּחוֹת הָעוֹלָם – בְּטֵלִים אֶל הָאַלֶּ"ף, הוּא "אַלּוּפוֹ שֶׁל עוֹלָם"[13].

וּכְמוֹ שֶׁיֵּשׁ בְּגַשְׁמִיּוּת ז' רְקִיעִים כו' – כָּךְ בְּרוּחָנִיּוּת יֵשׁ כַּמָּה מַדְרֵגוֹת זוֹ לְמַעְלָה מִזּוֹ, וְכוּלָּם בְּטֵלִים אֵלָיו יִתְבָּרֵךְ. רַק שֶׁ"בָּרוּךְ שֵׁם כו'"[14] – שֶׁמִּבְּחִינַת דָּלֵי"ת רַבָּתִי דְּ"אֶחָד" נִמְשָׁךְ בְּחִינַת בְּרָכָה וְהַמְשָׁכָה לִהְיוֹת בְּחִינַת "שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ כו'".

וְעַל יְדֵי זֶה יַגִּיעַ לְמַדְרֵגַת "וְאָהַבְתָּ" – פֵּירוּשׁ: "וְאָהַבְתָּ" הוּא מִלְּשׁוֹן רָצוֹן[15]. דְּהַיְינוּ שֶׁיִּהְיֶה רְצוֹנְךָ שֶׁ"הַוָּיָ"ה" יִהְיֶה "אֱלֹקֶיךָ בְּכָל לְבָבְךָ" – "בִּשְׁנֵי יְצָרֶיךָ – יֵצֶר טוֹב וְיֵצֶר הָרָע"[16], "לְאָהֲפְכָא חֲשׁוֹכָא כו'"[17], שֶׁיַּעֲקוֹר רְצוֹנוֹ מֵהַבְלֵי עוֹלָם, לִהְיוֹת לוֹ שִׁינּוּי רָצוֹן, וּלְהַפֵּךְ רְצוֹנוֹ לַ"ה' אֶחָד", וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (תְּהִלִּים עג, כה): "מִי לִי בַשָּׁמָיִם, וְעִמְּךָ לֹא חָפַצְתִּי בָאָרֶץ"[18]. :

---

3) (רְאֵה רַד"ק עַל הַפָּסוּק: "נִמְשְׁלָה תּוֹרָה לְיַיִן, מַה יַּיִן מְשַׂמֵּחַ הַלֵּב כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר "וְיַיִן יְשַׂמַּח לְבַב אֱנוֹשׁ" אַף דִּבְרֵי תּוֹרָה כֵּן שֶׁנֶּאֱמַר "פִּקּוּדֵי ה' יְשָׁרִים מְשַׂמְּחֵי לֵב", וְחֶלְבּ: כְּמוֹ שֶׁהַחֶלְבּ קִיּוּם הַיּוֹנֵק וְגִדּוּלוֹ – כֵּן דִּבְרֵי תּוֹרָה קִיּוּם הַנְּשָׁמָה וְגִדּוּלָהּ שֶׁהִיא הוֹלֶכֶת וּגְדֵלָה בְּלִמּוּדָהּ בְּמַדְרֵגָתָהּ". וּרְאֵה תַּעֲנִית ז, א. מִדְּרַשׁ שֶׁכֶל טוֹב (בּוּבֶר) עַל הַפָּסוּק "חַכְלִילִי". זֹהַר חֵלֶק א פָּרָשָׁתֵנוּ עַל הַפָּסוּק "חַכְלִילִי" רמ, א. בֵּיאוּר הַפָּסוּק רְאֵה גַּם לִקּוּטֵי תּוֹרָה שְׁמִינִי עֲצֶרֶת פד, ג).

4) (רְאֵה תַּנְיָא פֶּרֶק מד. תּוֹרַת שָׁלוֹם שִׂיחַת שִׂמְחַת תּוֹרָה תרס"ח עַמּוּד 87. אִגֶּרֶת כְּבוֹד קְדוּשַׁת אַדְמו"ר מוֹהַרַיי"צ נִדְפְּסָה בְּהוֹסָפָה לְקוּנְטְרֵס הָעֲבוֹדָה. קוּנְטְרֵס עֵץ הַחַיִּים עַמּוּד 18 וּבְהֶעָרוֹת כְּבוֹד קְדוּשַׁת אַדְמו"ר שָׁם).

5) (נוֹסַח "אֲדוֹן עוֹלָם").

6) (פְּסוּקֵי דְּזִמְרָה בְּרִכַּת יִשְׁתַּבַּח).

7) (נוֹסַח הַקַּדִּישׁ).

8) (עַל פִּי יְשַׁעְיָה כמט, יג: "מְצֻוַּת אֲנָשִׁים מְלֻמָּדָה").

9) (תְּהִלִּים מא, יד. וְשָׁם: "מֵהָעוֹלָם". וּבִפְסוּקֵי דְּזִמְרָה (מִדִּבְרֵי הַיָּמִים־א כט, י): "בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹקֵי יִשְׂרָאֵל אָבִינוּ מֵעוֹלָם וְעַד עוֹלָם").

10) (תְּהִלִּים סד, ז: "קֶרֶב אִישׁ וְלֵב עָמֹק").

11) (וְאֶתְחַנַּן ו, ד. כְּמוֹ "דַּבֵּר כִּי שֹׁמֵעַ עַבְדֶּךָ")שְׁמוּאֵל־א ג, י(– מַאֲמָרֵי אַדְמו"ר הַזָּקֵן תקס"ג חֵלֶק ב עַמּוּד תרעז וּבְכַמָּה מְקוֹמוֹת. וּרְאֵה רַשִׁ"י מִקֵּץ מא, סו: תִּשְׁמַע לְשׁוֹן הֲבָנָה וְהַאֲזָנָה. וְעוֹד. וּבַזֹּהַר אִידְּרָא רַבָּה חֵלֶק ג קלח, ב: שְׁמַע כְּלוֹמַר הָבֵן).

12) (רְאֵה סֵפֶר מִצְוֹת קָטָן הוּבָא בְּבֵית יוֹסֵף אוֹרַח חַיִּים סִימָן סא דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "כְּתַב בַּסְמ"ק". שֻׁלְחָן עָרוּךְ וְשֻׁלְחָן עָרוּךְ אַדְמו"ר הַזָּקֵן אוֹרַח חַיִּים סִימָן סא סָעִיף ו).

13) (לְשׁוֹן בְּרֵאשִׁית רַבָּה פָּרָשָׁה כ, ב).

14) ("כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד").

15) (מִלְּשׁוֹן אָבָה. רְאֵה סֵפֶר שֹׁרֶשׁ יֶשַׁע הוּבָא בְּסֵפֶר הַחֲקִירָה לְהַצְּמַח צֶדֶק עֵרֶךְ אָבָה (צד, א. קמז, ב). לִקּוּטֵי תּוֹרָה נָשֹׂא כו, ב. בְּהַעֲלוֹתְךָ כמט, א. בָּלָק עא, ב. מַטְעֵי פח, ד. וְאֶתְחַנַּן ב, ג. מ, ב. רְאֵה כג, ג. שִׁיר הַשִּׁירִים יז, א. לג, ד. מַאֲמָרֵי אַדְמו"ר הַזָּקֵן תקס"ד עַמּוּד קצט).

16) (בְּרָכוֹת נד, א).

17) ("לְגִרְהוֹרָא". לְהַפּוּךְ הַחוֹשֶׁךְ לְאוֹר. רְאֵה זֹהַר חֵלֶק א בַּהַקְדָּמָה ד, א).

18) ([קִיצּוּר:] נִתְבָּאֵר עִנְיַן אַהֲבַת עוֹלָם שֶׁהִיא הָאַהֲבָה הַנִּלְקַחַת מֵהָעוֹלָמוֹת, כְּשֶׁיִּתְבּוֹנֵן אֵיךְ שֶׁחַיּוּת כָּל הָעוֹלָמוֹת רַק מִבְּחִינַת מַלְכוּתוֹ, וְהוּא יִתְבָּרֵךְ קָדוֹשׁ וּמוּבְדָּל וְכו', שֶׁעַל יְדֵי זֶה יַעֲקוֹר רְצוֹנוֹ מֵהַבְלֵי הָעוֹלָם, "וְעִמְּךָ לֹא חָפַצְתִּי").

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

[ב] וְהִנֵּה כָּל זֶה הוּא בְּחִינַת אַהֲבַת עוֹלָם, שֶׁאוֹמְרִים[19]: "אַהֲבַת עוֹלָם אֲהַבְתָּנוּ", פֵּירוּשׁ "אֲהַבְתָּנוּ" – שֶׁאַהֲבָה זוֹ הִיא מִתְלַבֶּשֶׁת בְּתוֹךְ נַפְשֵׁנוּ. שֶׁהַנֶּפֶשׁ יְכוֹלָה לִהְיוֹת כְּלִי לְהַגְבִּיל וּלְהַלְבִּישׁ אֶת הָאַהֲבָה זוֹ בְּתוֹכָהּ מַמָּשׁ, לִהְיוֹת תּוֹכָהּ רָצוּף אַהֲבָה[20] זוֹ.

אֲבָל אַהֲבָה רַבָּה הִיא בְּשֹׁרֶשׁ הַנֶּפֶשׁ בִּמְקוֹר חוֹצְבָהּ, "כִּי חֵלֶק הֲוָי"ה – מַמָּשׁ – עַמּוֹ" (האזינו לב, ט). וַ"אֲנִי הֲוָי"ה לֹא שָׁנִיתִי" (מַלְאָכִי ג, ו) כְּתִיב, שֶׁהוּא יִתְבָּרֵךְ לְמַעְלָה מִגֶּדֶר "עֶלְמִין", וְאֵין עֲרוֹךְ אֵלָיו יִתְבָּרֵךְ כְּלָל, אֲפִילוּ כְּמִשֹּׁל טִפָּה מִיָּם אוֹקְיָינוֹס[21]; שֶׁעֵם הֱיוֹת שֶׁהוּא חֵלֶק קָטָן מֵאֶלֶף אַלְפֵי אֲלָפִים וְרִבֵּי רְבָבוֹת, עִם כָּל זֶה שַׁיָּךְ אֵיזֶה עֵרֶךְ וְיִחוּס בְּמָהוּתוֹ הַדּוֹמֶה לוֹ. שֶׁגַּם מָהוּת הַטִּפָּה הִיא מַיִם כְּמוֹ הַיָּם הַגָּדוֹל מַמָּשׁ. מַה שֶּׁאֵין כֵּן אֵלָיו יִתְבָּרֵךְ אֵין הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת עֲרוֹךְ כְּלָל. וּלְכָךְ הָאַהֲבָה שֶׁנִּלְקָחָה מִבְּחִינָה זוֹ אֵינָהּ מִתְלַבֶּשֶׁת מַמָּשׁ תּוֹךְ הַנֶּפֶשׁ, וְאֵין הַנֶּפֶשׁ יְכוֹלָה לְהַגְבִּילָהּ, אֶלָּא הִיא בִּבְחִינָה מְסוּתֶּרֶת, וְהִיא בָּאָה לִידֵי גִּילוּי בִּבְחִינַת "בְּכָל מְאֹדֶךָ כו'"[22]. :

וְהִנֵּה הַהֶפְרֵשׁ שֶׁבֵּין "אַהֲבַת עוֹלָם" לְ"אַהֲבָה רַבָּה" הוּא:

כִּי אַהֲבַת עוֹלָם הַבָּאָה מֵחֲמַת הִתְבּוֹנְנוּת וְעוֹמֶק מַחֲשַׁבְתּוֹ – יֵשׁ לָהּ הֶפְסֵק. שֶׁאִם לְבָבוֹ פּוֹנֶה לִדְבָרִים אֲחֵרִים וְטָרוּד בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ בְּעִסְקֵי עוֹלָם, אֲזַי חוֹלֶפֶת וְעוֹבֶרֶת מִמֶּנּוּ כו'.

מַה שֶּׁאֵין כֵּן הָאַהֲבָה רַבָּה שֶׁבְּשֹׁרֶשׁ נַפְשׁוֹ מִמְּקוֹר חוֹצְבָהּ – אֵין לָהּ הֶפְסֵק[23]. שֶׁגַּם אִם לְבָבוֹ פּוֹנֶה לִדְבָרִים אֲחֵרִים, הֲרֵי אֵין בְּ"זֶה לְעוּמַּת זֶה"[24] (קֹהֶלֶת ז, יד) לִהְיוֹת לְעוּמַּת הָאַהֲבָה הַזֹּאת, לְהַטְרִידָהּ וּלְהַפְסִיקָהּ. וְלָזֹאת תִּשָּׁאֵר אַהֲבָה זוֹ בִּבְחִינַת רְשִׁימוּ, לִהְיוֹת זִכְרוֹנָהּ תְּקוּעָה בַּלֵּב, בַּל[25] תִּמּוֹט עוֹלָם וָעֶד[26].

[ג] אַךְ כֵּיצַד תִּהְיֶה אַהֲבָה־רַבָּה זוֹ[27] בִּבְחִינַת גִּילוּי, שֶׁיַּעֲלֶה וְיַגִּיעַ לְמַדְרֵגַת "בְּכָל מְאֹדֶךָ"?

עַל זֶה אָמְרוּ: "נִכְנַס יַיִן יָצָא סוֹד", הִיא הַתּוֹרָה שֶׁנִּקְרֵאת בְּשֵׁם יַיִן. וּכְמַאֲמַר רַז"ל[28]: "עֲרֵבִים עָלַי דִּבְרֵי סוֹפְרִים יוֹתֵר מִיֵּינָהּ שֶׁל תּוֹרָה", כִּי עַל הָאַהֲבָה נֶאֱמַר (בְּרֵאשִׁית א, ד): "וַיַּרְא אֱלֹקִים אֶת הָאוֹר כִּי טוֹב", וְאָמְרוּ רַז"ל[29]: "כִּי טוֹב – לִגְנוֹז בַּתּוֹרָה". וּכְשֶׁנִּכְנַס "יֵינָהּ שֶׁל תּוֹרָה" – "יָצָא סוֹד", הוּא אוֹר הָאַהֲבָה הַגָּנוּז מֵהַהֶעְלֵם אֶל הַגִּילוּי, לִהְיוֹת אֶצְלוֹ גִּילוּי הָאַהֲבָה־רַבָּה הַמּוּשְׁרֶשֶׁת בְּשֹׁרֶשׁ נַפְשׁוֹ בִּמְקוֹר חוֹצְבָהּ, בִּבְחִינַת "בְּכָל מְאֹדֶךָ".

[ד] וְעַל זֶה נֶאֱמַר: "פּוֹתֵחַ אֶת יָדֶיךָ"[30] – "יוֹדֶי"ךָ", הֵן הֵם בְּחִינַת הַצִּמְצוּמִים[31] רַבִּים וַעֲצוּמִים מֵאוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא לִהְיוֹת הִשְׁתַּלְשְׁלוּת הַמַּדְרֵגוֹת מֵעֵילָה לְעֵלּוּל כו' וּמִקּוֹר הִתְהַוּוּת הָעוֹלָמוֹת מֵאַיִן לְיֵשׁ – מֵרָצוֹן הָעֶלְיוֹן בָּרוּךְ־הוּא. וְעַל יְדֵי הַתּוֹרָה שֶׁהִיא חָכְמָתוֹ וּרְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ, פּוֹתֵחַ אֶת הַיּוֹדִי"ן וְהַצִּמְצוּמִים לִהְיוֹת גִּילוּי רָצוֹן־הָעֶלְיוֹן בָּרוּךְ־הוּא.

"וּמַשְׂבִּיעַ לְכָל חַי" – דְּהַיְינוּ בְּכָל חַיּוּת וְאוֹר הַמִּתְפַּשֵּׁט בָּעוֹלָמוֹת "מֵרֵיש כָּל דַּרְגִּין כו'", לִהְיוֹת בָּהֶם בְּחִינַת "רָצוֹן" – שֶׁיִּהְיֶה שׁוֹרֶה וּמִתְגַּלֶּה בָּהֶם בְּחִינַת בָּרוּךְ־הוּא;

וְנִמְשָׁךְ לְנֶפֶשׁ הָאָדָם גַּם כֵּן שֶׁיִּהְיֶה מִתְגַּלֶּה בּוֹ רָצוֹן־הָעֶלְיוֹן שֶׁבְּנַפְשׁוֹ, דְּהַיְינוּ הָאַהֲבָה־רַבָּה הַמּוּשְׁרֶשֶׁת בְּשֹׁרֶשׁ נַפְשׁוֹ, לְמַעְלָה מִכְּדֵי שֶׁתּוּכַל הַנֶּפֶשׁ שְׂאֵת, מֵאַחַר

---

19) (בִּרְכַּת קְרִיאַת שְׁמַע שֶׁל שַׁחֲרִית).

20) (עַל פִּי שִׁיר הַשִּׁירִים ג, י: "תּוֹכוֹ רָצוּף אַהֲבָה מִבְּנוֹת יְרוּשָׁלִָם").

21) (רְאֵה עֵץ חַיִּים שַׁעַר צִיּוּר הָעוֹלָמוֹת (שַׁעַר מג) בְּתַחִילָתוֹ. וּרְאֵה גַּם פַּרְדֵּס שַׁעַר טז פֶּרֶק א. וּרְאֵה מַאֲמָרֵי אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן כְּתוּבִים חֵלֶק א עַמּוּד רמב וְשָׁם נִסְמָן).

22) (וְעַיֵּן בַּתַּגְיָא סוֹף פֶּרֶק מ"ג. וְעַיֵּן גַּם כֵּן פֶּרֶק י"ט) (רְאֵה לִקּוּטֵי תּוֹרָה בַּמִּדְבָּר טו, ד).

23) (""כִּי חֵלֶק הֲוָי' עַמּוֹ" מַמָּשׁ, וַ"אֲנִי ה' לֹא שָׁנִיתִי" כְּתִיב". – אוֹר הַתּוֹרָה פִּנְחָס (בַּמִּדְבָּר כֶּרֶךְ ג) עַמּוּד א'קנו).

24) (הַכַּוָּנָה לְאַהֲבָה דִּבְחִינַת יְחִידָה. – הַגָּהַת אַדְמוּ"ר הַצֶּמַח צֶדֶק לִקּוּטֵי תּוֹרָה תֵּצֵא לו, ג. וּרְאֵה סֵפֶר הָעֲרָכִים — חַבַּ"ד חֵלֶק א עֵרֶךְ אַהֲבָה מְסוּתֶּרֶת, מִלּוּאִים לְהֶעָרָה 380).

25) (תְּהִלִּים קד, ה: "בַּל תִּמּוֹט עוֹלָם וָעֶד").

26) (הָאַהֲבָה רַבָּה . . אֵין לָהּ הֶפְסֵק: "וּבְדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וְעָשִׂיתָ צִיץ" (לִקְמָן תְּצַוֶּה פג, ג וָאֵילָךְ) ש"אה"ר" יֵשׁ לָהּ הֶפְסֵק אַחַר הַתְּפִלָּה.

אַךְ "אַהֲבָה רַבָּה" זוֹ שֶׁהִיא "אַהֲבָה בַּתַּעֲנוּגִים", שֶׁאֶפְשָׁר לִהְיוֹת שֶׁהַכֹּהֵן יָכוֹל לְהַמְשִׁיךְ זֶה מֵחֲמַת שֶׁזֶּהוּ "כַּהֲנָא בְּרֵעוּתָא דִּלְבָּא", כְּמוֹ שֶׁכָּתַב רַבֵּינוּ זַ"ל. אַךְ עַל יְדֵי הַצִּיץ שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה יֵשׁ לוֹמַר שֶׁוַּדַּאי נִמְשָׁךְ, כִּי מֹשֶׁה גַּם מַדְרֵגָה בְּחִינַת הֵלְעוּמַּת זֶה דַּעֲמַלֵּק, וְעַל יְדֵי שֶׁהָיָה נוֹשֵׂא תָּמִיד הַצִּיץ בְּוַדַּאי לֹא הָיָה הֶפְסֵק". – סֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תרמ"א עַמּוּד קלג).

27) (רְאֵה לִקּוּטֵי תּוֹרָה שִׁיר הַשִּׁירִים דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "צְאֶינָה וּרְאֶינָה" הַשֵּׁנִי).

28) (עֲבוֹדָה זָרָה לה, א. נִתְבָּאֵר בַּאֲרִיכוּת לִקְמָן נב, ד וָאֵילָךְ).

29) (בִּלְקוּטֵי תּוֹרָה בַּמִּדְבָּר יח, ד: "גְּנוּז לַצַּדִּיקִים, וְהֵיכָן גְּנוּז הֵיינוּ בַּתּוֹרָה. וְעַיֵּן בַּזֹּהַר פָּרָשַׁת תְּרוּמָה דַף קמט, א". וּרְאֵה חַגִּיגָה יב, א (לַצַּדִּיקִים לְעָתִיד לָבֹא). דָּבָר מַדְגִּיל אֶפְרַיִם בְּרֵאשִׁית בְּשֵׁם הַבַּעַל שֵׁם טוֹב. וּרְאֵה סֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תרפ"ד עַמּוּד רנ בְּהֶעָרָה).

30) ("פּוֹתֵחַ אֶת יָדֶךָ וּמַשְׂבִּיעַ לְכָל חַי רָצוֹן". תְּהִלִּים קמה, טז).

31) (תִּקּוּנֵי זֹהַר בַּהַקְדָּמָה ז, ב. וּרְאֵה שָׁם תִּקּוּן סט (קו, א). לְעֵיל מה, ד. לִקּוּטֵי תּוֹרָה תֵּצֵא מז, ג. רֹאשׁ הַשָּׁנָה סד, א).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שֶׁהָרָצוֹן־עֶלְיוֹן בָּא אֶצְלוֹ לִידֵי גִילוּי לְמַטָּה בִּלְבוּשֵׁי הַנֶּפֶשׁ – דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה עַל יְדֵי דִּבּוּר בְּתַלְמוּד תּוֹרָה וּמַעֲשֵׂה הַמִּצְוֹת.

וְלָכֵן אָמְרוּ רַז"ל[32] שֶׁשּׁוֹאֲלִים אֶת הָאָדָם: "קָבַעְתָּ עִתִּים לַתּוֹרָה?"[33] שֶׁעַל יְדֵי זֶה יְעוֹרֵר אֶת הָאַהֲבָה מִלְּמַעְלָה בְּשֹׁרֶשׁ נַפְשׁוֹ שֶׁאֵינָהּ מִתְלַבֶּשֶׁת בְּשׁוּם כְּלִי הַמַּעֲלִים וּמַסְתִּיר, שֶׁאֵין כָּמוֹהָ וְלֹא דוּגְמָתָהּ בְּ"זֶה לְעוּמַּת זֶה" הַנַּ"ל, וְאֵין לָהּ הֶפְסֵק – שֶׁאֲפִילּוּ בְּעָסְקוֹ בִּשְׁאָר עֲנָיְנִים תִּהְיֶה אַהֲבָה זוֹ תְּקוּעָה בְּלִבּוֹ. וּמִזֶּה יָבֹא לִידֵי "וְדִבַּרְתָּ בָּם כו'"[34] (וְאִתְחַנַּן ו, ז). :

[ה] וּבָזֶה יוּבַן הַכָּתוּב "חַכְלִילִי עֵינַיִם מִיָּיִן". פֵּירוּשׁ: "עֵינַיִם" הוּא מַה שֶׁכָּתוּב "עֵינַי תָּמִיד אֶל ה'" (תְּהִלִּים כה, טו); "הִנֵּה עֵין ה' אֶל יְרֵאָיו"[35] (תְּהִלִּים לג, יח). וְהוּא בְּחִינַת "לְאִסְתַּכָּלָא בִּיקָרָא דְּמַלְכָּא"[36]. דְּהַיְינוּ שֶׁיָּאִיר בְּלִבּוֹ אוֹר הָאַהֲבָה לַה' בִּבְחִינַת רְאִיָּה, הִיא בְּחִינַת "אַהֲבָה בַּתַּעֲנוּגִים" (שִׁיר הַשִּׁירִים ז, ז), שֶׁהִיא מַדְרֵגָה הָעוֹלָה עַל כּוּלָּנָה – לְמַעְלָה מִ"אַהֲבָה רַבָּה" וְ"אַהֲבַת עוֹלָם"[37].

וּכְעִנְיָן שֶׁכָּתוּב (שִׁיר הַשִּׁירִים א, טו): "עֵינַיִךְ יוֹנִים" – כְּמוֹ זוּג יוֹנִים שֶׁמִּסְתַּכְּלִים תָּמִיד זֶה עִם זֶה וּמִתְעַנְּגִים כו', כָּךְ יִהְיֶה קֶשֶׁר הָאַהֲבָה בִּדְבֵיקוּת נִפְלָא וְעָצוּם, עַד שֶׁיִּהְיוּ עֵינָיו וְלִבּוֹ כָּל הַיָּמִים[38] רַק "לְאִסְתַּכָּלָא בִּיקָרָא דְּמַלְכָּא".

וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר עַל פָּסוּק (שִׁיר הַשִּׁירִים ו, ה) "הָסֵבִּי עֵינַיִךְ כו'" – דְּ"מוֹקְדִין לֵיהּ בְּשַׁלְהוֹבִין דְּרַחִימוּתָא"[39]. שֶׁתְּהֵא הָאַהֲבָה מִתְלַהֶבֶת וּמִתְלַהֶטֶת בְּלֵב אִישׁ, לְהִתְעַנֵּג עַל ה' מֵרוֹב כֹּל, עַד שֶׁאֵין כֹּחַ בְּנַפְשׁוֹ לְהַגְבִּיל אֶת הָאַהֲבָה בַּלֵּב, רַק בִּבְחִינַת רְאִיָּה מִבַּחוּץ[40]. :

[ו] וְזֶהוּ עִנְיַן "חַכְלִילִי עֵינַיִם"[41] – פֵּירוּשׁ: אַדְמוּמִית הָעֵינַיִם[42]. שֶׁאוֹדֶם הָעֵינַיִם הוּא מֵחֲמַת תּוֹקֶף רִשְׁפֵּי אֵשׁ, "דְּמוֹקְדִין לֵיהּ בְּשַׁלְהוֹבִיתָא כו'". וְהוּא בְּחִינַת מַעֲלַת וּמַדְרֵגַת הַשַּׁבָּת, "אָז תִּתְעַנַּג כו' וְקָרָאתָ לַשַּׁבָּת עֹנֶג"[43].

אַךְ "מִי שֶׁטָּרַח בְּעֶרֶב־שַׁבָּת כו'"[44]. וְלָכֵן צָרִיךְ כָּל יְמוֹת הַחוֹל לְיַגֵּעַ אֶת נַפְשׁוֹ, לְעוֹרֵר אֶת הָאַהֲבָה־רַבָּה וְאַהֲבַת־עוֹלָם, וְעַל יְדֵי זֶה יַגִּיעַ לִבְחִינַת הָ"אַהֲבָה בַּתַּעֲנוּגִים" הַמִּתְגַּלֵּית בְּשַׁבָּת.

וְהִנֵּה כָּל זֶה בָּא מִבְּחִינַת וּמַדְרֵגַת יַיִן – "יֵינָהּ שֶׁל תּוֹרָה". וְזֶהוּ "חַכְלִילִי" – "כָּל חֵיךְ הַטּוֹעֵם אוֹמֵר: לִי לִי"[45], לְפִי שֶׁיִּתְגַּלֶּה בְּחִינַת "חֵיךְ הַטּוֹעֵם" אֶת הַיַּיִן. דְּהַיְינוּ בְּחִינַת חָכְמָה וְטַעֲמֵי מִצְוֹת, שֶׁהֵם בְּחִינַת תַּעֲנוּג הָעֶלְיוֹן. וְעַל יְדֵי כֵּן נִתְעַלֶּה בְּעִילּוּי אַחַר עִילּוּי – "לִי לִי", עַד רוּם הַמַּעֲלוֹת.

(פֵּירוּשׁ: "חֵיךְ הַטּוֹעֵם" זֶהוּ בְּחִינַת "אַהֲבָה בַּתַּעֲנוּגִים" הַמִּתְגַּלֶּה בְּשַׁבָּת, שֶׁהוּא בְּחִינַת שֵׁם ע"ב דְּחָכְמָה. וַאֲזַי אוֹמֵר:

---

32) (שַׁבָּת לא, א).

33) (שֶׁאֲפִילּוּ מִי שֶׁאִי אֶפְשָׁר לוֹ לַעֲסוֹק בַּתּוֹרָה תָּמִיד, מִכָּל מָקוֹם יִקְבַּע עִתִּים לַתּוֹרָה. גּוּף כְּתַב יַד הַצֶּמַח צֶדֶק).

34) (וְעַיֵּן בְּ"אַגֶּרֶת הַקֹּדֶשׁ" (סִימָן כט) דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "אִיתָא רֵישׁ פֶּרֶק ד' דְּמְגִלָּה וּדְאִשְׁתַּמֵּשׁ בְּתַנָּא כו', בְּמִי שֶׁשּׁוֹנֶה הֲלָכוֹת כו'", יְעוּיַן שָׁם).

([קִצּוּר:] נִתְבָּאֵר עִנְיַן אַהֲבָה רַבָּה שֶׁהִיא אַהֲבָה הַמְסוּתֶּרֶת וּמוּשְׁרֶשֶׁת בְּנַפְשׁוֹ מִצַּד מִקּוֹר חוֹצֵבָה, "כִּי חֵלֶק ה' עַמּוֹ", וּלְזֹאת תִּכְסוֹף לְמִקּוֹרָהּ שֶׁהוּא אֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא עַצְמוֹ שֶׁאֵינוֹ בְּגֵדֶר עָלְמִין כְּלָל. וְנִמְצָא אַהֲבָה זוֹ נִלְקָחָה מִצַּד עַצְמוּת אוֹר אֵין סוֹף וְלֹא מִצַּד בִּיטּוּל הָעָלְמִין, וְלָכֵן נִקְרֵאת "אַהֲבָה רַבָּה" שֶׁאֵינָהּ מִתְיַישֶׁבֶת בַּלֵּב וְאֵין לָהּ "לְעוּמַּת זֶה". וִיצִיאָתָהּ אֶל הַגָּלוּי הוּא עַל יְדֵי עֵסֶק הַתּוֹרָה שֶׁהִיא רָצוֹן הָעֶלְיוֹן, וְעַל יְדֵי זֶה מִתְגַּלָּה אַהֲבָה רַבָּה זוֹ שֶׁהִיא בְּחִינַת רָצוֹן הָעֶלְיוֹן שֶׁבְּנַפְשׁוֹ).

35) (וּבְאִתְעָרוּתָא דְּלְתַתָּא – "עֵינַי תָּמִיד אֶל ה'", אִתְעָרוּתָא דְּלְעֵילָא – "עֵין ה' אֶל יְרֵאָיו". – כְּתַב יָד 414; 633).

36) (לְהִסְתַּכֵּל (לְהִתְבּוֹנֵן) בִּכְבוֹד הַמֶּלֶךְ. רְאֵה זֹהַר חֵלֶק ב מז, ב).

37) (וְצָרִיךְ עִיּוּן – בַּתַּנְיָא פֶּרֶק מ"ג מַשְׁמָע דְּ"אַהֲבָה רַבָּה" הִיא "אַהֲבָה בַּתַּעֲנוּגִים".

וְצָרִיךְ לוֹמַר שֶׁיֵּשׁ ב' בְּחִינוֹת "אַהֲבָה רַבָּה": הָא' – הָאַהֲבָה הַנִּזְכֶּרֶת בַּתַּנְיָא פֶּרֶק י"ט, כְּשֶׁבָּאָה לִידֵי גִילּוּי כְּשֶׁאֵינָהּ בִּבְחִינַת גִּילּוּי הַתַּעֲנוּג. וּגְדוֹלָה מִמֶּנָּה הִיא "אַהֲבָה רַבָּה בַּתַּעֲנוּגִים" (רְאֵה גַּם אוֹר הַתּוֹרָה וַיְחִי (בְּרֵאשִׁית כֶּרֶךְ ב) עַמּוּד שסח, ב. יָהֵל אוֹר עַמּוּד תיח).

וְעַיֵּן בְּמָקוֹם אַחֵר – עַל פָּסוּק "אַחוֹתִי רַעְיָתִי יוֹנָתִי כו'", שָׁם נִתְבָּאֵר: "אַחוֹתִי" הִיא מִצַּד אַהֲבָה טִבְעִית, וְ"יוֹנָתִי" הִיא אַהֲבָה בַּתַּעֲנוּגִים (לִקּוּטֵי תּוֹרָה שִׁיר הַשִּׁירִים לה, ד)).

38) (עַל פִּי מְלָכִים־א ט, ג: "עֵינַי וְלִבִּי שָׁם כָּל הַיָּמִים").

39) (שֶׁשּׁוֹרְפִים אוֹתוֹ בְּשַׁלְהֶבוֹת של אַהֲבָה. זֹהַר חֵלֶק ג קְדוֹשִׁים פד, א. וּרְאֵה תּוֹרַת חַיִּים מִקֵּץ ריג, א. סֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תרמ"ט עַמּוּד רנח).

40) (וְעַיֵּן בְּמָקוֹם אַחֵר – עַל פָּסוּק "עֵינַיִךְ יוֹנִים" (לִקּוּטֵי תּוֹרָה שִׁיר הַשִּׁירִים יד, ב), וְעַל פָּסוּק "הַרְאִינִי אֶת מַרְאַיִךְ" (רְאֵה מַאֲמָרֵי אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן כְּתוּבִים חֵלֶק ב עַמּוּד קכ)).

41) (רְאֵה תַּרְגּוּם אונְקְלוֹס עַל "חַכְלִילִי – יַסְמָקוּן". וּבְפֵרוּשׁ רַשִׁ"י: "חַכְלִילִי – לְשׁוֹן אוֹדֶם . . שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ שׁוֹתֵי יַיִן עֵינֵיהֶם מְאֻדָּמִין . . אָדוֹם עֵינַיִם יְהֵא מֵרוֹב יַיִן").

42) (רְאֵה אוֹר הַתּוֹרָה כָּאן שסט, א בְּשֵׁם אוֹר תּוֹרָה מֵהַמַּגִּיד).

43) (יְשַׁעְיָה נח, יג. יד. בְּהִיפּוּךְ הַסֵּדֶר. וּרְאֵה לְעֵיל טו, ג).

44) ("אֹכַל בְּשַׁבָּת". ע"ז, ג, א. וראה ספר הערכים חב"ד ח"א ערך אהבה מסותרת הערה 349).

45) (כְּתוּבוֹת קיא, ב: "חַכְלִילִי עֵינַיִם מִיָּיִן – כָּל חֵיךְ שֶׁטּוֹעֲמוֹ אוֹמֵר: לִי לִי". ובאוה"ת ויחי שעה, א מציין: "וכ"ה במד"ר פרשת ויחי פרשה צט". ומבאר ענין "לִי לִי". וראה לקמן מח, ב. תו"ח רמג, א. סה"מ תרל"ב ח"ב ע' תצט. תקיב).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

"לי לי" ב' פְּעָמִים, דְּהַיְינוּ שֶׁנִּכְלְלוּ בוֹ ב' אַהֲבוֹת הַנֵּ"ל – "אַהֲבָה רַבָּה" וְ"אַהֲבַת עוֹלָם", שֶׁהֵם מַ"ה וּבַ"ן, דְּמַ"ה מְבָרֵר בַּ"ן, וְעַל יְדֵי יִחוּד מַ"ה וּבַ"ן מִתְגַּלֶּה בְּשַׁבָּת בְּחִינָה הַגְּבוֹהָ מִשְּׁנֵיהֶם, וְהוּא בְּחִינַת שֵׁם ע"ב – אַהֲבָה "בַּתַּעֲנוּגִים")[46]. :

"וּלְבֶן שְׁנַיִם מֵחָלָב": פֵּירוּשׁ: כִּי שְׁנַיִם – הֵם הַטּוֹחֲנוֹת אֶת הַמַּאֲכָל לִהְיוֹת מִתְעַכֵּל בִּמְעָיו שֶׁעַל יְדֵי זֶה יִהְיֶה מָזוֹן לַגּוּף. מַה שֶּׁאֵין כֵּן כְּשֶׁלֹּא יִלְעוֹס וְיִטְחוֹן הַמַּאֲכָל בְּשִׁנָּיו, לֹא יָבֹא לִידֵי עִכּוּל כְּלָל, וְלֹא יִהְיֶה לוֹ לְמָזוֹן וּלְשׁוֹבֵע.

וְכָךְ עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה מָזוֹן לִ"רְמַ"ח אֵבָרִין דְּמַלְכָּא"[47], שֶׁתְּהֵא נַפְשׁוֹ מֻרְכָּבָה אֲלֵיהֶם, שֶׁיִּתְאַחֵד מַמָּשׁ עִם הַנֶּפֶשׁ, צָרִיךְ לִהְיוֹת בִּבְחִינַת שְׁנַיִם הַטּוֹחֲנוֹת וּמְפָרְרוֹת. דְּהַיְינוּ לְפָרֵר וּלְבָרֵר כָּל מַעֲשָׂיו וְדִבּוּרָיו וּמַחְשְׁבוֹתָיו, וּלְדַקְדֵּק וּלְפַשְׁפֵּשׁ בָּהֶן, וְלִהְיוֹת מִ"מָאתַיִם דְּחוּשְׁבָּנָא"[48], לִשְׁקוֹל כָּל דְּרָכָיו וּלְפַלֵּס מַעְגְּלוֹתָיו[49]. וְנִקְרָא בִּלְשׁוֹן הַגְּמָרָא "מְדַקְדֵּק בְּמַעֲשָׂיו"[50], שֶׁעַל יְדֵי כָּךְ יִהְיֶה בִּבְחִינַת עִכּוּל בַּנֶּפֶשׁ – שֶׁהַטּוֹב יְקַבֵּל לְמָזוֹן וּלְשׁוֹבֵע, וְהַפְּסוֹלֶת – הַמְעוֹרָב תַּעֲרוֹבֶת זָר וּפְסוֹלֶת יִדָּחֶה לַחוּץ.

וְכֵן בְּעִנְיַן בֵּירוּרֵי הַמִּדּוֹת אַהֲבָה־וְיִרְאָה, "כָּל חָד לְפוּם מַאי דְּמִשַּׁעֵר בְּלִבֵּיהּ"[51] וְשׁוֹקֵל בְּמֹאזְנֵי שִׂכְלוֹ: כֵּיצַד הִיא הָאַהֲבָה הָאֲמִיתִית לַה'? וְכֵיצַד הִיא בְּחִינַת "אִתְהַפְּכָא חֲשׁוֹכָא כו'" בֶּאֱמֶת לַאֲמִתּוֹ?

לִהְיוֹת מְיַגֵּעַ אֶת עַצְמוֹ בִּיגִיעַת הַנֶּפֶשׁ לָבֹא לְמַדְרֵגָה זוֹ, שֶׁיִּהְיֶה נִקְבָּע בְּלִבּוֹ בֶּאֱמֶת לַאֲמִתּוֹ בְּלִי דִּמְיוֹנוֹת כו'.

וְכֵיוֹצֵא בָּזֶה כַּמָּה דְּרָכִים הַיְדוּעִים לִ"מְבַקְּשֵׁי ה' יָבִינוּ כֹּל" (מִשְׁלֵי כח, ה) – מֵאֲלֵיהֶם, שֶׁצָּרִיךְ לְדַקְדֵּק וּלְפַשְׁפֵּשׁ כו'[52], וְלִהְיוֹת מְיַגֵּעַ עַצְמוֹ[53] כו'.

אַךְ אַחַר כָּךְ יַגִּיעַ לִבְחִינַת וּמַדְרֵגַת הֶ"חָלָב". כְּמוֹ שֶׁהֶחָלָב עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל מְגַדֵּל אֶת הַוָּלָד לִהְיוֹת אֵבָרָיו גְּגַדְּלִים, כָּךְ בִּבְחִינַת הֶחָלָב שֶׁל תּוֹרָה מְגַדֵּל אֶת מִדּוֹתָיו – אַהֲבָה וְיִרְאָה כו', לִהְיוֹת לוֹ אַהֲבָה וְיִרְאָה הַיּוֹתֵר גְּדוֹלִים בְּגַדְלוּת הַמּוֹחִין.

(שֶׁהָאֵבָרִים הֵם הַמִּדּוֹת, וְעִיקָּרָם הֵם חַג"ת גָּה"י, וּבְחִינַת חַבַּ"ד שֶׁבְּתוֹכָן הַמְקַיְּמוֹת אוֹתָן. וְכָל אֶחָד מִג'[54] מִינֵי בְּחִינוֹת אֵלּוּ כְּלוּלָה מִכָּל הַנֵּ"ל הֲרֵי פ"א. וְכָל בְּחִינָה נֶחֱלֶקֶת לג' בְּחִינוֹת – רֹאשׁ, תּוֹךְ, סוֹף – הֲרֵי רמ"ג. וְשָׁרְשָׁם ה' חֲסָדִים הַמַּגְדִּילִים – הֲרֵי רְמַ"ח[55]).

וְזֶהוּ "רוֹחֲצוֹת בֶּחָלָב כו'" (שִׁיר הַשִּׁירִים ה, יב), שֶׁהֶחָלָב מַרְחִיץ הַמִּדּוֹת, וְנֶהְפָּכִין מִמְּהוּת לְמָהוּת, לִהְיוֹת נֶהְפָּךְ לִבּוֹ וְנַעֲשֶׂה כְּאִישׁ אַחֵר לְגַמְרֵי, בְּשִׁינּוּי הַמִּדּוֹת – כּוּלָּן שָׁוִין לְטוֹבָה[56].

וּמִזֶּה יוּמְשַׁךְ לִהְיוֹת "לְבֶן שְׁנַיִם", שֶׁיִּהְיֶה בָּהֶם בְּחִינַת לַבְנוּנִית וּבְהִירוּת בְּבֵירוּרֵי הַמִּדּוֹת, בְּעִילּוּי אַחַר עִילּוּי עַד רוּם הַמַּעֲלוֹת, בִּבְחִינַת רְאִיָּה חוּשִׁנִּית, שֶׁלֹּא בִּיגִיעָה – יְגִיעַת הַנֶּפֶשׁ וִיגִיעַת בָּשָׂר, רַק מִיָּד יַגִּיעַ אֵלָיו כו'. וְזֶה[57] "הַכְלִילִי כו' מִיַּיִן כו', מֶחָלָב כו'". וּבְחִינַת יַיִן וְחָלָב נַעֲשֶׂה הַכֹּל בְּחִינַת "חַכְלִילִי" – "לִי לִי" עַד רוּם הַמַּעֲלוֹת[58]. :

---

46) ([קִצּוּר:] נִתְבָּאֵר פֵּירוּשׁ "חַכְלִילִי עֵינַיִם" הוּא תּוֹקֶף הָאַהֲבָה בִּבְחִינַת "לְאִסְתַּכְּלָא בִּיקָרָא דְּמַלְכָּא", בִּבְחִינַת תַּעֲנוּג עָצוּם, וְהַכֹּל בָּא עַל יְדֵי "יֵינָהּ שֶׁל תּוֹרָה" כַּנֵּ"ל שֶׁ"נִּכְנַס יַיִן יָצָא סוֹד", וְאַהֲבָה זוֹ שֶׁבַּתַּעֲנוּגִים גְּדוֹלָה מִ"אַהֲבָה רַבָּה" וְאַהֲבַת עוֹלָם" הַנֵּ"ל. וְזֶהוּ "חֵךְ הַטּוֹעֵם" מְתִיקוּת וְתַעֲנוּג הַנֵּ"ל "אוֹמֵר לִי לִי" – שֶׁנִּכְלְלוּ בּוֹ ב' אַהֲבוֹת דִּלְעֵיל – "אַהֲבַת עוֹלָם" וְ"אַהֲבָה רַבָּה", וְזֶהוּ בְּשַׁבָּת "אָז תִּתְעַנַּג עַל ה'").

47) (רְאֵה תִּקּוּנֵי זֹהַר תִּקּוּן ל).

48) (מְבַעֲלֵי חֶשְׁבּוֹן. רְאֵה זֹהַר קֹרַח קעה, א. תַּנְיָא פֶּרֶק כט).

49) (עַל פִּי מִשְׁלֵי ד, כו: "פַּלֵּס מַעְגַּל רַגְלֶךָ וְכָל דְּרָכֶיךָ יִכּוֹנוּ").

50) (בֵּיצָה כט, ב: "מָרָא דְּעוּבְדָא". וּבְפֵירוּשׁ רַשִׁ"י: "מְדַקְדֵּק בְּמַעֲשָׂיו").

51) (רְאֵה זֹהַר חֵלֶק א קג, ב. קכט, ב).

52) ("וְכָל זֶה הוּא בְּחִינַת שְׁנַיִם. אַךְ כָּל זֶה הוּא עֲדַיִן בְּחִינַת קַטְנוּת הַשֵּׂכֶל מֵאַחַר שֶׁצָּרִיךְ לְדַקְדֵּק כו'". – כְּתַב יָד 633. וְאוּלַי נִשְׁמָט בְּדִפּוּס מִפְּנֵי מִילִּים הַדּוֹמוֹת).

53) (וְעִנְיָן לְעֵיל בְּבִיאוּר עַל פְּסוּק "אֹסְרִי לַגֶּפֶן", דְּעִנְיַן ל"ב שִׁנַּיִם הֵם ל"ב נְתִיבוֹת שֶׁנִּמְשָׁכִים מֵהַחָכְמָה לְבָרֵר מַעֲשָׂיו כו'. וְעַיֵּן בְּמָקוֹם אַחֵר בְּעִנְיַן מַרְגְּלִים שֶׁשָּׁלַח יְהוֹשֻׁעַ וְשֶׁשָּׁלַח מֹשֶׁה, שֶׁהוּא בַּעֲבוֹדָה קָרוֹב לְעִנְיָן זֶה. כִּי מַרְגְּלִים דִּיהוֹשֻׁעַ לְרַגֵּל יֶרִיחוֹ הוּא בְּחִינַת "מָאתַיִם דְּחוּשְׁבָּנָא" בְּמַהֲשָׁבָה וְדִבּוּר וּמַעֲשֶׂה שֶׁמֵּהֶם נַעֲשׂוּ לְבוּשִׁים לַנֶּפֶשׁ הַנִּקְרָא "יֶרִיחוֹ". וּדְמֹשֶׁה הַיְינוּ לְבָרֵר הַמִּדּוֹת עַצְמָן. וְהוּא עִנְיַן בְּחִינַת שְׁנַיִם שֶׁמְּבָרְרִים וְטוֹחֲנִים הַמַּחֲשָׁבָה וְדִבּוּר וּמַעֲשֶׂה וְהַמִּדּוֹת כו'". – אוֹר הַתּוֹרָה וַיְחִי שֵׁם עַמּוּד 2282).

54) (מִג' בְּחִינוֹת אֵלּוּ: חַג"ת, גָּה"י, חַבַּ"ד).

55) (עֵץ חַיִּים שַׁעַר פִּרְקֵי הַצֶּלֶם פֶּרֶק ו).

56) (כּוּלָּן שָׁוִין לְטוֹבָה: לְשׁוֹן רַשִׁ"י רֵישׁ פָּרָשַׁת חַיֵּי שָׂרָה).

57) (אוּלַי צָרִיךְ לִהְיוֹת: וְזֶהוּ).

58) ([קִצּוּר:] נִתְבָּאֵר עִנְיַן שְׁנַיִם שֶׁטּוֹחֲנוֹת וּמְבָרְרוֹת הַמַּחֲשָׁבָה וְדִבּוּר וּמַעֲשֶׂה שֶׁלּוֹ לִשְׁקוֹל דְּרָכָיו וּלְפַלֵּס מַעְגְּלוֹתָיו. וְכֵן בְּבֵירוּרֵי הַמִּדּוֹת, אַהֲבָה וְיִרְאָה שֶׁתִּהְיֶה הָאַהֲבָה אֲמִיתִית כו' לְיַגֵּעַ אֶת עַצְמוֹ כו'. וְהֶחָלָב שֶׁל תּוֹרָה מַגְדִּיל הַמִּדּוֹת שֶׁיִּהְיוּ בְּגַדְלוּת הַמּוֹחִין, וּמִזֶּה יוּמְשַׁךְ לִיבּוֹן הַשְּׁנַיִם שֶׁיִּהְיֶה בָּהֶם בְּהִירוּת בְּבֵירוּרֵי הַמִּדּוֹת בְּעִילּוּי אַחַר עִילּוּי שֶׁלֹּא בִּיגִיעָה כו'.

קִצּוּר [כָּל הַמַּאֲמָר]: יֵשׁ בְּחִינַת "אַהֲבַת עוֹלָם" וְאַהֲבָה רַבָּה":

"אַהֲבַת עוֹלָם" הִיא הָאַהֲבָה הַנִּלְקַחַת מֵהִתְבּוֹנְנוּת בְּבִיטּוּל הָעוֹלָמוֹת לְגַבֵּי הַבּוֹרֵא יִתְבָּרֵךְ, שֶׁהֵיוּתָן וְקִיּוּמָן רַק מִבְּחִינַת "שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ וְכו'", וּיוּמְשַׁךְ מִזֶּה שֶׁיַּעֲקוֹר רְצוֹנוֹ מֵהַבְלֵי עוֹלָם וְלֹא יִהְיֶה לוֹ רָצוֹן בְּלִתְּי לַה' לְבַדּוֹ.

וְ"אַהֲבָה רַבָּה" הִיא הַמּוּסְתֶּרֶת וּמוּשְׁרֶשֶׁת בְּנַפְשׁוֹ מִצַּד כִּי הִיא "חֵלֶק אֱלוֹהַּ מִמַּעַל", וְהִיא נִלְקַחַת מִצַּד עֲצָמוּת אוֹר אֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא, שֶׁאֵין הָעֶלְמִין עָרוּךְ אֵלָיו כְּלָל, וְאֵין שַׁיָּךְ אֲפִילּוּ בִּטְבָּפָה מַהֲיָם כו'. וּלְפִיכָךְ אֵין לְאַהֲבָה זוֹ בְּחִינַת "לְעוּמַּת זֶה" כְּלָל, כִּי לֹא נִמְצָא דּוּגְמָתָהּ בְּעִנְיְנֵי עוֹלָם הַזֶּה.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

וְהִנֵּה יְצִיאָתָהּ אֶל הַגִּילּוּי הוּא עַל יְדֵי שֶׁנִּכְנָס "יֵינָהּ שֶׁל תּוֹרָה" בַּנֶּפֶשׁ, שֶׁעַל יְדֵי זֶה "יָצָא סוֹד" שֶׁהִיא אַהֲבָה רַבָּה לְגִילּוּי, לְפִי שֶׁהַתּוֹרָה הִיא בְּחִינַת גִּילּוּי רָצוֹן הָעֶלְיוֹן. וּכְתִיב "פּוֹתֵחַ אֶת יָדֶיךָ וּמַשְׂבִּיעַ לְכָל חַי רָצוֹן", וְגִילּוּי רָצוֹן הָעֶלְיוֹן שֶׁבַּנֶּפֶשׁ הוּא הָאַהֲבָה רַבָּה הַנַּ"ל.

וְזֶהוּ "הַכְּלִילֵי עֵינַיִם", הוּא תּוֹקֶף הָאַהֲבָה בַּתַּעֲנוּגִים, בְּחִינַת "עֵינֵי תָּמִיד אֶל ה'", "לְאִסְתַּכְּלָא בִּיקָרָא דְּמַלְכָּא". וְהִיא לְמַעְלָה גַּם מֵאַהֲבָה רַבָּה הַנַּ"ל.

וּבְחִינָה זוֹ מִתְגַּלָּה בְּשַׁבָּת –"וְקָרָאתָ לַשַּׁבָּת עֹנֶג". וְזֶהוּ עִנְיַן גִּילּוּי "חֵךְ הַטּוֹעֵם" אֶת הַיַּיִן הַנַּ"ל שֶׁ"אוֹמֵר לִי לִי", שֶׁנִּכְלָלִים בָּזֶה "אַהֲבָה רַבָּה" וְ"אַהֲבַת עוֹלָם".

"וּלְבֶן שְׁנַיִם" הַיְינוּ הַטּוֹחֲנוֹת וּמְפָרְרוֹת הַמַּחְשָׁבָה וְדִבּוּר וּמַעֲשֶׂה שֶׁלּוֹ לִשְׁקוֹל דְּרָכָיו כו'. וְכֵן בְּיִרּוּרֵי הַמִּדּוֹת כו' הוּא מֶחֱלָב שֶׁמְּגַדֵּל הָאֵיבָרִים, וְכָךְ חֲלַב הַתּוֹרָה מַגְדִּיל אַהֲבָה וְיִרְאָה, וּמִזֶּה יוּמְשַׁךְ לִיבּוּן הַשֵּׁנִיִּים, שֶׁיִּהְיֶה הַבֵּרוּר בְּהַמִּדּוֹת בְּעִילּוּי אַחַר עִילּוּי, שֶׁיִּהְיֶה בָּהֶם לַבְנוּנִית וּבְהִירוּת).

ב.
הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער - אדמו"ר האמצעי

~ תורת חיים ~

ויאמר גו' לך לך

(יב) **ויובן** זה ממה שמצינו בחכמים הגדולי' כחכמת שלמה שהיתה עמוקה ביותר הוצרך להלביש החכמה העמוקה במשלים וחידות פשוטים מאד לפי שמעוצם עומק החכמה לא יוכלו להשיגו בשכל וסברא כ"א במשלים דוקא שהם לבושים נמוכים וגסים שמסתיר ומעלים ביותר לאור השכל אבל שכל וחכמה שאינה עמוקה כ"כ א"צ להלבישו במשלים כי יכול להביאו בדבור וא"כ זהו הוראה על עוצם רוממות החכמה שנצרך להלבישה במשלים וכל שהחכמה עמוקה ביותר צריך להורידה בכמה ירידות המדרגות במשל למשל עד ג' אלפים משל כמ"ש (מ"א ה, יב) וידבר שלשת אלפים משל כו'. וכן ר"מ שלא יכלו חבריו לעמוד על סוף דעתו (ערובין יג, ב) היה מלביש עומק חכמתו במשלי' והן ג' מאות משלים כידוע (בסנה' לח ע"ב) וא"כ נמצא בירידת אור החכמה בלבושים והעלמות יותר בזה ניכר שיש בה עומק יותר לפי שכל הגבוה יותר יכול להשפיל החכמה בלבוש היותר נמוך דהא בהא תליא כנ"ל וד"ל:

(יג) **ומזה** יובן ג"כ בענין וטעם התלבשו' התענוג העליון בבינה יותר מבחכמה כנ"ל דאע"פ שהחכמה בבחי' אין כנקודה די' ובינה בבחי' יש בהשגה ותפיסה ומקבלת מחכמ' כנ"ל הנה אדרבה היא הנותנת דבחי' אור התענוג העליון שלמעלה מן החכמה מתלבש בבינה דוקא להיות שבאמת מה שמבחי' נקודה דחכמה בא לידי גלוי בהשגה לאורך ורוחב אין זה בא מכח נקודה זו שא"א לה להתפשט בהשגה כלל אלא מה שבבינה מתפשט לאורך ורוחב הנה זהו מכח הבינה עצמה וכח הזה שיש בבינה להביא המושכל להתפשטות דהשגה באורך ורוחב בבחי' יש אע"פ שהוא מסתיר על נקודה דחכמה כנ"ל זה עצמו הוראה גדולה ומופת חזק על עצם שרש כח הבינה למעל' בבחי' הכתר למעלה וגבוה יותר משרש ומקור מנקודה דחכמה הבאה מאין דכתר ממש כי מאחר שיש ביכולת כלי הבינה להבין ולהשיג בהשגה גמורה (כי השגה זו זהו כמשיג ותופס ביד שזהו הגשמה ממש) בלבוש מסתיר שאין זה בכח החכמ' דנקודה די' כלל הרי ביריד' והתלבשו' הזאת מובן שיש לה שרש וכח עליון בפנימית הכתר ביותר מן השרש דחכמה בכתר דהיינו מעומק הכתר יותר ע"כ תוכל לירד למטה כ"כ להביא כל שכל בלבוש ההשגה והתפיסה הגשמית וזהו שאחר גלוי נקודה דחכ' (שמבריק כברק כנ"ל) מתפשט אור הבינה לאורך ורוחב ומקפת וסובבת לנקודה זו מכל צד שזהו כמ"ש (ירמי' לא, כא) נקבה תסובב גבר שזהו מצד שרשה בכח עצמה שהוא למעל' מן שרש נקודה דחכמה דהגם שהחכמה מאין תמצא הרי אין בכחה להביא בלבוש השגה רק היא בנקודה די' כו' ובבינה יש כח זה (אע"פ שמקבלת מחכמה היינו שאותו נקודת השכל הוא שמביא לידי השגה אבל כח זה עצמו מה שיכול להביאו להשגה שרשו בעומק פנימית הכתר יותר משרש דנקודת חכמה מאין דכתר (וז"ש בס"י הבן בחכמה וחכם בבינה דהבן זה היינו בחי' כח דבינה להביא נקוד' דחכמה להתפשטות בהשגה גמורה שהוא למעלה מהחכמה עצמה וזהו דנבונים לא אשכח כו' (ערובין ק, ב) שהוא המבין דבר מתוך דבר שזהו בא ג"כ מכח הבינה דוקא שאין זה בכח נקוד' דחכ' שאינה אלא הברקת הנקודה כמו שהיא באה מאין כו' ולא שיוכל להבין מזה דבר אחר כו' שזהו אינו בא רק מכח ההסבר שבבינה שנק' פנים מסבירות שיותר גבוה מפנים מאירות דנקוד' חכמה שמאיר מן ההעלם שנק' כח המוליד את השכל שאין בו תום' רק כמו שהוא משא"כ בכח ההסבר שיבין דבר כו' לפי ששרשו בהעלם דכתר בעומק יותר כו' וד"ל):

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ג.
הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל - אדמו"ר ה'צמח צדק'

~ דרך מצותיך ~

מאמרי אדמו"ר הצמח צדק - מה יפו פעמייך

מה יפו פעמייך בנעלים בת נדיב. ודרשו רז"ל בפ"ק דחגיגה כמה יפין רגליהן של ישראל בנעלים בשעה שעולין לרגל בת נדיב בתו של אברהם שנק' נדיב כמ"ש נדיבי עמים נאספו עם אלהי אברהם, הנה ענין עקבות משיחא היינו נשמות שבבחי' עקביים דאדם תתאה מל' דאצי' הנק' רגלי השכינה, כי הנה בחי' ממכ"ע הוא בבחי' ציור אדם ראש ורגל מריש כל דרגין עד סוף כל דרגין דהיינו מעולם הבריאה עד עולם העשי' דכתי' הארץ הדום רגלי פי' כי מדת מלכותו ית' בכל משלה והיא מחיה ומהוה את כל הנבראים מאין וזהו ממכ"ע שהוא כמו הנשמה הממלא את הגוף שהיא ממשכת שפע וחיות לכל אבר כפי מזגו מראש עד רגל כן כל העולמות דבי"ע הם בדוגמת איברים דשכינתא כידוע והשכינה עצמה מל' דאצי' היא כנשמה להם שממשכת להם שפע וחיות, והנה באיברי' יש חלוקי מדרגות שיש איברים פנימיים כמוח שבראש וכדומה ויש איברים חיצוניי' כמו הרגלים שאינם רק לקיום ומעמד גוף העיקרי כו', ואמנם בכלל כולם הן כלים שחיות הנפש שורה ומתאחד בהם כך למעלה בעולמו' דבי"ע שהם בחי' כלים להארת המל' דאצילות יש רבוי חלוקי' ראש ורגל דהיינו מתחלת הבריאה שהוא בחי' ראש עד סיום העשי' שהוא בחי' רגל ומ"מ כל הבחי' שהם נק' כלים ואיברים לשכינתא הם פנימי' העולמו' דבי"ע שהם הכלים שהארת המל' דאצילות שורה בהן וכמו הרגל שגם בו יש חיות הנפש ממש ע"ד שיש בראש ובכולן יש ב' בחי', החיות של כל אבר וגוף האבר עצמו כן עד"מ כל העולמות דבי"ע הפנימיי' הקרובי' אל אור וחיות אלקי שבי"ם דבי"ע הם כערך גוף האבר לגבי חיות האבר דהיינו ממכ"ע שיורד ושופע לכל אבר ואבר ויש בכל אבר ב' בחי', החיות של אלקות שממל' דאצי' שבו והאבר עצמו כו', אמנם עולמות החיצוניי' ביותר הם בחי' לבושים לגבי איברים אלו כמו הלבוש שהוא דבר נפרד לגמרי ואין חיות הנפש מתלבשת ומתאחדת בתוכיותו כלל ע"ד שמתלבשת בגוף לא מיני' ולא מקצתי', כך אותן העולמות אינן בערך הפנימיי' להיות איברי' לשכינתא אלא נק' לבושי'. והנה הארץ הדום רגלי שהוא עולם העשי' יש בו פנימי' שהוא בחי' רגלי השכינה סוף כל דרגין ממדרגת שפע החיות ממל' דאצי' שמתלבש' בו שנק' בשם רגל, והחיצוני' דעשי' שהם בחי' ההיכלות והמלאכי' נק' לבושי' להרגל, אמנם הנשמות שהם מפנימי' העולמו' והם מן האיברים עצמן ולכן הנשמו' דעשי' נק' עקביים שהעקביים הן מן הרגל עצמו עכ"פ וזהו עקבות משיחא. והנה כמו שלמטה באדם התחתון הלבוש של הרגל הוא המנעל שהוא היותר גם מכל לבושיו שעל גופו שהרי הלבוש שמלביש הידים והחזה והשוקיים הם של צמר וכדומה שהוא דק ולבוש המנעל הוא של עור שהוא גם מאד. כמ"כ למעלה לבוש דרגלי השכינה שבעשי' הוא של עור ונק' מנעל שהוא לבוש גם יותר מלבושי' דיצי' ועשי'. והגם שבודאי העיקר הוא גוף הרגל וחיותו הפנימי ואין העור של המנעל תופס מקום לנגדו שהרי מנהיג את המנעל לאותו צד שיפנה הרגל ע"פ רצון החיות האלקי שבתוך הרגל שהיא הנשמה של הכלי כנ"ל, וא"כ לכאורה מה יתן לך ומה יוסיף לך עביות המנעל מאחר שעכ"ז בטל להרגל. אך באמת גם שע"פ האמת אין עביותו גורם כלום לבטל הנהגת הרגל, כי הוא בטל להרגל ולכל אשר יחפוץ יטנו, עכ"ז לעין הרואה הוא גורם הסתר והעלם, שהוא מסתיר מאד את הרגל יותר משיסתיר לבוש הצמר ופשתן את הגוף שהרי מתוך הדקות של לבוש הצמר ופשתן יכולים להביט קצת בגוף ולהכיר אפס ושמץ מיני', אבל מתוך גסות העור בלתי אפשר כלל להכיר אפי' שמץ מן גוף הרגל, וכמ"כ עד"מ למעלה חיות האלקי שבכלים דעשי' שהן הנק' רגלי השכינה הגם שהוא העיקר והמקור אמיתי וכל הברואים שבעולם העשיה ומנהיגם כרצונו להשפיל ולהרים על מלכי האדמה וכל פרטי הצטרכותם וחיותם וקיומם ושינויי הזמן של כל פרטי הנבראי' דעשי' ארמ"ע ודצח"מ וצבא השמי' ממנו הוא, ואין בחי' הלבושי' מסתירי' לו באמת כי הם טפילי' ובטילי' לו ית' לכל אשר יחפוץ יטנו. עכ"ז אצלינו הם גורמים הסתר והעלם. להיות כי הלבוש מנעלים דעור הם בחי' קליפות גסות ומוסתר ומצומצם בהם כ"כ האור האלקי בתכלי' ההסתר, עד שהן נראי' כאילו הם נפרדי' ממש ויש ודבר בפ"ע, ולא יושג ויוכר מהם ההשגחה אלקית, וזהו הטעם שבדורות הראשונים היה מצוי האותות ומופתים ניסים נפלאים כידוע ועכשיו אותותינו לא ראינו שהרי אינו מצוי כ"כ שיהי' גם נפלא רק מוסתר ומצומצם מאד בסיבות הטבע. לפי שנשמות של דורות הראשונים היו הלבושים

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שלהם דקים ביותר כמו לבוש הצמר ופשתן שעל הגוף כנ"ל (כי הנשמות הן מפנימי' העולמות שנק' גופים ואיברי' לשכינתא, והנשמו' של דורות הראשונים היו מבחי' איברי הגוף כמו הראש ואח"כ הכתף והידים כו' שהלבושי' שעליהן הם דקים כנ"ל), לכן הי' לפעמים עת הכושר שיאיר האור אלקי ויתגלה לחוץ לעין כל רואה מתוך דקות הלבוש וזה הי' הניסים הנפלאים שהן גילוי אלהות ממש כידוע, אמנם עכשיו בעקבות משיחא שהוא ענין הנשמות שמבחי' עקביים דשכינה כנ"ל והלבושים שלהם גסים מאד הוא נוגה דעשי' כמשל העור של המנעל שמסתיר על הרגל לגמרי לכך האור אלקי מוסתר מאד בצמצום הנהגת הטבע ואינו מצוי כ"כ שיהי' גילוי אור אלקי בנס נפלא:

ד.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל - אדמו"ר מוהר"ש

~ תורת שמואל תרל"ג ~

להבין בתוס' בי' שורש ענין יחוד שמשא וסיהרא

ב) **אמנם** צ"ל למה היו צריכים לכ"ז, וגם מה שאמרה הואיל ואמרתי לפניך דבר הגון דמשמע שזה הענין הגון מצד עצמו, וגם צ"ל שורש טענתה שא"א לשני מלכים להשתמש בכתר אחד מה רצתה בזה. הענין הוא דהנה בע"ח שער מיעוט הירח של"ה פ"א פירש בכתר אחד שתפארת דאימא כמו שנעשה כתר לז"א כן נעשה כתר לנוק' ומקבלת אורותיה מאימא עצמה שלא ע"י ז"א.

וביאור הענין הוא דהנה ז"א ונוק' הם ב' הפכים כי בחי' מל' עיקר בנינה מן הגבורות קארי תדיר ולא שכיך למען יזמרך כבוד ולא ידום תשוקתה הכל למעלה מעלה בלהב השמימה כטבע האש שעולה למעלה, וז"א הוא רובו חסדים כנודע שז"א הוא מסוף עולמות הא"ס שהוא בחי' השפעת המאציל העליון במדה וגבול למקור דבי"ע היא המל' (ועמ"ש מזה בפ' תרומה בענין כרוב אחד מקצה מזה כו') בכדי להיות התהוות הנברא מוגבל במדה וגבול ואפילו אברהם ומיכאל וכה"ג נשמות ומלאכים היותר גדולים הרי עכ"ז השגתם מוגבלת שעד כאן ישיגו ולא יותר ולכן גם ההשפעה הנשפעת מן המאציל העליון להחיותם מוכרחת להתצמצם במדה וגבול והיינו ע"י המדות חג"ת חסד הוא בבחי' ההתפשטו' וגבורה הוא בחי' כח הצמצום ות"ת הוא הממוצע המכריע ביניהן, ומכל זה מובן שזו"נ הם ב' הפכים ולזאת בכדי שיהיו יכולים להתחבר יחד להיות בחי' יחוד זו"נ הנה זהו ע"י בחי' מקיף היותר גבוה משניהם, והיינו מה שת"ת דאימא נעשה כתר לז"א ונוק' (ועמ"ש בת"א בפ' תרומה בכי"ק בד"ה ביאור לענין הכרובים וכתר אחד לשניהם כו' ועיין באגרת הרמ"ז סי' ד"ז) והוא המחבר אותם וכענין שארז"ל ע"פ עושה שלום כו' בין שר של מים ובין כו' שע"י התגלות דבר הגבוה מערך שניהם שהוא הקב"ה בעצמו ובכבודו עי"ז הם מתחברים וכמו"כ ע"י התגלות בחי' ת"ת דאימא שהוא בחי' כתר ומקיף לזו"נ, עי"ז הם מתחברים יחד (ועמ"ש באגה"ק ד"ה והי' מעשה הצדקה).

ולהבין ענין ת"ת דאימא הנה עד"מ כמו שיש מדות הגלוי' שמשכנם בלב והן אהוי"ר והתפארות כו', כך יש ב' מדות אלו בשכל והן השרשים והמקורים למדות שבלב וכנראה בחוש כשמתבונן באיזה דבר איך שהוא טוב ונחמד אזי נתעורר בשכלו אהבה לאותו דבר גם טרם שבאה ונמשכה האהבה בלב להיות חפץ ומשתוקק בפועל ממש, וכך גם בעבודת ה' אהבה זו שבשכל היא בתמידי' ע"י ההתבוננות, משא"כ האהבה שבלב היא לפי העת והזמן כו' (ועמ"ש מזה בענין שמע ישראל דענין ע' רבתי הם המדות שבשכל) וכמ"כ גם למעלה יש בחי' מדות גם במוחין או"א היינו חג"ת נה"י שהם השרשיים למדות דז"א, חסד דאימא הוא שרש ומקור לחסד דז"א כו', ות"ת דאימא שהוא כללות המדות דאימא, כי הת"ת הוא כלול מחו"ג כידוע מענין הגוונין כו', הוא שרש ומקור לכללות המדות דז"א, ולכך ת"ת דאימא נעשה כתר ומקיף לזו"נ והוא המחבר אותם כו'.

ובמ"א נת' בענין ת"ת דמה שהמל' מקבלת מחו"ג זהו ההמשכה מבחי' סדר ההשתל' עו"ע אבל ע"י ת"ת נמשך מלמעלה מסדר ההשתלשלות כו', וי"ל משום דחסד ענף החכ' וגבו' ענף הבינה אבל ת"ת קו האמצעי עולה עד הכתר וכמ"ש בזהר ס"פ תרומה (דקע"ה ב'). ועמ"ש במ"א ע"פ הזהר וישב (דקפ"א) ע"פ הנה ישכיל עבדי כו' מאד מסט' דיעקב. גם בחי' שער החמישים דבינה איתא בכתבי האריז"ל שהוא בשליש עליון של תפארת דבינה, ועיין בפי' הרמ"ז בזהר פ' פנחס (דרנ"ג ע"א) ועמ"ש מענין שער החמישים בפ' יתרו בד"ה מראיהם ומעשיהם. ולכן ע"י בחי' ת"ת דאימא נעשה יחוד זו"נ שיתכללו בחי' או"י ואו"ח שבבחי' התיקון עצמו שהוא בחי' זו"נ דאצי' כו'.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ה.
הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער - אדמו"ר מוהרש"ב

~ המשך תער"ב ~

וידבר אלקים, ליל א' דחה"ש, תרד"ע

וידבר אלקים את כל הדברים האלה כו', וצ"ל מפני מה נא' במ"ת ש' אלקים והלא ידוע דש' אלקים הוא מדת הצמצום והעלם כו', ובמ"ת הי' גילוי אוא"ס וכמ"ש וירד ה' על הר סיני שהי' גילוי אוא"ס ממש למטה, וכתיב וכל העם רואים את הקולות רואין את הנשמע כו', ובנתינת התו' פתח באנכי ה' כו', שכ"ז הוא גילוי אוא"ס ממש כו', וא"כ למה נא' כאן ש' אלקים דוקא כו'. ולהבין זה ילה"ק משנת"ל דספי' דתהו היו בבחי' פירוד שלא נתנו מקום זל"ז ולא היו סובלים זא"ז כו', ולכאו' הענינים סותרים זל"ז דמאחר שהספי' האחרת לא הי' לה תפיסת מקום כלל איך לא היו יכולים לסבול כו', וגם מצינו להיפך שהמרומם דוקא נותן מקום לכל דבר וטבע המרומם להיות נמשך אל השפל כו'. ונת' דכאשר המרומם רואה את הזולת בבחי' העדר המציאות ה"ה נמשך אליו, אבל כאשר רואה אותו בבחי' מציאות אז לא יוכל לסובלו כו'.

רלא) **והנה** סבת הדבר מה שהזולת נראה למציאות לכאו' זהו מפני שהוא בבחי' מציאות בעצם כו', וכמו בספי' דתהו הרי גם מדת הגבו' הי' בבחי' מציאות מורגש כמו החסד כו', וע"כ לא הי' יכולה החסד לסבול מציאות מדת הגבו' כו', אך באמת לא זהו עיקר הסבה שהרי גם במדות דתקון כל מדה וספי' היא בבחי' מציאו' דבר כו', וע"ה שאינו בבחי' מציאות מורגש כמו בספי' דתהו מ"מ ה"ז בבחי' מציאות כו', דבכל המדרי' יש בחי' המציאות גם במדרי' שלפני אצי' כו'. וכידוע דמן הצמצום הראשון הי' התחלת ענין המציאות כו', וז"ע עד שלא נבה"ע כו' דהיינו קודם שהי' הצמצום כו', דבאוא"ס שלפה"צ לא יש ענין המציאות כלל, דהגם דגליף גליפו בטה"ע והו"ע שיער בעצמו בכח כו' א"ז בבחי' מציאות כלל כו' וכמ"ש במ"א. אבל לאחה"צ הי' התחלת ענין המציאות כו', וכ"ש באצי' שהוא בחי' המציאות שגם האור הוא בחי' מציאות האור כו', וכ"ש שהכלים הם בבחי' מציאות כו', וידוע דכל ענין המדות הן בחי' הרגש עצמו כו' וכמשנת"ל פל"ג ובכ"ד, וע"ה שהמדות למע' אינם כמו למטה וכמ"ש במ"א שהמדות למע' הן עצמי' לא מה שמתפעל בהדבר כו', הנה זהו בעצם המדות כמו שהן למע' מבחי' פעולה עדיין כו', אבל פעולת המדות דהיינו חיצוני' הכלים וחיצוני' האור ה"ז בבחי' התפעלות כו', שהרי בהכלים נוגע מעשה התחתונים כו', וכידוע בענין עיני ה' המה משוטטים שהן המלאכים הממונים כו' שע"י החטא נעשה כתם בהמלאך ומגיע הפגם בהכלים (בבחי' החיצוני' שלהם כו'), ומ"ש גלוי וידוע כו' הוא בהאור, אבל בהכלים הוא בבחי' יודע וע"י הכלים מגיע בהאור בבחי' ידוע כו' וכמ"ש בתו"א ד"ה ארדה נא דרוה"ב, ומאחר שמגיע שם פגם הרי מובן דהפעולה היא בבחי' התפעלות כו', וגם שהמדות לגבי למע' והוא מה שהחסד הוא בחי' האה' וגבו' בחי' היראה כו', והו"ע רצו"ש דמבו' במ"א ששייך גם בע"ם דאצי' (בבחי' הכלים עכ"פ כו' ועמ"ש בד"ה דבר אל בנ"י וישובו כו'), י"ל שזהו ג"כ בבחי' מורגש כו'. הרי שיש ענין המציאות והמורגש גם במדרי' התיקון כו', ובאמת הרי אין לך דבר שאין לו מקום כו' כנ"ל, והגם דספי' דתיקון אינן בבחי' רוממות והתנשאות כו', הרי יש מדרי' שהן בבחי' רוממו' וכמו בחי' הכתר שהוא בבחי' רוממות דוקא, ומ"מ מרום וקדוש אשכון את דכא דוקא שאינו נראה לבחי' מציאות כו', וגם בחי' המל' שהיא בבחי' רוממו' והתנשאות דענין המלוכה הוא בבחי' רוממות דוקא כו', ומ"מ ה"ה בחי' מקור לבי"ע ונמשך בבחי' חיות לכל העולמות ונבראים וכמ"ש ואתה מחי' את כולם כו', ע"ה שבי"ע הן בבחי' מציאות ממש כו', הרי שאין הסבה מצד מציאות הזולת כו'. אך עיקר הסבה לזה הוא הרוממות, היינו מה שהמרומם הוא בבחי' מציאות מורגש בעצמו כו', דלהיותו בבחי' מציאות בעצמו ה"ה רואה את הזולת ג"כ בבחי' מציאות כו', וההעדר תפיסת מקום מה שכולא קמי' כלא כו' הוא רק מה שמבטל הכל, לא שהכל אינו בבחי' מציאות נגדו להיות בטל במציאות לגבי' ושהוא רואה אותו בבחי' העדר המציאות כו', כ"א אדרבה כל דבר הוא בבחי' מציאות דבר נגדו והוא רואה אותו בבחי' מציאות שיש לו ערך ותפיסא כו' מאחר שהוא בעצמו בבחי' מציאות כו', אבל כאשר הרוממות הוא בבחי' בלי מציאות בעצמו אז באמת כל דבר כלא וכאין קמי' וכן נראה כל דבר בבחי' העדר המציאות כו'. ועיקר ההפרש בזה הוא בסבת הרוממות אם שהוא בבחי' רוממות והתנשאות לבד, או שהוא מצד העצם שהו"ע רוממות עצמי שבעצם הוא מרומם לא שמרומם עצמו כ"א בעצם מהותו הוא מרומם ונעלה מאד וממילא בא הרוממות לגבי זולתו כו', והיינו שהרוממות אינו בבחי' מציאות ובבחי' מורגש כי אדרבה אינו בבחי'

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מציאות ובבחי' מורגש כלל, שז"ע שהוא מרומם בעצם היינו שאינו בבחי' מציאות בעצמו, דכל שהוא בבחי' מציאות בעצמו אינו מרומם בעצם מהותו כו', ובד"כ ענין המציאות הוא שמשו"ז הוא מתרומם על הזולת (וגם בזה יש חילוקים בענין המציאות וכמשי"ת), אבל רוממות עצמו אינו בבחי' מציאות דבר כו', וגם הלא ענין רוממות עצמו היינו שהוא למע' מגדר הזולת (ולמע' היינו שזהו למע' מהעולמו' כו') הרי אינו בבחי' מציאות כו', ובבחי' רוממות זו אין הזולת נראה בבחי' מציאות כלל כו'.

קיצור. והנה מה שהזולת נראה למציאות אין זה מפני המציאות שלו, שהרי כ"ה גם בתיקון, דמהצמצום הו"ע המציאות גם לפני האצי' וכ"ש בחי' או"כ דאצי', וחיצוניות המדות הן בבחי' התפעלות, יודע וידוע, רק לפני הצמצום גם בחי' השערה בכח אינו בבחי' מציאות, ויש בחי' רוממות בתיקון בחי' הכתר, גם מל' בחי' רוממות ומחי' בחי' המציאות דבי"ע, רק הסבה היא מה שהמרומם הוא מציאות בעצמו, להיות הרוממות הוא שמרומם עצמו, ע"כ כל דבר תופס מקום ומציאות רק שמבטל אותו, ובבחי' רוממות עצמי שזהו לא בבחי' מציאות בעצמו כלל, אין הזולת נראה למציאות כלל וכלא ממש.

ו.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק - אדמו"ר מוהריי"צ

~ ספר המאמרים תרפ"ט ~

חביבין ישראל - י"ב־י"ג תמוז תרפ"ט

והנה דעת לנבון נקל להבין דמהאור א"ס שהוא כמו העצם הרי אי אפשר שיהי' מזה התהוות העולמות בבחי' יש ומציאות והוכרח להיות הצמצום באוא"ס, דזהו צמצום הראשון בסילוק אור הראשון לגמרי, ונמשך הארה והארה דהארה להיות מקור אל התהוות העולמות וההתהוות הוא מהעולמות היותר עליונים עד התהוות עוה"ז הגשמי וכמא' אין לך עשב מלמטה שאין לו מזל מלמעלה המכה בו ואומר לו גדל, דגבוה מעל גבוה שומר וגבוה מעליהם, דהמזל הרוחני הוא רק שהוא גבוה מהעשב אבל הוא ג"כ יש לו שרש שלמעלה ממנו והוא בחי' מל' דעולם העשי' הרוחנית, ומל' דעשי' ממל' דיצי' ויצי' מבריאה ובריאה מאצי' ושרש כולם הוא בחי' מל' דא"ס שהוא שרש ומקור כל העולמות והנבראים, דמובן דזהו ירידה והשפלה לגבי האור שהוא כמו העצם ממש שהוא בבחי' א"ס שיתצמצם כ"כ להיות מקור לעולמות ונבראים שהם בבחי' יש ובע"ג, ולזאת הנה בכדי שיהי' ירידה וצמצום זה הנה בזה כתיב בראשית ברא אלקים כו', ואמרז"ל בראשית בשביל התורה שנקראת ראשית ובשביל ישראל שנקראים ראשית. והענין הוא דהנה כתיב עם המלך במלאכתו ישבו ואמרז"ל במי נמלך בנשמותיהן של צדיקים, דענין הממלכה הוא קודם הרצון על הדבר, והיינו דהממלכה הוא אם יהי' רצון בזה א"ל, והממלכה על הרצון בעולמות הי' בב"י עם נשמות הצדיקים וטעם הדבר הוא לפי שישראל עלו במחשבה, וענין מחשבה זו היא מח' עצמית שלמעלה מהמח' הכללי', דבמח' הרי יש כמה מדרי' וכמו עד"מ באדם למטה דישנו המח' שקדמה אל הדיבור ונק' כלל אל הדיבור דזה מה שנפרש בדיבור בריבוי צירופים ואותיות רבים, הנה בהמחשבה היא מח' אחת, וישנה מחשבה שהיא נעלית יותר מכמו המח' שקדמה אל הדיבור, וכן ישנה גבוה ונעלית יותר עד מח' עצמית, דמח' עצמית היא נעלית יותר ממח' כללית, והדוגמא מזה למעלה הוא דמח' כללית היא מחה"ק דפרצוף א"ק שהיא בחי' מח' כללית על כללו' ההשתל' מרוכ"ד עד סוכ"ד היינו הרצון כללי על עולמות. וזהו דכולן נסקרים בסקירה אחת. והגם דרצון זה אינו רצון גלוי כלל והוא רק הסכמה כללי' בלבד ולכן נק' בשם מח' ומ"מ ה"ז עכ"פ מח' השייכה אל העולמות, וענין הממלכה הוא אם יהי' רצון אל עולמות א"ל, א"כ הרי מובן דמי שנמלך עמהם בב"י ה"ה בבחי' מח' שגבוה ונעלית מהמח' השייכה אל העולמות אפילו היותר גבוה ועליונה, וזהו דישראל עלו במחשבה היא מח' עצמית ופנימיות דפנימית ועצמות א"ס שלמעלה מעלה מגדר שייכות אל העולמות כלל, ולהיות דישראל עלו במחשבה פנימית ועצמית, היינו דהעלו היא במח' העצמית ולא רק במח' הכללי' בלבד כ"א העלי' היא בהמח' עצמית, ומ"מ הרי עלו במח' העצמית ע"ד ואופן כל מה שעלה במח' הכללית הנה לזאת הם היו המחליטים כב"י על הרצון דעולמות.

והענין הוא דהנה ידוע דבמח' עצמית הרי יש ב' מדרי' הא' היא עצמה ומהותה כמו שהיא לעצמו, והיינו שחושב בעצמו במהות וענין עצמו ממש, דבמדרי' זו הגם שחושב אבל העיקר הוא העצמות שהיא עצמה ומהותה של

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

המחשבה שחושב בעצמו, והב' כמו שחושב בדבר הנבדל ממנו, ומ"מ הוא עצמו החושב במדרי' זו, הגם שהוא עצמו החושב ומ"מ הרי המח' היא בדבר הנבדל, והדוגמא מזה למעלה הוא דהמדרי' הב' בהמח' עצמית הוא מה דישראל עלו במח', דעלייתם הוא במח' העצמית, אבל הוא כמו המח' בדבר הנבדל בב"י דזהו מה שהנשמה היא חלק אלוקה ממעל, ומ"מ הרי באה בבחי' מציאות לעצמה וזהו דישראל עלו במחשבה עצמית אבל מ"מ הוא כעין העלי' במח' הכללית, והענין בזה הוא דהנה בבריאת והתהוות העולמות הרי יש בזה תכלית והתכלית הוא שנתאווה הקב"ה להיות לו ית' דירה בתחתונים, והנה מפני מה נתאווה הקב"ה אין אנו יודעים אם זהו מצד טבע הטוב אשר חפץ שהנבראים שלמטה ימשיכו עצמות א"ס ע"י עבודתם כדאי' בע"ח כשעלה ברצונו ית' שמו לברוא את העולם כדי להיטיב לברואיו ויכירו גדולתו ויזכו להיות מרכבה למעלה להדבק בו ית', או דטעם הבריאה הוא בשביל לגלות שלימות כחותיו ופעולותיו, או שהוא מטעם אחר מכוונת התמימות דתמים דעים ית' ויתעלה, דכ"ז אין אנו יודעים, ומה שיודעים אנחנו הוא זה דנתאוה הקב"ה להיות לו ית' דירה בתחתונים וכמ"ש שוקיו עמודי שש מיוסדים על אדני פז, ואמרז"ל שוקיו זה העולם שנשתוקק הקב"ה לבראתו, עמודי שש שנברא לששה ימים, מיוסדים על אדני פז אלו פרשותי' של תורה, וכוונה זו נשלם ע"י נש"י דוקא שהם כלים לעצמות א"ס ב"ה, דהנה העצמות אינו שייך בו לומר ענין הכלי, ומה שעלה במחשבה הכללית בלבד ה"ז מובדל מן העצמות ואינו שייך בו לומר ענין הכלי לעצמות א"ס ב"ה, ולכן הרי אין שום נברא או נמצא שיהי' כלי לעצמות א"ס ב"ה אפי' הנאצלים והנמצאים היותר עליונים לפי דהכל עלה במחשבה הכללית לבד ולא מח' העצמית כ"א ישראל דעלייתם הוא במחשבה עצמית ופנימית ועצמות א"ס ועלייתם שם הוא כנ"ל בהמדרי' הב' שהוא כעין העלי' במחשבה הכללי' (ומובן שהוא למעלה וגבוה יותר לפי דמח' עצמית הם בעצם מדרי' גבוה יותר מכמו מח' הכללית), לזאת הנה הם כלים לעצמות א"ס, והיינו דזה מה שעלו במחשבה עצמית ה"ה בבחי' שייכות אל העצמיות ממש (כמ"ש במ"א בענין חלק), ועלייתם שם כמו בהמחשבה כללי' שהם בבחי' מציאות לעצמן לזאת הנה בהם הי' ההמלכה על הרצון דעולמות, ובהם ועל ידם נשלם הכוונה העליונה דבברה"ע.

וזהו דנש"י בהשתל' ה"ה ממוצעים בין האוא"ס ב"ה ובין העולמות ומבשרי אחזה עד"מ באדם למטה הרי כללות האדם נחלק לג' אברים כללים, מוחא לבא וכבדא ובהם ג' כחות כללים, דהג' כחות האלו המה היולים וכוללים דכאו"א מהג' הללו כוללים כחות רבים הנמשכים מהם, וע"י ג' אברים וכחות אלו הוא המשכת החיות בכל האברים, דבהג' כוללים האלו, הנה הכלל היותר עליון המוח שבראש, דכללות המשכת החיות הוא במוח שבראש, כמ"ש בתניא פנ"א, דלגבי' הנה גם הלב הוא פרט, והלב הוא כלל לגבי הכבד שלמטה ממנו והכבד הוא הכלל האחרון, וע"י כללות כולם הוא המשכת החיות והדם בהאברים, וידוע שבאברים היינו הבשר הוא מהכבד, והדם שבגידים הוא מהלב, וג"ז הוא מהכבד ששולח אל הלב ולבא פליג לכל שייפין, והלב מקבל מהמוח, ולכן המוח שליט על הלב, ונמצא דעיקר הממוצע בין הנפש והאברי' הוא המוח כו' והדוגמא מזה למעלה דג' מדרי' מוחא לבא וכבדא הם בחי' בי"ע שהם ג' בחי' חב"ד חג"ת נה"י, דבעולם הבריאה הוא בחי' חב"ד שהוא המשכות כללות החיות הכולל כל העולמות וכידוע דבעולם הבריאה הוא המשכת החיות מה שבא ונתגלה אח"כ גם בעולם היצי' שהוא בחי' חג"ת, ובעשי' שהוא בחי' נה"י, וכן הוא בעולם האצי' דחב"ד חג"ת נה"י הם בי"ע שבאצי', וראשית הגילוי הוא בבחי' חכמה דאצי' דכתיב הוי' קנני ראשית דרכו, דרכו הוא גילוי אור הקו, וראשית הגילוי הוא בבחי' חכמה שהוא הכלל הכולל הכל וזהו בראשית נמי מאמר הוא, והוא מאמר הכללי ואח"כ נפרט בדרך פרט בהט' מאמרות, וכן הוא גם בבי"ע הכללי' דא"ק הוא בחי' אדם דבריאה דכללית ועקודים נקודים הוא בחי' אדם דיצי' דכללית ואצי' הוא בחי' אדם דעשי' דכללית, ובכל המדרי' הנה נש"י הם בבחי' המוחין וכמ"ש בנים אתם לה"א וכמשל הבן שהוא ממוח האב כמו"כ נש"י הם בבחי' המוחין, וכמו המוח שהוא כלל היותר עליון דכללות המשכת החיות הוא במוח שבראש וע"י הוא המשכת החיות מהנפש אל האברים לכאו"א לפי מעלתו ועניינו הנה כמו"כ נש"י ה"ה הממוצעים בין האוא"ס והעול' דכל ההמשכות הנמשכים בעולם הוא בהם וע"י דוקא, וזהו שאנו אומרים בנוסח הברכות אלקינו מלך העולם דתחלה הוא אלקינו שהוא ההמשכה בנש"י ואח"כ מלך העולם ההמשכה בעולם, וזהו שמע ישראל הוי' אלקינו הוי' אחד תחלה הוי' אלקינו ואח"כ הוי' אחד, וידוע דהוי' אחד הוא ההמשכה כללית דעולמות הנה תחלה אומר הוי' אלקינו שהוא בחי' חו"ב מקור נש"י ואח"כ הוי' אלקינו זו"נ מקור העולם, וכ"ז הוא לפי דישראל עלו במחשבה כנ"ל ולכן הנה הם עיקר הכוונה והם כלים לעצמות א"ס ב"ה ולזאת הנה בהם וע"י נשלם הכוונה העליונה דנתאווה הקב"ה להיות לו ית' דירה בתחתונים.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

~ לקוטי דיבורים – בלה"ק ~

ח"י אלול, תש"א - באסיפת אגודת חב"ד

בסיום האסיפה

בזהר[8] יש ביטוי כזה: "ישראל, אורייתא וקודשא בריך הוא כולא חד", בני ישראל, תורה והקדוש־ברוך־הוא – הם דבר אחד.

משמעות ותוכן מאמר זה הוא, שהשי"ת הכניס בתורה ובבני ישראל חלק מסויים מתכונותיו, מטבעו וממזגו הקדוש.

הבורא ברוך־הוא, הוא אדיר האדירים, הנצחי האמיתי, ותכונות אלו, חוזק ונצחיות, הכניס הבורא ברוך־הוא גם בתורה ובבני ישראל.

תורתנו הקדושה, בדור היתום שלנו, בלתי מנוצחת וחזקה, כפי שהיתה בדור הדעה של משה רבינו ואהרן הכהן.

על אף מבקרי התורה, הורסי התורה, מביישי התורה, שקמו בכל תקופות הגלות המרות והחשוכות על התורה ובני ישראל, הן מאומות העולם והן מפוקרים יהודיים ואנשי הפקר – לא נגרע כהוא זה מחוזקה של התורה הקדושה, תמיד ובכל מקום התורה היא המנצחת.

תורה היא אלקות נצחית, בכל הזמנים ובכל המקומות התורה היא אותה אחת. מהיום הראשון שנתן לנו השי"ת את המתנה האלקית, התורה הקדושה, עד להיום, היא אותה תורה ואותן מצוות, **מה שאסור לעשות על פי תורה - אסור לעשות בכל מקום, אפילו לא באמריקה, והמצוות שיש לקיים - יש לעשותן בכל מקום גם באמריקה.**

*

יהודי אמריקה הם אנשים מעשיים ואנשי מסחר הגיוניים, מתפירת זוג נעליים ומכנסיים, ניהול בנק, עד המצאת מכונת נסיעה ומטוס – הכל נעשה בשיטה ועל ידי מומחים טובים.

ורק כשמגיע לעניני דת, כמו שבת, כשר, תפילין, ציצית, בית כנסת, בית הטבילה, רב, שוחט, חזן, שמש, בעל איטליז, תלמודי תורה, מנהלים חינוכיים, מורים ומורות – מאבד היהודי האמריקאי את מוחו ההגיוני ואת תכונותיו השיטתיות.

בכל עסקי המסחר שלו מוצא היהודי האמריקאי את המומחה הטוב ביותר, הפועל החרוץ ביותר, איש מכירה וניהול, ונותן לו את כל האפשרויות לנהל את העסק מתוך אימון וכבוד מלאים.

ואילו, כשמדובר בעניני דת, כאן משתנה היהודי האמריקאי לגמרי. נשיא בית הכנסת מוכרח להיות אדם חפשי, הוא יכול להיות בור ועם הארץ, העיקר שיהיה אדם חפשי, שכן, אם יהיה שומר תורה ומצוה הרי יקלקל את הביזנס, לא יוכלו לאסוף ולרשום את הנדרים והנדבות בשבת ובחג.

נשיא בית הכנסת נוסף על היותו מנהיג בית הכנסת, הוא גם השולט בצורה דיקטטורית על הרב, החזן והשמש, מהם תובעים להיות נכנעים ומשועבדים. זקן ופיאות הם בבל יראה ובבל ימצא, ובתוקף הרב ביותר מגנים וכאילו מוחקים לגמרי כל דיני ומנהגי ישראל השייכים לחזן בית הכנסת ולסדר התפילה.

*

יהדות אמריקה סובלת ממחלה רוחנית מסוכנת, הנקראת "מותר", בחלק מיהודי אמריקה לא קיימת המלה "אסור" לגבי עניני דת, הכל מותר: מותר לחלל שבת, מותר לאכול טריפות, מותר לנהל חיי משפחה בלי מקוה, מותר לגלח את הזקן, מותר להתהלך בלי ציצית, מותר להעיז פנים לרב, מותר לאנשים ולנשים להתפלל יחד, מותר לאנשים ולנשים לרקוד יחד אפילו בתוך בית הכנסת. כללו של דבר – באמריקה מותר כל מה שבכל העולם אסור.

אח, לאיזה תהום רוחני־מוסרי התדרדרו בתי הכנסת! על כל אדם ישר ומוסרי לרעוד כשהוא מתבונן במצב בתי הכנסת, המתפללים ושליחי הציבור.

שליח ציבור זה, גלוח, העובר בכל פעם שהוא מתגלח על חמשה לאווים – אם אין הוא עושה זאת במכונת גילוח שיש שמתירים – הוא עומד בפני בורא עולם ברוך־הוא כשליח עדה של בני ובנות ישראל, לבקש מאבינו מלכנו שנה טובה בריאה ומאושרת לעצמו ולשולחיו וילדיהם.

האם אחד מאנשי המסחר, בשר ודם, היה יכול לסבול מעשה שפל כזה, שאדם שהתחצף כלפיו וצוחק ממנו, יבוא לבקש ממנו טובת חיים. בוודאי שאותו בעל עסק היה מפרש בקשתו של אותו איש ברוח זו:

– אני אמנם חוצפן וצוחק מהוראותיך, ואילו אתה תמלא את דרישתי...

זה כבר יותר מאשר חוצפה.

לא קשה לדמיין כיצד יתנהג במקרה כזה, סוחר אמריקאי מעשי, וקל לדמיין איך אדם מוסרי ישר מסתכל

8) ח"ג עג, א.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

על פרזידנטים ושלוחי ציבור כאלה.

הרי זה חיידק אימתני מסויים של מגיפת ה"מותר".

*

באמריקה קיים גם דבר שאסור לעשותו, בזמן שבכל העולם מותר לעשותו.

בכל העולם, בכל הערים הישובים והקיבוצים היהודיים מותר וצריך הרב שהוא מנהיג העדה הרוחני, להשמיע את דברו על חיזוק היהדות, לומר ולתבוע לשמור על השבת, לאכול כשר, לשמור על טהרת המשפחה, להניח תפילין, הוא יכול גם לדבר מלות עונש לאלה שאינם שומרים על הדברים האמורים.

ואילו באמריקה אסור למנהיג הרוחני בדרשותיו בבית הכנסת להזכיר אודות שמירת שבת, טהרה, אכילת כשר, הנחת תפילין, לבישת ציצית. למנהיג הרוחני מותר לדבר על כל נושא שבעולם, להשמיע בדיחות, ואילו על ענינים דתיים – אף לא מלה אחת.

כמה מצער מוסרית הדבר לאנשים רגילים ישרים לראות שבדמוקרטיה האמריקאית החופשית מותר הכל, ורק לומר את האמת – אסור, שכן, בגלל כך מפטרים את הרב, את השוחט, את החזן ואת המלמד. יהודים אמריקאיים חפשיים מאיישים תפקידים מסויימים המפריעים ומהרסים את חיי הדת.

כבר הגיע הזמן הנכון, שיפסיקו לשעבד את הרבנים וכלי הקודש, ולהעניק להם חופש הדיבור, שיוכלו להביע לאנשי קהילותיהם את המלה הנכונה שעליהם מוטלת החובה לאמרה: **שבני ובנות ישראל יחזרו וישובו לתורה ולמצוות, למנוע - או לכל־הפחות להקל - את העונש של חבלי משיח.**

*

בני ישראל נצחיים וחזקים בנצחיות ובחוזק של אלקות, ולכן הם בלתי מנוצחים. עם ישראל הוא העם היחידי על פני כדור הארץ, שיש בו הנצחיות והחוזק האלקי. מאות עמים, קטנים וגדולים, שהיו להם ארצות וצבאות משלהם – נעלמו כבר מזמן מעל פני האדמה, ונשכח שאי פעם היו קיימים.

ואילו אנו בני ישראל, שבמשך כל תקופת הגלות בת אלפי השנים נשפך דמנו, הרי אין כמעט אף מדינה אחת שבה לא נשפך דמנו – הנה ברוך־ה' לא זו בלבד שאנו קיימים, אלא בכל מדינה עושים בני ישראל גם עבודה טובה ומחוכמת ומביאים התועלת הגדולה ביותר למדינות מגוריהם, בכל שטחי החיים הרוחניים והגשמיים.

גם בזמנים אלה, שדם יהודי נשפך לא רק בשדות הקרב אלא גם במקומות העורף, ואף אחד אינו יכול להיות בטוח שח"ו וח"ו זרם הצרות לא יתפשט גם במדינות אחרות, **בכל זאת אסור ליהודים להתיאש.**

*

בני ישראל צריכים ומוכרחים להיות חזקים באמונה שהשי"ת יגן על כולנו וישמור אותנו מגלי הצרות והגזירות.

אלא, אנחנו, כל בני ישראל בלי הבדל גוון ושאיפה, מוכרחים לדעת ולהבין היטב שמרחץ הדמים הגדול המתחולל בעולם, הם חבלי המשיח לפני ביאת המשיח, והשי"ת דורש מאתנו לעשות תשובה, ובכך לא נעכב את ביאתו המאושרת של משיח צדקנו.

קריאת התשובה מן ההכרח שתקיף את כל ההמונים ברחוב היהודי, גם את אלה שעזבו את הרחוב היהודי וניסחפו למקומות אחרים – בלתי רצויים.

הקריאה שמתוך הלב של "שובה ישראל" מן ההכרח שתיפתח כל לבבות בני ישראל לחזור ולשוב ליהדות.

כששלח השי"ת את יונה הנביא בקריאת התשובה לעיר נינוה, לא הסתפק בפרסום קריאה זו במקומות כינוס ואסיפות עם מסויימות, אלא הלך ברחובות העיר וזעק "עוד ארבעים יום ונינוה נהפכת".

*

החובה המוטלת עלינו, מנהיגים רוחניים ודוברי מפלגות, היא לזעוק ברחובות:

יהודים! הצרות המשתוללות בעולם הן חורבן הגלות, הגלות נשברת והשי"ת ישלח לנו את משיח צדקנו, ויקום עולם יפה ומלא אור. אך, לפני זה, סובל העולם בכלל ובני ישראל בפרט בדם חבלי משיח, והעצה לכך היא - תשובה.

יהודים! ריחמו על עצמכם ועל משפחותיכם, הפסיקו את חילול השבת, אכילת הטריפות, חיי המשפחה הטמאים ואת חילול המצוות.

יהודים, אחים ואחיות! לטובת חייכם ובריאותכם שלכם ושל משפחותיכם, הבינו את רצינות השעה, האזינו לקריאתנו ושובו לשמירת התורה והמצוות, שימרו על שבת, טהרת המשפחה, איכלו כשר, הניחו תפילין, חינכו את ילדיכם בבתי חינוך כשרים, שימרו על מצוות ה'.

אהבת ישראל מכתיבה לי לומר כמה מלים לאלה המתייחסים בשוויון נפש או צוחקים בכלל מקריאת הלב האחוואית שלנו, שלא יחזרו על הטעות שטענו חתני לוט וחלק מבני ישראל שמתו בשלושת ימי האפילה.

אני בטוח ומשוכנע בלב היהודי הטוב, המתעורר לכל קריאה טובה, שקריאת התשובה תתקבל כראוי, והשי"ת יברך אותנו, כל בני ישראל בכל מקום שהם, בשנת חיים וברכה, ואני מברך את כלל ישראל בשנה טובה ומתוקה.

לאלתר לחיים, לאלתר לגאולה.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

~ רְשִׁימוֹת אַדְמוֹר מוֹהַרַיי"צ ~

מכתב הרבי הריי"צ לחתנו הרבי

יא.

בְּבוֹאוֹ לִקְרֶעמֶנְטשׁוּג, הַ'דּוּבִּים' קִבְּלוּהוּ בְּכָבוֹד גָּדוֹל, מִפְּנֵי יַקְּרוּתוֹ וּקְדוּשָּׁתוֹ שֶׁל כְּבוֹד־קְדוּשַׁת הַמְשַׁלֵּחַ.

וְשָׁם חָסִיד אֶחָד נוֹדַע בְּשֵׁם ר' פִּנְחָס נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן, וְהוּא מֵחֲסִידֵי טשֶׁערְנָאבִּיל, בַּעַל מוֹחַ חָרִיף וּבַעַל לֵב אַדִּיר, בְּכָל זֶה גַּם הוּא בָּא לְמוֹרֵי הָרַשְׁבַּ"צ לִשְׁמוֹעַ חֲסִידוּת חַבַּ"ד.

בְּעֵת הָפַארְבְּרֵיינִגֶּען[=הַהִתְוַעֲדוּת], לֹא יָכוֹל הֶחָסִיד ר' פִּנְחָס לְהִתְאַפֵּק, וַיֹּאמַר: חֲסִידֵי חַבַּ"ד! בַּמֶּה אַתֶּם מִתְגָּאִים בְּאַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן, וּבְדוֹרוֹתָיו הַצַּדִּיקִים, אֲבָל אֶצְלֵינוּ - כְּלוֹמַר בְּפוֹלִין - הָיָה מוֹרֵנוּ הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב, הַמַּגִּיד, כָּל תַּלְמִידֵי הַמַּגִּיד, וּבְכֵן יִחוּסֵנוּ גָּדוֹל מִשֶּׁלָּכֶם.

מַאֲמָר הַמּוּסְגָּר, אֲבָל נָחוּץ הוּא לְעִנְיָנֵינוּ, רְגִילִים הָיוּ חֲסִידֵי וָאהְלִין, פּוֹלִין וְגַאלִיצִיעֶן, לְחַלֵּק יְחוּסִים, כָּל אֶחָד הַחֲסִידִים מִלָּתוֹ עַל לְשׁוֹנוֹ. וּמַרְגְּלִיהּ בְּפוּמֵיהּ, כִּי רַבּוֹ גָּדוֹל מֵ[הָ]רַבִּי שֶׁל הֶחָסִיד הַשֵּׁנִי.

לֹא כֵן הוּא שִׁיטַת חֲסִידֵי חַבַּ"ד, אֵינָם מְבַטְּלִים אֶת הַקָּדוֹשׁ לַחֲבֵירוֹ, רַק מְחַבְּבִים וּמְיַקְּרִים אֶת שֶׁלָּהֶם, וְהַכֹּל בִּנְעִימָה פְּנִימִיּוּת וּבְהַכָּרָה עַצְמִית.

הַחֲסִידִים מְסַפְּרִים, אֲשֶׁר בְּעֵת שֶׁהָרַב־הַצַּדִּיק הָרַב־הַקָּדוֹשׁ רַבִּי שְׁלֹמֹה נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן קַארְלִינֶער בִּיקֵּר אֶת כְּבוֹד־קְדוּשַׁת רַבֵּינוּ הַגָּדוֹל בְּלִיאָזְנָא, בִּשְׁנַת תקנ"א־ב' (כִּי פַּעֲמַיִם הָיָה בְּלִיאָזְנָא, בִּשְׁנַת תקנ"א־ב' וּבִשְׁנַת תקנ"ה־ו', וְאַחֲרֵי כֵּן כִּשְׁלֹשָׁה פְּעָמִים בְּלִיאַדִּי), וְכַאֲשֶׁר נָסַע לְדַרְכּוֹ צִיָּה רַבֵּינוּ הַגָּדוֹל לִשְׁלֹשָׁה אַבְרֵכִים מִתַּלְמִידָיו, לְלַוּוֹתוֹ עַד סָמוּךְ לְוִיטֶעבְּסְק, מָקוֹם שָׁם יָבֹאוּ חֲסִידִים מִוִּיטֶעבְּסְק לְקַבֵּל פָּנָיו.

אַחַד הָאַבְרֵכִים, הָיָה הֶחָסִיד הַנּוֹדָע רַבִּי בִּנְיָמִין נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן קְלֶעצְקֶער, וְהָרַב־הַצַּדִּיק הָרַב־הַקָּדוֹשׁ רַבִּי שְׁלֹמֹה נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן חָפֵץ מְאֹד כִּי יִהְיֶה תַּלְמִידוֹ, וְדִיבֵּר עִמּוֹ בָּזֶה, וּבִנְסִיעָתוֹ הֶרְאָה לוֹ מוֹפֵת (וְכָתוּב הוּא בְּאֶחָד מֵרִשִׁימוֹתַי). בְּהַגִּיעָם לַמָּקוֹם הַנּוֹדָע, וְהָאַבְרֵכִים נִכְנְסוּ לְהָרַב רַבִּי שְׁלֹמֹה לְקַבֵּל מִמֶּנּוּ בִּרְכַּת הַפְּרִידָה, עִכֵּב הָרַב־הַצַּדִּיק הָרַב־הַקָּדוֹשׁ רַבִּי שְׁלֹמֹה נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן אֶת הָאַבְרֵךְ רַבִּי בִּנְיָמִין הַנַּ"ל נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן. וַיְדַבֵּר עַל לִבּוֹ כִּי יִסַּע עִמּוֹ, וְהוּא יְרוֹמְמֵהוּ בְּמַעֲלוֹת הַקֹּדֶשׁ, שֶׁיִּהְיֶה מִשִּׁכְמוֹ וּלְמַעְלָה גָּבוֹהַּ מִכֹּל.

וַיַּעֲנֵהוּ הָאַבְרֵךְ הֶחָסִיד רַבִּי בִּנְיָמִין נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן בִּלְשׁוֹן פּוֹלָנִי (כִּי אוֹהֵב הָיָה הָרַב־הַצַּדִּיק הָרַב־הַקָּדוֹשׁ רַבִּי שְׁלֹמֹה נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן לְדַבֵּר לִפְעָמִים בִּלְשׁוֹן פּוֹלָנִי, וְהַטַּעַם בְּוַדַּאי כַּמְּבוֹאָר בְּ'דִּבְרֵי אֱלֹקִים חַיִּים' דְּעַל־יְדֵי דִּיבּוּר קָדוֹשׁ בִּשְׂפַת הַמְּדִינָה, מְבָרְרִים [אֶת] הָאוֹתִיּוֹת, וְהָרַב־הַצַּדִּיק הָרַב־הַקָּדוֹשׁ רַבִּי שְׁלֹמֹה נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן כָּל דְּרָכָיו בְּקֹדֶשׁ־הַקָּדָשִׁים): הָאָדוֹן הוּא אָדוֹן – אֲבָל אֵינוֹ שֶׁלִּי, (פַּאן טָא פַּאן, נָא נִיעֶ מַאי) וְהַנַּעַר הוּא נַעַר – אֲבָל אֵינוֹ שֶׁלְּךָ) חְלָאפְּעץ טָא חְלָאפְּעץ, נָא נִיעֶ טַוָּאַיי).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

~ אגרות קודש - אדמו"ר הריי"צ ~

ב"ה, כ"ד אדר תש"ט
ברוקלין

ידידי הנכבדים וו"ח אי"א הרב מוה"ר ש[או]ל דוב שי' זיסלין ומוה"ר משה שי' גוראר'י

שלום וברכה!

בתור מענה כללי על הצעתם ליסד מושבה בעד פליטי אנ"ש בארץ הקדושה תבנה ותכונן, ובמענה על מכתבו של מר זלמן שי' רובאשאוו בענין זה, הנני להשיבם אשר בכלל הנני מסכים להצעה זו בשביל אלו מפליטי אנ"ש שרצונם בכך.

והנני מבקשם למסור תודתי למר זלמן שי' רובאשאוו בעד התענינותו לטובת פליטי אנ"ש ובעד השתדלותו ליסד מושבה עבורם.

בדבר לסדר מגבית מיוחדת בארצות הברית עבור מושבה הנ"ל הנה אי אפשר לסדר מגבית מיוחדה מכמה טעמים, והעיקר כי הנהלת המגבית המאוחדת בפה, תפריע לזה כדי שלא לקלקל המגבית שלהם, ובמילא אי אפשר יהי' לנהל מגבית באופן רחב, ולכן צריכים להסיר שאלת המגבית מסדר היום.

וצריכים לשלוח משלחת למר זלמן שי' רובאשאוו ולבאר לו, שכיוון שבכלל הרי הם מעונינים שמספרים יותר גדולים יעלו, ודואגים הם בעד כל עולה שיסת[ד]ר באופן הנכון, הרי על אחת כמה וכמה שצריכים הם לתת תשומת לב להחומר המיוחד במינו של פליטי אנ"ש, והברכה אשר התישבותם באופן מרוכז במושבה יכול להביא הן כלפי פנים והן כלפי חוץ.

לפי דעתי אם יתארו לפני מר רובאשאוו באופן נכון המעלות והריוח להישוב ע"י התישבות של פליטי אנ"ש במושבה, יוכל לפעול אשר המוסדות המתאימים ימציאו לפליטי אנ"ש תמיכה כספית במלואה בעד המושבה.

בבקשה להודיע בטע"ג התוצאות של המו"מ בזה, כי זה נוגע לענין עליית פליטי אנ"ש בעתיד לארץ הקדושה תבנה ותכונן.

ידידם הדו"ש ומברכם להצליח בגשמיות וברוחניות

יוסף יצחק

המשך ביאור למס' סנהדרין ליום חמישי עמ' ב

שרוצה לזכות בקרקע **בַּחֲזָקָה** שישב בה שלש שנים, בזה סובר רבי שעליו להביא אף את השטר, משום **דְּהחזקה מִכֹּחַ שְׁטָרָא קָאָתֵי** – כחה של החזקה ליצור ראיה על בעלותו בקרקע, מכח השטר היא באה, שכן אם החזיק בקרקע שלש שנים והיה טוען החזקתי בה מעצמי שלא אמר לי אדם דבר מעולם, אין זו חזקה עד שיטען שקנה את הקרקע בשטר ואבד, ולכך אם אומר שיש לו את השטר שהוא עיקר הראיה, צריך להביאו, **אֲבָל הָכָא** – כאן כשאמר שיביא שתי כיתי עדים, **דְּהָנֵי עֵדִים** – הזוג הראשון, **לָאו מִכֹּחַ עֵדִים אַחֲרִינֵי קָאָתוּ** – אין כחם בא על ידי העדים השניים, **אֲפִילּוּ רַבִּי מוֹדֶה דְּאֵין צָרִיךְ לְבָרֵר** ולהביא את שתי הכיתות, וכחכמים.

הגמרא מביאה דרך נוספת לבאר מחלוקת רבי מאיר וחכמים במשנתינו: **כִּי אֲתָא** [־כשבא] **רָבִין** מארץ ישראל לבבל, **אָמַר** בשם **רַבִּי יוֹחָנָן**, משנתינו עוסקת כשבעל דין ואחר עמו מעידים לפסול גם את העדים וגם את הדיינים, **וּבְרֵישָׁא** של המשנה מדובר,

---

המשך ביאור למס' סנהדרין ליום שבת קודש עמ' ב

אחרים, **פָּסוּל** לעדות. אבל **סְתָם גַּבָּאי** – ממונה המלך לגבות מס, שלא שמענו שלוקח יותר מהקצבה, **כָּשֵׁר** לעדות.

הגמרא מביאה הנהגה של גבאי צדיק. מספרת הגמרא: **אֲבוּהּ** [־אביו] **דְּרַבִּי זֵירָא, עָבַד גַּבְיוּתָא תְּלֵיסַר שְׁנִין** – היה גובה שלש עשרה שנים מאנשי העיר את מס המלך. **כִּי הָוָה אָתֵי רֵישׁ נַהֲרָא** [־שר העיר] **לְמָתָא** – לעיר, לבדוק כמה אנשים יש בעיר, **כִּי הָוָה חָזֵי רַבָּנָן** – כשהיה רואה אביו של רבי זירא תלמידי חכמים, **אָמַר לְהוּ** את הפסוק בישעיה (כו כ) **'לֵךְ עַמִּי בֹּא בַחֲדָרֶיךָ'**, כלומר, לכו והטמינו עצמכם, מפני שהיה אומר לשר העיר שיושבי העיר מועטים ואין ממי לגבות, ולא רצה שיראה השר שיש בעיר הרבה אנשים ויטיל מס מרובה. **כִּי הָוָה חָזֵי אֱינָשֵׁי דְּמָתָא** – אנשים מהעיר שאינם תלמידי חכמים, **אָמַר** להם, **רֵישׁ נַהֲרָא אֲתָא לְמָתָא** – שר העיר בא לעיר, **וְהָאִידָּנָא נָכֵים אַבָּא לְפוּם בְּרָא וּבְרָא לְפוּם אַבָּא** – וכעת ישחוט את האבא בפני הבן ואת הבן בפני אביו, כלומר שיגבה מהם ממון הרבה.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

נְקֻדָּה מְשִׁיחַת קֹדֶשׁ

הַמַּכְתֵּחַ לַגְּאֻלָּה

בְּסִיּוּם פָּרָשַׁת וַיְחִי מְסַפֶּרֶת הַתּוֹרָה כֵּיצַד יוֹסֵף מְבַשֵּׂר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל עַל הַגְּאֻלָּה מִמִּצְרַיִם: "וֵאלֹקִים פָּקֹד יִפְקֹד אֶתְכֶם וְהֶעֱלָה אֶתְכֶם מִן הָאָרֶץ הַזֹּאת".

גַּם הַיְּרִידָה לְמִצְרַיִם הָיְתָה בְּעִקְבוֹת יוֹסֵף, כֵּיוָן שֶׁיַּעֲקֹב אָבִינוּ וּבָנָיו יָרְדוּ לְמִצְרַיִם עַל פִּי בַּקָּשָׁתוֹ, וְגַם הַיְּצִיאָה מִמִּצְרַיִם הָיְתָה בִּזְכוּתוֹ, כֵּיוָן שֶׁהוּא נָתַן לְעַם יִשְׂרָאֵל אֶת הַסִּימָן ("פָּקֹד יִפְקֹד") וְהַכּוֹחַ לְהִגָּאֵל מִמֶּנָּה.

לָמָּה הַיְּרִידָה וְהַיְּצִיאָה מִמִּצְרַיִם שַׁיָּכוֹת דַּוְקָא לְיוֹסֵף?

בְּמוּבָן מְסֻיָּם יוֹסֵף הָיָה גָּבוֹהַּ בְּדַרְגָּתוֹ הָרוּחָנִית מֵהַשְּׁבָטִים וַאֲפִלּוּ מִיַּעֲקֹב אָבִיו. הַדָּבָר בָּא לִידֵי בִּטּוּי בַּחֲלוֹמוֹת שֶׁחָלַם ("וְהִנֵּה הַשֶּׁמֶשׁ וְהַיָּרֵחַ (-יַעֲקֹב וּבִלְהָה) וְאַחַד־עָשָׂר כּוֹכָבִים (-הַשְּׁבָטִים) מִשְׁתַּחֲוִים לִי"), וְאָכֵן הַחֲלוֹמוֹת הַלָּלוּ הִתְגַּשְּׁמוּ בְּפֹעַל, שֶׁכֵּן אָבִיו וְאֶחָיו הִשְׁתַּחֲווּ לוֹ.

הָאָבוֹת וְהַשְּׁבָטִים הָיוּ רוֹעֵי צֹאן - הֵם הִתְבַּדְּלוּ מֵהָעוֹלָם וְרָעוּ אֶת הַצֹּאן בַּשָּׂדוֹת, כִּי עַל פִּי הַדַּרְגָּה הָרוּחָנִית שֶׁלָּהֶם אִי אֶפְשָׁר לִשְׁמֹר עַל דְּבֵקוּת בַּקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶלָּא עַל יְדֵי הִתְנַתְּקוּת מֵעִנְיְנֵי הָעוֹלָם.

אַךְ יוֹסֵף הָיָה בְּדַרְגָּה רוּחָנִית כָּזוֹ גְּבוֹהָה, שֶׁלַּמְּרוֹת שֶׁהוּא הָיָה שָׁקוּעַ בְּנִהוּל עִנְיְנֵי הַמַּמְלָכָה וְכִלְכֵּל אֶת הָעוֹלָם כֻּלּוֹ, בְּכָל זֹאת נִשְׁאַר 'יוֹסֵף הַצַּדִּיק' וְשָׁמַר עַל קְדֻשָּׁתוֹ וְעַל דְּבֵקוּתוֹ בְּהַשֵּׁם.

זוֹ הַסִּבָּה הַפְּנִימִית שֶׁכַּאֲשֶׁר נִפְגְּשׁוּ יוֹסֵף וְאֶחָיו נֶאֱמַר: "וַיַּכֵּר יוֹסֵף אֶת אֶחָיו וְהֵם לֹא הִכִּרֻהוּ" - הַשְּׁבָטִים לֹא הָיוּ יְכוֹלִים לְתָאֵר לְעַצְמָם שֶׁהַמִּשְׁנֶה לַמֶּלֶךְ יָכוֹל לִהְיוֹת יוֹסֵף הַצַּדִּיק, שֶׁכֵּן לְפִי מַדְרֵגָתָם הַדָּבָר לֹא יִתָּכֵן.

מִשּׁוּם כָּךְ הַיְּרִידָה לְגָלוּת מִצְרַיִם וְהַיְּצִיאָה מִמֶּנָּה קְשׁוּרוֹת לְיוֹסֵף דַּוְקָא. כַּוָּנַת הַיְּרִידָה לְמִצְרַיִם הָיְתָה כְּדֵי לָצֵאת מִשָּׁם בִּ"רְכוּשׁ גָּדוֹל", כְּהַבְטָחַת הַשֵּׁם לְאַבְרָהָם אָבִינוּ, בִּבְרִית בֵּין הַבְּתָרִים בָּהּ בִּשֵּׁר לוֹ אוֹדוֹת יְרִידַת זַרְעוֹ לְמִצְרַיִם. בְּפַשְׁטוּת הַכַּוָּנָה לַכֶּסֶף וְלַזָּהָב שֶׁהֵם הוֹצִיאוּ מִמִּצְרַיִם, אַךְ בִּפְנִימִיּוּת הָעִנְיָנִים הַכַּוָּנָה הִיא לְנִיצּוֹצוֹת הַקְּדֻשָּׁה שֶׁהָיוּ בְּמִצְרַיִם, וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל גָּאֲלוּ אוֹתָם מִשָּׁם.

הַכּוֹחַ לָרֶדֶת לְמִצְרַיִם, הַמָּקוֹם הַנָּמוּךְ בְּיוֹתֵר מִבְּחִינָה רוּחָנִית, וְלֹא רַק שֶׁלֹּא לִפּוֹל שָׁם אֶלָּא אַף לְהַעֲלוֹת מִשָּׁם 'רְכוּשׁ גָּדוֹל' - נִתַּן מֵאֵת יוֹסֵף הַצַּדִּיק, שֶׁעִנְיָנוֹ לְחַבֵּר אֶת הָעוֹלָם עִם הַקְּדֻשָּׁה. יוֹסֵף הַצַּדִּיק נוֹתֵן אֶת הַכּוֹחַ לְעַם יִשְׂרָאֵל לְדוֹרוֹתָיו שֶׁלֹּא לְהִתְרַשֵּׁם מֵהָעוֹלָם וּמִטִּרְדוֹתָיו, וּלְהָבִיא בְּפֹעַל אֶת הַגְּאֻלָּה הָאֲמִתִּית וְהַשְּׁלֵמָה עַל יְדֵי מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ.

(מעובד על פי לקוטי שיחות, חלק ג עמוד 831 ואילך. מתוך 'נשמתא דאורייתא')

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

חומש לקריאה בציבור

פרשת ויחי

מז כח וַיְחִי יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם שְׁבַע עֶשְׂרֵה
שָׁנָה וַיְהִי יְמֵי־יַעֲקֹב שְׁנֵי חַיָּיו שֶׁבַע שָׁנִים
וְאַרְבָּעִים וּמְאַת שָׁנָה: כט וַיִּקְרְבוּ יְמֵי־יִשְׂרָאֵל
לָמוּת וַיִּקְרָא | לִבְנוֹ לְיוֹסֵף וַיֹּאמֶר לוֹ אִם־נָא
מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ שִׂים־נָא יָדְךָ תַּחַת יְרֵכִי
וְעָשִׂיתָ עִמָּדִי חֶסֶד וֶאֱמֶת אַל־נָא תִקְבְּרֵנִי
בְּמִצְרָיִם: ל וְשָׁכַבְתִּי עִם־אֲבֹתָי וּנְשָׂאתַנִי
מִמִּצְרַיִם וּקְבַרְתָּנִי בִּקְבֻרָתָם וַיֹּאמַר אָנֹכִי אֶעְשֶׂה
כִּדְבָרֶךָ: לא וַיֹּאמֶר הִשָּׁבְעָה לִּי וַיִּשְׁבַּע לוֹ
וַיִּשְׁתַּחוּ יִשְׂרָאֵל עַל־רֹאשׁ הַמִּטָּה: פ (לוי)
מח א וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיֹּאמֶר
לְיוֹסֵף הִנֵּה אָבִיךָ חֹלֶה וַיִּקַּח אֶת־שְׁנֵי בָנָיו עִמּוֹ
אֶת־מְנַשֶּׁה וְאֶת־אֶפְרָיִם: ב וַיַּגֵּד לְיַעֲקֹב וַיֹּאמֶר
הִנֵּה בִּנְךָ יוֹסֵף בָּא אֵלֶיךָ וַיִּתְחַזֵּק יִשְׂרָאֵל וַיֵּשֶׁב
עַל־הַמִּטָּה: ג וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־יוֹסֵף אֵל שַׁדַּי
נִרְאָה־אֵלַי בְּלוּז בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַיְבָרֶךְ אֹתִי: (ישראל)
ד וַיֹּאמֶר אֵלַי הִנְנִי מַפְרְךָ וְהִרְבִּיתִךָ וּנְתַתִּיךָ
לִקְהַל עַמִּים וְנָתַתִּי אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת לְזַרְעֲךָ
אַחֲרֶיךָ אֲחֻזַּת עוֹלָם: ה וְעַתָּה שְׁנֵי־בָנֶיךָ
הַנּוֹלָדִים לְךָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם עַד־בֹּאִי אֵלֶיךָ
מִצְרַיְמָה לִי־הֵם אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה כִּרְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן
יִהְיוּ־לִי: ו וּמוֹלַדְתְּךָ אֲשֶׁר־הוֹלַדְתָּ אַחֲרֵיהֶם לְךָ
יִהְיוּ עַל שֵׁם אֲחֵיהֶם יִקָּרְאוּ בְּנַחֲלָתָם: ז וַאֲנִי |
בְּבֹאִי מִפַּדָּן מֵתָה עָלַי רָחֵל בְּאֶרֶץ כְּנַעַן בַּדֶּרֶךְ
בְּעוֹד כִּבְרַת־אֶרֶץ לָבֹא אֶפְרָתָה וָאֶקְבְּרֵהָ שָׁם
בְּדֶרֶךְ אֶפְרָת הִוא בֵּית לָחֶם: ח וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל
אֶת־בְּנֵי יוֹסֵף וַיֹּאמֶר מִי־אֵלֶּה: ט וַיֹּאמֶר יוֹסֵף
אֶל־אָבִיו בָּנַי הֵם אֲשֶׁר־נָתַן־לִי אֱלֹהִים בָּזֶה
וַיֹּאמַר קָחֶם־נָא אֵלַי וַאֲבָרְכֵם:

~ נקודות משיחות קודש ~

וַיֹּאמֶר הִשָּׁבְעָה לִי וַיִּשְׁבַּע לוֹ (מז, לא) הִקְשׁוּ הַמְּפָרְשִׁים, מַדּוּעַ לֹא הִסְתַּפֵּק יַעֲקֹב בִּהַבְטָחָה וְדָרַשׁ שְׁבוּעָה. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁיַּעֲקֹב חָשַׁשׁ שֶׁיּוֹסֵף יַשְׁאִיר אֶת אֲרוֹנוֹ בְּמִצְרַיִם וְיִדְחֶה אֶת קִיּוּם הַבְטָחָתוֹ, וְזֹאת - כְּדֵי שֶׁיִּשָּׁאֵר עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם, וּזְכוּתוֹ תָּגֵן עֲלֵיהֶם בְּמֶשֶׁךְ שְׁנוֹת הַגָּלוּת. וַהֲרֵי מִטַּעַם זֶה לֹא בִּקֵּשׁ יוֹסֵף עַצְמוֹ מֵאֶחָיו לְהַעֲלוֹת אֶת אֲרוֹנוֹ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל מִיָּד, אֶלָּא רַק עִם בּוֹא הַגְּאֻלָּה. לָכֵן דָּרַשׁ מִמֶּנּוּ שְׁבוּעָה, שֶׁהִיא לְמַעְלָה מִטַּעַם־וָדַעַת וּלְמַעְלָה מֵחֶשְׁבּוֹנוֹת וְשִׁקּוּלִים.

(לקוטי שיחות, כרך כה, עמ' 270)

שני י וְעֵינֵי יִשְׂרָאֵל כָּבְדוּ מִזֹּקֶן לֹא יוּכַל לִרְאוֹת
וַיַּגֵּשׁ אֹתָם אֵלָיו וַיִּשַּׁק לָהֶם וַיְחַבֵּק לָהֶם: יא וַיֹּאמֶר
יִשְׂרָאֵל אֶל־יוֹסֵף רְאֹה פָנֶיךָ לֹא פִלָּלְתִּי וְהִנֵּה
הֶרְאָה אֹתִי אֱלֹהִים גַּם אֶת־זַרְעֶךָ: יב וַיּוֹצֵא יוֹסֵף
אֹתָם מֵעִם בִּרְכָּיו וַיִּשְׁתַּחוּ לְאַפָּיו אָרְצָה: יג וַיִּקַּח
יוֹסֵף אֶת־שְׁנֵיהֶם אֶת־אֶפְרַיִם בִּימִינוֹ מִשְׂמֹאל
יִשְׂרָאֵל וְאֶת־מְנַשֶּׁה בִשְׂמֹאלוֹ מִימִין יִשְׂרָאֵל וַיַּגֵּשׁ
אֵלָיו: יד וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל אֶת־יְמִינוֹ וַיָּשֶׁת עַל־רֹאשׁ
אֶפְרַיִם וְהוּא הַצָּעִיר וְאֶת־שְׂמֹאלוֹ עַל־רֹאשׁ
מְנַשֶּׁה שִׂכֵּל אֶת־יָדָיו כִּי מְנַשֶּׁה הַבְּכוֹר: טו וַיְבָרֶךְ
אֶת־יוֹסֵף וַיֹּאמַר הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר הִתְהַלְּכוּ אֲבֹתַי
לְפָנָיו אַבְרָהָם וְיִצְחָק הָאֱלֹהִים הָרֹעֶה אֹתִי מֵעוֹדִי
עַד־הַיּוֹם הַזֶּה: טז הַמַּלְאָךְ הַגֹּאֵל אֹתִי מִכָּל־רָע
יְבָרֵךְ אֶת־הַנְּעָרִים וְיִקָּרֵא בָהֶם שְׁמִי וְשֵׁם אֲבֹתַי
אַבְרָהָם וְיִצְחָק וְיִדְגּוּ לָרֹב בְּקֶרֶב הָאָרֶץ:

~ נקודות משיחות קודש ~

וְיִדְגּוּ לָרֹב בְּקֶרֶב הָאָרֶץ (מח, טז) מַה דָּגִים שֶׁבַּיָּם, מַיִם מְכַסִּין עֲלֵיהֶם וְאֵין עַיִן הָרַע שׁוֹלֶטֶת בָּהֶם, אַף זַרְעוֹ שֶׁל יוֹסֵף אֵין עַיִן הָרַע שׁוֹלֶטֶת בָּהֶם (ברכות כ, א) דָּגִים בְּטֵלִים לִמְקוֹר חַיּוּתָם, שֶׁהֲרֵי הֵם עַצְמָם אֵינָם נִרְאִים, וְרוֹאִים רַק אֶת הַמַּיִם. וּכְתוֹצָאָה מִכָּךְ, הֵם כֵּלִים רְאוּיִים לְבִרְכַּת ה' בְּרִבּוּי גָּדוֹל. שֶׁכֵּן, כָּל עוֹד הַנִּבְרָא מַרְגִּישׁ אֶת הָ'אֲנִי' שֶׁלּוֹ, הַמַּגְבִּל, הוּא

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

יָכוֹל לְקַבֵּל רַק הַשְׁפָּעָה מֵגְבֶּלֶת בִּלְבַד; וְאִלּוּ בִּטּוּל הָ'אֲנִי' מַכְשִׁירוֹ לְקַבֵּל הַשְׁפָּעָה בְּאֹפֶן שֶׁלְּמַעְלָה מִמִּדִּידָה וְהַגְּבָלָה.

(לקוטי שיחות, כרך כה, עמ' 11)

שלישי יז וַיַּרְא יוֹסֵף כִּי־יָשִׁית אָבִיו יַד־יְמִינוֹ עַל־רֹאשׁ אֶפְרַיִם וַיֵּרַע בְּעֵינָיו וַיִּתְמֹךְ יַד־אָבִיו לְהָסִיר אֹתָהּ מֵעַל רֹאשׁ־אֶפְרַיִם עַל־רֹאשׁ מְנַשֶּׁה: יח וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל־אָבִיו לֹא־כֵן אָבִי כִּי־זֶה הַבְּכֹר שִׂים יְמִינְךָ עַל־רֹאשׁוֹ: יט וַיְמָאֵן אָבִיו וַיֹּאמַר יָדַעְתִּי בְנִי יָדַעְתִּי גַּם־הוּא יִהְיֶה־לְּעָם וְגַם־הוּא יִגְדָּל וְאוּלָם אָחִיו הַקָּטֹן יִגְדַּל מִמֶּנּוּ וְזַרְעוֹ יִהְיֶה מְלֹא־הַגּוֹיִם: כ וַיְבָרְכֵם בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר בְּךָ יְבָרֵךְ יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר יְשִׂמְךָ אֱלֹהִים כְּאֶפְרַיִם וְכִמְנַשֶּׁה וַיָּשֶׂם אֶת־אֶפְרַיִם לִפְנֵי מְנַשֶּׁה: כא וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל אֶל־יוֹסֵף הִנֵּה אָנֹכִי מֵת וְהָיָה אֱלֹהִים עִמָּכֶם וְהֵשִׁיב אֶתְכֶם אֶל־אֶרֶץ אֲבֹתֵיכֶם: כב וַאֲנִי נָתַתִּי לְךָ שְׁכֶם אַחַד עַל־אַחֶיךָ אֲשֶׁר לָקַחְתִּי מִיַּד הָאֱמֹרִי בְּחַרְבִּי וּבְקַשְׁתִּי: פ

~ נקודות משיחות קודש ~

וַיָּשֶׂם אֶת אֶפְרַיִם לִפְנֵי מְנַשֶּׁה (מח, כ) מְנַשֶּׁה — עַל שֵׁם "כִּי נַשַּׁנִי", מוֹרֶה שֶׁיְּהוּדִי צָרִיךְ לְהַזְהֵר מִפְּנֵי הַגָּלוּת, הַמַּשְׁכִּיחָה אֶת הָעֲבֹדָה שֶׁמְּקוֹמוֹ הָאֲמִתִּי הוּא בְּ'בֵית אָבִי'. אֶפְרַיִם — עַל שֵׁם "כִּי הִפְרַנִי", מוֹרֶה שֶׁעָלָיו לְהָאִיר אֶת הַגָּלוּת עַל יְדֵי הוֹסָפַת אוֹר וּקְדֻשָּׁה, וּבְכָךְ לְהוֹסִיף גַּם בְּדַרְגַּת הַקְּדֻשָּׁה שֶׁלּוֹ עַצְמוֹ. יוֹסֵף סָבַר שֶׁמְּנַשֶּׁה קוֹדֵם לְאֶפְרַיִם, מִשּׁוּם שֶׁזֶּהוּ סֵדֶר הָעֲבוֹדָה; וְיַעֲקֹב הִקְדִּים אֶת אֶפְרַיִם, הַמְסַמֵּל אֶת מַטְּרַת הָעֲבוֹדָה (הָעֲלִיָּה שֶׁבָּאָה בְּאֶמְצָעוּת הַיְרִידָה, 'הִפְרַנִי').

(לקוטי שיחות, כרך טו, עמ' 432)

רביעי **מט** א וַיִּקְרָא יַעֲקֹב אֶל־בָּנָיו וַיֹּאמֶר הֵאָסְפוּ וְאַגִּידָה לָכֶם אֶת אֲשֶׁר־יִקְרָא אֶתְכֶם בְּאַחֲרִית הַיָּמִים: ב הִקָּבְצוּ וְשִׁמְעוּ בְּנֵי יַעֲקֹב וְשִׁמְעוּ אֶל־יִשְׂרָאֵל אֲבִיכֶם: ג רְאוּבֵן בְּכֹרִי אַתָּה כֹּחִי וְרֵאשִׁית אוֹנִי יֶתֶר שְׂאֵת וְיֶתֶר עֹז: ד פַּחַז כַּמַּיִם אַל־תּוֹתַר כִּי עָלִיתָ מִשְׁכְּבֵי אָבִיךָ אָז חִלַּלְתָּ יְצוּעִי עָלָה: פ ה שִׁמְעוֹן וְלֵוִי אַחִים כְּלֵי חָמָס מְכֵרֹתֵיהֶם: ו בְּסֹדָם אַל־תָּבֹא נַפְשִׁי בִּקְהָלָם אַל־תֵּחַד כְּבוֹדִי כִּי בְאַפָּם הָרְגוּ אִישׁ וּבִרְצֹנָם עִקְּרוּ־שׁוֹר: ז אָרוּר אַפָּם כִּי עָז וְעֶבְרָתָם כִּי קָשָׁתָה אֲחַלְּקֵם בְּיַעֲקֹב וַאֲפִיצֵם בְּיִשְׂרָאֵל: פ ח יְהוּדָה אַתָּה יוֹדוּךָ אַחֶיךָ יָדְךָ בְּעֹרֶף אֹיְבֶיךָ יִשְׁתַּחֲוּ לְךָ בְּנֵי אָבִיךָ: ט גּוּר אַרְיֵה יְהוּדָה מִטֶּרֶף בְּנִי עָלִיתָ כָּרַע רָבַץ כְּאַרְיֵה וּכְלָבִיא מִי יְקִימֶנּוּ: י לֹא־יָסוּר שֵׁבֶט מִיְּהוּדָה וּמְחֹקֵק מִבֵּין רַגְלָיו עַד כִּי־יָבֹא שִׁילֹה וְלוֹ יִקְהַת עַמִּים: יא אֹסְרִי לַגֶּפֶן כתיב עירה קרי עִירוֹ וְלַשֹּׂרֵקָה בְּנִי אֲתֹנוֹ כִּבֵּס בַּיַּיִן לְבֻשׁוֹ וּבְדַם־עֲנָבִים כתיב סותה קרי סוּתוֹ: יב חַכְלִילִי עֵינַיִם מִיָּיִן וּלְבֶן־שִׁנַּיִם מֵחָלָב: פ יג זְבוּלֻן לְחוֹף יַמִּים יִשְׁכֹּן וְהוּא לְחוֹף אֳנִיֹּת וְיַרְכָתוֹ עַל־צִידֹן: פ יד יִשָּׂשכָר חֲמֹר גָּרֶם רֹבֵץ בֵּין הַמִּשְׁפְּתָיִם: טו וַיַּרְא מְנֻחָה כִּי טוֹב וְאֶת־הָאָרֶץ כִּי נָעֳמָה וַיֵּט שִׁכְמוֹ לִסְבֹּל וַיְהִי לְמַס־עֹבֵד: ס טו דָּן יָדִין עַמּוֹ כְּאַחַד שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל: יז יְהִי־דָן נָחָשׁ עֲלֵי־דֶרֶךְ שְׁפִיפֹן עֲלֵי־אֹרַח הַנֹּשֵׁךְ עִקְּבֵי־סוּס וַיִּפֹּל רֹכְבוֹ אָחוֹר: יח לִישׁוּעָתְךָ קִוִּיתִי יְהוָה: ס

~ נקודות משיחות קודש ~

עַד כִּי יָבֹא שִׁילֹה (מט, י) יָבֹא שִׁילֹה בְּגִימַטְרִיָּא מָשִׁיחַ. שִׁילֹה בְּגִימַטְרִיָּא מֹשֶׁה (בַּעַל הַטּוּרִים) יָבֹא שִׁילֹה — הַיְינוּ בִּיאַת הַמָּשִׁיחַ בְּפֹעַל. שִׁילֹה — הַיְינוּ הַ'נְּתִינַת כֹּחַ' עַל בִּיאָתוֹ, שֶׁהֲרֵי "שִׁילֹה" קַיָּם עוֹד לִפְנֵי הַ"יָבֹא". בְּמַתַּן תּוֹרָה, שֶׁהָיָה עַל יְדֵי מֹשֶׁה, נִתַּן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל הַכֹּחַ לְהָבִיא אֶת הַגְּאֻלָּה, הַיְינוּ לְבָרֵר וּלְזַכֵּךְ אֶת הָעוֹלָם וְלַעֲשׂוֹת מִמֶּנּוּ דִּירָה לוֹ יִתְבָּרֵךְ.

(לקוטי שיחות, כרך יא, עמ' 8)

חמישי יט גָּד גְּדוּד יְגוּדֶנּוּ וְהוּא יָגֻד עָקֵב: ס כ מֵאָשֵׁר שְׁמֵנָה לַחְמוֹ וְהוּא יִתֵּן מַעֲדַנֵּי־מֶלֶךְ: ס כא נַפְתָּלִי אַיָּלָה שְׁלֻחָה הַנֹּתֵן אִמְרֵי־שָׁפֶר: ס כב בֵּן פֹּרָת יוֹסֵף בֵּן פֹּרָת עַלֵּי־עָיִן בָּנוֹת צָעֲדָה עָלֵי־שׁוּר: כג וַיְמָרְרֻהוּ וְרָבוּ וַיִּשְׂטְמֻהוּ בַּעֲלֵי חִצִּים: כד וַתֵּשֶׁב בְּאֵיתָן קַשְׁתּוֹ וַיָּפֹזוּ זְרֹעֵי יָדָיו מִידֵי אֲבִיר יַעֲקֹב מִשָּׁם רֹעֶה אֶבֶן יִשְׂרָאֵל:

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

כה מֵאֵל אָבִיךָ וְיַעְזְרֶךָּ וְאֵת שַׁדַּי וִיבָרְכֶךָ בִּרְכֹת
שָׁמַיִם מֵעָל בִּרְכֹת תְּהוֹם רֹבֶצֶת תָּחַת בִּרְכֹת
שָׁדַיִם וָרָחַם: כו בִּרְכֹת אָבִיךָ גָּבְרוּ עַל־בִּרְכֹת
הוֹרַי עַד־תַּאֲוַת גִּבְעַת עוֹלָם תִּהְיֶיךָן לְרֹאשׁ יוֹסֵף
וּלְקָדְקֹד נְזִיר אֶחָיו: פ

~ נקודות משיחות קודש ~

נְזִיר אֶחָיו (מט, כו) **זָהִיר בִּיקָרָא דְּאֶחוֹי** (תַּרְגּוּם יוֹנָתָן בֶּן עֻזִּיאֵל)

לא זו בִּלְבַד שֶׁיּוֹסֵף לא הֵשִׁיב לְאֶחָיו כִּגְמוּלָם, וְלא זו בִּלְבַד שֶׁלא פָּגַע בִּכְבוֹדָם, אֶלָּא הָיָה זָהִיר בִּכְבוֹדָם! וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁהָיָה "זָהִיר טְפֵי" בְּהַנְהָגָה זו וְהִיא הָיְתָה הַ"שַׁעַר" לְכָל שְׁאָר עִנְיְנֵי עֲבוֹדָתוֹ. וּמִכָּאן לְמֵדִים הוֹרָאָה נִפְלָאָה, עַד כַּמָּה צָרִיךְ אָדָם לְהִתְנַהֵג בְּאַהֲבַת יִשְׂרָאֵל אֲפִלּוּ כְּלַפֵּי יְהוּדִי שֶׁהֵרַע לוֹ. וּבִלְשׁוֹן סֵפֶר הַתַּנְיָא: שֶׁלא לְשַׁלֵּם לוֹ כְּפָעֳלוֹ ח"ו, אֶלָּא, אַדְרַבָּה, לִגְמֹל לְחַיָּבִים טוֹבוֹת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר לִלְמֹד מִיּוֹסֵף עִם אֶחָיו.

(לקוטי שיחות, כרך כה, עמ' 452)

ששי כז בִּנְיָמִין זְאֵב יִטְרָף בַּבֹּקֶר יֹאכַל עַד וְלָעֶרֶב
יְחַלֵּק שָׁלָל: כח כָּל־אֵלֶּה שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל שְׁנֵים
עָשָׂר וְזֹאת אֲשֶׁר־דִּבֶּר לָהֶם אֲבִיהֶם וַיְבָרֶךְ
אוֹתָם אִישׁ אֲשֶׁר כְּבִרְכָתוֹ בֵּרַךְ אֹתָם: כט וַיְצַו
אוֹתָם וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אֲנִי נֶאֱסָף אֶל־עַמִּי קִבְרוּ
אֹתִי אֶל־אֲבֹתָי אֶל־הַמְּעָרָה אֲשֶׁר בִּשְׂדֵה עֶפְרוֹן
הַחִתִּי: ל בַּמְּעָרָה אֲשֶׁר בִּשְׂדֵה הַמַּכְפֵּלָה אֲשֶׁר־
עַל־פְּנֵי מַמְרֵא בְּאֶרֶץ כְּנָעַן אֲשֶׁר קָנָה אַבְרָהָם
אֶת־הַשָּׂדֶה מֵאֵת עֶפְרֹן הַחִתִּי לַאֲחֻזַּת־קָבֶר:
לא שָׁמָּה קָבְרוּ אֶת־אַבְרָהָם וְאֵת שָׂרָה אִשְׁתּוֹ
שָׁמָּה קָבְרוּ אֶת־יִצְחָק וְאֵת רִבְקָה אִשְׁתּוֹ וְשָׁמָּה
קָבַרְתִּי אֶת־לֵאָה: לב מִקְנֵה הַשָּׂדֶה וְהַמְּעָרָה
אֲשֶׁר־בּוֹ מֵאֵת בְּנֵי־חֵת: לג וַיְכַל יַעֲקֹב לְצַוּת
אֶת־בָּנָיו וַיֶּאֱסֹף רַגְלָיו אֶל־הַמִּטָּה וַיִּגְוַע וַיֵּאָסֶף
אֶל־עַמָּיו: נ א וַיִּפֹּל יוֹסֵף עַל־פְּנֵי אָבִיו וַיֵּבְךְּ
עָלָיו וַיִּשַּׁק־לוֹ: ב וַיְצַו יוֹסֵף אֶת־עֲבָדָיו אֶת־
הָרֹפְאִים לַחֲנֹט אֶת־אָבִיו וַיַּחַנְטוּ הָרֹפְאִים
אֶת־יִשְׂרָאֵל: ג וַיִּמְלְאוּ־לוֹ אַרְבָּעִים יוֹם כִּי כֵן
יִמְלְאוּ יְמֵי הַחֲנֻטִים וַיִּבְכּוּ אֹתוֹ מִצְרַיִם שִׁבְעִים
יוֹם: ד וַיַּעַבְרוּ יְמֵי בְכִיתוֹ וַיְדַבֵּר יוֹסֵף אֶל־בֵּית
פַּרְעֹה לֵאמֹר אִם־נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֵיכֶם
דַּבְּרוּ־נָא בְּאָזְנֵי פַרְעֹה לֵאמֹר: ה אָבִי הִשְׁבִּיעַנִי
לֵאמֹר הִנֵּה אָנֹכִי מֵת בְּקִבְרִי אֲשֶׁר כָּרִיתִי לִי
בְּאֶרֶץ כְּנָעַן שָׁמָּה תִּקְבְּרֵנִי וְעַתָּה אֶעֱלֶה־נָּא
וְאֶקְבְּרָה אֶת־אָבִי וְאָשׁוּבָה: ו וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה
עֲלֵה וּקְבֹר אֶת־אָבִיךָ כַּאֲשֶׁר הִשְׁבִּיעֶךָּ: ז וַיַּעַל
יוֹסֵף לִקְבֹּר אֶת־אָבִיו וַיַּעֲלוּ אִתּוֹ כָּל־עַבְדֵי
פַרְעֹה זִקְנֵי בֵיתוֹ וְכֹל זִקְנֵי אֶרֶץ־מִצְרָיִם: ח וְכֹל
בֵּית יוֹסֵף וְאֶחָיו וּבֵית אָבִיו רַק טַפָּם וְצֹאנָם
וּבְקָרָם עָזְבוּ בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן: ט וַיַּעַל עִמּוֹ גַּם־רֶכֶב
גַּם־פָּרָשִׁים וַיְהִי הַמַּחֲנֶה כָּבֵד מְאֹד: י וַיָּבֹאוּ
עַד־גֹּרֶן הָאָטָד אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַّרְדֵּן וַיִּסְפְּדוּ־שָׁם
מִסְפֵּד גָּדוֹל וְכָבֵד מְאֹד וַיַּעַשׂ לְאָבִיו אֵבֶל
שִׁבְעַת יָמִים: יא וַיַּרְא יוֹשֵׁב הָאָרֶץ הַכְּנַעֲנִי
אֶת־הָאֵבֶל בְּגֹרֶן הָאָטָד וַיֹּאמְרוּ אֵבֶל־כָּבֵד זֶה
לְמִצְרָיִם עַל־כֵּן קָרָא שְׁמָהּ אָבֵל מִצְרַיִם אֲשֶׁר
בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן: יב וַיַּעֲשׂוּ בָנָיו לוֹ כֵּן כַּאֲשֶׁר צִוָּם:
יג וַיִּשְׂאוּ אֹתוֹ בָנָיו אַרְצָה כְּנַעַן וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ
בִּמְעָרַת שְׂדֵה הַמַּכְפֵּלָה אֲשֶׁר קָנָה אַבְרָהָם
אֶת־הַשָּׂדֶה לַאֲחֻזַּת־קָבֶר מֵאֵת עֶפְרֹן הַחִתִּי
עַל־פְּנֵי מַמְרֵא: יד וַיָּשָׁב יוֹסֵף מִצְרַיְמָה הוּא
וְאֶחָיו וְכָל־הָעֹלִים אִתּוֹ לִקְבֹּר אֶת־אָבִיו אַחֲרֵי
קָבְרוֹ אֶת־אָבִיו: טו וַיִּרְאוּ אֲחֵי־יוֹסֵף כִּי־מֵת
אֲבִיהֶם וַיֹּאמְרוּ לוּ יִשְׂטְמֵנוּ יוֹסֵף וְהָשֵׁב יָשִׁיב
לָנוּ אֵת כָּל־הָרָעָה אֲשֶׁר גָּמַלְנוּ אֹתוֹ: טז וַיְצַוּוּ
אֶל־יוֹסֵף לֵאמֹר אָבִיךָ צִוָּה לִפְנֵי מוֹתוֹ לֵאמֹר:
יז כֹּה־תֹאמְרוּ לְיוֹסֵף אָנָּא שָׂא נָא פֶשַׁע אַחֶיךָ
וְחַטָּאתָם כִּי־רָעָה גְמָלוּךָ וְעַתָּה שָׂא נָא לְפֶשַׁע
עַבְדֵי אֱלֹהֵי אָבִיךָ וַיֵּבְךְּ יוֹסֵף בְּדַבְּרָם אֵלָיו:
יח וַיֵּלְכוּ גַּם־אֶחָיו וַיִּפְּלוּ לְפָנָיו וַיֹּאמְרוּ הִנֶּנּוּ לְךָ
לַעֲבָדִים: יט וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יוֹסֵף אַל־תִּירָאוּ כִּי
הֲתַחַת אֱלֹהִים אָנִי: כ וְאַתֶּם חֲשַׁבְתֶּם עָלַי רָעָה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

אֱלֹהִים חֲשָׁבָה לְטֹבָה לְמַעַן עֲשֹׂה כַּיּוֹם הַזֶּה לְהַחֲיֹת עַם־רָב:

~ נקודות משיחות קודש ~

וַיִּשְׁאוּ אוֹתוֹ בָּנָיו אַרְצָה כְּנַעַן וַיִּקְבְּרוּ אוֹתוֹ בִּמְעָרַת שְׂדֵה הַמַּכְפֵּלָה (נ, יג) בְּתַרְגּוּם יוֹנָתָן בֶּן עַזִּיאֵל מְבֹאָר, שֶׁעֵשָׂו עִכֵּב אֶת הַקְּבוּרָה, וְחוּשִׁים בֶּן דָּן הִתִּיז אֶת רֹאשׁוֹ, וְהָרֹאשׁ הִתְגַּלְגֵּל לְתוֹךְ הַמְּעָרָה וְנָח בְּחֵיקוֹ שֶׁל יִצְחָק. וְקָשֶׁה, הֲרֵי אֵין קוֹבְרִין רָשָׁע אֵצֶל צַדִּיק. וְיֵשׁ לְבָאֵר, שֶׁעֵשָׂו הוּא רָשָׁע רַק מִצַּד 'גּוּפוֹ', הַיְינוּ כְּפִי שֶׁהוּא בָּעוֹלָם הַזֶּה; אֲבָל מִצַּד 'רֹאשׁוֹ', הַיְינוּ שָׁרְשׁוֹ הָרוּחָנִי, יֵשׁ בּוֹ נִצּוֹצוֹת קְדֵשָׁה גְּבוֹהִים, שֶׁלָּכֵן יָצְאוּ מִמֶּנּוּ נְשָׁמוֹת גְּבוֹהוֹת, כְּרַבִּי מֵאִיר וְאוּנְקְלוֹס. וְאֶת רֹאשׁוֹ שֶׁל עֵשָׂו, כְּפִי שֶׁהוּא נִפְרָד מִגּוּפוֹ, נִתָּן לִקְבֹּר אֵצֶל יִצְחָק.

(לקוטי שיחות, כרך טו, עמ' 193)

שביעי כא וְעַתָּה אַל־תִּירָאוּ אָנֹכִי אֲכַלְכֵּל אֶתְכֶם וְאֶת־טַפְּכֶם וַיְנַחֵם אוֹתָם וַיְדַבֵּר עַל־לִבָּם: כב וַיֵּשֶׁב יוֹסֵף בְּמִצְרַיִם הוּא וּבֵית אָבִיו וַיְחִי יוֹסֵף מֵאָה וְעֶשֶׂר שָׁנִים: כג וַיַּרְא יוֹסֵף לְאֶפְרַיִם בְּנֵי שִׁלֵּשִׁים גַּם בְּנֵי מָכִיר בֶּן־מְנַשֶּׁה יֻלְּדוּ עַל־בִּרְכֵּי יוֹסֵף: כד וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל־אֶחָיו אָנֹכִי מֵת וֵאלֹהִים פָּקֹד יִפְקֹד אֶתְכֶם וְהֶעֱלָה אֶתְכֶם מִן־הָאָרֶץ הַזֹּאת אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב: כה וַיַּשְׁבַּע יוֹסֵף אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר פָּקֹד יִפְקֹד אֱלֹהִים אֶתְכֶם וְהַעֲלִתֶם אֶת־עַצְמֹתַי מִזֶּה: כו וַיָּמָת יוֹסֵף בֶּן־מֵאָה וָעֶשֶׂר שָׁנִים וַיַּחַנְטוּ אֹתוֹ וַיִּישֶׂם בָּאָרוֹן בְּמִצְרָיִם:

חֵזֵק חֵזֵק וְנִתְחַזֵּק

פ"ה פסוקים פ"ה אל פה סימן

✦ ✦ ✦

חצי קדיש

יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא. אמן בְּעָלְמָא דִּי בְרָא כִרְעוּתֵהּ וַיַמְלִיךְ מַלְכוּתֵהּ, וְיַצְמַח פּוּרְקָנֵהּ וִיקָרֵב מְשִׁיחֵהּ. אמן בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל, בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן יהא שמה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא. יתברך: יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא. יִתְבָּרַךְ, וְיִשְׁתַּבַּח, וְיִתְפָּאַר, וְיִתְרוֹמַם, וְיִתְנַשֵּׂא, וְיִתְהַדַּר, וְיִתְעַלֶּה, וְיִתְהַלָּל, שְׁמֵהּ דְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא. אמן לְעֵלָּא מִן כָּל בִּרְכָתָא וְשִׁירָתָא, תֻּשְׁבְּחָתָא וְנֶחֱמָתָא, דַּאֲמִירָן בְּעָלְמָא, וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן

✦ ✦ ✦

~ נקודות משיחות קודש ~

לְאַחֲרֵי הַסִּיּוּם שֶׁל סֵפֶר בְּרֵאשִׁית, שֶׁנִּקְרָא "סֵפֶר הַיָּשָׁר", כֵּיוָן שֶׁמְּדוּבָּר בּוֹ אוֹדוֹת הָאָבוֹת "שֶׁנִּקְרְאוּ יְשָׁרִים" - נִכְנָסִים לְהַתְחָלַת סֵפֶר שְׁמוֹת, שֶׁהוּא "סֵפֶר הַגְּאוּלָה". שֶׁכֵּן, אַף שֶׁבִּתְחִילָתוֹ מְסוּפָּר אוֹדוֹת עִנְיַן הַגָּלוּת, הֲרֵי לְאַחֲרֵי־זֶה נַעֲשָׂה עִנְיַן הַגְּאוּלָה, וְעַד לְסִיּוּם הַסֵּפֶר שֶׁבּוֹ מְדוּבָּר אוֹדוֹת בִּנְיַן הַמִּשְׁכָּן.

וּבְהַתְחָלַת סֵפֶר זֶה, כּוֹתֵב רַשִׁ"י שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל "נִמְשְׁלוּ לְכוֹכָבִים", וַהֲרֵי תְּכוּנַת הַכּוֹכָבִים הִיא שֶׁאֵין בָּהֶם שִׁינּוּיִים, וְעוֹמְדִים תָּמִיד בְּאוֹתוֹ מַעֲמָד וּמַצָּב, הֵן בַּיּוֹם וְהֵן בַּלַּיְלָה, וְהֵם קְטַנִּים (בְּהַשְׁוָאָה לַשֶּׁמֶשׁ וְלַיָּרֵחַ), שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן הַבִּיטּוּל.

וְהָעִנְיָן בָּזֶה - שֶׁמִּבְּלִי הַבֵּט עַל כָּךְ שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֵם "הַמִּעַט מִכָּל הָעַמִּים", עוֹמְדִים הֵם בְּכָל הַתּוֹקֶף לְלֹא שִׁינּוּיִים, מִבְּלִי לְהִתְפָּעֵל מֵחֶשְׁכַּת הַגָּלוּת, וְעַד שֶׁמְּבַטְּלִים אֶת הָ"רֶגַע קָטָן" שֶׁל הַגָּלוּת, וּפוֹעֲלִים אֶת הַגְּאוּלָה,

- שֶׁאוֹדוֹתָהּ מְדוּבָּר כְּבָר בְּסִיּוּם סֵפֶר בְּרֵאשִׁית: "וַיֹּאמֶר יוֹסֵף . . וֵאלֹקִים פָּקֹד יִפְקֹוד אֶתְכֶם", כָּךְ שֶׁסּוֹפוֹ שֶׁל סֵפֶר בְּרֵאשִׁית נָעוּץ בִּתְחִלָּתוֹ שֶׁל סֵפֶר שְׁמוֹת -

עַל־יְדֵי מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ, יָבוֹא וְיִגְאָלֵנוּ.

(שיחת ש"פ ויחי, י"א טבת, ה'תשכ"ז)

מפטיר כג וַיַּרְא יוֹסֵף לְאֶפְרַיִם בְּנֵי שִׁלֵּשִׁים גַּם בְּנֵי מָכִיר בֶּן־מְנַשֶּׁה יֻלְּדוּ עַל־בִּרְכֵּי יוֹסֵף: כד וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל־אֶחָיו אָנֹכִי מֵת וֵאלֹהִים פָּקֹד יִפְקֹד אֶתְכֶם וְהֶעֱלָה אֶתְכֶם מִן־הָאָרֶץ הַזֹּאת אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב: כה וַיַּשְׁבַּע יוֹסֵף אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר פָּקֹד יִפְקֹד אֱלֹהִים אֶתְכֶם וְהַעֲלִתֶם אֶת־עַצְמֹתַי מִזֶּה: כו וַיָּמָת יוֹסֵף בֶּן־מֵאָה וָעֶשֶׂר שָׁנִים וַיַּחַנְטוּ אֹתוֹ וַיִּישֶׂם בָּאָרוֹן בְּמִצְרָיִם:

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולאחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(= חוגר באבנט ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וְזֹאת הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

עֵץ־חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ, וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר. דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם, וְכָל־נְתִיבֹתֶיהָ שָׁלוֹם. אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ, בִּשְׂמֹאלָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד. יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ, יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

מדייקים לגלול הספר תורה נגד התפר, שמקום התפר יהיה באמצע הספר תורה מבחוץ. * האבנט חוגרים בתחילת שליש התחתון של הספר תורה.

לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרה לפניה

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְּדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

חובה הוא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה. לפיכך, לא יקראו שנים ההפטרה כאחד בקול רם ששני קולות אין נשמעים, ויש נוהגים מטעם הידוע להם, שלא לסמוך על שמיעה בלבדה, אלא הם בעצמם קורין ההפטרה ושומעין הברכות מפי המפטיר. ומכל מקום, צריכים ליזהר שלא יקראו בקול רם אלא בנחת (מלה במלה עם המפטיר).

שולחן ערוך אדמו"ר הזקן, חלק ב סימן רפד סעיף יא

הפטרה לפרשת ויחי לקריאה בציבור ולשנים מקרא ואחד תרגום

עטרת מרים

א וַיִּקְרְבוּ יְמֵי־דָוִד לָמוּת וַיְצַו אֶת־שְׁלֹמֹה בְנוֹ לֵאמֹר: **ב** אָנֹכִי הֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ כָּל־הָאָרֶץ כַּמִּנְהָג הַנָּהוּג בְּכָל הַבְּרִיּוֹת וְחֲזַקְתָּ עִם שֶׁאַתָּה עוֹדְךָ נַעַר (שְׁלֹמֹה הָיָה בְּעֵת הַהִיא בֶּן שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה (רד"ק דה"א כט) וְהָיִיתָ לְאִישׁ הַשָּׁלֵם בְּשָׁנָיו, הוֹאִיל וְאָמוּת: **ג** וְשָׁמַרְתָּ אֶת־מִשְׁמֶרֶת | יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לָלֶכֶת בִּדְרָכָיו לִהְיוֹת רַחוּם וְרַב חֶסֶד כְּמוֹהוּ לִשְׁמֹר חֻקֹּתָיו הַמִּצְוֹת שֶׁלֹּא נִתְגַּלּוּ טַעֲמֵיהֶן מִצְוֹתָיו מַה שֶּׁבֵּין אָדָם לַמָּקוֹם וּמִשְׁפָּטָיו מַה שֶּׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ וְעֵדְוֹתָיו מִצְוֹת אֲשֶׁר טַעֲמֵיהֶן לְהָעִיד עַל נִפְלְאוֹת ה' כְּשַׁבָּת וּמוֹעֲדֵי ה' וְהַדּוֹמִים כַּכָּתוּב בְּתוֹרַת מֹשֶׁה לְמַעַן תַּשְׂכִּיל אֵת כָּל־אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר תִּפְנֶה שָׁם: **ד** לְמַעַן יָקִים יְהוָה אֶת־דְּבָרוֹ אֲשֶׁר דִּבֶּר עָלַי לֵאמֹר אִם־יִשְׁמְרוּ בָנֶיךָ אֶת־דַּרְכָּם לָלֶכֶת לְפָנַי בֶּאֱמֶת בְּכָל־לְבָבָם וּבְכָל־נַפְשָׁם לֵאמֹר לֹא־יִכָּרֵת

שי למורא

ב) וְהָיִיתָ לְאִישׁ, זָרֵז וּמוֹשֵׁל בְּנַפְשְׁךָ וְכוֹבֵשׁ אֶת יִצְרְךָ. **ג)** לְמַעַן תַּשְׂכִּיל, בַּעֲבוּר שֶׁמִּירַת הַתּוֹרָה

במלכים א פרק ב

ב **א** וַיִּקְרְבוּ יְמֵי־דָוִד לָמוּת וַיְצַו אֶת־שְׁלֹמֹה בְנוֹ לֵאמֹר: **ב** אָנֹכִי הֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ כָּל־הָאָרֶץ
וְחֲזַקְתָּ וְהָיִיתָ לְאִישׁ: **ג** וְשָׁמַרְתָּ אֶת־מִשְׁמֶרֶת | יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לָלֶכֶת בִּדְרָכָיו לִשְׁמֹר
חֻקֹּתָיו מִצְוֹתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וְעֵדְוֹתָיו כַּכָּתוּב בְּתוֹרַת מֹשֶׁה לְמַעַן תַּשְׂכִּיל אֵת כָּל־אֲשֶׁר
תַּעֲשֶׂה וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר תִּפְנֶה שָׁם: **ד** לְמַעַן יָקִים יְהוָה אֶת־דְּבָרוֹ אֲשֶׁר דִּבֶּר עָלַי לֵאמֹר
אִם־יִשְׁמְרוּ בָנֶיךָ אֶת־דַּרְכָּם לָלֶכֶת לְפָנַי בֶּאֱמֶת בְּכָל־לְבָבָם וּבְכָל־נַפְשָׁם לֵאמֹר

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לֹא־יִכָּרֵת לְךָ֨ אִ֜ישׁ מֵעַ֗ל כִּסֵּא֙ יִשְׂרָאֵ֔ל׃ ה וְגַ֣ם אַתָּ֔ה יָדַ֕עְתָּ אֵ֥ת אֲשֶׁר־עָשָׂ֖ה לִ֑י יוֹאָ֣ב בֶּן־צְרוּיָ֗ה אֲשֶׁ֤ר עָשָׂה֙ לִשְׁנֵֽי־שָׂרֵ֣י צְבָאוֹת֔ יִשְׂרָאֵ֖ל לְאַבְנֵ֣ר בֶּן־נֵ֑ר וְלַעֲמָשָׂ֣א בֶן־יֶ֔תֶר שַׂר צְבָ֖א אֲבִשָׁלֹ֑ם אֲשֶׁר־בָּ֣אוּ בְמִלְחֶמֶ֗ה דָּ֤ם מִלְחָמָה֙ בְּשָׁלֹ֔ם וַיָּשֶׂם֙ דְּמֵ֣י מִלְחָמָ֔ה בַּחֲגֹרָתוֹ֙ אֲשֶׁ֣ר בְּמָתְנָ֔יו וּבְנַעֲלוֹ֖ אֲשֶׁ֥ר בְּרַגְלָֽיו׃ ו וְעָשִׂ֣יתָ כְּחָכְמָתֶ֔ךָ וְלֹא־תוֹרֵ֥ד שֵׂיבָת֖וֹ בְּשָׁלֹ֑ם שְׁאֹֽל׃ ז וְלִבְנֵ֣י בַרְזִלַּ֣י הַגִּלְעָדִ֗י תַּעֲשֶׂ֤ה חֶסֶד֙ וְהָיוּ֙ בְּאֹכְלֵ֣י שֻׁלְחָנֶ֔ךָ כִּ֥י־כֵ֖ן קָרְבוּ֑ אֵלַ֗י בְּבָרְחִ֤י מִפְּנֵי֙ אַבְשָׁלֹ֔ם אָחִ֖יךָ׃ ח וְהִנֵּ֣ה עִמְּךָ֔ שִׁמְעִ֥י בֶן־גֵּרָ֖א בֶּן־הַיְמִינִ֑י מִבַּחֲרִ֗ים וְה֤וּא קִלְלַנִּי֙ קְלָלָ֣ה נִמְרֶ֔צֶת בְּיוֹם֙ לֶכְתִּ֔י מַחֲנָ֖יִם וְה֣וּא יָרַ֑ד לִקְרָאתִ֗י הַיַּרְדֵּ֔ן וָאֶשָּׁבַ֥ע לוֹ֙ בַּיהוָ֔ה לֵאמֹ֖ר אִם־אֲמִיתְךָ֥ בֶחָֽרֶב׃ ט וְעַתָּה֙ אַל־תְּנַקֶּ֣הוּ כִּֽי־אִ֣ישׁ חָכָ֔ם אָתָּ֖ה וְיָדַעְתָּ֣ אֵת אֲשֶׁר־תַּעֲשֶׂה־לּ֑וֹ וְהוֹרַדְתָּ֥ אֶת־שֵׂיבָת֖וֹ בְּדָ֥ם שְׁאֹֽל׃ י וַיִּשְׁכַּ֥ב דָּוִ֖ד עִם־אֲבֹתָ֑יו וַיִּקָּבֵ֥ר בְּעִֽיר־דָּוִֽד׃ יא וְהַיָּמִים֙ אֲשֶׁר־מָלַ֣ךְ דָּוִ֔ד עַל־יִשְׂרָאֵ֖ל אַרְבָּעִ֣ים שָׁנָ֑ה בְּחֶבְרוֹן֙ מָלַ֣ךְ שֶׁ֔בַע שָׁנִ֖ים וּבִירוּשָׁלִַ֥ם מָלַ֛ךְ שְׁלֹשִׁ֥ים וְשָׁלֹ֖שׁ שָׁנִֽים׃ יב וּשְׁלֹמֹ֥ה יָשַׁ֖ב עַל־כִּסֵּ֣א דָוִ֑ד אָבִ֗יו וַתִּכֹּ֥ן מַלְכֻתּ֖וֹ מְאֹֽד׃

עטרת מרים

לך איש מעל כסא ישראל: ה וגם אתה ידעת את אשר־עשה לי יואב בן־צרויה אשר עשה לשני־שרי צבאות ישראל לאבנר בן־נר שר צבא שאול ולעמשא בן־יתר שר צבא אבשלום אשר באו בדבתחת דוד והלכו בשליחותו ועם כל זאת ויהרגם יואב וישם דמי־מלחמה הראוי לשפוך בשונאי ושפך אותם בשלם באנשי שלומי בערמה שלו ויתן דמי מלחמה בחגרתו אשר במתניו לרחבו, בכדי שתהא נוחה ליפול בשחיה מועטת, וכשיצא מול עמשא שחה מעט ובנעלו אשר ברגליו תקן מנעלו, ונפלה החרב מתערה, והגביהה בידו והכהו נפש. ועמשא לא נשמר, על כי ראה אשר מעצמה נפלה מתערה: ו ועשית כחכמתך תמצא לו עילה וסבה בדי ולא־תורד שיבתו שלא ירד בשלם שאל לקבר בדמיתת עצמו: ז ולבני ברזלי הגלעדי תעשה־חסד והיו באכלי שלחנך כי־כן קרבו אלי בברחי מפני אבשלום אחיך כשמרד אבשלום בדוד, ברח דוד מירושלים למחנים שבעבר הירדן וכלכל אותו שם ברזלי הגלעדי (שמ״ב טו/יז כד־כט): ח והנה עמך שמעי בן־גרא שהיה מלמדו תורה בן־הימיני מבחרים והוא קללני קללה נמרצת (שמ״ב טז) ביום לכתי מחנים כשברח דוד מפני אבשלום והוא־ירד לקראתי הירדן ויפיס אותי ואשבע לו ביהוה לאמר אם־אמיתך בחרב לכן לא אוכל בעצמי לקחת נקמתי ממנו: ט ועתה אל־תנקהו מהעון הזה כי איש חכם אתה למצוא לו עון מות בשביל דבר אחד וידעת את אשר תעשה־לו לא תניחו למות על מטתו והורדת את שיבתו בדם שאול: י וישכב דוד עם־אבתיו ויקבר בעיר דוד היא ציון: יא והימים אשר מלך דוד על־ישראל ארבעים שנה בחברון מלך שבע שנים ובירושלים מלך שלשים ושלש שנים וששה חדשים (שמ״ב ב), ולא חש למנותם כאן, על כי היה נרדף מאבשלום ששה חדשים: יב ושלמה ישב על־כסא דוד אביו ותכן מלכתו מאד אף על העליונים:

שי למורא

תצליח. ה) **וְגַם,** וגם זאת היא מדרכי ה׳ לבער אנשי הרשע. **אֲשֶׁר עָשָׂה לִי יוֹאָב,** אבנר ועמשא באו בהבטחת דוד והלכו בשליחותו, ועם כל זה הרגם יואב, לכן יחשב הדבר כלמה לדוד. **דְּמֵי מִלְחָמָה בְּשָׁלוֹם,** דם הראוי לשפך באנשים הלוחמים בנו, שפך הוא באנשי שלומנו. **בַּחֲגֹרָתוֹ,** כמה שחגר חרבו מצמדת במתניו לרחבו כדי שתהא נוחה לפל. **וּבְנַעֲלוֹ אֲשֶׁר בְּרַגְלָיו,** וכשיצא מול עמשא, שחה מעט לתקן נעלו, ונפלה החרב מתערה והגביהה בידו והרג את עמשא. ועמשא לא נשמר, כי ראה שהחרב מעצמה נפלה. ו) **וְעָשִׂיתָ כְּחָכְמָתֶךָ,** לפי חכמתך תמצא לו סבה. ז) **תַּעֲשֶׂה חֶסֶד,** כל חסד שתוכל. **וְהָיוּ בְּאוֹכְלֵי שֻׁלְחָנֶךָ,** וגם יהיו באוכלי שלחנך. ח) **נִמְרֶצֶת,** חזקה ומפרשת. **בְּיוֹם לֶכְתִּי מַחֲנָיִם,** כשברח דוד מפני אבשלום, הלך עד מחנים וישב שם עד חזרתו לירושלים. **וְהוּא יָרַד לִקְרָאתִי,** לפיס אותי.

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל הָעוֹלָמִים, צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת,

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם, שֶׁכָּל דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק: נֶאֱמָן, אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ, וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא יָשׁוּב רֵיקָם, כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ וּתְשַׂמֵּחַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ, בִּמְהֵרָה יָבוֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ, עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מָגֵן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה, לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל הַכֹּל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ, יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ הַשַׁّבָּת:

קריאת התורה למנחת שבת קודש

א א וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַבָּאִים מִצְרַיְמָה אֵת יַעֲקֹב אִישׁ וּבֵיתוֹ בָּאוּ: ב רְאוּבֵן שִׁמְעוֹן לֵוִי וִיהוּדָה: ג יִשָּׂשכָר זְבוּלֻן וּבִנְיָמִן: ד דָּן וְנַפְתָּלִי גָּד וְאָשֵׁר: ה וַיְהִי כָּל־נֶפֶשׁ יֹצְאֵי יֶרֶךְ־יַעֲקֹב שִׁבְעִים נָפֶשׁ וְיוֹסֵף הָיָה בְמִצְרָיִם: ו וַיָּמָת יוֹסֵף וְכָל־אֶחָיו וְכֹל הַדּוֹר הַהוּא: ז וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל פָּרוּ וַיִּשְׁרְצוּ וַיִּרְבּוּ וַיַּעַצְמוּ בִּמְאֹד מְאֹד וַתִּמָּלֵא הָאָרֶץ אֹתָם: פ (לוי) ח וַיָּקָם מֶלֶךְ־חָדָשׁ עַל־מִצְרָיִם אֲשֶׁר לֹא־יָדַע אֶת־יוֹסֵף: ט וַיֹּאמֶר אֶל־עַמּוֹ הִנֵּה עַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רַב וְעָצוּם מִמֶּנּוּ: י הָבָה נִתְחַכְּמָה לוֹ פֶּן־יִרְבֶּה וְהָיָה כִּי־תִקְרֶאנָה מִלְחָמָה וְנוֹסַף גַּם־הוּא עַל־שֹׂנְאֵינוּ וְנִלְחַם־בָּנוּ וְעָלָה מִן־הָאָרֶץ: יא וַיָּשִׂימוּ עָלָיו שָׂרֵי מִסִּים לְמַעַן עַנֹּתוֹ בְּסִבְלֹתָם וַיִּבֶן עָרֵי מִסְכְּנוֹת לְפַרְעֹה אֶת־פִּתֹם וְאֶת־רַעַמְסֵס: יב וְכַאֲשֶׁר יְעַנּוּ אֹתוֹ כֵּן יִרְבֶּה וְכֵן יִפְרֹץ וַיָּקֻצוּ מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: (ישראל) יג וַיַּעֲבִדוּ מִצְרַיִם אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּפָרֶךְ: יד וַיְמָרְרוּ אֶת־חַיֵּיהֶם בַּעֲבֹדָה קָשָׁה בְּחֹמֶר וּבִלְבֵנִים וּבְכָל־עֲבֹדָה בַּשָּׂדֶה אֵת כָּל־עֲבֹדָתָם אֲשֶׁר־עָבְדוּ בָהֶם בְּפָרֶךְ: טו וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ מִצְרַיִם לַמְיַלְּדֹת הָעִבְרִיֹּת אֲשֶׁר שֵׁם הָאַחַת שִׁפְרָה וְשֵׁם הַשֵּׁנִית פּוּעָה: טו וַיֹּאמֶר בְּיַלֶּדְכֶן אֶת־הָעִבְרִיּוֹת וּרְאִיתֶן עַל־הָאָבְנָיִם אִם־בֵּן הוּא וַהֲמִתֶּן אֹתוֹ וְאִם־בַּת הִוא וָחָיָה: יז וַתִּירֶאנָה הַמְיַלְּדֹת אֶת־הָאֱלֹהִים וְלֹא עָשׂוּ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֲלֵיהֶן מֶלֶךְ מִצְרָיִם וַתְּחַיֶּינָה אֶת־הַיְלָדִים:

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

יודעים מי יושב עמהם, וְדַעַת הַדַּיָּנִין כּוּלֵּי עָלְמָא לָא פְּלִיגִי דְּבַעְינַן – בין רבי מאיר ובין חכמים לא נחלקו בכך שצריך שידעו הדיינים מי הדיין השלישי. כִּי פְּלִיגִי – ומה שנחלקו, הוא האם צריך גם את דַּעַת בַּעֲלֵי דִּינִין, רַבִּי מֵאִיר סָבַר, דַּעַת בַּעֲלֵי דִּינִין נַמִּי בָּעֵינַן – שצריך גם את דעת בעלי הדינים, ולכן שני בעלי הדינים בוררים את הדיין השלישי בהסכמת הדיינים הראשונים, וְרַבָּנַן סָבְרִי, דַּעַת הַדַּיָּנִין בָּעֵינַן – צריך, אבל את דַּעַת בַּעֲלֵי דִּינִין לָא בָּעֵינַן – אין צריך, ולכן אמרו במשנה שהדיינים בוררים את הדיין השלישי ולא בעלי הדינים.

גּוּפָא – נשוב לדון בעצם דברי רב, אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, אֵין הָעֵדִים חוֹתְמִין עַל הַשְּׁטָר כּוּ' אלא אם כן יודעים מי יושב עמהם. מביאה הגמרא סיוע לדבריו: תַּנְיָא נַמִּי הָכִי בברייתא כדינו של רב, כָּךְ הָיוּ זְקֵנֵי הַדַּעַת שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם עוֹשִׂין – כך היה מנהגם, שלֹא הָיוּ חוֹתְמִין עַל הַשְּׁטָר של הלואה וכדומה, אֶלָּא אִם כֵּן יוֹדְעִין לפני שחותמים, מִי חוֹתֵם עִמָּהֶן, כדי שלא יתביישו אם תתבטל עדותם כשימצא העד השני פסול. וְלֹא הָיוּ יוֹשְׁבִין בַּדִּין, אֶלָּא אִם כֵּן יוֹדְעִין לפני שדנים מִי הדיין הנוסף שיוֹשֵׁב עִמָּהֶן. וְלֹא הָיוּ נִכְנָסִין לאכול בַּסְּעוּדָה, אֶלָּא אִם כֵּן יוֹדְעִין מִי מֵיסֵב עִמָּהֶן, כיון שגנאי לתלמיד חכם לשבת בסעודה עם עם הארץ.

שנינו במשנה: זֶה פּוֹסֵל דַּיָּנוֹ כּוּ' של זה, וזה פוסל דיינו של זה, דברי רבי מאיר. שואלת הגמרא: וכי כָּל כְּמִינֵיהּ דְּפָסִיל דַּיָּנֵי – וכי יש כח בידו לפסול את הדיינים לומר שאינו רוצה לדון לפני הדיין שהשני ברר. מיישבת הגמרא: אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, בְּעַרְכָּאוֹת שֶׁבְּסוּרְיָא שָׁנוּ – בבתי דין שבסוריא שנינו שלא היו בקיאין בדין תורה, ולכן יכול הבעל דין לומר שאינו רוצה לדון בפניהם אלא לפני דיינים מומחים, אֲבָל אם הבעל דין ברר דיינים מוּמְחִים, לֹא יכול הבעל דין השני לפוסלם.

מקשה הגמרא: הָא מִדְּקָתָנֵי – הרי ממה שכתוב בסֵיפָא של המשנה, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים אֵימָתַי יכול לפסול את הדיינים, רק בִּזְמַן שֶׁמֵּבִיא רְאָיָה שֶׁהֵן קְרוֹבִין אוֹ פְּסוּלִין, אֲבָל אִם הָיוּ כְּשֵׁרִין, אוֹ שהיו מוּמְחִין – סמוכין מִפִּי בֵּית דִּין, אֵינוֹ יָכוֹל לְפוֹסְלָן, מִכְּלָל – משמע מדברי חכמים שאמרו שאינו יכול לפסול דיינים מומחין, דְּרַבִּי מֵאִיר, מוּמְחִין נַמִּי קָאָמַר – אף בדיינים מומחין אמר שיכול הבעל דין לפסולם, וחוזרת הקושיא איך יש כח בידו לפסול דיינים. מתרצת הגמרא: אין לדייק מדברי חכמים שלפי רבי מאיר יכול לפסלם, שכן הָכִי קָאָמַר – כך הכוונה בדברי חכמים, אימתי יכול לפסול דיינים, רק כשהביא ראיה לפוסלם, אֲבָל אִם הדיינים הָיוּ כְּשֵׁרִין – שאין ראיה שהם קרובים או פסולים, הדין הוא שאפילו דיינים שהם הדיוטות נַעֲשׂוּ כְּמוּמְחִין מִפִּי בֵּית דִּין וְאֵינוֹ יָכוֹל לְפוֹסְלָן, ובזה דברי חכמים שלא כרבי מאיר הסובר שדיינים שהם הדיוטות יכול הבעל דין לפסול, אבל אם הדיינים מומחין אף רבי מאיר סובר שאינו יכול לפוסלם.

מוכיחה הגמרא מברייתא שלרבי מאיר יכול לפסול גם דיינים מומחין: תָּא שְׁמַע, שנינו בברייתא, אָמְרוּ לוֹ חכמים לְרַבִּי מֵאִיר, לֹא כָּל הֵימֶנּוּ – לא הכל ממנו וביכולתו, שֶׁיּהא הוא פּוֹסֵל דַּיָּן שֶׁמּוּמְחֶה לָרַבִּים [־מומחה ידוע ומוכר לרבים]. ומזה שחכמים טענו כנגדו שאינו יכול לפסול דיין מומחה, משמע שרבי מאיר סובר שיכול לפסול דיין מומחה. דוחה הגמרא: אין כוונת חכמים שאינו יכול לפסול דיין מומחה לרבים, אלא אֵימָא – תאמר, שאמרו לו חכמים לרבי מאיר שלֹא כָּל הֵימֶנּוּ שֶׁיּהא הוא פּוֹסֵל דַּיָּן שֶׁהִמְחוּהוּ רַבִּים עֲלֵיהֶם – שרבים מינוהו כדיין מומחה עליהם, אף שאינו מומחה מצד עצמו. ורבי מאיר סובר כיון שאינו מומחה יכול לפסלו, אבל דיין מומחה אף לרבי מאיר אינו יכול לפסול.

הגמרא מסייעת מברייתא שלפי רבי מאיר אינו יכול לפסול דיינים מומחין: תַּנְיָא נַמִּי הָכִי – שנינו כן בברייתא, לְעוֹלָם פּוֹסֵל וְהוֹלֵךְ – יכול כל אחד מבעלי דינים לפסול את כל הדיינים שהביא הבעל דין השני, עַד שֶׁיְּקַבֵּל עָלָיו הבעל דין לדון בפני בֵּית דִּין שֶׁמּוּמְחֶה לָרַבִּים, שאינו יכול לפסלם ולומר שאינו רוצה לדון לפניהם, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. ומפורש בברייתא שגם לפי רבי מאיר אינו יכול לפסול דיינים מומחים.

הגמרא מוכיחה ממשנתינו שלרבי מאיר יכול לפסול גם דיינים מומחים: וְהָא [־והרי] עֵדִים כשאינם קרובים או פסולים, הרי הם כְּמוּמְחִין דָּמֵי, וְאָמַר רַבִּי מֵאִיר, זֶה פּוֹסֵל עֵדָיו שֶׁל זֶה וְזֶה פּוֹסֵל עֵדָיו שֶׁל זֶה, ויש ללמוד מכך, שלדעת רבי מאיר בעל דין יכול לפסול גם דיינים מומחים. דוחה הגמרא: הָא אִיתְּמַר עֲלַהּ – הרי נאמר על דברים אלו של רבי מאיר, אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, איך יתכן שפֶּה קָדוֹשׁ – רבי מאיר, יֹאמַר דָּבָר זֶה, שיכול בעל דין לפסול בלי ראיה את העדים שהביא בעל דינו, ומבאר ריש לקיש, שודאי לא דייק בלשונו, ובמקום לגרוס בדבריו 'זה פוסל עדיו של זה', תֵּנֵי – שָׁנָה זה פוסל 'עֵדוֹ' של זה, כלומר, רק כשהביא הבעל דין עד אחד יכול לפסלו, אבל אם הביא הבעל דין שני עדים, אין יכול הבעל דין השני לפוסלם.

מבררת הגמרא: 'עֵדוֹ' לְמַאי – לשם מה הביא הבעל דין את העד האחד, אִילֵימָא כדי לְהוציא מָמוֹן מחבירו הביאו, לא יתכן, שהרי רַחֲמָנָא פַּסְלֵיהּ – התורה פסלתו, שנאמר (דברים יט טו) 'לֹא יָקוּם עֵד אֶחָד בְּאִישׁ לְכָל עָוֹן וּלְכָל חַטָּאת', ואין צורך שיפסלנו הבעל דין, וְאִי – ואם הביאו לִשְׁבוּעָה – לחייב את הבעל דין השני שבועה, הֵימוֹנֵי מְהֵימָן כְּבֵי תְּרֵי – הלא נאמן עד אחד לענין שבועה כמו שני עדים, וחוזרת קושיית ריש לקיש, מדוע יכול לפסלו מלהשביע. משיבה הגמרא: לְעוֹלָם נאמר שהביא את העד לְמָמוֹן, ומה ששאלת שאינו נאמן מהתורה ואין צורך שהבעל דין יפסול אותו, לֹא צְרִיכָא – לא הוצרכה המשנה לומר, אלא באופן דְּקַבְּלֵיהּ עֲלֵיהּ כְּבֵי תְּרֵי – שבעלי הדין קיבלו עליהם להאמין לדבריו של העד אחד כדברי שני עדים, ועתה רוצה אחד מהם לחזור בו מקבלתו, שיכול לפסול את העד הזה לממון.

שואלת הגמרא: מַאי קָא מַשְׁמַע לָן רבי מאיר, דְּמָצֵי הָדַר בֵּיהּ – שיכול לחזור בו, הרי כבר תְּנִינָא – שנינו במשנה להלן (כד.), אָמַר לוֹ – בעל דין לחבירו, נֶאֱמָן עָלַי אַבָּא, שיהיה דיין וידון אותנו, או שאומר לו נֶאֱמָן עָלַי אָבִיךָ שידון אותנו, או שאומר נֶאֱמָנִין עָלַי לדון שְׁלֹשָׁה רוֹעֵי בָקָר שאינם בקיאים בדינים, שאף שפסולים אלו לדון יכולים בעלי הדין לקבל על עצמם, רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, יָכוֹל לַחֲזוֹר בּוֹ. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזוֹר בּוֹ,

צריך לעשות כלי בדרך הטבע לפרנסה ולבטוח בקדוש-ברוך-הוא שישלח ברכתו באמצעות כלי זה

לקוטי שיחות ויחי חלק ג

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לוח זמנים לשבוע פרשת ויחי - בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ה) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
באר שבע (ה)	6:40	6:41	8:35	8:37	9:11	9:13	10:04	10:06	12:16	12:19	16:52	16:57	17:21	17:25	16:36	17:36
חיפה (ה)	6:43	6:43	8:35	8:37	9:12	9:14	10:05	10:06	12:15	12:18	16:51	16:56	17:17	17:22	16:22	17:33
ירושלים (ה)	6:40	6:40	8:34	8:35	9:10	9:12	10:03	10:05	12:15	12:17	16:55	17:00	17:18	17:23	16:19	17:34
תל אביב (ה)	6:42	6:42	8:36	8:37	9:12	9:14	10:05	10:07	12:16	12:19	16:51	16:56	17:19	17:24	16:33	17:35
אוסטריה, וינה (ה)	7:45	7:43	9:02	9:03	9:50	9:51	10:35	10:36	12:30	12:33	16:16	16:23	16:54	17:01	16:04	17:15
אוסטרליה, מלבורן (ק)	6:05	6:11	8:56	9:01	9:43	9:47	10:59	11:02	14:02	14:04	20:47	20:46	21:19	21:18	20:27	21:31
אוקראינה, אודסה (ה)	7:41	7:39	9:03	9:04	9:50	9:50	10:35	10:36	12:33	12:35	16:25	16:32	17:02	17:08	16:12	17:22
אוקראינה, דנייפרופטרובסק (ה)	7:31	7:29	8:47	8:48	9:36	9:36	10:21	10:22	12:15	12:18	16:00	16:07	16:38	16:45	15:48	17:00
אוקראינה, ז'יטומיר (ה)	8:04	8:02	9:15	9:15	10:06	10:06	10:49	10:50	12:41	12:43	16:18	16:25	16:58	17:05	16:06	17:20
אוקראינה, קייב (ה)	7:58	7:55	9:07	9:08	9:59	9:59	10:42	10:42	12:33	12:36	16:09	16:17	16:50	16:57	15:58	17:12
איחוד אמירויות, אבו דאבי (ה)	7:08	7:08	9:12	9:14	9:46	9:47	10:41	10:43	12:58	13:00	17:49	17:53	18:15	18:19	17:32	18:29
איטליה, מילאנו (ה)	8:03	8:01	9:28	9:29	10:14	10:14	11:00	11:01	12:59	13:01	16:57	17:04	17:31	17:37	16:42	17:51
אקוואדור, קיטו (ה)	6:16	6:18	8:45	8:47	9:16	9:18	10:18	10:21	12:50	12:52	18:24	18:26	18:48	18:50	18:08	18:59
ארגנטינה, בואנוס איירס (ה)	5:48	5:53	8:38	8:43	9:22	9:25	10:35	10:39	13:35	13:37	20:11	20:11	20:41	20:41	19:52	20:53
ארגנטינה, ברילוצ'ה (ה)	6:20	6:27	9:12	9:17	10:04	10:08	11:21	11:24	14:28	14:31	21:21	21:20	21:56	21:55	21:02	22:09
ארה"ב, בולטימור (ה)	7:26	7:26	9:07	9:08	9:47	9:48	10:37	10:38	12:42	12:45	16:58	17:04	17:30	17:35	16:45	17:47
ארה"ב, ברוקלין (ה)	7:20	7:19	8:57	8:58	9:39	9:39	10:28	10:29	12:31	12:34	16:43	16:49	17:16	17:21	16:30	17:34
ארה"ב, ג'רסי סיטי (ה)	7:20	7:19	8:58	8:59	9:39	9:40	10:28	10:29	12:32	12:34	16:43	16:50	17:16	17:22	16:30	17:34
ארה"ב, דטרויט (ה)	8:01	8:00	9:35	9:36	10:18	10:18	11:06	11:07	13:08	13:10	17:14	17:21	17:48	17:54	17:02	18:07
ארה"ב, האוסטון (ה)	7:18	7:18	9:15	9:16	9:50	9:52	10:44	10:46	12:57	13:00	17:37	17:42	18:04	18:09	17:22	18:19
ארה"ב, לוס אנג'לס (ה)	6:58	6:58	8:48	8:50	9:26	9:27	10:18	10:19	12:28	12:30	16:58	17:03	17:27	17:32	16:44	17:43
ארה"ב, מיאמי (ה)	7:09	7:09	9:11	9:13	9:46	9:47	10:41	10:42	12:56	12:59	17:45	17:49	18:11	18:15	17:30	18:26
ארה"ב, ניו הייבן (ה)	7:18	7:17	8:53	8:55	9:36	9:36	10:24	10:25	12:27	12:30	16:37	16:43	17:10	17:16	16:24	17:28
ארה"ב, ניו יורק, גן ישראל (ה)	7:27	7:26	9:01	9:02	9:44	9:44	10:32	10:33	12:35	12:37	16:43	16:49	17:16	17:22	16:30	17:35
ארה"ב, פיטסבורג (ה)	7:43	7:42	9:21	9:22	10:03	10:03	10:52	10:53	12:56	12:58	17:08	17:14	17:40	17:46	16:55	17:58
ארה"ב, שיקגו (ה)	7:18	7:17	8:53	8:54	9:35	9:36	10:24	10:25	12:26	12:29	16:34	16:40	17:08	17:13	16:21	17:26
בוליביה, לה-פס (ה)	6:06	6:10	8:47	8:50	9:20	9:23	10:27	10:30	13:11	13:13	19:10	19:11	19:36	19:37	18:53	19:47
בלגיה, אנטוורפן (ה)	8:46	8:43	9:52	9:53	10:45	10:45	11:27	11:28	13:18	13:20	16:50	16:58	17:32	17:39	16:39	17:55
בלגיה, בריסל (ה)	8:44	8:41	9:52	9:53	10:44	10:44	11:27	11:28	13:18	13:21	16:52	17:00	17:33	17:41	16:41	17:56
ברזיל, סאן פאולו (ה)	5:26	5:30	8:11	8:15	8:47	8:51	9:57	10:00	12:46	12:48	19:03	19:03	19:25	19:25	18:41	19:36
ברזיל, ריו דה-ז'נירו (ה)	5:16	5:20	8:00	8:04	8:36	8:39	9:45	9:48	12:34	12:36	18:45	18:45	19:11	19:12	18:27	19:22
בריטניה, לונדון (ה)	8:05	8:02	9:11	9:11	10:04	10:03	10:46	10:46	12:36	12:38	16:09	16:17	16:49	16:56	15:59	17:12
בריטניה, מנצ'סטר (ה)	8:24	8:20	9:21	9:21	10:17	10:17	10:58	10:58	12:44	12:47	16:05	16:14	16:50	16:58	15:58	17:14
גרמניה, ברלין (ה)	8:16	8:13	9:18	9:18	10:12	10:12	10:54	10:54	12:42	12:45	16:10	16:18	16:51	16:59	15:57	17:15
גרמניה, פרנקפורט (ה)	8:24	8:21	9:34	9:35	10:25	10:25	11:09	11:09	13:01	13:03	16:38	16:46	17:19	17:26	16:27	17:41
דרום אפריקה, יוהנסבורג (ה)	5:21	5:26	8:07	8:11	8:45	8:48	9:55	9:59	12:47	12:49	19:11	19:12	19:32	19:32	18:47	19:43
הודו, מומבאי (ה)	7:13	7:14	9:24	9:26	9:57	9:58	10:54	10:56	13:14	13:16	18:15	18:19	18:40	18:44	18:00	18:54
הודו, פונה (ה)	7:08	7:09	9:20	9:22	9:52	9:54	10:49	10:52	13:10	13:13	18:12	18:16	18:37	18:41	17:57	18:51
הונגריה, בודפשט (ה)	7:31	7:29	8:50	8:51	9:38	9:38	10:23	10:24	12:19	12:22	16:07	16:15	16:45	16:52	15:55	17:06

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לוח זמנים לשבוע פרשת ויחי - בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
טורקיה, איסטנבול (ח)	7:25	7:25	9:02	9:03	9:44	9:44	10:32	10:34	12:36	12:38	16:46	16:52	17:19	17:25	16:33	17:37
יוון, אתונה (ח)	7:41	7:41	9:24	9:26	10:04	10:05	10:54	10:56	13:01	13:03	17:20	17:26	17:51	17:56	17:07	18:08
מולדובה, קישינב (ח)	7:50	7:48	9:11	9:12	9:58	9:59	10:44	10:45	12:40	12:43	16:30	16:37	17:08	17:14	16:18	17:28
מקסיקו, מקסיקו סיטי (ח)	7:11	7:12	9:22	9:24	9:54	9:56	10:51	10:53	13:11	13:14	18:12	18:16	18:37	18:41	17:57	18:51
ניו-זילנד, קרייסטצ'רץ' (ח)	4:48	4:55	7:38	7:44	8:39	8:44	9:59	10:03	13:14	13:16	20:21	20:19	21:01	20:58	20:01	21:15
נפאל, קטמנדו (ח)	6:55	6:56	8:55	8:57	9:30	9:32	10:25	10:26	12:39	12:42	17:23	17:27	17:50	17:54	17:09	18:05
סין, בייג'ין (ח)	7:36	7:35	9:15	9:16	9:56	9:57	10:45	10:47	12:50	12:52	17:03	17:09	17:35	17:41	16:48	17:53
סינגפור, סינגפור (ח)	7:08	7:11	9:36	9:39	10:07	10:10	11:09	11:12	13:40	13:43	19:12	19:14	19:35	19:38	18:56	19:47
פולין, ורשא (ח)	7:44	7:41	8:47	8:47	9:41	9:41	10:23	10:23	12:11	12:14	15:39	15:47	16:22	16:29	15:28	16:45
פרו, לימה (ח)	5:50	5:53	8:27	8:31	9:00	9:03	10:06	10:09	12:46	12:48	18:38	18:40	19:03	19:04	18:21	19:14
צרפת, ליאון (ח)	8:22	8:20	9:46	9:47	10:32	10:32	11:18	11:19	13:16	13:19	17:11	17:18	17:47	17:54	16:59	18:07
צרפת, פריז (ח)	8:44	8:41	9:59	9:59	10:48	10:48	11:32	11:33	13:26	13:29	17:11	17:18	17:48	17:55	16:57	18:09
קולומביה, בוגוטה (ח)	6:06	6:08	8:31	8:34	9:02	9:04	10:03	10:06	12:32	12:34	17:58	18:01	18:22	18:24	17:42	18:34
קנדה, טורונטו (ח)	7:51	7:50	9:21	9:22	10:05	10:06	10:52	10:54	12:53	12:56	16:58	17:05	17:30	17:36	16:43	17:49
קנדה, מונטריאול (ח)	7:34	7:32	8:59	9:00	9:45	9:45	10:31	10:32	12:30	12:32	16:27	16:34	17:02	17:08	16:13	17:22
קפריסין, לרנקה (ח)	6:54	6:54	8:42	8:44	9:20	9:22	10:12	10:14	12:21	12:23	16:48	16:54	17:18	17:23	16:35	17:34
רוסיה, ליובאוויטש (ח)	9:19	9:15	10:10	10:10	11:08	11:08	11:47	11:48	13:32	13:34	16:45	16:54	17:32	17:40	16:34	17:57
רוסיה, מוסקבה (ח)	8:58	8:53	9:44	9:44	10:44	10:44	11:23	11:23	13:05	13:08	16:17	16:26	17:01	17:10	16:02	17:27
רוסיה, רוסטוב על-הדון (ח)	8:08	8:06	9:28	9:28	10:15	10:15	11:00	11:01	12:57	12:59	16:46	16:53	17:23	17:30	16:34	17:44
שוויץ, ציריך (ח)	8:13	8:11	9:33	9:33	10:20	10:20	11:05	11:06	13:01	13:04	16:55	17:02	17:28	17:34	16:38	17:48
תאילנד, בנגקוק (ח)	6:43	6:45	9:00	9:02	9:31	9:33	10:30	10:32	12:54	12:56	18:04	18:08	18:29	18:32	17:49	18:41

*) הזמנים נערכו על־פי תוכנת 'חזון שמים'.

סדר מצות הדלקת נרות לערב שבת קודש

מצוה זו שייכת גם לבנות ישראל, ועד לילדה קטנה ... אפילו אם היא בת שנה וכבר מתחילה לדבר ויכולה להדליק ולברך ... ביחד עם אחיותי', ועל אחת כמה וכמה אמה שמדליקה לאחריהן, כדי שתוכל לעזור להן בהדלקת הנר.

תורת מנחם תשמ"ט חלק ד' עמ' 378

ויש להשפיע גם על בנות קטנות שהגיעו לחינוך, שגם הן תדלקנה נרות שבת וחג, כמדובר כמה פעמים. ואפילו אם הדבר מוטל בספק, אם היא כבר הגיעה לחינוך או לא - גם אז כדאי שיאיר מזלה שבוע קודם או כמה ימים קודם!

משיחת י"ג תשרי תשד"מ סכ"ח - התוועדויות תשד"מ ח"א עמ' 162

זמן הדלקת הנרות הוא כפי המתפרסם בכל מקום ומקום על ידי הגורמים המוסמכים - אסור בשום אופן להדליק לאחר זמן זה. מנהגן הטוב של בנות ישראל ... להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות - כמובן כאשר הדלקת הנרות היא ביום חול. אסור לטלטל ח"ו את קופת הצדקה לאחרי ההדלקה ולכן צריכים להניחה לכתחילה [=לפני כניסת השבת ולפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחרי הבדלה.

מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת קֹדֶשׁ:

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

תפילת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעִדֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתִסְמְכֵנוּ לְשָׁלוֹם, וְתַגִּיעֵנוּ לִמְחוֹז חֶפְצֵנוּ לְחַיִּים וּלְשִׂמְחָה וּלְשָׁלוֹם, (ואם דעתו לחזור מיד אומר וְתַחֲזִירֵנוּ לְשָׁלוֹם), וְתַצִּילֵנוּ מִכַּף כָּל־אוֹיֵב וְאוֹרֵב וְלִסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בַּדֶּרֶךְ וּמִכָּל־פּוּרְעָנִיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לָעוֹלָם. וְתִשְׁלַח בְּרָכָה בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ, וְתִתְּנֵנִי לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָּל־רוֹאֵינוּ, וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים וְתִשְׁמַע קוֹל תְּפִלָּתֵנוּ כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל־פֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

לזכות

לוי שי' **הלוי** בן חנה וזוגתו **אולגה שרה** בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי' ובעלה **דוד הלוי אליעזרוב**

שלום יצחק הלוי ומשפחתו

רות ובעלה **אפרים הלוי יליזרוב**

זבולון הלוי וזוגתו **רות**

חגית ובעלה **גבריאל סופייב**

שמעי' הלוי וזוגתו **מוריאל**

אילת ובעלה **גדעון יעקובסון**

יהושע הלוי וזוגתו **מעיין חנה**

אור אבנר הלוי וזוגתו **רינת** שיחיו

לבייב

●

לעילוי נשמת הרה"ח ר' **טובי'** ב"ר **יעקב** ע"ה

הרשמה כמנויים לדבר מלכות

03-9601001

DvarMalchus.org

חפשו 'דבר מלכות' בעמדות נדרים פלוס

לבקשות ושינויים: Israel@DvarMalchus.org

בארה"ב וקנדה: USA@DvarMalchus.org

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל: Office@Chazak.co.il

ללימוד שיחות קודש ומאמרים:

Biurim.co.il | Otzar770.com | Chasidut.tv | Lahak.org

P.P.
שולם
1949
תל אביב

2304-3377